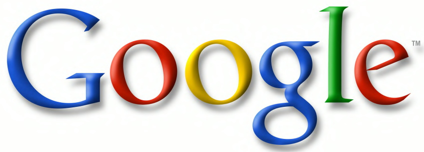

LELAND·STANFORD·JVNIOR·VNIVERSITY

ARKIV
FÖR
NORDISK FILOLOGI

UTGIVET UNDER MEDVÄRKAN AV

ERIK BRATE GUSTAF CEDERSCHIÖLD VERNER DAHLERUP
HJALMAR FALK MARIUS HÆGSTAD FINNUR JÓNSSON
ADOLF NOREEN LUDV. F. A. WIMMER

GENOM

AXEL KOCK.

TRETTIOSJÄTTE BANDET.

NY FÖLJD.

TRETTIOANDRA BANDET.

C. W. K. GLEERUP.
LUND.

OTTO HARRASSOWITZ
LEIPZIG.

LUND 1920.

LUND 1920
HÅKAN OHLSSONS BOKTRYCKERI

Innehåll.

Vidsid og Slægtssagnene om Hengest og Angantyr.

I. Remsedigtningens almindelige Væsen og Udvikling.

De gamle Remsedigtninger af Vidsids Art har været Genstand for ret afvigende Værdsættelse. Grimm, Müllenhoff og deres Lærlinge satte Indholdet højt og brugte det som Grundlag for Slutninger om den ældre Middelalders Folkefordeling, uden at dog Remsekvadenes Bygning og Overleveringsvilkaar blev underkastet synderlig nøje Prøvelse; se særlig Müllenhoffs Afhandling »Die deutschen Völker an Nord- und Ostsee in ältester Zeit» (»Nordalbing. Studien» I; 1844). Et stik modsat Stade indtager E. Jessen i sine »Undersøgelser til nordisk oldhistorie» (1862), hvor der S. 50 siges om Vidsidkvadet: »Oldforskerne (er) løbet med limstangen ved at fastsætte ethnographiske forhold efter dette digt. Det blev nemlig lavet paa den maade: en munk eller præst samlede af alle mulige sagn og af sin smule latinske lærdom alle de navne paa folkefærd og konger, han kunde opdrive, tog navne paa helteslægter og forældede episke udtryk for »mænd», »krigere», »søfolk» med, i den tro, det var folkenavne, og kørte alt det sammen i en liste, hvor rimbogstaver og indfald raadede for ordningen. Af den liste faar vi vink om, hvilke sagn Angelsakserne kendte, naturligvis de samme som andre tyske folk, og som nordboerne. Af den liste ses de angelsaksiske former af en hel del navne, naturligvis de former, vi kunde regnet ud efter lydlovene. Af den liste læres ikke ethnographi. Den gaar rent ud. Vi lader som den ikke var til».

Hvis Müllenhoff har overvurderet Remsekvadenes Værdi, saa har Jessen lige saa sikkert undervurderet den, hvad jeg udførlig har paavist i min Disputats »Oldsagn om Godtjod». Mærkeligt er det, at Jessen af sin Modsigelseslyst kunde lade sig drive til at paastaa, at vi »naturligvis» paa Forhaand kunde

udregne, hvilke Sagn Angelsakserne kendte; det røber Mangel paa praktisk Forstaaelse af den episke Synskreses Væsen og Vilkaar. Forresten er Jessen ingenlunde ene med sit Standpunkt; han kan nærmest kun siges at sætte Rekorden i et Miskendelsessystem, der præger hele den herskende Literaturforskning og gør dens Dom om oldgottonsk Aandsliv skæv og lyrisk vildledende. Det er nu over ti Aar siden, at jeg fremsatte mit Krav om en Kølhaling af den gængse Synsmaade, men det har kun frugtet lidet; som kraftigere Forbud om en Ændring kan nævnes Ytringer af Bruinier i »Die germanische Heldensage« 7 (»Aus Natur u. Geisteswelt«, No. 486; 1915); Arthur Christensen, »Trebrødre- og Tobrødrestamsagn« (»Danske Studier« 1916); Chambers, »Widsith« (1912) 255; Henning Kehler, »Edda« 1917 [1].

[1] Nogle faa Enkeltheder af mine Iagttagelser kan glæde sig ved ret udbredt Opmærksomhed i England, Tyskland og Sverige, nemlig Stykkerne om episk Tretal og Bagvægt. Det er dog kun skeet gennem Ax. Olriks Afhandling »Episke Love« i »Danske Studier« 1908, samt gennem denne Afhandlings Oversættelse til Engelsk og Tysk. Og skønt Olrik her S. 89 udtrykkelig tillægger mig Ophavsretten til »Bagvægtsloven«, bliver mine Iagttagelser nu ret almindelig tagne til Indtægt for ham. Saaledes taler Birger Nerman i sin Dissertation »Studier över Svärges hedna litt.« (1913) om Olriks »bekanta »bagvægtslov«« (se Citatet nedenfor S. 12). Mogk i Hoops »Reallexikon der germanischen Altertumskunde«, II, 487, levner mig nok Bagvægtsloven, men siger om Tretalsloven følgende: »Diese Bedeutung der Dreizahl für die Volksdichtung ist namentlich von A. Olrik klar erkannt worden, und G. Schütte hat nach der Bedeutung die Rollen unter die drei Personen verteilt«. Kehler siger efter en Kritik af Olriks Sagnopfattelse: »Dette vil ikke forhindre, at hans Undersøgelser i Sagnteknikken, hans Tretalslov (som ogsaa Tavernier har for Rolandsdigtet) o. s. v. vil blive Udgangspunkter for et rationellere, mindre poetisk Studium af Sagnstoffet«. — Pudsigt er det at se, at selv mine sproglige Nydannelser tillægges Olrik; saaledes siger Neuhaus i »Arkiv« 1919, 170 om »Eponymer«, at »Olrik . . selv danner det nye Ord for disse Repræsentanter, Opnævner«; i Virkeligheden findes Ordet første Gang i min Disputats, »Oldsagn om Godtjod«. — Det være langt fra mig at ville forringe Olriks banebrydende Indflydelse, som ogsaa jeg selv efter Evne har søgt at drage Nytte af. Men det maa dog kunne forstaas, at den gammelkendte episke Tretalstype først gennem min Bagvægtslov har faaet sin tilbørlige Plads i Sagnforskningens Metodik; og da disse Resultater er de eneste af mine Iagttagelser, der hidtil har vundet almindeligere Opmærksomhed udenfor mit Lands Grænser, kan jeg ikke stiltiende finde mig i, at de uden videre foræres til Olrik.

I min Disputats har jeg tilstrækkelig godtgjort, at Vidsidkvadet er en fastbygget episk »Hof- og Statskalender», med Iagttagelse af Forvægt og Bagvægt og andre tekniske Krav.

Jeg har ogsaa søgt at vise, at Remsestoffets enkelte Dele genfindes i større eller mindre Brudstykker hos forskellige af Angelsaxernes Stammefrænder. Om saadanne Enkeltheder vil der ofte kunne herske Meningsforskel; dog turde det f. Ex. være aldeles indlysende, at Linjen

Becca veold Baningum, Burgendum Gifeca

røber en Overlevering, der fortsætter sig tilbage til den geografiske Remse i Vandringssagnet »Origo Langobardorum»:

Baynaib Burgundaib.

Paa nærværende Sted agter jeg at fortsætte mine Iagttagelser, idet jeg efterhaanden mener at have skønnet, at en Mængde af de grasserende engelske og nordiske Remser maa opfattes som Udløbere fra Vidsid. Hertil hører Stof fra følgende Kilder: en Række engelske Fyrstestamtavler, Snorres Søkongelister, Brages Ragnarsdrapa, Hyndluljóđ, Kalfsvísa, Braavallakvadet, Hervararsaga, Örvaroddsagnet, Fridlevsagnet og Völuspá.

Det skal selvfølgelig ikke paastaas, at Udviklingen fra Vidsid nedefter holder sig i et Spor, der paa nogen Maade kan kaldes ætniskhistorisk Virkelighedsskildring. Overfor en saadan Tanke er Jessens Advarsel fuldt paa sin Plads.

Men ligesaa sikkert er det, at Remsekvadene ikke opstod enkeltvis og uafhængig af hverandre paa »en Munks eller Præsts» Skrivebord. Deres Udvikling var en folkelig Væxt udfra et fælles givet Startpunkt, og selvom den enkelte Overleverers personlige Indfald let kunde spille en Rolle, saa var den overvejende Drivkraft rent mekanisk. Det er vigtigt at understrege den mekaniske Faktor, da den dels ikke er bleven tilstrækkelig ænset, dels er bleven urigtig opfattet.

Der maa her som saa mange Steder gøres en grundsætlig Forskel mellem de højere og lavere Rangklasser. De højere, som staar dels paa Forvægtpladsen, dels paa Bagvægtpladsen, er Gen-

stand for en viss Eftertanke hos Overlevereren: han flytter om paa dem efter sit særlige Øjemeds Tarv, og han afløser forældede eller fremmede Navneformer med mere tidssvarende og hjemlige. Derimod den mere ligegyldige Masse i Remsens Midterstykke bliver der ikke gjort saa mange Omstændigheder med. Der medtages og udskydes paa en Slump, uden smaalig Hensyntagen til den oprindelige Sammenhæng: Helten A.s Folk overføres til B, og B.s maaske til C, osv., og samtidig bliver Folk og Land lavet om til Opnævnere. Medens Remsens mekaniske Plappertone i de uvæsentlige Partier næppe endnu er gaaet tilstrækkelig op for Forskerne, har de til Gengæld altfor stærkt lagt Vægt paa den Mekanik, der ytrer sig paa lydlovlig Vis. F. Ex. finder Jessen i Remsen »naturligvis de former, vi kunde regnet ud efter lydlovene»; men det er netop dét, vi aldeles ikke kan være sikre paa: thi det typiske ved den sekundære Remse er fremfor alt, at den blæser Lydlovene et langt Stykke. Den lemlæster Navnene paa det ubarmhjærtigste, hugger en Stump af hist, føjer en Hale til her, og støber afvigende Navne sammen til Bastardformer. Med Lydlovene kommer vi her ingen Vegne; de bliver kun til en hindrende Fordom. Remsernes underordnede Navnemasse maa simpelthen opfattes som et Abracadabra, hvor Paralleler først kommer til Syne, naar vi sammenligner længere Kæder af Led og mærker, at der derigennem løber en umiskendelig Samklang med overensstemmende Nummerfølge i det store og hele.

Efter disse almindelige Forord skal vi gaa over til at syne Overleveringerne om Hengests Forfædre og Angantyrs Brødreflok, som yder os det mest oplysende Exempelstof.

II. Hengests Forfædre.

Det har forlængst været gættet paa, at Finnsburgkvadets danske Hengest næppe er nogen anden end den navnkundige [illegible] Landnamsmand Hengest i Kent. Imidlertid har man ikke opdaget, at vi kan komme Sandheden nærmere paa Livet gennem en Sammenligning med Vidsid og Nennius.

Vi veed fra Finnsburgkvadet, at »Danskeren» Hengest kæmper med Friserkongen Finn Folcvalds Søn og hjælpes af Hnæf Hoces Søn. Hertil svarer i Vidsid aldeles tydelig følgende Stykke, hvor en Situationsskildring fra Finnsburgkvadet er indlemmet som Parttext i Generalremsen:

.... Ytum Gefvulf,
Fin Folcvalding Fresna cynne,
....
Hnæf Hocingum.

Det vil sees, at Stykket om »Danskeren» Hengests Modstander Finn følger umiddelbart efter et Stykke om Jydernes Fyrste Gefvulf. Dette kan ved første Øjekast synes en slet og ret Tilfældighed, men det viser sig dog at være noget andet, naar vi hos Nennius, »Hist. Britonum» c. 31, finder følgende saakaldte Stamtavle tilflikket ovenover Jydekongen Hengests guddommelige Topstamfader Woden:

Gud (deus), Geta, Folcvald, Finn, Frealaf.

Der er ikke fjærneste Tvivl om, at den sammenflikkede Stamtavle gaar ud fra en Overlevering, som udtrykkelig samtydede den »danske» og den jyske Hengest. Og denne Overlevering skriver sig fra ægte, gamle kentiske Kilder, saaledes som det paavises hos Chadwick, »The Origin of the English Nation», 45.

Endda er Overensstemmelsen mellem Stamtavlens Fliktop og Vidsid maaske ikke tilstrækkelig indlysende; men den bliver det gennem en Iagttagelse af Stoffets videre Vækst. Fliktoppen, som hos Nennius endnu er indskrænket til Jydekongeætten, breder sig i Tidens Løb ogsaa til andre Ætter, og her optræder den i en noget afvigende Form, der tidligst foreligger afhjemlet i Cott. Vesp. B. 6 (fol. 108 ff.), C. C. C. C. 183, og Textus Roffensis, samt den saxiske Krønike, se Chadwick smst. 42:

Geat, Godulf, Finn, Frealaf.

Det vil ved første Øjekast sees, at Varianterne peger tilbage paa samme Grundform: »Gud» hos Nennius = engelsk god er

første Stavelse i Godulf, og »Geta» hos Nennius = Geat; de iøjnefaldende Uoverensstemmelser forklarer sig simpelthen derved, at Varianterne har gjort et forskelligt Udvalg af Grundtexten. Lægger vi nu Varianterne sammen, faar vi følgende Parallel:

Stamtavle Geat, Godulf, Folcvald, Fin, Frealaf ...... Hengest
Vidsid Ytum, Gefvulf, Fin Folcvalding Fresna cynne (veold), ... Hnæf (= Hengests Ven).

Afvigelserne er uvæsentlige. Det er velkendt, at »Geatas» og »Yte» er engelske Dialektformer for et og samme Stammenavn, Jyder; og om en underordnet Person kaldes Gefvulf eller Godulf, er i en Remsetext hip som hap. Frealaf synes at være en Radbrækning af Fresna ... veold. Om Gefvulf alias Godulf vides intet nøjere, men vi tør gaa ud fra, at han har været nævnt som Forgænger til en eller anden af de i Finnsburgkvadet optrædende Helte.

Ialfald turde det med ovenstaaende være tilstrækkelig godtgjort, at baade Stamtavlerne og det tilsvarende Stykke i Vidsid udgaar fra een og samme Grundtext. Vi har hermed faaet den fra Finnsburgkvadet laante Situationsskildring saaledes udfyldt, at Overensstemmelsen med Generalremsen Vidsid foreligger endnu klarere oplyst end før.

Vore Hovedresultater kan formes som følger:

1. Sammenligningen mellem Finnsburgkvadet, Vidsid og Stamtavlerne viser, at en af det »danske» Hengest knyttet Kres af samtidige episke Personer er [illegible] til en situationsskildrende Remse.

2. Denne Remse [illegible] Generalremsen Vidsid, hvor [illegible] skudes til Fordel for [illegible]

3. Samtidig [illegible] Remse til en saakaldt »Stamtavle» [illegible] Hengests gudekommelig [illegible]

[illegible]

5. Den Maade, hvorpaa den oprindelige Situationsremse i første Omgang anbringes som Stamtavle, røber, at den stedlige Overlevering i England udtrykkelig har sat den saakaldt »danske» Hengest lig med Jydekongen af samme Navn.

III. Hengests Nationalitet.

Tilbage staar at drøfte det Spørgsmaal, om den genealogiske Samtydning af den »danske» og den jyske Hengest virkelig er rigtig. Selvom den foreligger i ægte Folkeoverlevering, kunde den naturligvis alligevel være gal: hvis Hengest i Folkevandringstiden var et Allemandsnavn, kunde der vel godt tænkes at have været to episke Helte af dette Navn.

Undersøger vi Forholdene nærmere, vil vi hurtig se, at nogen Hjemmel til at formode Tilstedeværelsen af to forskellige episke Hengester ikke forefindes. Navnet Hengest er saare sjældent, ja nærmest enestaaende. Der er ikke Spor af det i den jyske Hengests Hjemland, medens derimod Brodernavnet Horsa ialfald synes at spores i Stednavne som Horslev etc., jævnfør oldnorsk Hrossbjörn, Hrosskell etc. Ligeledes er Hengest ukendt paa tysk Grund, som det kan sees af Förstemanns »Altdeutsches Namenbuch». Der findes nogle faa historiske Exempler i England, men her kan vi rolig gaa ud fra, at det overalt drejer sig om Opkaldelse efter den navnkundige jyske Landnamsmand.

Hvad nu den »danske» Hengest gælder, saa nævner hverken Beovulf eller Finnsburgkvadet hans nøjere Hjemsted, og det kunde derfor paa Forhaand synes at være Rum for den Mistanke, at Nationalmærket »dansk» kunde være et vilkaarligt Paafund af Digteren. Imidlertid har Chadwick i »The Origin of the English Nation» 52 paapeget, at Hengests Følgesvende *Hunlaf, Ordlaf og Guþlaf genfindes i Arngrim Jonssons Skjöldungasaga som Hunleifus, Oddleifus og Gunnleifus, Sønner af en dansk Konge Leifus. Ydermere maa det tilføjes, at Personnavneleddet -leif, -laf er typisk nordisk. Det er altsaa klart, at Hengests Afledning fra det nuværende Danmarks Omraade er ægte [1].

[1] Iøvrigt optræder Hengest sammen med »eotenas», der stærkt minder

Under saadanne Forhold maa Navnets Sjældenhed siges at være afgørende: i Olddanmarks Heltealder kan vi ligesaa daarlig tænke os tvende omtrent samtidige navnkundige Fyrster Hengest, som vi f. Ex. i Oldtidens Rom vilde kunne tænke os tvende samtidige Cæsarer. Den simpleste Indsigt i den episke Statistiks Love byder os at holde paa Navnenes Tilknytning til een og samme Person.

Ergo: Stamtavlen hos Nennius har Ret i at samtyde den »danske» og den jyske Hengest.

IV. Angantyrs Brødreflok.

Jeg giver først en skematisk Oversigt over alt det Remsestof, vi maa bruge til Sammenligning.

I. *Personernes Navne og Rækkefølge fortsat væsentlig uændret.*

Vidsid	Snorri Skáldskaparm. c. 84 (»Søkonger»)	Bragi Ragnarsdrapa	Hyndluljóð str. 25 ff. (Bugge)
Ætla veold Hunum	Atli		
Eormanric Gotum		Jǫrmunrekr	Jǫrmunrekr
Burgendum Gifeca		Gjúki	(Gunnarr), Hǫgni, Gjúki
Hagena		Hǫgni	
Heoden Glommum	Glammi, Hǫgni	»glamma mun», Heðinn (Hjarrandi)	
Myrgingum	Mysingr		
Hundingum	Hundingr		
Helm	Hjalmarr		
Rædhere	Randvér		Ráðbarðr
Rondhere	(Reifnir)	(Reifnir)	Randvér

om Landnamsmandens Hengests »Jyder». Imidlertid er Ordets Tydning ikke sikker; nogle Forskere har villet tyde det appellativisk som »Fjender, Modstandere», hvorfor jeg seer bort fra at bruge det som Vidnesbyrd om Hengests jyske Nationalitet.

II. *Eormanric ombyttet med Opnævneren Goti*
Gifeca ombyttet med sin Efterfølger Gunnarr.

Vidsid	Kalfsvísa (Snorri, Skáldskaparmál, c. 66, »Ryttere og Heste«)
Ætla veold Hunum, Eormanric Gotum . . Gifeca	Atli (reið) Glaumi, enn Aðils
Hagena Holmrygym, . . Glommum	Hǫgni Hǫlkvi
Fin Folcvalding Fresna cynne	. . Fǫlkvi
Sigehere lengest Sædenum veold	Gunnarr Gota, enn Grana Sigurðr

III. *Attila ombyttet med Opnævneren Húnn, og med Faderen Buðli*
Eormanric ombyttet med Opnævneren Gautrekr.

Vidsid	Snorri, Skáldskaparmál, c. 84 (»Søkonger«)
Ætla veold Hunum, Eormanric Gotum	Gautrekr ok Húnn
Burgendum Gifeca	Gjúki, Buðli
Hnæf Hocingum, Helm	Homarr, Hnefi
Sæferþ . . . . Herefarena	Hyrvi, Syrvi

IV a. *Attila ombyttet med Humle* (= Humbers roi des Hunus, Wace's Brut v. 1331).

Vidsid	Sögubrot (Braavallakæmper; Kursivformer efter Saxe)
Becca Burgendum	Borgar Bel(*g*)i Barri
Breoca Brondingum Billing Ytum	Bui Bramuson Brattr *Iutus*
Gefvulf Fresna cynne Offa Ongle	Enski Ubbi friski Geyralfr (= *anglicus*)
Ætla Hungar	*Hama Hunger Humbli*
Rædhere Rondhere Hama	Ragnvaldr Ráðbarðr (*Ruthenus*)

IV b. *Attila ombyttet med Humle* (som i II)
Eormanric ombyttet med Gotekongen Angantyr (Herv.) =
Sveakongen Ongendþeov (Vidsid)
Grækere ombyttede med Vælske.

Vidsid	Angantyrkvadet i Hervararsaga, str. 1
Ætla veold Hunum	Ár kváđu Humla Húnum ráđa,
Eormanric Gotum	(Gizur Gautum), Gotum Angantý,
Casere Creacum .. Denum .. Vald (= Casere Valarice, Vids. II)	Valdar Dǫnum, en Vǫlum Kiar,
(Sveom) Ongendþeov	
.... Ongle Alevih .... manna modgast	Alrek enn frœkna enskri þjóđu

V. *Eormanric ombyttet med Angantyr* (som i III; »Forvægt» i stf. »Bagvægt»)
Finnekongen Cælic ombyttet med Sæming, Opnævner for Suomi og for »Sæmsveinir», dvs. Finner og Lapper.

Vidsid	Hervararsaga S. 13 (Angantyr & Brødre)	Örvarodds Saga, c. 14 (Angantyr & Brødre)
Ealhhild, eastan of Ongle, Eormanric	Arngrímr g. m. Eyfúra (Hyndl.: austr)	Arngrímr g. m. Eyfúra (Hyndl.: austr)
Eormanric Gotum	Angantýr	Angantýr
Cælic Finnum	Sæmingr (= Finner)	
Breoca Brondingum Billing	Brani Brami Barri (Reitner)	Bildr Bue Barre
þyringum	(Tiundr)	(Tindr) Tyrfingr
Ongendþeov		

VI. *Gifeca ombyttet med sin Efterfølger Gunnar*
Heoden ombyttet med Jarnskjǫldr = Hjarni skald alias Hjarrandi = Heodeningernes Sanger. (Angantyr udeladt).

Vidsid	Hyndluljóđ str. 22 (Bugge) (Angantyrs Brødre)
Becca Gifeca	Gunnarr Balkr
Heoden Glommum Svæfum	Grimr .. skafi Jarnskjǫldr

þeodric	þórir
Breoca Brondingum Billing	Bui Brami Barri (Reifnir)
þyringum	Tyrfingr
Ongendþeov . . . Herefarena	Hǫrvi
Hrodvulf (Danekonge)	Hrólfr enn gamli

VII. *Angantyr paa den oprindelige Plads = Sveakongen Ongendþeov* (Vidsid) *iagttagende »Bagvægt«.*

Heoden ombyttet med Hjarrandi, Heodeningernes Sanger (som i V).

Vidsid	Saxe V, 250 (Angantyr & Brødre)
Heoden Rondingum Breoca Brondingum	Brander Biarbi Brodder Hiarrandi
þyringum	Tirvingar
Ongendþeov Hetver . . Herefarena Ongle-alewih	Hiorthuar Hiarthwar-rani Angantir (oldn. Hervarđr Hjǫrvarđr)

VIII. *Billing og hans Fæller.*

Vidsid	Saxe VIII, 377 (Braavallakæmper)	Vǫluspá (Dværge)	Saxe IV, 178 (Fridlevs Modstandere)
Rondingum	Blend		
Breoca Brondingum	Brand	Billingr Bruni	Broddo
Billing	Micæ cognomen (dansk »Billing«)	Bildr Buri	Bild Bugo
Fin Fresna cynne			pater Fyn
þyringum	Thorving		

Jfr. Örvarodds Saga under V: Bildr, Bagi, Barri, Tyrfingr.

Medens Personerne fra Sagnkresen om Hengest og Finn kun spøger i nogle faa, svagt varierede Remser paa engelsk Grund, er den nordiske Fortsættelse langt fyldigere afhjemlet og rigere varieret. Vi vil derfor her kunne iagttage en hel Skala, der leder bort fra Vidsids Stade. I det følgende gentages de paagældende Paralleler foran Gennemgangen af hvert enkelt Stade[1].

[1] Spørgsmaalet om Angantyr-Listens Ordning er strøjfet af Ax. Olrik i Afhandlingen »Episke Love« (»Danske Studier« 1908, 83), og derefter ud-

I.

Vidsid	Snorri Skaldskaparm. c. 84 (»Søkonger»)	Bragi Ragnarsdrápa	Hyndluljóđ str. 25 ff. (Bugge)
Ætla veold Hunum	Atli		
Eormanric Gotum		Jǫrmunrekr	Jǫrmunrekr
Burgendum Gifeca		Gjúki	(Gunnarr), Hǫgni, Gjúki
Hagena		Hǫgni	
Heoden Glommum	Glammi, Hǫgni	»glamma mun», Heđinn (Hjarrandi)	
Myrgingum	Mysingr		
Hundingum	Hundingr		
Helm	Hjalmarr		
Rædhere	Randvér		Ráđbarđr
Rondhere	(Reifnir)	(Reifnir)	Randvér

---

førligere drøftet af Birger Nerman i Dissertationen »Studier över Svärges hedna litt.», hvor, som nævnt, »Bagvægtsloven» fejlagtig henføres til Olrik. Jeg har ikke Nermans Afhandling ved Haanden, men troer at mindes, at den ikke egentlig trænger til Bunds i Spørgsmaalet, eftersom han lige saa lidt som Olrik har Øje for Sammenhængen med Vidsid. Her kan citeres, hvad han siger om min Bagvægtslov.

»Olrik har velat förklara förhållandet genom sin(!) bekanta »bagvægtslov». Den primitiva tanken använder klimax som ett av sina förnämsta uttrycksmedel. Det blir därför alltid den siste av de 3 bröderna, som utför dådet o. s. v.; det är alltid den 3:dje i ordningen, som till resultat eller egenskaper, utseende o. s. v., utgör den avgörande motsättningen mot de föregående. Olrik påpekar också, hur hos Saxe Angantyr sättes sist i hela raden. Det är möjligt, att der kan ligga något berättigat i denna tanke. Det vore då antagligt, att det första 4-talet

Hervarđr, Hiǫrvarđr, Hrani, Angantýr,

där Hrani möjligen är sekundärt, ursprungligen varit blott 3, ett tal, som är det vanliga vid »bagvægtsloven» (det är 3 bröder, 3 prinsessor, der utföres 3 försök o. s. v.), och att första steget till Arngrimssönernas skapande varit att tillägga blott tvenne bröder Hervarđr, Hiǫrvarđr, till Angantýr. I följd »bagvægtsloven» borde då Angantýr ha sin givna plats som n:r 3». Det paavises videre, at siden ved Tillæg af 9 Brødre blev A. staaende. Fodnote: »Olrik, Episke love . . sid. 83 . ., tänker icke direkt på hela namnramsan, utan tillämpar sin lag på Hervǫrs tillrop vid Angantýrs gravhög, där blott 4 av bröderna nämnas». — Jeg skal nedenfor paavise, at det oprindelige her netop ikke var et Brødretrekløver, men hele Vidsids Navnemasse, og at Hrani ikke er sekundær, men tilhører Arketypus.

Første Stade, umiddelbart svarende til Vidsid, skimtes kun i halvt udvisket Tilstand. Den mest iøjnefaldende Genspejling af Vidsid indenfor dette Lag er Toppen af Snorres Søkongeliste. Sagtens er den sammenflikket af ham selv paa delvis lærd Vis, men dog er den næppe lavet saa fuskeragtig, som den jessenske »Munk eller Præst» vilde gøre det, og den tør nok opfattes som Afglans af virkelig tilstedeværende Remsebrudstykker, hvis Rækkefølge uvilkaarlig havde indpræget sig i Snorres Hukommelse. Brages Digt og Hyndluljóđ staar paa Overgangen mellem Remse og Fortælling, og Personnavnene, skønt uændret vedligeholdte, har delvis faaet nye Funktioner. Topfiguren Attila er begge Steder tabt, men til Gengæld fastholdes No. 2, Ermanrik. Hos Brage findes Högne, glammi (»Ulven») og Hedin kun brugte som »Kenninger», men deres Sammenhæng med Vidsids tilsvarende Afsnit kan ikke omtvistes; jfr. Sidestykket i Snorres Søkongeliste. Hyndluljóđs Högne er ikke Hedins Modstander, men derimod hjemmehørende i Nibelungsagnet; det er imidlertid klart, at denne nye Persons Indførelse skyldes Tilstedeværelsen af hans Navne i Vidsid. De gamle Led har trukket yngre Aflæggere efter sig: med Gjuke følger hans Arving Gunnar, med Hedin hans Sanger Hjarrande, med Randvér en stavrimende Ledsager Reifner. Vi skal nedenfor se, at baade Hjarrande og Reifner genfindes i Angantyrs Brødreflok.

II.

Vidsid	Kalfsvísa (Snorri, Skaldskaparm. c. 66, »Ryttere og Heste»)
Ætla veold Hunum, Eormanric Gotum .... Gifeca	Atli (reiđ) Glaumi, enn Ađils
Hagena Holmrygum, .. Glommum	Hǫgni Hǫlkvi
Fin Folcvalding Fresna cynne	.... Fǫlkvi
Sigehere lengest Sædenum veold	Gunnar Gota, enn Grana Sigurđr

Andet Stade, afhjemlet i Kalfsvísas Rytterliste, ligger endnu aldeles tæt op ad Stade I. Det er indlysende, at Formlen »Atli reiđ» (Atle red) slet og ret er en mekanisk Radbrækning af

Formlen »Atli réð» (Atle regerede) = Vidsids »Ætla veold». Paa Vikingetidens Østnordisk var vestnord. reið og réð faldne sammen. Topfiguren Attila er endnu fastholdt, medens derimod hans Ledsager Ermanrik har maattet finde sig i at nedværdiges til en Hest med det eponyme Navn Goti; han er bleven rykket fra Forvægtpladsen hen til Bagvægtpladsen, hvad der forresten med Hensyn til episk Rang kommer nogenlunde ud paa det samme. Gifeca er bleven afløst af sin Efterfølger Gunnar og gjort til Gotis »Rytter»; heri skimtes endnu det oprindelige Forhold, at Vidsid havde Navnefølgen »Gotum, Burgendum, Gifeca». Attilas saakaldte »Hest» Glaumr er lig med Heodens Folk Glommerne i Vidsid; Sammenstillingen af Atli og Glaumr i Rytterlisten er oplysende, fordi den viser os, at Søkongelistens »Atli, Glammi» ikke er et vilkaarligt Paahit af Snorre, men øst af en virkelig foreliggende Remse. Hognes »Hest» med det mærkeligklingende Navn Holkvi er selvfølgelig Hagenas Folk Holmrygerne; det er blevet radbrækket ved at rimes sammen med det følgende »Hestenavn» Folkvi, der ligesaa selvfølgelig simpelthen er en Afkortning af Vidsids Folcvalding, Friserkongen Finns Slægtsnavn. Sigurd er en let Omdannelse af Vidsids Danekonge Sigehere = den navnkundige Sikling Sigar, Signes Fader. Vidsid sætter Sigehere midt inde i Remsen, altsaa ikke paa nogen særlig fornem Plads, men hædrer ham til Gengæld ved en hel Verselinje; saasnart han imidlertid omskabes til Nibelungsagnets Hovedhelt Sigurd, er det en Selvfølge, at han maa gøre Krav paa Bagvægtpladsen, og han staar da ogsaa i Kalfsvisa som Rosinen i Pølseenden.

III.

Vidsid	Snorri, Skaldskaparmal, c. 84 (»Søkonger»)
Rika weold [illegible] [illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]

Tredje Stade, Slutningen af Snorres Søkongeliste, viser os Udviklingen fortsat endnu et Hanefjed videre. Hunnerkongen Attila og Goterkongen Ermanrik fremtræder som de let gennemskuelige Opnævnere Húnn og Gautrekr; Slutstavelsen -rekr stammer endnu fra Ermanriks Navn. Ydermere skimtes Attila i sin Følgesvend Budle, der er Hunnerkongernes episk fastslaaede Stamfader, oldhøjtysk Botelo, efter hvem hele Ætten kaldes Budlunger. Gifeca er til en Forandring ikke afløst af sin Efterfølger Gunnar, men fortsættes direkte som Gjuke; Grunden hertil er tydelig nok Sammenstillingen med Budle, idet de to Navne vedtægtsmæssig udtrykte det ældste menneskelige Lag i Stamtavlerne. Iøvrigt rummer Budle endnu en mekanisk Afspejling af Forbogstaverne hos Gifecas Folk, Burgunderne. Den følgende Søkonge Hnæf fortsættes som Hnefi, og dennes Sidemand Homarr turde være en Sum af *Ho(king) og (Hjal)mar = Vidsids Hocingum, Helm; i Søkongelistens Top har vi paa tilsvarende Sted Helm gengiven netop ved Hjalmar; jevnfør Sagnet om Holmgangen mellem Angantyr og Hjalmar. Slutlistens gaadefulde Hyrvi og Syrvi synes at være en Radbrækning af Vidsids Sæferþ Sycgum .... Herefarena; vi skal nedenfor genfinde Hyrvi som Hǫrvi paa den tilsvarende Plads efter Hyndluljóđs Opremsning af Angantyrs Brødreflok.

Fjerde Stade og de følgende kendemærkes ved, at Vidsids Indledningsfigurer Attila, Ermanrik og Gifeca alle er enten afløste eller sporløst forsvundne. Attila, der allerede i III var bleven til Opnævneren Húnn, udvikles nu videre til Humle = Mester Waces »Humbers roi des Hunus», der ogsaa spiller en Rolle i det engelske Sagn om Hunnerkampen, idet denne henlægges til Nordengland, og den overvundne Hunnerkonge tænkes at give Navn til Floden Humber. Ermanrik savner en tydelig Afløser i IV a, medens han derimod i IV b ligesom i flere følgende Kilder afløses af Angantyr, hvorom mere nedenfor.

IV a

Vidsid	[illegible]
[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible] = Attila
[illegible]	[illegible]

IV a, [illegible] samler i det hele [illegible] til Attila [illegible] staar her [illegible] ganske svarende [illegible] Udtryk »Elas Folk« i Vidsid III ved [illegible] af Goternes Kamp med Hunnerne i Weichselskoven. [illegible] svarer Stoffet til Vidsids underordnede Rangklasser, hvoraf Stumper er sammenplukkede paa en Stump og [illegible] radbrækkede Navneformer. Vigtigt er det, at [illegible] med Ragnvald & Radbard Russer = Vidsid IIIs Rædhere & Rondhere; herved slutter IV a sig ret nøje til Stade I.

IV b.

Vidsid	Angantyrkvadet i Hervararsaga, str. 1
Ætla weold Hunum	Ár kvadu Humla Húnum ráđa,
Eormanric Gotum .	(Gizur Gautum), Gotum Angantý,
Casere Creacum, ... Denum	Valdar Dǫnum, en Vǫlum Kiar,
Wald (= Casere Valarice. Vis. II)	
(Sweom) Ongendþeov	
Ongle Alevih .... manna modgast	Alrek enn frœkna enskri þjóđi

IV b, Indledningsstrofen til Hervararsagas Kvad om Hunnerkampen, er af større Vigtighed for vor Forstaaelse af Udviklingen. Skønt Personopfattelsen allerede har foretaget et afgjort Skridt bort fra Vidsids Stade, har vi næppe nogensteds ellers den ubrudte Fortsættelse saa klart udtrykt. Den omtalte Strofe, som jeg i min Disputats kalder Humle-Listen, staar med Hensyn til Bygning endnu fuldkommen jævnsides med Vidsid, idet den

nøjagtig ligesom dette Kvad er en episk Hof- og Statskalender. Den eneste væsentlige Forskel er, at medens Vidsid er »Selvtext», er Humle-Listen »Parttext», der tjener som Situationsskildring for en episk Kamphandling; heri er der ikke Tale om Forskel mellem mere eller mindre oprindelig Type, eller, hvis man endelig vil skelne, maa Humle-Listen siges at være oprindeligst[1]. — Med Hensyn til Personforskydningerne, saa er det ved første Øjekast klart, at de gennemgaaende dikteres af den episke Nødvendighed. Topfiguren Humle danner forsaavidt en Undtagelse, som nogen tvingende Grund til Navneskifte ikke kan siges at foreligge; men af den franske og engelske Sprogbrug seer vi, at Skiftet faktisk er meget gammelt. — Goterkongen Ermanrik har med Nødvendighed maattet vige for Angantyr, da denne er en af de vigtigste Handlingsbærere i den følgende Kampskildring; i Virkeligheden er Angantyr lig med Romerstatholderen Aëtius alias Agetius, alias Aequantius (Nennius Hist. Britt. § 56, MS. Vatican.), hvem Vestgoterne ialfald af Navn var undergivne efter hans Sejr over Attila 451. En Hjemmel til at optage ham i Vidsid fandt man i det Forhold, at Fyrsteremsen allerede forlods indeholdt en Person af et næsten tilsvarende Navn, nemlig Sveakongen Ongendþeov, frankisk Angantheo; flygtig seet, tog hele Skiftet sig saaledes nærmest blot ud som en Ændring af Plads. — Det episke Vægtgrundsæt vilde nu ganske vist egentlig have krævet, at Angantyr som fremragende Handlingsbærer kom til at staa enten paa Forvægtpladsen eller paa Bagvægtpladsen, og ikke som Nummer tre. Imidlertid kan vi klart nok skønne de Grunde, der udelukkede ham fra at blive No. 1. For det første var Hunnerkongens Krav paa Førsteraugen saa rodfæstet i den fællesgottonske Rangforordning, at det ikke lod sig tilsidesætte, saa længe Præget af Hof- og Statskalender blev tydelig fastholdt. Og for det andet fulgtes Angantyr med en anden fremragende gotisk Handlingsbærer, nemlig Gizurr Grýtingaliði, egentlig »Fyrste for

[1] Paa tilsvarende Maade staar Vidsids Stykke om »Geta» og Fin Folcvalding i en engelsk Lokaloverlevering knyttet til Sagnet om Jydekongen Hengest; men her er Situationsskildringen omlavet til Stamtavletop. Se S. 5.

Greutungerne» dvs. for Østgoterne; her forelaa altsaa tvende G-Stave, medens Sætningen »Gotum Anganty» kun indeholdt een, og efter Stavrimsteknikens ubrydelige Lov var dette enstydigt med, at Gizur maatte have Fortrinet. At Greutungerne i Romanen afløses af Gauter, er kun en uvæsentlig Sceneforskydning.

Den næste Stormagtshersker efter Angantyr er Kiar, hvis Folk her er de Vælske, medens hans Model Casere i Vidsid I hersker over Grækerne; Afvigelsen er ligegyldig, da Romerriget omfattede begge Folk, og i Vidsid II er Casere ogsaa Herre over de Vælskes Rige. Ordene »Valdar Dønum» svarer til følgende Sætninger i Vidsid: »Sigehere lengest Sæ-Denum veold . . Vald Voingum». Her er vi naaede til det underordnede Mellemstykke, hvor Vidsids Navne aldeles vilkaarlig løsrives fra den givne Sammenhæng og forbindes i en ny; forresten er der udvalgt et forholdsvis vægtigt Stykke, da kun meget faa Fyrster i Vidsid I hædres med en hel Linje; jævnfør Stade III, hvor Sigehere bliver afløst af Førsterangshelten Sigurd. Tilslut kommer Stykket om Anglernes Konge, Alrekr den modige; det er paa ganske samme Vis som Ordene »Valdar Dønum» sammenflikket af Stykker om to forskellige Stammer, nemlig om Angler og Daner. Baade i Vidsid I og i Humle-Listen indtager det paagældende Stykke Bagvægtpladsen, altsaa en Hædersplads. Men denne Stilling er i Vidsid godt motiveret udfra den angliske Meddelers nationale Standpunkt, hvad der ogsaa understreges tydelig gennem Tilføjelsen af to fortællende Strofer. I Humle-Listen derimod er »den modige Konge« paa Bagvægtpladsen slet og ret en blind Passager, en [illegible] Dukke, og det viser sig ogsaa derigennem, at han har [illegible] sin Nationalitet. Fra Hunnerkampens Standpunkt indtages den virkelige Bagvægtplads først af Hødr, der [illegible] i samme Strofe, da han er Bardingens tragiske [illegible] — [illegible] maa det [illegible] Eksempel paa Brydninger [illegible] og de [illegible]

V.

Vidsid	Hervararsaga, S. 13 (Angantyr & Brødre)	Örvarodds Saga, c. 14 (Angantyr & Brødre)
Ealhhild, »eastan» of Ongle, Eormanric	Arngrímr g. m. Eyfura (Hyndl.: »austr»)	Arngrímr g. m. Eyfura (Hyndl.: »austr»)
Eormanric Gotum	Angantyr	Angantyr
Cælic Finnum	Sæmingr (= Finner)	
Breoca Brondingum	Brani Brami Barri	Bildr Bue Barre
Billing		
	(Reitner)	
Þyringum	(Tiundr)	(Tindr) Tyrfingr
Ongendþeov		

Femte Stade fører os endelig til vor særlige Undersøgelses Maal, Sagnet om Angantyr og hans Brødre. Hervararsaga og Örvarodds Saga fortsætter den Udvikling, vi allerede har seet indledet i Stade IV b. Medens IV b endnu rent og klart overholder Rammen Hof- og Statskalender, har V lige saa afgjort kastet den overbord; den gamle Fyrsteliste tjener nu kun som Fyldekalk for at skaffe Hovedhelten det nødvendige Relief. Derfor har de delvis uvedkommende Nabofyrster maattet omskabes til »svagere Brødre»; Angantyr med sine Tomandskræfter faar sin antipodiske Modsætning i Tvillingparret Haddingerne, der tilsammen kun tæller for een Mand. — Et ejendommeligt Træk ved Stade IV b var, at den nordiske Helt Ongendþeov sammenblandes med Goternes Herre Agetius (Aequantius) i Gallien, og at Summen af disse to Personer kommer til at staa i Linjen lige efter den hunniske Topfigur. I Stadė V er der den Afvigelse, at Ongendþeovs Afspejling Angantyr stadig klart fastholder sin nordiske Nationalitet; men alligevel fastholder han ogsaa den fra den gotiske »Angantyr» arvede Plads foran i Listen[1]. Han bliver ikke mere holdt ude fra Førsterangspladsen af Hunnerkongen, idet denne helt er forsvunden; det er heri, at Udviklingens fortsatte Gang særlig røber sig. — Hervararsagas Sæming næst efter Angantyr er en gængs nordisk Opnævner for Folkene Same og

[1] Allerforrest sætter Örv. de ret uvæsentlige Brødre Hervard, Hjörvard og Hrane, men det maa regnes for en sekundær Forskydning.

Suomi = Lapper og Finner. I Indhold og Plads svarer han endnu nøje til Vidsids Finnekonge; men Udviklingen har medført, at en velkendt nordisk Form har afløst det i Norden ukendte Cælic = finsk Kalev, estnisk Kalevipoeg, der hører til Hovedhandlingen i Nationaldigtet Kalevala. Ydermere synes Stade V forud for Brødrelisten at rumme en ellers næppe nogensteds fremtrædende Afspejling af Vidsids fortællende Indledningsstrofe. Der siges i Vidsid:

Vidsid	Vidsid . . . .
. . . . mid Ealhhilde	. . . . med Ealhhild . . . .
Hredcyninges ham gesohte	Hreidgoterkongens Hjem opsøgte
eastan of Ongle, Eormanrices.	mod Øst fra Angel, Ermanriks Rige (el. østfra).

Disse Ord afspejles ganske tydelig i Indledningen til Opregningen af Angantyrs Brødreflok, saaledes som den ældst overleveres i Hyndluljóđ Str. 24 (Bugge):

þeir í Bolm austr bornir váru,
Arngrims synir ok Eyfuru.

Der er ganske vist kun det udvendige Samstem, at begge Lister indledes med Omtale af en Fyrste og en Fyrstinde, hvis Navne stavrimer paa Vokal, og hvis Skueplads er »østerpaa». Men et saadant digterisk seet helt ligegyldigt Samtræf er mere end tilstrækkeligt til at forklare, hvordan den ene Remse mekanisk voxer ud af den anden. Især maa der lægges Mærke til det fremskudte Udtryk »eastan» — »austr»; tilfældig Overensstemmelse turde her være udelukket. — Navnene i Vidsids Mellemstykke er baade i Hervararsaga og i Örvarodds Saga ret uordentlig eller udvisket overleverede og genfindes klarere i andre Kilder. De med B stavrimende Navne er radbrækkede omtrent indtil Ukendelighed; jfr. Stade VII og VIII. Hervararsaga udelader den til Vidsids Thyringer svarende Person Tyrfingr, der endnu forefindes i Örvarodds Saga. Denne Udeladelse er digterisk vel motiveret, saasnart Formen Thyring ved Sammenblanding er afløst med Tyrfing, der egentlig er Navnet paa den gotiske Angantyrs Folk Tervingerne = Vestgoterne: thi Tyrfing bliver

jo i Sagnet opfattet som Hovedhelten Angantyrs Sværd, og kan da ikke paa samme Tid passe som Navn paa hans Broder. Tvillingparret Haddingerne sidst i Brødreflokken har ikke noget Forbillede i den foreliggende Overlevering af Vidsid, men det turde være en Tilfældighed; thi som mytiske Udtryk for Vandalerne hører de netop fortrinlig hjemme i en saadan Hof- og Statskalender, og faktisk er der i Vidsid ikke en eneste Person, der tydelig kan siges at være af vandalsk Oprindelse. Vi maa derfor formode, at Brødrelisten paa dette enkelte Punkt røber os en Urtext, der var mere fuldstændig end Vidsid, saaledes som vi nu kender dette Digt.

VI.

Vidsid	Hyndluljóð str. 22 (Bugge) (Angantyrs Brødre)
Becca Gifeca	Gunnarr Balkr
Heoden Glommum Svæfum	Grimr . . skafi Jarnskjǫldr
Þeodric	Þórir
Breoca Brondingum Billing	Bui Brami Barri (Reifnir)
Þyringum	Tyrfingr
Ongendþeov . . Herefarena	Hǫrvi
Hrodvulf (Danekonge)	Hrólfr enn gamli

VII.

Vidsid	Saxe V, 250 (Angantyr & Brødre)
Heoden Rondingum Breoca Brondingum	Brander Biarbi Brodder Hiarrandi
Þyringum	Tirvingar
Ongendþeov Hetver . . Herefarena . . Ongle Alevih	Hiorthuar Hiarthwar-rani Angantir (oldn. Hervarðr, Hjǫrvarðr)

VIII.

Vidsid	Saxe VIII, 377 (Braavallakæmper)	Völuspá (Dværge)	Saxe IV, 178 (Fridlevs Modstandere)
Rondingum	Blend		
Breoca Brondingum	Brand	Billingr Bruni	Broddo
Billing	Micæ cognomen (= dansk »Billing«)	Bildr Buri	Bild Bugo
Fin Fresna cynne			pater Fyn
Þyringum	Thorving		

Jfr. Örvarodds Saga under V: Bildr, Bagi, Barri, Tyrfingr.

Listerne VI, VII og VIII viser os den samme Brødreflok eller Stalbrødreflok i delvis noget afvigende Gruppering.

Hyndluljóð har i den foreliggende Form udeladt Hovedhelten Angantyr; vi kan af Citatet i Örvarodds Saga se, at han oprindelig har været tilstede, men hans Plads kan vi ikke udregne med Sikkerhed. Den hele Liste fremtræder iøvrigt som en ret mekanisk Fortsættelse af Vidsid uden Forsøg paa Nyordning efter den episke Handlings Krav. Balkr er en Radbrækning, der fjerner sig fra Vidsids Becca endnu længere end Belgi i Saxos Brávallaliste (ovenfor, IV a). Heodens Afløser Hjarrande kaldes her Jarnskjoldr ɔ: Hjarni skald; jfr. Pontoppidan, »Danske Atlas« V, 260 om Tornby i Vendsyssel: »I Sognet findes en Høj, hvor ovenpaa ligger en mægtig Steen, 5 Alne lang, 3 $^{3}/_{4}$ Alne bred, 1 $^{1}/_{2}$ Alne tyk, kaldet Hiarne-Steen, hvorunder efter gammel Tradition en Konge skal ligge, som nogle kalde Hiarne, andre Jernskjold«. Se herom nærmere i mit Skrift »Vor mytiske Kongerække« 16. Þorir er en Radbrækning af Vidsids frankiske Þeodric. De nærmest følgende Navne er omtrent som i Hervararsaga og i Örvarodds Saga. Men derpaa følger Hervi, der ellers kun kendes fra Snorres Søkongeliste, hvor han indtager en tilsvarende Plads [illegible] til ham knyttes Danekongen Hrólfr enn gamli, nøje svarende til Hroðulf paa [illegible] i Vidsids Fyrsteliste.

Saxos Fremstilling af [illegible] er igen en noget anden [illegible] Hiarrandi ændret. [illegible] i Personen [illegible] sig [illegible] paa [illegible] Forsamlese af [illegible] fremkommet. [illegible] Folket [illegible] af Ordene [illegible] havet [illegible] sig [illegible]

En lille Stump af Vidsid spøger endelig, foruden i Angantyrs Brødreflok, ogsaa helt løsreven i Saxes Braavallaliste, i Völuspás Dværgeliste og i Saxes Liste over Fridlevs Modstandere. Det ejendommelige ved den er Følgeskabet mellem Brand alias Brodd og Billing alias Bild; sidstnævnte er i Vidsid Konge over Varnerne. Kendemærke for Herkomst fra Vidsid er i Braavallalisten den følgende Person Thorving = Thyringer, og i Listen over Fridlevs Modstandere deres Fader Fyn = Friserkongen Finn Folcvalding. Særlig det sidstnævnte Følgeskab maa kaldes afgørende.

Hermed er vi til Ende med vor Mønstring af Vidsids Udløbere i nordiske Remser. Særlig bør det mærkes, hvordan Udviklingen viser os en hel Række Typer, der hver for sig kan tydelig forklares udfra de forud givne Forhold:

A. Humle-Listen; Typen Hof- og Statskalender fastholdt. Hunnerkongen hævder Forvægtpladsen, men Angantyr er fra Midterstykket flyttet hen i Nærheden af ham, til Goterkongen Ermanriks Nabolag.

B. Angantyr og hans Brødreflok. Typen Hof- og Statskalender afløst af Slægtsforbindelse (ligesom ved Fliktoppen i Hengests Stamtavle); Hunnerkongen kastet overbord.
Undertype a, Hervararsaga: Angantyr paa Forvægtpladsen.
Undertype b, Saxe: Angantyr paa Bagvægtpladsen.

V. Angantyrs Nationalitet.

Ovenfor har vi i Almindelighed drøftet Remsernes Navnemasse og den tydelige Vækst i den skematiske Bygning. Det turde nu regnes for tilstrækkelig godtgjort, at Angantyrs navnkundige Brødreflok saa vel som lignende Heltesamlinger fra Braavalla etc. ikke er nogetsomhelst andet end et mekanisk videreslæbt Laan fra Vidsid, efterhaanden udartende til det rene Pulterkammer. Var Tilfældet enestaaende, kunde vi have Lov til at tvivle; men den parallele Udvikling af Jydekongen Hengests episke Ledsagere borger for, at vi ikke tager fejl.

[illegible]

[illegible] Eadgils episke Svenskes ingen [illegible] Episodens, saaledes som jeg [illegible] paapeget i »The Journal of English and Germanic Philology«, XI. No. 4 1912, 27[illegible].

[illegible] vi gaar ud fra Enheden mellem Vidsids og Beowulfs [illegible] Ongenþeow, bliver vort første videre Skridt at undersøge, hv[illegible] [illegible] Person har efterladt tydelige Minder i den hjemmel[illegible] svenske Kongerække. Vi iagttager da, at der paa hans [illegible] i Ynglingatal staar en Person med Navnet Egill, og Sophus [illegible] har udtalt, at intet hindrer os i at opfatte det som en [illegible] *Agil for *Angil- = *Anganþjór = Ongenþeow, hvad [illegible] f. Ex. af Schück i »Studier i Ynglingatal« 114.

[illegible] er lovligt ved en Trykfejl Ordene »Swedes« og »Ongendþeow« [illegible], saa at Svenskerlisten er bleven rykket sammen med Danskerlisten.

Men med Navnet slipper ogsaa Ligheden op, thi den episke Egill indeholder alt muligt andet end netop det, vi søger. Han udfører ingen andre Heltegærninger end at fly for en Træl og lade sig stange ihjel af en uvan Oxe. Og Snorre siger i Ynglingasaga udtrykkelig om ham, at han var ingen Hærmand, men sad hjemme i Ro; iøvrigt udmales hans Skændsel endnu grovere end i Kvadet. Naturligvis kan Snorre have »kogt Suppe paa en Pølsepind»; men saa meget turde dog deraf fremgaa med Sikkerhed, at nogen kendt hjemlig svensk Overlevering om Heltegærninger af Egill alias *Anganþjór ikke forelaa. Dertil svarer den onomatiske Kendsgærning, at Fuldnavnet *Anganþjór er som blæst bort fra svensk Overlevering. Det optræder ikke i Liljegrens »Runurkunder», og ligesaa lidt i Lundgrens »Personnamn från Medeltiden» (Sv. Landsm. 1892). Naar det drages i Minde, hvor folkekære saadanne svenske Kongenavne som Eiríkr, Jǫrundr, Ǫnundr, Eysteinn ifølge Runestenene er, delvis selv paa vestgötisk Grund, maa det fastslaas, at ovennævnte negative Vidnesbyrd ikke kan skyldes en tilfældig Lakune. Naar en saa navnkundig Sveakonge som *Anganþjór episk og onomatisk glimrer ved sin Fraværelse paa selve Svearikes Grund, da tillader Sagnstatistiken os kun een Udlægning: han maa væsentlig have levet og virket udenfor Svearikes Grænser.

Og netop til samme Resultat føres vi ved at undersøge, hvad der i England fortælles om Ongendþeov, og hvad der i Norge og Danmark fortælles om hans Navne Angantyr.

1. Den engelske Overleverings Ongenþeov er en mægtig Skikkelse, graahærdet i Strid, — det altoverragende Midtpunkt blandt alle Sveafyrster i Beovulf, og den eneste, der værdiges Omtale i Vidsid. Hans Afkom har delvis søgt Tilflugt hos Nabofolket Geaterne, og det er ganske tydeligt, at netop kun ved deres Tilknytning til disse har de vundet Optagelse i den engelske episke Synskres, hvori Svearike ellers er helt blankt; jfr. min ovennævnte Afhandling i »Journ. of Engl. a. Germ. Phil.». Den tragiske Hovedinteresse ved Ongenþeovs Livsskæbne samler sig om hans sidste store Kamp, Beov. 2484 ff.: efter hans Sønners Ind-

fald i Geaterlandet gør Geaterne Gengæld med et Togt til hans eget Omraade; den geatiske Høvding Vonrêds Sønner Vulf og Eofor træffer Ongenþeov og angriber ham i Fællig; Vulf er lige ved at bukke under, da Eofor styrter til og bringer Kongen til Fald. Der kan gættes paa, at Vulf hænger sammen med Vidsids Vylfinger og deres Hersker Helm. I Beovulf 620 kaldes Danekongen Hrodgars Dronning en Helming, og i Ynglinga Saga c. 37 (Fin. J.) kaldes samme Konges Æt for Ylvinger. Herved antydes, at Vylfinger alias Helminger var en Æt, der stod i Svogerskabsforhold til Danekongerne, hvad der passer godt nok til Geaternes Stilling[1]. Vi skal nedenfor se, at Vylfingernes Hersker Helm spores netop i de Overleveringer, der synes at fortsætte Sagnet om Ongenþeov paa nordisk Grund.

2. Saxe IV, 166 har en nøje tilsvarende Kampskildring blot med ændrede Navne: Sveakongen hedder Athisl, og hans Modstandere er de jyske Brødre Keto og Vigo. Sveakongen er en graahærdet, kampøvet Kriger, der har hærget Jylland; Brødrene hjemsøger ham paa hans eget Omraade, og Kampen forløber nøjagtig som ovenfor. Det tilføjes, at Sejerherrerne fik Øgenavn, fordi de brød Holmgangsreglerne ved at kæmpe to mod een; derved kendemærkes Kamphandlingen tilstrækkelig som noget enestaaende. Naar det nu tilføjes, at den i andre nordiske Sagn omtalte Ađils var Ongenþeovs Barnebarn, og at den ældre Navneform *Adgils el. *Adgisl ligger nøje opad Ongenþeovs Kælenavn *Agil — (Ynglingatals Egill), kan vi næppe tvivle om, at der i Beovulf og hos Saxe kun er Tale om en eneste Tildragelse. Adisl har afløst den ældre Overleverings *Anganþjór alias *Agill.

3. Det norske Sagn i *Hyndluljóđ, Hervararsaga og Örvarodds Saga fremstiller Angantyr som en navnkundig Berserk, hvis Fader boer »østerpaa i Bolm» eller »paa Bolm». Paa den danske Ø Samsø mødes han med Stalbrødrene Hjalmar og Örvar-Odd og falder i Kampen mod dem, medens ogsaa Hjalmar bukker under. — Bolm skal ifølge den norske Overlevering ligge ved

[1] Se Bugge, »Helgedigtene» 165.

Norges Kyst, hvad der ikke har nogensomhelst Troværd; det er den sædvanlige Annexion af navnkundige udenlandske Helte. Den eneste rimelige Tydning af Angantyrs Bopæl fører os til Søen Bolm i Sydvest-Smaaland tæt ved den gamle danske Grænse; jfr. min Afh. i Ark. f. nord. fil. XXXIII, 88, og Chr. Kier, »Beowulf» 153[1]. I Søen ligger den ret store Ø Bolms-ö, og ved Bredden findes en Bygd Angelstad, der paafaldende minder os om Angantyrs Navn, — det vi ellers forgæves har søgt om i Sveriges Sagn og Personnavne. Kamppladsen Samsø stemmer med Saxes Sagn om Sveakongen Adisl, hvoraf vi faar at vide, at denne fældes som Følge af sit Angreb paa Jylland. Endelig Modstanderen Hjalmar minder os om Vidsids Helm, Hersker over Vylfingerne, der atter synes at lede Sporet tilbage til Ongenþeovs Banemand Vulf, jfr. ovenfor.

4. Den danske Folkevise i DGF. 19 fremstiller Angelfyr og hans Modstander Hjelmer Kamp som Sønner af Alf i Odderskær. Medens Hjelmer her bukker under for Angelfyr, bliver denne til Gengæld dræbt af sin egen Fader. Odderskær kan maaske indeholde et Minde om Ongenþeovs Søn Ohthere alias Ottarr[2]; hvor det ligger, siges ikke, men det synes at være udenfor Svearike, eftersom Heltene siges at ride bort derfra for at bejle til Datteren af Kongen i Opsal, dvs. i Upsala.

5. Det danske Sagn om Berserken Angantyr el. Angaterus, Saxe VI, 291, lader ham og hans 8 Brødre voxe op »apud insulam Sialandiam». Hvorvidt deri ligger, at de skal være fødte paa selve Sjælland, veed jeg ikke; jeg skulde være tilbøjelig til at tro, at Forholdsordet »apud» (»ved») ialfald udtrykker, at Saxe ikke har været helt viss i sin Sag. Skuepladsen for Angantyrs Fald er Marken Roliung, og her paa Roelung finder ogsaa hans Overvinder sin Død, Saxe VIII, 406. Ax. Olrik har i »Danmarks Heltedigtning» II, 162, paavist, at dette Sted maa søges ved Rönnebro i det nordlige Skaane, og netop her var der indtil nyere Tid en vedligeholdt folkelig Overlevering af Starkadsagnet,

[1] Ogsaa iagttaget af en svensk Forsker (Nerman?).

[2] Eller skulde det læses *Odderkær og forbindes med Örvar-Odd?

stedfæstet ved de saakaldte Sterkkarlsstene. En saadan Tilknytning til det nordlige Skaane stemmer paa det fortræffeligste med det norske Sagn, der henlægger Angantyrs Bolig til Bolm noget nord for Skaanes Grænse. — I den aftalte Holmgang skal Angantyr og hans Brødre kæmpe mod Helge og Starkad, men det bliver den sidstnævnte, der kommer til at kæmpe ene. Stavelsen Hel- minder om Roden Helm- hos Angantyrs Modstander i Nr. 4 og 5; jfr. Vidsids Helm.

Saa vidt de forskellige Sagnformers Vidnesbyrd om Ongenþeov, Adils og Angantyr.

Vi vender nu tilbage til vort Udgangspunkt, Vidsid, og fastslaar som vort ovenfor vundne Resultat, at Berserken Angantyrs »Brødreflok« øjensynlig er laant fra den Fyrsteliste, hvori Sveakongen Ongendþeov fandtes som et ret underordnet Led; en Parallel fandt vi i Udviklingen af Jydekongen Hengests episke Ledsagere, der ender som hans Stamfædre.

Det vil med andre Ord sige, at den Identificering, som Nutidens kritiske Forskere ikke vover at foretage, forlængst er baade vovet og gennemført af den folkelige Sagnoverlevering. Det er simpelthen indlysende, at i det foreliggende Sagnperspektiv er Angantyr og Ongen(d)þeov efter alle Kunstens Regler identiske. Vi har her en nøje Parallel til den genealogiske Samtydning af den »danske» og den jyske Hengest.

Et andet Spørgsmaal er det, hvorvidt Folkeoverleveringen som saa ofte kunde have taget fejl. Det er klart nok, at den nordiske Angantyrs overleverede Slægtsforbindelse med den gotiske Angantyr (= Aëtius) er vilkaarlig; derfor er det naturligvis paa Forhaand ogsaa meget muligt, at Ligningen Angantyr = Ongen(d)þeov kunde være fejlagtig.

Jeg mener imidlertid, at hvis man vil vrage den af Folkeoverleveringen gennemførte Samtydning af Ongenþeov og Angantyr, da har man den Pligt at vise Sandsynligheden for, at flere omsværmende navnkundige Krigere med Navnet *Anganþjór har gjort de danske Farvande usikre netop i Heltetiden. Man maa

med andre Ord gennemføre en *sagnstatistisk Vejen og Maalen*, og det har man hidtil *ganske undladt*.

For nu at oprette det forsømte, vil vi prøve at forme de Vilkaar, som de forskellige *Anganþjór'er maa opfylde, for at de skal kunne gøre Krav paa at regnes for oprindelig forskellige Personligheder.

a. Deres Navn maa høre til Klassen »Allemandsnavne», som enhver frit opfunden nordisk Helt til enhver Tid kunde pyntes med.

b. Deres Hjemsteder og Egenskaber maa enten være saa skarpt kendemærkede som forskellige, at de udelukker enhver Tanke om Enhed, eller ogsaa i den Grad vagt fremstillede, at de ialfald ikke frembryder noget fast Holdepunkt for Identificeringen.

Prøver vi os nu frem med disse Forudsætninger, vil vi hurtig finde, at de ingenlunde holder stik i foreliggende Tilfælde.

Navnet Anganþjór er saa langt fra at være nordisk Allemandsgods, at det overhovedet maa stemples som unordisk; ligesom Navnene Aun og Adils synes det at røbe en saxisk eller tysk Indflydelse, der særlig ytrer sig hos Ynglingeætten. Leddet *Angan-* findes ellers aldrig brugt i nordiske Navne, medens det derimod er ret udbredt hos Tyskerne; jævnfør Förstemann, »Altdeutsches Namenbuch», med 13 forskellige Sammensætninger, hvoriblandt ogsaa Angandeo = *Anganþjór. Jeg kender kun een historisk Nordbo med Navnet *Anganþjór eller Angantyr nemlig en dansk Konge Ongendus i 9. Aarh. Af Linds »Norsk-isländska dopnamn» framgaar, at Eddaens Angantyr kun har Efterfølgere i opdigtede *Fornaldarsagaer* (om Thorst. Vikingsson, Hrom. Greipsson, Halfd. Brönufostre, Fridthjof). Det er værd at lægge Mærke til, at Ongendus i Tid følger kort efter den episke Ongenþeov og har Hjemstedet Danmark, ikke Sverige, hvad der tyder paa Sammenhæng med Sagn om den episke Forgængers Virken paa denne Skueplads; man kunde endog fristes til i Stavemaaden *Ongen-* at se en direkte Indflydelse fra den engelske Sagnover-

levering. — Alt ialt maa det siges, at Sandsynligheden for flere af hinanden uafhængige nordiske Helte med Navnet Angantyr viser sig at være mindre end Nul.

Med Hensyn til det geografiske, saa kan Forholdet mellem Heltene Ongenþeov, Adils og Angantyr udtrykkes, som følger.

1. Beovulf. Sveakongen Ongenþeovs Afkom søger oftere Ophold hos Nabofolket Geaterne, altsaa udenfor Svearike.

2. Dansk Sagn. Den med Ongenþeov episk nøje samstemmende Ad(g)ils gør Angreb paa Jyderne.

3. Norsk Sagn. Angantyr boer »østerpaa i Bolm», dvs. ved Bolmsøen nær det middelalderlige Sveriges Sydvestgrænse mod Danmark. Skuepladsen for hans Fald er Øen Samsø ved Jydernes Land.

4. Dansk Sagn. Angelfyr af Odderskær drager ud for at bejle til Opsal-Kongens Datter, dvs. bejler til Herredømmet over Svearike, men tænkes samtidig at bo udenfor dette Land.

5. Dansk Sagn. Angantyr fødes »ved Sjælland», bejler til en dansk Kongedatter Helga og falder paa Roliung i Skaane.

Sammenligner vi disse Vidnesbyrd, vil vi finde, at de ganske vist ikke giver nogen ensartet, fast Stedfæstelse, men at de paa den anden Side heller ikke er uforligelige. De kan siges at samstemme om, at Helten hører hjemme i et Grænseomraade mellem Danmark og Sverige, og at hans Slægts Virken for en væsentlig Del falder udenfor det egentlige Svearike. Et saadant Vidnesbyrd giver afgjort intet Grundlag til at vrage den i Sagnoverleveringen foreliggende Samtydning af Ongenþeov og Angantyr.

Med Hensyn til Handlingen, da iagttager vi det fælles Træk hos alle Sagnformerne undtagen No. 2, at Striden drejer sig om en Kvinde. Det er selvfølgelig et Allemandsmotiv, men det har dog sin Interesse at fastslaa, at Udgangspunktet for Bejlermotivet allerede er tilstede i Beovulf, hvor ellers Kvinder spiller en saa fuldkommen underordnet Rolle. Iøvrigt er det klart, at No. 1 og 2 udtrykker een og samme nøje særprægede Type, »den graahærdede Sveakonge Ag:s Fald i Kampen mod to »ȝeatiske»

Brødre», og i selve Sagnoverleveringen 2 bliver Motivet udtrykkelig stemplet som enestaaende.

At No. 3 og 4 skulde være uafhængige af hinanden, har endnu ingen Forsker vovet at paastaa, thi Ligheden mellem Modstandernes Navne Angantyr-Hjalmar og Angelfyr-Hjelmer taler et altfor tydeligt Sprog. Men i Virkeligheden er der her langt større Forskel paa Handlingens Skildring end mellem No. 1 og 2.

Skildringen i No. 5 danner atter en særskilt Type, men her lader Brødreflokkens Optræden skønne, at det i Virkeligheden drejer sig om samme Angantyr som i No. 3; vi har ogsaa seet, at Modstanderen Helge minder om Elementet Helm- hos Angantyrs Modstander Hjalmar i No. 3 og 4.

Selv om Enheden i Handlingen kort sagt ikke er meget stærkt iøjnefaldende, saa er der alligevel ligesaa stort Samstem mellem No. 1 og No. 3, som mellem No. 3 og den dermed utvivlsomt sammenhængende Variant No. 4. I No. 1 kæmper Ongenþeov med to Brødre, hvoraf den ene er nær ved at bukke under; i No. 3 kæmper Angantyr med to Stalbrødre, hvoraf den ene efter hans Fald døer af sine Saar; i No. 4 fælder Angelfyr først sin egen Broder og fældes derefter af sin egen Fader. Da et blot og bart Navnesamstem regnes for tilstrækkeligt til at samtyde de himmelvidt forskellige Kamphandlinger i No. 3 og 4, skulde det synes en tvingende nødvendig Slutning, at vi ogsaa maa samtyde No. 1 og No. 3, hvor det vigtigste Navn stemmer endda nøjagtigere endnu, og hvor Kamphandlingen ialfald røber mere end tilstrækkeligt Samstem.

Resultatet bliver da dette: ligesom i Spørgsmaalet om den »danske» og den jyske Hengest viser der sig ikke at være nogensomhelst Grund til at vrage den i Sagnoverleveringen foreliggende Samtydning: Sveakongen Ongenþeovs Enhed med Berserken Angantyr i Bolm maa herefter regnes for en Kendsgærning.

Er vi først naaede saa vidt, da vil vi se, at der aabner sig Mulighed for udaf det mekanisk forplantede Remsekvad at skrælle en haandgribelig historisk Kærne.

Og Kærnen bliver da at søge i de episke Stedfæstelser Bolm og Roliung; det vil sige: vi faar Skuepladsen for Ongenþeovs Virken henlagt til Sveriges sydvestlige Grænseomraade mod Danmark. Her kan Stednavneforskningen hjælpe os videre. Jeg har allerede paa andet Sted tidligere omtalt, at der ifølge Stednavnenes Vidnesbyrd løber en upsvensk Bosættelse sydvest paa langs Venern og til Götaelvens Munding og derfra mere spredt østenom Halland til Bolm-Bygden omkring Angelstad, se »Förhandl. vid sv. Filolog- och Historikermötet i Göteborg 1912», 83, og »Ark. f. nord. fil.» XXXIII, 88. Her kan jeg ikke indlade mig paa det vidtløftige Stednavneproblem, der vilde føre altfor vidt. Jeg vil blot til Slutning udtale, at mine Resultater vedrørende Ongenþeov og Angantyr i Bolm anviser den svenske Stedforskning en Opgave, som den ikke i Længden kan undslaa sig for at tage fat paa.

Gudmund Schütte.

Små bidrag till fornsvensk grammatik.

1. Sen fsv. *-oman* i dat. plur. best. form.

En märklig språkegendomlighet i den Linköpings stiftsbibliotek tillhöriga handskriften T 181, utgiven av Geete som del 5 av »Sv. Medeltids-postillor», är att substantivens bestämda form i dat. plur. ofta ändas på *-oman*, t. ex. *iudhoman* i st. f. och jämte *judhomin* (*-omyn*), *iudhomen*. — Handskriften, vars innehåll utgöres av en helt visst i Vadstena utförd postilla, har tillkommit under senare hälvten av 1400-talet, väl snarast mot århundradets slut, se utg:s efterskrift, s. 246 f.

Utgivaren har (s. 248 f.) riktat uppmärksamheten på nämnda ändelse och lämnat en del faktiska uppgifter därom, vilka dock kräva beriktigande.

För frågan om svensk dialektutveckling på en viktig och mycket uppmärksammad punkt synes ändelsen *-oman* ega icke ringa betydelse. Därför torde samtliga i handskriften förekommande fall av ifrågavarande böjningsform förtjäna att meddelas.

A) *-omin* (*-min*)[1]: *brødhomyn* 229, 18; *daghomyn* 108, 6; *doromyn* (dörren) 237, 1; *dyæknōmȳ* 112, 14; *døpilsomyn* 124, 27; *forfædromȳ* 175, 28; *gærningomȳ* 234, 23; *hedninghomyn*, *-ȳ* 94, 6, 30; *jud(h)omyn* 238, 24; *-omȳ* 91, 8; 94, 8; 236, 2; *-omī* 237, 27; *karomȳ* 96, 15; *keromalomyn* 234, 21; *klærkomyn*, *-ōmyn* 136, 28, 137, 4; *køpstadomȳ* 183, 28; *lønomyn*, *-ȳ* 95, 23; 158, 11; *munkomyn* 120, 5; *mæstaromȳ* 110, 28; *ord(h)omȳ* 31, 8; 153, 31; 215, 17; 235, 19; *scriptamalomȳ* 110, 18; 224, 30; *stenomȳ* 193, 10; *swenomȳ* 214, 16; *swimomȳ* (läs *swinomȳ*) 213, 11; *træmin* 4, 14; *ænglomȳ* 142, 19.[2] — Inalles 34 ex.

[1] Där den tryckta texten angiver förkortad skrivning av nasaltecken i handskriften, återställes här dennas beteckning (dock blott vad ändelser angår).

[2] Huru är (*en aff*) *mæstaranū* 204, 21 att fatta? I det följande tages ingen hänsyn till denna form.

B) -*omen*: *dyæfflomen* 12, 32; 68, 9; *iudomen, iudhomē* 73, 20; 94, 29; *klærkomē* 135, 27; *køpmannomen* 120, 19; — dessutom de abnorma skrivningarna (*en aff*) *prophetamē* 50, 20, för *-omē*, och *skionen* 20, 10, utan tvivel att ändra till *skiomen* = *skyomen* [1]. — Inalles **8** ex.

C) -*oman*: *aldromā* (åldrarna) 163, 21; *brødhomā* 229, 13; *brødromā* 118, 32; *choromā, corōmā* (änglakorerna) 38, 16, 19; *dyæfflomā* 175, 10; *feherdhomā* 51, 5; *forældromā* 138, 16; *fyscomā* (piscibus) 228, 7; *gerninghomā* 7, 16; 16, 15; *handomā* 126, 27; *iudhoman* 6, 31; *karomā* (kärlen) 113, 25; *kenneswenomā* 227, 28; *kompanomā* 188, 13; 225, 20; *laghomā* 8, 24; *liknilsōmā* 215, 6; *lutoman* (partibus) 85, 22; *lønomā* 154, 24; *munkōmā* 80, 19; *mæstaromā* 34, 13; *ord*(*h*)*oma* 10, 25; 21, 14; 29, 10; 30, 9; 51, 18; 137, 14; *ordhōma*, av utg. rättat till *ordhomā* 9, 9 (jfr 240[8]); *patriarchomā* 118, 30; *pinaroman* 85, 14; *prestomā* 118, 9; 239, 27; *prophetoma* 93, 3; 123, 27; 235, 10; *scriptamalomā* 222, 11; *skyomā* 13, 20; 43, 7; *styærnomā* 13, 11; *syndhomā* 178, 16; *teknnōnā*, av utg. rättat till *teknomā* 17, 12 (jfr 240[22]); *j vplandhomā* (i Uppland) 141, 4; — dessutom den abnorma formen *scriptamalūnā*, av utg. rättat till *-ūmā* 201, 20 (jfr 245[9]). — Inalles **45** ex.

Detta material jävar tydligen Geete's uppgift (s. 248), att änd. *-oman* brukas »så godt som konsekvent», *-omin* och *-omen* däremot blott »någon enstaka gång». I verkligheten träffas de senare formerna tillsammantagna ungefär lika ofta som den förra, noga räknat i resp. 48 och 52 % av fallen. Men olika textpartier visa högst olika relativ frekvens, något som förklarar Geete's felaktiga uppskattning. Texten börjar med ett parti, s. 3—90, där *-oman* har tredubbel majoritet eller 21 fall av 28 (5 *-omen*, 2 *-omin*) [2]. Det är betecknande, att *-omin* här är ytterst svagt företrätt, med 2 fall av 28. — De följande 20 sidorna (91—110) visa en tvär omkastning: just den gamla normalformen *-omin* blir nu dominerande med 9 fall mot 1 för vardera kon-

[1] Jfr *skyomā* (skyarna) 13, 20; 43, 7.

[2] De första sidorna av texten (s. 3—10) visa en ännu starkare övervikt för formen *-oman*.

kurrenten. I hela det återstående textpartiet (s. 121—239) råder däremot (med små skiftningar) jämvikt mellan *-omin* och *-oman* med 23 fall vartdera; *-omen* med 2 fall träder alldeles tillbaka.

Vår kodex är enligt utg. (s. 248) skriven av samma hand. Förklaringen till den skiftande relativa frekvensen av nämnda böjningsformer kan då icke gärna vara annan än att formen *-oman* tillhört skrivarens egen dialekt och att han i början av sitt arbete lämnat denna tämligen fritt spelrum på ifrågavarande punkt, men i fortsättningen med växlande framgång korrigerat sig efter sitt original och omgivningens litterära språkvanor. Därigenom kom *-omin* till heders [1]. — Ovisst är, huru sällsyntheten av det senare språkets normalform skall förklaras; den visar sig blott i 8 fall på 87 och nästan uteslutande i textens första parti. I skrivarens eget språk har den antagligen icke haft något egentligt stöd.

Det vore av intresse att kunna dialektiskt lokalisera ändelsen *-oman*. Då det av andra skäl är sannolikt, att handskriften utförts i Vadstena, så har man en värdefull hållpunkt för nämnda forms lokalisering i en notis från omkr. 1680 hos Aurivillius, Gramm. Suec. Specimen [2], s. 77: »Hodie apud Ostrogothos sylvestres *backoma*», vilken form anföres som motsvarighet till den (då föråldrade) skriftspråksformen *backomen*. Detta *-oma* utgår naturligtvis från äldre *-oman*, såsom östg. *nåla* från äldre **nalan* av *nalin* o. s. v.

Men skall man antaga, att ändelsen även tidigare varit begränsad till Östergötlands skogsbygd? [3] Om den varit allmänt östgötsk, så är det i varje fall underligt, att den, såvitt hittills blivit bekant, icke uppenbarat sig i något annat av de många skriftalster, ungefär samtida eller senare, som bevisligen

[1] Det skulle måhända löna sig att undersöka, huruvida även andra språkegendomligheter förete en liknande fluktuation och fördelning inom handskriftens olika delar.

[2] Utg. av Stjernström 1884.

[3] Snarast äro väl landskapets norra skogstrakter åsyftade av Aurivillius.

härstamma från Vadstena[1]. Spörsmålet måste här lämnas oavgjort.

Antagandet, att ändelsen -*oman* utgår från äldre -*umin*, styrkes av det förhållandet, att även andra former i vår handskrift förete en utveckling av obetonat -*in* till -*an*, vilket redan har blivit framhållet av Hjelmqvist i Pippings Stud. IV. 3, s. 33. Växlingen -*omyn*, -*omen*, -*oman* har sin fulla motsvarighet i växlingen *thennyn*, *thennen*, *thennan* i nom. sing. fem. och nom.-ack. pl. neutr.[2], t. ex. a) *thennyn glædhin* 214, 13; *thennyn ordhin* 16, 10; 36, 20; 37, 12; 44, 5; 89, 26; 230, 17; 231, 3; — b) *thennen ordhin* 101, 29; — c) *thennan ordhin* 191, 23; 221, 11; 224, 21[3]. Andra fall äro *wexan* (»en wexan jomfru») 176, 13, för *væxin* 'fullvuxen'; *bundhan* 133, 1; 173, 1, för *bundin* 'kärfve' (se Hjelmqvist, a. st.)[4].

Att ändelsen -*oman* utanför Östergötland haft en icke ringa utbredning, synes framgå av ett par spridda antydningar. Ett exempel *Kareloman* 'åt Karelerna' har jag antecknat från Finlands medelt.-urkunder utg. av Hausen I, 303$_6$, där det råkas i en avskrift från 1500-talet bland Björneborgs stads acta i Sv. riksarkivet[5]. Det står dock tills vidare isolerat (i urkunden finns intet annat fall av dat. pl. best. form).

Däremot återfinnes med stor sannolikhet den sökta formen i Orsa-målets -*uma*, t. ex. *kulluma*, *krippuma* 'åt flickorna, åt

---

[1] Ur Vadstena klosters jordebok, utg. av Silfverstolpe, har jag antecknat följande hithörande fall (exemplen äro troligen icke fullständiga; de förekomma i det hela mycket sparsamt):

a) 1447 *bodhomen* 9, 13; *landbomen* 11, 17; 21, 9; 51, 7; 60, 18; 255, 14; 269, 32; 270, 4; *ladbonen* (!) 269, 12; *eppa Hwenomen* 138, 8; *laxakorumen* (!) 'laxkaren' 98, 21; — 1500 *landbomen* 136, 16; *gardhomen* 43, 24; *eghomen* 211, 8.

b) 1447 *landbomom* 136, 24; 141, 17; 235, 26; *gardomom* 169, 13; — 1466 *landbomom* 188, 11; 284, 8, 18, 28, 33; 286, 9; — 1480 *land(a)bomom* 60, 24; 108, 20; — 1500 *landbomom* 62, 12;

c) 1500 *wassomon* 'vassarna' 72, 32.

[2] Denna exempelsamling avser icke att vara fullständig.

[3] Därjämte *thenna*, som kan förklaras på mer än ett sätt, t. ex. *thenna ordhin* 44, 14; 44, 22, *all the jerteku thenna ok flere* 228, 32.

[4] *nidhin* 43, 11 för adv. *nedhan* är säkerligen rent skrivfel, icke »omljudning».

[5] Originalet var en Åbo-urkund av år 1385.

barnen' (utan artikel *kullum*, *krippum*)[1]. Visserligen kan invändas[2], att fornsvenska former av typen *nalin* nom. fem. sing., *bordhin* pl. neutr. osv. i detta mål uppträda med ändelsen *-i* eller *-e*, t. ex. *noli*, *-e*, *bordi*, *-e*[3]. Men å andra sidan är det i och för sig icke överraskande, om fsv. *-in* i *bordhumin* (Orsa *borduma*) fått en annan utveckling än i *bordhin* (Orsa *bordi*): olika betoning och ljudomgivning lämna rum för olikartad förändring, vilket givetvis icke hindrar, att utvecklingen på andra håll kunnat försiggå likformigt i båda fallen, t. ex. i äldre nsv. skriftspråk *bordomen* såsom *borden*, äldre östg. *backoma* såsom nuvar. östg. *böla* (»tjockt» *l*) 'borden'. Faktorer av fonetisk och dialektgeografisk art, blott delvis utredda, komplicera frågan om utvecklingen av fsv. obetonat *-in*. Här kan blott hänvisas till de utförliga framställningarna av Wigforss Södra Hallands folkmål, s. 496—504, och Noreen Vårt spr. III, 415—423, där även tidigare undersökningar av Beckman, Hesselman, Lindroth o. a. refereras.

2. Fsv. *han* 'hon'.

I Östgötalagens huvudhandskrift råkas 5 ggr nom. sing. fem. *han* i stället för *hon*. Emil Olson Östgötalagens ljudl., s. 23 f., yttrar om formen *han*: »Föreligger en gutnicism? .... Sannolikast är väl dock, att dessa former bero på felskrifning». Pipping Guta lag, inledn., s. CVIII, uttalar sig obestämt, och Kock, som bl. a. i denna tidskrift, bd XXIV, 187, 192, och i Umlaut u. Brechung, s. 163, diskuterar fgutn. *han* 'hon', går med tystnad förbi Ögl:s motsvarande form. Tvivlet på dennas realitet är berättigat, så mycket mer som huvudhandskriften (A) saknar stöd av övriga handskrifter[4].

[1] Se J. Boethius Orsamålet 1, s. 85 (1918), där dock ändelsens historia icke beröres. — Jfr densammes »Sägner m. m. från Orsa», s. 16, 18, 22, 24 osv. (Meddelanden från Dalarnes Fornm.-förening II).

[2] Samma anmärkning kan göras beträffande finländska dialekter i förhållande till den ovan anförda dat. pl. *Kareloman*.

[3] Boethius, anf. arb., s. 41 f.

[4] Emot *han* i A svarar *hon* 1 g. i BH, 2 ggr i BF, 2 ggr i BFM.

[illegible] fsv. *han* 'hon' vinna i [illegible] jag tämligen tillfälligtvis har stött [illegible] kunna ökas vid noggrannare efterSyn[1]: [illegible] [illegible]erwan gudh kallin i for thy [illegible] *han* fan [illegible] i halden h o n a faghra . . .»; — ib. v. 6794 [illegible] i for thy | *han* fan korn først vnder sky fore [illegible] i h e n n e»; — ib. v. 6804 »Weneren . . . [illegible] gudh . . . skørlimpnaz modher h o n førsta sen»; — [illegible] a ena heedh | *han* war badhe langh oc bredh [illegible] . . .»;

[illegible] Lejonr., alltså ur s a m m a h a n d s k r i f t som Alex. [illegible] 1430—50), har antecknats 2 ex., v. 933 och 1328;

i Mechtilds uppenb. (cod. Holm. A 13, c. 1500) träffas 3 ex.: s. 316[22], 319[25, 28] (se rättelser i Geete's ed., s. 373 f.);

i Sv. Medelt.-post. V, 133[31] (hskr. från slutet av 1500-t., sannolikt från Vadstena) »thera røsth *han* skal spredha sik»[2]; — s. 25[3] »(mænniskian . . .) *han*»; — s. 26[9] »(mænniskio . . .) *han* vil ey», men i nästa rad »ey forma *hon* . . . haffuir *hon*»; — s. 222[31] »(en vsul syndugh mænniskia . . .) *han*», men 3 rader senare fortsättes med *hon*; — s. 145[21] »(mænniskia . . .) *han*», men så fortsättes med *hon* rad 23, 24, 25[3].

De framdragna exemplen synas stödja, men bevisa icke tillvaron av ett fsv., närmast östgötskt *han*, motsvarande fgutn. *han*, *haan* 'hon'. Exemplen äro tydligen av olika värde, och deras antal imponerar icke i förhållande till den höga totalfrekvensen av pron. 'hon'. Men å andra sidan är det icke att vänta, att den förutsatta formen i konkurrensen med normalformen *hon* synnerligen ofta skulle komma till synes i skrift: den måste ha varit utpräglat dialektal, och den led av den stora praktiska olägenheten att enligt normal ortografi sammanfalla med m a s k. *han*[4].

---

[1] [Ytterligare ex. hos Kock Sv. ljudh. III, 178, R. Pipping Erikskr. ljudl., s. 5 f.]

[2] Jämte *røst* fem. finns visserligen också *røster* mask.

[3] Möjligen kan dock *han* när det syftar på *mænniskia* fattas som mask.: 'människa, homo' är ju språkligt sett »naturligt» maskulinum.

[4] Den fgutn. ortografien medgav att skilja mellan *hann* m. och *han* f., vilken beteckning är nästan konsekvent genomförd.

För Östergötlands och Gotlands gamla språk äro obestridligen åtskilliga märkliga särdrag gemensamma [1]. Nya fynd få avgöra, om formen *han* 'hon' med säkerhet kan läggas till de förut konstaterade.

3. Fsv. *hualkin* 'hvilken'.

I två av en och samma hand skrivna textfragment, som utgivits av Geete i »Helige mäns lefverne» efter Uppsala univ.-bibl:s hskr. C 24, Vadstena-codex från förra hälvten av 1400-talet, förekommer pronomen 'hvilken' i den märkliga stamformen *hualk-*, nämligen: s. 248^{5} »birgitto. til hualka han sagdhe»; s. 250^{10} »ena bok i hualke alla hans synde»; s. 250^{16} »palacium j hualko war hærra» — således 3 ggr i en text, som fyller endast 3 trycksidor [2].

Utgivaren emenderar till resp. *huilka*, *-e*, *-o*, men anför handskriftens former i noterna efter texten, s. 251 [3].

Om textändring här överhuvud får anses tillåten, borde den åtminstone resultera i resp. *hulka*, *-e*, *-o*, ty 'hvilken' har i dessa textfragment äljest stamformen *hulk-* (*hulka*, *-om* s. $247^{15, 17, 18}$, 248^{29}), aldrig *huilk-*. Men ändring är knappast försvarlig. Om skrivaren verkligen åsyftat vare sig *huilk-* eller *hulk-* eller annan äljest betygad variant därav, så förefaller skrivningen *hualk-* — 3 ggr upprepad — obegriplig.

---

[1] Se H. Pipping Runinskrifterna på de nyfunna Ardre-stenarna, s. 63, Guta lag, inledn., s. CVI ff.; Emil Olson Östgötal. ljudl., s. 18, 23, Östgötalagens 1300-tals-fragment, s. XLIII, CXLIII f.

[2] Vad för form har pron. 'hvilken' i de icke utgivna partierna av nämnda hskr.?

[3] Det i Sv. Fornskriftsällskapets texteditioner av ålder tillämpade förfarandet att meddela textändringar, varianter o. d. först e f t e r den avtryckta textens slut och det utan någon som hälst hänvisning från textstället till noten medför allvarlig skada. Mången värdefull språkform har därigenom råkat i ett oförtjänt skymundan och blivit föga eller icke alls beaktad, och tvärtom har mången genom textändring tillkommen form fått gälla som handskriftlig. Den kritiska apparaten bör ha sin plats fortlöpande u n d e r texten. En ändring är av nöden.

Huru *hualk-*, tagen som faktisk språkform, skall förklaras, därom är jag villrådig. Jag inskränker mig därför till en hänvisning till den sena fornnorska formen *hualken* i ett Oslo-diplom av år 1475, varom Skulerud har yttrat sig i denna tidskrift, bd XXVIII, 230 f., 250 f. Hans förklaring finner jag icke övertygande.

4. Fsv. *thort* 'du tör'.

Söderwall Ordb. II, 720 meddelar från KL 2 citat av *thort*, 2 sing. pres. av *thora*. Han anmärker, att *thort* i båda fallen står framför pron. *thu*.

Att *thort thu* likväl icke är blott och bart en skrivvariant för *thor thu*, framgår av exemplet »thu *thort* aldrigh gøra ...» i Skrifter till uppbyggelse, s. 28[22], efter en Vadstena-handskrift från tiden närmast omkring år 1500.

Formen *thort* är påtagligen en analogibildning efter 2 pers. sing. av pret.-presentia, t. ex. *kant*, *skalt*, på samma sätt som den vida äldre och vanligare nybildningen *vilt* 'du vill'. Verbet *thora*, liksom *vilia*, visar i betydelse en nära frändskap med de många »hjälpverben» av nämnda formgrupp. Denna frändskap manifesterar sig formellt i nybildningarna *thort* och *vilt*.

5. Sen fsv. *twam* 'duobus'.

Dativen av räkneordet 'två' lyder hos Peder Månsson *twam*, en i fornsvenskan äljest okänd form. Den råkas åtminstone 3 ggr: s. 254[17] (Geete's utg.) »fran twam æller trem hønom»; s. 302[20] »aff twam stokkom»; s. 311[14] »aff twam qwistom» [1]. [Jfr nu dat. pl. twom i Lat.-sv. glossar eft. cod. Ups. C 20, utg. av Neuman, s. 189, 19.]

Nybildningen grundar sig tydligen på den gamla ack. *twa*, som hos Peder Månsson tillika är nominativ (t. ex. s. 301[4] *twaa*). På samma sätt har den mycket äldre nybildningen dat. *þrem* i stället för den ursprungliga formen *þrim* utan tvivel sin egentliga utgångspunkt i nom. *þrir* och ack. *þria*, om ock dat. *trem* kan [illegible] i någon mån medverkat.

[1] [illegible] är *twam* den uteslutande brukliga formen hos Peder Månsson. [illegible] s. 1–300 av Geete's utgåva.

Den gamla dativen *twem* hade lätt att bestå, så länge den ägde stöd av nom. *twe*. Men när denna, såsom förhållandet är i Peder Månssons språk, hade blivit undanträngd av den ursprungliga ack. *twa*, vilken alltså blev paradigmets härskande form, var det en naturlig konsekvens, att *twem* ersattes av *twam*. Den sålunda uppnådda böjningen *twa—twam* ägde den dubbla fördelen av uniformitet inom sig och av konformitet med det näst-följande räkneordets böjning *tre—trem* (jfr *trem* Peder Månsson, s. 254^{17}, 319^{17}).

6. Ett specialfall av fsv. *-or* för *-ər*.

Det av Isak Collijn upptäckta och i Samlaren 34:e årg., ss. 290—293 utgivna fragmentet av en fornsvensk postilla — enligt utgivaren från 1400-talets förra hälft — betecknar visserligen i allmänhet[1] ordslutet *-ər* (*ṛ*) med *-er*, t. ex. skapadher; heter; vidher-, nidher-, sigher, blinder; valdogher; biudher; styrker (subst.); hælder; vmusændher — inalles i 37 fall[2], vartill komma vnder- 3 ggr och epter, epter-, æpter- 5 ggr, vilka, ehuru ursprungligen tvåstaviga, på grund av sin fakultativa enstavighetsbetoning kunna vara likställda med förutnämnda former vad ordslutets beskaffenhet angår.

Men det som eger ett visst intresse är att också skrivningen *-or* råkas några gånger, nämligen i 5 fall: *liwor* 'lever (pres.)' s. 292^{6}, *blifuor* 'blir' s. 293^{11} bis och *owor* 'öfver' s. 290_{5}, 293^{7} — det sista, ursprungligen tvåstaviga ordet medtages såsom utan tvivel likställt med övriga i betoning[3]. Denna — i stort sett mycket sällan framträdande — kvalitet hos »parasitvokalen» framför *-r* har som bekant visat sig i regel vara beroende av ett *o* i föregående stavelse, t. ex. *goþor*, *naþoghor* (Kock Fornsv. ljudl., s. 295 f., Noreen Aschwed. Gr., § 161, anm. 5). På formen *owor*

---

[1] En rent isolerad skrivning är *støtir* s. 291^{16} (= *støtter*); — *æptr* s. 290_{12} är en felskrivning.

[2] Därav 16 fullt utskrivna i hskr., medan i återstående 21 fall hskr. brukar förkortade skrivsätt, vilka av utgivaren antytts med *-er*, *-er*, *-er*.

[3] Jfr därom t. ex. Kock Alt- u. neuschwed. Acc., ss. 55, 265.

vore ju denna förklaring tillämplig, men emot densamma ställa sig, å ena sidan, de i vårt fragment icke mindre än 5 ggr mötande formerna på *-ogher* (nom. sing. mask., t. ex. *wærdhogher* s. 291_8), dessutom ordet *offer* s. 292_5 (jfr *offor* cod. Bur.), och, å andra sidan, formerna *liwor, blifuor*, för vilka i varje fall en annan tydning måste sökas.

Samtliga förekommande fall — *liwor, blifuor, owor* — synas hänvisa på en fonetiskt lättförklarlig regel: *-ər* (*r̥*) har blivit *-or* efter ett omedelbart föregående *v*. Intet exempel i fragmentet talar däremot[1]. — [Jag har förbisett, att Kock Ark. XVIII, 170, har påpekat och på samma sätt förklarat liknande fall i en cod. av MESt., t. ex. *hafuor*.]

Huruvida även andra labiala konsonanter än *v* övat samma assimilatoriska verkan på *-ər*, därom lämnar det knappa materialet ingen tillförlitlig upplysning: ***miskunsamber*** s. 291^{19} (*-er* tecknat med förkortning i hskr.) och *offer* s. 292_5 tala dock snarast emot en vidare formulering av regeln.

7. Notiser om fsv. *ct* för *tt*.

Så sällsynta som de anmärkta fallen av *kt, ct* för *tt* äro i medeltidslitteraturen, torde det icke vara överflödigt att påpeka, att ett par nya fall kommit i dagen genom det nyupptäckta fragmentet av en fornsvensk legendariehandskrift, vilket publicerats av I. Collijn i Samlaren, 34:e årg., s. 276—278 (enligt utg. från början av 1300-talet), nämligen *iacte* s. 276^{16} (pret. av *iatta*) och [illegible] däremot *doctir* s. 276^{20}, 277^{14} (jfr *doctir*, [illegible] Dalalagen[illegible]). Båda exemplen ha motsvarigheter på annat håll: jfr t. ex. [illegible]

Då jag [illegible] i Arkiv f. n. fil. XXVII, [illegible] litteratur, kom jag [illegible] s. 70, och

[1] [illegible] dess [illegible]

[2] [illegible] jatte, [illegible]

Noreen Vårt språk I, 485, där belysande fenomen i norrl. dialekter omnämnas[1]. Sedermera har frågan i korthet vidrörts — utom av Kock i samma band av Arkiv, s. 285, n. 3 — av Lindroth J. Th. Bureus, s. 245, n. 1 (jfr s. 136, n. 1).

Det av mig, anf. st., s. 280 f., diskuterade dial. *väder-*, *vär-akt* 'väderlek' Uppl., Smål. (: fvnord. *veðr-átta* 'ds.') kan numera också påvisas i en källa från slutet av 1600-talet, från Dalsland, se Sahlgren Sv. Landsm. 1912, s. 48 f., särskilt s. 55 med n. 2: dalbon prästen N. Hesselgren († 1700) förklarar i sina handskrivna tillägg till en isländsk textedition av Verelius det isl. »*vedratta* tempestas» med »*väderåttan* nobis dr. *väderacht*».

[I Hildinakvädet, upptecknat på shetländsk »norn» år 1774, träffas formerna *undocht*, *tuchta*, motsvarande fvnord. *enn þótt, þóttir*, se Hægstad Hildinakvadet, s. 65 (Kristiania Vidensk.-selsk. Skr. II, 1900, No. 1), som hänvisar till no. dial. (n. Gudbrandsd.) *kaht* 'katt' o. d. — Jfr ock Marstrander Bidrag til det norske Sprogs hist. i Irland, s. 97.]

8. Fsv. *madher* 'mask'?

I stället för den västgerm. och got. *an*-stammen *maþan-* 'vermis' — fht. *mado* fsax. *matho* feng. *maða* got. *maþa* osv. — ha de nord. språken en *k*-avledning: fvnord. *maðkr* (nno. *mark*, *makk*), fsv. *maþker*, *madker*, *matker*, *marker*, *makker* (ä. nsv. *matk*, dial. *mark*, *makk*), ä. da. *madk* osv.[2]; därjämte nsv. *mask*, som enligt Noreen Sv. etymologier, s. 27, torde vara en gammal avledning på *-sk-*.

En nordisk form utan *-k-* (*-sk-*) är hittills knappast uppvisad. Söderwall Ordb. II, 4 uppställer visserligen ett fsv. *madher* m.[3]

[1] Jfr ock Hellquist Sv. Landsm. XX. 1: 733 med anledning av ett dunkelt sjönamn (därom även K. Rygh i No. Gaardnavne XVII, 8).

[2] Från den nord. grundformen **maþika-* utgår möjligen fi. *matikka* 'Würmchen', se Karsten Neuphil. Mitteil. (Helsingfors) 1906, no. 1—2, s. 2.

[3] Likaså Noreen Altschwed. Gr. §§ 260, 5; 342, 4, och E. Olson, De appell. subst:s bildn. i fornsv., s. 84. — På ett rent misstag beror det föregivna fsv. »*maþe*» hos Falk o. Torp Etym. Ordb. I, 500, s. v. Mark III (likaså i den tyska upplagan).

Men redan den starka formen väcker någon betänksamhet: man skulle vänta ett svagt mask. **madhi*, i överensstämmelse med de övriga germ. språkens form. Vidare är Söderwall's antagande grundat på endast två, därtill mycket sena citat, under det att *maþker* med dess biformer är ytterst vanligt.

Det ena citatet är ack. sing. *math* ur En Wadstena-nunnas bönbok (utg. av Rietz), s. 17[17]. Det visar sig emellertid, att i hela denna text, som omfattar 36 trycksidor, annars icke ett enda exempel på *th* såsom beteckning för *đ* anträffas, utan konsekvent antingen *dh* eller *d*. Det måste därför anses visst, att det ifrågavarande *math* är ett skriv- eller avskriftfel för den i det dåtida språket vanliga formen *matk*. Den förutsatta nominativformen **madher* blir därmed utan stöd.

Det återstående citatet hos Söderwall gäller dat. pl. *madhom*. I och för sig skulle det lika väl tillåta en nom. sing. **madhi*. Men så unik som formen är, ligger det närmast tillhands att även här antaga ett fel, nämligen för *madkom*; eller ock kan man, väl dock med mindre sannolikhet, misstänka lån från mlt. *made*.

I varje fall är ett inhemskt fsv. *madh-* synnerligen svagt bestyrkt, av hittills förebrakta citat att döma. — Icke häller synes någon nutida nordisk dialektform för 'mask' hänvisa på ett äldre **mađi* (eller **mađr*) [1].

Att likväl även i nordiskan funnits ett dylikt ord, synes indirekt framgå av det denominativa verbet västg. *màa*, sup. *màat*, för vilket jag hos Leander Ordlista över Holsljungamålet (Göteborg 1910), s. 51, under denna förutsättning föreslagit uppslagsordet **mada* (fsv. **madha*, pret. *-adhe*) [2]. Det betyder agna, »mata» fiskkrokar, vanligen med mask, men också med annat bete: *màa kroka* 'agna krokarna', *màa me mark* 'agna med mask'. Möjligt, men väl mindre troligt är, att detta verb närmast hänför

---

[1] Det oklara shetl., orkn. *matlo* 'flue, husflue, spyflue', som Jakobsen Etym. ordb. over det norrøne sprog på Shetland, s. 506, diskuterar, saknar beviskraft.

[2] Jag känner själv samma form från Vedens och Bollebygds härader i Västergötland.

sig till ett grundord motsvarande nno. *ma(d)* n. 'Savspaan, Masse af meget smaa Spaaner; Fiskeyngel' [1].

Ett nordiskt **maþan-* har intet säkert stöd av fi., lap. *mato* osv. 'mask, orm', då dettas proveniens är omtvistad; därom Thomsen Einfluss, s. 155, Setälä Journ. de la soc. finno-ougr. XXIII. 1: 26 f., Finn.-ugr. Forsch. XIII, 410; Karsten Germ.-finn. Lehnwortstud., s. 127.

9. Till frågan om fsv. *ŋ* (*ng, nk*) framför dental kons.

I ett par sena fsv. handskrifter råkas ganska ofta formen *krandom, -a* i stället för *krankdom, -a.* Så i de partier av cod. Holm. A 9, som utgivits av Geete i »Skrifter till uppbyggelse» *krandom* s. 37, 14; 71, 31; 81, 18; 88, 9; vidare i »Hel. Mechtilds uppenb.» efter cod. Holm. A 13 (handen C) *krandom* s. 277, 4; 290, 1; 290, 7; 302, 27; 328, 13; 334, 26; *krandomma* 340, 7 [2]. Båda handskrifterna ha kommit till i Vadstena omkr. år 1500.

Ljudförbindelsen *ŋkd* har alltså via *ŋ(g)d* blivit *nd.* Även mellanformen *krangdom,* d. v. s. *kraŋdom,* träffas i den förstnämnda texten, s. 90, 17, och citeras dessutom från en finländsk urkund av 1515 hos Söderwall Ordb. I, 690. — Vid möte av *k* och följande *d* skulle, om störande inflytelse icke gjort sig gällande, ha uppstått *k-t,* men genom associationen med andra ord på *-dom,* t. ex. *ungdomber, alderdomber,* troligen i samverkan med det föregående *ŋ,* har *d* behållit sin stämton, som därpå meddelat sig åt hela konsonantgruppen. Här föreligger alltså ett specialfall av den företeelse, som med utgångspunkt i sådana fall som *Thikbile Thigbile Tibble, Utby Udby Ubby* blivit utredd av Lindroth i NoB III, 37 f. I allt väsentligt ansluter jag mig till den uppfattning, som han i motsats till Noreen och Gjerdman gör gällande.

[1] Detta är själv i grunden besläktat med vårt *mask* osv. (Falk o. Torp anf. st.); jfr det likbetydande nno. *mask* (neutr.!) 'smaat Affald, især Spaaner og Trevler af Træ'.

[2] Utg. har överallt i texten insatt *krankdom* eller *kran[k]dom* (jfr »Rättelser och tillägg»).

Under det att skrivningarna *krankdom* och *krangdom* (= *kraŋdom*) vittna om associativ påverkning av olika styrkegrad från *kranker*, framstår *krandom* som resultatet av den spontana utvecklingen av *ŋ* framför *d*. Jfr Noreen Altschw. Gr. § 281, 2, och Kock i Arkiv VII, 307, där övergången *ŋ* till *n* framför dentalerna *d*, *t*, *l*, *s* styrkes med en mängd exempel [1]. — Jfr även ä. da. *krant* 'krankt', *lente* 'längta' o. d. [2]

Som vittnesbörd om att etymologiskt berättigat *-nkt-* ofta måste ha uttalats som *nt*, må här påpekas ett par påfallande inversa skrivningar, som händelsevis mött mig, nämligen *funkte*, dat. sing. av *funter* 'dopfunt', i Jöns Buddes bok, utg. av Hultman, s. 80, 43, och *ænkt* för *ænt* 'ändat' Sv. medelt.-post. V, 70, 5 i sammanhanget »tha han haffde ænkt sith ærandhe . . .». De äro framkallade av motsättningen mellan sådana traditionella skriftformer som t. ex. *Bænkt* och det gängse uttalet *Bænt* o. d.

10. Ett specialfall av labialisation.

Formen *mønløsa* 'menlöshet' träffas ej sällan i sen fornsvenska: i Skrifter till uppbygg. i partier, som avtryckts efter cod. Holm. A 9, *mønløso* s. 84, 22; 126, 10; — i Sv. medelt.-post. V, cod. Linc. T 181, *mønløsa* s. 57, 21; *-an* 59, 4; *-o* 55, 20; 58, 5; *mønløsonne* (cod. *-losonne*) 59, 7 [3]. — Båda handskrifterna äro tillkomna i Vadstena omkr. 1500.

Förledens *ē* har genom samverkan av det föregående *m* och efterledens *ø̄* labialiserats till *ø̄*. Här föreligger ett tidigt exempel på den genom spridda fall från olika dialekter kända företeelsen,

---

[1] Man kan vänta en motsvarande utveckling av (*ŋgn* >) *ŋn* > *nn*. Ett fsv. exempel av denna art, som jag vet mig ha stött på, kan jag icke nu återfinna, men vill anföra ett dialektiskt exempel, västg. (Bollebygds socken) *ònnöt* (jämte *òŋnöt*) 'ungnöt'. Assimilationen är säkert gammal, ty ett *ŋn*, som utgår från fsv. *ghn*, drabbas icke därav, t. ex. *fæŋna* 'fägna', *væŋnər* 'vagnar' i samma dialekt.

[2] Lis Jacobsen, Stud. til det da. rigssprogs hist. I, 167; Kalkar Ordb. II, 754.

[3] Därjämte ofta *menløs*, *-a*, *-o*, *-onne* osv., t. ex. sid. 10, 29; 43, 18; 54, 16; 57, 24; 58, 19 osv.

att vokalen i sammansatta ords efterled med sig assimilerar förledens vokal. Några dylika fall har jag sammanfört i Festskr. tillegn. K. F. Johansson (1910), s. 115 med n. 1, t. ex. *löfstökke* 'lifstycke, väst' Västerg., *fuggus* (för *fägus*) 'fähus' Värml., *šuppuš* 'sjöbod' (egl. »skepp-hus») Åland [1].

Göteborg 1919.

Evald Lidén.

Bidrag till eddatolkningen.

1. *Frös fästegåvor.*

a. Epli ellilyf.

Efter Sv. Grundtvigs framställning i Sæmundar Edda[2] s. 202b måste det väl vara fastslaget, att orden *epli ellifu* i Skm. str. 19 och 20 sådan texten föreligger i R, rättast böra läsas *epli ellilyf* ('de äpplen, som bota för ålderdom')[3]. De äpplen, som det här är fråga om, äro Iduns äpplen. Namnet Idun tyder ju på förnyelsens under, och hennes äpplen kallas i Tjodolvs Haustlǫng str. 9 *ellilyf ása* ('åsarnas bot mot ålderdomen'), likasom de också i Snorres Edda Skaldsk. kap. 22 kallas *ellilyf ásanna*[3].

Först om man godtar Grundtvigs textförbättring, får man ett riktigt och fattbart sammanhang mellan framställningen i Skm. str. 19 f. samt str. 21 f. Som lön för den kärlek, Frö kräver av jättemön Gärd, bjuder gudens sändeman Skirne henne först *epli ellilyf*, vilka med rätta tillhöra Frö såsom den, vilken år efter år förnyar livet. Då Gärd vägrar att lyssna till detta anbud — i

---

[1] Jfr ortnamnen *Ödskölt* av **Æski(h)olt* Dalsl. (Ortn. i Älvsb. län XIX, 206); *Fönhult* troligen av **Fænað-(h)olt* Marks hd, Västerg. (annorlunda ib. IX 2, s. 118). — Andra exempel från ortnamnens område se O. Rygh No. Gaardn., Indledn., s. 22, Lindroth i NoB III, 37. — [Jfr även Hesselman i Stud. tillegn. E. Tegnér, s. 353.]

[2] Jmf M. Olsen i Festskr. til Alf Torp s. 115—117 och Bj. M. Ólsen i Ark. 33 s. 13.

[3] Se Bj. M. Ólsen l. c.

känslan av sin ungdoms kraft och fägring föraktar hon varje bot mot ålderdomen —, bjuder Skirne henne i stället ringen Draupne, av vilken var nionde natt åtta liknande ringar drypa, en fruktbarhetssymbol, vilken med full rätt måste anses tillhöra växtlighetsguden.

Det är sålunda två dyrbara gåvor, över vilka enligt en ursprungligare åskådning endast Frö äger att råda, som Skirne bjuder Gärd i älskogslön.

b. Svärdet.

Som känt är, slutar framställningen av Skirnes sändefärd i Gylfag. kap. 36 med ett fastslående av att Frö för att vinna Gärd offrade sitt svärd, och det framhålles i anknytning härtill, hur svårt Frö skulle komma att sakna sitt goda vapen, då Muspells söner dra i härnad, en tanke, som ytterligare upprepas Gylfag. kap. 50, där det uttryckligen säges, att det varder Frös bane, att han saknar sitt goda svärd, som han hade lämnat åt Skirne.

Snorres skildring av Skirnes färd i Gylfag. kap. 36 grundar sig tydligen i det stora hela på Skm. Denna dikt nämner emellertid ej något om att Skirne för att vinna syftet med sitt sändeskap gav bort Frös svärd till jättesläkten. Detta hade ju också kommit rätt oväntat i kvädet; de andra gåvor, som skalden låter Skirne bjuda för Gärds kärlek, skulle ju tillfalla henne själv.

Uppgiften om hur Frö blev av med sitt svärd, har kommit in i Snorres framställning på det sättet, att han till vad han visste om Skirnes färd genom Skm., helt enkelt fogade innehållet i det yttrande, som diktaren av Lokasenna i str. 43 av detta kvad lägger i den smädande Lokes mun:

Golli keypta	*En er Muspells synir*
léztu Gymis dóttur	*ríða Myrkvið yfir,*
ok seldir svá þitt sverð.	*veista þá, vésall, hvé þú vegr.*

Ger nu denna strof ett tillräckligt stöd för Snorres uttalanden om att Frö av kärlek till Gärd hade gjort sig av med sitt

svärd, eller för det antagandet, att forntida myter skulle ligga till grund för dessa uppgifter?

F. Jónsson har i sin Litt.-hist. I s. 182 f. påpekat, att de smädelser, som förf. till Lokasenna har lagt i Lokes mun, innehålla vrängda framställningar av myter, som på diktarens tid ännu levde i folkmedvetandet. I avseende på det fall, varom frågan rör sig här, är det kanske ej för djärvt att gissa, att det just är Skm., som har fått lämna stoffet till den vrängda framställningen. Det är under denna förutsättning ej svårt att föreställa sig, hur framställningen i Ls. kan bygga på Skirnes tal om det svärd, med vilket han hotar Gärd att döda henne och hennes fader Gyme, om hon ej ger efter för Frös böner. Då gudens sändeman redan förut förgäves har bjudit Gärd som älskogslön två så dyrbara gåvor som *epli ellilyf* och ringen Draupne, så nämner han — på detta sätt kan den mytkunnige författaren helt försåtligt ha omtolkat framställningen —, då han omedelbart därefter omtalar det maktfulla svärdet, vapnet i avsikt att tillbjuda henne även denna dyrgrip som gåva. Det gick desto lättare för diktaren av Ls. att ge denna mening åt talet om svärdet, som tretalet i allmänhet har en så stor användning i de gamla folksägnerna, icke minst då det gäller gåvor eller upprepandet av försök — och här var det ju fråga om båda delarna. Då Gärd sedan fogade sig efter Frös vilja, måste denne, enligt den uppfattning, som sålunda blir inlagd i Skm., lämna ifrån sig svärdet för att uppfylla det löfte, som Skirne hade gjort i hans namn. Att svärdet därvid kom i händerna på hennes ättmän och ej blev Gärds egendom, har blivit en ytterligare »förbättring» av myten från den form, som den hade i Skm. Slutsatsen, att saknaden av det underbara vapnet skulle bli orsaken till Frös fall, då Muspells söner dra till världskampen, måste ju tänkas allt för nära till hands för diktaren av Lokes smädelser, för att han ej skulle göra bruk av den.

Snorres yttranden om hur Frö miste sitt svärd och följderna av denna förlust gå ju, som man lätt ser, tillbaka på den omtalade strofen i Ls. Och dess uppgifter k u n n a vi tänka oss

[illegible] en avsiktlig vrängning av framställningen i Skm., [illegible] den slake skämtare med den hedna gudavärlden, [illegible]. Det är därför säkerligen intet, som nödsakar [illegible] vad denna strof har att säga om Frös svärd, äger [illegible] som verkligen har funnits till. Vad vi med ostridig visshet veta om den myt, som har [illegible] sändefärd, grundar sig sannolikt helt och hållet [illegible] framställningen i Skm.

2. *Harðr reis á kné*
hafra dróttinn,
fordísk allra
í ásmegin (Hym. 31: 1—4).

Den vanligaste översättningen av de två första raderna är: [illegible] härskare reste sig på knä» (t. ex. »Barsk i knæ steg | [illegible] herre» — Gjessing, Den ældre Edda s. 61 —, »Barsk [illegible] sig på knä | bockarnes herre» — Brate, Sämunds Edda [illegible]). Orimligheten av att guden skulle ha ställt sig på knä [illegible] kunna fullt utveckla hela sin styrka, har fallit åtskilliga [illegible] i ögonen och förmått dem att genom en ändring i [illegible] kringgå svårigheterna. Gödecke — Edda s. 25 — tolkar: »Upp sprang Tor, | tog spjärn med knäna», ett uttryck, vars inne- [illegible] är ganska svår att föreställa sig och i alla händelser ej kan [illegible] den isl. textens mening. Hos Gering finna vi — Die Edda s. 31 —: »Halb erhob sich | der Herr der Böcke», och efter hans föredöme har Olaf Hansen — Den ældre Edda s. 63 —: »Bukkens Herre | stod barsk halvt op». Denna översättning har det felet, att texten ej alls talar om att Tor gjorde någon rörelse av dylik art.

Men hur skall man lämpligen tolka originalets mening? Jag tänker mig förhållandet på ungefär följande sätt. I str. 29 har skalden förtalt, huru Tor sittande försökte krossa Hymes bägare genom att kasta den mot de (sten)stolpar, som buro opp taket i jättens sal. Under dessa försök blevo, som man lätt förstår, knäna ej påfrestade. Dessa jämte hela nedre delen av benen,

tämligen lodrätt ställda, förblevo alltså overksamma. Denna ställning tillät ej utvecklandet av Tors hela åsakraft. Ännu mindre skulle detta ha blivit möjligt, om han hade fallit på knä (icke ens en ställning med stöd på endast det ena knät hade varit lämplig). För övrigt är det tydligt, att en förändring från sittande till knäböjande ställning ej kan anges genom uttrycket *reis á kné*. Och att med Gering och Hansen tänka sig den väldiga kraftutvecklingen, under det att guden reste sig till hälften från sin sittande ställning, är knappast mindre orimligt och saknar dessutom varje stöd i den isl. texten. Skaldens mening torde väl ha varit den, att Tor reste sig opp, så att övre delen av benen jämte den övriga kroppen kommo att överflytta sin tyngd på benens nedre del samt på knäna, som nu fingo göra tjänst vid den väldiga ansträngning av gudens hela styrka, varom de följande raderna i strofen tala. Knänas styrka eller svaghet är ju en sak av den största vikt, då det gäller ett avgörande kraftprov av den art, som det här är fråga om. Tolkningen torde väl vara den, att guden för att få till fritt förfogande all den styrka, som han ägde i egenskap av ättling till åsarnas stam, intog en upprätt ställning, »stod opp på sina ben», innan han slutligen vågade det kast med bägaren, som måste bli avgörande, kastet mot jättens huvudskalle. Att detta skulle ha skett »häftigt», såsom Thall (Eddan s. 96) översätter, är nog möjligt; men nog passar det bättre att tänka sig, att Tor med den övade kämpens herravälde över sig själv till både själ och kropp redde sig till det viktiga provet. Något stöd i texten har i alla händelser ej uttrycket »häftigt»; som sådant kan ej adj. *harđr* gälla, vilket snarast betecknar en fast och orubblig beslutsamhet.

3. *Biđ ek* (*þik*), *Bragi*, *at þú Loka*
barna sifjar duga *kveđira lastastǫfum*
ok allra óskmaga, *Ægis hǫllo í.* (Lokas. 16).

Som bekant, har den första halvstrofen varit föremål för olika tolkningar. Exempelvis må här nämnas: »Jag ber dig, Brage, att dölja din släktskap med människorna och alla män-

niskobarn» (Falk, Ark. V s. 114); »Ich bitte dich | zu bedenken, Bragi, | dass ihn (= Loke) Odin zum Wunschsohn erwählt» (Gering, Die Edda s. 33), »Brage, jeg beder: | barnekaar gjøre — alle de Odenssønners — | at..» (Gjessing, Den ældre Edda s. 72), »Jag beder dig, Brage, | vid barnen våra, | egna och upptagna» (Brate, Sämunds Edda s. 69)[1].

Tillfredsställande har ingen tolkning varit. Svårigheterna ha också blivit erkända av F. Jónsson, som i Lex. poët.[2] (vocc. *óskmǫgr* och *sif*) anger som sin uppfattning, att stället är förvanskat. Att det i senare textupplagor är det, är väl också alldeles otvivelaktigt. Huruvida det är det i R och äldre textupplagor, torde vara mindre visst. Stryker man det av Sievers i första raden insatta *þik*, är det ej omöjligt att få en åtminstone nödtorftigt fattbar mening i halvstrofen: »Jag beder, Brage, (att) barnens och alla de älskade sönernas släktskapsförhållande (måtte) åstadkomma..». Idun skulle mena, att Brage genom tanken på deras barns släktskap (blott genom henne?) till de övriga gudarna måtte förmås att (såsom strofens senare del anger) ej kränka ställets fridlysta natur.

Nu är ju frågan den, huruvida första raden utan det av Sievers inskjutna *þik* är metriskt försvarlig. Det torde nog kunna ifrågasättas, huruvida det över huvud är nödvändigt att av metriska skäl göra denna fyllnad; för min del tror jag det icke.

4. *Dvalins leika* (Alv. str. 16).

Bland andra namn på solen nämnes i Alv. str. 16 såsom dvärgarnas *Dvalins leika*. *Leika* översättes vanligen med »Dvalins leksyster» eller »Dvalins leksak». Att tolka uttrycket genom att sätta ordet i samband med *leika* 'överlista, tillintetgöra' är enligt Detter och Heinzel II s. 310 »nicht erlaubt»; F. Jónsson sätter i Lex. poët.[2] likväl denna möjlighet i fråga men ställer sig avvisande gent emot den. I samband härmed ger han sitt stöd

[1] Olaf Hansen lämnar i sin eddatolkning rad 2 och 3 helt enkelt utan översättning.

åt tanken, att uttrycket *Dvalins leika* grundas på någon eljes okänd myt.

Såsom det redan är påpekat (Detter-Heinzel l. c.), är *leika* metriskt oriktigt; man har därför skäl till misstanke, att möjligen någon avskrivare har missuppfattat ett annat ord och »förbättrat» det till *leika* i överensstämmelse med det välkända stället i Hervarar saga (Petersens uppl. s. 37) »sá (myrkvi) drepr skini | Dvalins leika», där ju uttrycket *Dvalins leika* tydligen betecknar solen.

Hur det än ursprungligen må förhålla sig med *leika* i Alv., så återstår i alla fall frågan om rätta innebörden av detta ord i förbindelsen *Dvalins leika*. Att det skulle kunna tolkas med »leksyster» eller »leksak» synes icke troligt. Dvalin är, som vi veta, ett dvärgnamn, som ofta förekommer i norrön dikt och stundom brukas rent appellativt. Nu var det ju den allmänna folktron, att ingen dyärg kunde uthärda att bli utsatt för solens ljus, i synnerhet naturligtvis dess omedelbara strålar. Att en dvärg skulle kunna tänkas ha solen till leksyster eller komma i ett sådant nära samband med den, att den med skäl kunde kallas för hans leksak, är väl sålunda alldeles uteslutet. Av de tre möjligheter till tolkning, som föreligga, återstår alltså blott den av »tillintetgörerska». Mot denna möjlighet kunde ju resas den gensagan, att det skulle vara en språklig egendomlighet, om det i fisl. skulle ha funnits två likaljudande fem. subst. med fullkomligt olikartad betydelse. Då denna invändning emellertid ej har absolut giltighet, och då tolkningen synes vara den enda, som åt det här ifrågavarande uttrycket ger en sådan innebörd, som överensstämmer med vad vi verkligen känna om fornnordisk folktro och myt, så torde vi vara i vår rätt, om vi anse denna tydning av *leika* i *Dvalins leika* för den bästa av dem, som hittills ha föreslagits. *Dvalins leika* skulle under förutsättning av denna tolkning alltså tydas med »det (kvinnliga) väsen, som tillintetgör dvärgarna», en omskrivning för »solen», som ju i allt stämmer med fornnordisk uppfattning. Även åt det omtalade stället i Alv. ger ju denna tolkning en god mening, och så länge

textkritiken ej här har funnit en fullgod ersättning för *leika*, så må väl också den här framhävda tydningen få anses såsom den, som lämnar det minsta rummet för grundade gensagor.

Axel Åkerblom.

Om Vǫluspǫ́s komposition och syfte.

Det stympade skick, vari Vǫluspǫ́ föreligger, gör det mycket svårt att överblicka den grundplan, efter vilken skalden har uppfört diktens byggnad, på samma gång som det på flera ställen omöjliggör en klar uppfattning av innehållet och sammanhanget i framställningen. I all synnerhet gäller detta kvädets förra del, som ej har haft att uppvisa något av den genomgående likhet med kristna föreställningar, som utmärker dess sista partier och som sedan kristendomen hade blivit den härskande religionen på Island, mäktigt måste ha medverkat att skydda dessa mot glömskan.

Ovissheten angående åtskilliga ställen i dikten kommer säkerligen aldrig att skingras. Så t. ex. blir det alltid omöjligt att avgöra, hur diktaren har framställt uppkomsten av den första ofreden på jorden (Gullveigs dråp [1], orsaken till fejden mellan åsar och vaner m. m.).

Men det finnes även dess förutom tillräckligt med svåra frågor att svara på för forskningen om Vǫluspǫ́. Och när det gäller att fastslå tiden för diktens tillkomst, uppfattningen av dess innehåll samt — något som på det närmaste sammanhänger därmed — av dess ställning å ena sidan till de kristna åskådningarna, och å andra till de hedniska, gå meningarna mycket i sär även bland nyare forskare.

---

[1] Det är tydligen alldeles omöjligt att bilda sig en riktig föreställning om Gullveigs-episodens ställning och innebörd, då Gullveig ju ej finnes nämnd på något annat ställe i den norröna litteraturen. Alla mer eller mindre sinnrika utläggningar av Gullveigsskepnadens symboliska betydelse sväva därför också fullständigt i luften.

Av dessa stridande åsikter förtjäna särskilt några ett närmare beaktande. Den grundlige kännaren av norrön skaldekonst Finnur Jónsson, anser att Vǫluspǫ́ har kommit till omkr. 935, och att dess diktare har avsett en poetisk framställning av den hedniska läran i fullt medvetet syfte att framhäva den inneboende högheten i denna i jämförelse med kristendomen, således, att alla de föreställningar, som framträda i dikten, äro att anse för nordiskt-hedniska. Däremot vill E. Meyer göra gällande, att dikten har tillkommit under tiden 1125—1150, och att den utgör ett försök att framställa de medeltida kristna föreställningarna om skapelsen, syndafallet, återlösningen, himlen och helvetet samt yttersta domen, klädda i en verklig eller diktad hednisk åskådnings dräkt. Boer återigen anser, att dikten i viss mån är ett slags mosaikarbete av författare, som ha varit skilda till tid och åskådning, under det att Bj. Ólsen menar, att Vǫluspǫ́s skald har varit ett slags synkretist, som mot slutet av 900-talet uppträdde på Island, livad av uppsåtet att verka medlande och försonande mellan hedniskt och kristet åskådningssätt[1].

Att diktens avslutning i mycket företer likheter med den kristna framställningen av de yttersta tingen, bevisar i och för sig ej alls, att ens denna del av kvädet har blivit författad i avsikten att framställa kristen tro och kristna åskådningar. Det är nämligen, såsom det redan har blivit framhållet av forskningen, mycket möjligt, att föreställningar av det slag, som det här är fråga om, skulle ha kunnat småningom, så att säga droppvis, tränga fram till våra nejder redan århundraden före den tidpunkt, då kristendomen uppträder i Norden. Detta kunde ju ha skett genom förmedling av andra folk. Man kan t. ex. åtminstone tänka sig, att vid detta överflyttande en viktig roll spelades av goterna, som redan under 200- och 300-talen hade gjort en närmare bekantskap med kristendomen, och med vilka nordborna stodo i långvarig och livlig samfärdsel, även om inträngandet av de omtalade kristna föreställningarna i den nordiskt-hedna upp-

[1] Om Vǫluspǫ́-frågans tidigare behandling se framför allt Meyer: Völuspá s. 1—10.

fattningen till sin huvudsakliga del torde ha ägt rum först längre fram. I vilket fall som helst hade det desto lättare kunnat ske, om redan förut, såsom ej synes osannolikt, i någon mån likartade religiösa föreställningar hade förefunnits i Norden, bottnande i urgamla åskådningar, som voro gemensamma för många folk. Vi veta ju, att den kristna läran om de yttersta tingen ej är ursprunglig för kristendomen.

För det fall, att man kunde påvisa ostridiga överensstämmelser mellan diktens övriga delar och vissa i medeltidens kristna kyrka utbredda åskådningar, som vila på klassisk eller efterklassisk grund, kan naturligtvis en liknande tankegång följas.

Till utredandet av frågan om Vǫluspǫ́s tillkomsttid och syfte torde säkerligen ett ej oväsentligt bidrag kunna lämnas, om det vore möjligt att något närmare, än det hittills har skett, klargöra diktens yttre och inre byggnad.

Vǫluspǫ́ är, som vi känna, en *drápa*.

Ett stevmål i dikten är tydligt framträdande. Dess stev lyder, som känt är:

Geyr nu Garmr mjǫk *festr mun slitna*
fyr Gnipahelli, *en freki renna.*

Detta stevmål omfattar enligt en av Brate[1] framställd åsikt 31—32 av de nu bevarade stroferna i kvädet (str. 27—58 jämte 4 föregående). Det skulle alltså ha innehållit sju *stevmel*, vartdera på fyra strofer utom stevet, som på det första ställe, där det kan anses ha förekommit, nu skulle vara utfallet.

Emellertid måste ännu en omständighet tas i skärskådan, innan frågan om detta stevmål kan anses klarlagd.

I den senare delen av kvädet, vilken åtminstone i den form, som detta nu har, utgör den större hälften av det, utmärkes framställningens egenskap av spådom alldeles särskilt genom den välkända fråga, som med vissa mellanrum gång på gång upprepas: *Vituð enn eða hvat?* Då den rad, som innehåller frågan, utgör en oskiljaktig del av strofen och sålunda sammanknytes

[1] Sämunds Edda s. 277 ff.

med den näst föregående raden genom ett stavrimsystem, måste det ju antas, att den ej förekommer som senare inskott å någon strof, där vi finna den i handskrifterna. Det är tydligt, att sierskans fråga varje gång anger slutet på ett stycke av hennes tal. Att de olika stycken, som på detta sätt avgränsas, skulle stå i ett alldeles **fritt** förhållande till stevmelen i det nyss omtalade **stevmålet**, är väl otänkbart, ty därigenom skulle ett olidligt virrvarr uppstå i dråpans byggnad inom denna dess huvuddel. Man måste redan av denna grund anta, att inom denna de båda indelningarna ha sammanfallit. Att detta verkligen har varit fallet, och på vad sätt det har skett, framgår också genom en närmare granskning av förhållandena i **H**. Denna handskrift har tydligen i fråga om stevet i det omtalade stevmålet bättre än **R** vidmakthållit sambandet med dikten i dess ursprungliga skapnad. Medan **R** upprepar det fyrradiga stevet 4 gånger, så upprepas detta 5 gånger i **H**, som ju, stevet oräknat, har denna avdelning flera strofer kortare (18 mot 29). De **tre** första gångerna föregås stevet i **H** (i **R** endast **en** gång) omedelbart av en strof, som slutar med det ovannämnda: *Vituð enn eða hvat?* På detta sätt motsvara varandra i **H** str. 30 och 31, 35 och 36, 41 och 42.

Vad som nu är nämnt, synes vittna därom — vad också synes mest naturligt — att, sådan dråpan ursprungligen var byggd, i varje stevmel den sista strofen före stevet hade slutat med sierskans fråga, varefter vålvan själv såsom ett slags svar omedelbart hade upprepat det dystra stämningsväckande stevet, innan hon fortsatte sina meddelanden om det fruktansvärda tillkommande eller slutligen övergick till att skildra förnyelsens under.

Sannolikheten av att det förhåller sig på det sätt, som här [illegible]ställt, styrkes ytterligare genom arten av stevet i **Vegtams**-[illegible] vilken dikt i sin yttre och inre daning så nära sluter [illegible]**uspǫ́**. Stevet är även här uppdelat på två strofer. [illegible]tar med de kända orden av vålvan, som Oden har [illegible] ur graven för att låta honom få kännedom om de [illegible]vilka bida Balder:

Nauđug sagđak, nú munk þegja.

Den senare börjar omedelbart med de fyra raderna:

þegjat, vǫlva, unz alkunna,
þik vilk fregna, vilk enn vita.

Likheten i anordning med det ifrågavarande Vǫluspǫ́-stevet är påfallande.

Av vad här är sagt, måste följa, att melen i det avhandlade stevmelet ursprungligen måste ha varit flera, än Brate har beräknat. I **R** förekomma strofer med slutraden: *Vituđ enn eđa hvat?*, vilka ej enligt omedelbart vittnesbörd av **H** ha efterföljts av den fyrradiga fortsättningen, ytterligare fyra gånger. Anta vi, att en av dessa strofer har avslutat det första av de stevmel, som Brate anser sig ha funnit, så måste stevmålet ändock ha räknat ytterligare åtminstone tre mel, således i allt minst tio. Tillika med steven skulle således denna avdelning lägst räknat ha omfattat 51 strofer, utom dem 40, således ett tiotal fler, än handskrifterna ha bevarat. Detta förhållande synes stämma överens med den påtagliga tillvaron av åtskilliga luckor i Vǫluspǫ́s framställning även av slutkampen och världsundergången [1].

Med skildringen av denna upphör stevmålet, och dess stev upprepas nu för sista gången. Härefter följer dråpans *slœmr* med dess teckning av den nya himmelen och jorden, och i denna avdelning upprepas ännu två gånger sierskans fråga: *Vituđ enn eđa hvat?* Då det ej är osannolikt, att även i denna del av dikten luckor förekomma, får man väl tänka sig, att denna rad även här av diktaren har blivit insatt med regelbundna mellanrum (också i denna avdelning antagligen i var fjärde strof). Följaktligen bör *slœmr* ursprungligen ha haft åtminstone något större omfång än nu.

[1] I fråga om det ifrågavarande stevmålet må även påpekas, att str. 27 tydligen, hur dunkelt än innehållet i dess förra hälft ter sig, måste tillhöra den avdelning av stevmålet, där vålvan inför Oden ådagalägger sin kunskap om världshemligheterna, och att den sålunda har sin rätta plats efter str. 28, i synnerhet som de strofer, vari det talas om *Óðins auga* och *Heimdalls hljóð*, uppenbart och i enlighet med vad forskningen allmänt synes anta, ha nära samband med varandra.

Är det alltså genom det sagda ådagalagt, att diktens senare del ursprungligen har räknat ett avsevärt större antal strofer än nu, så kan det också sättas i fråga, huruvida detsamma icke gäller även om den förra (före str. 27).

Det är fullkomligt tydligt, att betydande luckor, med visshet de allra största i kvädet, förekomma just här. Även om man, såsom det verkligen, fastän troligtvis utan tillräckliga skäl, har gjorts, skulle anta, att ända till 13 av de 26 hithörande stroferna äro senare insatta i dikten, måste det dock å andra sidan kunna tas för givet, att ett så pass stort antal strofer ursprungligen har tillhört denna del av kvädet, att den ej gärna kan ha tjänstgjort endast som *inngangr* till dråpan.

Före det redan avhandlade stevmålet måste man därför sannolikt tänka sig ett annat med sitt särskilda stev. Vilket detta skulle ha varit, därom behöver väl knappast något tvivel råda. Det är självsagt de fyra första raderna av str. 6, 9 och 23:

Gengo regin ǫll *ginnheilug goð,*
á rǫkstóla, *ok of þat gættusk.*

Ett stev av denna lydelse skulle särdeles väl ha lämpat sig för ett stevmål, som innehöll en framställning av världens skapelse och gudarnas världsstyrelse, och det kan ej heller ha varit olämpligt för en skildring i samma stevmål av den ofrid, som — åtminstone delvis till följd av gudarnas eget fel — kom över dem och världen.

Anta vi, att detta stevmål har varit av ungefär samma omfång som det följande — det troliga är väl en fullständig likhet i fråga om omfånget —, alltså med stevet omkr. 50 strofer, och därtill beräkna omkring 25 strofer för *inngangr* och *slœmr*, så skulle dråpan ursprungligen ha utgjorts av omkring 125 strofer eller kanske något mera. Ett dylikt omfång kan knappast anses allt för stort för en dikt, som var avsedd att ge en framställning av det stora världsskådespelet i hela dess förlopp. Tanken faller alldeles osökt på Eystein Åsgrimssons kända och på Island så högt skattade dikt Lilja, som i 100 strofer, men med dubbelt

så långa rader som Vǫluspǫ́s, skildrar världsförloppet från rent kristlig katolsk synpunkt. Vore det ej på grund av Snorre Sturlasons framställning i hans Edda sannolikt, att Vǫluspǫ́ redan på hans tid åtminstone i allmänhet hade företett de luckor, som nu förefinnas i kvädet, så skulle man rent av känna sig frestad till den meningen, att Eystein, när han diktade Lilja, hade drivits av åstundan att skapa en kristen motsvarighet till Vǫluspǫ́.

Till frågan om dråpans byggnad hör även spörsmålet om det sätt, varpå skalden i sin dikt har låtit sierskan uppträda. Man kan tänka sig, att detta har varit ungefär följande.

Det är tämligen tydligt, att diktaren av Vǫluspǫ́ har låtit välvan framföra sin visdom i ett oavbrutet tal.

Likasom i skaldediktningens drápor deras förf. ofta — kanske alltid — allra först vända sig till sina åhörare med en verkningsfullt formad anhållan om uppmärksamhet för sitt kväde, låter Vǫluspǫ́s skald sierskan i str. 1 allra först vända sig till en samlad lyssnande mängd med ett högtidligt tilltal och en därmed förenad åkallan av Oden. Att guden ej tänkes närvarande i kretsen av åhörare, är fullt ådagalagt därigenom, att sierskan ej nämner honom först. Meningen med att sierskan åkallar Oden, är väl den, att hon åberopar honom såsom vittne på riktigheten av sin framställning.

Härefter talar välvan i drápans första stevmel världens öden i det gångna, så vad hon minnes.

När diktaren sedan skall låta henne övergå till förutsägelserna om det tillkommande, vilka framställas i det senare stevmelet och i slutet, tillgriper han ett medel som var särskilt ägnat att [illegible] uppmärksamheten hos dem, som kunde komma att höra hans kväde. Skalden inför här Oden [illegible] Detta låter han ske så att välvan talar om gudens [illegible] har att säga [illegible] diktaren av [illegible] sierskan [illegible] Oden, som [illegible]

Balder och i samband därmed de övriga gudarna, låter Vǫluspǫ́-skalden honom uppsöka vålvan för att få en liknande kännedom om världens och gudarnas blivande öden. Oden bjuder henne dyrbara gåvor för att hon skall avslöja framtiden för honom. Hon ger då efter för hans besvärjande uppmaningar. Först låter hon honom, genom att omtala ting, som han ensam borde ha kunskap om (str. 28: 5—12, 27), förstå, hur oinskränkt hennes förmåga är att fatta, vad som är andra förmenat att veta. Och sedan framsäger hon sin världsspådom, vars gripande högtidlighet ter sig ännu mäktigare därigenom, att man tänker sig den under andaktsfull tystnad åhörd av världens styresman, gudars och människors fader och herre.

Det är väl knappast nödigt att påpeka, att om den uppfattning av Vǫlupǫ́s yttre och inre byggnad, som nu har framställts visar sig riktig, detta måste medföra vissa sannolikheter i avseende på frågorna om kvädets tillkomst och syfte. Först och främst måste dikten i stort sett vara enhetlig, om man undantar de genom senare inskott tillkomna stroferna 9: 5—16 (det s. k. Dvergatal). Vidare synes det, som om bland de ovan nämnda forskarna i Vǫluspǫ́-spörsmålet F. Jónsson vore den, som har kommit sanningen närmast i fråga om kvädets allmänna väsen. Dikten är sannolikt, för att ej säga med visshet, rent hednisk, låt vara att det väl med fog kan anses ovisst, huruvida dess förf. har haft syftet att med den uppträda som en förkämpe för den hedniska läran gent emot den kristna. Det, som finnes kvar av dikten, lämnar alls intet stöd för det antagandet, att den har innehållit något slags angrepp mot olika tänkande. Sannolikast är väl, att dikten är ett omedelbart uttryck för en stämning av hänförelse för de stora och mäktiga bilder, som den hedna åskådningen i Norden hade en sådan rikedom av. Likasom Liljas skald, när han mera än 400 år senare diktar sitt ryktbara kvad, ej vänder sig mot någon annan religion än den kristna utan sjunger sin dråpa gripen av den katolska kristendomens mäktiga trosinnehåll, så torde ej heller Vǫluspǫ́s diktare ha sjungit sitt kvad som en stridssång; hans syfte med sin dikt har nog varit

[illegible] så [illegible] som de [illegible] så [illegible] som det

[illegible]

Dómr um dauðan [illegible] str. 77).

[illegible] behand-[illegible] str. 77 [illegible] 34 s. 171 ff.), [illegible] Kock säger, att [illegible] på denna punkt böja sig [illegible] dessa fiölinger just vilja skär-[illegible] något, som [illegible] emot hans mening [illegible]

E. Kock [illegible] kullslagit mitt reso-[illegible] förbiser han emellertid ett [illegible] har sökt min mening [illegible] speciklingt belägg för den [illegible] att *dómr* i [illegible] verkligen har haft betydelsen »ära». I [illegible] speciklingt vittnesbörd blir för-[illegible] söket att åt [illegible] betydelse tydligen enbart en konstruktion, som på [illegible] kan leda till en viss sannolikhet.

E. Kock synes [illegible] i [illegible] ha fått syn på detta förhållande. Han [illegible] osannolikheten av »att skalden skulle hava [illegible] för det fäderneärvda *dómr um dauðan*» och [illegible] t. o. m. som en möjlighet — låt vara avlägsen —, att han skulle ha saknat denna förståelse. Ståndpunkten är således här vä[illegible] skild från den ursprungliga med dess kategoriskt utformade påståenden, och så till vida kan det tyckas, som om syftet med mitt förra inlägg i frågan till en ej oväsentlig del vore vunnet.

Emellertid äro vi ännu oeniga i åtskilligt.

---

[1] Muntligen har redan vid teoriens första framställande i Filologiska sällskapet i Lund mot denna av prof. Emil Olson gjorts en anmärkning, vilken, så vitt jag vet, ej har blivit vederlagd: om *dómr* betyder »ära», är det svårt att tänka sig, hur uttrycket *dómr um dauðan* skulle vara konstruerat.

Vad *orđstírr* beträffar, är det kanske ej fullt så säkert, som E. Kock påstår, att det ej ges någon dålig sådan.

I Snorres Edda Skaldsk. kap. 17 förtäljes, såsom vi veta, om Tjalves strid med Måckurkalve samtidigt med Tors envige med Hrungne: »En Þjalfi vá at Mǫkkurkalfa, ok fell han viđ lítinn orđstírr». Det har väl icke fallit någon in att uppfatta meningen med detta uttalande så, att M. verkligen föll med ära, fastän denna var rätt obetydlig. Innebörden är rätt och slätt: »M. föll med vanära». På ungefär samma sätt får »međ lítlum orđstír» (Vatnsd. s. s. 20) tolkas. Mot *mikill orđstírr* svarar *lítill orđstírr*[1]. Vore det — om vi nu vilja gissa — osannolikt, att det i motsats till det fulltygade *góđr o.* också har funnits ett *illr o.*? Hurusomhelst: det fanns, tvärtemot vad E. Kock påstår, för fornnordiskt medvetande en *orđstírr*, som icke var berömmande.

Här må nämnas ett belysande analogt förhållande. Det är allmänt känt, att ordet *heill* (n.) betyder »lycka», »löfte, varsel om lycka». Fullt ut i lika hög grad gäller det om *heill*, att det alltid utmärker något lyckosamt, som det kan sägas om *tírr*, att det alltid betyder »ära», aldrig motsatsen. Och likväl finna vi det ej ovanliga *íllt heill* i betydelsen »olycka», »olyckligt förebud».

För att ytterligare klargöra, hur oriktig min uppfattning av *orđstírr* är, anför E. Kock ett citat ur den fe. dikten om Salomo och Saturnus: *hwæđre him mæȝ wissefa̧ | wyrđa ȝehwylce | ȝemetiȝian | ȝif he biđ modes ȝleaw.* »Ville Åkerblom handskas med denna sats på samma sätt, som han jort med Hv. 76[2], så skulle han få fram två sorters vise: de med skarpt förstånd och de, som — äro utan!» Om beviskraften av den sålunda gjorda analogien är här onödigt att orda mera än vad som nyss är sagt om *orđstírr*. För att man skulle få styrkan av denna beviskraft fastslagen, krävdes en genomgående jämförelse mellan fe. och fnord. språk i avseende på ordabetydelse och stilvanor, och en sådan saknas ännu. Dock skulle det — oberoende härav — kanske kunna förefalla även en icke fackman, som om i det anförda citatet den konditional-hypotetiska bisatsen borde ha någon betydelse, och att denna skulle kunna ha samband med det alldeles icke okända faktum, att även en vis icke oavbrutet under hela sitt liv är »skarp till förståndet». En sådan förmodan skulle ju, om man ville hålla på den av E. Kock gjorda jämförelsen, få ett ytterligare stöd genom analogien med sammanställningen *mikill* (*góđr*) *orđstírr* : *lítill* (*illr*?) *orđstírr*.

---

[1] Jmf. de välkända företeelser i uttryckssätt, varom E. Kock erinrar s. 28 överst.

[2] D. v. s. sätta en antagen »dålig» *orðstírr* mot *góðr orðstírr*.

»För det andra», säger E. Kock, »anjiver i *dómr um dauđan hvern* detta tillfogade *hvern* uttalandets jiltighet för alla de fall, där *dómr* överhuvud förvärvats, icke att var och en förvärvat ära . . .». Här har E. Kock utan tvivel gjort sig skyldig till en logisk cirkel. — Vad han vill bevisa, är att *dómr* betyder »ära» och icke »dom», »omdöme»; för detta ändamål använder han en bevisföring, som grundar sig på det antagandet, att ordet har just den betydelse han vill tillägga det; utan detta antagande (alltså om *dómr* betydde »dom», »omdöme»), vore ju tankegången orimlig.

»För det tredje talar Åkerblom om den tid, då Hávamál diktades». Läsarten är något förändrad; jag talade om den tid, när den omförmälda Hávamálsstrofen diktades, och jag finner, att E. Kock i fortsättningen av sin framställning omfattar alldeles samma mening som jag om strofens tillkomst. Det är i samband härmed, som han på det sätt, som jag redan har omnämnt, åtminstone för ett ögonblick ändrar sin ståndpunkt i föreliggande fråga.

Denna ändring fråntar han omedelbart därefter en stor del av dess betydelse genom sitt tillägg, att det ingenting ändrar i huvudsaken, om skalden skulle ha saknat förståelse för det fäderneärvda *dómr um dauđan*. »Ett marmorblock, insatt i en gråstensmur, är marmor, även om byggmästaren tror, att det är gråsten. Bilden blir skev, om jenom den på missuppfattning beroende nya användningen en annan innebörd intvingas i den gamla frasen. Men i eddan har frasen karaktären av fristående citat».

Förf:ns tankegång synes här något överraskande. Om en skald diktar en strof och därvid använder uttryck, som en gång i tiden ha haft en annan betydelse, om vilken både han och hans samtid äro okunniga, så måste väl i all rimlighets namn strofen även av eftervärlden böra uppfattas så, som diktaren själv tänkte sig den, och ej så, som om han hade använt uttrycken i deras forna betydelse, vilken för honom var okänd.

Den forntida nordbons tankar om vanäran och döden uppfatta E. Kock och jag fortfarande något olika. Han synes nästan mena, att det för nordbon var likgiltigt, om han efterlämnade ett vanärat namn, blott han undgick vanäran, medan han levde.

Detta är säkerligen en missuppfattning. I sakens väsen ligger ju, att den, som lidelsefullt trängtar efter ära, även måste bäva av tanken på vanära; är hans högsta åstundan ett ärofullt minne, så måste han ock bäva tillbaka för tanken på att vanärad leva i hågkomsten. Den »äkta» nordbons stora »passion» var äran, äran i livet, äran efter döden. Men därmed sammanhängde ock den enda stora fruktan, som hans modiga hjärta hyste. Hela den norröna litteraturen vittnar om att nordmannen

med oro, nästan med ängslan värnade sig mot allt, som kunde minska något i hans ära, mot allt, som kunde nödga honom att leva vanärad och lämna ett vanärat namn efter sig. Den, som har något tvivel i fråga om den saken, hänvisar jag till Grønbechs »Vor Folkeæt i Oldtiden», där framställningen i stor utsträckning bär vittne om de nämnda förhållandena.

När Wiglaf i Beowulfskvädet säger till de fega kamraterna: »Bättre dö än leva med skam!», så menar han icke, att det är bättre att dö med skam än att leva med skam. Hans ord måste tydas så: »Bättre att dö med ära än att leva med skam».

Och vem kan väl ett ögonblick tvivla på att Egil Skallagrimsson långt hellre skulle ha velat, att hans namn efter hans död sjönke i glömskans natt, hur stor än denna olycka kunde ha tett sig för honom, än att han skulle leva kvar i eftervärldens minne såsom en, vilken »usel i håg hade bytt mot ringar en broders lik», eller såsom en, vilken hade uraktlåtit att utkräva hämnd för oförrätter mot honom själv eller hans släkt?

Nog visste nordbon att skatta »domen över död man», även i den nu hävdvunna betydelsen av detta uttryck.

Malmö i december 1918.

Axel Åkerblom.

Om övergången *y* > *ö* framför *rd* i svenskan.

I sin för uppfattningen av övergången *y̆* > *ö* grundläggande avhandling i Arkiv f. nord. fil. IX har Kock framställt den meningen, att skrivningar som *byrdh*, *byrdha*, *wyrdha* i reformationsskrifterna bero därpå, att *y* dialektiskt förlängts framför *rdh*. De nämnda skrivningarna skulle således representera ett verkligt uttal med *y*. Å andra sidan har Hesselman i sitt arbete om De korta vokalerna *i* och *y* hävdat den uppfattningen, att dylika *y*-former under senare hälften av 1400-talet och under 1500-talet väsentligen äro av rent ortografisk art och att således de nämnda skrivningarna i reformationsskrifterna ej haft stöd i reformatorernas talspråk. Själv har jag frapperats av att hos Olaus Petri dylika former endast påträffas i ord, i vilka vokalen föregås av *b* eller *w*, och jag drog därav den slutsatsen, att dessa konsonanter fördröjt övergången *y* > *ö*. Av samma mening är N. Lindqvist i Studier över reformationstidens bibelsvenska, medan E. Neuman i avhandlingen om Vokalbalansen *a* : *å* hävdar samma uppfattning som Hesselman. På grund av de ogynnsamma omständigheter, under vilka mitt arbete slutredigerades, har framställningen och motiveringen på denna liksom på åtskilliga andra punkter blivit väl knapphändig och t. o. m. lett till missförstånd[1]. Jag skall därför här nedan förebringa en något fylligare moti-

[1] I sin recension av mitt arbete i Humanistisk tidskrift polemiserar således Lindroth mot att jag undvikit all parallellisering mellan *i* och *y* och menar, att *y* blivit *ö* även i kortstaviga ord. I själva verket diskuterar jag uttryckligen sid. 54 denna övergång. Vad jag velat säga är endast det, att denna i dialekterna förekommande övergång ej avsatt några säkra spår i O. Petris språk. Skillnaden mellan dialekterna och O. Petris språk är sålunda endast av kronologisk art. — Då Lindroth i samma rec. polemiserar mot termen »val vid valfrihet» har han förbisett, att jag förbehållit denna term för ord av typen *flugu*, *konu*, d. v. s. kortstaviga ord, vilkas ändelse innehåller *i* eller *u*. I övriga fall, såsom för *bod*, har jag, med avsikt, nyttjat den neutrala termen »växlingen har upphävts till förmån för».

vering för min ståndpunkt, varvid materialet hämtas från tiden före 1524.

De, som anse, att *byrda*, *wyrda* etc. i reformationsskrifterna äro enbart traditionella skrivningar, bruka, med rätta, hänvisa till den stora roll, som Vadstena klosterlitteratur spelat för den senare medeltidens skrifttradition. Då i Vadstenatrakten *y* ännu kvarstår framför fornsvenskt *rdh*, äro *y*-skrivningarna i de skrifter, som utgått från Vadstenaklostret, en östgötsk dialektegenhet, som sedan efterbildats av skrivare, för vilkas eget talspråk ett *y*-uttal var främmande. Eller kanske saken snarare bör uttryckas så, att man bibehöll den äldre, traditionella skrivningen under inverkan av *y*-formerna i Vadstenaskrifterna, även sedan *y* i uttalet fått lämna plats för *ö*.

Detta resonemang kan dock ej upprätthållas inför de faktiska förhållandena. I Vadstena klosterlitteratur från slutet av 1400-talet och början av 1500-talet kvarstår nämligen *y* endast efter *b* men icke efter *w*. Det heter sålunda *byrdh*, *byrdha* etc. men *wördha*, *wördhning* etc. Ord med annan konsonant än *b*, *w* framför *y* har jag endast påträffat i en av de genomgångna skrifterna. Exempel:

Undervisning för skriftefäder (SFS h. 64), översatt av en Vadstenanunna: *wanwördhnig* 156, *wanwördho* 156, 165, *wanwördelika* 156, 159 m. fl.

Klosterregler (SFS h. 64), översatt av en Vadstenanunna: *byrdhe* 171, 199 — *wördhnig* 195, *owördhnig* 208.

Speculum virginum (SFS h. 115), handskrift från 1472—82 av Mathias Laurentii från Jönköping, munk i Vadstena: *byrdhe* 399, *byrdh* 450, *byrdhena* 446, *byrdhinna* 420, *byrdhin* 426, *inbyrdhis* 418, 419 m. fl., *högbyrdoghet* 427, *wälbyrdoghir* 425 m. fl., *withnisbyrdh* 391 m. fl. — *wördoms* 406, *wanwördhning* 418, *owördhningh* 418, *miswördhning* 450, *wör(d)ningx* 458, *wördhir* 450; enda undantaget är *wyrdhningh* 412.

Själens kloster (SFS h. 63 o. 64), översatt från latin av Jöns Budde, men avtryckt efter en avskrift, som besörjdes av abbedissan i Vadstena Margit Clausadotter: *byrdhe* 33, 87, *byrddenne*

69, *jnbyrdhes* 49 (2), 50, *witnesbyrdh* 76 — *wördho* 30, 69, 134, *wördhes* 47, *wördhena* 134, *wördhnig(h)* 30, 31, 34, 62. Då, såsom nedan visas, Jöns Budde ej själv använder *y*-former av ovannämnda ord, äro de helt säkert avskrivarens.

Till Östergötland hör väl ock S:t Amalberga (i Fsv. legendarium 3: 276 f.), om vilken det heter: »oc wändhes thenna legenda oppa götha maal Anno domini 1503»: *byrdh* 'börda' 282, 302, *jn byrdhis* 296, *jnbyrdhis* 300, 307, *witnesbyrdh* 307, *wälbyrdoghet* 284 — *wördhelika* 282, 284, *wördhnig* 298, 301. Här förekomma dessutom *skyrdha timen* 304, *skyrdha folk* 304.

Även i andra Vadstenaskrifter, som jag genomgått, har fördelningen av *y* och *ö* varit densamma utom i en enda: Stimulus amoris (SFS h. 125), handskrift från omkring 1500 av Anna Matsdotter från Vadstena, som har genomgående *y* även i *wyrdhning(h)* 9, 19, 22. Detta beror dock sannolikt på en starkt arkaiserande ortografi, vilket framgår därav, att avskriften använder *y* även i *byrias* 3, *syria* 6, *fylgh* 18 o. s. v.

Jag har visserligen ej genomgått alla Vadstenaskrifterna, men det anförda torde vara nog för att visa, att former som *wyrdha*, *wyrdhning* i reformationsskrifterna ej kunna ha upptagits från Vadstena klosterlitteratur.

De nu behandlade urkunderna torde avspegla östgötskt språk. Till Västmanland föras vi med Peder Månssons skrifter. Peder Månsson var född i Tillberga i södra Västmanland, och hans fader var slottshövitsman i Västerås. Visserligen var han en tid inskriven som munk i Vadstena, men hans språk är säkerligen bildat under inflytande av västmanländskan, och man kan däri också urskilja speciellt västmanländska drag.

Av intresse är hans behandling av fornsvenskt *y*, som i vissa ställningar konsekvent övergått till *ö*, i andra lika konsekvent kvarstår. Växlingen mellan *y* och *ö* är sålunda fullt ljudhistoriskt motiverad, och något utrymme för traditionella skrivningar synes ej finnas. Exemplen i den följande översikten äro, så vitt ej annat säges, hämtade från *Bondakonst* (ed. Geete), och

sidhänvisningarna gälla detta arbete. Beläggen på de enskilda orden äro talrika, fastän endast ett anföres:

a. framför *l*, *n*, *r*(*r*): *föl* 221, *mankōns* 277, *bör* Sjökonsulatet 33.

b. framför *ld*: *Böldherna* 230, *köldh* 221, *stöldh* Sjökonsulatet 10.

c. framför *dhi̯*, *li̯*, *ni̯*, *ri̯*: *stödhyes* 314, *bölyor* Sjökonsulatet 109, *fölya* Sjökonsulatet 9, *hölyandis* 352, *skölyes* 229, *skönyan* Sjökonsulatet 18, *böryat* därs. 8, *eldhmöryo* Ädelstenars bearbetning 521, *smöryes* 230, *spöryandis* Sjökonsulatet 4. Ordet *mynya* av mnt. *minia* 'mönja' har genomgående *y* på grund av att *y* jämförelsevis sent uppkommit av *i*.

d. framför *rk*, *rn*, *rr*: *börk* 347, *hörne* 315, *törne* 244, *dörren* 221. *Kyrsebäraträ* 347, *kyrsebär* 348 ha däremot alltid *y*, emedan labialiseringen *i* > *y* är jämförelsevis sen. Kanske också det föregående *k*-ljudet fördröjt övergången.

e. framför *rt*: *yrther* 225, *yrtagardhen* 352, *maalyrth* 359, *odhyrth* 356 ha alltid *y*, kanske emedan *y* stod i framljud; däremot har *y* blivit *ö* i *wörth* 337 (2), 338, såvida ordet ej lånats med *ö*-ljud.

f. framför *r* + *i*: *tyry trä* 255.

g. framför *nn*, *nd* står *y* utom i *söndher*, som kan ha uppkommit av äldre *sunder* eller av *synder* i svagtonsställning.

h. framför *ns*: *fönsther* 252.

i. framför *ld*, *ll* står *y*, framför *ls* *ö* i *dölsko* 227.

j. framför *ss*: *lys* 'löss' 258, *wäggia lys* 355, *mys* 356, *myssena* 356. Däremot står *ö* i *töswa* 336.

k. framför *sk*, *st*: *byske* 266, *wpryskias* 201, *brysth* 220, *lysther* 221.

l. framför *m*: *grymman storm* 292, *ympas* 319, *skrymtha* 268.

m. framför *k*, *p*, *t* i olika ställningar: *mykith* 269, *mykna* 331, *mykla* 297, *drypia* 227, *yppen* 297, *ypna* 324, *yxeskaffth* 324, *flythia* 335, *nytyes* 329, *nyther* 'nötter' 333, *walnyther* 346. Undantag utgör *flökthenne* 268.

n. Ordet *yffnelika* har alltid *y* men *klöfftena* alltid *ö*.

En författare, som synbarligen icke lämnar något utrymme för godtyckliga skrivningar, då det gäller fördelningen av *y* och *ö*,

bör givetvis ha vitsord, då det gäller att avgöra frågan, om övergången $y > ö$ i någon mån påverkats av föregående konsonant, i synnerhet som han även på denna punkt är fullt konsekvent. Regeln är följande: *y* k v a r s t å r e f t e r *b*, *w*, *k* m e n h a r e f t e r *h* ö v e r g å t t t i l l *ö*. Exempel med *m* före *y* finnas ej.

Sjökonsulatet: *jnbyrdis* 61, 96, *wpbyrdh* 82, *withnesbyrdh* 47, *Vithnes byrdh* 73.

Stridskonst: *byrdher* 129 (2), *byrdena* 129, *Jnbyrdeliken* 141, *inbyrdis* 141, *jnbyrdis* 120, 148, *wanwyrdas* 160.

Bondakonst: *byrdogh* 'bärande' om träd 317, 324 m. fl., *ofwlbyrdogh* 'ännu ej utkläckt' om ägg 261, *jnbyrdes* 259, *skyrdenne* 'skärytan på avskurna grenar' 314 m. fl., *affskyrdh* 312, 313 m. fl., *wthskyrdh* 'utskärning' 349 m. fl. — *hördhen* 'herden' 238, 244, 260, *hördhan* 238, *hördanom* 262, *getha hörden* 244.

Ädelstenars bearbetning: *bredh skyrd* 510, *skyrdhenne* 512, *affskyrderna* 522.

Skinnberedning: *wthskyrdhen* 542, *vthskyrdh* 544.

Undantag finnas ej. Det är påtagligt, att *y* i ord som *skyrdh*, *affskyrdh*, *byrdogh* i den här använda betydelsen ej kan förklaras genom skrifttradition, lika litet som skillnaden mellan å ena sidan *byrdh*, *skyrdh*, *wyrdhning* etc. och å andra sidan *hördhe* kan förklaras genom inverkan från östgötskan under Peder Månssons vistelse som munk i Vadstena[1].

---

[1] Även andra västmanländska dialektdrag kunna spåras i Peder Månssons skrifter. Såsom sådana torde kunna räknas övergången $u > o$ i *wonnit* Stridskonst 159 m. fl. och i ord av typen *oghn*, t. ex. *oghnen* Stridsk. 182, *hognelika* Stenb. 467, övergången $u > y$, *ö* mellan *s*, *t*, *r* och *nn*: *synnan* Bondak. 330, *sönnan* därs. 334, *tyn* (adj.) Skinnberedn. 534, *tynnor* Stridsk. 176, *brönnen* Bondak. 208 m. fl., övergång $o > ö$ före och efter *r*: *störm* Bondak. 291, *tilstörma* Stridsk. 167, *törffwal* Bondak. 363, *börsther* därs. 265, *frösth* därs. 293, *röttor* därs. 213, *tröldom* Stenb. 459, *trölkärlingom* därs. 480 samt kanske också *törth* Bondak. 201, vidare framför *l* i *tölken boskaper* Bondak. 206, *höö smölker* därs. 203, *bölme yrth* 267. Ett dialektdrag är även övergången $i > e$ i *skelyes* Bondak. 239, *athskelyas* därs. 259, *atskelde* därs. 261, *Selff* Konstb. 384. Släktskapen med språket i P. Swarts krön. faller genast i ögonen. Det har då sitt intresse att konstatera, att liksom P. Swart även Peder

Månne man icke i ljuset härav bör se *y*-formerna i Nya Testamentet 1526, om N. Lindqvist har rätt i att Laurentius Andreæ var västmanlänning? Överensstämmelsen med Peder Månssons språk är på denna punkt fullständig utom däri, att Nya Test. i vissa hänseenden företräder en något yngre ståndpunkt. Sålunda har Nya Test. *ö* efter *sk* i ordet *skördh*.

Det har anmärkts, att en regel, enligt vilken *y* kvarstår efter *b* men ej efter *m*, är misstänkt, och själv har jag betecknat det som oklart, varför *ý* behandlas olika efter dessa båda konsonanter. Vi få dock böja oss inför faktum. Skillnaden mellan *byrda* och *mörda* är nämligen ej inskränkt till Olaus Petris skrifter, utan den återfinnes i en urkund med så föga traditionsbundet språk som Historia Trojana, som i stor utsträckning använder så utpräglade dialektformer som *söster*, *sösken*, *medsommar*, *meddag*, *selff*, *håndh*, *hånd*, *tel*, *wedh*, *wonnen* m. fl. Bland exemplen må nämnas: *byrda* 12, *byrdog* 34, *jnbyrdes* 2, *tilbyrdeliga* 34, *wälbyrdog* 7, *byrdena* 24, *wyrd* 259, *wyrdeliga* 57, *wyrdning* 310 — *mörder* 279, 285, 289, *mördas* 206, *mörde* 283. Huru *wyrd*, *wyrdeliga*, *wyrdning* böra uppfattas, är dock ej fullt klart, då de någon gång förekommande *wanworda* 34, *wordning* 44, 98, *myswordeliga* 34, *wordha* 68 m. fl. synas förutsätta ett mellanstadium med *ö*. Även av *högbyrdog* förekomma enstaka sidoformer med *o*, t. ex. *högbordog* 43, men dessa böra kanske sammanhållas med det även förekommande *Högbwrdog* 19, som i sin tur kan jämföras med isl. *velburđugr*. Även en annan uppfattning är möjlig. Jämte *högbordog* förekomma även *högboren*, *högbwren*, t. ex. *högbwrna* 9, och från dessa kunna *o*, *u* ha överförts till *högbordog*, *högbwrdog*. Jag tror sålunda ej, att *högbordog* är ett säkert exempel på den

Månsson känner övergången $a > å$ framför *nd*, vilket framgår av skrivningar [illegible] *aandom* 'änder' Ädelstenar 519, *aanda äggiom* därs. 517, *aanda rwm* [illegible] att andas' Bondak. 303, *waathan aandha* därs. 215, *eldh braanda* [illegible]k. 177, *saandh* Bondak. 362, *raandher* Stenb. 458. Inför detta faktum [illegible]rt att komma ifrån, att i södra Västmanland funnits en övergång [illegible] för *nd*, vilket torde vara av betydelse för uppfattningen av denna [illegible] riksspråket. Av intresse äro också former som *wortor* Bondak. [illegible]rth därs. 273, *hemmelskan eldh* därs. 241, *daamb* Stridsk. 152 m. fl.

dialektiska övergången *ö* > *o* framför *r* + konsonant, som Kock föreslår i Arkiv f. nord. fil. XVI s. 267 not och Sv. Ljudh. II s. 18. Dessa *o*-former inverka sålunda ej på huvudfrågan, den olika behandlingen av *y* efter *b* och *m*. Säkra undantag äro däremot *bördog* 81, *obördeliga* 45, *tiilbördog* 95, *tilbördeliget* 271, av vilka dock åtminstone det sista kan ha erhållit *ö* genom anslutning till det även förekommande *tilbörlig*.

Det är ej utrett, vilken dialekt som avspeglas i Hist. Trojana. Beckman föreslår emellertid Arbogatrakten eller östra delen av Östergötland.

Ett tredje stadium i utvecklingen föreligger i Jöns Buddes skrifter. Budde var som bekant munk i Nådendals kloster, och det är väl sannolikt, att hans språk tagit intryck av finländskan

Tundalus (SFS h. 64) handskr. från 1491: *jnbördes* 219. 226, 244, *vörde* 251.

Guido (SFS h. 64) handskr. från 1489—91: *bördh* 255, *withnesbördh* 255, *vördhā* 285, *vanvörder* 286.

Om S:t Katarina af Sverige (Fsv. leg. 3 s. 519 f., handskr. från 1487—1491 [1]: *jnbördes* 523, 526, *bördogh* 528, *tilbördokt* 551, *sywörde* 525, *sywördoghom* 549, *vördho* 554, 562, *sywördes* 558, *wördningh* 533, 546.

Samma stadium föreligger i skriften Om konung Erik den helige (Fsv. leg. 3 s. 343 f.), som till författare har priorn i Sigtuna, sedan biskopen i Västerås Israel Erlandsson (prior 1298—1311). Den är publicerad efter en avskrift från år 1817, varför exemplen anföras med all reservation: *bördogher* 343, *wälbördogha* 343, *bördhamen* 344, [*W*]*elbördogh* 366, *welbördogh* 372, 382, *wanwördeligha* 348, *wörning* 370 (men även *byrdh* 349, 357 m. fl.). Att den härstammar från uppsvenskt område framgår av former som *greet* 346, 377, *greto* 383 o. s. v.

Av det föregående torde framgå, att övergången *y* > *ö* framför *rd* ej skett samtidigt i hela det svenska språkområdet och att *y* ännu vid medeltidens slut kvarstått i vissa dialekter efter vissa konsonanter, däribland *b*, *w*, *k*. Till dessa dialekter höra

[1] Jfr Hultman Jöns Buddes bok, Hälsingfors 1895.

östgötskan, som ännu har *y* i hithörande ord, samt den sydliga västmanländskan.

Det är mot bakgrunden härav, jag med ledning av former som *byrdha*, *wyrdha* i O. Petris skrifter formulerat regeln, att *b* och *w* fördröjt övergången $y > ö$ framför *rd*. Däremot har jag icke tilltrott mig att avgöra, om hithörande ord haft *y* även i O. Petris talspråk. Beträffande orden *wörda* och *wördning* är detta knappast troligt, då dessa ord i regel skrivas med *ö* och *y*-formerna nästan endast föreligga i sådana skrifter, vilkas språk även i andra hänseenden avviker från O. Petris eget eller som stå bibeln nära, såsom Postillorna, och därför lätt påverkats av Nya Testamentets språkbruk. I Swar på tolf spörsmål förekomma de endast i de delar, som utgöra referat av Peder Galles skrift. Något annorlunda är förhållandet med orden *byrdh*, *byrdha* o. s. v. Dessa skrivas i regel med *y*, och *ö*-formerna äro jämförelsevis fåtaliga. Detta kan tolkas så, att O. Petri själv från början uttalat dessa ord med *y*, men att han från dialekter med *ö*-ljud, t. ex. stockholmskan, upptagit former som *welbördig* i Tänkeboken, *bördo* i Ärlig skapelse. Vad som emellertid gör en sådan tolkning tvivelaktig är den omständigheten, att O. Petris skriftspråk utgår från medeltidens kanslispråk — ett studium av hans formlära vittnar oförtydbart därom —, och flertalet av hithörande exempel äro just sådana ord, som äro vanliga i kanslispråket och där ingå i stående fraser, varför de bibehållit sin gamla skrivform, t. ex. *byrdh* i uttrycket »epter Gudz byrdh», *witnesbyrdh* i »til ytirmeera wisso oc witnisbyrdh», *welbyrdig* i »erlig oc welbyrdog man» o. s. v. Även *jnbyrdes* har i regel *y* i kansliskrivelserna. Andra ord som *vpbyrd*, *byrdeman*, *byrda* (verb), *jernbyrd*, *vthbyrdes* äro rent arkaistiska. Återstå sålunda endast subst. *byrda* och *barnsbyrden*, som skulle vittna om att *y* kvarstår i O. Petris eget språk. Men då han själv i Ärlig skapelse skriver *bördo*, och *byrda* endast förekommer i hans tryckta skrifter, kan den senare formen mycket väl hava inkommit vid tryckningen eller av O. Petri själv hava upptagits från exempelvis Nya Testamentet som alternativ form i hans skriftspråk.

Resultatet blir alltså, att jag fortfarande icke anser mig med säkerhet kunna avgöra, om *y* kvarstått mellan *b* och *rd* i O. Petris talspråk. Det är möjligt, men icke mer än möjligt, knappast ens troligt.

Min uppfattning av övergången *y* > *ö* framför *rd* är sålunda den, att övergången icke försiggått samtidigt efter alla konsonanter. Den har fördröjts av ett föregående labialt eller palatalt ljud, åtminstone *b*, *w*, *k*. Längst kvarstår *y* efter *b*.

Resultatet styrkes därav, att i de ännu levande dialekterna i Östergötland *y* kvarstår i *byla* 'börda', *myhlä* 'nedgömma (om barnaföderskor, som undansticka sitt foster' (Kalén) men däremot ej i *skörd*[1], vilken senare form dock har beviskraft, endast om den är verkligt folklig och ej upptagits från riksspråket.

Johan Palmér.

Vidare om *Skåne* och *Scadinavia*.

I den under senaste tid ganska livliga diskussionen om ursprunget till namnet *Skåne* har docenten Hjalmar Lindroth gjort två nya inlägg. I det ena av dessa, nämligen uppsatsen »Äro *Scadinavia* och *Skåne* samma ord?» (utg. i Ark. nf. XXXI, 29 ff.), vänder han sig väsentligen mot min artikel »Är Skåne de gamles Scadinavia?» (i Ark. nf. XXX, 71 ff.[2]).

Några anmärkningar av mig med anledning av Lindroths sistnämnda uppsats torde vara befogade.

Jag vände mig i artikeln »Är Skåne de gamles Scadinavia?» mot en avhandling med samma titel av Lindroth, hvilken avhandling utgivits i Namn och bygd III s. 10 ff. I sistnämnda artikel ansåg Lindroth — för att använda hans eget referat i Ark. nf. XXX, 29 — »1) att de båda namnen *Scadinavia* och

---

[1] N. Lindqvist Reformationstidens bibelsvenska s. 70.

[2] I den andra artikeln »Skandinavien och Skåne» i Namn o. bygd 1918 s. 104 ff. visar Lindroth på för mig övertygande sätt, att Noreens etymologi (i Studier tillegnade Esaias Tegnér 1918 s. 43 ff.) icke är riktig.

Skåne ingalunda behöva vara samma namn på grund av realias vittnesbörd; 2) att de icke kunna vara samma namn, försåvitt vi skola ha respekt för de ljudlagar, vi genom metodisk forskning anse oss kunna konstatera; 3) att namnet *Skåne* genom identifikation med *Scadinavia* skulle ryckas loss från det sammanhang med andra, delvis identiska namn på *Skán-*, dit det naturligen hör».

Lindroth ansåg i Namn o. bygd och anser fortfarande i Ark. nf. XXXI, 29 ff., att första kompositionsleden i isl. *Skánøy*, fda. *Skānæ*, nsv. *Skåne* skulle vara identisk med det isl. ordet *skán*, som av Fritzner översättes 'skorpe', av IED. 'a thin membrane, film'. Däremot har han numera så till vida ändrat mening, som han i Namn och bygd III, 10 ff. tänkte sig, att Kullaberg och dess närmaste omgivningar kunnat föranleda namngivningen, under det att han nu i Ark. nf. XXXI, 32 synes snarast vara böjd »att fatta *Skåne*, och då taget i dess helhet, såsom 'ön som ger intryck av en tunn skiva'».

I Ark. nf. XXX, 71 f. kunde jag icke ansluta mig till Lindroths etymologi [1], och jag kan ej häller nu göra det efter den lilla modifikation, som L. anfört i sin senaste motivering. Jag vågar tro, att ytterligare motskäl icke äro behövliga. För mig är betydelsen 'skiv-ön' för *Skåne* icke mera tilltalande än 'skorp-ön'.

Jag övergår därför omedelbart till frågan om identifieringen av namnen *Scadinavia* och *Skåne*.

---

[1] I Namn o. bygd III hade L. nämnt de norska namnen *Skaanøien*, *Skánøyiarfiall*, *Skanøyarland* och med dem sammanställt landskapsnamnet *Skáney*. Jag yttrade i Ark. nf. XXX, 72 f. med tanke därpå: »Det är nog tänkbart, att en liten eller åtminstone mindre ö, hvars i omgivningen uppstigande berggrund var karakteristisk för hela eller en ej obetydlig del av ön, kunnat få namnet *Skán-øy* »skorp-ön». Men jag finner den tanken synnerligen litet tilltalande, att hela landskapet Skåne skulle ha fått detta namn på grund av berget Kullen». Häremot framhåller L. i Ark. nf. XXXI, 31: »Kock har härvid förbisett att av de tre norska *Skánøy* blott ett är ö; de båda andra beteckna terrängsträckningar, i det ena fallet inne i landet».

Så vitt jag förstår, är det för den här avhandlade frågan utan betydelse, om blott det ena norska *Skánøy* (ännu) är en ö.

I min förra uppsats sökte jag med reala skäl stödja denna sedan gammalt antagna identifiering. Jag sökte (liksom andra före mig) visa, att *Scadinavia* ursprungligen var namnet på den Skandinaviska halv-öns sydligaste del (Skåne), liksom i Beowulf det därmed identiska *Scedenig* så användes. Detta hindrar naturligtvis ej, att de antika författarna, som över huvud alldeles icke kände omfånget eller gränserna för *Scadinavia*, även kunde använda namnet om ett större geografiskt område än det nuvarande Skåne; jmf. Ark. nf. XXX, 73 ff.

Dessa reala skäl förefalla mig vara så starka, att det (trots Lindroths invändningar i Ark. nf. XXXI, 32 ff.) knappast torde vara fullt lämpligt att förlänga diskussionen om dem.

Däremot synes det vara befogat att ljudhistoriskt ytterligare motivera identiteten av de antika författarnas *Scadinavia* urnord. **Skađin-auįō* och isl. *Skánøy*, nsv. *Skåne*.

I Ark. nf. XXX, 84 ff. förklarade jag *đ*-förlusten i **Skađin-auįō* **Skađnøy*: isl. *Skānøy* på följande sätt:

Ljudet *đ* kunde i de nordiska fornspråken framför konsantiskt *n* ljudlagsenligt förloras i fortis-stavelse. Exempel därpå i ord med lång diftong eller lång vokal finnas redan från det nordiska fornspråkets älsta period, såsom **røyđnir* (jmf. adjekt. *rauđr* 'röd'): isl. *reynir* fsv. fda. *røne* 'rönn'. Åtminstone från omkring år 1300 har man från isländskan och fornsvenskan dylika exempel även med kort rotvokal såsom isl. *trođna* (till part. *trođinn*) : *trōna* — fsv. *Swiþnarum* : *Svenarum*.

Då nu som bekant forndanskan i allmänhet visar en modernare ståndpunkt än vare sig isländskan eller fornsvenskan (jmf. fda. *talæ* c. 1300, men nyisl. nysv. alltjämt *tala* med *-a*), så överraskar det ej, att i forndanskan *đn* efter kort rotstavelse blivit till *n* (med förlängning av föregående vokal) redan före år 900. På så sätt blev **Skađnøy* med fortis på penultima till *Skānøy* (jmf. isl. *Skánøy*).

Häremot opponerar sig Lindroth och anför åtta exempel på fda. namn, som enligt hans mening skulle visa, att *đ* efter kort

rotvokal med fortis ljudlagsenligt kvarstod i ljudgruppen *đ* + konsonantiskt *n* ännu under den äldre danska medeltiden.

Emot beviskraften hos dessa av L. anförda ortnamn måste tungt vägande anmärkningar göras.

Som bekant kvarstod ljudgruppen *đn* synnerligen ofta i de nordiska fornspråken (och övergick icke till *n*, såsom den ljudlagsenliga utvecklingen skulle ha varit), emedan de äldre formerna med *đn* påverkades av dem närstående former med intervokaliskt *đ* eller med slutljudande *đ*, i hvilka former *đ* ljudlagsenligt skulle kvarstå. Så finnes t. ex. *đ* i isl. pl. *bođnir* genom påverkan av sg. *bođinn*; i isl. *heiđni* 'hedendom' genom inflytande från *heiđinn* 'hednisk' etc. etc. (andra ex. i Ark. nf. XXX, 86). För att nämna exempel också från Danmark erinrar jag blott om att danska skriftspråket alltjämt använder *hedning* med *dn* (*d* uttalat såsom *đ*) genom inflytande från fda. *hethen*, nyda. *hedensk* — *bredning* '(i et vand) et sted, der breder sig, en udvidelse, t. e. Løgstør bredning' med *d* genom påverkan av *bred* etc. — att plur. av part. *sveden* (till *svide*, *svie* 'sveda, bränna') alltjämt heter *svedne* genom påverkan av sg. *sveden*, infin. *svi*(*d*)*e* osv. osv.

Det är därför självklart, att ej häller något forndanskt ortnamn med kvarstående *đn* har det allra ringaste vitsord, om vid dess sida stod en samhörig form med intervokaliskt eller slutljudande *đ*, hvilken form kunnat konservera *đn* i ortnamnet.

Dessutom bör en annan omständighet med styrka framhållas. Lindroth hade i sin första artikel om namnet Skåne (i Namn o. bygd III) anfört namnet fda. *Hwæthæn* (= isl. *Hveđn*, dvs. ön Hven) såsom bevis för, att *đn* ljudlagsenligt kvarstod i forndanskan. Häremot genmälte jag i Ark. nf. XXX, 87, att fda. *Hwæthæn* intet vitsord har, när det skall avgöras, om *đn* ljudlagsenligt skulle i fdanskan kvarstå i **Skađnøy* : *Skānøy*. I **Skađnøy* var nämligen *n* konsonantiskt; i *Hveđṇ* (fda. *Hwæthæn*) däremot vokaliskt, och naturligtvis kvarstod *đ* mellan två vokaler i *Hwæthæn* liksom i *rīđa* etc. Denna min uppfattning finner numera Lindroth i Ark. nf. XXXI,

39 f. vara riktig. Han yttrar nämligen: »Kock har ... utan tvivel rätt, då han gent emot mig [= Lindroth] påvisar, att typen *Hveđn* (da. *Hvæthæn*), med *n* i slutljud, icke har samma fonetiska valör som typen **Skađnøy* skulle ha». I sin senare artikel (i Ark. nf. XXXI) upptar L. därför icke längre *Hwæthæn* såsom stöd för sin uppfattning. Men däremot tar han icke konsekvensen av denna sin förändrade mening i sin senare artikel.

Vi skola nu granska de av honom i Ark. nf. XXXI, 40 ff. anförda orden med kort vokal + *đn* i forndanskan.

Den nuvarande *Guden-aa* på Jutland hette på fda. *Guthæn*, och den nuvarande Randers fjord, där åen flyter ut, hette fordom på isländska *Gođnar-fiorđr* (c. 1050). Nom. till detta *Gođnar-* är naturligtvis (jmf. t. ex. Egilsson och Jónsson Lex. poeticum[2]) *Gođn*. I *Gođn*, fda. *Guthæn* kvarstod *đ* naturligtvis ljudlagsenligt framför vokaliskt *n*, liksom i isl. *Hveđn* fda. *Hwæthæn*, och då nom. ack. hette *Gođn*, så bör genom inflytande därav gen. heta *Gođnar-*. Denna genitiv visar alltså alldeles intet beträffande den ljudlagsenliga behandlingen av *đ* + konsonantiskt *n*. Sjönamnet *Gudensø* (fda. *Guthnesse*) på Jutland, sammansatt med *Guden*, namn på åen, som flyter igenom sjön, saknar tydligen likaledes allt vitsord. Detta medgives — åtminstone halvt — av Lindroth (s. 40).

Däremot anser han det seländska *Gundsø* (fda. *Gudhænsyolillæ*, *Guthænsyo* m. fl. former) vara »ett beviskraftigare exempel», emedan »något ånamn **Gođn* här [dvs. på Seland] alls icke kan i historisk tid uppvisas», och L. menar, att den ursprungliga formen varit **Gođnarsiö(r)*.

Jag kan icke ansluta mig till denna L:s mening. Tydligen anser han med rätta *Guthæn-* i *Guthænsyo* på Seland vara etymologiskt identiskt med simplex *Guthæn* (ånamnet) och med *Gudensø* på Jutland. Men detta förutsätter uppenbarligen, att simplex *Guthæn* såsom ånamn använts lika väl på Seland som på Jutland, och det är en ren tillfällighet, att från Seland detta ord såsom simplex ej uppvisats. Ånamnet *Guthæn* ingår tydligen uti eller har påverkat det seländska *Guthænsyo* alldeles så,

som det ingår i eller har påverkat det jutländska *Gudensø*. Alltså saknar även det seländska *Guthænsyo* allt vitsord.

Förhållandet är väsentligen detsamma med det av L. s. 41 anförda fda. *Ithænø* Vald. jordebok, senare *Ethnø* etc., nu *Enø* vid sydvästra Seland. Den äldre härledningen av **Iđunar-øy* är, såsom Lindroth nämner, högst tvivelaktig, ehuru jag ej finner den så avgjort oriktig, som L. synes göra. Själv vill L. sammanställa ö-namnet *Ithænø* med det isl. *iđa* 'bakström', och han menar, att ordets första led skulle vara gen. pl. **iđna* till sistnämnda ord eller hällre ett med *iđa* 'bakström' besläktat, men icke påvisat subst. **iđn*. Jag lämnar alldeles oavgjort, huruvida denna etymologi är sannolik. Men låt oss antaga, att den är riktig. Ifall (såsom L. hälst vill) första leden är **iđn*, så hade ju detta ord vokaliskt (icke konsonantiskt) *n* liksom isl. *Hveđn*, fda. *Hwæthæn*. Simplex **iđn* **ithæn* bibehöll därför ljudlagsenligt *đ*, och vid sammansättning med *ø* erhöll man *Ithænø*.

Ifall åter gen. pl. **iđna* till nom. *iđa* möjligen inginge i *Ithænø*, så ställer saken sig ju på detta sätt: Subst. *iđa* gen. *iđu* etc. hade intervokaliskt *đ* i alla åtta kasus utom i gen. pl. De sju kasus med intervokaliskt *đ* bibehöll detta ljudlagsenligt och påverkade den sällsynta gen. pl. så, att *đ* kvarstod också i gen. pl. **iđna*.

Lindroth anför det fskånska kvinnonamnet *Giuthni*, *Gudne* från 1100-talet (s. 40). I detta kompositum kvarstår helt naturligt *đn* genom inflytande från simplex *guth* och från de talrika andra personnamnen, sammansatta med *guth-*: fda. *Guthbrand*, *Guthfasti*, *Guthrun* osv. osv. Alltså är *Giuthni* utan vitsord.

S. 41 åberopar L. sig på fda. *Hithningy* Vald. jb., *Hethninge*, nu *Hejninge* Slagelse härad på Seland. Däremot nämner han icke ortnamnet *hitningthwet* Vald. jb. s. 27, nu *Hennetved* på Langeland (SRD., registret). Åtminstone i början av 1400-talet har *đn* i sistnämnda ortnamn assimilerats till *nn*. Man finner nämligen *Hænninge Thyreth* 1412 (Erslevs Repertorium III, 159), *Henningetwed* år 1414 (ib. s. 192). — I SRD. VII, s. 583 förmodas, säkerligen med rätta, att sistnämnda ortnamn hör till-

samman med mansnamnet *Hithin*, och helt visst gäller detta även det seländska ortnamnet *Hithningy*, *Hethninge*. Personnamnet fda. *Hythin*, fsv. *Hidhin*, isl. *Heþinn* (hos Saxo *Hithinus*) är väl känt: om dess vokalisation jmf. t. ex. Kock Umlaut u. Brech. s. 50 f.

Lika litet som nyda. appellativet *hedning* visar, att *đn* ljudlagsenligt kvarstod i fdanskan, lika litet framgår detta av de fda. ortnamnen *Hithningy*, *Hethninge*, *hitningthwet*. Liksom konsonantljudet framför *n* kvarstår i nyda. *hedning* genom påverkan av fda. *hethen*, nda. *hedensk* (jmf. s. 77), så kvarstår *đ* (*th*) i *Hithningy* osv. under inflytande av det samhöriga personnamnet *Hithin*. När inflytande från *Hithin* icke gjorde sig gällande, uppstod *Henningetwed*.

Det synes mig vara något anmärkningsvärt, att Lindroth utan reservation såsom stöd för sin uppfattning upptar (s. 40) en skrivning *Giæthninghæreth* från ett ställe (s. 19) i Valdemars jordebok, ehuru han själv nämner, att stavningen *Gerdinghe* finnes år 1297, *Gherdinghe* år 1300, och att det nu heter *Garding* (i Ejdersted, Slesvig). Till dessa skrivningar kan läggas ytterligare *Gerdingh* (1436) i SRD. VII, s. 505 = »oppidulum et parochia, in Frisia Eidorensi». Alltså stavas namnet alltid på de av L. och mig kända ställena utom ett med *rth* (*rd*), och detta harmonierar fullständigt med det nuvarande namnet *Garding*. Valdemars jordebok är från 1250—1300 enligt Kr. Kålund i Paleografisk atlas. Älsta urkunden med *rd* (*Gerdinghe*) är från 1297; den kan alltså vara samtidig med Valdemars jordebok, eller den är i alla händelser blott föga yngre. Då således samtliga andra urkunder och även det moderna uttalet vittna emot den enstaka skrivningen *Giæthninghæreth* i jordeboken, så är detta tydligen fel för **Giærthninghæreth* eller *Giærthinghæreth*.

Någon etymologisk belysning av »*Giæthninghæreth*» giver L. icke, och ej häller upplyser han om huru enligt hans mening ett *r* skulle ha inkommit i *Gerdinghe* osv. Ehuru den etymologiska utredningen av *Gerdinghe*, *Garding* osv. är av underordnad vikt för den här avhandlade frågan, bör dock nämnas,

att namnet lätt kan sammanställas med välkända ord. *Gerdinghe*, **Giærthning* osv. kan vara väsentligen identiskt med fsv. *gærþning* 'gärdande, gärdesgårds uppförande' (även *akra gærþning*), isl. *gerđing* 'opførelse af gjerde eller hegn'. Ortnamnet betydde 'det omgärdade området'. Ljudet *đ* i **Giærthning* kvarstår naturligtvis under inflytande av den vanliga formen *Giærthing* samt av verbet *gærþæ*, subst. *garþ* osv. — Ifall man åter vill med Hellquist härleda flertalet namn på *-inge* osv. från personnamn, så kan *Gerdhinge* ha utgått från en avledning till personnamnet isl. *Garđi*, fda. *Garthi* i det fornskånska ortnamnet *Garthathorp*.

Alldeles oberoende av etymologien av *Gerdhinge* etc., visar det nyss sagda, att den enstaka stavningen *Giæthninghæreth* intet vitsord har.

O. Nielsen yttrar i Olddanske personnavne s. 41: »**Hathny*(?) Kv[indenavn] kunde forudsættes i Hathenbyergh (Hanbjerg)»; icke mera. S. 40 förmodar L., att det av Nielsen nämnda *Hanbjerg* är identiskt med det nuvarande *Handbjerg*, en socken söder om Limfjorden. L. säger sig ej ha kunnat uppspåra källan, där namnformen *Hathenbyergh* finnes. Icke häller jag har trots sökande funnit Nielsens källa. Emellertid upplyser Trap i Beskrivelse af Danmark V, 519, att *Hanbjærg* i Hjerms härad, Ringkjøbings amt år 1340 skrevs *Hathenbyerg*, år 1444 *Hadhenberig*. Detta är väl samma ort, som det av Nielsen anförda *Hanbjerg*.

Trots det ytterst torftiga faktiska underlaget menar L., att *Hathenbyergh* uppstått ur ett äldre **Hađna bjerg* (**Hađnu-*), där förleden skulle vara det i många nordiska dialekter kvarlevande isl. *hađna* 'kid'. L. uppgiver även, att Feilberg skulle ha ett jutländskt *haj* 'kid'. Något dylikt ord har jag icke kunnat finna i Feilbergs ordbok (hvilket möjligen är mitt fel [1]). Emellertid tror jag mig icke fälla ett förhastat omdömme, när jag säger: Det torde vara lönlöst att diskutera grundformen för *Hathenbyergh*, då vi veta så ytterligen litet om det. I den enda äldre form vi

[1] L. kan naturligtvis icke mena det av Feilberg I, 534 upptagna utropsordet till får *haj dæ*. Till hästen säges *hoj* eller *hoj dæ;* till gäss *haj haj*.

känna, står *đ* (*th*) ju intervokaliskt och bör därför ljudl
kvarstå. I fall verkligen ett jutländskt **haj* äldre **h*
funnits (såsom L. synes anse), så kan ju för övrigt
påverkat det av honom konstruerade **Hađnabierg*, så
behölls.

Från ett ställe (s. 60) i Valdemars jordebok är bla
dæmærkæ» namnet *wadna* i Halland antecknat, men då
själv sätter frågetecken efter detsamma, torde det vara ol
att diskutera det.

De av L. s. 42 anförda *Swiningh* osv. tala ingalu
utan emot hans mening. Han nämner *Swiningh* (1365)
ningæ (1388), *Swininge* (1399, avskr.) etc., nu *Svinning*
härad, Seland) — *Swetkninghæ* (1353) etc. nu *Svininge* (E
härad, Seland) — *Swininge* (1376) etc., nu *Svininge* (Gudm
Fyen) — *Suitning fang* (1268, avskr.) på Seland.

L. anser, att ett ursprungligt **Swiđninge* blandats i
ett *Swīninge*, men han medger, att denna sammanblandn
visar på en *đ*-förlust under senare delen av medeltiden
**Swiđninge* eller *Swininge* skall etymologiskt förklaras,
L. icke.

Madsen menar i Annaler f. nord. oldk. 1863 s.
Swininge på Seland är samhörigt med appellativet *svin*,
quist De svenska ortnamnen på *-inge*; *-unge* ock *-ung*
anser de fsv. *swyninge* och *Swiningæ*, båda i Uppland, v
tiska med det fda. *Swininge*, och att i *Swininge* ingår
nymicum **Swīninger*, som snarast innehåller ett tillnan

Enklast och därför riktigast är att antaga, att ett
Swiđning ljudlagsenligt blivit till *Swīning*, hvilket na
icke hindrar, att vissa ortnamn med formen *Swinin*
tillsamman med tillnamnet *Swīn* eller med appellativet

Som bekant har isländskan *sviđningr* 'afbrændt st
samhörigt med verbet isl. *sviđa*, fsv. *swīþa*, fda. *swītha*
sveda', isl. *sviđna* 'svies', fsv. *sviþa* f. 'svedjande', fs
'svedjeland' i *rofnaswiþia*, nyno. *svid* (med öppet *i*),
etc. Jag anser det fda. ortnamnet *Swethning-* (*Swin*

väsentligen identiskt med detta isl. *sviđningr* 'svedjeland'. Fda. ***Swiđning*** blev vid *đ*-förlust och förlängning av föregående vokal till ***swīningh*** (1365). Påverkan från den starkt representerade ordgruppen *swīthæ* etc. vållade dock, att *đ* fakultativt kvarstod, hvarefter det korta *i* övergick till *e* (*Swethninghæ* 1353 etc.).

Åberopande den nu gjorda granskningen av Lindroths fda. ortnamn med *thn* (*dn*) anser jag detta påstående vara fullt befogat: intet bland dem har vitsord, när fråga är att avgöra, om efter kort rotvokal med fortis *đ* ljudlagsenligt förlorades framför konsonantiskt *n* i Danmark redan före år 900.

Alltså är man, på grund av hvad jag i Ark. nf. XXX, 83 ff. anfört, berättigad antaga, att **Skađnøy* med fortis på penultima före 900 i Danmark blev till *Skānøy.*

Emellertid framhöll jag i Ark. nf. XXX, 80 ff., att även om man icke ville antaga *đ*-förlust i fortis-stavelsen av **Skađnøy* : *Skānøy*, en förlust av dess *đ*-ljud i alla händelser bör ha inträtt vid en fakultativ akcentuering **Skađnǿy* med fortis på ultima och semifortis på penultima, samt att en dylik akcentuering bör ha framkallats såsom motsats-akcentuering till den bekanta orten **Skađnǿyrʀ* (alltjämt akcentuerat *Skanö́r*) vid Sundets södra inlopp (jmf. motsatsakcentueringen *Karlskróna* : *Karlshámn* etc. etc.).

Icke häller detta vill Lindroth medgiva (s. 44 ff.), ehuru han själv nämner, att man nu akcentuerar med fortis på ultima så väl *Dansö́* i Virserum Småland (i motsats till *Dansås* i samma socken) som ock *Stensö́* söder om Kalmar (i motsats till det i närheten belägna *Stensberg*). Från det gamla danska området må erinras om att man nu akcentuerar t. ex. *Masnedǿ* (med fortis på ultima), belägen i *Masnedsúnd*, som skiljer Seland och Falster.

L. invänder mot motsatsakcentueringen **Skađnǿyrʀ* : **Skađnǿy* väsentligen, »att det först måste visas, att *Skanör* (isl. *Skaneyrr* på 1300-talet) icke uppkommit ur *Skán-øy*(*jar*)*øyrr*; ty är detta

senare fallet, är det fullt i sin ordning med en accentuering *Skánøy—Skānøy*, *jar øyrr*; jfr t. ex. *Lagnö—Lagnö ö́* . . .».

Häremot vill jag emellertid framhålla, att det för den här diskuterade frågan är alldeles likgiltigt, huruvida namnet isl. *Skaneyrr* nu *Skanö́r* uppstått ur **Skānøy(iar)øyrr* eller icke. Hvad vi med fullkomlig visshet veta, är detta: namnet hette på isländska *Skaneyrr* (i Eirspennill och Flateyiarbók); nu heter det *Skanö́r* med fortis på ultima, och någon annan akcentuering av namnet är icke känd (jmf. även *Helsingö́r*, *Korsö́r* etc. med fortis på *-ör*); alla äro ense om att akcentueringen *Skanö́r* måste vara mycket gammal, eftersom det fordom långa *ā* i *Skānøyrr* (jmf. *Skānøy* nu *Skåne* med *ā* > *å*) blivit förkortat till *a* i *Skanö́r*. Akcentueringen *Skanö́r* är alltså äldre än övergång *ā* > *å* i fda. *gā* > *gå* osv. Forntidens människor kände motsatsen mellan **Skaðnøy* och det därmed samhöriga **Skaðnøyrr* med fortis på ultima. Detta framkallade (fakultativt) motsats-akcentueringen **Skaðnǿy*, som senare övergick till *Skānǿy* (nu *Skåne*); jmf. *Masnedö* : *Masnedsünd* etc.

L. menar s. 45 att en akcentuering **Skaðnǿy* (**Skaðin-ǿy*) »på sin höjd bör ha blivit en mera tillfällig form, utan större inflytande på namnets utveckling i jämförelse med de krafter, som verkade åt motsatt håll», såsom »associationen med alla de andra landskaps- och bygdenamnen — *Seland*, *Halland*, *Bleking*, *Verand* o. s. v. — alla med förledsbetoning». — Jag anser detta helt korta svar vara tillräckligt: Ortnamnen *Seland, Halland* osv. å ena sidan och **Skaðinøy, *Skaðnøy* å den andra tillhöra så fullkomligt olikartade bildningstyper, att det är fullkomligt i sin ordning, att akcentueringen av *Seland*, *Halland* etc. icke påverkade akcentueringen av **Skaðinøy*, **Skaðnøy*.

Slutligen vill jag alternativt framställa en liten modifiering av sistnämnda förklaring, i förhoppning att den bör kunna antagas även av Lindroth, som ej — eller blott ytterst ogärna — vill medgiva en fakultativ akcentuering **Skaðnǿy* med fortis på ultima.

Denna modifiering lyder sålunda: Man har full rätt att utgå från samhörigheten av *Scadinavia* (**Skaðin-aujō*), *Skānøy* och *Skanøyrr*. Forntidens människor måste förbinda landskapsnamnet **Skaðnøy* med **Skaðnøyrr*, namnet på den allbekanta landtungan vid Sundets södra ända[1]. Då *Skanö́r* uteslutande har fortis på ultima, så har **SkaðnøyrR* havt samma akcentuering. I semifortis-stavelse förlorades *ð* framför *n*, hvarvid föregående *a* förlängdes: *SkānøyrR*. Genom analogipåverkan därav blev **Skaðnøy* (med fortis på penultima) till *Skānøy*, senare *Skåne*. Då **SkānøyrR* alltjämt hade fortis på ultima, och då dess semifortis på penultima senare försvagades till infortis, så förkortades dess långa *a*-ljud; därför ha vi nu *Skanör* med *a* men *Skåne* med *å* i penultima.

I hvilketdera fallet som hälst äro *Scadinavia* och *Skåne* identiska.

Även om min vän docenten Lindroth skulle anse det behövligt att besvara denna min artikel, kommer jag efter all sannolikhet icke att fortsätta denna diskussion. Jag tror mig ha anfört det väsentliga av hvad jag kan ha att säga.

[1] Detta är framför allt självklart, i fall ordet isl. *skaði* fda. *skathæ* 'skada' är första leden i *Scadinavia*, *Skåne*, och i fall O. von Friesen har rätt i sin hypotes, att *Skanör* och *Skåne* fått dessa namn med tanke på den skada, som det för sjöfarande genom Öresund så farliga Falsterbo rev vid Skanör vållade. Ty värr känner jag von Friesens åsikt blott genom en kort tidningsnotis.

Lund. **Axel Kock.**

Lexicon poeticum antiquæ linguæ septentrionalis, Ordbog over det norsk-islandske skjaldesprog, *forfattet af Sveinbjörn Egilsson, forøget og påny udgivet for det Kongelige nordiske Oldskriftselskab ved Finnur Jónsson.*

[illegible] Egilssons för alla nordiska filologer väl bekanta ordbok över det fornnordiska poetiska språket, *Lexicon poeticum antiquæ linguæ septentrionalis*, utkom under åren 1854—60. Detta arbete var, [illegible] om man betänker, huru svårtillgängliga och [illegible] handskrifterna på den tiden voro, en filologisk [illegible] och har länge varit ett huvudverk inom den [illegible] vetenskapen.

[illegible] är det självklart, att detta verk, hur förträffligt det [illegible] var, under de snart sextio år, som förflutit sedan [illegible], hunnit att i många stycken bli föråldrat. Det [illegible] verksamhet på alla de områden, som detta [illegible] vetenskapen har här som i andra fall tagit många [illegible] framåt. Av stor betydelse är det således, att [illegible] mycket nytt material framdragits och [illegible] forskarna, likaså, att nya och förbättrade texter [illegible] av nästan alla de arbeten, varpå Egilsson byggde [illegible]. I detta hänseende må särskilt erinras om det [illegible] samlingsverk över hela den gamla fornnordiska poesien, som [illegible] år sedan bragts till stånd av Finnur Jónsson. Detta [illegible] *skjaldedigtning*, som ger hela materialet med [illegible] normaliserad text och översättning. Av [illegible] emellertid också den mängd av specialundersökningar [illegible] ord och textställen, som framkommit under dessa [illegible] och som medfört nya läsningar och tolkningar [illegible]. Av de många framstående arbetarna på detta fält torde det vara nog att nämna K. Gíslason och Finnur Jónsson såsom dem, som här inlagt de största förtjänsterna.

En ny upplaga av Egilssons lexikon var sålunda ett av den nordiska filologiens förnämsta önskemål, och den nordiska språkforskningen står i största tacksamhetsskuld till professor Finnur Jónsson för att han velat åtaga sig det mödosamma värvet att åvägabringa en sådan. Till detta arbete kunde ingen vara bättre skickad än han, som utan jämförelse är den bäste nu levande kännaren av den gamla nordiska poesien, och som dessutom direkt förberett ett sådant verk genom sin nyssnämnda ingående behandling av hela den fornnordiska skaldepoesien.

Det faller på grund av de förhållanden, som nyss antydts, av sig själv, att den nya upplagan av Lexicon poeticum företer

många och genomgripande förändringar i förhållande till den gamla.

Vad först materialet beträffar, så har förf. av den nya editionen å nyo självständigt excerperat hela litteraturen fram till c. 1400, den gräns han sätter för sitt arbete, och i denna nya upplaga har således i motsats till den gamla hela den gamla norsk-isländska diktningen begagnats. Då Rímurna principiellt uteslutits, beror detta därpå, att de i det hela i språkligt hänseende förete en ung prägel och till större delen säkerligen författats först efter den nämnda tidsgränsen. Av stor betydelse är att förf. strävat efter att få med alla ord. Särskilt viktigt och av största gagn synes det anm., att alla slag av egennamn medtagits, personnamn, ortnamn, namn på enskilda föremål osv. icke mindre än de mytologiska namnen, den enda grupp, som den äldre upplagan synes konsekvent ha förtecknat.

Däremot har förf. icke eftersträvat fullständighet i avseende på beläggen (såsom t. ex. Gering i sin Edda-ordbok). Endast för den äldre tiden, fram till c. 1200, ha alla exempel anförts, därefter endast valda exempel. Naturligtvis hade en fullständig beläggsamling även för den yngre tiden varit av stort intresse i många fall, men man får dock kanske medgiva, att den icke skulle ha uppvägt de olägenheter, som den större mödan och det utvidgade utrymmet skulle ha inneburit. Själv angiver förf. i sitt företal, att han sökt medtaga alla karakteristiska exempel, och anm. tror sig på grundvalen av ett par års ganska flitigt umgänge med ordboken kunna säga, att han även lyckats häri. — Endast ett enda fall har han antecknat, som enligt förf:s egna principer borde ha varit med: *at mun sínum*, Guþþormr sindre Hákonardr. 1. Förf. tolkar det Skjalded. B 1: 55 »til den lokkende føde», men stället är icke upptaget under *munr*. I förbigående vill anm. nämna, att han känner sig tveksam om denna tolknings riktighet[1].

Vad materialets behandling angår, kunna flera viktiga förbättringar gentemot den gamla upplagan iakttagas.

---

[1] Halvversen i fråga lyder i normaliserad form (Jónsson, Skjaldedigtning B 1: 55): *svangæðir rak sidan, / sótti, Jalfaðs, flótta, / hrókr giljaðar hylja / hrafnvíns at mun sínum*, vilket konstrueras: *Jalfaðs svangæðir rak flótta; hrókr hrafnvíns hylja sótti at mun sínum "giljaðar"*. F. Jónsson bortser från *"giljaðar"* och fattar *hrókr hrafnvíns hylja* som en kenning för korp: »korpvinspölarnas (i. e. blodpölarnas) skarv»; *sótti at mun sínum* måste då tolkas: »sökte hän till den åtrådda födan». Enligt min mening bör däremot beteckningen för korpen sökas i sammanställningen *hrókr giljaðar*; vad *giljaðar* är vet man icke, men troligen döljer sig häri ett Odensnamn. *Hrafnvíns hylja* (ack. pl. med gammal bevarad *ja*-stamsböjning) blir då objekt till *sótti* och *at mun sínum* får den vanliga bet.: »till sin glädje» eller »enligt sin önskan» (jfr Lex. poet. under *munr 2*).

kommit oss närmare, blivit mindre främmande och svårfattlig än den ofta i de gamla latinska översättningarna kunde synas.

Alla dessa stora förändringar i ordbokens plan och utförande göra i själva verket den nya upplagan till ett helt nytt verk. Intrycket av att så är fallet, förstärkes än ytterligare genom ett studium av de enskilda artiklarna. Enligt den erfarenhet, som anm. gjort av arbetet, förekommer det knappast någon större eller viktigare artikel, som icke företer större eller mindre avvikelser från sitt gamla skick. I många fall bero dessa avvikelser på den större logiska skärpan i analysen av betydelserna; anm. tänker härvid på sådana stora artiklar med en mångfald olika betydelser som t. ex. prep. *á*, *af*, *fyr*, *í*, *með*, *til* osv., verb som *bera*, *fá*, *ganga*, *hafa*, *gørva*, *halda*, *koma*, *láta* etc. I en mängd andra och i viss mening viktigare fall bero ändringarna på nya uppfattningar av ordens betydelser och framför allt på nya uppfattningar av ordens samband i omskrivningarna. Det är här som de framsteg komma till synes, som tolkningen av de gamla dikterna gjort sedan Egilssons tid, framsteg i vilka — såsom redan nämnts — förf. av denna ordbok själv har en mycket stor förtjänst. På måfå vill anm. nämna några dylika i uppfattningen från den äldre upplagan helt avvikande artiklar, såsom t. ex. *arinbauti* (Egilsson: *arinbrauti*), *bergifótr*, *bragarfull*, *darraðr*, *fjarrafleinn*, *fǫsull*, *herfi* f., *hlýrn* n., *kertir*, *lúðr*, *mjǫtuðr*, *ól* n. 2), *reginn*, *rǫk*, *són*. Avvikande sammanställningar och uppfattningar av kenningarna påträffas naturligtvis i en mängd artiklar.

Att den nya ordboken skulle bli ett arbete av hög vetenskaplig förtjänst, därför borgade redan a priori den lärdom, samvetsgrannhet och energi, som utmärka dess författares föregående många arbeten. Från flera håll ha redan utmärkta lovord kommit densamma till del[1], och i dessa lovord vill anm. för sin del livligt instämma. En kritikers plikt likmätigt vill han emellertid framställa några obetydliga anmärkningar, grundade på anteckningar, som han gjort under begagnandet av ordboken.

Det förefaller anm., som om hänvisningarna till skrifter, där ord eller textställen behandlas, vore något väl sparsamma. Med rätta har förf. naturligtvis strukit en hel mängd i den äldre upplagan förekommande hänvisningar till källor, som nu måste anses alldeles föråldrade. Hänvisningar till under senare år framkomna böcker och uppsatser äro visserligen icke så få, men i många fall ha de dock utelämnats, detta med hänsyn därtill, att hänvisningar till behandlingar av textställena ges på vederbörlig plats i Skjaldedigtning. För sin del menar anm., att det varit

[1] Se t. ex. B. M. Ó[lsen] i Skírnir 88: 210 f., 90: 304 ff., V. G[uðmundsson i Eimreiðin 22: 84, [Ge]bh[art] i Litter. Zentralblatt 1914, 950 f.

en fördel, om de här uppräknats, då ju omvägen över Skjaldedigtning kan vara besvärlig och tidspillande för ordbokens begagnare. Med många sidor skulle säkerligen icke dessa citat ha ökat ordbokens volym. Därtill kommer, att även i Skjaldedigtning hänvisningarna till de skrifter, som beröra resp. dikter, i själva verket äro något knappa.

En viss obenägenhet att citera skriftställen, där en från förf:s avvikande mening om ett ords eller ett ställes betydelse framställes, tycker sig anm. ha spårat här och där i ordboken. I många fall är uteslutandet av en hänvisning lätt att förstå, då de framkomna förklaringsförsöken icke sällan äro orimliga eller äro lösa hugskott, som sakna egentligt vetenskapligt värde. I några fall synes det dock anm., som om de avvikande meningarna såsom mer eller mindre sannolika eller åtminstone diskuterbara kunnat vara förtjänta av ett omnämnande. Exempelvis kunna nämnas följande:

Namnet på lunden *Barri* Skirnism. 39, 41 härleder förf. ur *barr* 1 (»nåletræets løv og kviste»); i Maal og minde 909, s. 24 ff., har som bekant M. Olsen på ett skarpsinnigt och grundligt sätt motiverat en annan uppfattning, enligt vilken det är att föra till *barr* i bet. »korn».

Om *Embla* säger förf., att namnets betydelse är oviss; häri vill anm. gärna instämma, men det synes honom dock, som om en läsare kunde ha haft nytta av en hänvisning till Sperbers förklaringsförsök Paul-Braunes Beiträge 36: 219 ff., där även en äldre tolkning av Bugge omtalas.

Beträffande *Glitnis gná* Ynglingatal 7 hänvisas till Brim Arkiv 11: 7 f.; enligt anm:s mening är den tolkning av större värde, som lämnats av Schück Stud. i nordisk litteratur- och religionshist. 2: 178, och denna borde väl ha omnämnts, även om förf. ej kunnat ansluta sig till densamma. En hänvisning till samma ställe kunde lämpligen ha gjorts även under det sammastädes förekommande *jódís*.

Rörande det svårtolkade stället Hávam. 153: *til sinna heim hama, til sinna heim huga* borde väl den helt nya och grundligt motiverade uppfattning, som framställts av Läffler i Stud. f. nord. fil. V. 5: 33 ff. icke ha förbigåtts med tystnad. Enligt anm:s mening är Läfflers tolkning, om än icke övertygande, så dock synnerligen beaktansvärd och i varje fall väl värd att diskuteras. Den grundliga utredningen kastar ju dessutom ljus över ett antal andra språkliga och kulturhistoriska spörsmål av stort intresse.

Vid *hallvarps hlífinauma* Ynglingatal 30 synes Noreens förklaring Xen. Lid. 13 f. åtminstone böra ha omnämnts. Det samma gäller i ännu högre grad densammes förklaring av *hreyr(r)*

Yt. 6, Hál. 7 därsammastädes s. 3 f. I fråga om ordets betydelse på de två anförda ställena liksom i fråga om dess etymologi anser anm. för sin del, att Noreen träffat det riktiga.

Beträffande *jarđarmegin* Hávam. 137 har kanske B. M. Ólsens intressanta uppsats i Arkiv 31: 89 ff. kommit för sent för att kunna omnämnas i själva ordbokstexten, men borde väl ha funnit en plats i tillägget. Anm. är visserligen ingalunda övertygad om att B. M. Ólsen definitivt löst spörsmålet om detta ställes tolkning, men inlägget är kulturhistoriskt värdefullt och hittills det enda verkliga förklaringsförsök som lämnats.

Slutligen vill anm. som sin mening uttala, att *ræsir* »furste» näppeligen, såsom förf. antager, kan vara identiskt med verbalsubst. *ræsir* »bevæger, som sætter noget i bevægelse». Sin form har det förra kanske fått genom anslutning till det sistnämnda, men dess ursprung torde dock med Bugge (Studier 2: 38) vara att söka i det feng. *ræswa*. I varje fall borde en hänvisning till Bugges mening här icke ha saknats.

I fråga om källhänvisningarna kan i förbigående påpekas, att under *dís* vid hänvisningen till Ant. Tidskr. f. Sv. XVIII. 3: 25 f. Stjernas namn felaktigt kommit att stå i st. f. Levanders.

Till sist några strödda anmärkningar. Av namnet *Ađils* hade den ursprungligare formen *Ađgils* (F. Jónsson: *Ađjils*) väl bort upptagas även för SnE 1: 396, 482. Jfr Noreen Upps.-stud. 195, Olson Arkiv 31: 221 not 2.

Rättelsen från *arar titt* Sigkv. sk. 14 (R) till *afartitt* synes anmälaren tvivelaktig. Under förutsättning att *árar* med Bugge kan språkligt försvaras som en komp. till *ár*, ger *árar titt* »fordom brukligt» enligt anm:s uppfattning en bättre mening här än *afartitt* »mycket kärkommet».

Bdr. 2 bibehålles *aldagautr* och översättes med tvekan med »människornas skapare». Den av flera utgivare gjorda rättelsen till *aldinn Gautr* torde dock vara otvivelaktigt riktig, i synnerhet som Odensnamnet *Gautr* säkerligen icke kan förklaras som »skapare» l. d. (under *Gautr* nämner förf. icke heller en sådan tolkning av *Gautr*, utan tolkar det som »göten», »den götiske guden», vilket anm. tror vara riktigt).

Kenningen *sveita nagr* Haustl. 8 återgives — genom en lapsus — med »korp»; på det ifrågavarande stället är betydelsen (såsom naturligtvis också översättes i Skjaldedigtning) »örn».

Uttrycket *ormbeđs eldr* Guđrkv. I 26, en omskrivning för »guld», rättas till *armbeđs eldr* : *armbeđr* är »det leje armen udgör», dvs. ungefär detsamma som »arm»; dess *eldr* är guldet (armringen). Möjligen är dock, ehuru omskrivningen därigenom blir oriktig, *ormbeđs* den ursprungliga läsarten. Säkerligen måste man nämligen räkna med, att stundom hos skalderna genom

sammanblandning av olika kenningar, som korsat sig i deras tankegång, en felaktig fras kunnat uppkomma, som vid författandet undgått uppmärksamheten och sedan kommit att stå kvar. I sådan händelse vore detta *ormbeđs eldr* en kontamination av två omskrivningar av mycket vanlig typ: å ena sidan »flodens l. havets l. vattnets eld» o. d., å andra »ormens läger» o. d. En dylik kontamination torde också vara orsaken till den egendomliga kenningen hos Kormak i en lausavísa: *drafnar dúneyjar Freyja*, där det föresvävat diktaren dels en omskrivning av typen »flodens elds (dvs. guldets) gudinna» o. d., dels en av typen »guldets bädds (dvs. armens) gudinna» o. d., bägge som bekant vanliga kenningar för »kvinna».

Sammansättningen *valjǫrd* i uttr. *valjarđar veljandi* i en bekant vers av Eyvind skaldaspillir tolkas i ordboken som »de faldnes jord», »valplads»; *veljandi valjarđar* blir då »den som väljer valplatsen», dvs. krigaren. F. Jónsson har här återgått till Sv. Egilssons förklaring. Mot denna tolkning kan emellertid anföras, att *valjǫrd* i denna betydelse icke har någon parallell i skaldepoesien. Översättes däremot *valjǫrd* med »falkens jord», dvs. »det ställe där falken har sitt säte», så har detta som bekant en mängd analogier: *valbraut*, *valgrund*, *valklif*, *valstađr*, *valstǫđ*, *valteigr*, *valtún*, alla med betydelsen »arm» eller »hand». För sin del är därför anm. övertygad om att den senare översättningen, som F. Jónsson har både i Heimskr. 4: 65 och Skjaldedigtning B I: 64, är den riktiga. Svårigheten blir då bara den, att ett led i kenningen »armens [gulds] väljare», »ringväljare», måste vara uteglömt. Men detta förklaras mycket väl, såsom F. Jónsson först a. st. själv alternativt antager, genom den upprörda sinnesstämning, i vilken skalden vid versens avfattande befann sig. F. ö. kan en dylik lapsus jämföras med de nyss berörda kontaminationerna. Att omskrivningen »ringväljare» är den riktiga här, bevisas enligt anm:s mening ytterligare därav, att detta är ett pregnant uttryck, som utmärkt passar till situationen, under det att »valplatsens väljare» här vore intetsägande.

Korrekturläsningen är, såvidt anm. funnit, gjord med stor omsorg. Ett par bagateller har anm. antecknat: *eldvelli* betecknas som *f.*, vilket väl är tryckfel för *n.*, då ord av denna bildning icke kunna vara *īn*-stammar; vid *gylđir* är översättningen uteglömd.

Men det är tid att lämna dessa, såsom redan antytts betydelselösa, anmärkningar för att till slut ännu en gång betona det stora verkets förträfflighet och den tacksamhetsskuld, i vilken den nordiska filologien än en gång kommit till denne lärde och flitige forskare. Gör denna nya upplaga av Lexicon poeticum än, såsom förf. säger i sitt förord, icke epok på sitt område på samma sätt som den första upplagan, så kommer den dock för-

visso att för kommande forskargenerationer med den största heder fylla dennas plats som ett oumbärligt hjälpmedel vid tolkningen av de gamla dikterna och liksom denna under en lång tid framåt stå som ett huvudverk inom den nordiska språkvetenskapen.

Lund 1919.

Emil Olson.

Hermannsson, H., Catalogue of Runic Literature forming a part of the Icelandic Collection bequeathed by Willard Fiske, Oxford University Press 1918.

D. W. Fiske, f. i Ellisburgh N. Y. 1831, d. i Frankfurt a. M. 1904, skänkte sin värdefulla boksamling, som avsåg Dante, Petrarca, isländsk historia och litteratur samt rhæto-romanska språket, till Cornell universitet uti Ithaca N. Y. jämte en fond för bibliotekets behov av mer än en halv million dollars. Alla böcker, uppsatser och anmälningar rörande runor och runinskrifter, som finnas i Fiske Icelandic Collection och Cornells universitetsbibliotek, äro upptagna i ovannämnda katalog, som utgivaren därför med skäl antager vara den mest omfattande bibliografiska redogörelse för runkunskap, som hittills offentliggjorts. Fullständig säger han bibliografien dock icke vara, många arbeten såväl av de äldre som av de nyaste hava icke stått att få, men skola anskaffas, då tillfälle yppar sig, enär avsikten är att hålla samlingen fullständig. Ms. levererades till tryckning våren 1915, men några få titlar hava tillagts under tryckningen, som dragit ut längre än beräknat.

För att få en hållpunkt att bedöma, hur pass fullständig katalogen kan vara, har jag jämfört den med avdelningen Runologi i Katalog over prof. L. F. A. Wimmers Bogsamling, København 1912, vilken utgavs till auktionen på prof. Wimmers boksamling 1913 och kunde antagas vara en för sin tidpunkt tillnärmelsevis fullständig förteckning på runlitteratur. Av de 526 numren i Wimmers ägo saknas 114 i Hermanssons katalog; huru många flera där finnas än hos Wimmer, har jag icke räknat. Båda dessa förteckningar tillsammans torde inrymma så gott som all runlitteratur; av egna arbeten har jag blott saknat några tidningsuppsatser och förmodligen hava även av andra författare en del artiklar på dylika undangömda ställen icke varit åtkomliga. Wimmers runologiska litteratur är nu ock förtecknad i L. Nielsen, Collectio Runologica Wimmeriana. Fortegnelse over Ludv. F. A. Wimmers runologiske o. a. Samlinger i det kgl. Bibliothek, København 1915 (565 nummer).

[illegible] litteraturen i alfabetisk
[illegible] men på tyskt
[illegible] under *a*.
[illegible] skriften och
[illegible] finnas
[illegible] vilka
[illegible]
[illegible] appendix om sam-
[illegible] avbildningar av
[illegible] namn i noterna
[illegible] sammanfattningar
[illegible] I detta
[illegible] Aakirkeby-
[illegible] -lejonet,
[illegible] nämligen anglo-
[illegible] danska, norska,
[illegible] och
[illegible] färöiska
[illegible] inskrifter, näm-
[illegible] bomär-
[illegible] om inskrifter
[illegible] litteratur om
[illegible] slaviska in-
[illegible] verser i run-
[illegible] Ni-
[illegible] de ovan
[illegible] skrift med
[illegible] utröna,
[illegible] behandlad,
[illegible] Att för
[illegible] med de mest
[illegible] ej kunnat
[illegible] tydning av
[illegible] innehållet
[illegible] uppgif-
[illegible] och kär-
[illegible]

[illegible]

Erik Brate.

Johan Palmér: Studier över de starktoniga vokalerna i 1500-talets svenska. (Lunds Universitets Årsskrift. N. F. Avd. 1. Bd 13. Nr 2.) Lund & Leipzig 1917.

Palmérs studier behandler det nysvenske litteraturspråket i det 16de århundre. Forfatteren har selv stillet opgaven slik: »Uppgiften har varit att utreda, i vilka hänseenden enhetlighet uppnåtts i 1500-talets litteraturspråk, på vilka punkter växling råder mellan från riksspråklig synpunkt lika berättigade former samt i hur stor utsträckning det dialektala språkbruket inverkat på litteraturspråket».

Opgaven er begrenset til å gjelde de trykksterke vokalerne.

Hoveddelen av behandlingen er viet vokalismen i Olavus Petris skrifter. En undersökelse av litteraturspråket i Sverige i det 16de århundre måtte naturligvis legge hovedvekten på Olavus Petri's forfatterskap. Palmérs undersökelse av språket hos Olavus Petri gir flere oplysende bidrag til det eldste nysvenske skriftspråks historie. I flere tilfelle gir han bidrag til omstridte lydhistoriske spörsmål, f. eks. ved behandlingen av åpningen *i* > *e* (s. 31), av ordet *diger* (s. 31 ff.), av motsetningen *fröjd* — *dygd* (s. 46 f.), av *hålla* (s. 103 f.) o. fl.

Forfatteren har klart for sig vanskeligheten ved å bygge lydhistoriske resonnementer på et ustött litteraturspråk, hvor ikke bare en forfatters inkonsekvenser kan gjöre sig gjeldende, men også en avskrivers og en setters. Forf. er derfor varsom i sine slutninger.

En vesentlig mangel ved undersökelsen har Natan Lindqvist gjort opmerksom på i sin avhandling »Studier över Reformationstidens Bibelsvenska» (s. 111). Den ortografiske utvikling i Olavus Petris »Stockholms stads tänkebok» (1524—29) har undgått Palmérs opmerksomhet. Lindqvist har påvist at forandringen skyldes oversettelsen av det nye testamente (1526), og at forandringene hos Olavus Petri foregår mens oversettelsen er under trykning. Olavus Petri må altså ha stått oversettelsen meget nær (Lindqvists arbeide s. 119 f.).

Til tross for at Palmér ikke har opdaget dette vesentlige forhold (det var også vanskeliggjort ved den dårlige utgave som foreligger av Tänkeboken), er det allikevel som nevnt mange gode ting å si om undersökelsen av Olavus Petris språk.

I et særskilt kapitel dröfter forf. »avskrivares og sättares inverkan på vokalismen i Olavus Petris skrifter». Han dokumenterer at setteren eller »corrrectorn» eller sannsynligvis begge to har foretatt ganske vesentlige forandringer i Olavus Petris språk.

[illegible] med [illegible]

[illegible] Pumer [illegible]

[illegible]

[illegible] Sæp.

[illegible]

[illegible] professor Verner Dah-[illegible] Kr. Kålund.

Sverrissaga.

Der knytter sig til Sverrissaga forskellige problemer, både med hensyn til dens komposition (tilblivelse) og dens håndskriftforhold. I fortalen til min udgave af Eirspennill vendte jeg mig imod prof. Y. Nielsens opfattelse (i festskrift til L. Daae) af dette håndskrift som i det hele bydende den oprindeligste og bedste tekst. Prof. H. Koht bebrejdede mig (i en anmældelse), at jeg ikke havde taget hensyn til hans udtalelser i Edda II; dette var ikke helt uberettiget, men i den nævnte fortale, hvor jeg kun beskæftigede mig med Eirspennill som håndskrift og ikke sagaen som sådan, mente jeg, at jeg kunde holde mig til den ældre afhandling af Y. Nielsen. Selve håndskriftforholdet og spörsmålet om sagaen selv måtte behandles på et bredere grundlag, og det er det jeg vil forsøge her, i det jeg da særlig kommer til at beskæftige mig med H. Kohts nævnte afhandling. Efter et meget grundigt studium af Kohts opfattelse må jeg nemlig erklære mig nu som för ganske uenig med ham og hans opfattelse.

Sverrissaga er hovedsagelig opbevaret i 4 håndskrifter: AM 327, 4° fra o. 1300, AM 47 fol. (Eirspennill) fra samme eller lidt senere tid omtrent og Flatøbogen (fra o. 1380), samt AM 81 a, fol. fra 15. årh. Desuden har sagaen stået i AM 42, fol. (Gullinskinna), hvor kun begyndelsen nu findes, og i Jöfraskinna, hvoraf der nu kun findes ét (beskåret) blad, samt nogle andre småbrudstykker i AM 325 VIII og X. I udgaven i Fornm.s. VIII er alle disse håndskrifter benyttede, men delvis ret ufuldstændigt, således som det dengang var skik og brug. Senere er Flatøbogen udgivet særskilt, Eirspennill ligeledes, først (fra og med Sverrissaga) i Konungasögur (Unger) 1873, og dernæst (helt) i særudgaven 1913—16, og endelig 81 i Kjærs udgave 1910 fg. Da 327 er lagt til grund ved udgaven i Fms., kan det praktisk siges, at alle hovedhåndskrifter er udgivne særskilt. En sammen-

ligning er for såvidt ret let at göre, men endnu lettere vilde den være, hvis man havde en fuldstændig kritisk udgave med varianterne under teksten, hvad udgaven i Fms. ikke kan siges at være. En sådan udgave savnes desværre endnu.

Der er en ret betydelig forskel på disse håndskrifter, især er Eirsp. afvigende fra de andre, der åbenbart er indbyrdes nærbeslægtede.

Jeg har gjort den opfattelse gældende, at Eirsp.s tekst, der i det hele er mere kortfattet end de andres, er forkortet og altså mindre oprindelig; den samme mening har været udtalt og næret af andre (f. eks. A. Kjær). H. Koht gör nu gældende, at det er en misforståelse at tro, at en mere udførlig tekst er mere oprindelig, tværtimod er der grund til at tro, at det modsatte er tilfældet. Han tilkendegiver, at jeg også har været tilböjelig til i det hele at nære denne gamle tro. Det er nu ikke rigtigt. Jeg har altid hævdet, at nogen almindelig regel ikke kan opstilles. Hver enkelt tekst må undersøges for sig og det søges slået fast, om det ene eller det andet tilfælde foreligger. Selv har jeg søgt at hævde, at f. eks. den korteste form af Bandamannasaga, ligeledes af Bǫglungasǫgur, er den oprindeligste. Men jeg har i andre tilfælde, efter nöje undersøgelse, også antaget det modsatte.

Det er en detaljeret undersøgelse af Eirsp., der har bibragt mig den overbevisning, at vi her har med en forkortet gengivelse at göre.

En sammenligning af håndskrifterne må her være afgörende. Desværre er udgaven i Fms. hverken fuldstændig eller pålidelig. En udførlig påvisning er her heller ikke mulig — en afsluttende pålidelig udgave vilde være nødvendig for det formåls skyld —, men en belysning kan her gives. Jeg har dertil valgt 4 kapitler i udgaven i Fms. (kap. 1, 40, 102 og 161; 102 nærmest for at kunne få brudstykket (1 blad) af Jöfraskinna med), og jeg skal her anføre de afvigelser mellem håndskrifterne, der findes. Disse er AM 327, 4° (jeg har, da dette hds. var udlånt, måttet benytte udgaven i Fms.), Eirspennill, Flatøbogen og 81 a, fol., AM 42 (Gullinskinna for 1. kap.s vedkommende) samt det

ene blad af Sverriss. i Jöfraskinna (som for resten vil vise sig meget betydningsløst). Disse håndskrifter betegnes henholdsvis ved A, E, F, 81, G og J.

Jeg anfører først de varianter, som alle de andre håndskrifter har fælles overfor A.

Kap. 1: 7_6 þann : ul. de øvrr. 7_{13} barns þess : at barni því; 8_2 sló : þá sló; 8_3 á hana : ul., 8_8 þá : þá þóttiz hon E, F, G, medens 81 her stiller þá sidst, 8_{13} glóanda : ul., men G ul. også det foranstående af; 9_4 af : ór, 9_7 bókar : bækr, 9_8 Ok : En, fullkominn : roskinn, 9_9 at aldri : ul., 9_{12} sýslur : sýslu, 9_{14} heimferđ : atfǫr E, 81, G, medens F har atferđ. Hertil föjer jeg, at E, F, 81 har ordene: hafa at merkjum (9_{22}) efter varđ, medens A har dem efter síđan (l. 21), G ul. at — varđ (og skriver: nú er vissu síđan hafa osv.).

Det er vel sikkert nok, at A må vige overfor de andres enstemmighed, men hvor uendelig små er ikke dets afvigelser, som altså må være dels vilkårlige ændringer (tilföjelse af: þann 7_6, á hana 8_3, glóanda 8_{13}, at aldri 9_9 osv.), dels udeladelser (som: af þá 8_2), dels varianter (barns þess 7_{13}, bókar 9_7, Ok 9_8), dels skrivefejl (som: sýslur 9_{12} utvivlsomt er, påvirket af det følgende þar, og vistnok: heim- 9_{14}). Vigtigst er ændringen: fullkominn . . at aldri istf. roskinn; ændringen er stilistisk; at læsemåden i de øvrige er den oprindelige, er dog ikke ganske sikkert. Kan man her tale om en stilistisk udvidelse, haves det modsatte i var. 8_8, hvor de øvrige har lidt fyldigere tekst. Denne gennemgang viser ialfald ikke nogen synderlig lyst til at ændre eller udvide i A, og vi vil finde ganske tilsvarende forhold i de andre enkeltvis. Men dette stof er jo, kan man sige, ikke meget.

Kap. 40 (E, F, 81): s. 105_{18} þau : ul., 105_{71} þeir er fyrr hǫfđu sét þá : ul.; 106_2 í þann tíma : þá, 106_8 sama : ul., 106_6 vel : ul., 106_9 setti hann : ok setti.

Dette giver samme eller lignende refleksioner.

Kap. 102 (E, F, 81, J): 246_{19-20} Eptir þetta kómu þeir : þeir kómu; 247_6 eld í : í eld, 247_{16} af : ul.

Da J her er så stærkt forkortet, vilde det være berettiget at se bort derfra og straks anføre fælles afvigelser i de 3 andre; men der er kun én sådan, nemlig 247_{10}: byggđina : sýslu (her stemmer dog J med A).

Kap. 161 (E, F, 81): 394_{22} þann tíma váru : þá váru E, 81, F der dog tf. En (þ. v.).

Her vilde man snarest være tilböjelig til at göre den betragtning gældende, at havde þá været den oprindelige læsemåde, indses ikke, hvorfor en afskriver skulde have ændret dette simple og selvklare udtryk til det mindre simple: þann tíma.

Jeg går nu over til de læsemåder, som E og F har tilfælles (eller så omtrent).

Kap. 1. 7_2 er kallaðr var bróðir : bróðir hans var kallaðr (dette ul. F) og så: Unás kambari (81 har: er bróðir var sagðr, G: er sagðr var br.). 7_{15} þegar er : er ul. (uden al betydning); 8_5 sýnum : ul. (sål. også G); 8_9 forvitnaz : til tf. (sål. også G); hele sætningen lyder altså i E, F, G: þá þottiz hon forvitnaz til (A: þá forvitnaz hon), 8_{19} einn stol : omv. (sål. også 81), 8_{25} ór þeim draumi : ul.; 9_7 svá at hann var : ok var hann (sål. også 81), 9_{17} ok fal sik : ul. (sål. også G), 9_{18} ofns- : ul. (sål. også G), 9_{19} síðan gerði hon eld : en (ok F, 81) gerði eld (sål. også 81), 9_{20} bann : ul.

Kap. 40. 105_{6-7} ok þann bardaga er þar var, þá : ul., 105_{18} í : ul. (uden betydning, undt. for så vidt som man i et norsk hds. havde væntet ı her bibeholdt), 105_{23} varliga : varla; 106_7 eða bera njósnir í ofriði : ul., 106_8 þegar : ul.

Kap. 102. 247_2 kom : ok kom, 247_{25} Úlf : ok Úlf (bægge dele ret ligegyldige).

Kap. 161. 394_{14} ok : ul., 395_2 var : ul., 395_{10} Bændr fóru : omv., 395_{15} þar til þeir kómu : ul. (her ses heller ingen virkelig grund til at indföje disse ord, hvis de ikke havde stået der fra begyndelsen af).

Læsemåder fælles mellem E og 81:

Kap. 1. S. 7_8 þessum : þeim (uden betydning), 8_4 Gunnhildr mín : Gunnhildr mín, Gunnhildr mín (er sikkert oprindeligt, da det maler kvindens iver og utålmodighed; sål. også G; her er da en forkortelse i A og F), 8_{21} sem þær vildu : ul.; 9_1 Kapitelskifte i E, 81 og G; 9_{12} þar : ul. (også G), 9_{14} margir saman : ul. (også G).

Kap. 40. 105_{16-17} en eptir þetta er þeir hǫfðu verit í liði Sverris konungs ok vegit sigr : ul. E, 81 ul. ordene en-konungs og tf. så: er vegit hǫfðu sigr með Sv. konungi; her er der slægtskab tilstede; 106_2 ǫllum : ul.; F ul. í ǫllum Nóregi.

Kap. 102. 246_{18} (gekk) lið : (gekk) þá fólk E, (gekk) þá lið 81 (et nært slægtskab, men der er efter alt at dömme grund til at tro, at lið er i E ændret til fólk; F har landslýðr), 246_{21}

er þeir kómu : ul.; 247_2. hróf : ráf (F har hróf), 247_{7-8} (þann tíma) dags : ul. E men har þann tíma lidt för, efter kómu (omstilling); dags ul. 81 og J (her synes da E at have yderligere forkortet udtrykket), 247_5 einn mikill steinn; steinn einn mikill (mikill ul. J), 247_{18} þegar : ul., $_{19}$ lengi : ul., 248_4 sveit sína : omv. (sinni sveit har F), $_5$ ok kvez eigi flýja mundu : ul. (særlig vigtigt).

Kap. 161. 394_{17} En : ul., 394_{24} bændr : í heraði tf. (81 har også út foran í).

Det er heraf klart, at der er et vist indre slægtskab til stede, og det må bero på et ældre hds., hvorfra bægge stammer direkte eller indirekte.

På den anden side er der et nært slægtskab mellem 81 og F, hvad der vil fremgå af følgende:

Kap. 1. 7_{3-4} er nefnd : hét (sål. også G), $_{12}$ einu : ul.; 8_{10} henni : en henni, $_{10-11}$ einn steinn : omv., $_{15}$ -konu sína : konuna (sål. også G); 9_8 vígðr til prests : til p. v., $_9$ þá : ul., $_{18}$ ofni : ofninum.

Kap. 40. 105_{10} háðuligt : hæðiligt, $_{12}$ ef Birkibeinar vóru menn kallaðir : ef maðr var kallaðr Birkibeinn (her har E: ef Birkibeinn var maðr kallaðr, rækkefølgen = A, men singularis = F, 81), $_{18}$ er : sem, $_{22}$ þó : ul., 106_{5-6} ofdrykkjur : ofdrykkju, $_8$ (jók við) margar (nafnbætr) : marga (E har þá efter við, hvilket er sikkert rigtigt, og ul. marga(r); her er þá udfaldet i A, og også i det hds., der ligger til grund for F, 81; her ses altså et nært slægtskab med A eller en fælles original; efter at þá var udfaldet, lå det nær at rette margar til marga; dette ul. E, men det er sikkert oprindeligt).

Kap. 102. 246_{24} Staðs : staðar F, staðarins 81, $_{24-25}$ sátu um vetrinn í borginni í Bjǫrgyn : sátu í Bj. um vetrinn (her har E: sátu þar um vetrinn; åbenbart er her þar sat i steden for í Bjǫrgyn).

Kap. 161. 295_1 Orkndælum : ok þeim fylkismǫnnum tf., $_3$ létu : ok létu.

Der er ingen tvivl om, at flere af disse varianter er individuelle for F, 81 (eller den fælles original), men flere og det tildels vigtige er fælles eller nærbeslægtede med E. Men heraf følger den meget vigtige omstændighed, at der må være et fælleshåndskrift, der ligger til grund, og dette må have været et islandsk og hjemmehørende på Island. Der er ingen rimelighed for, at et norsk håndskrift, eller et håndskrift udarbejdet i Norge

(hvorfra E skulde stamme), er kommet til Island og er dér blevet grundlaget for de islandske afskrifter.

Nu har på den anden side F og 81 ikke få læsemåder, som de er ene om hvert for sig. Der er da ingen som helst tvivl om, at det er vilkårlige afskriverændringer enten i selve disse håndskrifter eller deres originaler. Der er ingen grund til her at anføre alle disse afvigelser. Som eksempel kan anføres begyndelsen af sagaen i F: Í þann tíma er stýrðu Nóregi Sigurðr, Ingi ok Eysteinn Haralds synir gilla. Ofarliga á þeira dǫgum var Hrói byskup í Færeyjum; denne sætning står — i en lidt anden form naturligvis — lidt inde i teksten i alle andre håndskrifter osv.

Jeg bemærker, at F og G også har nogle fælles læsemåder, ligeså 81 og G, hvoraf den samme slutning må drages.

Det er tillige klart eller i hvert fald a priori sandsynligt, at de læsemåder, E alene har, beror på vilkårlige ændringer, måske eller vistnok ikke af skriveren af netop E, men et ældre håndskrift, som E direkte nedstammer fra. Men disse individuelle læsemåder i E interesserer os her så meget mere — og de må netop ses i belysning af det nære slægtskab mellem E (og A) på den ene, og de islandske håndskrifter på den anden side (dette sidste er nu ikke helt nöjagtigt, ti A er uden tvivl også skrevet af en islænder, men rimeligvis i Norge).

Der er da for det første en mængde varianter til enkelte ord eller sætninger, hvoraf flere er uden betydning (er f. ok 7_1, birtz f. sýnz 7_{11}, var f. væri 8_1, þrysvar f. þrim sinnum 8_6, þá mælti hon f. En hon mælti svá 8_{14}, ef f. er 8_{17}, var f. stóð osv., eina, ein f. nokkura, nokkur 9_{17}, E = G, gættu f. gæta 106_6, vardhalds f. -halda 106_6, fór f. kom 247_1, árásir f. á'hlaup 248_1, Baglar sóttu f. Nú sneru B. 394_{14}, Bǫglum f. þeim 394_{24} osv.), andre har en större betydning, som når E har: þeirar f. norrœnnar i de andre (7_8); langt lettere forklares dette ved at antage, at det er E der ændrer, fordi man anså det for en selvfølge, at Gunhild var »norrön» (norsk); er ákafliga er blásit í afli (8_{14}), her har E: er á. rennr firi afli (F har: sem ákafligast

verđr heitt í afli); her er det vanskeligt at sige bestemt, hvor det originale udtryk er, men da A og 81 her er enige, taler det for, at A er ægte; er blásit passer også bedre til sammenligningen. undarligr har E (= G) 8_{17} f. undarligt; det første refererer sig til burđr. Umuligt at sige, hvad der er oprindeligst. (En þá er þær hǫfđu) varđveitt þessum steini (8_{20}): um búit steininn (um búit G, ul. steininn); 81 har her: hirđan steininn (hvilket taler for E ∓ G), F: hann huldan; her har således alle hds. hver sin læsemåde, men da E, G, 81 stemmer godt med hinanden, foreligger der vist en ændring i A. — þær gerđuz mjǫk hræddar: ok hrædduz þær E, lidt kortere og sikkert mindre oprindeligt, ti F = A (men tf. nú efter gerđuz), 81 ligel. (men skriver: gerđuz þær); G skriver: ok g. þ. hræddar mjǫk. For: góđ (vápn) 105_{18} har E: in beztu, synes en vilkårlig ændring. — (Ok varliga) sjálfir þeir mundu muna þá hina fyrri ævi sína: (ok varla) kendu þeir sik sjálfir (E), her er da udtrykket bestemt kortere, og at det virkelig er forkortet, synes åbenbart; udtrykket i A om Birkebenerne er mere forsigtigt-moderat, således som man kunde vænte det af en, der sympatiserede med dem og Sverre; Es læsemåde er bestemtere og kunde se ud som mindre velstemt; hele sætningen udelades i 81; F har: ok varla mundu þeir sjálfir hina osv.; jeg ser heri en misopfattelse af mundu i A. — sláz í óga eđa ofdrykkjur (106_5): sláz í drykk (E); også dette ser ud som forkortelse; man ser ikke nogen grund til udvidelse her; ógi er et meget sjældent ord (Fritzner optager det ikke), og det har uden tvivl bevirket, at F ændrer det til gjólífi; 81 = A (hvad der her er særlig betydningsfuldt). 106_7 er et sted af interesse. A har: (en gæta eigi vel varđhalda) eđa þola vás (ok erfađi); sætningen er en lille smule abnorm og skulde gengives ved: »eller hvad det angik at tåle» osv., man har syntes at her manglede en nægtelse (hvad der egenlig dog ikke er tilfældet); derfor indsætter F illa efter þola (81 = A), men E skriver þolat hvorved anomalien bliver större (E skriver jo gættu, se ovf.), og tilföjer æi over linjen; her ændrer E altså rent vilkårlig. Straks efter ul. E (og F): eđa bera njósnir í ófriđi (se ovf.),

hvilket unægtelig stærkt tyder på forkortelse. — **Kuflungar dvǫlduz í bænum langa hríđ ok vendu enn aptr austr (til Víkr)** (247_{20-21}): Kuflungar fóru austr (til Víkr; E); F og 81 stemmer væsenlig med A (F skriver: þar langa hríđ í bænum, 81: um hríđ í b.; 81 skriver: en fóru síđan austr í Vík). Det er åbenbart, at der her i F foreligger en sammendragning, der har 81s tekst til grundlag; det er derfra, det har sit: fóru. Når E hertil föjer: þá er af leiđ hávetrit, er det ligeledes klart, at dette skal være en gengivelse af de andre håndskrifters: langa hríđ. Hele det følgende: en — Birkibeinum ul. E, men findes i alle de andre, en sætning, som har sin fulde betydning og logiske berettigelse. — (flýđu ór Víkinni) ok norđr í land (248_{8}): allir (f. ok — land, E); F, 81 stemmer med A. — tóku norđr međ landi fyrst til Bjǫrgynjar ok dvǫlđuz þar litla hríđ, heldu síđan (norđr til Þrándheims): fóru alla leiđ (norđr til Þ.; E); F og 81 væsenlig ens med A. Dette sted er lærerigt og et afgjort bevis for sammendragning i E. Der fortælles her (i A, F, 81) intet som helst om nogen begivenhed i Bergen, blot at de undervejs kom derhen; hvilken bearbejder eller interpolator kan tænkes længe efter begivenhederne at have indsat en sådan ligegyldighed eller bisag. Sætningen forstås bedst eller kun under forudsætning af, at den beror på en mundtlig beretning kort efter begivenheden. Var E ægte, vilde en sådan sætning aldrig være kommen ind — men forholdet i E er virkelig meget talende. — váru fyrir Birkibeinar, Hallvarđr skygna (394_{18-19}): var fyrir H. sk. (E), ser ud som forkortelse. — (en þeir) fóru (at bænum) (395_{3}): (en þeir) váru mjǫk komnir (at b.; E); her er E en lille smule ordrigere; sagen er, at fóru kan være lidt tvetydigt; i virkeligheden betyder det ganske det samme som E har, men dette er mere selvklart, og det har bevirket ændringen (F og 81 = A). — alt til þess er leiđ at páskum: fram til páska (E); hvis dette i E klare og korte udtryk havde været oprindeligt, ser man ingen som helst grund til at det skulde være ændret; F og 81 slutter sig til A, men skriver: mjǫk leiđ á páska (F; dette: á páska er nu galt), mjǫk dró at páskum (81, der også ul. alt). Jeg omtaler

ikke skrivefejl, men jeg vil her tilföje den for E ejendommelige form: þolf (f. þórólf; 247_{26}). Tilnavnet 247_9 skrives forskelligt i de forskellige håndskrifter (tyza A, tryzza 81, ruza E, kuzsa F).

Jeg går nu over til de steder, hvor E mangler ord, der findes i A. Småord som í (í þann tíma 7_1), ok 7_6 (foran Eysteins), 395_{16}, þó (247_6), þegar (246_{20}), sínir (106_5; dog kan dette ikke siges at være overflødigt, tværtimod); alt dette er uden videre betydning. Mere har det at sige, når Enn (9_2) udelades; her vilde man ligefrem savne det, og der er ingen tvivl om, at det ved fejl er udeladt (mangler også i G). $105_{6,9}$ mangler: jarls og konungr, hvilket netop er påfaldende, da denslags betegnelser er så at sige konstante tillæg; man mistænker, at de med vilje er udeladt. Lignende gælder også følgende steder, hvor man bedre forstår en udeladelse end en tilföjelse i de andre håndskrifter: mikilli (8_2), her særlig passende, alla vega (8_{21-22}), ligeledes, eða í ǫðrum stǫðum (105_{11} eðr annars staðar 81), her synes denne tilföjelse ligefrem nødvendig, da det dog vilde være höjst besynderligt, om det der fortalte kun skulde gælde »købstæder», (þá dulðuz nú við þó) at þeir myndu vera (væri 81) hinir sǫmu (h. s. ul. F, kunde gå an og meningen blive densamme); her bliver sætningen mere afrundet og fremfor alt meningen klarere, når vi følger læsemåden i A osv., end den i E, der altså gör indtryk af at være forkortet. — fengu þeir enga viðrtǫku (246_{19}; f. þ. ok ekki mótris F); denne sætning kan ganske vist udskydes uden at det gör noget, men man ser blot ikke, hvorfor den skulde være tilföjet. — Kuflungar [lǫgðu undir sik land alt norðr til Staðs þeir] sátu osv. (246_{23-24}); de i klammer satte ord ul. E, man ser hvor let de kunde udelades; atter må man spörge, hvorfor skulde eller kunde denne sætning her indskydes mange, mange år efter begivenhederne? — var skipit [Máríusúðin] svá reist (reynt 81; reist ok ul. F) ok hrist, at sundr brotnuðu brandarnir (247_{4-5}); læser man Es tekst, ses det let, at de følgende ord: ok gekk þó eigi ór stað netop forudsætter noget lignende som det i E udeladte, men slutter meget dårlig til det foranstående: ok var blásit til ǫllum borgarlýð:

skriveren af E har vist også følt dette og derfor er det, at han bagefter tilföjer: en svá var skipit reist osv. Her er fremgangsmåden håndgribelig. — ok helt [Áskell] sveit í bænum (247_{10}) kan udskydes uden skade, men at ordene er oprindelige viser det noget efter følgende: þeir Áskell ɔ: Á. ok 'sveit hans' (eller dog nogle deraf). — (gerdu sýslumenn ....) þat ráđ (394_{25}), vistnok udeladt ved uagtsomhed, kan ikke undværes. — (ok heldu í brot) þá er þeir sá ferđ búanda (at bændr fóru F, bændr fara 81) ofan um Steinbjǫrg (395_{13-14}); at der her er tale om udeladelse i E er så selvindlysende, forekommer det mig, i kraft af den samme betragtning, som i flere tilfælde ovenfor er gjort gældende.

I alle disse tilfælde foreligger der bevidste forkortelser eller sammendragninger, tildels på en klodset måde. Andre 'udeladelser' kunde være omtvistelige, kunde også være tilföjelser i A osv.: (at fóstri ok) uppfæzlu (mgl. E[1]; 9_{6}) Eptir [þetta alt sem nú var frá sagt] fall Erlings osv. (105_{5}), men dette er ægte sagastil; kómu þeir mjǫk á óvart (247_{9} og atter 394_{17}); på første sted er sætningen dog ifg. teksten vel begrundet. Áskell hljóp [upp í ridit ok svá] í stǫpulinn (247_{12}); her kunde de indklamrede ord siges at være overflødige, men hvorfor skulde de være indsatte? (veittu hvárir ǫdrum áhlaup) svá sem viđ kómuz (248_{1}); (at fara at þeim) med lidi ok berjaz viđ þá (394_{25}). (vǫrđu borgina) létu þá eigi ná inngǫngu (395_{5}).

Om alle disse sætninger gælder det, at de gör teksten afrundet og føles som om ikke ligefrem nødvendige, så dog passende og sagamæssige. På den anden side er det ikke rimeligt, at de var bleven indsatte, hvis de ikke havde stået i grundteksten, forudsat, at der ikke er tale om en bevidst udvidelse af stilistisk art helt igennem, men det kan umulig siges at være tilfældet. Det må også bemærkes, at man i E stadig synes, at disse 'udeladelser' bliver hyppigere og især mere rutinevidnende end i begyndelsen.

[1] Jfr de andre småting, som Koht nævner s. 101.

På 5 steder eller så findes i E omvendte ordstillinger, men de er uden al betydning.

Endelig findes der nogle få tilföjelser i E, som måtte være af særlig betydning, vi skal nu se på disse.

9_1 dóttur] er hét, hvorefter der skulde mangle et navn (intet tilsvarende i de andre hds.); jeg er mest tilböjelig til at tro, at der her simpelthen foreligger en skrivefejl; istf. at skrive: er átti, skrev afskriveren: er hét, og glemte at udprikke disse ord. 105_8 sá] þá; dette passer godt, men er overflødigt, da et þá følger straks efter, og det findes også i E; det er altså en vilkårlig tilföjelse. 105_{21} dulðuz] menn, også et aldeles overflødigt ord, da menn er kommet för, men kunde naturligvis godt stå. 106_9 jók við] þá (nafnbætr), jfr ovf. 106_{11} varð] hann, af samme art som 105_{21} (findes også i J); 394_{20} (þeir váru drepnir) nær allir: her står nær kun i E; hvorledes det hænger sammen hermed, er det vanskeligt at se; hvis ordet er ægte, måtte det være udfaldet i et hds., der måtte ligge til grund for alle de andre. Men på grund af de ovf. påviste håndskriftforhold, må det anses for sandsynligt, at det er tilföjet i E. Et er sikkert, at udvidelser eller tillæg i E — eller plussteder overhovedet — er i de her granskede kapitler af rent minimalt antal og betydning.

Det billede, vi ved denne minutiøse undersøgelse har fået frem, svarer ganske til det, som er fremstillet i fortalen til udgaven af E og kunde yderligere belyses ved en udførligere gennemgang. Jeg henviser til den nævnte fortale s. XXI f., samt til A. Bugges udtalelser i fortalen til hans oversættelse af Sverres saga, s. XII—XIII, hvor han bestemt udtaler sig mod Kohts opfattelse.

Herimod har nu prof. Koht gjort ret stærke indvendinger. Han søger at hævde, at det er folk fra Tröndelagen (Trondhjem), som allevegne skydes i forgrunden i A og at de nævnes i et större tal end fra nogen anden del af Norge (Edda s. 95 f.); han minder også om, at Tröndeme — ifg. sagaen selv — var Sverre kærest af alle Nordmænd, og at han regnede Trondhjem for sit egenlige hjem. Han mener endogså at kunne påstå, at det er

Orkedalen og folk herfra, der spiller en særlig rolle. Dette sidste forekommer mig dog noget tvivlsomt. I det 3. afsnit (Edda s. 97 ff.) søger han så, i tilslutning til sin opfattelse af E som det mest ægte eller ældste håndskrift, at hævde, at der senere er foretaget en »tröndsk umforming av soga«, og at denne netop findes i 327. Denne bearbejdelse »har trang til at fortælle alt så detaljeret som muligt«, derfor giver det f. eks. flere geografiske oplysninger end E. Der anføres nogle eksempler herpå [1]. Det hævdes tillige, at 327 tager fejl af lokaliteter og navne udenfor Trondhjem, især i eller nærved Viken. Jeg behøver ikke at komme nærmere ind herpå, jeg hverken bekræfter eller bestrider det (der kunde dog vist göres nogle bemærkninger dertil). Koht (s. 100) udtaler, at ordene i kap. 25 (udg. s. 63): vildi Sverrir konungr þá enn gildra til nokkurra veiða í Víkinni, ef í hendr bæri er gale (»i röynda berre skjeplar meininga«) og mener, at de er lånt fra kap. 31; her i kap. 25 skulde de være ret meningsløse, da Sverre i virkeligheden nu var på tilbagetog. Dette er uden tvivl urigtigt. For det første er det meget lidet sandsynligt, at disse ord var lånte fra et s e n e r e sted — det modsatte havde været mere forståeligt —; og dernæst er de her aldeles ikke meningsløse. Forholdet er dette, at Erling og Magnus har samlet en stor hær og alle lendermændene i Viken imod Sverre; denne, hedder det, »begyndte sin rejse til Konghelle« — iøvrigt efter en sejr — og derfra til Lödöse; så hedder det: »da tildrog det sig så, at ingen vidste om den anden [ɔ: hvor han var] og bevægede sig dog mod hinanden [man kan overhovedet slet ikke, efter sagaen, være berettiget til at sige, at Sverre er på flugt], og så kommer den anførte — og angrebne — sætning. Jeg kan ikke se rettere, end at den og dens indhold er fuldstændig logisk i sig selv og naturlig, uden al modsigelse. Man læse det hele i sammenhæng.

Jeg er nødt til at gå ind på de andre af Koht angrebne steder. I kap. 27 skulde Sverre have »rört ihop« de vilkår, som han og hans mænd havde at vælge imellem. Han var da i

[1] Koht anfører Skellingarhella i kap. 37, men dette navn findes netop ikke i 327, men i de isl. hss. F og 81.

[illegible] 1)

[illegible] ier.
[illegible] for-
[illegible] landet
[illegible] er ene-
[illegible] apitel står
[illegible] nan kom til
[illegible] ær. Der var
[illegible] e, hvad sagaen
[illegible] ysselmænd i alle
[illegible] s. egnene mellem
[illegible] så drog han tilbage
[illegible] vor stor en myndighed
[illegible] står der intet, og når
[illegible] fra de pågældende egne,
[illegible] adig var mere på Magnus'
[illegible] mændene ude af stand til at
[illegible] r i kap. 51 siges, at alt folk
[illegible] gladliga); dette ord mgl. i E, kan
[illegible] er det vel også, da det også mgl.
[illegible] begivenheder våren 1181. Her har
[illegible], noget som man a priori gladelig kunde
[illegible] kes, at der her tilföjes en »urimelig» for-
[illegible] es Birkebenerne tog skibe fra kong Magnus,
på flugt (»röming»). Således som det hele for-

tælles i A, er det imidlertid fuldkommen rimeligt. Det er mig i alfald umuligt at få öje på det urimelige deri. Jeg er, da dette afsnit også findes i F og 81, ikke i tvivl om at der her foreligger en forkortelse i E. — I kap. 62 siges Birkebenerne, at have haft 3 fylkinger, medens E kun har to. Det hedder i A: »der opstilledes fylkinger, den ene ude på Ørerne, den anden oppe ved Skipakrok; for den var Erik kongssön; den 3. styrede Kol Isakssön og med ham var endel av bymændene»; i E lyder dette således: »der opstilledes fylkinger, den ene ude på Ørerne, men den anden oppe ved Skipakrok og for den var Erik kongssön, men den anden (ɔ: den første) styrede Kol osv.». Her er der således kun tale om 2 fylkinger, og dette er utvivlsomt rigtigt. F har lidt anderledes (omredigeret) tekst, men meningen er den samme som i E; 81 er identisk med E. Her er der en fejl i A; det oprindelige ses imidlertid tydelig også her, nemlig i ordene: ǫnnur . . . ǫnnur, der kun forudsætter to; men der er ikke tale her om nogen bevidst omredaktion i A; der foreligger simpelthen en tankeløshedsfejl hos en afskriver, som ikke i öjeblikket forstod, at »hinni» gik på »den ene ude på Ørerne», og tilföjede blot ordet: þriðju; det er bare dette ene ord, der her er indsat ved den nævnte fejl; men denne kan intet bevise udover, at A kan have sine afskriverfejl som alle andre. — Kap. 102 lader A — hedder det — Ulf af Lövnæs holde sig i Viken mod Kuflungerne og erklære, at han ikke vil flygte (röme) som de andre Birkebener, men i kap. 106 viser det sig alligevel, at han er flygtet (»har römt») til Sverre i Nidaros. Dette beror på misforståelse. Sætningen »og erklærer — flygte» mangler i E og 81, men findes i F (jeg har med vilje gemt at omtale dette sted i kap. 102 til nu). Jeg mener bestemt, at der også her foreligger en forkortelse i E (og 81), og den indvending, som Koht har gjort, duer ikke. Der er nemlig så lang tid imellem hvad der fortælles i kap. 102 (forår el. sommer 1186) og 106 (forår-sommer 1187), at Ulf både kan have opfyldt sit løfte og alligevel være hos Sverre et helt år efter. Han behøver aldeles ikke at »være flygtet» fra sin post. — I kap. 139 hedder det,

at A lader Baglerne flygte »sydpå» til Oslo, medens fortællingen straks viser, at de flygtede nordpå. Der sigtes til disse ord i A: »at de var veget sydpå gennem det øvre land», 81 og F har samme læsemåde; »sydpå» kan således ikke være opfundet af A. Atter her har vi åbenbart at göre med en afskriverfejl af samme art som þriđju ovenfor, suđr f. norđr. Denne fejls betydning er ialfald ikke den af Koht hævdede.

Efter således at have gennemgået alle de af Koht fremdragne steder og påvist, at kun i 2 af dem kan der være tale om fejl — og da rene og skære afskriverfejl m. h. t. et eneste ord, og hvoraf det ene i hvert fald ikke hidrører fra As skriver —, er det klart, at jeg ikke på nogen måde kan lade hans konklusion gælde, nemlig, at »teksten i 327 går ud på at udvide fortællingen på alle måder dels på grund af kyndighed, dels på grund af ukyndighed». Koht opstiller nu den teori, at der i A foreligger »ei serskild tröndsk umforming af soga» (s. 97). Denne tröndske bearbejdelse skulde altså være grunden til den »kyndighed», der viser sig m. h. t. Trondhjem og trondhjemske, især personelle, forhold, og den skulde være foregået en 30—40 år efter begivenhederne. Da det nu er vist, at hvad der er fremført til fordel for teorien ikke er holdbart — jeg er overbevist om, at det ikke er bedre bevendt med de mange andre steder som Koht, uden at anføre nogen, henviser til —, må der søges en anden forklaring på forholdet mellem A (og F, 81) og E eller på dette særegne forhold, sagaens kendskab til og forkærlighed for tröndske forhold og personer; forklaringen er så simpel og ligger så snublende nær, at det er mærkeligt, at Koht ikke har fået öje på den. Abbed Karl Jónsson, der jo ialfald har skrevet den første del af sagaen — jeg kommer straks tilbage til det spörsmål — opholdt sig hos Sverre fra 1185 og i det mindste til 1188. Men netop i disse år opholdt Sverre sig i Trondhjem (Nidaros) efter alt at dömme med undtagelse af nogle vår- og sommertog (i april 1186 rejser han således fra Trondhjem til Bergen, kap. 103, rejser tilbage om efteråret osv.). Karl Jónsson har da hovedsagelig opholdt sig også dér, og det er dér,

han har skrevet sin saga — efter Sverres meddelelser; men jeg mener rigtignok, at Karl også har haft mange andre hjemmelsmænd, at han overhovedet har udfrittet alle dem, som han kom i berøring med og som havde noget at fortælle ham. Herpå beror da fornuftigvis den egenskab, som H. Koht tillægger sagaen, som jeg dog stiller mig noget forbeholdent til, ti det er vist, at sagaen også er godt kendt andre steder [1].

Men dette fører atter over til spörsmålet om sagaens tilblivelse.

Her kommer da i første række spörsmålet om Karl Jónssons andel i sagaen og — det øvrige. Herom handler 2. afsnit i prof. Kohts afhandling.

Prof. Koht begynder dette afsnit med følgende sætning: »Sverre-soga er soleis et hovudverk i norsk (frh. her) litteraturhistorie». Jeg nægter ikke, at den er et hovedværk, men et andet spörsmål er, hvorvidt det med rette kan kaldes »norsk». Koht slutter sig til den opfattelse, som han siger G. Storm havde udtalt, at sagaen var afsluttet efter 1214 og før 1230; det første årstal bestemtes ved omtalen af »Guthorm ærkebiskop», men han blev ærkebiskop 1214. Koht antyder, at bemærkningen herom kunde være tilföjet senere (den findes i alle håndskrifter), og sikkert er det, at denslags bemærkninger langt fra er sikre m. h. t. oprindelighed. Men jeg sætter pris på denne indrömmelse. Koht mener dog, at der, bortset herfra, er andre og indre grunde der taler for denne — sene — affattelse; han tror, at »den må stå fast». Dette sigter naturligvis ikke til Karl Jónssons andel i den. Det gælder at bestemme denne. Jeg — og andre — har antaget, at Karl Jónssons andel var o. kap. 1—100, de første 7 år af Sverres kamp om Norge indtil Magnus Erlingssons fald 1184. Grunden hertil er væsenlig den, at dette afsnit udgör et hele,

[1] Af ovenstående må det ikke sluttes, at jeg ikke tror at A er uden interpolationer. Sådanne findes der uden al tvivl — ligesom forresten også i F. — Jeg minder f. eks. om kapitlet om Máni (kap. 85) med undtagelse af den første sætning. Det findes kun i A og er uden tvivl en senere tilföjelse.

og ikke mindre den, at denne tidsgrænse passer fortræffelig til Karls ophold i Norge. Det var naturligt, skulde man tro, at han selv førte skildringen så langt ned, som han kunde. Koht mener derimod, og henviser til forelæsninger af G. Storm i 1893, at Karls andel kun strækker sig til kap. 39 (året 1179), han skulde altså kun have skrevet om 2 år! Det må siges, at mindre kunde det da ikke godt være.

För vi går videre, bliver det hensigtsmæssigt, at se lidt nærmere på fortalen til sagaen. Denne findes i alle håndskrifter, omtrent enslydende i A, E, 81, medens den i F både er ændret og udvidet.

Denne fortale er ikke forfattet af Karl selv, og det er ikke muligt med vished at bestemme dens alder. Alt i alt gör den dog indtryk af at være forfattet ikke så længe efter Karls levetid, og man kunde tro, at den var forfattet af sagaens sidste redaktör.

En analyse af denne fortale er her hensigtsmæssig.

Den begynder med en almindelig bemærkning om, at der nu skal fortælles »om de tidender, der nu en tidlang (um hríð) og i de mænds minde, der har foresagt denne bog, har tildraget sig». Her henvises til kilder, mundtlige hjemmelsmænd, og det samtidige med begivenhederne, men en tidsafstand antydes, dette sikkert m. h. t. den sidste del af sagaen. Så følger en kort angivelse af, hvad det i dette tilfælde drejer sig om: det at fortælle om Sverre, sön af kong Sigurd Haraldssön; »og — hedder det så — er det bogens begyndelse, som er skreven efter den bog, som abbed Karl Jónsson først skrev og hvorover kong Sverre selv sad og bestemte, hvad der skulde skrives, men den fortælling er ikke kommen langt frem». Efter dette skulde man tro, at Karls original var benyttet, dog lader udtrykket sig forlige med, at en afskrift var brugt, men dette er ligegyldigt. Så følger måske det vigtigste punkt i det hele, nemlig oplysningen om Sverres positive forhold til nedskrivningen. De to sidste, med »og» forbundne sætninger må ses under et, som et hele. Ordene siger ikke andet end at Sverre bestemte — i samtaler med Karl —, hvad der skulde skrives, altså naturligvis

også, hvad der ikke skulde skrives. Ordene siger i virkeligheden intet som helst om, at Sverre selv har meddelt forfatteren hele indholdet, eller at Karl kun har skrevet efter, hvad man kunde kalde, diktat. Man behøver efter ordene ikke at antage, at en eneste sætning er formet af Sverre selv. Men det forstår sig på den anden side, at der her antydes et så intimt samarbejde, at meddelelser af Sverre må forudsættes, og at de mere eller mindre nöjagtig er gengivne må anses for givet; fremstillingen selv og stilen var sikkert ikke noget, Sverre selv brød sig om; det var begrænsningen af stoffet og måden, hvorpå det optagne stof foredroges, der var ham magtpåliggende. Hans »diktat» — det ord har jeg også selv brugt — bliver herved, og jeg mener med rette, noget modificeret [1]. Ordene om denne frásǫgn's udstrækning må forstås om tiden (i Sverres liv), ikke kapitelantal eller antal af skrevne blade. Dette er givet. Udtrykket kan i og for sig naturligvis både gælde tiden for 1177—79 og 1177—84; hvad enten det drejer sig om 2 eller 7 år her, er ligegyldigt, ti begge perioder er kun nogle få år i forhold til tiden 1177 til Sverres død (1202) eller i forhold til 18 (henhv. 23) år. Afgörelsen må bero på andre ting end udtrykkene her. Det hedder videre: »Dér fortælles der om nogle af hans kampe, men som det lider på (bogen tilföjer A, F, 81, men udelades af E, jeg tror med rette) vokser hans styrke og denne (samme) styrke bebuder de större ting. Af den grund kaldte de (ɔ: man) den første del af bogen for Grýla». Det første udtryk: »nogle» eller »endel» er et ubestemt udtryk, der passer godt overfor det utal af kampe som Sverre måtte bestå, også efter 1184 (fra og med Kuflungernes færd). »Som det lider på» betyder: »men efterhånden som det meste af den første tid går, vokser osv.». Dette udtryk taler, efter min mening, afgjort imod, at der kun skulde være tale om blot og bart 2 år (til Erlings fald); derimod vilde det passe fortrinlig om de første 7 år, til Magnus' fald, ti

[1] Paasches ord (Edda 1915 s. 198): »Med andre ord, Sverre har været skriverens kilde [ɔ: foruden andre] og har hat en væsentlig del i arbejdets plan» er, efter min mening, træffende.

da — og da først — begyndte det for alvor at lysne for Sverre, efter at hans hovedmodstander var død. »De store ting» må sigte til Sverres eneherredömme efter 1184. Magnus var ingen oprører mod Sverre. Tværtimod. Men alle prætendenterne efter hans død — de var blot oprørere, da var Sverre kongen — over hele Norge. Det er »de större ting». Navnet Grýla passer uomtvistelig på de 7 år ligeså godt som om de to. Selv om man tror, at ordet »bogen» er ægte, bliver forståelsen egenlig den selvsamme. Jeg tilföjer straks den bemærkning, at »den første del af bogen» (der står i grundteksten det hermed identiske udtryk: bogens ophav) og »den sidste del af bogen» (dette udtryk følger straks efter) passer langt bedre til en antagelse af en deling f. eks. ved kap. 100 eller så (39 kapitler udgör kun o. 100 sider i Fms. af sagaens o. 450 — der vilde således være et stærkt misforhold til stede).

Der fortsættes: »Den sidste del af bogen er skreven efter de mænds frasagn (de mænd E) som erindrede begivenhederne, således at de selv havde set og hørt disse tidender, og somme af de mænd havde været i kampene hos (sammen med) kong Sverre» [1]. Her fremhæves altså modsætningen mellem kilderne; Sverre selv bortfalder som kilde og som den bestemmende. Nu er det öje- og ørenvidner, der nævnes. Men desværre gives der ingen oplysning om, hvor forfatteren (af sidste del) har talt med disse hjemmelsmænd, om i Norge eller på Island. Her må altså subjektive formodninger til; jeg har aldrig næret tvivl om, at forfatteren har skrevet på Island og altså fået sine oplysninger fra nordmænd, der kom til Island omkr. 1200 og derefter, dermed vil jeg ikke nægte muligheden af, at han kan have opholdt sig i Norge — og da er forfatteren ikke Karl selv.

Der fortsættes fremdeles: »Nogle af disse tidender blev således fæstnede i hukommelsen at man skrev dem ned, straks efter at de var skete, og de (ɔ: fortællingen derom) har ikke forandret sig siden (og — siden udelades i E, hvad der er uden be-

[1] Her findes en ringe, men ganske betydningsløs afvigelse i E og 81.

tydning). Her gælder det at forstå, hv
»nogle«. Jeg er overbevist om, at de i
nævnte (d. v. s. dem, den sidste del i
knytningen have været en anden. Men
går i tanken tilbage til Karls del af boge
tidender» hele sagaens indhold. Hvad
göre at fastslå er, at hele bogens indho
kilder, dels öje- og ørenvidners udsagn —
—, dels Karls del ɔ: den del, der blev skr
venhederne. Der er således ikke her tale o
kilder fra, lad os sige, det 12. årh.s sidste å
forklaring er den efter min mening eneste f
synlige.

Herefter går prolog-forfatteren til slutnin
delige betragtninger; han forudsætter, at der
meget mere end hvad der i sagaen meddeles, o
at så kan disse tilföje det manglende, — det er
frase. Og endelig følger en almindelig udtalelse
mulig kunde rejse tvivl om sandheden af det forta
viser til at »alle ved, at det (her skrevne) ikke er
og tilföjer så, kuriøst nok, at dette er bevis på, at
retninger om ældre tiders udmærkede mænd også må
færdige. Dette sidste kan vi se bort fra. Det er de t
måde at slutte på.

Helt heldig m. h. t. klarhed har forfatteren, hven
end er, ikke været.

Flatøbogens prolog er helt omarbejdet. Derfor behø
dog ikke at være uden interesse. Vi skal se, om den inde
noget bidrag til belysning.

Her foreligger først en lignende begyndelse som i A
med den underlige misforståelse, at der forudsættes en bog, a
end Karls, efter hvilken han skulde have skrevet »með f
vitorði sjálfs Sverris konungs» (!). Dette er, som sagt, ren
skær misopfattelse. Efter den her nævnte bog skulde Styrm
præst den frode have skrevet og efter ham igen Magnus Tho

hallsson sin tekst i Flatøbogen. Den her givne nye oplysning kan være rigtig og det har man i almindelighed antaget, — skönt altfor sikker derpå skal man nu ikke være. Men vi har ingen midler til at modbevise dette. »Derfor, tilföjer Magnus, kan denne fortælling ikke være bleven forvansket». Så følger den lange interpolation med slægtregistret helt op til Adam, hvorefter stykket om sagaens to dele kommer omtr. ordret som i A (men med en enkelt indskudt sætning). Derpå følger atter en længere interpolation efter sætningen om navnet Grýla. I denne interpolation nævnes som Sverres hovedmodstandere Erling jarl og Magnus, og så fortsættes med: »Men den sidste del af bogen osv.». Heraf mener jeg er man berettiget til at slutte, at skriveren (Magnus præst) har betragtet den del af sagaen, der handlede om Sverres forhold til Erling og Magnus (ɔ: til 1184), som sagaens første del og som den, der hidrørte fra Karl. For så vidt indeholder dette stykke altså en oplysning, ialfald om præsten Magnus' egen opfattelse. Man kan påstå, at hans opfattelse ikke behøver at bero på andet end gisning. Men det kan unægtelig også bero på en gammel tradition. Hans opfattelse bestyrkes ved, hvad der følger om den sidste del (hvis navn perfecta fortitudo rimeligvis hidrører fra ham, eller fra Styrme?); han går netop ud fra, at den handler om, hvorledes det lykkedes Sverre at overvinde »hvern óaldarflokk — ethvert røverparti —, der rejste sig imod ham»; men dette kan ikke gælde kong Magnus og hans mænd. Mere er der ikke af interesse i denne prolog. Med sikkerhed kan det fastslås, at Magnus præst, skriveren af Flatøbogens Sverrissaga, har haft den opfattelse, at den 1. del gik til Magnus' død, og formodenlig fulgte han heri en gammel tradition. Og selv om så ikke var, er det ikke uden betydning.

Vi skal nu gå over til at betragte de grunde, som H. Koht har fremført for, at den 1. del (den af Karl) kun skulde bestå af de første 39 kapitler, i det jeg straks bemærker, at A. Bugge — i fortalen til oversættelsen af Sverriss. — her har taget bestemt afstand fra Kohts opfattelse og sluttet sig til den af mig hævdede.

Der er da først fortalens udtryk »större ting» som Grýladelen bebudede. Dette tyder Koht som gældende sejren, der endnu ikke var vunden, »berre um fyrebuinga». Jeg har tilstrækkelig pegt på betydningen heraf og vist, at udtrykket lader sig fuldtud forstå ved og lige efter Magnus' død.

Koht indrömmer, at ved Magnus' fald »kjem det liksom ein stans i soga; kap. 100 (um einstyringa til Sverre) kjennest mest som sluttord på ei bok» (s. 88). Dette er nu tidligere blevet udtalt, men det er meget værdt, at H. Koht indrömmer, at det er så. Netop det her påpegede forhold (kjennest osv.) er i virkeligheden meget betydningsfuldt.

Så fremhæver Koht, at forskellen mellem disse to dele ikke er så stor som tidligere påstået. »Sagen er, siger han, at den 2. del ikke fortæller alt lige kort», i det årene 1185—95, næppe $^1/_6$ af hele sagaen, er langt kortere (»svært snautt skildra»), end resten, der så indtager en tredjedel, hvorved modsætningen til 1. del bliver »mest umerkelig». Dette er ikke nöjagtigt, og ret misvisende. I Fornmannasögur udgör de første 100 kapitler (de 7 år) o. 240 sider, 10-års rummet 1185—95 kun o. 56, resten (altså atter o. 7 år) o. 148 sider; den sidste del er altså næsten 100 sider mindre end den første, en forskel, der ikke er »mest umerkeleg»; sammen med anden del bliver det kun o. 204 sider; i Eirspennill (Ungers udg., hvor talforholdene er mere eksakte, da der ingen noter er) er forholdet: o. 105 + 28 + 69. Det forekommer mig at disse tal viser det modsatte af, hvad Koht hævder. Der er et ret stort misforhold mellem 1. og 3. del; de handler omtrent om ligeså mange år, og dog optager den 3. del kun lidt over halvdelen af den plads som den 1. del optager. Men det er uimodsigeligt, at der er et stærkt misforhold til stede mellem 2. og 3. del; dertil kan der have været flere grunde, men det vedrører os kun lidet her. Det ligger så at sige i sagens natur, at fortællingen om Baglerkampene (den 3. del) bliver udførligere, af indre grunde og også fordi de lå forfatteren nærmere i tid.

Så kommer Kohts indre grunde for hans antagelse. For det første skulde der da være — og her henvises igen til G. Storms forelæsninger — forskel på, hvorledes forfatteren gengiver (»hermde») Sverre (Sverres ord) för og efter kap. 39 (s. 89). I kap. 5 står: »På denne måde har Sverre fortalt denne dröm» og i kap. 33: »således har kong Sverre selv sagt»; her er perfektum brugt. Men så kommer der, fra kap. 40 af, imperfektum: »vidnede han selv altid siden» (k. 40), »sagde altid når han talte» (k. 43; den af Koht anførte sætning: »fra den tid kaldte Sverre altid Trondhjem for sit hjem» hører ikke hid; den er af forskellig art), »det sagde han altid siden». Koht anfører ikke flere steder, og jeg har ikke fundet flere. Den distinktion, som Storm her har gjort og Koht sluttet sig til, er nu fuldkommen illusorisk. I første tilfælde er der tale om en enkelt meddelelse ved en enkelt lejlighed, og herom passer perfektum; i de sidste tilfælde er der tale om noget, der hyppig (jafnan) skete, og derom bruges lige så passende imperfektum; jeg nægter ikke, at perfektum ikke her også kunde bruges. Herpå at bygge antagelsen af to forfattere, er umuligt. Bemærkningen om drömmene — at de skulde tyde på forskellige »sogemenn» för og efter kap. 39, forstår jeg simpelthen ikke. Kap. 42 fortæller jo — hvad Koht nævner — om Sverres dröm för Erlings fald. Koht siger »i tillegg til ein umtale i kap. 35». Efter dette skulde man tro, at drömmen var omtalt eller antydet i kap. 35, men det er ikke sket med en stavelse. Hvis noget kan sluttes heraf, vilde det kun være det, at kap. 42 forudsætter samme forfatter som den, der har fortalt drömmene i sagaens første kapitler. Koht udtaler (sst.), at såsnart henvisningen til Sverres egne ord ophører, mærkes en ny kilde (»mænds tale» og lign.). Men dette er ikke rigtigt. Henvisningen til mænds tale findes ganske vist først i kap. 40 — og senere — men henvisningen til Sverres egne ord findes jo både i kap. 43 og 49.

Koht tilföjer: »Slikt turvte ikkje Sverre vise til» (nemlig til »andre»). Nej, det er fuldkommen rigtigt. Men jeg må her, netop i anledning af denne udtalelse, göre en betragtning gæl-

dende, som jeg mener er ikke blot berettiget, men selvfølgelig. Denne betragtning er allerede ovf. antydet under analysen af prologen. Der er ingen som helst anledning — på grund af fortalens ord — til at antage, at hvert ord i det afsnit, der skulde hidrøre fra Karl (hvad enten dette sættes til kap. 1—39 eller mere) hidrører fra Sverres egen mund, at Karl kun havde nedskrevet ord til andet, hvad Sverre meddelte ham. Dette vilde være, efter min mening, en fuldkommen misforståelse. Der er intet i vejen for, men det er naturligst at antage, at Karl — efter andre gode mønstre, jeg minder om Eiríkr Oddsson — overhovedet har udspurgt mange andre om de tidligere begivenheder, der var jo overflod af dem, han kunde spørge, og at han således har indsamlet stoffet; efter at dette var sket, træder Sverre til med sin »regulering», udskyder endel, tilføjer noget af sig selv og bestemmer med sine samtaler og disses hele ånd den farve, det hele kom til at bære. Men at Karl helt skulde forsvinde som forfatter, er der ikke den mindste grund til at antage. Det er derfor kun naturligt, at han samtidig henviser til sin dobbelte kilde og autoritet, kong Sverre selv på den ene, hans (andre) mænd på den anden side. Det er ikke andet end hvad man ventede.

Prof. Koht mener, at Storms opfattelse kan støttes ved andre ting, og han nævner først den måde, hvorpå »sogeskrivaren bruker gud». I hele sagaen skulde »gud» være brugt o. 100 gange, deraf 30 gange i de første 39 kapitler, måske noget hyppigere i den første del deraf end resten, »men det segjer ingen ting». Forskellen på brugen er »ulikskap i måten». Sagaskriveren selv — hedder det — henviser 8 gange ligefrem til guds styrelse (f. eks. i kap. 12: »men så megen nåde viste den almægtige gud (og den hellige Maria tf. E. F) Sverre» osv.); desuden bruger Sverre selv eller andre, som tilhører hans parti, guds navn. Men det er kun i det 39 første kapitler, at sagaskriveren selv henviser til gud (ligesådan skulde det være i Ágrip), men der er endnu den forskel, at medens det er Sverre selv (eller nogen af hans) der gör det, er der efter kap. 39 også andre, der gör det

samme (kong Magnus f. eks.). Jeg kan ikke tillægge alt dette nogen som helst betydning. Denslags kan bero på den rene tilfældighed. At to mod hinanden kæmpende kristne partier (konger) kan, hver for sig, bruge guds navn, behøver vi ikke at gå langt tilbage i tiden for at få bekræftet. Og så må det huskes, at kong Magnus betragtede sig som stående i et særligt, personligt forhold til gud som salvet af »selve legaten fra Romaborg», hvad han gentagne gange praler af. Hertil kommer så den omstændighed, som særlig vil blive omtalt straks nedenfor, at der i de første 39 kapitler ingen lejlighed er til at lade Magnus eller andre holde taler og altså heller ikke til at føre gud i munden. Forfatterens egen henvisning til gud på de af Koht fremdragne steder kan bero på Sverres ord og være en gengivelse deraf. Der er heller ingen tvivl om, at den af Karl forfattede del næppe er skreven ud i et, men i løbet af en længere tid, f. eks. i de 2—3 år, han opholdt sig i Norge. Derfra kan lidt forskel i fremstillingen hidrøre.

Når H. Koht vil finde, at sagaskriveren ikke »so heilt og uavkorta» er velstemt mod Sverre efter kap. 39, fordi Sverre i kap. 59 skulde overfor hans broder Erik lide »moralsk nederlag», kan jeg ikke med min bedste vilje få noget sådant ud; forf. beretter kun ligefrem kendsgærningerne, som de vistnok er foregåede. Sverre er efter rådslagninger med sine mænd gået ind på at tilstede broderen »jærnbyrds-bevis»; Sverre vil nu, fiffig som han altid var, at Erik skal beedige, at han er sön af »kong Sigurd og min (ɔ: Sverres) broder». Erik nægter, at sværge på det sidste, og det kunde han göre med god samvittighed, ti han havde ingen positive beviser for, at Sverre var Sigurds sön; det er ganske naturligt, at han nægter at aflægge ed på det. Men derfor kunde Sverre ikke uden at bryde sine ord hindre Erik i at sværge på resten og bære jærn. Sagaen lader Sverre slet ikke »have uret», og den rejser ingen tvivl om hans kongelige byrd, fordi den lader Erik nægte at bære jærn angående hvem der var Sverres fader. Og det stemmer fortræffelig med Sverres milde karakter, at han frafalder sit krav om formuleringen; denne

viser på den anden side også Sverres årvågenhed og snarrådighed m. h. t. forsøg på, hvorvidt han kunde komme. Heller ikke har den omstændighed, som Koht anfører i forbindelse med dette, at sagaen ikke fremstiller Sverre som nogen krigshelt, den fjærneste betydning. Det har ingensteder nogen odiøs eller nedsættende klang, ja Sverre selv spøger med denne sin egenskab og det på en sådan måde, at ingen læser eller tilhører får ringeagt for Sverre.

Så er der talerne. Dem har man, siger Koht, i almindelighed antaget som gode beviser for sagaens enhed eller for, at forfatteren er den samme helt igennem. Det kunde være interessant at komme nærmere ind på hele dette æmne, men det vilde føre for vidt her; det er stof nok til en særafhandling. At der er forskel på talerne i den første del (ɔ: kap. 1—100) og dem i den anden er noget, alle kan være enige om; de er meget kortere i den sidste, og dette vilde stemme fortræffelig med den omstændighed, at Sverre havde haft noget med hele den første del at göre. Jeg minder blot om de store taler i kap. 88 og især dem i 94 og 99. Hvor rent ud afstikkende er de ikke fra dem i den sidste del m. h. t. udførlighed, og hvor ligner de ikke på en prik dem i de første 39 kapitler. Dette tror jeg ingen kan benægte. Det er heller ikke det, Koht nægter, men han lægger så meget större vægt på den forskel, der skulde bestå i, at i de 39 kapitler er det Sverre alene, der holder taler, medens der derefter også er andre, der gör det. Oprigtig talt havde jeg ikke trot på muligheden af at opstille dette som kriterium på dobbelt forfatterskab, medmindre man tillige kunde pege på andre, indre og mere betydningsfulde forskelle. Når man ser noget nærmere til, er Kohts fremstilling, hvad kap. 1—39 angår, heller ikke træffende. Sverre er her hovedmanden fra først til sidst, medens Magnus (og også Erling jarl iøvrigt) endnu spiller en underordnet rolle, indtil i de sidste kapitler. Magnus kommer først »til sagaen» i kap. 24—25, og det på en ret underordnet måde, og så i kap. 30 (hvor der ingen taler findes). Der er egenlig ingen lejlighed for ham til at holde taler, og sålænge

Erling levede, stod Magnus altid i baggrunden. Sverres taler er vel motiverede (til Birkebenerne i kap. 8, Birger i kap. 9, under uvejret kap. 20, hos Helsingerne kap. 26, til hans mænd 29, 35, og endelig Sverres tale over Erling kap. 38). Det er nu heller ikke helt rigtigt, at der ikke findes andre taler end Sverres, selv om de ikke er så lange eller betydningsfulde; vi finder taler af erkebiskop Eystein i kap. 28, 39 (Koht nævner den første, men kalder det »få ord»; det kan med lige så stor ret kaldes korte taler). Også Erling holder en kort tale i 32, og der må også nævnes de taler (samtaler om mand vil), der anføres i kap. 34 mellem Sverres modstandere.

Der er således langtfra den forskel tilstede, som Koht vil — og den forskel, der er, (at der ingen taler findes af Magnus) beror på naturlige og faktiske omstændigheder. Såsnart Magnus træder selvstændig op og som Sverres direkte modstander (det er han som sagt kun i en ringe grad i kap. 1—39), ja, så begynder han også at holde taler. Hvad de øvrige bemærkninger (s. 91) angår, skal jeg ikke komme nærmere ind derpå, ti så måtte man tage alle talerne under systematisk behandling.

Jeg går videre med Kohts »beviser». »Efter kap. 39 kan man finde fuldt op af tegn på, at sagaen er fra senere tid» (s. 91). Straks i kap. 40 møder vi ordet: ribbungar (i forbindelsen: ránsmenn eđa ribbungar); herom siges, at dette ord er »visst ikkje anna» end en norsk form for *ribbaldar*, et ord som først skal være kommet til landet med de 'ribbalder', som Johan udenland sendte Sverre i 1201. Her er dog Koht åbenbart lidt tvivlrådig (jfr udtrykket 'visst'), og med rette, ti der er ikke gran af bevis for, at ribbungar er en 'norsk' form for 'ribauds', mlat. *ribaldus*. *ribbaldi* findes mangfoldige gange, og er blevet almindeligt i islandsk (jfr Fritzner), men *ribbungr* findes kun her og så om den bekendte oprørerflok mod kong Hakon. Jeg tror at ordet intet har med ribalderne at göre [1]. Men skulde det være identisk dermed, beror ordet simpelthen her på en

[1] Det kunde stå i forbindelse med *rif-* i *rífa* og beslægtede ord.

senere interpolation (det mangler i 81, der dog ikke plejer at forkorte).

I kap. 41 fortælles om grunden til navnet »Heklungar». Sagaen siger, at det kom af, at kong Magnus' mænd havde taget en *hekla* (en kappe), fuld med sølv, der havde tilhørt en gammel kone (betlerske); de brændte 'heklen' og delte sølvet. Koht meddeler, at G. Storm antog, at dette bare var et sagn, og at navnet snarere betegner 'præstepartiet', af *hekla* 'en præste- eller munkekappe'. Dette løse indfald burde ikke være blevet genopfrisket. For det første findes kapitlet i alle håndskrifter og må betegnes som ægte. Dernæst er *hekla* aldrig, det jeg ved, blevet brugt om 'præste- eller munkekappe' (Fritzner og Vigfússon kender intet eksempel på en sådan brug). Herom brugtes *hǫkull*, men deraf kunde der kun dannes et *Hǫklungar* eller *Heklingar*. Endelig er der tilvisse ikke tale om en så lang tid her, at den kunde tillade et sådant sagn at opstå; kapitlet er skrevet i mands minde; hidrører det fra Karl, er sagndannelsen utænkelig. Og så må der endda huskes på, at ved siden af Heklungar nævner kapitlet et andet navn: Hekluarfar. Der er intet, der taler for Storms gisning.

Så skal der i kap. 47 være lagt udtalelser i munden på Sverre om hæropstillingen, der skulde stride imod kap. 46 og 48 — dette kan da i hvert fald ikke have noget at göre med en modsætning til kap. 1—39. Men heller ikke her er indvendingen heldig. I kap. 46 hedder det blot, at Magnus stillede sin fylking (hird og mærke) imod kong Sverres mærke, d. v. s. hvor han trode Sverre også var, men han selv var med »sit ɔ: sit eget mærke», der altså må være et andet (i dette tilfælde), et andet steds. Magnus tager således fejl af Sverres stade. I kap. 47 siger så Sverre, at han vil lade »sit mærke» gå imod Magnus; hermed menes det sidstnævnte; der er således ikke spor af modsigelse mellem kap. 46 og 47. I kap. 48 beg. står da også de konger imod hinanden. »Der, hvor kong Sverres mærke for, fulgte hele hans hird og gæsterne; dér veg kong Magnus' fylking og der opstod flugt». Her er fuld overensstemmelse tilstede.

Alligevel kan den opstilling, der nævnes i kap. 46 og straks efter det anførte sted i kap. 48, fuldtud forstås; der er tale om to ting. Indvendingen beror på fejlsyn.

I kap. 53—54 (slaget ved Nordnes) skulde der være indblandet ting, der skulde hidrøre fra skildringen af slaget i Norefjord (kap. 89 og 91), nemlig: kong Magnus' opmuntringstale, Orm kongsbroders råd, skibet der skulde længere frem (ɔ: Gudlaugs skib). Hertil er at bemærke, at de to taler intet har tilfælles undtagen hvad denslags taler altid har. Verbale overensstemmelser er der ingen af; Magnus nævner ikke noget om kampmåden i sin sidste tale. Det er sandt, at Orm giver det samme råd bægge steder, men hvorfor han ikke kan have været konsekvent ved to lignende lejligheder, er ikke godt at indse. Ligeså konsekvent stiller Magnus sig imod — det lignede ham at være halsstarrig. Hverken det ene eller det andet sted er efterligning af det andet eller behøver med nogen som helst nødvendighed at være det. Det er situationen, der er den samme. Hvad skibet, »der skulde længere frem», angår, er situationen så orskellig de to steder, at der så godt som intet er tilfælles. Her er ikke tale om lån fra det ene til det andet.

Ikke bedre bevendt er det med indvendingen imod udtrykket »legaten fra Rom», som kong Magnus praler med (kap. 60. 89); denne udsending, hedder det, var slet ikke »legat». Det er nu ganske ligegyldigt, om han var det eller ej. Han betragtedes nu engang således i Norge og kaldes således. Når han kaldes i Heimskringla »Stephanus legatus af Rumaborg» (Hkr. III 461, jfr 464), har Magnus og Sverrissaga lov til det samme[1].

I kap. 83. 93. 96 nævnes Harald, kong Inges sön. Indvendingen lyder: »men ham kan Sverre visselig ikke have godkendt som kongesön». Nej, rimeligvis ikke. Eller, rettere sagt, det ved man intet om. Sagaens forfatter nævner ham som sådan, som en faktisk eksisterende person i Magnus' parti (Magnus må

---

[1] En anden sag er det, at det var ikke »legaten», der foretog selve vielsen. Han var tilstede, men Magnus gör det hele mere storslået ved at udtale sig således. Der er ikke det, Koht kritiserer

således have anerkendt ham som Inges sön, men han optræder ikke som tronkræver) og anderledes ikke. Forfatteren har vel ikke haft nogen grund til at betvivle hans eksistens, og han kalder ham ved det navn, som alle andre kaldte ham. Jeg antager ikke, at prof. Koht nægter hans tilværelse. Sverres stilling til ham er, som sagt, ganske ukendt; snarest har han været ham ret ligegyldig eller af ikke större betydning end Magnus' øvrige mænd.

Endelig dadles, at Sverre, lige efter at have fældet kong Magnus, (i kap. 99) taler om »dette usle (eller stakkels; vesla) rige». Denne indvending viser ikke blot en lyst til at udfinde alt muligt, selv det mindste, men den viser her også et mærkeligt fejlsyn. Sammenhængen er denne; Sverre siger i sin lange tale: »tåbe vilde Sverre da være, hvis han vilde göre det for at erhværve dette stakkels rige, som i ingen stund er (ɔ: har været) i frihed og som dog vilde være intet værdt, selv om der var fred deri, hvis man til gengæld skulde miste sin sjæl og hele frelse». Prof. Koht må vel, ved nærmere eftertanke, kunne indrömme, at dette sted og denne sammenhæng ikke er meget beviskraftig i den henseende, hvorfor han har fremført det. Det er overflødigt at sige, at »dette stakkels» dels sigter til den langvarige ufred til Magnus' fald og de deraf følgende ulykker for landet, dels står »dette rige» som en modsætning til »himlenes rige», der antydes straks efter, og i sammenligning med hvilket ethvert jordisk rige er »stakkels».

Tilbage står endnu den indvending, at kong Valdemar I nævnes som levende i kap. 78 (og 84); denne indvending kan ikke afkræftes; spörsmålet er, hvorledes dette skal forklares; det vil vi atter komme til.

Efter denne detaljerede gennemgang har det vist sig, at, med undtagelse af det sidst anførte, er ikke én af de indvendinger, prof. Koht har fremført, af holdbar art. Det er således så langtfra bevist, eller blot gjort rimeligt, at kap. 40 til 100 er af en anden forfatter end kap. 1—39. Vi skal nu til gengæld fremføre en del, der taler for identiteten af forfatteren.

Man har tidligere henvist til den gennemgående lighed mellem de to afsnit, og som Koht, mærkeligt nok, ikke har et ord tilovers for.

Der er da for det første den samme udførlighed og detaljerede nöjagtighed på alle punkter, der er ens. Så at sige hver side vidner herom, så at det egenlig er overflødigt at anføre eksempler. Vi skal dog pege på følgende ting.

Der er nöjagtige og udførlige angivelser af rejseruter og bevægelser helt igennem, småting anføres som kun kan forklares ved en ikke altfor lang mellemtid (omtalen af den dårlige hest i kap. 49 m. m.). Jeg peger f. eks. på kap. 68 og mange flere. 30—40 år senere vilde sikkert meget af dette være glemt eller ialfald ikke anset for fortælling værd. Men alt bærer vidne om førstehånds og umiddelbarheds kundskaber og gengivelse. Dette får sin særlig klare belysning netop ved den fattigdom, der viser sig for 10-året efter 1184 og som får sin slående forklaring ved den afstand, der er imellem dette og nedskrivningstiden, hvad enten denne sættes til o. 1210 eller o. 1220. Skildringen bliver atter noget bredere og mere detaljeret for de sidste 5—7 års vedkommende, netop fordi dette tidsrum ligger så meget nærmere ved nedskrivningstiden. Deri er intet mærkeligt.

Den omtalte nöjagtighed viser sig også i tidsangivelserne. Der anføres overmåde hyppig, hvad dag — i reglen bestemt ved en eller anden messedag eller höjtid — og ugedag noget skete. Vi finder dette opimod en halvsnes gange i de første 39 kapitler, mellem 20 og 30 gange i kap. 40—100. Ensartetheden er fuldkommen. I det 3. afsnit findes de kun enkeltvis, medens de atter i det sidste er ret talrige. Det forekommer mig, at vi også heri har et fingerpeg m. h. t. forfatteren, men det forstår sig, af bindende art er dette forhold ikke.

Så er der talerne. De er uimodsigelig ganske ensartede i de to første (Kohtske) afsnit, delvis lange og vidtløftige og bærer i det hele det samme umiddelbarhedens præg helt igennem. (Den ovf. anførte forskel er, som påvist, et uholdbart

grundlag for antagelsen af 2 forfattere). Det kan naturligvis være et spörsmål, hvorledes talerne, især de af Magnus, er bleven til; de kunde synes fabrikerede, og er vel også det, ti hvor skulde forfatteren egenlig have dem fra? I årene 1185—87 kunde Karl naturligvis have talt med flere af Magnus' mænd og have fået mange oplysninger fra dem. Det har han vel også gjort. Men det er ikke rimeligt, at de har husket de taler. Det er heller ikke frit for, at vi gennem hans taler hører en vis let ironi, som man kunde tiltro Sverre. Men jeg forbeholder mig ved en anden lejlighed at komme tilbage til disse taler. Jeg kan ikke nægte, at det stadig er disse taler, der synes at vidne ret kraftig om samme forfatter, der var velkendt med Sverres måde at være og tale på, samtidig med, at de ved deres korthed (i det sidste afsnit) kaster et lys over forfatterens fjærnhed og vidner om en tidsafstand.

På grund af alt dette må jeg bestemt fastholde, at den 1. del af sagaen, Grýla, består af kap. 1—100, rimeligvis også kap. 101—4, (6), for så får vi Sverres lange og interessante tale mod drukkenskaben i 1186 med, og den slutter sig nöje til de andre tidligere.

Der er andre ting, der burde nöje undersøges, men som der intet er gjort ved, f. eks. stilen først og fremmest. Noget vil man dog vist her kunne få frem, selv om stilen er ret ensartet i sagaerne overhovedet, men her kan jeg heller ikke foretage d e n undersøgelse.

Efter således at have overvejet alt dette på ny, kan jeg for mit vedkommende ikke komme til andet resultat end det jeg tidligere er kommen til. Jeg er stadig mest tilböjelig til at tillægge Karl det hele, fordi det er rimeligt at tænke sig, at netop han havde særlig interesse i, at sagaen ikke blev en torso. Jeg kunde tænke mig, at Karl havde år for år eller stødvis skrevet sagaens sidste del, alt eftersom han fik fat i hjemmelsmænd (købmænd fra Norge f. eks.) og andre efterretninger fra Norge. Prologen taler ikke bestemt herimod, ja, det forekommer mig at de tanker, der udtales i dens slutning, stemmer mærkelig

godt med forskellige udtalelser i sagaen selv (f. eks. i beg. af kap. 18).

Hvis min antagelse er rigtig, må bemærkningen om »Guthorm ærkebiskop» være senere tilföjelse; i grunden er det kun ordet »ærkebiskop», der behøver at være tilföjet og som kan have fortrængt en anden betegnelse. Men dette er naturligvis et svagt punkt; som för bemærket mener også Koht, at denne bemærkning kan være indskud.

Den anden bemærkning, den om kong Valdemar, er vanskelig. Jeg skal nu se lidt nærmere på den.

I kap. 48 siges Magnus at flygte udaf landet »til Danmark til kong Valdemar sin frænde»; dette sker i året 1180, og meddelelsen derom er uangribelig; det samme omtales atter i kap. 50: »Magnus var den vinter (ɔ: 1180—81) i Danmark hos kong Valdemar sin frænde». Læser og tilhører er således velkendt med denne forbindelse mellem Magnus og Valdemar. I kap. 78 får vi atter den samme situation. Magnus flygter anden gang (udtrykkelig fremhævet i kapitlets slutning) »til Danmark til kong Valdemar», men dette sker i sommeren 1183 og da var Valdemar jo død. Jeg tror, at denne urigtighed er indkommet her ved reminiscens fra de foregående steder; man lægger mærke til, at bægge steder står der først: »til Danmark»; det er overmåde forståeligt, at en skriver — uvidende om eller ikke huskende tidsforholdene — tilföjede disse ord »til kong Valdemar», gående udfra, at der nu måtte være tale om den samme konge i Danmark som ganske kort tid tidligere. På noget lignende måde må også den sidste omtale af Valdemar i kap. 84 betragtes. Her findes den i en tale af Magnus, der åbenbart er lavet, hvor meget senere ved vi ganske vist ikke. Mon Styrme ikke her har været på spil?

Men hvorledes end dette er at forstå mener jeg, at denne enkelthed umulig kan omstøde alt, hvad der taler for enheden af den 1. del (til o. kap. 100).

Det må også i denne forbindelse erindres, at selv om alle de 4 hovedhåndskrifter er enige, udelukker det ikke, at de alle

kan stamme fra et interpoleret håndskrift; det er ikke givet, at det er originalen, der ligger til grund. Og når vi hører, at en velkendt interpolator som Styrme har haft med sagaen at göre (altså vel i tidsrummet 1220—30 omtrent), så kan man fatte mistanke.

Det er her mindre magtpåliggende at komme ind på den sidste del af sagaen eller prof. Kohts kritik deraf (s. 94 f.), men deraf følger ikke, at jeg skulde være enig med ham i alt, hvad han har at bemærke (f. eks. i hans kritiske notits om Ribbaldernes rejse i kap. 174).

Jeg sammenfatter nu min opfattelse af, hvad der allerede er bemærket, omtrent således: Det er abbed Karl Jonsson, som er forfatteren af sagaens første del, og denne går til kap. 100 og måske lidt længere. Den sidste del er — derom er alle enige — forfattet på Island, om af Karl selv — hvad jeg snarest tror — eller en anden, får stå hen[1]. Karl skrev sin saga(del) efter Sverres meddelelser, sikkert også andres, og selv om Sverre har bestemt indholdets art og begrænsning, således at det er præget af hans opfattelse, mener jeg, at Karl er og bör nævnes og betragtes som forfatter til det hele. Sagaen er islandsk arbejde og tilhører den islandske litteratur og ingen anden. Den er et led i den og bærer sin familjes slægtmærke helt igennem.

Herved kommer jeg over til det første afsnit i prof. Kohts afhandling, der bærer titlen: Upptake til Kongesogene.

Den opfattelse, som her göres gældende, kan jeg ikke slutte mig til. Den er efter min mening ganske uhistorisk og har lidet eller intet at støtte sig til.

Prof. Koht begynder med at sige, at Sverrissaga fører os lige ind i spörsmålet om ophavet til de norske kongers sagaer. En del af den, ytrer han, er det ældste vi har af verdslig saga-

[1] S. 97 drager prof. Koht det i tvivl, hvorvidt forfatteren overhovedet har været gejstlig, i det han mener, at han ikke har vidst besked om, hvorledes bispevalg gik for sig og henviser til kap. 108. 111. 123. Jeg er ikke sikker på, at Koht har ret heri. Fortællingen om bispevalgene her er meget kortfattet og de kan godt være foregået under de rigtige former. Sverre har naturligvis gærne havt finger med i spillet.

skrivning fra Norge på norskt mål, og muligvis er dette selve »det fyrste tiltakje i den vegen». Sverrissaga skal være et tydeligt vidnesbyrd om, at den gamle sagaskrivning har sine åndelige forudsætninger ikke blot på Island, men lige så vel i Norge. Det er så godt som ikke et ord i disse sætninger, jeg kan underskrive.

At Sverrissaga fører os ind i spörsmålet om kongesagaernes tilblivelse er for det første såsom så, den kan — ligesåvel som enhver anden saga — göre det. Men mest direkte gör den det ikke, og at den skulde være begyndelsen, som prof. Koht antyder muligheden af, er utænkeligt. Der er et spörsmål her, som må være af lidt besværlig art, unægtelig. Det opkaster prof. Koht ingensteds. Det er spörsmålet om Karl abbed selv. Dér kommer nu denne islænder, hvis litterære virksomhed tidligere i øvrigt er ganske ukendt, pludseligt (var det en lystrejse?) til Norge i 1185. Han må straks have truffet sammen med Sverre og sluttet sig til ham. Og straks lader [hvis nu dette »lader» er rigtigt] Sverre ham begynde at skrive sin saga. Hvorfor netop ham? Hvorfor tog Sverre ikke en af sine egne åndsudviklede norske mænd og venner dertil? Hvorfor benyttede han ikke de norske »åndelige forudsætninger» mere direkte? Sådan må man virkelig spörge, og det skulde man tro en historiker først og fremmest måtte göre.

Svaret er ikke vanskeligt, det er ligetil. I årene 1180—90 var Islænderne allerede bekendte ikke blot i Island selv, men også i udlandet, både i Norge og Danmark, som dem, der sad inde med historiske kundskaber, og som fortællere; jeg minder om Arnald i Danmark; også som historiske forfattere. Omtrent et halvt hundrede år för havde Are frode afsluttet sin forfattervirksomhed i modersmålet, og han havde skrevet om de norske konger, i hvilken udstrækning er vi nu desværre ikke istand til at afgöre. Vi må også erindre om, at Sæmund havde skrevet, ganske vist på latin, en sammenhængende skildring af de norske konger til og med Magnus d. gode, en skildring, der mulig er bleven oversat på islandsk og senere benyttet.

Skulde det ikke vidne om en særlig, selvstændig islandsk sans for sagaskrivning? Der er heller ikke den ringeste tvivl om, at der er skrevet kongesagaer på Island för 1180. Dette gælder sikkert den ældste Olafssaga, hvoraf nogle brudstykker haves. En sammenligning mellem de enkelte samlingsværker, der som sådanne er yngre end Sverrissaga, bevidner, trods Kohts indvendinger, tilstedeværelsen af de enkelte sagaer. Vel er vi ikke istand til at bestemme hver enkelt sagas tilblivelsesår, men det vilde være mærkeligt, om de alle først var affattede ved eller efter 1200. Ágrip antages skrevet o. 1190 og det forudsætter enkeltsagaer — utvivlsomt. Prof. Koht indrömmer, at den ældste Olafssaga er skreven i »60-årene», men han indtager den mærkelige stilling til den, ikke at kalde den historieskrivning, det var ikke »historisk forvitne som dreiv sogemannen» (s. 69). Hvor ialverden vides dette fra?; det skal have været en gejstlig som skrev (ja, det er sikkert rigtigt), og han havde et kirkeligt formål (muligt, men ingenlunde sikkert); det var »helgenen Olaf, han vilde fortælle om» — ja, det vilde vist Snorre for så vidt også. Dette vides dog aldeles ikke, og de få brudstykker, vi har tilbage, turde vise, at det netop er historiske interesser, der ligger bagved; jeg hævder på det bestemteste, at det var historie, forfatteren vilde fortælle og skrive, i samme grad som enhver anden, der skrev kongesagaer, enkeltvis eller samlingsvis. Man lægge f. eks. mærke til den interesse, han viser for de islandske skjalde hos kong Olaf, der dog intet har med »helgenen» at göre. Sagaens forfatter skriver (3. blad): »Nu kunde man fortælle meget om Olaf, af hvad han udførte på mange måder i retning af stormærker (ɔ: jærtegn), medens han var konge over landet, men man kan ikke fortælle om det således som det var, fordi der ikke er sådanne vidner angående dem alle, som er antagelige». Således taler ikke en mand, som vil skrive om en helgen. At han til slutning anfører en samling jærtegn, er kun hvad man væntede, og det samme gör Snorre. Jeg forstår overhovedet aldeles ikke, med hvilket blot gran af ret prof. Koht skriver, at

»der var frø i dette til ren historisk sagaskrivning, der kunde avle (fostre) hele kongesagaer; men det var endnu ikke historie».

Ikke mindre forundring vækker prof. Kohts udtalelser om Eiríkr Oddsson og hans værk (Hryggjarstykki); vi har sikre holdepunkter m. h. t. denne mands levetid og virken; i så henseende betyder det intet, at der er strid om, hvor langt ned i tiden hans skrift gik. Om dette udtaler Koht (s. 69—70), der mener, at det har handlet om »1130-årene» (som sagt dette er her ret ligegyldigt), at »heile soga hans bli ei forteljing um minne (udh. her) frå Noregs-ferda hans», og han kalder det for »ferdaminna»(!). Han går ind på min opfattelse, at Erik har taget Are til forbillede (nærmest m. h. t. anførelse af hjemmelsmænd og stræben efter objektiv sanddruhed). Det billede, som prof. Koht her søger at give, er efter min mening ganske urigtigt og i fuldkommen uoverenstemmelse med det billede, som kilderne giver os. Kildestederne har jeg samlet i min litt. hist. II 381—82. Det hedder om Erik, at han var jævnlig udenlands, ɔ: i Norge; når Koht klandrer, at jeg har sat disse rejser i årsagsforbindelse med hans skrift, indrömmer jeg gærne, at dette ikke direkte står i kilderne; det var en, i øvrigt meget nærliggende, slutning. Den må gærne falde (hensigten med hans rejser), men hvad der ellers står og hvad der uimodsigelig blev frugten af hans rejser, det er hans skrift. Dette kaldes udtrykkelig »en bog» (der kaldes Hryggjarstykki; dette navn er uforklaret). Der nævnes flere hjemmelsmænd, som Erik har spurgt og fået tidender hos, og det hedder udtrykkelig (se pkt 2): »I den bog fortælles om Harald gille og to af hans sönner, om Magnus blinde og Sigurd slembe, og lige til deres død». (Det er dette sidste »deres», der volder tvivl om bogens udstrækning). Kan nogen uhildet læse disse ord — og hvad der ellers står om Erik og hvorledes han bliver citeret — uden at få indtryk af, at her virkelig er tale om en historisk sammenhængende fremstilling, ialfald af Norges historie fra 1130—39 (jeg mener til 1161). Kan nogen virkelig tro, at der her er eller kan være tale om 'rejseminder' — dagbogsnotitser vel eller hvad? Nej, det må med den fuldeste bestemthed

hævdes, at der er tale om en bevidst historisk fremstilling, skreven så objektivt-pragmatisk som muligt, med Are som forbillede. Dette står efter min mening urokkelig fast. Men der er rigtignok meget vigtige følger deraf, som er i en særlig grad generende for prof. Kohts teorier. For det første forudsætter det en islænders sagaværk, ældre end Sverrissaga — hvad der for mig kun er den naturligste sag af verden —, og dernæst forudsætter det, at man havde andre, ældre, kongers sagaer skrevne, da det er naturligst at tænke sig udviklingen således, at først måtte disse skrives, förend samtidshistorien skreves; dette gælder også forholdet med Sverressaga.

Denne bliver således blot et, naturligt, led i udviklingen, langt fra det første, et led i den islandske sagaskrivning. Nogen norsk sagaskrivning vidner den ikke om. Det er således klart, at jeg ikke på nogen som helst måde kan underskrive prof. Kohts udtalelse som denne: »Det var i Noreg upptake vart gjort til egte historieskriving» (s. 70).

Mit standpunkt bekræftes fuldstændig ved udtalelser af den eneste norske historiske forfatter — der vel at mærke ikke skrev på modersmålet, men på latin —, Theodricus monachus, hvis Historia de antiquitate regum Norwagiensium formenes skreven i årene 1177—80, måske nærmest ved det sidste år.

Prof. Koht omtaler Thjodrik (s. 77) på en ret ejendommelig måde. Han udtaler, at Thjodrik selv siger, at »hans Norgeshistorie er den første, som er skrevet (»sett i hop»)», og der henvises til kap. 13, men det må ikke glemmes (det ses ikke af Kohts fremstilling), at Thjodrik udtrykkelig taler her om Norge, her fandtes der ingen historieskriver tidligere, og det er tilvisse sandt. Koht refererer Thjodriks grund til at skrive. Så tilföjes: »Han nævner dessutan [dette ord forstår jeg ikke i denne sammenhæng; Thjodrik har endnu ingen kilder nævnet] to gonger, at han bygger på dei minna islendingane har göymt, og på granskningane deiras i fyrrtida». Jeg kan ikke indrömme, at dette referat er helt rigtigt. Thjodriks ord er ganske anderledes bestemte end man efter referatet skulde tro. Hans ord er almen-

kendte og ofte anførte, men de må her gentages. Han begynder sin fortale med følgende betydningsfulde ord: »Jeg har anset det for umagen værdt, berömte mand, at optegne disse få ting om de norske kongers fortid (antiquitas) i al korthed og således som jeg nöje har kunnet udfritte hos dem, hos hvem erindringen om disse ting hovedsagelig (præcipue) tros at blomstre (vigere), dem vi kalder Islændinge, de som i deres gamle kvad har fejret dem (disse ting) og bevaret dem». Straks nævner han her Islænderne, deres historiske tradition (»horum memoria», horum er gen. obj.) og deres historiske kvad; — ikke et ord om hans egne landsmænd som kilde! Så følger den af Koht gengivne sætning, der motiverer Thjodriks egen grund til at skrive. Senere hen ytrer han sig om troværdigheden af det fortalte; ansvaret derfor påhviler »ene og alene dem, efter hvis fortælling vi har optegnet dette». Bestemtere var det vel ikke muligt at udtale sig, og her er intet, der kan drages i tvivl eller gøres til genstand for tolkning eller bortfortolkning. Og hertil svarer ganske hvad der straks efter står i 1. kap. om tidsregningen, hvor Thjodrik atter henviser til Islænderne, »om hvem det uden al tvivl står fast, at de forud for alle Nordens folk altid har været kyndigere og mere videbegærlige (curiosiores) med hensyn til denslags ting». Ejendommelige er også Thjodriks slutningsord. Han siger, at hvis nogen læser hans fremstilling og ikke synes om den, »må han ikke beskylde mig for usandfærdighed, ti hvad jeg har skrevet har jeg lært (modtaget) af andres meddelelse — hvilke disse er, har han jo tilstrækkelig klart angivet, — og han skal tilvisse vide, at jeg hellere havde ønsket en anden til at fortælle om disse ting end mig; men da dette ikke hidtil er sket, har jeg hellere villet göre det end at ingen skulde göre det». Disse ord tyder i hvert fald ikke på nogen almindelig historisk interesse hos Nordmændene selv o. 1180. Følgelig kan man heller ikke med nogen ret eller sandsynlighed betragte Sverrissaga, skreven (ɔ: dens begyndelse) blot 5—6 år senere, som frugt af en sådan interesse. Sandheden er, at interessen derfor var Sverres egen individuelle, og den er i betragtning af hans

begavelse og forhold, forståelig nok. Men han tyde til en islænder, ganske som Thjodrik selv havde gjort det.

Af Thjodrik kan intet andet sluttes, end at der o. 1180 hverken var historisk tradition i Norge eller historiske interesser, og heller ikke nogen lyst i det hele til at beskæftige sig med litteratur. Hvad enten man nu vil tvivle om Thjodriks ord eller ej, eller betragte dem som noget overdrevne, sikkert er, at de står i den nöjeste overensstemmelse med det kendte. Vi kender ingen som helst »bokheim» fra Norge i det 12. årh., med undtagelse af den specifikt gejstlige litteratur, de fra latin oversatte taler (homilier) eller lignende, men det har intet med historisk litteratur at göre. Dertil hører også Olaf d. helliges jærtegnsamling. Og så har vi Sverres stridsskrift — og det er norsk, men det er et kirkeligt skrift, og har heller intet med historie at göre, men det er interessant vidnesbyrd om Sverre og hans kamp og kampmåde.

Den norske »bokheim» i 12. årh. bliver da de nævnte homilier, det kirkelige stridsskrift — og naturligvis lovene, hvis man vil regne dem med —, samt Thjodriks skrift, der har hele sit historiske indhold fra Islænderne og som desuden er så ufolkeligt som vel muligt, skrevet som det er på latin.

Sverre er et enestående fænomen, ligesom hans sönnesön, Hakon d. gamle i 13. årh. (Hakon d. unge slutter sig dertil).

Dette århundredes litterære udseende svarer nöjagtig til det foregående. Vi møder ingen historisk litteratur eller selvstændige historiske interesser. Men vi møder en hersker, begavet som få, og selv interesseret i at hæve sit land op i höjde med andre kulturfolks. Derfor tager han bl. a. initiativet til at få en hoflitteratur, bestående af fremmede romaner og deslige, på norsk (de romantiske sagaer, riddersagaerne). Rimeligvis er Hakon ikke uden forhold til tilblivelsen af et værk som Fagrskinna — men dette er forfattet af en islænder, hvad alle indrömmer —, ligesom det er muligt, at Sverre har haft andel i tilblivelsen af Ágrip, som dog også sikkert er skrevet af en islænder. Sin egen saga besörgede Hakon ikke skreven, uagtet han havde sin bedste-

faders glorværdige eksempel — men han var heller ikke gode venner med Snorre. Men ikke så snart er den islandske historiker Sturla Þórðarson kommen til Norge, för kong Magnus, Hakons sön, overdrager ham at skrive sagaen om Hakon. Her er en slående parallel til Sverrissaga. Hvorfor tog kong Magnus ikke en nordmand dertil?

Det forekommer mig at alt dette er talende nok — men lidet til gunst for prof. Kohts »bokheims»-teorier.

Fra 13. årh. haves også den lille latinske Historia Norvegiæ, der på en måde svarer til Thjodriks, men som mulig eller snarest slet ikke er skreven af en indfødt nordmand — og så er der Kongespejlet, dette monumentale værk, som Norge har grund til at være stolt af, men som intet har med historie eller saga at göre og som har berøring med gejstlig litteratur (jfr Stjórn).

Når prof. Koht (s. 71 f.) henviser til udenlandsk (evropæisk) historisk litteratur og dens forhold til konger og kejsere og deri ser forbillede for Sverre, får det stå ved sit værd. Men jeg vil dog ikke undlade at göre den bemærkning, for det første, at prof. Kohts første spörsmål og tanke er den: »hvorledes kom Sverre på dette og hvorfra tog han forbilledet». Jeg kan aldrig forstå, hvorfor man så ofte først og fremmest stiller dette spörsmål, idet man næsten synes at gå ud fra, at ingen her i Norden af sig selv har kunnet hitte på noget som helst. Situationen var nu således for Sverre, at det forekommer mig en ligefrem sag, at han, med den begavelse han dog uimodsagt besad, af sig selv kunde komme på den tanke at få sin saga skreven, rimeligvis har han ikke været uvidende om islandsk sagaforfatterskab; sagaen er jo netop efter Kohts egen mening et tendensskrift (hvad jeg intet har at indvende imod). Hvad ialverden skal man her med et »forbillede»? Dernæst, hvad ved man om Sverres kendskab til den evropæiske litteratur för ham og samtidig med ham? Intet, absolut intet. Er det idethele rimeligt, at han har haft synderligt kendskab til den? Sverre er født i Norge, men 5 år gammel kommer han til Færøerne og her får han ganske vist en kirkelig opdragelse og vies til præst af biskop

Hroe. 1176 kom han så 24 år gammel, til Norge for at göre sin ret gældende, og så begyndte hans kamp- og trængselstid, der uafbrudt varer ved ialfald foreløbig til 1184. Da havde han tilvisse andet at tænke på end studier i evropæisk litteratur, og gejstligheden var ikke på hans side i det hele taget. Det kommer således an på, hvor megen uddannelse Sverre har fået hjemme på Færøerne. Men kan nogen egenlig være i tvivl om beskaffenheden af den? Er der nogen som heist rimelighed for, at han dér skulde have haft adgang til et bibliotek af den art, som der måtte forudsættes? Nej, det er det ganske sikkert ikke. Men derfor, vil man kunne sige, kunde dog Sverre have haft noget kendskab til, at der fandtes en historieskrivning ude i Evropa. Selv om denne mulighed indrömmes, behøver man dog ingenlunde at antage, at det er den, der har givet Sverre tanken. Der er eller var andre indre forhold tilstede, der langt bedre forklarer os sagaens tilblivelse, nemlig kendskabet til den ældre islandske kongesaga på den ene, og Sverres naturlige lyst til at få en for ham og hans sag passende fremstilling af sin ret og handlemåde på den anden side.

Prof. Koht er, som antydet, ikke i tvivl om, at sagaen er et agitationsskrift (s. 74), men når han ytrer, at den er bestemt til at blive oplæst (jfr Sverres kirkelige stridsskrift), og ikke til at blive læst, møder man atter en af disse mærkelige påstande, man uvilkårlig kommer til at studse ved. Skulde ikke sandheden være den, at den var bestemt til bægge dele, efter omstændighederne. Prof. Koht henviser til udtalelsen i kap. 15 (»som I nu skal høre»), og med urette til den i kap. 19: þat er ok skjótt at segja; denne forudsætter aldeles ikke mere en tilhører end en læser. Men dette spörsmål er i det hele af en ganske underordnet betydning. Jeg har så at sige blot noteret det.

Finnur Jónsson.

Fornsvenska ljudförhållanden.

I. Till frågan om nasalvokaler i fornsvenskan.

Som bekant har den fsv. postpositiva artikeln *-in* med kort *n*-ljud i t. ex. nom. sg. *solin* övergått till *-a* i en mängd nsv. bygdemål: *sola* etc. Redan för sextio år sedan har Lyngby i Antiqvarisk tidsskrift 1858—1860 s. 271 (även s. 254) givit den riktiga förklaringen av denna företeelse. Den beror därpå, att den efter infortis-vokalen *i* följande nasala konsonanten nasalerade den föregående vokalen, hvarefter denna övergick till *a*. Senare har denna ljudutveckling i nysvenska bygdemål, i äldre nysvenskan och i yngre fornsvenskan upprepade gånger behandlats av åtskilliga forskare. Så anträffar man i åtskilliga ä. nsv. skrifter ofta former sådana som t. ex. *ullan* 'ullen', bestämd sing. till femininet *ull*.

En härmed tydligen besläktad ljudutveckling föreligger i den vid första ögonkastet något påfallande typen för dat. plur. i bestämd form *fiskoman* 'fiskarna' i Cod. linc. T 181 (nr 20 enligt Kylanders förteckning), som under senare hälften av 1400-talet skrivits i Vadstena kloster.

Geete, som i Svenska medeltidspostillor utgivit handskriften, har s. 248 f. framhållit, att typen *fiskoman*, *aldroman*, *brødhroman* etc. etc. är i denna handskrift mycket vanlig. I Ark. nf. XXXII, 33 ff. redogör Lidén i detalj för frekvensen av denna typ i jämförelse med typerna *judhomyn* och *iudhomen*, och han upplyser, att formerna på *-oman* å ena sidan och formerna *-omyn* (*-omin*), *-omen* å den andra förekomma ungefär lika ofta i handskriften (resp. 52 % och 48 %). Han ställer typen *fiskoman* i samband med utvecklingen *solin* > *sola* etc. i svenska bygdemål och framhåller, att typen *fiskoman* i denna Vadstena-kodex harmonierar med uppgiften hos Aurivillius (c. 1680), att man på hans tid »apud Ostrogothos sylvestres» i dat. pl. best. form använde *backoma*

'backarna' etc. Dessutom jämför Lidén fsv. dat. pl. *fiskoman* med den i det nutida Orsamålet använda typen dat. pl. *kulluma* 'åt flickorna' (men t. ex. nom. sg. fem. fsv. *nalin* 'nålen': i Orsa *noli* eller *nolə* enligt J. Boethius Orsamålet I, s. 85; 41).

Emellertid har det icke blivit utrett, hvarför det just är i dativus pluralis best. form *fiskomin* > *fiskoman* etc., som *-in* övergått till *-an* i den i fråga varande Vadstena-kodex, och detta synes mig obetingat ha det största intresset. Man har nämligen ej i denna handskrift påvisat *-an* i andra former av best. artikeln. Tvärtom finner man i denna uti nom. sg. fem. *Læstin* 'evangelium' 179: 24 — i dat. sg. fem. *læstinne* 178: 24 — i pl. neutr. *The ordhin* 180: 9 osv. osv. Jmf. härmed former på *-in* sådana som *I skulin* 178: 6; *al ærandhin* 179: 29; *thera j mællin* 179: 7; nom. sg. fem. *læsin* 'läst' 179: 24 etc.

Innan jag söker besvara frågan, hvarför *fiskomin* blivit till *fiskoman*, men nom. sg. best. form *læstin* bevarat *-in*, vill jag först erinra om ett par andra, i vissa fsv. handskrifter mötande former för dat. pl. i bestämd form.

Det är anmärkningsvärt, att åtskilliga yngre fornsvenska skrifter, som i regeln bruka ofullständig vokalbalans för *i* : *e*, i strid mot denna använda dat. pl. av typen *piltomen* 'åt piltarna'. Så har Själens tröst *iwdhomen*, *taflomen* etc. men däremot *laghin* (best. form av *lagh*), *budhordhin*, *j scriptinne* etc.; Medeltidspostillor I *trämen* 'åt träden', *skymen* 'åt skyarna', *stiernomen* etc.; Birgitta I *skælomen*, *diæfwlomen* etc.; Bonaventura *øghomen*, *hedhningomen* etc.; se Kock Fornsvensk ljudlära II, 289 f.

I den dalska urkunden Privilegier för Kopparberget (SD. nr 4142) av år 1347, i hvilken urkund den fullständiga vokalbalansen för *i* : *e* väsentligen tillämpas, regleras bestämda artikelns rotvokal på följande sätt:

I regeln är denna *e*: *vintren*, *koparen*, *aret*, *berghsens* etc., dock med dessa inskränkningar:

1) Omedelbart efter palatal konsonant brukas i sluten stavelse *i*: *berghit* (*bærghit*) 4 ggr, *øþinsdaghin oc løghædaghin* (s. 639 r. 9).

2) I best. form av dat. pl. användes *æ* i *mæstæræmannomæn* (s. 638: 34), *torghdaghumæn* (s. 639: 11)[1].

Enligt min uppfattning är motsatsen dat. pl. *fiskoman* med *-an* men *læstin* 'evangeliet' med *-in* i Vadstena-kodex T 181 att förklara sålunda:

I vissa fsv. bygder har denna ljudlag tillämpats: mellan två nasala konsonanter nasaleras ett *i*-ljud i infortis-stavelse och övergår därefter till *a*; däremot förblir uti infortis-stavelse ett *i*-ljud tillsvidare onasalerat, när det visserligen efterföljes, men icke tillika föregås av en nasal konsonant; i sistnämnda ställning kvarstår det därför såsom *i*-ljud[2].

Orsaken till denna ljudlag är självklar. Naturligtvis sprider sig nasaliteten lättare till en vokal, när denna icke blott efterföljes, utan även föregås av en nasal konsonant. Därför nasalerades *i* uti *fiskomin* och blev därefter till *a* (*fiskoman*), under det att *i* uti best. form *læstin*, *solin* tillsvidare förblev onasalerat. Först senare nasalerades ett infortis-*i* av en efterföljande nasalkonsonant ensam; därvid blev ultima-vokalen nasalerad i *solin*, som därför utvecklades till *sola*(*n*).

Den här framställda ljudlagen bestyrkes därav, att enligt hvad Hjelmqvist meddelat i Studier i nord. filologi IV nr 3 s. 33

---

[1] När denna handskrift en gång använder *i* *iorþinne* med *i* i penultima, så kan detta bero på att den i fråga varande dialekten hade semifortis (ej infortis) på penultima av dativer på *-inne* med långt *n*-ljud. Verkliga undantag från regeln äro endast *vintryn* 'vintren', *brutyn* 'brotten', hvartdera en gång.

[2] Jag har givit ljudlagen denna formulering under förutsättning, att nasaliteten hos ultima-vokalen i dat. pl. *fiskomin* icke står i omedelbart sammanhang med den samnordiska nasaliteten hos ultima av ack. sg. m. *goðan* etc., dvs. att i de flesta bygder under ä. fsv. tid ultima-vokalen i *fiskomin* liksom i *goðan* förlorat sin nasalitet, så att i flertalet dialekter orden t. ex. c. 1350 hade onasalerad ultima. Efter denna tid nasalerades på nytt ultima i *fiskomin* etc. — I dialekter, där ultima eventuellt sedan urgammal tid bibehållit nasaliteten i *goðan*, *fiskomin*, kan denna nasalitet mellan två konsonanter ha förstärkts i *fiskomin*, hvarför dess *i* blev till *a* (*fiskoman*).

(jmf. även Lidén anf. st. s. 36), handskriften jämte *thennyn ordhin* 'dessa ord' även (tre ggr) brukar *thennan ordhin* 'dessa ord'. Liksom i dat. pl. *fiskomin* (*fiskoman*) stod infortis-vokalen *i* uti *thennin* (*thennyn*) mellan två nasalkonsonanter; det nasalerades därför och övergick till *a*: *thennan*.

Såsom Hjelmqvist anf. st. nämnt, finnas i handskriften en gång *bundan* 'kärve' (en gång dessutom *brudhan*, skrivfel för *bundhan* 'kärve') samt en gång pass. part. *wexan* i uttrycket »en wexan jomfru».

Lidén anf. st. s. 36 synes mena, att en utveckling *-in* > *-an* skulle föreligga i *bundan*, *wexan* liksom i *fiskoman* etc.

Jag kan ej dela denna uppfattning. Substantivet *bundin* 'kärve' har även i vissa andra handskrifter sidoformen *bundan* (i handskrifter av Upplandslagen); dessutom förekommer formen *bundon* i vissa handskrifter av samma lag och i Magnus Erikssons landslag; se Rydqvist II, 115. Denna växling *bundin* : *bundan* : *bundun* (*bundon*) har av mig, såsom jag tror, på fullt tillfredsställande sätt förklarats i Beiträge XXIII, 491 f. och i Altnordischer *u*-umlaut in ableitungs- und beugungsendungen (Lunds univ:s årsskrift N. F. Avd. 1. Bd 14. Nr 28. 1918). Formen *bundan* 'kärve' är identisk med got. *bundan*, pass. part. neutr. till *bindan* 'binda'. — Skrivningen *wexan* har påvisats blott från ett ställe och i detta sammanhang: »en wexa*n* jomfru fik stora*n* kærlek til wan herra» (s. 176: 13). Här är »wexa*n*» ('uppvuxen') säkerligen endast skrivfel. »Wexa*n*» står för *wexin*, och felet har framkallats av det följande »stora*n*»; alltså dittografi. Det här mötande *wexan* kan även lätt vara skrivfel för *waxen* 'uppväxt'.

Då i vår handskrift övergången *-in* till *-an* påvisats i infortisstavelse blott i typen dat. pl. *fiskomin* > *fiskoman* samt i neutr. pl. *thennin* > *thennan*, så beror detta naturligtvis på följande omständigheter: Dat. pl. best. form *fiskomin* (*fiskoman*) intog på grund av sin bildning en isolerad ställning och påverkades därför ej av andra bestämda former på *-in* (*laghin* etc.), där *-in* ljudlagsenligt kvarstod. Detta vållade, att ljudlagen kunde inträda i

fiskomin > *fiskoman*. Neutr. pl. *thennin* (*thennan*) var även, till följe av sin, i förhållande till flertalet pronominella ord, oregelbundna bildning, en isolerad form, och den var därför underkastad ljudlagens verkan. Däremot kvarstår det äldre *-in* (*-yn*) helt naturligt i t. ex. *the try dygnyn* (179: 5) 'dygnen', ehuru *-in* föregicks av en nasal konsonant. Orsaken är den, att best. formen *dygnin* (*dygnyn*) påverkats av den stora massan neutrer i best. formen pluralis *husin, fatin* etc. etc. utan nasal konsonant framför *-in*.

Den här avhandlade Vadstena-handskriften återgiver säkerligen delvis östgötskt uttal under senare hälften av 1400-talet. I den dåtida östgötskan hade alltså *-in* blivit till *-an* i infortis-stavelse blott efter föregående nasal konsonant (*fiskoman*). Våra dagars östgötamål visar en övergång *-in* > *-an* > *-a* även i ord av typen *solin* > *sola* etc., således även efter icke nasala konsonanter. Redan i Lexicon lincopense, utgiven 1640 av östgöten Jonas Petri Gothus, anträffar man exempel på *-an* i st. f. *-en* i bestämda artikelns feminina form såsom *döran* 'dörren' (under crepo och limen), *vllan* 'ullen' (under floccus). Så väl när *fiskomin* blivit till *fiskoman*, som när *solin* blivit till *sola* (*ullin* till *ullan*), så är det samma tendens, som gjort sig gällande. Först inträdde vokalnasaleringen och övergången *-in* > *-an* blott efter nasal konsonant (*fiskoman*); senare inträdde i Östergötland vokalnasaleringen och övergången *-in* > *-a*(*n*) efter andra konsonanter (*sola*).

Orsamålet i Dalarna synes i detta avseende ännu stå kvar på samma ståndpunkt som 1400-talets östgötska, då man i Orsa har *kulluma* 'åt flickorna', men *noli* 'nålen'.

Ljudförhållandena i den ovan s. 140 nämnda Dala-urkunden från år 1347 kunna i viss mån sammanställas härmed.

Det är givet, att övergången från *-in* till *-an* i *fiskomin* > *fiskoman* icke inträdde med ett slag, utan så småningom. Sedan ultimavokalen nasalerats, passerades väl dessa utvecklingsstadier: *fiskomin* > *fiskomen* > *fiskomæn* > *fiskoman*. Det här mera teoretiskt antagna utvecklingsstadiet *fiskomæn* återfinna vi uti dat. pl. *mæstæræmannomæn*, *torghdaghumæn* med *-æn* i Privilegier för Kop-

parberget, under det att denna urkund annars i artikeln ha eller *e* (*løghædaghin* etc., *vintren* etc.).

Ovan s. 140 framhölls, att man i åtskilliga y. fsv. skrif finner *-en* i dat. pl. *iwdhomen* etc. men (oftast) *-in* såsom bestä artikel i *laghin, budhordhin* etc. Åtminstone vissa av dessa skrif stå i samband med Vadstena kloster i Östergötland. Då levi mus hvilade på ultima så väl av best. formerna *laghin, budhord* etc. som av *iwdhomin*, så kan man svårligen antaga, att öv gången *iwdhomin* > *iwdhomen* berodde därpå, att ultima h levissimus. Former av typen *iwdhomen* bli däremot fullt gripliga, om man uppfattar dem såsom ett stadium i utveckling *fiskomin* > *fiskomen* > *fiskomæn* > *fiskoman*. Alltså torde dat. *iwdhomen* (*fiskomen*), åtminstone i skrifter som stå i samba med Vadstena kloster, utgöra ett förstadium till den i östgötsl under tiden 1450—1500 mötande formen *fiskoman*.

II. Växlande kompositionsvokaler i fornsvenskan.

I sin skrift »Studier i outgivna fornsvenska handskrift s. 66 yttrar N. Beckman på tal om den handskrift till Magn Erikssons stadslag, som av Schlyter i upplagan av denna kallas L och dateras till omkring 1450, och som av Beckn kallas Arboga lagbok: »En underlig vokal möter i kompositio fogen i *borghomæstare* RB 2 § 1 och pass. Troligen har »bin vokalen» saknat stöd i uttalet och därför blivit oetymologi skriven». Samma skrivning *borgomæstare, -a* anträffas en Beckman s. 84 i Arboga tänkebok. Han nämner däremot ic att Söderwalls ordbok såsom en sidoform till det vanliga *borghamæstare* från ett diplom utfärdat i Västerås år 1401 (ns. I nr 47) antecknat *borghomæstare*. Huru Beckmans ord, »bindevokalen saknat stöd i uttalet», böra uppfattas, är mig i fullt klart. Snarast torde han mena, att skrivarens uttal *borghmæstare*, och att han dock — i strid mot detta — sk *borghomæstare*. Då emellertid såsom nämnt skrivningen *borg mæstare* möter även annanstädes i den fsv. litteraturen, har n

enligt min åsikt ej skäl betvivla, att den havt stöd i ett medeltida uttal. Dessutom skola vi nedan erfara, att i en mängd andra fsv. sammansättningar »kompositionsvokalen» *a* liksom i *borghamæstare* : *borghomæstare* kunnat utbytas mot *o*, och formen *borghomæstare* bör tydligen bedömmas på samma sätt som andra likartade ord.

Å andra sidan har Noreen i Aschwed. gramm. § 148 sökt förklara *a* i kompositionsfogen i st. f. väntat *o* i vissa sammansättningar såsom *frillabarn*, *kista fæ* i Cod. Holm. 47 till Stadslagen. I dylika ord hade man i överensstämmelse med gen. sg. *frillo* (till *frilla*), *kisto* (till *kista*) väntat *o* i andra stavelsen. Till förklaring av *a* antar N., att i fornsvenskan ett *o* med levissimus skulle »sporadisch» ha övergått till *a*.

Till denna uppfattning kan jag icke ansluta mig. Att antaga en blott »sporadiskt» verkande ljudlag är ju i allmänhet mycket vanskligt, och någon ljudlag sådan som den nyss antydda har enligt min åsikt icke funnits i fornsvenskan (-*a* i dat. sg. *landena* i st. f. *landeno* etc. beror på analogi-påverkan). Också former av typen *frillabarn* i st. f. *frillobarn* äro att förklara på annat sätt, än N. gör.

Det synes mig, som om det nyss anförda visar, att frågan om kompositionsvokalernas växling i fornsvenskan kunde behöva närmare belysas, än hittills skett. Jag skall här söka giva en dylik belysning utan att göra anspråk på att uttömmande behandla spörsmålet. De flesta nedan anförda exemplen äro hämtade ur Söderwalls ordbok.

Vi utgingo ifrån att i fsv. kompositionsvokalen *o* stundom anträffas i st. f. snarast väntat *a* (*borghomæstare* i st. f. *borghamæstare*), och att omvänt kompositionsvokalen *a* ibland förekommer i st. f. snarast väntat *o* (*frillabarn* i st. f. *frillobarn*). För att belysa dessa fakta är det skäl erinra om att såsom kompositionsvokaler stundom *o* eller *a* uppträder i st. f. snarast väntat *e* (*i*).

Så har t. ex. isl. *styrimaþr* fsv. *styriman styreman* 'skeppare, styrman' i fornsvenskan stundom formen *styroman* Bir. I, Bir. III, Leg. III; också i ä. nsv. anträffas *styroman* Bibeln 1541 osv. Här har man tydligen icke någon ljudlagsenlig övergång av ett äldre *e* till *o*, utan *o*-ljudet bör förklaras på annat sätt. Nu har man i fornsvenskan en hel mängd komposita sådana som *deluman viþerdeloman*, *færioman*, *giptoman*, *grimumaþer* 'maskerad man', *leghoman*, *plaghoman* 'plågare', *putomaþer* 'man som umgås med skökor', *saluman*, *sysloman*, *villoman* 'villfarande man, trollkarl', *almosoman* 'tiggare', *forseoman* 'tillsyningsman', *portkonumaþer* 'man som umgås med skökor' osv. osv., dvs. sammansättningar, hvilkas senare led är *man* (*maþer*), och i hvilka första kompositionsleden slutar på *o* (*u*). Från dessa och dylika har tydligen det äldre *styreman* på analogisk väg fått kompositionsvokalen *o*, så att sidoformen *styroman* uppstod.

Härtill finnes dessutom en särskild anledning.

I min avhandling Till frågan om akcentueringens inverkan på svenskans vokalisation (i Svenska landsmålen XIII nr 11) s. 12 ff. har jag framhållit, att komposita (ursprungliga juxtapositioner) sådana som fsv. *færioman* 'färjekarl' under medeltiden akcentuerades på två olika sätt. Man uttalade dels *fǽriò mán* såsom två skilda ord, med två fortis-akcenter och levis på *o*, dels också *fǽriomàn* såsom ett kompositum med blott *en* fortis (på antepenultima), levissimus på penultimas *o* och semifortis på ultima. Vid akcentueringen *fǽrio mán* kvarstod *o* med levis ljudlagsenligt; vid akcentueringen *fǽriomàn* med levissimus på *o* blev detta ljudlagsenligt till *e* (ə): *færieman*. Den äldre formen *færioman* med kompositionsvokalen *o* ansågs emellertid ofta vara den korrektare. Då man nu hade *færieman* : *færioman*, så bidrog detta till att i *styreman* införa det »korrektare» *o*, så att man erhöll *styroman*.

Förhållandet är väsentligen detsamma med åtskilliga andra komposita med växling *e* (*i*) : *o*. Jag nämner såsom exempel endast:

kænneswen 'lärjunge': *kænnosuen* Bir. III, som fått *o* från *legho-*, *redho-*, *þiænisto-swen*; jmf. även *stuvuswen*, *sæluswen*.

ærvedel 'arvedel' : *ærffwodel* PM. med *o* från *gruvo-*, *hytto-*, *æghodel*. Även i ä. nsv. finnes *arffuodel* NTest. 1526, Psalmboken 1536 osv. (exempel i SAO.).

På väsentligen enahanda sätt har i en hel mängd sammansättningar första ledens kompositions-vokal *e* på analogisk väg delvis blivit ersatt av *a*.

Isl. *kennifaþir* fsv. *kænnefaþir* 'lärare' förekommer även under formen *kiænnafadhir* (gen. *kiænnafadhurs* Bil.). Vid sidan av *kænneswen* 'lärjunge' finnes även *kænnaswen* Bil., *kennaswen* MP. I.

Efter komposita av typen *barnafadhir*, *skriptafadhir* har kompositionsvokalen *a* antagits av *kiænnafadhir*, och från *brudha-*, *dura-*, *hærra-*, *hæsta-*, *præsta-*, *smidha-*, *kamara-*, *kællara-*, *myntara-*, *stekara-*, *skomakara-swen* etc. infördes kompositionsvokalen *a* till *kænnaswen*.

Också här har den i fsv. förekommande växlande akcentueringen av juxtapositioner sådana som *skripta fadhir* (hvars första led är gen. sg. *skripta(r)*) spelat en roll. Liksom *færio man* (*færioman*) uttalades *skripta(r) fadhir* (*skriptafadhir*) dels med två fortis-akcenter och levis på andra stavelsen, dels med en fortis-akcent och levissimus på andra stavelsen. Härigenom uppstod växlingen *skriptafadhir* med *a* och *skriptefadhir* med *e* i andra stavelsen (se Kock anf. avhandl. s. 13 f.). Då den äldre formen *skriptafadhir* ofta uppfattades som den korrektare, medverkade detta till utbytet av *e* mot *a* också i *kiænnafadhir*.

Såsom exempel på ord, där liknande analogi-inflytande gjort sig gällande, nämner jag blott dessa:

isl. *sendibuþ* fsv. *sændebuþ* : *sændabudh*, *-bodh* Ansg., Su. med *a* från *byrþa-*, *gæsta-*, *nadha-*, *næmda-*, *sokna-buþ* etc.

isl. *brennisteinn* (jämte *brennusteinn*), fsv. *brænnesten* 'svavel' : *brennastens-* MP. bis, LfK. med *a* från *dyghþa-*, *gripta-*, *halla-*, *kwærna-sten* osv.

fællebodh 'bod som kan nedfällas' : *fællabodha rum* FH. III (1447) — *mæltebodh* 'mältbod' : *mælta-* SJ. 3 ggr med *a* från *fanga-*, *siæla-*, *stranda-bodh* osv.

thænkebok 'minnesbok' : *tænkia bøkir* MB. II 3 ggr med *a* från *bøna-*, *kæmpa-*, *stena-*, *tidha-bok* osv.

Också isl. *lékidómr* fsv. *lækedomber* 'läkedom' har undantagsvis fått *a*: *lækadoom* Al. en gång; så ock fnorska *kennidómr* fsv. *kænnedomber* 'undervisning' : *kiænnadom* Bil. en gång. Orden ha påverkats av *pavadomber* 'påvedöme', *laghadomber* (*lagha domber*) 'laga dom'. Dessutom har *kiænnadomber* rönt inflytande från *kænnifadhir* : *kænnafadhir*, *kænneswen* : *kænnaswen*; *lækadoom* väl även av *lækia-mæstare* 'överläkare'.

Till och med avledningar på *-liker*, *-lika* kunna någon gång erhålla »kompositions»-vokalen *a*, t. ex. *fullelika* 'till fullo' (isl. *fulliga*) : *fullalig(h)a* RK. II, *fullalige* SJ. — *obøteliker* 'obotlig' : *obøthaligen* FM. (1457) etc. Här har *a*-ljudet införts från ord sådana som *skadhaliker* : *skadheliker* 'skadlig', *haskalika* (isl. *háskaliga*) : *haskeligh* 'förskräckligt'.

Redan av de nu anförda exemplen framgår, att i fornsvenskan en kompositionsvokal mången gång på analogisk väg ersatts av en annan kompositionsvokal.

Förhållandet är i stort sett detsamma, när kompositionsvokalen *a* ofta utbytes mot *o* (*u*), och när omvänt kompositionsvokalen *o* (*u*) mången gång ersättes av *a*.

Ett typiskt exempel må först anföras.

Isl. *mánadagr* fsv. *manadagher* 'måndag' har normalt *a* i andra stavelsen, eftersom gen. sg. *mana* ingår i sammansättningen. Också fsv. *freadagher* 'fredag' (jmf. isl. *friádagr*) har normalt denna form. Stundom anträffas dock *manodagher* och *freodagher*. — Däremot heter isl. *sunnudagr* på fsv. normalt *sunnodagher* (jmf. isl. *sunna* 'sol', gen. *sunnu*). Undantagsvis finner man *sunnadagher*. Det är uppenbart, att dessa namn på veckodagar påverkat hvarandra, så att *manadagher*, *freadagher* stundom erhållit *o* i andra stavelsen från *sunnodagher*, under det att omvänt detta enstaka gånger lånat *a* från *manadagher*, *freadagher*.

Formen *manodagher* finnes t. ex. i SD. ns. I (1402), ST. — formen *freodaghin* i SD. ns. II (1409) — formen *sunnadagher* i SD. III (1323), ST., KL., *sunnadag nat* Bil. etc.

Växling a:o.

På väsentligen enahanda sätt som i *manadagher* : *manodagher* har *a* utbytts mot *o* i t. ex. följande komposita:

isl. *dómadagr* fsv. *domadagher* : *domodagher* LfK. med *o* från *fasto-*, *fødzlo-*, *hwilo-*, *stæmno-*, *sunno-*, *kyndilmæsso-dagher* etc.

byaman 'borgare' (av gen. sg. *bya(r)* till *by*) : *byoman* (*-men*) SD. IV (början av 1400-talet) — *soknarman* 'sockneman' (av gen. sg. *soknar* till *sokn*) : *soknomanna* Västm.-lagen Kr. 4 (Siljestrand I, 115), *soknoman* Pa. (Tung.) — *synaman* 'syneman' (av gen. sg. *syna(r)* till *syn*) : *synoman* TB. 6 ggr. Dessa ord ha erhållit kompositionsvokalen *o* (*u*) från t. ex. *delu-*, *færio-*, *gipto-*, *legho-*, *puto-*, *salu-*, *syslo-*, *talu-*, *ymu-*, *almoso-*, *forgangu-*, *forseo-*, *lepsaghu-*, *piænisto-man*.

skriptamal 'skriftermål' (av gen. sg. *skripta(r)* till *skript*) : *skriptomal* MEStL., *skrifto maalom* VKR. en g. — *biltoghamal* 'mål som rör landsflykt' : *biltoghomal* BSH. II (1399) — *botamal* 'mål, hvari böter ega rum' : *botomal* SD. I (övers. i gl. hs.) — *lyghnamal* 'falsk beskyllning' (av gen. sg. *lyghna(r)* eller gen pl. *lyghna* till *lyghn* 'lögn') : *lyngno maal* Iv. en g. ha fått *o* efter *delo-*, *gipto-*, *kæro-*, *legho-*, *stæmno-*, *tungo-*, *thrætto-*, *værio-mal* etc. Genom påverkan av dessa och dylika ord har även fsv. *klaghamal* (alltid med *a* i penultima) blivit nsv. *klagomål*.

hionalagh 'äktenskap' (av gen. pl. *hiona* till *hion*) : *hionolag(h)* VML. Kr. 22: 1 (Siljestrand), MB. I s. 329 flera gånger, ST., Prosadikter 137: 8, *hionolax folk* ST., *hionolax laghen* Speculum virg. 369: 8 har erhållit *o* från *kirkio-*, *skæpno-*, *tungo-*, *ødhno-lagh*.

strængialeker 'strängaspel' (av gen. pl. *strængia* till *strænger*) : *strængio leek* Bir. IV med *o* efter *harpo-*, *orgho-*, *dokko-leker*.

tarafulder 'full av tårar' : *taarofuld* Bir. III en g. — *dyghþa-*

fulder [illegible] : *bygging-fulder* Bir. III en g. med *o* från *brædzko-*, *dolo-*, [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], *piagio-*, *drætto-fulder* etc.

[illegible] *runastenar* [illegible] : fsv. *runastenen* SD. II (1287). Om ej skrivfel [illegible], [illegible] ha anslutits till *gatu-*, *hyrno-*, *slipo-sten* etc.

[illegible] [illegible] : [illegible] [illegible] MESt. [illegible] var. efter *gruvo-*, *ægiv-del*.

[illegible] [illegible] : [illegible] Leg. en g. efter *kirkio-garþer* (*gatu-*, [illegible], [illegible], *setu-*, [illegible]*-gardher*).

I full överensstämmelse med ovan anförda talrika komposita har fsv. *borgiamestare* 'borgmästare', som utgör en försvenskning av mnt. *borgemester*, i vissa skrifter (jmf. ovan s. 144) erhållit formen *borgiomestare* efter komposita av typen *blidho-*, *bysso-*, *harpo-*, *koko-*, [illegible]*-mestare*.

Efter *skriptamal* : *skriptomal* kan *skriptafadhir* 'skriftefader' ha fått sidoformen *skripto-* [illegible] etc.) *fadhir* SD. ns. II (1409), LfK. På liknande sätt är det mycket möjligt, att *byakirkia* 'stadskyrka' blivit till *bykirkia* SD. ns. I (1401), FH. III (1445) efter det icke sällsynta *byman*.

Blott skrivfel är väl t. ex. *hofþo duker* (för *hofþa-*) VML. Æ. 10 pr. (Siljestrand) — *skatt bønder* BSH. II, 237 (jmf. dock nsv. *kronobönder*). Så väl ock (med *u* i st. f. *a*) t. ex. *afgudhu-præster* Bil. en g.

Det isl. *vesalligr* 'usel' med adv. *vesalliga*, avledda av *vesall*, motsvaras av fsv. adv. *usulika* Bildst., Bir. I, Bir. III etc., avlett av *usal* 'usel'. Troligen har ett fsv. **usal(l)ika* blivit till *usulika* under påverkan av *fasulika* etc. (fsv. har även *usulheet* 'uselhet' Al. ἅπ. λεγ.).

Det är blott sällan, som jag icke kunnat uppspåra en bestämd orsak till utbytet av *a* mot *o* i förra kompositionsleden. Detta är dock fallet med *ryggiatafla* 'ryggkota' (jmf. gen. sg. *ryggia(r)* till *rygger*) : *ryggiotafla* Bir. tre gånger — *liusastaki* 'ljusstake' (gen. pl. *liusa*) : *liuso staki* Bir. I bis — *liusastolpe* : *liuso-stolpe* MB. I en gång. Emellertid är det otvivelaktigt, att *o* på

analogisk väg inträngt även i dessa ord. Man bör erinra sig, att den till oss komna fornsvenska litteraturen är jämförelsevis liten med ett mycket begränsat ordförråd. Troligen har t. ex. *ryggiotafla* erhållit *o* från juxtapositioner med *-tafla* till senare led och med första leden slutande på *-o*, fastän dylika fsv. juxtapositioner icke påvisats i litteraturen.

Det är också anmärkningsvärt, att *øghnablik* 'ögonblick', *øghnabra* 'ögonhår', *øghnabragdh* 'ögonkast', **øghnavik* 'ögonvrå' åtskilliga ggr ha *o* i andra stavelsen: *øg(h)noblik* Bir. IV 1 g., LfK. 3 ggr, *øghnobra* LfK. 1 g., Leg. III 1 g., *øghnobragdh* MB. I 1 g., *øghno wik* Al. 1 g. Då man hade i fsv. både *q̄winnafridher* och *qwinnofridher* med samma betydelse 'kvinnofrid', *qwinnamiolk* : *qwinnomiolk* etc., dessutom **nunnakloster* : *nunnokloster* 'kloster för (flera) nunnor' osv., så är det möjligt, att dylika analogier framkallat utbytet av *øghna-* mot *øghno-*. — Det kan förtjena nämnas, att i de anförda komposita på *øghno-* senare leden börjas med labial konsonant (*øghnoblik* etc.), och det skulle kunna övervägas, huruvida *a* i levissimus-stavelse mellan labialiserat *n* och labialkonsonant dialektiskt blivit till *o*. Detta är mycket ovisst; jmf. dock det dialektiska fsv. *likami* : *licomi* etc. Kock Sv. ljudh. I § 373.

Enligt Brate Östergötlands runinskrifter s. 267 och Ark. nf. XXXI, 186 f. skulle infortis-vokalen *a* rätt ofta i fornsvenskan ha övergått till *o* i förra kompositionsleden av n a m n på *-son*, *-bodha*, *-bol*, *-bro*, *-rudh* (*-rydh*), *-rum*, *-stum*, *-thorp*, nämligen genom likdaning av *a* med vokalljudet i följande stavelse. Denna Brates uppfattning kan här knappast diskuteras, eftersom han icke anför mera än ett enda exempel på denna av honom antagna ljudutveckling. Detta är personnamnet *Tove Bænæson*, som en gång skrives *Tofwe Benosson* (SRP. nr 2454). Enligt min uppfattning är Brates åsikt icke riktig. Det av honom anförda *Beno-* kan förklaras sålunda: I fall namnet *Bæni*, såsom Lundgren Personnamn s. 41 menar, är en förkortning av lat. *Bĕnedictus*, så bör *Bæni* (*Beni*) ha havt kort rotstavelse, och *Beno(s)-* i st. f. *Bena(s)-*

beror då på vokalbalans *a* : *å* (*o*). Andra av Brate åsyftade men icke anförda namn torde böra uppfattas i överensstämmelse härmed. För övrigt kan det en gång antecknade *Benòsson* naturligtvis lätt vara skrivfel (dittografi).

Utan tvivel ha åtskilliga ortnamn på *-bodha*, *-bol* etc. (liksom de här ovan anförda talrika appellativerna) med första leden slutande på *o* på analogisk väg fått denna vokal. När man t. ex. hade fsv. *Mildobothum*, sammansatt med gen. sg. *Mildo* till kvinnonamnet *Milda* (= nno. *Milda*, Lundgren-Brate Personnamn s. 177), så är det lätt begripligt, att ortnamn av denna typ (*-o-bodhum*) meddelat första ledens *o* till andra ortnamn på *-bodhum*, hvilkas första led ursprungligen havt annan vokal. Det torde nämligen vara visst, att Lundgren i Personnamn ofta med rätta uppfattar en på *o* slutande första led i sammansatta ortnamn såsom utgörande gen. sg. till kvinnonamn på *-a*.

Med dessa anmärkningar vill jag ej bestrida möjligheten av att man vid valfrihet mellan kompositionsvokalerna *a* : *o* i ortnamn stundom valt *a*, emedan följande stavelse (ex. *-thorp*) innehöll ett *o*-ljud.

Några anmärkningar må särskilt göras om vissa fornsvenska komposita av typen *[illegible]* 'flugviska', *nunnokloster* 'nunnekloster'.

När feminina [illegible] ingå såsom första juxtapositionsleder [illegible] identisk med gen. singularis [illegible] synpunkt väntar gen. pluralis [illegible]. Här är det naturligtvis fråga [illegible] en fluga). Förhål[illegible] *[illegible]* 'flugviska' — *nunno*[illegible] 'plågande gräshoppssvärm' [illegible] 'fikonträd'. Med hänsyn till [illegible] *[illegible]*, *-qwaster*, liksom man [illegible] som vållas av flugor'; vidare hade [illegible] osv. Stundom anträffas i samma juxta-

position dels en form på *-a-*, dels en form på *-o-*. Fsv. har t. ex. de av *rova* 'rova' bildade *rovaryþia* : *rovoryþia* jämte *rofna ryþia*, under det att gen. pl. *rofna* ingår i *rofnaaker*, *-ruþa*, *-sviþia*, *-vreter* etc. [1].

Växlingen *rofnaryþia* : *rovaryþia* beror därpå, att *n* i gen. pl. *rofna-* på analogisk väg förlorats. Då man hade sg. nom. *rova*, obl. kasus *rovo*, pl. *rovor*, *rovom*, så lät man *rofna-* bli till *rova-*; jmf. att gen. pl. *goþra*, gen. sg. fem. *goþrar*, dat. sg. fem. *goþre* blevo till *godha*, *godha(r)*, *godhe* med *r*-förlust genom påverkan av *goþan*, *goþum* etc. (Kock Studier i svensk grammatik (i Sv. landsm. XI nr 8) s. 34).

När åter formen för gen. sg. *flughu-*, *rovo-* etc. har tendens att bli den i första juxtapositionsleder företrädesvis använda, så beror detta på samverkan av olika förhållanden. I vissa juxtapositioner sådana som fsv. *frilloson*, *duvounge* etc. har förra leden singular betydelse, och formen för gen. sing. är därför den naturliga.

Detta var ursprungligen fallet även med t. ex. *nunnoklædhabonadher* 'nunnedräkt', *nunnoliverne* 'nunnelevnad', *nunnolovan* 'löfte som göres av en nunna'. Betydelsen av dylika ord försköts emellertid, så att de brukades även att beteckna 'nunnors dräkt', 'nunnors levnad' etc. Man bildade därför efter dylika ord även *nunnokloster*, hvars första led har avgjort plural betydelse. På väsentligen liknande sätt ha *flughuflækter*, *rovoryþia* etc. med plural betydelse hos förra leden uppstått.

Hit höra ock åtskilliga juxtapositioner med *qwinna-* : *qwinno-*. Jämte *kona* 'kvinna' (hvartill i isländskan *kvenna*, i fsvenskan *qwinna* bruka betraktas såsom gen. pl.) hade de fnord. språken redan i gammal, troligen åtminstone sent urnord. tid nom. sg. *kvinna* (*qwinna*). Nom. sg. kuina (dvs. *kwinna*) finnes å Bräckestadsstenen Uppland (Liljegren nr 242). I en inskrift på Man

---

[1] I fgutn. finnes en gång *rofu acrum* (jämte *rofnacrum*), som Schlyter och Pipping vilja emendera till *rofn acrum*; denna emendation är naturligtvis möjlig, men den är icke nödvändig, eftersom fgutn. *rofu-* kan fattas liksom fsv. *rovo-* i *rovoryþia*.

möter med säkerhet oblik kasus kuinu och i en annan inskrift där troligen samma form; se Bugge i Aarbøger 1899 s. 234. Dessutom söker Bugge ib. tolka brukuin i ytterligare en tredje Man-inskrift såsom bru(þur)kuin(u). Gen. pl. isl. *kvenna*, fsv. *qwinna* hör ursprungligen till en nom. sg. fnord. **kwena*, motsvarande got. *qino*, fsax. *quena*, eller till en redan under sent urnord. tid bruklig nom. sg. **kwenna kwinna*. I t. ex. fsv. *qwinnabænker* 'bänk för kvinnorna' har förra leden plural betydelse; i t. ex. *qwinnograter* 'kvinnogråt', *qwinno kyn* 'kvinnligt släkte', *qwinnoliknilse* 'kvinnoskepnad' har däremot förra leden singular betydelse eller kan åtminstone ha singular betydelse. Formerna *qwinna-* och *qwinno-* harmoniera med dessa betydelser. Från ord av typen *qwinnograter* har emellertid *qwinno-* spritt sig, så att man finner t. ex. *qwinnoflokker* 'en flock kvinnor', *qwinnofunder* 'samling av kvinnor', *qwinnokloster* 'nunnekloster', ehuru *qwinno-* i dessa juxtapositioner har plural betydelse. På liknande sätt bör man uppfatta *fruakloster* 'nunnekloster' : *fruwo closter* SD. ns. I (1401), *frwokloster* Iv.

Härigenom belyses även en sammanställning sådan som »Oc alla *manno oc quynno* vidher talan forbiydz» VKR. 60, 29. Man hade väntat: »all (eller möjligen gen. pl. *alla*) *manna oc quynna* vidher talan . . .». Efter *qwinnoflokker* etc. (som troligen fakultativt kunde uttalas med två fortis-akcenter *qwinno flokker* etc.) har *quynna vidher talan* blivit till *quynno vidher talan*, och därefter har gen. pl. *manna* efter det följande *quynno* antagit formen *manno*, i fall *manno* icke helt enkelt är skrivfel, hvilket är mycket möjligt.

Den här påvisade tendensen att ofta i förra juxtapositionsleden utbyta gen. pl. på *a* mot gen. pl. på *o* i feminina *n*-stammar befrämjades väl därav, att vid juxtapositioners bildande första leden i regeln hade en annan form än nom. sing.; jmf. *garþsrum* : *garþer*, *timadagher* 'lycklig dag' : *time*. Man använde därför hällre *rovoryþia* än *rovaryþia*; jmf. nom. sg. *rova*.

I nsvenskan har bruket att använda den gamla gen. sg. av feminina *n*-stammar såsom juxtapositionsform allt mera spritt sig.

Nu brukas *o* (*u*) i första leden icke blott av *frilloson*, *duvoögon*, *kronogods*, *gåvobrev*, *gatusten* etc. etc., i hvilka första leden är eller kan fattas såsom singularis, utan också av *sagosamling*, *veckotals*, *gatuförvaltning* etc. etc., där första ledens betydelse är plural. (Som bekant brukas i nsv. även komposita av typerna *enke-stånd* (av *ænkio-*) etc., *flugsmuts* etc.).

Också på västnord. område finnas juxtapositioner med feminina *n*-stammar i gen. sg. till första led, ehuru betydelsen av första leden är plural, t. ex. *nunnu-klaustr*, *-seta*, *-setr* 'nunnekloster', som fått *u* från *nunnu-búnaþr*, *-klæþi*, *-vígsla*, där förra leden har eller kan ha singular betydelse.

Växling o : a.

Liksom *sunnodagher* på analogisk väg fått kompositionsvokalen *a* från *manadagher* etc., så att *sunnadagher* uppstod (se s. 148), så har ett likartat utbyte av *o* (*u*) mot *a* inträtt i första leden av en mängd andra komposita.

Exempel:

fastodagher 'fastedag' : *fastadagher* Bir. V, 72: 1, Ber. — *hwilodagher* : *hwila daghin* Su. 257: 31 med *a* från *dødha-*, *færdha-*, *frea-*, *hærra-*, *iula-*, *mana-*, *paska-*, *siæla-*, *skirsla-*, *tima-dagher* etc.

skæpnolagh 'ödets bestämmelse' : *skæpnalagh* MP. I — *tungolagh* 'tungomål' : *twnghalagh* MB. II med *a* från *bonda-*, *brødhra-*, *bya-*, *færdha-*, *himna-*, *hiona-*, *nota-*, *nætia-*, *ænda-lagh* etc.

ottosanger 'ottesång' : *ottasanger* Bir. V 59, 18 etc. (nio ggr s. 59—84; hs. från Vadstena 1487—1496 enl. s. 150) efter *natta-*, *fughla-sanger*.

færioman 'färjeman' : *færia man* Di. bis, Fl. — *sysloman* 'syssloman' : *syslaman* SD. ns. I (1401), *sislaman* ib. I (1404) — *viþervaruman* 'närvarande man' : *viþeruara-* SD. IV (1334), *vidherwara-* SD. ns. I (1402) etc. efter *bana-*, *bola-*, *bugha-*, *bura-*, *bya-*, *fanga-man* etc.

færiokarl 'färjeman' : *færia karren* Di. bis efter *boþa-*, *bonda-*, *dagha-*, *dala-*, *diura-*, *skæria-*, *synda-*, *þorpa-karl* etc. Också *færiaman* kan ha påverkat *færiakar* eller tvärtom.

hwilorum 'hvilorum' : *hwilarum* Su. en g. efter *anda-*, *bodha-*, *drupa-*, *knuta-*, *radha-*, *stolpa-rum* etc.

ilskofulder 'ondskefull' : *ilzscafull-* MP. 3 ggr — *ærofulder* : *ærafull-* MP. I, ä. usv. *ärafull* O. Petri Handbok F 3 s. 1 efter *dygþa-*, *flærþa-*, *frygþa-*, *lasta-*, *nadha-*, *ordha-fulder* etc.

smiþiodrænger : *smidia drenger* Di. efter *bonda-*, *dygdha-*, *skipa-drænger*.

kæromal 'klagan' : *kæramal* MB. II — *tungomal* 'tungomål' : *tungamaal* PK. efter *bota-*, *bøna-*, *drapa-*, *edha-*, *klagha-*, *sara-mal* etc.

tungoband 'tungband' : *tungaba(a)ndh* Leg. III efter *hatta-*, *knuta-*, *sokna-*, *syna-*, *ærma-band* etc.

**tungosot* 'sjukdom i tungan' : *tungasoth* LB. VII efter *bana-*, *fota-*, *gula-*, *magha-*, *miælta-*, *rødha-sot* etc. Också från *tunga-mal*, *-band* kan *tungasoth* ha lånat *a* eller tvärtom.

swaluunge 'svalunge' : *swala unge* LB. VII bis efter *asna-*, *korpa-*, *orma-*, *stengeta-unge*.

sætugarþer 'sätesgård' : *sætagaardh* FM. (1420), *sæta gardh* Al. — *ladhugardher ladhogardher* : *ladagorden* RK. II, *ladagården* RK. III efter *brytia-*, *gasa-*, *humbla-*, *hærra-*, *krydda-gardher* etc.

harpoleker : *harpaleker* Leg. III, *harpolekare* : *harpa le(e)kare* Su., MB. II efter *strængialeker* (och *barnaleker*).

**ladhudyr* 'ladudörr' : *ladadør* Va. med *a* från *kamara-*, *kællara*, *læktara-dyr*.

**ladhuæng* 'äng med lada' : *ladha engh* FH. II (1432) med *a* från *bya-*, *panta-æng*.

gatubodh 'vid gatan liggande bod' : *gatha bodh* SO., *gataboda vyndegha* ib., *gatabodhen* Leg. III med *a* från *fanga-*, *siæla-*, *stranda-*, *kræmara-bodh* osv.

Tydligen äro de s. 145 nämnda i Cod. Holm. 47 mötande *frillabarn*, *kistafæ* att uppfatta på samma sätt som de många nu anförda orden med kompositionsvokalen *a*.

Frillobarn blir till *frillabarn* genom påverkan av *barna-*, *hærra-*, *oska-*, *præsta-*, *sona-*, *pilta-*, *skola-*, *spina-barn* etc.

Kistofæ 'i kista förvarad egendom' antog formen *kistafæ* efter *breva-*, *fluta-*, *nytia-*, *otama-*, *ovita-*, *vaþa-*, *vigsla-fæ* etc.

Fsv. *tholomodh* : *tholamodh* MP. I, Bir. II, Al., nsv. *tålamod* har väl fått *a* från *mannamod* (som dock ej uppvisats i fsv.).

Det bör icke häller här (jmf. ovan s. 152 f.) lämnas oanmärkt, att vissa juxtapositioner med feminina *n*-stammar till första led (*næslorot* : *næslarot* etc.) kunna ursprungligen delvis ha havt gen. pluralis till första juxtapositionsled. Liksom *rofna-ryþia*, juxtaposition med gen. pl. *rofna*, analogiskt förlorat *n* och blivit *rova-ryþia* (s. 153), så kan en gen. pl. ursprungligen ha ingått i t. ex. *nætslabladh* 'nässelblad' LB. IV etc., *nætlafrø* LB. I etc., *neslarøtir* ib. VII. Detta strider naturligtvis ej däremot, att bruket av *neslarøtir* (*næslarot*) med *a* jämte *næslorot*, *-røter* delvis beror på inflytande från juxtapositioner sådana som *dilla-*, *fiola-*, *humbla-rot*. Förhållandet kan vara detsamma med t. ex. *deloman* : *delafulder* 'trätosam' (< **delna*) Ber., *almosoman* 'mottagare av almosor' : *almosa man* (< **almosna-*) Su., *duvounge* : *dwffwaskarn* 'träck av duvor' (< **dufna-*) LB. VII, *lungosot* 'lungsot' : *lungasoth* LB. VII flera ggr (jmf. fno. *lungnasótt*), *myrohøgher* 'myrstack' : *mirahøg-* LB. IV, *qwinnofridher* : *qwinnafridher*.

Fsv. *næsabora* 'näsborre' är sammansatt med gen. pl. *næsa* (till pl. *næsar*), *næsubora* med gen. sg. *næsu* (till sg. *næsa*).

Också i vissa juxtapositioner, bestående av adjektiv, efterföljt av substantiv, finnes en växling *o* : *a*.

Isl. *heilagr dómr* 'heligt ting, relik' motsvaras av det fsv. mest i pl. använda *hælghodomar* (pl. nom. *helghu doma* SD. V (1346), *hælghodoma* KL. etc., ack. *hælghodoma*, dat. *hælghudomum* SD. V (1346) etc.) — sing. dat. *hælghudome* VGL. II i var., ack. best. form *hælghodomen* ST.; citat hos Söderwall. Vid de vanliga sammanställningarna pl. nom. *þe hælghu domar*, dat. *þem hælghu domum* etc. med svagt böjt adjektiv uppstod juxtapositionen *hælghudomar*, och formen *hælghu-* (*hælgho-*) spred sig därefter till singularis. När stundom även ack. pl. *hælghadoma* Iv. (*hælghæ-*

domæ SD. V (1344 nyare avskr.)) med *a* (*æ* av äldre *a*) i andra stavelsen anträffas, så har *hælgha* utgått från ack. pl. i obestämd form (*hon a hælga doma* etc.). Jmf. Kock i Ark. nf. II, 56 noten. — På väsentligen samma sätt förklaras isl. *heilagr dagr* 'helgdag' (jmf. da. *helligdag*): fsv. pl. obl. kasus *hælghu-dagh-*; sing. *hælgho dagh* KL. etc. I dat. sg. *hælgha daghe* MB. I, ack. sg. *hælgha daghen* MB. II utgör *hælgha* den regelbundna best. formen i sing. mask. Jmf. Kock ib. — Växlingen *kaldasot* 'feber, frossa' : *kallosot* (jmf. ty. *kaltes fieber* 'frossa') beror därpå, att nom. sg. *þe kalda sot* blev till (*þe*) *kaldasot*, men ack. sg. osv. *þe kaldo sot* till (*þe*) *kaldosot*. — Formen i dat. pl. *barføttubrøþrum* SD. V (1346), *allom barføtubrøþrum* ib. har till första led adj. *barføtter* 'barfota' i dat. pl. best. form (**þem barføttu b.*), under det att *barføta* i uttrycket »en *barføta* brodhir» ST. väl fått *a* från den i fsv. ej påvisade motsvarigheten till nsv. *barfota*.

Jämte *løskalæghe* 'lönskaläge, lägersmål mellan ogifta' Bu., MB. I etc. finnes även *løskolæghe* MB. I, *løskiolæghe* KL., *lønskolæghe* MB. II. Bredvid adj. *løska* (*løska man* etc.) 'kringstrykande, lösaktig', som ingår i *løskalæghe*, brukas också adj. *løsker* 'kringstrykande, ogift'. I det vanliga uttrycket *i løsko læghe* (*j lønskolæghe*) finnes dat. sg. neutr. till adj. *løsker*. Senare kunde genom analogi-inflytande *løskolæghe* (*lønskolæghe*) användas också i andra kasus. Från *løn* 'lön, döljande' har *lønskolæghe* fått *n*.

Nom. sg. *myrkastova* 'fängelse' (isl. *myrkvastofa*) innehåller väl nom. sg. i best. form av adj. *myrker* 'mörk'; obl. kasus *myrkastuvo*, *-stovo* väl ack. sg. obest. form av adjektivet, under det att obl. kasus *myrkostofuo* KL. etc. har såsom första led best. form i obl. kasus av adjektivet; dock kan obl. kasus *myrkastuvo* även ha fått *a* från nom. *myrkastova*. — I *myrkahus* 'fängelse' har man best. form av adjektivet, i dat. *mørkohuse* Al. obest. form av adj.; nom. ack. *mørkohus* Bur. etc. kan ha erhållit *o* dels från dat. *mørkohuse*, dels från *myrkostofuo*. — Den möjligheten är dock kanske ej utesluten, att subst. [isl.] *myrkvi* m. 'mörker' delvis ingår såsom led i dessa juxtapositioner.

Hemulika hæmolika 'i hemmet', 'särskilt' (isl. *heimolliga*) även *hemelika* har också formen *heemalig(h)a* RK. II efter *hema* 'hemma' samt typen *skadhaliker* etc.

I vissa bygder har under yngre fsv. tid *o* i semifortisstavelse ljudlagsenligt övergått till *a*, när näst föregående stavelse innehöll ett *a*-ljud, t. ex. *Bosathorp*: nu *Bosarp*; se Gustaf Billing i Sv. landsmålen X nr 2 s. 98, Kock i Skandinavisches Archiv I, 40 noten, Sv. landsmålen XIII nr 11 s. 24 noten, XV nr 5 s. 26, Svensk ljudhistoria II § 723, 724 [1]. Den frågan ligger därför nära, huruvida i fsv. *o* även med infortis dialektiskt övergick till *a*, när *a*-ljud stod i föregående stavelse, och speciellt, om detta var fallet med kompositionsvokalen *o*. Detta är möjligt, men ovisst. Dock synes åtminstone vid valfrihet mellan *a* och *o* uti ändelsen ett *a*-ljud i föregående stavelse hava gynnat *a* (jmf. även Kock i Skandinavisches Archiv I, 41 noten, Sv. ljudh. II § 727).

I överensstämmelse härmed kan man uppfatta andra stavelsens *a* t. ex. i de ovan nämnda fsv. *ladagorden*, *ladagårdhen*, *ladha engh* — *gatha bodh*, *gataboda vyndøgha* etc. — *swala unge*.

Också vissa ä. nsv. ord med kompositionsvokalen *a* belysas härav. Ehuru *panno* är gen. sg. till *panna*, finner man i Lexicon lincopense (1640) *pannakaka*; hos Sparman Sundhetzens speghel (1642) s. 36 *pannakakor*. Andra stavelsens *a* torde först ha överförts från *äggiakaka*, men det kan ha stadgats under inflytande av *a*-ljudet i första stavelsen. Härigenom sprides ljus över kompositionsvokalen *a* också i vissa andra ä. nsv. första kompositionsleder, sedan nu en gång språket fått valfrihet mellan *o* (*e*) : *a* i massor av sammansättningar. Ehuru t. ex. gen. sg. av *aska* heter *asko*, av *kanna kanno*, av *salva salvo*, så förekomma i Lexicon linc. *askafärgat* (både i svensk-latinska delen och i lat.-svenska delen) — *en aska blåssare* (lat.-svenska delen under ciniflo, men *askeblåsare* i sv.-latinska delen) — *kannagrepe*

---

[1] Det i Sv. ljudh. II s. 141 yttrade belyses delvis av detta exempel hos Månson Örtabok (1642) Förspråk slutet (s. 11): »Datum *Skafftarpaquarn* . . . Anno 1628».

'ånsa' (i sv.-latinska delen, men *kannegrepe* i lat.-svenska delen) — *salwa kruka* — *salwabyssa*. Enligt SAO. finnes *askafärgd* i Enchiridion (1652). Dictionarium (1700) använder *askafärgat*, *askafijs*, *askalykt* 'cineraceus' — även *kannagrepe*.

Det må lämnas oavgjort, huruvida ett *a* också i den följande stavelsen spelat en roll vid valfrihet mellan kompositionsvokalerna *o* : *a*, så att t. ex. *a* stundom valts i andra stavelsen av *tungoband* : *tungaband* under inflytande av tredje stavelsens *d*-ljud.

* *
*

døþradagher. Här vill jag även söka belysa det fsv. kompositum *døþradagher* 'dödsdag', hvars ursprung torde vara outrett.

Isländskan använder *dauþadagr* 'dödsdag' och *dauþdagi* 'död, dödssätt', hvilket senare ord emellertid (såsom Axel Lindqvist anmärker i avhandlingen »Urg. *đaȝan-*, *đaȝa-* in wörtern des typus ahd. *siohtago* . . .» (Lunds univ:s årsskrift. N. F. Avd. 1. Bd 14. Nr 25) s. 20) ursprungligen måste, även det, ha betytt 'dödsdag'. Isl. *dauþadagr* motsvaras av fsv. *dødhadagher*, men dessutom möter man i fornsvenskan *til døþræ daghæ* 'till dödsdagen' UL.; *til døđradagha* SML. JB. 17 hs. B (hs. A *til døþeræ dagha*); *æptir fathurs ælla mothor døthradagh* VGL. KB. m. fl. exempel. I Stockholms jordebok finnes en gång *til dødredagh*. Dessutom anträffas *dødþærdagh* i VGL. II KB. 72: 1 i hss. HM, *til døder dag* BtFH. I (1508), *til døder daga* ib. år 1509. Sällsynt är skrivningen *døþansdagh* nyss anf. st. i VGL. II hs. K (i hs. N *døansdagh*). Dessutom har fornsvenskan den självklara formen *dødsdagher* 'dödsdag'. Se beträffande citat för dessa olika former Collin-Schlyters lag-upplagor, Rydqvist II, 143, Söderwalls ordbok (även under adjektivet *døþer*).

Med begagnande av Sv. Akademiens ordbokssamlingar anför jag från nysvenskan dessa exempel: *thill döda daga* P. Brahe

ika (c. 1585), *til dödedag* Nordberg Karl XII:s hist. I (1740) *lödedagar* Estlander (1902) — *tiil dödhra dagha* Gustav I:s tratur III (1526), *till dödradagar* ib. VIII (1533) — *till döder-* ib. IX (1534), *thill döderdaga* P. Brahe Krönika.

Alltjämt användes som bekant *till döddagar* och även *till ar* i betydelsen 'ända till döden'.

Hvad förklaringen av de skiftande formerna vidkommer, ser Rydqvist II, 143, att *døþra* i uttrycket *til døþræ daghæ* »betecknar antingen gen. pl. af adj. *döþer* . . . eller gen. sg. *r*, af subst. *döþer*». Dessutom framkastar han såsom en ighet, att *dødþær-* i fsv. *dødþærdagher* liksom en av Egilsson rd isl. gen. sg. *dauđar* skulle kunna vara en rest av en mal *u*-stamsböjning i harmoni med den got. *u*-stammen *us* 'död'.

Till Rydqvists förslag att förklara *døþra-* i *døþradagher* kan icke ansluta mig. Det relativt antagligare av hans alternativt ställda uppfattningar — och på detta synes i viss mån även rwall med stor reservation tänka i Ordbok I s. 213 — är att *døþra* skulle vara gen. pl. till adjektivet *døþer*. Men a Rydqvists mening är dock icke antaglig. Kompositum *adagher* skulle i så fall väl egentligen betyda 'de dödas dag', *dødhra dagha* (fattat såsom pluralis) måhända 'döda (avlidna) r'. Men detta ger en helt annan innebörd än 'dödsdag', ken betydelse *døþradagher* ju faktiskt har.

Det vid första påseende överraskande *r* i andra stavelsen *løþradagher* bör utan tvivel förklaras på annat sätt.

Framställningen här ovan har visat, att i fornsvenskan en mängd komposita rönt analogisk påverkan av andra kom-ta på så sätt, att första ledens slutstavelse (ex. *sunno-dagher*) llit sin vokal (*sunna-dagher*) från andra komposita (ex. *mana-her*) med samma ord (*dagher*) till senare kompositionsled. Den nodan ligger då ytterst nära, att förra leden i komposita också annat sätt kunnat påverkas av andra komposita med samma till senare kompositionsled.

Detta har varit fallet i *døþradagher*.

Man har i fornsvenskan ett vanligt kompositum *hindradagher* 'den följande dagen; dagen efter bröllopet', hvilket även ingår i *hindradaghs-gipt* 'morgongåva', *hindradaghs-giæf* 'morgongåva'. I isländskan förekommer *hindra dags* adverbiellt i betydelsen 'den följande dagen'. Som bekant är första leden i fsv. *hindradagher* komparativen isl. *hindri* 'senare'. Ursprungligen har man naturligtvis som nominativ använt *hindre dagher*; i oblika kasus *hindra daghs, hindra dagh* etc., men från de oblika kasus inträngde andra stavelsens *a* även till nominativen, så att också denna har *a*: *hindradagher*.

Från *hindradagher* har andra stavelsens *r* överförts till *døþadagher*, så att man fick *døþradagher* (ä. nsv. *tiil dödhra dagha* etc.).

Som nämnt s. 161 tänker sig Rydqvist, att *dødþær-* i fsv. *dødþærdagher* och den ytterst sällsynta isl. gen. *dauđar* möjligen skulle motsvara got. *dauþaus* till got. *u*-stammen *dauþus*. Noreen synes däremot mena i Aschw. gramm. § 407, 2, att fsv. kompositionsleden *døþær-* beror på gammal *i*-stamsböjning, och Ottelin uppfattar i Studier öfver Codex bureanus II s. 96 *døþer* såsom *i*-stam (med dat. *døþ* i Cod. bur.).

Gen. sg. *dauþar* har i isländskan påvisats blott en enda gång, nämligen i kompositum *douđar orđ* i Fagrskinna s. 289 i Finnur Jónssons upplaga (jmf. Egilssons och Jónssons Lex. poet.[2]). Den möjligheten finnes, att med Rydqvist fatta detta isl. *douđar* och fsv. *dødþær-* i *dødþærdagher* såsom ett svagt spår av en gammal *u*-stamsböjning (got. gen. *dauþaus*), ehuru isl. *dauþr* fsv. *døþer* senare antog *a*-stamsböjning. Däremot finnes det ej tillräckliga skäl till att i fsv. *dødþær-* se *i*-stams-flexion.. Dat. sg. *døþ* utan ändelse i Cod. bur. är i denna fråga ej bevisande, eftersom man som bekant redan i isländskan har flera gamla *u*-stammar, som i dat. sg. fakultativt sakna ändelse (*vǫndr, knǫrr* etc.).

Emellertid är det tvivelaktigt, huruvida *douđar* i det en gång anträffade isl. *douđarorđ* och *dødþær-* i fsv. *dødþærdagher* över huvud äro en urgammal form. De kunna nämligen lätt förklaras på analogisk väg.

På västnord. område användes nämligen åtskilliga komposita
ana som *giptarorþ* 'giftermål', *eiþarorþ* 'edens ordlyd', *fagna-*
orþ 'glædeligt ord', *árnaþarorþ* 'kristelig forbøn', *barnskírnarorþ*
mular for barnedaaben', *lausungarorþ* 'løs tale'; jmf. även fsv.
arorþ 'smädeord', *giptarorþ* etc.

I fornsvenskan finner man sådana sammansättningar som
hardagher (isl. *laugardagr*), *hæmdadagher* **hæmdardagher* (isl.
ndardagr), *faghnaþadagher* **faghnaþardagher* (isl. *fagnaþardagr*
ädjedag'), *skirsladagher* 'reningsdag' **skirslardagher* (jmf. isl.
rslareiþr), *færþadagher* 'fardag' **færþardagher* (jmf. isl. *ferþar-*
nn 'resfärdig' osv.) etc.

Liksom nu *hindradagher* påverkade *døþadagher*, så att detta
v till *døþradagher*, så har lätt *giptarorþ* osv. osv. kunnat på-
ka *dauþa-orþ*, så att *doudarord* uppstod. På enahanda sätt
genom påverkan av *løghardagher* osv. ett äldre *døþadagher*
kunnat bli till *dødþærdagher*.

För övrigt finnes även den möjligheten, att ett äldre *døþra-*
gher i fornsvenskan genom metates givit *døþardagher dødþær-*
gher.

Emellertid behöver det även belysas, hvarför man i ny-
nskan alltjämt säger *till döddagar*, *till döddar* med plural
m för senare kompositionsleden. Rydqvist II, 143 meddelar
ssutom, att man på hans tid någon gång kunde få höra *till*
la dagar. Detta är ju påfallande, eftersom en persons dödsdag
en dag (icke flera dagar).

Redan i fornsvenskan brukade man ofta en form på *-a* i
nare leden uti de ovan anförda uttrycken *til dødradagha*, *til*
ler daga, och i ä. nsvenskan möter man *thill döda daga*, *tiil*
lhra dagha etc., även *till dödradagar* med *-ar*; exempel ovan.

Detta beror därpå, att fornspråket hade icke blott en ma-
ulin *a*-stam *dagher*, utan även en maskulin *n*-stam *dag(h)i*,
ilken kunde utgöra senare leden av komposita. Så har isländ-
an *dauþdagi* 'död, dödssätt', *bardagi* 'strid', *eindagi* 'fastsatt tid'

etc., fornsvenskan *bardaghi*, *endaghi* etc.; se om dylika bildning hos Axel Lindqvist i anf. avhandling. Detta *-daghi* ingår hvilket ej synes ha beaktats — också i fsv. *till dødedagha* BSI V (1517), ä. nsv. *thill döda daga* P. Brahe etc., fsv. *til dødradagh til døder daga* etc. Uttrycket *til dødhadagha* (*til dødradagha* et innehöll alltså gen. singularis av nom. *dødhadaghi*. Då em lertid *daghi* såsom simplex kommit ur bruk, och då det vanli simplex *dagher* hette i pluralis nom. *daghar*, gen. *dagha*, så det naturligt, att språkkänslan anslöt *-dagha* i uttrycket *til dødh dagha* till gen. pl. *dagha* (till *dagher*). Sedan därefter de gam böjningsformerna till god del reducerats, och gen. pl. *dagha* längre var en fullt gängse form, så fogades på analogisk v det i pluralis vanliga *-r* till uttrycket *til dødhadagha*, så att m fick ä. nsv. *til dödedagar*, nu *döddagar* (och även *döddar*).

Något påfallande är den ovan s. 160 nämnda, i hs. K t kyrkolagen av VGL. II mötande formen *døþansdagh* (*døansda* i hs. N). Om ej endast rådbråkning föreligger, kan formen h detta upphov: Jämte det vanliga *til døþa dagha*, *til dødredagh* et bör man kunnat använda även *til døþans dagh* 'til dagen f döden', där *døþans* är gen. sg. bestämd form.

Lund.

Axel Kock.

Ludwig Schmidt, »Geschichte der deutschen Stämme bis zum Ausgange der Völkerwanderung«, Heft 7, 10, 12, 22, 24, 27, 29, 30 af Sieglin, »Quellen und Forschungen zur alten Geschichte und Geographie«, Berlin, Weidmann, 1904—18. 2 Bind, 493 + 649 Sider.

Bibliotekar L. Schmidts Værk om de oldgottonske Folks Stammehistorie er omsider afsluttet. Det vil fra nu af gælde som Hovedværket.

De vigtigere Afsnit er: alm. Indledning om Kilderne og om de ældste Folketilstande, 48 S.; Goterne, c. 250 S.; de øvrige Østgermaner samt Erulerne, c. 100 S.; Langbarderne, 32 S.; Bastarnerne, 8 S.; »Ingvæonerne«, omfattende Kimbrer, Angler, Varner, de tyske Saxer og Friserne, 90 S.; de egentlig tyske Stammer, 554 Sider. 1901 udkom særskilt »Geschichte der Wandalen«.

Skildringen af hver enkelt Stamme deles i to Hovedstykker, ydre og indre Historie. Og Fremstillingen af den indre Historie er strængt encyklopædisk ordnet; heri viser sig ved første Øjekast et Hovedfortrin ved Værket. Først omtales vedkommende Riges officielle Navne og Inddeling; dernæst: Indbyggernes Retsstilling og Stænder; Regeringsmagten; Embedsmændene; Krigsvæsenet; Retsvæsenet; Lovgivningen; Kirken; alm. Kulturtilstande; den nationale Haarsætning og Klædedragt.

Der kan maaske tvistes om, hvad der fra encyklopædisk Synspunkt er den hensigtsmæssigste Ordning. Dog, saadant er uvæsentligt; Hovedsagen er, at Læseren altid veed, hvor han hos Forf. skal søge de ønskede Oplysninger. Der risikeres ikke den Slags Legen Blindebuk, som i de gængse Konversationslexika, hvor man maa søge i Timevis f. Ex. efter en Nationalitets samlede Folketal, fordi enhver Medarbejder her regnet dette Emne for sig uvedkommende.

I Alsidighed synes Forf. at være en værdig Efterfølger af J. Grimm og Müllenhoff. Dette er iøvrigt forsaavidt underordnet: det er bedre at give et velordnet Uddrag af nogle faa Værker end at have slugt et helt Bibliotek og at aflevere Indholdet som et Kaos.

I det hele viser Forf. et velgørende sundt Omdømme, hvad der vil skønnes ved den nu følgende Gennemgang af Enkeltpunkter.

Folkegruppens Navn. Rent praktisk kan der gøres en Indvending mod Bogens Navnevalg med Henblik paa dens Afgrænsning. Den kalder sig »Geschichte der deutschen Stämme«, men indskrænker sig i Virkeligheden ikke til de egentlige Tyskere, thi den medtager ogsaa Angelsaxer og Friser, samt yderligere

Erulerne, der ifølge Forf. I, 41 »stammede fra Skandinavien» og ifølge 334 stadig regnede sig hjemmehørende dér. Denne fra Grimm og Zeuss nedarvede Titelsprogbrug følges ogsaa i Müllenhoffs »Deutsche Altertumskunde» 1870 ff., i R. Muchs »Deutsche Stammeskunde» 1905, etc. Da der i Texten nutildags altid tales om »Germanen», vilde det være bedre orienterende at bruge dette Navn ogsaa paa Titlen. For at udtrykke, at Angelsaxernes Historie i England ikke medtages, kunde der siges »die alten Germanen», el. l.

I, 31 siges, at »Germanerne ikke ejede noget Helhedsnavn i deres eget Sprog». Dette er noget for kategorisk. Den mytiske Folkestamfader Mannus, cf. Tacitus, »Germania» c. 2, forudsætter næsten nødvendig et Patronym »Mannunger». Og siden 6. Aarh. fremtræder »Goter» som hjemligt Enhedsnavn hos Angelsaxerne, siden ogsaa hos Nordboerne, jfr. Widsidkvadets Udtryk »Goternes Odel» om gotiske, frankiske, svebiske og langbardiske Helte. Maaske var der skeet Tilløb til at bruge Samlingsnavnet Goter allerede i det gamle Østgermanien. Litauisk *Gudas*, »Russer» kan godt sigte til den opr. svenske Nationalitet, der da er bleven kaldt gotisk; se herom det altyske Tidsskrift »Heimdall» 1903, S. 42 (mod Bezzenberger). Lit. *d* i Gudas kan være overtaget *før* Lydforskydningen. Om Samlingsnavnet *Goter* se min Disp. »Oldsagn om Godtjod» 172 ff. og mine Afh. »Racenavnet» (Tidsskr. »Norden» 1904/5) og »Gotthonic Names» (»Publ. of the Society f. the Advancement of Scandinavian Study», Illinois 1912).

Folkegruppens Inddeling. — Forf. er, som man kan vente, velgørende fri for filologisk Systemtvang. Derfor kan det let tilgives ham, om han stundum farer vild i en af Klassificeringernes Labyrinter. Hans Bog er jo først og fremmest Historie, ikke filologisk Pindehuggeri.

De klass. Vidnesbyrd om Folkegruppens Inddeling omtales I, 30 ff. Disse er delvis samstemmende, men delvis modstridende, og den gængse Tolkning er stærkt vilkaarlig.

Forf. viser ofte stor Varsomhed og undgaar den sprogskematiske Vilkaarlighed, der andensteds grasserer saa slemt. Saaledes siger han, II, 30, imod Damköhler, »Braunschweig. Magazin» 1900, 123, og 1905, 93: »Om de anglofrisiske Elementer i Dialekten fra Walbeck ved Helmstedt skal føres tilbage til Anglerne, er helt usikkert og lader sig ikke vise». Sammesteds nægtes det, at man kan tage Endelsen *-lev* til Indtægt for Varnerne, saaledes som det særlig er forfægtet af Seelmann i en meget fantasifuld Afhandling, Ndd. Jb. 1886, hvor bl. a. den efter Konferensraad Waschersleben opkaldte Villabosættelse ved Flensborg (dansk Sosti) bruges som Vidnesbyrd om urvarnisk

Nationalitet, Side om Side med Skarrek-lev ved Jammerbugten! Sammesteds S. 24 siger Forf.: »Bremer S. 102, 119 (836, 853) holder Fyn for anglisk paa Grund af en Runeindskrift, dog jfr. derimod Wimmer hos Jessen, »Manuel hist. de la question du Slesvig» S. 30 ff. Alle ældre Runeindskrifters Datering er helt usikker; mest sættes de i en for tidlig Tid; saaledes ogsaa hos Montelius, hvis Dom her aldeles ikke er saa afgørende, som Kossinna, Indog. Forsch. VII, 292 Note, paastaar».

I Spørgsmaal som her vover Forf. stundum Tanke-Experimenter, som maatte have været den nødvendige Konsekvens af Forgængernes Gisninger, men som de selv er veget tilbage for. Müllenhoff og efter ham Seelmann stedfæster exempelvis Varnerne ved det »nuværende Warnitz» i Nordslesvig, det »forhenværende Warnaes», dvs. »promontorium Varinorum»[1], og hos Bremer S. 851 bliver det ved skødesløs Læsning af Müllenhoffs Ord lavet til »promontorium Varinorum 1231», hvormed skal udtrykkes Citat fra Valdemars Jordebog, hvad ogsaa Chadwick, »The Origin of the English Nation» S. 199, og jeg selv i min Anmeldelse af denne Bog i Ark. 1909 troskyldig har afskrevet; men ingen af de nævnte Forskere drager den naturlige Slutning, at vi saa maatte genfinde Varnerne ved ethvert af de ikke saa helt faa Varnæs, der optræder i Sverige og Norge[2]. Her er det nu, at Forf. drager den fulde Konsekvens, idet han vover at ville følge Varnerne tilbage til Norge. Men medens Müllenhoff-Seelmann-Bremer & Co. i nærværende Tilfælde arbejder udelukkende med løse Navne- og Sproggisninger, fremfører Forf. et Argument af virkelig reel Vægt: den anglisk-varniske Lov slutter sig ifølge Ficker nærmest til den nordiske Type. Jeg for min Part mener, at Navnet *Varnæs* sikkert intetsomhelst har at gøre med Varnerne, saa at Sammenstillingen med deres nordiske Lovtype derved falder bort. Men det er ikke derpaa, jeg i nærværende Sammenhæng vil lægge Vægt. Hovedsagen for mig er at vise, hvordan Forf. ikke bliver staaende i Forgængernes rene Vilkaarlighed, men resolut siger: skal der være Gilde, saa lad det være Gilde.

[1] Det maa i Forbigaaende tilføjes, at den radbrækkede tysk-vendiske Form Warnitz ingenlunde er uden videre den »nuværende», som ogsaa Forf. synes at mene; thi det danske saakaldt »forhenværende» Varnæs bruges den Dag idag af de Indfødte. I det hele var det ingen Skade, om Forskerne vilde holde sig noget mindre til de saakaldt »nuværende» Former; ialfald vilde en Undersøgelse af de »forhenværende» have sparet Seelmann den slemme Bommert ved Wassersleben.

[2] Det Müllenhoffske »promontorium Varinorum» synes uudryddeligt. Det genfindes f. Ex. hos Kauffmann i »Deutsche Altertumskunde» 1913, og hos Much i Hoops' »Reallexikon» 1918, Art. »Völkernamen». Derimod har Jordan hos Hoops, Art. »Widsid», taget Hensyn til mine Indvendinger i »Sønderjydske Aarbøger» 1900.

Selvstændigt er ogsaa Forf.:s Syn paa Chatterne. Mens man sædvanlig efter den hessiske Dialekt regner dem for Franker, holder han sig II, 347 til Plinius IV, 99, der gør Chatterne til Erminer. Det pliniske Vidnesbyrd er vel tvivlsomt, men sikkert er det, at hele Chatternes Historie ikke røber nærmere Forbindelse med Frankerne. — Forf. afviser det af Navneformen sluttede Slægtskab mellem Chatter og Chattvarjer; sidstnævnte er slet og ret »Ejere af et Land, der fordum var chattisk». Forf. forudsætter her med Bremer § 158, § 205, at lat. *Chatti*, *Catthi* og *Chattuarii* hænger sproglig sammen. Dette turde være galt. Lat. *tthi* tyder paa *þþ*, der ogsaa spores i tysk Hessen; at stave **Chatthi* med to tæt følgende Aspirationer var forbudt efter klassisk Retskrivning, jfr. min Art. i Arkiv XXXIII, 25 (1916), samt Much hos Pauly & Wissowa, Suppl. II, Art. »Germani» Sp. 559. Derimod har *Chattuarii* fast *t*, jfr. oldeng. *Hætwere* etc. Maaske skal det afledes fra den gamle Bygd *Hatthem* tæt ved de saliske Frankers Stamland Salland. — Vistnok bør Chatterne sammenstilles med deres Naboer Marserne, der efter Tacitus, »Germ.» c. 2, dannede en særegen Stammegruppe, sideordnet med Gambrivjer (Franker) og Sveber. Gruppens Kendemærke turde være den hyppige Stednavnetype *-mar*, f. Ex. *Geismar* ved den af Bonifacius fældede hellige Eg i Hessen. — Forf. nævner kun i Forbigaaende, at Bataver og Kanninefater stammer fra Chatterne; her kunde henvises til den gode Sammenstilling, som Bremer § 158 giver af Vidnesbyrdene; jævnfør Følgeskabet med Marsaker = Marsers Afkom. (Det kunde ogsaa nævnes, at Kanninefaters og Marsakers Efterkommere ved Oldtidens Slutning ikke slugtes direkte af Frankerne, men midlertidig blev politiske Friser, hvad der kunde tyde paa fastholdt Modsætning til Frankerne; jeg skal dog ikke lægge synderlig Vægt paa denne Gisning).

Overraskende er Forf.:s Syn paa Langbarderne, I, 428. Han vrager rolig den trestemmige klassiske Kendemærkning »Sveber», og regner deres højtyske Sprog for sekundært. Ej heller vil han med Bruckner stemple dem som »ingvæonsk-anglofrisiske». Forf. fremhæver Sagnet om Udvandring fra Skandinavien, og tilføjer Fickers Paavisning af langbardisk-nordisk Lov-Samstem. (Her kunde ogsaa henvises til den mere overskuelige Paavisning hos Kier, »Edictus Rothari»). Snarest holder Forf. paa Afledning fra Gotland. — Oprindelig forekom denne Teori mig helt usandsynlig; navnlig vovede jeg ikke at tvivle paa et trestemmigt klassisk Vidnesbyrd. Men ved nærmere Gennemgang kunde jeg højt regnet opdrive to svebiske Kendemærker; Flertallet blev »Undtagelser», der pegede mod Franker, Hesser, Saxer og Nordboer. Endelig saa jeg hos Kluge, Etym. Wb., at

mit ene »svebiske» Mærke, Embedsnavnet *sculdhaiz* (tysk *Schultheiss*), genfandtes hos Angelsaxer og Friser. Dermed stod det mig klart, at »Sveberdømmet» trods det trestemmige klassiske Vidnesbyrd var en Illusion; vi mindes her Chadwicks sunde Formaning om ikke at overvurdere klassiske Frasagn fra Periferien, og om ikke at undervurdere Hjemmeoverleveringens afvigende Vidnesbyrd (»Orig. of the Engl. Nation», 153). Forf. har vel Ret i at forklare Langbardernes svebiske Gæsterolle derved, at de hørte til Sveberkongen Marbods Rige 6—17 e. Kr. — Afledningen fra Gotland er næppe holdbar, trods Udvandringssagnet. Mens Forf. har Ret, naar han forsvarer Sagnet mod det gængse Skudsmaal »Fabel» (Zeuss, Bremer), er han paa sin Side for rask til at affærdige en Række Paralleler som slet og ret boglig Kopi efter det gotiske og langbardiske Originalsagn eller lignende (som naar Saxernes Afledning fra Danerne II, 52 forklares af de to Stammers historiske Fællesoptræden c. Aar 565). Forf. har overseet, at Sagnet om Skandinavien som Folkevugge foreligger i mangfoldige Omklædninger, der ikke tillader nogen Tanke om bogligt Laan. Jfr. Axel Kock i svensk »Hist. Tidskr.» 1905, s. 18 ff., og mine »Oldsagn om Godtjod» 165, 170, 201; til mine Udtalelser slutter sig Schönfeld, Art. »Goti» hos Pauly & Wissowa, »Realencyclopädie», og Bruinier, »Die germ. Heldensage» 74. Langbardernes Stamsagn hører da til en fælles Motivtype, og deraf kan næppe uddrages nogen særlig Stedfæstelse.

Medens jeg, trods afvigende Opfattelse af forskellige Enkeltheder, ovenfor gennemgaaende maatte billige Forf.:s Hovedsyn som uhildet, er der ogsaa Tilfælde, hvor han har taget det gængse filologiske Skema lovlig meget paa Tro og Love, naar han i Farten skulde »give Barnet et Navn og lade det løbe».

Hertil hører først og fremmest Knæsættelsen af den gængse tyske Skolevisdoms Gruppe Ingvæoner = Kimbrer, Angler, Varner, Saxer, Chauker, Friser. Vi maa nu se lidt nøjere paa Lærens Hovedgrundlag [1]. Udgangspunktet tages fra Plinius, »Nat. Hist.» IV, c. 99: »Ingvaeones quorum pars Cimbri, Teutoni, ac Chaucorum gentes». Da det geografiske Mellemled mellem Kimbrer og Chauker er Saxerne, sluttes videre, at ogsaa disse hører med; derved bliver Gruppen identisk med Angelsaxer, og for Sprogfrændskabets Skyld medtages Friserne; ergo: Ingvæoner = Anglofriser. Denne Tydning læses ogsaa udaf Udtrykket hos Tacitus, »Germ.» c. 2: »proximi Oceano». Nordboerne skal nødvendig være udelukkede, hvorfor det dekreteres, at deres Gruppe-

[1] En udførligere Imødegaaelse af Müllenhoff, Seelmann, Bremer og den danske Ingvæonteoretiker Neuhaus har jeg givet i »Nordisk Tidsskrift for Filologi» 1919.

navn er det hos Plinius IV, 96 forekommende »hapax legomenon» Hilleviones. Modsigende Vidnesbyrd af hjemlig Oprindelse forkastes eller bortforklares. Müllenhoff siger i »Nordalbing. Studien» I, 127, om Folkestamfaderen Ingve: »fälschlich rühmten sich auch die schwedischen Ynglingar, von ihm abzustammen»; Kögel hævder i »Gesch. d. deutschen Litteratur» I, 156, at naar Beowulf kalder Danerne for Ingwine, menes ikke de rigtige Daner, men førdanske Anglofriser, — thi Danerne var Ikke-Ingvæoner. Quod erat demonstraudum. — I Virkeligheden har denne etnologiskskematiske Taarnbygning kun en eneste Grundsten, nemlig det pliniske Vidnesbyrd, at Ingvæonerne omfatter baade Kimbrer og Chauker; fjærnes denne, ramler hele Taarnet. — Det kan nu synes geografisk nærliggende, at Saxerne maa medtages som »det manglende Led». Men her kommer Fickers af Forf. godkendte Iagttagelser som en vægtig Advarsel mod overilede Slutninger. Han viser nemlig, at den nordiske Lovtype findes hos Goter, Burgunder, Varner, Angler, Langbarder og Friser. Da Saxerne danner det geografiske Mellemled mellem det langbardiske og det frisiske Omraade, skulde det synes nødvendigt, at ogsaa de fulgte Trop. Men Virkeligheden siger Pas; og fra Gudelæren kan tilføjes, at Saxerne som Dyrkere af Guden Er og Foraarsgudinden Eostre (jfr. tysk Ostern »Paaske») nærmest slutter sig til den svebiske Gruppe, medens vi savner ethvert Vidnesbyrd om, at de har dyrket Ingvæonernes Hovedguddom Nerthus-Njörd. Heraf fremgaar tilstrækkelig tydelig, at Kravet om Gruppernes geografiske Sluttethed maa afvises.

Med Hensyn til Chaukerne har vi to Muligheder at regne med. 1. Plinius kan have været galt underrettet, jfr. det af Forf. vragede utvivlsomt urigtige Vidnesbyrd af Tacitus, Strabon og Ptolemaios om Langbardernes svebiske Nationalitet; 2. Chaukerne kan af en eller anden Grund midlertidig have sluttet sig til den ingvæonske Gruppe, dvs. politisk og religiøst; jevnfør Saxernes og Danernes politiske Samvirken mod Frankerne 6—9. Aarh.

Tilbage staar det taciteiske »Inguaeones proximi Oceano». Dette skulde altsaa være et vidtspændende Udtryk for »Folk ved den tyske og jyske Vesterhavskyst». Men det peger tværtimod paa en Enkeltstamme = »proximi Oceano Cimbri», Tacitus ibd. c. 37; jfr. det pliniske »Inguaeones quorum pars Cimbri». Tilsvarende stereotypt Udtryk er Cæsars »Sigambri .. proximi Rheno» (B. G. VI, c. 35) = Plinius IV, 99 »proximi Rheno Istheones quorum pars (Si)cymbri» = det taciteiske Gruppenavn Gambrivii.

Allerede Rieger og siden Kossinna, Idg. Forsch. VII, 309, har indseet, at Skandinavernes Udelukkelse fra Ingvæonkresen [...]udelukkes maa faktisk kun Saxer og Friser, af

Mangel paa ethvert positivt Vidnesbyrd. Konsekvensen drages af Chadwick, »Orig. of the Engl. Nation» 296: Ingvæonerne er simpelthen den førkristelige Spire til senere Tiders Danmark.

Det saakaldte Gruppenavn Hilleviones, som ogsaa Forf. formodningsvis tillægger Skandinaverne, er aldeles ikke overleveret som Gruppenavn, men kun dekreteret som saadant af den herskende Skole, *faute de mieux*, for at kunne udelukke Nordboerne fra Ingvæonkresen. Jeg har i Salmonsens »Konv. Lex.» formodet, at Navnet er radbrækket af »illa Svionum gente», som man skulde vente nævnt paa vedkommende Sted; samme Formodning er udtalt af Läffler. Der kan ogsaa tænkes en Radbrækning af det ptol. Stammenavn Leuonoi. Ialfald er et saadant »hapax legomenon» fuldkommen ubrugeligt for de etnologiske Taarnbygninger, hvortil det misbruges af Bremer og andre.

Forsigtige sproglige Domme af Forf. vedr. Angler og Varner er ovenfor nævnt. Andensteds har han noget for meget fulgt den gængse tyske Ingvæonlæres ensidige Tankegang. II, 25 hedder det saaledes om Jyderne i England: »At de var af ingvæonsk Herkomst, fremgaar af deres Sprog»; S. 26 om Jyderne i deres Hjemland: »De gik siden op i de erobrende fremtrængende Daner, fra hvem de optog det nordiske Sprog». Der burde dog i det mindste som Tanke-Experiment opstilles den Mulighed, at omvendt de to smaa jyske Enklaver i England kunde have optaget deres ikke-nordiske Sprog fra det overvældende Flertal af omgivende Saxer. Men overhovedet er det en Vildfarelse at overføre vore fra Nutiden hentede Forestillinger om Sprogskifte paa de gottonske Stammers indbyrdes Forhold i 6. Aarh. e. Kr. Dialekterne var dengang saa lidet skilte, at politisk Samhørighed fuldstændig normalt skabte ensartet Sprogtype.

Vi har ovenfor lejlighedsvis dvælet ved saglige Kendemærker til Afgrænsning af Stammegrupperne. Disse Kendemærker faar deres Omtale indenfor Forf.:s encyklopædiske Skema, hvert paa sin Plads. Det kunde imidlertid have været ønskeligt, om de havde været konfronteret noget mere i en samlet Oversigt, for at de ved deres Modsætning kunde tjene til gensidig Oplysning.

Om Haarsætningen hos Langbarderne siger Forf. I, 458: »den lignede Vestgoternes» (her henvises til S. 286, hvor der efter Sid. Apollinaris meddeles, at Vestgoterne bar deres Haar halvlangt og nedfaldende). »Urigtig er det efter Skildringen hos Paul Diaconus I, 24, IV, c. 22, blevet hævdet, at Langbarderne ragede Haaret paa Baghovedet: Ordlyden paa det nævnte Sted siger, at kun Nakken var blottet». — Jeg kan ikke indrømme, at Langbardernes Haarsætning var den samme som Vestgoternes. Det typiske hos Langbarderne var, at Haaret kæmmedes frem-

over fra Nakken, saa at Forhaaret hang ned foran Kinderne som Gardiner med Skilning midt i Panden; denne Tydning kræves nødvendig af Myten om de langbardiske Kvinder, der redte deres Haar frem foran Ansigtet for at ligne Mænd. Her burde Frankernes Haarsætning have været sammenlignet, thi netop hos dem finder vi en lignende Skik, ifølge Sid. Apollinaris V, v. 238: »Det rødblonde Haar er trukket fremover mod Panden». Det kan tilføjes, at Saxernes Skik igen var en anden, jf. Sid. Apollinaris, Epist. VIII, 9, 5 (Forf. II, 74): Haaret bares langt, flagrende frit ned over Skuldrene som hos Frankernes Fyrster, men foran var det kortklippet, saa at Panden lodes fri og høj.

Naar Langbardernes Haarsætning sluttede sig til den frankiske Type og afveg fra den saxiske, saa var det til Gengæld omvendt ved Klædedragten; thi ifølge Paul Diaconus IV, c. 22, bar de vide Klæder som Saxerne, medens vi af Sid. Apollinaris V, v. 238, veed, at Frankernes Klæder var stramtsluttende. Altsaa var vel den langb. Skik en Krydsning: frankisk Haarsæt, saxisk Klædedragt.

Chatternes Haarsæt, Tacitus, »Germ.» 31, kunde nævnes som Tegn paa Særstilling.

Bastarnernes sidelænds nedhængende Haarknude, Forf. I, 466, kunde passende have været jævnført med den af Tacitus skildrede svebiske. Jævnfør gotisk *tagls*, »Haar» = eng. *tail*, »Hale», altsaa vel »Haarpisk». Setesdølerne i Norge har en lignende sidelænds Pisk, kaldet »Spir». Sammenhæng med en kendt Kosakfrisure kunde ogsaa drøftes. Brug af Haarpisk er formodet at være Grund til, at Tacitus regner Goterne for Sveber. Dog brugtes afvigende Haarsæt hos andre af hans »svebiske» Østgermaner, f. Ex. Nahanarvalerne, hvis Præster (dvs. Fyrster) bar »Kvindedragt», dvs. langt, løst Haar. Forf. fremhæver med Rette II, 163, at noget absolut Kendemærke for Sveberne var deres Haarsæt ej.

De forskellige »Amfichthyonier» kunde nok kræve en noget nøjere Omtale end hos Forf. I sit almindelige Syn paa deres Vigtighed som ætnisk Skelnemiddel har den Müllenhoffske Skole sikkert Ret, selvom de enkelte Dogmer derom ofte er i høj Grad vilkaarlige, saaledes som vi saa ved Ingve-Gruppen.

Forf. lægger megen Vægt paa Fickers Iagttagelser vedrørende Retstypen, omend med fornøden Reservation. Det synes mig, at et sammentrængt Referat af Fickers Hovedresultater havde været paa sin Plads, thi i Originalfremstillingen er de fuldkommen uoverskuelige. Deres Rigtighed forudsat, vilde det vist være frugtbringende at drøfte dem i Sammenhæng med Forfatnings-Udviklingen. Vi finder efter Ficker en nærmest nor-

disk Lovtype hos Goter, Burgunder, anglisk-varniske Stammer, Langbarder og Friser. Hertil kunde det synes at svare, naar Kongemagten viser sig at herske hos Nordboerne, Goterne, de anglisk-varniske Stammer og Friserne, medens de sydligere Østgermaner, Saxerne og en stor Del af Tyskerne har Fristatsforfatning. Af den nordiske Lovtypes Tilhængere er det kun Burgunder og Langbarder, der med Hensyn til Regeringsform slutter sig til den sydligere Type. Jeg tør ikke lægge stærk Vægt paa den iagttagne Parallel mellem Lovtypen og Statstypen, men finder den dog værd at henstille til nærmere Drøftelse.

Hermed forlader jeg Folkegruppens Inddeling og de enkelte Stammegruppers Nationalkendemærker. Jeg vender mig nu til Fremstillingen af Stammegruppernes Historie i den fortløbende Tidfølge. Det kildekritiske Grundlag kan jeg ikke sætte mig til Doms over. Det maa regnes for et Storværk at have tilvejebragt en saadan Monumentalhaandbog som Forf.:s, og alene at gaa dens Kildeundersøgelser efter i Sømmene vil kræve Aartier. Jeg maa her indskrænke mig til at kaste Strejflys over nogle Enkeltspørgsmaal hist og her.

Goterne. I, 49 ff.

I, 52 siger Forf.: »Stammerne Øst- og Vestgoter er først opstaaede efter Bosættelsen ved Pontus; saa længe Goterne sad ved Weichsel, har de dannet een civitas. Jævnfør Ablabius hos Jordanis Get. 42, 82 og dertil von Sybel, »Entstehung des deutschen Königtums» (2), S. 188 ff. De skandinaviske Øst- og Vestgöter har derfor intet at gøre med Stammerne paa (Syd)-Fastlandet; disses Dannelse skyldes fuldstændig selvstændig Udvikling. Jævnfør O. Bremer i Pauls Grundriss III (2), 817 f., 825 f., (selvmodsigende)». — Trods de af Jordanis omtalte »Ostrogothae» i Skandinavien har Forf. utvivlsomt Ret i, at Spaltningen ikke gaar tilbage til Goters og Skandinavers Enhedsperiode. Dette kan støttes ved en sproghistorisk Iagttagelse: saadanne langtypiske Stammenavne som Austro- og Visigoter, Øst- og Vestgöter er utænkelige i den fjærne Urtid, der næsten udelukkende bruger Kortetyper og ialfald næppe kender noget til Langtyper af sammensat Bygning. Jævnfør herom min Artikel »Nordens ældste Indbyggernavne» i norsk »Hist. Tidsskrift» 1917.

Forf. mener I, 50, at de meget omtalte Gutoner i et Pytheasfragment hos Plinius XXXVII, c. 35, er Goter, der fra den kimbriske Halvø er trængt frem til Emsmundingen og senere gaaet op i Friserne, hvorved man kunde forklare den nordiske Type i frisiske Love. Han har sikkert Ret i, at man ikke med Müllenhoff bør rette Gutoner til Teutoner, thi Plinius skriver paa det omtalte Sted »Guton*ibus*», men »Teuton*is*», adskiller

altsaa de to Navne i Bøjningen. Men det ligger nær nok Detlefsen (Sieglin's QF. H. 8, S. 1) at rette Læsemaaden Guio til Inguionibus; og ligesaa let kan man rette Gutonibus til nibus = Jyder. Derfor bliver Pytheascitatet en for svag S til at bygge Teorier om frisiske Goter paa.

I, 52. siger Forf.: »Den hyppig udtalte Paastand, a (Goterne) skulde have hørt med til Markmannerkongen Mar Rige, er ugrundet; den støtter sig blot paa Strabon VII, p. hvor man istedenfor det overleverede Βούτωνας læser Γούτω Mod Afhængighed af Markmannerne synes den Kendsgærnin tale, at Katwalda hos Goterne søgte Værn mod Kongen (Mar og understøttet af dem medførte Marbods Fald 19 e. Kr. Un Strabons Butoner har man derfor snarere at forstaa de p Βατεινοί i Østbøhmen eller Burgunderne». Heri kan jeg i være enig med Forf. Vi veed for lidt om de nærmere Omst digheder til at kunne drage Slutninger af Katwaldas Ophold Goterne; hvis vi f. Ex. parallelt vilde slutte, at den fredl Andreas Hofer ved sin Tilfangetagelse opholdt sig udenfor s Fjenders Statsomraade, vilde vi slutte fejl. *Butones* vilde graf lettest kunne rettes til **Burones*, men da Burerne hørte til d lugiske Stammegruppe, og denne allerede er opført af Strab blandt Marbods Undersaatter, er Rettelsen saglig uholdbar. R telsen til Bateinoi eller Burguntes er grafisk næppe tilstedel thi netop Endestavelsen plejer hos upaalidelige Ortografer so Strabon og Ptolemaios at danne det faste Punkt. Det ptolemæis »hapax legomenon» *Bateinoi* er efter min Mening en Dublet f den historisk velkendte Stamme *Coteni*, hvorved vi fjærnes endn mere fra *Butones;* og Stavelsen Burg- ligger i Forvejen altf langt fra But-. For Læsemaaden Gutones taler et Forhold, so Forf. ikke har været opmærksom paa. Som sidste Led blan Marbods nordøstlige Undersaatter nævnes hos Strabon Mugilone og Sibinoi, to utvivlsomt radbrækkede Navne, der aldrig for kommer med samme Stavemaade andensteds. *Mugilones* lade sig uden Tvang rette til **Rugilones* = Bedas *Rugini*, et Dimi nutiv af det velkendte Stammenavn Rugi, der hos Tacitus sætte hinsides Goterne, dvs. i det nordligste Pommern. *Sibinoi* ha man forlængst genfundet i de ptolemæiske *Seidinoi* ved Øster søen; heri har man sikkert Ret, men saglig kommer vi derved ikke videre, da Stammen ogsaa med den ptolemæiske »Retskriv ning» vedbliver at være historisk Nul. Vi maa da se os om efter en mulig historisk Tilknytning. Og skønt det i Alminde lighed er misligt at vrage et dobbelt klassisk Vidnesbyrd om Stavemaaden, tør vi ved to saa upaalidelige Vidner som Strabon og Ptolemaios nok forudsætte, at de hver for sig vilde kunne have indsat *i* istedenfor *u*. Hvis vi nu retter *i* til *u*, faar vi en

kendt preussisk Stamme, der genoptræder i det ptolemæiske
matien som Sudinoi øst for Gythones, og lever videre i Mid-
alderen som Sudovitae, Indbyggerne af det nuværende Sudauen,
Zeuss S. 674. Tænker vi os, at denne Stamme midlertidig
været underkastet Sveberriget, faar vi den bedste Forklaring
det Forhold, at Tacitus lader Svebernavnet omfatte den ikke-
tonske Stamme Aisterne dvs. Preusserne. Den samlede Kæde
sproglige og saglige Iagttagelser synes altsaa at vise, at Sveber-
gen Marbods Herredømme strakte sig nordøstpaa endog hin-
s Goterne, og derved bliver det en næsten nødvendig Slutning,
det har medomfattet Goterne selv.

I, 53 omtales Goterkongen Filimer, der førte sit Folk fra
ichselegnene til Sortehavet. Forf. siger, at Cassiodor-Jordanis
Urette i at kalde ham Konge og at knytte ham til den gamle
rskerrække. »Vandringen maatte naturlig medføre en Opløs-
g af det gamle taciteiske Monarki; Landskabsfyrsterne blev
vstændige. Jfr. Sybel S. 175. Dette Mangeherredømme af
ncipes udtrykkes ogsaa i den gotiske Overlevering. Jord. Get.
jfr. Sybel S. 196». — Det forekommer mig, at den aprioriske
kastelse af Overleveringen ikke er nødvendig. Ved de van-
ske, tyske og saxiske Stammer har vi det historiske Forhold,
deres hjemlige Forfatning var republikansk, men at de under
r efter Udvandringen gik over til Kongedømmet; jfr. Sveber-
ngerne Ariovist, Marbod, Tuder, Langbarderkongen Agilmund
. Derfor kan jeg ikke indse, at et i Forvejen existerende
ngedømme under Udvandringen nødvendig maatte opløses.

I, 56 omtales Goterkongen Ostrogotha. Paa Grund af Citatet
Ablabius hævder Forf., at denne er en virkelig historisk Per-
lighed, ikke nogen slet og ret Opnævner; saaledes ogsaa
ambers mod mine Udtalelser i »Oldsagn om Godtjod», se
idsith» 236. Imidlertid mener Forf., at Navnet Ostrogotha
indelig kun var Tilnavn, svarende til Ostrogotho, der tillagdes
eoderik den Stores Datter Ariagne for at skelne hende fra en
antinsk Kejserinde af samme Navn. Der kan tilføjes en
allel fra de kentiske Jyders Kongeæt Æscungerne: Hengests
kaldes oprindelig »Eoric med Tilnavnet Æsc», senere slet
ret Æsc. — Iøvrigt maa jeg stadig hævde, at før c. Aar 450
det ifølge gottonsk Navneskik ikke tilladt at opkalde en
son efter hans egen Nations eller Æts Heros; jfr. den Sam-
nstilling, jeg i Arkiv XXXIII (1916), S. 37, har givet paa
ndlag af Exempelstoffet i Schönfelds »Wörterbuch der alt-
m. Personen- und Völkernamen».

S. 99—100 gennemgaas Listen over Ermanriks Undersaatter
Jordanis. Forf. gaar her særdeles kritisk til Værks, god-
nder hovedsagelig kun de virkelig indlysende Tydninger, saa-

som **Merens** Mordens = de finske Stammer **Merja** og **Mordwa**. Han **vrager** med god Grund de af Grienberger og andre Filologer givne **Tydninger** som hvilende paa »helt usikkert Grundlag».

Rogastadzans opfattes som finske Volgaboer, idet det tydes som sammensat af *Rau*, et mordwinsk Navn paa Volga, og got. *staþs*, »Flodbred» (tysk *Gestade*). Denne Tydning kan jeg ikke godkende. Mordwinsk *Rau* har ikke indeholdt noget *g*; det genfindes allerede hos Herodot som *Rha* og turde være oprindelig skythisk, dvs. arisk; jfr. den skaanske Strøm *Råå*, der udmunder ved Fiskerlejet *Raus*. Hertil kommer, at vulgærgotiske Sammensætninger hos Jordanis etc. normalt aldrig fastholder Stammeudlyden *a* undtagen efter foregaaende *a*, altsaa: Ermanaric, Alamod got. Dokument, men Ermeneric (se Exemplerne hos Schönfeld), Sunj*ai*-friþas got. Dokument, sein*ai*-gairns Bibelglose.

S. 108 hedder det om Jordanis' Fremstilling af Goternes Historie lige efter Ermanriks Død, at den rimeligvis for største Delen er frit opfunden af Cassiodor. Hertil hører ogsaa Fortællingen om, hvordan Ermanriks Næstsøskendebarn Vinithari overvinder Anternes Konge Boz. »Det er umuligt at tillægge denne Fremstilling nogensomhelst historisk Værd». I Almindelighed har Forf. sagtens Ret; men med Hensyn til Anter-Episoden tager han fejl, som det fremgaar af Axel Olriks Afhandling »Goter og Tjerkesser» (»Danske Studier» 1914). Jordanis fortæller, at Goterkongen Vinithari efter sin Sejr over Anterne lod deres Konge Boz hænge tillige med hans Sønner og 70 Stormænd. Og hos Anterne selv, dvs. Tjerkesserne, fandtes der endnu indtil c. 1850 Sagn om, at deres Konge Bakssan faldt i Kampen mod Folket *Gut* tillige med 80 Høvdinge; hvert Aar i April blev Sangen derom foredragen af unge Piger under Dans, idet de lod deres Haar hænge løst som til en Sørgehøjtid. Efter min Mening genspejles samme Episode ogsaa hos Saxe 411, hvor der fortælles, at Ermanrik efter sin Sejr over Slaverne hænger 40 af deres Høvdinge, hver med en Ulv ved sin Side; at Vinithari og Anterne afløstes af de navnkundigere Størrelser Ermanrik og Slaverne, var i den episke Udvikling helt naturligt eller snarere nødvendigt. — Saa meget er sikkert, at Fortællingen om Goternes Sejr over Anterne er historisk; og denne Iagttagelse maa mane os til »ikke at hælde Barnet ud med Badevandet», selv om den kritiserede Hjemmelsmand er saa upaalidelig som Cassiodor.

Erulerne. I, 333 ff.

Navnet foretrækker jeg at skrive uden H, da Kilderne aldrig har *Ch*; jfr. den faste Forbindelse ***H**eruli & **Ch**aibones* etc.; H'et er Snyltevæxt som i Hermunduri. Af samme Grund maa **jeg**

give Forf. Medhold, naar han S. 336 afviser den gængse Ligning Heruler = de episke Herilunger.

Forf. henlægger I, 334, Erulernes Hjemsted til Skandinavien, da »en Del af Folket i Aaret 512 vandrede fra Donau til Norden og slog sig ned ved Siden af Gauterne, uden Tvivl fordi dets gamle Hjem har været i hine Egne. Müllenhoff (Beovulf, Berl. 1889, S. 30 ff.) nægter uden enhver Grund, at det var Urhjemmet, hvortil Erulerne vendte tilbage; hvad skulde ellers have faaet dem til at tilbagelægge den lange, farefulde Vej til Norden?». Dette er fuldkommen rigtigt. Vi kan tilføje: hvad skulde ellers forklare, at Skandinaviens Indbyggere uden Sværdslag tillod Erulerne at bosætte sig iblandt dem? Den fredelige Bosættelse viser uimodsigelig, at Indvandrerne ejede en gammel Hjemstedsret. Jfr. min Disputats »Oldsagn om Godtjod» S. 86, og Steenstrup i »Danm. Riges Hist.» I, 82.

Jordanis' Efterretning XXIII, at Danerne har uddrevet Erulerne, bliver af Forf. henført til 3. Aarh. e. Kr. Denne Tildragelse skulde altsaa have været Aarsagen til, at Erulerne c. 267 optræder ved Sortehavet og 286 ved Galliens Kyst. Jeg troer snarere, at vi med Müllenhoff, Beovulf S. 30 ff., maa rykke Tildragelsen ned til c. 5—6. Aarh. Efterretningen hos Jordanis, aabenbart stammende fra Nordmanden Hrodulf, hører nærmest til de »aktuelle» Tidender, som denne bragte med sig til Italien. Der er intet Tegn paa, at Danernes politiske Opsving fandt Sted allerede i 3. Aarh., hvorimod disse Tegn pludselig melder sig siden Udgangen af 5. Aarh., jfr. Ax. Olrik, »Danmarks Heltedigtning», I, 18 ff. Endvidere er det næppe tænkeligt, at Erulerne Aar 512 vilde have faaet Lov til uhindret at passere »Danernes Stammer» og nedsætte sig ved deres Grænse, hvis Danerne i Forvejen havde uddrevet dem og derved med Krigens Ret frataget dem deres nedarvede Hjemstedsret. — Derimod maa jeg give Forf. Ret i, at det er vilkaarligt, naar Müllenhoff hensætter Erulerne til Sjælland og samtyder dem med de episke Hadubarder.

Forf. mener S. 344, at de vestlige Eruler tog Bolig nær Rhinmundingen, og herfra stillede Rom de Lejetropper, der nævnes i »Not. Dignitatum». Slige erul. Korps kæmpede 360 mod Pikter og Skotter, 360 sammen med Bataver i Persien, 366 ved Rhinen, 368 i Brittannien, 435 mod Burgunder i Gallien. Erul. Vikinger hærger 456—59 i Spanien og c. 475 ved Biscayerbugten. — Mon de kunde være de »Jyder», der ifølge Sagnet var de første paa Tog mod Brittannien og netop ejer de forreste Landgangspunkter ved Kanalen, Kent og Øen Wight? Kampen i britisk Sold mod Pikter og Skotter svarer netop til Erulernes Optræden.

som Merens M
Han vrager m
givne Tydning
Rogastad
som sammens
staþs, »Flodb
godkende. M
findes allerede
skythisk, dvs.
ved Fiskerlej
mensætninger
meudlyden *a*
Alamod got.
Schönfeld), S
S. 108
Historie lige
Delen er fr
tællingen o
overvinder
denne Frem
hed har Fo
tager han
»Goter og
tæller, at
deres Kon
Og hos A
c. 1850 S
Folket *G*
Sangen d
deres Ha
genspejle
tælles, a
deres H
og Ant
og Slav
snarere
Goterne
maa n
selv o
Cassio

bar
er S

Rüdiger og Dietrich fremhæves paa en Maade, der er ret enestaaende i Heltesagnet; hertil svarer temmelig nøjagtig den store Vægt, som Theoderik lægger paa sin politiske Adoption af Hrodulf. Jfr. min Afh. i »Edda» 1917, 240.

Luger, Vandaler. I, 354 ff.

Forf. siger I, 355, at Navnet *Luger* ikke er sikkert tydet; »R. Muchs Tydning »de løgnagtige» maa fuldstændig afvises ligesom hans hele Spotnavnsteori». Selvom en helt sikker Tydning næppe kan gives, ligger det ialfald nær at forbinde Navnet med kelt. *Leukoi*, ital. *Leukanoi*, *Lucani*, der vel vil sige »de lyse». Spotnavnsteoriens Afvisning maa billiges, da denne Lære altfor meget grunder sig paa tvivlsomt overleverede Navneformer; i sin »Deutsche Stammeskunde» synes Much ogsaa væsentlig at have ladet den fare.

Understammen *Lugioi Didunoi* opfattes af Forf. S. 354 som en tydelig Opfindelse af Ptolemaios, lavet af det keltiske Stednavn *Lugidunon* sammesteds. Efter min Mening er det omvendt Stednavnet, der (i Tilknytning til de velkendte Byer *Lyon* og *Leiden* indenfor Romerriget) er lavet af en Dublet af Stammenavnet, hvis Tilstedeværelse fremgaar af det episke Stednavn Dunheidi i Angantykvadets Skildring af Hunnerkampen; jfr. min Afh. »Angantykvadets Geografi» (Arkiv 1904) og min Bog »Ptolemy's Maps», S. 113.

S. 357 nævner Forf. i Henhold til Dion Kassios, hvordan de hasdingske Vandaler c. 170 e. Kr. indtog de koistobokiske Dakers Land »ved øvre Theiss» og bosatte sig dér. Her vrages den ptolemæiske Stedfæstelse, som sætter Koistobokerne i Polen. Det skeer vel i Tilslutning til Müllenhoff, »Deutsche Altertumskunde», II, 83; samme Afvisning af det ptolemæiske Vidnesbyrd findes aldeles gennemgaaende. Saaledes f. Ex. hos Wietersheim-Dahn, »Gesch. d. Völkerwanderung»; ligesaa hos Bremer § 97, hvor det hævdes, at Polen ejedes af Goterne. I Bind II, S. 184, synes Forf. imidlertid at have ændret sin Opfattelse, thi han siger her om Hasdingerne: »De kan ikke have hævdet Koistobokerlandet i længere Tid; thi de viser sig allerede Aar 180 i Kvadernes Nabolag ved Dakiens Nordgrænse, altsaa ved øvre Theiss». Ovenfor blev jo Koistobokerne stedfæstede netop ved »øvre Theiss». S. 183 hedder det ogsaa udtrykkelig, at Koistobokerne boede paa »Karpaternes Østskraaning».

Spørgsmaalet om Koistobokernes Plads, der hverken her eller andensteds i tysk Literatur bliver nøjere drøftet, er ret vigtigt for Østgermaniens Afgrænsning. Jeg maa i det væsentlige nøjes med at henvise til mine Udtalelser i »Ptolemy's Maps» S. 100 og 143. Ptolemaios' Kort støttes ved den Omstændighed,

at han i Østgermanien sætter den aabenbart dakiske By Setidava ligeoverfor Koistobokerne og nordfor Kalisia (= det nuværende Kalisz); da hans Bynavne paa dette Sted stammer fra Skildringen af den romerske Handelsvej til Ravkysten, er der ingen Grund til at tvivle paa deres Rigtighed. Altsaa har Koistobokerne strakt sig mod Nordvest lige til Setidava ikke langt fra Nedreweichselen.

Forf. kalder II, 183 fejlagtig Koistobokerne for Sarmater; de var Daker, hvad der fremgaar af Navnet paa deres Konge Pieporus (inscr.); ganske vist seer jeg nu, at Kiessling hos Pauly & Wissowa, Art. »Hunni», ligeledes synes at ville aflede dem af østenfra indvandrede Iranere. — Iøvrigt giver Forf. smst. interessante nye Meddelelser om Koistobokernes Sørøvertog, der i 170 førte dem lige til Grækenland (Athen, Eleusis, Fokis), ja endog til Afrika. Det var efter dette Tog, at Romerne fik Hasdingerne til at erobre Koistobokernes Land. Senere led imidlertid Hasdingerne et Nederlag mod den Stamme, der hos Dion kaldes Dankriger, hos Julius Capitolinus Lacringer. Vi har ovenfor seet, at ifølge Forf. hævdede Hasdingerne ikke længe Herredømmet over Koistobokerlandet, men viste sig c. 180 ved øvre Theiss. Paa samme Tid maa Koistobokerne have været trængte af andre Fjender, thi vi hører hos Dion LXXIII, 3, at 18,000 af dem Aar 180 søgte Tilflugt i romersk Dakien. Disse Indvandrere er det, som det ptolemæiske Kort sætter østenfor Karpaterne, og hvis By aabenbart er Piriboridava, »Kong Pieporus By». — Der maa dog være blevet en ikke ringe Del Koistoboker tilbage i Polen ogsaa efter 180, thi det ptolemæiske Kort har dem stadig staaende dér, og de adskilles ved Tilføjelsen »*Transmontanoi» udtrykkelig fra deres Landsmænd i det romerske Dakien. Jfr. min Artikel »Polakkernes Odelsret i Historiens Lys» (i Skriftet »Polonica», Stockholm 1917). I det hele taget er det en mærkelig fremtrædende Rolle, som de norddakiske Stammer spiller i Historien i 3. Aarh. og endnu senere (Karperne). Efterretningerne derom bør fremhæves som Korrektiv til den gængse tyske Opfattelse, der plejer at skildre det gamle Polen som rent germansk.

Langbarderne. I, 427 ff.

Forf. gætter I, 430 paa, at Vandringssagnet foreligger i to Varianter, A (Origo Langobardorum) om en Kamp med Ambri og Assi, B (Paul Diac. I, 11, 12) om en Kamp med »Assi-piti». Denne Gisning er efter min Mening fuldstændig rigtig.

S. 432 omtaler Forf., at efter en mere end 100-aarig Pause i Langbardernes politiske Historie dukker de op igen ved Markmannerkrigens Udbrud 166, da de gør Indfald i Pannonien sammen med »Obioi», hvem han formodningsvis tyder som Aviones,

lernes Stammefrænder. »Efter denne uvæsentlige Episode
.angbarderne en rum Tid bortrykkede fra Romernes Synskres.
næste sikre Kendsgærning i Langbardernes Historie er deres
og i Rugiland c. 490; om den mellemliggende Epoke veed
e Sagndigtningen at fortælle.... Sandsynligheden taler for,
Jdvandringen tidligst maa sættes til første Del af 4. Aarh.»
Det synes mig dog i det mindste at burde overvejes, om den
æsentlige» Episode i 166 ikke snarere er Vandringens Forspil
Indledning. Sikkert er det, at 16 Aar før Indvandringen
talien drog et langbardisk Korps did for at gaa i byzantinsk
ieste mod Goterne, men ligesaa meget for at gøre Spejder-
este med Henblik paa den kommende Vandring. Forf. gætter
paa, at Langbardernes Stalbrødre Aar 166 kunde være
oner fra den kimbriske Halvø. (Man kunde ogsaa gætte paa
tilbagebleven Rest af Ubierne). Desuden formoder Forf. II,
at ved samme Lejlighed har der ogsaa vandret Dulgubniere
Nordtyskland, af hvem der senere traffes en Koloni i Pan-
en. Men naar altsaa faktisk mere end ét Folk fra Nord-
land har deltaget i Strejftoget, synes det ikke at have været
flygtigt endda. Jeg for min Part opfatter det som Forspillet
en større Folkevandring; det var kun Romernes Sejr, der
te, at den ikke fortsattes i samme sydgaaende Retning; og
len foreløbig rettedes mod nordtyske Egne, unddrog den sig
ke naturlig Romernes Opmærksomhed, saa at Historien intet
lte om den.

II, 329 siger Forf., at Bückmann i en Anm. af Forf.:s Værk
rrasker med den mærkværdige Meddelelse, at Navnet Thoring
tilhørt en langbardisk Kongeæts, Agilulfs. I Kilderne har
intet kunnet finde derom, men nok, at Agilulf før sin Tron-
edelse var Hertug af Turin». Her har Forf. overseet, at
i Indledningen til Edictus Hrothari staar »Agilulf Turingus»,
igesaa i Origo Langobardorum; i Chronicon Gothanum staar
luuald dux Turig de Taurini».

Kimbrer og Teutoner. II, 2 ff.

Forf. indleder Bd. II med disse Ord: »Det er ingen Tvivl
rkastet, at Kimbrernes Hjem maa søges i den nordligste
af den jyske Halvø». Strabons, Müllenhoffs og Bremers
ng, at Kimbrerne skulde have boet i Nordtyskland, bliver
og fyndig afvist: »Müllenhoffs Paastand . . . kræver ingen
legaaelse efter de nævnte Fremstillinger af Marcks, Zippel
» (henh. »Bonner Jahrbücher» XCV, S. 39, og »Festschr.
er Einweih. des Friedrichs-Kollegiums zu Königsberg 1892»,
ff.). Heri har Forf. fuldkommen Ret; det er filologisk
kritik, naar Kimbrernes Afledning fra Himmerland over-

hovedet er bleven dragen i Tvivl. Jfr. det klassiske Kortmateriale i min Bog »Ptolemy's Maps», samt min Afh. »Himmerlands Navn og Saga i Hedenold» (Aarbogen »Fra Himmerland og Kjær Herred», 1916). Endnu Schönfeld har i »Wörterbuch der altgerm. Personen- u. Völkernamen», 1911, forkastet Ligningen Kimbroi = Himmerboer; men han har (pr. Brev) frafaldet sin Opfattelse efter min Imødegaaelse i Arkiv XXXIII (1916), S. 27.

Om Kimbrernes Stalbrødre Teutonerne siger Forf. S. 6: »At det gammeldanske Landskab Thythaesysael . . . skulde minde om Folkets tilbageblevne Dele, er udelukket, da der i disse Egne aabenbart boede Kimbrer». Man kunde snarere sige, at det ikke stemmer med Pytheas' Skildring, hvoraf det fremgaar, at Teutonerne ikke boede umiddelbart ved Ravkysten. Den om Thythæsysæl brugte Navneform Thiuth genfindes imidlertid paa Vordingborg-Runestenen, brugt om et Landskab paa Sjælland, vel i Nærheden af Herredet Thyuthæbiærg, nu Tybjerg. Deraf fremgaar, at Landskabsnavnet Thiuth havde hjemme flere Steder paa dansk Grund, og dette tyder paa Sammenhæng med Teutonerne, selv om det ikke er nødvendigt at forutsætte, at Tyboernes Forfædre skulde have ejet Ty allerede paa Kimbrertogets Tid. Det er næppe tilfældigt, naar baade Mela og to af Ptolemaios brugte Originalkort hensætter Teutonerne til Østersøen; Melas Stedfæstelse »Øen Colanovia» passer saa nogenlunde med det sjællandske Thiuth.

Den hyppige Tydning af Strabons Τωυγενοι som Teutonoi tilbagevises af Forf. S. 9, sikkert med Rette. Der maa imidlertid rejses det Spørgsmaal, om den radbrækkede Form ikke kunde skjule Tungri ved det nuv. Tongern i Belgien, da denne Stamme ifølge Cæsar B. G. II. c. 29. skulde nedstamme fra Kimbrer og Teutoner.

Om den keltiske Stamme Tigurinerne siger Forf. S. 13, at dens Mandskab under Kimbrernes Indfald i Italien blev tilbage for at dække dem i Ryggen. Da Kimbrerne drog gennem Brennerpasset, maa Tigurinerne tænkes at have lejret sig, hvor Innfloden træder ud af Alpelandet. Det fortjener at mærkes, at netop i dette Nabolag ligger Tegern-Søen, lat. *Lacus Tigurinus*. Efter alt at dømme har den faaet Navn af Tigurinernes midlertidige Lejrophold. (Forf. gætter selv S. 8 paa, at Teutoburgium i Pannonien er en Teutonerstation, hvad jeg finder knap saa sandsynligt, eftersom den kendte Valplads i Nordtyskland viser, at Navnet Teutoburg brugtes ogsaa af Tyskerne).

Forf. bringer S. 9 den herhjemme hidtil ukendte Oplysning, at latinske Indskrifter afhjemler Kimbrer og Teutoner Side om Side i Egnen mellem Main og Neckar. Han formoder, at de hernævnte Teutoners Rester kunde genfindes i de af Notit. Dign. occ. 42 omtalte »laeti Teutoniciani» (ufri Landboer). Det maa i Tilknytning dertil opstilles den Gisning, om ikke Navnet Theodisci,

Tyskere, skulde kunne være udgaaet fra dem. Ganske vist opfattes dette Navn aldeles fastslaaende som Udtryk for »dem, der taler Folkesproget»; men ialfald for at afvises kan det nævnte Tankeexperiment godt gøre Krav paa at opstilles.

At den kimbriske Vandringshøvding Boiorix rimeligvis genfindes i det gotiske Sagn om Beric, der fører Goterne fra Skandinavien til Landet søndenfor Østersøen, har jeg omtalt i »Danske Studier» 1912, 178.

Angler, Varner etc. II, 22 ff.

Havde Forf. ikke godtaget den gængse tyske Ingvæon-Hypotese (jfr. S. 340), og havde han blot holdt sig til en kronologisk Afgrænsning af Stoffet, maatte man sige, at den anglisk-varniske Gruppe egentlig ikke hørte hjemme i hans Værk. Af Gruppens 7 Medlemmer har de 4 aldeles ingen politisk Historie; Anglerne har paa Fastlandet kun Sagnhistorie; Eudoserne frembringer et historisk Stjærneskud Aar 58 før Kristus, og forsvinder derpaa fra den politiske Skueplads; Varnerne er paa Fastlandet Gruppens eneste virkelig historisk-politiske Hovedrepræsentant, og bortseet fra en isoleret Udvandrers Optræden paa spansk Grund i 5. Aarh. falder deres Historie udelukkende i 6. Aarh.: 500, 510, 553, 594. Man sammenligne hermed de historiske Data vedrørende Danerne, hvem Forf. har udelukket fra sit Værk: 3. Aarh. Kamp med Erulerne (efter min Mening antedateret); 512 »Danernes Stammer» omtalt paa Fastlandet; c. 515 Navnet Daner brugt som Gruppenavn, medomfattende de »geatiske» Vikinger; c. 561 og c. 565 Kampe med Frankerne; dertil fra 5—6. Aarh. en overvældende rig Sagnhistorie, der under Hensyn til Folkets periferiske Plads i Sydboernes Horisont maa sættes som Ækvivalent til gammel historisk Overlevering hos de sydvestligere Folk.

Jeg finder altsaa, at den foretagne Afgrænsning er kronologisk inkonsekvent. Og skulde den anglisk-varniske Gruppe endelig medtages, burde de mangfoldige Enkeltproblemer drøftes langt mere indgaaende. Skønt Forf. arbejder med priselig Forsigtighed, er det virkelig umuligt paa 10 Sider at tørlægge den Hængemose, som Ingvæon-Fantasterne har sumpet sammen gennem mere end et Aarhundrede; et dansk Vildskud fra 1918 har jeg nylig indgaaende drøftet i »Nordisk Tidskrift for Filologi» 1919.

Forf. afviser i Korthed Erdmanns Lære om Anglernes Bopæl, under Henvisning til Herman Møllers Imødegaaelse i »Anz. f. deutsch. altertum» 1896. Med fuld Føje gør Forf. gældende, at en Hjemmelsmand som Ptolemaios ikke duer til at stedfæste Anglerne i det indre Tyskland; jfr. hertil min Bog »Ptolemy's Maps» S. 127. Iøvrigt synes Erdmann i sin Artikel »Angler» i »Nordisk Familjebok»

ikke længere at ville fastholde sin i 1890 udtalte Opfattelse med Sikkerhed.

Forf. sætter S. 24 med Müllenhoff Varnernes Hovedafdeling ved Varnæs (»Warnitz«) i Sønderjylland; dermed skal stemme: Widsids Varner »paa den kimbriske Halvø«, og de ptolemæiske Auarinoi ved Siden af Ombrones = Kimbrernes Stalbrødre Ambronerne. Vilkaarlige er if. Forf. alle de ptol. Stedfæstelser: Auarinoi ved Weichselkilden, Ouirunoi og Auarpoi i Meklenburg. De pliniske Varinnae i den østgermanske Gruppe maa forbindes med det ptol. Stednavn Ouirunon øst for Oderen og kendemærker en særskilt Afdeling, der har sluttet sig til Østgermanerne.

Alt dette er efter min Mening uholdbart.

Stednavnet Varnæs kan vi aldeles ikke bygge paa, jfr. S. 338. Widsid sætter ikke Varnerne »paa den kimbriske Halvø«, men blot helt vagt, — vi kan sige: et Steds ved Østersøens Sydvesthjørne. Samme vage Stedfæstelse faar vi ud af Naboskabet med Kimbrernes Stalbrødre. Stedfæstelserne hos Ptolemaios er ikke alle lige vilkaarlige; aabenbart har to af hans Originalkort haft Varnerne staaende paa Østersøens Sydkyst ved Siden af Teutonerne; det ene af disse Kort har Rækkefølgen Auarpoi Burguntes Gythones, der nøje svarer til det tredje Originalkorts Auarinoi Frugundiones *Gutones (Sulones), og atter genfindes i den østgermanske Gruppe hos Plinius: Burgundiones Varinne Gutones. Føjes hertil, at Meklenburgs Hovedflod hedder Warnow, og at her i Middelalderen boede en Stamme ved Navn Varnabi, kan der næppe tvivles om, at Varnerne har boet i Meklenburg og ikke paa flere Steder ved Østersøen.

Chauker og Saxer. II, 33 ff.

Medens Medtagelsen af den anglisk-varniske Gruppe skeer med noget tvivlsom Føje, finder jeg paa den anden Side, at Udelukkelsen af de engelske Saxers ældste Historie afgjort er et Savn. Thi historisk hører Bosættelserne paa begge Sider af Doverstrædet nøje sammen.

Forf. hævder S. 37, at Chaukernes Navn forsvinder efter Aar 170. »Sikkert maa de Chauker stryges, som man har villet indsætte hos Zosimos III, 6, istedenfor de overleverede Saxer; jfr. mine Udtalelser Hist. Vierteljahrsschrift 1911, S. 2 ff.«. Jeg maa tilstaa, at »den saxiske Stamme Kouaderne« i Rhindeltaet Aar 355 ikke godt synes mig at kunne tydes anderledes end som Chauker; foruden den nærliggende Mulighed, at *Kau-* kunde vranglæses som *Kou-*, er der ogsaa den Mulighed, at Stavningen *Koua-* gengiver den saxiske Udvikling af Tvelyden *au-* (angelsax. *Héahas).

S. 138 nævner Forf. i Forbigaaende de ptolemæiske Kalukoner = de Kaulker, fra hvem Strabon lader Germanicus bringe Fanger

til Rom Aar 17 e. Kr. Det formodes, at denne ellers historisk fuldkommen ukendte Stamme maa have hørt til Cheruskerne. I Virkeligheden er den intetsomhelst andet end en Genganger af den velkendte Stamme *Chauci* minores, at retlæse henh. **Kauklones* og **Kaukloi*. Hos Ptolemaios foreligger en af hans vanemæssige Nostrificeringer, jfr. min Bog »Ptolemy's Maps» S. 25; i foreliggende Tilfælde udgik Magnetismen fra et rætisk Stammenavn, som nævnes hos Ptolemaios II, XII, 2 og hos Plinius III, 20.

Forf. formoder S. 37 efter Much o. a., at *Saxer* er afkortet af *Sahsnôtas*, »Sværdfæller». Dette er en Misforstaaelse; Kortetypen plejer at være det urgamle, Sammensætningen den yngre Udvikling. Jfr. min Afh. i norsk »Hist. Tidsskr.» 1917. S. 59 hævder Forf. med stor Styrke, at Saxernes republikanske Forfatning udelukker den nutildags »atter opvarmede» Teori, at Saxernes Stammedannelse skulde skyldes de holstenske Saxers erobrende Fremtrængen. »Thi den voldelige Forening ... vilde have foraarsaget Indførelsen af fælles politiske Institutioner og af Fællesmonarkiet. Snarere maa man altsaa som hos Franker og Allemanner i Hovedsagen tænke sig en fredelig Proces og kun i enkelte Tilfælde en krigersk Underkastelse.»

Den almindelige Sandsynlighed af denne Sætning kan indrømmes. Men gennemlæses Chaukernes og Saxernes Historie hos Forf., vil det slaa Læseren, at Teorien stadig nærmest modsiges af Kendsgærningerne.

Ganske vist har allerede Tacitus stillet sig paa Forf:s Side, naar han i »Germania» c. 35 priser Chaukerne som et fredeligt Folk, der ikke har Tilbøjelighed til Røverliv, men foretrækker at værne sin Storhed ved Retfærd. Men her maa selv Forf. tage Afstand, i det han S. 36 siger: »Under Hensyn til Chaukernes faktiske Aggressivitet er det en højst forunderlig Ros, som Tacitus yder dem, ..., og den er kun at forklare gennem deres tidligere Partitagen for Romerne».

Vi skal nu i Korthed gennemløbe Chaukers og Saxers Historie for at overtyde os om dens »Fredelighed». 41 e. Kr. angriber chaukiske Sørøvere Gallien; ligesaa 47; 58 fordriver de Amsivarjerne fra Emsgau; ifølge Forf. maa Fordrivelsen af Chasvarjerne fra Hasegau tænkes foregaaet samtidig; noget senere fordrives Angrivarjerne, der til Gengæld trænger ind hos Bruchtrerne 98; samtidig erobrer Chaukerne en Del af Cheruskerlandet, saa de bliver Naboer til Chatterne i Hessen; 170 nye Sørøvertog; fra 286 omtrent uafbrudt fortsatte Sørøvertog af Saxer (midlertidig ogsaa af Chauiones); c. 290 ff., Saxerne fortrænger Salierne fra Salland og presser Chamaver, Friser og Chattvarjer sydpaa mod Bataverøen (288, 293, 300, 306); 355, Saxerne (»Kouaderne») angriber Salierne paa Bataverøen; (Landskabet Hugmerki ved Vest-

frislands Østgrænse er efter min Mening en Bosættelse af Chauci minores fra denne Tid); 531, Saxerne tilintetgør Thyringerriget i Forening med Frankerne og koloniserer en Del af det erobrede Omraade; 556, Saxerne hærger frankisk Omraade omkring Deutz; c. 565, Saxer og Daner angriber Frisland; 572, tilbagevendende Saxer fra Italien søger at uddrive Svaberne, der i Mellemtiden har indtaget deres rømmede Bopæle; henimod 700, Saxerne erobrer Bruchtrernes Land; c. 730, de hessiske Grænseegne ligger øde paa Grund af Saxernes Hærgninger; senere nævnes et saxisk Landskab Hessen; i Landet sydøst for Zuidersøen, hvor chamavisk Ret vedblev at herske, er den frankiske Dialekt fortrængt af den nedersaxiske, hvad der tyder paa Indvandring af Saxer (Forf. S. 40). — Faktum er at næsten alle Stammer i Nordtyskland kan paavises at have mistet Omraade til Chaukerne eller Saxerne, og at det gennemgaaende tydelig er skeet som Følge af Krig. — Naar Langbarderne i Bardengau synes frivillig at være indtraadt i det saxiske Forbund (Forf. S. 60), er det en Undtagelse, der iøvrigt stadfæstes ved den historiske Kendsgærning, at Albuin indbød Saxerne til at deltage i Italiens Erobring som Langbardernes »gamle Venner», jfr. Paul Diac. II, c. 6.

S. 40 findes en generende Trykfejl, idet Chamaverne siges at kæmpe mod »Franker», hvor det skulde hedde »Saxer».

Ved Fremstillingen af Saxernes Standsforhold S. 66 har Forf. overseet en vigtig Iagttagelse, som først er fremsat af Chadwick, »The Origin of the English Nation», 84 og 298. Saxerne i England havde det ejendommelige Socialsystem, at Frimanden ikke fik højere Mandebod end den frigivne, medens derimod Jyderne sammesteds havde den sædvanlige gottonske Type, der værdsatte Frimanden højere. Fastlandsaxerne følger i historisk Tid ligesom Jyderne den alm. gottonske Type, men Saxes Sagn S. 81 om Helge Hundingsbane viser, at de oprindelig har haft samme Ejendommelighed som deres Frænder i England, thi der fortælles, at Helge efter sin Sejr over Hunding indførte den Skik, at Saxernes Frimænd ikke skulde have höjere Mandebod end deres frigivne. Dette saakaldt personlige Indfald af Helge er aabenbart det sidste Minde om den gamle saxiske Retsskik paa Fastlandet.

Markmanner og Kvader. II, 167 ff.

Den kvadiske Stats Plads under Kong Vannius er omstridt, hedder det S. 171. »Efter Tacitus laa den inter flumina Marum et Cusum, hvor Marus utvivlsomt er March. Plinius hist. nat. IV, 80 sætter ved Carnuntum, hvor March munder i Donau, confinium Germanorum mod Sarmaterne; ligesaa IV, 81, hvor han imidlertid, idet han kommer i Tanker om den nygrundede Vassalstat, strax retter sig selv, saaledes at snarere Duria maa gælde

n Østgrænse for Sveberne og for regnum Vannianum. (a Maro e Duria est a Svebis regnoque Vanniano dirimens eos). Duria n altsaa kun være en østfor March løbende Biflod til Donau, aag, Gran eller Eipel (sandsynligvis den sidste, da det drejer om en ikke ringe Folkemængde) og maa sættes lig med den iteiske Cusus. Det er derfor urigtigt naar nogle Forskere søger sus vestfor March og identificerer den med Gusen ved Linz er med Thaya». Noter: »Den rigtige Tolkning af Plinius har llenhoff givet, II, 322.» »Tydningen Gusen forfægtes af Momm-, Röm. Gesch. V, 196; Thaya af Domaszewski, Marcussäule 111. . . . Stadfæstelse (af Forf:s Mening) yder Fundet af en Mønt d Navnet Vannius i Sillein, Wiener Numismatische Zeitschr. V (1880), S. 114.» I Henhold til Brev skal Forf:s Opfattelse erligere støttes af et nyere Indskriftfund.

Efter min Mening er Forf:s Tolkning urigtig, og Mommsen r Ret. Man har hidtil glemt at undersøge de čechiske Flodvneformer. Thaya hedder paa čechisk Dyje, og dette kan urlig være andet end Duria; da Navnet kan være gaaet gennem tiske og pannoniske Mellemmænd, har vi ingen Føje til at gte Ligningens sproglige Mulighed. Indsætter vi Dyje = Duria,)per vi helt udenom den tvungne Forklaring, at Plinius »retter selv», altsaa egentlig modsiger sig selv. Det sidste Stykke Dyje-Thaya inden Mundingen i March løber nemlig fra Nord d Syd, saaledes at det i Fortsættelse med Marchfloden netop n siges at danne en Østgrænse for et vestligere boende Folk. tte Faktum, at Østgrænsen dannes dels af March, dels af Dyje, da fuldkommen naturligt udtrykt ved Plinius' Ord om »Maro e Duria». Og Cusus bliver da ikke et Synonym for Duria, n, som Mommsen mener, Rigets Vestgrænse, Gusen ved Linz.

Den af Mommsen og mig givne Tolkning støttes ved den nindelige Erfaring, at Flodnavne hører til de aller sejeste vneklasser. Særlig Grund er der naturligvis til at vente Fastdelse af Navnet paa politisk vigtige Grænsefloder, og dermed mmer det, at vi den Dag idag efter min Mening finder alle Grænsefloders Navne vedligeholdte: March, Dyje, Gusen; jfr. aa Vedligeholdelsen af Navnet paa Floden Granua, der var adernes Grænseflod paa Markmannerkrigens Tid. Yderligere n det tilføjes, at de i romersk Pannonien bosatte Kvader synes have døbt Byen Cusum efter deres gamle Grænseflod (jfr. det ke Navn Teutoburgium i samme Nabolag). Efter Forf:s Teori ılde den ene Grænseflod i Oldtiden have baaret 2 eller maaske Navne: Duria, Cusus og Granua: i det mindste de to førstvnte skulde være forsvundne fra den tilhørende Flod, medens derimod skulde have fæstet sig ved to helt uvedkommende oder, Dyje og Gusen. Det forekommer mig kort sagt, at Forf:s

Opfattelse paa alle Punkter strider iøjnefaldende mod Sandsynligheden.

S. 174 kalder Forf. urigtig de pannoniske Oser for Kelter, hvad der vel kun er en Lapsus; jfr. Tacitus, »Germ.» c. 43.

Den S. 186 omtalte Kvaderkonge Furtius har et sarmatisk Navn, hvad Schönfeld i sin Personnavneordbog ikke har vidst. Det er = oldind. *putrá*, zend. *puthra*, »Søn». Overgangen til *f* er gammel i Sarmatisk; jfr nypersisk Fars = Persien. Formen -*furtios* findes i skytiske Personnavne hos Herodot.

Semnoner og Allemanner. II, 236 ff.

S. 238 tvivler Forf. om, at man kan støtte Ligningen »Semnoner = Allemanner» gennem et Citat fra Suidas, der taler om »Albaner, som man ogsaa kalder Sênoner». Jeg seer ingen Grund til Tvivl. Navnenes Radbrækning er let gennemskuelig og ikke større, end man altid maa vente hos uorienterede græske Forfattere. Sammenblandingen af germ. *Semnones* og kelt. *Senones* findes allerede hos Ptolemaios, der til en Afvexling indfører den germ. Form i Norditalien, medens han tolererer den keltiske i Gallien. Det er utænkeligt, at en ellers uorienteret græsk Forfatter skulde falde paa Sammenstillingen af *Al . . an . . oi* og *Se . . nones*, naar der ikke laa noget faktisk til Grund.

S. 315 drøftes et omstridt Stednavnespørgsmaal, nemlig om -*ingen* og -*heim* paa allemannisk og frankisk Grund. »*Heim*-Bygderne hersker overvejende paa den elsassiske Slette. Man har nu opstillet den Lære, at de kendemærker frankiske Herregodser, der efter Chlodevigs Sejr grundedes istedenfor de tidligere Slægtsbosættelser med Navne paa -*ingen*... Men med Rette har Witte fremhævet[1], at en saadan Masseomdøbning vilde være en enestaaende Foreteelse; endvidere, at *Heim*-Bygderne ikke udelukkende er ejendommelige for Frankerne, ligesaa lidt som -*ingen* kan opfattes som særskilt allemannisk; endvidere, at hverken -*heim* eller -*stadt*, -*hofen*, -*hausen* etc. nødvendig peger hen paa Bosættelsens Præg af Herremandsgods. Istedenfor maa vi holde fast ved den Grundsætning, at de forskellige Stednavnetyper blot kan gælde som karakteristiske Kendemærker for en afgrænset Tid. Uden Tvivl hører -*ingen* og -*heim* i Almindelighed til de ældste Bosættelser, medens de øvrige Former stammer fra en senere Periode». — Det tilføjes, at Schliz i »7. Bericht des Hist. Vereins Heilbronn» S. 4 ff. fastholder den Opfattelse, at -*ingen* er allemannisk, -*heim* frankisk, samt at ogsaa Bethge i »Wörter und

[1] »Zur Gesch. des Deutschtums im Elsass und im Vogesenland» Stuttg. 1897.

Sachen» VI (1914) S. 14 forfægter frankisk Oprindelse af *-heim* i adskillige Tilfælde.

Jeg er helt uenig med Forf. og slutter mig til Schliz, se min Afh. i »Geografisk Tidskrift» 1917—18, 191 ff. (med Stednavnekort). Forf. omtaler II, 578, min Afh., men fastholder sin Opfattelse. Naar han 580 siger, at Modstandernes Opfattelse »savner enhver Hjemmel», synes det mig lovlig kategorisk, eftersom han ikke har afset en Stavelse paa at imødegaa mit Forsøg paa at vise, at Heim-Typen i paafaldende Grad ledsages af frankiske Stednavne-Elementer. Jeg henviser Læseren til min Kortskitse over Stednavnenes Fordeling; den synes mig at tale tydligere end mange Ord.

Hvad jeg ovenfor hist og her har kritiseret, er altsammen mindre væsentlige Punkter. Hovedkarakteren af Forf:s Værk anfægtes ikke derved.

Endnu maa det tilslut fremhæves, at Tonen i nationale og personlige Værdsættelser helt igennem er velgørende *saglig og lidenskabsløs.* Exempelvis forsvares Kejser Caligula II, 352, mod den »ondskabsfulde Forvanskning», at hans Krig mod Chatterne Aar 40 skulde have været et Komediespil. Læseværdige er ogsaa Slutningsordene om Theoderik den Store, om hvem der siges, at han trods sine Mangler er bleven de tyske Sagns Yndlingshelt. »Af det sympatiske Billede, der her bydes os, er alle de hæslige, vansirende Træk fjernede; saaledes især det Troskabsbrud, som han øvede mod Odovaker. Under Navn af Ermanrik er Odovaker bleven til en menederisk Forræder, medens Historien kun kender ham som ærlig Mand. Det er ejendommeligt for den tyske Nationalopfattelses mangelfulde Væsen, at netop en af de ivrigste Romervenner, som indtog de højeste romerske Værdigheder, og hvis Sind ledede af ugermanske Ideer, kunde faa en saa ærefuld Plads i Folkeoverleveringen».

Værket ledsages af et interessant Kort af O. Schlüter over Fordelingen af Bosættelsesarealet i det indre Tyskland paa Folkevandringens Tid. Sidste Hæfte af Værket udkom i Efteraaret 1918, men kun et ganske enkelt Punkt deraf har kunnet strejfes i nærværende Anmeldelse, som var afsluttet længe forud. Det er glædeligt, at det stort anlagte og nyttige Værk trods de vanskelige Tidsforhold har kunnet føres til Ende.

Eskjær, September 1917 (Marts 1919).

Gudmund Schütte.

Nils Hänninger: Fornskånsk ljudutveckling. En undersökning av Cod. AM 28, 8:o och Cod. Holm. B 76. (I Lunds Universitets Årsskrift. N. F. Avd. 1. Bd 13. Nr 1.) Lund 1917.

Forfatterens oprindelige hensikt var å redegjöre for de skånske dialektenes lydhistoriske utvikling med utgangspunkt dels i moderne skånsk dels i eldre språklige kilder på skånsk (Förord s. VII). En opdeling av emnet viste sig nödvendig, og opgaven er begrenset til en nöiaktig undersökelse av to av de eldste og viktigste håndskrifter til skånske lov, nemlig Codex Runicus (AM 28, 8:o) og den Hadorphske codex (Holm. B 76). Ved denne undersökelse har forfatteren dog hele tiden kunnet nyttiggjöre sig sitt kjennskap både til de moderne skånske dialektene og til andre skriftlige kilder enn de som först og fremst er gjenstand for undersökelsen.

Begrensningen av emnet for undersökelsen var naturlig. Efter anmelderens mening var det også nödvendig å dele emnet op som forf. har gjort det, dersom man skulde få full oversikt over det.

I en »Inledning» (s. 1—25) gjör forf. rede for de to håndskrifter som er gjenstand for undersökelsen. Særlig til Thorsens utgave av Cod. Runicus gir han en del rettelser som er resultatet av en nöiaktig jevnföring av utgaven med hs.; til Schlyters utgave av Cod. Holm. B 76 er rettelsene bare få og ubetydelige.

Med hensyn til spörsmålet om de to håndskrifters alder slutter forf. sig til den opfatning at R er det eldste, om han enn lar den mulighet stå åpen at den mer gammeldagse språkform i R i nogen monn kan skyldes overföring fra det tekstgrunnlag avskriveren har hatt for sig ved utarbejdelsen av R. Etter den undersökelse Bröndum-Nielsen nu har foretatt av håndskriftene til skånske lov (se Ark. 34 s. 105 ff.) kan man vel fastslå at R må være det eldste.

Forfatteren avviser sjællandsk innflytelse og som det synes — med rette; han mener at flere språklige eiendommeligheter peker hen mot det sydvestlige Skåne.

I »Inledning» blir også dröftet det vanskelige spörsmål om skrivemåtene *u* intervokalisk og innlydende mellem kons. og vokal (*giuæ*, *hauæ*, *haluan*) og *f* i utlyd og innlydende foran kons. (*arf*, *gaf*, *aflær*, *hofþæ*, *iafnæ*). Forf. avviser Lis Jacobsens opfatning (Studier til det danske Rigssprogs Historie 1. 78 ff.) at »den stemte Spirant er blevet ustemt i Udlyd og foran Kons., og at den ustemte Spirant er blevet stemt i Indlyd foran Vok.». Som alt Marius Kristensen har fremhevet (Danske Studier 1909 s. 134 f.),

vilde det med denne opfatning være uforståelig hvordan man kunde ha ustemt spirant f. eks. i ord som *ofn*, *aflæ*, *hofþe*. Forf. avviser dog ikke den mulighet at den ulike skrivemåte virkelig har svart til en ulikhet i talespråket. Han dröfter de forskjellige teorier som er fremsatt og fester sig nærmest ved at skrivemåten *u* gjengir en halvvokal og skrivemåten *f* en frikativ *b*. Man kunde vel også tenke sig at *f* er betegnelsen for flere ulike lyd. Lyden kan ha vært en annen i utlyd og foran ustemte konsonanter enn foran stemte konsonanter; i skrift har man slått disse to lyd sammen. Foran ustemte konsonanter ligger det nærmest å anta at lyden har vært en ustemt spirant; i utlyd kan den også ha vært det (jfr. Noreen Aschw. gr. § 259 anm. 2, Marius Kristensen DSt. 1910 s. 134, Hänninger s. 18), selv om den ikke har holdt sig ustemt på grunn av senere utjevning. Foran stemte konss. kan språket ha hatt en lyd som ikke falt sammen med noen av de andre, men som det falt naturligst å gjengi med *f*. Denne lyd kan ha vært frikativen *b* som så siden på det danske område er blitt *w* eller *v*. Flere norske målföre har en eiendommelig utvikling av *f* foran *n*, *l*, *r*, *đ*, således har store deler av Agder fått *bn*, *bl*, *bd* (se Ross Norske bygdemål 1909 s. 77 f.) og sjeldnere *br* (jfr. Hægstad Vestnorske målföre. Indre sudvestl. I s. 127 f.). Denne lydutvikling kommer flere ganger frem i eldre skrifter; Hægstad anförer *haabde* < *hafđi* fra Voss 1378 og flere nyere former fra Agder (se Hægstad anförte sted). Hægstad tenker sig at skrivemåten er forsök på å gjengi bilabial *v*. I alle tilfelle synes disse forhold i norske mål å stötte den opfatning at det virkelig har vært en lydlig forskjell man har villet gjengi også i danske eller svenske skrifter. Hänningers antagelse at *f* har vært tegn for frikativ *b* har meget for sig. Men jeg tror det er riktigst å anta denne lyd bare foran stemte konsonanter, men ustemt spirant i utlyd og foran ustemte konsonanter.

Efter den almenne »Inledning» gjennemgår forfatteren vokalismen og konsonantismen i de to håndskriftene. Under behandlingen kommer forf. ofte inn på viktige og til dels omstridte spörsmål i nordisk sproghistorie, ikke sjelden kan han gi nye bidrag til belysning av dem. Men störst verdi har avhandlingen ved den gode og pålitelige veiledning vi får om lydforholdene i eldre skånsk. Av stor interesse er f. eks. den nöiaktige utgreiing om vokalharmonien i skånske lov. Med Hänningers bok er en viktig del av den eldste danske språkhistorie klarlagt. Hans undersökelse bekrefter den opfatning at vi alt i lovspråket har å gjöre med forsök på »skriftspråklig normalisering» (s. 24 f. s. 137); derimot finner forf. det ikke bevist at vi så tidlig har å gjöre med »traditionellt danskt skriftspråk». De vidnesbyrd om

et gammeldags sprog som lovtekstene uimotsigelig har, kan etter forf.s mening likeså godt og bedre forklares ved at de slavisk er overfört fra eldre forelegg. Det kan man kanskje gi forf. rett i, men det forekommer mig allikevel at den konservatisme som forf. tilkjenner lovtekstene (s. 24) også lar sig overföre på selve språkformen. Hvad annet har vi da enn tillöp til et tradisjonelt skriftspråk? Bröndum-Nielsen har (i Arkiv 34 s. 118 ff.) gjort det sannsynlig at vi må anta »skrivervane» eller »ortografiske regler» i flere håndskrifter til Skåneloven. Mulig går Bröndum-Nielsen en smule vidt i sin fremheving av et »i usædvanlig grad litterært sprog» i de gamle lovhåndskrifter, men det synes vanskelig å motbevise at vi i all fall til en viss grad har å gjöre med et tradisjonelt skriftspråk.

Her er ikke stedet til å komme inn på alle de enkeltheter Hänninger dröfter i sin avhandling. Han er kanskje litt for tilböielig til å uttale sin mening om forskjellige spörsmål uten at det er nödvendig til belysning av opgaven, og uten at forfatterens mening avviker fra meninger som tidligere er fremsatt. Men den innvending veier ikke meget. Hänningers avhandling er et godt arbeide; den gir et godt grunnlag for det som står igjen av hans opgave — den lydhistoriske utvikling av skånsken.

Hövik ved Kristiania.

Didrik Arup Seip.

Runradens ordningsföljd[1].

Runornas från de antika alfabeten avvikande ordningsföljd ttills oförklarad. Wimmer[2] hävdar, att redan den älsta anska runraden måste hava ägt den och att den måste vara vsiktlig avvikelse från det klassiska alfabet, varifrån runorna t, och tänker sig, att skälet kan vara att söka i runornas iska bruk, således för oss tills vidare oåtkomligt. G. Hempl[3] sammanställt ordningen **p, s, t** med den antika ordningsfölj-, vilket ju icke kan genomföras och *z* (*R*) står ju också mellan och **s**. Th. v. Grienberger[4] påpekar, att på några ställen av raden besläktade ljud äro sammanställda: **k, g; i, j, y; z, s,** n någon ordningsföljd efter fonetiska synpunkter kan ju icke övrigt ådagaläggas. Som alldeles förtvivlat kan man väl be- akta det försök, som gjorts av W. Skeat[5] och upprepats av . v. den Steinen[6] och F. Kluge[7], att härleda runornas ord- ingsföljd från begynnelsebokstäverna av orden i bönen Fader år; dessa ytterst bristfälliga förklaringar hava icke heller kunnat ås att omfatta hela runraden och äro även oförenliga med tiden ör runornas tillkomst, som är bestämd genom de älsta run- yndens ålder.

Liksom säkert varje runforskare ägnat eftertanke åt förkla- ingen av skiljaktigheten mellan runornas och de klassiska alfa- betens ordningsföljd, har jag det också och på ett ställe, där frågan måste tagas i övervägande, i min artikel Runor i Nord. fam.-bok, som en möjlighet därom yttrat följande:

»Denna från de antika alfabeten afvikande ordningsföljd är oförklarad; då runradens tre ätter ha hvardera åtta runor,

---

[1] Föredrag i kgl. Vitterhets- historie- och antikvitetsakademien d. 3 juni 1919. — [2] Die Runenschrift 140 f. — [3] Journal of Germanic Phil. II, s. 370. — [4] ZfdPh. XXXII, 304. — [5] Academy 1890. — [6] Prähist. Zeichen u. Ornamente s. 40. Sonder-Abdruck aus der Bastian-Festschrift, Berlin 1896. — [7] Germania III: 2 (1919).

vore tänkbart, att den härrörde från en minne
namn i fornyrdeslag med ett runnamn i hvarj
yngre tid flera »runsånger», minnesdikter af
runornas namn, äro bevarade (angelsaxisk [1],
isländska [2] och en forntysk om den yngre nord
Att denna såsom möjlig framställda förkla
verkliga, skall jag här söka göra sannolikt.
Lydelsen av denna första runsång kunna
att återställa; det högsta vi kunna vinna, är
därom genom jämförelse med de yngre runsånge
behåll, och genom att iakttaga de spår av lyde
runradens ordningsföljd företer.
De bevarade runsångerna visa, att man ej b
sätta någon högre poetisk flykt i dess avfattning, så
kan väntas i ett kväde, vars syfte blott var att utg
för minnet. Den har antagligen, liksom dessa, inne
diga utsagor om de föreställningar, som lågo i runo
Dessa utsagor måste hava varit synnerligen kortfatta
och en av dem blott kunnat upptaga en vers, eftersc
deslagsstrofen behandlade åtta runor. Allitterationen
sin höjd kunnat uppbäras av vart annat runenamn, o
väl antagligt, att skalden i allmänhet låtit runenamnet a
men möjligt, att diktens avfattning understundom lämn
parets båda runenamn utan allitteration, som då vilat p
innehållsdigra ord. Av de yngre runsångerna visar de
norska närmast det utseende, som den första runsången b
haft: där behandlas vart runenamn i en enda versrad, m
därmed allittererande handlar icke om nästa runas namn
om något, som alls icke hör till ämnet, t. ex. Fé vældr fr

[1] Wülcker, Kleinere ags. Dichtungen, Halle 1882, 37 ff.; Dickins,
and Heroic Poems, Cambridge 1915, s. 12 ff. — [2] Kaalund, Et gammeln
Runerim och nogle isl. Rune-Remser, Småstykker, Kbh. 1884; Wimm
Die Runenschrift 1887, s. 275 ff.; Dickins, Runic and Heroic Poems, s. 24
Lindroth, Stud. över de nord. dikterns om runornas namn i Ark. f. nord.
29, s. 256 ff. — [3] Abecedarium Nordmannicum i Müllenhoff-Scherer, Den
mäler deutscher Poesie u. Prosa; Dickins, Runic and Heroic Poems, s. 33.

róge — fǿđesk ulfr í skóge »Gods vållar fränders osämja — ulven föder sig i skogen». I den ags. runsången beskrives vart runenamn i en strof av 4—10 verser; den isländska meddelar i en treradig strof skaldeomskrivningar av runenamnet.

Mitt antagande, att en urtida runsång varit upphov till runornas från de klassiska alfabeten avvikande ordningsföljd, grundar sig på den iakttagelsen, att i den urnordiska runraden runorna parvis hava namn, som kunna betraktas under en gemensam synpunkt och sålunda lämpligen kunnat besjungas i samma verspar. Några undantag, som icke jäva antagandet, skola sedan nämnas. Den urnordiska runraden hava vi på Vadstena-brakteaten, Kylver-stenen och Grumpan-brakteaten. Att runornas ordningsföljd på Vadstena-brakteaten tillika är den ursprungliga, uttalas bestämt av Wimmer [1], innan Kylver-stenen år 1903 var funnen; O. v. Friesen [2] håller Kylver-stenens för delvis ursprungligare på grund av dess högre ålder och överensstämmelse med ags. runrader.

Runornas namn i urnordisk tid känna vi icke utan äro hänvisade att sluta oss till deras lydelse av de från yngre tid bevarade runenamnen. Den överensstämmelse, som i allmänhet råder mellan de ags. och nord. runenamnen och måste bero på gemensamt arv från forntiden, visar, att sådana slutsatser äro berättigade, och just den parighet i betydelse, som i många fall är klar, kan i dunklare fall underlätta valet mellan olika möjligheter.

Sammanhangets enkla beskaffenhet gör det ock möjligt, att de två verserna om samhöriga runenamn hava kunnat kastas om genom minnesfel, vilket kan hava varit fallet på endera sidan, då Kylver-stenen har p : eoh som II, 5: 6 i stället för Vadstena-brakteatens eoh : p och d : o som III, 7: 8 i stället för o : d.

Understundom inträffar det, att det ursprungliga runenamnet måste antagas hava haft en annan betydelse än den i runsångerna angivna.

[1] Die Runenschrift, s. 88. — [2] Kylfverstenen, s. 22 i ATS. 18, nr 2, s. 22; Runenschrift, s. 16 i Hoops, Reallexikon d. germ. Altertumskunde.

En annan källa för kunskap om de ursprungliga runenamnen utgöra de gotiska bokstavsnamn[1], som finnas i Cod. Salisb. 140 i Wien, som från runorna överförts till de gotiska bokstäverna och genom sin ålder äro värdefulla stöd.

Då jag nu går att uppvisa denna gruppering av runenamn i par efter betydelsen, betecknar jag runornas ätt med romersk, runans nummer i ätten med arabisk siffra.

Klar är parigheten hos I, 1: 2 **f**: **u**, om man tager runenamnet ags. *feoh*, fnord. *fé* i dess ursprungliga betydelse »boskap», i stället för den avledda av »gods, rikedom», som beskrives i runsångerna, och för **u** insätter betydelsen »uroxe», som finnes bevarad i den ags. runsången, men i den norska utbytts mot »slagg»[2] och i den isl. mot »duggregn». Skalden har under någon gemensam synpunkt sammanfört tama och vilda nötkreatur.

Ett liknande motsatsförhållande äger rum mellan I, 3: 4 **þ** : **a**, om de nordiska runenamnen *þurs* »jätte» och *áss* »asagud, särskilt Tor» anses som de ursprungliga. Betydelsen *þurs* »jätte» finnes i behåll i den isl. runsången, möjligen ock i den norska[3]. Den ags. runsången har utbytt *þurs* mot *þorn* »törne». Den isl. runsången har bevarat betydelsen »asagud» av runenamnet *óss* men avser guden Oden, den norska missförstår det som »åmynning», betydelsen av den ags. runsångens *ōs* är ej klar, måhända »mun», lat. *ōs*, vartill beskrivningen skulle passa. Bosworth-Toller[4] anser *ōs* syfta på Oden, vartill v. Grienberger[5] och Bugge[6] ansluta sig, men förhållandet kan väl blott så förstås, att ags. *ōs* i verkligheten är motsvarigheten till fnord. *áss* »asagud, Oden», men knappast så, att även ags. runsångens diktare tillagt *ōs* denna betydelse. Bugge[6] söker förena fnord. runenamnet

[1] Th. v. Grienberger, Die germ. Runennamen. 1. Die gotischen Buchstabennamen PBBeitr. 21. — [2] Kålund, Småstykker 1—16, s. 7; F. Jónsson, ib. s. 100; Bugge, ib. s. 105. — [3] Kålund 106; Lindroth s. 262; Wimmer s. 277 anser runans magiska verkan som sjukdomsorsak hos kvinnor vara avsedd. — [4] Ags. Dict. — [5] Ark. f. nord. fil. XIV, 112 [6] N. I. Indl. s. 70, 76.

þurs och ags. *þorn* så, att båda skola vara av ett got. **þaurnus* »törne», vars *-s* i Norden bevarats, varpå namnet omtytts; i ags. skall däremot betydelsen hava bevarats men namnet överförts till ags. form. Runenamnet *thuris* i ABC-dar. Norm. anser Bugge som en tysk ombildning av det danska runenamnet, men *thuris* är tillika en nordisk fornform, som förutsättes av ags. *þyrs*, jfr Rök **sitiʀ** *sitr*.

I fråga om runparet I, 5: 6 **r** : **k** äro betydelserna dunklare. I, 5 **r** heter ags. *rād*, som annars betyder »ritt; resa; väg; vagn», de nordiska runsångernas *reið* är samma ord med betydelserna »ritt; vagn; åskväder». Runsångerna taga det i betydelsen »ritt»[1]. Den konkreta betydelsen »vagn» förmodar jag vara runenamnets ursprungliga.

Namnet på I, 6 **k** är ags. *cēn* »fackla», nord. *kaun* »böld», båda måste vara sekundära. Det ursprungliga återspeglar det got. bokstavsnamnet *chozma*, got. **kusma*, som enligt v. Grienberger[2] bokstavligt återfinnes i holl. *kossem* m. »die Halswamme des Rindes, herabhängende Haut unter dem Halse des Rindviehs», redan hos Hoffmann v. Fallersleben, Gloss. Belg. s. 57: *kossem* 'pinguedo a mente dependens' ur Kiels ordbok, 1500-talet, Aasen, No. Ordb. *kusma* »1) en Masse, Røre, stor Mængde, 2) en Sygdom, som yttrer sig ved Hævelse i Ansigtet». I, 5 **r** har namn av vagnen, I, 6 **k** av en kroppsdel hos oxen, som drager densamma och kanske även nämnts i versen.

Namn på I, 7: 8, **g** : **w** saknas ju i de nord. runsångerna, som höra till den 16-teckniga runraden. I, 7 **g** heter ags. *gyfu*

---

[1] Dickins sätter frågetecken för betydelsen på grund av en oriktig tolkning av strofen: »Rad byþ on recyde — rinca gehwylcum — sefte ond swiþhwæt — ðamðe sitteþ on ufan — meare mægenheardum ofer milpaþas»(?) seems easy to every warrior while he is indoors and very courageous to him who traverses the highroads on the back of a stout horse». Dickins har förbisett, att ags. *on* kan styra dat. även som svar på frågan »varthän?», t. ex. he on beame astāh Sat. 549 (Grein, Ags. Sprachschatz, ed. Köhler, s. 526); tydningen är alltså: »Ritten är hemåt ljuv och rask för varje krigare, som sitter på kraftig häst över långa vägar». Denna tydning är av mig redan framställd i VHAA månadsblad 1886, s. 73. — [2] PBBeitr. 21, s. 206.

»gåva», som bekräftas av det got. bokstavsnamnet *geuua*. Namnet på I, 8 **w** står i ags. runesången i gen. sg. *wenne*[1], som är en kentisk form av ags. *wynn*, fs. *wunnia*, fht. *wunna*, t. *Wonne*, vars got. form bör ha varit **wunja*. Nu heter emellertid det got. bokstavsnamnet *uuinne*, som måste höra till got. *winja* »bete»[2]. Med *u* i rotstavelsen möter detta ord i fht. *wunnia*, mht. *wünne* »Weideland» och med både *u* och *i* uti smsg. fht. *wunni-*, *winni-mānōd*, mht. *wunne-*, *winni-mānōt* eg. »Weidemonat»[3]. Nu synes ju å ena sidan gåvan och glädjen däröver utgöra två passande föreställningar för ett verspar, å andra sidan »bete, betesmark» genom sin konkreta betydelse vara ett sannolikare runenamn än »glädje», som då tillkommit genom omtolkning. Troligen hava båda orden konkret betydelse, i det förstadiet till ags. *gyfu*, got. *geuua* i den första runsången icke betytt gåva i allmänhet utan som i svenska landsmål, t. ex. S. Möre[4], *gev* f. »så stor portion hö eller halm, som på en gång gifves hvarje boskapskreatur», vilken betydelse säkerligen är urgammal.

Denna betydelse kan ställas i motsats till betet på marken och båda tillsammans utgöra en fortsättning av dragoxens liv, som inletts med I, 6 **k**.

I andra ättens början har skalden omställt de besläktade föreställningarna. II, 1 **h** ags. *hægl*, fnord. *hagall* »hagel» hör ihop med II, 3 **i** ags. *is*, fnord. *íss* »is», och II, 2 **n** ags. *nyd*[5], fnord. *nauð(r)* »nöd», som ock kan avse hungersnöd[6], står i motsatsförhållande till II, 4 **j** fnord. *ár* i bet. »äring, god årsväxt»[7]. Hela halvstrofen har troligen haft sammanhang till innehållet och avhandlat årsväxtens beroende av väderleken. Jfr sammanhanget mellan I, 5, 6, 7, 8. II, 4 heter ags. *gēr*, som i runsången upp-

---

[1] Wenne bruceþ »bliss he enjoys» Dickins. — [2] Brate, VHAA månadsbl. 1886, s. 70; Grienberger, PBBeitr. 21, s. 218. — [3] Kluge, Et. Wb. Wonne. — [4] N. Linder, Om allmogmålet i S. Möre hd. Upps. 1867. — [5] I ags. runesången är runenamnet dock kanske missförstått såsom ags. *nȳd* »studium, desiderium, cupido», se Brate, VHAA månadsblad 1886, s. 79. — [6] Fritzner[2] nauð: Þeir kallaðu sik mykla nauð til draga sakir sultar at fá sér nökkut til matfengis DN III, 205[28]. — [7] Jfr isl. runsången: Ár er gumna góði (avkastning) ok gott sumar ok algróinn akr.

fattas som den fruktbara sommartiden, alla runsångerna fatta II, 2 som »nöd» i allmh.

Förhållandet mellan de två följande runorna II, 5 *eoh* och 6 p erbjuder stora svårigheter på grund av den ovisshet, som råder både om namnet på och ljudvärdet av II, 5. I ags. runsången kallas II, 5 *eoh* och beskrives som »ett träd, som utanpå är ojämnt, hårt, fast i marken, eldens bevarare, nedan stöttat av rötter, en glädje på jordegendomen»[1], runan heter ock *ih*[2] med ljudvärdet »i et h», och namnet och beskrivningen antagas av alla runforskare avse idegranen, som har namnet ags. *īw*, *ēow*, fht. *īwa*, t. *Eibe*, e. *yew* men ock schweiz. *īche*, *īge*, fht. *īha*, flt. *īch*. Runans ljudvärde har förr antagits vara *eu*[3], varpå ju runenamnet börjar i ags. runesången. Wimmer, Die Runenschrift s. 135 ansåg runan kanske icke vara något ljudtecken, då skäl talade mot alla dess tänkbara betydelser som sådant. Bugge har ägnat uttömmande utredningar åt runans bruk[4] och funnit den användas uti inskrifter dels som tyskt *ich*-ljud, dels som *i*, vilka användningar utgå från runenamnets slut- och begynnelseljud, och uppvisar den även i urnordiska inskrifter i betydelsen *i*. Då emellertid *i*-ljudet annars har runan *i* som tecken, synes rimligast, som jag för länge sedan föreslagit[5], att antaga den gutturala frikativan, ty. *ch*, som ock stod efter palatal vokal[6], vara runans ursprungliga ljud, om ock runans användning understundom kunde utgå från runenamnets begynnelseljud. O. v. Friesen[7] härleder II, 5 från en kursivform av gr. ε epsilon och antager dess ursprl. namn hava motsvarat got. *aihws* »häst», som sedan skall på västgerm. botten hava överförts på III, 3 e, vars ursprl. namn åter skall hava varit got. **ēgeis*, nord. *ægir* »hav» och föreligga i got. bokstavsnamnet *eys*. Bugge[8] invänder

---

[1] Eoh byþ utan — unsmeþe treow — heard hrusan fæst — hyrde fyres — wyrtrumun underwreþyd — wynan on eþle. — [2] Stephens ONRM. I, s. 102, nr 8. — [3] Zacher, Das goth. Alphabet Vulfilas u. das Runenalphabet, s. 25; Wimmer, Run. opr. s. 120, 123. Bugge, N. I. Inl. s. 101 anser ännu, att hos goterna runans namn varit **ius* med ljudvärdet *iu*. — [4] N. I. I, s. 117 ff. och Inl. s. 64 ff. — [5] VHAA månadsbl. 1886, s. 1 ff. — [6] Kluge, Urgermanisch, s. 67. — [7] Om runskr. härkomst, s. 22 f. [8] N. I. Inl., s. 67, 164.

bl. a. att ags. runenamnet II, 5 *ih* hålles skilt från namnet *eh* på III, 3. I yngre got. har visserligen ljudet *ch* försvunnit[1], men har en gång funnits i got. och kan ju hava levat kvar, då runorna bildades.

Att namnet på II, 5 ursprungligen betytt »idegran» synes alltså sannolikast. Detta namn antages emellertid senare hava överförts till II, 7 ᛉ, som i yngre runraden står sist, har stupats och har namnet *ýr*, vilket namn emellertid också bäres av en av de tillagda ags. runorna, 27 *yr* ᚣ, y, som i ags. runsången beskrives som utrustningspersedel för en ridhäst och av Dickins sammanställes med *ýr* = brotgjarnt järn i den isl. runsången. Det ags. runenamnet *yr* tillhör emellertid en runa, som betecknar namnets begynnelseljud, och detta ljud är det ock, som betecknas i fno. och isl. runsången, då ju *R* icke vidare förekom i fno. och isl. Samma ljud betecknade ju begynnelseljudet i fvn. *ýr* 'idegran', som sålunda kunde tänkas kanske aldrig hava tillhört II, 7 ᛉ, ᛦ i betydelsen *R*, utan blott i betydelsen *y*. Att det dock icke torde förhålla sig så, framgår av att i den yngre runraden i Cod. Leidensis lat. 4to 83 (från c. 825—850)[2], där runornas namn skrivas både med runor och lat. bokstäver, namnet på ᛦ *ýr* skrives ᛁR *ír* och i en irländsk från c. 1000[3], *eir*, som Bugge anser uttalat *er*, i det på irl. *eiric*, *eric*, *eire*, *ere* växla och runans ljudvärde angives vara *e*. Detta *er* anser Bugge vara en utveckling av det namn på idegranen, som finnes i ags. *eoh*, fht. *īha*, flt. *ich*, schweiz. *īche*, varemot isl. *ýr* utgår från det förstadium, som ags. *éow*, *īw*, fht. *īwa*, eng. *yew*, ty. *Eibe* förutsätta. Till detta *ir*, *er* hänför Bugge säkert med rätta det bruk av ᛦ i bet. *e*, som Wimmer[4] härlett av det förmodade fornnamnet »älg» på II, 7 och som jag[5] uppvisat vara lika mycket ett bruk av runan som *i*. Överförandet av namnet *ýr* till II,

---

[1] Th. v. Grienberger, PBBeitr. 21, s. 197. — [2] Bugge, Bidr. t. den ældste Skjaldedigtnings Hist., Chr.a 1894, s. 17; N. I. Inl., s. 65. — [3] Bugge, Bidr. t. den ældste Skjaldedigtn. Hist., s. 23; N. I. Inl., s. 65. — [4] Run. Opr., s. 201; Die Runenschr., s. 20 I. — [5] VHAA månadsbl. V, 1886, s. 59.

7 ᛉ, ᛣ anser Bugge skedde, när II, 5 ᛇ uppgavs och ᛣ flyttades till sin senare plats.

II, 6 p heter i ags. runsången *peorđ* och säges vara »alltid lek och löje för de stolta män, där kämparne sitta i ölsalen glada tillsammans». Bugge[1] anser *peorđ*, som motsvaras av det got. bokstavsnamnet *pertra*, vara lånat av armen. *par* »dans». Kemble har med tvekan ifrågasatt betydelsen »the chessman», väl i anslutning till W. Grimm[2], som sammanställt det med isl. *peđ* »bonde i schackspel», vilket ju visserligen är omöjligt av flera skäl, men om betydelsen »schackpjäs» utbytes mot »brädspelsbricka», är Dickins tanke sannolikare än Bugges, då brädspel säkert var ett vida vanligare nöje i ölsalen än dans. Då *peorđ*, *pertra* börja med *p*-, är namnet säkerligen icke ursprungligen germanskt; till formen är det nog samma ord som t. *Pferd*, mht. *pfërt*, som är lån av grek.-lat. *paraveredus*[3]. Från ags. *peorđ*, ty. *Pferd* skiljer sig got. *pertra* genom det sista *r*. Då detta icke har etymologiskt stöd i lat. *paraveredus*, torde det vara oursprungligt, och tillkommet genom inflytande från det bredvidstående got. bokstavsnamnet *quertra*, vars sista *r* har etymologisk grund i fht. *querdar*, t. *Köder*.

Då namnet på II, 5 betecknar ett hårt träslag och det på II, 6 en spelpjäs, har väl versparet uttryckt, att spelpjäsen var gjord av detta hårda virke.

I fråga om de följande fyra runorna synes en liknande omställning av samhöriga runenamn hava ägt rum som i början av ätt II, och omställningen är så mycket mer anmärkningsvärd, som den sträcker sig över gränsen mellan två strofer. Måhända är detta förhållande att förklara så, att sångens strofindelning icke är ursprunglig. Enligt ags. runsången är namnet på II, 7 en växt, på II, 8 solen, på III, 1 en stjärna och på III, 2 björk, och II, 7 hör sålunda ihop med III, 2, II, 8 med III, 1. Svårighet förefinnes emellertid att utröna de ursprungliga namnen ävensom ljudvärdet av II, 7.

[1] N. I. Inl., s. 144. — [2] Ueber deutsche Runen, s. 240. — [3] se Kluge EtymWb.

[illegible] betydel[illegible]
[illegible] tri run[illegible]
[illegible] som äldi[illegible]
[illegible] runan än på
[illegible] I ag[illegible]
[illegible] ettvelse [illegible] och vä[illegible]
[illegible] ags. runs[illegible]
[illegible] vilket ord a[illegible]
[illegible] är emellertid
[illegible] därför o[illegible]
[illegible] å runan, att r[illegible]
[illegible] av det got. ord[illegible]
[illegible] runraden, en[illegible]
[illegible] däremot över[illegible]
[illegible] av urnord. [illegible]
[illegible] etvelsen s[1].
[illegible] runenamn [illegible] bruk som
[illegible] Wimmer som [illegible] ags. runesånger
[illegible] uttalet för ags. [illegible] -sarren för a[illegible]
[illegible] gång behålla runenamn[illegible] ljuden
förekom

O. v. Friesen[2] [illegible] som valt[illegible] tecken för *s* icke på grund [illegible] em[illegible] på grund av sin vad[illegible] runskr[illegible] bildning; O. v. Friesen [illegible] början [illegible] tecken för *s*, icke för *z*, men [illegible] de ags. [illegible] namnen *eolhx*, *ilhx* o. s. v., som [illegible] Th. v. Grienberger[3] [illegible] förklara som en annars okänd namnform för *alg*, vilket B[illegible] tillbakavisar[4]. Bugge förklarar runan uppkommen av lat. [illegible]

Th. v. Grienberger[6] har emellertid slutit, att älsta na[illegible] på II, 7 ᛉ varit got. *aiz* »mynt» på grund av got. boks[illegible] namnet *ezec*, som dock av skrivaren uttalats *essec* men skall[illegible]

---

[1] Bugge, N. I. Inl., s. 80 ff. — [2] Om runskr. härkomst, s. 39. — [illegible] f. nord. fil. XV, s. 15. — [4] N. I. Inl., s. 80. — [5] N. I. Inl., s. 167. — [6] PB[illegible] [illegible], 219; Ark. f. nord. fil. XIV, 113.

giva ett neutr. diminutiv **aizik*, som ej är uppvisat. Bugge[1] anser visserligen *ezek* vara namn på got. *z* men i got. bokstavsskriften, icke i got. runskrift, som enligt honom hade samma tecken för klanglöst och klingande s-ljud. Då **aiz* strider mot ags. *eolhsegg* och dess betydelse icke heller kan sammanparas med någon annan runa, torde v. Grienbergers slutsats vara oriktig.

Om således »älg» varit det ursprungliga namnet på II, 7 ᛉ, kan visserligen icke det sammanhang med III, 2 **b** »björk, björkkvist»[2] äga rum, som ags. runesången visar, utan därför inträder ett annat, enär »sumpiga trakter, kärr och moar med löfskog och flytande vatten utgöra älgens käraste vistelseorter» (Nord. fam.-bok); måhända har björken omtalats som älgens föda.

Såsom ovan påpekats stå II, 8 **s** »sol» och III, 1 **t**, enligt ags runesången en stjärna, i sakligt sammanhang. Betydelsen av II, 8 »solen» står fast både genom namnen ags. *sigel*, fnord. *sól* och i runsångernas uppgifter. Om III, 1 *tir* i ags. runsången anmärker däremot Dickins: »Tir» (Salzb. AS. *Ti*, Goth. *Tyz*)[3].

---

[1] N. I. Inl., s. 89. — [2] Th. v. Grienberger, PBBeitr. 21, s. 202: »und wie in den obigen got. erweiterungen mit *-nō* der sinn der neubildung sich von dem des primitivs nicht unterscheidet, so könnte auch **bairkna* nichts anders als eine bloss äusserlich erweiterte form von germ. **berkō(n)*, an. *björk*, ags. *beorc*, ahd. *bircha*, mhd. *birche* swf. sein und direct 'birke' bedeuten. Doch möchte man vorziehen, nach analogie der mit *l*-suffix gebildeten ahd. *eihhila*, mhd. *büechel*, nhd. *zirbel*, auf die bedeutung 'birknuss' zu schliessen oder eine entwicklung zu 'birkenzweig, birkenreis' anzunehmen, welche für den nordischen repräsentanten des namens im norwegischen wie dem isländischen runengedichts so ziemlich gesichert ist». Runan III, 2 heter ags. *beorc* »björk», som strofen beskriver, fnorsk. runsångens verspar lyder: Bjarkan er lauf-grœnstr lima. — Loki bar flærđar tima och den isl. runsångens strof: Bjarkan er laufgađ lim — ok litit tré — ok ungsamligr viđr. — [3]

Tir biþ tacna sum — healdeđ trywa wel
wiþ æþelingas — a biþ on færylde
ofer nihta genipu — næfre swiceþ

»T. is a (guiding) star; well does it keep faith with princes; it is ever on its course over the mists of night and never fails».

»There can be no doubt that the original name of this letter
was *Ti* (Tiw) from **Tiwaz*, cf. ON *Týr*, pl. *tivar*. This word
appears in glosses, e. g. Epinal-Erfurt, 663, Corpus, 1293, *Mars*
Martis: *Tiig*, and most of the Teutonic peoples use it as a transla-
tion of *Martis*, in the third day of the week. It is natural therefore
to suppose that *Tir* is a misreading for *Tiw*. If *tacna sum* =
star, one would expect it to be the planet Mars ♂; but th
description of the poem is appropriate rather to »a circumpola
constellation» (Botkine). Possibly the poet had in his mind
word different from the original name of the letter.»

Det sista är säkerligen fallet, och därvid erbjuder sig ag
tir (isl. *tirr*, t. *zier*) »gloria, decus, splendor» som passande nam
på en glänsande stjärna som ej gick ned [1].

Gudanamnet *Tyr* (fno. *Týr*, gen. *Týs*) var avgjort runa
namn enligt de nord. runsångerna och säkert även det ursprun
liga. Guden *Tyr* var ju i nordisk historisk tid en föga fra
stående gud, men tecken tyda på, att han fordom varit den all
högsta, himmelens gud [2], och som sådan kan han ha gällt i d
forntid, då runskriften tillkom. Att hans namn lämpligen k
förenas med solens, är uppenbart. Den tanke, som de fyra v
serna uttalat, kan ju ändå vara synnerligen prosaisk och pla
t. ex. Älgen sover — när solen lyser, — när Tyr mörknar,
han tuggar björkkvist.

Namnet på III, 3 **e** är ags. *eh*, som beskrives som häst
Det gotiska bokstavsnamnet är *eyz*, som redan Zacher [3] n
Müllenhoff hävdat vara got. **aihws*, vilken uppfattning sed
Bugge [4] haft anledning att försvara mot v. Grienberger [5] o
O. v. Friesen [6]. En naturlig motsats därtill bildar III, 4, **m**, s
i alla källor nämnes »man», ryttaren, som rider på hästen.

III, 5 **l** heter i alla källor »vatten», ags. *lagu*, fvn. *l*
men i ags. runsången tages ordet i betydelsen »havet», i de n
diska även i andra betydelser. Betydelsen »havet» har säk
varit runenamnets ursprungliga, då det sammanparas med II

[1] Grein-Köhler, Sprachschatz, s. 678. — [2] Se t. ex. M. Olsen,
gamle norske ønavn Njarðarlǫg, s. 26 i Chra Vidsk.-Selsk. Forh. 1905, n
— [3] Das got. Alphabet Vulfilas und das Runenalphabet, s. 4. — [4] N. I.
s. 61. — [5] PBBeitr. 21, 204. — [6] Om runskriftens härkomst, s. 23.

, som bär namn av guden *Ing*, vilken förbindes med havet i s. runsångens strof: »Ing sågs först för människor bland östnerna, tills han försvann åt öster över vågen; vagnen lopp ter». Ing är ett annat namn på guden Frej, jfr Ingunar-Freyr . 43, och »Freyr hét Yngvi ǫðru nafni» Hkr. Yngl. saga k. 10, m särdeles dyrkades i Sverge och säkert även av goterna.

Vad sambandet är mellan III, 7 o, ags. *eþel* »arvegods», n. *óðal*) och III, 8 d, ags. *dæg* »dag», kan jag icke finna, men ivlar ej, att skalden kunnat det. Han har t. ex. kunnat utycka tanken i Hav. 59: Arla den stige upp — som har arbetslk få — och tage med sin syssla i tu. — Mycket försinkas — r den om morgonen sover — rask är till hälften rik.

Av föregående redogörelse för runenamnen torde framgå, t de låta parvis ordna sig efter betydelsen på angivet sätt och lunda kunna ligga till grund för en enkel minnesdikt. Namnens apande och diktens tillkomst bör väl hava gått hand i hand, att än namnet var givet, innan versen diktades, än ett namn ldes, som befanns lämpligt att infoga i dikten. Själva runorna åste däremot antagas förut tillkomna och skulle blott inpräglas nom namn och dikt. Varför skalden behandlade runorna just denna ordning, kunna vi ej avgöra men skulle måhända inse t, om vi hade dikten i behåll. Visserligen rör sig första ättens rof huvudsakligen om boskapsskötseln, vilken folknäring bör va legat skalden mest om hjärtat och som vars fiende och skyddare kanske tursen och guden betecknats, och den andra tens strof berör åkerbruket, men så klart kunna vi icke följa nkegången, att vi kunna säga, varför de särskilda runorna handlats just i den ordning som skett.

Man kunde ju finna det naturligare, att skalden förefunnit norna ordnade, som de äro i runraden, och därefter givit dem mn, som passade att para ihop efter betydelsen till en dikt. ärvid återkommer man emellertid ånyo till den olösta frågan, rför då runorna hava fått denna ordning, varpå mitt förslag ck ger ett någorlunda antagligt svar. Man må betona det

[illegible] ning av si
[illegible] jämt
[illegible] många d
[illegible] utgö
[illegible] som varit dera
[illegible] komma upp
[illegible] förfar
[illegible] i min

[illegible] antag
[illegible] i forn
[illegible] hav
[illegible] v. åga
[illegible] rapsodis
[illegible] po
[illegible] studier är
[illegible] poesier
[illegible] tillak
[illegible] Renans fö
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] Mi
[illegible] på gotisk
[illegible] finnes p
[illegible] wodurid
[illegible] som m

[illegible] s. 4
[illegible] ursprunglig, o
[illegible] med den klassisk
[illegible] — [2] N. I.

k. Själva lydelsen och tydningen av denna halvstrof är dock
nske fasthellre den av O. v. Friesen [1] framställda:

ek Wiwaʀ after
Wōdurīde
witanda-hlaiban
worhto rūnoʀ.

h, Wiwaʀ, machte darauf die Runeninschrift auf den Woduríd,
n Brotausteiler».

Erik Brate.

Die færøischen Dvörgamoylieder.

Kapitel 1. Grundfragen.

§ 1. *Einleitung.*

Die Behandlung der færöischen Lieder des Nibelungen-
klus, der ersten drei tættir der Hammershaimbschen Sjúrđar-
aedi [2] (Hhb. I.) setzt sich sinngemäss in der Behandlung der
røischen Dvörgamoylieder [3] (Dv. I—V.) fort, insofern, als auch
letzten Endes auf die alten Sagenberichte zurückgehen, die
ns aus der Edda und der Vǫlsunga-saga bekannt sind. Sie
ehen in engerer Beziehung zu dem Schluss des fær. Liedes
egin smiđur [4] (R.-s.), der unklar und entstellt ist, und der sich
rch die Dv.-Lieder aufklärt und in die Sigurdbiographie einfügt;
nd sie enthalten das, was der Brinhildartáttur (Br.-t.) [5] grössten-
ils verloren oder nie besessen hat, nämlich die Geschichte Sigurds
nd der Sigrdrif.

---

[1] Hoops, Reallex. d. germ. Altertumskunde IV, 14; Ark. f. nord. fil.
VI, 191 ff.

[2] V. H. Hammershaimb, Sjúrđar kvæđi Kopenhagen 1851.

[3] Hammershaimb, a. a. O. S. 80 ff. Eine dänische Inhaltsangabe der
eder findet sich S. 184 ff.

[4] Hhb. S. 3 ff.

[5] Hhb. S. 16 ff.

Die in meiner Behandlung der Lieder des Nibelungen[illegible] eingangs gegebenen, prinzipiellen und methodischen [illegible] punkte über Formelgebrauch und Stoffbehandlung in [illegible] Visendichtung gelten auch bei einer Behandlung der Dv.[illegible] Während aber die Nibelungenmotive zu den einfachst[illegible] Lieder gehören, sind die Dv.-Lieder höchst verworren u[illegible] gestalten. Jedes der fünf Lieder steht dem andern so we[illegible] lich, dass man zunächst im Zweifel ist, ob es sich überh[illegible] Behandlungen desselben Stoffes handelt. Dv. II und [illegible] z. B. haben keine einzige Strophe und Zeile gemein, [illegible] stofflich lässt sich von vornherein eigentlich nichts we[illegible] Dennoch muss man an der Zusammengehörigkeit der fü[illegible] festhalten. Dv. II ist von Dv. V nicht zu trennen. Dv.[illegible] weist zweifellose Strophen und Scenen auf, die mit Dv[illegible] zusammengehören. Und Dv. I wiederum ist eng mit Dv. II[illegible] wandt, sodass in Dv. II und Dv. III nicht verschiede[illegible] sondern nur die Endglieder einer höchst radikalen Ent[illegible] folge vorliegen. Bei den Nibelungenmotiv war es ferner [illegible] unter Berücksichtigung der besonderen Bedingungen [illegible] dichtung den spezielleren Beziehungen zu bestimmt[illegible] [illegible] Denkmälern nachzugehen. Bei den Dv.-Lieder[illegible] muss man zufrieden sein, unter dicken Schichten frem[illegible] massen und unter starken Entstellungen den eigentli[illegible]

[1] de Boor, Die Lieder des Nibelungenzyklus, Heidelberg [illegible]

[2] Auch für die Behandlung der Dv.-Lieder muss ich an der [illegible] Beurteilung der fær. Visendichtung als Ganzes festhalten, die i[illegible] handlung der Nibelungenmotiv zugrunde gelegt habe. Wer [illegible] Masse der fær. Dichtung kennt, weiss genau, dass dem Dicht[illegible] ein Minimum an der Gestaltung des Liedes zugute kommt. D[illegible] dichter ist im Stoff immer streng an seine Quellen, im A[illegible] stets an die überkommene Formel gebunden. Was er an E[illegible] ist lediglich ein immer erneutes, kaleidoskopartiges Vermisc[illegible] kommenen Stoffe und Formeln. Die wechselnde Buntheit in [illegible] dichtung ist im Grunde starre Eintönigkeit. Ich hoffe, üb[illegible] [illegible] und methodischen Vorfragen demnächst einiges Gen[illegible] können.

Erzählung herauszuschälen und als die Geschichte Sigurds der Sigrdrif zu erkennen.

Lyngbyes und Hammershaimbs Ausgaben der fær. Sigurd-er kennen fünf Dv.-Lieder, das Corpus carminum færoensium C. F.)[1] kennt ihrer vier, indem es Hammerhaimbs Dv. III Dv. IV als Varianten eines Liedes verzeichnet. Ich halte der Hammershaimbschen Nummerierung fest.

Jedes der fünf Lieder ausser Dv. IV ist im C. C. F. in i Fassungen vorhanden, sodass wir in aller Kürze folgenden erlieferungsstand haben:

Dv. I und II liegen je in zwei Fassungen, A und B, vor, denen Dv. I A und Dv. II B bei Hammershaimb abgedruckt . Die beiden andern Fassungen bieten z. T. erhebliche Ab-chungen und haben selbständigen Wert.

Dv. III liegt im C. C. F. in zwei Fassungen, A und B, vor, beide von Hammershaimbs Text abweichen. B steht Hammers-nb sehr nahe.

Dv. IV ist nur in der bei Hammershaimb gedruckten sung vorhanden.

Dv. V ist in zwei Fassungen vorhanden A und B; A ist Lyngbyes Text, B mit Hammershaimbs Text fast identisch, n fehlt Hammershaimbs direkte Vorlage.

Eine genauere Darstellung des Ueberlieferungsstandes, kann mir hier ersparen. Die lang geplante kritische Neuausgabe *Sjúrđar-kvæđi* von W. Ranisch unter Benutzung des ganzen dschriftlichen Materials wird hoffentlich bald vorliegen und Nötige beibringen. Die fær. Dv.-Lieder stehen in der ge-ten skandinavischen Viserliteratur isoliert, sie haben keine sprechungen in dänischen oder isländischen Liedern. Auch

[1] Das C. C. F. enthält in 16 Lexikonbänden und einem Supplement-l das gesamte Material fær. Viserdichtung handschriftlich gesammelt. st im Besitz der Dansk folkemindesamling in Kopenhagen (Kgl. Biblio-). Gedruckte Texte der Dv.-Lieder bei Lyngbye, Færøiske Kvaeder om rd Fofnersbane og hans Æt. Randers 1822. — Hammershaimb a. a. O. Bezeichnung der Varianten gebe ich nach dem C. C. F.

eine Beziehung zu der isl. Vise »Stafróar« [1], die in der Ausgabe der isl. Viser von Grundtvig und Sigurđsson angedeutet worden ist, besteht nicht.

§ 2. *Der Grundstock, Sigurd in der fær. Dichtung.*

Unter den fünf Dv.-Liedern sind einige, bei denen der alte Grundstock durch die fremden Sagenstoffe fast vollständig überwuchert und verdrängt ist. Sie sind für die Aufklärung der zu Grunde liegenden Erzählung daher ziemlich wertlos, behalten aber ihre Bedeutung für die Behandlung der stoffremden Anwucherungen. Aber auch die Lieder, die weniger gelitten haben, sind mit Rankenwerk reich durchflochten. Dennoch kann man bei der ganzen widersprechenden Menge durcheinandergehender, nicht stoffzugehöriger Züge und Erzählungen nicht von willkürlicher Stoffmischung sprechen. Vielmehr stammt alles fremde Gut aus Sagenkreisen und Liedern, in denen Sigurd eine Rolle spielt. Wie überall, so ist auch hier auf den Færöern die Gestalt Sigurds, über seinen alten Sagenkreis hinaus in Sagen und Erzählungen eingedrungen, denen er nicht von Hause aus zugehört. Und diesem erweiterten fær. »Sigurdsagenkreis« sind schliesslich alle die heterogenen Stoffe entnommen, die auf die Dv.-Lieder Einfluss gewonnen haben.

Von Sigurd bewahrt die fær. Dichtung ausführlich alles, was der skandinavische Norden von ihm erzählt. Die drei ersten tættir Hammershaimbs, ferner der Nornageststáttur (Hhb. S. 71 ff.) und der Ragnars táttur (Hhb. S. 59 ff.) enthalten die ausführliche Lebensgeschichte Sigurds entsprechend den späten nordischen Quellen. Nicht nur die alten Sagengestalten: Reginn und Brynhild, Gunnarr und Hǫgni begegnen uns, sondern auch jüngere, wie Nornagest oder der spät aus Deutschland eingewanderte Giselher. Auch Sigurds Genealogie ist durch Sigmund und Hjordís und seinen Stiefvater Hjálprek gegeben; ebenso sind die Sigurds-

---

[1] Sv. Grundtvig und Jon Sigurdsson, Íslenzk fornkvædi, Kopenhagen 1854—59.

chter Áslaug und Svanhild und die durch sie sich ergebenden rknüpfungen mit Ragnarssage und Ermanarichsage bekannt. is bedeutet also volle Kenntnis der alten Sagenwelt.

Auf ältere nordische Quellen geht auch Sigurds Aufnahme den Dietrichsagenkreis zurück. Sie geschieht auf den Færöern Anknüpfung an die Thiđrekssaga. Der Zug Dietrichs gegen önig Isung (Isin der Folkeviser) von Bertangaland, als dessen anne Sigurd kämpft, ist im fær. Lied im engen Anschluss an e Saga das Ereignis, durch das die beiden Helden Dietrich und gurd zusammentreffen. Ist in Tidriks kappar[1] (Tid. k.) aber gengemäss noch Sigurd Dietrichs Gegner, so wird in einer anren, unklaren fær. Darstellung von Dietrichs Bertangazug, der đrik Kongs ríma (C. C. F. IX, S. 339 ff.), Sigurd zum Genossen eses Zuges. Und damit wird er zum Kampf- und Abenteuernossen Viđgas, der in der fær. Dichtung Virgar Valintsson eisst. Dieser Virgar ist der eigentliche Held der fær. Dietrichchtung, derjenige, der am meisten von allen Dietrichhelden in n Visern ein eigenes und warmes Leben führt. Er ist dort r grösste Held nächst Signrd und wie dieser wird auch er it vielen Sagenzügen behängt, die der alten Sage unbekannt nd. Beide hat die fær. Viserdichtung zu einem typischen Helnpaar zusammengefügt. Als solches Heldenpaar fechten sie ne Reihe von Riesen- und Trollkämpfen aus, als deren Typus h hier das Lied Risin í Holmgörđum (Hhb. S. 114 ff.) nenne.

Die gleiche Genossenschaft Virgars und Sigurds treffen wir n Sagenkreis von Ásmund kappabani wieder an, der seine breiste Ausführung im Snjólvs kvæđi (C. C. F. VIII und IX) genden hat. Dieses sehr komplizierte Lied teilt in seiner Grundge den Stoff mit der Ásmundarsaga kappabana[2]. Doch lässt ch weder die überlieferte saga noch die Darstellung des Stoffes

---

[1] Faerøsk Autologi ved V. U. Hammershaimb og J. Jakobsen. 2 Bde. openhagen 1891 ff. (F. A.). S. 223 ff.

[2] Hrsg. Detter, zwei Fornaldarsögur nach Cod. Holm. 7 4to. Halle 1891. as Verhältnis der saga zu dem Lied ist von E. Kölbing, Germania XX, 386 ff. behandelt worden. Kölbings Resultate sind verfehlt.

bei Saxo grammaticus[1] der fær. Vise zugrunde legen. Das Lied schafft in Ásmund den Typus eines unheimlichen und zauberhaften Bösewichtes, der im Grunde feige, dennoch im Vertrauen auf seine hinterhältigen Zauberkräfte unaufhörlich mit Rittern Kämpfe sucht, um sich ihrer Frauen zu bemächtigen. Auch bringt er Helden gegeneinander in Streit, wo er nicht allein zum Ziele kommt. Das Lied gipfelt in Ásmunds Hass gegen Hildebrand und seinen Sohn, gegen die er, selbst machtlos, eine Reihe von Helden zum Kampfe heranführt, um schliesslich den Sohn durch die Hand des Vaters zu verderben. Mit diesen ritterlichen Kämpfen werden eine Reihe von Helden aus anderen Stoffkreisen in den Ásmundkreis eingeführt. Zu diesen Helden gehören auch Sigurd und Virgar, das neue Heldenpaar. Sigurds Rolle bleibt dabei ziemlich farblos, Virgar dagegen erhält eine neue Rolle; auch er, wie Ásmund, gerät in eine zauberhafte Sphäre, auch er wird zum Mädchenräuber und besitzt weit draussen im Meer eine »gullborg« mit einem Saal voller Mädchen. Er wird aus den bekannten Beziehungen zu Dietrich und zu Brattingsborg herausgelöst und in ganz andere Örtlichkeiten versetzt, von denen mindestens eine aus der nordischen Mythologie stammt.

Diese drei Sagenkreise, neben dem Nibelungenkreis der Dietrichkreis und der Ásmundkreis, sind in der fær. Dichtung zu Sigurd in Beziehung gesetzt, und Teile aus ihnen finden sich in den Dv.-Liedern und machen diese zu dem unorganischen Conglomerat, als das sie erscheinen.

§ 3. *Der gemeinsame Grundstock.*

Die fünf Dv.-Lieder sind, wie schon gesagt, in der Benutzung der fremden Stoffe verschieden weit gegangen. Für die Gewinnung des alten Grundstockes ist Dv. II und Dv. V unbrauchbar, da Dv. II fast ganz aus Zügen der Ásmunddichtungen, Dv. V aus Virgarerzählungen zusammengesetzt ist. Dv. I, III, IV sind die-

[1] Saxo grammaticus (ed. A. Holder, Strassburg 1886) Buch VII. S. 239 ff. Die Geschichte von Haldanus und Hildigerus.

jenigen Fassungen, die vornehmlich zur Erkenntnis der zugrundeliegenden Erzählung herangezogen werden müssen. Dabei ist in Dv. IV, das Dv. III sehr nahe steht, die z. T. ganz sinnlose Ich-Erzählung, die ohne sonstige wesentliche Textänderung Erlebnisse Sigurds auf den Dichter oder Vorsänger überträgt, im Anschluss an Dv. III ohne weiteres auf Sigurd zurück zu übertragen.

Die Beziehung Sigurds zur Dvörgamoy ist also der allgemeinste Grundkern. Spezialisierend zeigen Dv. I, III, IV, dass die Grunderzählung die Liebesgeschichte Sigurds und der Dvörgamoy gewesen ist. Auch Dv. V lässt das noch erkennen, obwohl dort Sigurd und Virgar gemeinsam zur Dvörgamoy kommen, und Virgar die beiden Mädchen — diese Doppelung ist nur Dv. V eigen — schliesslich behält. Doch bewahrt Dv. V in dem Gespräch der Helden mit den Mädchen einige Strophen, die auch in Dv. I und III wiederkehren (Str. 53, 61, 62), und diese Strophen gehören allein Sigurd, sodass er schon dadurch als der alte Träger der Geschichte erscheint. In Dv. II wird die Erzählung in den unendlich häufigen Rahmen von Brautraub und Wiedergewinnung gespannt, und Sigurd wird darin zum Beauftragten eines Dritten gemacht. Doch behält er hier das Mädchen, das er in fremdem Auftrag errungen hat, schliesslich für sich selbst.

Die kleine und einfache Liebesgeschichte Sigurds und der Dvörgamoy, die wir erhalten, sieht etwa folgendermassen aus: Sigurd reitet planlos auf Abenteuer aus (Dv. I, III, IV, V), gelangt mit (Dv. I, V) oder ohne (Dv. II, III, IV) besondere Begegnisse zur Wohnung der Dvörgamoy, die in einem »*heyg*« haust, und zu der er allein mühelosen Zugang erhält. Sie empfängt ihn freundlich, sie bleiben die Nacht in Liebe zusammen. Dann geht Sigurd wieder von ihr, und sie bleibt trauernd zurück.

Dieses Wenige lässt sich auf den ersten Blick als gemeinsamer Grundkern herauslösen; es genügt noch nicht, um eine Sigurd-Sigrdrif-Erzählung darin zu sehen. Von den Elementen der Sigurd-Sigrdrif-Erzählung enthält obige Geschichte folgende: 1.) Sigurds planloses Reiten und zufälliges Finden der Wohnung der Jungfrau, 2.) diese Wohnung ist ein Berg (*fjall*, *heyg*), kein

von Menschenhand erbautes Gelass, 3.) Sigurd allein ist es möglich, zu der Jungfrau zu gelangen, 4.) Sigurd verlässt sie nach kurzer Zeit wieder, sie bleibt traurig zurück.

Kapitel II. Die fremden Sagenkreise in den Dv.-Liedern.

§ 4. *Ásmund kappabani in der fær. Dichtung.*

Ásmundur ist ein häufiger Heldenname in den fær. Visern: Der Ásmund, der in Dv. II eine grosse Rolle spielt, wird dort Str. 53 als kappabani bezeichnet. Es ist also der Ásmund der Ásmundarsaga kappabana, der, wie schon gesagt, im fær. Snj. kv. fortlebt. Seine Geschichte muss auf den Færöern recht beliebt gewesen sein, denn es gibt nicht weniger als fünf Lieder über ihn[1]. In diesen Liedern hat sich ein bestimmter Kreis typischer Personen und Vorstellungen herausgebildet, die in allen Liedern wiederkehren. Von diesen Liedern ist das Snj. kv. nicht nur das weitaus ausführlichste, sondern auch das ursprünglichste und verbreitetste, und es ist als Quelle der übrigen anzusehen. So genügt es auch, für unsere Zwecke dieses Lied allein heranzuziehen, zumal sogar spezielle Beziehungen zwischen Snj. kv. und den Dv.-Liedern bestehen, denen in den übrigen Liedern des Ásmundkreises nichts entspricht. Der alte Name Ásmundur kappabani ist nicht der gebräuchlichste in den Liedern; er heisst dort vielmehr in der Regel Ásmundur kellingarson. Nur Snj. kv. hat gleich den Dv.-Liedern (Dv. II Str. 53) den alten Namen noch gewahrt. Ferner kommt allein in Snj. kv. neben der sonst in diesem Kreise üblichen Bezeichnung für Virgars Heimat »Selgjalant» eine zweite Ortsbezeichnung: »Singjantá» vor, die Dv. V Str. 95 als »Singjant há» wiederkehrt.

Das Snj. kv. ist eines der umfangreichsten fær. Lieder und besteht aus neun tættir. Der Zusammenhang mit der Ásmundar-

[1] Ausser dem Snj. kv. sind es: C. C. F. No. 52 Gríms ríma. No. 63 Heljars kvædi. No. 81 Frúgvin Olrina. No. 98 Torbjörn Bekil.

ıga kappabana ist evident, ist aber nicht so aufzufassen, dass ie Vise der saga nachgedichtet sei. Der saga entsprechen nur 'eile des 1., 3. und 9. táttur. In allen drei Abschnitten weicht ie Vise sehr erheblich von der saga ab. Alle übrigen tættir aben mit der saga garnichts gemein und bilden eine ziemlich rmüdende Masse sich typisch wiederholender Zweikämpfe zwichen den Helden Snjólv, Ásmund, Grím, Hildibrand, Virgar, igurd, die langsam auf den Höhepunkt des Ganzen, den Tod es Sohnes durch den Vater zuführen. Insbesondere ist Ásmund ı der Saga der normale, untadelhafte Held, während er im Liede anz anders erscheint. Hier durchzieht er ruhelos die Welt, imıer auf Raub und Genuss der Frau bedacht. Er erschlägt den hertugi Golmar», und bemächtigt sich seiner Frau, er tötet njólv um seiner Frau willen, er will in Virgars Mädchensaal Jnheil stiften, er missglückt bei dem Versuch, Grimur, Hilderands Sohn, zu erschlagen und ihm seine Frau zu rauben, und r ruht nicht, bis er an ihm Rache genommen hat. Die »alten lelden», Virgar, Nornagest, Sigurd führt er gegen ihn herauf nd erreicht schliesslich seinen Zweck, indem er das Unheilschwert dem Vater in die Hand spielt und ihn mit dem Sohn ı Kampf bringt. Er steht ganz gegen die saga und gegen alle er. Gewohnheit ausserhalb jeder Genealogie, ist vielmehr der ohn einer namenlosen *kelling*, ein Hexenkind, mit dem entprechenden Charakter. Heimtückisch und zauberhaft ist seine rt, mit der er den Helden beizukommen sucht. Wird er aus em Sattel gehoben, so stürzt er zu Boden, verschwindet vor den ugen seines Gegners und taucht im seinem Rücken wieder auf, nd den nunmehr Wehrlosen erschlägt er hinterrücks. Diese ampfesweise teilt Ásmund in der fær. Dichtung mit keinem ienschlichen Helden, sondern einzig mit dem in den Liedern um spukhaften Kämpen gewordenen Óðinn.

Neben Ásmund und seiner Kampfesweise ist das Auftreten 'irgars wichtig. Snj. kv. weiss, wie gesagt, nichts von der Beiehung Virgars zu Dietrich von Bern, sondern rückt auch ihn ı eine zauberhafte Atmosphäre. Dreierlei charakterisiert ihn in

[illegible] seine Freundschaft und Kampfge-[illegible] der Besitz einer gullborg mit [illegible] seine Lokalisierung in Sel-[illegible] Was es mit dem stolsmoyar auf sich hat, [illegible] Benennung stolsmoyar stolzmoyjar) dürfte [illegible] Zusammenhängen und also »geraubte Mädchen» [illegible] ihren Wesen jedoch nicht erschöpft, das [illegible] Eigenschaften weist. Es sind Anzeichen vor-[illegible] diese »gullborg» im Meere liege, und dass auch [illegible] in der gullborg auf dem Meeresgrunde wohnen. [illegible] des Snj. kv. flüchtet Virgar ins Meer hinaus, als [illegible] auf die übliche, heimtückische Weise verwundet [illegible] und kommt in seine gullborg.

[illegible] Snj. kv., L str. 299 Hann var ikki lærdur af listum teim,
tí sprakk hann í havið út
[illegible] darauf: str. 300 hann komst aftur í gullborgir,
eg meini hann er har enn.

[illegible] Hildibrandstattur des Snj. kv. Strophe 233, 234 rühmen [illegible] stolsmoyjar gegenüber Ásmund, dass sie »auf dem Mee-[illegible] ihm das versenkte Schwert verschafft [illegible] diese spärlichen Andeutungen genügendes Gewicht [illegible] die stolsmoyjar und die gullborg im Meere [illegible] Spuren der Abkunft Witiches von den Meerfrauen auf-[illegible] in der deutschen Rabenschlacht und in der þ-s. [illegible] Jedenfalls sind hier die gullborg und die [illegible] die Seide wirken, charakteristische Attribute [illegible] Ásmunddichtungen geworden; wir werden ihnen [illegible] wieder begegnen.

[illegible] Namen Seigjaiant und Singjantá ist nur der zweite [illegible] verwandte Namensform Siggjumtá begegnet [illegible] Ásgörðum (C. C. F. VII, 481 ff.) in der [illegible] der Singjantá in den Ásmunddichtungen [illegible] Siggjumtá». Dies Óðinnlied [illegible] Wust ritterlich formelhafter Elemente eine

ꝛeihe alter, mythologischer Vorstellungen. So erzählt es auch on Óðinn:

Fassg. C str. 181. Hann læt byggja Siggjumtá,

on wo aus er Schweden und Norwegen beherrschte und die eute lehrte, an ihn zu glauben. Es kann sich hier nur um ine Darstellung der Gründung von Sigtúnir [1] handeln, die im nschluss an Heimskringla Kap. 5 erzählt wird.

§ 5. *Ásmund in Dv. II.*

Die in Dv. II auftretende Gestalt eines Ásmund wird, wie chon gesagt, durch die Bezeichnung Ásmundur kappabani in tr. 53 eindeutig identifiziert. Daneben tritt auch der in Snj. kv. äufigere Name Ásmunds, »kellingarson», in Dv. II mehrfach uf (Str. 52, 56). Ueber die Namen hinaus tritt Ásmund in Dv. I in seinen beiden typischen Betätigungen auf, im Kampf um ie Frau und in feiger und zauberhafter Heimtücke.

Um eine solche Ásmund-Zweikampfgeschichte in Dv. II nzubringen, wird vor dem eigentlichen Stoff, Sigurds Zug zur vörgamoy, der erst mit Str. 32 anfängt, nach ausserordentlich äufigem Schema eine Entführungsgeschichte vorgeschoben. Wie le Ásmundkämpfe geht auch dieser um die verheiratete Frau, nd so wird die Dvörgamoy zur Gemahlin eines »Königs» geacht, in dessen Hochzeitsmahl die Entführerschar mit Ásmund nbricht. Von Str. 20 an beginnt der eigentliche Ásmundkampf, er zum guten Teil formelhaft, doch eben als Ganzes recht enau dem Typ des Snj. kv. nachgebildet ist und in Str. 24 ber das Formelhafte entscheidend hinausgeht. Ich stelle hierer zum Vergleich eine Stelle aus dem Ásmundartáttur des nj. kv.

---

[1] Der Form Siggjumtá muss an. Sigtúna zu Grunde liegen. Für gtúna < Sigtúnar vgl. Noreen, Aschw. Gramm. § 321; túnar neben túnir . § 399 a. 1. zu aisl. túnar und túnir neben tún vgl. Noreen Aisl. Gramm. 351 a. 3.

Asmundar táttur Fassg. B.	Dv. II A (= Hhb. str. 22—24).
str. 312. Ásmundur ríđur á grønum völli maelir af tungum inna, Snjólvur ríđur honum í móti har munnu tveir reystir finnast.	st. 21. Ásmundur ríđur í herin fram setlađi sær at vinna, kongurin reiđ honum strax ímót har mundu tveir reystir finnast.
str. 313. Snjólvur gav so stórt eitt högg. af so góđum treysti: so sló hann til Ásmund hann fell af sinum hesti.	str. 22. Kongurin gav so stórt eitt högg af so góđum treysti: so sló hann til Ásmund hann fell af sínum hesti.
str. 314. Ásmundur stoyptist í jörđina niđur, undir brynju nyggja.	str. 23. Ásmundur stoyttist í jörđina niđur sum hann var vanur at gera.

Hier haben wir die typische tückische Kampfesweise Ásmunds, vom Pferde geworfen, sich in der Erde zu verbergen. Die Fassung Dv. II A: *»í jörđina»* ist Hammershaimbs *»á jörđina»* vorzuziehen, sie weiss auch, dass Ásmund diese Kampfesweise gewohnheitsmässig übt. Dass *»í jörđina»* richtig ist, beweist auch Str. 25: *Sjónligur var hann hvörjum manni*, das auch in Hammershaimbs Text steht. Diese Mitteilung, dass Ásmund wieder für jedermann sichtbar war, hat nur Sinn, wenn er zuvor eben verschwunden gewesen war.

Damit wird auch bedeutsam, was zwischen dem *»niđur stoypa»* (Str. 23, 1), und dem *»sjónligur verđa»* (Str. 25, 3) steht. Dort wird erzählt: *»Júkans dýra drottning»* kam, die der Runen kundig war, und sie nahm alle Ermattung und allen Schaden von ihm. Diese *»Júkans dýra drottning»* kann nur Grimhild sein, Gjúkis Gemahlin, die Gjukungen-Mutter, die weit mehr noch als in der an. Ueberlieferung hier in der fær. Dichtung zum Typus des hintersinnigen Zauberweibes geworden ist. Damit kommt man zu einem Widerspruch, denn Ásmunds Gegner, der »König», wird Str. 28 und öfter als Bruder Högnis, in Dv. II A Str. 16 als Bruder Gislars bezeichnet, kann also nur Gunnarr sein. Wie kommt es dann, dass Grimhild dem Todfeinde ihres Sohnes zu Kraft und Heilung verhilft? Ist nun aber Ásmund während der wunderbaren Heilung überhaupt verschwunden, so

kann kein Anwesender die Heilung vornehmen. Das Zauberweib, das Ásmund heilt, ist vielmehr auch nach anderen Zeugnissen Ásmunds eigene Mutter. Sie wird charakterisiert als *kelling*, die *»vanda gerning»* kann, die *»ein er vest í land»*, die *»manga raska kempu hevur lagt fór eitur-grand»*, die alles in allem also ein boshaftes Hexenweib ist. Die Heilung Ásmunds durch diese Mutter findet sich auch in den Dichtungen des Ásmundskreises angedeutet. Im Virgartáttur des Snj. kv. heisst es im Rückblick auf einen Zweikampf, der ebenfalls mit dem *stoypa í jörđina* geendet hatte:

str. 276. Ásmundur situr á sínum hesti,
hyggur á brandin sín,
nú hevdi eg veriđ sligin í dag
var ikki móđir mín.

Das muss bei der sonstigen Aehnlichkeit der Situation auf einen ähnlichen Vorgang wie in Dv. II anspielen.

Ebenfalls im Snj. kv. findet sich eine andere Stelle. Als Ásmund bei Virgars Abwesenheit in dessen *gullborg* kommt, wo die *stolsmoyjar* sind, will er sich an den Mädchen vergreifen. Um dies abzuwenden, erinnern ihn die Mädchen daran, wie sie sich früher um ihn verdient gemacht hätten. Dabei sagt eines der Mädchen zu Ásmund: Hildibrandstáttur Fassg. B.

str. 235. Tá iđ tú »sođnaji»(?) undir brynjuni
tá lindrađi eg tín pínu.

Und Str. 236 antwortet Snjólv:

Hetta rós tađ skuldi lagst
til sjálva mína móđur.

Das zweifelhafte *»sođnaji»* kann ein *»sortnađi»* und ein *»sóttnađi»* wiedergeben. Nur das letztere gibt einen Sinn. Das Mädchen rühmt sich: »Ich linderte deinen Schmerz, als Du verwundet wurdest (sóttnađi undir brynjuni)». Und Ásmund antwortet: »Dieser Ruhm gebührte eigentlich meiner Mutter». Es gibt also eine Tradition, der zufolge Ásmund nach unglücklichem Kampf von seiner Mutter geheilt und gestärkt worden ist; diese Tradition gilt auch für die Heilung Ásmunds in Dv. II.

»*Júkans dýra drottning*» ist lediglich eine Gleichsetzung der namenlosen Mutter Ásmunds mit der gleich ihr bosbaften und zauberischen Grimhild. Anschliessend daran sind dann noch einige andere Namen aus dem Gjukungenkreis ganz willkürlich und z. T. sinnlos auf namenlose Statistenrollen des Dv. II übertragen worden. Gislar in Dv. II A ist der Name des Boten, der die herannahenden Feinde meldet. Ein solcher Bote gehört zu den häufigsten stehenden Figuren der fær. Lieder und ist sonst stets namenlos. Der Name Högni scheint ursprünglich auf den Boten übertragen worden zu sein, der vom Könige ausgeschickt wird, um die berühmten Helden der alten Sage zu Hilfe zu holen. Diese Botenaussendung nach den »*fornum kappum*» Dv. II Str. 5 ist ein weiteres typisches Requisit der Ásmunddichtung. Es ist das Mittel, um die berühmtesten Helden zusammenzuführen, namentlich wie hier, um Sigurd und Virgar (Str. 16) herbeizubringen. Die Absicht ist auch sicher gewesen, dieses Heldenpaar für den Kampf gegen Ásmund und für das nun folgende eigentliche Dvörgamoy-Abenteuer heranzuführen, wie sie auch in Dv. V dies Abenteuer gemeinsam bestehen. Statt dessen wird aber im Dv. II Högni zum Begleiter Sigurds, während er in Str. 30 noch deutlich lediglich eine Botenrolle spielt.

So haben wir hier als weiteres Merkmal des Ásmundstoffes das Heldenpaar Sigurd und Virgar, in Str. 16 zusammen erwähnt und hernach auch als eigentliche Genossen abenteuerlicher Fahrt. Wenn auch Virgar im Dvörgamoy-Abenteuer nicht ausdrücklich genannt wird, so blieb ein Stück seiner unverkennbaren Rolle doch in Str. 60 bestehen. Diese lautet:

Setti hann hana í moyja skara
tó at hon vildi treyd,
Ásmundi dugnadi hon sára væl,
hvar hann var staddur í neyd.

Diese Strophe bezieht sich zwar im Text auf Sigurd, hat aber dann keinen Sinn. Die Mädchenschar ist vielmehr das typische Requisit Virgars aus den Ásmunddichtungen. Die zweite Hälfte der Strophe 60 enthält dann eine Anspielung auf die schon er-

wähnte Szene zwischen Ásmund und den stolsmoyjar, in denen sich die Mädchen ihrer Verdienste um Ásmund rühmen. Denn dort sagt eines der Mädchen: Hildibrandstáttur B str. 231.

Tađ iđ tu barđist viđ Tórbjörn bögli,
væl mundi eg tær dugna.

Die Beziehung dieser Str. 60 von Dv. II auf Virgar und seine Mädchenschar ist damit unbezweifelbar und Virgar als ursprünglicher Teilnehmer an Sigurds Zug erwiesen. Auf Virgar weist schliesslich auch die Bezeichnung »*Högni sterki*» in den Strophen 55 und 61. *Sterki* ist ein typisches Beiwort Virgars und wird in Dv. II Str. 16 auch auf Virgar angewendet; für Högni ist es dagegen nicht gebräuchlich.

In der eigentlichen Dvörgamoy-Fahrt Sigurds, die von Str. 32 bis Str. 52 reicht, ist weniges, das über allgemeinste Formeln hinausgeht. Zumal der lange Kampf mit dem Vater Zwerg ist ganz aus den Formeln aufgebaut, die bei dem Kampfe zweier Helden gegen einen üblich sind. Von Ásmund ist in diesem ganzen Abschnitt keine Rede, da es eben der alte Sigurdszug ist, der von Ásmund nichts weiss. Der Vater der Dvörgamoy ist und bleibt wie überall. wo er in den Dv.-Liedern vorkommt, der einzige Gegner, während er charakteristischerweise in den Entführungskämpfen ganz gegen Ásmund zurücktritt. Erst mit Str. 53, wird dieses Helden wieder gedacht, der nach dem Vorangehenden doch der eigentliche Hauptgegner ist. Der Schlussabsatz mit seinem *Högni sterki* (Str. 55), seinem *Ásmund kappabani* (Str. 53) und *kellingarson* (Str. 52, 56) und mit der *moyjar skara* (Str. 60) ist wieder ganz Zubehör des Ásmundstoffes.

§ 6. *Die Einwirkungen des Liedes Ásmundur Ađalson.*

Es bleibt im Anfang des Liedes Dv. II (Str. 1—20) noch einiges zu erklären. Für die Einführung des Ásmundstoffes war es nötig gewesen, die Dvörgamoy zu verheiraten und also ihren Aufenthalt am Hofe ihres Gatten, des »Königs», zu konstruieren. Aber der Typ der Ásmundkämpfe gibt es nicht an die Hand,

dass er zum Brauträuber wird und in das Hochzeitsfest einbricht. Vielmehr hat der Ásmund kappabani hier einen anderen Ásmund angezogen, den Ásmund Ađalson (Ásm. Ađ.), dessen Vise bei Hammershaimb, Anthologie S. 51 ff. gedruckt ist. Das fær. Lied ist eine im ganzen und grossen genaue Nachdichtung einer noch ungedruckten[1] kleinen saga von dem späten Typ der lygisögur[2], der letzten, geistlosen Ausläufer der romantischen saga. Das Herzstück dieser saga und auch der Vise ist dies, dass Ásmund Ađalson mit seinem Knappen Ólaf in das Hochzeitsfest des Königs Sigurd Foot einbricht, dessen Werbung um Signý der seinen vorgezogen worden ist, dass der tieferschrockene König die beiden ungebetenen Gäste zum Trunk auffordert, diese aber die Braut gewaltsam entführen. Die Elemente dieser Erzählung sind in Dv. II wieder vorhanden. Ásmund bekommt die Jungfrau nicht (Dv. II A Str. 1 gibt das bessere *fá* statt *sjá*), der König bringt sie heim in seine Halle und rüstet die Hochzeit aus (Str. 1—6). Ásmund macht sich zum Zuge auf mit einem Begleiter, der »*kallur*» genannt wird, und gelangt zum Hochzeitshaus (Str. 8—13). Sie dringen in die Halle ein, der König fordert sie zum Trinken auf (Str. 13—19). Mit Strophe 20 beginnen dann die Kämpfe, die nach dem Typ des Ásmund kappabani berichtet werden. Nur in Str. 27 taucht der kallur noch einmal auf. Die Sicherheit, dass es sich hier bei Ásm. Ađ. und Dv. II um mehr handelt, als um die beiderseitige Benützung ganz allgemeiner Motive, gibt die Einladung zum Trinken, mit der der erschrockene König die Eindringlinge, als er sie erkennt, zu besänftigen sucht. Dies ist ein Zug, der schon der saga angehört, im Ásm. Ađ. also von Anfang an zugehörig ist. Charakteristisch ist auch die Bezeichnung des Gegners von Ásmund als »König», die im Sagenkreis des *kappabani* nirgends begegnet und aus dem Ásm. Ađ. stammen muss. Dazu kommen

[1] Pergamenths. des 15. Jh. in Stockholm, Papierhss. des 17. Jh. in Stockholm und in der Arnamagnaea. Mir stand zum Vergleich nur die letztere zur Verfügung.

[2] Ueber den Typus der lygisögur vgl. E. Mogk, Grundriss² I, 2 S. 880 ff. Ueber die Ásmundarsaga Adalsonar og Sigurdar Foot und ihr Verhältnis zum fær. Lied vgl. E. Kölbing, Germania 20, 386 ff.

an zwei Stellen Uebereinstimmungen im Wortgebrauch, die nicht formelhaft sind. Das ist erstens Str. 14, als der Begleiter an der Türe Wache hält, wie im Ásm. Ađ.

Dv. II str. 14.	Ásm. Ađ. str. 34.
látiđ ei kallin svíkja oss, íđ komin er her at *gæta*.	Hartil svarađi Sjúrđur frægi biđur væl dura *gæta*.

Zweitens eine spätere Stelle.

Dv. II str. 27.	Ásm. Ađ. str. 31.
kallin *sætađi brúđrini*.	eg skal *sæta brúđrini*.

Die Teilnahme des Vaters Zwerg an Ásmunds Zug wurde durch den Dvörgamoystoff geboten. Seine tatsächliche Leistung beschränkt sich aber auf das, was Str. 26—27, 1—2 angibt, und diese Strophen gehören zu den wesenlosesten Formeln der fær. Dichtung. Sonst bleibt er vergessen und ohne Rolle. Was in den ersten Strophen (1—7) von ihm erzählt wird, muss unter einem andern Gesichtspunkte betrachtet werden, wie die Analyse von Dv. V zeigen wird.

Das Lied Dv. II ist damit in seinen Elementen aufgeklärt. Der eigentliche Zug Sigurds zur Dvörgamoy ist zur Episode geworden, die in den Strophen 32—52 enthalten ist. Auch in diesem Zuge noch ist stoffremdes, formelhaftes Gut breit gewuchert. Zum Hauptinhalt des Liedes ist eine Ásmundgeschichte geworden. Keiner der typischen Züge fehlt: Ásmunds Namen kappabani und kellingarson, sein Frauenraub, seine Zauberhaftigkeit und Hinterlist im Kampfe, seine wunderbare Heilung durch die zauberkundige Mutter, Virgars Paarschaft mit Sigurd, ihr gemeinsamer Abenteuerzug, Virgars Mädchenschar. Die Anknüpfung an den Dvörgamoystoff wird dadurch erreicht, dass die Dvörgamoy zur Braut und Frau eines Königs gemacht wird, dem Ásmund sie streitig macht, und dass Sigurds Zug zum Rachezug für dieses dem Könige angetane Unrecht wird. Durch den Namen Ásmund wird die Geschichte des Ásmund Ađalson in Dv. II hineingezogen, indem deren Höhepunkt, das gestörte Hochzeitsfest, zum Vorbild der ersten 20 Strophen wurde. Schliesslich

werden durch den Namen Sigurd einige weitere Namen aus der Nibelungensage angezogen und ohne tieferen Sinn, z. T. sogar widersinnig auf einige namenlose Personen von Dv. II übertragen. Der Name Högnis hat dabei z. T. den Virgars verdrängt.

§ 7. *Der Ásmundstoff im Dv. V.*

Der Zug Sigurds zur Dvörgamoy hat im Dv. II folgenden Aufbau erhalten: Sigurd zieht mit Virgar (der für Högni einzusetzen ist) aus, sie kommen zur Halle der Dvörgamoy, sie führen die Dvörgamoy (nach einem Kampf mit dem Vater) fort und versetzen sie in die Mädchenschar. Der Aufbau von Dv. V ist in diesen Partien (von Str. 36 an) ganz parallel. Sigurd und Virgar reiten aus, kommen zur Halle der Dvörgamoy, sie finden das Mädchen allein, nehmen sie mit und bringen sie schliesslich in die gullborg. Auch ist in beiden Fassungen der Vater ein schmiedekundiger Zwerg. Die Paarung mit Virgar also, die Entführung der Mädchen und ihre Versetzung unter die *moyjar skara* sind die gemeinsamen Charakteristika gegenüber den drei anderen Fassungen, d. h. in Dv. II und Dv. V liegt gleichmässiger Einfluss des Ásmundstoffes vor. Dv. V weist bestätigend noch die Namen Selgjalant (Str. 92) und Singjant-há (Str. 95) auf, und schliesst damit jeden Zweifel aus.

Auch der Zug von Dv. V, in dem es von Dv. II abweicht, nämlich dass die Mädchen allein in der Halle sind, und der Vater Zwerg nicht zugegen ist, hat sich ursprünglich in Dv. II gefunden, ist aber bei der zweimaligen Entführung des Mädchens — einmal im Anfang durch den König, später durch Sigurd — aus dem eigentlichen Sigurdzug in die erste Entführung durch den König übernommen worden. Hier wie dort ist das Mädchen allein und wird kampflos entführt (vgl. *flita* Dv. II Str. 2 und öfter, Dv. V Str. 68 und öfter). Der Vater Zwerg kommt aus dem Walde heim (Dv. II, Str. 6, Dv. V, Str. 74) und findet die Halle leer (*í borgum sá hann einki* Dv. II Str. 7, *einki enn hann sigir* Dv. V Str. 75); die Waffen und das Mädchen sind fort (Dv. II Str. 7, Dv. V Str. 75—76).

Wir erreichen also eine Dv. II und Dv. V gemeinsame, er-
iterte Grundlage des Sigurdzuges folgenden Inhalts: Sigurd
id Virgar reiten auf Abenteuer aus, sie gelangen zur Burg der
vörgamoy und finden dort das Mädchen allein. Sie beschliessen,
s Mädchen zu entführen, und Sigurd nimmt die trefflichen
'affen des Zwerges mit. Als der Vater Zwerg heimkommt,
ıdet er die Burg leer, Mädchen und Waffen sind fort, er sinnt
f Rache. Sigurd und Virgar kehren heim, das entführte Mäd-
en nimmt Virgar mit und setzt sie in seine gullborg. Diese
weiterte Grundfassung von Dv. II und V steht schon unter
m Einfluss von Ásmunddichtungen, doch nicht in dem Masse
e Dv. II, sie operiert nur mit dem Heldenpaar Sigurd und
irgar, und zwar nach dem Typus der gemeinsamen Trollaben-
ıer (Risin i Holmgörđum, Hhb. S. 114 ff., Ragnarlikkia, Hhb.
131 ff., Angankári, C. C. F. IV No. 34), die ebenfalls von den
gentlichen Ásmunderzählungen nichts wissen. Diese hat nur
v. II mit dem alten Stoff verknüpft. Den gemeinsamen Ritt
irgars und Sigurds hat Dv. V sehr phantastisch und abenteuer-
:h ausgestaltet. Alle Schrecken nächtlichen Spukes werden gegen
e beiden Helden losgelassen. Die Grundlagen dieser Spuk-
hilderungen scheinen formelhafter Natur zu sein, doch ist mir
ne so weit ausgesponnene Darstellung in der fær. Viserdichtung
nst nicht begegnet.

Die erweiterte Fassung Dv. II, V, die sich aus den voran-
ehenden Betrachtungen ergibt, liegt also in Dv. V von Str. 36
ı vor und bleibt in diesen Partien bis auf die phantastische
usgestaltung des Abenteuerrittes im grossen und ganzen un-
erändert. Dv. V hat daher namentlich in dem eigentlichen
löhepunkt der Handlung, der Begegnung Sigurds mit der Jung-
rau, viel mehr Aehnlichkeit und auch wörtliche Uebereinstim-
ıungen mit Dv. I, III, IV, als Dv. II. Dafür dringt in Dv. V
m Anschluss an den Namen Virgar eine Menge Dietricher-
ählung ein.

Kapitel III. Der Dietrichsagenkreis und sein Einfluss auf die Dv.-Lieder.

§ 8. *Die fær. Dietrichdichtung.*

Der erste Teil des Liedes Dv. V (Str. 1—36) ist zweifellos unter dem Einfluss von Dietricherzählungen entstanden. Das bezeugen die Namen: Tiđrikur, Skemmingur, Mimaringur, Bratingsborg, Birtingsskógvur. Auch Virgar Valintson ist ein echter Name fær. Dietrichdichtung. Die fær. Dietrichdichtung liegt, wie die Ásmunddichtung, in mehreren Liedern vor, von denen aber Tiđriks kappar (Anthologie S. 223 ff., Danmarks gamle Folkeviser IV, S. 614 ff.) allein als Quelle in Betracht kommt. Denn die Quelle der hier besprochenen Strophen von Dv. V muss den Zug in den Birtingskóg behandelt haben, und das ist nur in zwei Liedern der Fall, ausser in Tiđriks kappar noch in der Tiđriks kongs ríma. Diese ríma, auf deren Zusammenhang mit der dän. Vise Kong Diderik i Birtingsland (Danmarks gamle Folkeviser I, No. 8) meines Wissens noch nicht aufmerksam gemacht ist, enthält trotz mancher Entstellungen viel altes Gut, das zu der Annahme zwingt, dass wir in der Vise eine selbständige Dichtung im Anschluss an die þiđreks-saga (þ-s.) vor uns haben. Aber die ríma enthält weder die Szene, die in Dv. V verwendet worden ist, noch ist sonst einer der in ihr enthaltenen Züge für die Analyse von Dv. V brauchbar. Da die andern Lieder, in denen Dietrichsage behandelt wird, noch weiter abliegen, bleibt nur Tiđriks kappar als Quelle des Einflusses auf Dv. V übrig.

Das Lied Tiđriks kappar (Tid. k.) liegt in fær., dän. und schwed. Varianten vor, von denen die fær. Fassungen A und B die bei weitem ausführlichsten sind, und der Quelle, der þ-s., am nächsten stehen. Über die Varianten vgl. D.g.F. I No. 7 und IV. S. 613 ff.

Die Tid. k. sind im engen Anschluss an die þ-s. als ihre einzige Quelle gedichtet und decken sich mit Kap. 295—318. Sie umfassen den Zug Dietrichs gegen König Isung von Ber-

tangaland vom Aufbruch bis zum Schlussfest. Es fehlen jedoch in allen Fassungen die eigentlichen Zwölfkämpfe. So gruppiert sich in den Visern die Erzählung um die beiden Episoden von Viđgas Riesenkampf und Aumlungs Zweikampf mit Sigurd, behält aber auch den Ausritt, die Schildbeschreibungen und das Schlussfest bei.

§ 9. *Tíđriks kappar und Dv. V.*

Zum Vergleich mit Dv. V Str. 1—36 werde ich in erster Linie die fær. Varianten benutzen, doch müssen auch die dän. und schwed. immer im Auge behalten werden. An einigen Stellen gehe ich über den Ueberlieferungsstand der Viser hinaus und beziehe mich direkt auf die þ-s., da die vorhandenen Fassungen der Lieder nicht immer ausreichen, um Züge aus Dv. V richtig zu bewerten. Dv. V Str. 1—36 sind keine geschlossene und geordnete Entlehnung, sondern Bruchstücke und Reminiszenzen, aus denen ein notdürftiger, neuer Zusammenhang hervorgegangen ist. Man kann nur eine Reihe von Einzelzügen vergleichen, die in der fær. Dietrichdichtung wiederkehren.

1.) Die Namen Tíđrikur, Virgar Valintson, Brattingsborg, Birtingsskógvur, Skemmingur, Mimaringur stimmen genau mit den in der Dietrichdichtung üblichen Namen überein.

2.) Der Aufbruch zum Zug in den Birtingswald hat in Dv. V eine andere Wendung erhalten als in sämtlichen Fassungen von Tid. k. An Stelle der ganzen Erzählung von Dietrichs Frage nach einem ebenbürtigen Gegner, von Herbrands Hinweis auf Isung und dem Ausritt der zwölf Helden tritt die einfache Formel:

str. 2. Tíđrikur situr á Brattingsborg
sar han út so víđa:
nu listur meg á heiđinmörk
ivir Birtingsskógv at ríđa.

Der ausführliche Eingang der Tid. k. ist leicht zu vermissen. Denn obwohl er nach Ausweis der þ-s. stoffzugehörig ist, kann er so in der fær. Poesie nicht mehr empfunden werden. Denn

er ist zu einer ausserordentlich häufigen Formel der fær. Dichtung geworden, die zur Einleitung zahlreicher Werbungs- und Kampfgeschichten dient. Und so teilt er völlig das Schicksal jeder Formel, nach Belieben verwendet oder weggelassen und durch eine andere Formel ersetzt zu werden. Auch innerhalb der Fassungen von Tid. k. bekundet sich dieser Uebergang zur Formel durch die Unfestigkeit der Ueberlieferung. Die ausführliche Form der fær. Varianten ist namentlich in den schwed. Fassungen sehr gekürzt. Auf der andern Seite hat auch Dv. V Kenntnis von der volleren Form des Ausrittes mit der Heldenschar. Denn in Str. 31 heisst es:

Tiđrikur riđur á Birtingsskóg
viđ allar sínar sveinar.

Der Ausritt Dietrichs in Dv. V geht also auf Tid. k. zurück.

3.) Virgars Kampf und Versöhnung mit Sigurd ist ohne ältere Wurzel. Der Zweikampf zweier Helden, in dem beide sich bewähren, und der zur Versöhnung führt, ist ein beliebtes Mittel der Viserdichtung, um zwei Helden für ihre weiteren Taten zusammenzuführen. Dv. V hat ihn aber mit einigen Zügen aus der Dietrichgeschichte aufgeputzt.

Am charakteristischsten und nicht zu bezweifeln ist das Motiv von Dietrichs Angst und Flucht, als er vor dem Birtingwalde lagernd, das Getöse des Zweikampfes zwischen Sigurd und Virgar hört (Dv. V. Str. 20—23). Unwidersprechlich stellt sich dies zu der Szene in Tid. k. und þ-s., in der die Dietrichshelden vor dem Bertangawald dem Getöse von Virgars Kampf mit dem Riesen angstvoll lauschen, und davonlaufen, als Virgar blutbesudelt zurückkehrt. Die deutschen Quellen überliefern dies Furchtmotiv nur sehr andersartig und unvollkommen (Rosengarten A str. 326 ff., D 471 ff.; Biterolf 7850 ff.). Erst aus der þ-s. kennen wir es in ausführlicher Erzählung, die dort noch dazu dient, Dietrichs Furchtlosigkeit und Heldentum gegen die Angst der Genossen um so heller hervorleuchten zu lassen. Erst die Lieder

übertragen das Motiv mehr oder minder krass auf Dietrich selbst [1], am krassesten dän. C.

str. 29. Kong Thiderick hastig aff skoffuen red,
hannd gaff sig saa saare.

Die meisten Fassungen, darunter die fær., begnügen sich damit, dass Dietrich seinen Zug abbrechen will, um nicht noch mehr Helden zu verlieren. Auch dieses Motiv ist neben dem Furchtmotiv berechtigt, wie die þ-s. beweist. Die saga schildert den Kampf Viđgas mit Aetgeirr sehr ausführlich (Kap. 303) und berichtet dabei zweimal von der moralischen Wirkung dieses Kampfes auf die Genossen Dietrichs. Das erste Mal, als die Stange des Riesen mit grossem Getöse zwischen den Felsen niederschlägt, sagt Herbrand (S. 363): *þar mattv ver nv heyra bana viđga oc riđum nv vndan sem harđast en ef eigi er sva gort þa er þat bani varr*. Das zweite Mal, als Viđga mit dem Blut des Riesen beschmiert aus dem Walde zurückkehrt (S. 366), heisst es: *oc er þeir hoeyra þetta kall Viđga, þa ottaz nu allir, oc læypa nu huerr sem ma næma þidrekr konungr*. Beide Situationen und beide Motive sind in den Visern gewahrt. Und zwar haben sämtliche Fassungen von Tid. k. an der zweiten Situation festgehalten, sie wenden das Furchtmotiv an bei der Rückkehr Viđgas nach dem Riesenkampf. Allein Dv. V bewahrt dagegen die erste Situation, dass der wilde Kampfeslärm das furchterregende Moment ist. Auch die beiden Arten, in denen die Furcht sich äussert, sind in den Liedern neben einander vorhanden. Die schwächere Form, die in der Saga an früherer Stelle angewendet wird, ist das Abbrechen des Unternehmens, damit nicht noch mehr Unheil geschieht. Diese findet sich besonders in fær. A—C und in einem Teil der dän. Lieder (A, B), während dän. C und die schwed. Fassungen das eigentliche, krasse Fluchtmotiv beibehalten. Zu ihnen stellt sich Dv. V und ist also das einzige fær. Zeugnis dafür. Dv. V muss also Tid. k. in einer Fassung benutzt

[1] Schwed. A. belässt es besonders deutlich den Dietrichsgenossen, vgl. str. 33

haben, die sich noch ausführlicher und genauer an die þ-s. anschloss. Schwed. Tid. k. A Str. 33 lässt noch erkennen, dass das Furchtmotiv auch in den Visern ursprünglich den Dietrichshelden zugehört. Darüber hinaus gibt Dv. V Zeugnis, dass auch Dietrichs Furchtlosigkeit den Liedern noch bekannt war, ohne dass eine der erhaltenen Fassungen es noch bewahrt hat. Dv. V Str. 20 lautet:

Tiđrikur vaknar af blundi upp,
hoyrir brandar falla,
trívur hann sítt góđa svörđ,
hann tekur á Virgar at kalla.

Diese Strophe enthält einen direkten Widerspruch zu der Flucht Dietrichs ohne Schild und Schwert in Str. 23, sie steht aber in wörtlichem Zusammenhang mit der þ-s. S. 366. *hann snyr sinum heste i gegn Viđga oc riđr kapsamlega oc bregđr sinu suerđe oc kallar.* Dv. V hat also auch hierin einen Zug bewahrt, den keine der erhaltenen Fassungen von Tid. k. mehr aufweist. Der Einfluss dieses Liedes auf Dv. V muss demnach von einer verlorenen, volleren und älteren Form ausgegangen sein.

4.) Wie mit dem Fluchtmotiv der Viđga-Aetgeirrkampf sich in Dv. V geltend macht, so ist in dem eigentlichen Zweikampf eine Wirkung des Sigurd-Aumlungkampfes zu spüren. Man kann nicht sagen, dass diese sehr wenig klare Kampfschilderung in Dv. V jener eben erwähnten Szene nachgebildet sei, dazu ist sie zu wenig charakteristisch.

Auszugehen ist von der Namensfrage und Namensnennung, die hier ganz besonders betont ist. Während es die Regel ist, dass die gegenseitige Namensnennung vor den Kämpfen erfolgt, wird sie hier dahinter gelegt. Dass dies nicht aus Zufall, sondern mit Bedacht geschah, geht aus Str. 32 hervor, wo es heisst:

ríđa dist viđ ókendan mann,
teir sjaldan væl munnu skiljast.

Es handelt sich also um einen Zweikampf, dessen üble Folgen daraus hervorgegangen sind, dass die Helden ihren Namen nicht

zuvor genannt haben. Dies ist auch die Grundlage des Sigurd-Aumlungkampfes, bei dem sich Aumlung weigert, seinen Namen zu nennen. Wie in dieser Erzählung nennt auch in Dv. V Sigurd seinen Namen zuerst, und zwar ebenfalls wieder nicht in den üblichen Formeln. Die Frage lautet vielmehr hier nach Geschlecht und Herkommen.

str. 26. hvađan ert tú af frænda rađi.

Ebenso wird auch in dem Aumlungkampf der Dietrichvise nicht nach dem Namen sondern nach Geschlecht und Verwandtschaft gefragt (*fraendi,* dän. E, F, fær. A). Sigurds Antwort in Dv. V Str. 27, 28 weicht ebenfalls von der üblichen Formel ganz ab. Diese verlangt eine ausführliche Nennung von Vater- und Mutternamen, Hjordís und Sigmund, was die fær. Fassungen von Tid. k. selbständig gegen die Ueberlieferung der saga einführen. Hier aber fehlt sogar der übliche »Sjúrd Sigmundarson«, Sigurd bezeichnet sich vielmehr als: *næstur mađur Hjálprek kongi til gulls og ognar* (Str. 28) oder ähnlich. Diese Bezeichnung für Sigurd begegnet nur noch einmal in dem Liede Risin í Holmgörđum Str. 23, das sich mit Flicken aus der Dietrichdichtung aufputzt. Wie Sigurd sich hier als den nächsten Vertrauten und grössten Helden am Hofe Hjálpreks bezeichnet, ist er es in den Tid. k. an dem Hofe Isungs. In fær. Tid. k. A ist er der »*riddari besti*«, in fær. B der »*riddari mesti*« des Königs Isin, in schwed. C sein »*merkismann*«. In den dän. Liedern, wo die unendlich häufige fær. Formel *Sigurd Sigmundarson* nicht existiert, sondern wo es an ihrer Stelle *Sivard Snarensvend* heisst, wird er direkt zum tüchtigsten der Isungsöhne. Die ganz ungewohnte Form der Namensnennung Sigurds in Dv. V lässt sich also darauf zurückführen, dass sie aus einer Isungdichtung stammt. Noch ein weiteres Zeugnis lässt sich dafür beibringen, dass man Isung und Hjálprek nicht scharf auseinanderhält. Nach bestandenem Zwergenabenteuer und nach Entführung der Mädchen kommen Sigurd und Virgar zu König Hjálprek zurück. Von dort aus will Virgar in seine Heimat fahren und verlangt dazu von dem Kö-

nig ein Schiff. Diesem Verlangen antwortet Hjálprek in Str. 89 mit den Worten:

ei er ofta Tiđriks kappum
dugnad veitt af mær.

Da von irgend welchen Beziehungen zwischen Hjálprek und dem Dietrichskreis keine Sage etwas weiss, so bleibt unverständlich, was Hjálprek hier von seiner traditionellen Feindschaft zu den Dietrichshelden sagt. Wenn man aber für Hjálprek hier Isung einsetzt, zu dem Sigurd ganz in dem gleichen Verhältnis steht, wie zu Hjálprek, so bekommt die Stelle einen guten Sinn. Die besondere Form der Namensnennung in Dv. V Str. 27, 28 zusammen mit der eben zitierten Stelle Str. 89 machen es wahrscheinlich, dass in Dv. V eine Verwechslung von Hjálprek und Isung stattgefunden hat.

Zu den Einwirkungen der Aumlungepisode ist schliesslich eine spätere Stelle zu rechnen, nämlich Dv. V Str. 49—50. Als Virgar auf dem abenteuerlichen Ritt umkehren will, verweist ihm Sigurd dies mit Worten wie den folgenden:

str. 48. hoyr tú Virgar Valintsson
tađ skulu ei frægir spirja

A. str. 49. lat tađ ikki frættast heim,
ei Tiđriks garpar spirja

str. 50. minni sigist firi Tiđriks görpum
iđ dreingir gita á máli.

Da dieser abenteuerliche Ritt nicht aus der Dietrichsage stammt, vielmehr in den Kreis der Sigurd-Virgarabenteuer des Ásmundkreises und in die gemeinsame Grundlage Dv. II, V gehört, so ist die Erwähnung der Dietrichhelden hier auffällig, hebt die Strophen aus ihrer Umgebung heraus und verweist sie in den Kreis der Einflüsse von Tid. k. Ich stelle sie zu der Antwort, die Aumlung gibt, als Sigurd nach seinem Namen fragt.

fær. Tid. k. A. str. 80.
Tiđriks kappar brigđa mær tađ,
tađ verđur ikki fritt.

An beiden Stellen werden die Dietrichshelden ausdrücklich genannt, und es wird ihr Spott erwartet, wenn sie erfahren, was sich begeben hat.

Zusammenfassend sind also in Dv. V Str. 1—36 folgende Elemente der Dietrichdichtung noch nachzuweisen.

1.) Der Ausritt.

2.) Aus Virgars Riesenkampf das Motiv der Furcht der Dietrichsmannen und der Furchtlosigkeit Dietrichs.

3.) Aus der Sigurd-Aumlungepisode die Namensverhehlung und ihre schlimmen Folgen, die Namensnennung nach dem Kampf, die Furcht vor dem Spott der Dietrichshelden.

4.) In Hjálprek vermischen sich Züge von Hjálprek und Isung.

Zwei Virgargestalten ganz verschiedener Herkunft treffen also in Dv. V zusammen; der echte, alte Virgar des Dietrichkreises und der nur fær. Virgar des Ásmundkreises. Unvermittelt stehen beide nebeneinander in Str. 97:

Hann setti har inni moyjar tvær,
tær skuldu silki verka,
síđan fór Virgar Valintsson
aftur til Tíđriks sterka.

In den ersten beiden Zeilen haben wir den Virgar des Ásmundkreises mit der *gullborg* und der *moyjar skara,* in den beiden letzten wird er zum Dietrichshelden und nach Str. 98 zu seinem *merkismađur*, wie er es zu Beginn des Liedes gewesen war. Diese charakteristische Strophe 97 bildet den vergeblichen Versuch, die beiden Virgargestalten mit einander auszugleichen.

§ 10. *Einflüsse des deutschen Laurin auf die Dv. Lieder.*

In Dv. II Fassung A lautet Str 6:

riđin er Larsin dvörga-kongur
af skógnum heim til hallar.

Dass wir hier den Namen Laurin vor uns haben, ist zweifellos. Es liegt am nächsten, an die Herkunft des Namens aus dem ver-

mutlich neuzeitlichen fær. Lied »Larfin Dvörgakongur» (C. C. F. XV, 218 ff.) zu denken, das eine genaue Umdichtung des dän. Volksbuches von Laurin ist. Doch deuten Erscheinungen in der fær. Dichtung darauf hin, dass man in ihr mit einer weiteren Kenntnis deutscher Dietrichsepik zu rechnen hat, als die aus der þ-s. herzuleitenden Lieder und dies moderne Laurinlied erklären können.

Unter dieser Voraussetzung verliert es seine Bedenken, solchen Einfluss auch in den Dv.-Liedern wiederzufinden. Die zitierte Strophe 6 von Dv. II weist mit dem Namen Laurin in eine bestimmte Richtung. Einfluss des Laurin liegt wahrscheinlich überall da vor, wo der Zwerg in ritterlicher Bewaffnung und ritterlichem Zweikampf auftritt, oder wo die Zwerge gar wie in Dv. I zu einem organisierten Heer von Zwergenrittern zusammengefasst sind.

Sigurds Kampf mit den Zwergen im Eingang des Liedes Dv. I ist gewiss nichts Ursprüngliches. Es ist in allen fünf Liedern die einzige Stelle, wo über den Vater Zwerg hinaus noch von einer Zwergenschar die Rede ist. Die Rolle dieser Zwergenschar ist mit ihrem Kampf gegen Sigurd erschöpft, mit Str. 22 verschwinden sie wie vor Sigurd so vor uns. Weder die Dvörgamoy, die unmittelbar nach dem Kampfe mit Sigurd zusammentrifft, noch ihr zürnender Vater nehmen auf den vorangegangenen Kampf irgendwie Bezug. So bleibt das Motiv des Zwergenkampfes nicht nur auf Dv. I beschränkt, sondern auch innerhalb Dv. I stumpf und ohne organische Verknüpfung. Es ist also ohne weiteres als ein späterer Zuwachs auszuscheiden. Dabei ergibt sich dann eine Anknüpfung an den Laurin von selbst.

Diese wohlgewaffnete Zwergenschar ist nämlich nicht nur in den Dv.-Liedern, sondern in der ganzen fær. Viserliteratur etwas Singuläres. Nur das moderne Laurinlied kennt sie natürlich. Die nordische Literatur gibt weder aus dem Gebiet eddischer Vorstellungen, noch aus der fornaldarsaga Zwergenvorstellungen her, an die man anknüpfen kann. Der nordische

Zwerg ist gleich dem Riesen kein Wesen, das ein volksmässiges, geselliges und geregeltes Zusammenleben führt, wie es beim mhd. Zwerg und beim isl. Alfen der Fall ist. Der Plural »die Zwerge» (Vǫluspá, Alvísmál, Sǫrla táttur und öfter) ist rein generell gebraucht; die konkrete Einzelerzählung kennt den Zwerg nur als Einzelpersönlichkeit mit individuellen, wenn auch meist typischen Zügen, und versieht ihn als Zeichen der Individualität mit einem Eigennamen [1]. Zum mindesten der literarische Typ des Zwerges im Norden darf als Einzelpersönlichkeit angenommen werden. Er steht damit im Gegensatz zum deutschen Zwergentyp, der eine geordnete, volks- oder staatsmässig organisierte Zwergenmasse, ein Zwergenvolk kennt. Die fær. Volkssage versagt ebenfalls Beziehungen. Der Zwergenglaube existiert im lebendigen Volksbewusstsein nicht mehr, dürftige Reste sind im Märchen und im Lied noch erhalten. Was an Zwergenvorstellungen vorhanden war, scheint im Alfen- und Huldrenglauben aufgegangen zu sein. Auch dieser führt zu keiner Erklärung der Stelle in Dv. I. Die isl. und fær. Volkssagen bieten nirgends einen heermässigen Kampf zwischen Mensch und Alfen, so unfreundlich gerade die fær. Huldre auch dem Menschen ist. Es führt keine Brücke von volkstümlichen Vorstellungen zu Dv. I und es scheint undenkbar, dieses ritterlich mit Schild, Schwert und Brünne ausgerüstete Zwergenheer überhaupt aus Vorstellungen primitiver Volkssage herzuleiten. Sie können nur ein literarisches Produkt sein und dem ritterlich romantischen Milieu der hd. Volksepik angehören, wo wir sie in der Tat mit Vorliebe verwendet finden. Lütjens (Der Zwerg in der deutschen Heldendichtung des Mittelalters, germanistische Abh. H. 36. Breslau 1911) führt die Stellen an, in denen ein menschlicher Held mit einem Zwergenheer in Konflikt gerät. Von diesen (Herzog Ernst G 51, Wolfdietrich B 449, 821; D 715 ff., Laurin passim) gibt nur der Laurin

[1] Ganz selten einmal siedelt ein Zwerg familienweise (Saga Egils ok Ásmundar), und sofort erkennt man in der Erzählung eine regelrechte isl. Alfengeschichte.

Vergleichspunkte zu Dv. I her, er muss als Quelle für die genannte Partie des Liedes gelten.

In der Tat lässt sich eine bestimmte Szene des Laurin namhaft machen, die sich mit der hier behandelten Szene von Dv. I vergleichen lässt. Das ist Dietleibs Zwergenkampf nach seiner Befreiung durch Similde in der jüngeren Fassung D des Laurin. Dv. I Str. 9—21 entspricht etwa Laurin D 2181—2294. Dv. I gibt in diesem Passus brauchbares Vergleichsmaterial her, denn der Kampf ist zum grossen Teil nicht in den üblichen Formeln geschildert. Ich füge die Strophenzahl von Dv. I B stets bei, weil B in diesen Partien z. T. stark von Hammershaimbs Text abweicht.

Strophe 9 (variiert in Str. 11 = B Str. 13, 17). Sigurd trifft mit der Zwergenschar zusammen, wie Dietleib Laur. 2221 ff. die Zwerge sieht, die auf ihn eindringen. Das Zusammentreffen hier im freien Wald, dort in der Behausung Laurins weicht, dem beiderseitigen Stoff entsprechend, ab. Dv. I B Str. 14, 15 haben folgende erweiterte Fassung.

str. 14. Tađ var Sjúrđur Sigmundarson
stillar sini ferđ,
hann sar har í hesum flota
gull viđ búgviđ svörđ.

str. 15. Sjúrđur stillar sini ferđ
ei í góđan tíma,
hann sær har í hesum flota
teirra skjöldar skína.

Das ist eine breite, ritterliche Ausmalung dieses Zwergenheeres, in der gewiss allerhand Formelhaftes steckt. Aber sie gibt doch noch viel mehr das Bild der mittelalterlichen Ritterzwerge, und bringt die Stelle in näheren Zusammenhang mit dem Laurin. Dietleib sieht dort die »*unmâsen breite*« Schar der Zwerge, er hört »*daz klingen von den stehelînen ringen*« (2193), er sieht »*vil manec swert zücken*« (2215).

Zu Dv. I Str. 10 (B Str. 16) stelle ich trotz ihrer Formelhaftigkeit eine Stelle aus Laurin.

Sjúrđur situr á Grana baki bæđi viđ skjöld og svörđ.	Laurin D 2183 sîn swert hête er in der hant und einen guoten schiltes rant.

Strophe 12 (B Str. 19, 20). Einer der Zwerge tritt vor und fragt:

ert tú komin at leika her
ella ert tú komin at stríđa?

Dazu darf man vielleicht Dietleibs Frage Laur. 2223 stellen:

Waz suochent ir hie ir kleinen man
wellent ir ze strîte an mich gân?

Strophe B 22 (fehlt Hhb.).

Hundrađ vóru dvörgarnir
væl tađ var ikki fleíri.
Allir uppá Sjúrđin sógu
bæđi af ilsku og reíđi.

Hierzu lässt sich vergleichen: Für die grosse Zwergenschar.

Laur. 2202. ir was tûsent oder mêr
Laur. 2213. driu hundert wol bereiter man
liefen Dietleiben an.

und für die letzte Zeile:

L 2195. dô wart grôzer haz und nît.

Strophe 14—18 (B Str. 24, 27—31) = Laur. 2227—2242. Die Strophen enthalten die Episode, dass einer der Ritterzwerge an Sigurd herantritt, einen Einzelkampf mit ihm verlangt, darin aber getötet wird.

In Strophe 14 begegnet das nicht hierher gehörige Motiv, dass der Zwerg Sigurd mit der Hand ins Gesicht schlägt.

str. 14. hann hevdi upp sina högru hond
og Sjúrđ á nasar sló
str. 15. Sjúrđi rann tađ heita blóđ
bæđi um nasar og munn.

Dass hierbei volkstümliche Vorstellungen vom Alfenschlag mitgespielt haben, ist klar. Dv. I selbst lässt aber noch eine rein

[illegible] Kampfe

[illegible] im Laurin
[illegible] unendlich
[illegible] Fassung
[illegible] Laurin.

[illegible] ienen man,
[illegible] ien plân.

gleichung erhält dadurch einige Wahrscheinlichkeit,
gleich darauf in beiden Quellen wiederholt.

Str. 20, 4. | Laur. D 2248.
... jarðar ni... | vellent in nider ûf den plân.

21 (B Str. 31, 33). Nachdem der erste Zwerg ge- ... ein zwe... iter auf Sigurd zu und bedroht ihn. Im ... ch dem Tode des ersten Zwergenritters Laurin Dietleib vor (Laur. 2245, 2263) und bedroht den ... em Angriff der ganzen Zwergenschar. In diesem ... sich dann die eben zitierte wörtliche Parallele

21 (B Str. 32). Noch ehe der zweite Zwerg mit ... m Kampfe kommt, drängt das ganze Zwergenheer ... der Held erwehrt sich ihrer mit klingenden Schlä- ... manchen Zwerg. Zu vergleichen ist Laur. 2264 ff. ... phe 22 kehrt dann Dv. I zur eigentlichen Dvör- ... zurück, sodass die Beziehungen zum Laurin auf- ... de gemeinsame Geschichte ergibt sich: Der Held, ... t, aber allein, steht einer grossen Schar ebenfalls Zwerge gegenüber, die voll Hass und Feindschaft auf ihn blicken. Die Auseinandersetzung beginnt mit der Frage nach dem Begehr. Gleich darauf beginnt der Kampf mit dem Eindringen eines Zwerges gegen den Helden, der den Zwerg tötet, selbst aber dabei verwundet wird. Ein zweiter Zwerg tritt zornig vor und bedroht den Helden mit dem allgemeinen Ansturm des Zwergenheeres, der sich unmittelbar darauf realisiert. Der Held erwehrt sich ihrer mit klingenden Schlägen und tötet viele Zwerge. Eine solche Uebereinstimmung geht über das Zufällige hinaus.

Dieser Einfluss des Laurin kann nicht auf das fær. Laurinlied zurückgeführt werden, da dieses sich auf das dän. Volksbuch von Laurin[1] aus dem 15. Jh. gründet, und dies dän. Volks-

[1] hrg. von Brandt in Romantisk Digtning fra Middelalderen. Bd II. Kopenhagen 1870.

buch enthält die Dietleibszene nicht. Es muss daher eine deutsche Laurinfassung als Quelle für Dv. I angenommen werden. Von den deutschen Fassungen bietet allein D die Geschichte in der Vollständigkeit, die für den vorangehenden Vergleich nötig ist. In A fehlt der charakteristische Zug von dem ersten Zwergenritter, der getötet wird, ehe der allgemeine Kampf entbrennt. Das Dresdner Heldenbuch weicht ganz ab.

Zweifelhaft muss es bleiben, ob noch an anderer Stelle ein quellenmässiger Einfluss des Laurin anzunehmen ist. Möglich wäre es immerhin, dass der lange und grossenteils formelhafte Zweikampf, den in Dv. II Sigurd und sein Begleiter mit dem Zwergenkönig auszufechten haben, durch Kenntnis des Laurin veranlasst worden ist. Gerade Dv. II nennt ja den Zwerg Larsin, und von seinen beiden Gegnern ist der eine ursprünglich Virgar, den er, wie im Laurin den Witiche, in Not bringt und besiegt, sodass der Hauptheld des Ganzen — hier Sigurd, dort Dietrich — für ihn eintreten und ihn retten muss. Eine Einzelvergleichung über diese allgemeine Gleichung hinaus ist wegen der durchgehenden Formelhaftigkeit dieser Partien von Dv. II nicht möglich.

§ 11. *Weitere Einflüsse deutscher Dietrichepik.*

In Dv. III hebt sich Sigurds Kampf mit dem Riesen ebenso sicher aus seiner Umgebung heraus, wie in Dv. I Sigurds Zwergenkampf. In der Fassung B wird er sogar direkt widersinnig. B hat nämlich die bei Hammershaimb S. 97 als Anm. zitierten Strophen, die auf den Abschied Sigurds von der Dvörgamoy folgen. Sie lauten in Fassung B:

str. 52. Hon fylgdi honum so langa leiđ,
til götur tóku at dimma:
svörji tann eiđ á míni trú,
tá græt hon Aldurrunna.

str. 53. Hon snúđist aftur í gyltan stól
so er komiđ til mín:
møđug feldi hon blóđag tár
á báđar armar sínar.

Str. 54. Hon snúđist aftur i gyltan stól
af so miklari neyđ:
so er mær viđ orđum greint,
hon lá i songum deyđ.

Diese Strophen bilden in Dv. IV den Schluss des Liedes und sind wohl überhaupt als solcher zu betrachten. Soll aber noch etwas darauf folgen, so kann dies hinter dem Bericht vom Tode der Dvörgamoy sicher nicht mehr Sigurds Riesenkampf sein, ebenfalls der Schluss, den Dv. III bei Hammershaimb hat, nämlich dass Sigurd zur Dvörgamoy zurückkehrt und sie tot vorfindet.

Der Riesenkampf ist so wenig wie der Zwergenkampf ein Produkt nordischer, volkstümlicher Vorstellungen, sondern entstammt wie jener der mhd. Epik. Dieser *fjallatussi* ist nicht der einzige Typus fær. Riesendarstellung. Die fær. Dichtung besitzt daneben andere märchenhaftere und anschaulichere Riesentypen. Ihnen gegenüber ist der *fjallatussi* von Dv. III in der fær. Dichtung ein blasses und farbloses Produkt mit ebensowenig individuellem Leben, wie die zahllosen mhd. Riesen. Wie diese ist er nichts als ein vergrösserter und zornmütiger Mensch, der mit seiner üblichen Stahlstange auf die übliche Weise ficht. Sigurds Riesenkampf lässt sich Zug um Zug zu Motiven hd. Riesenkämpfe in Vergleichung setzen. Man darf aber bei dieser Vergleichung nicht vergessen, dass diese Motive fast durchweg gleichzeitig in der fær. Poesie zu Formeln geworden sind, sodass man bei dem Nachweis von Abhängigkeiten vorsichtig sein muss [1].

1.) Die Stahlstange des Riesen ist ein hundertfach wiederholtes, formelhaftes Requisit, gleich häufig in fær. und mhd. Dichtung.

---

[1] Der in Hhb. als Anm. zu Str. 78 gedruckte Schluss des Riesenkampfes in Fassung A ist die einzige Formel, die nicht in diesen Rahmen hd. Epik passt; aber woher sie auch stammen mag, auch sie ist eben nur Formel und bedeutet nichts für die literarische Herkunft des Riesenkampfes. Vgl. Risin af Leittrabergi (Hhb. S. 120 ff.) Str. 113; Sjúrđur á Nøriki (C. C. F. VIII S. 277 ff.) Str. 190; Torbjörn Bekil (C. C. F. X S. 1 ff.) A Str. 120; und öfter.

2.) Der Riese hält Sigurd auf und bedroht ihn, weil er bei der Dvörgamoy im Hügel gewesen ist. In dem doppelten Berufe als Herr der Zwerge und als Wächter einer Jungfrau tritt der Riese Sigurd entgegen. In gleicher Kombination betätigen sich häufig die mhd. Riesen. In einem Herrenverhältnis nicht immer gleicher Natur stehen Riesen und Zwerge zu einander im hürnen Seyfrid, Sigenôt, Laurin, Virginal und Wolfdietrich. In Verbindung mit dem Wächteramt bei einer Jungfrau begegnet dies Verhältnis im hürnen Seyfrid, im Drâsian-Abenteuer des Wolfdietrich und in der Virginal. Andererseits ist der Kampf eines Helden um eine Frau mit Riesen und Trollen ein fær. Lieblingsmotiv und insbesondere die Formulierung Str. 64:

hann skal sær viđ vívi vera,
sum sigur af öđrum fær.

ist in den fær. Liedern ganz üblich.

3.) str. 60. Tađ er Sjúrđur Sigmundarson
tekur af tungum at inna:
lova mær úr skogvi út
mín góđa gangara at finna.

str. 62. hoyr tađ ljóti fjallatussi
hvat havi eg gjört til sakar.

Diese Bitte Sigurds um Durchlass und Heimlass, die der Riese höhnisch abweist, entspricht weder Sigurds Wesen in der fær. Auffassung, noch ist es überhaupt ein Zug, der den fær. Riesenkämpfen typisch wäre. Der Held ist dort meist im Gegenteil der Herausforderer. Wo aber wie hier der Riese der Angreifende ist, wird die Herausforderung von dem Helden in aufbrausendem Zorn angenommen und ausgefochten. Die deutsche Dietrichsepik dagegen kennt solche Szenen aus Dietrichs eigenartigem Charakter heraus. Im Eckenlied ist das Motiv, dass Dietrich dem Kampf ausweichen will, ins Höfische gewandt. Näher kommt Virginal (Str. 320 ff.) wo Dietrich den Riesen bittet, ihn heimkehren zu lassen. Am nächsten steht hier der jüngere Sigenôt (Str. 67 f.), wo Dietrich den Riesen bittet, ihn in Frieden heimkehren zu

lassen, wie Sigurd in Dv. III, und wo der Riese es ebenso wie dort ablehnt.

4.) Der Riese wird Dv. III Str. 67 als *»hin svarti fjallatussi»* bezeichnet. Die Vorstellung, von schwarzen Riesen, findet sich in den Folkevisern häufiger, so in einzelnen dän. Fassungen von Tid. k., in Torbjörn Bekil und in Risin á Tinnuborg (C. C. F. VIII S. 157 ff.). Häufig haben die Riesen wenigstens lange, schwarze Bärte, oder ein schwarzes Ross (Haki Hilmarsson, C. C. F. VI S. 221 ff.; Ívar af Bretlandi, C. C. F. VII S. 49 ff.), oder ein schwarzes Horn, wie derselbe Riese in Ívar af Bretlandi und ein Riese im Raðals-kvæði (C. C. F. VIII No. 82). Das Bild schwarzer Riesen stammt nicht aus alten und einheimischen nord. Vorstellungen. Auch die hd. Epik kennt schwarze Riesen erst in ihren späten Ausläufern (Virginal d., Wolfdietrich D: der Menschenfresser Str. 896, die hellhunde Str. 128 ff., Rôme Str. 1422), und hat sie aus romanischen Vorbildern entnommen. Dort scheint der schwarze Riesentypus im Anschluss an beliebte Heiden- und Sarazenenvorstellungen häufig zu sein [1]. So mag sie auch das fær. Lied aus romantischen sagas übernommen haben.

5.) Ein charakteristisches Motiv aus der mhd. Dietrichepik bewahrt Str. 68—70 in dem hilfreichen Eingreifen des Pferdes. Es ist das bekannte Motiv aus dem Kampfe Otnits mit dem Drachen im Wolfdietrich. Ein kämpfendes Ross findet sich ferner Alpharts Tod Str. 445. Im Rosengarten A Str. 244 wird von Dietrichs Ross erzählt, es habe ihm in allen Kämpfen beigestanden. Besonders eindrucksvoll verwendet die þ-s. das Motiv in Dietrichs Kampf mit Ecca, und ganz ähnlich übertragen die dän. Fassungen von Tid. k. das Motiv des hilfreichen Pferdes auf Vidgas Riesenkampf. Die Stelle der þ-s. lautet: *oc leypr þar til er þer skiptas vid oc hefr vpp sidan bada hina fyrri foetr oc lystr sem hardast ma hann a bac ecca, sva at mioc sva gengr isondr rygrinn i hanom.* Das dän. Lied Fassung B Str. 23 lautet:

[1] Vgl. Fritz Wohlgemut, Riesen und Zwerge in der altfranzösischen erzählenden Dichtung. Diss. Tübingen 1906. S. 27 findet sich eine lange Liste französischer schwarzer Riesen.

Skimming sprunck op mett baode syn bien
mitt paa Riskerens side:
sæder thaa gick sideböen syn
ther-aff kam thöeris kiff.

Hierzu stellt sich unmittelbar Dv. III Str. 69, wenn
Emendation an ihr vornimmt. Sie lautet bei Hhb.:

Tá kom Grani springandi
jörð um hóvar tróð
gæsandi við hövdinum,
aftur á herðar sló

gæsa ist nach Jakobsens Wörterbuch: »fare vildt afste
afstedt uden at sanse noget«. Bei dieser Bedeutung l
hövdinum» nicht zu *gæsandi* gehören, sondern muss :
zogen werden. Dann gibt die letzte Halbstrophe nur e
mässigen Sinn, der jedoch sofort gebessert wird, wenn
dinum in »*hóvunum*» verwandelt. *hóvur* ist poetische N
zu *hógvur* und begegnet gerade bei Hhb. mehrfach. I
Emendation besagt die Halbstrophe folgendes: »Wild l
zend schlug es (das Pferd) ihn mit den Hufen gegen den
Die unmittelbare Beziehung, die die Strophe damit zu de
Stellen aus der þ-s. und dän. Tid. k. gewinnt, ist klar
falls aber bleibt auch ohne diese Emendation das M
hilfreichen Pferd eine typische Entlehnung aus der hd.
epik. Ueberraschend eng wird die Beziehung dieser
mhd. Epik und auch speziell zu der herangezogenen
þ-s. durch eine Bezeichnung, die in Dv. III für das
Dvörgamoy verwendet wird. Es wird Str. 50 als »
zeichnet. Dieses Appellativum stammt nicht aus dem nor
schatz und begegnet auch in den fær. Liedern nur hier i
Es kann vielmehr nichts anderes sein, als eine Abstra
dem Namen Valke für Wolfdietrichs oder Dietrichs Pferd
Namen finden wir in den Wolfdietrichen und für Dietri
im Eckenlied I (Str. 192), im Eckenabschnitt der þ-
Rabenschlacht und in den Rosengärten, meist also in
die das Eingreifen des Pferdes bei schwerer Bedrän

Helden kennen. Appellativ wie in Dv. III wird das Wort im jüngeren Sigenôt verwendet.

str. 60. her Dietrich seinen Valken pant
an einen paum aste.

Nur aus einer dieser Quellen, die Dietrichs Ross Valke in den Riesenkampf eingreifen lassen, kann Dv. III seine Kenntnis bezogen haben.

6.) Strophe 73 (B Str. 71) bietet das Motiv von der Unverwundbarkeit des Riesen. Es begegnet mehrfach in der fær. Dichtung (Risin af Leittrabergi Str. 112, Hernilds kvæđi C. C. F. VII S. 1 ff. Str. 64, Torbjörn Bekil A Str. 165). Doch gehört es nicht gerade zu den häufigen Motiven, fehlt vielmehr der Mehrzahl der fær. Riesenkämpfe. Ebenso ist es in der deutschen Epik nicht das gewöhnliche, dass der Körper des Riesen in sich und nicht, wie in den meisten Fällen, durch seine Rüstung unverletzlich ist. Nur der jüngere Sigenôt hat das Motiv mit Vorliebe benutzt, sowohl im Kampf Dietrichs mit dem wilden Mann, als auch im Kampfe mit Sigenôt selbst. An beiden Stellen wird wie im fær. Lied der allerdings naheliegende Vergleich mit dem »Stein» verwendet.

str. 35. auf sprang der edel Perener
er kunt sein nye verseren,
als ob er ein stain want wer.

und str. 71. vnd was her Diterich mit jm vacht,
er kunt jn nit verseren;
was er jn slug mit seiner hant,
das acht er als ein steine want.

Dazu Dv. III str. 73.
Sídan letur hann höggini falla,
tađ var honum at meini,
tađ bítur ei svörđ á risans holdi
heldur um knívur á hörđum steini.

7.) Der lange Kampf, der sich über drei Tage fortspinnt, (Str. 74), ist eine unendlich häufige fær. Formel.

8.) Auch Strophe 75 enthält nur häufig wiederholtes, formelhaftes Gut. »*Sipa jarnstongina*» ist die übliche Kampfesweise

aller-fær. wie mhd. Riesen. Auch das Ausweichen des Helden unter den Schlägen (*skaka undan*) ist den Visern ebenso geläufig wie den mhd. Epen (hürnen Seyfrid, Wolfdietrich, Sigenôt).

9.) Charakteristischer ist wieder das Motiv, dass der Held dem Riesen die Beine abschlägt, und dass dieser auf den Kniestumpfen stehend, weiter kämpft.

Dv. III str. 76. Sjúrđur rendi til so fast,
tađ var mikiđ undur,
hjó so henda grimma risa
í miđjum knijum sundir.

str. 77. Tađ var hin svarti fjallatussi
hann læt ikki á sær finna,
stubbarnar setti hann niđur í jörđ
og bardist ikki minni.

Dies Motiv begegnet mehrfach in fær. Dichtungen, doch scheinen Sigurds Riesenkämpfe seinen Ausgangspunkt gebildet zu haben.

Am genauesten stimmt mit der Darstellung von Dv. III der Riesenkampf im älteren Sigenôt überein. Dort heisst es:

str. 24. der alte im dô hin nâher trat
und sluoc im eine wunden
in ein bein, daz er ze stat
wart ûf den kniewen vunden:
dannoch wert sich der küene man
sô sêr, daz er dâ wânde
den lîp verloren hân.

str. 25. der rise stuont ûf den kniewen sîn.

Alle anderen Erzählungen, in denen ein Riese ein oder beide Beine verliert, lassen die deutliche Schilderung des Kampfes auf den Kniestumpfen vermissen. Schon der jüngere Sigenôt schwächt es ab. Es heisst dort lediglich:

str. 175. Er slug den vugefugen man
gar fast zu den fussen.

Noch weiter weichen andere Quellen ab.

10.) Strophe 78 ist eine der allerhäufigsten Formeln.

Der ganze Riesenkampf von Dv. III setzt sich also durchgehends aus Motiven der hd. Volks- speziell Dietrichepik zusammen, zu denen einige ganz wesenlose fær. Formeln getreten sind. Auch ein Teil der hd. Motive ist zur fær. Formel geworden (der schwarze Riese, die Unverwundbarkeit, der Kampf auf den Kniestumpfen), sodass man bei ihnen zweifelhaft sein kann, ob sie nicht als solche Formel hier Verwendung gefunden haben. Aber das Motiv vom hilfreichen Pferd in Verbindung mit der Bezeichnung »*fálki*», macht es unausweislich, dass hier spezielle Beziehungen zu einem bestimmten Kreis von Quellen vorliegen, die diese Erzählung vom hilfreichen Pferd mit Dietrichs Ross Valke verbinden. Dieser Kreis ist grob gesagt das, was an Dichtungen unter dem Namen Albrechts von Kemenâten geht. Im Kreise dieser Dichtungen hat sich der literarische Typ von Riesen und Riesenkämpfen ausgebildet, an denen die späte Dietrichepik so reich ist. In diesem Kreis ist auch das ursprünglich in den Wolfdietrich gehörige Motiv vom hilfreichen Pferd auf Dietrich übertragen worden. Der Sigenôt steht diesem Riesenabenteuer Sigurds im Dv. III besonders nahe, doch lassen sich wirklich exakte literarische Anknüpfungen nicht geben.

§ 13. *Deutsche Sigfridsage im Dv. I.*

Anschliessend an die deutschen Stoffe aus dem Dietrichskreis habe ich noch eine Stelle zu behandeln, die mir Kenntnis der Sage von Sigfrid in der Fassung des hürnen Seyfrid zu verraten scheint. Dies ist Dv. I Str. 35—37 und Str. 42—44. Die genannten Stellen beziehen sich auf Sigurds Unverwundbarkeit (*tær er ikki at eggja* Str. 35, 42). Diese Unverwundbarkeit könnte aus sonstiger fær. Ueberlieferung stammen, da das fær. Brýnhildenlied sie wenigstens andeutungsweise kennt. (Br. Str. 189). Was darüber hinaus direkte Beziehungen zum hürnen Seyfrid herstellt, ist erstens die Aufforderung des Zwerges, dass Sigurd mit ihm kommen und mit ihm schmieden solle. Das ist ein verwischter Rest der Vorstellung, dass Sigurd bei einem

Schmiede aufgewachsen sei und sich in seinem Handwerk betätigt habe. Und zweitens ist es Strophe 37. Ich setze hierher:

str. 35. Hann veit tađ Sjúrđur,
at tær er ikki at eggja
hann biđur teg koma í smiđju viđ sær
stórar stengur at sleggja.

str. 37. Hoyr tađ Sjúrđur Sigmundarson
tú gev tí fullvæl akt
so rennur tú í smiđju hans,
sum vart tú skiggiđ vax.

Aus diesen Strophen geht hervor, dass der Zwerg Sigurds Unverwundbarkeit kennt, und dass er sie durch Feuer zunichte machen will. Darin sehe ich eine unzweideutige Anspielung auf Sigurds Hornhaut. Von einem Menschen, der im Feuer umkommt, kann das Bild nicht gebraucht werden, dass er durch das Feuer »wie Wachs» geschmolzen werde. In der Tat wird diese gleiche Formel, die in der fær. Poesie mehrfach begegnet (z. B. Álvur kongur Hhb. II S. 1 ff.), sonst nicht von einem Menschen gebraucht, sondern von der Brünne, die zu schmelzen beginnt, wenn der Held sich in einem brennenden Hause befindet. Wenn diese Formel also hier in Bezug auf Sigurd selbst verwendet wird, an einer Stelle, wo von seiner Unverwundbarkeit die Rede ist, so ist kaum daran zu zweifeln, dass sie sich auf den Hornpanzer des Helden bezieht. Dass man sich diesen durch Feuer erweichbar, also »schmelzbar» vorstellte, geben deutsche Denkmäler (Rosengarten D Str. 531) zu erkennen. Dort wird Sigfrids Hornhaut durch Dietrichs Feueratem erweicht und er selbst dadurch verwundbar. In Dv. I liegt mithin Kenntnis deutscher Sage vor, die Sigfrids Verhältnis zu einem Schmied, seine Hornhaut und seine Unverwundbarkeit durch diese kennt. Die Quelle kann direkt oder indirekt die þ-s. gewesen sein, doch fehlt uns die Kenntnis irgendeiner Vise über Sigurds Jugend, die an die þ-s. anknüpft. So steht es immerhin frei, auch an direkte Einwirkung einer deutschen Quelle zu denken.

Direkten Import deutscher Heldensage des XV. u. XVI. Jahrhunderts anzunehmen, erlaubt uns der lebhafte Handelsverkehr der in dieser Zeit namentlich von Hamburg aus nach den nordischen Inseln betrieben wird und der zu starker Berührung der Deutschen mit den Einwohnern führt. Andrerzeits ist diese Zeit grade die Periode gesteigerter Produktion der gedruckten Heldenbücher und Volksepen. (Vgl. E. Baasch, die Islandfahrt der Deutschen, namentlich der Hamburger vom 15—17 Jh. Hamburg 1889)[1].

Kapitel IV. **Die sagengeschichtliche Beurteilung des Grundstockes der Dv.-Lieder.**

§ 14. *Zusammenfassung der bisherigen Resultate.*

Die Analyse der fünf Dv.-Lieder ist soweit beendet, als es sich um den Nachweis nicht stoffzugehöriger Bestandteile und ihrer Herkunft handelte. Es ergaben sich folgende Resultate:

Den Liedern Dv. I, III, IV gegenüber bilden Dv. II, V eine geschlossene Gruppe. In dieser Gruppe ist der alte Grundstock bereits erweitert, vor allem durch die Aufnahme der Gestalt Virgars, seiner Verbindung mit Sigurd und typischer Züge aus dem Ásmundsagenkreis. Im Anschluss daran ist aus Sigurds Liebesgeschichte eine Entführungsgeschichte gemacht worden. Dieser erweiterte Grundstock bot die Möglichkeit, weitere Züge aus dem Kreis der Ásmundsage und der Dietrichsage aufzunehmen. Für die einzelnen Lieder liess sich folgende Zusammensetzung erweisen.

Dv. I: Der Grundstock ist im grossen und ganzen unangetastet, die Rolle des Vater Zwerg-Schmiedes ist im Anschluss an die Sage von Sigfrids Aufenthalt beim Schmied erweitert. Aus der deutschen Sage ist in Sigfrids Kampf mit dem Zwergenheer eine Partie des Laurin D übernommen. Die deutsche Sage von Sigfrids Hornhaut und Unverwundbarkeit, sowie sein engeres Verhältnis zu einem Schmied ist wahrscheinlich nach der þ-s. bekannt.

[1] Vgl. hierzu den Exkurs am Schlusse des Aufsatzes.

Dv. III: Der Grundstock ist wesentlich unverändert, nur mit kleinen und z. T. formelhaften, freien Zusätzen versehen (Str. 14, 15, die Vorgeschichte der Dvörgamoy, Str. 20 ff., die Werbungen anderer Helden um sie, Str. 39 ff. das Kleiderangebot). Eingeschoben ist Sigfrids Riesenkampf, der sich aus Elementen mhd. Riesendarstellungen zusammensetzt und durch das Eingreifen des Pferdes in den Kampf sowie die Bezeichnung *fálki* in den Kreis von Dietrichs Riesenabenteuern gerückt wird.

Dv. IV: Die ganze Erzählung ist in eine Gegenwarts- und Ich-Erzählung umgesetzt und gewinnt dadurch das Aussehen einer Erzählung aus der Volkssage. Durch Rückübersetzung in einen Er-Bericht ist trotz mancher jüngeren Entstellung im ganzen die Form von Dv. III leicht zu gewinnen.

Dv. II: Der Grundstock ist erweitert. Er ist fast völlig zerstört, der ganze Zug Sigurds ist zur Episode geworden und durch den regulären Zweikampf mit dem Zwergenvater formelhaft entstellt. Die Gestalt Virgars stammt aus dem Liederkreis des Ásmund kappabani, und mit ihr sind weitere starke Einflüsse dieses Kreises wirksam geworden. Die ersten zwanzig Strophen stehen unter dem Einfluss des Liedes von Ásmund Aðalson. In dem Zwergenkampf Sigurds und Högnis ist vielleicht eine Szene des Laurin von Einfluss gewesen. Einige Namen aus dem Gjukungenkreis sind auf namenlose Statistenrollen angewendet worden.

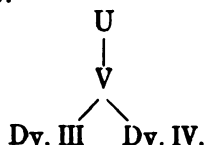
Dv. V: Der Grundstock ist erweitert. Die Gestalt Virgars hat den fær. Dietrichskreis hereinbezogen, insbesondere in der Form, die in Tid. k. vorliegt. Das Lied Tid. k. ist in einer Fassung benutzt worden, die vollständiger war als die erhaltenen. An die Gestalt Virgars sind im erweiterten Grundstock einige Vorstellungen des Ásmundkreises geknüpft, sodass also zwei verschiedene Virgargestalten mit einander verbunden sind.

§ 15. *Das Verhältnis der Fassungen zu einander.*

In den vorausgehenden Ausführungen hat sich von selbst eine Gruppierung der fünf Lieder ergeben. Zwischen Dv. III

und Dv. IV besteht eine sehr enge Verwandtschaft. Dv. II und Dv. V legen ihrer Sonderentwicklung schon einen erweiterten Kern zugrunde, der aus dem einfachen Abenteuer Sigurds ein Abenteuer des Heldenpaares Sigurd und Virgar macht. Zwischen beiden Gruppen steht für sich Dv. I. Es bewahrt einerseits den unerweiterten Grundstock und hat in ihm enge Beziehungen zu Dv. III, IV. Andererseits vereinigt es sich mit der Gruppe Dv. II, V in gemeinsamen Vorstellungen über den Vater der Dvörgamoy. Während Dv. III, IV den Vater verstorben sein lassen, tritt er in Dv. I wie in Dv. II, V handelnd auf und wird in allen Fassungen gleichartig als Zwerg, als Schmied und als Sigurds Feind aufgefasst.

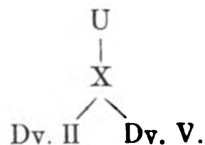
Die Gruppe Dv. III, IV enthält die alte Erzählung mit den wenigsten Störungen. Ihre gemeinsame Vorstufe erhält man, sobald man bei Dv. IV die Ich-Erzählung zurückübersetzt und aus Dv. III den Riesenkampf ausscheidet. Man erhält aber auch damit noch nicht die ursprüngliche Form des Dv.-Liedes (U), sondern eine Form, die schon Veränderungen durchgemacht hat (V). Einerseits hat V schon unter dem Einfluss von Vorstellungen aus dem Volksglauben gestanden, wie später zu erweisen sein wird. Andrerseits sind einige Einzelzüge Dv. III und Dv. IV gemeinsam, die nicht nach U übernommen werden können. Solche sind z. B. der Name Dagmar (Dagmann) als Name des toten Vaters, dem in Dv. II und Dv. V andere Namen gegenüberstehen, das Kleiderangebot, die Angabe von den Werbungen anderer Helden als Sigurds um die Dvörgamoy und deren Namen Halvdan, Eirikur (Heiđrikur Dv. IV), Silvur u. a. Wollen wir uns die Ueberlieferung einmal stammbaumhaft darstellen, so sähe dieser Ast folgendermassen aus:

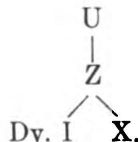
Unzulässig ist die Auffassung dieses Stammbaumes im Sinne einer exakten Handschriftenabhängigkeit. Man muss alle Möglich-

keiten sich kreuzender Einflüsse bei diesen jahrhundertelang auf engstem Raume nebeneinander gesungenen Liedern offen lassen, und kann nur ein ganz ungefähres Bild entwerfen.

Bei der Gruppe Dv. II, V ist es ohne weiteres klar, dass zwischen die heutigen Fassungen und U eine Zwischenstufe zu schieben ist, der schon öfters erwähnte »erweiterte Grundstock». Von ihm aus sind beide Lieder durch mehrere Zwischenstadien gegangen, die aber nicht wesentlich sind, weil wir keine Fassungen erhalten haben, die auf ihnen stehen geblieben sind oder sich von ihnen abgezweigt haben. Das Schema sieht also folgendermassen aus:

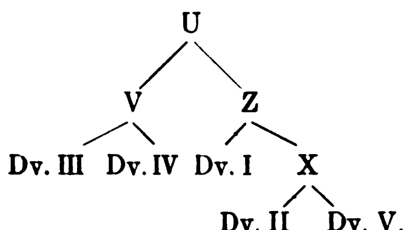

Dv. I steht zu Dv. II, V in einem Sonderverhältnis durch die gemeinsame Darstellung und Auffassung des Zwergenvaters. Da aber in Dv. I jede Spur des erweiterten Grundstockes fehlt, so muss sich Dv. I schon zwischen X und U abzweigen in folgender Weise:

Es besteht dabei an sich die Möglichkeit, dass Z, d. h. die Form von Dv. I, bei der dessen Sonderentwicklung, insbesondere der Kampf mit dem Zwergenheer ausgeschieden ist, mit U identisch sei. Die aktive Rolle des Vater-Zwerges ist nicht ohne weiteres aus der Grundfassung auszuschalten. Ebenso könnte die Vorstellung eines langen und gefahrvollen Weges zur Dvörgamoy, die Dv. I und Dv. V gemeinsam ist, sowie die Namenlosigkeit der Dvörgamoy, die Dv. I mit Dv. II, V teilt, an sich der Grundfassung zugehören. Es ist aber von vornherein nicht wahrscheinlich, dass in allen Punkten, wo Dv. I mit Dv. II, V gegen Dv.

III, IV übereinstimmt, die erste Gruppe ursprünglicher sein soll als die zweite, oder dass alle Züge, in denen Dv. I gegenüber Dv. III, IV alleinsteht, aus der Urfassung stammen sollen. Wenigstens lässt sich dies nicht ohne weiteres behaupten, sodass zunächst Z als Zwischenstufe zwischen Dv. I und U aufrecht erhalten werden muss. Somit erhält man für alle fünf Lieder das folgende Schema als Ausdruck ihres gegenseitigen Verhältnisses:

Im grossen Ganzen wird also die älteste, uns erreichbare Fassung durch Dv. I, III, IV dargestellt und gesichert. Exakt wie bei einer Handschrift lässt sich dies nicht behaupten. Denn die Lieder müssen schon ziemlich lange in der uns erhaltenen Form unmittelbar nebeneinander existiert haben und also gegenseitiger Beeinflussung ausgesetzt gewesen sein. Den terminus post quem ergeben die direkten Einflüsse deutscher Dietrichsage, die nicht vor der zweiten Hälfte des 15. Jh. liegen können. Andererseits möchte man bei dem gänzlichen Aufhören direkter deutscher Beziehungen nach den nordischen Inseln nicht annehmen, dass die Einflüsse später liegen als das 16. Jh. Diese deutschen Zutaten sind aber die jüngsten in den Dv.-Liedern, die Einflüsse der Ásmunddichtung und der fær. Dietrichlieder müssen davor liegen. Sie sind aber wohl nicht älter, als die Wende des 14.—15. Jh., da kaum viel eher die Heldenkreise um Dietrich und Ásmund in ihrer fær. Sonderentwicklung so weit gediehen sein konnten, dass sie zu festen Typen wurden. Die Lieder haben also immerhin reichlich 300 Jahre wesentlich in der heutigen Form nebeneinander existiert, sind nebeneinander gesungen worden und haben sich gegenseitig beeinflussen können.

§ 16. *Der Grundstock nach den bisherigen Ergebniss*

Ich gehe nun zur Sagengeschichtlichen Bewertung des stockes über und wiederhole, was bisher über ihn zu e war; Sigurd reitet auf Abenteuer aus, er gelangt auf z Ritt ohne seinen Willen zur Behausung einer als Dvö bezeichneten Jungfrau, zu der er allein gelangen kann, er mit ihr ein Liebesband, verweilt aber nur kurze Zeit bei verlässt sie wieder, während sie trauernd zurückbleibt.

Als Erstes behandle ich die Namen der Hauptpers den Dv.-Liedern, die ich bisher beiseite gelassen hab diesem Punkte in den einzelnen Fassungen keine Ueber mung herrscht.

§ 17. *Sigurd.*

Sigurd geht durch alle Fassungen als Name des H den durch, ebenso seine formelhafte Bezeichnung Sigmu In Dv. I, III, V, d. h. schon in U, ist sein Pflegesohnv zu Hjálprek bekannt, das der fær. Dichtung im Ansc die eddische Darstellung überhaupt geläufig ist.

§ 18. *Die Namen der Dvörgamoy.*

In den Fassungen Dv. I, II, V, d. h. auf der St die Dvörgamoy namenlos. In Dv. III, IV trägt sie vers Namen. Und zwar heisst sie:

Dv. III A (und bei Hhb.)	Ása,
Dv. III B	Hilmir,
Dv. IV	Ásla.

Von den überlieferten Namen sind Ása und Asla zweif Kurzformen ein und desselben Namens identisch, sodass beiden Namen Ásla und Hilmir übrig bleiben.

Hilmir begegnet sonst nicht als Mädchenname, n dagegen als Männername in den fær. Liedern. Bei dem namen ist einfach das Appellativum *hilmar* oder *hil* »Krieger, Fürst» bedeutet, und in dieser Bedeutung

Poesie noch ganz geläufig ist, zum Eigennamen geworden, hat also dieselbe Entwicklung durchgemacht, wie etwa *sveinn* oder *karl*. Da aber die Lieder, in denen ein solcher Eigenname Hilmir vorkommt, zu den Dv.-Liedern in gar keiner Beziehung stehen, so kann der Name von hier aus nicht missverständlich als Mädchenname gebraucht sein. Zur Erklärung von Hilmir als Name der Dvörgamoy ist auszugehen von Kompositis mit *hilmir*, z. B. *hilmars-salur*, *hilmars-skógvur*, vor allem aber *hilmirs eldur* (Dv. I Str. 45), das das Vorbild der übrigen Komposita gewesen zu sein scheint. Es handelt sich bei dieser letzteren Verbindung um eine Goldkenning. Als solche wird sie noch deutlich angewendet an einer Stelle wie Ásmundur skeinkjari (C. C. F. IV S. 185 ff.) A Str. 178.

högan siggja teir moynnar-sal
glógva í hilmirs eldi.

Es kann sich in diesem Liede dem Zusammenhang nach nicht etwa um einen flammenumlohten Saal handeln, von dem im ganzen Liede garnicht die Rede ist. Es wird vielmehr lediglich ein prächtiger, strahlender Saal beschrieben, und »*i hilmirs eldi glógva*» bedeutet »von Golde strahlen». Auch an dieser Stelle versteht man heute auf den Færöern die alte kenning nicht mehr als solche, fasst vielmehr auch hier das »eldur» wörtlich auf und variiert also das alte »glógva»: *í hilmirs eldi standa* (str. 179), *brenna* (str. 180). Wie die fær. Dichtung aber an alten Worten und poetischen Formeln zähe festhält, auch wenn sie ihr unverständlich werden, so verwendet sie auch dies »*hilmirs eldur*» als eine poetische Bezeichnung für Feuer, ohne mehr an den alten Sinn zu denken. In dieser neuen Verwendung finden wir es in Dv. I Str. 45.

stórar stengur teir eru at smíđa
og herđa í hilmirs eldi.

Hier handelt es sich um nichts, als um die einfache Bezeichnung für das Schmiedefeuer des Zwerges; man stellte sich unter *hilmirs eldur* im Gegensatz zu gewöhnlichem Feuer ein besonders wirkendes und geheimnisvolles Feuer vor, in dem die unversehrbare

Rüstung Sigurds hergestellt wird. Ebenso hat die als reine Variation aufzufassende Neubildung »*hilmars skógvur*« in Dv. III B Str. 6 die Bedeutung von »Zauberwald, Zwergenwald«. Aus diesem *hilmirs eldur, hilmars skógvur* in ihrer Beziehung auf den Zauber der Zwergenwelt abstrahiert sich leicht ein Feuer, Wald der Hilmir, d. h. also Hilmir als Eigenname des Mädchens, um das der Zauber des Zwergenreiches sich vor allem gruppiert [1].

Ása, *Ásla* ist derselbe Name, den Áslaug, die Tochter Sigurds und Brynhilds im fær. Brinhildenlied trägt. Ása, Ásla ist eine Kurzform zu einem mit Ás- zusammengesetzten Namen. Dv. IV bezeugt, dass das zweite Namensglied mit -l angelautet habe. Weibliche Namen solcher Bildung sind nicht sehr häufig, neben Áslaug habe ich, nur Ásleif gefunden. Umso sicherer hat man in dem Auftreten des Namens Ásla in einem Sigurdgedicht den Namen der alten Áslaug anzunehmen.

§ 19. *Hindarfjall.*

Die Beziehungen zur alten Sigurdsage, speziell die Verknüpfung der Dvörgamoy mit Gestalten aus dem Kreise um Brynhild verstärken sich, wenn man die Ortsangaben hinzuzieht.

[1] Die fær. Dichtung bietet noch ein Beispiel ganz paralleler Entwicklung von Hilmar in dem Liede Svarti sveinn kallsson (C. C. F. IX S. 309 ff.). Der Kern dieses sehr dunklen Liedes ist eine Alfenerzählung, die an die Gestalt des Königs Fróđar (= Fróđi) geknüpft ist und deren Pointe die ist, dass das Leben Svartis von seiner Teilnahme an dem jährlichen Julritt Fróđars zu dessen trollhafter Geliebter abhängt, und dass Svarti diese Aufgabe durch List löst. Nahe verwandte Erzählungen enthalten Árnasons isländische Volkssagensammlungen. Bei diesem Besuch Svartis im Trollreich heisst es:

A str. 48, 49. Hann (Fróđar) steig upp í Hilmars song.
A str. 51. Mær tykkir, sum Svarti stendur
her í Hilmars höllum.
B str. 53. Nú lystir meg í Hilmars höll,
Fróđar kong at finna.

Hilmar ist in diesem Falle nicht der Name der Geliebten Fróđars, es muss also auch hier *Hilmars höll* zunächst einfach »Heldensaal« bedeutet haben, wozu *Hilmars song* eine reine Variation ist. Auch hier ist »*hilmar*« als Bezeichnung des Uebernatürlichen, Zauberhaften empfunden worden, geht aber in der Bezeichnung *Hilmars song* deutlich dazu über, Hilmar als Eigennamen aufzufassen.

Die Wohnung der Dvörgamoy heisst in Dv. I Str. 30 *Hindarfjall*, also genau wie der Ort des Zauberschlafes der Walkyrie. Andere Bezeichnungen stellen sich unmittelbar dazu. In Dv. III Str. 63, 64 wird der gleiche Ort als *huldarheyg* bezeichnet. Dies *›huldarheyg‹* ist eine unter dem Einfluss des Huldrenglaubens leicht erklärliche Entstellung aus *Hildarheyg*. Das beweist seine grammatisch falsche Bildung. Richtig müsste es *›hulduheyg‹* lauten, entsprechend *›huldufolk, huldugenta‹* usw. *Hildarheyg* wiederum ist eine auch im fær. Brynhildenlied häufig auftretende Variation für *Hildarfjall* [1], und dies wiederum ist die in der gesamten fær. Ueberlieferung des Brynhildenliedes herrschende, durch Angleichung an *Brynhild* entstandene Form des Namens Hindarfjall. In Br. A überwiegt Hildarheyg (11 Fälle) neben einmaligem Hildarfjall; Ba, D, E, H kennen nur Hildarfjall, bezeichnen dagegen Brynhilds Wohnung als *heyg*, gelegentlich als *Brinhildar heyg*, eine Bildung, die zugleich den Uebergang des Hindar- zu Hildar- illustriert. Besondere Bedeutung gewinnt daher die Stelle Dv. I Str. 30 mit ihrem unentstellten Hindarfjall dadurch, dass sie die einzige ist, die die alte Form bewahrt, während das Brynhildenlied in seiner ganzen Ueberlieferungsmasse sie überall zu Hildarfjall entstellt. Die ganze Entwicklungskette Hindarfjall-Hildarfjall-Hildarheyg-huldarheyg ist also belegt, und an der Identität von Hindarfjall in Dv. I und huldarheyg in Dv. III ist nicht zu zweifeln. Damit wird Hindarfjall für U in Anspruch genommen. Auch ausserhalb der Dv.-Lieder ist die Beziehung der Dvörgamoy zu dem Namen Hindarfjall oder seinen Ableitungen bekannt. In Risin af Leittrabergi D heisst es Str. 133:

[1] Solche Namensvariationen sind in der fær. Dichtung überaus häufig. Aus einem beliebigen Bande des C. C. F. habe ich mir folgende Beispiele notiert: *Brúnsvík* : *Brúns land* (Snj. kv.), *Reiðiborg* : *Reiðiby*, *Vallarslið* : *Vallarslund* (Haka rekkar), *Borgará* : *Borgarlund* (Haki Hilmarsson), *Osló* : *Osland* (Guttormur í Hattarmóti), *á Iralandi* : *á Iraroddum* (Haraldskjöldur á Miklagarði). Sämtliche Beispiele aus C. C. F. VI.

Sjúrdur bant sær hjálm uppá
sum sögur ganga frá:
tann hann fekk frá dvörgamoynni
eystan frá Hildará.

Dies Hildará ist wie Hildarheyg eine Variation zu Hildarfjall und tritt im Högnilied E Str. 152—155 in unmittelbarem Wechsel mit Hildarheyg auf. Schon dadurch wird die oben zitierte Strophe zu einer Hindeutung auf die alte Sigurdsage. Die Beziehungen gehen aber noch weiter. Hildará ist dasselbe wie Lindará, neben dem die Form Lindarfjall existiert. Dies Lindarfjall ist eine andere Entstellung von Hindarfjall, die das -n- bewahrt, sie wird in der Gríms-ríma als Variation von Hildarfjall gebraucht. Ein entsprechendes Namenspaar bilden Hildará und Lindará. Lindará aber begegnet in den Fassungen A, Bb, D des Högniliedes, es begegnet aber vor allem im Schluss des Rs. Nach dem Drachenkampf und der Tötung Regins reitet Sigurd mit dem Drachengold *»ivir Lindará»* [1]. Sigurds Begegnung mit der Dvörgamoy fand also nach Risin af Leittrabergi an derselben Stelle statt, zu der nach Rs. Sigurd nach seinem Drachenkampfe ritt, und dieser Ort trägt einen Namen, der aus Hindarfjall entstellt ist.

Nach allem ist es also nicht zweifelhaft, dass diese Dvörgamoy, die den Namen von Brynhilds Tochter trägt, an einem Orte wohnt und von Sigfrid an einem Orte aufgesucht wird, der den Namen des alten Walkyrienberges Hindarfjall getragen hat. Und damit ist schon jetzt kaum noch daran zu zweifeln, dass zwischen der Dvörgamoy-Erzählung und der alten Erlösungsfabel ein direkter Zusammenhang besteht.

Unter diesen Voraussetzungen wird nun ein Zeugnis zu dem wichtigen Abschluss der ganzen Beweiskette, das man sonst wegen der Isolierung, in der es steht, ablehnen könnte. Im fær. Högnilied findet sich in den Fassungen A, Bb, D, E eine Szene, in der Högni im Walde Sigurds durch Gudrun beschworenem Wiedergänger begegnet und mit ihm redet. Die Fassungen verlegen

[1] Hhb. macht daraus *lingheiðir*, er gelangt dazu über die Pluralform: *Lindajir*.

diese Begegnung ›*eystan um Lindará* (*Hildará* E)›, d. h. also in die Gegend, die nach den vorangegangenen Ausführungen mit Hindarfjall identisch ist. Die ganze Szene von Sigurds Erweckung durch Gudrun ist gewiss erst Erfindung der Viserdichtung. Sie ist aber in diesem Rahmen wohl schon ziemlich alt, denn die Erweckung von Sigurds Wiedergänger durch Gudrun hängt doch wohl mit den Vorstellungen des norwegischen Sigurdliedes zusammen, in dem Sigurd an der von Gudrun geführten wilden Jagd teilnimmt. Denn auch hier im fær. Lied sagt Sigurd:

Hö. str. 163: eg fari aftur a heiđin skóg
so vitt ivir vörild og heim.

Die Geschichte der Begegnung Högnis mit Sigurds Wiedergänger führt nun die Fassung E des Högniliedes weiter aus, als die übrigen Fassungen und erwähnt dabei Sigurds Beziehungen zur Dvörgamoy. Die betreffenden Strophen lauten:

str. 164. Bintu tađ (d. h. ein ›rúnarbelti›) um tinar lendar
baeđi viđ semju og sátti:
tađ fekk eg fra .dvörgamoynni
iđ Hildur frúgvin átti.

str. 165. Bintu tađ um tinar lendar
sum sögur ganga frá:
tađ fekk eg frá dvörgamoynni
eystan frá Hildará.

Das Geschenk des *rúnarbelti* ist ganz unwesentlich, weil formelhaft, dagegen gehört die Stelle auch dem Wortlaut nach nahe zusammen mit der oben zitierten Stelle des Risin af Leittrabergi D Str. 133, der zufolge Sigurds Helm ein Geschenk der Dvörgamoy war, und diese Angabe wiederum entspricht dem, was die Dv.-Lieder selbst erzählen. So ist wohl der formelhafte rúnarbelti Hinzudichtung des Högni E, nicht aber die Ausrüstung Sigurds durch die Dvörgamoy überhaupt, speziell auch nicht der Wortlaut von Str. 164, 165. Und diese Strophen nennen einen Namen für die Dvörgamoy, der von dem abweicht, was die Dv.-Lieder angeben, nämlich Hildur[1]. Das ist der Schluss unseres

[1] Gewiss hat der Name Hildur auch in Dv. III zu Grunde gelegen und die oben besprochene Namensbildung ›Hilmir› gefördert.

Beweises. Auf Hindarfjall wohnt eine übermenschliche Jungfrau, die zu Sigurd in Liebesbeziehungen tritt und Hildur heisst. Das ist genau der Zustand der Sage in der Snorra-Edda. *Þá vaknaði hon ok nefndisk Hildr, hon er kǫlluð Brynhildr.* Hildr ist der wahre Name der Sigrdrif auf Hindarfjall, der Zusatz: »sie wird Brynhild genannt«, ist deutlich belehrender Zusatz Snorris, der Sagenformen kannte, in denen Erlösungs- und Werbungssage zusammenfielen. Der alte Name Hildr begegnet auch noch Helreiþ Str. 6:

Hétu mik allir í Hlymdǫlum
Hildi und hjalmi, hverr es kunni.

Auch dieses Lied, das in seiner völligen Vermischung von Erlösungs- und Werbungssage manches Altertümliche beider Sagen bewahrt hat, kennt noch den Namen Hildr für die alte Walkyrie, »*Hildi*« in der zitierten Strophe ist nicht als Appellativum, sondern als Eigenname aufzufassen. Es hindert auch nichts, den Walkyriennamen Hildr in Vǫluspá Str. 30 mit dieser Hildr zu identifizieren.

Der Name Hildr blieb in dem ursprünglichen Dv.-Lied erhalten, das dann durch seine Anknüpfung an Zwergen- und Huldrenvorstellungen früh eigene Wege ging. Auf einer Stufe, die den alten Namen noch erhalten hat, sind dann die Angaben des Högni E entlehnt. Später wurde in den Dv.-Liedern, der alte Name entweder (in Z) verloren, oder (in V) durch einen anderen, ebenfalls in diesen Kreis gehörigen verdrängt, während Högni E in seiner Isolierung die alte Form bewahrt hat.

§ 20. *Aldiruna. Das Verhältnis von Dv. und Rs.*

In den Dv.-Liedern taucht eine seltsame Bezeichnung für die Dvörgamoy auf, die sich im Schluss des Rs. wiederholt, und bei der es zweifelhaft bleibt, ob es sich um ein Appellativum oder um einen Eigennamen handelt. Das ist die in Dv. III B Str. 52 (= Hhb. Str. 55) auftretende Form Aldiruna. Die Strophe lautet:

Hon fylgdi honum so langa leiđ,
til götur tóku at dimma.
svörji tann eiđ á míni trú,
tá græt hun Aldurunna.

In Rs. kehrt dies »Aldiruna» in folgenden, z. T. wörtlich mit Dv. übereinstimmenden Strophen wieder, die Hhb. S. 15 Anm. 2 mitteilt:

Sjúrđur svav á teirri natt
undir so köldum runni [1]
tađ er mær af sonnum sagt,
hann gist tá Aldirunu.
Sjúrđur sađlar gangara sín
um morgunin so snimma,
hon filgdi honum so langt á leiđ,
men nu graetir Aldiruna.

Was »Aldiruna» (aldurunna, oldurimma) bedeutet, ist schwer zu sagen. Die Entstellung missverstandener Namen oder Worte ist in den Liedern meist hoffnungslos. Was sich über den Namen sagen lässt, ist Folgendes: Das zweite Glied *-rúna* gehört mit dem Namenskompositionsglied *-rún* zusammen. Dieses Kompositionsglied *-rún* tritt aber nordisch immer in dieser starken Form auf, Guđrún, Sigrún, Ǫlrún usw., auch fær. ist nur Guđrún belegt. Die schwache Form *-rúna* bildet keine nordischen Eigennamen. Aber auch ein *Aldirún oder *Aldurún würde zu keinem möglichen Eigennamen führen.

Das schw. f. *rúna* = Raunerin begegnet in der Bedeutung »vertraute Freundin». Vgl. das Kompositum *eyra-rúna*, das sich zur Bedeutung »Gattin» erhebt, und dem ein ahd. masc. *ôrruno* = auricularius gleichsteht. Mit demselben persönlichen fem. *rûna* sind german. eine Reihe von Kompositis vorhanden, die im Anschluss an *rûna* = Zauberformel, Zauberlied die prägnantere Bedeutung »Zauberweib» aufweisen. Ags. Glossen liefern z. B.: *burgrûna* = furia (Wright-Wülcker 245, 16; 410, 30), *hellerûna* = pythonissa (W.-W. 188, 33; 472, 1). Im Ahd. ist das starke

[1] Anm. »köldum runni» ist zweifellos Entstellung eines unverstandenen »oldurunni», und die Strophe mithin aus zwei Strophen zusammengezogen, die einander variiert haben.

und schwache fem. *rûna*, im Nom. Sing. zusammengefallen, und es stehen Eigennamen auf *-rûna* neben solchen auf *-rûn* und neben Appellativen auf *-rûna*. Deutliche Appellativa sind Ahd. *holerûna* = *holzfrowe* = *lamia; alarûna*, *alrûna* = Alraune. (Vgl. Graff s. v. *rûna*, Grimm, Mythologie I, 335). Ein entsprechend gebildetes Appellativum mag ›*aderûna*› im Spruch contra morbum caducum sein (MSD. II³, 300 ff.; Steinmeyer, Die kleineren Ahd. Sprachdenkmäler. Berlin 1915, S. 383 ff.). Schliesslich gehören zu dieser Gruppe von persönlichen Appellativen die ›*aliorunae*› des Jordanes. Auf dem gesamten germanischen Sprachgebiet existiert also neben der Bezeichnung des geheimnisvollen Wissens, sei es als Schrift, als Lied, oder nur als geheime Kenntnis, ein persönliches fem. Appellativum, zur Bezeichnung eines weiblichen Wesens, das solchen geheimen Wissens teilhaftig ist. In den Kreis dieser *rûna*-Komposita stellt sich auch ›*aldi-rúna*›. Das erste Kompositionsglied bleibt dabei unerklärt[1]. Die Kategorie aber, in die wir das Wort hiermit verwiesen haben, eignet sich vortrefflich für die Sigrdrif, die nach ihrer Erweckung durch Sigurd ihn in die Kunde der Runen einweiht, die also eine richtige *-rúna* ist. Das wesentliche an dieser Bezeichnung ist auch nicht so sehr ihre Deutung, als ihr gleichzeitiges Vorkommen in Dv. und Rs. Das Lied Rs. ist mit Sigurds Drachenkampf und Horterwerbung nicht zu Ende. Schon Str. 86:

Hoyr tađ frægi Sjúrđur,
tú far og kann um vív.

weist darauf hin, dass Rs. in einer Sigrdrifgeschichte fortgesetzt werden sollte. Das Brynhildenlied ist aber keine Fortsetzung des Rs., vielmehr ein ganz selbständiges Lied, das unter ganz anderen Voraussetzungen anfängt, als Rs. schliesst. Während Rs. Sigurd nach dem Drachenkampf mit dem Schatz von dannen reiten lässt, beginnt das Brynhildenlied mit der Schilderung Brynhilds und ihres Lebens im väterlichen Reich, und lässt Sigurd hernach

[1] Der gleich zu besprechende Name Adalrun (Adelroon), den Aslaug im dän. Lied Karl og Kragelil führt, legt es nahe, in Aldiruna eine Entstellung aus ›Adal-rúna› = ›Meisterin der Runen› zu sehen.

nach seinem Morgenschlaf im heimischen Garten spazieren gehen, wo ihn die Vögel dann auf Brynhild aufmerksam machen. Der eigentliche Schluss des Rs. kann aber bei dessen völliger Uebereinstimmung mit nord. Sagenformen nichts gewesen sein, als eine Sigrdrif-Erlösungssage. Reste davon stecken in den letzten, ziemlich dunklen Strophen des Rs. Der Inhalt der Strophen ist der, dass Sigurd mit dem Drachengold von dannen reitet auf unbekannten Wegen, er reitet »*um Lindará*», d. h, wie wir gesehen haben, nach Hindarfjall und besucht dort die »Aldiruna», die er dann bald wieder verlässt. Da es sich hier bei der Fortsetzung einer Erzählung, die sich inhaltlich völlig mit Reginsmál und Fáfnismál deckt, nur um eine Erlösungsgeschichte handeln kann, so muss diese »Aldiruna», die Sigurd auf Hindarfjall besucht, unbedingt mit der Sigrdrif identisch sein. Die Erzählung von Dv. deckt sich nun ganz mit diesem Schluss von Rs. Auch hier reitet Sigurd nach einem Ort, dessen Name mit Hindarfjall identisch ist, findet dort eine Jungfrau, die als Aldiruna bezeichnet wird und verlässt diese bald wieder. Zwingend muss also auch diese Jungfrau die alte Sigrdrif sein, und auch dieses Abenteuer Sigurds muss eine alte Erlösungsgeschichte sein. Dazu kommt für die Bezeichnung Aldiruna ein dänisches Zeugnis. Die dän. Vise »Karl og Kragelil» (Danmarks gamle Folkeviser I No. 23) behandelt die Geschichte von Ragnarr und Áslaug. Und in dieser Vise ist für Áslaug der Name Adelrun eingetreten, der mit Aldiruna zusammen gehören muss. Wir haben folgende Gleichung. In Dv. trägt ein Mädchen den Namen Ásla = Áslaug und daneben die Bezeichnung Aldiruna. Im dän. Liede wird ein Mädchen, das sonst Áslaug heisst, mit dem Namen Adelrun genannt. Aldiruna im fær. Lied und Adelrun im dän. Lied entsprechen in der alten Sage zwei Gestalten, die dort Mutter und Tochter sind. Es kann also nicht zweifelhaft sein, dass Aldiruna und Adelrun identisch sind. Und dann beweist dies dän. Zeugnis, dass die Bezeichnung Aldiruna, was sie auch sonst bedeutet haben mag, in der jüngeren Ueberlieferung von der erlösten

Jungfrau und ihrer Tochter mit Sigfrid eine Rolle gespielt hat, die über die fær. Viserdichtung hinausgeht.

§ 21. *Der Name des Zwerges.*

Eine Schwierigkeit für die Auffassung der Dvörgamoy als der alten Walkyrie der Erlösungssage scheint in der Erwähnung ihres Vaters und in dessen Zwergennatur zu liegen, gleichgültig, ob er wie in Dv. I, II, V als lebendig, oder wie in Dv. III, IV als tot gedacht wird. Auch hier führt die Behandlung der verschiedenen Namen weiter. Wie für das Mädchen sind auch für den Vater mehrere Namen nebeneinander vorhanden. Sie verteilen sich folgendermassen:

Dv. I: Unbenannt, lebendig, Zwergenschmied.
Dv. II A: Larsin, lebendig, Zwergenschmied.
Dv. II B: Unbenannt, lebendig, Zwergenschmied.
Dv. III: Dagmar, tot, »*ráddi í Óđins veldi*«.
Dv. IV: Dagmann, tot, »*ráddi í Óđins veldi*«.
Dv. V: Kvörfinn, lebendig, Zwergenschmied.

Nimmt man Dagmar und Dagmann von vornherein als den gleichen Namen, so bleiben neben zwei unbenannten Fassungen noch drei Namen. Von diesen drei Namen kann keiner ohne weiteres für U in Anspruch genommen werden. Ich gehe sie der Reihe nach durch.

1) Larsin: Der Name ist auf den Einfluss des deutschen Laurin zurückzuführen und ist mit den übrigen aus ihm entlehnten Szenen erst spät in die Dv.-Lieder eingedrungen.

2) Dagmar (Dagmann): Auch für diesen Namen ist sekundäre Einführung leicht nachweisbar. Der Name Dagmar wird in Dänemark und im ganzen Norden erst im 13. Jh. bekannt. Er kommt erst mit der Gemahlin Waldemars II. ins Land, einer böhmischen Prinzessin (1205—1212), die in Dänemark grosse Beliebtheit genoss. Ueber sie gibt es dän., schwed. und fær. Lieder[1]. Mag der Name nun aus einem slavischen Dragomir

[1] Vgl. Danmarks gamle Folkeviser III S. 188 ff.

entstanden sein, oder mag das Volk für seine Lieblingskönigin den Namen »Tag-Mädchen» erfunden haben (Danmarks gamle Folkeviser III, S. 190), jedenfalls ist er als skandinavischer Eigenname, und zwar als weiblicher Eigenname erst mit dieser Königin aufgekommen und in die Literatur eingegangen [1]. Frühestens im 13. Jh. kann also der Name in den Dv.-Stoff, den ich als alten Erlösungsstoff zu erweisen suchte, eingedrungen sein; früh genug freilich noch, um im fær. Urlied gestanden zu haben. Dem widerspricht aber die Namensform. Als der Name aufkam, wurde er als »Tag-Mädchen» überall aufgefasst und erhielt dementsprechend in den einzelnen Dialekten verschiedene Gestalt: Isl. und fær. Dagmær oder Dagmoy, schwed. Dagmö. So erscheint der Name auch in den Folkevisern. In dem fær. Dagmarlied heisst die Königin »Frú Dagmoy» (Danmarks gamle Folkeviser III, S. 188 ff.). Der gleiche Name begegnet als Name für Mutter und Tochter im Margrétu kvæði Fassung B, C (Danmarks gamle Folkeviser III, S. 207 ff.) und in Ringur af Irlandi (C. C. F. VIII, S. 133 ff.), wo daneben aber Dagmar vorkommt. Diese Form Dagmar kann erst später aus den dän. Dagmarliedern auf den Færöern entlehnt sein. Sie begegnet ausser in Ringur af Irlandi nur in Dv. III und Dv. IV, sowie in je einer Strophe von Risin af Leittrabergi und Heljars kvæði, die wörtlich aus Dv. entlehnt sind. Erst diese Namensform, die auf den fær. Inseln einer sinnvollen Ausdeutung entbehrte, macht es möglich, dass Dagmar sich den zahlreichen Bildungen von Männernamen auf -ar [2] anschloss, und selbst auf einen Mann angewendet wurde. Die letzte Entwicklungsstufe bildet dann Dv. IV, das in der Form »Dagmann» eine erneute, sinnvolle Ausdeutung des Namens versucht. In der

[1] Die Angabe bei Naumann, Altnordische Namensstudien S. 29, dass in den Fornaldarsögur ein männlicher Eigenname »Dagmærr» vorkomme, muss auf einem Irrtum beruhen. Die Stelle der Fas., die Naumann in seinem Zitat zweifellos meint, steht im Beginn der Hálfdanarsaga Eysteinssonar (Fas. III, 519). Dort ist Dagmaer der Name der Frau des Þránd.

[2] Die Namen auf -ar überwiegen alle anderen und ziehen alle möglichen andersartigen Namen in ihren Typus hinein. Vgl. Högnar für Högni, Atlar für Atli, Virgar für Viðga, Gislar für Gislér und viele andere.

Einführung des Namens Dagmar in Dv. ist also relativ später Einfluss dän. Lieder zu sehen.

Der Name ist aber überhaupt nicht für den Vater Zwerg an sich eingeführt, sondern mit einer festen Formel in die Lieder eingewandert. Auf die Frage Sigurds nach dem Namen des Vaters antwortet die Dvörgamoy nicht etwa: »Er hiess Dagmar«. Vielmehr gibt sie dort nur an: *»hann raddi for Óđins veldi«*. Der Name Dagmar tritt nur in dem Kleiderangebot auf, und auch dort wird niemals gesagt, dass die Kleider dem verstorbenen Zwerg Dagmar gehört hätten. In der Tat begegnet der Name einzig in die Formel eingespannt: *»eftir Dagmars deyđa»*. Folgende Stellen kommen in Betracht:

Dv. III str. 34. Hon sýndi honum klæđini,
íđ glogva sum gulliđ reyđa:
leingi hava ligiđ á kistubotni
eftir Dagmars deyđa.

Dv. III str. 37. Vilt tú ikki tey klæđini slíta
eftir Dagmars deyđa.

Dv. III B str. 20. Guđ lati meg ikki tey klæđi slíta
eftir tann Dagmars deyđa.

Dv. IV str. 27. Vilt tu ikki klæđi slíta
eftir tann Dagmanns deyđa. —

str. 28. var: Dagmann dýra.

Dazu kommen dann die entsprechenden Strophen aus Risin af Leittrabergi und Heljarskvæđi.

Risin af Leittrabergi:

str. 104: Sjúrđur bindur upp hjálmin tann,
íđ skín sum gulliđ reyđa,
tann hann fekk af dvörgamoynni
eftir tann Dagmars deyđa.

str. 105: tann hann fekk af dvörgamoynni
eftir tann Dagmars deyđa:
leingi hevđi ligiđ á kistubotni
settur viđ ringar reyđar.

Heljars-kvæđi (CCF VI S. 375 ff.).

str. 34. Tak tin gylta hjálmin reyđ:
tann tu fekkst eftir Dagmars deyđa.

Dieser Strophentyp hat stark formelhaftes Gepräge. Man vergleiche verwandte Formeln wie:

JúStinjallskvæđi (CCF VII No. 73). 2. táttur A.

str. 72. Tađ verđur ei títt brenda silvur
ei títt gulliđ reyđa
eg leggi á mín kistubotn
eftir sonar deyđa.

Ringur af Irlandi:

str. 78. Tađ verđur ei tađ blanka silvur,
aldri tađ gulliđ reyđa,
eg leggi á mín kistubotn
eftir mín fađirs deyđa.

str. 79. Tađ verđur ikki tađ skindurskoriđ,
ei tađ hvíta lín,
eg leggi á mín kistubotn
til sæla fađir mín.

Etwas weiter ab liegen Stellen wie:

Högni str. 113. Eg mann ei í Húnalandi
longur viđ tær gæta
um tú gert ikki miklar sømdir
eftir tann dreingin mæta.

Die Fügung »*eftir ehs. deyđa*« erscheint als feste Formel, ebenso die Kostbarkeiten, die auf dem Boden des Sarges liegen. Individuell bleibt in Dv. nur die Verwendung dieser Formeln zum Angebot der Kleider und der Name Dagmar. Da der Name Dagmar aber nur in dieser einen Formel und nur im Zusammenhang mit dem Kleiderangebot auftritt, so gehört er nicht als Name des Vaters in die Lieder hinein. Er dürfte vielmehr mit dem ganzen, in formelhafter Weise ausgestalteten Kleiderangebot einfach einem Liede entnommen sein, das dies Kleiderangebot an einen, oder noch wahrscheinlicher an eine Dagmar geknüpft hat.

3.) Kvörfinn: Der Name findet sich nur in Dv. V. Er kommt auch ausserhalb der Dv.-Lieder nicht vor, ebensowenig ein ähnlicher Name, der zur Erklärung dieses Namens dienen könnte. Der Name macht den Eindruck eines der häufigen

Namenskomposita mit *-finnr*. Dagegen spricht auch nicht die Form *-finn* statt *-finnur*, denn es sind fær. Namensformen wie: Doffinn (= Dagfinn), Einfinn, Anfinn belegt. Aber das vordere Namensglied macht Schwierigkeiten. Fær. *Kvör-* würde auf an. *hvar-* führen, womit nichts anzufangen ist. Man muss das Wort dann in *Kvörf-finn* = an. *Hvarf-finnr* auflösen und *Hvarf-* mit an. *hverfa* = »verschwinden» verknüpfen, erhält aber auch damit keinen Eigennamen. Ich möchte in dem Wort vielmehr ein Appellativum sehen, das eine Umschreibung für »Zwerg» enthielt, als solche aber nicht mehr verstanden und als Eigenname aufgefasst wurde. *Kvörf-finn* würde dann bedeuten: »der Finne, der zu verschwinden, sich unsichtbar zu machen versteht». Auch bei einem Appellativum ist *-finn* für *-finnur* ohne Bedenken, da die Lieder Nom. und Acc. formal vielfach nicht auseinander halten [1].

Finnr als Bezeichnung für »Zwerg» macht keine Schwierigkeit, auch nicht in den fær. Liedern. In Dv. III B selbst wird Str. 13 Finnamoy als Variation zu Dvörgamoy gebraucht. An. »*hverfa*» ist nicht das Wort für »verschwinden» schlechthin. Es ist terminus technicus in allen Geschichten, die von der Bergentrückung durch die Unterirdischen erzählen, und bedeutet dann das zauberhafte, plötzliche Verschwinden, das Unsichtbarwerden dessen, was eben noch deutlich vor Augen stand. Sehr klar wird diese Bedeutung in der Bezeichnung »*hvarfshatt*» = »Tarnkappe» oder »Zwergenmütze» in Teilen Schwedens [2], neben dem ein fær. »*dvörgahetta*» und »*huldanhatt*» steht. Die Bezeichnung *Kvörf-finn* als ein heiti für Zwerg passt also ausgezeichnet.

---

[1] Fast regelmässig ist dies der Fall bei *-son* für *-sonur* in den Patronymbildungen wie *Sjúrður Sigmundarson* usw. Andere Beispiele sind: »*kallin*» für »*kallurin*» (Dv. II Str. 11 und öfter), »*vegin*» für »*vegurin*» (Rs. Aa Str. 128 und öfter), »*skogvin*» für »*skogvurin*» (Dv. V A Str. 20 und öfter), »*kongin*» für »*kongurin*» (Grimmars kvædi B Str. 100). Ebenso bei Adjektiven: »*heil og happalig*» für »*heilur og happaligur*» (Br.-t. D. Str. 129), »*dagurin var trang, teinurin var lang*» für »*trangur-langur*» (Rs. F. Str. 81). Die Beispiele lassen sich häufen.

[2] Vgl. E. H. Meyer, Mythologie S. 125; Grimm, Zfda. IV S. 508 ff.

Später hat es sich dann an Eigennamen auf *-finn* angeschlossen. Eine ganz ähnliche Entwicklung hat ein anderes Kompositum mit *-finn* in den Einars-tættir (C. C. F. IV No. 44) durchgemacht. Das ist *Gandafinnur*. Die Bezeichnung bedeutet zunächst zweifellos »Zauber-Finne» und ist appellative Bezeichnung für einen Zwerg. Es wird in dem Gedicht aber so verwendet, dass es als Eigenname aufgefasst werden muss.

4.) Keiner der drei vorhandenen Namen ist also geeignet, in die Grundfassung U übernommen zu werden. Es bleibt über den Vater der Dvörgamoy noch eine Angabe übrig. Das ist Dv. IV Str. 9:

Ásla nevndi mín fađir meg,
hann ráddi í Óđins veldi.

Die gleiche Angabe findet sich Dv. III B Str. 9.

Dieser Passus ist schon deshalb beachtenswert, weil er in Dv. III, IV ganz unvermittelt neben der Dagmarepisode steht, ohne dass zwischen dem Dagmar des Kleiderangebotes und dem Vater *»í Óđins veldi»* irgend eine Ausgleichung versucht wird. Und da die Dagmarepisode sich als spät und sekundär erwiesen hat, so liegt die Vermutung nahe, dass diese zweite Angabe die alte und in Dv. III, IV ursprüngliche gewesen sei. In Dv. IV Str. 9—12 macht die Dvörgamoy noch weitere, recht dunkle Mitteilungen über ihren Vater und sein Schicksal. Der Vater *»ráddi for Óđins veldi»*. Ist er also Óđinn selbst? Sicher geht aus dieser Zeile nur hervor, dass die Dvörgamoy in irgend einer näheren Beziehung zu Óđinn gestanden habe, und auch damit ist schon sehr viel für die Auffassung der Dvörgamoy als alte Walkyrie gewonnen. Das enge Verhältnis Óđins als ein tatsächliches Vaterverhältnis zu einem Mädchen namens Ásla bestätigt das Lied, Óđinn í Ásgörđum. Dieses schon erwähnte Lied enthält unter einem Wust konventioneller Ritterabenteuer, in denen auch Óđinn selbst zum menschlichen, konventionellen Kämpfer wird, echte, alte Óđinsgeschichten. In der Fassung A dieses Liedes sind einige Namen bewahrt, die auch in alter Zeit mit Óđinn verbunden worden sind. Unter diesen erscheint auch die

Óðinstochter Ásla, die man kaum von der Ásla trennen kann, deren Vater nach Dv. »*for Óðins veldi*« herrschte. Es gibt keine Anzeichen, die dafür sprächen, dass das Dv.-Lied bei dem Óðinsliede Anleihen gemacht habe, oder umgekehrt dies Lied bei jenem. Man muss zwei unabhängige Äusserungen einer fær. Vorstellung darin sehen, dass es eine Óðinstochter Ásla gegeben habe. Diese Vorstellung ist leicht verständlich, da die Áslaug der alten Sage durch Vater und Mutter in enge Beziehung resp. direkte Nachkommenschaft zu Óðinn gestellt wird.

Darf man nun in Dv. III, IV dem Mann, der »*for Oðins veldi ráddi*«, als Óðinn selbst auffassen, so beziehen sich auf ihn auch die Str. 10—12 von Dv. IV. Diese Strophen sind recht dunkel, lassen aber eine teilweise Deutung zu und beziehen sich auf Geschichten, die der alten Sage wohl bekannt sind. Der in Str. 10 und 12 genannte »*rúnarstreymur*« ist als Entstellung von *Rínarstreymur* aufzufassen. Dafür sprechen die als goldkenningar in fær. Liedern auftretenden Formen *rúnar logi* und *rúnar málmur*, denen an. kenningar mit *Rínar-* gegenüberstehen, z. B. *Rínar málmr* (Sig. sk. Str. 16), *Rínar rauðmálmi* (Bjarkamál Str. 6), *Rínar leygr* (Njáls.-s.). Der Uebergang erklärt sich aus dem fær. Lautstand. Altes *í* in betonter Silbe wird wie *ui* ausgesprochen (vgl. Anth. I S. LX) und erscheint in der Schreibung *uj* häufig in den Liederaufzeichnungen. Lyngbye drückt es mit *uj*, Jakobsen mit *oi* aus. Das *ú* wiederum wird mit palatalem Beiklang gesprochen, Hhb. beschreibt es als norw. + dän. *ú*, oder als *yu* (Anth. I S. LXI). Jakobsen wendet dafür zwei verschiedene *u*-Lettern nebeneinander an. Der Uebergang von *í* zu *ú* ist demnach sprachlich leicht erklärlich. Der Ausdruck *rúnarstreymur* enthält also eine Beziehung auf das Rheingold.

Weiter heisst es Dv. IV Str. 10:

> sökti hann mær tann teknar ring,
> hann leiddi af rúnarstreymi.

Dieser Ring, der aus dem Rheinstrom stammt, kann nichts anderes sein, als der Andvaranaut, der herrliche Ring im Schatze des Andvari, der später zum Nibelungenhort wird. Im Brýnhil-

denlied wird in ganz ähnlicher Weise dieser Andvaranaut als *drottningarringur* bezeichnet, was dem *teknarringur* = *tignarringur* ganz gleichwertig ist. Wir haben also in diesem Ring, den sich Óđinn aus dem Wasser erworben hat, und der zum Rheinstrom in Beziehung steht, einen Nachklang der alten Andvarigeschichte.

Dv. IV Str. 12 liefert eine weitere Beziehung des erwähnten Goldes zum Wasser. Sie lautet:

Vatniđ rennur á víđum völli,
tađ gekk fljóđí í dreymi:
gulliđ liggur á botni niđur
á bráđum rúnarstreymi.

Die ersten beiden Zeilen dieser Strophe, die hier in zweifelloser Beziehung zu der Schatzgeschichte stehen, begegnen nun in wichtigen Variationen über das Lied verstreut. Es sind:

str. 14. Vatniđ rennur á víđum völli,
niđur af høgum fossi.

str. 17. Vatniđ rennur af høgum fjöllum
eftir hvössum gróti.

In diesen Halbstrophen, die in ihrem jetzigen Zusammenhang ganz sinnlos sind, die aber als Variationen direkt zu Str. 12 gehören, wird das Wasser spezieller als Wasserfall bezeichnet, bringt also eine Vorstellung in die Erzählung, die zu der Andvarigeschichte der Reginsmál stimmt.

Noch weiter führt die Gestaltung, die obige Zeilen in Dv. III haben. Sie lauten dort:

str. 30. Laxiđ rennur so stritt í streymi,
niđan móti høgum fossi.

str. 31. Laxiđ rennur so stritt í á,
upp mót hörđum gróti.

Diese Zeilen sind einerseits von den entsprechenden Zeilen in Dv. IV nicht zu trennen, sie geben andererseits durch die Erwähnung des Lachses im Wasserfall ein neues und wichtiges Glied der alten Andvarierzählung. Der Lachs, der Wasserfall und der *teknarring*, den Óđinn aus dem Rheinstrom gewonnen

hat, sind letzte Trümmer einer vielleicht einmal selbständigen Vise über die Andvarigeschichte; sie wurde mit dem Dv.-Lied verknüpft, als es noch ein zweifelloses Sigurdlied war, insbesondere als die Beziehung der Jungfrau zu Óđinn noch nicht verdunkelt war. Im Lauf der Zeit wurde die Hortvorgeschichte innerhalb Dv. III, IV so stark zersetzt, dass man Mühe hat, noch einige unverstandene Reste aufzuspüren.

Abschliessend ist über Namen und Art des Vaters der Dvörgamoy festzustellen, dass keiner der vorhandenen Namen ursprünglich ist. Zwei Namen sind später Einführung fremder Stoffe zu verdanken, einer ist aus falscher Auffassung eines Appellativums als Eigenname hervorgegangen. Sekundär ist aber überhaupt der ganze Zwergenvater, vielmehr haben die andersartigen Angaben von Dv. III, IV als ursprünglich zu gelten, denen zufolge der Vater der Dvörgamoy Óđinn gewesen sei. Alte Óđinsgeschichten aus der Sigurdsage sind mit ihm verknüpft gewesen.

§ 22. *Die Zwergenrolle in den Dv.-Liedern.*

Wenn ich im Vorhergehenden zu erweisen suchte, dass die Jungfrau der Dv.-Lieder eine alte Sigrdrif gewesen sei, und dass von den Angaben über ihren Vater einzig die Hindeutungen auf Óđinn haltbar seien, so fragt man billig, woher die Zwergenvorstellungen in den Liedern stammen. Wie mag es kommen, dass dies Mädchen in allen fünf Liedern, also auch schon in U, als Dvörgamoy bezeichnet wird, obgleich in ihrem Aussehen nichts, in ihrem Wesen und Tun weniges ist, was gerade zu einer solchen Bezeichnung verleitete? Und wie kommt dieser Zwerg in das Lied hinein und verdrängt in allen fünf Liedern, also ebenfalls schon in U, den alten Óđinn?

Untersucht man, um diese letztere Frage zuerst zu lösen, was alle Fassungen gemeinsam von dem Zwerge berichten, so ist es erstens, dass der Zwerg ein kunstreicher Schmied ist. Die Auffassung des Zwerges als Schmied ist auch in Dv. II unter aller ritterlichen Uebermalung gewahrt, vgl. Str. 34 »*dvörgur í*

smiđju stendur». Zweitens stammen in allen Fassungen Sigurds vortreffliche Waffen von dem Zwerg. In Dv. I verlangt und erhält Sigurd die Waffen direkt von ihm. In der erweiterten Grundlage Dv. II, V (X) entführt Sigurd die Zwergenwaffen mit dem Mädchen, in Dv. III, wo der Zwerg nicht mehr lebt, erhält er die Waffen von der Dvörgamoy als Geschenk. Schliesslich wissen auch andere Lieder, dass Sigurds Waffen von der Dvörgamoy stammen, vgl. Risin af Leittrabergi u. a. S. 266 schon zitierte Stellen. Die Art, wie Sigurd zu den Waffen kommt, ist also in den einzelnen Fassungen ganz verschieden, gemeinsam ist ihnen allen nur die Zwergenherkunft.

Ein weiterer Zug, der nicht nur einer Einzelfassung eigen ist, sondern allen Fassungen, die den lebenden Zwerg kennen, der also mindestens schon in die Vorstufe Z gehört, ist die Feindschaft zwischen dem Zwerg und Sigurd. Auch sie gewinnt in den einzelnen Liedern ganz verschiedene Gestalt. In Dv. I knüpft sie an das Motiv der Unverwundbarkeit Sigfrids an, die der Zwerg mit List zu zerstören trachtet. In Dv. II wird sie in der Form eines langen, rittermässigen Zweikampfes dargestellt. In Dv. V kommt es nicht zu einem persönlichen Zusammenstoss Sigurds mit dem Zwerg, da die Entführung der Mädchen gemäss dem erweiterten Grundkern X in Abwesenheit des Zwerges vor sich geht. Das Lied begnügt sich damit, in Str. 78 den Zwerg Rache drohen zu lassen.

Was sich über diese gemeinsamen Angaben hinaus an Details über den Zwerg findet, beschränkt sich auf einzelne Lieder und ist leicht als sekundär zu erweisen.

In Dv. I ist der Vater-Zwerg zwar mit dem Zwergenheer, das über Sigurd herfällt, nicht ausdrücklich zusammen genannt. Doch dürfte man in ihm den Herrn des »*dvörgaveldi*» und auch den Führer des Zwergenheeres sehen müssen. Die ganze Erzählung von dem feindlichen Zwergenheer erwies sich als Nachwirkung des Laurin. In den späteren Partien wird die Feindschaft gegen Sigurd besonders lebendig dargestellt, abermals unter Verwendung eines entlehnten Motives, nämlich Sigurds unver-

letzlicher Hornhaut. Einige Einflüsse aus dem Gebiete der Volkssage werden später zu besprechen sein.

In Dv. II nimmt der Zwerg an Ásmunds Rachezug und Brautraub teil, bringt es dabei aber nicht über eine ganz unwesentliche Statistenrolle. In dem späteren Zuge Sigurds und Högnis (= Virgars) gegen den Zwerg kommt es zu einem langen, rittermässigen Kampf, der, obwohl fast durchweg formelhaft, vielleicht doch unter dem Einfluss des Laurin entstanden sein kann. Jedenfalls ist er sekundär.

In Dv. III, IV ist die Dvörgamoy noch die einsam hausende Jungfrau der alten Sage. Die Angaben über den Zwerg als ihren Vater und über dessen Tod sind durchweg sekundär. Was über den Tod des Vaters in Dv. III berichtet wird, lautet folgendermassen:

str. 14. Mær er faðir og móðir frá deyð,
so mini sitskin fýra:
eg havi ongan forlögsmann,
sjálv má eg mær stýra.

str. 15. Mær er faðir og móðir frá deyð,
af so miklari neyð:
ongvan havi eg forlögsmann
tí bugvi eg ein í heyg.

Aehnlich lauten Str. 6, 7 von Dv. IV. Diese Strophen sind aus dem Liede Frugvin Espalín (C. C. F. IV, S. 427 ff.) entlehnt, wo die betreffende Stelle folgendermassen lautet:

Fassg. A str. 28. Frá mær er fallið faðir og móðir,
so míni systkin tvey. —
str. 29. var: systkin fimm.
str. 30. Frá mær er fallið faðir og móðir
bróðir látið ond:
eg havi ongan forvitzlumann [forlagsm. B]
at verja míni ríki og lond.
str. 31. bróðir látið anda:
fyri mínum ríki at standa.

Der Zusammenhang ergibt, dass diese Strophen hier an rechter Stelle sind. Frúgvin Espalín wird von einem Troll bedrängt,

der in der Tat schon ihr ganzes Geschlecht ausgerottet hat, und obige Strophen enthalten die Botschaft des Mädchens an einen Helden, der sie vor der Bedrängnis durch den Troll beschützen soll.

Auch die zweite Stelle, die in Dv. III, IV den toten Vater erwähnt, das Kleiderangebot, ist bereits im Vorhergehenden (S. 266 f.) als ein sekundärer Einschub erwiesen worden, der mit dem Namen Dagmar verknüpft ist. Somit wusste Dv. III, IV ursprünglich weder von dem lebenden noch von dem toten Vater etwas, und wir behalten die in der Einsamkeit hausende, familienlose Óđinstochter.

In Dv. V schliesslich geht das, was von dem Zwerg berichtet wird, nicht über die Züge hinaus, die schon dem Grundkern Z angehören. Lediglich wird die Schmiedearbeit des Zwerges ebenso phantastisch dargestellt, wie zuvor der Ritt Sigurds und Virgars durch das Zwergenland.

Von allem, was die Lieder über den Zwerg berichten, bleibt also für die Urfassung nur bestehen, dass Sigurds Waffen von einem Zwerge geschmiedet sind, der wenigstens nach der Fassung Z Sigurd feindlich gesonnen ist. Und das ist ein Stück alte Sage, in ihm liegt der Ausgangspunkt der ganzen Zwergenrolle in den Dv.-Liedern überhaupt. Nicht als der Vater der Dvörgamoy, ob lebend oder tot, sondern als der Schmied von Sigurds Waffen ist er in die Lieder hineingekommen. Zum Vater der Dvörgamoy ist er erst später geworden. Eine neue und selbständige Rolle hat dabei der Zwerg als Vater der Jungfrau nur in Dv. I und Dv. II bekommen.

§ 23. *Die Bezeichnung »Dvörgamoy«.*

Es bleibt, auch nachdem die Herkunft des Zwergenvaters aufgeklärt ist, merkwürdig, wie die alte Sigrdrif-Walkyrie zur Dvörgamoy werden konnte. Was die Lieder von ihrem Aussehen berichten, lässt keinen Schluss auf ihr Wesen zu. Die Bezeichnungen: »*jomfrú, frú, brúđ, fljóđ, moy, drós*« könnten jeder menschlichen Frau ebensogut zukommen. Die Anrede: »*indug ríka frú*« ist eine sehr häufige Formel. Dv. III berichtet, sie sei »*unnilig*

á at líta». Am ausführlichsten schildert sie Dv. I, das ja überhaupt auf das Milieu den meisten Wert legt. Aber auch die Schilderung in Dv. I Str. 24, 25 lässt keine Zwergenvorstellung aufkommen.

str. 25. Dvörgamoyjin fagra var
íđ firi honom stóđ,
af gulli vóru axlabond,
hon perlur viđ jörđini dró.

Fragt man einmal, was der fær. Volksglaube sich überhaupt von Zwergen für Vorstellungen macht, so ist das Resultat negativ. So wenig wie der heutige isl., weiss der fær. Volksglaube etwas von Zwergen zu berichten. Für Island lassen schon für das 16. Jh. die Auszüge, die Jón Arnason in der Vorrede seiner Þjóđsögur og Æfintýri[1] aus alten Aufzeichnungen mitteilt, erkennen, dass die Zwerge gegenüber den Alfen gar keine Rolle mehr spielen. Für die Neuzeit gibt Arnason S. 128 an: »*dverga finnast mjög sjaldan getiđ á Islandi*», und seine Sammlung enthält keine Zwergensagen. Im Märchen scheinen sie noch einige Male vorzukommen. Ganz analog muss die Entwicklung auf den Færöern gewesen sein. Was Hhb. in der Anthologie und zuvor schon Antikvarisk Tidskrift 1849—51 S. 201 f. über Zwerge vorbringt, ist fast alles aus den Visern und aus einigen Resten im Märchen abstrahiert. In den übrigens nicht zahlreichen Visern, die von Zwergen berichten, stammen diese Zwerge aber fast überall nachweislich aus den älteren Quellen, sei es der deutschen Sage (Larfin dvörgakongur, Heljars kvæđi), sei es der romanti- [illegible] (Frúgvin Olúfa, C. C. F. XII, Anth. S. 188 ff.) oder [illegible] saga (Ásmundur tröllabani, Artal kongur i Atlandi), [illegible] schliesslich, dass ein ursprünglich dän. Lied vorliegt [illegible] Dvörgurin, vgl. Danmarks gamle Folkeviser II No. 37, [illegible]. Es bleiben, da auch das Märchen nur ganz geringes [illegible]fert, von fær. Zwergenvorstellungen eigentlich nur ein [illegible]haft gewordene Ausdrücke übrig, vor allem »*dvörgamál*»

[1] [illegible]nason Þjóđsögur og Æfintýri. Leipzig 1862—64, deutsche Aus[illegible]on L[illegible]és, 2 Bde. Berlin 1889—91.

für »Echo«, dem ein norw. *dvergmaal* entspricht und vielleicht »*dvörgasteinur*« für einen Felsen, der als Wohnort der Unterirdischen angesehen wird, wozu norw. *dvergstein* = Kristall zu vergleichen ist.

Um so lebendiger sind auf Island und den Færöern die Vorstellungen und Sagen von Alfen oder Huldren (*huldufolk*). Auf diesen Vorstellungskreis verweist die Form *huldarheyg* für Hildarheyg in Dv. III. Die Jungfrau vom *huldarheyg* war ohne weiteres aufzufassen als eine der Unterirdischen, und folgerichtig war auch sie nicht mehr auf dem Berg zu finden. Vielmehr barg auch dieser *huldarheyg*, wie so viele Alfenhügel, in seinem Inneren das prächtige Gemach, in dem die Dvörgamoy haust. Diese Vorstellung von der Wohnung der Jungfrau im Hügel beginnt schon in unbezweifelbarer Sigurddichtung. Auch im fær. Brynhildenlied wird Brynhilds Behausung als »*heyg*« bezeichnet und ihr Saal in das Innere des Hügels verlegt. Es heisst dort:

str. 78. við sínum svörðinum
kleyv hann heygsdir.
str. 79. Og við sínum svörðinum
kleyv hann lokur frá.
str. 80. Sjúrður frægi í salin gongur
víða um seg higgur.

Soweit decken sich also beide Lieder in ihren Vorstellungen. Die Dv.-Lieder gehen aber weiter, indem sie ihre Jungfrau, völlig zu einem Alfenmädchen werden lassen, und weitere Begriffe aus diesem Vorstellungskreis einführen. Das Land, wo die Dvörgamoy haust, wird als »*heiðinmanna jorð* (Dv. I Str. 23), *heidnar grundir* (Dv. III, IV)« bezeichnet. Die ihm angebotenen Kleider lehnt Sigurd als »*heiðinmanns klæði* (Dv. III Str. 36)« ab. Dieser Gegensatz zum Christentum ist charakteristisch. Er wird namentlich in Dv. IV Str. 24—25 betont.

str. 24. eg skifti ikki óðal mitt
burt á heidnar grundir.
str. 25. dvöljist eg her nakra tíð,
mann eg kristni spilla.

Auch Str. 26 enthält ein typisches Motiv aus dem Alfenglauben, das »*telja dagatál*«, d. h. die Abwendung der Gefahr für das Seelenheil, wenn die Alfen dem Menschen, der bei ihnen weilt, die hohen, kirchlichen Feiortage mitteilen, sodass er sie einhalten kann. Auch sonst ist die Jungfrau mit übernatürlichem Besitz und übernatürlicher Kenntnis ausgestattet. Sie bietet Sigurd einen unsichtbar machenden »*huldanhatt*« an (Dv. III Str. 39), sie macht das Schwert stumpf, das der Vater gegen Sigurd schwingt (Dv. I A). Ein weiteres Motiv aus diesem Kreise, den Zwergenschlag in Dv. I habe ich im Vorangehenden S. 237 f. genauer besprochen. Ebenfalls in Dv. I A findet sich das so häufige Motiv des Namenstabu beim Verkehr mit den Unterirdischen. Und in engstem Anschluss an speziell fær. huldrenvorstellungen heisst es in Dv. I Str. 55 und 57:

tú hevir givið teg tröllum í vold,
og troyttur kemur tú heim.

Erscheint also durch solche Zusätze die alte Walkyrie im Gewande von Gestalten lebendigen Volksglaubens, so wird das Liebesabenteuer Sigurds, zu einer der zahlreichen Liebesgeschichten, die in der Volkssage zwischen Mensch und Alf spielen. Und so ist Dv. IV der letzte Abschluss der Entwicklung in dieser Richtung, indem es — freilich ungeschickt und grob genug — die Erzählung ganz der Sphäre der alten Heldengeschichten entrückt und eine Gegenwarts- und Ich-Erzählung daraus macht, die der Dichter oder Vorsänger in der Dämmerstunde draussen in den Klippen erlebt zu haben berichtet.

Eines freilich bleibt bei dieser Entwicklung höchst sonderbar. So gut der Stoff der Dv.-Lieder sich in isl. Alfenvorstellungen fügt, so viel Aehnlichkeit gerade diese Liebesgeschichte, diese hingebende Treue des Mädchens mit ähnlichen Erzählungen aus der Volkssage hat, so wenig deckt sie sich mit irgendwelchen fær. Vorstellungen. Die fær. huldre ist nicht wie die isl. ein zierliches, freundliches und gutherziges Wesen. Sie ist vielmehr im Aussehen trollhaft und übermenschlich gross, im Wesen gehässig, finster und dem Menschen unbedingt feindlich. Ein Hass

auf Leben und Tod besteht zwischen Mensch und Huldre, zu Lande und auf dem Wasser, und dieser Hass entlädt sich bei jeder Begegnung in einem Ringkampf Mann gegen Mann mit sehr verschiedenem Ausgang. Unterliegt der Mensch, so ist er unbedingt verloren. Ein Liebesverhältnis zwischen Mensch und Huldre ist ausgeschlossen, es sei denn, dass ein verrufener Zauberer einmal mit ihnen Verkehr und Gemeinschaft hält. Diese speziell fær. Huldrenvorstellungen sind m. E. den isl. gegenüber sekundär, und so könnten die Dv.-Lieder vielleicht ein Zeugnis einer älteren Schicht fær. Huldrenvorstellungen sein, die der heutigen isl. näher gestanden hat. Es könnte sich aber ebenso um isl. Import handeln. Was schliesslich die Bezeichnung *Dvörgamoy* für diese Alfengestalt betrifft, so scheint es, dass der fær. Sprachgebrauch den inhaltlos gewordenen Begriff »*dvörgur*» dazu benutzt, um solche lichten Alfengestalten zu bezeichnen, die sich mit den heutigen Huldrenvorstellungen nicht decken. Als Zeugnis dafür führe ich das Märchen *Jakup Pippilingur og Per Stamihakk* an, das Jak. Jakobsen in Færøske Folkesagn og Æventyr (Kopenhagen 1898—1901) S. 433 f. mitteilt. Dies Märchen gehört unmittelbar mit einem irischen Märchen zusammen, das Grimm in seinen irischen Elfenmärchen S. 12 ff. mitteilt. Diese unterirdischen Wesen sind irischen Vorstellungen entsprechend leicht und zierlich, und auch für sie, wie für die Dvörgamoy, verwendet das fær. Märchen neben der allgemeineren Bezeichnung »*småfolk*» die speziellere »*dvörgar*», ohne dass eigentliche Zwergenvorstellungen vorliegen. Dvörgamoy würde dann also nicht einfach eine Zwergenjungfrau bezeichnen, sondern ein Wesen, das irisch-isländischen Alfenvorstellungen entspricht.

§ 24. *Weitere Züge aus der Sigrdrifsage in den Dv.-Liedern.*

Nachdem es auf Grund eingehender Untersuchungen gelungen ist, als Grundkern der Dv.-Lieder eine alte Erlösungsfabel zu erweisen, kann ich nun in den Liedern Umschau halten, ob sie noch weitere Züge aufweisen, die zur Sigfridsage gehören,

und es erregt jetzt kein Bedenken mehr, wenn solche Züge auch nur in einem einzelnen Liede belegt sind.

1.) Sigurds Begegnung mit der Sigrdrif in der alten Sage bildet eine Streitfrage der Sagenforschung. Ich halte sie durch Heuslers Aufsatz über die Lieder der Lücke [1] für gelöst und bin mit ihm der Ansicht, dass die Waberlohe nicht in die Erlösungssage, sondern in die Werbungssage gehört, wo sie mit Gestaltentausch und keuschem Beilager eng verbunden ist. Ich halte es für unmöglich, aus der Einleitung der Sigrdrifumál auf das Vorhandensein der Waberlohe zu schliessen. Der Weg zur schlafenden Jungfrau liegt jedem frei, dennoch findet ihn einzig der Furchtlose, und dieser Furchtlose ist Sigurd. So berichtet es eindeutig die Einleitungsprosa der Sigrdrifumál: »*Sigvorþr reiþ vp a Hindarfjall. — Enn er hann kom at, þa stoþ þar scialdborg oc vp or merki Sigvrþr gecc i scialdborg*« usw. Entsprechend berichtet die Snorra-Edda: »*þá reið Sigurðr til þess, er hann fann á fjallinu hús*«. Von einer Schwierigkeit des Eindringens ist nirgends die Rede. Auch das ganz junge Falkenlied [2] spiegelt die alte Vorstellung noch deutlich wieder. Ganz analog berichten nun Dv. III, IV von Sigurds Ritt zur Dvörgamoy.

Dv. III str. 7. Sjúrður reið á skógvin burt,
eystur um heygin brúna:
opnan sá hann gullsalin,
og gullið lá i túni.

Es folgen bei Hhb. einige Strophen, die den *gullsal* beschreiben, und erst in Str. 11 heisst es: »*Sjúrður gekk í heygin inn*«. In Fassung B folgen die beiden Strophen 7 und 11 unmittelbar aufeinander. Also auch hier vollzieht sich Sigurds Zutritt zu der Jungfrau ohne Hindernisse. Ebenso lässt sich in Dv. I der Zwergenkampf ohne weiteres ablösen, und dann findet auch dort Sigurd keine weitere Schwierigkeit auf seinem Wege.

[1] Festschrift für Hermann Paul 1902 S. 1 ff.

[2] Mit Falkenlied bezeichne ich im Anschluss an Heusler den Abschnitt der Vǫlsungasaga (Kap. 24), der Sigurds Begegnung mit Brynhild bei Heimir erzählt. Citate der Vǫlsungasaga nach der Ausgabe von W. Ranisch, Berlin 1908.

Engsten Anschluss an die Sigrdrifumál erhalten wir durch Str. 32 von Dv. I. Sie lautet:

Tá sá hann ta borgina standa,
sum sögur ganga frá,
leyvini bleiktra upp við ský
so gull ber litur á.

Die Strophe ist an sich unverständlich, und ihre Sinnlosigkeit wird durch Jakobsens Auffassung nicht behoben, der »*leyv*« als »goldene Blattverzierungen« erklären will. Ich glaube in »*leyvini*« eine Entstellung sehen zu müssen. Es hat statt dessen »*leygini*« zu heissen, das in der Aussprache »*læijini*« dem »*læivini*« äusserst nahe steht. Man erhält damit einen vorzüglichen Sinn. Dies »*leygini*« stellt sich unmittelbar zu an. »*leygr* = Flamme, Feuer«. *leygini* ist der Form nach ein regulärer Nom. Plur. eines neutr. ja-Stammes, in best. Form. Man muss also Übergang von masc. zu neutr. ja-Stamm annehmen, was bei einem Worte der poëtischen Sprache unbedenklich ist, um so mehr, als neutr. ja-Stämme im nom. pl. neben der Form *klæði* auch die dem masc. entsprechende Form *klæðir* (wie *dreingir* masc.) zeigen. Nom. pl. *leygir* konnte also als neutr. aufgefasst und die Nebenform *leygi* dazu gebildet werden. Sieht man aber das an. »*leygr*« als Grundlage des sonst unverständlichen »*leyvini*« an, so stellt sich die Str. 32 von Dv. I nahe zu der Prosaeinleitung der Sigrdrifumál: »*Á fjallinu sá hann ljós mikit, svá sem eldr brynni ok liómaþi af til himins*«. (Vgl. *leyvini bleiktra upp við sky*). »*En er han kom at, þá stóð þar skjaldborg*«. Das ist in beiden Gedichten die gleiche Situation, Sigurd reitet von fern auf Hindarfjall zu, ein Glanz wie von Lohe geht zum Himmel auf, als er näher kommt, ist es nur der Schimmer glänzenden Metalles (*so gull ber litur á*). Von einem Feuerwall um den Saal ist in beiden Fällen keine Rede.

Stimmt also einerseits die Auffassung der Dv.-Lieder mit der alten Sage darin überein, dass kein Flammenwall noch sonstiges Hindernis den Weg zu der Jungfrau versperrt, so ist ihr auf der andern Seite nicht fremd, dass dennoch Sigurd allein zu der

Jungfrau gelangen kann. Dies Motiv erscheint in den Liedern in mehrfacher, jüngerer Abwandlung. Am direktesten spricht es Dv. III Str. 17 und Str. 24 aus.

higar er hann eingin komin
íđ líkjast mundi tær.

und: allt ert tú vænari Sjúrđur,
so miklan síggi eg mun.

Dieses Motiv, das Sigurds alleinige Bestimmung für die Jungfrau veranschaulichen soll, gehört nicht der ältesten Sagenform an, passt aber auch nicht zu einer Dvörgamoy und zeigt, dass hinter dieser etwas anderes steckt. Sie zieht die alte Walkyrie ins Rationelle und Menschliche hinein, und lässt insbesondere durch die Vorstellung, dass Helden als Freier um sie auftreten können, den Zauberschlaf unmöglich werden. Dennoch versuche ich, wenn auch zweifelnd, diese vergeblichen Werbungen anderer Freier um die Dvörgamoy (Dv. III Str. 22 ff.) an eddische Vorstellungen anzuknüpfen. Einer reinen Erlösungssage sind sie zweifellos fremd und können in sie erst aufgenommen sein, nachdem neben der Erlösungssage andere Gedichte standen, die Erlösungs- und Werbungsstoff mit einander vermischt hatten. Auf solche anderen Freier um Brynhild spielt vor allem die Vǫlsungasaga an. »*þá skaltu drepa, er mín hafa beþit*«, sagt Brynhild zu Sigurd, als er in Gunnars Gestalt durch die Lohe gedrungen war. Andere Stellen der saga sind weniger deutlich. In den fær. Liedern andererseits wird eine eigentliche Werbungsgeschichte nur von »Silvur kongins son« erzählt. Von den beiden anderen, in diesem Zusammenhang genannten Helden, Halvdan und Eirikur (Heiđrikur Dv. IV) wird in ziemlich dunklen Andeutungen nur berichtet, dass die Beiden zur Dvörgamoy gekommen seien und nun »*hitta* (*finna*) *Óđins dreingi*«. Auch die Angabe, dass die Beiden zur Dvörgamoy gelangt seien (*hér hava riđiđ í tún*), wird nur durch eine einzelne Strophe der Fassung Dv. III A (Str. 24) gewährleistet. Die übrigen Stellen, Dv. III Str. 21 und Dv. IV Str. 1 sagen nichts von einem Ritt der beiden Helden zur Dvörgamoy, vielmehr lauten dort die Strophen:

Dv. III str. 21. Hálvdan og hann Eirikur
her hava riđiđ leingi.

Dv. IV str. 1. Hálvdan kongur og Heiđrikur
hildu saman leingi.

Die Strophen besagen also: »Halvdan und Eirik waren lange Kampfgenossen, nun reiten sie nach Ásgard, *Óđins dreingi at hitta*». In diesem letzteren Ausdruck hat man eine Umschreibung für den Schlachtentod zu sehen[1]. Der Ausdruck, der an dieser Stelle der Dv.-Lieder sicher nicht mehr in seiner alten Bedeutung verstanden wurde, verbürgt den Strophen an sich ein gewisses Alter. Und so wäre es immerhin nicht unmöglich, dass hinter dieser merkwürdigen Erwähnung der beiden Helden, die nach langem Kampfleben zu Óđinn eingegangen sind, ein Rest des alten Walkyrienamtes der Dvörgamoy sich versteckt halte, die die gefallenen Helden nach Valhall geleitete. Damit würde man an vielfach wiederholte eddische Vorstellungen anknüpfen, denen zufolge sowohl die unverfälschte Sigrdrif, wie die Sigrdrif-Brynhild vor ihrer Begegnung mit Sigurd das Walkyrienamt geübt und Helden zum Schlachtentod geführt hat[2]. Ebenso möglich freilich ist es bei den Gepflogenheiten fær. Liederdichtung, dass diese in Dv. III, IV doch ziemlich abrupt eingefügten und kaum in einen inneren Zusammenhang mit dem Stoff zu bringenden Strophen eine einfache Anleihe aus einem anderen Liede sind, das, wie der Ausdruck »*hitta Óđins dreingi*» beweist, seinen Stoff einer Fornaldarsaga entnommen haben müsste.

Weder für die Freiergeschichte des Silvur noch für die beiden Helden, die nach Ásgarđ ritten, sind somit sichere Aufklärungen zu erhalten; es genüge, auf vorhandene Möglichkeiten hinzuweisen. Sicher beweisen diese Angaben lediglich, dass es Sigurd allein beschieden ist, zur Dvörgamoy zu gelangen und ihre Liebe zu erringen.

[1] Vgl. z. B. Vǫlsungasaga 2, Z. 7, Gautrekssaga kónungs, Fas. III S. 1 Hervararsaga im Samseykampf mehrfach und öfter.

[2] Z. B. Sigrdrifumál, Prosa hinter Str. 4; Guđrúnarkviđa I Str. 24; Sigurđarkviđa en skamma Str. 38; Helreiþ Str. 2; Vǫlsungasaga im Falkenlied und in Sigurds Werbungsritt für Gunnarr usw.

2.) Der Aufenthaltsort der Dvörgamoy wird in den Liedern als ein goldstrahlender Saal geschildert. Dv. I, III, IV, V stimmen darin überein und sichern diesen Zug für U. Ursprünglich sagengemäss ist diese Ausstattung zweifellos nicht. Aber die reine Vorstellung der auf freier Bergeshöhe schlafenden Walkyrie haben wir in keiner Ueberlieferung mehr. Auch die *skialdborg* der Sigrdrifumál ist schon kein blosser Schildzaun, sondern ein stattliches Gebäude mit einer Fahne oben darauf. Die Snorra-Edda bezeichnet den Aufenthaltsort der Sigrdrif als *hús*. Die Fáfnismál berichten in ihrer Igđnaspá (Str. 42 ff.) bereits von einem goldstrahlenden Saal, in dem die verheissene Jungfrau schläft, und alle jüngeren Fassungen, die die Sigrdrif und Brynhild miteinander vermischen, behalten diese Auffassung bei. Insbesondere ist dies auch im Falkenlied der Fall. Es stattet das Gemach Brynhilds in der rationalistisch-höfischen Manier, die ihm auch sonst eigen ist, auf das prächtigste aus. Das Falkenlied teilt auch einen weiteren, wichtigen Zug mit Dv., ohne dass man direkten Zusammenhang annehmen dürfte. Während doch beide Dichtungen dabei verharren, dass Sigurd allein zu der Jungfrau gelangen könne, fehlt ihnen beiden der Zauberschlaf, und damit das Herz der Erzählung, die Erlösung, um derentwillen doch die Sage Sigurd auf den Berg schickt. Das Falkenlied wie Dv. verlieren damit die eigentliche Pointe, das Interesse an der Handlung wird stark unterbunden, und wird auch im Falkenlied durch keinen äusseren Apparat wieder hergestellt. Die einzelnen Fassungen von Dv. haben sich zum Teil neue Mittelpunkte geschaffen. Dv. I findet ihn in Sigurds Feindschaft und Kämpfen mit dem Vater des Mädchens, und die Grundlage von Dv. II, V spitzt die Handlung zur Entführung zu. In Dv. III, IV fehlen solche neuen Konflikte, aber gerade in der Pointenlosigkeit ihrer Darstellung liegt ihre relative Altertümlichkeit.

3.) Die Namensfrage (Dv. III Str. 12, Dv. IV Str. 8)

hoyr tađ indug rika frú,
hvussu skal eg teg nevna.

Die Frage Sigurds nach dem Namen der Jungfrau kehrt in den Sigrdrifumál wieder: »*Sigurþr settiz niþr ok spurþi hana nafns*«. Auch die Snorra-Edda hat die Namensfrage sicher nur durch ihre stark abkürzende Darstellung verloren, denn sie lässt die Walkyrie ihren Namen nennen. Damit hält sich Dv. auf der Seite der ursprünglichen Erlösungsdarstellungen, während in der Vǫlsungasaga und im fær. Brynhildenlied Sigurd den Namen der schlafenden Jungfrau schon zuvor kennt. Die Lieder Dv. III, IV knüpfen weitere Fragen an diese ursprünglichste und sagenmässige an. Davon muss Dv. IV Str. 13 älteren Ursprungs sein, da sie sich im Dv. V Str. 61 wiederholt. *Hví situr tú so eina her.* Die Frage ist ohne weiteres mit dem alten Stoff zu vereinbaren, sie bezieht sich unmittelbar auf die alte Einsamkeit, in der die schlafende Jungfrau haust, und liesse als Antwort etwa die Prosa hinter Str. 4 der Sigrdrifumál zu. Die weiteren Fragen knüpfen dagegen an jüngere Vorstellungen an.

4.) Berührungspunkte mit der alten Erlösungsfabel finden sich in der Begrüssung zwischen Sigurd und der Dvörgamoy. Als die Sigrdrif erwacht, grüsst sie Sigurd feierlich und reicht ihm ein Horn zum Trinken, das voll heilkräftiger Zauber und Runen ist. »*Hon tók þa horn fult mjaþar ok gaf honum minnisveig*«. Hierzu vergleiche man die verschiedenen Andeutungen eines kostbaren Trankes in den Dv.-Liedern.

Dv. V str. 59. dýrir drikkir á borđi stóđu.
str. 60. Sjúrđur tók tann dýra drikk
hann mundi ei mangan biđja.

Farbloser heisst es in Dv. I B Str. 55.

Sjúrđur gekk at breiđa borđi,
drakk bæđi mjöđ og vín.

Besonders wichtig ist Dv. III Str. 41

og drekka moyjar minni.

Diese »*dýrir drikkir*« sind der »*minnisveig*« der Sigrdrifumál der *blandinn er magni ok megintiri.* Seine alte Bedeutung ist dem fær. Liede freilich nicht mehr bewusst. In Dv. V steht der Trank,

obwohl unangeboten, noch an der richtigen Stelle gleich Eingangs bei der Begegnung Sigurds mit der Dvörgamoy. Aber das wesentliche »*drekka minni*» von Dv. III ist an falsche Stelle geraten. Nicht mehr der alte Begrüssungstrank ist es hier, sondern als Sigurd sich zögernd entschliesst, die Nacht bei der Dvörgamoy zu weilen, sagt er:

str. 41. Í nátt skal eg hjá frúnni sova
og drekka moyjar minni.

Aus dieser Verwendung ergibt sich, dass der alte Ausdruck in Dv. nicht mehr verstanden ist, sondern als Synonym mit »*drekka brúdleyp* = Hochzeit feiern» aufgefasst wird.

Ueber den minnisveig hinaus bietet das Falkenlied in seiner breiteren Darstellung der Begrüssungsszene mehr vergleichbare Details. Im Falkenlied empfängt Brynhild Sigurd mit den Worten (Vǫls. S. 41 Z. 40 f.): »*þetta sęti man fám veitt vera, nema faþir minn komi*». Die gleiche Rolle spielt das Bieten des Stuhles in Dv. III.

str. 16. Mælti tađ Ása dvörgamoy,
tú ert ei borin at standa:
hon snúgvulig úr sessi brá,
og bar honum stól til handar.

In gleicher Weise wird das Bieten des Stuhles im fær. Brynhildenlied betont[1]. Auch die ganze weitere Partie des Falkenliedes findet Entsprechungen in den Dv.-Liedern (Vǫls. S. 41 Z. 45 ff.). Hon svarar: »*þér skuluþ hér velkomnir!*» *Siþan reis hon upp, ok fjórar meyjar meþ henni, ok gekk fyrir hann meþ gullker ok baþ hann drekka. Hann réttir í mót hǫndina kerinu ok tók hǫnd hennar meþ ok setti hana hjá sér; hann tók um háls henni ok kysti hana ok męlti* usw. In diesem Passus kehrt zunächst das »*drekka minni*» aus Dv. III wieder. Weiter stellen sich dazu:

Dv. III str. 18. Hon filgdi honum í gullsalin
hildust tey um hendar.

Dv. IV str. 13. legđi eg (= hann) hendur á frúnnar hals
læt so orđum birja.

[1] Vgl. Lieder des Nibelungenzyklus S. 143 f.

Dv. I str. 26. hon kissti hann so søtan koss
af vörrum vatti vín.

Damit sind alle Teile des obigen Passus aus der Vǫlsungasaga in den Liedern verstreut nachweisbar, das »*taka hand hennar*», das »*taka um hals*», das »*kyssa*».

5.) Reste der Runenkunde der Sigrdrif, die ich zwar nicht für den Zweck der ganzen Erlösungssage, wohl aber für einen alten Bestandteil in ihrer nord. Darstellung halte, scheinen unverstanden und entstellt noch vorhanden zu sein. In Dv. IV Str. 22 heisst es:

her mant tú firi eygum hava
minni lutir og meiri

und str. 20. her mant tú firi eygum sjá
hvussu mong íđ heimin biggja.

Variationen dazu sind:

Dv. IV str. 21. her skaltu viđ tínum eygum síggja,
so víđa sum sólin rendi.

Dv. III str. 32. her skalt tú viđ eygum sjá
so víđa ivir vörild og lond.

Zu diesen Versen kann man Stellen wie die folgenden aus der Prosa der Sigrdrifumál vergleichen: *Hann segir hana kenna sér speki, ef hon vissi tíþindi ór ǫllum heimum.* Und Vǫlsungasaga Kap. 20: *Sigurþr mę̨lti: »Kenn oss ráþ til stórra hluta!»* Zur richtigen Einschätzung der Strophen in Dv. muss man sich klar machen, in welchem Kontrast sie zu der übrigen Situation stehen. Die Behausung der Jungfrau befindet sich ja im Inneren eines Berges, während diese Worte Sigurds und der Dvörgamoy den weiten Umblick von einer freien Höhe voraussetzen. Fasst man die Strophen aber unter Zuhilfenahme der wörtlichen Anklänge als alte und unverstandene Reste der Runenkunde auf, so gewinnen sie einen Sinn und entsprechen der alten Situation. Nach früher Gesagtem (S. 262 Anm.) verbirgt sich ja vielleicht auch in dem rätselhaften »Aldiruna» von Dv. III und Rs. ein Hinweis auf die geheime Runenkunde der Jungfrau.

7.) Das Verlangen der Dvörgamoy, mit Sigurd *»ást at binda»*, steht im Zusammenhang mit denjenigen alten Berichten, die eine Vereinigung der beiden Liebenden nach der Erlösungstat kennen. Ein solcher Schluss wird den Sigrdrifumál im allgemeinen abgesprochen; ich glaube, dass man dazu kein Recht hat. Schon Müllenhoff, Altertumskunde V S. 162 und danach besonders Sijmons, ZfdPh 24 S. 1 ff. haben die Ansicht vertreten, dass das *»ástráþ»* Str. 21 einer konkreteren und wärmeren Auffassung bedarf, als die übliche Uebersetzung: »freundlicher Ratschlag». Wenn Sigurd sagt:

Ástráđ þín ek vil ǫll hafa,
svá lengi, sem ek lifi,

so verlangt er mehr als Weisheitslehren, er verlangt ihre Liebe, und zwar ihre Liebe bis zur letzten Erfüllung. Das Verlangen: *»ástráđ ǫll at hafa»* entspricht ganz dem Verlangen in Dv. *»ást at binda»*. In gleichem Sinne muss man die Wechselrede und die Eide auffassen, die die Paraphrase des verlorenen Schlusses der Sigrdrifumál in der Vǫlsungasaga erfüllen. Noch deutlicher lässt das Falkenlied Sigurd sagen: *»þá frjóumz vér mest, ef vér búum saman»*. Dass in der Vereinigung Sigurds mit der Walkyrie Sinn und Ziel der ganzen Sage liegt, scheint mir unausweislich, und unmöglich, dass sie ihn auf den Berg gelangen lasse, um Runenkunde zu lernen. Dem widerspricht auch die Vorgeschichte. Die ungehorsame Walkyrie versinkt in Schlaf, und ihr wird zur Strafe auferlegt, dass sie dem Mann gehören solle, der sie erweckt. Ihr freies Jungfrauentum wird ihr damit genommen. Sie selbst wandelt diese Bestimmung dazu, dass sie nur dem Furchtlosen gehören solle; aber auch damit wendet sie das Schicksal nicht ab, einem Manne zu eigen zu werden. Der Furchtlose, Sigurd kommt, er bricht Brünne und Schlaf. Die Walkyrie erwacht und ist somit ihrem Schicksal verfallen. Laut Óđins Bestimmung gehört sie Sigurd zu Eigen, und sie gibt sich ihm zu eigen nach dem eigenen Willen. Mit seltenem, pathetischem Schwung begrüsst sie das Licht, preist sie das Zusammensein mit dem Helden (*okkr mærom treim — gefiđ sitiondom*

sigr usw.). Und schliesslich läuft das alles auf *rúnarspeki* hinaus? Das ist mir undenkbar; die Vereinigung der beiden ist der einzig mögliche Schluss der Erlösungserzählung. Die Vereinigung Sigurds mit der Dvörgamoy ist aber auch das Kernstück der Dv.-Lieder.

Die Vǫlsungasaga lässt aus der Verbindung Sigurds mit Brynhild eine Tochter Áslaug erwachsen, ebenso das fær. Brynhildenlied. Eine Tochter Sigurds und der Dvörgamoy kennt auch Dv. III, nicht Dv. IV. Es ist fraglich, ob man die beiden Berichte mit einander in Parallele bringen darf. Denn in Dv. III endet die Erzählung damit, dass Sigurd bei seiner Rückkehr zur Dvörgamoy diese mit dem Kinde tot im Hügel findet. Das widerspricht der alten Sage, die Áslaug zur Stammutter eines Heldengeschlechtes macht. Das Motiv des Alfenmädchens, das von dem menschlichen Kinde stirbt, ist dagegen recht häufig in den isl. Alfensagen (vgl. Arnason a. a. O. S. 19 u. ö.), und könnte im Dv.-Liede auf solche Einflüsse zurückgeführt werden. Allein der Name Ásla = Áslaug, den hier eine Frau trägt, mit der in den alten Quellen Sigurd eine Tochter zeugt, die dort Áslaug heisst, legt es nahe, auch in dieser Tochter der Dvörgamoy mit Sigurd einen Ausläufer der gleichen, alten Sagenüberlieferung zu sehen. Das Motiv vom Tode der Mutter mit dem neugeborenen Kinde mag an sich dann immer noch auf Einflüsse von Alfensagen zurückgehen.

Ich sehe mich also veranlasst, Gestalt und Namen der Áslaug einer Quelle zuzuschreiben, die letzten Endes reine Erlösungsfabel bietet und den Namen Brynhild vermeidet, komme also auf eine Áslaug, die keine Brynhildstochter ist. Das widerspricht nun zwar aller herkömmlichen Auffassung, die vielmehr in Áslaug als Brynhildstochter eine Erfindung des Verfassers der Vǫlsungasaga sieht. Diese Auffassung gründet sich aber allein auf die Tatsache, dass der Name und die Gestalt der Áslaug zufällig erstmalig in der Vǫlsungasaga auftritt. Und in ihr konnte wieder nur eine Tochter Brynhilds sein, da die saga die schla- Walkyrie und die umworbene Jungfrau zu einer Person Trennt man aber beide, so kann eine Sigurdtochter nur

aus einer Erlösungssage stammen, denn der Werbungssage eignet das keusche Beilager. Andererseits aber gehört das keusche Beilager eben auch nur zu der echten Brynhild der Werbungssage; man darf keine Vorstellung davon in die Erlösungssage mit hinübernehmen, die vielmehr ihrer ganzen Anlage nach auf die letzte, liebende Vereinigung von Sigurd und der erlösten Jungfrau zustrebt. Aus dieser Vereinigung konnte jüngere, rationalistische und genealogische Sage ein Kind wohl entspringen lassen. Auch die Vǫlsungasaga kann die Tochter nur aus einer der beiden vor dem Werbungsritt liegenden Begegnungen Sigurds mit Brynhild herleiten. Wahrscheinlich hat doch der Sagaverfasser an die zweite, nach dem Falkenlied geschilderte Begegnung gedacht. Ich halte es nicht für ausgeschlossen, dass der Sagaverfasser seine Áslaug in diesem Liede vorgefunden hat. Denn ich glaube nicht, dass ein Erzähler, der in seinen Erfindungen und Umformungen zweifellos Geschick beweist, eine so ungeschickte Zudichtung machen würde wie diese Brynhildstochter. Das keusche Beilager der Werbungsszene ist in der Saga so sehr Mittelpunkt und Vorbedingung der ganzen weiteren Erzählung und der Katastrophe, dass es nicht ohne Not und aus freien Stücken dadurch zu einer Farce gemacht werden kann, dass Sigurd das Schwert zwischen sich und die Frau legt, die schon ein Kind von ihm trägt oder getragen hat. Nur wenn die Quelle — und zwar eine Quelle, die von Werbung und keuschem Beilager nichts weiss — die Sigurdstochter schon enthielt, scheint mir die Art ihrer Einführung in der saga verständlich. Und da ich keinen prinzipiellen Unterschied zwischen Sigurds Tochter mit Gudrun oder Gunnars Sohn mit Brynhild einerseits und dieser Tochter Sigurds mit der erlösten Jungfrau andererseits sehen kann, und da die beiden ersteren bereits der jüngeren Liederschicht angehören, so schien mir von jeher keine zwingende Notwendigkeit vorzuliegen, diese Sigurdstochter Áslaug erst der Erfindung des Sagaverfassers zuzuschreiben[1]. Nun deuten auch die skand. Viser in diese Rich-

[1] Prinzipiellen Zweifel an der Berechtigung dieser Auffassung hat ganz neuerdings Neckel geäussert. Vgl. N.s Schrift: »Die Nibelungenballaden»

tung. Was die Folkevisertradition über Áslaug berichtet, ist mehr und reiner, als dass man die Vǫlsungasaga als Ursprung und Quelle dafür vorantwortlich machen könnte. Die fær. Ragnarrdichtungen, in denen Áslaug eine Rolle spielt, gehen nur zum Teil auf die erhaltene Ragnarssaga zurück [1], die mit der Vǫlsungasaga zusammenhängt. Nur die Gests-ríma (Hhb. S. 68 ff.) ist ein direkter Abkömmling dieser Ragnarssaga. Das fær. Hauptgedicht dagegen, der Ragnarstáttur, verlangt nach de Vries' sicher richtigem Nachweis eine ältere Vorstufe der saga. Diese Vorstufe der Ragnarssaga war noch nicht mit der Vǫlsungasaga verbunden. Da auch sie schon die Gestalt Áslaugs, der Tochter Brynbilds und Sigurds, enthielt, so ist die Annahme falsch, dass diese erst eine Erfindung der Vǫlsungasaga sei. Zum mindesten die Ragnarssage kannte eine solche Sigurdstochter schon in ihren älteren Ueberlieferungen. Nun steht der Ragnarstáttur der saga immerhin sehr nahe, und es liesse sich denken, dass die Bezeichnung der Kráka-Áslaug als Sigurds Tochter im táttur sekundär eingeführt worden sei aus einem Gedicht etwa vom Typ der Gests-ríma, d. h. aus einem Gedicht, das die erhaltene saga benutzt. Auch diese, an sich schon ziemlich künstliche Ausflucht wird dadurch versperrt, dass neben der Tradition der Ragnarssaga—Ragnarstáttur über die Jugend der Áslaug eine zweite, ganz unabhängige Tradition besteht, die ebenfalls Anspruch auf eine gewisse Altertümlichkeit hat und nicht jünger zu sein braucht, als die romantische Erzählung von dem Kinde, das Heimir in der Harfe verborgen über Land getragen hat. Diese Tradition ist uns in der Inhaltsangabe eines verlorenen fær. Liedes, die Grundtvig, Danmarks gamle Folkeviser I S. 329 Anm. 2 nach P. E. Müller's Sagabibliothek macht, im fær. Brynhildenliede Str. 177—178 und in norw. Lokalsagen erhalten.

(Aufsätze zur Sprach- und Literaturgeschichte, Wilh. Braune dargebracht. Dortmund 1920) s. 90 u. 92 f.

[1] Vgl. im Folgenden J. de Vries, Studien over faeröische Balladen. Diss. Amsterdam 1915. Die Ansichten von de Vries sind zum Teil mit starker Kritik aufzunehmen, vgl. meine in ZfdPh. erscheinende Rezension.

Die Grundtvigsche Inhaltsangabe lautet: Ein anderes fær. Lied (ausser dem Ragnarstáttur), schliesst sich an die Sigurdlieder an und erzählt von Áslaug, die hier Osla heisst. Die alte Sage ist hier in ein etwas neueres Gewand gekleidet. Osla schwimmt an Land in einer Kiste, wird von einem armen Manne namens Kraaka aufgezogen, der sie schlecht behandelt, da sie schöner war als seine Tochter. Der König des Landes, der verwitwet war, wollte nur die heiraten, der die Kleider der toten Königin passen. Sie passen Osla, die daraufhin Königin wird, und als man ihr ihre geringe Herkunft vorhält, weist sie den Brief vor, den ihre Mutter in die Kiste gelegt hatte, und da diese noch lebt, wird sie von ihr wiedererkannt». Es ist hier nicht Aufgabe zu untersuchen, inwieweit das Lied gegenüber den alten Berichten abweicht, und was davon junge Entstellung oder Zudichtung ist. Für uns ist der Anfang des Liedes von besonderem Interesse, da für ihn ein höheres Alter nachzuweisen ist. Die von Müller hier gegebene Inhaltsangabe des verlorenen Liedes entspricht ganz Str. 177—178 des Brynhildenliedes[1]. Auch die norw. Volkssagen, die in Zeugnissen aus dem 17.—19. Jh. vorhanden sind, und die Danmarks gamle Folkeviser I S. 328 zusammengestellt sind, bezeugen den von Ragnarssaga und Ragnarstáttur abweichenden Eingang der Áslaugsage. Alle Aufzeichnungen stimmen darin überein, dass Áslaug dort von der See an Land getrieben und aufgefunden sei; die norw. Berichte fügen noch Ortsnamen hinzu, die sich auf dies Ereignis beziehen. Sie bringen auch die Harfe in die Erzählung hinein, indem sie Áslaug statt in einer Kiste in einer goldenen Harfe über See treiben lassen. Dies Sceafmotiv[2] hat nun schon die þ-s. in die Sigurdsage hineingebracht. Sie erzählt Kap. 160—162 Sigurds Geburt im Stile der Crescentia-Sibilia-Legende. Diese Erzählung ist als romantisch-unsagenhaftes Motiv längst aus der Sigfridsage ausgeschieden. Anders liegt es

[1] Vgl. Lieder des Nibelungenzyklus S. 107 ff.

[2] Diese Bezeichnung behalte ich trotz Panzer, Studien II S. 39 für das Motiv von dem Kinde, das über Wasser getrieben wird, der einmal üblichen Terminologie folgend, bei.

mit dem Sceafmotiv, das nicht zum Crescentiastoff gehört, und dem sowohl Rassmann (Heldensage II S. 16 f.) wie Boer (Untersuchungen zur Nibelungensage Bd. 1 § 9) und Panzer (Studien zur germanischen Sagengeschichte II S. 36 ff.) jeder nach seiner Weise einen Platz in der Sage zuweisen wollen. Ich habe mich mit diesen Fragen hier nicht auseinanderzusetzen. Jedenfalls dürfte man die beiden Erzählungen, die hier von Vater und Tochter das Nämliche berichten, nicht von einander trennen können. Und da die þ-s. mit ihrem Bericht von Sigurd ganz einsam steht, so scheint es mir immerhin ansprechend, in dieser Stelle der saga den Einfluss einer nord. Áslaugerzählung zu spüren, die sich mit der oben beschriebenen fær. Vise und norw. Volkssage deckte. Denn das nord. Gut in dem Kontext der þ-s. ist reichlicher zu bemessen, als es gemeinhin getan wird. So fasse ich also die þ-s. — die älter ist als die Vǫlsungasaga — als ein Zeugnis dafür auf, dass schon zu ihrer Zeit nord. Erzählungen von Áslaug existierten, die von der Geschichte in der Ragnarssaga abwichen.

Ich erinnere in diesem Zusammenhange ferner an die Bezeichnung Adelrun im dän. Krakalied, deren weitere und selbständige Verbreitung in unzweifelhafter Sigurddichtung ich auf S. 263 näher behandelt habe, und die ebenfalls aus der Vǫlsungasaga nicht zu erklären ist. Auch diese für Áslaug eingesetzte Bezeichnung deutet auf eine weitere Verbreitung der Áslaugsage. Schliesslich erinnere ich an die ebenfalls schon mehrfach erwähnte Óðinstochter Ásla im fær. Oðinslied, die beweist, dass der göttliche Ursprung Áslaugs auch ausserbalb des Ragnarr-Vǫlsungasagakreises bekannt und überliefert ist.

Ich glaube also, dass man es nicht mehr abweisen kann, in Áslaug eine zwar junge Sagenschöpfung zu sehen, sie aber nicht für die Erfindung der Vǫlsungasaga zu halten, sondern für eine Erfindung derjenigen Schicht stabreimender, »eddischer» Dichtung, die mit Vorliebe nach genealogischen Verknüpfungen der grossen Heldengeschlechter suchte, und die sich dazu Söhne oder Töchter der alten Helden erfand und mit märchenhaften,

romantischen Zügen nach ihrem Geschmacke ausstattete. Áslaug dürfte zuerst in einer poetischen Gestaltung der Ragnarssage als Sigurds Tochter aufgetreten sein. Sie ist dann in junge Lieder von Sigurd und der erlösten Jungfrau, vielleicht auch in das Falkenlied übernommen worden. Aus solchen Liedern entnahm der Verfasser der Vǫlsungasaga die Gestalt der Áslaug.

Somit wird die Sigurdstochter in Dv. III ein neues Zeugnis für die Kenntnis der Áslauggestalt ausserhalb der Vǫlsungasaga. Allen bisherigen Zeugnissen gegenüber bezeugt Dv. III, dass diese Tochter Sigurds nicht nur Ueberlieferungen eigen war, die die erlöste Jungfrau mit Brynhild gleichsetzen, sondern auch Traditionen, die noch unverfälschte Erlösungssage sind. Für ein höheres Alter ist damit nichts bewiesen, denn auch die Grípisspá hält die Scheidung streng aufrecht. Schliesslich ist auf der Stufe V der Name der Tochter auf die Mutter übergegangen.

8.) Sigurd verlässt trotz aller Bitten die Dvörgamoy alsbald wieder, wie er nur kurze Zeit bei der Sigrdrif verweilt und sie trotz ihrer Bitten und Warnungen (Falkenlied, fær. Brynhildenlied) wieder verlässt. Für das Versprechen der Rückkehr (Dv. III Str. 41; »*vit finnast annađ sinnið*«) ist das fær. Brynhildenlied zu vergleichen, das in seinem Abschied Brynhilds und Sigurds weitgehende Aehnlichkeiten aufweist. Das Vorkommen von Dv. III Str. 44—45 in Fassungen des Brynhildenliedes besagte noch nichts als gleichartigen Formelgebrauch, da die Strophen formelhaft sind. Kaum dagegen handelt es sich um Formeln im Abschiedsgruss der Dvörgamoy an Sigurd (Dv. I Str. 53, Dv. III A Str. 53), dem noch dazu durch die Uebereinstimmung von Dv. I und Dv. III ein hohes Alter innerhalb der Dv.-Lieder gewährleistet wird. Die gleichen Strophen kehren im fær. Brynhildenlied wieder.

Dv. III A str. 35.	Br.-t. str. 106.
Hon filgdi honum so langt á leiđ bađ honum góđan dag: Far væl heilur og happadrúgvur alt gangi tær væl.	Hon filgdi honum so langt á leiđ bađ honum góđan dag: far væl heilur og happadrjúgvur allt gangi tær væl.
str. 36 var. friđ ∼ viđ.	str. 107. friđ ∼ viđ.

Diese Strophen sind mir sonst in dem fær. Viserbestand nicht begegnet ausser in dem ganz zusammengestoppelten Liede Guttormur i Hattarmóti (C. C. F. VI S. 171 ff.). Die zweite Halbstrophe mit ihrer feierlich alliterierenden Formel ist sicher eine alte Heilsformel, die sehr wohl alten poetischen Quellen eigen gewesen sein kann [1].

§ 25. *Zusammenfassung.*

Fassen wir zusammen. Die Dv.-Lieder erhalten, wenn auch trümmerhaft, die ganze Erlösungssage. Vieles von dem, was sie berichten, oder wie sie es berichten, verrät die Dichtung einer jüngeren Zeit (die Ausstattung des Gemaches der Jungfrau, die Tochter Sigurds u. a.). In dem Hauptpunkt aber, in der strengen Scheidung der erlösten Jungfrau von der umworbenen Jungfrau hinter dem Flammenwall, ist Dv. noch ganz altertümlich und entspricht in seiner Auffassung der Snorra-Edda. Neben diesem Hauptinhalt finden sich Spuren anderer alter, an Sigurd geknüpfter Sagen, nämlich der Vorgeschichte des Hortes und des Verhältnisses Sigurds zu einem zwergenhaften Schmied, der der Verfertiger seiner Waffen ist.

Die bis ins einzelne durchgeführte Analyse der Dv.-Lieder wäre hiermit beendet. Ihre Ausführlichkeit rechtfertigt sich durch die Beziehungen, die diese Lieder damit zu alten Nibelungentraditionen erhalten, und es schien erlaubt, dem Schicksal dieser alten Traditionen nachzugehen, das sie in einer bis zum heutigen Tage lebendigen Dichtung aufs äusserste gewandelt und zersetzt hat. Zugleich aber sollte ein in alle Einzelheiten durchgeführtes Musterbeispiel dafür gegeben werden, wie kompliziert ein solches fær. Lied zusammengesetzt sein kann, und unter welchen Gesichtspunkten man die einzelnen Teile auseinander zu wirren habe. Es kommt vor allem darauf an, zu zeigen, worin die Willkür

[1] Zu ihrem älteren Vorkommen vgl. z. B. Grágás 305: *fégriða og fjórgriða, mér og mínum mönnum, til farnaðar og til ferðar, til happs og heilla sátta.*

und worin die Gebundenheit fær. Dichtweise besteht. Das ganze Geheimnis dieser Lieder und ihres Zustandekommens liegt darin, dass sie in Form und Inhalt mit einem durchaus spröden Stoff arbeiten. Man kann ihn bis zu Splittern zerschlagen, aber dem einzelnen Splitter mit formender Hand einen neuen Umriss zu geben, ist dieser Dichtung versagt. Wie sie formal an die überkommene Formel gebunden ist, der sie durch spielende Variation nur scheinbar Schmiegsamkeit und Leben gibt, so kommt sie inhaltlich niemals über den Vorstellungskreis der romantischen saga hinaus, deren Inhalt mit Brautwerbung und Trollkampf eigentlich umschrieben ist. In Inhalt und Form sind diese Lieder toter Stoff, durch Jahrhunderte immer wiedergekäut, nie bereichert. Nichts was je einer dieser Dichter lebendig geschaut und nach seiner Phantasie gestaltet hätte, nichts, was dem Lebens- und Anschauungskreis dieser Fischer auf einer einsamen Inselgruppe irgendwie verwandt anklänge. Nicht einmal das, was ihnen am nächsten läge, das Meer und die Seefahrt, werden in einer Weise dargestellt, die eine innere Anteilnahme, ein wirkliches Erleben und Schauen verriete. Auch diese Phänomene sind in die fabelhafte Ferne einer unglaublichen Vorzeit entrückt; auch die Meerfahrtsformeln, wie alle die anderen für Held und Troll, für Werbung und Kampf sind in das bombastische und bis zur Unverständlichkeit altertümliche Gewand der romantischen Sagasprache gekleidet. Im Prinzip stehen diese Lieder auf keiner anderen Stufe als die deutschen Helden- und Volksbücher vom 15. Jh. an. Wie hier die alten, ganz auf eine adlige und ritterliche Gesellschaft zugeschnittenen Helden- und Ritterepen in die Hände der einfachsten und niedrigsten Volksschichten geraten, so sinken die von den norw. Königen und ihren nach westlichem Vorbild organisierten Höfen gepflegten romantischen sagas herab zu den einfachen Fischern und Bauern der nördlichen Inselgruppen. Und wie bei Allem, was von der Masse und für die Masse schmackhaft gemacht wird, geht auch bei ihnen der geistige Gehalt verloren, und was bleibt, ist ein geistloses Zusammensetzspiel mit den auseinanderfallenden Teilen. Das ist

ihre künstlerische Minderwertigkeit, das ist aber auch ihr Wert für die Wissenschaft. Indem sie nichts umzuformen vermögen, sind sie wenn auch trümmerhafte Bewahrer des Alten, und was wir heute vorfinden, dürfen wir vor ein paar Jahrhunderten schon ebenso gestaltet glauben. Erforschung der fær. Viser heisst also aufsuchen, welche Splitter und Trümmer zusammengehören, und es bedeutet den Versuch, diese Trümmer zum alten Bilde wieder zusammenzukitten. Wieviel dabei herauskommt, dürfte bei dem einzelnen Beispiel sehr verschieden sein; ich hoffe in meiner Arbeit gezeigt zu haben, dass es oft mehr ist, als der erste Blick vermuten lässt.

Exkurs.

Die folgenden Notizen können noch nachträglich als Exkurs zugefügt werden. Sie bilden eine Erläuterung zu dem Schluss von § 13, und fassen die Zeugnisse für den Verkehr der Hansa mit den nordischen Inseln zusammen.

Die nordischen Inseln sind seit dem 13. Jh. (Island seit 1263) norwegisches Schatzland. Gleichzeitig beginnen die Verbote ausländischen Handels ultra Bergas versus partes boreales durch die norwegischen und — seit der Union — dänischen Könige. Bergen ist zentraler Stapel- und Umschlageplatz für den gesamten nordischen Handel. Das Bergener Stapelrecht wird im Beginn des 15. Jh. zuerst durch die Engländer durchbrochen, sie beginnen direkten Islandhandel zu treiben, teils rechtmässig durch Sonderlizenzen geschützt, teils unrechtmässig. Der deutsche Islandhandel beginnt erst um die Mitte des 15. Jh. Von nun an aber häufen sich die Proteste gegen den direkten Nordhandel seitens der dän. Regierung wie seitens der deutschen Städtebünde, ein Zeichen, dass das alte Handelsverbot immer öfter übertreten wurde. Nun begegnen auch häufigere Erwähnungen der Färöer. (Hansisches Urkundenbuch No. 89 zum 15. August 1416: *dat nymand schal seghelen to Hidlande edder Orkeney edder to Veroo.* — ebda. No. 377 zum 29. November 1454: König Christian von Dänemark gewährt den Einwohnern Hollands, See-

lands und West-Frieslands Geleit und Schutz, »*doch utgenomen unse schatlande Iislande, Hietland, Feröö*» etc. — Bei Verhandlungen deutscher Handelsstädte 1434 bis 1435 liegt eine Beschwerde der Kaufmannschaft von Brügge vor, deren Artikel 12 beginnt: *Item so is to anderen tiiden ordineret, dat nement seghelen noch vorsoken schal Vynlande, Orkenoy, Veroe* etc. (Hanserezesse II, 1 S. 318.) — Auf dem wendischen Städtetage zu Lübeck 1484 wird beschlossen, »*dat uth unsen steden mit unseme wetende unde willen de Islandesche, Hetlandesche noch Veroyesche reise nicht geholden noch vorsocht scholen werden.* Hanserezesse III S. 466).

In diesem Stadium der stets erneut durchbrochenen Verbote bleibt der Nordhandel, bis König Christian I den Islandhandel erlaubt, und darauf in den 80er Jahren die Hamburger Islandfahrergesellschaft gegründet wurde. Dass es sich bei diesen Handelsfahrten um mehr als flüchtige Besuche handelte, zeigt ein Erlass Christians I von 1480: »*at inge udlenske Mand skulle herefter ligge der paa Landet Vinterlege, der hus og garde at holde*». Aber solche Verbote konnten ebensowenig hindern, wie alle Klagen des bergischen Kontors und des norwegischen Reichsrates, dass in den letzten Jahrzehnten und um die Wende des 15. Jh. der direkte Handel und Verkehr hansischer Kauffahrer nach den nordischen Schatzinseln blühte.

In diese Zeit, die den Beginn der Hochblüte hansischen Nordhandels bedeutet, fallen aber schon die ersten Versuche dän. Könige, diesen Handel zu bekämpfen. König Hans, der Nachfolger Christian I., versucht bereits den hansischen Handel lahm zu legen. Er bedient sich dazu aber auch wieder deutscher Freibeuter, deren Macht also nicht gering gewesen sein kann. Schon Christian I. hatte Didrik Pining, einen Deutschen aus einer Hansestadt, mit Island belehnt; König Hans gab ihm 1483 Island von neuem, mit der Absicht, ihn als Prellbock gegen die Hanse zu benutzen. Dies deutsche Freibeuterwesen geht bis ca. 1500[1]; es bedeutet eine neue Möglichkeit von Beziehungen Deutscher nach dem hohen Norden.

[1] Vgl. Danmarks Riges Historie Bd. III a von A. Heise S. 37 ff.

Um die Wende des Jahrhunderts unter Christian II. und Friedrich I. ist allen Gegenversuchen zum Trotz der hansische Handel beherrschend in den nordischen Schatzlanden; speziell für die Färöer gibt Jak. Jakobsen [1] an, dass nach stets wachsenden Versuchen des 15. Jh. im 16. Jh. der ganze fær. Handel ausschliesslich in hansischen Händen war. Und 1531 hören wir eine Klage des Erzbischofs Olaf: »*ath the Hamborger haffwe Island och Ffærøjer if forlæning*« (Diplomatarium Norvagicum IX S. 683). Die Beziehungen auch über das rein Kaufmännische hinaus waren dabei so eng, dass im Jahre 1526 eine Reihe hamburger Kaufleute am isländischen Althing teilnahmen.

Zu gleicher Zeit beginnt aber auch der Verfall des hansischen Handels und die von den Königen geförderte Vorschiebung dänisch-norwegischer Kaufleute. Das Verbot der Winterlager, das vergessene Bergener Stapelrecht werden wieder hervorgeholt, und schon 1547 wird Island auf zehn Jahre an Bürgermeister und Rat der Stadt Kopenhagen verpachtet. Gegen Ende des Jahrhunderts darf der hamburger Islandhandel als zerstört gelten, 1601 erhalten Kopenhagen, Helsingör und Malmö das Handelsmonopol für Island. Für die Färöer liegt die Sache ähnlich. Christian IV. (1588—1648) gab 1617 den fær. Handel an Bergener Kaufleute (Jakobsen a. a. O.).

Reichlich hundert Jahre lang von der Mitte des 15. Jh. bis in die zweite Hälfte des 16. Jh. fand also ein dauernder und lebhafter Verkehr deutscher Kaufleute mit den nordischen, speziell auch fær. Inseln statt. Diese Zeit trifft zusammen mit einer gewissen neuen Blüte der deutschen Helden- insbesondere Dietrichdichtung, nämlich den Heldenbüchern, die handschriftlich und gedruckt das XV. und XVI. Jahrhundert erfüllen, — Hamburg ist damals ein hervorragender Druckort — und die mit besonderer Vorliebe Dietrichs Riesen- und Zwergenkämpfe behandeln.

---

[1] Vgl. Jak. Jakobsen, Poul Nolsöe, Lívssoga og irkningar S. 5 f.

Breslau.

Helmut de Boor.

Tillägg om färöiska *stolzmoyjar, stolsmoyjar.*

I ovanstående avhandling s. 216 omtalar de Boor en gullborg med en skara *stolsmoyjar*, och han tillägger: »Was es mit den stolsmoyjar auf sich hat, ist nicht klar. Die Bezeichnung stolsmoyjar (stolzmoyjar) dürfte wohl mit *stela* zusammenhängen und also »geräubte Mädchen» bedeuten».

Denna av de Boor med tvekan framkastade tanke torde icke vara riktig. Man inser ej, huru ett kompositum *stolsmoyjar* 'rövade jungfrur' blivit bildat.

Enligt min uppfattning är *stolzmoyjar, stolsmoyjar* att fatta på följande sätt.

Fornisländskan använder icke blott *stoltr* 'stolt', utan även ett oböjligt adjektiv *stolz* 'stolt', t. ex. þó þeir væri svá stolz,... (Eyrbyggia saga), som naturligtvis är ett tyskt lån (mht. *stolz*). Detta låneord finnes även i en och annan nynorsk och även färöisk visa. Så heter det i den norska visan om »Nykkjen»: »Te svara stolts Margjit av Hallingsöy» (Sophus Bugge Gamle norske folkeviser s. 68). I en färöisk uppteckning av visan »Den fortryllende saug» finnes flera gånger »*Stolts* Karen» (se Sv. Grundtvig Danmarks gamle folkeviser IV, 471, spalt 1 under B)[1]. I Jakobsens glossar till Færøsk anthologi meddelas under *stoltur* 'stolt', att *stolt riddarin* i »Ásmundur Aðalsson» allmänt har formen *stolz riddarin;* även ett adverb *stotsliga* anföres där. Också till fsv. har det mht. *stolz* lånats. Söderwall anför fsv. *stolz* (*stols*, *stolss*) 'ståtlig, härlig, skön' t. ex. från Flores (Cod. B): »the stolzasto jomfrw»; även det mnt. *stolt* har betydelsen 'herrlich, stattlich, ansehnlich, schön' (Lübben). Det må tilläggas, att formen *stolts* (*Stolts Karin*) alltjämt finnes i svenska folkvisor, t. ex. hos Arwidsson Svenska fornsånger I s. 397 f.

Genom det nu anförda belyses det färöiska kompositum *stolzmoyjar* (*stolsmoyjar*). Det — liksom i isländskan — oböjliga

[1] Jmf. Fritzner[2] (under stolz), som dock synes fatta det senare *stolts* som en dansk folkvise-form.

adjektivet *stolz* har i uttrycket *stolz moyjar* förenats med det följande substantivet, så att juxtapositionen *stolzmoyjar* 'präktiga, sköna jungfrur' (jmf. särskilt fsv. »the stolzasto jomfrw») uppstod.

Axel Kock.

Nordiska personnamn.

Strödda iakttagelser och tolkningsförsök.

De gamla nordiska personnamnen kunna indelas i två huvudklasser: dopnamn och binamn. Någon skarp äller obruten gränslinie mällan dessa finnes dock ingalunda. I synnerhet gäller om binamnen, att de mycket ofta övergå uti och i många riktningar påverka dopnamnsklassen. Även binamnen kunna indelas i två klasser alltäfter placeringen framför äller äfter dopnamnet. Avgjort talrikast äro ju de äfterställda, och dessas övergång till dopnamn är en välbekant företeelse. De utgöra ett rikt givande rekryteringsområde för dopnamnsbildningen. Att detsamma, fast givetvis i mindre omfattning, gäller om de framförställda, torde icke vara så allmänt uppmärksammat. I några fall är detta med tämlig säkerhet urkundligt uppvisbart. I Landnama omtalas, att *Biǫrn Molda-Gnúps s.* av en viss anledning fick vedernamnet *Hafr-Biǫrn* (av *hafr* 'bock'). Då *Hafrbiǫrn* senare uppträder som vanligt dopnamn på Island, så kan dettas ursprung tämligen tydligt skönjas. Om ett liknande förhållande med namnet *Iárnskeggi* se Dopn. sp. 616. I Landnama berättas, att *Geirr í Sogni*, »blótmaðr mikill», vart kallad *Vé-Geirr* (se Dopn. sp. 1079). Det är icke omöjligt, att det längre fram i Norge uppträdande dopnamnet *Végeirr* förskriver sig från denne man äller någon annan med samma namntillägg. Om den bekante *Styrbjörn starke* säges (se Dopn. sp. 968), att han, tydligen äfter farfadern, fick namnet *Björn*, men som han visade sig vara en vildbasare, gav farbrodern Erik Segersäll honom vedernamnet *Styr-Björn*. Binamnstillägget tycks sedan ha väkst fast vid hans namn och

utträngt det ursprungliga. Han förekommer ju ofta i källskrifterna men alltid under benämningen *Styrbjörn*, aldrig *Björn*. Då han tycks vara den älste kände bäraren, är det ganska sannolikt, att han är upphovet till detta sedermera så vitt utbredda namn. Av övriga sammansättningar med *Styr-* kunna *Styrkárr* och det svenska *Styrger* vara tillkomna på samma sätt som *Styrbiǫrn*. Äfter mönstret av dessa har man så bildat även ett *Styrlaugr* och i Sverge ett *Styrfast*, vilkas tillblivelse måste vara en annan, enär *Laugr* och *Fastr* icke finnas såsom enkla namn. De äro alltså att betrakta som analogibildningar.

Till uppkomsten likartade med dessa namn på *Styr-* äro enligt min mening ett icke ringa antal nordiska dopnamn och namngrupper, t. eks. *Stórólfr*, *Þióstólfr*, *Hundólfr*, *Leiđúlfr*, *Vestgeirr*, ävensom namn på *Auđ-*, *Bót-*, *Berg-*, *Borg-*, *Holm-*, *Ió-*, *Ráđ-*, *Sund-* m. fl. Det är föga sannolikt, att föräldrar skulle fallit på att kalla ett barn *Stórólfr* äller *Vestgeirr* äller *Þióstólfr* (av *þióstr* 'häftighet') o. s. v., om icke ett *Stór-Úlfr*, *Vest-Geirr*, *Þióst-Úlfr* gått förut och banat vägen. Lika litet rimligt förefaller det, att ett barn skulle fått sådana namn som *Auđbiǫrn*, *Auđgerđr* (av *auđr* 'rikedom'), *Bótólfr*, *Bóthildr* (av *bót* 'bukt, krök') under annan förutsättning än den nämda. Såsom binamnsbildningar äro alla dessa namn fullt naturliga och begripliga. En puckelryggig Úlfr äller Hildr kunde lätt bli omdöpt till *Bót-Úlfr*, *Bót-Hildr*, en Biǫrn äller Gerđr, som förvärvat förmögenhet, till *Auđ-Biǫrn*, *Auđ-Gerđr*. Det var icke häller något ovanligt, att de sålunda omändrade namnen utträngde de ursprungliga och därmed antogo skepnaden av äkta dopnamn. Vad det är, som sedan åstadkommit övergången till verkliga dopnamn, visar några äfterställda binamns historia: *gellir* (se Dopn. sp. 325), *grettir* (Dopn. sp. 355), *lambi* (Dopn. sp. 728), *krákr* (Dopn. sp. 716). Det är givetvis uppkallelseseden. En sonson äller dotterson till en *Styr-Biǫrn*, *Þióst-Ólfr*, *Auđ-Geirr* o. s. v. kunde på denna väg, alldeles oförskyllt och utan tanke på sammansättningens egäntliga betydelse, få ett av dessa namn sig tilldelat som dopnamn, allra hälst om binamnstillägget såsom i fallet *Styr-Biǫrn*

(se åvan) redan i förväg sammanväkst med dopnamnet. Därmed var vägen öppnad för vidare spridning både inom och utom släkten. Det bör kanske tilläggas, att sedan ett *Auđ-*, *Bót-* o. s. v. på detta sätt fått insteg inom dopnamnsområdet, så kunde de användas för ytterligare dopnamnsbildning utan något samband med binamnsfunktionen. Såsom eksempel kunna nämnas *Auđný*, *Bótey*, *Bótviđr*, sv. *Ødhmund*, som ju språkligt sett äro fullkomligt meningslösa.

Till samma klass som de nyss omtalade böra säkerligen även namnen på *Ey-* hänföras. *Ey-* är sannolikt i allmänhet *ey* 'ö'. En *Steinn*, *Úlfr*, *Gerđr* hemmahörande på en ö ha fått sina namn tillökade med ett *Ey-*, alltså *Ey-Steinn*, *Eyi-Úlfr*, *Ey-Gerđr*, och dessa ha sedan övergått till dopnamn på sätt som åvan omtalats. Ett motstycke till dem äro namnen på *Hólm-* av *hólmr* 'holme', men kanske delvis även med bemärkelsen 'holmgång'. Jfr *Hólm-Bersi* jämte *Hólmgǫngu-B.*

I namnen på *Ey-* visar sig en egendomlig växling mällan *Ey-* > *Ø-* och *Ei-* > *E-*, t. eks. *Eysteinn-Østeinn* jämte *Eisteinn-Esteinn*. Något försök att förklara denna växling har jag icke påträffat hos grammatici. Ljudhistoriskt lär det väl också svårligen låta sig göra. Det kan således måhända vara skäl att söka andra utvägar. Den nordiska dopnamnsbildningen uppvisar icke få fall av såväl klyvning som sammanslagning av namn. Såsom eksempel på klyvning kunna nämnas *Ingvarr-Ívarr*, *Gođormr-Gormr*, *Óláfr-Óleifr*, *Þorólfr-Þólfr*, för att icke tala om sådana lånenamn som *Johannes, Nikolaus, Helena* och deras talrika avkomma. Sammanslagning av närstående namn har ock förekommit ej så sällan. *Ása* och *Æsa* ha säkerligen från början varit skilda namn, men sådana vi nu känna dem äro de blott väkselformer. *Guđormr* och *Guđþormr* ha likaledes sammansmält till ett namn. Likaså sannolikt Arne av ett *Arni*, en sidoform till örn, och ett *Árni* hörande ihop med v. *árna* 'uträtta, förvärva'. Nu fanns i forntiden en namngrupp med *Ein-* som förled t. eks. *Einbiǫrn*, *Einfastr*, *Eindriđr*. Framför vissa konsonanter förkortades detta *Ein-* till *Ei-* såsom i *Eiríkr*, *Eilífr*, *Eileifr*.

Otänkbart är icke, att det en gång funnits även ett *Einsteinn* och *Einvaldr*, vilka då ljudlagsenligt skulle blivit *Eisteinn*, *Eivaldr*. Fornsvenskan tycks visa, att det åtminstone funnits ett *Eyvaldr* jämte *Einvaldr*. Att så snarlika namn som *Eysteinn-Eisteinn* och *Eyvaldr-Eivaldr* sammanfallit i användningen är icke ägnat att förvåna. Ett minne av det ursprungliga förhållandet har emellertid kvarstått i väkslingen mällan *Ey-* och *Ei-* i skriften och utan tvivel även i uttalet av dessa namn. Från dem har samma väksling sedan spritt sig till andra namn på *Ey-*, där den icke rätteligen hör hemma, såsom *Eyiólfr*, *Eymundr*, *Eymóðr*. Namngruppen på *Ein-*, *Ei-* tycks även ha rönt påverkan av den på *Ey-*. Man har icke så sällan *Eyríkr*, *Eylífr*, *Eyleifr* jämte de vanliga på *Ei-*. Förklaringen blir väl här enahanda. Det har funnits ett *Eyrikr* jämte *Eiríkr* o. s. v. Att intet Örik jämte Erik bevarats till vår tid beror givetvis på, att de mindre vanliga namnformerna så småningom dukat under för de mera vanliga. Från medeltiden har man formen *Ørik* i Sverge och *Jämtl. säkert* uppvisad. Se Lundgren, Personn. s. 320.

Binamnen ange ju i allmänhet, direkt äller indirekt, en äller annan egenskap, yttre äller inre, hos bäraren. Stundom ha emellertid två egenskaper hopfogats i ett sammansatt binamn. På så sätt ha tillskapats emällanåt högst egendomliga och svårfattliga sammansättningar. Personen kommer nämligen att bilda föreningsbandet mällan lederna, icke dessas språkliga betydelse. Dubbelbinamn kunde vara en lämplig benämning på företeelsen. En hit hänförbar art av sådana är den, i vilken förleden anger bostad, hemort och äfterleden utgör en benämning på någon med ett äller annat lyte äller annan egendomlighet behäftad kroppsdel, som då, på inom binamnsbildningen vanligt sätt, får tjänstgöra som beteckning för hela personen (pars pro toto). Av sammansättningarna med *kollr* 'barskalle' höra åtskilliga hit: *Arne dalakollr* DN I 133[18] (Voss 1317), antagl. äfter gården Dale i Voss, *Ívarr flióðakollr* omkr. 1200 äfter gården Flióðar, nu Fløan i Skatval, *Halluarðr haghakollr* DN XV 13 (Vikør, Hard.), antagl. äfter gården Hagen i Vikør NGn XI 497. *Guþþormr miolukollr*

Orkn. saga 230[17] kallas *G. or Miolu* Flb II 671[31]. *Miola* är nuvar. Melø i Nordl. *Skalli* är en ännu vanligare beteckning för barskallighet. De med detta ord sammansatta binamnen hava mästadels som förled ett ortnamn, t. eks. *fitia-*, *hisingar-*, *viggiar-*, *hléseyiarskalli*. Hit hör enligt min mening även binamnet *bióðaskalli*, som bäres av Olav Tryggvasons morfar *Eiríkr b.* samt av dennes farfar *Sigurðr b.* Det är all sannolikhet för, att förleden även här är ett ortnamn. Nu finns i Fjelberg två gårdar med namnen Ut- och Indbjoe, som tydligen äro delar av ett ursprungl. Bióðar. Härom närmare i Norske Gaardn. XI s. 90 o. f. Detta är ett så ensamtstående namn, att om *Bióða-* verkligen är ett gårdsnamn, det knappast kan vara någon annan gård än denna. En bror till Erik b. är Vígfúss af Vors. Själv säges Erik ha varit bosatt på Oprustaðir, som är nuvar. Obrestad i Nærbø på Jæderen. Han kan ju i alla fall vara född och uppfostrad på Bióðar och fått binamnet, innan han slog sig ned på Jæderen. En möjlighet är ock, att han fått det helt enkelt genom ett slags uppkallelse äfter farfadern. År 1158 nämnes en *Þorliótr skaufuskalli* Hkr. III 399[19], men Fms VII 253[19] skrives binamnet *skorpuskalli*. Ur den förra läsarten är svårt att få fram någon rimlig betydelse. Den senare är däremot lättförklarlig och är sannolikt den rätta. Skorpen är ett vanligt önamn i Norge (se NGn X 296). Mannen har varit bosatt på en sådan ö och därav, jämte barskallighet, fått sitt vedernamn. Till samma art av binamn höra sannolikt även ett par på *-auga*. En *Þordr niotar auga* nämnes DN III 118[11] (Nordfj. 1321). *Niót* har varit namn på en ö i Lindaas, Søndhordal., och ingår dessutom i önamnet Niótarey, nu Nøtterø. Mannen kan ha varit från Nøtterø, äller ock har i Nordfjord funnits en ö *Niót* äller ett gårdsnamn med *Niótar-* som förled. Därav jämte något ögonlyte har så hopfogats binamnet *niótarauga*. Namnet *krókauga*, som bäres av en orknöing *Þorsteinn* äller *Þorkell* på 1100-t. (se Flb II 439, 475), är icke lätt att förstå, om man håller sig endast till sammansättningsledernas appellativiska bemärkelse. Men fattas *krók-* som en lokalbeteckning, så blir benämningen genast begriplig. Binamnet är sannolikt fullkomligt

likartat med det närmast föregående. Så är antagligen fallet även med *kringluauga*, som bäres av en *Kálfr* † 1139 Hkr III 359, m. fl. *Kringlu-* är en vanlig förled i norska gårdsnamn. *Bryggiufótr* är ett binamn, som tillägges två personer med dopnamnet *Sveinn*, antagligen farfar och sonson. Någon sådan sammansättning är icke annars känd och icke lätt att förstå. Den rätta förklaringen är sannolikt, att mannen lidit av något *fótarmein* 'fotskada' och därjämte haft sin bostad äller sin verksamhet förlagd till en *bryggia* d. v. s. en skeppsbro, kaj. Av liknande ursprung äro antagligen binamnen *slakkafótr* och *krókfótr*. Nyisl. *slakki*, nyn. *slakke* betyder 'sänka, fördjupning'. Ett ortnamn *Slakkagil* förekommer flerestädes i de isländska pärmebreven. Om *krók-* är förut talat. Likartat med dessa är tydligen bin. *eyrarleggr*, buret av en isländing *Grímr Gunnsteins son* på 900-t. Förleden är gen. av gårdsn. *Eyrr*, som är vanligt på Island. Av binamnen på *-nef* höra också några hit: *laugarnef*, *skógarnef*, *váganef*. Flera andra skulle kunna nämnas, såsom *gǫtuskegg*, *mostrarskegg*, *holtkampr*.

Detta slags binamn bildar tydligen en motsvarighet till sådana personbeteckningar som *Hvamm-Sturla*, *Eggiar-Kálfr*, *Steigar-Þórir*. Skillnaden är blott, att äfterleden i de senare är ett dopnamn, i de förra ett binamn. I båda fallen utgör äfterleden det egäntliga namnet, vartill hemortsangivelsen fogas som en närmare bestämning.

Ett flertal andra, delvis ganska svårförklarliga personbinamn äro enligt min mening till ursprunget överensstämmande med de åvan omtalade. *Guðlaugr ausuglámr* heter en i Sturl. saga omnämd isländing. Det enkla *glámr* träffas både som dop- och binamn. Det är det nyn. *glaam* 'en gloende person', men även 'gäck, narr'. Förleden är gårdsnamnet *Ausa*, som förekommer flerestädes i Norge. Även på Island har funnits en gård *Ausa* enl. DI IV 286, V 408. Måhända har mannen hört hemma där. En parallel till detta binamn är öknamnet *hrafnistufífl* 'hrafnistastollen', som pålades Ketill hængr i hans ungdom. I början av 1100-t. omtalas en *Árni fiǫruskeifr*. Senare leden i detta binamn

kan vara adj. *skeifr* 'skev, sned' äller ock ett därtill svarande subst. **skeifr* = nyn. *skeiv* 'tafatt, klumpig person'. Förleden anger, att han varit bosatt vid havsstranden. Dubbelbinamn ser jag vidare i *blátannarskegg* (*Bǫrkr bl.* son till en lmn). Han har varit behäftad med samma lyte som Haraldr blátǫnn och därjämte haft ett på något sätt märkvärdigt skägg. *Eyvindr auðkúla* lmn har fått sitt binamn sammansatt av rikedom och puckelryggighet. En *Agmunder atofisker* nämnes EJ 299. *Fiskr* finnes även osammansatt som binamn. Tillägget *ato-* är gen. av fvn. *áta* 'ätande, föda' och anger glupskhet liksom i nyn. *aatedyr*, *aategarp* 'storätare'. En liknande bemärkelse ligger säkerligen även i binamnet *brauðnefr* (*Þormóðr* † 1254). Än tydligare är det fallet med *brauðbelgr*. *Helgi bunhauss*, farbror till en lmn, Ln 89, 204. Hur detta vedernamn skall fattas, är icke så lätt att förstå. Äfterleden *-hauss* 'huvudskål, hjässa', i detta sammanhang utan tvivel med bibetydelsen 'skallighet', företräder, som vanligt i fråga om kroppsdelar, hela personen (pars pro toto). Förleden torde vara det nyn. *bun* 'tungt och bullersamt arbetande person'. En sådan kallas ock *bunhest*, vilket ju starkt påminner om *bunhauss*. *Bion Ganefsson* i notisboken från Hoprekstad DN XIII 2 o. f. Det ligger nära till hands att antaga felskrivning för *Hanefs*, men någon nödvändighet är detta icke. *Ganefs* kan mycket väl fattas som gen. av ett binamn *gánefr*, vars förled kan vara antingen densamma som i adj. *gálauss* 'oaktsam, lättsinnig', äller ock det med v. *geyia* 'skälla' sammanhängande *gá*, som ingår i *goðgá*, *hundgá*. Om *nef* i sådana förbindelser är förut talat. Samma slutled ha ett par andra enligt min mening hit hörande binamn. *Kerlingarnef* bäres som vedernamn av två isländingar: *Arnórr Biarnarson* på 900-t. och en *Sigurðr* på 1100-t. »Käringnäsa» översätter K. Rygh, men som käringar icke äro utrustade med annat slags näsor än folk i allmänhet, så kan denna översättning knappast sägas innebära någon förklaring. Historien är nog densamma som vi känna från det föregående. *Nef* är det egäntliga binamnet, föranlett av någon felaktighet äller annan egendomlig beskaffenhet hos bärarens luktorgan, och

-leden anger något oss obekant förhållande till en gammal -nna, kanske en mor. På så sätt blir namnet begripligt. *Biǫrn -karnef* kallas en norrman † 1188. Även det ett besynnerligt -namn. K. Rygh och Fritzner anse det liktydigt med *flatnefr* '-lattnäsa'. Det är näppeligen den rätta förklaringen. *Brik* har -unnits som gårdsnamn i S. Odalen (se NGn III 192) och på -land nämnes en *Brikarklettur* DI V 674. Förleden skulle så-'edes kunna vara ortnamn och *brikarnef* alltså likartat med flera -ovan omtalade. Men en annan förklaring är möjlig och kanske -sannolikare. *Brik* har i fornspråket betydelsen 'bräde', men även 'kort bänk vid sidan av dörren'. Likaså i nynorskan. En man, som fått sig plats anvisad på en sådan bänk, kunde därav ha fått binamnet *brikarnef*. En tredje möjlighet kunde också tänkas, nämligen att *brikar-* är gen. av det nyn. *brik* f. 'stor og kneisende kvinde'. Binamnet vore i så fall ett sidostycke till det ovan berörda *kerlingarnef*. Som binamn träffas även *brikingr* (*Þorkell brikenngr* isl. år 1239). Det är möjligen en avledning av *brik* i någon av ordets nyss nämda betydelser. Benämningen blir väl då ungefär liktydig med *brikarnef*. Skrivsättet *-enngr* i st. för *-inngr* gör emellertid tolkningen osäker. Finnur Jonsson (Aarb. 1907 s. 291) och Evald Lidén (Stud. i nord. filol. I s. 18) fatta det som en sammansättning *brik-kengr*, men ett sådant binamn förefaller svårförklarligt — så vida icke även här skulle försticka sig ett dubbelbinamn: *kengr* 'krok' och *brik* (var. *brikar-*) som i *brikarnef*.

Det gives en mängd andra tvåledade personbinamn, som komma att te sig i ett klarare ljus och bliva lättare begripliga, om man blott fasthåller, att de icke äro sammansättningar i vanlig mening utan sammanställningar av uttryck för egenskaper hos en person utan språkligt samband inbördes. *Skeiðarnef* t. eks. kan icke tolkas på samma sätt som *krákunef* äller *hauknefr*. Det skulle då bli 'skednäsa' äller 'skeppsnäsa', som icke ger någon rimlig mening. Betydelsen är nog ungefär 'mannen med näsan' (trubb-, platt-, stubb-, örn- l. dyl.), 'han som ägde äller styrde äller for med skeiden', ni vet. Hans egäntliga binamn är då

nef, och så skrives han även på ett ställe (Gþ 6[1]). Därtill har så fogats ett annat kännemärke, nämligen att han var ägare av äller styrman på en viss skeið 'långskepp'. Ett alldeles likartat kvinnligt binamn är *knarrarbringa*, vilket anses betyda »med bröst som en skeppsstam». En sådan jämförelse synes dock ganska besynnerlig. Namnet bör säkerligen tolkas på samma sätt som det föregående. I vilken relation bärarinnan stått till en *knǫrr*, är numera omöjligt att avgöra. Måhända som ägarinna.

Att genomgå alla enligt min mening till denna binamnsklass hörande fall torde vara obehövligt. Blott ännu en särskilt märklig grupp må något vidröras. Det är namnen på *-langr*, som nästan alla höra till de mindre lättförklarliga. *Langr*, *langi* är ju ett vanligt binamn och betecknar naturligtvis en långväkst person. Så utan tvivel även som slutled i sammansättningar. Vad betyder nu ett sådant binamn som *ferðalangr?* Finnur Jonsson översätter det med 'en som gör många och långa resor', således en berest man, i vilken mening ordet ännu lär användas på Island. Men en annan uppfattning är möjlig och, som jag tror, sannolikare, nämligen att förleden anger ett kringflackande levnadssätt och slutleden att mannen var lång till väksten. Alltså vad jag kallar ett dubbelbinamn. *Haklangr* anses innebära, att mannen hade en lång haka, men i så fall borde väl formen ha varit *hǫkulangr* äller snarast *langhaka*. Förleden är säkerligen icke *haka* utan det från nyare nordiska språk välbekanta n. *hak* 'skåra, inskärning', vilket använt som personbeteckning säkerligen anger harmynthet. Det förekommer också osammansatt som binamn. Slutleden som i föregående. Alltså en harmynt och högväkst man. Av detta *hak* kan även dopnamnet *Haki* vara bildat. *Hærulangr* anser jag vara att fatta på samma sätt: en gråhårig och storväkst man. *Tunnulangr* 'lång som en tunna'? (K. Rygh). Däri skönjes ingen rimlighet. Namnet antyder nog en högrest gestalt, och tillägget *tunnu-* är föranlett av någon tillfällig händelse, vari en tunna spelat en roll. En annan möjlighet är, att *tunnu-* var ett öknamn på mannens mor äller far. En *þonny tunna* år 1376 DN XI 59. *Snoppulangr* anses vara sammansatt

av *snoppa* 'snut, nos, snabel' och adj. *langr* och översättes med 'snudelang' (Finnur Jonsson) äller 'med fremstaaende mund' (K. Rygh). Men en människas snut kan näppeligen få epitetet lång, och *langr* kan svårligen användas i betydelsen framskjutande. Jag förmodar, att *snoppa* varit faderns äller moderns binamn och mannen tillika varit högrest. Namnet är då likartat med sådana bildningar som *Gró-slappi*, *Hǫllu-slappi*, blott med den skillnaden att ett binamn trätt i stället för dopnamnet. *Slappi* betyder 'lång, skranglig person'. Ett annat likartat binamn är *slattusveinn*, bildat av nyn. *slatta* 'sluskig kvinna', moderns öknamn, och *sveinn* 'pojke'. Huru *Biarni húslangr* fått sitt binamn omtalas i Skarđzárbók (Ln[1] 324). Han hade fraktat hem virke från Norge och byggt ett eldhús, som tydligen betraktats som en märkvärdighet på Island. Att han dessutom varit lång till väksten visar slutleden i namnet. Jag ser i historien om detta binamn en bekräftelse på riktigheten av den åvan givna förklaringen av *skeiđarnef* och *knarrarbringa*. Att binamnet *iarđlangr* är tillkommet på ungefär samma sätt som *húslangr* är högst sannolikt. Till belysning av den i det föregående behandlade metoden att bilda binamn må slutligen anföras ett fall ur egen erfarenhet. En person med ett namn på *Sjö-:* Sjöberg, Sjöholm l. dl., var tillika mycket välfödd. Han fick öknamnet *sjöfläsket*, som nog icke vore lätt att förklara, om man icke kände sammanhanget.

Att en mängd personbinamn hava sitt ursprung i ortnamn är känt, men i en del fall kan detta vara mindre tydligt och oomtvistligt. *Kobbeltveit* är namn på två gårdar i Søndhordaland, den ena i Aarstad, den andra på Stora Sartor. Den senare skrives *Kopphildartweitt* NRJ IV 475 (1528). Den har således namn efter en *Kopp-Hildr*. Att samma kvinna givit namn även åt [illegible]n i Aarstad, är högst sannolikt. Men varifrån har denna [illegible]Hildr fått sitt namntillägg? I Gjerstads socken på Osterøen [illegible]n Bergen finns en gård med namnet Koppen (se NGn XI [illegible] f.). Sannolikt är Kopp-Hildr född på denna gård och [illegible] grund fått gårdens namn som tillägg till sitt eget.

Det tör således vara en bit bygde- och personhistoria som döljer sig i denna lilla namnförlängning. I en gårdsfogderäkning från Holar meddelad i Dipl. island. III 405 o. f. förekommer en person med namnet *Giorfæingr*. Att detta är ett binamn, och dopnamnet utelemnat, är tydligt. Flera andra fall av samma art finnas i urkunden. *Giorfæingr* är uppenbarligen avledning av ett ånamn, som bör ha lytt *Giorfa*, äller i normaliserad form *Giǫrvá*. Nu omnämnes i Fóstbrœðra och Grettis saga en *Gervi-*, *Giǫrvidalr* och på ett par ställen i pärmebreven en *Gioruidals aa*, vilken senare nog även haft en kortare form *Giǫrvá*, sammandragen av *Giǫrva á*. Det är den å som genomflyter Giǫrvidalr. *Giǫrvi*, *-a* anser jag vara svaga formen av ett annars icke uppvisat adj. **giǫrr*, som förhåller sig till subst. *giǫr*, *ger*, *gor* n. 'gorr, dy, gyttja' liksom t. eks. adj. djup, lugn till de likalydande subst. *Giǫrvá* är således 'den dyiga ån' och *Giǫrvidalr* 'den gyttjiga, sumpiga dalen'. *Giǫrvá* har väl även varit namn på en gård i samma dal och av denna har fogderäkningens *Giorfæingr* sitt namn. *Hafarder glysbuđ* skrives en man från Voss DN I 133[17] (1317). Binamnet tycks vara en sammansättning av *glys* 'glitter, prunk' och *búđ* 'bod'. I Kraakstads s:n, Follo, har funnits en gård *Glisbud* (se NGn II 49), vilket tydligen är samma ord som binamnet. O. Rygh förmodar, att det betyder en 'krambod, hvori stads og pynt sælges', galanterivarubutik således. Men någonting i den vägen fanns väl knappast på den tiden, åtminstone icke på landsbygden. Sannolikare synes mig vara, att benämningen är att fatta såsom ironisk, ett spenamn: prakt- äller prålbod, ungefär som när en prålig villa i vår tid omdöpes till Fåfängan äller Grannlåten, vilket icke lär vara utan eksempel. Att spenamnet sedan lätt kunde överflyttas på upphovsmannen själv, är icke ägnat att förvåna. *Þorkell fana keli* heter en man omtalad i Sturl. saga. Finnur Jonsson menar att *fana* är gen. pl. av *fǫn* f., sv. 'fan'. Formellt är ju detta möjligt, men att få någon förnuftig betydelse ut ur en sådan sammanställning, synes nästan ogörligt. Då det uttryckligen anges, att han var norrman, så är det väl all sannolikhet för, att

fana är gen. av sockennamnet Fane i Søndhordaland. *Keli* är givetvis en smekform av *Þorkell*, och äfternamnet bör i normaliserad skepnad skrivas *Fana-Keli*. Då den mycket omtalade *Guđólfr á Blakkastǫđum* (i Asker) flerestädes skrives *G. blakkr*, och hans frilla *Ása blokk*, så synes det vara tämligen tydligt, att det är förleden i gårdsnamnet, som här gjorts till personbinamn. En yngre ägare av samma gård skrives DN V 325 (1408) *Vlfvær blakær* a Blakkastadom, vilket bekräftar iakttagelsen. *Busku-Skeggi* St II 313[18] (1264) skulle måhända ha kunnat få sitt namntillägg på liknande sätt. En *Buskolækr* nämnes DI IV 212 (1397). Sannolikare är väl dock, att *buska* varit ett av modern buret binamn. Såsom manligt sådant finnes *buskr* i Norge, och *buska* kan vara en femin. motsvarighet därtill. Då *Busk, Buskar* och sammansättningar därav finnas som gårdsnamn flerestädes på Östlandet i Norge, så är det icke omöjligt, att binamnet *buskr* kan vara härlett från något sådant. Såsom antagligen av ortnamn bildade personbinamn kunna åtskilliga flera nämnas. Så *hískr: Eirikr hiiskr* DN XI 24 (Stord c. 1330). Då *His* sannolikt varit ett äldre namn på Varaldsøen (se NGn XI 1), kan *hískr* vara en avledning av detta önamn. Äller av gårdsn. Hisken i Finnaas? Ett annat är *barmr:* Halldórr b. Sturl. s. II 50 o. f. (1244). Appell. *barmr* synes i ingen av dess olika betydelser vidare lämpligt som binamn åtminstone för en man. Troligare är då, att det är det både i Norge och på Island flerestädes förekommande gårdsnamnet *Barmr*, *Barmar*, som givit upphov till detta binamn. Sammaledes torde det på Östlandet i Norge icke ovanliga bygde- och gårdsnamnet *Bingen* (se NGn V 42 o. f., VI 366) hava framalstrat binamnet *bingr*, som bäres av två män från Smålenene omkr. 1430. Likaså har nog *Ásvarđr harmr* omkr. 1240 sitt namntillägg av *Harmr*, bygden omkring Velfjorden, snarare än av appell. *harmr* 'sorg'. En *Eindride Skuadra* NGL II 490 (omkr. 1270) är sannolikt far till *Eilifr Skuadra, Skođra* DN II 36 o. ff. (Nidaros 1297), skriven *E. a Skuadru* DN II 56[31]. *Skvađra, Skođra* är således tydligen en gård, sannolikt i Tröndelagen. *Skorenn* skrives 1631 en nu försvunnen gård i

Meldalen och *Skaara* kallas i dagligt tal gården Huseby i Børseskognen (se NGn XIV 164, 293). En av dessa tycks kunna vara det medeltida *Skvaðra*, *Skoðra*, snarast väl det senare. *Bárðr brimsteinn* heter en birkibeinn i början av 1200-t. Då *brim* betyder 'bränning' och *steinn* 'sten, klippa', så har man svårt att härur få fram något förnuftigt personbinamn. För en klippö, som ligger utsatt för storm och sjögång, kan däremot *Brimsteinn* vara en mycket naturlig benämning. Nu finnes långt ut till havs utanför Vega i Nordland en ö och gård *Bremsteinen* (se NGn XVI 34). Ifall denna ö är ensam om namnet, så var *Bárðr br.* utan tvivel därifrån. Gårdsnamn är nog även det binamn, som bäres av *Þorgils gloppa* † 1263. Nyn. *gloppa* 'klyfta, håla' förekommer, enkelt äller i sammansättning, såsom gårdsnamn flerestädes i Norge. En hustru *Margreta Gulæyru kona* DN II 278 (Norderhov, Rgr., 1358). *Gulæyra* ser ut att vara ett gårdsnamn, som i så fall får räknas till de försvunna, enär något sådant nu icke finnes i Norderhov. Förleden *Gul-* kan vara förkortning av ett ånamn *Gula* och slutleden nyn. *øyra* 'gruset stykke land' (Ross). *Gulæyra* kan förövrigt vara naturnamn, icke gårdsnamn.

Till denna genom förmedling av ortnamn uppkomna klass av personbinamn kunna enligt min mening även hänföras två till utseendet ganska egendomliga och, såvitt jag vet, hittills oförklarade binamn, nämligen de som bäras av den bekante *Arnliótr gellini* † 1030 och den något yngre *Oddr kikinaskáld*. Redan i sin yttre habitus visa *gellini* och *kikina-* ett släkttycke, som självmant leder tanken hän på ett likartat ursprung. Sammanhanget torde vara följande. Det kan knappast vara tvivel om, att åtskilliga svagt böjda dopnamn äro bildade av ortnamn: Dali av Dalr, Holti av Holt, Ruði av Ruð o. s. v. Att sammaledes bör vara förhållandet med binamnen, har man all anledning att i förväg taga för givet. Fråga är väl rent av, om det icke härvidlag liksom ofta annars är binamnen, som gått före och banat vägen. *Garði* förekommer både som dop- och binamn. Likaså *Grundi*. I Cod. fris. (s. 254, 256) omtalas en *Þorgisl hastaði* såsom Harald hårdrådes fosterfader. Om honom heter det, att

»hann var kyniaðr af þeim bæ er heitir [á] Hastoðom i Noregi». Här har man således ett urkundligt styrkt fall av det slags namnbildning, som här är i fråga. Även det enkla *staði* finns som binamn på Island. En gård *Haastad* finnes i Selbu, så ock i Aa, Tröndelagen (se NGn XIV 382). Såsom ytterligare eksempel kunna anföras *dragi*, *lundi* och sannolikt *slíðri*, *vaði*. Nu finnes i Røken en gård *Gjellum*, i medeltiden skriven dat. *Gellin*, *-ini*, *Giellini* (se NGn V 341). Sammaledes skrives *Gjellum* i Modum på ett ställe *Gellini* (se NGn V 224) och *Gjelle* på Voss *a Gellini* år 1343 (se NGn XI 555). Äfter en sådan gård kan *Arnliótr gellini* ha fått sitt binamn. Den bör emellertid ha varit belägen i Jämtland äller det svenska Norrland, enär Arnljot säger sig ha sin släkt i Jämtland och Hälsingland, som på den tiden omfattade hela den av svenskar bebyggda delen av Norrland. Huruvida i dessa trakter finnes spår av något gårdsnamn *Gellvin-Gellin*, har jag icke lyckats med säkerhet utforska. *Gälven* i Själevad, Ångermanland, ser ju icke omöjligt ut, men det vore ganska egendomligt, om nutidsnamnet skulle framvisa en ursprungligare form än den, som binamnet *gellini* antyder omkr. 1000. Att namn på *-vin* funnits i Jämtland är dock sannolikt, då de äro vanliga i tillgränsande norska landsdelar [1]. Den gård, som givit upphov åt binamnet *kikinaskáld*, bör ha hetat *Kikin*, urspr. *Kikvin*. Sådana finnas också flerestädes: i Ullensaker, i Fjelberg, i Saude, Telem., och i Halsaa. Härom närmare NGn XI 87, VII 219, IX 71. Namnet kan icke innebära, att skalden själv skulle ha bott på äller härstamma från ett *Kikin*, men väl att han diktat något kväde om en man med binamnet *kikini*. Jfr sådana bildningar som *danaskáld*, *orraskáld*, *skakkaskáld*.

Þorgils fudhundr kallas en av birkebejnarnas hövdingar i början av 1200-t. Esp. 459[3], Hs8la 281[22], men binamnet skrives *fuðendr* Esp. 448[17], Fms IX 17, 37. *Fuðhundr* ser ut som en sammansättning av *fuð* f. 'cunnus' och *hundr*. En sådan skulle ju ge god mening, och mycket möjligt är, att skrivarne upp-

[1] Jag har senare kommit att tänka på gården Gällö i Jämtl. Det kan 'rit urspr. Gell-vin.

fattat ordet på detta sätt. *Fuđendr* måste då betraktas som felskrivning. Jag tror emellertid, att båda läsarterna kunna vara riktiga äller i det närmaste riktiga. *Fuđendr* kan vara en avledning av *fuđ* likartad med *heilendr, leiđindr* och, enligt min mening, dopnamnen *Erlendr*, *-andr* och *Iǫrundr-Iarandr*, *-indr*. Vokalväksling har ägt rum i denna avledningsändelse liksom i ett flertal andra sådana. Är *fuđendr* en adj. avledning av *fuđ*, så har denna haft en sidoform *fuđundr*, och denna kunde lätt missuppfattas som en sammansättning med *hundr*. Med denna uppfattning av ordet undgår man nödvändigheten att operera med felskrivning, som ju om möjligt bör undvikas. Är den riktig, så är binamnet språkligt intressant såsom utgörande ett nytt bidrag till den märkvärdigt fåtaliga gruppen av adj. avledningar på *-endr*, *-indr*, *-andr*, *-undr*. De av dessa bildade subst. på *-endi* o. s. v. äro betydligt talrikare.

Sporadiskt förekomma i alla nordiska länder sådana namnbildningar som *Pálna-Tóki*, *Halla-Geir*, *Mána-Liótr*. I allmänhet äro de nog omskrivningar för Pálna son o. s. v. Men icke alltid. Om isländingen *Ásu-þórđr* berättas, att han fick sitt namntillägg med anledning av ett kärleksförhållande till en änka vid namn Ása. Något liknande gäller troligen om *Helgu-Steinar*, vars far hette þórarinn och modern þorgerđr. Såsom en motsvarighet till sådana bildningar har man säkerligen att betrakta ett par vid första påseende ganska egendomliga binamn. *Árni Brigiđar-* l. *Brigđarskalli* kallas en sysselman i Bergen † 1161 Hkr III 436 m. fl. *Iuarus Katrinu kollr* skrives en presbyter nidrosiensis 1280 DN III 18. Dessa benämningar angiva, att båda lidit av skallighet samt att de stått i något förhållande till en namngiven kvinna. De äro således vad jag kallar dubbelbinamn och alldeles likartade med de åvannämda Pálna-Tóki, Ásu-þórđr etc., blott med den skillnaden att ett binamn trätt i stället för ett dopnamn.

Mođolfr diacne kallađr *ganimađr* Sturl. s. II 114 (1249). Förleden *gani-* har ansetts sammanhänga med v. *gana* 'gapa' och *gan* 'rop, skrik'. Men denna härledning möter, såvitt jag kan förstå, formella svårigheter. Förleden borde i så fall lyda *gan-*,

icke *gani-*. Det är intet som hindrar, att stamvokalen kan vara lång. Således *gáni-*, vilket kan vara svaga formen av ett adj. **gáinn* motsvarande nyn. *gaaen* 'var, uppmärksam, försiktig'. Att mannen i en del handskrifter benämnes *M. gani* betraktar jag som en bekräftelse på den här givna förklaringens riktighet. Betydligt släkttycke med det föregående visar binamnet *gasi maðr: Guðmundr g. m.* skriven gen. *gasi mannz* St I 52 o. f., men *gasi* Ln 250. Kanske har även här förefunnits en växling *gasi maðr* och enbart *gasi*. *Gasi* anser jag vara svaga formen av ett adj. motsvarande nyn. *gas* 'kneisende'. *Gasi maðr* således 'en man som sätter näsan i vädret'. Gen. av detta skulle ju rätteligen vara *gasa mannz*, men osäkerhet i böjningen visar sig även annars i liknande fall t. eks. *langa diákn* St II 23[17] för *langi diákn*.

Som binamn förekommer några gånger på 1300-t. *kúfr*, som tydligen är det nyn. *kuv* 'rundad topp l. hög, höstack', men även 'puckel'. Säkerligen är det samma binamn som ingår i det nu försvunna gårdsnamnet *Kufþwæit* i Solum, Grenl., EJ 17, skrivet *Kupstwet* DN XI 211 (1479). En avledning av detta *kúfr* ser jag i det *kufin-*, som bildar förleden i binamnet *kúfinhetta* (*Þorer kuuin hetta* 1334 DN I 186). **Kúfinn* synonym till fvn. *kúfóttr* 'rundad, klotformig'. Binamnets betydelse blir då 'rundluva' äller 'toppluva'.

Blindr h. illi eða bavís kallas en diktad personlighet i Hrómundar saga Greips s:ar, men i en av de rímor, varpå sagan är grundad, heter han *bǫlvíss* (Rímnasafn I 407). *Bavís*, äller rättare *báviss*, och *bǫlvíss* behöva icke vara oförenliga. De kunna vara växelformer av namnet, den förra norsk, den senare isländsk. Jfr *Bárekr* för *Bǫðríkr* och *Alvir* jämte *Ølvir*. Figuren är väl egäntligen densamma som Eddans *Blindr inn bǫlvísi*.

Skrauthanki är ett binamn, som redan för medeltida avskrivare varit svårbegripligt, såsom synes av de många missuppfattningar, vartill de gjort sig skyldiga. Slutleden tycks vara *hanki* 'ring, stropp, ögla', sv. 'hank', och har så fattats av föregående uttolkare. Men redan detta ords sammansättning med

skraut 'prakt, prål' förefaller besynnerlig, och hur en sådan sammansättning skulle kunnat användas som personbeteckning är än mer obegripligt. *Hanki* kan i denna förbindelse icke vara motsvarigheten till vårt *hank*. Det gives också en annan möjlighet, som synes långt bättre motsvara rimlighetskravet. *Hanki* kan vara en diminutivform av *hani* 'tupp' och kan då översättas med 'ungtupp' äller något dylikt. *Hani* är ett icke ovanligt personbinamn och *hanki* är icke häller orimligt såsom sådant. Förleden *skraut-* kan då innebära antingen att mannen haft en ståtlig figur äller att han röjt benägenhet för prunk och prakt. Jfr sådana namn som *Skraut-Oddr*, *Skraut-Mangi*. Diminutivbildningar ser jag även i *gake* (*Biorn g.* DN XV 79. 1464) av *gá* f. 'hädelse', alltså *gáki*, och *ioke* (*Auđun i.* DN III 53 o. f. 1301) av *iór* 'häst', alltså *ióki*.

En *Hermundr kuađa* omtalas i slutet av 1100-t. Esp 362 m. fl. Hur ett sådant ord som *kváđa* 'kåda' äller 'råmjölk' kunnat bli personbinamn, är icke så lätt att förstå. Möjligen kan det ha skett genom förmedling av något gårdsnamn. *Kváđa* och sidoformen *kvæđa* bildar förleden i några sådana (se NGn XI 321 o. f.). Till bärare av detta binamn bör sannolikt även räknas Ión Kálfs s. ins ranga. Hans binamn förekommer endast i oblik kasus: *koþo*, *kauđo* Msk 219, Esp 189, 192, felakt. *kavko* CFr 331, 333, *kuso* Msk 216. Munch och K. Rygh ansätta som nom. form *kauđa*, som vore ett annars okänt ord, Finnur Jonsson däremot det endast från nyisl. bekanta *kađa* 'höna'. Det senare är ju möjligt, men sannolikare synes mig, att de anförda skrivformerna tillhöra nom. *kváđa*. Om formutvecklingen i detta ord se Noreen, Altnord. gram. § 74, 11, Altschw. gram. § 65, 7. En tredje bärare av namnet är möjligen *Eilifuer kauda* EJ 223.

Gårdsn. *Skromsholmen* i Hof, Solør, skrivet *Skrombuls holmar* EJ 458, säger sig O. Rygh (NGn III 270) icke kunna förklara. Månne icke förleden är ett binamn *skrǫmbull?* Detta kan vara ett adj. till härledningen samhörigt med nyisl. *skrambi* 'djävul', som Torp anser vara besläktat med nyn. *skramp* 'mager och knotig person'.

Hur har ett sådant ord som *bǫrkr* 'bark' kunnat få användning både som dop- och binamn? Troligen är det dels tallbarkens skrovliga yta, dels dess rödbruna färg, som föranlett ordets bruk som binamn på personer med skrovlig hud äller rödbrun hy. Hästar med denna färg bruka i Norge få namnet Borken. Som personbinamn finns även avledningen *barkaðr*. Binamnet har som vanligt övergått till dopnamn.

Sigwardus binfole heter en man omtalad DN IV 45 (1299). Förleden i binamnet torde vara det nyn. *bin*, *bine* 'något att glo på', vartill v. *bina* 'stirra nyfiket på' och *binast* 'skocka sig samman av nyfikenhet', om kreatur, vilka ord icke annars påträffats i fornspråket.

Steinbiorn kortr, g. *kartar*, heter en landnamsman. Omkr. 1250 nämnes i Sturl. saga en *Guthormr kavrtr*, d. *kavrt*. Att man i detta binamn har en u-stam *kǫrtr*, g. *kartar* synes uppenbart. Det nutida *kart* och nyn. *kort* 'kart, knart' torde alltså vara en ursprunglig u-stam alldeles som t. eks. *bark*, *katt*, vilket icke tycks ha uppmärksammats av grammatici. Torp (i Nyn. etym. ordb. s. 310) fattar nyn. *kort* såsom »avlydende» till *kart*. Det är säkerligen missuppfattning. *Kort*, *kart* förhåller sig till *kǫrtr* alldeles som *bork*, *bark* till *bǫrkr* äller *knott*, *knatt* till *knǫttr*. Från senare tid har man i Norge ett binamn *korter*, som möjligen är identiskt med föregående, men även kan vara det lånade adj. *kortr*, alltså osäkert. Det *Karta-*, som bildar förled i åtskilliga norska gårdsnamn, t. eks. det flerestädes på Östlandet förekommande Karterud, är väl åtminstone delvis det här i fråga varande binamnet. Se härom NGn II 11 och X 151.

Botolfr begla heter en orknöing i mitten av 1100-t. Flb II 499. Binamnet är tydligen det nyn. *begla* 'vrångvillig och hindersam person', besläktat med nyisl. *bagi* 'skada' och v. *baga* 'vara i vägen, till hinders' (Torp, Ordb. s. 14). En adj. avledning av detta är väl binamnet *bægliotr*, buret av en norrman DN III 137 (Værdal 1325). Alltså i normaliserad form *beglióttr*. K. Rygh lämnar dessa binamn oförklarade. Jfr Aarb. 1907 s. 298.

Ett nu försvunnet gårdsnamn *Hiaranderud* i Raade, Sml., DN VIII 72 (1317. Avskr. 1400) skrives *Hiernarwdh* DN II 532 (1432). Det nuvar. Jørenrud i Kraakstad, Follo, skrives *Hiærrandarud* EJ 118, *Hiærændherud* DN XVI 205 (1457), men *Jørenrud* redan på 1500-t. Förleden i dessa gårdsn. är tydligen *Hiarrandi, -dr* bekant som dopnamn på Island och i Norge. Detta är part. præs. av ett verb **hjarra* 'skorra, knarra', som står i samma förhållande till *skerra* — *skorra* — *skarra* som t. eks. *skera* till *hiorr*, *skagi* till *hagi* o. s. v. (se Noreen, Altn. gram. § 312, 1). Av ordets betydelse kan man sluta sig till, att namnet hör till dem, som från början varit binamn, ehuru det icke anträffats som sådant. *Hiarranda-* i gårdsnamn kan således möjligen vara binamn. Såsom synes har denna namnled i Norge redan i förra delen av 1400-t. förkortats till *Hiærna-*. Liknande sammandragningar träffas även annars icke så sällan i norska gårdsnamn t. eks. *Dynianda skæid* DN II 105 (1315), men *Dunskeid* EJ 282, nu Dønski i Bærum (se NGn II 141), *Skiarranda sund* CFr 511, nu Skjernøsund i Halsaa äfter ön Skjernø, som tydligen en gång hetat *Skiarranda ey*. Även i Sverige träffas *Hiærna-* som förled i några gårdsnamn anförda hos Lundgren, Personn. s. 104. Tilläggas kan *Hiærnabærghum* 1405 DS ns. I 426. Lundgren antar, att detta *Hiærna-* representerar ett dopnamn *Hiærne*, men något sådant förekommer ingenstädes annars, såvida man icke däri får se en sammandragning av ett *Hiærrande* motsvarande norsk-isl. *Hiarrandi*, vilket i belysningen av åvan anförda norska företeelser ingalunda förefaller osannolikt. Jag tror alltså, att det svenska *Hiærna-* är av samma ursprung som det norska. Som dopnamn tycks *Hiærrande*, som sagt, icke vara anträffat i Sverge, men detta behöver icke hindra, att det kan ha funnits och har det funnits, så kan det på 1300- och 1400-t. gott ha fått formen *Hiærne*. Liknande sammandragningar äro ju icke ovanliga i dopnamn t. eks. *Øyndr*, *Øndr* för *Eyvindr* redan på 1300-t., för att nu icke tala om de förhistoriska såsom *Þórðr* för *Þorrøðr*, *Gormr* för *Goðormr*. I Sverge finns emellertid *Hiærne* som adligt släktnamn på 1300- och 1400-t. Älste kände bäraren är en både i

svenska och norska urkunder förekommande *Johannes* l. *Jens Hierne*, *Herne*, g. *Hiarna* † 1390. Detta *Hiærne* är säkerligen från början ett binamn, som övergått till släktnamn. Med sköldemärket, som är en båt, kan det icke ha något samband. Hur skall nu detta släkt- äller binamn förklaras? Man har fattat det som appell. *hiarni* 'hjärna', men benämningar på inre kroppsdelar användas, mig veterligen, icke som personbinamn i forntiden, åtminstone icke på västnordiskt område. Iakttagelserna beträffande *Hiarranda-* > *Hiærna-* i de norska gårdsnamnen har hos mig framkallat tanken, att även släktnamnet *Hiærne* kanske kunde vara en sammandragning av urspr. *hiærrande*. Från betydelsens synpunkt möter intet hinder. 'Den skorrande' är ett mycket antagligt binamn. Av det liktydiga *skorri* förekommer ett flertal fall i Norge under medeltidens senare del. Fråga blir nu, huruvida möjlighet äller sannolikhet förefinnes, att ett urspr. *hiærrande* i binamnsställning kunnat framträda i formen *Hiærne* på 1300-talet. I dopnamn, som varit underkastade en långt kraftigare nötningsprocess, vore en sådan utveckling mycket antaglig. Likaså i sammansatta ortnamn, såsom åvan visats. Hos binamnen har jag icke märkt några sådana tendenser, vilket också vid närmare övervägande måste betraktas såsom helt naturligt. De äro av långt mera efemär art än andra egennamn, komma och försvinna och gå icke i arv, åtminstone icke i långarv från led till led. Med släktnamn skulle ju enligt nutida begrepp förhållandet vara ett annat, men de medeltida släktnamnen ha inga gamla anor här i norden. Det måste således betecknas som tvivelaktigt, om av ett *hiærrande* såsom binamn kunnat utvecklas t släktnamn *Hiærne*. Men om nu denna utväg skulle befinnas ıjälpligt stängd, så kunde dock måhända en annan möjlighet nkas. *Hiærne* skulle, i denna form, kunna förskriva sig från tt gårdsnamn med *Hiærna-*, alltså urspr. *Hiærranda-*, som förled. Binamn visa sig stundom vara bildade på detta sätt, t. eks. det ·an nämda Guðólfr blakkr á Blakkastǫðum. Då släktens ur·ungliga hemmahörighet är okänd, kan ju detta icke bli annat ·ning, vilket förövrigt kanske måste sägas om det här

gjorda förklaringsförsöket i sin helhet, ehuru det synes mig ha åtskilligt för sig. Längre kommer man icke beträffande binamns förklaring i ett mycket stort antal fall. En annan kan måhända finna en bättre motivering för mitt förslag än jag lyckats åstadkomma.

Dopnamnet *Eyvindr* måste alltjämt räknas till de till ursprung och härledning oklara. Noreen har i Namn o. bygd I s. 148 med tvekan föreslagit att fatta det som en sammansättning med *vǫndr* 'käpp', som han anser ingå även i *Iǫrundr* och *Ǫnundr*. Detta måste dock, särskilt beträffande *Eyvindr*, betraktas såsom mycket tvivelaktigt. Vore slutleden i detta namn *vǫndr*, så förefaller det besynnerligt, att stamvokalen så genomgående är *i*, icke *a* äller *u*. Överhuvud synes *vǫndr* 'käpp' äller snarare 'spö' föga lämpligt såsom led i nordiska dopnamn. Man har visserligen till jämförelse *-stafr*, men blott i ett enda namn. Noreen anser ock, att en förnuftig mening finnes i sammansättningarna *Iar-vǫndr* och *And-vǫndr*, men vad skulle *Ey-vǫndr* betyda? Jag tror, att det är tryggast att hålla sig till den gamla förklaringen, enligt vilken *-vindr* är det bekanta folknamnet, samt att detta mycket väl låter sig göra. Bugges invändning i Ark. II 230, att *-vindr* icke kan vara folknamnet, emedan det aldrig skrives *-vinđr*, håller icke streck (se Dopn. sp. 256 o. ff.) Jag tänker mig sammanhanget på följande sätt. Liksom invånarne på de danska öarna kallades *eydanir*, så ha de vendiska bebyggarne av öarna på det nuvarande Tysklands nordkust benämts *eyvindr*. Inflyttare från dessa öar förekommo kanske icke i de nordiska länderna, men utan tvivel krigsfångar, vilket blir ungefär detsamma som trälar. Nu ser det ut som om trälar i allmänhet icke haft något dopnamn utan blott ett vedernamn äller öknamn, vilket i fråga om ett så främmande folkslag som venderna är mindre att undra på. För trälar härstammande från de vendiska öarna bör *Eyvindr* 'övendern' ha varit ett nära till hands liggande namn. Mig synes icke osannolikt, att första ursprunget till detta ganska egendomliga och allenastående namn kan vara att finna på denna väg. På ungefär liknande sätt till-

kommet är säkerligen ett annat egenartat och till sin bildning med *Eyvindr* närbesläktat dopnamn: *Hálfdan*. Här ligger ju bildningssättet mera i dagen. Sonen till en dansk man med en kvinna från annat land äller tvärt om, har fått sig detta namn tilldelat, möjligen av föräldrarna själva, i så fall som dopnamn, men snarare av omgivningen, alltså som binamn. Naturligtvis kan denna process ha försiggått lika väl i något annat nordiskt land som i Danmark, men då namnet visar sig tidigast i Danmark, är det sannolikt också till ursprunget danskt. I fall *Eyvindr* är tillkommet på sätt som åvan antytts, finns ingenting som hindrar, att namnet kan hava uppstått på flera skilda håll inom de nordiska länderna, och att man häri har att söka förklaringen till dess stora spridning redan i älsta tider. Det invändes måhända, att ett ursprungligt trälnamn icke bör ha haft stora utsikter att finna så flitig användning inom högre samhällsklasser. Härpå kan svaras, dels att våra förfäder uppenbarligen voro föga granntyckta beträffande namn, dels att trälarna icke bildade någon så strängt avgränsad klass, att icke en dit hörande person kunde komma sig upp i världen och vinna inträde i de fria männens krets. Det ser nästan ut som om det på Island mycket gängse namnet *Svartr* från början varit just ett sådant trälnamn. Det på en svensk runsten (Norby, Vårfrukyrka, Uppl.) förekommande *Est* (ac.) är utan tvivel ursprungl. folknamnet *eistr* 'estländing' använt som personnamn, vilket i så fall säkerligen är tillkommet på samma sätt som Eyvindr.

Av A. Kiær (NGn VII 9) och M. Olsen (NGn X 123) ha uttalats betänkligheter mot mitt antagande, att det i flera gårdsnamn ingående *Hæriks-*, *Hæres-* o. s. v. (se Dopn. sp. 489 o. f.) är gen. av ett *Hærikr* en sidoform till *Hárekr*. Men då man har *Hrørekr* och *Þrýđrekr* med genomgående omljud, så kan det väl icke betraktas såsom något oväntat äller förvånande att påträffa spår av omljud även i *Hárekr*. Den oomljudda formen har fått överhand i detta namn liksom i Þióđrekr, under det den omljudda blivit enrådande i *Hrørekr* och *Þrýđrekr*. Blandningen av omljudda och oomljudda former träffas även annorstädes: *Þúriđr*

och *þýríðr*, *þorgils* och *þyrgils*, *Astríðr* och *Æstríðr* m. fl. I *Guðríðr* har blandningen till och med åstadkommit en klyvning i två namn: *Guð-* och *Gýríðr*. Att omljudsformen av *Hárekr* uppträder blott i gårdsnamn, kan väl icke vara någon anledning till misstroende. Den har i denna särställning hållit sig kvar även sedan den försvunnit i själva dopnamnet. Den är kanske icke häller i detta så alldeles spårlöst försvunnen. *Hárekr ióta kon.* skrives *Hericus* An IV 861. *Herik* och *Hericus* anföras ock bland fornsvenska namn hos Lundgren. Slutligen är att anmärka att väkslingen mällan *a* och *æ*, *e* i förleden visar sig icke endast i det nu försvunna *Harex-*, *Hærekstadir* i Fet. *Har[e]kstaðir*, nu Harstad i Romedal, skrives *Herastadir* DN III 158 (1333). Herstad i Nes, Hdm., skrives 1446 *Harrixsta*, på 1500-t. *Hare-*, *Harre-*, *Herrestad* (se NGn III 65). Likaså skrives Herstad i Melø, Nordl., på 1500-t. *Harestad* (se NGn XVI 175).

I Norge har av det på Island icke ovanliga namnet *Klængr* uppvisats blott ett enda fall: en *Klænger*, *Klenger Oddzson* 1336—48 präst i Torvestad, Ryf. (se Dopn. sp. 697). Jag har ansett namnet antyda, att mannen är isländing. Detta uttalande grundade sig icke blott på namnets obefintlighet för övrigt i Norge utan även på dess form. Grundformen är ju *Kléingr*, varav på Island blev *Klængr*. I Norge har *é* icke övergått till *æ*, och följaktligen skulle stamvokalen i namnet där ha bibehållits. Nu anmärker emellertid Magnus Olsen NGn X 456, att *Kleng* är ett mycket vanligt nutida namn i Ryfylke, och att mitt antagande därför näppeligen är riktigt. Formen är alltså fortfarande *Kleng*, icke *Kløng*. Månne icke detta visar, att namnet härstammar från Island? Det är icke otänkbart, att överflyttningen kan ha förmedlats just av den nämde prästen i Torvestad.

Magnus Olsen anser NGn X 29, att det sällsynta norska kvinnonamnet *Allaug* är ett urspr. *Arnlaug*, som över **Arlaug* blivit *Allaug*. Förklaringen är tilltalande och skulle gärna bifallas, isynnerhet som jag icke vet något bättre att sätta i stället. Men jag kan icke se annat, än att den måste betraktas som tvi-

velaktig. Förleden *Arn-* står framför *l* i flera namn utom *Arnlaug* och *Arnlaugr: Arnleifr*, *Arnleif*, *Arnliótr*, *Arnliót*, men i intet av dessa finner man något *Ar-* för *Arn-*, frånsett en enstaka gen. *Arliotar* i en isl. handskrift, varpå ingenting är att bygga. Icke häller finns några väkselformer på *All-* i något av dessa namn. Däremot flerestädes *An-* för *Arn-* framför *l* liksom i de flästa andra ställningar. Det tycks vara blott framför labialer som *Arn-* visar benägenhet att övergå till *Ar-*: *Arbiǫrn*, några få fall, men icke *Arbiǫrg*, *Arfinnr* och *Armóðr* ofta, likaså *Biar-*, *Biærmóðr* genomgående för *Biarn-*, och *Arviðr* ofta för *Arnviðr*. Detta försåvitt dopnamnsmaterialet kan upplysa saken. Frågan tarvar närmare undersökning.

Det meningsutbyte mällan prof. Kock och undertecknad angående betoningsförhållandet mällan för- och äfternamn i forntiden, som försiggick i Bd 11—13 av denna tidskrift, har av R. Brieskorn i hans gradualavhandling »Bidrag till den svenska namnhistorien» 1912 refererats med bifogad kritik för min räkning. Jag finner det icke lämpligt äller lönande att upptaga denna tvistefråga på nytt, men vill med anledning av den mot mig riktade kritiken göra ett par anmärkningar. Förhållandena i fornsvenskan på 1300- och 1400-t., med vilka jag för övrigt var mindre förtrogen, har jag ansett så tämligen kunna lemnas ur räkningen, enär föga upplysning där vore att hämta rörande den fråga, som var å bane. Ser man till, vilka företeélser hos dopnamnen det var, som skulle förklaras av deras svagt betonade ställning framför äfternamn, så finner man, att det nästan genomgående är sådana, som förskriva sig från förliterär tid och anträffas redan på runstenarne: sammandragningar såsom i *Bárðr*, *Þórðr*, *Þólfr* m. fl., bortfall av *v* och *i* i senare sammansättningsleden såsom i *Haraldr*, *Finniþr*, *Þýri; Brunolfr*, *Þorburn*, *Þorderfr*, *Sigderfr;* assimilationer såsom i *Abiun*, *Sibiun* m. fl. Tidsskillnaden får således räknas äfter århundraden. Även om det kunde bevisas, att betoningen ifråga var densamma på 1300-t. som i våra dagar, så följer därav icke, att den också var det på 900-

och 1000-talet. Vid undersökningar rörande aksentueringen är det vidare naturligtvis det talade språket man har att hålla sig till, och det skrivna endast för såvitt det kan anses någorlunda troget återge talspråket. För kännedomen om det svenska namnskicket under medeltidens två sista århundraden utgöra pärmebreven den förnämsta källan. Men kunna dessa anses i allo fullt korrekt återspegla förhållandena i talspråket? Näppeligen vad personnamnskicket beträffar. De äro ju till vida övervägande delen juridiska dokument, och i sådana var det givetvis då som nu av största vikt att på allt sätt söka förebygga otydlighet och misstag på person. Därav förklaras den betydande roll, som äfternamn av allehanda slag spela i diplomerna. Men i Diplomatariet finnas även avtryckta en del handlingar av annan art, som ge en helt avvikande bild av namnskicket. Jag vill särskilt påpeka de uppländska markegärdslängderna från början av 1300-t. i tredje bandet. Man finner där hundratals bönder uppräknade och genomgående namngivna med dopnamnet ensamt. Inga farsnamn, inga binamn. Att sådana skulle varit alldeles obrukliga får detta visserligen icke anses innebära, men att de intagit en mycket undanskymd plats, och att dopnamnet fortfarande liksom på runstenarnes tid betraktats såsom fullt tillräckligt att ange personerna är tydligt. Det lär knappast kunna betvivlas, att dessa längder ge en bättre föreställning om talspråksbruket i detta fall än de juridiska pärmebreven. De visa ock, att det i talspråket på deras tid ingalunda har »vimlat av *son*-namn». Det har det säkerligen icke häller senare på 1300-talet. Det är åtskilliga omständigheter, som möjliggjort den enkelhet, som utmärker det forna personnamnskicket här i Norden. Först och främst det inhemska namnförrådets rikhaltighet. Man hade till sitt förfogande ett så stort urval, att inom samma omgivning bärare av samma namn sällan behövde förekomma. Vidare var omgivningen mera inskränkt än i senare tider. De hopgyttringar av människor, som benämnas städer och stadsliknande samhällen, funnos endast i ringa antal och obetydligt omfång. Samfärdsel

och beröring med andra bygder voro föga livliga äller omfattande. Människorna förde en mera isolerad tillvaro än vad senare blivit fallet, och för de primitiva samhällsförhållandena var ett primitivt namnskick tillfyllesgörande.

E. H. Lind.

Ottarr heimski.

Die Hyndluljóþ gehören ohne frage zu den seltsamsten und schwerverständlichsten gedichten im Corpus Eddicum. Zum teil ist die überlieferung daran schuld, die zahlreiche lücken aufweist, andererseits aber auch fremde, den ursprünglichen text überwuchernde zusätze aufgenommen hat. Dass die Vǫluspǫ́ en skamma eine interpolation ist, hat man längst erkannt; später erst ist man darauf aufmerksam geworden, dass auch die heldengenealogien durch jüngere einschiebsel vermehrt wurden, welche die kritik mit erfolg auszuscheiden bestrebt war, wenn auch bisweilen, wie mir scheint, etwas zu viel ausgemerzt worden ist [1].

Das ursprüngliche lied enthielt gewiss weiter nichts, als die sonderbare fabel, dass Freyja ihren günstling Óttarr, den sie in einen eber verwandelt hat [2], durch die riesin Hyndla über seine

[1] So ist z. b. die halbstrophe 28 Sijmons (32, 1—4 Bugge) nicht zu den interpolationen zu rechnen. Nach der 'Ættartala frá Hǫđ' (Flat. I, 24) war ein Haki bruder von Innsteins mutter Gunnlǫđ Hrómundardóttir, und wenn man diesen mann mit dem Haki der Hyndl. identifizieren dürfte, müsste Hveđna Hjǫrvarđsdóttir die gattin des Hrómundr gewesen sein. Diese combination ist immerhin wahrscheinlicher als diejenige, welche die Hveđna des liedes mit der Hveđna en ellri gleichsetzt, die nach dem Sǫrlaþáttr (Flat. I, 277[6]) mit dem Dänenkönige Hálfdanr vermählt war.

[2] Warum diese verwandlung vorgenommen wird, ist nicht recht verständlich. Will Freyja ihren etwas brüchig gewordenen ruf (der mythos muss ihr zahlreiche liebschaften nachgesagt haben: vgl. Lokas. 30. 32, den

abstammung aufklären lässt. Nach veranlassung und zweck dieser erfindung zu forschen, hat man kaum versucht [1], und doch wäre die lösung dieser frage für das verständnis des gedichtes und für die feststellung seines alters und seiner heimat von grösster wichtigkeit.

Der Innsteinn, dessen sohn von Freyja patronisiert wird, weil er sie durch zahlreiche opfer geehrt und erfreut hat (str. 10), ist natürlich kein anderer als der Innsteinn der Hálfssaga: kein anderer mann führt in den altnordischen schriftquellen diesen namen und im liede wie in der saga ist Álfr gamli sein vater. Aber von descendenten Innsteins weiss die saga nichts: er fällt in jugendlichem alter und unvermählt. Die vermutung liegt also nahe, dass der Óttarr eine erfindung des dichters der Hyndl. ist [2], und man wird auch annehmen dürfen, dass ein bestimmter grund vorlag, dem alten Hálfsrecken einen sohn zuzuschreiben und diesem den seltenen namen Óttarr beizulegen, und dieser grund war vermutlich kein anderer als der, einen jüngeren Óttarr, einen zeitgenossen des dichters, mit einem sagenberühmten geschlechte in genealogische verbindung zu bringen — dasselbe bestreben also, das dazu führte, könig Haraldr hárfagri zu einem nachkommen des Sigurðr Fáfnisbani und der Brynhildr zu machen — und wenn diese vermutung das richtige getroffen haben sollte, kann, wie mir scheint, als die person, der man zu einem vornehmen stammbaume verhelfen wollte, nur éin mann in frage kommen.

Sǫrlaþáttr und Post. sǫgur 146[25], wo sie eine *portkona* genannt wird) nicht noch mehr compromittieren? Aber die list ist erfolglos, da die riesin den menschen (an den nicht verwandlungsfähigen augen?) erkennt, und Freyja gibt sich auch keine weitere mühe, die fiction aufrecht zu erhalten, die sie schliesslich (str. 46 = 45 Bugge) offen eingesteht.

[1] Soviel ich sehe, hat nur Björn Magnússon Ólsen das problem gestreift, indem er (Tímarit 15, 77 fg.) die möglichkeit erwog, dass die Hyndl. zu ehren eines isländischen nachkommen des Hǫrða-Kári verfasst seien; warum aber der held des liedes Óttarr genannt wurde, hat er uns nicht gesagt.

[2] Alex. Bugge (Letterst. tidskr. 1911 s. 838) hält die figur für historisch und glaubt sie in einem 'Loire-Normannen' des 10. jahrh. wiederzufinden, wofür nicht der schatten eines beweises beigebracht werden kann.

Als könig Sigurðr der kreuzfahrer (Jórsalafari) wieder einmal einen seiner periodischen wahnsinnszufälle hatte, überkam ihn ein ekel gegen alles, was ihm sonst lieb und wert gewesen war: er schleuderte einen kostbaren codex, den er im auslande erworben hatte, ins feuer und versetzte seiner gemahlin, auf deren kopf er ein ziegenhorn zu bemerken glaubte, einen backenstreich[1]. Die umgebung war vor schreck wie gelähmt, nur ein kleiner, schwarzhaariger kammerdiener (*kertisveinn*) von niedriger geburt (*kotkarls son ok ennar minstu ættar*), der das herz auf dem richtigen flecke hatte, rettete das buch aus den flammen und wagte es den könig zu bitten, die ungebühr gegen seine frau wieder gut zu machen. Sigurðr zückte das schwert wider den dreisten gesellen, dieser aber schaute ihm fest ins gesicht und zuckte mit keiner wimper. Diese unerschrockenheit imponierte dem könige, der rasch wieder zur besinnung kam; er strich dem diener nur leicht mit der flachen klinge über das haupt, lobte ihn wegen seines mutes, da er allein gewagt habe, das richtige zu sagen, während die vornehmen herren des gefolges aus furcht geschwiegen hätten, und versprach ihn zu hohen ehren zu bringen. In der tat wurde Óttarr birtingr[2], der bei dieser gelegenheit sich zum ersten male hervortat, alsbald zum *lendr maðr* erhoben[3]. Es wird jedoch nichts davon berichtet, dass die pflicht der dankbarkeit ihn dazu bewogen hätte, den sohn seines wohltäters, den unglücklichen Magnús, in seinem kampfe gegen Haraldr gilli

[1] Morkinsk. 190; Fríssb. 300; Eirsp. 153. Snorri hat die anekdote, die ihm sicher nicht unbekannt war, nicht für wichtig genug gehalten, um sie in die Heimskringla aufzunehmen. In die Jǫfraskinna ist sie durch interpolation hineingeraten.

[2] *birtingr* ('die lichtgestalt') ist ein ironisch gemeinter spottname (*þvi var hann birtingr kallaðr, at hann var døkkr ok svartr* fügt der verfasser der anekdote hinzu). An den fischnamen *birtingr* (Sn. E. I, 578; vgl. Aarb. 1907 s. 312) ist gewiss nicht zu denken.

[3] Die ihm verliehenen ländereien lagen gewiss in einer der thröndischen landschaften, denn unter den häuptlingen dieses gebietes wird er später genannt und nach Niðaróss sandten die vormünder könig Inges den brief, in dem sie um beistand gegen Sigurðr slembir baten (Heimskr. III, 360 fg.; Morkinsk. 216 fg.; Fríssb. 331 fg.; Eirsp. 189 fg.).

und später, als Sigurđr slembir den geblendeten und verstümmelten krüppel aus dem kloster geholt hatte, um ihn als sein werkzeug wieder auf den thron zu setzen, zu unterstützen. Er hielt sich vorsichtig von diesen kämpfen fern, muss es aber verstanden haben, in Drontheim ansehen und einfluss zu gewinnen, da er zu den häuptlingen gehörte, die nach der ermordung des Haraldr gilli (1136) dessen vierjährigen sohn (aus seinem concubinat mit Þóra Guthormsdóttir) Sigurđr (munnr) zum könige ausriefen; ja er durfte es sogar wagen, sich um die hand von Haralds witwe Ingiriđr [1], einer enkelin des Schwedenkönigs Ingi Steinkelsson, zu bewerben, die er auch wirklich heiratete, ohne an ihrem sehr bedenklichen vorleben anstoss zu nehmen. Er unterstützte von da ab die partei seines kleinen stiefsohnes Ingi, der ebenfalls bereits den königstitel trug, erregte aber dadurch den zorn der anhänger des Sigurđr munnr. An einem dunklen winterabend des jahres 1144 wurde er, als er auf dem wege zur abendmesse sich befand, durch einen meuchelmörder, den nach der meinung des volkes der frühreife königsknabe Sigurđr [2] selber gedungen hatte, auf offener strasse erschlagen. Sein (vermutlich unehelicher) sohn Álfr hrođi, der ihm auf dem fusse folgte, setzte dem fliehenden banditen nach, holte ihn ein und tötete ihn auf der stelle. Auffälligerweise schloss sich dieser Álfr später der partei von Sigurđ munns sohn, Hákon herđibreiđr, an; aber Erlingr skakki, der gatte von Sigurđ Jórsalafaris tochter Kristín, der seinen jungen sohn Magnús zum könige hatte salben lassen, setzte sich 1165 durch einen handstreich in den besitz von Drontheim, überraschte den Álfr beim trinkgelage und liess ihn mit allen seinen genossen niederhauen. Damit endet die kurze geschichte dieses geschlechts.

Dass die beiden einzigen namen, die von angehörigen desselben bekannt sind, Óttarr und Álfr, in der genealogie der

---

[1] Über diese leichtfertige person handelt ein besonderer kleiner artikel von Ludvig Daae in (Norsk) Histor. tidskr. IV, 4 (1917) s. 155—160.

[2] Er erzeugte 3 jahre später, kaum 15jährig, mit einer magd seinen ersten sohn, den oben genannten Hákon herđibreiđr.

Hyndl. wiederkehren, ist gewiss kein zufall. Álfr hrodi war schwerlich der erste des stammes, der so hiess, vielmehr wird man annehmen dürfen, dass der vater oder der grossvater des Óttarr birtingr ebenso benannt war und dass dieser umstand dem dichter, der dem emporkömmling berühmte ahnen verschaffen wollte, den gedanken eingab, das bauerngeschlecht, aus dem er entsprossen war, an den Álfr gamli der Hálfssaga anzuknüpfen. Die hypothese würde noch wahrscheinlicher, wenn es sich nachweisen liesse, dass auch Óttarr birtingr aus Hǫrdaland stammte. Dies ist jedoch nicht der fall, vielmehr sagt eine kurze notiz in der Inga saga ok Sigurdar c. 14 (Heimskr. III, 369[19] = Morkinsk. 222[21], Frissb. 336[15], Eirsp. 195[23]), wo sie von seiner verheiratung mit Ingiridr und seiner bald darauf erfolgten ermordung berichtet, dass der 'grosse häuptling' thröndischer abkunft gewesen sei. Dieses hat man aber möglicherweise nur daraus geschlossen, dass die ländereien, mit denen ihn Sigurdr Jórsalafari belehnte, wie oben (s. 328 anm. 3) erwähnt, im gebiete des Eyraþing belegen waren.

Es ist kaum anzunehmen, dass das lied, welches die ahnen Óttars aufzählte, bestellte arbeit war. Aber vielleicht hat ein gunstsuchender skalde (man wird an einen Isländer denken, und isländische dichter waren in der ersten hälfte des 12. jahrh. an den norwegischen höfen zu finden: Einarr Skúlason, Halldórr skvaldri, Þórarinn stuttfeldr) in des häuptlings halle sich gehör erbeten, um von seinen vorfahren zu singen. Dass die Óttarr, Álfr usw. der Hyndl. wirklich Óttarr birtings und Álfr hrodis ahnherren waren, wird in dem gedichte, wie es uns vorliegt, nicht ausdrücklich gesagt, aber vielleicht hat der dichter, ehe er seine recitation begann, durch ein paar einleitende worte darauf hingedeutet, und der schluss des liedes: *biþk Óttari ǫll goþ duga* war wohl zugleich ein verblümter segenswunsch für den lebenden Óttarr, der damals etwa gerade im begriffe stand, seine schwedische prinzessin heimzuführen. Er war ja auch ein *Óttarr heimski*, der in beschränkten verhältnissen aufgewachsen war und von der welt noch nichts gesehen hatte, bis irgend ein zufall ihn

an könig Sigurđs hof und einer glänzenden zukunft entgegenführte.

Von diesen historischen beziehungen, die ich als möglich zu erweisen suchte, hat man natürlich nichts mehr gewusst, als man das gedicht auf Island in der 'gelehrten periode' zu einem conglomerat von mythischen und heroischen genealogien erweiterte.

Kiel.

Hugo Gering.

Kr. Kålund.

Bibliotekar ved den Arnamagnæanske håndskriftsamling, dr. *Peter Erasmus Kristian Kålund*, døde d. 4. juli, efter at have været syg af en ondartet bronkitis siden i vinter.

Dette dødsfald er kommet mange uventet, ti arbejdsiver og arbejdskraft var så at sige usvækket hos ham lige til det sidste, og han blev dog næsten 75 år.

Dr. Kålund var født 19. august 1844 i Søllested på Lolland, hvor hans fader var præst (d. 1853). Efter at være dimitteret fra Herlufsholms skole (1863), studerede han nordisk filologi ved universitetet og afsluttede sine studier med en magisterkonferens 1869. Det viste sig allerede dengang, at det var ikke den sproglige, d. v. s. grammatiske, men den reale side af faget, som interesserede ham stærkest, og dette viste sig senere gennem hele hans virksomhed. Han havde dog erhværvet sig udmærket færdighed i at forstå de gamle tekster; han havde i det hele en fortrinlig ævne til at lære praktisk sproglig færdighed; således lærte han at tale nutidssproget under sit ophold på Island, for ikke at tale om at han kunde tale alle 3 moderne hovedsprog.

Kålunds første trykte afhandling var netop hans eksamensopgave, noget ændret: Familjelivet på Island (Aarbøger 1870). Denne meget grundige, på selvstændig behandling hvilende afhandling handler om menneskene, som de fremtræder i ættesagaerne, fra fødselen af til død og begravelse; skildrer giftermål, ægteskab, tyendeforhold m. m. i sagatiden med stadige kildehenvisninger. Alle sider af æmnet er grundig og udførlig behandlede og bærer vidne både om den nöjagtighed, ædruelighed og skarpsind, som altid var dr. Kålunds ypperste forskeregenskaber.

Studiet af sagaerne var forbundet med vanskeligheder, fordi hjælpemidlerne endnu var meget få og utilstrækkelige. Dette har dr. K. selv levende følt. Og det var derfor ganske naturligt, at en realfilolog som han gærne vilde göre sit til at rydde disse vanskeligheder, ialfald delvis, af vejen. Især var han opmærksom på sagaernes omtale af lokaliteter og han indså, hvor stor en betydning en nærmere undersøgelse vilde have, også og ikke mindst i rent litteraturhistorisk henseende. Dette udtalte dr. Kålund i sin »efterskrift» til hans første hovedværk, der straks skal omtales.

1872 blev han sat i stand til at foretage en rejse til Island, der strakte sig over 2 år. Om sommeren berejste han alle landets egne, så at sige med sagaerne i hånd for ved selvsyn at danne sig et klart billede af situationerne og kontrollere sagaernes be-

skrivelser. Den ene vinter bode han på selve landet (*í sveit*) hos sysselmand E. Th. Jonassen på Hjarðarholt (i Myrasyssel), og havde da den bedste lejlighed til at lære den islandske bondekultur at kende i alle enkeltheder. Da oversatte han på dansk den første, bekendte bondelivsnovelle »Piltur og stúlka«, »Indride og Sigrid» (udk. 1874). Men hovedfrugten af hans studier blev den voluminøse »Historisk-topografisk beskrivelse af Island» i to bind (1877—82); i denne bog gennemgår han, syssel for syssel, alle de i sagaerne nævnede lokaliteter, foruden at han også giver fortræffelige almindelige egnsbeskrivelser. Hans behandlingsmåde er helt igennem nøgtern kritisk, og han giver en fylde af oplysninger af kulturhistorisk art. Han benyttede flittig og grundig alle hjælpemidler, trykte og utrykte, der var ham tilgængelige, samt mundtlige og skriftlige meddelelser fra sagkyndige, som han rådspörger, især de islandske præster, som han så smukt mindes i den nævnte »efterskrift». Dette værk er et »standard»-arbejde, der stadig er den bedste vejleder i sin art ved læsningen og studiet af de gamle slægtsagaer. Beskedent kaldte forf. værket »Bidrag til», men det er meget, meget mere. Ved sin fremkomst blev det modtaget med uskrömtet glæde og anerkendelse af alle. Der er desværre ikke plads til her at komme nærmere ind på alle de nye resultater, værket frembød. Fremhæves kan den udførlige påvisning af det gamle lovbjærgs beliggenhed, der dog ikke faldt i deres smag, der ukritisk holdt på den såkaldte isl. »tradition», der i dette tilfælde ingen tradition var. Om dette spörsmål skrev han senere en afhdl.: »Det isl. lovbjærg» i Aarbb. 1899. En del af værket benyttede forf. som disputats for den filosofiske doctorgrad (1879).

Efter at være vendt tilbage til København fik dr. Kålund ansættelse som lærer i dansk ved metropolitanskolen 1875—83 (adjunkt 1880). I det sidstnævnte år blev han udnævnt til bibliotekar ved den Arnamagnæanske håndskriftsamling, hvortil han egnede sig så fortræffelig, at man med fuldeste ret kunde sige, at der var den rette mand kommen på den rette plads. Man havde længe hårdt savnet en nøjagtig katalog over hele samlingen; den gamle, af Jón Ólafsson udarbejdede katalog var altfor ufuldstændig, og den nye, udførlige katalog, der var påbegyndt i 19. årh., var kun lidet fremskreden, og planen var af den art, at det kunde forudses, at en sådan katalog sent eller aldrig vilde blive fuldført. Det blev da dr. Kålunds første hovedarbejde at forfatte en katalog [1], der gav alt det fornødne så kort og præcist som muligt. Han foretog rejser (f. eks. 1885) til forskellige uden-

[1] Han havde iøvrigt allerede fra 1876 været beskæftiget med håndskriftsamlingen på forskellig vis.

landske biblioteker for at sætte sig ind i andre landes biblioteker og tillige undersøge, hvad der der fandtes af norrön litteratur. Resultatet var det smukke værk på 2 svære bind (1889 og 1894), hvorved et höjst nødvendigt og tilstrækkeligt hjælpemiddel blev bragt til veje. Samtidig blev naturligvis hvert enkelt nummer nöjagtig undersøgt, ordnet og efterhånden indbundet, for såvidt som dette var nødvendigt. Derved blev samlingen bragt i en forfatning, som var den værdig. Til dette arbejde sluttede sig et lignende over de »oldnorsk-islandske håndskrifter» i det kongelige bibliotek (1900) med en fortræffelig indledning om »den nordiske (norröne) oldlitteraturs samling og bevaring» — en fuldstændig beskrivelse af de forskellige håndskriftsamlinger og deres tilblivelse og skæbne, først og fremmest Arnes egen. Endelig udgav han Arnes egen håndskriftfortegnelse (AM 435, 4°; 1909).

Til hans virksomhed ved og for samlingen knyttes endnu følgende værker: Palæografisk atlas I—III (1903, 1905, 1907), et arbejde af grundlæggende betydning for den nordiske palæografi, samt de 2 bind, der indeholder Arnes brevveksling med Torfæus og hans »embedsbeskrivelser og andre offenlige aktstykker» — af stor historisk og litteraturhistorisk betydning (1916). Hertil skulde slutte sig en samling af Arnes private brevveksling; heraf forelå der ved dr. Kålunds død o. 35 ark; resten foreligger trykfærdig, så at det hele vil fremkomme i nær fremtid.

Såvidt jeg ved, var det dr. Kålunds yndlingstanke, engang at kunne give en udførlig biografi af Arne Magnusson, og hertil havde han gjort betydelige samlinger; de nævnte breve osv. var etslags forarbejder dertil. Men de andre store arbejder, der dels er nævnt, dels straks vil blive nævnede, forhindrede ham i at udføre dette arbejde, hvortil han fremfor nogen var kaldet.

Selv om dr. Kålund ikke havde udført andre arbejder end de hernævnte, vilde han have gjort sig fortjænt af den nordiske, spec. vestnordiske oldtidsvidenskab, som få andre. Ved sin enestående flid og energi fik han tid til en udstrakt og meget vigtig udgivervirksomhed. En kort oversigt skal her gives.

Hans første udgave var Fljótsdæla hin meiri (1883), et efterklassisk sagaværk, ikke uden interesse. Reykjaholts máldagi (fototypisk udg. 1885; medudgiver), Laxdælasaga (1889—91), en tysk kommenteret udgave i Sagabibliothek 1896. Gullþórissaga (1898), Heiðarvígasaga (1904), Kirjalaxsaga (1917) — alt dette (undt. Laxd. i Sagabibl.) for Samfund til udgivelse af gml. nord. litt.; herefter fulgte den store udgave af Sturlunga saga (I—II 1906—11) for Oldskriftselskabet; denne udgave, den 3. i rækken, er den første fyldestgörende af dette vigtige sagaværk, og i virkeligheden et kæmpearbejde. Allerede 1904 var en dansk oversættelse — også for Oldskriftselskabet — udkommen. Der findes i

forskellige håndskrifter flere oldskrifter af komputistisk-astronomisk-historisk indhold, hvoraf endel blev udgivet i den gamle Rymbeigla (1780), men meget ukritisk. Her var meget at göre, men dr. Kålund lod sig ikke afskrække af de dermed forbundne vanskeligheder. Han gik i lag med at udgive disse tekster, som han sammenfattede under en fælles titel: Alfræđi íslenzk (islandsk encyklopædi); for at de komputistisk-astronomiske dele kunde blive sagkyndig behandlede tog han prof. dr. N. Beckman til sin medarbejder ved udgivelsen af disse. Af disse vigtige skrifter udkom 3 bind (I 1908, II 1914—16, III 1917—18). Det 4. bind havde dr. K. tildels forberedt; det skulde især indeholde en udgave av AM 764, 4°. En »islandsk lægebog» udgav han (1907) i Videnskabernes Selskabs skrifter, ligeledes den isl. »Vejviser for pilegrimme» i Aarb. 1913, isl. ordsprog fra et gammelt rimehåndskrift i »Småstykker» og det gamle runedigt sst. Hertil slutter sig endelig afhdl. »Islands fortidslævninger» (med udgivelse af de isl. runeindskrifter fra o. 1300 og derefter) i Aarb. 1882.

Det er, som man ser, en overmåde stor udgivervirksomhed, men den var tillige meget fortjænstfuld, idet de fleste af disse udgaver dels var de første af vedkommende værk, dels en fornyelse af ældre og ukritiske udgaver. Alle er de besörgede med en minutiös nöjagtighed og samvittighedsfuldhed, og de ledsages af omhyggelige og omfattende indledninger, hvor især de reale oplysninger om håndskrifter og den kritiske behandling af tekst og indhold var værdifulde. Dr. Kålund veg ikke tilbage for nogen vanskeligheder. Han var en fortræffelig håndskriftlæser. Han læste og afskrev de bekendte sider af Gullþórissaga (Arkiv I; han konstaterede rigtigheden af G. Vigfússons tidligere læsning), Droplaugarsonasaga (Arkiv III), Heiđarvígasaga (udg.) osv.

Foruden alt det nævnte skrev dr. Kålund flere mindre og större afhdl., hvoraf et par er nævnede, samt anmældelser i nærværende tidskrift (op imod 20, hvoraf kan fremhæves Studier over Crymogæa i bd. XXIII), i Aarbøger for nord. Oldkh., hvoraf kan nævnes den om håndskrifterne af Sturlunga (1901), Historia de profectione Danorum (1896), samt nogle småting i Småstykker.

Endelig nævnes, at han i Grundriss f. germ. Philol. skrev afsnittet »Sitte. Skandinavische verhältnisse» (sammen med doc. V. Guđmundsson) og at han var medarbejder ved Biografisk lexikon (sågodt som alle Islændere er her dygtigt og træffende biograferede af ham).

Det som karakteriserede dr. Kålunds videnskabelige virksomhed er allerede fremhævet: grundighed, nöjagtighed og samvittighedsfuldhed til det yderste. Hertil kommer nøgtern opfattelse og kritisk sans i bedste forstand. Han stillede sig kølig-

kritisk over for alt, og han var kemisk fri for alt hypotesevæsen; alt fantasteri var ham fremmed, og han hadede intet mere end løse og uvederhæftige påstande. Tilsyneladende var han ikke noget følelsesmenneske, men han var en af dem, der altid holder deres følelsesliv for sig selv. I enkelte öjeblikke kunde man dog fornemme den ild, der bode i ham, og hele hans virksomhed vidner om den brændende kærlighed, han nærede til sin videnskab, især til Islands gamle litteratur og kultur, men han omfattede det nye Island med ligeså stor kærlighed, og han fulgte interesseret med i hele den nyere litterære og politiske udvikling deroppe. Sin interesse herfor viste han til slutning ved at testamentere så godt som alt sit til det islandske Fræđafjelag, hvoraf han var medlem.

Hans karakter var nobel og ren; retsind, trofasthed og pålidelighed var hans aldrig svigtende egenskaber, og han lagde aldrig skjul på sin mening, når det gjaldt at udtale den. Falskhed i tankegang var ham fuldstændig fremmed, og han bör ganske frikendes for den plet, som sattes på hans minde i en bladartikel »In memoriam», der skulde være velsindet.

Dr. Kålund var også en udmærket praktisk mand, rådsnar og hurtig til at opfatte hvad der var kærnen i enhver sag. Han udførte et fortjænstfuldt og uegennyttigt arbejde som sekretær i »Samfund til udgiv. af gml. nord. litt.» Han var medstifter af dette og dets sekretær fra dets tilblivelse lige til hans død, i 40 år. Uden at gå nogen af hans kolleger i styrelsen nær tör det siges, at det var ham, der gjorde det tungeste arbejde, og ham kan man hovedsagelig takke for initiativet med hensyn til meget af hvad der udgaves. Samfundets vel og ve lå ham altid på hjærte; det har ham ikke blot så mange udmærkede udgaver at takke for, men også den praktiske virksomhed i dets tjæneste.

Da prof. K. Gislason døde (1891), blev dr. Kålund valgt i hans sted til sekretær i Oldskriftselskabet for Oldskriftafdelingen, hvoraf han havde været medlem siden 1883. Også her viste han sig som den, der var på sin rette plads. Han tog her bl. a. initiativet til Sturlungaudgaven og oversættelsen af dette værk. Han blev valgt til medlem af det danske kgl. Videnskabernes selskab 1900, og han var medlem af flere udenlandske, norske og svenske, videnskabsselskaber, æresmedlem af det isl. litterære selskab.

Da han blev 70 år udgav det förnævnte Fræđafjelag en lille bog til minde derom, en ringe hædersbevisning for alt det udmærkede og utrættelige arbejde, han havde udført for Island og dets litteratur i fortid og nutid.

Endelig skal bemærkes, at dr. Kr. Kålund var en skattet medredaktör af dette tidskrift fra og med det 5. bind.

Som bibliotekar vil dr. Kålund længe mindes på grund af sin store elskværdighed og hjælpsomhed af alle dem, der benyttede den håndskriftsamling, der stod under hans varetægt. Altid var han rede til enhver vejledning ved benyttelsen deraf og altid stod han benytterne bi ved læsningen af vanskelige steder. Også i så henseende opfyldte han alle de krav, der stilledes til ham og hans omfattende kundskaber.

I august-mån. 1919.

Finnur Jónsson.

Norroena dikter tolkade av Axel Åkerblom I—II. Lund 1916. C. W. K. Gleerup. I. kr. 1.00, II. kr. 1.50.

Redan då lektor Åkerblom år 1899 första gången framträdde som översättare från fornisländskan med sina »Nordiska fornkväden», visade han sig ha en på svenskt område ensamstående förmåga att återge de invecklade fornnordiska verslagen. Hans dróttkvætt och runhent kunde rent av uthärda jämförelse med C. Rosenbergs ypperliga danska motstycken; och det vill säga mycket. Kanske ännu högre nådde han i sin tolkning av Eysteinn Ásgrímssons »Lilja» (Nord. Tidskr. 1899, i utdrag; fullständigt utgiven för sig 1916). Och samma märkliga välde över formen lägger han i dagen också i sina »Norroena dikter» — en överraskande stilvidrig titel för resten; varför kunde inte samlingen få heta »Norroena kväden»?

Första delen innehåller Eddans *Guđrúnarkviđa hin fyrsta*, Egill Skallagrímssons *Arinbjarnarkviđa*, Hallfređr Óttarssons *Hákonardrápa* och *Óláfsdrápa*, Sigvatr þórđarsons *Víkingarvísur*, *Konungstorrek*, *Knútsdrápa* och *Bersǫglisvísur*, andra delen Nialssagans *Darrađarljóđ*, Óttarr svartes *Óláfsdrápa soenska*, Arnórr þórđarsons *Magnúsdrápa*, Markús Skeggjasons *Eiríksdrápa*, þorkell Gíslasons *Búadrápa*, Bjarni Kolbeinssons *Jómsvíkingadrápa*, vidare *Kråkumål*, *Härvårs besvärjelsestrofer* och stroferna om *Fritjov den djärves havsfärd*.

Varje översättning föregås av en inledning, där några ord nämnas om författaren — såvitt han är känd — och kvädets ämne. I noter under texten förklaras kenningarna och andra svårfattligare saker. De flesta av kvädena — varför icke alla? — åtföljas av en ordagrann prosaöversättning under texten. Detta ökar självfallet i hög grad arbetets värde. Det är därmed vordet en ypperlig handledning för studenter i ämnet.

Lektor Åkerbloms strävan har varit att i alla avseenden följa originalet så troget som möjligt. Och det har han gjort rätt i. Fria översättningar äro ett oting. Ty också i de fall då de estetiskt överträffa de trogna — vilket sannerligen inte är regeln — ge de läsaren ett falskt begrepp om vad de vilja återge. De bli ohjälpligen förvanskningar. A. U. Bååths översättningar äro därvidlag typiska. De verka på mig, som om jag såge de gamla skalderna i modern sällskapsdräkt. Även om nu fracken skulle klä Hallfred Vandrådeskald alldeles utmärkt och Egil Skallagrimsson skulle ta sig ståtlig ut i jaquette, så är det inte så jag helst ville se dem. Det ligger ganska mycket av personlighet i dräkten, poesins lika väl som kroppens. Klär man om den fornnordiska poesin, dunstar det mesta av dess anda bort.

Som verskonstnär står Åkerblom så högt, att man skulle göra honom blodig orätt, om man mätte honom med samma mått som andra. På honom kan och bör man ställa långt strängare krav. För det mesta uppfyller han dem fullkomligt. Hur mången svensk man har väl kunnat skriva vers i dróttkvætt? De få som ha lyckats med detta mästerstycke av metrisk akrobatik ha endast i undantagsfall vågat sig på en eller annan strof. Men Åkerblom har med häpnadsväckande framgång överflyttat många och långa kväden till klingande nysvenskt drottkvädet versslag. Låt vara att han ofta fått upplösa en eller annan stavelse och att raden sålunda har blivit sju-, åtta-, eller t. o. m. niostavig! Det stöter inte ens ett så pass kinkigt öra som mitt. Och det tvång detta svåra versslag pålägger översättaren är så hårt, att det väl kan tåla någon mildring.

Emellertid är det ingen under, att hrynhent är den form han allra bäst förmår återge. De något längre raderna med sina fyra starktoniga stavelser äro självfallet lättare att efterbilda. Åkerbloms tolkning av Arnórr Þórðarsons Magnúsdrápa ger sannerligen inte originalet nämnvärt efter. Hör bara på första strofen:

Magnus, lyss till mäktiga sången!
Mänska ej finns som i glans dig hinner.
Hjältekraft som har givits dig, stolte,
jutars kung, jag flytande sjunge!
Hökdjärv är du, horders sikling,
höjd över andra furstar i landen.
Lycka mer dryg än alla äga
ämnad dig vare, tills himlen remnar!

Så skall det låta! Och fortsättningen är lika klangfull.

Men märkligare är det, att Åkerblom har gått i land med ett så vanskligt företag som att tolka strofer i halfhnept. De brottstycken som finnas kvar av Ottars Óláfsdrápa soenska ta sig ju präktigt ut. Döm själv:

Höra må hilme stor!
Här fram hans lov jag bär.
Fatte han rimmen rätt
och raderna i mitt kvad!

Tengeln gick ännu ung
idrottskraftig i strid.
Långt blive budlungens liv!
En bragdens man är han.

Så lyder början. T. o. m. sådana läsare som icke ha tillgång till originalet kunna fatta att Olov Skötkonung måste ha känt sig glad och smickrad.

Och icke ens inför tøglag har Åkerblom givit tappt, ehuruväl svårigheterna där stundom ha blivit honom övermäktiga, så t. ex. i den i alla fall vackra och välklingande strof 8 i Sigvats Knútsdrápa:

Där blåsa för bris
blå segel vid rå.
Drakar upp dyka
i daglingsfärd fager.
Från väster hastigt
vigkölar å stig
för bränningen hunno
med hård fart Limfjorden.

Här äro rad 3—4 ej längre tøglag, utan rent hađarlag, och raderna 5, 7 och 8 ha hađarlags rytm, om också icke dess rimflätning. För övrigt klickar inrimmet i rad 8; ty översättaren vill väl inte att man skall uttala *fjård?* Det förekommer ju visserligen i Finland, där ordet är uteslutande litterärt, emedan själva begreppet är främmande; men här i Sverige, där fjordar finnas, har jag aldrig hört något annat uttal än det med o-ljud,
Emellertid ser det ut som om de enklare versslagen icke i samma grad sporrat Åkerblom till att göra sitt allra bästa. Det skall villigt medges, att hans fornyrđislag och kviđuháttr äro vida överlägsna andra översättares. Och något lekverk är det sannerligen inte att på svenska åstadkomma så korta rader som särskilt de udda raderna i kviđuháttr. Man får inte undra på att Åkerblom har nödgats lätta något på banden och skapa ett friare versskema. Men icke förty tar han sig stundom väl stora friheter. Andra ha visserligen gjort detsamma i vida större utsträckning. Men här gäller med någon omkastning ett klassiskt uttryck: quod licet bovi non licet Jovi. En fornyrđislags-rad som r. 8 strof 19 Guđr. kv. I är otillbörligt lång och knagglig. Halvstrofen lyder:

nu är jag så liten
som lövet ofta
på sälgens kvistar,
då min konung är fallen.

Sista raden sticker fult och stötande av mot de övriga, och den kunde tämligen lätt fås kortare: sen kungen fallit. — En lika tung och rytmiskt störande rad ha vi i Herv. 4, 8; hela strofen har för resten längre rader än önskligt vore:

Till lön för vårt samspråk
ett smycke jag ger dig.
Ej lätt är att hejda
härmännens färdvän.
Skänka du kan ej
så skimrande dyrgrip,
så fagra ringar,
att från färden jag avstår.

Medge att detta bra litet påminner om originalets manligt strama fornyrđislag! Kunde man inte i stället tolka strofen så här:

Smycke jag ger dig
till samtalslön.
Hjältars vän blir
vanskelig att hejda:
Aldrig får jag
så ädla smiden,
så fagra ringar
att ej färden gör jag.

Det vore väl något bättre. Och kan en fuskare i verskonsten få det så pass, bör en mästare som Åkerblom kunna göra det ofantligt mycket bättre — bara han vill. Jag är också viss på att han skulle ha kunnat åstadkomma en bättre kviđuháttr än han har gjort i Arinbjarnarkviđa. Där har han uteslutande haft till ögnamärke en sak: att få olika rytm i udda rader och jämna genom att låta de förra sluta med starktonig stavelse, de senare med svagtonig. Denna regel följes ju ingalunda i isländskan, ehuru raderna oftast löpa ut på sådant sätt, på grund av stavelseantalet. Jag nekar icke till att den gör god verkan; men nog skulle jag hellre offra den, om jag därmed kunde få till stånd originalets växling mellan tre- och fyrstaviga rader. Endast där detta är omöjligt — som det tyvärr ofta är — bör den andra utvägen tillgripas; och i ingen händelse bör en udda rad få svälla ut till fem stavelser. Ty därmed blir rytmen, som Åkerblom så styvt håller på, alltför uttänjd, så t. ex. Arinbj. 6, 1—4:

Den gåva, hon gett, för älskog, dock djärvt
ljunglaxens maka, åt drottnen jag räckte.

Det hade inte varit svårt att något så när hålla raderna inom en måttlig längd, t. ex. så här:

Den skänk hon gett, för älskog, dock
ljunglax-makan, jag drottnen räckte.

Och då finge man stavrim i sista radparet, där det nu saknas, såvida man icke på finländskt sätt låter *d* höras framför *j* i *djärv*.

Är denna kritik av radernas längd kanske småaktig? Mitt uppsåt är icke att leta efter fel, och jag vet att Åkerblom från början har uppgivit all tanke på att kunna följa originalet i detta stycke och därför enbart vinnlagt sig om en växlande rytm. Men rytmen mister sin klang och sin själ, när raderna dras ut på längden. Jag säger ingenting om en liten upptakt, den är ursäktlig, om det stannar därvid. Men går det längre, är gärdet upprivet och vi hamna i ett versslag som ytterst litet påminner om vad det borde vara. Och jag skulle icke så strängt nagelfara dessa versformer, om icke översättaren vore Axel Åkerblom. Det är hans egen skuld, att man av honom tror sig kunna begära långt mer än av andra.

Även i fråga om poetisk stil har Åkerblom hållit sig så tätt som möjligt till grundtexten. Han väjer inte för kenningarna, utan återger dem samvetsgrant, eller utbyter dem mot fullt likvärdiga. Han är klart medveten om att mycket av det finaste och stämningsfullaste i de gamla kvädena ligger just i de av oförstående så förkättrade kenningarna. Löser man upp dem, löser man också upp det mesta av poesin, och i varje fall ger

man en falsk bild av detta slags litteratur. Vi få ta de gamla skalderna sådana de äro, eller ock låta dem vara. Vill man förstå och njuta av fornkvädena, vare sig i original eller i översättning, får man lov att sätta sig in i forntidens litterära uppfattning. Och det lönar sig. Ty då finner man i dessa kväden rika skatter av poesi. Visserligen har detta förnekats av många, men skälen härtill ha varit särdeles dåliga. Ingen har däremot bättre och djupare förstått detta slags skaldskap än C. Rosenberg, och hans analys därav i »Nordboernes Aandsliv» I (särskilt sid. 466—479) är utan tvivel det yppersta och sannaste som därom är skrivet. Den som har läst det och ändå förblir oförstående, han är ohjälplig.

Har Åkerblom således även i detta avseende valt den rätta vägen och nått det rätta målet, har likväl hans trohet mot originalet i ett fall fört honom för långt. Det är i fråga om orden för »konung». Att som han gör låna in dem rubb och stubb i nusvenskan och sålunda peppra översättningarna med ord som *räse*, *stille*, *hilme*, *jovur*, *skate*, *tengel*, *dagling*, *budlung* o. s. v., det är icke att förorda. Jag är ganska van vid att läsa isländska, och jag ser med nöje alla dessa konungsheiti i isländsk vers, ty där väcka de just de tankeförbindelser och den stämning som åsyftas. Men i svenskan stöta de mig. Hur mycket mera skola de då icke stöta sådana läsare som icke kunna isländska? De kunna omöjligt ana att »räse» betyder »den som leder hären till storm», »stille» »den som styr», »hilme» »hjälmbärare» o. s. v. För dem bli dessa ord bara främmande läten utan någon mening. Och när de i modern svenska icke kunna ha någon speciell betydelse, utan endast den av »konung», vad nytta göra de då? De verka bara underliga och störande. Däremot är naturligtvis ett sådant ord som »fylkare» utmärkt, ty det säger något och framhåller en viktig sida av en konungs verksamhet.

Om Åkerbloms tolkningar av norroena kväden sålunda icke i allo nå idealet, komma de det bra nog nära. De äro utförda med smak och stilkänsla, och de utmärka sig för en särdeles ledig och otvungen ordföljd — något som naturligtvis i hög grad försvårar översättningsarbetet: de gamla skalderna handskades ju särdeles fritt med syntaxen, och lätt är det minsann inte alltid att leta ut meningen i deras strofer.

Frågan är emellertid i vad mån en i nordisk filologi icke hemmastadd läsare kan få ett estetiskt intryck av sådana trogna översättningar. Det är svårt för mig att döma om. Men nog krävs det väl en ovanligt stor portion tröghet och fördomar för att man ej skall uppfatta den gripande styrkan och innerligheten i Sigvats Bersǫglisvísur, den skakande hemska storheten i Darraðarljóð, den levande åskådligheten i Þorkell Gíslasons Búadrápa

och den visionära dramatiska kraften i Härvårs besvärjelsestrofer. Så kraftlös och överfylld av stämning, så fattig på dådlynne och så slapp i formen som vår nyaste svenska diktning i regel är, bör det vara uppfriskande för litterärt intresserade personer att stifta bekantskap med en sådan manlig och värdig poesi som den fornnordiska. Och icke minst den krävande strama och ståtliga versformen bör vara hälsosamt lärorik för ett släkte som vant sig vid en vers som alltför ofta i ingen måtto skiljer sig från den rena prosan. Det har visserligen av somliga kritiker påståtts, att nutidsmänniskornas öra icke är känsligt för stavrimmen, utan att dessa gå dem förbi utan att göra minsta intryck. Men den som varit i tillfälle att upprepade gånger se och höra hur Bertel Gripenbergs klingande stavrim smeka och tjusa örat på t. o. m. en ganska litet bildad åhörarskara, den dömer annorlunda. Och den mängd av allitererande talesätt vi ha i vårt vardagsspråk vittna också om att detta slags ljudharmoni i hög grad tilltalar även nutidssvenskars sinne. Jag tror att våra författare skulle kunna få fruktbara lärdomar av ett studium av Åkerbloms »Norroena dikter». Och det skulle inte förvåna mig, om vi en vacker dag skulle finna påtagliga spår av dem hos någon nyare skald.

Det är en stor gärning Axel Åkerblom har utfört, en gärning av betydande både litterärt och kulturhistoriskt värde. Och lyckligtvis är den icke slut härmed. Vi kunna ännu motse en samling tolkningar av nordiska fornkväden av hans hand, och den kommer icke att ge de tidigare efter, snarare tvärtom. Där blir han också i tillfälle att visa sitt välde över ett versslag som han förut endast sällan har arbetat i: ljóðaháttr. Och det kan han utforma så mästerligt, med så sjungande välljud och fast regelbundenhet i förening, att man knappast kan finna maken ens på danska. Vi alla som känna och älska Nordens forna litteratur kunna icke annat än känna oss glada och tacksamma för att den fått en svensk tolk av sådan hög rang som Axel Åkerblom.

Rolf Nordenstreng.

Otto Jespersen, Nutidssprog hos börn og voxne. København og Kristiania, Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag 1916.

Bland de många riktningarna inom nutidens språkvetenskap gör sig alltjämt även den riktningen gällande, som är vänd mot de för all djupare uppfattning av språkets väsen och växt grundläggande spörsmålen; och bland denna riktnings främste representanter räknas sedan länge Prof. Otto Jespersen. Också med detta sitt nya arbete pejlar han de djup, varur det mänskliga språket träder i dagen och röjer sin inneboende art. Vägen är icke obeträdd, ty »barnspråket» — vilket trots den något förbryllande titeln är bokens väsentliga ämne — har behandlats av många; men ämnet är rikt och lockande för den, som har eget material till sitt förfogande. Det har visat sig, att bearbetare av material ur barnspråket byggt upp ganska olika åsikter därpå. Det kräves här att oförvillad av förutfattade teorier och av för mycken kammarlärdom se sunt och direkt på yttringarna av de smås språkliga mödor och att först därefter och på grundvalen av ett pålitligt och omfattande material draga allmännare slutsatser.

Prof. Jespersen synes mig besitta dessa kvalifikationer i synnerligen hög grad; och detta särskilt sådan han träder läsaren till mötes i denna lärorika och tankeväckande bok. Denna har ytterligare den stora förtjänsten att vara en verkligt underhållande bok. I den önskan att kunna ägga också lekmannaintresset att ägna någon liten uppmärksamhet åt språkliga problem har förf. velat »benytte den interesse, som let kan fremkaldes for pudsigheder i de smås udtryksmåde, til at vække tænksomheden overfor mangt og meget i vort modersmål, som de fleste kun skænker få tanker, og ad den vej mer eller mindre indirekte prøve at berigtige fejlagtige forestillinger om sprog overhodet og dansk sprog i særdeleshed». Detta populära syfte har ingalunda medfört någon ytlighet. Det har blott givit liv åt framställningsformen, som är i bästa mening personlig.

Ett genomgående drag i Jespersens språkuppfattning är, att han i språket ser en arbetsprestation av högst krävande natur. Denna uppfattning får han i föreliggande arbete ofta tillfälle att framhålla och motivera. Och vi måste nog skriva under den, sedan vi följt den långt ifrån rätlinjiga och ohämmade utvecklingen av hans undersökningsobjekt, från de första oartikulerade skriken till den fulla behärskningen av språksamfundets »fællessprog». Förf. leder oss nämligen denna naturens egen väg steg för steg, och för varje stadium på vägen bjuder han en stor mängd roande exempel, flertalet direkt upptecknade efter sonen Frans. Hade det varit fråga om ett rent fackvetenskapligt arbete,

skulle man kanske kunnat önska något större fasthet och systematik i bokens komposition; nu är det måhända en fördel att icke skelettet alltför mycket skimrar igenom.

Tre perioder särskiljer förf. inom barnets språkutveckling: »skråletiden», »pludretiden» och »taletiden». På svenska kunna dessa lämpligen kallas »skrikperioden», »jollerperioden» och »talperioden». Inom den sista skiljes på egenspråkets och samfundsspråkets (»fællessprogets») perioder; men gränsen är naturligtvis flytande. Det är först om jollerperioden J. har något viktigare att säga oss. Barnets första ljudprestationer äro muskelövningar, till en början spontana och meningslösa, sedan upprepade under äggelsen av omgivningens efterhärmning, tills slutligen de mer eller mindre medvetna försöken infinna sig att göra efter vad som säges för.

Den ofta diskuterade frågan om ljudens ordningsföljd vid språkets tillägnelse beröres ock. Liksom andra före honom pekar förf. på att barnet under denna period kan låta höra även sådana ljud, som det sedan först med svårighet lär sig behärska. Förklaringen befinnes med skäl vara den, att försöken i vaggan äro planlösa, varför tungan händelsevis kan komma att intaga alla möjliga ställningar, de senare ansträngningarna däremot avsiktliga och reglerade av viljan. Men denna förklaring har redan förut givits av Axel Kock (Nord. tidskr. 1901, s. 391). — Först då en mening förbindes med ljuden, är »talandets» tid kommen. Fortfarande måste forskaren emellertid ägna särskild uppmärksamhet åt den yttre sidan av barnets frambringelser. Vid undersökningen av stympningarna av de vuxnas ord i barnets mun framhäver J. flerstädes, att det i regel blott är slutet av orden som därvid bevaras. Han borde dock här genom flertalet såväl av sina egna som andras exempel ha letts till iakttagelsen, att det är stavelsens starka tryck som i allmänhet är det avgörande. Detta är för övrigt direkt utsagt av Kock (anf. st. 388). — Månne inte somliga fall av omkastningar och fördubblingar vid inlärandet av de första svårare orden till en del bero på att barnet anstränger sig att få med alla de ljud det hör, men att det då i början inte lyckas få den rätta ljudföljden? Ej sällan komma då vissa (mer krävande) ljud mer än en gång, varvid termen assimilation icke alltid säger tillräckligt. Några exempel från en av mina egna gossar vid åldern 2 ½—3 år och 2 månader: *nöppa* 'öppna' (snart ersatt av *öppma*) — varmed Jespersens *læbə* (*læpə*) för *hjælpe* synes likställt —, *schotoschen* 'fotogen' (exemplet också hos Kock), *blibleteket* (jag tror mig dessförinnan ha hört *blibeteket*), *sprattərla* 'sprattla' *trepretin* 'terpentin' (dessa båda vid försök att på direkt anmodan säga orden), *rönnbrä* 'rönnbär' (just inte någon »uttalslättnad»). Som motsats till det sista är ordet *båblä* 'blåbär'

av intresse, vilket både den nu nämnde sonen och hans tvillingbroder använde vid 2 ½ år. Här är den svåra förbindelsen skjuten mot ordets slut; formen undanträngdes snart av *blåblä*, som väl kan gälla som ett exempel på den vanliga assimilationstendensen.

När förf. kommer till den inre sidan av språket, behandlar han först orden som mer självständiga lexikaliska storheter. Han tar då först upp egenspråkets ord. Av särskilt intresse är här det lilla kapitlet om de vuxnas sätt att tolka dessa ord. De stora mena så lätt, att barnet »kallar» den eller den saken med det eller det ordet, medan det för barnet, vars begrepp ännu ej fått fasta konturer, kanske blott förefinnes en oklar (men icke dess mindre fast) association mellan ordet och föreställningen. Flickan som säger *o'r* (öra), då hon får se en bomullstuss, menar kanske alltså icke detta som en benämning; ordet blott utlöser en föreställningskomplex (flickans öra har behandlats med bomull). I samma mån ordförrådet växer, glider barnet också in i samfundsspråkets period. Av intresse är här frågan om gränsen mellan egennamn och appellativ, roande belyst bl. a. genom en liten flickas fråga: »Hvad hedder egentlig *mormoers ingeborg* (dvs. jungfru)», vars förutsättning torde förstås utan kommentar. I vilken ordning de olika ordklasserna uppträda, intresserar förf. föga (frågan beröres i förbigående s. 168 f., på tal om prepositionerna). Men av det tvivelaktiga värdet hos den språkfilosofi, som byggts upp på dithörande iakttagelser, bör man dock icke drivas till att förkasta hela problemställningen. Mig synes det just ifråga om prepositionerna erbjuda ett betydande språkpsykologiskt intresse att få svar på frågan: när visade sig en (fritt i sammanhanget infogad) preposition första gången hos barnet. Ty frågan sammanhänger med det första bruket av psykologiskt abstraktare ord överhuvud. På ungefär samma stadium i utvecklingen torde t. ex. *Sitta pappa*(*s*) *knä* (eller fylligare: *Sten sitta pappas knä*) fyllas ut med både s. k. hjälpverb och preposition, då vi alltså få satsen *Sten vill sitta i pappas knä*, och till denna samma period torde höra utbytet av *Pappa bära Ten* mot *Pappa skall bära Sten*. — Barns folketymologi är ju ett så gott som obligatoriskt kapitel i en framställning som icke vill lämna något väsentligt åsido; också få vi här en del nya exempel på företeelsen. Jag tillfogar ett ur egen erfarenhet: *gå badfota* ('barfota'). Vid denna punkt i utvecklingen är barnet ej långt borta från att göra och uttrycka sina egna små funderingar om sambandet mellan betydelse och form, vilket J. likaledes belyser med gott material. Bland återstående kapitel i denna avdelning äro av central betydelse särskilt de som handla om räkneorden (och räkneförmågan) och om pronominella ord (»skiftere»). För den

senare frågan vore en stor och detaljerad registrering välkommen; ty här går var individ sina egna vägar och har sina egna svårigheter, med ofta överraskande återfall. Förf:s erfarenhet, att skillnaden *han* och *hon* »kun undtagelsesvis synes at volde kvaler» (s. 129) stämmer ej med min egen — försåvitt icke mina egna barn representera undantagen: åtminstone ett av dem har icke ens tvekat att kalla sin mamma för *han*.

Barnspråkets formlära har redan ofta fått belysa analogiens stora inflytande på formsystemets utveckling. Bland Jespersens inlägg här pekar jag på hans diskussion (s. 137) av vad som för barnet är grundformen hos ett ord. Det är, i allmänhet sagt, den form som för barnet är den bäst bekanta; men detta behöver då icke vara den lexikaliska grundformen. Men den »levande» grundformen är det som lägges till grund för nybildningar. Detta faktum är, såsom varje språkman vet, orsaken till att exempelvis pluralformen hos vissa substantiv eller presensformen hos vissa verb kan med sin stamform segra över sing., resp. infinitiven. J:s exempel *en gæs* 'en gås' erinrar mig om, hurusom en av mina egna gossar först efter många mödor, och trots dagligt åskådningsmaterial, lärde sig förstå att inte *en gås* och »*ett gäss*» voro olika djur (han hade ju ännu ingen hjälp av stavningen). — Att barn bilda nya avledningar, är ju känt och egentligen självklart. Den nya ordflora som sålunda kommer att blomstra upp, ofta blott för en dag, erbjuder därför knappast något principiellt intresse. Våra dialekter vimla av alla tänkbara variationer på detta fält, och den vuxne allmogemannen är här väl så uppfinningsrik som barnet. Frågan om i vad mån detta bildar helt nya ord, är däremot av vikt; åt den ägnar förf. ett särskilt litet kapitel, där han också tar ståndpunkt till flera av sina föregångares åsikter (s. 205 ff.). Jag avstår här från att referera.

Uppkomsten och utvecklingen av satser är ett kapitel av särskilt språkpsykologiskt intresse. Jespersen fäster uppmärksamheten på den stora roll för barnspråkets satsbildning, som vad han kallar »ekoismen» har: det att barnet formulerar sina utlåtelser i direkt anslutning till slutfallet i en hörd sats, varvid ordgränserna ofta missuppfattas. Barnet hör t. ex. »Hjulene går rundt ligesom møllen» och repeterar: »Om mølin». För ordföljden har ekoismen en stor betydelse. Barnet säger (som påståendesats) *Kommer mamma*, därför att det hört *Snart kommer mamma*, och förallmänligar så denna ordföljd med subjektet sist. Från negationernas område skulle jag som ex. vilja anföra en av mina pojkars *inte* (eller *inte det*) = 'nej', uppenbarligen föranlett därav, att detta *inte* är en negation som han vida oftare hört i till honom riktat tal (förbud o. d.) än *nej*. Skall sådant, såsom

J. gör, räknas till ekoism, kommer dock denna term att tagas något väl vidsträckt. — Förf. ägnar ett eget kapitel åt »humorn» i barnens språk. Jag finner icke termen riktigt på sin plats, så nyttjad som den här blir. Alla de för oss vuxna lustiga feltolkningar och missförstånd som barnen råka ut för äro dock inga vittnesbörd om någon i barnspråket inneboende humor eller om något sinne för humor hos barnen — såsom t. ex. då en liten studerande av bibliskan låter en av patriarkerna bringa *kartofler* till Vår Herre i st. f. *tackoffer*.

Förf:s tre slutkapitel lägga fram de allmänna lärdomarna av den föregående analysen av de konkreta exemplen. Han behandlar de teoretiska och praktiska problem som uppkallats. Frågan om varför modersmålet är det språk som inhämtas lättast debatteras, och huvudvikten lägges där dels på att »undervisningen» i modersmålet infaller under den bildbaraste och utvecklingskraftigaste tiden, dels på att barnet har så utomordentligt rikliga tillfällen att höra sitt modersmål av omgivningen, och detta till en början med mycket liten variation i uttrycken. Ståndpunkten synes, då den så här antydes i ett sammanträngt referat, nästan alltför självklar. Men förf. har haft att finna sig tillrätta med åsikten om en medfödd predisposition just för modersmålet. Något oegentligt synes det mig vara, att frågan om den sundaste undervisningsmetoden likaledes behandlas bland de teoretiska problemen. Men förf. återkommer därtill vid de praktiska, då saken gäller skriftspråkets tillägnelse. Och då åberopar han erfarenhetens vittnesbörd till förmån för sin egen ljudskriftsmetod på begynnarstadiet. — Då barns tvåspråkighet är på tal (s. 246, 247 ff.), tangeras därmed ett ämne, som förf:s material förmodligen icke medgivit honom att fylligare behandla, nämligen språkbyten hos barn till följd av ombyte av omgivning. En monografisk behandling av detta ämne vore synnerligen önskvärd, men materialet måste vara omfattande, ty isolerade fall äro här än mindre än eljes ägnade att representera hela kategorier; de yttre villkoren äro sällan fullt lika, och barnets egen läggning är avgörande för spörsmålet om hur och när ett språkbyte inträder och vilket slutresultatet blir. — Ett tillgjort barnspråk vid äldres tilltal till barn (»ammestuesprog») fördömes. — Förf. låter till sist sina iakttagelser och analyser avgöra hans ståndpunkt i vissa språkhistoriska spörsmål. Bl. a. möter den bekanta frågan om i vad mån barnen öva något större inflytande på språkets förskjutning. J:s ståndpunkt är i viss mån medlande mellan ytterligheterna. I somliga fall har, menar han, barnens språktillägnelse betydelse för språkutvecklingen, i andra ligger det ingen vikt vid att skilja barnens andel från de vuxnas, i åter andra få de senare vidkännas huvudskulden till bristen på stadga.

Kunna barnen också så helt frigöra sig från traditionen, att de skapa alldeles nya språk? Denna fråga (som ju sammanhänger med den av förf. tidigare dryftade om barnens ordskapande förmåga) kan besvaras jakande, endast om konstaterade fakta tala därför. Sådana ha anförts av andra; J:s granskning därav, och av ett fall som han själv bevittnat, utmynnar i ett erkännande av möjligheten av sådan nyskapelse, om gynnsamma yttre betingelser kunna vidmakthållas. Härifrån öppnar sig då ett perspektiv både över frågan om språkets uppkomst överhuvud och över frågorna om villkoren för språks enhetlighet och orsakerna till deras splittring.

På ett ställe (s. 246) säger Jespersen: »Man kan i det hele ikke let overvurdere börns indflydelse på börn». Omsatt i praktiken borde denna uppfattning kunna resultera i ett studium av språkets liv och utveckling särskilt vid ständig samvaro mellan jämngamla (eller ungefär jämngamla) barn. Den som har tillfälle och håg att ägna någon avsevärd tid åt detta studium, med pennan och anteckningsboken i ständig beredskap, bör kunna finna mycket av intresse att meddela. Det är att beklaga, att en lärd med så sällsynta förutsättningar för uppgiften som Prof. J. icke hugnats med — tvillingar. Emellertid ha vi allt skäl att vara tacksamma för den givande och roande bok han skänkt oss i och med den som här i korthet refererats.

En del kompletterande randanmärkningar till skilda punkter av sin bok har förf. sedermera själv offentliggjort i NTfFil 4 R 5, 127 ff.

Göteborg, mars 1918.

Hjalmar Lindroth.

Bibliografi för 1918.

Av **Sven Grén Broberg**[1].

I. Bibliografi, litteraturhistoria och biografi.

Broberg, Sven Grén. Bibliografi över de under 1917 från trycket utgivna, huvudsakligen svenska skrifter och uppsatser, som röra modersmålsundervisningen. (Årsskrift f. modersmålslärarnas förening. 1917—1918. S. 6—29.)

Collijn, Isak. Birgitta-litteratur. I. (Biblioteksbladet. Årg. 3. S. 105—116.)

Cornell, Henrik. De uppländska kalkmålningarnas bibliografi. (Studier i Upplands kyrkliga konst. D. 1. S. 172—174.)

Dahl, Frantz, og *Rodhe, A. E.* Nordisk [rättsvetenskaplig] Litteraturfortegnelse 1917. (Tidsskr. f. Retsvidenskab. Aarg. 31. S. 369—439.)

Dirckinck-Holmfeld, Edw., und *Ernst-Hansen, Jörgen.* Nordgermanisch. [Nordisk filologisk bibliografi för 1916.] (Indogerman. Jahrbuch. Bd 5. Jahrg. 1917. S. 210—227.)

Erichsen, B., og *Krarup, Alfr.* Dansk historisk Bibliografi. Udg. paa Carlsbergfondets Bekostning. Bd 1. H. 1. Kbh. 8:o. S. 1—192. (Anm. [av bd 3:] Fortid og Nutid. Bd 2. S. 123—124 av *R. Paulli.* — HTsk. Bd 7. S. 150—151.)

Essén, Matts. Sörmlandslitteratur. (Biblioteksbladet. Årg. 3. S. 116—122.)

Förteckning på äldre handlingar angående Västergötland, införda i sin helhet eller i utdrag i Del III (häft. 1—10) af Västergötlands fornminnesförenings tidskrift. (VgFT. D. 3. S. 6—20.)

Gobom, Nils. Svensk litteraturhistorisk bibliografi. 36. 1917. (Samlaren. Årg. 39. Bihang: 28 s.)

Gödel, Vilhelm. Svar till Isak Collijn med anledning av hans anmälan av Vilhelm Gödel, Sveriges medeltidslitteratur. Sthm. 8:o. 19 s.

Heilskov, Chr. Fortegnelse over lokalhistoriske Bøger og Smaaskrifter vedrørende Vendsyssel. (Vendsysselske Aarbøger. 1918. S. 306—316.)

— Fortegnelse over Tidsskrifts-Artikler vedkommende Bornholms Historie og Topografi. (Bornholmske Samlinger. Bd 12. S. 51—70.)

[1] Aarskatalog over norsk litteratur 1918 var ännu icke tillgänglig vid manuskriptets avlämnande. — Förteckning å starkare förkortningar av tidskriftsartiklar m. m. bifogas vid slutet av bibliografien.

Heilskov, Chr. Historisk-topografisk Tidsskrifts-Index for Aarhus Amt. Kbh. 8:o. (2), 35 s. (Utgör tillägg till Aarbøger udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift. 11.)

Hermannsson, Halldór. Catalogue of runic literature, forming a part of the Icelandic collection bequeathed by Willard Fiske. Oxford. 4:o. IX, 106 s.

Lundberg, Oskar. Nordisk ortnamnslitteratur 1917. Bibliografisk förteckning. (NoB. Årg. 6. S. 189—196.)

Möller, Bert. [Nordisk filologisk] Bibliografi för 1916. (Ark. Bd 34. S. 350—383.)

Rothman, Sven. Ur 1917 års [kulturhistoriska] litteratur. (Rig. Bd 1. S. 123—128.)

— Ur 1917 och 1918 års [kulturhistoriska] litteratur. (Rig. Bd 1. S. 234—248.)

Schweigaard, Johan. Norges topografi. Bibliografisk fortegnelse over topografisk og lokalhistorisk literatur. Kria. 8:o. VIII, 291 s. (= HTno. 1918. Lev. 2.)

Setterwall, Kristian. [Svensk historisk] Bibliografi 1917. (HTsv. Årg. 38. Bilaga. S. 509—546.)

Sommerfelt, W. P. [Norsk arkeologisk] Bibliografi 1917. (For. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1917. S. 180—189.)

— Norsk arkeologisk literatur 1917. (Oldtiden. Bd 7. S. 281—284.)

Boor, Helmut de. Die färöischen Lieder des Nibelungenzyklus. Heidelberg. 8:o. VII, 214 s. (= German. Bibliothek, hrsg. v. *Wilhelm Streitberg.* Abt. 2. Bd 12.)

Brix, Hans. Vers fra gamle Dage. Studier i Middelalderens Digtekunst. Kbh. og Kria. 8:o. 175 s. (Anm. Litteraturen. Årg. 1. S. 601—604 av *Knut Liestøl.*)

Cornell, Henrik. En Birgittinsk revelation och dess litterära förebilder. (Samlaren. Årg. 39. S. 191—197.)

Ek, Sverker. Våra första psalmböcker. (Samlaren. Årg. 39. S. 1—24.)

Hermannsson, Halldór. The periodical literature of Iceland down to the year 1874. An historical sketch. Ithaca, N. Y. 8:o. (7), 100 s., 7 pl. (= Islandica. Vol. 11.)

Nordström, Johan. Strödda bidrag. (Samlaren. Årg. 39. S. 131—143. Innehåller: I. Ett balladfragment i uppteckning från 1500-talet. — II. Till den svenska hexameterns historia. — III. Hvar ligger Wiwallius begrafven? — IV. Stiernhielmiana. — V. Anteckningar om Samuel Columbus.)

Svensson, Josef. Ett par nyfunna dikter af Henricus Tidemanni. (Samlaren. Årg. 39. S. 123—130.)

Unwerth, Wolf von. Eine schwedische Heldensage als deutsches Volksepos. (Ark. Bd 35. S. 113—137.)

Jakobsen, Jakob.

Mikkelsen, *Marie R.* Dr. phil. Jakob Jakobsen, født 22. Februar 1864—død 13. August 1918. (NFK. Aarg. 4. S. 112—119, portr.)

Olrik, Axel.

Liestöl, *Knut.* Axel Olrik. (Indogerm. Jahrbuch. Bd 5. Jahrg. 1917. S. 299—303.)

— Minnetale yver professor dr. Axel Olrik, halden i den hist.-filos. klasses møte den 13de april 1917. (Oversigt over Videnskapsselskapets møter i 1917. S. 81—90. — i: Forhandlinger i Videnskapsselsk. i Kristiania. Aar 1917.)

N[eckel], *G[ustav].* Axel Olrik. 3. Juli 1864 bis 17. Februar 1917. (Mitteilungen der Islandfreunde. Jahrg. 6. S. 1—7.)

Olsen, Magnus.

Paasche, *Fredrik.* Magnus Olsen. (OoB. Årg. 27. S. 493—497, portr.)

Rask, Rasmus.

Jespersen, *Otto.* Rasmus Rask i hundredåret efter hans hovedværk. Kbh. og Kria. 8:o. 80 s., 4 pl.

Thomsen, Vilhelm.

Christensen, *Arthur.* Vilhelm Thomsen. (OoB. Årg. 27. S. 337—348, portr.)

II. Lärda sällskaps skrifter, tidskrifter och samlingar.

Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, udg. af Det kongelige nordiske Oldskrift-Selskab. 1918. R. 3. Bd 8. Kbh. 8:o. (3), 313 s. ill.

Árbók hins íslenzka fornleifafélags. 1917. Rvík. 8:o. (3), 40 s., 3 pl.

Arkiv för nordisk filologi, utg. . . . genom *Axel Kock.* Bd 34 (= Ny följd. Bd 30). S. 201—384. — Bd 35 (= Ny följd. Bd 31). S. 1—208.

Bidrag til nordisk filologi av studerende ved Kristiania universitet. Utg. av *Magnus Olsen.* 4. *Brekke, Arnfinn.* Om præpositionsbruken ved islandske og norske gaardnavne. (8), 88 s. — 5. *Ringdal, Karl.* Om det attribute adjektivs position i oldnorsk prosa. Med et henblik paa sætningsrytmen. 80 s. Kria. 8:o.

Danmarks Folkeminder. Nr. 18. *Feilberg, H. F.* Nissens Historie. 112 s. — Nr. 20. *Ingvor Ingvorsens* Fortællinger om gammelt sjællandsk Bondeliv ved *Henrik Ussing.* 192 s. ill. Kbh. 8:o.

Danske Studier, udg. af *Gunnar Knudsen* og *Marius Kristensen*. 1918 (= Bd 15. — N. R. Bd 3). Kbh. 8:o. (4), 188 s. ill. Bilaga: VIII s.

Edda. Nordisk tidsskrift for litteraturforskning. Redaktør: *Gerhard Gran*. Bd 9—10. Kria. 8:o. (3), 320; (3), 328 s.

Fataburen. Kulturhistorisk tidskrift, utg. af *Gustaf Upmark*. 1918. [Med bihang:] Redogörelse för Nordiska museets utveckling och förvaltning år 1917. Sthm. 8:o. (2), II, 172, 50 s.

Folkminnen och folktankar. Populär-vetenskaplig tidskrift, red. av *C. W. von Sydow*. Bd 5. Lund. 8:o. (8), 216 s.

Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Aarsberetning for 1917. Aarg. 73. Kria. 8:o. IX, 200 s. ill.

Fornvännen. Meddelanden från K. Vitterhets, historie och antikvitets akademien. Under red. av *Emil Ekhoff*. Årg. 13 (1918). H. 1—4. S. 1—240. 2 pl., 1 karta. ill. Sthm. 8:o.

Göteborgs och Bohusläns fornminnesförenings tidskrift. 1917. Gbg. 8:o. (3), 91 s., 1 karta. ill.

Hembygden. Tidskrift, utg. av Samfundet för svensk folklivsforskning i Finland genom *G. Nikander, W. Solstrand, V. E. V. Wessman* och *K. R. V. Wikman*. 8—9. [H.] 6—8. S. 81—128. Hfors. 8:o. ill.

Historisk tidskrift för Finland. Årg. 3 (1918). Utg. av *P. O. von Törne*. Hfors. 8:o. (3), 237 s.

Historisk tidskrift för Skåneland, utg. av *Lauritz Weibull*. Bd 7. H. 2—4. S. 71—180. Lund. 8:o.

Historisk tidskrift, utg. af Svenska historiska föreningen genom *Torvald Höjer*. Årg. 38 (1918). Sthm. 8:o. VI, 271, 82 s., bilagor.

Historisk Tidsskrift, udg. af den Danske historiske Forening . . . Red. af *Erik Arup*. R. 9. Bd 1. H. 1. S. 1—128. Kbh. 8:o.

Historisk tidsskrift, utg. av den Norske historiske forening. 1918. Lev. 1 (=R. 5. Bd 4. H. 4. S. 257—336.), 2 (= *Schweigaard, Johan*. Norges topografi. Bibliografisk fortegnelse . . . . VIII, 291 s.), 3 (= R. 5. Bd 4. H. 5. S. 337—408, I—XX), 4 (= *Manthey, Aug. Chr*. Dagbøger for Aarene 1856—1874. Bd 2. H. 8. S. 497—596, (5) s.). Kria. 8:o.

Islandica. An annual relating to Iceland and the Fiske Icelandic collection in the Cornell university library. Vol. 11. Ithaca, N. Y. 8:o. (7), 100 s., 7 pl.

Literaturblatt für germanische und romanische Philologie. Hrsg. von *Otto Behaghel* und *Fritz Neumann*. Jahrg. 39 (1918). Lpz. (tr. i Altenburg). 4:o. XXXII, 352 sp.

Maal og minne. Norske studier, utg. av Bymaals-laget ved *Magnus Olsen*. 1918. Kria. 8:o. (4), 156 s. ill.

Namn och bygd. Tidskrift för nordisk ortnamnsforskning . . . Utg.

av *Jöran Sahlgren.* Årg. 6 (1918). Lund (tr. i Upps.). 8:o. (4), 200 s. ill.

Norsk folkekultur. Folkeminne-tidsskrift. Styrt av *Rikard Berge* med hjelp av *Alexander Bugge*, *O. Olafsen* og *Kr. Visted.* Aarg. 4. Risør (tr. i Kria). 8:o. (4), 188 s., 1 pl. ill.

Oldtiden. Tidsskrift for norsk forhistorie. Bd 7. H. 2. S. 123—304, [+ bilagor] 37, 27, 17, 17, 45, 46 s. ill. — Bd 8. H. 1. S. 1—66. ill. Kria. 8:o.

Publications of the Society for the advancement of Scandinavian study. Scandinavian studies and notes. [Ed. by] *George T. Flom.* Vol. 5. No. 1—4. S. 1—168. Menasha. 8:o.

Rig. Föreningen för svensk kulturhistoria. Tidskrift. Under redaktion av *Sune Ambrosiani.* Bd 1 (1918). Sthm. 8:o. VIII, 248 s. ill.

Samfundet S:t Eriks årsbok. 1918. Utg. genom *Gustaf Upmark.* Sthm. 8:o. (8), 186 s. ill.

Samlaren. Tidskrift, utg. af Svenska litteratursällskapets arbetsutskott. Årg. 39 (1918). Upps. 8:o. VII, 197, 28, (4) s.

Samlingar, utg. av Svenska fornskriftsällskapet. H. 152. S. 1297—1347, X, (2) s. 4:o. — H. 153. S. 1—256. 8:o. Sthm.

Skrifter, utg. av Svenska litteratursällskapet i Finland. 137 (Zacharias Topelius hundraårsminne. Festskrift den 14 januari 1918. (5), 289, (8) s., 10 pl.). — 138: 1 (Släktbok, utg. av *Arne Wilskman.* II: 1. (4), 332 s.). — 139 (= Studier i nordisk filologi, utg. genom *Hugo Pipping.* Bd 9: 1—4. (5), 17, 23, 10, 111, (8) s.). — 140 (= Förhandlingar och uppsatser. 31 (1917). (8), CXXVII, 380, (8) s.). — 141 (Opinioner och stämningar i Finland 1808—1814 af *Carl v. Bonsdorff.* (1), VII, 241 s.). Hfors. 8:o.

Språk och stil. Tidskrift för nysvensk språkforskning. Utg. av *Ruben G:son Berg, Bengt Hesselman, Olof Östergren.* Årg. 18 (1918). Upps. 8:o. (3), 252 s.

Svenska landsmål ock svenskt folkliv. Tidskrift utg. . . . genom *J. A. Lundell.* 1918. H. 1 (= H. 141 fr. början = B. 13. *Wigforss, Ernst.* Södra Hallands folkmål. S. I—XIV, 625—783, 3 tab., 2 kartor). — H. 1 [!] (= H. 141 [!] fr. början = B. 20. *Linderholm, Emanuel.* Nordisk magi . . . (2), 157 s.) — H. 2 (= H. 142 fr. början. 98 s.). Sthm. 8:o.

Svenska språkföreningens tidskrift. Årg. 7 (1918). Sthm. 8:o. 47 s.

Upplands fornminnesförenings tidskrift. Utg. . . . av *O. Almgren* och *O. Lundberg.* 33 (= Bd 8. H. 1. (2) s., s. 1—140, 1 karta. ill.). Upps. 8:o.

Västergötlands fornminnesförenings tidskrift. Utg.: *S. Welin.* Bd 3. H. 9/10. Sthm (tr. i Mariestad). 8:o. (4), 136, 20 s.

III. Nordisk språkvetenskap.

1. I allmänhet.

Beckman, Nat. Språkets liv. En inledning till språkets studium. Sthm. 8:o. (4), 199 s. ill.

Björkman, Erik. Fe. Scedeland, Scedenig. (NoB. Årg. 6. S. 162—168.)

Bugge, Alexander. En Björkö i Sydrusland? (NoB. Årg. 6. S. 77—103.)

Ekwall, Eilert. Scandinavians and Celts in the North-West of England. Lund. 8:o. XIV, 125 s. (= LUÅ. N. F. Avd. 1. Bd 14. Nr 27.)

Falk, Hjalmar. Jernnetter. (MoM. 1918. S. 47.)

Grotenfelt, Kustavi. Paikannimistöaineksia Suomen kansallisuus- ja kaupankäyntiolojen valaisemiseksi keskiajalla. (Hist. Arkisto. 27: 2. 37 s.) [Med referat å tyska:] Ortsnamen zur Aufklärung finnischer Nationalitäts- und Handelsverhältnisse im Mittelalter. (Ibid. Referate. S. 106—110.)

Hesselman, Bengt. Sönjer 'söner'. En studie i svensk och norsk ordböjning. Spår av vokalbalans. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 337—354.)

Jespersen, Otto. Nogle men-ord. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 49—55.)

Jessen, E. Etymologiserende Notitser. XI. (NTfF. R. 4. Bd 7. S. 83—93.)

Johansson, K. F. Germ. Alcis (germ. Dioskurer). (Ark. Bd 35. S. 1—22.)

— Om etymologien af trädnamnet rönn. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 304—324.)

Kock, Axel. Altnordischer u-Umlaut in Ableitungs- und Beugungsendungen. Lund. 8:o. (3), 30 s. (= LUÅ. N. F. Avd. 1. Bd 14. Nr 28.)

— Belysning av forndanska och forngutniska ord [fda. kuth (cuth), ponæ (ponnæ, pon), fgutn. griþkuna, vatubanda]. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 355—368.)

— Fornnordiska böjningsformer. I—III. (Ark. Bd 35. S. 55—99.)

Kock, Ernst A. En misskänd ordfamilj [đōm-, *đōmjan-]. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 298—303.)

Kopperstad, Knut. "Fastgrodd artikkel". (MoM. 1918. S. 106—112.)

Kristensen, Marius. Lidt om de fællesjafetiske toleddede mandsnavne. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 31—36.)

Lidén, Evald. Ett par germansk-iranska reliktord [sv. hjälmig. — fvnord. hít. — sv. rad]. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 579—586.)

Lindqvist, Axel. Urg. đaȝan-, đaȝa- in Wörtern des Typus ahd. siohtago, mnd. rîkedage, an. skildagi, bezw. mhd. irretac. Lund. 8:o. (2), 45 s. (= LUÅ. N. F. Avd. 1. Bd 14. Nr 25.)

Lindqvist, Natan. En växling ū—o i äldre svenska och danska. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 410—415.)

Lindroth, Hjalmar. Skandinavien och Skåne. Ett genmäle. (NoB. Årg. 6. S. 104—112.)

— Äro Scadinavia och Skåne samma ord? Ett svar. (Ark. Bd 35. S. 29—47. — M. anledn. av *Axel Kock.* Är Skåne de gamles Scadinavia? Ibid. Bd 34. S. 71—88.)

L[yttkens, I. A.] & W[ulff, F. A. &] S[öderber]gh[, H]. Till frågan om det fonetiska alfabetet. En sammanfattning och översikt. (Moderna språk. Årg. 12. S. 33—40, 1 tabell.)

Läffler, L. Fr. Om ordet styvbroder och därmed närmast besläktade ordbildningar i allmänhet och ett ryktbart historiskt styvbrödrapar i synnerhet. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 515—531.)

Noreen, Adolf. Skandinavien och Skåne. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 43—48.)

Ojansuu, Heikki. Altes und Neues zu den germanisch-finnischen Berührungen. (NphM. Jahrg. 19. S. 49—61.)

Palmlöf, Nils Robert. Wie sind Halbtonbenennungen Cis, Ces usw. entstanden? Eine realetymologische Untersuchung. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 555—574, 1 facsim.)

Sahlgren, Jöran. Förbjudna namn. I—V. (NoB. Årg. 6. S. 1—40.)

— Vitan och gulan. En studie i nordisk ordbildningslära. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 416—422.)

Schwabe, H. O. Etymological notes. (JEG philol. Vol. 17. S. 585—588.)

Wiklund, K. B. De lapska Saivo-fjällen hos Leem-Jessen identifierade. (NoB. Årg. 6. S. 156—161.)

— Die Erforschung der germanischen Lehnwörter im Finnischen und Lappischen. (Indogerm. Jahrbuch. Bd 5. Jahrg. 1917. S. 1—21.)

Wittrock, Veit Brecher. Anteckningar om nordiska namn (svenska, norska, danska, färöiska, isländska, finska och lapska) på Stellaria media (L.) Cyr. Efter förf:s död utg. av *Rob. E. Fries.* Sthm. 4:o. 40 s. (= Acta Horti Bergiani. Bd 6. N:o 2.)

2. Isländska och fornnorska.

a. Grammatik och lexikografi.

Brekke, Arnfinn. Om præpositionsbruken ved islandske og norske gaardnavne. Kra. 8:o. (8), 88 s. (= BNF. 4.) (Anm. PSS. Vol. 5. S. 133—135 av *George T. Flom.*)

Falk, Hjalmar. Et gammel-norsk billedlig uttryk [bora frekan atsúg]. (MoM. 1918. S. 81—82.)

F[riðgeirssøn], E[inar]. Á Nesi. — Í Nesi. (Skírnir. År 92. S. 288.)

Hellquist, Elof. Ett par västnordiska bidrag. 1. Till den isl. öfvergången weh > wæh > wǽ. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 238—243.)

Jónsson, Finnur. Det islandske sprogs historie i kort omrids. Kbh. 8:o. 24 s. (Dansk-isl. Samfunds smaaskrifter. Nr. 4.)

— Udsigt over den norsk-islandske filologis historie. Kbh. 8:o. (7), 100 s. (= Festskrift udg. af Københavns universitet ... den 26. sept. 1918.)

Kock, Axel. En notis [om u i andra stavelsen av ord som ǫnnur, breiþust, vitnuþu; om den germ. adjektiva avledningsändelsen ag > fnord. ǫg > ug]. (Ark. Bd 34. S. 384.)

Neckel, Gustav. Hamalt fylkia und svínfylkia. (Ark. Bd 34. S. 284—349. — M. anledn. härav: *Finnur Jónsson.* Hamalt. En kort replik. Ibid. Bd 35. S. 47—51.)

Noreen, Adolf. Urkon Auðhumla och några hennes språkliga släktingar. (NoB. Årg. 6. S. 169—172.)

Pálsson, Pálmi. Hreiðuvatn. (Árbók hins ísl. fornleifafélags. 1917. S. 9—12.)

Ringdal, Karl. Om det attribute adjektivs position i oldnorsk prosa. Med et henblik paa sætningsrytmen. Kria. 8:o. 80 s. (= BNF. 5.)

b. Texter, översättningar och kommentarer.

Alfræði íslenzk. Islandsk encyklopædisk litteratur. III. Landalýsingar m. fl. Udg. for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved *Kr. Kålund.* H. 2. (4), XVIII s., s. 81—131, 1 pl. ill. Kbh. 8:o.

Diplomatarium islandicum. Íslenzkt fornbréfasafn, sem hefir inni að halda bréf og gjörninga, dóma og máldaga, og aðrar skrár, er snerta Ísland eða íslenzka menn. Gefið út af Hinu íslenzka bókmentafélagi. XI: 4. (1549—1550). S. 705—880. Rvík. 8:o.

Rímnasafn. Samling af de ældste islandske rimer. Udg. for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved *Finnur Jónsson.* H. 10. S. 321—448. Kbh. 8:o.

The Norwegian parts of the old Icelandic ms. Cod. Reg. 3260, 4:o [ed. by] *George T. Flom.* (PSS. Vol. 5. S. 72—90, 2 facsim.)

Gjukungarnas och Atles död. (Atlakviða in grœnlenzka.) [Översatt] Av *Axel Åkerblom.* (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 158—166.)

Gunlaug Ormstunges Saga. Efter de islandske Grundskrifter ved *N. M. Petersen*. Verserne ved *A. Marcus*.... Kbh. 8:o. 71 s. ill.

Cederschiöld, Gustaf. Gevjons oxar. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 102—108.)

Guðmundsson, Sigurður. Gunnar á Hlíðarenda. (Skírnir. År 92. S. 63—88, 221—251.)

Goebel, Julius. The evolution of the Nibelungensaga. (JEG philol. Vol. 17. S. 1—20.)

Hellquist, Elof. Ett par västnordiska bidrag. 2. Till tolkningen af Hamðismál strof 20. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 243—249.)

Hollander, L. M. Gjenmæle. (Ark. Bd 35. S. 207—208. — M. anledn. av: *Sophie A. Krijn*. Nogle Bemærkninger om Jómsvíkingasaga. Ibid. Bd 34. S. 166—171.)

Indrebø, Gustav. Kva part har nordmennene i den norrøne kongesoga. (SoS. Aarg. 24. S. 418—433.)

Johnsen, Oscar Albert. Om haandskrifterne til den store Olav den helliges saga. Foredrag i Videnskapsselskabet den 18. januar 1918. (HTno. R. 5. Bd 4. S. 382—401.)

Jónsson, Finnur. Sagnformen i Sigurðarkviða en skamma. (Ark. Bd 34. S. 278—284.)

Kinck, Hans E. Litt om kjærligheten i Kormaks saga. (Akad. revy. Kria. Aarg. 1. N:r 1. S. 5—7. N:r 2. S. 2—3.)

Kock, Ernst A. Bidrag till eddatolkningen. [Völuspá 23, 24; Lokasenna 28; Hávamál 2, 57, 76, 95 (ed. Bugge).] (Ark. Bd 35. S. 22—29.)

Krijn, Sophie A. Gíslasaga Súrssonar. (Ark. Bd 35. S. 162—165.)

Lindquist, Ivar A. Ordstudier och tolkningar i Havamal. Hfors. 8:o. 17 s. (= StNF. Bd 9: 1 i SSLF. 139.)

Nordgaard, O. Mere om Tors frokost [enl. Hárbarðsljóð]. (MoM. 1918. S. 82—84. — M. anledn. av: *Halvdan Koht*. Sild og — bukker? Ibid. 1917. S. 163—164.)

Olsen, Magnus. Bemerkninger til Egils större digte. (Ark. Bd 35. S. 137—142.)

— "Bú er betra —". En tekstrettelse til Hávamál 36, 37. (MoM. 1918. S. 60—68.)

— Bygdenavnet Angr i Friðþjófs saga. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 214—222.)

— De norske stedsnavne i Gisle Surssøns saga. (Aarb. R. 3. Bd 8. S. 41—60. ill.)

Olson, Emil. Den isländska sagans ursprung. (NT. (Lett.) 1918. S. 411—429.)

— En syntaktisk anmärkning till Hávamál 1: 1—4. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 538—541.)

Schück, Henrik. Studier i Hervararsagan. (Inbjudningsskrift.) Upps. 8:o. 56 s. (= UUÅ. 1918. Program. 3: 2.)

Stalheim, Th. Sagogudarnes land. D. 1. Sagogudarne. S. 1—64. Uddevalla (tr. i Gbg.). 8:o.

Östman, Nils. Stockholmsstudier i Snorre Sturlasons konungasago. 1. Kastellet vid Norrström omkring år 1000. (Holmia. Årg. 1. S. 37—46. ill.)

3. Norska.

a. Grammatik och lexikografi.

Bugge, Alexander. Navnet Telemark og Grenland. (Historielaget f. Telemark og Grenland. Aarsskr. 1918. S. 26—46.)

B[ugge], K[ristian]. Om navnene "Godøy" og "Valderhaug". Godøy. (Tidskr. f. Sunnmør hist. lag. Aarg. 8—9 (1916—1917). S. 112—113.)

— Om navnet Yksnøy (Oksenøen). (Tidskr. f. Sunnmør hist. lag. Aarg. 8—9 (1916—17). S. 91—93.)

Enger, Asmus, [Olsen, Magnus, &] Bing, K. Klåvåhelgja. (MoM. 1918. S. 73—74.)

Falck-Muus, Rolf. Molybdænmalmforekomster og stedsnavne. (Naturen. Aarg. 42. S. 364—370.)

Falk, Hjalmar, og *Hægstad, Marius.* Utredning om norske bynavn. Kria. 8:o. 15 s.

Flom, George T. Norwegian surnames with special reference to orthography and foreign influence. (PSS. Vol. 5. S. 139—154.)

Hamsun, Knut. Sproget i Fare. Kra. 8:o. 38 s. — 2. Oplag. Kra. 8:o. 38 s.

Hannaas, Torleiv. Vestmannalaget i femti aar, 1868—21de januar —1918. Bergen. 8:o. (8), 202 s. ill.

Helland, Amund. Gaardnavnet Atramentdalen i Ølve i Kvinnherred. (MoM. 1918. S. 123—125.)

Holmesland, P. Om bynavnet Flekkefjord. [Med tillägg av:] *H. S.* (Grannen. Samlingsblad for segn og soga fraa Flekkefjord . . . 1918. S. 22—23.)

Hårseide, J. Den nye rettskrivning. Kritikk av Hamsun, Collin og rettskrivningskomitéens forslag. Kra. 8:o. 45 s.

Hægstad. Um infinitivendingi i norsk. (Ei utgreiding . . . til Kyrkjedepartementet 1918.) (Norsk pædagog. tidskr. Aarg. 2. S. 176—182.)

Iversen, Ragnvald. Den nationale linje i vort bladmaal. (MoM. 1918. S. 1—8.)

Koht, Halvdan. Dyrenamn i ruđ-gardar. (MoM. 1918. S. 19—28.)

Kopperstad, Knut. Ø-navnet Ró'nde — gaardsnavnet Ró'nde (G. N.

9, Herøy s., Romsd. amt). (MoM. 1918. S. 35—40. — Tillæg av *Magnus Olsen*. Ibid. S. 41.)

Liestøl, Knut. Den nye rettskrivingi. (Fyredrag halde i Upplands lærarlag 16. 9. 1918.) (SoS. Aarg. 24. S. 337—353.)

Olsen, Magnus. [Gårdsnamnet] Aarebrot. (MoM. 1918. S. 87—88.)

— *& Bugge, Jakob*. Dyrenavne. 1—2. (MoM. 1918. S. 69—71.)

Schütte, Gudmund. Norges Indbyggernavne. (MoM. 1918. S. 113—120.)

Seip, Didrik Arup. Knud Knudsen og Bymålslaget. Foredrag på årsmøtet i "Bymålslaget" 19. mai 1917. (MoM. 1918. S. 49—59.)

Tank, G. Naav og Naaverdalen. (MoM. 1918. S. 125—127.)

Torp, Alf. Nynorsk etymologisk ordbok. H. 16. S. 721—768. (Stômule — Takk.) Kria. 8:o.

Wiehe, Holger. Frá málstreitu Norđmanna. (Skírnir. Ár 92. S. 362—366.)

b. Texter.

Gamle brev. Avprenta med upplysningar av *Alexander Bugge*. (Historielaget f. Telemark og Grenland. Aarsskr. 1918. S. 47—61.)

4. Svenska.

a. Grammatik och lexikografi.

Alving, Hjalmar. Objekt-subjektets plats i ackusativ med infinitiv. En morfemhistorisk undersökning. (SpoSt. Årg. 18. S. 1—37.)

Andersson, Ture, & Berg, Ruben G:son. Några diminutiver på -unge. (SpoSt. Årg. 18. S. 245—249.)

Belfrage, Sixten. Metaforkomposita och besjälningskomposita. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 277—283.)

Berg, Ruben G:son. Nya adjektiv på -sam. (SpoSt. Årg. 18. S. 218—226.)

Bergman, Johan. Mer eller mindre latenta latinska lån i svenska språket. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 325—336.)

Bergroth, Hugo. Högsvenska. Kortfattad hjälpreda vid undervisningen i modersmålet. Hfors. 8:o. VII, 102 s.

Björkman, Erik. Ein mittelenglisches lehnwort [laþig] im Schwedischen (und Gutnischen). (Beiblatt z. Anglia. Jahrg. 29. S. 336—338.)

— Zu engl. likpot, schwed. slickepott 'zeigefinger'. (Beiblatt z. Anglia. Jahrg. 29. S. 311—312.)

Delbrück, B. Germanische Syntax. IV. Die Wortstellung in dem älteren westgötischen Landrecht. Lpz. 8:o. IV, 71 s. (= Abhandlungen d. philol.-hist. Kl. d. königl. sächs. Ges. d. Wiss. Bd 36. No. 1.)

Grapengiesser, S. Oarter i svenska språket. (Det nya Sverige. Årg. 12. S. 390—400.)

Hellquist, Elof. Några vandringsord. Ett etymologiskt kåseri. (Hela världen. 1918. S. 1284—1289.)

— Om namn och titlar, slagord och svordomar. Lund. 8:o. (2), 142 s.

Holm, Pelle. Viktor Rydberg som språkrensare. (Ak. avh. Lund.) Lund (tr. i Gbg). 8:o. (4), 301 s. — Utvidgad uppl. (2), 315 s.

Horn, Fredrik. Några ord om s. k. fristående satsförkortningar. (SpoSt. Årg. 18. S. 75—83.)

Hylén, J. E. Några iakttagelser angående användningen av personligt och relativt pronomen. 1. Personligt pronomens kasus efter komparativ konjunktion i ofullständig sats. 2. Relativpronomen i dubbel funktion. (SpoSt. Årg. 18. S. 122—134.)

Hänninger, Nils. Om betydelseförskjutningen hos de verbala s-formerna. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 250—257.)

Johannesson, Fredrik. De med postposition sammansatta pronominella adverberna i modern svensk litteraturprosa. En statistisk undersökning. (SpoSt. Årg. 18. S. 183—200.)

Johansson, J. Viktor. Några anteckningar om substantivet urbild. (SpoSt. Årg. 18. S. 88—95.)

Karsten, T. E. Ett par språkhistoriska anmärkningar. [1. Namnen Finne och Finland. — 2. Ett fall av w-förlust i ljudförbindelsen wr- i svenskt uddljud.] Hfors. 8:o. 10 s. (= StNF. Bd 9: 8 i SSLF. 139.)

Kock, Axel. Vidare om tomtebo-lycka. (Ark. Bd 35. S. 111—112.)

Latinskt-svenskt glossarium efter cod. Ups. C 20, utg. av *Erik Neuman.* H. 1. S. 1—256. Sthm (tr. i Upps.). 8:o. (= SSF. H. 153.)

Lindén, Oskar. Lokal inessiv med i och på. (SpoSt. Årg. 18. S. 227—241.)

Lindgren, John. Läkemedelsnamn. Ordförklaring och historik. H. 1. S. I—XVI, 1—40. [Företal m. m., Abcdilledock — Bly]. Lund. 8:o. ill.

Lindqvist, Natan. Studier över reformationstidens bibelsvenska. Språket i Nya Testamentet 1526 i belysning av de svenska reformatorernas språk. (Ak. avh. Uppsala.) Sthm. 8:o. (2), 200, *97, 30 s., 4 pl. (= ATS. D. 20. Nr 7.) (Anm. SvHT. Årg. 2. Sp. 224—225 av *Nat. Beckman.* — SvT. Årg. 8. S. 442—445 av *Hjalmar Lindroth.*)

Lindqvist, Sune. Åker och Tuna. En ortnamnsstudie. (Fornv. 1918. S. 1—30. ill.) — Med anledn. härav: *Erik Brate.* Åker och Tuna. (Ibid. S. 207—213.) (Anm. [av *S. Lind-*

qvists uppsats:] Tidskr. f. d. sv. folkbildningsarbetet. Årg. 7. S. 127—128 av *[J. Kjellström]*.)

Lindroth, Hjalmar. Bohusläns härads- och sockennamn. Gbg. 8:o. 116 s. (= Skrifter, utg. av Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs Högskola. I.) (Anm. NoB. Årg. 6. S. 179—183 av *J. S[ahlgren]*. — SvHT. Årg. 2. Sp. 272—273 av *Elof Hellquist*. — Tidskr. f. d. sv. folkbildningsarbetet. Årg. 7. S. 128—130 av *[J. Kjellström]*.)

— Laglösaköping. (Fornv. 1918. S. 213—223.)

— Ortnamnsforskningen som fosterländsk vetenskap. (Det nya Sverige. Årg. 12. S. 487—502.)

— Svensk språkforskning och svensk språkvård. (Det nya Sverige. Årg. 12. S. 455—467.)

— Värend och virdar. I—II. (NoB. Årg. 6. S. 41—76.)

Ljunggren, Evald. Barrikad. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 398—409.)

[Läffler, L. Fr.] Ortnamnsforskningen och några Olof-Skötkonungsmynt. 1—3. (NoB. Årg. 6. S. 129—155. ill. — Även [utom "Anmärkning" och "Tillägg"] i Numism. meddelanden. 21. S. 1—24.)

Munthe, Åke W:son. Några anteckningar om uttrycket "Bära hundhuvudet". (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 56—64.)

Neuman, Erik. Utbredningen av vokalbalansen a : å i medelsvenskan. (Ak. avh.) Ups. 8:o. VIII, 90 s. (Även = UUÅ. 1917. Filosofi, språkvetenskap ocd historiska vetenskaper. 4.)

Nordman, Ann-Mari. Tilltalsskicket i svenskan. Hfors. 8:o. 111 s. (= StNF. Bd 9: 4 i SSLF. 139.)

Nilsson, Martin P:n. De svenska månadsnamnen. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 173—179.)

Noreen, Adolf. Grunddragen av den fornsvenska grammatiken. Till den akademiska undervisningens tjänst. 2. reviderade uppl. Sthm (tr. i Upps.). 8:o. 84 s.

— Svenska språket. (Nord. familjbok. Ny uppl. Bd 27. Sp. 1051—1064.)

— Vårt språk. Nysvensk grammatik i utförlig framställning. H. 26 (= Bd 7: 5). S. 353—464. — H. 27 (= Bd 4: 1). S. 1—80. Lund. 8:o.

[illegible]er, Einar. Språket, en spegel av kulturen. Sthm. 8:o. 80 s.

[illegible]ok öfver svenska språket. Utg. af Svenska akademien. H. 55. Sp. B 3681—B 3840 [Boda—Bon]. — H. 56. Sp. D 1665—D 1824 [Distingerad—Djäklig]. Lund. 4:o.

Ortnamnen i Älvsborgs län. På offentligt uppdrag utg. av Kungl. Ortnamnskommittén. D. 7: 2. Kinds härad. Södra delen. Sthm (tr. i Upps.). 8:o. (4), 310 s.

Palmér, Johan. Klappa fängelse. (Studier tillegnade E. Tegnér. S. 155—157.)

Persson, P. Uttryck af typen gå och fråga vid sidan af gå (för) att fråga. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 444—452. Utgör här förf:s "Syntaktiska anmärkningar". 1.)

Philip, Erik. Svensk ordlista med föreskriven nystavning. 10 oförändr. uppl. Sthm. 8:o. 95 s.

Pipping, Hugo. Finländska ortnamn. Hfors. 8:o. XX, 139 s. (= Skrifter, utg. av Åbo akademikommitté. 7.)

— Ortnamnens vittnesbörd om gångna tiders språk. Föredrag, hållet vid Svenska litteratursällskapets årshögtid den 6 maj 1918. (FoU. 31. = SSLF. 140. S. 362—380.)

Sahlgren, Jöran. Västgötska ortnamn av typen Kölingared och andra ortnamn, som berätta om sekundär bebyggelse. Lund. 8:o. 25 s. (= LUÅ. N. F. Avd. 1. Bd 14. Nr 30.)

Saxén, Rolf. Språkförbättring och framtidssvenska. (FT. T. 85. S. 401—421.)

Sjöros, Bruno. Om bokstaven h såsom beteckning för aspiration och kvantitet i fornsvenska skrifter. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 455—464.)

— Studier över fornvästgötska lagtexter. III. Hfors. 8:o. 23 s. (= StNF. Bd 9: 2 i SSLF. 139.)

Smedberg, Einar. Jöns Budde och Helga-Karinlegenden i Cod. Holm. A 58. Upps. 8:o. (2), 19 s. (= Meddelanden från Nordiska seminariet, utg. av *Adolf Noreen,* 11, i UUÅ. 1918.)

Smith, Emil. Nautisk ordbok på svenska, engelska och tyska språken. Med enklare ord och termer jämväl för motorbåtsport. H. 9. S. 321—352 [Rå—Sliden], 1 pl. ill. Sthm. 8:o.

Svanberg, Victor. Rimmen hos Viktor Rydberg. Upps. 8:o. (2), 91 s. (= Meddelanden från Nordiska seminariet, utg. av *Adolf Noreen,* 10, i UUÅ. 1918.)

Söderwall, K. F. Ordbok öfver svenska medeltidsspråket. H. 29 (Sluthäfte). S. 1297—1347, X, (2) s. Sthm (tr. i Lund). 4:o. (= SSF. H. 152.)

Tamm, Alfhild, & Tamm-Götlind, Märta. Skorrningar och närsläktade uttalsfel. Studier över r-ljudet m. m. (SpoSt. Årg. 18. S. 38—53.)

Westerblad, C. A. Ett bidrag till den nordiska renässansens stiluppfattning. Gudmund Göran Adlerbeths utlåtande över Lings "Agne". (SpoSt. Årg. 18. S. 145—155.)

Wigforss, Ernst. En fornsvensk ljudlag [ɔ: utvecklingen av samnord. ē framför vokal i fsv.]. (NoB. Årg. 6. S. 113—128.)

Öhlin, Paul. Studier över de passiva konstruktionerna i fornsvenskan. (Ak. avh.) Lund. 8:o. (2), X, 159 s.

Östergren, Olof. Nusvensk ordbok. H. 9—10. Sp. 897—1088

[Direkt—Eftersätta]. Sthm. 8:o. (Anm. [av h. 3—8:] FT. T. 85. S. 190—194 av *Rolf Pipping*.)

Östergren, Olof. Våra vanligaste främmande ord. Med uttal och förklaring. 4:e omarb. och avsevärt ökade uppl. Sthm. 8:o. IV, 96 s. (= Studentföreningen Verdandis småskrifter. 146.)

b. Texter.

Dokumenten till Stockholms blodbads förhistoria. [Meddelade av] *E. Hildebrand.* (HTsv. Årg. 38. S. 116—128.)

Ett aktstycke till Kung Orres historia, meddelat av *E. Noreen.* (Sv. Lm. 1918. S. 42—44.)

Norrköpings medeltid. Ett diplomatarium Norcopense, omfattande bevarade medeltidsbrev rörande staden Norrköping med Ö. Eneby, S. Johannis samt Borg och Löts socknar från tiden 1180—1521, samlat, kommenterat och utg. av *Arthur Nordén.* Sthm. 8:o. (15), 312 s.

Några bidrag till Västergötlands medeltida jordhistoria. [Utdrag ur pergamentsbrev m. m.]. Af *Karl K:son Leijonhufvud.* (VgFT. Bd 3. H. 9/10. S. 100—102.)

5. Danska.

a. Grammatik och lexikografi.

Andreasen, C. Gamle Stednavne paa Kertemindeegnen. (Aarbog f. Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter. Aarg. 5 (1917). S. 56—64.)

Brøndum-Nielsen, Johs. Om Høysgaards udtalebetegnelse. (DSt. 1918. S. 127—136.)

Byskov, J. Fremmed- og Retskrivningsordbog med en kortfattet Retskrivningsvejledning. Kbh. og Kria. 8:o. XXVII, 250 s.

Dahlerup, Verner. Blåmand. (DSt. 1918. S. 85—87.) — Med anledn. härav: *Fritz Heide.* Blaamand. (Ibid. S. 178—179.) — Replik av *Verner Dahlerup.* (Ibid. S. 179.)

Ehrling, Sigfrid. En förmodad licentia poetica [ɔ: anter i M. Ch. Rauns danska översättn. av Virgilii Georgica (1680)]. (DSt. 1918. S. 171—172.)

Flindt, Henrik E. Hvad er en papegöje? (DSt. 1918. S. 182—185.)

Hjortø, Knud. Fra ordenes samfund. Kbh. og Kria. 8:o. 185 s. (Anm. DSt. 1918. S. 88—89 av *Viggo Brøndal.* — Litteraturen. Årg. 1. S. 210—214 av *Johs. Brøndum-Nielsen.* — NTfF. R. 4. Bd 7. S. 165—169 av *Anker Jensen.*)

[illegible]dsen, Gunnar. Hirtshals eller Hornsnæs. (DSt. 1918. S. [illegible]9—91. ill.)

Kuijer, J. M. Het vocalisme van Valdemars sællandske Lov. Haarlem. 8:o. (4), 144 s.

Ordbog over det danske sprog. Grundlagt af *Verner Dahlerup* . . . udg. av Det danske sprog- og litteraturselskab. Bd 1: 1. A—Anledning. Red. av *H. Juul-Jensen* . . . LII s., sp. 1—640. — Foreløbig liste over forkortelser. Med en lydskrifttavle. 53 s. Kbh. 8:o. (Anm. Litteraturen. Årg. 1. S. 581—590 av *Holger Sandvad.*)

Rosenberg, C. M. Sproglige Bemærkninger til Oehlenschlägers Ungdomsskrifter. (Kort Udsigt over det philol.-hist. Samfunds Virksomhed Okt. 1914—Okt. 1916. S. 277—282.)

Saaby. Retskrivningsordbog. Udg. af *P. K. Thorsen.* 7. Udg. . . . med en af *Henrik Bertelsen* udarbejdet . . . Retskrivningsvejledning. Kbh. og Kria. 8:o. X, 292 s.

Schjærff, Poul. Den danske Jens og hans Sprog. (DSt. 1918. S. 49—72.)

Schütte, Gudmund. J. Grimm og tysk Korttegning overfor dansknorsk Retskrivning. (DSt. 1918. S. 173—177.)

Seip, Didrik Arup. Om overgangen p, t, k > b, d, g i dansk. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 149—154.)

Steenstrup, Johannes. De danske Stednavne, deres Tolkning og hvad de oplyser om vort Lands Bebyggelse og Folkets Kultur gennem Tiderne. 2. Opl. Kbh. 8:o. 120 s. (= "Folkelæsning". Nr. 280.)

— Mænds og Kvinders Navne i Danmark gennem Tiderne. Kbh. 8:o. 158 s. (= "Folkelæsning". Nr. 326.)

Wadstein, Elis. Namnet Danmark. Gbg. 8:o. 26 s. (Inbjudningsskrift i GHÅ. Bd 24.)

Wigforss, Ernst. De långa vokalerna i forndanskan. (Ark. Bd 34. S. 201—277.)

— Skånelagens vefælas. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 423—425.)

b. Texter.

Mariager Legende-Haandskrift. Gl. kgl. Saml. 1586 4to. Udg. for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved *Gunnar Knudsen.* H. 2. S. 161—240. Kbh. 8:o.

Palladius, Peder. Danske Skrifter. Udg. for Universitets-Jubilæets danske Samfund ved *Lis Jacobsen.* Lev. 11—12. Bd 3. (4) s., s. 267—497. Kbh. 8:o.

— Den ældste danske Alterbog 1556. Udg. efter Originalen af *Lis Jacobsen.* Kbh. 4:o. 200 s.

6. Dialekter.

a. Grammatik och lexikografi.

Aakjær, Jeppe. Dør det jydske Bondesprog? (Tilskueren. Aarg. 35. Halvbd 2. S. 380—389.)
Boëthius, Johannes. Orsamålet. 1. Ljudlära. (Ak. avh. Uppsala.) Sthm. 8:o. 145 s.
Carlsson, Nils. En gotländsk bröllopsdikt från 1700-talet. (Sv. Lm. 1918. S. 5—25.)
Gjerdman, Olof. Studier över de sörmländska stadsmålens kvalitativa ljudlära. 1. (Ak. avh.) Upps. 8:o. X, 191 s.
Götlind, Johan. Studier i västsvensk ordbildning. De produktiva avledningssuffixen och deras funktioner hos substantiven i Göteve-målet. (Ak. avh. Uppsala.) Sthm. 8:o. 100 s. (Anm. SvHT. Årg. 2. Sp. 251—253 av *Nat. Beckman.*)
Iversen, Ragnvald. Syntaksen i Tromsø bymaal. En kort oversigt. Kria. 8:o. 102 s.
Mo, Eilert. Av tonelagslæra og ordlæra aat rindalsmaale. (MoM. 1918. S. 144—151.)
Nordström, Johan. Dialekten i Bröllopps Beswärs Ihogkommelsze och dess senaste granskare. (SpoSt. Årg. 18. S. 156—163.)
Peterson, P. N. Något om Fjäre härads folkmål. (Vår bygd, utg. av Nordhallands studiecirklar . . . 1918. S. 14—17.)
Skulerud, Olai. Telemaalet i umriss. Ei utsyn yver maalsoga og maalgeografien i Telemark, serleg med umsyn paa Tinn. (Ak. avh.) Kria. 8:o. (7), 108 s., 1 karta.
Solstrand, Väinö. Beskrivning av Houtskärs-dialekten. (Hembygden. 8—9. S. 96—112.)
Wigforss, Ernst. De korta rotstavelserna i Skånemålen. Lund. 8:o. 70 s. (= LUÅ. N. F. Avd. 1. Bd 14. Nr 29.)
— Södra Hallands folkmål. S. I—XIV, 625—783, 3 tab., 2 kartor. (Sv. Lm. Bd 13 = H. 141 fr. början = 1918. H. 1.)
Østlandsk formlære, sendt ut fraa nemda for östlandsk reisning. Kria. 8:o. 16 s.

b. Texter.

Gaader fra Søndmør. Meddelt paa Søndmørsmaal af *Th. S. Haukenæs.* (NFK. Aarg. 4. S. 179—180.)
Nordhalländska ordspråk, ordstäv och talesätt. (Vår bygd, utg. av Nordhallands studiecirklar . . . 1918. S. 18—19.)
Ordstäv och härmningar. (Jämten. 1918. S. 121.)
Sprok og ordtak. Fraa Land, uppskrivne av *Thora Skolmen.* (NFK. Aarg. 4. S. 177—178.)

Tovslaandane. Uppskrivne av *Øystein Vesaas,* ette Svein Hovden, Bykle. (Vinje-maal.) (NFK. Aarg. 4. S. 167—170.)

Två tal [bröllopstal och liktal på västgötadialekt]. (Sv. Lm. 1918. S. 45—66.)

IV. Runkunskap, mytologi och sagohistoria.

Brate, Erik. Alvastra-blyet, Ög. 248. (Fornv. 1918. S. 202—206.)

— Fg. beleþes byrd [i en gottländsk runinskrift]. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 8—9.)

Dahlerup, Verner. Småting om to danske runeindskrifter [ɔ: Glavendrup- och Store-Rygbjærgstenarna]. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 510—514.)

Friesen, Otto von. Blyrullen från Alvastra. (Fornv. 1918. S. 199 —201.)

Hjelmqvist, Theodor. Till runinskriften på vävplattan från Lund. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 388—397.)

Kålund, Kr. Sönder Kirkeby-stenens Ku. (Ark. Bd 35. S. 172—174.)

Lange, Eyvind de. Bauta og runesten i Stavanger amt. (Stavanger turistforening. Aarbok. 1918. S. 58—65. ill.)

Larsson, Ludvig. Skulle Gunnar Gröpe vara ett påfund av Messenius? Ett jenmäle. (Ark. Bd 35. S. 52—54.)

Lindroth, Hjalmar. Några Rökstensproblem. Med anledning av Lektor Brates senaste behandling av inskriften. (SvHT. Årg. 2. Sp. 209—219.)

— Till den urnordiska inskriften på Stentoftens-stenen. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 167—172.)

Nerman, Birger. Nyupptäckt gottländsk runinskrift från äldre järnåldern — den hittills äldsta i Sverige. (Rig. Bd 1. S. 50—52. ill.)

Olsen, Magnus. Ljóðaháttr i en svensk runeindskrift? (MoM. 1918. S. 80.)

Müller, Sigurd. Grundtræk af den nordiske Mytologi efter *N. M. Petersen.* Til Skolebrug. 9. Udg. Kbh. og Kria. 8:o. 30 s.

Olrik, Axel. Gudefremstillinger på guldhornene og andre ældre mindesmærker. (DSt. 1918. S. 1—35. ill. [med bilaga:] S. I—VIII.)

Rosén, Helge. Om dödsrike och dödsbruk i fornnordisk religion. (Ak. avh.) Lund. 8:o. (3), XII, 252 s. (Anm. Fataburen. 1918. S. 170—172 av *N. E. H[ammarstedt].*)

Schütte, Gudmund. Offerpladser i Overlevering og Stedminder. Kbh. 8:o. 80 s. ill. (= Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning. Nr. 112.)

Sköld, Per Edvin. Från urtidstro till kristendom. Sthm. 8:o. 98 s.

Björkman, Erik. Skjöldungaättens mytiska stamfäder. (NT. (Lett.) 1918. S. 163—182.)
Clausen, H. V. Kong Hugleik. (DSt. 1918. S. 137—149.)
Gorm den gamle. Saga om Fortid og Nutid. Kbh. 1918 [å titelbl. 1919!]. 8:o. (3), 218 s.
Montelius, Oscar. Ynglingaätten. (NT. (Lett.) 1918. S. 213—238. ill.)
Neuhaus, Johannes. Om Skjold. (Ark. Bd 35. S. 166—172.)

V. Arkeologi, kulturhistoria och konsthistoria samt folklore.

Arne, T. J. Ett svenskt gravfält i guvernementet Jaroslavl, Ryssland. (Fornv. 1918. S. 31—47. ill.)
— Forntida förbindelser mellan Sverige och Åland. (OoB. Årg. 27. S. 146—152. ill.)
Bjørn, Anathon. Et stenaldersfund fra Nordfjord. (Naturen. Aarg. 42. S. 370—375. ill.)
— Gravfundet fra Ski i Rakkestad. (Oldtiden. Bd 8. S. 1—7. ill.)
Bohusläns fasta fornlämningar från hednatiden. 7. Tanums härad. Bronsåldern. 2. Gravar. Av *Gustaf Hallström.* A. Den beskrivande delen. (GoBFT. 1917. S. 1—78, 1 karta. ill.)
Bruun, Daniel. Oversigt over Nordboruiner i Godthaab- og Frederikshaab-Distrikter. (Meddelelser om Grønland. Bd 56. S. 55—147. 3 kartor. ill.)
Brøgger, A. W. Antikvitetssamlere i oldtiden. (Kunst og haandverk. Nord. studier ... Johan Bøgh. S. 14—17. ill.)
Bull, Edv. Skipstomter og naustetomter fra vikingetid eller middelalder. (For. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1917. S. 17—23. ill.)
Dedekam, Hans. Odins træ. Et stykke billedvæv fra Osebergfundet. (Kunst og haandverk. Nord. studier . . . Johan Bøgh. S. 56—75. ill.)
Ekholm, Gunnar. En ny uppländsk hällristning. (Fornv. 1918. S. 48—52. ill.)
— Folkvandringstidens guldringar. Deras utveckling och släktskapsförhållanden. (Fornv. 1918. S. 53—60. ill.)
— Till frågan om de ovala spännbucklornas uppkomst. (Fornv. 1918. S. 78—83. ill.)
— Två nyupptäckta uppländska stenåldersboplatser. (UFT. Bd 8. S. 1—22. ill.)
Frödin, Otto. Alvastra under medeltiden. Undersökningarna år 1917. (Meddelanden från Östergötlands fornminnes- och museiförening. 1918. S. 43—114, 1 karta, 6 pl. ill.)

Frödin, Otto. Från det medeltida Alvastra. Undersökningarna åren 1916 och 1917. (Fornv. 1918. S. 105—198, 1 karta, 2 pl. ill.)

Gihl, Gunnar. Upplands fornborgar. En antikvariskt-topografisk beskrivning. (UFT. Bd 8. S. 33—88, 1 karta. ill.)

Gjessing, Helge. Det første nordiske arkeologmøte. Kristiania 4.—8. juli 1916. (Oldtiden. Bd 7. S. 187—217. ill.)

— Indberetning om gravundersøkelser paa gaarden Skreros, (Gn. 33 brn. 1) Vegusdal sogn, Herefos pgd., Nedenes amt. (Oldtiden. Bd 8. S. 9—31. ill.)

Grieg, Sigurd. Akerfundet. [2.] (Oldtiden. Bd 7. S. 149—163. ill.)

— Datering av et gravfund fra Aker i Vang. (Oldtiden. Bd 8. S. 33—39. ill.)

Hansen, Folke. Bidrag till kännedomen om äldre megalitkeramiken i Skåne och Danmark. (Ak. avh.) Lund. 8:o. (7), VI, 87 s., 16 pl.

Holme, T. N. Litt om blæstervirksomheten i Norge. (Oldtiden. Bd 8. S. 41—57. ill.)

Holta, H. H. Gravhauge og gravrøiser. (Historielaget f. Telemark og Grenland. Aarsskr. 1918. S. 21—25.)

Johansen, K. Friis. Affaldspletterne ved Thorsø Strand. (Aarb. R. 3. Bd 8. S. 173—176. ill.)

Johnsson, Pehr. Göingebygdens fasta fornlämningar. En översikt. (Önnestads elevförbunds årsbok. 1918. Årg. 5. S. 219—238. ill.)

Julius, Arvid. Ett lappländskt jordfynd från Uppsala. (UFT. Bd 8. S. 89—96. ill.)

Lange, Eyvind de. En vestlandsk depotfund fra yngre bronsealder. (Oldtiden. Bd 7. S. 123—135. ill.)

Lindqvist, Sune. Nordens benålder och en teori om dess stenåldersraser. (Rig. Bd 1. S. 65—84. ill.)

Lindälv, Elof. Nordhalländska fornborgar. (Vår bygd, utg. av Nordhallands studiecirklar ... 1918. S. 6—9. ill.)

Lundberg, Oskar. Ur Västmanlands forntid. I. Västmanlands forntida bebyggande. II. Kungshögarna vid eriksgatan. (Sv. Turistfören. årsskrift. 1918. S. 22—48. ill.)

Michaelsen, Henrik. Tidlige brandgraver paa Vestlandet. (Oldtiden. Bd 7. S. 141—147. ill.)

Montelius, Oscar. Husdjur och jordbruk under forntiden, särskilt i Sverige. (Sv. jordbrukets årsbok. 1918. S. 13—31. ill.)

[*Müller, Sophus.*] Et Jernalderfund. Bue og Øxeskaft fra Jernalderen, fundne 1917 i Mosebredden paa Aaderup Skibsværfts Grund ved Susaaen syd for Næstved. (Aarbog f. Hist. Samf. f. Præstø Amt. Aarg. 7. S. 61—66. ill.)

— L'age du bronze en Slesvig. Traduction fraçaise par *Emmanuel*

Philipot. (Mémoires de la Soc. royale des antiquaires du Nord. N. S. 1916—1917. S. 123—140, 1 karta. ill.)

Müller, Sophus. Stenalderens Kunst i Danmark. Med 282 Afbildninger af *Bodil Müller* og fl. ... Kbh. 4:o. (8), 89 s. ill. (= Oldtidens Kunst i Danmark. [1.])

Nerman, Birger. En svensk bosättning i Östra Ryssland omkring år 1000 före Kristus. — A. M. Tallgrens forskningar om förbindelserna mellan Sverige och Ryssland under yngre bronsåldern. (Rig. Bd. 1. S. 193—196. ill.)

— Kungshögarna på Adelsö och Sveriges äldsta konungalängder. (Fornv. 1918. S. 65—77. ill.)

Nordman, C. A. Jættestuer i Danmark. Nya fynd. (Nordiske Fortidsminder, udg. af Det kgl. nord. Oldskriftselsk. Bd 2. S. 55—118, 4 pl. ill.)

— Skaldyngernes stenyxor. (Aarb. R. 3. Bd 8. S. 137—150. ill.)

— Studier öfver gånggriftkulturen i Danmark. (Ak. avh. Hfors). Kbh. 8:o. (3), 112 s. ill. (Även i Aarb. R. 3. Bd 7. S. 221—332.)

Petersen, Jan. Jernbarrer. (Oldtiden. Bd 7. S. 171—186. ill.)

Petersen, Th. Baandformet omvikling av sverdskeder i vikingetiden. (Oldtiden. Bd 7. S. 165—169. ill.)

Rasmussen, J. P. Affaldspletter fra Stenaldertilhugning. (Aarb. R. 3. Bd 8. S. 151—172. ill.)

Rydh, Hanna. Två järnåldersgravfält. (Meddelanden av Gestriklands fornminnesförening. 1918. S. 2—19. ill.)

Salin, Bernhard. Niellotekniken i Sverige under förhistorisk tid. (Kunst og haandverk. Nord. studier ... Johan Bøgh. S. 180—185. ill.)

S[c]hetelig, Haakon. Dronning Aasa's kunstnere. (Kunst og kultur. Aarg. 7. S. 100—126. ill.)

— Om stenalderens kunst. (Naturen. Aarg. 42. S. 356—364. ill.)

— To danske pragtskrin fra vikingetiden. (Kunst og haandverk. Nord. studier ... Johan Bøgh. S. 193—199. ill.)

Schneider, Hermann. Die Felszeichnungen von Bohuslän, das Grab von Kivic, die Goldhörner von Gallehus und der Silberkessel von Gundestrup als Denkmäler der vorgeschichtlichen Sonnenreligion. Ein Deutungsversuch. Halle (Saale). 4:o. 43 s., 5 pl. (= Veröffentlichungen des Provinzialmuseums zu Halle. Bd 1. H. 2.)

Segaard, Munch. En paa Rykkje i Kvam (Hardanger) fundet sten med helleristninger. (Oldtiden. Bd 7. S. 137—139. ill.)

Thordeman, Bengt. Utgrävningen av Alsnö hus. (Rig. Bd 1. S. 222—226. ill.)

Åberg, Nils. Das nordische Kulturgebiet in Mitteleuropa während der jüngeren Steinzeit. 1. Text. XI, 276 s. 2. Tafeln. (72) s.

11 kartor. Upps. 8:o. (= Arbeten, utg. med understöd af Vilhelm Ekmans universitetsfond, Uppsala. 22: 1—2.)

Åberg, Nils. Die Typologie der nordischen Streitäxte. Würzburg. 8:o. IV, 60 s. ill. (= Mannus-Bibliothek. Nr. 17.)

— Studien über die Schönfelder Keramik, die schwedische "Bandkeramik" und die jütländische Obergrabkeramik. Halle (Saale). 4:o. 9 s., 3 pl. (Ur: Veröffentlichungen des Provinzialmuseums zu Halle. Bd 1. H. 3.)

Arne, T. J. Viktenheterna i Sverige under vikingatiden. (Fornv. 1918. S. 61—64.)

Läffler, L. Fr. Ännu en svensk myntpräglare, sannolikt hos Olof Skötkonung. (Numism. meddelanden. 21. S. 96—109. ill.)

Ambrosiani, Sune. Slädens användning vid dödsriter. (Rig. Bd 1. S. 204—208. ill.)

Anselius, Erik. "Jässpöss" och "jässpössoxe". En utdöd bröllopssed från Bjursås, Dalarna. (FoF. Bd 5. S. 33—42.)

Bugge, Jakob. "Fetasko", "skjøsko" og "snaukopp". (Tillæg til *Hj. Falk:* "Litt om sagatidens sko", MM. 1917. s. 51 ff.) (MoM. 1918. S. 71—72. ill.)

Cornell, Henrik. En medeltida anteckningsbok från Stöde. (Arkiv f. norrländsk hembygdsforskning. 1918. S. 97—111.)

Dedekam, Hans. Baldisholtæppet. Kria. 4:o. 60 s. ill.

Ekman, Sven. Några ålderdomliga fiskemetoder med risbyggnader. (Fataburen. 1918. S. 81—106. ill.)

Erixon, Sigurd. Bebyggelseundersökningar. Öfversikt. Periodiska bebyggelsetyper. Fäbodväsen. (Fataburen. 1918. S. 21—57. ill.)

— Västmanländsk byggnadskultur. (Sv. Turistfören. årsskr. 1918. S. 49—76. ill.)

Fett, Harry. Et brev om en kobberplate. (Kunst og haandverk. Nord. studier ... Johan Bøgh. S. 76—81. ill.)

Forsblom, Valter W. Plog- och åldermansstakar i Nedervetil, Terjärv och Esse. (Hembygden. 8—9. S. 94—96. ill.)

Gering, Hugo. Sensen als altnordische waffen? (Ark. Bd 35. S. 181—83.)

Grosch, H. Norsk billedvævning. (NFK. Aarg. 4. S. 145—161. ill.)

Hauberg, Poul. Blomsterløse Planter, nævnte i danske Lægebøger før Aar 1600. (Tidsskr. f. hist. Botanik. Bd 1. S. 23—40.)

Hörman, Ernst. Bohusfisket. H. 3—4. S. 65—128. ill. Gbg. 8:o.

Ingvorsen, Ingvor. Fortællinger om gammelt sjællandsk Bondeliv. Ved *Henrik Ussing.* Kbh. 8:o. 192 s. ill. (= Danmarks Folkeminder. Nr. 20.)

Isaacsson, August. Anteckningar om seder ock bruk i Varmsätra före lantmäteriet på 1860-talet. (Sv. Lm. 1918. S. 26—41.)

Johnsen, Oscar Albert. Korndyrkingi i gamle dagar. (SoS. Aarg. 24. S. 368—370. — M. anledn. härav: *S. Hasund.* Havren i gamal tid. Ibid. S. 370—377.)

Keyland, Nils. Primitiva eldgörningsmetoder i Sverige. Ett supplement. (Fataburen. 1918. S. 150—158. ill.)

Lind, J. Om Lægeplanter i danske Klosterhaver og Klosterbøger. Kbh. 8:o. 117 s.

Lithberg, Nils. Svensk folklivsforskning under sista halvseklet. (Rig. Bd 1. S. 146—166.)

— Till allmogekulturens geografi. (Rig. Bd 1. S. 1—27. ill.)

Lund, Wilh. Nogen nordenfjeldske høvrer. En studie i bondeornamentik fra tiden ca. 1750—ca. 1850. (Bygningsmuseet for Trondhjem og Trøndelagen. Aarsberetning 1916—17. S. 17—52, 12 pl.)

Loewenthal, John. Über einige altertümliche Feuerbohrer aus Schweden. (Zeitschr. f. Ethnologie. Jahrg. 50. S. 198—203. ill.)

Meyer, Johan. Fortids kunst i Norges bygder. [8.] Telemarken: Lunde, Bø og Seljord. Kria. 4:o. 46 s. 18 pl. ill.

Montelius, Oscar. Forntidens jul — midvinterns solfest. (Nordisk jul. 1918. S. 7—9. ill.)

Nielsen, H. Grüner. Danse på höj. (DSt. 1918. S. 119—126.)

Nilsson, Martin P. Studien Zur Vorgeschichte des Weihnachtsfestes. (Arch. f. Religionswiss. Bd 19. S. 50—150.)

Sjöberg, Wilh. Julfirande i Replot för 50 år sedan. (Hembygden. 8—9. S. 125—127.)

Stoltz, Gerhard. Kutænder. (MoM. 1918. S. 129—143. ill.)

Sverges folk. En utbildnings-, odlings- och samhällshistorisk skildring. Under medverkan av ett flertal fackmän utarbetad och utg. av *I. Flodström.* Upps. & Sthm (tr. i Upps.). 8:o. XII, 621 s. ill. (Innehåller bl. a.: Sverges rikes omfattning i äldre och nyare tider. — Sverges första bebyggande och bygdens utveckling under förhistorisk tid. A. Fornfyndens vittnesbörd. Av *Oscar Almgren.* B. Ortnamnen och bebyggelsehistorien. Av *Hjalmar Lindroth.* — Svenska folkets härstamning. — Det svenska riksspråket. Av *Adolf Noreen.* — Svenska dialekter. Av *Herman Geijer.* — Personnamnen. Av *Erik Brate.* — Skriften. Av *Otto von Friesen.* — Den materiella odlingen. Av *Nils Lithberg.* — Familjen och dess överbyggnader. — Samhällets utvecklingshistoria i Sverge ur etnologisk synpunkt. Av *Sigurd Erixon.* — Religion och kyrka. 1. Före kristendomens införande. Av *Vilh. Grønbech.* — Rättsutvecklingen i Sverge. Av *C. G. Bergman.* — Krigsväsendet. Av *Harald Malmberg.* — Stats- och kommunorganisationens historia. Av *Ivan Lind.*)

Þórðarson, Matthías. Grundar-stólar. (Árbók hins ísl. fornleifafélags. 1917. S. 1—8, 2 pl.)

Uhrskov, Anders. Nordsjællandsk Landsbyliv i ældre Tid. Paa Grundlag af fhv. Folketingsmand Lars Larsens Beretninger udarbejdet. Kbh. og Kria. 8:o. 176 s. ill. (= Aarbog f. Hist. Samf. f. Frederiksborg Amt. 1918.)

Ödmann, Sam. Hågkomster från hembygden och skolan. Lund. 8:o. (7), 149 s. (= Svenska bygder i äldre beskrivningar med anmärkningar och register utg. av *Jöran Sahlgren.* Småland. 1.)

Beckett, Francis. Venge Klosterkirke. (Aarb. R. 3. Bd 8. S. 25—40. ill.)

Birgittautställningen 1918. Beskrifvande förteckning öfver utställda föremål. Med bidrag af Carl M. Fürst, Agnes Branting, Andreas Lindblom, Sven Brandel, Gustaf Lagerheim, Isak Collijn, Harald Fleetwood, Otto Janse. Redigerad af *Isak Collijn* och *Andreas Lindblom.* Upps. 8:o. XI, 203 s., 13 pl. (Anm. HTfi. Årg. 3. S. 126—128 av *K. K. Meinander.*)

Boëthius, Gerda. Engelskt inflytande inom Västmanlands romanska konst. Ett bidrag. (Konsthist. sällskapets publikation. 1918. S. 85—90. ill.)

— Stilströmningar inom den uppländska tegelarkitekturen. (Studier i Upplands kyrkliga konst. D. 1. S. 175—190. ill.)

Cornell, Henrik. Norrlands kyrkliga konst under medeltiden. Upps. & Sthm (tr. i Upps.). 8:o. XII, 281 s. 17 pl. ill. (Anm. Tidskr. f. konstvetenskap. Årg. 3. S. 115—117 av *Johnny Roosval.*)

— Sigtunakyrkornas och Gamla Uppsala domkyrkas datering. (Studier i Upplands kyrkliga konst. D. 1. S. 1—8.)

Curman, Sigurd, och *Romdahl, Axel L.* Linköpings domkyrka. Undersökningsarbetena 1911—1916. — En byggnadshistorisk vägvisare. (Meddelanden från Östergötlands fornminnes- och museiförening. 1918. S. 1—41. ill.)

Fischer, Ernst. Den västgötske stenmästaren Andreas och hans verk. (Tidskr. f. konstvetenskap. Årg. 3. S. 26—32. ill.)

— Engelsk influens på den västgötska skulpturen omkring år 1100. (VgFT. Bd 3. H. 9/10. S. 75—84. ill.)

— Portalerna i Hvalstads kyrka, Västergötland, och med dessa besläktade dopfuntar. (Rig. Bd 1. S. 93—99. ill.)

— Stenmästaren Othelric och hans verk. (VgFT. Bd 3. H. 9/10. S. 85—94. ill.)

— Studier till Skara domkyrkas äldsta byggnadshistoria. (VgFT. Bd 3. H. 9/10. S. 69—74. ill.)

— Trenne västgötska funtar av norskt ursprung. (Kunst og haandverk. Nord. studier . . . Johan Bøgh. S. 82—84 ill.)

— Västergötlands romanska stenkonst. Arkitektur- och skulpturstudier inom Kinnekulletraktens kulturområde. (Ak. avh.) Gbg.

8:o. XI, 112 s. ill. (Anm. SvHT. Årg. 2. Sp. 144—148 av *Axel L. Romdahl.* — Replik av *Ernst Fischer.* Ibid. Sp. 236—241. — Genmäle av *Axel L. Romdahl.* Ibid. Sp. 290—291.)

Fischer, Ernst. Västergötlands sandstenskyrkor. En typologi och datering. (VgFT. Bd 3. H. 9/10. S. 30—68. ill.)

Gunnäs, Sigfrid P. En medeltida dopfuntverkstad. (Fornv. 1918. S. 97—104. ill.)

Jensen, Chr. Axel. Lillehedinge, Storehedinge og Karise. Nye bidrag til spørgsmålet om danske forsvarskirker. (Aarb. R. 3. Bd 8. S. 1—24. ill.)

Johansson, Gotthard. Svenska dopfuntar. (NT. (Lett.) 1918. S. 430—440. ill. — Med anledn. av: Dopfuntar i Statens historiska museum. Beskrifvande grupperande förteckning ... utg. af Konsthistoriska institutet vid Stockholms högskola genom *Johnny Roosval.* Sthm 1917.)

Josephson, Ragnar. Stadsbyggnadskonst i Stockholm intill år 1800. Sthm. 8:o. XII, 356 s. ill.

Kjellin, Helge. Medeltida gravvårdsformer i Norden. Med 12 textfigurer. Lund. 8:o. 36 s. (= LUÅ. N. F. Avd. 1. Bd 14. Nr 19.)

Lindblom, Andreas. Den heliga Birgitta. Bildverk i skulptur och måleri från Sveriges medeltid. Sthm. 4:o. 63 s., 31 pl. ill.

Meyer, Johan. Er den hittil hævdede opfatning av vore stavkirkers kronologi den rigtige? (For. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1917. S. 35—39.)

Mårtensson, Torsten. Helsingborgs Mariakyrkas medeltida byggnadshistoria. Några synpunkter. (Kulturhistoriska Helsingborgsstudier. S. 21—75. ill.)

Olsson, Martin. Om målad fasaddekorering under medeltiden. (Studier i Upplands kyrkliga konst. D. 1. S. 63—83. ill.)

— Riddarholmskyrkan. Konsthistoriska studier. Sthm. 4:o. XII, 159 s., 67 pl. ill.

Romdahl, Axel L. Trondhjemskatedralens octogon och dess betydelse som arkitektonisk förebild. Några iakttagelser. (Kunst og haandverk. Nord. studier ... Johan Bøgh. S. 170—179. ill.)

Roosval, Johnny. Die Steinmeister Gotlands. Eine Geschichte der führenden Taufsteinwerkstätte des schwedischen Mittelalters, ihrer Voraussetzungen und Begleit-Erscheinungen. Veröffentlicht von der königl. Akad. d. schönen Wiss., Gesch. und Altertumskunde (Kungl. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien), Stockholm. Sthm. 4:o. XI, 244 s., 66 Taf. ill.

— Jumkils kyrkas dopfunt och den gottländske stenmästaren Anonymus Semi-byzantios. (Studier i Upplands kyrkliga konst. D. 1. S. 9—17. ill.)

— Studier i Danmark. Föreläsningar i Stockholms högskola vår-

terminen 1917 huvudsakligen över 1100-talets skulptur och arkitektur. Sthm. 4:o. VII, 107 s. ill.

Sveriges kyrkor. Konsthistoriskt inventarium. Med stöd av K. Vitt.-hist.- o. ant. akad. utg. av *Sigurd Curman* och *Johnny Roosval.* Uppland. Bd 1. H. 1. Kyrkor i Danderyds skeppslag ... av *Sven Brandel.* D. 1. (7), 170 s., 1 bil., rättelse, ill. — Bd 2. H. 1. Kyrkor i Väddö och Häverö skeppslag ... av *Karl Asplund* o. *Martin Olsson.* (4), 116 s. ill. Sthm. 8:o.

Thordeman, Bengt. Tegel- och huggstensornamentiken på Alsnö hus. Dess stilistiska och kronologiska bestämning. (Tidskr. f. konstvetenskap. Årg. 3. S. 102—111. ill.)

Ugglas, Carl R. "Ecclesia lignea infra muros" vid Uppsala domkyrka. (Fornv. 1918. S. 223—232.)

— Till kännedomen om det gotiska måleriet i Uppland. (Studier i Upplands kyrkliga konst. D. 1. S. 18—62. ill.)

Arill, David. Bondspelemän från norra Bohuslän. (FoF. Bd 5. S. 43—71.)

— Folksägner från Sanne. (FoF. Bd 5. S. 118—126.)

Berge, Rikard. Norsk eventyrstil. III. (NFK. Aarg. 4. S. 49—79.)

Campbell, Åke. Egendomliga ord och uttryck, som sammanhänga med tron på tydor, varsel och spådom. (FoF. Bd 5. S. 206—212.)

— Om tydor, varsel och spådom. (FoF. Bd 5. S. 161—168.)

Clément, Ad. Tegn og underlige Gerninger. (DSt. 1918. S. 150—165. ill.)

C. O. Svahns svartkonstbok, utg. av *Jöran Sahlgren.* (FoF. Bd 5. S. 169—205.)

Danske Folkebøger fra 16. og 17. Aarhundrede, udg. af *J. P. Jacobsen* og *R. Paulli.* Bd 7. Kbh. 8:o. (9), LVI, 209 s.

Didriksen, Hans. Optegnelser over gamle Skikke og Folketro paa Møen. (Aarbog f. Hist. Samf. f. Præstø Amt. Aarg. 7. S. 22—29.)

Dybeck, Richard. Om Dalarne. Utdrag ur Dybecks "Runa" och andra skrifter. H. 1—2. Sthm. 8:o. 112, 97 s. 2 pl. (= Dalarnes hembygdsförbunds skrifter. 2. H. 1—2.)

Elling, Catharinus. Historiske Viser. (NFK. Aarg. 4. S. 162—166.)

Feilberg, H. F. Nissens Historie. Kbh. 8:o. 112 s. (= Danmarks Folkeminder. Nr. 18.)

— Skoen som retssymbol. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 37—42.)

Flatin, Tov. Gamalt fraa Numedal. III. Risør. 8:o. 116 s.

Folkesagn og Folketro i Ods Herred. Samlet og udg. af *Lars Andersen.* Kbh. 8:o. 96 s.

Folkevisor. Uppskrivne i Nes paa Vest-Agder av *Anton Aure.* (NFK. Aarg. 4. S. 22—27.)

Gagnér, Anders. Gammal folktro från Gagnef i Dalarne. Malmö. 12:o. 112 s.

Gamla tankar och talesätt. Upptecknade af *Oscar* och *Gisela Trapp.* (Kulturhistoriska Helsingborgsstudier. S. 77—90.)

Gamle sagn. Ved *O. S. Dyrkoren.* (Tidskr. f. Sunnmør hist. lag. Aarg. 8—9 (1916—1917). S. 56—63.)

Geijer, Herman. Sägnen om prästdråpet i Rättvik. (Meddelanden fr. Dalarnes fornminnesfören. 5. S. 10—105. ill.)

H[ammarstedt], N. E. Björnen i idet. Enligt svensk-finsk folktro. (Fataburen. 1918. S. 159—160.)

Holmström, Helge. Sägnerna om äktenskap med maran. (FoF. Bd 5. S. 135—145.)

Jensen, Gustav, Olsen, Magnus, [&] *Kolsrud, Oluf.* "Bombilla sesilja". (MoM. 1918. S. 75—80.)

Johnsson, Pehr. En skånsk klok [ɔ: Per Björnsson] och hans svartkonstbok. (Rig. Bd 1. S. 208—212.)

Kallstenius, Gottfrid. En svartkonstbok. (Arkiv f. norrländsk hembygdsforskning. 1918. S. 56—76.)

Klas. Gamla föreställningar och bruk från Vedens härad, Västergötland. (FoF. Bd 5. S. 146—160.)

Knudsen, Gunnar. Hellige Kilder i Sorø Amt. (Aarbog f. Hist. Samf. f. Sorø Amt. VII. S. 3—47.)

Landtman, Gunnar. Den varierande gestaltningen av tron på övernaturliga väsen. (Hembygden. 8—9. S. 81—84.)

Liestøl, Knut. Litterære eventyr og segner i folketraditionen. (MoM. 1918. S. 89—105.)

— Norske folkevisor i dansketidi. Visa um Aanund Gangsei. (SoS. Aarg. 24. S. 410—412.)

Linderholm, Emanuel. De stora häxprocesserna i Sverige. Bidrag till svensk kultur- och kyrkohistoria. D. 1. Inledning. Bohuslän. Uppsala. 8:o. XII, 272 s.

— Nordisk magi. Studier i nordisk religions- ock kyrkohistoria. 1. Urnordisk magi. Sthm. 8:o. (1), 157 s. (= Sv. Lm. B. 20 = H. 141 fr. början = 1918. H. 1.)

Löfgren, Emil. Folktro, sed och sägen från Njurunda socken i Medelpad. Malmö. 8:o. 90 s.

in Frue. Folkevise optegnet ca. 1860 i Urskog af *Anders* *rdahl.* (NFK. Aarg. 4. S. 135—142.)

Tobias. Skattsägner. En studie i jämförande folkminnes- kning. Lund. 8:o. XVI, 103 s. (= LUÅ. N. F. Avd. 1. 14. Nr 17.)

rd. Manden som vidste ret. — Et Udsnit af nordiske Tryllerormlers Historie. (Edda. Bd 9. S. 287—308.)

a. Folkeminder fra Strøby og Varpelev i Stevns Herred. Hist. Samf. f. Præstø Amt. Aarg. 7. S. 107—112).

Quisling, N. A. Overtroiske kure og folkemedicin i Norge. Kria. 8:o. VII, 68 s.

Rosén, Helge. Om själavandringstro i nordisk folkföreställning. (FoF. Bd 5. S. 89—117.)

Salomoniska magiska konster. Utdrag ur en westbo-prests svartkonstböcker. Ur friherre Gabriel Djurklou's till Örebro läns museum donerade handskriftsamling [utg. av *Paul Heurgren*]. Örebro. 8:o. XVI, 112 s. (= Meddelanden från Örebro läns museum. 7.)

Segner. Fraa Haukedalen, Fyrde i Sunnfjord, nedskrivne 1917 av *Gustav Indrebø.* — Fraa Bø i Telemarki ved *Olav Nordbø.* — Fra Telemarken, af *Th. S. Haukenæs.* (NFK. Aarg. 4. S. 96—102.)

Selland, S. K. Gamle vermerke og ordtøke um veret. Samla i Granvin. (Hardanger. Tidsskrift. Aarg. 1918. S. 33—36.)

Seyđa rima. Optegnet af Dr. *Jakob Jakobsen* efter (Johan Djurhús og) Jens Danielsen. Sumbø 1904. (NFK. Aarg. 4. S. 120—127.)

Sjöberg, Wilh. Tydor o. d. om väder och vind. Från Replot. (Hembygden. 8—9. S. 123—124.)

Smith, Emil. Gude- og dæmonsprog. (MoM. 1918. S. 9—18.)

Stev fraa Jæren. Uppskrivne av *Aadne Sæland.* (NFK. Aarg. 4. S. 21.)

Sydow, C. W. von. Sigurds strid med Fåvne. En studie rörande hjältesagans förhållande till folkdiktningen. Lund. 8:o. VI, 51 s. (= LUÅ. N. F. Avd. 1. Bd 14. Nr 16.)

Tolvtal-visa. Tonar og tekst ved *Olav Sande.* (NFK. Aarg. 4. S. 86—95.)

Valdris visa. Optegnet af *Ola K. Alfstad.* (NFK. Aarg. 4. S. 183—185.)

Wessman, V. E. V. Folktro och folksed i Nyland. (Hembygden. 8—9. S. 128.)

Wikman, K. Rob. V. Till folksedens sociologi. (Hembygden. 8—9. S. 84—90.)

VI. Äldre rättsvetenskap, historia och topografi.

Bull, Edv. Agdesidens lagdømme. (HTno. R. 5. Bd 4. S. 402—403.)

Dalalagen i gammal språkdräkt och i ny. Utg. av *Arnold Bratt.* 1. Inledning. Kristnu- och edsöresbalkarna. Falun. 8:o. XVII, 24 s., 1 portr. (= Meddelanden fr. Dalarnes fornminnesfören. 6.)

Friesen, Otto v. Herulernas bosättning i Skandinavien. En rättshistorisk synpunkt. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 484—495.)

Högsby, G. L:son. Äldre Västgötalagen A. B. 5. (Ark. Bd 35. S. 174—181.)

Midtbø, Olav. Det ældste Gulatingsted. (MoM. 1918. S. 84—87. ill.)

Norges gamle love. R. 2. 1388—1604. Ifølge offentlig foranstaltning udg. ved *Oscar Alb. Johnsen, Oluf Kolsrud, Absalon Taranger.* Bd 2: 2. Kirkens lovgivning 1448—1482. Udg. ved *Oluf Kolsrud.* S. 313—626, (2) s. Kria. 8:o.

Schück, Henrik. Stadfästelsebrefven till Uplands- och Södermannalagarna. (Samlaren. Årg. 39. S. 25—27.)

Østberg, Kristian. Norsk bonderet. Bd 2. Tjenesteforhold. Lotkontrakter. Kria. 8:o. (7), 128 s.

Beckman, Nat. Distingen. En följdskrift till en ordboksartikel. (Studier tillegn. E. Tegnér. S. 200—208.)

— Torgny lagman. Ett bidrag till karakteristiken av Snorres författarskap. (Edda. Bd 9. S. 278—286.)

Bruun, Daniel. The Icelandic colonization of Greenland and the finding of Vineland. With a preface by *Finnur Jónsson.* Kbh. 8:o. (6), 228 s. 10 pl. och kartor. (Ur: Meddelelser om Grønland. Bd 57.)

Brynildsen, R. K. Haakon den gode som missionskonge. (HTno. R. 5. Bd 4. S. 368—381.)

Bugge, Alexander. Om hvorledes Norge var bygget i vikingetid og middelalder. Spredte studier fra vort lands bygningssaga. (HTno. R. 5. Bd 4. S. 337—367.)

Bull, Edv. Studier over Norges administrative inddeling i middelalderen. (HTno. R. 5. Bd 4. S. 257—282.)

Bulmer, Johan. Om Kong Erik Menveds Besiddelsestagelse af Bornholm i Aaret 1319. (Bornholmske Samlinger. Bd 12. S. 105—114.)

Dorsch, Walter. Die Wikinger. (Zeitschr. f. d. deutschen Unterricht. Jahrg. 32. S. 81—96.)

Grotenfelt, Kustavi. Ruotsalaisten 11:nnellä vuosisadalla Suomeen tekemistä viikinkiretkistä. (Hist. arkisto. 27: 3. 10 s.) [Med referat å tyska:] Über die Wikingerfahrten der Schweden nach Finnland im 11. Jahrhundert. (Ibid. Referate. S. 110—111.)

Holmesland, P. Om Valdemar den stores tog til Norge i 1168. (HTno. R. 5. Bd 4. S. 326—328.)

Høverstad, Torstein. Traditions-dannelse. (MoM. 1918. S. 42—45.)

Johnsen, Oscar Albert. Norges bønder. Utsyn over den norske bondestands historie. H. 4—12. S. 81—296. Kria. 8:o. ill.

Jónsson, Finnur. Angers-brudstykket af Saxo. (Aarb. R. 3. Bd 8. S. 61—90.)

Koht, Halvdan. **De norske kongers lokale magt efter skaldekvædene. (HTno. R. 5. Bd 4. S. 320—326.)**

— Kampen om magten i Norge i sagatiden. (HTno. R. 5. Bd 4. S. 283—319.)

Kämpe, Alfred. **Svenska allmogens frihetsstrider från äldsta tider till våra dagar. En krönika. D. 1. Sthm. 8:o. 208 s.**

Latinska källskrifter till Sveriges äldsta historia. Några antika och medeltida texter av svenskt-kulturhistoriskt intresse. Med förklaringar av *J. Bergman*. Sthm. 8:o. VII, 64 s.

Montelius, Oscar. Germanernas hem. Sthm. 8:o. 40 s.

Neuhaus, Johannes. Av en Indledning til det danske Folks Historie. (NTfF. R. 4. Bd 7. S. 54—62.)

Schmeidler, Bernhard. Hamburg-Bremen und Nordost-Europa vom 9. bis 11. Jahrhundert. Kritische Untersuchungen zur Hamburgischen Kirchengeschichte des Adam von Bremen, zu Hamburger Urkunden und zur nordischen und wendischen Geschichte. Lpz. (tr. i Altenburg). 8:o. XIX, 363 s. 2 pl.

Schütte, Gudmund. Urjyske "Vestgermaner" og moderne Fantaster. (NTfF. R. 4. Bd 7. S. 129—140.)

Schybergson, Carl Magnus. Frågan om kvänerna. (HTfi. Årg. 3. S. 21—42.)

Steensby, H. P. The Norsemen's route from Greenland to Wineland. Kbh. 8:o. 109 s., 2 kartor. ill. — Även [med smärre förändringar] i: Meddelelser om Grønland. Bd 56. S. 149—202.

Söderqvist, Olof. Några anmärkningar rörande användningen af folknamnen svear och uppsvear. (HTsv. Årg. 38. S. 50—52.)

Vadstena klosters minnesbok. "Diarium Vazstenense". [Övers. av *A. W. Lundberg*.] Sthm. 8:o. X, 357 s.

Weibull, Curt. Saxostudier. 1. Valdemar I:s norska krig. 2. De skånska upproren 1180—82. (HTsk. Bd 7. S. 71—120.)

Augestad, Arent. Vestfold. Arkæologi og historie. Studier. Kria. 8:o. (4), 132 s. ill.

Berg, Lorens. Sandeherred. En bygdebok. Historisk skildring av bygdens utvikling fra gammel tid ned til kjendte nutidsforhold... Med sær-avsnit av *A. W. Brøgger, Jakob Schetelig, O. A. Hoffstad, Thoralv Klaveness, Anders Bugge, Carl W. Schnitler, Knut Liestøl*. Kria. 8:o. (8), 690 s., 1 karta. ill.

Bojsen, F. Af Møns historie. 4. Anders Bille. Stege (tr. i Kbh.). 8:o. 199 s. ill.

Broman, Ol. Joh. Glysisvallur. Utg. af Gestrike-Helsinge nation i Upsala. H. 10—11 (= D. 2: 8. S. 161—240. D. 3: 5. S. 321—400). Upps. 8:o. ill.

Christoffersson, Olof. Skytts härad. Kulturhistorisk beskrivning. Trelleborg. 8:o. 639 s. ill.

En bok om Värmland av värmlänningar. Red. av *H. H. Hildebrandsson, Sixten Samuelsson*. D. 2. Upps. & Sthm (tr. i Upps.). 8:o. (4), 354 s., 1 pl. ill. (Anm. [av d. 1—2:] FoF. Bd 5. S. 214—215 av *v. S-w* [= *C. W. v. Sydow*]. — NoB. Årg. 6. S. 186—188 av *J. S[ahlgren]*.)

Frosta i gammel og ny tid. Ei bygdabok. Historiske oplysninger om folk og forhold i Frosta fra gammel tid og ned til 1914. Trondhjem. 8:o. XI, 184 s. ill.

Holm, G. Gunbjørns-Skær og Korsøer. (Meddelelser om Grønland. Bd 56. S. 289—308, 1 karta.)

Jönköpings historia. På uppdrag af stadsfullmäktige i Jönköping utg. af en den 27 september 1913 tillsatt kommitté. D. 2. H. 3—16. S. 49—327, XIII s. D. 3. H. 1—2. S. 1—64. ill. Jönköping. 8:o.

Kjellberg, Carl M. Från Fyris slätter. Några kulturhistoriska och kritiska studier. (4), 59 s., 3 kartor.

Larsen, Henrik. Nogle Oplysninger og Bemærkninger om danske Landsbyer. (Aarb. R. 3. Bd 8. S. 177—293.)

Lauvskard, Nils. Ymse um garden Steinsland i Samnanger. (Nordhordland og Midthordland. Bd 1. S. 5—10.)

Ridderstad, Anton. Östergötland. 3. Fornsägner och kulturbilder från Östergötland. H. 1. S. 1—48. Sthm. 8:o.

Sörmlandsboken. En skrift om hembygden. Sthm. 8:o. (7), 655 s., 2 pl., 1 karta. ill. (Innehåller bl. a.: *Hesselman, Bengt.* Södermanlands folkmål. — *Ambrosiani, Sune.* De sörmländska allmogebyggnaderna. — *Fehr, Isak,* Södermanland genom tiderna. Några anteckningar. — *Funch, Elsbeth.* Folkseder och folktro. — *Fröberg, Eva.* Sörmlänningar. — *Berg, Ruben G:son.* Sörmlands skalder. Skaldernas Sörmland. — *Westman, Knut B.* Kyrkan. — *Wallin, Sigurd.* Den kyrkliga konsten. — *Hägerflycht-Posse, Knut K:son.* Södermanlands jordbruk. Några drag ur dess historia.)

Thoroddsen, Þorvald. Lýsing Íslands. Gefin út af Hinu íslenzka bókmentafélagi. Bd 3. H. 2. S. 113—224. Khfn. 8:o.

Östman, Nils. Stockholms stadsmurar och Olavus Petris uppgift om Svartbrödraklostrets läge. (Holmia. Årg. 1. S. 50—61. ill.)

Bihang.

Recensioner av tidigare utkomna arbeten.

Arne, T. J. Det stora Svitjod. Essayer om gångna tiders svensk-ryska kulturförbindelser. Sthm 1917. 8:o. (Anm. NT. (Lett.) 1918. S. 444—445 av *Bror Schnittger.*)

Bergroth, Hugo. Finlandssvenska. Handledning till undvikande av provinsialismer i tal och skrift. Borgå (tr. i Hfors) 19[16—]17. 8:o. (Anm. FT. T. 85. S. 244—256 av *Rolf Pipping.* — Tidskr. utg. av Pedagog. fören. i Finland. 55. S. 71—95 av *Rolf Saxén.* — Med anledn. härav: Genmäle av *Hugo Bergroth.* Ibid. S. 225—229. Replik av *Rolf Saxén.* Ibid. S. 318—320.)

Burjam, F. Den skandinaviska folktron om barnet under dess ömtålighetstillstånd isynnerhet före dopet. (Diss.) Hfors 1917. 8:o. (Anm. Hembygden. 8—9. S. 113—115 av *Gunnar Landtman.*)

Cederschiöld, Gustaf. Framtidssvenska. Sthm 1917. 8:o. (Anm. Det nya Sverige. Årg. 12. S. 460—466 av *Hjalmar Lindroth.* — Forum. Årg. 5. S. 188—191 av *Odal Ottelin.* — Pedag. tidskr. Årg. 54. S. 293—296 av *Bernhard Risberg.* — Tiden. Årg. 10. S. 226—231 av *Gösta Langenfelt.*)

Clausen, H. V. Studier over Danmarks oldtidsbebyggelse. (Aarb. R. 3. Bd 6. S. 1—226.) (Anm. Fortid og Nutid. Bd 2. S. 117—123 av *Henrik Ussing.* — HTsk. Bd 7. S. 151—157.)

Cornell, Henrik, och *Wallin, Sigurd.* Sengotiskt monumentalmåleri i Sverige. D. 1. Härkeberga kyrkas målningar. Upps. 1917. 4:o. (Anm. SvT. Årg. 8. S. 212—217 av *Carl R. av Ugglas.* — Tidskr. f. konstvetenskap. Årg. 3. S. 77—78 av *R.*)

Danske kongelige Sigiller samt sönderjydske Hertugers og andre til Danmark knyttede Fyrsters Sigiller 1085—1559. Samlede af *Henry Petersen.* Udgivne af *A. Thiset.* Kbh. 1917. fol. (Anm. NT. (Lett.) 1918. S. 210—212 av *Hans Olrik.*)

Die prosaische Edda im Auszuge nebst Volsunga-saga und Nornagestsþáttr. Mit ausführlichem Glossar hrsg. von *E. Wilken.* 2:e ... Aufl. T. 1—2. Paderb. 1912—13. 8:o. (= Bibliothek d. ältesten deutschen Literatur-Denkmäler. Bd 11—12.) (Anm. PSS. Vol. 5. S. 24—25 av *Albert Keiser.*)

Eirspennill — Am 47 fol. — Nóregs konunga sǫgur: Magnús góði—Hákon gamli. Udg. ved *Finnur Jónsson.* H. 3—5. Kria 1915—16. 8:o. (Anm. DLz. Jahrg. 39. Sp. 772—773 av *Gustav Neckel.*)

Fett, Harry. Norges malerkunst i middelalderen. Kria 1917. 4:o. (Anm. Tidskr. f. konstvetenskap. Årg. 3. S. 162—163 av *E. W.*)

Friesen, Otto von. Lister- och Listerby-stenarna i Blekinge. Upps. 1916. 8:o. (Promotionsprogram. = UUÅ. 1916. Program. 2.) (Anm. Ark. Bd 35. S. 184—194 av *Erik Brate.*)

Garborg, Hulda. Norsk Klædebunad. Kria 1917. 8:o. (Anm. NFK. Aarg. 4. S. 28—35 av *Johanna Bugge Berge.* ill.)

Grip, Elias. Några bidrag till kännedom om svenskt allmogeliv. Folksed, folktro och folkdiktning i Uppland. Sthm 1917. 8:o. (Anm. Fataburen. 1918. S. 168—169 av *L. Stg.*)

Hederström, Ture. Fornsagor och eddakväden i geografisk belysning med inledande namnundersökningar. Utdrag ur ett efterlämnat arbete. D. 1. Sthm 1917. 8:o. (Anm. Fornv. 1918. S. 233—237 av *T. J. A[rne].*)

Hylén, J. E. Danismer hos O. P. Sturzen-Becker. Nyköping 1916. 4:o. (Även i: Högre allm. läroverket i Nyköping 1915—1916.

Inbjudning t. övervarande av årsexamen.) (Anm. SpoSt. Årg 18. S. 54—74 av *Ture Andersson.* — M. anledn. härav: *David Arill.* Nordljus. Ibid. Årg. 18. S. 249.)

Hægstad, Marius. Vestnorske maalføre fyre 1350. II. Sudvestlandsk. 1. Rygjamaal. 2. Indre sudvestlandsk. Færøymaal. Islandsk. Fyrste, andre bolken. Kria 1915—17. 8:o. (= Videnskabs-selsk:s skrifter. II. Hist.-filos. kl. 1914. No. 5. 1915. No. 3. 1916. No. 4.) (Anm. DLz. Jahrg. 39. Sp. 551—554 av *Gustav Neckel.*)

Hänninger, Nils. Fornskånsk ljudutveckling. En undersökning av cod. AM. 28 8:o och cod. Holm. B 76. Lund 1917. 8:o. (= LUÅ. N. F. Avd. 1. Bd 13. Nr 1.) (Anm. NTfF. R. 4. Bd 7. S. 40—43 av *Johs. Brøndum-Nielsen.* — SvHT. Årg. 2. Sp. 94—98 av *Ernst Wigforss.*)

Kjellin, Helge. Kyrkliga minnesmärken i Värmland. (En bok om Värmland. D. 1. S. 357—378.) (Anm. Fornv. 1918. S. 237 —240 av *Emil Eckhoff.*)

Kock, Axel. Svensk ljudhistoria. D. 3. H. 1. Lund 1916. 8:o. — *Kock, Axel.* Umlaut und Brechung im Altschwedischen. Eine Übersicht. Lund, Lpz. 1916. 8:o. (= LUÅ. N. F. Avd. 1. Bd 12. Nr 1.) (Anm. Litbl. Jahrg. 39. Sp. 92—95 av *Wolf von Unwerth.* — [av den senare:] Gött. gel. Anz. Jahrg. 180. S. 197—222 av *Emil Olson.*)

Liestøl, Knut. Norske trollvisor og norrøne sogor. Kria 1915. 8:o. (Anm. Litbl. Jahrg. 39. Sp. 95—98 av *H. de Boor.*)

Lindroth, Hjalmar. De nordiska ortnamnen på -rum. Språklig och bebyggelsehistorisk undersökning. Göteborg 1916. 8:o. (= Göteborgs k. Vet.- o. vitt.-samh:s handlingar. (4) 18: 1.) (Anm. DLz. Jahrg. 39. Sp. 1048—1050 av *Gustav Neckel.*)

Matthiessen, Hugo. Gamle Gader. Studier i Navnenes Kulturhistorie. Kbh. 1917. 8:o. (Anm. Hansische Geschichtsblätter. Jahrg. 1917. Bd 23. S. 444—446 av *Edward Schröder.* — HTsk. Årg. 7. S. 173—175 av *O. P.* — NoB. Årg. 6. S. 183—186 av *J. S[ahlgren].*)

Montelius, Oscar. Minnen från vår forntid, ordnade och beskrivna. Tecknade på trä av *Olof Sörling.* 1. Stenåldern och bronsåldern. Sthm 1917. 4:o. (Anm. Naturen. Aarg. 42. S. 25—27 av *Haakon Schetelig.* — OoB. Årg. 27. S. 273—275 av *Oscar Almgren.*)

Ohrt, F. Danmarks Trylleformler. 1. Indledning og Tekst. Kbh. og Kria 1917. 8:o. (= F. F. Publications. Northern series. N:o 3.) (Anm. DSt. 1918. S. 81—83 av *J. W. S. Johnsson.* — MoM. 1918. S. 152—156 av *Reidar Th. Christiansen.* — ZfVk. Jahrg. 28. S. 147—148 av *Oskar Ebermann.*)

Palmér, Johan. Studier över de starktoniga vokalerna i 1500-talets svenska. (Diss.) Lund 1917. 8:o. (= LUÅ. N. F. Avd. 1.

Bd 13. Nr 2.) (Anm. NTfF. R. 4. Bd 7. S. 39—40 av *Johs. Brøndum-Nielsen.*)

Rittershaus, Adeline. Altnordische Frauen. Frauenfeld u. Lpz. 1917. 8:o. (Anm. SoS. Aarg. 24. S. 189—192 av *J. Fr. Voss.*)

Schütte, Gudmund. Ptolemy's maps of Northern Europe. A reconstruction of the prototypes. Publ. by the Royal Danish geographical society. Kbh. 1917. 8:o. (Anm. NTfF. R. 4. Bd 7. S. 94—97 av *Johannes Neuhaus.*)

Stockholms stads tänkeböcker 1474—1483 samt burspråk. Utg. af Kungl. Samfundet för utgifvande af handskrifter rörande Skandinaviens historia med understöd af samfundet Sankt Erik genom *Emil Hildebrand.* Sthm 1917. 8:o. (= Stockholms stadsböcker från äldre tid. Ser. 2. Tänkeböcker. 1.) (Anm. Holmia. Årg. 1. S. 67—68 av *N. Ö-n.*)

Sydow, C. W. von. God afton, om I hemma är! En studie över de nordiska majvisorna. Malmö 1917. 8:o. (Anm. Fataburen. 1918. S. 74—75 av *N. E. H[ammarstedt].* — NT. (Lett.) 1918. S. 68—70 av *Johs. Brøndum-Nielsen.*)

The king's mirror (Speculum regale — Konungs skuggsjá). Transl. from the Old Norwegian by *Laurence Marcellus Larson.* New York 1917. 8:o. (Anm. MLN. Vol. 33. S. 421—424 av *L. M. Hollander.* — PSS. Vol. 5. S. 15—20 av *Julius E. Olson.*)

Thule. Altnordische Dichtung und Prosa. Hrsg. von *F. Niedner.* Einleitungsbd, Bd 1, 3—6, 9, 10, 12, 13. Jena 1911—1914. 8:o. (Anm. Ark. Bd 35. S. 99—107 av *Emil Olson.*)

Vries, Jan de. Studien over Færösche balladen. Haarlem 1915. 8:o. (Anm. Ark. Bd 35. S. 107—111 av *C. W. v. Sydow.*)

Åkerblom, Axel. Runii svenska rim. Rimförteckning och språkhistoriska studier. Gbg 1915. 8:o. (= Göteborgs K. Vet. o. Vitt. samh:s handlingar. Följd 4. 16: 2.) (Anm. Ark. Bd 35. S. 195—206 av *Elof Hellquist.*)

Starkare förkortningar av titlar å lärda sällskaps skrifter, tidskrifter och samlingar.

Aarb.	= Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie.
Ark.	= Arkiv för nordisk filologi.
ATS.	= Antikvarisk tidskrift för Sverige.
BNF.	= Bidrag til nordisk filologi av studerende ved Kristiania universitet.
DLz.	= Deutsche Literaturzeitung.
DSt.	= Danske Studier.
FoF.	= Folkminnen och folktankar.
Fornv.	= Fornvännen.

For. t. no. fort. bev. Aarsb. = Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Aarsberetning.
FoU. = Förhandlingar och uppsatser (i SSLF.).
FT. = Finsk tidskrift.
GHÅ. = Göteborgs högskolas årsskrift.
GoBFT. = Göteborgs och Bohusläns fornminnesförenings tidskrift.
Gött. gel. Anz. = Göttingische gelehrte Anzeigen.
HTfi. = Historisk tidskrift för Finland.
HTno. = Historisk tidsskrift, utg. av den Norske hist. forening.
HTsk. = Historisk tidskrift för Skåneland.
HTsv. = Historisk tidskrift, utg. af Svenska hist. föreningen.
JEGphilol. = The journal of English and German philology.
Litbl. = Literaturblatt für germanische und romanische Philologie.
LUÅ. = Lunds universitets årsskrift.
MLN. = Modern language notes.
MoM. = Maal og minne.
NFK. = Norsk folkekultur.
NoB. = Namn och bygd.
NphM. = Neuphilologische Mitteilungen.
NTfF. = Nordisk Tidsskrift for Filologi.
NT. (Lett.) = Nordisk tidskrift för vetenskap, konst och industri, utg. af Letterstedtska föreningen.
OoB. = Ord och bild.
PSS. = Publications of the Society for the advancement of Scandinavian study. Scandinavian studies and notes.
SoS. = Syn og segn.
SpoSt. = Språk och stil.
SSFS. = Samlingar, utg. af Svenska fornskriftsällskapet.
SSLF. = Skrifter, utg. av Svenska litteratursällskapet i Finland.
StNF. = Studier i nordisk filologi (i SSLF.).
SvHT. = Svensk humanistisk tidskrift.
Sv. Lm. = Svenska landsmål.
SvT. = Svensk tidskrift.
UFT. = Upplands fornminnesförenings tidskrift.
UUA. = Uppsala universitets årsskrift.
VgFT. = Västergötlands fornminnesförenings tidskrift.
ZfVk. = Zeitschrift des Vereins für Volkskunde.

Av utrymmesskäl hava åtskilliga skrifter, huvudsakligen inom avdelningarna V, VI och "Bihang", måst uteslutas.

Meddelande.

Medredaktören i Arkivet professorn dr. Ludvig F. A. Wimmer avled den 29 april 1920.

ARKIV

FÖR

NORDISK FILOLOGI

UTGIVET UNDER MEDVÄRKAN AV

ERIK BRATE JOHS. BRØNDUM-NIELSEN GUSTAF CEDERSCHIÖLD
VERNER DAHLERUP HJALMAR FALK MARIUS HÆGSTAD
FINNUR JÓNSSON ADOLF NOREEN

GENOM

AXEL KOCK.

TRETTIOSJUNDE BANDET.

NY FÖLJD.

TRETTIOTREDJE BANDET.

C. W. K. GLEERUP. LUND. OTTO HARRASSOWITZ. LEIPZIG.

LUND 1921.

LUND 1921
HÅKAN OHLSSONS BOKTRYCKERI

Innehåll.

Till tolkningen av urnordiska runinskrifter.

På det gamla Lister-landet, gränstrakten mellan det medeltida Skåne och det medeltida Bleking, har man, såsom allmänt bekant, i eller ej långt ifrån det nuvarande Sölvesborg funnit fyra mycket intressanta runstenar. De bruka (numera) kallas Stentoften-, Sölvesborgs-, Gommor- (Gummarps-) och Istaby-stenarna. Deras inskrifter äro, såsom väl nu allmänt antages, att datera till senare urnordisk tid. Till dessa Lister-stenar ansluter sig den ingalunda mindre viktiga Björketorps-stenen i Bleking (ej så långt från Ronneby).

Det finnes stor överensstämmelse mellan senare delen av inskriften på Stentoften-stenen och inskriften på Björketorpsstenens ena sida. Också däri ha ristningarna på dessa stenar en likhet med hvarandra, att de sedan gammalt ansetts tillhöra de allra mest svårtolkade inskrifterna i Norden. Ja, den skarpsinnige forskaren Dr. E. Jessen har ju till och med en gång för många år sedan antytt, att de måhända skulle innehålla nordiska namn, men för övrigt vara avfattade på ett »u-japhetisk» språk.

De tydningar, som numera oftast givas av dessa två inskrifter, återgå till väsentliga delar på Sophus Bugge, ehuru också flera andra forskare lämnat bidrag till inskrifternas tolkning. År 1916 utgav Otto von Friesen en förtjänstfull avhandling »Lister- och Listerby-stenarna i Blekinge». Han meddelar däri resultatet av den ytterst noggranna undersökning, som han på ort och ställe egnat åt Stentoften- och Björketorps-stenarna. Jag följer von Friesens läsning.

I den följande framställningen anför jag icke alla de talrika förslagsmeningar, som blivit framställda om de korta partier av dessa inskrifter, som jag här vill söka belysa.

I. Till Stentoften-inskriften.

Denna utgöres, såsom delvis redan antytts, av två partier, som icke synas stå i omedelbart beroende av hvarandra. Det senare partiet, hvilket, som nämnt, återfinnes i en besläktad form på Björketorps-stenen, utmynnar i en förbannelse över den, som vågar bryta ned stenen (monumentet; Stentoften **bAriutiþ**, Björketorp **bArutR**). Stentoften-inskriftens förra parti har däremot ingen motsvarighet på Björketorps-stenen.

Under dessa förhållanden är det berättigat att söka en lösning av Stentoften-inskriftens förra parti utan att egentligen inlåta sig på inskriftens senare del.

Inskriftens början lyder enligt von Friesens läsning:

niuhAborumR
niuhagestumR.
hAþuwolAfRgAfj
hAriwolAfRma . . usnuhe

Att fjärde raden börjar med mansnamnet **hAriwolAfR** (jmf. isl. *Heriolfr*, *Heriulfr*), är självklart och har sedan länge blivit insett, men då två runor ohjälpligen blivit utplånade i återstoden av denna rad, blir en övertygande tolkning ytterligen oviss, kanske omöjlig. I alla händelser skall jag här icke inlåta mig på ett tolkningsförsök.

Jag inskränker mig alltså egentligen till inskriftens tre första rader.

Enligt von Friesen står troligen en punkt omedelbart efter andra radens slut. Om så är, antyder detta, att med sannolikhet den tredje raden (**hAþuwolAfR . . .**) börjar en ny sats. Dock är detta icke visst, ty som bekant sättes stundom en punkt i runinskrifter även mellan nära samhöriga ord.

Ehuru man på 1860-talet trodde, att första runan i inskriften var ett **a**, insåg redan Conrad Hofmann i sin artikel »Ueber einige runeninschriften» (utgiven i Sitzungsberichte der K. bayer. Akademie der Wissenschaften zu München. Jahrgang 1866.

Band II, s. 124)[1], att denna runa ursprungligen måste ha varit ett **n** (liksom begynnelse-tecknet i raden 2). Han anser, att **niu ghaborumR niu ghagestumR** betyder 'åt de nio sambröderna (gebrüdern), åt de nio samgästerna' (mitgästen oder mitfremden; jmf. s. 121); *gha-* fattar han nämligen såsom identiskt med got. *ga-* i *gabaúr* 'tischgenosse' etc. Senare undersökning av själva stenen har bekräftat Hofmanns förmodan om inskriftens första runa; denna är troligen **n**.

I Tidskrift f. philologi VII, s. 345 yttrar Bugge: »I **niuha** (foran **gestumR**) véd jeg ikke at finde andet end en form af *níu* »ni», hvilket talord Hofmann finder i de tre förste runer **niu**; formen **niuha** er da opstaaet ved forfeilet efterligning af en ældre tids sprog, ti i det virkelige levende sprog kan den aldrig have været brugt».

Senare övergav Bugge som bekant denna mening. I Norges indskrifter I (1891) s. 23 f. fattar han **niuhA borumR niuha gestumR** såsom betydande »nyt til sønner, nyt til gjæster», och »nyt» skulle fattas såsom »dette nyopførte mindesmærke». Nästan alla som därefter uttalat sig om Stentoften-stenen, följa väsentligen Bugge vid tolkningen av runkomplexet **niuhA** (**niuha**).

Så gör ännu Lindroth i Studier tillegnade Esaias Tegnér (1918) s. 167 ff. Enligt honom skulle **niuhA** (**niuha**) vara den urnordiska formen i nom. ack. sg. neutr. av isl. adjektivet *nýr*, och Lindroth översätter det: 'något nytt (som icke sagts förr)', »nymäre», 'nya tidender'. Ordet **borumR** vill han transskribera *būrumR*, och han ser däri samma ord, som finnes i fht. *gi-būr(o)* 'gaugenosse, mitbürger, nachbar, bauer'; på Stentoften-stenen menar han nämligen **o**-runan ha valör icke blott av *o*-ljud, utan också av *u*-ljud. En delvis liknande mening om **borumR** har, såsom det vill synas, oberoende av Lindroth, uttalats av Brate i Ark.

---

[1] I sina förtjänstfulla bibliografier över Stentoften-inskriften och Björketorps-inskriften nämner von Friesen icke denna Hofmanns avhandling och ej häller Franz Dietrichs (mycket underlägsna) skrift »Die Blekinger Inschriften, der Stein von Tune und andre deutsche Runen in Skandinavien» (Marburg 1863).

nf. XXXI, 191, och, såsom vi nedan skola se, är ordets sammanställning med fht. *gi-būr* osv. mycket tilltalande.

Däremot är, så vitt jag förstår, uppfattningen av **niuhA** (**niuha**) såsom 'nytt' (nytt monument, 'nymäre' eller något liknande) icke möjlig.

På urnordisk tid hette det isl. adjektivet *nýr* 'ny' — därom äro alla ense — i mask. **niu̯aʀ*, i neutr. **niu̯a*. Huru man än vänder och vrider på saken, så är det mycket förvånande, att neutr. **niu̯a* skrives **niuhA** (**niuha**) med runan **h**. Härtill kommer såsom ett ändå mycket viktigare skäl emot denna uppfattning, att betydelsen »nytt» icke giver någon antaglig mening: »nytt åt söner (»landsmän» enligt Lindroth), nytt åt gäster» äro dock synnerligen överraskande ord i en runinskrift [1].

Det är väl för att undgå detta, som von Friesen i sin ovannämnda avhandling vill fatta **niuhA** (**niuha**) såsom ett feminint personnamn. Han översätter s. 52: »Nya (gjorde vården) åt sina söner. Nya (gjorde vården) åt hirdmän».

Häremot tala mycket viktiga moment. Först och främst är något kvinnonamn **Nya* (**Nýia*) eller dyl. ingenstädes påvisat. v. Friesen menar s. 44 f., om jag förstår honom rätt, att personnamnet **niuhA** (**niuha**) skulle sammanställas med senare leden -*ný* i sådana isl. kvinnonamn som *Borgný* etc., och att det på tidig urnordisk tid skulle ha hetat **Niu̯ō*. Här har man ju dock samma svårighet som vid förklaringen av **niuhA** (**niuha**) såsom neutr. sing. = urnord. **niu̯a*. Man väntar ***niuiA** (***niuia**), icke det faktiskt föreliggande **niuhA** (**niuha**) med runan **h**.

Dessutom menar v. Friesen, att detta av honom förutsatta namn på Stentoften-inskriftens tid måste ha uttalats **Nȳu̯a* (icke **Niu̯a*). Men härigenom ökas vanskligheterna: runorna **niuhA** (**niuha**) skulle enligt denna uppfattning angiva ett uttal **Nȳu̯a*, som ju synnerligen mycket skiljer sig från inskriftens ristning.

Härtill kommer ytterligare, att man ej har sig bekant, att

[1] Lindroth menar, att senare delen av sammanställningen »Tidender åt landsmännen, tidender åt främlingarna» skulle syfta på de främmande köpmän, som färdades fram i sundet mellan Lister och Bleking.

i Sverige eller Danmark *gæst(er)* — såsom fallet var i Norge med *gestr* — kunde användas med betydelsen 'hirdman'. Det må ock nämnas, att man såsom dativ till isl. *burr* 'son' väntar ***burumR**, icke **borumR**. Delvis andra skäl nämnas av Lindroth s. 168 f. emot v. Friesen.

På grund av det anförda kan jag ej ansluta mig till den framstående runologen v. Friesens tydning.

Ännu en uppfattning framställdes för icke länge sedan av en annan betydande svensk runolog, Erik Brate i Ark. nf. XXXI, 190 f. Han menar inskriftens två första rader tillhöra samma sats som **hAþuwolAfRgAf** i tredje raden. Vidare anser han runorna böra sålunda uppdelas i ord: **niu hA borumR niu ha gestumR. hAþuwolAfR gAf**, hvarvid **hA, ha** skulle utgöra förkortade skrivningar i st. f. ack. pl. ***hAla** (***hala**). Detta skulle betyda »Haduvolf gav nio stenar åt grannarna (jmf. fht. *gi-bûro* 'bauer, nachbar'), nio stenar åt gästerna».

Också mot denna tolkning kunna tungt vägande betänkligheter framställas.

Det är icke metodiskt riktigt att antaga en så stark stympning av ordet ***hAla** (***hala**), som Brate nödgas göra, i fall detta kan undvikas; och särskilt vanskligt är Brates antagande, då stympningen förekommer två gånger.

Vidare: då andra raden troligen slutar med en inristad punkt, är det naturligast att anse **hAþuwolAfR** börja en ny sats. Härtill kommer, att man, såsom von Friesen med styrka framhåller, i fornnordiskt språk och även i fornhögtyska och angelsaxiska obetingat i regeln använder omvänd ordföljd mellan subjekt och predikat, när en bestämning (objekt etc.) föregår predikatet.

Hvad som framför allt talar emot Brates uppfattning, är emellertid, att man ej förstår, hvad det är för »grannar» och särskilt hvad det är för »gäster», det skulle vara fråga om. Själv säger Brate s. 191, att »ordet **borumR** torde beteckna byamännen, mellan hvilka ju en närmare samhörighet förefanns, och **gestumR** deltagare i gravölet från andra byar». Dock måste han tillägga: »För hvilket ändamål Haduwolf gav nio stenar åt

grannarne i byn, nio åt gästerna, kan jag däremot icke angiva, blott förmoda, att det skett, för att de vid dem skulle anställa dödsoffer åt den avlidne».

En dylik saklig tolkning av inskriftens innebörd kan icke vara riktig. Inskriften skulle, om Brate hade rätt, icke på något sätt antyda, åt hvem vården blivit rest. I stället skulle den meddela den påfallande uppgiften, att aderton stenar blivit resta åt andra personer än åt den avlidne. I all synnerhet vore det underligt, om utombys-gästerna vid gravölet skulle erhållit nio stenar.

Jag tror mig ej dömma oriktigt, när jag säger, att till god del tolkningen och helt och hållet innebörden av Stentoften-inskriftens två första rader hittills varit dunkla.

Av det ovan meddelade torde ha framgått, att det framför allt är rungruppen **hA** (**ha**), som vållat oövervinneliga svårigheter. I fall denna rungrupp kan på ett enkelt sätt tolkas så, att man tillika får veta, hvad det är för **borumR**, och hvad det är för **gestumR**, som det är fråga om, och på samma gång så, att motivet till stenens resande antydes, så torde detta vara ett kriterium på tolkningens riktighet.

Jag tror detta vara möjligt.

Såsom redan antytts, har Stentoften-stenen ursprungligen varit rest omedelbart intill det sund, som fordom skilde det gamla Lister-landet från det medeltida Bleking, och ännu i dag ligger denna plats (Stentoften) ej långt från den nuvarande havsstranden. Den tanken ligger därför nära, att inskriften på något sätt kan stå i samband med forntida sjöväsen.

Till frågans belysning vill jag erinra om följande förhållanden.

Som allmänt bekant, utgjordes under den äldre medeltiden värneplikten i Norden av krigstjänst till sjöss, och landet var för sjökrigstjänstens skull indelat i olika områden, av hvilka vissa voro helt små.

De ord med konkreta betydelser, från hvilka benämningarna på de olika distrikten utgått, äro väsentligen dessa:

fsv. *hamna*, fda. *hafnæ* (< **haminōn*) egentligen 'årband'. En parallel-bildning härtill är isl. *hamla* (< **hamilōn*) med samma betydelse 'hamlebaand som omgiver aaren under roningen og hindrer den fra at falde ud af keipen'. I Altnordisches Seewesen (i Wörter und Sachen IV) s. 71 yttrar Falk: »Um den Remen beim Abstossen festzuhalten, diente ... ein Ruderstrick, *hamla* ... oder *hǫmluband* ..., womit aschw. *hamna* und adän. *hafnæ* 'Gebiet das einen Mann zu stellen hat' ... sowohl verwandt als ursprünglich gleichbedeutend sind».

isl. fsv. *hār* egentligen 'pinne, årtull'. Jmf. Falks uttalande anf. st. s. 70: »Auf Booten ruhte der Remen während des Rojens auf einer geschnäbelten Unterlage ..., die in eine Verstärkungsplanke am obersten Gang ... eingefügt war. Diese Rojeklampe heisst *keipr* ... oder *hár* (eigentlich »Pfahl, Stock» ...)»; se om isl. fsv. *hār*, nsv. bygdemål *hå* osv. nedan s. 9 f.

isl. fsv. *ār* f. egentl. 'åra'.

I sin Ordbok yttrar Schlyter s. 259 om fsv. *hamna*: »I Uppland benämndes så en viss del af ett hundare, hvilken i krigstider skulle uppställa en krigsman; hvart hundare var n(ämligen) deladt i åtta *attungar*, af hvilka hvar inehöll flera hamnor; hvaremot en *ar*, som var en del af ett *skiplagh*, skulle skaffa en roddare; och så voro utan tvifvel äfven i Östergötland och andra landskap, där hamnor nämnas, dessa sådana distrikter ine i landet, som borde uppställa hvar sin krigsman, hvaremot en *har* i Östergötland och Helsingland, var, likasom i Uppland en *ar*, ett af de distrikter, hvari kustlandet (Roden) var indeladt, och hvilka skulle skaffa hvar sin roddare.»

Härmed harmonierar Schlyters uttalande i ordboken under *har* och under *ar*. Så heter det s. 264: »*Har*, m. eg. årtulle ...; så kallades i Östergötland och Helsingland, likasom i Uppland *ar* (eg. åra), ett af de distrikter, hvari kustlandet var indeladt, och hvilka skulle i krigstider skaffa hvart sin roddare». Se samme

förf. Juridiska afhandlingar. Andra häftet (Lund 1879) s. 51 ff.[1]. Jmf. dessutom Hans Hildebrand Sveriges medeltid I, 256.

I Studier over kong Valdemars jordebog s. 188 f. framställer Johannes Steenstrup ledungsförhållandena i Danmark sålunda: »Landet var delt i Udredelsesdistrikter, der hvert skulde udruste og bemande et Skib. Et saadant Omraade kaldtes S k i p æ n (navigium). Skipæn var atter delt i H a f n æ. ... Da nu Ledingspligten bestod i at besætte en af disse Hafnæ, kommer Ordet til at betegne Grundlaget for Fordelinger af Ledingsbyrden ... De enkelte Personer i Lægdet (Hafnælagh) kaldtes Hafnæbrødre»[2]. I Jutlandslagen III: 1 heter det: »Thar lething biuthæs, e swa manghæ sum i en hafnæ æræ. tha faræ hwær theræ sit ar».

Steman Den danske retshistorie s. 122 upplyser, att hvarje *skipæn* allt efter skeppens storlek bestod av ett olika antal »havne»; att i Valdemars jordebok omtalas distrikter med 16 till 42 »havne», och att Halland var delat i 18 *navigia* med 534 »havne».

Här må nämnas, att det fda. *hafnæ* utgör första kompositionsled icke blott i de redan anförda orden *hafnælagh, hafnæbrøthræ*, utan också i *hafnæ-bondæ* (Jutlands-lagen III: 4) 'hamnebonde', dvs. 'bonde hvilken såsom 'hamne-broder' deltog i hamneskyldigheten' (jmf. Lunds glossar).

Även om det m ö j l i g e n skulle kunna i fråga sättas, huruvida betydelse-skillnaden mellan fsv. *hamna* å ena sidan och fsv. *har*, *ar* å den andra är j u s t den, som Schlyter antar i sin Ordbok och i sina Juridiska afhandlingar 2 (1879), så är det fullt visst, att så väl fsv. *hamna* 'årband' (fda. *hafna*, *hafnæ*) som isl. fsv. *hār* 'årtull', fsv. *ār* 'åra' under den äldre nordiska medeltiden använts ej blott i sina ursprungliga betydelser, utan även för att beteckna vissa distrikt vid ledungens utgörande, och detta är vid vår behandling av Stentoften-inskriften alldeles tillräckligt.

---

[1] I Östgötalagen, utg. 1830 av Collin och Schlyter, s. 290 uttalas en härifrån delvis avvikande mening; i glossaret till denna lag anses nämligen *har* och *hamna* vara synonyma ord.

[2] Till Steenstrups etymologi av fda. *hafnæ* (s. 189 med noten) kan jag icke ansluta mig.

I det **hᴀ** (**ha**), som finnes å denna, alldeles invid det forna sundet mellan Lister och Bleking resta sten, ser jag samma ord som i det isl. fsv. *hār* 'årtull', 'båtsmanshåll'.

Isländskan använder icke blott den maskulina *i*-stammen *hár* såsom simplex, utan också flera sammansättningar med *hár* till första led. En dylik är *hábora* 'Hul i et Skibs Side, hvori Aaren paa et Underlag, kaldet *hár*, bevæger sig under Roning' (jmf. Falk anf. avhandling s. 70). Av detta substantiv har man även bildat ett verb *hábora* 'forsyne Skib med *háborur*'. — Vidare: *hástokkr* 'Stok, hvorpaa Fartøiets *háir* (eller *keipar*) ere fæstede'. — *háseti* 'Rorskarl, en af Skibsmandskabet, i Modsætning til *stýrimaðr* eller *höfðingi*'. — *háreiþ* f. 'Sted i Fartøiets Side, hvor Aaren under Roningen bevæger sig i Ligevægt (*ríðr*) paa ot Hvilepunkt' — *hásǽtr* n. 'sæde, plads ved åretollen' (i poesi); hos Egilsson-Jónsson. — Oxfordordboken upptager dessutom s. 244 sp. 2 såsom ett poetiskt ord *há-dýr* n. som benämning på ett skepp samt även *há-sleipnir* m. 'the horse of rowlocks'.

Alltjämt lever *hár* m. kvar i nynorska mål uti kompositum *haasete* m. (el. oftare *haaseter* m.) 'Skibskarl, Matros; om enhver af Mandskabet paa et Fartøi, undtagen Styrmanden'; så på Nordland och särskilt på Lofoten (Aasen). Dessutom upplyser Aasen, att ordet finnes (fördunklat) också i maningsropet *Tak i Haa* eller *Set i Haa,* som brukas (på Nordland), när man drager båtar på land. Ross anför *haasetjar* 'Skibskarl' också från andra bygder.

Till fornengelskan hava lånats så väl simplex i uttrycket *æt há* = *æt hamelan* som kompositum *háseti* (Steenstrup Danelag s. 159—161).

Icke blott i fornsvenskan användes *hār* egentl. 'årtull', 'båtsmanshåll', utan under formen *hå* lever ordet alltjämt kvar i många nysvenska bygdemål, dels såsom simplex, dels i komposita.

Så heter det i Hälsingelagen KgB. 7: »hwar sum faller [B *fällir*] leþungxlamæ. bøtæ þre bot marker *foræ ha*. swa foræ annan. ok swa foræ þriþia».

I Östgötalagen BB. 28: 5 läser man: »Nu gærs by af by liggær *til ha ok hamnu»,* och i samma lag GB. 16 pr.: »Nu skal

bondin ut luka þa eghu sum han in tok at andru hofþe iam fulla *til ha ok hamnu* sum han hana in tok».

Ännu i 1700-talets litteraturspråk finnes detta ord. Så upptar Linds tysk-svenska ordbok (1749) sp. 1290 ***hå-band*** såsom översättning till *ruder-rieme; **hå-tulle*** och ***år-pinne*** som översättningar till *ruder-zweck*, under det att *ruder-ring* försvenskas med *roder-järn*, *år-ring* eller ***hå-tulle-bord***.

Från nutida svenska bygdemål må följande nämnas.

Hå (femininum med bestämd form ***håa*** och plur. ***håar***) 'årfäste, årtulle, roddtulle; det i båtsidan fastsatta och öfver relingen något upphöjda trästycke, mot hvilket åran stöder sig, då man ror' enligt Rietz s. 287, som känner ordet från Norrbotten, Västerbotten, Ångermanland, Hälsingland och Uppland, dessutom under formen *ha* f. från Norrbotten (Kalix). Jmf. även t. ex. Ordbok öfver allmogeord i Helsingland, utg. af Helsinglands fornminnessällskap (1873) s. 29, Sidenbladh Allmogemålet i norra Ångermanland (1867) s. 48. Också öster om Bottniska Viken och Östersjön i bygdemål i Finland och Estland lever ordet kvar dels såsom maskulinum, dels såsom femininum under formerna *hå*, *ho*, *håg*, *haw* och väsentligen med de nyss nämnda betydelserna: 1) årtull, 2) underlag med slityta för årorna, 3) reling på odäckad båt; se Vendell Ordbok över de östsvenska dialekterna s. 375.

Vidare finner man *hå* såsom första kompositionsled i fornsvenskan och i åtskilliga nutida bygdemål.

Hampne Skråå (som utfärdades år 1450, men som vi känna blott genom Hadorphs samling av författningar på kgl. biblioteket) stadgar s. 299 i de av Klemming utgivna Skrå-ordningar: »Hwilken som tager hanck eller ***håbandh*** af annarss bååt, böte ...»; ***håband*** 'band som förenar åran med årtullen' (Rydqvist VI, Söderwalls ordbok). I många moderna mål återfinnes detta ***håband*** (*nn*) n. 'en ygla af vidjor eller tåg, som under rodd fasthåller åran vid rortullen' (i Norrbotten, Västerbotten, Medelpad). —

Dessutom möter man: ***habänd*** (*nn*) n. med samma bet. i Norrbotten (Över-Kalix) — ***hå-rija*** f. i Ångermanland, ***hå-veja*** i

Hälsingland (Ljusdal), dvs. »hå-vidja» med samma bet. — ***hå-kjejp*** f., 'ett trästycke, som sitter i öfre båtkanten, mot hvilket åran under rodd stödjer sig' i Jämtland (***hå-kjep*** i Ångermanland). — ***hå-krok*** m. med samma bet. i Sörmland (Dalarö). — ***hår-pinne*** m. med samma bet. i Dalarna (Mora). — Såsom senare kompositionsled ingår ***hå*** i det i Närike använda ***år-håv*** m. (pl. ***-ar***) 'årtull'.

Se om alla dessa komposita Rietz anf. st. och jmf. dessutom t. ex. Sidenbladh s. 48, N. D. Augustin Försök till ordbok öfver Medelpads allmogemål s. 13.

Också Vendell känner från det östsvenska dialekt-området ***håband***. Dessutom upptager han därifrån ***hå-knapp*** 'årtull' — ***hå-rede*** (***håräid***) n. 'underlag på båtrelingen för tullarne'.

Liksom det isl. ***hár*** är maskulinum (*i*-stam), så framgår av kontexten i Hälsingelagen (se s. 9), att ordet i denna lag hade samma genus, och detta är även fallet med nsv. ***hå*** i vissa moderna nsv. mål. I de flesta nutida bygder är dock ***hå*** femininum med pl. ***håar*** (se ovan s. 10). Det är därför mycket möjligt, att ordet redan i vissa fornsvenska trakter varit feminin *ō*-stam. När det i Östgötalagen heter ***til ha ok hamnu***, så kan detta ***ha*** vara gen. sg. så väl till ett fem. *hā* som till en maskulin *i*-stam *hā*(*r*). I denna lag kan *-ʀ* förloras i fortis-stavelse, t. ex. pres. sg. *fā* 'får', *slā* 'slår' (E. Olson Östgötalagens ljudlära s. 172). Såväl gen. sg. ****hāʀ*** till en fem. *ō*-stam *hā* som gen. sg. ****hāʀ*** till en mask. *i*-stam *hā*(*ʀ*) skulle alltså i ÖGL. giva gen. ***hā***.

Ursprungligen har emellertid ordet ***hár*** varit en maskulin *u*-stam. Det är nämligen, såsom Lidén visat i Uppsalastudier (1892) s. 89, identiskt med sskr. *çankú-* 'Pflock, Pfahl'. På urgermansk tid hade man en växling ****hanhu-*** : ****hanʒu-***. Den förra växelformen ****hanhu-*** urnord. ****hāhu-*** blev till isl. fsv. ***hār***, under det att den senare växelformen urgerm. ****hanʒu-*** återfinnes i det Lule-lappska låneordet ***haggnu-*** 'årtull'.

Av det ovan anförda framgår, att det urgamla ordet ****hāhu-***, ***hār*** 'årtull', 'båtsmanshåll' (som jag nedan översätter med 'hå') använts över nästan hela Norden och även av nordborna över-

förts till England (liksom under en tidigare period *hanʒu- lånats till lapparna); att det i fornsvenska landskapslagar brukades om distrikt, som hade skyldighet att utrusta en båtsman (krigare) till ledungen; och särskilt att ordet varit (resp. är) synnerligen brukligt såsom första led av komposita.

Med tanke härpå avdelar jag de två första raderna i Stentoften-inskriften:

niu hA-borumR
niu ha-gestumR.

Omsatt till isländska lyder detta: *nīu hā-bōrum nīu hā-gestum*, och det betyder 'åt nio hå-bönder (dvs. 'årtulls-bönder, bönder i båtsmanshåll'; jmf. det fda. *hafnæ-bondæ* 'hamne-bonde'), åt nio hå-gäster'.

Det är fullkomligt i sin ordning, att urnord. **hāhu-*, isl. *hár*, fsv. *hār* m. eller *hā* f. i Stentoften-inskriftens språk såsom första kompositionsled har formen *hā-*.

Den blott föga yngre Björketorps-stenen innehåller som bekant uþArAbAsbA 'förbannelse'. Senare leden av detta ord sbA 'spådom' (jmf. isl. *spá* f.) är en feminin ō-stam eller, såsom v. Friesen s. 11 vill, en feminin *n*-stam. Då fht. har *spëha*, mht. *spëhe* 'untersuchung' med intervokaliskt *h*, så har i -sbA ett dylikt *h* förlorats. Om sbA är en *n*-stam, så har **spahō*, **spa(h)a* blivit till *spā*. På enahanda sätt har det intervokaliska *h* förlorats i urnord. **hāhu-* : *hā-* i Stentoften-inskriften.

Redan under urnord. tid ha åtskilliga gamla *u*-stammar såsom första kompositionsleder på analogisk väg genom påverkan av ursprungliga *a*-stammar samt mask. och neutr. *n*-stammar utbytt *u* mot *a* såsom kompositions-vokal. Härpå beror motsatsen isl. *skioldr* : *skialdsveinn* etc. Ett äldre **skeldu-swainaR* blev till **skelda-swainaR*, yngre *skialdsveinn*. På enahanda sätt förklaras isl. *vǫllr: vallgangr* etc., dvs. att urnord. **walþu-gangaR* blev till **walþa-gangaR*, yngre *vallgangr*.

Förhållandet var ett motsvarande med *i*-stammar såsom första kompositionsleder. Härpå beror motsatsen isl. *kvǽn* med *i*-omljud: *kvánfang* utan *i*-omljud osv. Ett urnord. **kwāni-fanga* blev på analogisk väg till **kwāna-fanga* > *kvānfang*.

Redan under samgerm. tid hade fem. *n*-stammar *a* till kompositionsvokal, som väl analogiskt införts också hit från *a*-stammarna samt de mask. och neutr. *n*-stammarna. Så blev urnord. nom. sg. **erþu* till isl. fsv. *iorþ*, men urnord. **erþa-hūsa* (jmf. got. *aírþa-kunds*) till isl. *iarþ-hūs* etc.

Jmf. härom Kock i Ark. nf. XXVI, 354—355, Umlaut u. Brechung s. 297 f., Svensk ljudhist. III s. 43, 140, 207, 269 ff., Emil Olson i Gött. gelehrte Anzeigen 1918 nr 5 u. 6 s. 205, 221.

Med det senast nämnda harmonierar det fullkomligt, att urnord. **hāhu-gastiʀ* 'hå-gäst' på analogisk väg blev till **hāha-gastiʀ*, som senare ljudlagsenligt gav **hāa-gastiʀ* > **hāgæstʀ* (dat. pl. *hāgestumʀ*).

Även om under urnord. tid *hå* var mask. *i*-stam eller fem. *n*-stam, är det fullt naturligt, att man genom analogiinflytande från *a*-stammarna samt de mask. och neutr. *n*-stammarna fått urnord. **hāha-gastiʀ*, yngre **hā-gæstʀ*.

Detta förklarar till fullo, hvarför kompositionsvokalen *a* förlorats i Stentoften-inskriften uti **hagestumʀ**, **hAborumʀ**, men kompositionsvokalerna *u* och *i* kvarstå uti **hAþuwolAfʀ** och **hAriwolAfʀ** i samma inskrift: d e l s är det ju fråga om o l i k a kompositionsvokaler; d e l s föregicks kompositions-vokalen *a* i **hāha-* yngre **hāa-* av just v o k a l e n *a*, under det att kompositionsvokalerna i **hAþu-** och **hAri-** föregingos av k o n s o n a n t e r.

Att för övrigt det älsta urnordiska språkets infortis-vokaler *i* och *a* åtminstone börjat förloras i det språk, som inristaren av Stentoften-inskriften talade, framgår även för övrigt med full visshet av inskriften själv.

Såsom väl numera allmänt antages, är språkformen i inskriftens början icke densamma som i inskriftens senare del. Detta beror därpå, att senare delen (som också väsentligen återfinnes i Björketorps-inskriften) innehåller en förbannelseformel, som nedkallar olycka över den som bryter ned monumentet. Tydligen har så väl Stentoften-inskriften som Björketorps-inskriften lånat denna formel från äldre (nu förlorade) monument, och formeln har allt sedan den äldre urnordiska tiden varit

gängse i Lister och Bleking. Det är naturligt, att vid återgivandet av en dylik urgammal besvärjelseformel ristaren av Stentoften-inskriften delvis bibehöll formelns ursprungliga språkform. Men lika självklart är det, att man vid bedömmandet av inskriftens egen ålder måste egentligen taga hänsyn till inskriftens början, som avspeglar ristarens eget språk.

Följande exempel belysa det nu sagda.

Dat. pl. **gestumR** med *i*-omljud i inskriftens begynnelse bör som bekant så förklaras, att infortis-vokalen *i* uti nom. ack. sg. **gastiR*, **gasti* vid sitt bortfallande verkade äldre *i*-omljud: *gæstR*, *gæst;* från dessa former överfördes därefter *æ*(*e*) till dat. pl. **gestumR**. Alltså har i ristarens språk infortisvokalen *i* förlorats i ultima av tvåstaviga ord med akc. 1, åtminstone när deras rotstavelse var lång. Förbannelse-formeln har däremot **bAriutiþ** 'bryter' med kvarstående *i* [1].

Man har alldeles ingen anledning förmoda, att infortis-vokalen *i* förlorades tidigare än infortis-vokalen *a*; tvärtom. Jmf. t. ex. Kock Umlaut u. Brechung s. 292 f. Liksom nom. sg. **gastiR* i ristarens språk blivit **gæstR*, bör därför t. ex. nom. sg **wulfaR* ha blivit till **wulfR* 'ulv', och detta bekräftas av inskriftens **hAþuwolAfR** och **hAriwolAfR** med *a* förlorat framför *R* i senare kompositionsleden. I de äldre komposita på *-wol*(*A*)*faR* hade ultimas *a* visserligen en svagare akcent än ultima-vokalen *a* i simplex **wulfaR*, men på grund av det nyss nämnda är man fullt berättigad antaga, att infortis-vokalen *a* förlorats även i simplicia av typen **wulfaR*, å t m i n s t o n e när de voro långstaviga. I motsats härtill kvarstår däremot infortis-vokalen *a* i förbannelse-formeln uti **lAsAR**, hvilket helt visst är en förkortad skrivning i st. f. **lAusAR** (jmf. **lAusR** på Björketorps-stenen), och, såsom det vill synas, också i **-ekA** 'jag' i inskriftens senare del.

Inskriften på Stentoften-stenen torde tillhöra 600-talet, och i fall arkeologernas datering till c. 700 av den av Magnus Olsen

[1] Annan uppfattning av *bAriutiþ* hos Söderberg Uppsatser i nordisk forskning (Lunds univ:s årsskrift. Bd 38. Afd. 1. N:r 5) s. 3.

behandlade norska Eggjum-stenen är riktig, bör Stentoften-inskriften väl ej sättas senare än till c. 650.

Med Lindroth och Brate sammanställer jag **borumʀ** hälst med mnt. *būr* osv. Ags. använder *gebūr* 'peasant, farmer' — fsax. *gi-būr* 'Mitbürger, Nachbar' — mnt. *gebūr* 'Bauer; Colone (dem Gutsherren gegenüber); (Mit)einwohner, Nachbar', men även *būr* 'Wohner, Bewohner; Bauer, Bürger, Nachbar' — fht. *gi-būr*, *ga-pūr*, *gi-pūro*, mht. *gebūr(e)* 'Miteinwohner, Mitbürger; Nachbar; Bauer'. Ett urnord. inhemskt **ga-būra-*, **ga-bōra-* blev efter förlusten av första stavelsens vokal ljudlagsenligt till **būra-*, **bōra-*. Då detta ord är samhörigt med isl. *búa*, *bú*, *búi* 'bonde': fsv. *bōa*, *bō*, *ābō* och med isl. fsv. *bōl* 'bostad', och då dessa ord i fsv. ha rotvokalen *ō* (jmf. Kock Sv. ljudh. II § 822), så är det naturligt, att även **borumʀ** har samma rotvokal (Brate i Ark. nf. XXXI, 191). För övrigt är **hAborumʀ** ett kompositum med fortis på första, semifortis på andra sammansättningsleden, och även ett äldre **hābūrumʀ* skulle med denna akcentuering ljudlagsenligt bli till **hAborumʀ** med övergång *ū* > *ō* i semifortis-stavelse liksom i t. ex. isl. *múgi* : fsv. *almōghe*, urno. **runoʀ** (Järsberg): **ginoronoʀ**, som finnes just på Stentoften-stenen (jmf. Kock Sv. ljudh. II § 824, Brate s. 187).

Att man å en minnessten använder dativ-formen ensam (här **hAborumʀ**, **hagestumʀ**) för att angiva, åt hvilken stenen (minnes-märket) är rest, detta är så naturligt, att det synes mig knappast behöva belysas. Emellertid erinrar jag om följande: På tusentals gravstenar från den romerska världen brukas såsom en stående överskrift *Dis manibus* 'åt manerna'; se t. ex. J. P. Jacobsen Manes I, 46, Martin Nilsson Olympen s. 204. Vid Hadrians-vallen i England fann man som bekant år 1883 två votiv-altare, uppresta omkring år 250 av germanska krigare tillhörande »cuneus Frisiorum». Å det ena heter det: *Deo Marti et duabus Alaisiagis et numini Augusti Germani cives ...*; å det andra *Deo Marti Thingso et duabus Alaesiagis Bede et Fimmilene et numini Augusti Germani cives ...* (se t. ex. Helm Altgerm. religionsgeschichte I s. 366 f., Mogk i Hoops Reallexikon der germ. Alter-

tumskunde III s. 198). Här användas alltså dativer för att angiva, åt hvilka altarna blivit resta. Å Tjurköbrakteaten läsa vi **heldaʀ kunimudiu wurte runoʀ**... 'H. gjorde runor åt K...'. Också Tanum-stenens i Bohuslän inskrift **þrawiþan haitinaʀ was** innehåller snarast en dativ-form. I Aarbøger 1905 s. 175 anför Bugge andra inskrifter, där enligt hans mening dativ-former användas på liknande sätt, men där denna användning är diskutabel.

Då det är åt *nio* hå-bönder i hå-laget, och tillika åt *nio* hå-gäster (främmande stridsmän), som stenen blivit rest, så vill jag erinra om följande.

I Snorra Edda 1, 532 heter det: »nautar eru IX», dvs. »nio män utgöra ett k a m r a t - l a g». Härmed är att jämföra detta uttalande i Grágás, Stađarhólsbók (Kph. 1879) s. 198: »ec queþ þic at bera quiþ þaɴ nu isumar fram at alþingis domi. oc i dom fram međ navta þina .VIII. eɴ þ u s e þ i a l f r iɴ .IXdi». S. 317 ib. heter det: »međ navta þina .VIII. eɴ þ u s e r s i á l f r iɴ IXdi»; jmf. Fritzner[2] II, 800.

Ett antal av *nio* män var alltså under den nordiska forntiden ett k a m r a t l a g. Då stenen nu rests åt nio hå-bönder och åt nio hå-gäster (främmande stridsmän), så har den alltså rests åt två olika kamratlag, hvartdera bestående av nio män.

När ett kamratlag av nio bemannade en båt, så var tydligen förhållandet det, att en av kamraterna satt vid rodret, under det att de åtta skötte årorna.

Till belysning av ordet **hagestumʀ** 'hå-gäster' (främmande stridsmän) erinrar jag därom, att enligt Fritzner[2] I, s. 590 mom. 2 *gestr* brukas om 'Udlending, som er kommen til et Sted og der har taget Ophold som Handelsmand, Kjøbmand'. Dessutom påminner jag om denna i Sturlunga-saga II s. 11: 32 mötande uppgift: »Þórþr fekk Aśbirni *níu* menn ok kallaþi þá alla saman *gesti*». Att det även här är fråga om »nio gäster» kan vara en tillfällighet, men det kan också sammanhänga därmed, att nio män såsom nämnt ansågos utgöra ett kamratlag. För övrigt må erinras om att i de moderna nordiska språken *gäst* ingår såsom senare

led i en mängd komposita såsom nsv. *bad-*, *bords-*, *brunns-*, *heders-*, *hyres-*, *mat-*, *natt-*, *snylt-*, *sommar-gäst* etc. Feilbergs ordbok upptar dessutom *kro-*, *mølle-*, *stege-gjæst*.

Sedan flera decennier har man riktigt insett, att i inskriftens tredje rad **haþuwolafrgaf** är att översätta 'Haþuwolf gav'; (om den därefter följande runan **j** skall jag straxt uttala mig).

Det är därför otvivelaktigt, att det är Haþuwolf, som låtit resa stenen. Då nu de två första raderna meddela, att den blivit rest åt nio hå-bönder och åt nio hå-gäster, så ha vi att tänka oss förhållandena vid monumentets uppförande ungefär på följande sätt.

Utanför eller i närheten av det gamla Lister-landet har stått en sjö-strid, i hvilken hövdingen Haþuwolf var intresserad, och i hvilken han förmodligen själv deltog. Bland de i sjö-striden fallna voro två kamratlag, hvartdera bestående av nio män, nämligen ett kamratlag, som utgjordes av nio hå-bönder (från Listerlandet), och dessutom ett annat kamratlag, som utgjordes av nio hå-gäster, dvs. främmande stridsmän från annan trakt. Åt dessa stupade har hövdingen Haþuwolf rest monumentet.

Att noggrannt avgöra, hvilken social ställning dessa hå-bönder och hå-gäster intogo, låter sig naturligtvis icke göra. Det är möjligt, att de voro i socialt avseende rätt lågt stående män. Men liksom det fornnord. *bonde* kunde beteckna en ganska ansenlig man, så har detta kunnat vara fallet även med det urnord. **bōraʀ*, som vi möta i **haborumʀ**.

Alternativt skulle man kunna överväga, om ordet **haborumʀ** bör uppfattas delvis på annat sätt, än som ovan skett. Såsom nämnts s. 9, finnes i isländskan ett kompositum *hábora* 'Hul i et Skibs Side, hvori Aaren paa et Underlag, kaldet *hár*, bevæger sig under Roning', alltså ungefär: 'årtulls-hål', och därav har bildats verbet *hábora* 'forsyne skib med *háborur*'. Det är frestande att i **haborumʀ** se dat. pl. av just kompositum subst. *hábora*. Liksom orden *hār* 'årtull', *ār* 'åra', *hamna* 'årband' erhållit betydelsen 'roddare-distrikt', 'båtsmans-håll', så har i så fall förhållandet varit detsamma med *hābora*. Man bör då översätta

niuhAborumR niuhagestumR med 'åt de nio båtsmans-hållen, åt de nio främmande roddarna (stridsmännen)'.

Fördelen med denna uppfattning vore, att man i **hAborumR** ser ett redan i fornnord. språk uppvisat kompositum. Däremot blir parallelismen mellan **hAborumR** och **hagestumR** då mindre, än om man fattar **hAborumR** såsom 'åt håbönder'. Båda tolkningarna äro möjliga, men sammanställningen av **hAborumR** med fsax. *gi-būr* osv. är väl den bättre.

Vi övergå till innebörden av inskriftens tredje rad.

Översättningen av radens två första ord **hAþuwolAfRgAf** är som nämnt klar. Så mycket större svårighet har tolkningen av den omedelbart därefter följande jara-runan vållat.

Enligt v. Friesen skulle denna runa vara ett slags förkortad skrivning för att angiva ordet *ār(a)* 'äring', och han hänvisar till att enligt fornnordisk uppfattning konungen kunde anses råda för årsväxten.

Till denna fyndiga hypotes kan jag icke ansluta mig.

Emot den talar i hög grad att, så vitt jag vet, man ej har någon runstens-inskrift, som erinrar om uppgiften: »N. N. gav äring», och dessa ord på en runsten synas mycket påfallande.

Vidare — och icke mindre — gör runtecknet **j** självt stor svårighet vid en dylik tolkning.

Det är ju allbekant, att den gamla jara-runan med en gammal form ᛃ och med valör av *j*-(*i̯*-)ljud under senare urnord. tid antog formen ᛡ, men att runan under denna senare form hade valör av *a*-ljud; orsaken till den förändrade valören av runan är ju, att hennes äldre namn **jāra* i futharken ljudlagsenligt övergick till **āra, ār* med förlust av framljudet (jmf. Wimmer Die Runenschrift s. 199 f.). I Stentoften-inskriften är ᛡ det normala tecknet för *a*-ljud (i **hAþuwolAfR, gAf** etc.); detta visar med full bestämdhet — hvilket även v. Friesen anser — att i dess språk *j*- förlorats såsom framljud i (**jāra* >) **āra, ār*. Men då man i ristarens språk uttalade *ār*, så är det mycket påfallande, om man för att beteckna detta ord skulle ha använt tecknet ᛃ, hvilket under denna form havt valör av *j*, och som, så vitt mig är be-

kant (jmf. v. Friesen i Hoops' Reallexikon IV s. 18), icke påvisats med valör av *a*-ljud.

Det är väl överväganden av denna art, som föranlett Brate att i Ark. nf. XXXI, 191 förmoda, att j-runan i Stentoften-inskriften skulle vara en förkortning för ordet **jah** (= got. *jah*) 'och', hvilket skulle sammanbinda två satser.

Icke håller denna uppfattning anser jag vara möjlig.

Såsom nyss nämnts, är själva förutsättningen för den gamla jara-runans bruk med valör av *a*-ljud i vår inskrift, att i dess språk framljudande *j* förlorats i **jāra*, *jah* etc. Ordet *jah* måste alltså i ristarens språk ha hetat **ah* eller **ā* (icke *jah*); men då kan **j** ej vara en förkortning för **jah** 'och', ty man kan ej tänka sig, att ett rent formord sådant som 'och', hvilket icke ingår i någon förbannelse-formel, skulle (och detta i en förkortad form) ha överförts från en forntida inskrift.

Om man vill söka utreda, hvad den i fråga varande **j**-runan har för innebörd, så bör det framhållas, att man här naturligtvis rör sig på osäker mark.

Men detta medgivet, kan man uppfatta förhållandet på följande sätt. Jag framställer två alternativa tolkningar.

Då **j** står i slutet av en rad, och då nästa rad börjar med ordet **hAriwolAfR**, så är det självklart, att **j** måste utgöra en förkortning av ett ord.

Nu har ovan s. 14 framhållits, att i ristarens språk infortisvokalen *a* ljudlagsenligt förlorats i ord av typen **wulfaʀ* > **wulfʀ* (långstaviga). Den har därför ljudlagsenligt fallit även t. ex. i urnord. nom. sg. mask. **ebnaʀ*, neutr. **ebnat-*, och därvid erhöll rotstavelsen äldre *a*-brytning: **iabnʀ*, **iabnt* (isl. *iafn*, *iafnt*). I fall uti ristarens eget språk *a* förlorats också i kortstaviga ord, så hade i hans uttal det urnord. pronom. *eka* övergått till *iak* (fsv. fno. *iak*).

Nu är det ofrånkomligt, att inskriften har den gamla jara-runan i sin ursprungliga (resp. relativt ursprungliga) form, dvs. såsom ᛃ. Ristaren har alltså känt detta gamla tecken och då naturligtvis med den valör av *j*, som också vi känna det från t. ex. Tune-stenen. Det är emellertid troligt, att ristaren använde

detta tecken i ord som i hans eget språk hade *j*-ljud (icke i ord, som i en på hans tid utdöd språkform hade *j*-ljud). Han kunde t. ex. ej bruka j i ordet *jah*, som i hans språk uttalades **ah* eller **ā*, men han kunde mycket väl bruka j i ordet *iafn*, hvilket han uttalade med *j*- (*i̯*-).

Nu är det blott rätt få ordgrupper, som på Stentoftenstenens tid började med *j*-, nästan blott några få ord med (äldre) brytning såsom *iafn*, kanske *iak*.

Vi äro därför berättigade att i j söka förkortning av ett dylikt ord.

Nu betyder det isl. adjektivet *iafn* 'upartisk, billig, retfærdig, saa at ingen af Parterne lider Skade, men enhver faar sit Tilkommende, efter sin Fortjeneste' (Fritzner[3] mom. 3). Hertzberg översätter *iafnaðr* m. med 'ligeligt Forhold, ligelig Fordeling'.

I fornsvenskan brukas *iamn* i betydelsen 'lika, lika stor', t. ex. »wi hafum gifit ware systor fullan broþur lut oc *jamnan* wiþer os» SD. VI (år 1350); se Söderwalls ordbok. Detta förutsätter uttrycket »*giva iamnan* lut». ÖGL. använder *iamnaþer* 'æqualitas' också i sammanställningen »skipta iorþ *til iamnaþa*», d. ä. 'så att man får lika god jord igen, som den bortskiftade', hvarpå v. auditör Ebbe Kock fäster min uppmärksamhet, och fsv. *iæmnadher* betyder ofta 'rättvisa, billighet' (ex. hos Söderwall).

Forndanskan brukar *iafn* motsvarande det moderna 'ligelig, billig', t. ex. »han schall haue een deell aff hans bæthring effter thy, som fogden thycker *jeffnt* wære» (Købh:s dipl., år 1443); se Kalkars ordbok.

Ännu bruka vi i nysvenskan *jämnt* i sådana uttryck som *giva någon jämnt*, dvs. just så mycket, som han har att fordra (t. ex. 3 kronor 76 öre).

vnes mig mycket väl harmoniera med ovanstående, modar j vara en förkortning av *jafnt*. Inskriftens gaf j betyder då: »H. gav (dem = stridsmännen) han hade till dem fullt utbetalat deras sold.

nrar om att det även annars förekommer runinskrif-

ter, som beröra det ekonomiska området. Så omtalas ju t. ex. på Tune-stenen en delning av arvet. Forsa-ringens inskrift handlar om ekonomiska förhållanden.

I fall tvåstaviga ord med kort rotstavelse uti ristarens eget språk förlorat andra stavelsens *a*-ljud (ex. *eka* > *iak* 'jag'), så kan tredje raden alternativt fattas sålunda.

Enligt den vanligaste uppfattningen har inskriftens numera delvis utplånade fjärde rad omtalat, att **hAriwolAfR** ristade runorna. Detta är säkerligen riktigt. Då nu som bekant i fsv. ordet *iak* ofta brukas framför personnamn, t. ex. *iak byrghe karlson* (1335?), *iak alexander* (beläggställen i Söderwalls ordbok), och då nsv. *jag* alltjämt ännu så brukas (*jag Nils Persson* etc.), så ligger följande tolkning nära.

Tredje radens jara-runa är en förkortning av *iak*, och detta bör omedelbart förbindas med det följande **hAriwolAfR**; den omständigheten, att **j** slutar raden tre, under det att **hAriwolAfR** börjar nästa rad, utgör icke något hinder härför. Man bör då tänka sig, att **gAf** slutar en sats, och man bör översätta: »Haþuwolf gav (dem monumentet). Jag Hariwolf ...».

Alltså:

Inskriftens två första rader böra uppfattas sålunda:

nīu hā-bōrumR
nīu hā-gestumR.

»Åt nio hå-bönder, åt nio hå-gäster (främmande stridsmän)».

Den tredje raden *haþuwolafR gaf j* kan alternativt uppfattas: »H. gav (dem) jämnt (dvs. fullt ut deras sold)» — eller: »H. gav (dem monumentet). Jag Hariwolf ...».

Vid övervägandet av inskriftens reala innebörd har jag havt förmånen rådgöra med min son v. auditör Ebbe Kock.

Jag tillägger detta. Då ett starkt förkortat ord finnes i tredje raden, är såsom nämnt dess tolkning diskutabel. Men då tolkningen av denna rad ej med nödvändighet är bestämmande för tolkningen av inskriftens två första rader, bör även den som möjligen har en annan uppfattning av tredje radens innebörd,

kunna ansluta sig till den ovan givna tolkningen av de två första raderna i inskriften.

Dessa två första rader äro med den ovan givna tolkningen av intresse också i kulturhistoriskt avseende. De tala om »hå-bönder» (jmf. fda. *hafnæ-bøndær*) och om »hå-gäster». Då nu under den äldre medeltiden *hā-*(*hå-*)indelningen spelade en mycket viktig roll vid ledungen, är det sannolikt, att dess fullgörande efter *hār* (*hå*) 'båtsmanshåll' har betydligt högre ålder, än man förut visste.

II. Till Björketorps-inskriften.

De sista raderna i Björketorps-inskriftens förbannelse-formel lyda:

utiARwelAdAude
SARþAtbArutR

Detta har, väsentligen i anslutning till Bugges tolkning, brukat avdelas i ord sålunda: *uti* AR *welAdaude* SAR *þat* b*A*rut*R*, och man översätter merendels: »för den som bryter ned detta (monument), för honom är ränkfull död ute», dvs. han skall snart drabbas av en ränkfull död.

Häremot opponerar sig v. Friesen s. 18. Han menar det vara oberättigat att här antaga en s. k. attraktion.

I isländskan finner man emellertid stundom alldeles motsvarande konstruktion, t. ex. »þar mun Hǫþbroddr *Helga* finna... i flota miþium, *sá er* opt hefir ǫrnu sadda» (Helgakviþa Hund. I; se Nygaard Syntax § 260; jmf. även § 264, a). Ehuru dylika konstruktioner icke äro vanliga, är man dock fullt befogad att med Bugge och andra se en attraktion i vår inskrift, så att i denna saR (av *sā* e*R*) användes för *þaim* e*R*, liksom i Helgakv. *sá er* står i st. f. *þann er*. I båda fallen fungerar (*e*)*r* såsom nominativ.

v. Friesen återgiver de två i fråga varande raderna med isländsk transskription: *Úti er *véldauþi sá er þetta brýtr*, som han översätter: »Landsflyktig ligger den genom magisk konst, som

förstör denna minnesvård». Kompositum **welAdAude** fattar han såsom ett adjektiv och jämför det isl. *en* gång anträffade adj. *strádaupi* 'död på strå'.

Med rätta invänder Brate i Ark. nf. XXXI, 184 f. mot denna tolkning, att den strandar på formen AR, som skulle betyda 'är'. Brate framhåller, att 'är' i fsv. inskrifter har formen **is** ända till mitten av 1000-talet; först vid denna tid framträder eR. I den vida äldre Björketorps-inskriften kan AR därför ej betyda 'är'. Härtill kommer, att v. Friesen måste antaga, att A-runan i AR skulle ha valör av *e*-ljud.

Emot den diskuterade tolkningen talar dessutom mycket kraftigt, att *ute är* i betydelsen 'förestår, väntar' är ett högst underligt uttryck. Dessa vanskligheter gälla även Bugges tolkning.

Brate vill i **utiAR** se pres. sg. av isl. verbet *ýta* 'sætte ud fra Land; række noget frem, sætte noget i Bevægelse henimod en, for at han kan gribe, tage det'. Han yttrar: »Då 3 sing. pres. vid denna tid bör hava varit tvåstavig som isl. *ýtir*, antager jag att **iA** uti **utiAR** är en digraf», och han menar ordet betyda »sätter i gång (döden till hämnd för helgerånet)». Detta kan dock icke vara riktigt. Det är ett ytterst djärvt antagande, att ett ord, uttalat **ytiʀ*, skulle ha återgivits med **utiAR**. Också den av Brate antagna betydelsen är ytterst påfallande.

Vid tolkningen av inskriftens två sista rader är det framför allt ljudgruppen **utiAR**, som gjort svårighet.

Det enklaste och naturligaste är att (såsom oftast skett) fatta **welAdaude** som sammansatt med substantivet isl. *vél* 'Kneb, List hvormed man besnærer en' och det mycket vanliga substantivet isl. *daupi* 'död'; snarast ser jag i **welA** gen. pl. till *vél* [1]. Ordet betyder alltså 'svekfull död'. Predikatet härtill måste vara **utiAR**, och sammanhanget fordrar, att detta måste betyda 'hemsöker', 'ansätter'.

Just denna betydelse har **utiAR**; jag ser nämligen däri samma ord som i isl. pres. sg. *vitiar* 'hemsöker'.

[1] Mindre gärna uppfattar jag *A* i *welA* såsom den ursprungliga kompositionsvokalen.

Isl. *vitia* (pret. *vitiaþa*) 'fare hen til et Sted, besøge, opsøge' brukas — för att använda Fritzners uttryck III s. 974 — »med Personens Gen. som man besøger især i fiendtlig Hensigt», t. ex. »vit þat til sanns, at ek ætla í sumar norþr at vitia yþvar Háleygianna» (Flat.) — »þurfu vér eigi at dyliast viþ þat... at Knútr konungr mun koma ok vitia vár i sumar» (Flat.; se Fritzner). Också i fornsvenskan användes *vitia* 'besöka' även i betydelsen 'hemsöka', t. ex. »jak skal witia idher bradhlika mz fatikdom oc oaaran» Med.-bibeln I (se Söderwalls ordbok). Alltjämt lever *vitia* 'besöka' kvar i äldre nysv. (exempel i Dahlgrens glossar). I nuvarande riksspråket har *vitja* betydelsen 'undersöka om man fått något (i utlagt fångstredskap)', men i bygdemål leva också andra betydelser kvar. Så betyder *vittja* i Ångermanland 'besöka', i Bleking 'göra barnsängsbesök' (Rietz).

Liksom isl. fsv. *vitia* betydde 'hemsöka', så betyder **utiAR**, uttalat *witiaR*, 'hemsöker'.

W-ljudet betecknas här med runan **u** liksom t. ex. i **fauauisa** i den urnord. inskriften på brakteaten nr 57 (från Seland), och liksom runan **u** är det normala tecknet för *w*-ljud i inskrifter med den kortare runraden. Den omständigheten, att *w*-ljud betecknas med runan **w** i **welAdaude**, talar naturligtvis icke häremot. Det är ju mycket vanligt, att i samma inskrift ett och samma ljud får olika beteckning. Så — för att anföra ett nära liggande exempel — betecknas till och med en och samma ljudgrupp *ha-* i Stentoften-inskriften dels med **hA** (med jara-runan), dels med **ha** (med ansuR-runan). Snoldelev-inskriften (Seland) c. 800 använder såsom tecken för *a*-ljud dels ᛡ, dels det yngre ᚽ (Wimmer-Lis Jacobsen De danske runemindesmærker s. 100). Hedeby-stenen (Slesvig) c. 1000 har dels **tregR** dvs. *drængR* med stungen *k*-runa, dels pl. **trekiaR** dvs. *drængiaR* med ostungen *k*-runa (ib. s. 21). Aarhus-stenen V från c. 1000 brukar som tecken för *æ*-ljud så väl i (ex. **iftiR**) som **e** (= stungen *i*-runa; ex. **mest** ib.). Västg.-lagen har t. ex. dels *uægh*, dels *wægh*.

Vidare är det, som allbekant är, en i inskrifter ofta mötande företeelse, att något runtecken alldeles utelämnats. Så sak-

nas t. ex. i-runan uti ordet **þk** (**þik**) 'dig' på runspännet från Freilaubersheim (Henning Die deutschen runendenkmäler s. 87, Wimmer i Aarbøger 1894 s. 64). Såsom nyss har nämnts, finner man på Stentoften-stenen **-lASAR** i st. f. **-lAUSAR** (motsvarande Björketorps-stenens **-lAUSR**). Alsted-inskriften (Seland) c. 1050 har flera uteslutningar av runtecken såsom **ftiR** (jämte **eftiR**), **sina** i st. f. **stina** etc. (Wimmer-Lis Jacobsen nr 93). I svenska runinskrifter finnes flera gånger **ftiR** i st. f. **iftiR eftiR**, t. ex. Furingstads kyrka Östergötland (Brate ÖgR. nr 148). Flo-stenen Vgtl. har **rsþi, iftR, brþur** i st. f. **risþi, iftiR, bruþur** (Torin nr 40). Här må ock nämnas, att, väsentligen i anslutning till Haigh, Bugge Norges Indskr. I, 148 ff. och flera andra forskare mena, att den urnordiska inskriften på Etelhem-spännet (Gotland) **mkmrlawrtaa** är att läsa *mik Marila worta* 'mig Marila gjorde' med uteslutande av **i** två gånger och dessutom av **o**. Denna tolkning är dock enligt min åsikt föga trolig; se Kock Undersökningar i svensk språkhistoria (1887) s. 108 ff. Inskriften kan nämligen och bör troligen transskriberas **ek erla w(o)rtaa** 'jag Erla gjorde (spännet)'.

Med Etelhems-inskriftens tolkning må det nu förhålla sig huru som hälst, säkert är, att i inskrifter icke minst ofta i-runan uteslutes. Man är därför berättigad att läsa **utiAR** såsom *uitiAR*.

Emellertid är det fullt ut lika antagligt, att ᛁ-runan ej i egentlig mening utelemnats, utan att ᛏ-runan i ordet ᚢᛏᛁᛡᚱ utgör en binderuna. Som bekant är bruket av binderunor rätt vanligt i urnordiska inskrifter (Wimmer Die runenschrift s. 168), och det möter stundom även i yngre inskrifter. Såsom Wimmer framhåller i DR. I: 1 s. XXXVI kan staven i nästan alla runor representera även en ᛁ-runa. Så kan i t. ex. ᛁᚴᛅᛚᛏ dvs. *Ingiald* på Aalumstenen I ᛅ-runan utgöra en binderuna av ᛁ och ᛅ. På alldeles samma sätt kan i ᚢᛏᛁᛡᚱ i vår inskrift ᛏ-runan utgöra en binderuna av ᛁ och ᛏ; alltså ᚢ(ᛁ)ᛏᛁᛡᚱ [1].

[1] Däremot är det icke tilltalande att antaga ett uttal *ytiaʀ* 'hemsöker' med kombinerat yngre *u*-omljud, ehuru ett dylikt i senare tid skulle inträda i 1. pl. **ytium* och subst. **ytiun* (isl. *vitian*). Analogiskt lån av *y* från dessa former till *ytiaʀ* vore osannolikt.

Det isl. *vitia* 'besöka, hemsöka' konstrueras med genitiv (blott ett exempel hos Fritzner på ackusativ); det fsv. *vitia* fordrar genitiv eller ackusativ (exempel hos Söderwall). Troligen har i ristarens språk *vitia* konstruerats med genitiv, men då, såsom vi ovan s. 22 sett, en fullt berättigad attraktion (SAR) användts i inskriften, framträder icke genitiven.

Jag översätter alltså: »Svekfull död hemsöker den som nedbryter detta (monument)».

Ordningsföljden predikat + subjekt i satsen *witiaR wēladauđe* är i god överensstämmelse med fornnordisk syntax. Nygaard framhåller (Syntax s. 345) en mängd fall, där predikatet i isländskan sättes framför subjektet, och även sådana, där man i moderna nordiska språk icke (resp. icke gärna) använder dylik ordföljd.

Så sättes verbet stundom först, när det skall särskilt framhållas, t. ex. »Lifa enn nǫkkurir Iómsvíkingar» (Fagrskinna) — »konungr mælti: Vandast nu getan» (Heimskringla; se Nygaard s. 346).

Det är naturligt, att man i förbannelse-formeln särskilt ville framhålla hemsökelsen; man använde därför ordföljden *witiaR wēladauđe*.

Alltså:

Inskriftens två sista rader böra uppfattas på detta sätt:

w[i]tiaR wēladauđe
sāR þat brȳtR

»Hemsöka skall svekfull död den som nedbryter detta (monument)».

Axel Kock.

Die Bjarnar saga hitdœlakappa.

Lausavisur, frásagnir, saga.

I. Angriffspunkte.

1. Die Bjarnarsaga hítdœlakappa (Bj. s. hítd.)[1] fordert durch die Verschiedenheit ihrer Teile geradezu zu einer Untersuchung ihres Wachstums auf. Ein langer, ungemein flott erzählter Zug von 11 Cc. voll Schwelgens in psychologischer Ausführung, die Vorgeschichte zwischen Bjǫrn und þórð, wenn man so will, eröffnet die Saga; eine ganze Reihe von Einzelgeschichten, die sich alle um das Verhältnis Bjǫrn und þórð gruppieren, bilden lose, aber nicht ohne Steigerung zusammengestellt den Mittelteil, C. 12—26; derbe Bäuerlichkeit, Tätlichkeiten machen ihren Stoff aus; dann bringt der Schluss ernst Bjǫrns heldischen Todeskampf, eingebettet in seinen Freundschaftsbund mit þorstein Kuggason, der, mit feinem Humor realistisch begründet, über den Tod seine Festigkeit bewährt, C. 27—34. Hier atmen wir die reine Luft der hohen Bauernerzählung.

Lausavísur, gehäuft im Mittestück, durchziehen die ganze Saga. Sie gehören zum allergrössten Teile den beiden Helden selber zu. Sie sind uns Zeugen allerersten Ranges für die Wirklichkeit, ja sie sind Schlaglichter der Vergangenheit selbst. Sie fordern zunächst dazu auf, Linien der Geschehnisse aufzudecken. Weiterhin aber scheinen sie, die Möglichkeit des Blicks in das

[1] Ausgabe von R. C. Boer (Halle a. S. 1893) mit kritischer Einleitung und Erklärung der Lausavísur. Die Gedichte sind in Skjaldedigtning I herausgegeben. Über Bjǫrn und Þórđ als Skalden s. F. Jónsson, Den oldn. og oldisl. Litt. Hist. Bd. I S. 504—8, 573—77, über die Saga ebenda Bd. II S. 425—29; dazu Den isl. Litt. Hist. S. 114 f., 129, 241—43, über die Echtheit der Lvv. derselbe Aarb. 1912 S. 27—32. Die Isländersagas sind wenn möglich nach der Altn. Saga-Bibliothek (Halle) citiert.

Wachsen des Stoffes zu bieten, denn ihre Verflechtung in die Saga ist offenbar nicht gleichartig: Szenen, die sie selber ausmachen, stehen neben solchen, in denen sie eine unbedeutende Rolle spielen, die aus ihnen entwickelt zu sein scheinen, deren Angaben sie widersprechen.

Die Saga gibt anscheinend eine Fülle von Berufungen auf Gewährsmänner und verweist uns so auf überkommenes Gut, gewisse Stücke tragen den Stempel ursprünglichster kurzer Bauernerzählung an der Stirn, und andrerseits offenbaren lange Züge deutlich den Geist eines selbständig schaffenden Mannes. Stilverschiedenheiten sehr verschiedener Grade weisen auf sehr verschiedene Erzählkulturen, ja vielleicht gar Zeiten.

Die Entstehung der Isländersaga ist in den letzten Jahrzehnten immer wieder im Zusammenhange behandelt worden [1]. Über langes, breites Leben der Stoffe im Munde der Erzähler sind alle einig. Wann die Feder einsetzt und welche Wirkung sie hat, ist die Streitfrage geworden. Die Kennzeichen mündlicher und schriftlicher Erzählkunst sind aber noch nicht in zureichendem Masse festgestellt [2]. Wie haben die frásagnir ausgesehn [3]?

Worauf es ankommt, ist, den isländischen Stoff nach seinem entwicklungsgeschichtlichen Alter zu gruppieren. Vielleicht, dass wir an einer Stelle eine Zone zeichnen können, hier mündlich, hier buchmässig. Das wichtigste aber ist zunächst, die verschiedenartigen Stücke zu kennzeichnen.

Dazu, scheint mir, bietet die Bj. s. hítd. einen reichlichen Stoff scharf ausgesprochener Eigentümlichkeiten dar. Die Kom-

---

[1] Zuletzt von G. Neckel im Reallexikon der germanischen Altertumskunde, hg. von J. Hoops Bd. IV S. 67—73. Hier die Literatur.

[2] A. Heusler, Die Anfänge der isländischen Saga. Abhdl. der Königl. Preuss. Akademie der Wiss. Jahrg. 1913, Phil.-hist. Classe. Nr. 9 (Berlin 1914) Abschn. 31. 32.

[3] ›Fragt man nach der Beschaffenheit der mündlichen Erzählung, so kann man nur mit Vermutungen, die sich auf allgemeine Betrachtungen gründen, antworten‹. F. Jónsson, Den isl. Litt. Hist. S. 214.

position ist hier die geringere Frage, die Kennzeichnung der Stoffarten die grössere.

II. Das Geschichtsbild der Lausavísur.

2. Fragen wir nun, wie sich uns allein auf Grund der Lvv.[1] das Verhältnis Bjǫrns und Þórđs darstellt, so suchen wir Antwort, indem wir von Fällen grösserer Sicherheit zu denen geringerer übergehen. So hoffen wir, über Einzelblicke hinaus ein Bild von den Beziehungen der beiden Männer, vielleicht sogar Züge ihrer Geschichte gewinnen zu können, die älter als Saga und frásagnir sind und Ausgangspunkte für Entwicklungslinien des Stoffes bieten dürften. Ich citiere nach Den norsk-islandske Skjaldedigtning B Bd. I. Auf Beziehungen zwischen den Lvv. hat Boer S. 89—105 seiner Ausgabe hingewiesen.

Was berichten uns Bjǫrns den Namen Þórđs nennende Lvv. 6. 8. 15. 17. 21 über das Verhältnis der beiden Männer?

Lvv. 6. 8. 21 reden Þórđ im Vokativ an; daraus folgt nicht zwingend, dass sie an den anwesenden Þórđ gerichtet sind; sie mögen aber wohl zu ihm gesprochen sein. Lv. 15 spricht von Þórđ in der dritten Person, Lv. 17 ebenfalls, aber so, dass der Inhalt der Lv. an ihn gerichtet ist.

Lv. 6. Þórđs Mannen sind einstmals mit denen Bjǫrns vor Þrælaeyrr zusammengetroffen, und Þórđ selbst hat seine Schätze im Stiche gelassen. Trotzdem er ein geschickter Dichter ist, ist er oft unterlegen (im Streitdichten?).

Lv. 8. Þórđ hat ein bestimmtes (*þessa*) Weib genommen. Dafür hat Bjǫrn Rache geübt und rechnet als solche Þórđs Schande, dass er, um ihm auszuweichen, auf Oddaeyrr platt an

[1] Wir schreiben die Lvv. auf Grund der Angabe der Saga dem Bjǫrn hítdœlakappi Arngeirsson und Þórđ Kolbeinsson zu. Stilistische Verwandtschaft der Lvv. Þórđs mit seinen grossen Gedichten führt F. Jónsson, Aarb. 1912 S. 30 f. für ihre Echtheit an. Bjǫrns Lvv. 10. 19 (12. 29 der Saga) schreibt Eyrb. s. c. 40 dem Bjǫrn breiđvíkingakappi Ásbrandsson zu; mit Recht, wie sonstige Abhängigkeit der Bj. s. hítd. vom Stoffkreis des Bjǫrn breiđv. erweist; s. Abschn. 11. 15; Boer S. XXXI ff.; Gering, Eyrb. s. S. XXIII ff.; B. M. Ólsen, Arkiv 1902 S. 204—10.

den Abhang des Brückenhügels der Brenneyjar gedrückt gelegen hat.

Lv. 15 ist unvollständig; Z. 7 f. þórð steht im Angriffe Bjǫrns.

Lv. 17. 'Heute (am Tage der Dichtung) habe ich allein zwei Krieger niedergestreckt; das möge þórð erfahren. Der ist selbst vor mir (Bjǫrn) die Küste entlang nach Süden geflohen' (sodass er wohl die Tat eben nicht hat sehen können). Als Situation könnte man sich denken: Bjǫrn sendet einen Boten mit der Meldung an þórð oder besorgt die víglýsing vor þórðs Hause mit dieser Strophe selbst.

Lv. 21. Bjǫrn dichtet jetzt eben auf þórð die schlimmste Schmähstrophe; er verweist ihm, dass er sich besser nenne, und schilt ihn einen kraftlosen, verbrecherischen Schurken. Er will ihm nichts schuldig sein (was?).

Aus diesen Inhalten lassen sich folgende Tatsachen zusammenstellen: Lv. 8. Bjǫrn steht mit þórð im Streite. Der Grund ist der, dass þórd ein bestimmtes Weib genommen, d. h. doch wohl geheiratet hat. Bjǫrn hat ihn zur Rache angegriffen, und þórð hat sich durch schmähliches Verstecken der Rache entzogen. Das war *á Oddaeyri* auf den Brenneyjar.

Vielleicht ist mit diesem Angriffe identisch der auf þrælaeyrr Lv. 6, in dem þórð von seinen reichen Schätzen floh. Der Name þrælaeyrr liesse sich wohl auf den Inseln des Sklavenmarktes erwarten. Das ist aber Vermutung; und fliehen und sich verstecken ist doch nicht dasselbe. Es liesse sich aber zusammen bringen.

Lv. 17 nennt einen anderen Kampf, in dem þórð geflohen ist und Bjǫrn zwei Krieger erschlagen hat. Während jener als längst vergangener besprochen wird, ist dieser »heut» vorgefallen.

Lv. 15 spricht von einem gegenseitigen Kampfverhältnis der beiden Männer.

Neben dem Kampf mit Waffen steht der mit vísur. Er wird angedeutet Lv. 6, 7 f.; eine Probe ist Lv. 21. Während

der Zusammenstoss auf Brenneyjar als in der Vergangenheit (*forđum* 6, 4) liegend dargestellt wird, liegt der von Lv. 15 und 17 in der Gegenwart des Dichters, ebenso der Spottstreit.

Der Vergleich der Lvv. þórđs 2. 7. 8. 9. 11, die Bjǫrns Namen nennen, zeigt die Zusammengehörigkeit der Strophen Bjǫrns und þórđs. Alle reden von Bjǫrn anscheinend in der dritten Person.

Lv. 2 bestätigt Bjǫrns Lv. 8, dass Bjǫrn dem þórd um das Weib grollt, das er zur Ehe genommen hat, und erklärt das Verhältnis weiter: þórđ hat das Weib, das Bjǫrn begehrt hat, heimgeführt. Die Lv. ist ein Beispiel für den Streit mit Worten; sie ist indessen nicht ganz eindeutig an Bjǫrn unmittelbar gerichtet.

So zeigt denn auch Lv. 8 þórđ im Streitdichten mit Bjǫrn, vgl. Bj. Lv. 6, 7 f. 21. þórđ wirft dem Gegner Verleumdung und Verlogenheit vor und ein dickes Gesäss.

Lv. 7 bestätigt die Tötung zweier Männer durch Bjǫrn (Bj. Lv. 17). Sie sagt nichts von þórđs Flucht und verweist Bjǫrn das Prahlen.

Lv. 9 beschwört þórđ alle Geister, die die Himmelskörper geschaffen haben, ihm zur Tötung Bjǫrns zu helfen, und meldet

Lv. 11 die Tötung Bjǫrns nordöstlich von Klifsandr Hvítingshjalli etwas aufwärts.

Eine Bestätigung von Bjǫrns Rachetat auf den Brenneyjar geben die Lvv. nicht.

3. Über diese durch die Namennennung und weiter durch inhaltliche Gleichung sicher als zusammengehörig bestimmten Lvv. hinaus erweisen zwei Paare von Lvv. durch Form und Inhalt ihre Zusammengehörigkeit: Lvv. 4 f. 14 f. der Saga, þórđs Lv. 1 und 4, Bjǫrns Lv. 4 und 11. Sie sind im Fornyrđislag gedichtet. Sie stellen sich eng zusammen durch die Entsprechungen *Út skalt ganga* — *Hér* (*kyrr*) *munk sitja.* Sie kündigen sich als Aufforderung und Antwort an. Die Inhalte von þórđs Lv. 1 und Bjǫrns Lv. 4 decken sich nicht ganz genau: dort handelt es sich um das Plaudern mit den Mägden, hier um die

Unterhaltung der Frau. Trotzdem dürften keine Zweifel bestehen, dass beide Lvv. einen Gedankenverlauf bilden. In den beiden anderen Lvv. werfen sich die Dichter ihre Handelsgeschäfte vor.

Die vier Lvv. gehören also offenbar in einen Streitverlauf und belegen so die Nachricht von dem Spottstreit Bjǫrns und Þórðs. Sie zeigen des weiteren: Bjǫrn hält sich in Þórðs Hause auf, seit dem Herbste; er unterhält seine Frau, hat also weitere Beziehungen zu der ihm Entgangenen, und zwar, wie er selbst Lv. 4 b sagt, unschuldige. Þórð ist er lästig; sie streiten um ihre Handelsgeschäfte.

Ferner gehören inhaltlich zweifellos zusammen Bjǫrns Lv. 14 und Þórðs Lv. 5 (Lvv. 18 f. der Saga).

Bjǫrn schmäht einen Mann, weil er sich von einem (halbtoten?) Seehund habe beissen lassen und nun an der Wunde krankliege. Der zweite Helming ist nicht verständlich. Þórð bestätigt, dass ein Seehund ihn gebissen habe und wirft dem Schmäher entehrende Bauernarbeit vor. Die beiden Lvv. gehören als ein Paar wieder zu jener Reihe von Spottstrophen. Wenn Bjǫrn Þórð hier *mýgir mǫrva* 'Fettfresser'[1] nennt, ist man versucht, an Zusammenhang mit seiner Lv. 11, nach der ihm Þórð ranziges Fett angedreht hat, zu denken.

Über diese Lvv. hinaus sehe ich keine unbedingt zwingenden Beziehungen, weder innerhalb der Dichtung des einzelnen Mannes noch in der beider. Es sind aber dadurch gebunden von Bjǫrns vier und zwanzig Lvv. acht, von Þórðs zwölfen sieben.

4. Weiter führen nur Vermutungen.

Bjǫrn nennt in Lv. 1. 2. 3. 5 Eykyndil, aber der Name kommt in keiner der Strophen vor, in denen Þórð genannt wird. Lv. 1. 'Eykyndil würde wünschen, hier (bei mir) zu schlafen, wenn sie hörte, dass ich, der berühmt gewordene, ihr mit drei Kriegern im Zelt nahe bin'. Lv. 2 'ich habe Eykyndil Liebeslust geschenkt. Jetzt weint sie(?); ihretwegen fahre ich zur See'. Dass Lv. 1 vom Wiederkehrenden gesprochen sei, mag ein ansprechender Gedanke sein; aber er ist nur Vermutung.

[1] Vgl. *ostmýgir* Skj.-digt. A I, 601 ⱱ. 37, 2.

Lvv. 3 und 5 haben inhaltliche Berührung: Lv. 3 Eykyndil schickt *sveinn enn hvíti* den Stall ausmisten und bestellt Bjǫrn in den Türgang. Sie ist nicht falsch (*ranglǫ́t*)[1]. Was soll das? Wen betrügt sie nicht? Bjǫrn oder *sveinn enn hvíti?* Lv. 5 Eykyndil seufzt und will zu Bjǫrn etwas sagen, *lítill sveinn* will horchen und wird entdeckt. Unter dem 'Wehrer des Gesprächs' ist am natürlichsten der Mann der Eykyndil zu verstehen. In diesen Lvv. steht Bjǫrn im selben Verhältnis zu Eykyndil und ihrem Manne wie in seinen Lvv. 4. 11 und þórđs 1. 4 zu þórđ und seiner Frau. Also ist wohl Eykyndil þórđs Frau, die einst von Bjǫrn begehrte. Aber ausdrücklich steht das nicht da.

Auf dieser Spur führen zwei Ausdrücke weiter. Der Ehemann heisst Lv. 3, 1 *sveinn enn hvíti*, 5, 7 *lítill sveinn*. Dieser Ausdruck kehrt 7, 8, jener 9, 1 wieder. Beide bedeuten 'verächtlicher Kerl'[2]. Nehmen wir an, dass diese Ausdrücke wie die Bezeichnung Eykyndil dieselbe Person bezeichnen, so wird in Lv. 7 und 9 þórđ geschmäht. Lv. 7 'Ich verteidigte mich auf dem Hügel gegen deinen Angriff[3]; du hinterlistiger Prahler, wackeltest mit dem Kopfe[4], wanktest und liefst, was das Zeug hielt, vom Schiffe weg'. Lv. 9 '*Í Sólundum* raubte ich dir Schiff und Ladung; da ward dir deine Bosheit vergolten'. Die Flucht von Schiff und Schätzen Lv. 7, *í Sólundum* Lv. 9 stimmt zur Flucht vor þrælaeyrr Lv. 6; ein Angriff þórđs wird 7 angedeutet, ist 6 nicht ausgeschlossen. Dagegen ist Lv. 8 nicht gerade von Flucht þórđs, sondern von Verstecken die Rede; der Angreifer ist hier entschieden Bjǫrn. Andererseits lässt sich die Bestrafung

[1] Sollte die Versicherung *esat* — — — *ranglǫ́t* 8, 3 f. mit der Versicherung 4 b *Þat mun okkr eigi til orðs lagit; emk heill í hug* in Verbindung stehen?

[2] Über *hvítr* als herabsetzendes Beiwort s. B. M. Ólsen, Om Gunnlaugssaga (Kbhn. 1911) S. 28 f.

[3] Warum soll *ek vann grandi* 7, 2 als Schonung Þórđs gefasst werden? das nächste ist doch: 'ich wehrte den Schaden von mir ab', verteidigte mich mit Erfolg.

[4] *Þú dúðir hattar halland.*

für den *gráleikr* Lv. 9, 7 f. leicht auf die Rache für die Entwendung der Frau *á Oddaeyri* Lv. 8 beziehen. So haben diese beiden Lvv. 7 und 9 gewiss so viel Beziehungen zu Lvv. 6 und 8, dass sie zu ihnen gehören werden. Aber sie durchkreuzen sich so, dass eine überzeugende Zuteilung zu einem Gefecht oder zu zweien nicht möglich ist; auf ein zweites Gefecht weist der Name *í Sólundum* der sich unseres Wissens nicht mit den Brenneyjar geographisch vereinigen lässt. Die vier Momentbildchen geben, wie zu erwarten ist, keine eindeutige Hinweisung auf einen Handlungsverlauf.

Wir sahen unzweifelhaft Bjǫrn im Hause þórđs als Gesellschafter seiner Frau und unlieben Gast des Hausherrn; wir hörten die Männer erbitterte Spottstrophen gegen einander dichten und glaubten auch zwei höhnische Lvv. des bevorzugten Gesellschafters der Hausfrau gegen den zurückgesetzten Gatten auf þórđ beziehen zu sollen. Da liegt es denn nahe, in þórđs beweglicher Klage an eine Frau Lv. 3 über die Störung des Friedens im einmütigen Hausstand durch einen Eindringling eine Klage an die Gattin über Bjǫrns Einbruch zu sehen. In diesen Bereich stellt sich dann auch leicht die Schmähstrophe Bjǫrns, Lv. 12, deren Situation sich eben daraus erklärt, dass Bjǫrn in der gemeinschaftlichen *stofa* als Gast Zeuge des Benehmens þórđs gewesen ist[1].

Nun bleibt noch eine kleine Anzahl von Strophen kriegerischen Inhalts und zwei weichgestimmte Lvv. Sie zwingen alle nicht zur Einordnung in den umschriebenen Kreis, lehnen sich aber zum Teil sehr bequem an ihn an.

þórđs Lv. 10 stellt sich geradezu wie eine Fortsetzung zu seiner Lv. 9, der Beschwörung der Geister, ihm zur Tötung Bjǫrns zu verhelfen, und wie eine Parallele zu Lv. 11, dem Jubel über den geglückten Mordanschlag, dar. 'Den Mann, der mich südlich der Heide Feigling genannt, der mich beraubt hat, hab ich in gerechter Sache getötet, — — — *lóskat* — wie ich

[1] Stofflich lehnen sich Bj. Lvv. 10. 19 an, die aber als ihm nicht zugehörig, hier keine Rolle spielen.

es mir gewünscht hatte', nämlich in Lv. 9. Auch die Anlage der Strophen weist vielleicht auf Beziehung hin: nach schwerem Eingang und verbum regens (*biđk, lóskat*) im ersten Helming folgt mit *at* am Anfang des zweiten der Hauptgedanke: Lv. 9 'dass der Adler ihm zu Häupten stehe und es mein Werk sei; Lv. 10 'dass ich sein Töter ward' [1].

Bjǫrns Traumstrophen, Lvv. 20 [2] und 22, in denen er unglücklichen Kampf und Tod voraussieht, ist die Phantasie geneigt, vor seinen Tod, der durch þórđ herbeigeführt wird, zu stellen. (Sind aber die Traumstrophen etwa ex eventu gedichtet?) Sie hört aus seiner Lv. 23 'Nur von Schwert und Schild begleitet geh ich ohne Sorge vor feindlichem Überfall; solange mein Schwert mir nicht in der Hand birst, flüchte ich nicht vor einem einzelnen Gegner über die Mýrar' eine kecke Herausforderung gegen þórđ und sieht in den Mýrar die Umgebung von Hítarnes.

Lv. 24 lässt etwas wie Besorgnis, ähnlich den Lvv. 20 und 22, anklingen: 'Zum Jul hatte ich eine grosse Schar bei mir, jetzt hab ich nur einen Genossen' — und man denkt dabei an die Schutzmannschaften, mit denen sich die Grossen umgaben, wenn sie Überfall besorgten. Des zweiten Helmings ***enn hraustgeđi kom vestan*** liesse sich wohl auf einen Helfer aus Westen deuten, wenn die Skaldensprache nicht Beziehung auf das Subjekt des ersten Helmings näher legte.

Bjǫrns Lv. 18 'Auf dem geröteten Klifsjǫrvi warf ich Kalfs Sohn zur Erde, dass er tot war' rückt durch die Ortsangabe in die Nähe der Kämpfe zwischen Bjǫrn und þórđ, denn Bjǫrn ist ja selbst ***landnorđr frá Klifsandi á hialla Hvítings ofar lítlu*** þ. Lv. 11 gefallen; aber irgendwelche Fingerzeige zur Einordnung gibt sie uns nicht. Wenn ***á rođnum*** (*Klifsjǫrva*) nicht eine gedankenlose Bezeichnung für Kampfplatz ist, so steht das Adjektivum in gewissem Gegensatze zu Z. 7 f. ***fall varđ fleygiþolli fjǫrgrand Niđar branda,*** wo Kalfs Sohn allein durch Aufschmettern

[1] Bjǫrns Lv. 12 und 17 ist ebenso gebaut.

[2] De Boor hat Zeitschr. f. deutsche Phil. Bd. 45 S. 292—97 gezeigt, dass *Mæringr* ein mannsheiti ist. Wer ist die angeredete Frau?

(vgl. Egils. s. C. 40, 14) getötet und Blutvergiessen abgewiesen wird. Oder haben noch andre mitgekämpft? Bjǫrn berichtet Lv. 16 von einer zweiten Tötung[1] eines Mannes, um deren Ort þórð (?) nicht Bescheid weiss; 'der vermeidet den Einzelkampf'. Aber von der Tötung Kalfssons kann hier nicht die Rede sein, weil Bjǫrn hier dem Gegner mit dem Schwert das Bein zerschlägt.

Ganz ab vom Kampfschauplatz führt uns þórðs Lv. 6; 'Zwölf Mann schärften wir Pfeile im Beruhraun (Snæfellsnes), o Weib. Wir waren traurig (hatten uns veruneint?); ich sah vom Geröll, auf das ich gestiegen war, den Stolzen in der Rüstung. Wir wollten die Tapferen[2] gefangen nehmen'. Der Kritik sind keine Anhaltspunkte zur Einbeziehung dieser Strophe in den alten Kreis gegeben. Die Phantasie müsste jedenfalls stark mit Erfindung arbeiten.

Was aber ist endlich mit Bjǫrns Lv. 13 anzufangen? Darf das zarte Verhältnis, das Bjǫrn an die Frau und ihre zwei Töchter bindet, überhaupt in die Nähe des bekannten Kreises gezogen werden?

þórð spricht Lv. 12 von einer Reise seiner kranken, schwer unter körperlichem Schmerz leidenden Frau. Er führt ihr Pferd langsam; das macht ihn müde. Ihr Leiden ist seines[3]. Eine Anlehnung bietet sich nirgends.

Der Adressat des Grámagaflíms ist nicht erkennbar.

5. So zeigen uns die Lvv. doch einen gewissen festen Grundriss des Verhältnisses Bjǫrns und þórðs, und undeutliche Linien schimmern weiter durch.

þórð hat das Weib heimgeführt, das Bjǫrn begehrt hat; der hat ihm dies als Falschheit gerechnet und in Norwegen dafür Rache genommen; ein oder zwei Zusammenstösse haben stattgefunden. Dann aber verkehrt er in þórðs Hause, dem Herrn

[1] Z. 5 *birki* könnte Plural sein, also zur Tötung der zwei Männer Lv. Bj. 17, Þ. 7 Beziehung haben.

[2] *herdi menn* Hss. AR. *herðimann* Svbj. Egilsson, F. Jónsson, Boer.

[3] Z. 3 *vara* Hss. AR, Praet. kann mit Hinblick auf die Praet. des zweiten Helminge wohl gehalten werden.

ein unlieber Gast; er unterhält seine Frau, die ihn sogar begünstigt. Schmähstrophen fliegen zwischen den feindlichen Männern hin und her. Kämpfe finden statt: Bjǫrn erschlägt einmal einen (?) Mann, ein andermal zwei, — þórđ selbst hat damals nicht mit angegriffen — tötet Kalfs Sohn; ein Anschlag þórđs im Beruhraun hat gar kein Ergebnis. Bjǫrn schützt sich eine Weile, wandert unbesorgt, ahnt seinen Tod; þórđ beschwört die Geister, erschlägt endlich Bjǫrn und jubelt. Einzelne Ortsnamen geben ganz bestimmte Hinweise.

Nach all diesen Beziehungen der Lvv. untereinander kann gar kein Zweifel sein, dass ihre Mehrzahl ein bestimmtes Verhältnis zwischen ihren Dichtern behandelt, und der Rest stellt sich vermutlich dazu. Unsere Kenntnis der Tatsachen ist zu gering, als dass wir überall klar zu sehen hoffen könnten.

Sehr wichtig ist das Charakterbild der Männer, das die Lvv. enthüllen.

Bjǫrn ist immer auf der Höhe, immer obenauf, er ist immer aktiv, hat immer Erfolg, feiert immer Triumph. Glücklich in der Liebe zu Eykyndil, weiss er, dass sie seiner begehrt, dass sie ihm nachweint, hebt er sich behaglich über den zurückgesetzten Ehemann, missachtet er dessen Ausweisung, prahlt mit seinem Erfolge. Alte Niederlage ist längst durch die Schmach des Gegners gerächt, neue tapfere Taten erhalten das Hochgefühl. Der Tod freilich ist für ihn kein Spiel, nicht Lebenserhöhung, sondern Sorge.

Demgegenüber ist þórđ vorzugsweise in Abwehrstellung; ihm geschieht Unrecht, und er weiss sich gegen den Überlegenen nicht recht zu helfen. Klage und Vorwurf dringt aus dem Herzen des wirklich schwer und dauernd verunglimpften Mannes. Er kann wohl auch stolz vom errungenen Weibe sprechen, aber es ist kein Prahlen; er weist Vorwurf mit Gegenvorwurf zurück, aber es klingt mehr wie: lass mich in Ruh! Der Fremde, den er aus dem Hause weist, behält das letzte Wort; er beklagt sich beweglich und inniglich bei seiner Frau über die Störung des Hausfriedens. Das grosse Werk der Rache ist ihm eine Herzens-

sache, und aus dem Herzen dringt auch die Befriedigung über ihr Gelingen.

Den gröbsten Aufriss der Saga finden wir im Bilde der Lvv. wieder: das Streitverhältnis der beiden Männer um þórđs Weib, Zankstrophen, Händel, Ermordung Bjǫrns. Es fehlt aber die Intrigue þórđs, König Ólaf, þorstein Kuggason. þórđ selbst erscheint in der Saga in wesentlich anderem Lichte, er ist der ausgesprochene *sveinn enn hvíti*.

III. Fremde Zeugen.

6. Einige Tatsachen werden durch selbständige Zeugen gestützt:

1) Beziehungen þórđs zu Jarl Eirík, gewiss auf Grund eines Besuches (C. 3), durch die Belgskaka und Eiríks drápa (Boer S. XXXIV), und ein Besuch bei König Ólaf, für 1024 durch Hkr. II, 272, 18 bezeugt;

2) der Aufenthalt Bjǫrns in Russland bei Wladimir — Valdimar C. 4. Die allgemeine Deckung mit Nestors Bericht (Boer S. XXI f.) und auch die Nennung eines *Bjǫrn íslenzkr mađr* im Gefolge Eymunds Fms. V, 285 mögen hierfür Zeugnis sein, obwohl der Eymundar þáttr zur Zeit der Söhne Valdamars (S. 270) spielt. Aber die gesamte Füllung und Ausführung ist unhistorische Fabelei. Das lässt sich für zwei Stoffteile beweisen, s. Abschn. 15;

3) ein Besuch Bjǫrns bei König Ólaf. Das wichtigste Zeugnis ist die Anekdote vom Wadenbande des Königs C. 9 und 33 S. 72, 9 f. Sie wird Ól. s. h. h. Fms. IV, 110 f. hinter Hkr. II C. 58 (1016/17) ohne Gewähr für zeitliche Richtigkeit erzählt. Durch folgende Beobachtungen wird sie als altes isländisches Erzählungsgut — orts- und sachgebundenes — erwiesen. Die Geschichte hängt an einer Reliquie, die der Erzähler vor Augen hat; das Band ist jetzt der Gürtel eines Messgewandes zu Garđar auf Akranes. Damit steht sie völlig unzweifelhaft als alter an Garđar geknüpfter Bericht fest. Hierzu tritt ihr syntaktischer

Stil in Bj. s. hítd. Eine solche Folge von *ok*-Verbindungen wie in den Sätzen S. 22, 18—23, 21 findet sich in der ganzen Saga nicht wieder[1]. Wir haben hier ein Stück Ortserzählung ganz simplen — ich möchte behaupten schlechten — Kleinleutestils vor uns. Demgegenüber bietet Ól. s. h. h. den fliessenden Stil der ausgebildeten Sagaerzählung; sie hat an Bj. s. hítd. keine Wortanklänge. Obendrein bringt sie in die Geschichte den Friedhof von Hítardalr hinein, wobei sie gewiss an die dortige Klostergründung denkt; der Bj. s. hítd. fehlt diese mönchische Anknüpfung. So ist jedenfalls die Bj. s. hítd. nicht die nehmende. Ist es die Ól. s. h. h., so hätte sie die Angabe über Mæring geradezu verändert. Aber sie braucht nicht die Bj. s. hítd. vor sich gehabt zu haben; ihr Ausdruck *frásagnir* S. 110 kann auf Einzelerzählungen gehen, wie wir sie ja kennen.

Nun sehen wir also die beiden Männer, aber — wohlgemerkt — nicht gleichzeitig, am Hofe König Ólafs, Bjǫrn in Russland und Þórđ bei Jarl Eirík, lauter Stoffe des ersten Teils. Auf den Beleg des Besuchs Grettirs bei Bjǫrn durch Grettis s. C. 58 ff. brauchen wir hier nicht einzugehen.

IV. Berufungen der Saga.

7. Weiter dürften uns, soweit ich sehe, nur eine Reihe von Bemerkungen der Saga führen, die zuverlässig über sie selbst hinaus weisen. Sie bringt eine Fülle von Berufungen auf Überliefertes. Ihr Wert muss untersucht werden.

Die Formel a) *þat er sagt, þess er viđgetit* u. ä. S. 9, 21. 14, 9. 24, 10. 25, 15. 27, 7, 32. 31, 14. 32, 27. 37, 3. 49, 30. 64, 27 haben mit der Formel b) *þat er nú at segja* S. 13, 6. 24, 1. 34, 29. 35, 22. 39, 21. 42, 25. 49, 14. 73, 31 das gemein, dass sie einen neuen Zusammenhang eröffnen, und zwar bilden sie den Übergang. Dazu dient die Partikel *nú*, die sich in allen Formeln b) findet

[1] Sieh bes. die den nachgestellten Hauptsatz einführenden *ok* S. 23, 1. 9, vgl. Nygaard, Norrøn Syntax § 270.

und in den Formeln a) zu allermeist. Dem *nú* entsprechen in a) Zeitangaben S. 27, 32 *Nǫkkuru síðar*, 27, 7 f. *um ǫndverðan vetr*, 31, 14 *eitt kveld*, 9, 21 *þá er Bjǫrn var í Garðaríki* oder 49, 30 *Enn* (ferner). Mehrfach wird durch Formel b) der Übergang nicht nur zum neuen Stoffglied, sondern auch zur anderen Person betont S. 13, 6. 35, 22. 39, 21. 42, 25. 73, 31. Grade diesem Bedürfnis entspricht in der Formel a) die Wendung *En í ǫðrum stað er þess viðgetit* S. 24, 10, wo die Erzählung von Bjǫrn zu Oddný überspringt, oder S. 64, 27 *þat er sagt í ǫðru lagi frá Birni.* Die Gleichwertigkeit der Formeln a) und b) wird durch die jungen Abschriften A und R bestätigt: S. 25, 15 A *Nú er þat sagt*, R *Nú er at segja*, und durch Hs. O S. 14, 9 *Næst þessu er þat at segja* für A *þat er nú til tídenda sagt.* Achtlos verändert auch O S. 24, 10, so dass die Versicherung ausfällt.

Die Berufung erstreckt sich stets auf einen Zusammenhang von Tatsachen, ganze Capitel. Der unmittelbare Zweck dieser Formeln ist also der, die Erzählung zu leiten, nicht zu versichern. Wir tun daher gut, sie nicht ohne weiteres als Berufungen zu nehmen. Es müssen besondere Umstände auftreten, die ihnen das Gewicht von Versicherungen geben. Und für eine ganze Reihe von ihnen ist das in der Tat in dem Grade der Fall, dass sie als vollwertige Quellenverweise zu gelten haben; sie leiten mehrfach sicher alte frásagnir ein, s. dazu Abschnitt 8.

Eine andere Reihe von Berufungen leitet nicht ein, sondern steht mitten im Fluss der Darstellung, erstreckt sich nicht auf Zusammenhänge, sondern auf ganz bestimmte Einzeltatsachen. Die Absicht der Erzählungsführung fehlt. Hier werden wir ernste Zeugenanrufe zu hören haben.

Da ist zuerst S. 42, 15 die Berufung auf Rúnólf Dálksson, der da gesagt hat, dass Bjǫrn zu Vellir eine Kirche für den hlg. Apostel Thomas errichtet und eine schöne drápa auf ihn gedichtet habe; weiter greift das Zeugnis Rúnólfs nicht. Rúnólf stammt aus Helgis des Mageren Geschlecht Ísl. Bók Anh. I, 4, also aus dem Nordland. Sturl. s. (Kålund) I, 104, 11—13 tritt er als Schwiegervater Ólafs in Helgafell auf. Als Priester im Westland mag

er nahe Beziehungen zum Hítardalr gehabt haben. Auf dieses sein Zeugnis hin aber die Entstehung der Saga im dritten Viertel des 12. Jhs zu behaupten (Mogk, Lit. Gesch. S. 749) geht nicht an.

Dann S. 42, 7 *Svá vilja menn segja*, dass Kálf zuerst in Hraundalr gewohnt hat und dann als Bjǫrns Pächter auf Hólmr. Hier scheint durch, dass der Vf. nicht recht der Meinung ist, obgleich er ihr schon vorher Raum gegeben hat, Z. 8 *sem fyrr var sagt*. Die Notiz muss in der Lücke gestanden haben, die überhaupt, wie über Bjǫrns Ehe, so über manche Personen wichtige Aufschlüsse gegeben haben muss.

Ferner S. 9, 5 *þat segja menn, at þórđr væri fimtán vetrum ellri en Bjǫrn.*

Wegen des Gegensatzes zu seinen Gewährsmännern, denen er diesmal nicht folgt, bemerkt der Berichterstatter S. 68, 15 f. *En sumir menn segja, at hann legđi hann* (þórđ Eiđsson) *međ sǫxunum til bana*, dass er ihn also nicht mit der Schildspitze erschlagen habe.

S. 68, 18 bedauert er, nicht sagen zu können, welche Wunde Kolli Bjǫrn geschlagen habe, und beteuert damit seine Abhängigkeit vom Gewährsmann; S. 37, 25 f. gibt ein ähnliches Zeugnis über Versagen der Quellen, die Zeitbestimmung *tvá vetr* scheint aus der folgenden Geschichte geschöpft zu sein.

S. 69, 28 f. ist es wichtig festzustellen (*nú er þat sagt*), dass þórđ dem Bjǫrn die schmähliche Wunde geschlagen habe (*klækishǫgg-klámhǫgg* Z. 1. 4).

S. 72, 2 *menn segja þat:* þórđs Schmerz über das Leid seiner Frau war so gross, dass er lieber gewünscht hätte, Bjǫrn lebte noch, wenn er die alte Liebe seiner Frau wieder hätte.

Hierher dürfte wohl auch die ausdrückliche Sonderangabe S. 59, 24 zu stellen sein, dass der *sáttarfundr undir Hrauni* verabredet gewesen sei.

Der Gewinn sind Einzelangaben ortsgebundener Art, Stoffe, wie sie fróđir menn gesammelt haben. Als wichtiges Neues tritt der sáttarfundr undir Hrauni den grossen Zügen bei, und Kálf illviti rückt in den Kreis der Beziehungen.

Was wir hier ausgezogen haben, ist ja nun eben nur das Knappste, das als überliefert bezeugte. Was selbstverständlich an Fülle hinter ihm stand, lässt sich so nicht fassen, weil es eben nicht vollwichtig als überliefert bezeugt wird. Die Saga verweist darauf durch Hindeutung auf *frásǫgn* S. 75, 32 (37, 26).

V. Frásagnir; Lausavísur in Anekdoten.

8. Zur sicheren Feststellung von frásagnir mag uns die genaue Betrachtung der Rolle, welche die Lvv. in der Saga spielen [1], führen.

Es treten uns zwei Paare im Fornyrđislag mit ganz scharfer Eigentümlichkeit entgegen, die Lvv. 4. 5 (þ. 1. Bj. 4) und 14. 15 (þ. 4. Bj. 11). Diese Paare machen zwei Streitgespräche aus, und zwar sie ganz allein und ganz und gar. Die Prosa-Einführung zu Lvv. 14 f. sagt über die Situation nur aus S. 32, 27 ff. *Frá því er sagt eitthvert kveld, at þeir Þórđr ok Bjǫrn sátu í bekk ok fór í bága međ þeim; þá kvađ Þórđr vísu til Biarnar: Út skalt ganga .... Bjǫrn kvađ í móti: Kyrr munk sitja ....* Damit ist der Auftritt aus. Die beiden Lvv. sind formell und inhaltlich genau aufeinander gebaut. Sie enthalten und enthüllen ihre Situation vollkommen; *eitthvert kveld* steht aber nicht in ihnen. Ebenso steht es um das Paar Lvv. 4 f., doch ist hier die Einführung ein ganz klein wenig inhaltreicher, indem die Angaben der Lvv. hier aufgenommen werden: S. 27, 32 *Nǫkkuru síđar er þat sagt, at Þórđr kom inn, ok hann sá, at Bjǫrn átti tal viđ konur. Þat var um kveld, ok var Bjǫrn kátr viđ þær.* Beide Auftritte werden durch die Berufung auf die mündliche Quelle *er þat sagt* eingeführt.

Ganz ohne Zweifel haben wir hier alte frásagnir vor uns. Ihre Eigentümlichkeit ist die unmittelbare Anschaulichkeit und Verständlichkeit, die volle Darbietung und Erschöpfung durch

[1] s. Boer S. 89—105. F. Jónsson, Aarb. 1912 S. 28 f. Da es sich nun um den Context der Saga handelt citiere ich die Lvv. nach der laufenden Nummer der Saga.

sich selbst; die Lvv. machen selbst die Handlung aus. Sie bilden in widergleicher Handlung ein Paar.

Ein solches Paar finden wir in den Lvv. 31. 32 (þ. 8. Bj. 21) wieder, aber mit folgendem Unterschied: Die beiden Lvv. bilden den Gipfelpunkt des Vergleichsversuchs Þorstein Kuggasons, stehen also auf der Höhe eines längeren Handlungsganges; das springt aus ihnen selbst nicht hervor, ja sie enthüllen für ihn selbst gar nichts. An sich können die Lvv. ebenso eine geschlossene Streithandlung als eine fráسǫgn ausgemacht haben wie 4. 5 und 14. 15. Ob sie im Zusammenhang der Erzählung als alt-mündlich zu gelten haben, müsste das Urteil über die Erzählung ausmachen.

Noch ein drittes Strophenpaar begegnet uns als Streitgespräch, Lvv. 7. 8 (þ. 2. Bj. 6). Aber hier werden zum selben Gegenstande drei weitere Lvv. Bjǫrns angefügt, und zwar Lvv. 9 und 10 nach kleinerem Zwischenraum am selben Abend, Lv. 11 eines anderen Tages. Eine kleine burleske Handlung leitet sie ein: S. 29, 7 ff. *Þat var eitt kveld, at þau váru í stofu, at Þórðr setr Oddnýju í kné sér ok er blíðr við hana, vill vita, hvernin Birni bregðr við; hann kyssir hana ok lét fylgja vísu: Muna mun Bjǫrn.* Ein Prosasatz Bjǫrns verweist nun auf die Rächung des Brautraubes und führt zur ersten Antwort. *Eigi var langt at bíða, áðr hann kvað* leitet zur zweiten; dann folgt eine psychologische Erklärung *Ok enn þykkir Birni eigi fullgørt í mót því* u. s. w. als Überleitung zur dritten. Dann ist es still, keiner ist zufrieden. Dann der Nachtusch Lv. 11. Von den Antwortstrophen Bjǫrns nimmt die 9. den Eingang von Þórðs vísa auf: *Muna mátt hitt* schlägt auf Lv. 7 zurück: *Muna mun* Bjǫrn. Das entspricht den Paaren 4. 5 und 14. 15 besser als Lv. 8 *Þat mun þér ... eimuni.* Wieder haben wir hier ein Streitgespräch in Lausavísur, eine frásǫgn, diesmal mit einer derben sich von selbst frei ergebenden Eingangsszene. Es dürfte mehrere Strophen umfasst haben. Doch sieht es so aus, als ob ein Gescheiterer darüber gekommen wäre, es durch psychologische Erklärungen bereichert, den ursprünglichen Gedankengang zerrissen und gedehnt habe. Ein *svá er sagt* leitet hier nicht ein. Sieh Abschn. 14.

Damit sind drei, wohl gar vier dichterische Streitgespräche als frásagnir vor der Saga festgestellt. Es genügt hier der Hinweis auf die allgemein bekannte Vorliebe der Isländer für solche skemtan. Sie wird für Bjǫrn und Þórđ zu dem noch bezeugt durch C. 23, die skemtan auf dem hestaþing beim Fagraskógr, wo Þórđ die Daggeislavísur, Bjǫrn die Eykyndilsvísur aus dem Ärmel schüttelt. Allemal ist Þórđ der Angreifende, Bjǫrn der Sieger. Dazu stellt sich das Paar Grámagaflím und Kolluvísur, das, wenn auch in einer Handlung C. 20 vorgeführt, so doch nicht in ihr gedichtet wird, und die groteske gegenseitige Aufrechnung aller vísur im sáttarfundr C. 29 S. 60, 4 ff.: *Þat fór nú fram ... at á hvárr þeira kvad alt þat, er kveđit hafđi um annan, ok var sú skemtan sum ein áheyrilig.*

9. Durch das Paar in C. 20 werden wir zu den Streitgedichten geführt, die nicht in einer Szene gegeneinander gedichtet worden sind. Ein solches Paar bietet uns die Saga in C. 15. 16, Lvv. 18. 19 (Bj. 14. Þ. 5).

Die Handlungen der Cc. 15—17 mit den Lvv. 18 (Bj. 14), 19 (Þ. 5), 20 (Bj. 15) scheinen dadurch, dass das erste Mal Þórđ, das zweite Mal Bjǫrn Busse zahlt, eine Einheit bilden zu sollen; auf sie folgt zwei Winter Ruhe; sicher ist das von C. 15 und 16, welche Herausforderung, Antwort und Gerichtsgang ausmachen. Aber da C. 17 die eben S. 36, 30 f. getroffene Bestimmnng *at hvárr þeira* (Bj. und Þ.), *sem kvæđi nǫkkut í heyrn ǫđrum, at sá skyldi úheilagr falla* nicht verwendet wird — *sættaz* und *fœra ... mál til alþingis* S. 37, 22 — gehört es nicht zu diesem Zusammenhang. Freilich hat hier Þórđ die vísa nicht aus Bjǫrns Munde gehört, aber Bjǫrn C. 20 auch nicht die Kolluvísur aus Þórđs Munde. Streng passen also beide Fälle nicht auf die Abmachung, doch wird ja C. 17 die Rechtsfolge auch gar nicht beansprucht. Für jede der drei Lvv. ist vorbereitend eine erklärende Situation erzählt.

Lv. 18 a und 19 ist klar. Die Situationen: Þórđ will einen hängengebliebenen Seehund nach Hause schaffen, lässt sich von ihm beissen und kann die schimpfliche Wunde nicht

verheimlichen —, und: Bjǫrn hebt ein Kalb in den Stand, weil sich der Knecht vor der schimpflichen Arbeit drückt, entsprechen den Lvv., sind aber zu kleinen fülligen Erzählungen ausgebaut. Für Lv. 18 geht aus Prosa hervor, dass der zweite Helming nicht wie ihn Boer verstanden hat (der Seehund entwischte doch) aufgefasst ist. Beide Auftritte werden durch die Wendung *Nú er frá því (fyrst) at segja* eingeführt, deren zweite beide als eine Einheit kennzeichnet (vgl. C. 23).

In der besonderen Einfügung scheint die Prosa S. 35, 9 *gørðu menn eigi um þat allorðfátt* auf Lv. 18, 2 *hér fregn mannr et sanna* (Skj.-digt., Boer im Sinn ebenso) zu zielen. Lv. 19 wird im besonderen durch einen erklärenden Satz Þórðs, Bjǫrn habe zu solcher Arbeit doch seine Knechte, eingeführt.

Wieder haben wir eine Doppelheit von Lvv. vor uns. Die zweite nimmt auf die erste Bezug. Jede steht als Gipfel einer kleinen Handlung. Sie ist jedesmal höchst anschaulich, aus dem Bauernleben genommen, jede ist burlesk. Sie stehen, durch Einführungen geeint, unmittelbar nacheinander, antworten einander und werden durch einen Vergleich zusammengefasst und abgeschlossen. Das führt über die vorigen Fälle hinaus und stellt dies Beispiel baulich auf eine höhere Stufe. Gar keine Frage, dass sie zusammen eine frásǫgn ausgemacht haben. Fraglich dagegen mag es sein, ob Lv. 20 (Bj. 15) zu diesem Ganzen gehört. Ihre Szene ist der der Lvv. 18. 19 wesensgleich. Dann läge eine volkstümliche Dreiheit vor. Aber ihre Anfügung mag der vollen Saga zu danken sein. Sieh Abschn. 10.

Unsere Erfahrung ist erweitert: Paarigkeit auch hier, aber nicht mehr eine Situation, die blitzartig durch die Lv. erleuchtet wird, sondern ausgeführte Bildchen einer ganz einfachen, höchst anschaulichen, derben Handlung; Auseinanderrücken der Glieder; Steigerung und Zusammenfassung durch weitere Handlung.

Und auch diese Stufe von frásagnir steht in der Saga nicht allein. In reiner Prosa haben wir eine ganze Reihe solcher paarig gegensätzlicher Handlungen.

Da stehen zuvorderst an Anschaulichkeit und Gefühlsstärke die beiden Meldungen von der Tötung Bjǫrns an die beiden Þórdís, seine Frau und Mutter, C. 33, die beiden gewaltigen Abfuhren, die Þórđ von den Frauen bezieht: die Gattin wirft ihm Bjǫrns Halsband zu, er möge es Oddný bringen; die Mutter wäscht gerade einem Kinde den Kopf, Þórđ wirft ihr Bjǫrns blutiges Haupt zu, das möge sie waschen; »Vor dem bist du oft genug voll Angst davon gelaufen; bring's Oddný, der wird's lieber sein, als das auf deinen Schultern wackelt». — Echte volksmässige Herausarbeitung des Heldentrotzes in grausiger Steigerung, anschauliche Handlung und scharfgefasstes Wort. Hier spielt noch eine dritte Person mit, Kálf macht die erste Meldung; in der Gipfelszene handeln Þórđ und Þórdís allein. Die Auftritte bilden das Schlussglied der Mordhandlung, stehen also wie Lvv. 31. 32 in grösserem Zusammenhang.

Dann die beiden burlesken Bauernszenen um Bjǫrns Hund und Pferde C. 13, Geschenke des Ziehbruders und des Vaters S. 25, 11—14. Besonders anschaulich und komisch ist die erste. In der zweiten spielt Kálf illviti die Rolle des Mittlers, die dritte Person. Eingeleitet sind die Auftritte durch das berufende *Frá því er sagt.* Die Lv. 13 (Þ. 3) gehört nicht hinein; sie ist kein Handlungsglied und ihre Einarbeitung zeigt die seelenkündende Art des Verfassers, die wir schon bei Betrachtung der Lvv. 7—11 beobachtet haben; sieh Abschn. 11.

Ferner C. 22 mit den zwei wiedergleichen skógarmanna-Geschichten. Die zweite ist durch Orts- und Personennamen gebunden und bringt den köstlichen Reinfall Þórđs, die unfreiwillige Namengebung mit dem Geschenk obendrein; eine typisch volkstümliche Wendung, der S. 69, 1—4 Þórđs Versprechen *klækishǫgg — klámhǫgg* zu vergleichen ist. Wohl zu beachten: diese frásǫgn umspannt einen weiteren Zeitraum. Die Einführung S. 48, 7 *Einn vetr, var þat sagt* ist nicht Berufung, sondern Erzählungsglied. Sieh Abschn. 15.

Ferner: *Nú er frá því at segja* — und *Enn er þess getit* C. 23, die Vorgänge auf den beiden Pferdehatzen, Austausch der

Daggeisla- und Eykyndilsvisur und die erste Tätlichkeit. Ein Zwiegespräch der Söhne Þórðs S. 49, 23—26 steht in Beziehung zu der unechten Abstammung Kollis von Þórð, vgl. S. 69, 11—19; es wird vom Kenner mit Behagen gehört und verstärkt den Eindruck der alten Art der Stücke.

Für die gleichlaufenden Überfälle Þórðs C. 25. 26 fehlen berufende Einführungen. Zwei Besuche bei Frauen, bei Þorbjǫrg (ganz unbekannt), bei der Schwester Bjǫrns (gewiss im verlornen Teil genannt); Träume (in C. 26 durch eine Lv. 30 (Bj. 20), ausgesprochen, s. Abschn. 14); ein erbärmliches Kneifen Þórðs, ein gewaltiger Speerwurf Bjǫrns über den Fluss, der zwei Mann durchbohrt. Vielleicht ist nicht alles unberührt: die Einfügung der Lv. und S. 53, 11 f. *Þórðr hafði spurt um ferð Bjarnar ok ferr á leið hans með níu menn ok sitr fyrir honum við Hítará* [1] durchbrechen den einsträngigen Verlauf, den C. 25 durchaus einhält, s. Abschn. 21. Im Ganzen wird auch hier eine paarige frásǫgn festzustellen sein. Doch ist zu erwägen, ob hier nicht ein und dieselbe Erzählung in doppelter Fassung vorliegt derart, dass der Stoff, aus verschiedenem Munde gehört, nicht mehr als derselbe erkannt worden ist. Zu vergleichen wäre Gísla s. C. 19, 25—33 und 25, 4—16. Gísli tauscht mit dem Knecht Kleider und Rolle, C. 19, 10—17. 20—24 Þorkels Warnungsritte (Vorwände); Egils s. C. 58. 85 Skallagrím wie Egil verstecken ihre Schätze vor dem Tode u. ä. Es mag dabei auch an Doppelungen der ganzen Sage in mhd. Epen wie Rôther, Salmân u. Môrolf gedacht werden. S. Vf. Zeitschr. f. deutsches Alt. LVIII, 197 f.

10. Wir kehren zur Betrachtung der Stropheneinfügungen zurück. In C. 17 hatten wir schon Lv. 20 (Bj. 15) in einem Auftritt gefunden, der dem des Strophenpaares 18. 19 völlig wesensgleich ist. Die Lv. ist jetzt nicht mehr verständlich, es ist nicht mehr zu sehen, ob die Angaben der Prosa S. 37, 3—8 aus ihr

[1] Eine topographische Unstimmigkeit kann ich in der Beziehung auf den Fluss nicht sehen. Es steht ja doch nirgends zu lesen, dass Bjǫrn nach Durchschwimmen des Flusses auf der Seite von Hólmr ist (Boer S. XXV). Hier ist die Sache auch völlig gleichgültig.

genommen sind. Dieselbe Kraft der Anschaulichkeit, das Burleske ins Obszöne gesteigert, Einführung *þess er nú viđ getit;* Zusammenhang mit der S. 36, 30 f. gefassten Bestimmung besteht nicht — die Geschichte steht als selbständige frásọgn da. Keine Paarigkeit! Eine zusammengesetzte Handlung, Herausforderung und Vergleich.

Den Bildchen zu Lvv. 18 und 19 vergleichen sich die zu Lvv. 3. 6 und 16. C. 12 S. 27, 7 *þat eṛ sagt:* Ein Streitgespräch zwischen den Ehegatten þórđ und Oddný: er schickt sie Schafe melken, sie ihn den Stall ausmisten. Dafür bezieht sie eine Ohrfeige. Bjọrn hört's und spricht die Lv. 3. Dann der trockne humorvolle Schluss: *þórđr fór til verks, en Oddný mjólkađi ekki ásauđinn; enda mokađi þórđr ekki kvíarnar.* Mir ist's, als höre ich hier Hans Sachsen dichten. Motive werden verschwendet: ein ehelicher Streit, Schafe melken, Ohrfeige kommt in der Lv. nicht vor; der ganze zweite Helming bleibt unverwertet. Aber Spass macht die Geschichte, bäurisch ist sie bis dorthinaus — Heldenehegatten werden Ohrfeigen nicht so billig an ihre Frauen los — und mit dem letzten Worte ist Geschichte und Interesse aus.

Matter ist der Auftritt zu Lv. 16 (Bj. 12), S. 33, 22—34, 7 die Bettszene. Er hält sich auch im Bauernleben, aber er hat nicht recht Gewicht für sich. Keine berufende Einführung. Wir sind hier wohl an der Grenze der Kraft zu selbständigem Leben angekommen. Dasselbe gilt verstärkt von Lv. 6 und ihrem Auftritt S. 28, 21—29, 6, þórđ lauscht.

11. Nicht erreicht, entfernt nicht, ist jene Kraft in den Einführungen zu Lvv. 1 u. 2.

Wir betreten hiermit ein Gebiet, auf dem sich immer [illegible] andere Kräfte als die bisher wirkenden der anschau[illegible] Erfassung, der derben Lebenslust geltend machen, ein [illegible] auf dem wir mit steigender Deutlichkeit das Werk eines [illegible]desmässig arbeitenden, für Gemütswirkungen offenen Man[illegible] [illegible]gen wir immerhin schon hier den Ausdruck, eines Ver[illegible] beobachten.

Lv. 1 (Bj. 1) *Hér myndi nú handar* ist völlig willkürlich an diese Stelle gesetzt[1]. Sie sagt, dass Bjǫrn der Eykyndil sehr nahe ist; nach P. ist er ihr aber nie ferner gewesen. In die P. aufgenommen scheint S. 10, 27 *Var þar skotit tjaldi yfir Bjǫrn;* nun passt doch wenigstens etwas. Aber die drei Gesellen im Zelt fehlen in P., und der Gedanke: Eykyndil möchte wohl bei mir schlafen, ist für die Situation Bjǫrns ebenfalls ganz abgeschmackt. Wohl aber ist andrerseits zu beachten, dass der Ausdruck der Liebessehnsucht Bjǫrns hier, kurz vor dem Verrat, ein künstlerisches Recht hat; psychologisches Verständnis ist zu merken.

Lv. 2 (Bj. 2) *Hristi handar fasta* ist wie 1 völlig willkürlich hierher gesetzt. Die zureichende Begründung zur Anfügung an eine Seefahrt sieht der Verfasser wohl in b: 'um Eykyndils willen fahre ich zur See', und aus ihr hat er S. 12, 2 *ok er þeir lágu við Hamarseyri, orti Bjǫrn vísu* herausbehauptet. Aber der erste Helming ist nur in offenbarer Umdeutung hier zu gebrauchen. Aus dem Sinn: 'Das Mädchen, dem ich Liebesgenuss gewährt habe, weint', natürlich weil ich weg bin, müsste man etwa durch Einschmuggeln der P.-angaben machen: sie weint, weil sie einem anderen gegeben ist. Aus der robusten Burschenstrophe ist die sentimentale eines unglücklichen Liebhabers geworden. Und wieder ist die gemütvolle Verwendung zu beachten: gleich nach Verlust der Geliebten diese Strophe.

Hier ist keine Spur mehr von der Anschaulichkeit der Bauernszenen, gar nicht zu reden von ihrer Derbheit. Hier hat ein Psychologe gearbeitet: statt der Kraft der Anschauung lässt er Gefühlskräfte wirken, er geht aufs Gemüt. Hier schreibt derselbe Mann, der die ausführlichen psychologischen Entwicklungen des C. 3 u. a. gedichtet hat, s. Abschn. 22.

Lv. 13 (Þ. 3) *Sextán vas hugr hjóna,* die bewegliche Klage Þórðs über den Friedensstörer ist sachlich mit den Berichten vom Ärger über Bjǫrns Hund und seine Pferde, zwischen denen sie steht, in Verbindung gebracht. Die Verleitung der Knechte

[1] F. Jónsson, Grosse Litt. Hist. II. Bd. S. 429: Was die erste Strophe eigentlich mit der Prosaerzählung zu tun hat, ist nicht klar.

durch Bjǫrn S. 31, 28 ff., die erst S. 32, 18 ff. Bedeutung bekommt, ist in einem Gespräche vorausgenommen, denn sonst hat ja das Wort der Lv. von den 16 Köpfen, die alle miteinander in Frieden lebten, noch keine Beziehung in der Geschichte von dem Hunde; S. 31, 27 passt nicht auf die Lv. Die Zahl 16 wird in der P. nicht benutzt. Die unmittelbare Einführung der Lv. wächst wie die zu Lvv. 1. 2 nicht aus der Handlung heraus, aber sie steht innerlich im grösseren Zusammenhang, und der ist Gemüt. Uns selbst ergreift die Strophe, wie sie für sich erklingt, als eine aufrichtige, gefühlte Klage um zerstörten Hausfrieden. Auch der Verfasser hat so gefühlt, und seine Einfügung ist aller Achtung wert.

Die Lv. 39 (Þ. 12) ***Móðr verðk mitt hross leiða*** bezog der Verfasser auf Oddný und konstruierte aus ihr, dass sie nach Bjǫrns Ermordung dauernd grosse Schmerzen litt, die sich nur minderten, wenn sie auf dem Tún langsam hin und herritt, und dass Þórð sie trösten wollte und sie deshalb (auf dem Tún) zu Pferde hin und her führte. Die Verrücktheit dieser Deutung ist klar. Ein anschauliches Bild aber ist geschaffen. Der Verfasser hat es (S. 72, 2 *at menn segja þat*) als Überlieferung gehört, dass Þórð den Bjǫrn ins Leben zurückgewünscht hätte, wenn er damit die frühere Liebe seiner Frau eingetauscht hätte. So ist er durch die Überlieferung darauf hingewiesen gewesen, dass Oddný ihm ihre Liebe entzog und er schwer darunter litt. Das mag die Richtlinie für die Deutung der Lv. 39 gegeben haben. Die Deutung aber redet entsprechend der Lv. von körperlichem Leid (71, 15 *verkjum* = Lv. Z. 8). — Die Fortführung S. 72, 5 ff. ***Hon mornaði ǫll ok þornaði ok tæði aldri síðan tanna ok lifði þó mjǫk lengi við þessi úhægindi*** bewegt sich in Ausdrücken und Vorstellungen der romantischen Übersetzungsliteratur, s. ***morna***, ***þorna***, *tǫnn*, *úhægindi* bei Fritzner. Es ist an das Sterben aus Gram gedacht. Die Zeilen dürften Zusatz sein. In diesen Gedankenkreis gehört wohl auch die Ohnmacht. Die alte Vorstellung ist *springa*, z. B. Laxd. C. 50, 14.

Die beiden Lvv. 12 (Bj. 10) ***Þá mun þunnrar blæju*** und

29 (Bj. 19) *Leitk, hvar rann hjd runni* hat der Verfasser auf Kolli enn prúđi, den Sohn þórđs abgezielt. Ihn kennt die alte Erzählung als Bjǫrns Sohn S. 49, 28—26. 69, 11—19. Es ist gar kein Zweifel, dass der Verfasser die Diensthandlung S. 47, 28—27 und 48, 5 f. zu ihrer Einführung gebaut hat. Bjǫrn sieht auf dem Dinge einen schönen Knaben und fragt, wessen Sohn der Knabe sei. Ein Mann sagt ihm, er sei der Sohn þórđ Kolbeinssons und heisse Kolli. Da sagt Bjǫrn in einer Lv.: 'Ein Knabe mit feurigen Augen, der mir sehr ähnlich sieht, lief an mir vorbei. Die Leute sagen, er kenne seinen Vater nicht'. — Obgleich Bjǫrn mehrfach in seinen Strophen seine Vermutung auszusprechen schien, wurde die Frage nach dem Vater Kollis doch nicht entschieden. — Hier benutzt der Verfasser den ersten Helming der Lv. zur Bildung der Situation: Ein Knabe läuft vor Bjǫrns Augen; dem zweiten Helming widerspricht er gradezu; Prosa: der Mann sagt, der Vater ist þórđ; Lv.: die Leute sagen, er ist nicht þórđ. — Der Abstand des Wortlautes der vísa von dem durch Eyrb. s. gegebenen Text und die Nichtbenutzung ihrer lebensvollen Auftritte in Bj. s. hítd. verbietet es, die Eyrb.-Erzählung als Vorlage des Verfassers anzusetzen; s. Abschn. 15.

Aus Lv. 17 (Bj. 13) *Systr eru tvær med tíri*, zweiter Helming: 'Die Mutter mit ihren beiden Töchtern sind mir anstatt einer Gattin', hat der Verfasser S. 34, 7—9 herausgefabelt: Oddný hatte Bjǫrn ihre Tochter an ihrer Stelle versprochen (Lv. Z. 2 *trúik sǫgum hennar?*), da sie ihm ja entgangen war. Darauf baut er die Gelegenheitshandlung auf: Z. 10 f. 'dessen erinnerte sich Bjǫrn eines Abends und setzte die Mädchen auf die Kniee und sprach' die Lv. 17. Die Deutung ist etwa so gequält wie die der Lv. 39. Eine Berufung fehlt auch hier. Das Bild ist anschaulich.

12. Fassen wir zusammen: Zwei Gruppen frásagnir haben sich uns entgegengestellt. Höchste bildmässige Anschaulichkeit und geringer Umfang ist ihre gemeinsame Haupteigentümlichkeit; bäuerlich derbes, ja burleskes Wesen kennzeichnet sie alle.

Die Handlungsführung ist einsträngig. Lvv. und P. decken sich nicht immer.

Die erste Gruppe, Abschn. 9, ist paarig, zwei parallele Handlungen laufen gleich oder widergleich. Die handelnden Personen sind zwei. Eine dritte taucht auf im Seitengrund *(Kálfr, menn)*. Die Lvv. sind arbeitende Handlungsglieder, sei es, dass sie eigentlich die Handlung selbst sind wie in den Streitgesprächen, sei es, dass sie ihre Gipfel bilden. In beruhigender Handlung klingt die Erzählung aus. Die Situation ist teils unmittelbar mit ihnen gegeben teils ergibt sie sich aus ihnen und gestaltet sich mit quellender Anschaulichkeit zum Bilde. Völlig treffende Gleichungen in reiner Prosa stellen sich neben sie. Heinzel, Beschreibung der isländischen Saga [Sitz.-ber. d. K. Akad. d. Wiss. Phil.-hist. Kl. 97. Bd. (Wien 1881) S. 257 ff.] hat viele solche Parallelen zusammengetragen, aber sie sind sehr verschiedener Art. Ein Blick auf die Gísla s. zeigt, welch breiten Raum sie dort ausmachen, eine Durcharbeitung offenbart ihre überragende Bedeutung für den Bau dieser Saga und ihre volkstümliche Herkunft.

Die andere Gruppe, Abschn. 10, ist eingliedrig. Sie umfasst nur wenig Fälle. Die ganz kurze Szene findet sich hier nicht. Die Lv. ist Geberin und Gipfel; sie steht da, als witziges Wort Bjǫrns, als Paraphrase der Handlung.

Neben diesen Gruppen volkstümlicher Stückchen steht eine verfassermässiger Art, Abschn. 11. Geringere Anschaulichkeit oder gar keine, gequälte Abhängigkeit der Situation von der Lv., ein Ergebnis von Verstandesarbeit, ist ihre Eigentümlichkeit, dazu offenbares Verständnis für Gemütswirkung. Das Burleske, Bäuerliche fehlt. Sie erscheinen als Verfasserschöpfungen.

Allen den Lvv., die wir in echten frásagnir gefunden haben, ist die Abgeschlossenheit ihres Sinnes und damit ihres Auftrittes, den sie klar erleuchten, gemein. Sie werden nie anders als in ihrer frásǫgn Leben gehabt haben. Man möchte diese frásagnir Anekdoten nennen. Nur Lvv. 31. 32 stehen in grösserem Zusammenhang.

VI. Die örtliche Einfügung der Lausavísur in grösseren Zusammenhängen.

13. Es gibt nun in der Saga noch eine Reihe Lvv., die auch ihren Auftritt vollkommen erhellen und doch nicht in kurzen frásagnir gebunden sind. Das sind die leidenschaftlichen Lvv. 33. 37. 38, Þórđs Gefühlsausbrüche (9. 10. 11.); eine Beschwörung der Geister, zum Morde Bjǫrns zu helfen, die sich neben Egils Fluchstrophe Lv. 28 *Svá skyldi gođ gjalda* stellen darf, der Jubel über die ausgeführte Tat und der Ruf an die Raben, in dem die befriedigte Rache zur Ruhe kommt. An Innerlichkeit steht Þórđs Lv. 3 (13 der Saga) *Sextán vas hugr hjóna* und wohl auch 12 (39) *Móđr verđk mitt hross leiđa* neben ihnen, wie denn überhaupt Þórđ der innerlichere, tiefere der beiden Männer ist. Sie werden uns da nicht in frásǫgn-Stücken, sondern im grossen Zusammenhang der Mordhandlung geboten. In den sind Lvv. 33. 37 einfach eingesetzt, 38 nur eben mit der dürftigsten Einführung — wie hier schon bemerkt sein mag, völlig unbekümmert um den Gegensatz des zweiten Helmings zur Prosa S. 69, 25—27; 70, 5 f. — mit Vorwegnahme der in der Lv. gegebenen Ortsbestimmung, s. Abschn. 19. Dass sie auch so auf eigenen Füssen stehen, macht ihr sehr starker lyrischer Gehalt.

Ganz gespart wird ein Bindeglied für Lvv. 21. 25 (Bj. 16. 18). Bjǫrn spricht die vísur unmittelbar nach Gefechten. Sie stehn so unvermittelt da wie Lvv. 33. 37 (Þ. 9. 10), aber es fehlt ihnen die lyrische Kraft, die sie wie jene auf sich selbst stehen liesse. Die Einfügung der Lvv. 24 (Bj. 17) S. 41, 25 *Ok um dag orti Bjǫrn þessa vísu: þat vilk, þórđr at frétti* drängt zu einem Vergleich mit Egils s. C. 27, 10 f. Da wird Lv. 2, des Hersen vollführte Rache als Botenstrophe geschonten Männern in den Mund gelegt, dass sie sie dem König bringen; hier zwingt die vísa gradezu zu einer ähnlichen Verwendung, sie wird nicht benutzt: der Abstand dichterischer Begabung in gestaltender Kraft.

14. Mehr Blut scheinen die versuchten G e s p r ä c h s s z e n e n um Lvv. 35. 36 (Bj. 23. 24) zu haben. Aber es zeigt sich bald,

dass sie durch gemachte Gelegenheit eingefügt sind. Als Bjǫrn mit seinem Knechte aus dem Tún geht, spricht er: *Út genk með lið lítit.* Aber die Lv. ist gründlich missverstanden: *lið lítit* ist *sverð mitt ok skjǫldr enn hvíti* und nicht *Sveinn fimtán vetra gamall* der Prosa S. 66, 4, der dann zur volkstümlichen Handlungsführung verwendet und vor dem Kampf entfernt wird. Der Verfasser wird durch Lv. 36, 1 *Tveir erum* zu seiner Auffassung geführt. Als der Knecht Bjǫrn meldet, dass sechs Feinde kommen, erinnert er Lv. 36 den Knecht daran, dass sie jetzt nur zwei sind und zu Jul so viele waren. Mit b *enn hraustgeði kom á hausti vestan með lið drengja* ist Þorstein Kuggason C. 27 gemeint. *Fyrir vestan Hitardalsheiði* kauft sich Kálf illviti S. 42, 25 f. an. Daher kann auch der Ritt Þorsteins aus Ljárskógr, der ziemlich genau nördlich von Kálfs Gut liegt, *vestan* genannt werden. *Enn hraustgeði* ist also für den Verfasser nicht das Subjekt des ersten Helmings. Zu Þorfinn Þvarasons Besuch S. 62, 16—18 fehlt dagegen die topographische Verbindung. Sieh Abschn. 19.

Als Bericht werden folgende Lvv. eingeführt:

Lv. 25 (Bj. 18). C. 19 Bjǫrn kommt von der Tötung Þorstein Kálfssons heim; S. 44, 19 f. *Húskarlar hans spurðu, hvar þeir Þorsteinn hefði skilit.* Auf diese Frage gibt Bjǫrn zufällig, gelegentlich in der Lv. Antwort. Er rühmt sich der Tötung Þorsteins und seiner Kraftleistung. Die Ortsangabe fliesst nebenbei ein: *á roðnum Klifsjǫrva.* Die Lv. passt also nicht zur Frage. Für die Handlung hat die Lv. keine Bedeutung. Noch blutloser wird Lv. 22 (Þ. 6) eingeführt. S. 41, 4 *Hann var spurðr, er hann kom heim, hvar hann hefði komit lengsta*, worauf er, wieder unter gelegentlicher Ortsangabe, in einer Lv. sein Erlebnis erzählt; dann: *Ok enn kvað Þórðr aðra vísu*: 23 (7).

Lv. 30 (Bj. 20) wird eingeleitet durch ein drei Nächte langes Träumen Bjǫrns und die Frage seiner Schwester [1], *áðr*

---

[1] Bjǫrns Schwester in Knarrarnes (Hitarnes, Boer S. XXV) dürfte eine von der Lv. unabhängige Existenz besitzen, da sie wohl noch S. 62, 28 vorkommt. Die Beziehung der Anrede *Nauma niðbrands skarar landa* auf sie ist aber ganz willkürlich.

þau skildus, hvat fyrir hann hefði borit S. 53, 1 f., und sie soll selbst den schweren Kampf Bjǫrns an der Hítará durch die Stimmung vorauszeigen. Sie wird aber in der Kampfschilderung nur ganz allgemein benutzt, indem Bjǫrn da eben verwundet wird; S. 53, 17 *ok koma þeir á hann sárum* ist der Lv. gegenüber unbegreiflich matt und beweist ihre Fremdheit in der P. Sie dürfte an das volkstümliche drei Nächte lange Träumen der P. S. 52, 28 —53, 1 angefügt sein. Die Lv. ist mit Bedacht von der andern Traumstrophe Lv. 34 (Bj. 22) getrennt und hierhergestellt, weil Bjǫrn in keinem andern Kampfe verwundet, in jenem, der Lv. 34 folgenden, entsprechend den Worten der Lv. b *Ilmr ... býðr heim skaldi* getötet wird. Lv. 34 (Bj. 22) von Bjǫrns Besorgnis ist wirklich stimmungsvoll in ein kleines Ganzes hineinempfunden, in S. 65, 1—27: es ist die geläufige Szene von der besorgten und warnenden Hausfrau. In dem Gespräche nimmt die Lv. die Gipfelstelle ein; sie veranschaulicht für die Sprechenden wie für uns aufs lebhafteste den Inhalt der drückenden Träume Bjǫrns. P. gibt den Inhalt nicht an, er ist die Todesbotschaft. Sieh Abschn. 19.

All diese Einfügungen sind grundsätzlich verschieden von der drallen Lebendigkeit volkstümlicher Auftritte in den frásagnir, die wir oben kennen gelernt haben. Sie sind in der Hauptsache wie die zu Lvv. 1. 2. u. ä. leichtes Lattenwerk zur Anbringung eines Dekorationsstückes, doch ist für die Einfügung der Lvv. 30. 34 die seelische Abzweckung zu beachten.

Von hier aus gewinnt nun unsere Auffassung der Gruppe Lvv. 7—11. 12 (Abschn. 8) an Sicherheit. Ein volkstümliches dichterisches Streitgespräch ist vom Verfasser behandelt worden. Bemerkungen psychologischer Art, die Szene machen sollen, werden eingefügt, S. 29, 18 ff. 30, 9 ff., und ebenso psychologisch (S. 31, 8 *sǫðlar því á ofan*) die Lv. 12 (Bj. 10) mit anderem Thema angehängt. Dabei traut sich der Verfasser nicht zu, alle Lvv. zu einem Auftritt zusammenzuschliessen. Es fehlt ihm eben die gestaltende Kraft. So bringt er v. 26—28 aus dem Grámagaflím als Exposition, statt sie Þorkel sprechen zu lassen; dann hätte

Bjǫrn über ihn kommen können wie Kári über Gunnar Nj. C. 155, 1—5.

VII. Die stoffliche Einarbeitung von Lausavisur in grössere Zusammenhänge.

15. Die Lv. 30 (Bj. 20) *Draum dreymđumk* ist für die Erfindung der Kaldimar-Geschichte C. 4 von Bedeutung gewesen. Erstlich ist der Name des *kappi* aus dem unverständlichen *kalldhamars nauta* (Hs.) erfunden worden (Boer S. XXII. XXX). Zweitens stammt das Schwert Mæring, das ihm gehört und auf Bjǫrn übergeht, aus dieser vísa. Hier aber ist *Mæringr*, wie de Boor a. a. o. nachgewiesen hat, ein mannsheiti, es ist aber als sverđsheiti verstanden worden. So kommt Kaldimar zu einem guten Schwert und nach ihm Bjǫrn. Nach der ganzen romanhaften Art dieses Stückes wird nicht zu zweifeln sein, dass der, der es erzählt hat, auch sein Schöpfer, mithin auch der Deuter der Lv. 30 und ihr Verarbeiter in den Stoff ist. Freilich gibt Ól. s. h. h. Fms. IV, 110 das Schwert Mæring als Geschenk Ólafs an Bjǫrn aus. Wenn dies nicht eine bewusst gegensätzliche Behauptung der Ól. s. h. h. gegen Bj. s. hítd. ist[1], dürfte auch noch andern Orts *Mæringr* als Schwertbezeichnung gefasst worden sein. In Verfolg dieser seiner Erfindung dürfte der Verfasser dann noch zu Eingriffen in die Morderzählung geführt worden sein, s. Abschn. 19. In der Kaldimarhandlung nutzt er das Schwert noch zur Namengebung Bjǫrns aus S. 11, 7—8. Der König schenkte ihm alles Heergerät des Kämpen, darunter das Schwert Mæring; *því var Bjǫrn síđan kappi kallađr ok kendr viđ herađ sitt.*

Nun erzählt die Saga C. 22 S. 49, 8—11 eine zweite Namengebung Bjǫrns, und zwar durch Þórđ. Diese zweite aber ist durch ihre Umgebung als altes volkstümliches Gut gesichert; sie steht als Höhepunkt einer volkstümlichen Doppelgeschichte, der von den *skógarmenn*. Bjǫrn hat Þórđs *skógarmenn* erschlagen

---

[1] Die unmittelbare Abhängigkeit der Ól. s. h. h. von Bj. s. hítd. ist aus dem Stücke vom Wadenbande nicht zu erweisen; s. Abschn. 6.

und das Geld genommen, das þórđ ihnen mit gegeben hat. Er meldet die Tötung þórđ, und nun erlebt er zu diesem Triumph noch den des witzigen Wortes: þórđ entfährt der bewundernde Ruf: '*at réttu máttu kappi heita!*' Bjǫrn packt ihn beim Wort: '*Hvat skal at nafnfesti?*' ... '*fé þat, er hann* (Bjǫrn) *tók af skógarmǫnnum*' [1] (vgl. Abschn. 9). Der Witz hat nur Sinn, wenn þórđ als erster Bjǫrn den Namen *kappi* gibt. *At réttu* deutet nicht auf früheren Gebrauch des Wortes. So tötet Bjǫrn þórđs *skógarmenn* und bekommt noch obendrein, statt Busse zu zahlen, þórđs Geld. Dieser volkstümlichen Namengebung gegenüber erweist sich die erste als literarische Erfindung im Rahmen der Kaldimar-Fabel, und zwar ist sie der Namengebung des Bjǫrn breiđvíkingakappi, die uns Eyrb. s. C. 29, 20 erzählt, nachgebildet. Dort gehört es in den Lauf der Handlung, dass Bjǫrn als Ächter ins Ausland geht, er wird Jómsvíking und erhält, wohl wie diese Recken alle (Gering zur Stelle nach Steenstrup, Normannerne I, 285), die Berufsbezeichnung *kappi*. Als er dann heimkommt, wird er Breiđvíkingakappi genannt C. 40, 2. Darin ist Vernunft und ursprünglicher Zusammenhang der Zeit. In Bj. s. hítd. aber nicht. Denn einen *Kaldimarr kappi* gab es nicht, und die Schwertübertragung erklärt nicht den Namen. Das erfundene Abenteuer Bjǫrns bei Valdimar gab Gelegenheit zu dieser Übertragung. Mit diesem Nachweis wird es nun auch klar, wo die Lvv. 12. 29 (Bj. 10. 19), die die Bj. s. hítd. mit Eyrb. s. gemein hat, zu hause sind. Der Verfasser hat sie der Überlieferung von Bjǫrn breiđvíkingakappi entnommen, nicht der Eyrb. s. selbst, s. Abschn. 11.

16. Mit den Angaben der Lvv. 8—11 stimmt die Handlung des C. 7 überein und zwar auf Grund so verstandesmässiger Arbeit, dass es nicht zweifelhaft ist, dass sie ganz und gar nach diesen Lvv. erfunden ist. Sieh folgende Gleichungen:

S. 15, 13 Die Orte þrælaeyrr und Oddaeyrr auf Brenneyjar = Lvv. 8, 8. 10, 5. 8. (Die Angabe Lv. 11, 4 *í Sólundum* wird unterdrückt.)

---

[1] Þ. steht hier einmal resigniert auf der Höhe der Situation.

S. 16, 19 ff. Die Scharen Bjǫrns und þórðs treffen zusammen = Lv. 8 a.

S. 16, 8—19 þórð lässt Schiff und Ladung im Stich und geht auf die Insel hinauf = Lvv. 8 b. 11 b.

S. 16, 18 *ok settis undir bakka í hrísrunni einum;* S. 17, 10 f. *eða hví skal nú svá lágt sitja* ≃ Lv. 10 b. *ér lǫguð, skreyja, lágt undan mínum fundi und brúar bakka Brenneyja á Oddaeyri.*

S. 18, 5 ff. Bjǫrn schenkt þórð das Leben (obgleich es eigentlich besser wäre, ihn zu töten) = Lv. 9, 2 *ek vann grandi* = ich schonte dich (nach F. Jónsons und Boers Verständnis, das aber für die isolierte Lv. nicht zwingend ist).

S. 18, 7 f. *af þeim tók hann fé ok svá knǫrrinn* = Lv. 11 b *þás ræntak af þér bæði knǫrr ok aura.*

S. 18, 13 Das ist *hneisa ok svívirðing* = S. 16, 15 = Lv. 10, 8 *skreyja!* und entspricht der ganzen Stimmung der Lvv.

Die Menge der Angaben musste der Verfasser zu einem verständlichen Ereignis zusammendichten.

Er führt zunächst mit geographischer Phantasie die Orte zusammen S. 15, 13 und dann die Schiffe der Gegner in solche Nähe, dass sie doch nicht in Sichtweite sind (eine ähnliche Szene in junger Dichtung Svarfd. s. C. 4); dann macht er die Gegner durch die Mittel billiger Erfindung mit ihrer gegenseitigen Nähe bekannt S. 15, 15—16, 7. Um sich þórðs wunderliches *liggja lágt* zu erklären, erfindet er eine Situation: þórð versteckt sich auf dem Hügelabhang im Gebüsch; dazu erfindet er den Plan, mit dem þórð Bjǫrn entgehen will S. 16, 10—19; der gibt ihm zugleich die Erklärung für Lv. 8, 5 f. *genguð frá auði miklum.* Nun ist die Handlung einfach weiter bestimmt: Bjǫrn findet þórð, schont ihn, nimmt ihm Schiff und Ladung und hilft ihm zum Festlande. Die Füllung der Handlung durch Gespräche ist Sache der Phantasie und Technik. Mit ihrer Hilfe wird, besonders durch das Gespräch mit Kálf illviti, die Schande þórðs herausgearbeitet.

Bei der Betrachtung dieser Verarbeitung ist aber wohl zu beachten, dass der Verfasser nicht alles verwendet und auch

Widerspruch nicht ganz vermeidet. Die Flucht Lv. 9, 6 kann er in seiner Handlung nicht brauchen, und über den geographischen Widerspruch *í Sólundum* Lv. 11, 4 sieht er weg; er wird ihn wohl gar nicht gemerkt haben. Über die Lvv. hinaus geht die psychologische Begründung, weswegen Bjǫrn den Þórð schont S. 18, 16 f. *met ek hann* (*konung*) *svá mikils úsénan, at fyrir þat drep ek þik eigi, er þú vart gestr hans.*

Die Verarbeitung der Lvv. ist typisch für die Aufnahme der Anregung der Lvv. zum Bau einer ganzen Szene durch frei arbeitende, ordnende und erfindende Phantasie, vgl. Lv. 3.

Vollen Einblick in des Verfassers Arbeit in dem ersten Teil der Saga C. 2—11 gewinnen wir erst von einer Reihe anderer, sachlicher Beobachtungen aus. Hier genüge der Hinweis auf die durchgehend zweisträngige Anlage des ganzen Stückes; s. Abschn. 21.

17. Die Lvv. 21—24 haben zu dem Aufriss der Handlung C. 18 folgendes Verhältnis. Sie wissen nichts von Ottar und Eyvind, *víkverskir menn — þeir váru skyldir Þórði í fǫðurætt hans* — S. 37, 28 ff., nichts von Bjǫrns Verwandten, seiner Vaterschwester Þórhild und ihrem Manne Arnór þvari und Sohne Þorfinn, die in Saxahváll wohnen; nichts von einer Reise Bjǫrns und seiner Begleitung. Überdies widersprechen sie der P. in scharfen Einzelzügen: Lv. 21, 6 *beit egg í tvau leggi* kann doch nur heissen, dass Bjǫrns Schwert dem Gegner das Bein abgeschlagen habe, aber P. sagt davon nichts. Lv. 22, 7 f. *hafa vildu þá hǫldar herðimenn* (so Hss.) spricht entgegen der P. von der Absicht, mehrere Gegner gefangen zu nehmen. Nach Lvv. 23 und 24 (Þ. 7, Bj. 17) hat Bjǫrn zwei Männer erschlagen und zwar, da er allein war, *þars einir hittumk* 24, 5; nach S. 40, 19 f. war er in Arnórs Begleitung, und nur *ein* Totschlag wird ausdrücklich auf *seine* Rechnung gesetzt; dies letzte lässt sich aus Lv. 21 b (Bj. 16) heraushören, sieh oben S. 36. Þórð soll *suðr með ægi* geflohen sein Lv. 24, 4; davon sagt Prosa nichts.

Andrerseits stimmen die Angaben der Lvv. auch mit der Prosa überein. So zunächst in der Ortsangabe: Lv. 22, 4 *í Beruhrauni*

≃ S. 39, 1 *í Beruvíkrhraun*. Dann aber auch in scharfen Einzelheiten der Handlung; in ihnen sind Prosa und Lvv. offenbar auf einander zugespitzt: zwölf Mann sind ausgezogen, þórđ hat am Kampfe nicht teilgenommen Lv. 22 (þ. 6) = S. 39, 1. 18 ff. Lv. 22 a *en tvistir vǫru Leifa vegs gefendr* — aber die Männer waren uneins = Prosa S. 39, 1—20 die Brüder Óttar und Eyvind weigern sich, in solcher Übermacht Bjǫrn zu überfallen; þórđ möge zu dritt oder sie selbander den Kampf unternehmen; þórđ weicht, ohne ihnen Recht zu geben. Lv. 21, 7 f. (Bj. 16) *trauđr es ætna eyđir einvigis* = Lv. 24, 8 f. (Bj. 17) *ops búinn veik fyr veiti vægja* (*suđr međ ægi*) — þórđ vermeidet den Zweikampf, er ist entflohen = Prosa aao. Damit Bjǫrn Lv. 21 mit Recht sagen kann 'þórđ weiss nicht, wo ich den Mann getötet habe' und Lv. 24 'þórđ möge erfahren, dass ich zwei Mann getötet habe', wird die Darstellung der Prosa so eingerichtet, dass Bjǫrn der Meinung sein muss, þórđ wisse nichts davon, denn er hat ihn ja nicht gesehen. Damit aber auch þórđ Lv. 23 seine Kenntnis nicht aus der Luft greife, muss er doch heimlich zugesehen haben Prosa S. 41, 1 f. = Lv. 22, 6. Sofort nach dem Gefecht kann sich Bjǫrn nicht der Tötung zweier Männer rühmen — das störte den Verfasser, und so hört er in Lv. 21 denn wohl auch nur die Tötung eines Gegners. Ja es scheint, als ob sich Z. 6 der Lv. *beit egg í tvau leggi* in Prosa S. 40, 15 f. *ok varđ Bjǫrn sárr á bringunni ok á fæti í ǫđrum stađ* auf Bjǫrn bezogen wiederfände.

So ergibt sich Fremdheit von Lvv. und P. im grossen Aufriss der Handlung, Widersprüche in Einzelheiten, Übereinstimmung, ja absichtliche Zuspitzung auf einander in einigen grösseren und einigen ganz feinen Sonderzügen.

Die Prosaerzählung in C. 18 ist flott und glatt. Sie ist zweisträngig angelegt:

I 1 S. 37, 27—38, 12 die Brüder kommen heraus und hetzen þórđ.

II 1 S. 38, 12—30 Bjǫrn reist nach Saxahváll und wird von seiner Vaterschwester aufgefordert, þorfinn auf die Heimreise mitzunehmen.

I 2 S. 38, 31—39, 20 þórð zieht zum Überfall aus und lässt dann seine Vettern allein.

II 2 S. 39, 21—40,5 Bjǫrn bricht auf und wird von Arnór eingeholt. (Die Entsendung Arnórs S. 39, 27—32 ist wieder mit selbständigem Eingang verfasst.)

III S. 40, 5—41, 1 der Zusammenstoss mit Vorwiegen des Interesses für Bjǫrn.

I 3 S. 41, 1—22 þórðs Heimkehr und Lvv.

II 3 S. 41, 23—42,6 Bjǫrns Heimkehr und Lv.; Ausgang.

Die Erzählung arbeitet mit geläufigen Motiven: Die Ankunft der Vettern, ihre Heldenart; die Sippensorge þórhilds (drei mal!), ihr Traum. Der Kampf ist recht ausführlich geschildert.

Absichtlichkeit ist kaum wo anders als S. 41, 1 f. þórðs Verbleib während des Kampfes und etwa S. 39 im Zwiegespräch der Vettern zu merken, wenn man nicht grade die Lvv. scharf ins Auge fasst.

Die Brüder, *víkverskir menn*, sollen mit þórð *i fǫður ætt hans* S. 37, 28 ff. verwandt sein. Nun ist þórð als Urenkel des Landnehmers Eystein meinfret reichlich weit ab von norwegischer Verwandtschaft, s. Abschn. 23.

Sollen wir nun dem Verfasser, der ohne Zweifel auf Anregung der Lvv. Eingriffe in den Gang der Ereignisse unternommen hat, die Erfindung des grossen Rahmens zuschreiben? Dazu reicht m. E. der Hinweis der festgestellten Tatsachen nicht aus. Wir müssen annehmen, dass er die Geschichte eines Überfalls zweier Vettern þórðs auf den aus Saxahváll mit Arnór heimkehrenden Bjǫrn im Beruvíkrhraun gekannt und sie unter Einwirkung der Lvv., die er einarbeiten wollte, als Ganzes auf seine Weise zweisträngig flott erzählt hat.

18. In welchem Verhältnis steht Lv. 25 (Bj. 18) *Kalfs veitk at son sjalfan* zur Prosa? Prosa wie Lv. erzählen von Kálfssons Tode. Prosa legt ihn auf den Weg von Hólmr nach Húsafell, Lv. auf Klifsjǫrvi. Dieser aber ist keineswegs links der Hítará zu suchen (Boer S. XXV). Das weiss der Verfasser auch S. 67, 19 f. Also ein unlöslicher geographischer Widerspruch. Lv. b tötet

Bjǫrn den Þorfinn durch Niederschmettern wie Skallagrím den Þórđ Egils s. C. 40, 14; Prosa S. 44, 16 f. erdrosselt er ihn. Beide betonen freilich, dass Bjǫrn keine Waffe angewendet hat. Die Lv. ist also in ganz wichtigen Beziehungen ohne jede Rücksicht auf P. angefügt.

Die Erzählung vom Fall Þorstein Kálfssons ist füllig und flüssig und arbeitet mit ausgebildeter Psychologie. Þorstein wird von Þórđ aus einem Freunde Bjǫrns zu einem Gegner umgeschwatzt. Dieser Vorgang wird psychologisch ausführlich klargelegt. Þórđ fragt erst etwas verstimmt, warum Þorstein nicht bei seines Vaters Freunde Bjǫrn den Einkauf besorgen wolle. — Der habe keinen Vorrat an Seehundsfleisch oder -speck. So ist Þorstein in eine gewisse Abhängigkeit von Þórđs Wohlwollen geraten. Dieser nützt die Überlegenheit aus: 'Bjǫrn will euch auch nicht helfen'. Nun erzählt er eine erfundene schlechte Geschichte von ihm. Diese wird uns als bekannt und geläufig vorgeführt, obgleich sie noch nicht erzählt ist. Sie kann auch nicht in der Lücke S. 34 ausgefallen sein, denn solche Heimtücke schreibt der Verfasser Bjǫrn nicht zu. Es wird also hier unbekanntes als bekannt verwendet. Ebenso lügt Þórđ nur als uns bekannt seinen Bund mit Dálk zur Unterstützung Kálfs vor. So tut er Bjǫrns Schlechtigkeit, seine eigene und Dálks Güte dem erstaunten Þorstein kund. Nun schenkt er ihm obendrein die Pferdelasten. Jetzt, wo er mit der Fracht heimzieht, solle er Bjǫrn natürlich nicht überfallen, da ist er selbst ja unbeweglich, zu solchem Anschlag muss man *léttbúinn* S. 44, 7 sein; seinem Vater soll er nichts von den Erzählungen sagen (denn dann träte der Schwindel zutage, und Kálf selbst wäre wohl besonnen genug, sein wirtschaftliches Verhältnis zu Bjǫrn nicht einfach zu zerreissen).

Weiter zeigt die Szene zwischen Þorstein und Bjǫrn geübte Psychologie. Bjǫrn merkt, dass Þorstein nicht offen über sein Vorhaben spricht, dass er die Farbe wechselt. Er sieht seine Ausrüstung, denkt daran, dass er ja voriges Mal von Þórđ gekommen ist, sieht ihn wieder die Farbe wechseln und vermutet

nun, dass er ein *flugumaðr* S. 44, 9 f. ist. Er gibt ihm Gelegenheit, sich zu verraten, und vereitelt seinen Anschlag leicht als geübter Fechter.

Dieser Reichtum der Einzelmomente, die psychologische Konstruktion, die Verwendung des Neuen als Altbekanntes zeigen den frei gestaltenden und freischaffenden Erzähler.

Sollte in den Kreis seiner Erfindungen auch die zweite Fahrt Þorsteins zu Dálk gehören, durch die der geographische Widerspruch entsteht? Motiviert wäre sie aus der dargestellten Situation erstens durch die augenblickliche ungünstige Ausstattung Þorsteins, zweitens damit, dass Þorstein nun einen nahen Zufluchtsort hätte, und drittens in dem Bestreben, Dálk schon jetzt in die Handlung zu ziehen. Erklären würde sich die Erfindung dadurch, dass der Verfasser an dieser Stelle wie auch sonst erdichtet. Die Erfindung hat schon Boer S. XXV vermutet.

Dann heisst die einfache Erzählung: Þorstein lässt sich von Þórð betören (so etwas wird oft in den Sagas sehr einfach erzählt [1]), Bjǫrn begleitet ihn ein Stück Wegs nach Selárdalr, auf dem Wege, *á Klifsjǫrva*, geschieht der Überfall.

Der Verfasser hat die einfache Erzählung psychologisch ausgebaut. In der Angabe der Tötung deutet er die Lv. aus; S. 44, 12—17: Bjǫrn hebt den Mann in die Luft und erdrosselt ihn nach dem Sturz [2]. Dabei lässt er die wichtige Ortsangabe der Lv. unbeachtet. Solche Achtlosigkeit in der Benutzung der Lvv. aber kennen wir ja gut.

19. Von der Tötung Bjǫrns C. 32 hat eine alte Geschichte ausführlich erzählt. Wenn wir nicht auch so dieser Überzeugung dem unmittelbaren Eindruck nach wären, würde uns der Hinweis S. 68, 15 f. ***En sumir menn segja, at hann legði hann með sǫxunum til bana*** zu dieser Überzeugung leiten; dazu der einsträngige Bau mit der blickmässigen Heranführung der Scharen Þórðs in

---

[1] S. die Sammlung der *flugumenn*-geschichten in meiner demnächst erscheinenden Ausgabe der Vatnsdœla saga (Altn. Saga-bibl.) zu E. 39, 1.

[2] Motiv und Wortlaut liegen Eyrb. s. C. 36, 5 f. sehr nahe, Gering, Einl. z. Eyrb. s. S. XXIV Anm. 3.

Bjǫrns und unser Gesichtsfeld, ferner eine Reihe geschliffener Worte z. B. S. 67, 8. 68, 34—69, 4. 11—19, und die genaue Ortsvorstellung.

An diese Darstellung hat der Verfasser nun die Lvv. 33—38 (Þ. 9. Bj. 22—24. Þ. 10. 11) herangebracht.

Þar liggr Bjǫrn, en Birni
blóđgǫgl of skǫr stóđu ...

jubelt Þórđ Lv. 38, 5 f. ‘Zu Häupten Bjǫrns standen die Adler’. Die Saga erzählt, dass Þórđ Bjǫrn das Haupt abgeschlagen habe und zwischen Rumpf und Haupt hindurchgeschritten sei. Das ist die Voraussetzung zur alten frásǫgn: *Þórđr leysti hǫfuđ Bjarnar frá álum sér ok kastađi til Þórdísar* S. 71, 2 f. Diese Lv. steht also inhaltlich zur Saga in grundlegendem Gegensatz. Es ist hier einmal überhaupt kein Zweifel, dass die Erzählung völlig unabhängig von ihr gebildet ist. Sie steht auch in der genauen Ortsbezeichnung frei zu ihr, indem sie im Gegensatz zum *Klifsandr* der Lv. vom *Klifsjǫrvi* spricht und *Grásteinn enn mikli, Klifsdalr, Hellisdalr*... in die Handlung führt. Nur die dürftige örtliche Einfügung S. 70, 12 verwendet die Ortsbestimmung der Lv. Neben der völligen Unabhängigkeit der Saga von dieser Lv. deutet ihr gleiches Verhältnis zur Lv. 30 (Bj. 20), die doch wie geschaffen zur Darstellung des Endkampfes scheint, darauf, dass Lvv. überhaupt bei der Ausbildung grösserer Erzählungsstoffe nicht wirksam waren. Zur Einfügung der Lvv. 33. 37 sieh Abschn. 13.

Auch in die Kampfhandlung selbst wird der Verfasser ändernd eingegriffen haben. Ich bin überzeugt, dass Bjǫrn nach der alten Erzählung nur mit der Mähnenschere ausgezogen ist. Darauf führt die Ausscheidung des Schildes aus der alten Darstellung durch S. 68, 15 f. und die Bemerkung S. 68, 24 f. ... *Þá leysti Bjǫrn manskærin af linda sér*, wo er dann doch mit dem Schwerte haut, das er selbst schon S. 67, 4 als untauglich bezeichnet hat. Darauf deutet auch S. 62, 22—25, dass der Vater Arngeir bei seinem Aufbruch *tók ... vápn Bjarnar, Þau er heima váru, en Bjǫrn*

var genginn til hrossa sinna. Das dürften eben Bjǫrns Waffen gewesen sein.

Nun wollte der Verfasser die Lv. 35 (Bj. 23) *Út genk* einarbeiten. In der spricht Bjǫrn von Schild und Schwert, seinem *liđ lítit.* Also hatte er Waffen mit, also erzählt der Verfasser etwas von ihnen im Kampfe, im Widerspruch zur Überlieferung. Aber den Mæring konnte er doch nicht versagen lassen, also erfand er den Waffentausch mit Þorfinn Þvarason S. 62, 16—18, von dessen Ankunft nichts berichtet ist. Dies ergibt nun mit der Entfernung der Waffen durch den Vater Arngeir eine Doppelung; des Vaters Rolle aber ist durch die Übertragung der Nachricht von Bjǫrns Alleinsein an Þórđ als alt gesichert. In Þorfinn dürfte der Verfasser nun auch den *hraustgeđi*, der *á hausti kom vestan međ liđ drengja* Lv. 36 (Bj. 24) gesehen haben, entgegen der anscheinend allein sagagemäss möglichen Beziehung auf Þorstein Kuggason, s. Abschn. 14. So sind diese beiden Lvv. ins Ganze eingearbeitet.

Ich vermute, dass im Gefolge dieser Änderung auch die Dehnung der Zeit stattgefunden hat. Þórđ braucht einen ganzen Tag, um seine Schar zusammenzuziehen S. 63, 24 f., obgleich S. 62, 20 f. *Þórđr ok Kálfr sátu fjǫlment á Hítarnesi* in der Absicht eines Mordbrandes zu Hólmr. Der Feldzugsplan Þórđs im Eingang des C. 31 sieht auch nicht altvolkstümlich aus. Durch diese Dehnung wird nun Raum für die Einführung der Lv. 34 (Bj. 22) *Undr's, ef eigi benda* und ihres Auftritts gewonnen, die unter der Voraussetzung, dass Bjǫrn am Tage des Mordes vor seinem Vater aufgebrochen wäre, keinen Platz gehabt hätte. So glaube ich, schimmert auch der Vorgang der Einfügung der Lvv. 34—36 durch, und eine kürzere, einfachere Erzählung des Mordes scheint sich zu erschliessen.

20. Die Untersuchung der Einfügung und Verarbeitung der Lvv. in grosse Zusammenhänge hat für das Antlitz des Verfassers drei Züge ergeben: Erstens die Neigung zu einer etwa behelfsmässig zu nennenden Einfügung der Lvv. in den Zug der Erzählung, die sich begnügt, sie eben überhaupt in Szene zu

setzen, auf anschauliche Gestaltung verzichtet und doch Einzelzüge wie mit der Pinzette herausnimmt und einsetzt, — was man philologisch nennen könnte; dabei bleiben Widersprüche, oder sie ergeben sich; Einarbeitung ist sicher, Bildung eines ganzen Vorganges sehr wahrscheinlich. Zweitens: die fliessende Erzählung arbeitet er auf Grund zweisträngiger Auffassung aus, und drittens: feine Psychologie ist ihm eigen. Diese beiden Züge müssen weiter verfolgt werden.

VIII. Die Art des Verfassers.

21. Mit einsträngiger und mehrsträngiger Anschauungsweise unterscheiden wir mit Sicherheit volkstümliches und künstlerisches, literarisches, ich darf hier sagen verfassermässiges Aufnehmen des Gegenstandes. »Die Volkspoesie hält den einzelnen Strang fest, sie ist immer einsträngig.» Das hat Axel Olrik Z. f. d. Altertum LI, 8 gelehrt. Auch unsere Saga bietet solche einsträngigen Stücke. Eins von höchster Eigentümlichkeit der volkstümlichen Technik ist der Zusammenstoss Bjǫrns mit Þórđs Scharen C. 32 S. 66, 14—68, 4: durch das Auge des Knechtes — denn Bjǫrn sieht sehr schlecht — wird jede einzelne Schar unserm und Bjǫrns Gesichtskreis erschlossen, durch Frage und Antwort uns und Bjǫrn bekannt gegeben; eine Teichoskopie. Wir bleiben im Erlebnis Bjǫrns. Mit Kühnheit wird C. 25 diese Weise verfolgt: dass Þórđ einen Anschlag macht, merken wir und Bjǫrn eben daran, dass er da ist. Dasselbe Mittel ist C. 26 angewandt, aber durch S. 53, 11 f. verpfuscht. So wird C. 30 S. 62, 22 von Person zu Person eine Nachricht getragen. An einem Seile tastet sich der Erzähler entlang. Einsträngig ist die Auffassung der C. 19. 20. 24—29, der grösseren Stücke des zweiten Teils der Saga.

Ganz anders sieht der Verfasser den Gegenstand. Eine Probe bietet die Behandlung des C. 18 (Abschn. 17). Er unterscheidet zwei Parteien und vermag, jede für sich ihren Weg zu führen, bis sie zusammenstossen. Die ganze Folge C. 2—11 ist zweisträngig erzählt und erweist sich dadurch als vom Verfasser aufgebaut:

I 1 Bjǫrns Verlobung und Ausfahrt C. 2.
II 1 Þórđs Ausfahrt C. 3. III Ihr Zusammentreffen ab S. 6, 17.
II 2 Þórđ wird nach Island begleitet S. 9 1—18.
I 2 Bjǫrn *í austrveg* C. 4.
II 3 Þórđs Heirat C. 5.
I 3 Bjǫrn erfährt's, in England, Dänemark ab S. 11, 25.
II 4 *Þat er nú at segja* — Þórđ daheim C. 6.
I 4 Bjǫrns Unruhe ab S. 13, 12, *hǫfđingjaskipti.*
II 5 *Þat er nú til tíđinda sagt* — — — Þórđs Ausfahrt C. 7.

In ganz kleinen Teilchen wird nun je die eine, dann die andere Partei vorgeführt. S. 15, 11—14 Bjǫrn; S. 15, 14—S. 16, 5 Þórđ; Z. 5—7 Bjǫrn; Z. 8—19 Þórđ; S. 16, 19—17, 8 Bjǫrn. Nun haben sie sich gefunden. Þórđs Abfahrt S. 18, 20—19, 3; Bjǫrn fährt zu König Ólaf S. 19, 4. Nun stehn sie beide vor Ólaf und gehen dann auseinander C. 8. Bjǫrn allein beim König, Ankunft in Island C. 9—10 S. 24, 9. *Í ǫđrum stađ er þess viđ getit:* Oddný spricht mit Þórđ ab S. 24, 10; Bjǫrn von seinem Vater empfangen S. 25, 2; *Nú er þat sagt* (*at segja* Hs. R) C. 11 Þórđ fragt Oddný und reitet nach Hólmr, die Einladung. Dann löst sich die Geschichte in frásagnir auf.

Der Verfasser ist sich durchaus bewusst, dass er von einer Person zur andern springt. Das zeigen die Übergänge: *í ǫđrum stađ er þess viđ getit* S. 24, 10; *nú er þat sagt* S. 25, 15; *nú er at segja* S. 13, 6 ≃ 24, 1.

Er ist aber auch zum Teil weit über das Bedürfnis der zweisträngigen Anschauung und Darstellung hinausgegangen; sieh C. 6 S. 13, 6—11 die Nachricht über Þórđs glückliche Ehe, die sich sehr einfach an seine Verheiratung C. 5 S. 11, 24 f. oder vor die Ausreise C. 7 S. 14, 9 gestellt hätte; so C. 10 S. 25, 2—14 der Empfang Bjǫrns durch seinen Vater, der geradezu an seine Ankunft auf Island C. 10 S. 24, 1—9 gehört. Der Grund ist hier leicht zu sehen: der Verfasser glaubte die beiden Gespräche Þórđs mit seiner Frau S. 24, 10 ff. und 25, 15 ff. nicht unmittelbar aneinander schliessen zu können.

Zweisträngig ist auch die Vorbereitung der grossen Mord-

handlung angelegt. Sie führt in C. 30 f. Þórðs Vorbereitung aus. C. 32 wird *í ǫðru lagi* Bjǫrns Weg gezeigt. Aber damit ist nun schon der Strang ergriffen, dem allein die ganze Darstellung volkstümlich folgt[1]. Ähnlich scheint's mit Þorstein Kuggasons Bewirtung durch Bjǫrn zu stehn, sieh den Neueinsatz S. 55, 22, der durch das Begleiten des Knechtes zu Bjǫrn bedingt ist; im übrigen aber zeigt grade diese Handlung die einsträngige Führung, sieh das Antreffen der Knechte S. 55, 7. 56, 6 und die Überleitungen S. 56, 17—29. Ich kann hier Heinzels Zerteilung nicht billigen. Sieh hierzu Abschn. 22. Die zweisträngige Auffassung und Darstellung wird durch die Auffassung der beiden Hauptpersonen als gleichwertiger Gegner gegeben und notwendig. Sie bedingt ein gleichmässiges Betonen jedes der Helden durch seine erzählerische Selbständigkeit. Wie sehr die volkstümliche Art ihr entgegen ist, zeigt die Einsträngigkeit der C. 25. 26. 32. Aber in den Bezirk der frásagnir reicht das Problem doch hinein. Das zeigen die Paare C. 15 *Nú er frá því fyrst at segja:* Seehundsgeschichte, und C. 16 *Nú er frá því at segja:* Kalbgeschichte; dann C. 23 *Nú er frá því at segja:* Erste Pferdehatz, und *Enn er þess getit:* zweite Pferdehatz. Aber die Sache liegt hier doch anders: Es handelt sich um selbständige Parallel- oder Gegengeschichten, in denen der jedesmalige Held eine gegen die des andern selbständige und begrenzte Rolle spielt.

In meiner Arbeit über die Komposition der Egilssaga C. I—LXII (Görlitz 1909. Programm Nr. 264) C. III. habe ich das Arbeiten eines Verfassers durch lange Strecken an seiner Art, die Dinge zweisträngig aufzufassen, verfolgt. Dort handelt es sich ja nun um einen Mann, der auf ganz anderer Höhe des Umblicks und der Kunstübung steht. Will man in ihm doch Snorri Sturluson erkennen (B. M. Ólsen, Aarb. 1904 S. 230 f.; Bley, Eiglastudien, Gent 1909). Aber die Parallele ist doch lehrreich. Auch in der Egilssaga ist der erste Teil, C. 1—30, die zeitlich fernliegende Vorgeschichte, zweisträngig erzählt, im zweiten Teil ist

[1] Heinzel, Beschreibung S. 236—245 hat für diese Erscheinung eine Menge Stoff zusammengestellt und auch die Bj. s. hltd. behandelt.

eine einsträngig angelegte volksmässige Erzählung durch den Verfasser zweisträngig umgearbeitet worden, die Erlebnisse Egils. Es sind dort zwei Gründe, die zu zweisträngiger Darstellung geführt haben: erstens die Notwendigkeit, den beiden Lebenskreisen, Kveldúlfs Familie und Harald Schönhaars Königtum, eigenes Gewicht zu geben, und zweitens die Heranführung neuer Stoffe von selbständiger Bedeutung, dies besonders im zweiten Teil. Nur der erste Beweggrund spielt mutatis mutandis in der Bj. s. hítd. eine Rolle: der Verfasser hatte jeden der beiden Spieler als Persönlichkeit eigenen Characters und Gewichts erfasst und gab nun jedem eigenes Recht in der Erzählungsführung. Wie die Isländersagas überhaupt in ihren ausländischen Teilen, besonders den Vorgeschichten, die der Erinnerung und dem Vorstellungskreise der Erzähler ferner lagen, der Phantasie weiteren Spielraum gewährten, so boten diese eben hier auch der Verfasserpersönlichkeit die Möglichkeit, sich auf ihre Weise zu betätigen. Deshalb ist es kein Zufall, dass wir grade in ihnen den freien Wurf der zweisträngigen literarischen Anlage finden.

22. Zweitens zeigt sich schriftstellernde Arbeit in ausgedehntem Masse in der Psychologie und in der überfeinen Abpassung der Einzelheiten.

Als Beispiel der psychologischen Feinarbeit ist schon C. 19 die Geschichte von der Betörung Þorstein Kálfssons durch Þórđ und seine Tötung durch Bjǫrn (zu Lv. 25) vorgeführt worden; s. Abschn. 18.

Ganz und gar mit ausgebildeter psychologischer Kunst ist die Szene zwischen Bjórn und Þórđ auf den Brenneyjar ausgearbeitet: Þórđs verschmitzter Plan, Kálfs Einspruch, die sprunghafte Unterhaltung zwischen Bjǫrn und Þórđ, das Abspringen Þórđs vom Stoff S. 17, 17; dazu die gequälte Anpassung an Lvv. 8—11. Musterstücke sind weiter C. 4 die laute Überlegung Bjǫrns über die Motive, die ihn zum Kampf gegen Kaldimar führen könnten. Ferner C. 3 Þórđ beschwatzt Bjǫrn: beim Jarl führt sich Þórđ durch die Empfehlung Bjǫrns als ein vollendeter Biedermann ein S. 7, 5—18. Dann macht er sich an

Bjǫrn, und der lässt sich die Annäherung gefallen S. 7, 14 ff. Nach Jul auf einem Gelage, als Bjǫrn mehr betrunken ist als er selbst S. 7, 24 f., beginnt er, Bjǫrn zu beschwatzen, er möge den schönen Ring des Jarls nicht auf neuen Wikingszügen aufs Spiel setzen, ihn lieber Oddný senden; dann wird ihre Liebe noch grösser werden; er preist die gute Partie; dann mahnt er Bjǫrn, auch an seine Wirtschaft zu denken. Da trägt ihm Bjǫrn Grüsse und Nachrichten nach Island auf. Nun kann Þórð deutlicher werden: er bittet sich ein Wahrzeichen aus S. 8, 22—24, und der gute, betrunkene Bjǫrn gibt ihm seinen Ring, dass er ihn Oddný bringe: aber wenn er ihm hierin löge, wolle er ihm nicht mehr trauen sein Leben lang Z. 25 f. Als er nüchtern ist, tut ihm seine Vertrauenseligkeit leid.

Mit den Nachrichten über Bjǫrn und der Ablieferung des Ringes hebt sich Þórð nun mächtig bei Oddný und seinem Bekanntenkreise in Island als zuverlässiger Freund Bjǫrns ein. Damit hat er die Grundlage gelegt, auf der er nun seinen frechen Betrug wagen darf C. 5. Er erfährt, dass Bjǫrn verwundet ist, und besticht die Kaufleute anzugeben, er sei gestorben. Dann verkündet er den Tod Bjǫrns mit der Versicherung, er habe es von Leuten, die ihn selbst begraben hätten — *ok þótti Þórdr úlíkligr til lygi* S. 11, 18 — dann erst wirbt er um Oddný, und trotz des Wartens der Familie über die verabredete Zeit hinaus bewirkt es ein höchst unglückliches Zusammentreffen von Umständen, dass Bjǫrn auch im nächsten Sommer nicht nach Island zurückkehrt. So kommt Þórð zum Besitz Oddnýs. Durch ebenso passende Umstände erfährt Bjǫrn grade noch, ehe er auf hoher See ist, die Vermählung Oddnýs.

Von den Brautdiebstählen der Isländerssagas, Laxd. s., Gunnl. s., Bj. s. hítd., ist diese psychololgisch die ausgeführteste und verwickeltste. Sie arbeitet mit einem wirklichen Bösewicht, was die andern nicht tun, und zwar mit einem Betrüger von einer Verschmitztheit, wie ihn einfache volkstümliche Geschichten nicht kennen, weder erfinden noch überliefern. Hier ist nicht nur schriftstellerische Gestaltung, sondern auch Erfindung sicher.

Grade im zweisträngigen Zuge C. 2—11, sehen wir, drängt sich diese psychologische Art breit vor.

Auch die alten volkstümlichen Stücke der Isländersagas sind durch sehr feine Psychologie ausgezeichnet, aber sie ist ganz anderer Art. Man nehme Egils s. C. 78, 18—29: Þorgerð will ihren Vater vom Hungertode abbringen: Kein Wort von ihrem Entschluss. In § 19 *Þorgerðr segir hátt: »Engan hefi ek náttverð haft»* steckt das ganze Geheimnis: Egil soll ihren Entschluss hören und sich betören lassen. Was hätte ein Psychologe vom Schlage unsers Erzählers aus 'Asgerðs Sendung nach der Tochter und dem Zusammentreffen der Frauen' entwickelt. Oder die köstliche Szene zwischen Vater und Sohn C. 58, 4—8, in der Skallagrím König Aðalsteins Silbergeschenk, die sonargjǫld für Þórólf, einfordert; C. 56, 15 erklärt alles; die beiden Geizhälse verstehen sich aus Herzensgrunde beim halben Worte, und jede Erklärung wird gespart. Oder Landnáma Stb. C. 152 (Hb. C. 122): Hallbjǫrn tötet seine Frau, eine unverkürzt gegebene, durch die Dreizahl als volkstümlich erwiesene frásǫgn: Des Vaters Stellung, des Gatten, der Gattin Seelenbewegungen sind nur zu fühlen [1]. Eine Fülle von Fällen, die Heinzel, Beschreibung S. 203—214 zusammenstellt, gehört hierher und beleuchtet die Grundbedeutung dieser »symptomatischen Darstellung» für die Saga. Es liegt hier eine Seelenkenntnis vor, die der neueren an Tiefe nicht nachsteht. Aber sie haftet am Sichtbaren, Hörbaren. Sie ist noch nicht dazu gelangt, seelische Vorgänge auseinanderzulegen und sie in Gesprächen und Selbstgesprächen zu entfalten. Heusler, Anfänge S. 78 f. hat beispielsweise Egils s. C. 78, 2—4 und Laxd. s. C. 23, die Werbungen Ólaf Pfaus um Egils Tochter, zum Vergleich nebeneinander gestellt. Dies zeigt den Unterschied der Stufen deutlich. Im Bericht der Egils s. sind Liebesgedanken in Menschen, die einander heiraten wollen, überhaupt noch nicht entdeckt (vgl. jedoch den verliebten Egil C. 56, 2—11), in Laxd. s. C. 23, 12—19 werden sie eben erschlossen;

---

[1] Vgl. Verf., Die Frásagnir der Landnámabók. Z. f. d. Altertum LVIII, 180 f.

das Entweder-Oder Z. 25—28 und die gute Bewirtung. Das alles ist ja vollkommen genug für die alte Art, höchste Anschaulichkeit. Wir sehen gradezu Bauern vom Schlage Skallagríms und Egils vor uns gegeneinander handeln und miteinander sprechen. Vápnf. s. S. 36, 7—37, 14, die fast denselben Stoff behandelt, ist bezeichnenderweise jeder enthüllenden Psychologie bar.

Nehmen wir an, dass die vielen seelischen Enthüllungen Eigentum des uns durch seine psychologische Kunst wohl bekannten Verfassers sind, so fällt mit Bjǫrns erster Rede und ihrer Einleitung S. 55, 15 *ok fór* — Z. 22 die einzige Störung des einsträngigen Baues fort. Ich glaube in der Tat mit gutem Recht in dieser Geschichte eine frásǫgn alten volkstümlichen Stils von Bauernschlauheit und Zurückhaltung sehen zu dürfen, die durch unsern Verfasser ihr modernes Antlitz bekommen hat.

23. Drittens weisen eine Reihe von Einzelzügen auf literarische Arbeit. Wir erinnern uns der Erfindung Kaldimars und des Schwertes Mæring, der Namengebung, s. Abschn. 15. Hierzu treten eine Reihe anderer.

Es können aus sich heraus folgende Stoffe gar keinen Anspruch machen, vor des Verfassers Arbeit in Zusammenhang mit der Person Bjǫrns gestanden zu haben:

C. 5 S. 12, 18—13, 5 der Besuch Bjǫrns bei Knút in England, der Kampf mit dem flugdreki, der gut noch jünger sein kann, die dreijährige Wikingsfahrt ohne Inhalt.

Das sind Erzählungsmotive, die dem Verfasser aus dem geschichtlichen Rahmen und der romantischen und Sagaerzählung einfach zu Gebote standen.

C. 3 S. 6, 14—16; C. 7 S. 14, 10 f. die Person Hróis und die Angabe seiner Verwandtschaft mit Þórð. Hrói wohnt in Hróiskelda und soll der Mutterbruder Þórðs sein. Der Name ist nach dem Wohnsitz zurechtgemacht (Gering Eyrb. s. S. XXIV Anm. 2). Unglaubhaft ist die Verwandtschaftsangabe; denn Þórðs Mutter ist Arnóra Gunnbjarnardóttir Landnáma Stb. S. 158, 35 f. aus dem Geschlechte der Erplingar, das durch seinen Ahnherrn Meldun jarl nach Schottland weist Ln. Hb. S. 37, 1 f.; Stb. S. 157, 21 f. und

nicht nach Dänemark. Es müssten ganz sonderbare Verhältnisse mit Arnóras Familie vorliegen, wenn durch sie Þórðs Verwandtschaft in Dänemark sitzen sollte.

Die Erbschaftsreise mag man mit Gering aus Egils s. geholt sein lassen (Bjǫrns Reise zu Ólaf C. 8 scheint nach Eigla gebildet zu sein, s. u.); der Verfasser brauchte jedenfalls einen Grund zur Ausreise Þórðs, und zudem musste Þórð laut Lvv. 8. 11 mit sehr viel Geld nach Brenneyjar kommen. Der Brief König Ólafs an seine Freunde in Dänemark samt dem Siegel S. 14, 15 ff. war für die alten Hörer der Saga eine Bekräftigung der Wahrheit der Geschichte, nicht für uns. Von hier aus wird die Nachricht über die Verwandtschaft der Vettern Þórðs S. 37, 28 f. auch verdächtig; s. Abschn. 17.

Der Vergleich durch Ólaf. Wenn auch ein Besuch Þórðs bei König Ólaf und die Gefolgschaftsstellung Bjǫrns bei ihm sicher ist, so ist damit noch keineswegs die Rolle, die Ólaf in der Saga spielt, gegeben, ja nicht einmal, dass Þórð und Bjórn zusammen bei Ólaf gewesen sind, steht damit fest.

Ol. s. h. h. Fms. IV erwähnt kein Wörtchen davon, weder vom Überfall auf den Brenneyjar, noch vom Vergleich durch den König, noch von einem Zusammensein der beiden Männer, und hätte doch guten Grund dazu gehabt, da sie ja von den Streitigkeiten zwischen Bjǫrn und Þórð spricht; und für die sind doch die Vorgänge in Norwegen der Saga nach von höchster Bedeutung. Auch musste die Rolle Ólafs sehr zur Aufnahme der Vergleichsgeschichte auffordern.

Die Darstellung der Saga trägt starke Züge von Flickarbeit. Das Erscheinen Bjǫrns vor Ólaf C. 8 erinnert an Szenen aus Egils s.: *Bjǫrn vill eigi reiði hans* (*Ólafs*) S. 19, 5 f., von Egil sagt Arinbjǫrn C. 59, 30 er kann nicht *bera reiði yðra*; beide treten freiwillig vor den Fürsten, den sie beleidigt haben. Wie Skallagrím tritt Bjǫrn mit elf Gesellen auf, Eg. s. C. 25, 1—3. Dass der König zu Tisch sitzt, ist selbstverständlich. Bjǫrn wie Egil nennt der Fürst *djarfan mann* S. 19, 15; Eg. s. C. 59, 32. Situation und Worte ergeben sich kaum ungesucht so. Irgend originale

Charaktere hat die Erzählung der Bj. s. hítd. nicht. Ólaf wird schon wie ein Heiliger verehrt: *úsénan*, ohne ihn je gesehen zu haben, ehrt ihn Bjǫrn so, dass er Þórđ als seinen *gestr* schont S. 18, 16 f.

Damit dies nun recht deutlich wird, wird es in einer besonderen Szene von Bjǫrn dem König versichert C. 9 S. 21, 5—19. Zeugen müssen es bestätigen. Nun erfahren wir auch, woher der Verfasser das Gespräch Bjǫrns und Þórđs an Eiríks Hofe C. 3 weiss. Männer, denen es Bjǫrn erzählt hat, legen vor Ólaf davon Zeugnis ab S. 21, 19—22, 3. Bjǫrn soll natürlich von den Wikingszügen lassen S. 22, 9—11. Aber beim König bleiben kann er nicht, weil Ólaf Þorkel Eyjolfsson (stammt aus C. 34!) erwartet, der den Vergleich nicht achten wird S. 22, 12—15. So rät ihm der König, nach Island zu fahren, und der Verfasser ist auf diese billige Weise zu einem Grund für Bjǫrns Heimkehr gekommen.

Es ist nun sehr wohl zu beachten, dass die Szene auch einen höheren Gedanken, eine Art Leitgedanken enthält: S. 20, 14 f. *Konungr sagđi, at þeim mundi betr fara, er vel heldi þessa sætt.* Damit wird der Ausgang etwaigen künftigen Streites vom Halten des Vergleichs abhängig gemacht. In der Einladungsszene C. 11 wird nun darauf Bezug genommen, es wird von Ólaf als *skilríkr mađr* S. 26, 7 mit Berufung auf den Vergleich gesprochen. Dieser umfassende Gedanke ist dem alten Stoffe fremd; im Verlauf des Streits taucht er nie auf.

IX. Die Schöpfung der Saga.

24. Die Untersuchungen ergeben soviel Züge literarischer Arbeitsart, dass wohl von der Aufdeckung eines Verfasserportraits gesprochen werden kann: Die Art der zweisträngigen Auffassung des Gegenstandes und die entsprechende Darstellung; die Fähigkeit und Lust, seelische Vorgänge zu sehen, zu finden und mit grosser Gewandtheit auszuführen; das Gefühl für Gemütsvorgänge; die Heranziehung fremder Stoffe an den Gegenstand und Erfindung neuer Verbindungsglieder oder selbständiger Stücke; der Bau kleiner Hilfshandlungen, um freie Lvv. örtlich anzu-

bringen, und die philologische Art, ihre Angaben in grossen Zusammenhängen zu verwenden; dabei das Unvermögen zu plastischer Auftrittbildung.

Gesammelt treten uns diese Eigenschaften in den C. 2—11 Þórđs Betrug entgegen. Hier fehlen die Kennzeichen volkstümlicher Geschichtenbildung überhaupt, und der Stoff ist nicht als alt belegbar. Hier ist Erfindung und Darstellung des Stoffes durch den Verfasser aus einem Wurfe auf Grund einer Reihe allgemeiner und bestimmter Tatsachen, die er vorgefunden, sicher. Diese sind:

Bjǫrns und Þórđs schlechtes Verhältnis,
die Tatsache der Liebe Bjǫrns zu Oddný,
Þórđs Aufenthalt bei Jarl Eirík,
Þórđs Vermählung mit Oddný, die Bjǫrn begehrt hat,
Þórđs sowie Bjǫrns Anwesenheit bei König Ólaf,
die Wadenbandlegende,
die Tatsache, dass Bjǫrn in Þórđs Hause verkehrt und zwar mit seiner Frau,
die Lvv. 1. 2,
die Lvv. 7—11, durch sie gegeben Bjǫrns Racheüberfall auf Þórđ auf den Brenneyjar,
Bjǫrn in Russland.

Aus diesen Tatsachen heben sich drei als bestimmend für den Entwurf einer Handlung heraus:

1. Þórđ hat das Mädchen heimgeführt, das Bjǫrn begehrt hat.

2. Bjǫrn hat sich auf den Brenneyjar dafür gerächt.

[illegible]hrt in Þórđs Hause und zwar mit seiner Frau. [illegible] zur Verbindung und Füllung von selbst [illegible]ämpfe, Wikingsfahrten. Ja, sie drängen [illegible] dass man zweifeln kann, ob ein gewisser [illegible] den andern bestanden haben wird: zum [illegible] Þórđs um ein Weib das in den Isländersagas [illegible]enmotiv, dass Bjǫrn mit jenem Mädchen verlobt

gewesen ist, dass es Þórð mit List an sich gebracht hat, — zum Verkehr Bjǫrns in Þórðs Hause der Gedanke, dass er eingeladen war. Aber sie waren sicher hier nicht zur Erzählung gestaltet.

Weiter ab liegt die Idee vom Vergleich durch König Ólaf. Sie war ermöglicht durch die Anwesenheit beider Männer an Ólafs Hofe; aber sie war wirklich notwendig geworden erst nach der Behandlung des Überfalls auf den Brenneyjar als eines Hauptstückes ersten Ranges. Sie gibt den umspannenden Gedanken *at þeim mundi betr fara, er vel heldi þessa sætt* und macht die Einladung für Þórð innerlich möglich. Und so hat der Verfasser denn folgende grosse Verbindungsstücke zur Herstellung einer fliessenden Handlungseinheit unter Verwertung von Stücken aus dem Bjǫrnkreis und von Novellenmotiven gebildet und sagagemäss, 'modern' dargestellt:

Die *festar* Bjǫrns mit Oddný,
die Beschwatzung Bjǫrns durch Þórð und die Vermählungsintriguen,
Bjǫrns grosse Rachehandlung,
den Vergleich durch König Ólaf,
die Einladung.

Von Lvv. flickt der Verfasser nur 1 und 2 hier ein, beide in lyrischer Verwendung; Lv. 1 soll Bjǫrns Liebe in seiner Not darstellen, grade unmittelbar bevor er um die Geliebte betrogen wird; entsprechend soll Lv. 2 seinem Schmerz Ausdruck geben, grade nach dem er vom Verlust der Geliebten erfahren hat. Die übrigen Lvv., die ihren Stoff zur Brenneyjargeschichte gegeben haben, liess der Verfasser in dem Verbande, in dem er sie vorgefunden hatte, oder sammelte sie da.

Die Erfindung einer Reihe Anekdoten als Fassungen für Lvv. macht Abschn. 10 Schluss und 11 wahrscheinlich.

25. Der gesamte Bestand der übrigen Saga lag in fest erzählten Geschichten, frásagnir, vor.

Unter ihnen kennzeichnet sich eine Reihe als Anekdoten, z. T. paarig, gleich- und widerlaufend, z. T. einfach; z. T. mit Lvv. als Handlungsgliedern.

An der Grenze des Anekdotenhaften liegen Kampfgeschichten wie die Überfälle auf der Heimkehr vom Besuch der zwei Frauen C. 25. 26.

Sagamässige Würde tragen die Kampfhandlungen im Beruvikrhraun C. 18, die Tötung Þorstein Kálfssons C. 19. Einen innerlichen Verband bilden C. 27—34 der Freundschaftsbund mit Þorkel Kuggason, in den der Mord eingebettet ist. Jeder der anderen Geschichten möchte ich ein Einzelleben vor der Saga zuschreiben, der Kuggasongeschichte, die ja erst durch die Morderzählung ihren Sinn bekommt, nicht; aber der Mord kann auch für sich erzählt worden sein. Entscheidend für die Lebensmöglichkeit der einzelnen frásǫgn ist ihr Eigengewicht auf dem Grunde der Allgemeinvorstellung, und das kommt jenen Handlungen der Bj. s. hítd. unleugbar zu.

Wir kommen mit diesen frásagnir m. E. sehr hoch hinauf, z. T. wohl bis fast an die Geschehnisse selbst. Sie sind alle plastisch gestaltet und tragen nichts von 'unerlöstem Stoff' an sich, unterscheiden sich dadurch grundsätzlich von Angaben historisch-topographischer Art (C. 19), deren eine ausdrücklich Rúnólf Dálksson zugeschrieben wird. Sie sind ergötzendes Leben, nicht Wissen. Sie weisen nicht auf fróðir menn im Sinne Aris und Kolskeggs. Die Lvv. scheinen ihnen, nach der Fremdheit ihres Inhaltes und ihrer unorganischen Einfügung zu urteilen, soweit sie nicht als Handlungsglieder arbeiten, nicht zugehört zu haben.

Auch an die frásagnir hat der Verfasser seine Hand gelegt. Er hat ihren Aufbau in Steigerung festgelegt, sie aber nicht pragmatisch verbunden. Er hat einige durch Anbringung und Einarbeitung von Lvv. stofflich bereichert und geschmückt, seine Psychologie und zweisträngige Darstellungsweise an ihnen geübt.

So hat er die Saga, die vor uns liegt, geschaffen, zu Buche gebracht, glaube ich. Streng bewiesen ist dies letzte freilich nicht. Ich meine aber doch, diese Art, Einzelstoffe herauszugreifen und einzusetzen, die im ersten Teile geübte Erfindung und sein Aufbau weisen auf Arbeit der Feder, und der Zwang zweisträngig

zu sehen, die Lust und Kraft des Seelenkündens sind ein Erwerb einer Zeit, in der Lesen und Schreiben — nicht Hören und Diktieren — eine neue, nicht mehr rein nordische Welt dem Begreifen und Verwerten erschlossen hatte.

Walther Heinrich Vogt.

Ptolemy's Maps of Northern Europe. A Reconstruction of the Prototypes by Gudmund Schütte, Ph. D. Publ. by the Royal Danish Geographical Society. Kbhvn, H. Hagerup, 1917.

Alexandrinaren Claudius Ptolemæus är den klassiska forntidens utan all jämförelse berömdaste och mest betydande geografiske författare. Hans verk, γεωγραφικὴ ὑφήγησις, från omkr. medlet af andra århundradet e. Kr., utgör den fullständigaste och tillförlitligaste sammanfattningen af antikens geografiska vetande ej blott om det romerska väldet i dess största utsträckning, utan äfven om länderna där utanför så långt detta vetande räckte. Ej under alltså att Ptolemæi arbete i knappast öfverskådlig mängd lockat bearbetare och kommentatorer, hvilka i detta arbete sökt lösningen af filologiska, historiska och geografiska problem med räckvidd in i vår egen tid. Den af Ptolemæus framkallade litteraturen är i själfva verket oerhörd. Ej få af problemen hafva därigenom blifvit uppklarade, andra däremot äro ännu olösta och skola sannolikt så förblifva. Bland de frågor, som hittills ej blifvit tillfredsställande utredda, räknar förf. till det här anmälda arbetet med rätta dem, som sammanhänga med Nord-Europas forna geografi och etnografi. Det är bidrag till dessa frågors lösning, så vidt den står att hämta från Ptolemæus, som d:r Schütte afser att lämna.

Förf. erkänner från början att hans arbete är i viss mån provisoriskt; han gör ej anspråk på att ha löst mer än en del af de framställda frågorna och förutsätter ej ens i afseende å dessa ett obetingadt erkännande. Han har dock ej velat dröja med offentliggörandet af mångåriga undersökningar, emedan han anser sig ha fört Ptolemæusforskningen in i rätta banor och, åtminstone i hvad på honom beror, förebyggt upprepandet af metodiska fel hos tidigare kommentatorer.

Redan i företalet anmärker förf. att forskningen på området väsentligen rört sig efter två skilda linier. Filologerna ha företrädesvis behandlat den Ptolemæiska texten och förbisett eller under-

skattat de därtill hörande kartorna; geografer och etnologer däremot ha byggt på kartorna utan att taga behörig hänsyn till de filologiska problemen. Man skulle vänta, att förf. efter denna i många fall befogade anmärkning själf ställt sig på en oanfäktbar ståndpunkt genom att grunda sina undersökningar på såväl det ena som det andra källmaterialet. Så är dock icke förhållandet. Han säger sig ha nödgats lämna textkritiken tills vidare å sido och begränsa det förevarande arbetet till de kartografiska frågorna.

De skäl som härför anföras synas ej fullt tillfredsställande. Att världskriget lagt hinder i vägen för manuskriptforskning i skilda länder är lätt insedt, men vi äga ju två kritiska upplagor af Ptolemæi text, Nobbes och C. Müllers (den senare ofullbordad), hvilka bort kunna lämna ett åtminstone i hufvudsak tillfyllestgörande material för fastställandet af den Ptolemæiska nomenklaturen, så långt sådant är möjligt. Och om förf. förklarligt nog ryggat tillbaka för ett så mödosamt arbete i afseende å texten i dess helhet, så borde uppgiftens svårighet näppeligen kunna anföras som hinder för en textkritik inskränkt till de områden, som förf. företrädesvis tagit under behandling. Men hvad man än må säga härom, så har förf. underlättat arbetet för anmälaren, som saknar alla förutsättningar för att bedöma textkritiska frågor, i all synnerhet grekiska.

Betänkligare är, att förf. ej heller i kartografiskt hänseende har att stödja sig på ett uttömmande material. Han har börjat att arbeta med det af Sewastianow och Langlois år 1867 i facsimile utgifna Athosmanuskriptet af Ptolemæi atlas. Sedan han fått visshet om denna reproduktions otillförlitlighet — dess brister redan i tekniskt hänseende äro ju alltför uppenbara — har han förskaffat sig en bättre källa i fotografier af den vatikanska Codex Urbinas 82, som anses vara den bästa representanten för den ena af de typer, i hvilka de Ptolemæiska kartorna blifvit till vår tid bevarade. Han lugnar oss dock med att en jämförelse mellan de båda källorna lämnat riktigheten af hans teorier oanfäktad, ja han säger sig vara fullt öfvertygad, att ej heller kommande upptäckter skola kunna rygga dessa: varianterna i nomenklaturen äro af liten betydelse; för lösningen af därmed sammanhängande frågor skall hufvudresultatet af hans arbete, fastställelsen af Ptolemæi prototyper, antagligen visa sig vara ett praktiskt hjälpmedel — ett antagande mot hvilket, såsom af det följande skall framgå, ref. måste ställa sig rätt skeptisk.

I sammanhang härmed berör förf. i största korthet den fråga, som framför andra på den sista tiden ådragit sig Ptolemæus-forskarnes uppmärksamhet. Sedan man länge nöjt sig med att för historisk-geografiska studier begagna den latinska öfver-

flyttningen af de Ptolemæiska kartorna, särdeles sådana dessa återgifvits i tryck alltifrån slutet af 1400-talet, har uppmärksamheten alltmer börjat fästas vid angelägenheten att rådfråga äfven kartornas grekiska original. Härvid gjordes den öfverraskande upptäckten, att dessa senare föreligga i två, sins emellan helt olika redaktioner. Några grekiska manuskript innehålla, i likhet med de latinska, 27 kartor, andra åter ej mindre än 68, i det att ett antal af den förstnämnda gruppens kartblad i den senare äro uppdelade på flera. En närmare undersökning visade också, att här icke föreligger blott en simpel redaktionsåtgärd, att de mera omfattande kartorna icke utan vidare kunna sammansättas af de mindre, utan att man måste beteckna de båda redaktionerna som skilda typer, enhvar tillkommen genom självständig bearbetning af ett gemensamt material. Den nämnda upptäckten har ånyo bragt å bane den redan tidigare ifrigt debatterade frågan om upphofsmannen till de kartor, som äro fogade till en del af de grekiska manuskripten: några forskare hade bestämdt häfdat Ptolemæi författarskap, andra åter hade lika bestämdt påstått, att Ptolemæus själf icke tecknat några kartor, utan att de, som gå under hans namn, härleda sig från en viss Agathodæmon, hvilken man velat identifiera med en för öfrigt föga bekant grammatiker från 5:e århundradet. Striden härom pågår ännu, men tungt vägande skäl hafva på sista tiden blifvit framlagda för antagandet, att ingen annan än Ptolemæus kunnat vara upphofsman till specialkartorna, och detta i såväl den ena som den andra redaktionen, under det att Agathodæmon, hvem han nu må hafva varit, ej kan tillmätas författarskapet till annat än den verket åtföljande världskartan. Denna mening, som har sin förnämsta förfäktare i jesuitpatern prof. Josef Fischer i Feldkirch, hvilken först fäst den lärda världens uppmärksamhet på de förut obeaktade manuskripten med 68 kartor, delas i hufvudsak af d:r Schütte, och han har ytterligare betonat denna meningsöfverensstämmelse genom att dedicera sitt förevarande arbete till prof. Fischer.

Emellertid har d:r Schütte icke lämnat någon utredning af de båda karttypernas ömsesidiga förhållande. Af kartan öfver Germanien har han visserligen gifvit afbildningar såväl från Cod. Urbinas af 27-typen som från Cod. Burney 111 (Brit. Mus.) af 68-typen, men dessa kartor visa afsevärda olikheter såväl i de topografiska detaljerna som i nomenklaturen, och ännu större äro olikheterna om vi gå till kartan öfver Sarmatien, sådan den föreligger i de skilda typerna[1]. Något svar få vi dock icke på

[1] Då facsimilen i förf:s arbete (af Sarmatien meddelas intet sådant) äro utförda i högst reducerad skala och därför äro oanvändbara för detaljgranskning, stöder jag mitt påstående om typernas olikhet på en jämförelse

frågan om förf:s prototypteorier äro tillämpliga på *båda* dessa typer eller blott på den som representeras af Cod. Urbinas. Ett försök borde väl också ha gjorts att pröfva teoriernas riktighet genom att utsträcka undersökningen till någon annan del af det Ptolemæiska kartverket än de särskildt behandlade, men något sådant kontrollförsök har icke blifvit anställdt.

Vi kunna alltså icke fria oss från misstanken, att själfva grunden för förf:s hypotesbyggnad är mycket osäker, och om detta måste betraktas som en brist för bedömandet af det Ptolemæiska kartverket i och för sig, så blir den än mera påfallande, då det gäller att utröna detta kartverks källor eller prototyper.

Såsom sin närmaste föregångare nämner Ptolemæus Marinus från Tyrus, hvilkens kartor han visserligen i många afseenden rättat och förbättrat men dock i hufvudsak återgifvit oförändrade. Då förhållandet dem emellan icke kan närmare bestämmas och då antagandet att Ptolemæus är kartornas författare icke utesluter, att han kunnat anförtro det egentliga kartografiska utförandet åt någon under hans ögon arbetande expert, så sammanslår d:r Schütte verkets upphofsman till *en* personlighet, som han kallar »den Ptolemæiska konstruktören» — en arbetshypotes, mot hvilken ju intet är att invända.

Hvilka förebilder har nu denne haft till sitt förfogande och hvilka källor har han i större eller mindre utsträckning användt? Några af de senare kunna med tämligen stor säkerhet angifvas: de äro Agrippas världskarta från Augusti tid, om hvilkens utseende man dock tyvärr icke har någon närmare kännedom; vidare de klassiska författarna Pomponius Mela, Plinius, Strabo, Tacitus m. fl., och slutligen vägkartor liknande den som från efter-Ptolemæisk tid är bevarad under namnet Tabula Peutingeriana. Om man härtill lägger berättelser af resande, hvilkas uppgifter Ptolemæus själf betraktar som de tillförlitligaste, men som nu ej kunna specificeras, så är troligen allt sagdt hvad som säkert kan sägas om de Ptolemæiska kartornas källor.

Att en god del af detta material före Ptolemæi tid varit sammanfördt i kartform antar jag med förf. såsom högst troligt; att detta varit fallet hufvudsakligen eller uteslutande, såsom hans hypotesbyggnad fordrar, torde däremot kunna betviflas; helt visst har »Ptolemæus Constructor» utan förmedling af kartor tillgodogjort sig litterära uppgifter eller rent af muntlig tradition, i analogi med senare kartografers tillvägagångssätt; men att den nödiga kritiken i ena som andra fallet lämnat mycket öfrigt att önska, behöfva vi ej draga i tvifvelsmål. Förf. ser i den

---

mellan den latinska upplagan af 1490 (i Nordenskiölds Facsimileatlas) och mig tillgängliga fotografier af den grekiska Cod. Constantinopolitanus.

slutliga produkten »a mixed stuff», »a most terrible chaos» — att bringa reda häri är den uppgift han förelagt sig.

Det gäller då först att söka utreda det Ptolemæiska kartverkets felkällor, och förf. har uppdelat dem under ett flertal rubriker; den exemplifiering, som härvid användts, ersätter dock ej bristen på en genomförd undersökning.

I första rummet angifves såsom anledning till missläsning och missförstånd bristande språkkunskap. Ptolemæus constructor har varit en grek, som endast ofullständigt behärskat det latinska språket. Däraf förklaras misstag sådana som framgå af följande »klassiska» exempel. I närheten af staden Fleum i Ostfriesland finnes en annan stad *Siatutanda*, hvars läge angifves så till latitud som longitud. Man skulle här förmoda en förvrängning af något barbariskt ord, men i själfva verket härleder det sig från en passage i Taciti Annaler, där det på tal om krigsrörelser vid kastellet Flevum säges: »Apronius exercitum Frisiis intulit, ad *sua tutanda* digressis rebellibus». Att häri ligger förklaringen till det egendomliga namnet är alltför möjligt. Mindre öfvertygande förefaller förf:s påstående, att stadsnamnen *Bunition* och *Virition* äro uppkomna genom missförstånd af det latinska ordet *munitio*, ty man bör noga observera, att förklaringen till dylika misstolkningar icke kan anses bevisad, annat än om öfvergångarna från den oriktiga till den riktiga namnformen kunna framläggas. Emellertid äro fel uppkomna af liknande anledningar ingalunda sällsynta äfven i kartografiska arbeten ända till vår tid, och deras uppdagande har ofta företett rätt öfverraskande resultat[1]. Gifvet är att om fel hos Ptolemæus förekomma i namn af romerskt eller grekiskt ursprung, de skola vara ännu talrikare i de namn, som hämtats från barbariska, för de klassiska kartograferna fullkomligt obekanta språk; blott måste man vid deras tydning vara än mera försiktig, och om än filologerna därvid ofta gjort sig skyldiga till svåra misstag, så

[1] Såsom det mest »klassiska» exemplet kan väl anföras det af Björnbo och Petersen uppdagade förhållandet, att på Claudius Clavus' karta öfver Norden de isländska namnen äro hämtade från runornas namn i runraden och de grönländska, hvilka frestat så många uttolkares uppfinningsrikhet, intet annat än orden i en strof af en dansk folkvisa. Att här föreligger afsiktlig mystifikation torde väl få tas för gifvet; såsom misstag beroende på mera naiv okunnighet kunna följande exempel åberopas. En afläggare af samma Clavuskarta (i den tryckta Ptol.-upplagan af 1482) visar det egendomliga ortnamnet *Schokalna;* genom en serie af mellanformer kan detta namn återföras till *Stokholm civitas magna*. Registret till Ptol.-upplagan af 1486 upptager namnet *Aliter ionasas* — det är hvad som återstår af ett ursprungligare *Schrese aliter iona* (Vone) *lacus* (Skaras sjö eller Vänern). Dylika exempel kunna mångdubblas snart sagdt i det oändliga; blott ett från den nyaste tiden må tillfogas. På ett af våra geologiska kartblad ses ett *Tristamskär*, bör vara *Tistronskär;* kartografen har ej vetat att *tistron* på folkmålet betyder svarta vinbär, som rätt allmänt växa vildt i Stockholms skärgård.

torde i dessa fall ingen annan tolkningsmetod än den filologiska stå forskningen till buds.

Förf. anmärker med rätta, att om man inskränker sin undersökning till enstaka namn, detta i många fall icke leder till något resultat. Om man däremot grupperar dem, så har man en möjlighet att finna nyckeln till deras identifiering. Namnen böra enligt hans åsikt ses i sin »milieu», men därmed menar han ej, såsom man skulle förmoda, den geografiska, utan den filologiska. Detta framgår af hans egna exempel: bland alla hos Ptolemæus förekommande germanska folknamn finnes blott ett som börjar med stafvelsen *Da-*, och blott ett med ändelsen *-dus*, alltså äro *Daukiones* = Danskar och *Fundusioi* = Eudoses (hos Tacitus; en af förf. icke verifierad folkstam på Jutland). Detta är icke blott en förmodan, tillägger förf. — »it is proved in the most strict philological sense of the word; otherwise, any evidence of combined geographical-linguistical reasoning would be worth nothing».

Det skulle föra för långt att söka följa förf. i hans granskning af de öfriga felkällorna. En del af dessa inordnas under de från den filologiska terminologien hämtade beteckningarna: metates, apocope och »parasitical additions», och förf. förmenar, att den bevisliga förekomsten af därpå beroende fel kan ge uppslaget till ytterligare tolkningar. I samma syfte framhålles den hos Ptolemæus liksom hos andra äldre kartografer ej sällsynta fördubblingen eller upprepningen af namn, men förklaringen på företeelsen såsom beroende på »centripetal» eller »centrifugal» förklädnad synes högst konstlad, och åtskilliga af förf:s exempel på namnupprepning förefalla, i saknad af närmare bevisning, den icke filologiskt skolade oförklarliga, såsom då han sammanställer Kognoi—Batinoi—Kytnoi—Kotensoi eller Buroi—(Vis)burgioi—Kuriones—Burgiones. Än mindre öfvertygande förefaller förf., då han söker uppvisa de »falska identifikationer» af geografiska detaljer, hvartill Ptolemæus constructor gjort sig skyldig; att namnet på en stad blifvit öfverflyttadt till en annan, att namnet på ett berg af misstag blifvit fördt till en stad eller tvärt om, må väl vara antagligt, men att exempelvis förekomsten längs floden Weichsel af en rad namn, hvilka rätteligen höra till Östersjökusten, skulle bevisa, att en föregående karta blifvit så missuppfattad, att en på den tecknad kustlinie tagits för ett flodlopp, därtill har, mig veterligen, kartografiens historia icke att uppvisa något motstycke — bevis för namnidentifikationernas riktighet saknas för öfrigt i flera fall här liksom i förut åberopade exempel.

Öfver hufvud taget torde författarens uppdelning af felkällorna näppeligen vara egnad att bringa reda i det förefintliga »kaos». Helt visst kunna de allra flesta felen tillskrifvas en enda

orsak — kopisters felläsningar och vårdslöshet; men i sådant fall äro alla försök till systematisering gifvetvis fruktlösa. Blott en förklaringsmetod synes mig återstå, vid sidan af den af förf. förkättrade, men ofta använda »filologiska», en metod som skulle kunna betecknas som den »paleografiska». Genom att se till hvilka skrifttecken kunna ge anledning till förväxlingar, skulle man möjligen i ett eller annat fall kunna uppnå ett någorlunda säkert resultat, men då det här naturligtvis närmast gäller den grekiska paleografien, saknar jag alla förutsättningar för att pröfva metodens användbarhet.

Efter att på sätt, som här är antydt, ha angifvit grunderna för emendering och korrigering af det Ptolemæiska kartverket, särskildt dess nomenklatur, gör förf. till sin hufvuduppgift framställningen af verkets *prototyper*, hvilka han, »for argument's sake», hufvudsakligen vill se i tidigare upprättade kartor, ej i skriftliga urkunder.

Han antar då först tillvaron af en generalkarta öfver hela eller en större del af Europa; vidare förutsätter han en fysiskt-geografisk karta öfver Germanien samt ett antal af ej mindre än nio specialkartor eller grupper af kartor af sinsemellan mycket olika beskaffenhet: fysiska kartor, fortifikationskartor, vägkartor o. s. v., delvis täckande hvarandra, delvis vid sidan af hvarandra dubblerande samma område, i några fall sträckande sig utöfver det egentliga Germaniens gränser in i Sarmatien och Scythien — en högst komplicerad hypotesbyggnad alltså, hvars grund redan angifvits såsom osäker och hvars utförande kräft inskjutandet af massor af specialhypoteser, hvilka förf. själf ej alltid tillmäter större beviskraft.

Då jag ej heller på detta område kan närmare följa förf:s framställning, tillåter jag mig att för klargörande af min ställning därtill åberopa ett exempel från kartografiens senare historia.

Om vi från forntidens förnämsta geograf, Ptolemæus, vända oss till hans främste efterföljare vid den nyare tidens början, Gerhard Mercator, och söka utreda dennes prototyper, så erbjuda sig flera slående paralleller. Vi välja blott en: Mercators framställning af Ostasien på hans bekanta världskarta af 1569. Att påvisa dess källor möter ingen större svårighet, tack vare dess författares egna uppgifter och ett rikligt jämförelsematerial i kartor och skriftliga uppteckningar. Men antaget att detta material saknats, att alla äldre kartor gått förlorade, att af föregående reseberättelser blott en eller annan notis eller några spridda namn blifvit bevarade, huru skulle då ett rekonstruktionsförsök af prototyperna utfördt efter d:r Schüttes metoder ha utfallit? En utredning af nomenklaturens härstamning från olika språk och olika källor hade visserligen varit jämförelsevis lätt, men där-

igenom hade intet stöd vunnits för bedömandet af de kartografiska förarbetena, då Mercator, alldeles såsom Ptolemæus constructor, väsentligen missuppfattat dessa. Den som alltså under den gifna förutsättningen företagit sig den otacksamma uppgiften att söka rekonstruera Mercators prototyper, hade helt säkert fått fram en eller flera Ptolemæiska kartor, hvilka ej ens i sina hufvuddrag företett någon likhet med den verkligen befintliga och af Mercator begagnade; han skulle ha nödgats antaga en karta af Marco Polo, som aldrig tecknat någon sådan, och han skulle antagligen ha kartografiskt utsträckt portugisernas upptäckter till trakter, som de aldrig besökt, och flera andra källor, som vi nu med säkerhet kunna påvisa, skulle rekonstruktören aldrig ha kommit på spåren.

Med det anförda exemplet har jag velat ådagalägga, att förf. enligt min mening företagit sig en omöjlig uppgift. Att han i en och annan detalj träffat det rätta vågar jag ej bestrida, men i min tanke motsvarar resultatet af det hela ingalunda det stora arbete, som uppenbarligen blifvit därpå nedlagdt.

Då jag som sagdt måste afstå från att genom en närmare granskning styrka detta omdöme, vill jag blott tillägga några ord om förf:s behandling af de trakter, som företrädesvis intressera oss nordbor.

Han antager, att för Ptolemæi framställning i detta afseende förelegat två skilda, men delvis sammanstämmande prototyper: den ena en karta öfver nordvästra Germanien och Danmark, den andra en specialkarta öfver den skandinaviska halfön.

Den förra har sträckt sig från Rhen till östra Danmark, inclusive Skåne; den har upptagit uddar och öar, talrika folkstammar, men få eller inga städer (funnos öfverhufvud stadssamhällen i Germanien och i den skandinaviska norden vid tiden för Kristi födelse?); kartans uppkomst kan sättas till kort efter romarnas sjöexpedition till Chersonesus Cimbrica år 5 e. Kr.; inflytande kan påvisas från Augustus, Mela och Plinius, i mindre grad från Strabo och Tacitus. Denna allmänna karakteristik utvecklas närmare enligt af förf. för alla hans prototyper vedertaget skema, upptagande under skilda rubriker: Ptolemæisk lokalisation, kartans begränsning, »General Topographical Scheme», »Statistical Features», namnfördubblingar, lingvistiska kännemärken (missförstådda latinismer) och den »litterära milieun», allt grundadt på hypoteser, som knappast verka öfvertygande. Då förf. härifrån öfvergår till detaljgranskning, säger han, att Alokiai, som Ptolemæus gör till tre små öar norr om Jutland, motsvara den norra delen af denna halfö (en åsikt hvarom förf. för öfrigt icke står ensam [1]) och att ön Skandia (hvars identitet med

[1] Se Ed. Erslev, Jylland, Kbhvn 1886, s. 115.

Skåne ju ej kan betviflas) i Athosmanuskriptet är så riktigt kartlagd, att man kan igenkänna Kullen, Öresundskusten och kustliniens fortsättning ända inemot Blekinge. Huruvida folknamnen Sabaliggioi, Charudes och Kimbroi blifvit riktigt identifierade med Sallingboer i Sallingsyssel, Hardboer i Hardsyssel och Himmerboer i Himmerland, lämnar jag åt kompetentare förmågor att bedöma [1].

Någon nödvändighet att skilja denna typ från den, som begränsas till den Skandinaviska halfön, kan jag icke inse; förf. ger däraf ingen annan förklaring än att den Skandinaviska halföns naturbeskaffenhet gör det självklart, att landet måste hafva varit upptaget i en särskild prototyp. Sådan vi nu känna densamma omfattar den dock endast ön Skandia; att dit förlagts folknamn från nordligare trakter visar väl någon kunskap om dessa, men behöfver ej betinga, att denna kunskap blifvit nedlagd på en karta. Angående de hithörande folknamnen har jag redan nämnt att förf. gör Daukiones till Danskar (i Skåne); sedan han vidare tolkat Goutai = Götar, Firaisoi (*Finaithoi) = invånare i Finnveden (Smålänningar), Fauonai (*Souionai) = Svenskar, Chaideinoi = Heinir (invånare i Hedemarken, Norge) och Finnoi = Finnar, anser han sig med säkerhet ha identifierat alla namnen, utom ett, Leuonoi — »perhaps near Liongaköping (Linköping)», ett identifikationsförslag som förf. säkerligen gjort bäst i att helt och hållet undertrycka.

I en sista afdelning af sitt arbete behandlar förf. frågan om Germaniens gräns mot den Cimbriska halfön och de Skandiska öarna. Att ingen sammanblandning här skall råda ligger honom uppenbarligen om hjärtat; efter en utförligare utredning förklarar han, att den enda påvisbara gränslinien inom det klassiska Germanien är den, som hos Ptolemæus skiljer Tyskland från Danmark och Skandinavien. Detta yttrande, sedt i sammanhang med en del andra, framkallar nästan misstanken om, att häfdandet af Nordens särställning icke varit utan inflytande på vissa af förf:s prototypteorier.

---

[1] Jag har ej förbisett att åtskilliga af förf:s identifikationer förut framställts af andra, men då han ej nämner sina föregångare, har också jag ansett mig kunna förbigå dem.

E. W. Dahlgren.

[illegible] Martin P. Nilsson [illegible] ... XIX s. 50 f.

Under den tid [illegible] förskarens på de folkliga festernas [illegible] professor Martin P. Nilsson publicerat två [illegible] viktiga [illegible] även för den germanska [illegible] särskilt den nordiska religions- och kulturhistorien.

I.

Den första av dessa [illegible] verkliga [illegible] Kalendae januariae [illegible] som folklig fest [illegible] romerska rikets under kejsartiden [illegible] romerska provinserna [illegible] den [illegible] Först [illegible] tiden, som [illegible] främmande för oss [illegible] sig [illegible] att referera [illegible] hållande av den [illegible] dokumenterade och [illegible] klara be- visningen.

Förf. tar sin utgångspunkt [illegible] skildring av kalendefesten som finnes i Ovidi Fasti. [illegible] för festen var enligt denna källa och [illegible] under den [illegible] kejsartiden ære bruk: en högtidlig [illegible] av senaten på Kapitolium; lyckönskningar såsom omina för det kommande året [illegible] av pån- ningar. Någon [illegible] omtalas icke.

En helt annan [illegible] av samma fest visa skildringar från 300-talet e. Kr. [illegible] i fem dagar, av vilka de förnämsta voro den 1 och 3 jan. På den första ägde konsulernas högtidliga [illegible] kejsaren utdelade och mottog skänker [illegible] allmänt, nyårs- önskningar [illegible] Den 3 jan. framfördes de högtidliga lyck- önskningarna till kejsaren och hans hus (*votorum nuncupatio*), och samma dag [illegible] (de s. k. *ludi compitales*). De övriga dagarna [illegible] karaktär: de tillbragtes med festmåltider och [illegible] o. s. v.

Jämföras dessa skildringar med Ovidii, synes, att de gamla bruken kvarstå [illegible] med [illegible] glans, men till dem ha kommit dels [illegible] dels och framför allt den prägel av [illegible] som nu vilar över det hela. Anmärkningsvärt är särskilt att dessa festligheter nu skildras med samma färger som de bekanta *Saturnalierna*: överflöd i mat och dryck, friheter och upptåg, gemensamma dryckeslag för herrar och slavar, där slaven likställes med sin herre.

Anledningen till den förändring, som Kal. jan. sålunda undergått, ser förf. i dess plats i året mellan tvänne andra folk- liga fester: de under den äldre kejsartiden mycket populära

Saturnalierna (vilkas förnämsta dag var d. 17 dec.) och *Compitalierna*, vilkas festspel *(ludi compitales)* småningom fixerades till d. 3 jan.

Båda dessa voro urspr. landtliga fester. *Saturnalierna* firades vid slutat åkerarbete till ära för skördeguden *Saturnus*. Bland dess mest utmärkande kännetecken voro den s. k. *libertas Decembris*, likställdheten mellan herrar och slavar, samt uppsluppna lustbarheter, som ofta urartade till tygellösa utsvävningar. Samma karaktär hade urspr. även *Compitalierna*. Skillnaden dem emellan låg till en början däri, att, efter herrarnas inflyttning till staden, Saturnalierna framför allt var en stadens, Compitalierna en landets festlighet, där tjänarna voro överlämnade åt sig själva. När sedan även denna fest överfördes till staden, blev den till en fest för de lägre folkklasserna.

Den meningen har nu framställts av ett par framstående forskare (Cumont och Roscher), att Saturnalierna mot slutet av den hedna tiden (åtm. på det östromerska området) överflyttades till den 1 jan. En sådan sammansmältning av Saturnalierna och Kalendæ januariæ vill förf. — och som det synes på goda grunder — icke erkänna. I stället ser han saken så, att vissa av Saturnaliernas festbruk dragits över till Kal. jan. Vilka dessa äro, och vad ursprung f. ö. de vid Kal. jan. i senare tid förekommande bruken ha, kan emellertid visas endast genom en undersökning av varje festbruk för sig.

Till en början avskiljer förf. såsom allmänna festbruk, förekommande vid alla fester, smyckningen av huset med lagerkvistar, kransar o. d. samt den ofta omtalade illuminationen vid nyårsfesten. Seden att skänka varandra gåvor i pänningar är en för Kal. jan. ursprunglig sed: pänningarna voro omina för att rikliga inkomster skulle tillfalla den mottagande under det kommande året. Omina för det nya året voro också de växlade lyckönskningarna. Redan i fråga om nyårsgåvorna märkes emellertid inflytande från Saturnalierna. Från dem härrör bl. a. seden att skänka lampor (vid Saturnalierna vaxljus) och framför allt det småningom alltmera utbredda bruket att förära gåvor av olika slag in natura.

Direkt upptagna från Saturnalierna äro enl. förf. bruket att fira Kal. jan. med yppiga gästabud (varom Ovidius ej vet något) — bruket omtyddes senare som ett omen för överflöd under det kommande året — och den frihet som slavarna åtnjöto under denna festtid.

Genom övertagande av festbruken från Saturnalierna blev Kal. jan. småningom en allt populärare fest, som till sist ställde Saturnalierna själva helt och hållet i skuggan. Till förklaring av denna utveckling till förmån för Kal. jan. framhåller förf. dels den om-

ständigheten, att den sistnämnda festen såsom statsofficiell — vid den skedde ombytet av ämbetsmän, vid den mottog kejsaren officiellt sitt folks lyckönskningar osv. — ej kunde med samma framgång motarbetas av kristendomen som de vederstyggliga Saturnalierna, dels och i all synnerhet den stora betydelse, som Kal. jan. hade som märkesdag i årskalendern. Betydelsefull i detta hänseende var den första dagen i alla månaderna, men framför allt var naturligtvis detta fallet med årets första dag, på vilken ämbetsmännen högtidligt tillträdde sitt ämbete. Nyårsdag var under äldre tid den 1 mars, men fixerades år 153 till den 1 jan., och härmed fick denna dag som kalendarisk begynnelsepunkt för året en utomordentlig och med tiden alltmera utpräglad betydelse. En ännu större roll för nyårsdagens popularitet spelade emellertid den uppfattningen, att denna dag var bestämmande för hela det kommande årets beskaffenhet. En sådan tro var sedan gammalt fäst vid denna dag, men förstärktes utomordentligt genom den från orienten kommande astrologiens läror, som här möttes med romarnas stora böjelse för alla slag av omina. För astrologien var nyårsdagen det nya årets födelsedag, på vilken horoskopet kunde ställas för hela det kommande året. Nyårsdagens beskaffenhet, dess plats i veckan, himlakropparnas ställning vid dess inträde, vad då gjordes eller hände osv. blev utslagsgivande för alla de följande dagarna i året.

En vid övergången från antiken till medeltiden hos kristna skriftställare ofta omtalad sed vid Kalendæ januariæ är den, att deltagarna i festen uppträda förklädda till djur (den s. k. djurmaskeraden). Genom en noggrann undersökning av källorna visar förf., att detta bruk icke varit romerskt, utan förekommit endast på ett bestämt begränsat område: Norditalien, Frankrike, England, Spanien och västra Tyskland. Av utbredningen drager förf. den slutsatsen, att bruket varit keltiskt. De djur, som vanligen nämnas, äro hjort och nötkreatur (kalv), och förf. sätter detta i samband med keltiska religionsbruk, närmare bestämt med dyrkan av guden *Cernunnos* (»den behornade»), som avbildas med hjorthorn, samt en gudinna, som flera gånger förekommer avbildad tillsamman med ett kalv- eller nöthuvud, tydligen båda ursprungligen gudar i djurgestalt. Då djurmaskeraden helt saknas hos romarna, föreligga här gamla hedniska folkbruk, som upptagits i den även i nämnda länder populära Kalendefesten.

En med Kalendefesten förbunden maskerad av annan art omtalas bland soldaterna i det östromerska riket: ett slags narrkonung eller narrkejsare, som uppträder omgiven av en hovstat och ett harem (soldater i kvinnodräkt). Dessa upptåg ha, såsom även andra forskare framhållit, ett rent orientaliskt ursprung; de återfinnas i den babyloniska Sakäerfesten, där en dömd för-

brytare klädes i konungens dräkt och får spela härskare och tillfredsställa alla sina lustar till festens slut, då han dödas. I det väströmerska riket synes detta festbruk aldrig ha trängt in, men en viss återverkan därav ser förf. i de processionståg (av maskeradartad och gycklande art), som enl. Ambrosius och andra voro förbundna med den ovan nämnda *nuncupatio votorum* den 3 jan.

Det framgår sålunda av undersökningen, att — frånsett de sist omtalade upptågen, som icke varit romerska — Kalendefesten, sådan som den framträder under den senare kejsartiden, väsentligen fått sin karaktär genom överflyttande av festbruk från Saturnalierna. Även från Compitalierna har den emellertid erhållit tillskott, eller rättare: Compitalierna ha uppgått i den. Genom förläggandet av *ludi compitales* till den 3 jan., dit även de högtidliga lyckönskningarna till kejsaren flyttades (från den 1 jan.), blevo nämligen Kal. jan. och Compitalierna en sammanhängande fest på fem dagar, där den ursprungliga Compitaliefesten endast blev ett underordnat moment.

2.

Den andra uppsatsen utgör en undersökning om den germanska julen. Till stor del innehåller den en vederläggning av de åsikter, som framställts av de bekanta forskarna Tille och Bilfinger[1]. Båda dessa ha förnekat tillvaron av en hednisk-germansk julfest, som kunnat ligga bakom och uppgå i den kristna, och båda ha, med utgångspunkt från den kristna julhögtiden såsom Kristi födelsedagsfest, härlett den germanska julens festbruk dels ur de med dagens betydelse sammanhängande kristna bruken, dels ur nyårsbruk, som överflyttats på julen. De båda forskarna skilja sig emellertid däri, att Tille förutsätter Mårtensdagen som den ursprungliga germanska nyårsdagen och menar, att julen varit arvtagare till denna såväl som till den romerska nyårsfesten (Kalendæ januariæ), under det att Bilfinger anser, att den senare helt enkelt överförts till den 25 dec.

Förf. uppvisar till en början på ett, som det synes anm., avgörande sätt ohållbarheten av båda dessa teorier. De falla framför allt därpå, att — som förf. visar — de gamla hedniska germanerna icke känt någon nyårsdag i kalendarisk mening. En sådan märkespunkt i året har inkommit först med den romerska kalendern, men har aldrig fått någon större betydelse hos germanerna; dess firande efter romersk sed motarbetades av kyrkan och fick aldrig något fotfäste hos folket, för vilket den nya tideräkningen f. ö. i det hela förblev främmande och utan intresse.

---

[1] Tille, Die Geschichte der deutschen Weihnacht (1893), Yule and Christmas (1899); Bilfinger, Das germanische Julfest (1901).

Från Kalendefesten som nyårsfest kan därför den germanska julen icke härledas. Detta hindrar dock icke, att, eftersom Kal. jan. som en populär folklig fest fortlevde in i den äldre medeltiden, åtskilliga bruk kunna ha dragits över från denna till den en vecka tidigare firade kristna julhögtiden. I vad mån så skett, kan emellertid avgöras endast genom en undersökning av de enskilda festbruken, på samma sätt som i fråga om Kalendefestens ursprung.

Till denna undersökning övergår förf. så, sedan han först gjort några synnerligen klara och utredande metodologiska anmärkningar, i vilka han bl. a. fastslår några viktiga distinktioner, som måste göras vid en dylik undersökning: mellan likhet och lån, mellan antikt och romerskt, mellan förstahandskällor och avskrifter m. m.

Liksom vid Kalendefesten möter här först seden att vid julfesten pryda med gröna kvistar eller träd o. d. Seden påminner om Kalendefesten, men är i sin allmänna form vanlig vid ett flertal fester även på germansk botten och kan icke i och för sig härledas ur det från Kal. jan. kända bruket. I den speciella formen av gran- eller tallgrenar omtalas den f. ö. först (från Elsass) i 15:de årh. och som »julträd» först i början av 1600-talet, under det sista omnämnandet av majandet vid Kalendefesten är från år 575 (Portugal). Här gapar sålunda en lucka på nära tusen år, som synes förbjuda ett samband annat än i den formen, att smyckningen såväl i den antika världen som hos germanerna var allmän vid fester och därför blev ett bruk även vid Kal. jan. och julfesten.

Något annorlunda är läget i fråga om julgåvorna. Vid den romerska Kalendefesten spelade utbytet av gåvor mellan kejsaren och hans undersåtar en särskilt stor roll. Förf. anför goda skäl för att seden i denna form spritt sig till den germanska världen. Såsom karakteristiskt anför han sålunda, utan tvivel med full rätt, vad som i Bjarnarsaga Hitdœlakappa berättas, att Erik jarl åttonde dag jul (nyårsdagen) skänkte sina män gåvor »såsom det var furstesed i andra länder». Julgåvor av en furste eller andra förnäma män omtalas på ett par andra ställen i den fornnordiska litteraturen, och *jólagjǫf* omtalas i Norge såsom en avgift, som folket erlägger åt konungen [1]. Då *jól* be-

[1] Genom förbiseende eller tryckfel hänföres episoden i Bjarnars. till 9:de årh. i st. f. början av 11:te (vintern 1007—8). Det äldsta vittnesbördet om julgåvor synes vara, vad som berättas i Egilssagan k. 70, att Egil under sitt uppehåll hos den mäktige och frikostige Arinbjörn vintern 950—51 av denne i julgåva erhöll en guldstickad kappa. Det är emellertid ovisst, om Egil verkligen befann sig hos Arinbjörn under vintern; att den genom en vers av Egil bestyrkta gåvan förbindes med julen, beror kanske på en för-

tecknar hela jultiden, kan det emellertid, som förf. riktigt anmärker, icke avgöras, om bruket att skänka dylika gåvor överflyttats från nyårsdagen till juldagen. Från andra håll i Europa föreligga vittnesbörd om att så varit fallet, och seden att vid julen utbyta gåvor mellan högre och lägre stående i samhället höll sig långt ned i nyare tid. — Emellertid bör från denna form av julgåvor, som redan Tille utrett, skiljas julklappen i dess nu vanliga form som gåva till barnen. Här föreligger ett överflyttande av de välbekanta, i den katolska världen ännu vanliga gåvorna till barnen på Nikolausdagen (den 6 dec.). Såsom man härav kan vänta, har denna form av julgåvor utbildat sig i de protestantiska länderna efter reformationen som en medveten reaktion mot det katolska bruket.

Till den germanska julen knyta sig liksom till den romerska Kalendefesten en mängd omina. Det vore emellertid enligt förf. förhastat att, såsom vissa forskare gjort, därav draga den slutsatsen, att dessa helt enkelt övertagits från Kalendefesten. Många av dessa orakelformer äro inhemska och de ha från början icke tillhört någon bestämd fest, utan kunnat förekomma vid vilken som helst, då överhuvud vid festerna »makterna» äro starkare i rörelse än annars. Å andra sidan förekomma dock vissa till jultiden knutna omina, som verkligen härstamma från Kalendefesten. Dit hör den från Kal. jan. kända tron, att de handlingar som företagas och de händelser som möta en nyårsdagen äro förebådande för det kommande året. Denna tro kan följas från antiken upp till våra dagar. Hit höra emellertid framför allt de omina för det kommande året, som härflyta ur astrologiens läror: nyårsdagens betydelse som bestämmande för det kommande året genom sin egen beskaffenhet, sin plats bland veckodagarna osv. Även dessa omina kunna följas helt upp till vår tid.

En särskilt intressant utredning gör förf. med utgångspunkt från det bekanta nordiska bruket att julafton duka ett bord för själarna (genom senare kristen omtydning änglarna). Samma sed återfinnes i något olika former t. ex. i Schweiz, där man nyårsdagen gamla stilen lägger ett stycke bröd på bordet som offergåva åt »andarna», i Tyskland, där bordet dukas för Frau Perchte och hennes följe eller för skogsandarna (die Schrettelen).

vanskning av traditionen. Från år 1015—16 berättas (Ol. den hel. saga, Kria 1853, s. 49), huru Olov den helige vid julen gav skänker åt ett par av sina män. Vad beträffar de avgifter (in natura), som erlades till konungen under namn av *jólagjafir*, kan det anmärkas, att dessa enl. sagorna infördes av den danskfödde Sven Knutsson (1030—35) och åter avskaffades av Håkon Thoresfostre (c. 1093). Säkra vittnesbörd om brukets inträngande i Norden föreligga således först från 1000-talet. Hur pass utbredd seden var, låter sig näppeligen bedöma.

I Frankrike dukas bordet för några vänliga kvinnliga väsen, *les bonnes dames (dominæ, bonæ mulieres)*, men någon särskild dag för detta offer omtalas icke. Seden att ställa ett dukat bord för dessa väsen kan följas tillbaka till den äldre medeltiden. Otvivelaktigt återfinnas nämligen de franska *bonnes dames* t. ex. i de hos Bouchard omtalade »tre systrarna», kallade *Parcæ*, åt vilka offer av mat och dryck gjordes under nyårsnatten.

Utbredningsområdet för det nämnda bruket bevisar enligt förf., att det är att till sitt ursprung beteckna som keltiskt-germanskt, och då det i Frankrike kan härröra från de invandrade germanerna, snarast som germanskt. Det äldsta vittnesbördet förlägger bruket till nyårsnatten, och det är möjligt, att det härifrån överförts till julnatten. Ursprungligen är det emellertid enligt förf. icke bundet vid någon bestämd dag; till julen drogs det genom frändskapen med de vid denna fest vanliga gästabuden.

Om bruket sålunda visar sig som uteslutande keltiskt-germanskt, framställer sig den frågan, om det kan anknytas till någon keltisk-germansk heden kult. Förf. pekar här på de från en mängd inskrifter från den romerska kejsartiden bekanta skydds- och fruktbarhetsgudomligheter, som på dessa inskrifter uppträda under namnen *matrones, matres, matræ*. Väsenslikheten med de franska *bonnes dames*, vilkas förarinna är *Abundia Satia*, är påtaglig, och förf. anser dessa senare utan tvivel med full rätt såsom direkta avkomlingar av *matrones*. — I detta sammanhang berör förf. även det mångomskrivna feng. *»môdraniht, id est matrum nocte»* hos Beda, varmed åsyftas den 25 dec. såsom årets begynnelsedag. Med rätta finner förf. häri ett vittnesbörd om *matres* på engelskt område och avböjer andra tolkningar av detta ord än den redan av Beda givna.

Såsom förf:s framställning övertygande visar, låter sig sålunda utvecklingen av de germanska julbruken lika litet som den av den romerska Kalendefesten gripa under en enhetlig formel. I dessa julbruk, såsom de föreligga, ha sammanflutit festbruk från skilda håll: till det kristna julfirandet har slutit sig både bruk, som ursprungligen tillhört den romerska Kal. jan., och inhemska keltisk-germanska seder, som ursprungligen icke varit bundna vid denna högtid. Att de kommit att tillhöra julen, beror på den stora dragningskraft, som en stor kyrklig fest alltid utövar. I detta fall har dragningskraften förstärkts därigenom, att juldagen, nyårsdagen och tre konungars dag bildade en sammanhängande festperiod, inom vilken julen intog den förnämsta platsen.

Att den sålunda skildrade utvecklingen av julbruken i sina huvuddrag är riktig, därom känner sig anm. övertygad genom

den skarpa, klara och på ett omfattande material byggda framställningen. På en punkt känner han sig dock tveksam.

Förf. utgår ifrån att området för dyrkan i gammal tid av *matres* i stort sett sammanfaller med det, från vilket i senare tid bruket att duka ett bord för *bonnes dames*, de avlidnas andar osv. omtalas. I själva verket äro olikheterna dock ganska stora. Den nämnda dyrkan av *matres* är känd från Norditalien, Spanien, Gallien och Germanien väster om Rhen (från östra Rhenstranden äro blott ett fåtal inskrifter kända); detta pekar onekligen, såsom andra forskare framhållit, på rent keltiskt ursprung för denna kult. Det feng. *môdraniht* kan likaledes, såsom förf. själv anmärker, vara keltiskt. I detta keltiska område låter också kulten av *les bonnes dames* tvångslöst infoga sig. På nordiskt område, vars hedendom dock är ganska väl känd, äro *matres* okända; de kunna enligt anm:s övertygelse icke sökas vare sig i diserna eller nornorna. Å andra sidan tillhör seden att duka för »själarna», för Frau Perchte och hennes följe osv. uteslutande Tyskland och Norden, alltså rent germanskt område.

Förf. berör själv denna svårighet. Den sparsamma förekomsten av vittnesbörd om *matres* öster om Rhen vill han förklara genom dessa stammars lägre kultur och därigenom, att romarna tidigare drogo sig därifrån, men tillägger, att om dyrkan av matres ursprungligen vore keltisk, den dock tidigt spritt sig till germanerna, där den föreligger i de omtalade offren åt »andarna» osv. Enligt anm:s mening är emellertid frågan den, om icke det givna sakläget i stället förbjuder att direkt sammanställa den keltiska dyrkan av *matres* (och de härmed sammanhängande *bonnes dames*) med det germanska offerbruket. I Tyskland och Norden gäller offret huvudsakligen de avlidnas andar[1], enbart kvinnliga väsen är det här icke fråga om, karaktär av välsignelsebringande ha de icke. Väsensolikheten med de franska *bonnes dames* är i själva verket ganska stor. Såsom förf. också antager, skulle därför här föreligga en mycket djupgående omtydning av det ursprungliga bruket, en omtydning, som emellertid synes anm. mycket svår att förklara. Denna omtydning skulle väl då ha dragit med sig även den från Norden kända seden att bereda badstun och bädda sängarna för de avlidna julafton o. d. Detta förefaller föga troligt; tvärtom synas dylika bruk vittna om att kulten av de avlidna vid julen är en djupt rotfäst och sannolikt urgammal germansk sed.

Emellertid återstår ännu en fråga, kanske den för den nor-

[1] Även Frau Perchte är väl här ursprungligen att uppfatta som dödsgudinna, förarinna för de avlidnas själar.

diska religionshistorien viktigaste, i förf:s framställning. Hur kommer det sig, frågar han, att julfesten, som dock ej var den största kyrkliga högtiden, på germansk botten blev den mest populära av alla fester? Det vore förklarligt, om julen vore arvtagare av en hednisk fest, som inföll ungefär vid samma tid på året som den kristna julen. Existensen av en sådan fest har i senare tid förnekats i synnerhet av Tille och Bilfinger. Förf. hävdar i motsats till dessa, att en sådan hednisk fest funnits.

Beviset härför ligger redan i själva namnet *jul*. Detta ord, vars etymologi visserligen ännu icke är funnen, är, såsom förf. med övertygande skäl framhåller, utan allt tvivel ett gammalt germanskt ord.

Ordet har efter all sannolikhet betecknat en festperiod, som inföll någonstädes omkring det nuvarande årsskiftet. För det närmare bestämmandet av tidpunkten för och innehållet i denna hedniska fest äro källorna tyvärr mycket torftiga. Med stor skärpa har emellertid förf. utnyttjat dessa källor — av vilka de viktigaste äro det bekanta stället hos Snorre (Ynglingas. kap. 8) om de tre stora hedniska festerna, ett annat ställe hos Snorre (Hákonar saga góða kap. 13) om julfestens flyttning från midvinternatten till den kristna julens dag samt ett par ställen i Gulatingslagen —, på samma gång han besinningsfullt avhåller sig från att draga vidsträcktare konklusioner än källorna verkligen tillåta.

Huvudresultatet blir följande. Av de tre av Snorre omtalade festerna är höstfesten avgjort av hedniskt ursprung; det fanns ingen kristen fest vid den tiden på året, som kan ha givit upphovet till densamma. Att vårfesten skulle återspegla den kristna påsken — i och för sig osannolikt, då den enligt Snorre föll på en bestämd tidpunkt (mitten av april), under det att påsken växlade från år till år — omöjliggöres därigenom, att denna fest enligt Gulatingslagen icke funnits kvar under den äldsta kristna tiden. Vad så slutligen midvintersfesten, som det här gäller, beträffar, så är en fest för årsväxten mitt i vintern allt för egenartad för att kunna vara ett senare påfund. Även dennas hedniska ursprung är sålunda säkert. Slutsatsen av det hela blir, att en hednisk offerfest firats vid midvintertid, och att denna i tidig kristen tid kristnats och uppgått i den kristna julfesten.

Att julfesten varit allmänt germansk, blir sannolikt bland annat genom de av dess namn avledda månadsnamnen i got. och feng. Om dess innebörd ha vi ej annat vittnesbörd än Snorres uppgift, att den firats för god årsväxt. Snorres uppgift bestyrkes emellertid av Gulatingslagen, enligt vilken skålar vid

julen skulle drickas för (Kristus och) jungfru Maria *til árs oc til friðar*.

Prof. Nilssons skrift om julens förhistoria är ett synnerligen betydelsefullt arbete. Med stor lärdom förenar förf. en utomordentlig skarpblick och klarhet, en sund, oförvillad och i bästa mening originell uppfattning. Skriften är särskilt för den germanske filologen av det allra största intresse och kan icke förbigås av någon, som vill sätta sig in i dessa mångdiskuterade och svårlösta spörsmål.

Lund 1919.

Emil Olson.

Emil Olson: De appellativa substantivens bildning i fornsvenskan. Lund 1916. C. W. K. Gleerups förlag. XXXII + 603 s. Pris 12 kr.

Denne bogs omfang (hovedindholdet optager 560 sider) viser, hvor udtömmende behandlingen af det valgte æmne må være. Og gransker man bogen, bliver man ikke skuffet. Til omfanget svarer den grundighed, samvittighedsfuldhed og soberhed, hvormed hele stoffet er behandlet. Forf. viser tillige, at han er i besiddelse af udstrakt læsning vedrörende æmnet. Et utal af skrifter og afhandlinger både indenfor og udenfor Norden henvises der til. Jfr den lange fortegnelse over sådanne s. XI—XIX. Hele arbejdet er fremgået af universitetsforelæsninger 1913, men i det trykte arbejde er stoffet væsenlig forøget.

Forf. gör i nogle »inledande anmärkningar» (s. XXI—XXXII) rede for æmnet og behandlingen deraf. Formålet er, ytrer forf., at give en, såvidt materialet tillader det, fuldstændig oversigt over de midler, som den litterære fornsvenskan har til dannelse af appellative substantiver ved afledning, og redegörelsen er da nærmest tænkt som et grundlag for studier over den nysvenske orddannelse. Herefter følger en sammentrængt oversigt over æmnet.

Hele stoffet falder i 3 afdelinger: Betegnelser for levende væsner, Saglige konkreter, Abstrakter. Den første falder igen i personbetegnelser og dyrenavne. Heraf deles den første række igen i afledningsendelser for individuelle maskuliner, — for individuelle femininer, — individuelle personbetegnelser, anvendte både om mandlige og kvindelige væsner, — kollektive personbetegnelser. Dette kan gælde som en prøve på den helt igennem systematiske inddeling. Indenfor den enkelte række behandles

appellativerne efter stammeudlyd og endelser. Hver række indledes med en klar og kort oversigt over forholdene i de andre germanske sprog, hvorefter der i reglen — hvor sligt var på sin plads — følger en oversigt over tidligere behandling af det pågældende fænomen, hvorefter de i betragtning kommende oldsvenske apellativer følger. Da den etymologiske udredning her må spille en vigtig rolle, behandles hvert ord etymologisk. Dette er, som bekendt, et vanskeligt æmne. Men forf. viser netop her en udpræget sund sans og prisværdig forsigtighed, samt oftere selvstændighed. Det forstår sig af sig selv, at der her kan göres kritiske bemærkninger. Forf:s forklaring af *-nir* (s. 8—9) synes mig ikke helt tilfredsstillende (jfr min afhdl. i dette tidsskr. XXXV). Som eksempel på en forstandig behandling af enkeltheder kan jag henvise til forf:s træffende bemærkninger om ord som *drynr* osv. (s. 373 f.), ligeledes hans bemærkninger mod Erdmann om *īni*-ordene (s. 397 f.). Også skælner forf., såvidt jeg kan se, gennemgående meget rigtig mellem ældre og yngre lag af ord.

Hvad jeg i øvrigt har at bemærke, er kun spredte og lidet sigende kritiske anmærkninger, der egenlig helst skal vise, med hvilken interesse jeg har læst denne så instruktive og af så rigtig og sund metode bårne bog. Mine kritiske bemærkninger gælder da navnlig særlig den del, der falder indenfor mit eget område.

Forf. har naturligvis benyttet og ekscerperet de forhåndenværende ordbøger og jeg har ikke kunnet finde en eneste form, som han ikke kan belægge med henvisning til en ordbog. Men det er ikke altid pålideligt, hvad disse giver, og en kontrol er ofte ønskelig. Således opføres der et fem. *freistn* (efter Fritzner) s. 455. Ser vi nu efter, hvorledes det forholder sig hermed, findes der under dette ord kun pl. *freistnir* (fra Barl.), men dette hører uden tvivl til *freistni* (*īn*-st.); eksempler på sådan pl. er ellers ikke ukendte; et *freistn* er således unødvendigt. Et *gæzla* (af *góðr*) anføres efter samme kilde 495; men dette beror åbenbart, hvor det findes, på en simpel skrivefejl, hvis kilde er åbenbar; i parallelteksten står det rigtige ord *gæzka*. Et *brjóti* (s. 10) findes heller ikke, men kun som skrivefejl (dittografisk fejl i R af SnE). Et *ǫldungr* = furste (s. 28) må vist udgå; ordet betyder en gammel okse i det bekendte Njála-sted; og det benyttedes til at oversætte *senex* (*ǫldunga sveit* = senatus), men 'fyrste' betød det ikke derfor. Jeg tror heller ikke på noget *ǫld* = *ǫldr*; det findes, så vidt ses kan, kun i gen. pl. *ǫlda*; jeg mener, at der her er et *r* udeladt, men derfor må man vel opstille et *ǫldr* som nom.

Ordet *kella* burde vel næppe være nævnt s. 65, da det er temlig ung kæleform for *kerling*.

Forf. anfører oftere »nyislandske» ord, i reglen rigtigt således som man nu engang plejer at skælne mellem old- og nyislandsk. Men atter her kan forf. henvise til kilder. Denne skælnen er dog ofte en mislig sag. Således når *fløt* fem. betegnes som nyisl.; men ordet er utvivlsomt gammelt; ikke at tale om at det findes i gamle isl. stednavne, men det findes også i norsk. *Varnagli* betegnes også således (s. 216), måske ved et öjebliks fejltagelse; det findes jo i et vers i Hrólfss. *rumpr* opføres (s. 213) som nyisl., men ordet har aldrig været islandsk, selv om det måske har været brugt i daniserende stil, men det findes i BH. På den anden side er *fangi* et ungt ord (låneord), der næppe fortjænte betegnelsen »fvn». Et par fejl i könsangivelsen er *Hildisvíni* n. f. masc. (s. 92) og *drífandi* m. f. fem. (s. 260; det er navn på solen og er da uden tvivl fem.). For at tage alt med skal jeg endelig nævne former som *streyja* (s. 147), der blot er en konstrueret form, og *snerja* (s. 240), en form jeg ikke kender.

Et par andre småting: *riða* har vel aldrig haft *h* i forlyd (s. 404), og *kaldahlátr* (s. 416) opfatter jeg ikke som sammensat med et subst. *kaldi*, men med adjektivet (jfr *Breiðafjǫrðr* og mange denslags ord).

Skulde *snæða* og *snæðingr* virkelig være låneord fra engelsk (s. 259)? Man har dog både *snáð* og *snæði*; hvorledes er de at forklare?

Hvad endelsen *-ari(r)* angår, lærer forf. på gængs vis, at denne endelse er lånt fra latin. Jeg erkender hvad der taler herfor, men jeg kan aldrig undertrykke en tvivl om berettigelsen af denne antagelse. Jeg vil ikke her komme nærmere ind på sagen, men blot i al beskedenhed henstille den til en fornyet overvejelse. Også den sædvanlige sammenstilling *skógr* — *skagi* nærer jeg en stille tvivl om.

Endelig skal jeg blot bemærke, at fra et »fvn.» standpunkt er det uden tvivl rigtigere at opstille *dalr* og *garðr* som *a*-st. og ikke som *i*-st. (s. 284, 286).

Jeg skal ikke trætte læseren med flere småting. Jeg slutter med at anbefale denne fortræffelige bog til alle studiefæller. Det er en bog, som man hyppig tyr til og som man altid har glæde af på grund af dens ovf. frembævede udmærkede egenskaber.

Finnur Jónsson.

Bruce Dickins, Runic and Heroic Poems, Cambridge 1915.

De båda klasser av forngermanska dikter, som förf. utgivit tillsammans i denna bok, hava ju ej annat gemensamt än att båda utgöra föremål för germanistens studium, skilja sig däremot, som förf. framhåller, vida till det litterära värdet, i det rundikterna äro torra minnesverser, hjältedikterna däremot utgöra blomman av den forngermanska poesien. De upptagna rundikterna äro de anglosaxiska, norska och isländska runsångerna, hjältedikterna äro de anglosaxiska Waldhere, Finn, Deor och den fornhögtyska Hildebrandslied, och förf. åsyftar att giva en sund konservativ text med all nödig apparat till de olika dikterna, nämligen inledning, översättning, bibliografi samt textkritiska och förklarande anmärkningar, alltså tillsammans en värdefull hjälpreda för den studerande. Den isländska runsången och Hildebrandslied hava aldrig förut utgivits i England, de övriga blott i svårtillgängliga texter utom Finn, som utgivits som ett bihang i Wyatt och Chambers, Beowulf with the Finnsburg Fragment, Cambridge 1914. Att medtaga den viktiga hjältedikten Widsið har enligt förf. blivit överflödigt genom dess utgivande av R. W. Chambers, Cambridge 1912.

I den norska och isl. runsången äga långa vokaler kvantitetsbeteckning, i de ags. och fht. texterna saknas sådan. En del tryckfel av icke engelska namn och boktitlar finnas i bibliografierna, och i Jællinge-inskriften s. 4 står **þansi** för **þausi**, **karþa** för **karþi**.

Inledningen till rundikterna meddelar först avbildning av runraderna. Runformerna »from the earliest inscriptions» äro hämtade från skilda håll, i **r** gå bistavarne in till stavens mitt, vilket aldrig är fallet. Den ags. runraden återges dels efter runesången, dels efter Salzburg cod. 140, den yngre nordiska dels efter Jællinge-stenen, dock med bistaven i **r** oriktigt indragen till stavens mitt, varjämte också borde hava anmärkts, att ordningsföljden **ml** då förvisso råder, dels efter runesångerna. Brakteaten från Grumpan i Västergötland, som är avbildad i Fornvännen 1911, s. 242, hade förtjänat anföras, då sista ätten i dess urnordiska runrad är: **tbemlʀod** och alltså bildar en övergång till de yngre runorna, i det **R** intagit platsen för den försvunna **ng**-runan efter **l**. Även Grumpan-brakteaten visar ordningen **od**, varemot förf. upptagit följden **do** efter Kylver-stenen; jag vill

då påpeka, att den jämförelse, jag i Östergötlands runinskr. s. 172 anställt mellan Vadstena-brakteaten och dess duplett, visat, att ordningsföljden **od** där finnes i behåll och väl alltså bör anses som den urnordiska runradens normala. I avs. på runornas härkomst är förf. mest böjd att ansluta sig till O. v. Friesens uppfattning, att runraden härleder sig från en blandning av grekiska och latinska alfabeten, de äldsta urnordiska inskrifterna anser han gå tillbaka åtminstone till 300-talet. Då förf. anför guldhornets runinskrift som exempel på att dess urnordiska är primitivare än Wulfilas gotiska och därvid begagnar *z* för *R*, så är detta att driva primitiviteten för långt. Att de urnord. runinskrifterna äga *R* och icke *z*, framgår ju med visshet av **aftеR** Tune, vars **R** uppstått av äldre **r** och först kunnat göra det, sedan *z* blivit *R*.

Åt de engelska runinskrifterna ägnar förf. naturligtvis särskild uppmärksamhet, anser otvivelaktigt, att anglosaxarne vid landets erövring på 400-talet medförde kunskap om runorna, nämner bland de fåtaliga runurkunderna från de två första århundradena efter erövringen ett guldmynt, som utgör en härmning av en solidus av Honorius, »the **skanomodu**-coin» s. 14, not 16, och ett beslag på en svärdsskida från Chessel Down på Wight samt silvermynt, som präglats av konung **Æþil(i)ræd** av Mercia (650—704) och **Pada**, möjligen hans broder Peada, troligare hans fader Penda † 655, samt Franks Casket c. 700. Av minnesstenar härröra de äldsta från 600-talet, de yngsta visa former, som antyda mitten av 800-talet. Den siste konung, vars namn är skrivet med runor på hans mynt, är Beonna av Östangeln c. 750, därefter förekommer blott då och då en runa utom i myntmästarnas namn, som finnas skrivna med runor ännu under kg. Eanred av Northumberland 809—841. Det praktiska bruket av de ags. runorna överlevde alltså icke den danska invasionen 866; senare handskrifters runalfabet äro att betrakta som antikvariska kuriositeter. Thames-knivens runrad nämnes icke här men s. 15, not. Även för runornas utveckling och förekomst i Norden ges en kort redogörelse.

Åt den ags. runsångens gåtor har förf. givit all den belysning, som han funnit tillgänglig, men den räcker tyvärr icke att klara allt dunkel. I strofen om *os* synes mig rimparet 3 mindre gynnsamt vare sig för identifikationen med lat. *os* 'mun', som förf. finner sannolikast, eller för tydningen 'asagud', Oden, som Grienberger, Arkiv XIV, s. 112 bestämmer sig för. Svårigheten i strofen om *rād* beror på den felaktiga tolkningen av *on recyde* som 'hemma', det betyder fastmer 'hemåt', jfr hos Grein, Sprachschatz s. 331 bruket av *on* med dat. eller instr., »wo wir *an, in,*

auf c. acc. setzen», vilket jag påpekat i mina uppsatser Runologiska spörsmål s. 73 i Månadsbladet V, 1886, s. 1 ff., 49 ff., vilka också synas hava undgått övriga runforskare, i det åtskilliga av mina antaganden senare hava gjorts och framställts av v. Grienberger och Sievers, och måhända kan även ett och annat av min övriga framställning vara värt att beakta. Med denna tolkning: »Ritt är hemåt för varje man ljuv och kraftig» etc. överensstämmer strofen nära med motsvarande uti den isl. runsångens två första rader, dess tredje åter innehåller samma tanke som strofens första rad i den norska runsången. Det frågetecken, varmed förf. ersätter tydningen av *rād* 'riding', synes alltså kunna försvinna, kanske ock vid *ear*, däremot böra stå kvar vid *peorđ, eolhx secc, tir, yr, iar* och tillsättas vid *eoh*.

I fråga om det norska (no.) och det isländska (isl.) runkvädet synas här och där skäl finnas till en från förf. skiljaktig uppfattning. Förf. tyckes ej hava uppmärksammat Hj. Lindroths Studier över de nordiska dikterna om runornas namn i Ark. f. nord. fil. XXIX (1913), som innehåller en del nytt material för bedömandet av runsångernas text och tydning; förf:s huvudkällor äro Småstykker 1, 4 och Wimmer, Die Runenschrift s. 275 ff. Att undersöka, huruvida förf. riktigt gjort valet mellan de i hans källor gjorda olika förslagen till läsning av vissa svårare ställen, skulle föra mig för långt, än mer att pröva de förslag till annan uppfattning, som Lindroth gjort på grund av sitt nya material, av vars framställning för övrigt framgår, att sidoordnade lydelser varit gängse. Jag vill inskränka mig att anmärka ett par ställen, där förf. synes mig icke fullt exakt översätta den text, som han nu bestämt sig för. Så kan väl redan sägas vara fallet med No. 6, 2 *bǫl gǫrver nán fǫlvan* 'death makes a corpse pale', då väl *bǫl* icke kan betyda 'death' men efter sammanhanget det onda, som är dess orsak. No. 11, 2 *lúti ek helgum dóme* kan icke betyda 'I bow to the divine decree' utan såsom Kålund översatt: 'Jeg böjer mig for det hellige', jfr *heilagr dómr krossins, helgir dómar* 'relics'. Uti No. 15 *Lǫgr er, fællr ór fjalle foss* 'A waterfall is a River which falls from a mountain-side' bör 'A waterfall' utbytas mot 'Water', jfr Kålund. No. 16, 2: *vænt er, er brennr, at sviđa* 'it is wont to crackle when it burns' måste betecknas som oriktigt, adj. *vænn* betyder 'likely, to be expected', både B. Olsen, Bugge och Wimmer läsa *svíđa* 'to singe, burn; to smart, of a wound, burn'; troligen är betydelsen 'svida' åsyftad, icke 'sveda', jfr *svíđr sárt brendr* Oxf. Uti isl. 15, 3 är i *glömmungr* *-r* fel för *-a*, 9, 4 skrives *jöfurr* som annars i den isl. dikten, 4, 2 *jǫfurr*, No. 6, 2 står *gǫrver*, varemot Kålund och Wimmer hava *gørver*.

Som bihang följer Abecedarium Nordmannicum dock utan översättning; hänvisning hade även bort göras till Grienberger, Die nord. namenreihen s. 107 f. i Ark. f. nord. fil. XIV, vilken avhandling ock bort åberopas bland de nordiska runsångernas litteratur.

Hjältedikternas behandling synes i allo tillfredsställande. Dikterna föregås av inledningar, som redogöra för dikternas fynd, innehåll och ämnets förekomst i fornlitteraturen samt bibliografi, till Hildebrandslied gives även en redogörelse för dess dialektiska egendomligheter, i noter under texten finnes som vid runsångerna kommentar med språkliga och sakliga förklaringar. Åtskilliga svåra ställen finnas, vid vars tolkning förf. anför andras mening, förklarar sig böjd för en av dem eller föreslår någon ny förklaring. En tilltalande sådan synes det vara att fatta *banhelm* Finn 32 som 'helm decorated with bones', varför bl. a. hjälmarna på bronserna från Torslunda anföras. Vid *geapneb* Waldhere B 19 har förf. utelämnat Greins gissning *geap-web* 'von geräumigem Gewebe', som dock är ganska tilltalande för en brynja, helst gjorda översättningar »well-arched», »crooked-nibbed» medgivas vara föga passande; förf. tänker på en sådan pansarskjorta med bröstplåtar, som anträffats i Torsbjerg mosse. I noten till Deor 19 angives oriktigt, att det var en staty av Marcus Aurelius i Ravenna, som av barbarerna ansågs föreställa Teoderik och som av Karl den store flyttades till Aachen; Agnellus 839 uppger, att statyn sades vara avsedd för kejsar Zeno. Flyttningen företogs icke 809, som förf. säger, utan 801[1]. Misstaget beror på sammanblandning med att Bugge, Rök II, 22 f. antog Rök-stenens strof syfta på ryttarstatyn av Marcus Aurelius i Rom.

Det svåra stället *W[et]tu irmingot* Hild. 30 har behandlats av E. Wadstein, Eine altheidnische Bestätigungsformel im Hildebrandsliede i Minnesskrift utg. af Filologiska samfundet i Göteborg 1910, som ånyo granskat handskriften och läst *wttu*, vari han överensstämmer med bröderna Grimm och Lachmann, som iakttogo stället, innan det fördunklats av kemiska reagenser. Wadstein supplerar *w ttu* till *wittū*, och översätter *wittun irmingot* »Die gewaltigen Götter bezeugen» i plur., en återstod av hedniskt uttryckssätt, liksom de av Läffler, Ant. tidskr. f. Sverige V, 149 ff. behandlade fsv. edsformulären. Intet hindrar heller, att som plur. uppfatta *waltant got* 49.

Det kan ifrågasättas, om icke ett rikhaltigt glossar bättre än en översättning skulle hava tjänat den studerande, som dock har

[1] Se härom Brate, Rökstenen och Teoderikstatyn i Aachen s. 75 i Eranos XV, 1916 och Ögl. runinskr. nr. 138 Rök.

skäl att vara tacksam även för den undervisning, som givits i arbetets nuvarande skick.

Stockholm den 9 jan. 1917.

Erik Brate.

Not vid korr. I en sorgfällig och skarpsinnig undersökning har F. Kluge, i PB Beitr. 43 (1918), s. 500 ff. flyttat hemorten för Hildebrandslied från Fulda till Trier och i en upplaga med översättning, Hildebrandslied Ludwigslied und Merseburger Zaubersprüche i Deutschkundliche Bücherei (1919), givit ny belysning åt hela dikten och enskilda ställen därav.

Jfr nu E. Wadstein, Die Sprachform des Hildebrandsliedes i Minnesskrift utg. av Fil. Samf. i Göteborg 1920, s. 154 ff., som anser diktens original vara »hochdeutsch», men dess föreliggande språkform »ostniederfränkisch».

Meddelande.

Från och med detta band inträder docenten Johs. Brøndum-Nielsen i tidskriftens redaktion efter professor Ludvig Wimmer.

Bidrag till eddatolkningen.

(Jfr Arkiv 35, 22—29.)

8. *Harðr reis á kné*
hafra dróttinn,
færðisk allra
í ásmegin Hým. 31.

Huruvida en förändring från sittande till knäböjande ställning kan anjes jenom uttrycket *reis á kné*, beror naturligtvis på hur högt eller lågt man sitter. Tor, som strax efter ankomsten till jättens boning suttit och kurat bakom en pelare, torde icke efter fisketuren hava placerats vare sig i ett högsäte eller på en modärn skrivstol. Den, som sitter på en pall eller rent av på golvet, kan jivetvis lika väl som den, som ligger, resa sig upp på knä. A. Åkerbloms långa utläggning i Arkiv 36, 50 f. är härmed satt i sin rätta belysning.

När den fornengelska sagans starkaste man utförde sitt kraftprov i kungens sal, reste han sig upp i halvliggande ställning, i det han *wið earm ʒesæt* (Beow. 749), dvs. stödde sig på armbågen (realt noggrannare: lät överkroppens tyngd vila på underarmen). Grein-Köhler (i motsats mot Bosworth-Toller o. a.) jiva en oriktig förklaring: 'den Kopf mit der Hand stützend'. Alldeles som om Vinges Loke, hotad av etterdropparna, skulle intaga samma lugnt begrundande ställning som Correggios Magdalena! Oriktig är också Halls översättning: 'came down on his (dvs. motståndarens) arm'. Uttrycket återfinnes för övrigt i Christ und Satan 432 (*wið earm ʒesæt, hleonade wið handa*) uti ett absolut entydigt sammanhang.

9. *varkat ek heima,*
þá er þér heitit var,
at sá einn, er gjǫf er með goðum Alv. 4.

I det fe. *nis nan, þæt nyte*, ejentl. 'det finns ingen sådan, att han icke vet', är *þæt* konjunktion; relativet heter *se*. I det

ne. *there is none that does not know*, 'det finns ingen, som icke vet', är *that* relativpronomen. Den lat. satsen *nemo est, quin sciat* svarar både mot ett eng. *there is none but knows*, ejentl. 'det finns ingen, utan att han vet', och mot ett eng. *there is none who does not know*. Oscillering mellan de båda grammatiska kategorierna 'konjunktion' och 'pronomen' förekommer också vid isl. *ok*, *sem*, mht. *so*, *unde*, me. *and*, *as*, *but* osv. Likaledes vid isl. *at*. Háv. 77 belyser övergången: *ek veit einn, at aldri deyr*. I Oddgr. 25 har övergången skett: *leyndu því, at hon vita skyldi*[1]. I nordengelskan är sådant bruk av *at* rätt vanligt: *me* .. *at*, 'mig .. som', *alle men* .. *at felle*, 'alla människor, som föllo' (E. A. Kock Engl. Rel. Pron. § 136). Det är tänkbart, att samma användning föreligger i den anförda versen ur Alvíssmál: *at sá einn* [*er*], 'som ensam [är] den'. Utelämningen av *er* framför *er* .. *er* skulle synas naturlig nog. Översättningen bleve:

'Då löftet gavs åt dig, var jag ej hemma,
som ibland gudarna är ensam den,
hos vilken gåvan (gåvorätten) finns'.

10. *kalla dvergar Dvalins leika* Alv. 16.

Det ord, som tidigare Fritzner, Gering, Finnur Jónsson, Brate o. a. sökt att tolka resp. utdömt såsom felaktigt, och som nu senast också Axel Åkerblom i Arkiv 36, 52 ff. sysselsatt sig med, synes mig enkelt nog. Verbet *leika* betyder bland annat: a) 'leka', 'spielen', b) 'driva sitt spel (med)', 'mitspielen', 'gå illa åt', 'ansätta', 'snärja' osv. Jag finner det därför helt naturligt, att om det neutrala substantivet *leika* kan beteckna a) ett föremål, som användes till lek, dvs. 'leksak', det också skall kunna beteckna b) ett föremål, som användes till snärjande o. d., dvs. 'snara', 'fälla' osv. Det logiska förhållandet mellan jenitiven och huvudordet i *barns leika* (a) och *Dvalins leika* (b) svarar då mot förhållandet mellan sammansättningslederna i *Jägergarn* och *Vogelgarn*.

[1] Gering är osäker om Háv. 77 just på grund av övergångsstadiet. Finnur Jónsson uppför båda fallen under 'conj.'

11. *þunnu hljóði þegir* Hv. 7,

'tiger och lyssnar noga'. Finnur Jónssons förklaring (*hljóð* i den annars icke uppvisade konkreta betydelsen 'öra') anser jag för förfelad. Likartade med det abstrakta *þunnt hljóð* äro i latinet och fornengelskan förbindelserna *tenuis sensus*, *þynne andȝyt*, 'delicate sense', 'fin (noggrann) uppfattning'.

12. *Meðalsnotr*
skyli manna hverr,
æva til snotr sé;
þeim er fyrða
fegrst at lifa,
er vel mart vitu Hv. 54.

Ehuru *vita vel mart* i allmänhet betyder 'veta ganska mycket', 'ha ett gott kunskapsförråd', har uttrycket här icke denna innebörd. Ej heller betyder det (med *vel* fört till verbet): 'väl veta mycket', 'känna till mycket på ett förträffligt sätt' (Brate, Gering). B. M. Ólsen i Arkiv 31, 66 f. räknade med att en negation blivit utelämnad och att *vel* skulle betyda 'alltför'. Enligt min mening står *vel* i bestämt motsatsförhållande till *til*.

I förbindelser av typen *man bör hålla sig väl varm* betyder *väl* unjefär 'ordentligt', 'riktigt'. Men i 'riktigt' ligger tillika uteslutandet av övermått. I fråga om vad en person vet eller bör veta, stannar *eigi mart* under det önskvärda måttet; och mot okunnigheten och dumheten föra de nordiska gnomerna obarmhärtigt krig. *Til mart* medför grubbel och tungsinthet. Lyckligast bland människor leva de, som veta *vel mart*, hava ett väl avpassat kvantum av vetande, veta lagom mycket!

13. *Betra er lifðum*
en sé ólifðum,
ey getr kvikr kú;
eld sá ek upp brenna
auðgum manni fyrir,
en úti var dauðr fyr durum Hv. 70.

Det mer än en gång framställda förslaget att tolka *dauðr* såsom 'döden' synes mig oantagligt. Enligt min mening är mot-

satsställningen mellan *kvikr* och *dauðr* i denna strof densamma som mellan *til* och *vel* i den nyss anförda, och tankegången är denna: så länge det finns liv, finns det hopp; den fattige kan förkovra sig; han kan en gång, såsom rik och lycklig, se den muntra brasan flamma upp framför sig; men den döde ligger därute i mörkret och kölden[1].

14. Axel Åkerblom återvänder i Arkiv 36, 62—65 till Hv. 77. Jag har samvetsgrannt prövat, om jag kan få fram någonting positivt ur hans inlägg. Men det är mig icke möjligt.

a) På sid. 62 förklarar Åkerblom, att vad jag benämner fakta, i själva verket endast är teori. Detta är icke fallet. Att det got. *doms* betyder 'berömmelse', att det fht. *tuom* betyder 'berömmelse' och 'stordåd', att det fris. *dom* avser pomp och ståt, att det forneng. *dom* betyder 'berömmelse', 'ära', att både de engelska och de nordiska gnomerna betona motsatsförhållandet mellan förjängligt gods och bestående *dóm*, att det engelska *dóm* just i detta sammanhang betyder 'berömmelse', att *orðstírr* betyder 'lovord', 'beröm', 'ära', och att Havamals *dómr* står parallellt just med detta *orðstírr* — allt detta är fakta, icke teori. 'Teorien' är endast den slutsats, jag drar av de nämnda faktiska premisserna.

b) I noten på samma sida heter det: 'Muntligen har redan vid teoriens första framställande i Filologiska sällskapet i Lund mot denna av prof. Emil Olson gjorts en anmärkning, vilken, så vitt jag vet, ej har blivit vederlagd: om *dómr* betyder ära, är det svårt att tänka sig, hur uttrycket *dómr um dauðan* skulle vara konstruerat'. Uttrycket i fråga betyder 'lovet över död man' (tryckt med spärrad stil på 177:nde sidan av arkivets 33:dje band), och konstruktionen är precis densamma som i *lof um konung* (jfr nedan mom. *j*). Konstruktionen icke blott är densamma, utan måste väntas vara densamma, vare sig *dómr* är ett omdöme i allmänhet (Åkerblom och de andra) eller ett fördelaktigt omdöme (E. Kock). Prepositionen i *rykte för mod* ändras icke, om man för *mod* insätter *feghet*. Och prepositionen i 800-talets norska (*dómr um*) är icke beroende av ett illa valt översättningsord i 1900-talets svenska!

[1] Andra motsättningar i Havamalsstrofer påpekas av Hjelmqvist i en recension, Arkiv 22, 376 (1906). Där förordas samma uttolkning av *kuðr* (motsats till *dælskr*), som jag senare (1918) betecknat som den uppenbarligen riktiga. Finnur Jónsson (1913—16) fasthåller vid textförvanskningen.

Detta gäller Axel Åkerblom. Professor Olson har bemyndigat mig att förklara, att han icke vidhåller sitt under diskussionen i Filologiska sällskapet i förbigående fällda yttrande.

c) Slutet av samma sida jer uttryck åt följande tanke: 'E. Kock förutsätter som en möjlighet, att skalden skulle hava helt saknat förståelse för det fäderneärvda *dómr um dauđan*. Ståndpunkten är sålunda här vitt skild från den ursprungliga'. Visst icke. Mitt tidigare uttalande lyder: 'Kanske hade man vid den tid, då Havamal nedskrevs, icke mera känslan för det nedärvda allittererande uttryckets verkliga innebörd'.

d) På sid. 63 urgeras satsen: 'det fanns, tvärtemot vad E. Kock påstår, en *orđstírr*, som icke var berömmande'. Bevis: '*Mǫkkurkalfi fell viđ lítinn orđstírr*, dvs. M. föll med vanära'. Logiken är underbar. Låt oss då lika järna komma överens om att *trevnad* även kan betyda 'vantrevnad', därför att kalla och ödsliga rum skänka liten trevnad, eller att *förstånd* även kan betyda 'oförstånd', därför att en person yttrar sig med litet förstånd.

e) Såsom 'belysande' anföres, att ordet *heill* (i *illt heill* osv.) betyder 'lycka', 'löfte, varsel om lycka'. Fritzners översättning av ordet är för den klassiska isländskans vidkommande oriktig. *Heill* hade nedsjunkit till en vox media. Gering har det riktiga 'Vorzeichen', Finnur Jónsson det likaledes riktiga och absolut tydliga 'varsel (godt eller ondt)'. Man kan jämföra, hur det svenska *hälsning* på liknande sätt blivit en vox media: en hälsning kan vara den varmaste lyckönskan; den kan också vara raka motsatsen. I *lítinn orđstírr*, *liten trevnad*, *skral rikedom* osv. hava substantiven kvar sin fulla positiva halt; först i och med adjektiven inträder det negativa (inskränkande) momentet. I *illt heill*, *ovänlig hälsning*, *dåligt rykte* osv. äro substantiven själva till sin halt obestämda (voces mediæ); adjektiven anjiva halten. Att fnord. *heill* på ett tidigare stadium haft den av Fritzner anjivna betydelsen, har naturligtvis ingenting med saken att skaffa.

f) På samma sida 63 heter det vidare: 'E. Kock anför ett citat ur den fe. dikten om Salomo och Saturnus. För att man skulle få styrkan av analogiens beviskraft fastslagen, krävdes en genomgående jämförelse mellan fe. och fnord. språk i avseende på ordabetydelse och stilvanor, och en sådan saknas ännu'. Även bortsett från det förolyckade 'styrkan av kraften', måste satsen underkännas. En jenomgående jämförelse, en jämförelse av

alla ordbetydelser och stilvanor kräves icke för det fulla klarjörandet av vissa ordbetydelser och stilvanor. Åkerblom talar ju själv om 'de välkända företeelser i uttryckssätt, varom E. Kock erinrar'. Det finns sålunda även enligt Åkerblom 'företeelser i uttryckssätt', som äro 'välkända' trots saknaden av den 'jenomgående jämförelsen'. Lika välkända, som sålunda ifrågavarande företeelser synas vara för oss båda, lika välkända äro en hel del andra för mig. Mina samlingar innehålla åtskilliga tiotusental excerpter ur den nordiska och västjermanska litteraturen. I brist på egen erfarenhet inom områden, som behärskas av andra, bör man, även om man med fog avhåller sig från blind auktoritetstro, likaledes avhålla sig från en på den egna begränsningen uppbygd kritik.

g) Första stycket på sid. 64 beror på ett missförstånd. Det är innebörden av *hvern*, icke av *dômr*, som på det åsyftade stället diskuteras. Sätt järna in i st. f. *dômr* och 'ära' vilket rimligt substantiv som hälst!

h) Den norske skaldens förhållande till det fäderneärvda uttrycket behandlas omijen (jfr mom. *c*) på mitten av sid. 64. Åkerblom finner min tankegång överraskande. Är det då så svårt att förstå, att om en nutida tysk omnämner 'Freidanks Bescheidenheit' utan att riktigt känna till, vilken innebörd ordet *bescheidenheit* hade på den tid, då dikten tillkom, men också utan att infoga ordet i något nytt sammanhang, sålunda utan att på något vis röja sin okunnighet, sagda ord, trots grumligheten i den citerandes järna, fortfarande betyder 'insikt', icke 'anspråkslöshet'?

i) Slutligen upptages frågan angående 'nordbons tankar om vanäran och döden'. Åkerblom yttrar: 'E. Kock synes nästan mena, att det för nordbon var likjiltigt, om han efterlämnade ett vanärat namn, blott han undgick vanäran, medan han levde'. Vad jag sagt, är detta: 'vanäran såsom bestående straff efter döden är främmande för fornjermansk åskådning'. Och jag vidhåller det, tills motsatsen blivit bevisad. Om det däremot av något för mig obekant eller av mig icke vederbörligen uppmärksammat textställe framgår, att det såsom motstycke till fornjermanens *orđstírr deyr aldrigi, aldri deyr dômr um dauđan, þitt nafn mun uppi vera, međun ǫld lifir* osv. finns något **úsæmd deyr aldrigi*, **aldri deyr svívirđing liđins*, **sceal a libban edwit æfter eorle* eller något dylikt, så är jag naturligtvis jenast färdig att erkänna vanära och ära såsom lika långlivade, åtminstone enligt dens tanke, som fällt yttrandet. — Åkerbloms utläggning av 'Bättre dö än leva med skam' är ju alldeles självklar. Vem har menat något annat? Den, som slår upp Beowulf-stället, finner, att den fe. texten lyder *Deađ biđ sella þonne edwitlif* och sålunda icke kan tolkas mer än på ett sätt!

Härmed är diskussionen med Åkerblom från min sida avslutad. Jag vill nu dels egna några ord åt ett syntaktiskt spörsmål, som framkommit vid muntlig överläggning om uttrycket *dómr um* (mom. *j*), dels uttala min mening om ett annat fnord. textställe, som också innehåller ordet *dómr*, och som av Finnur Jónsson betecknas såsom 'uforståeligt' (mom. *k*).

j) I Egilssagans *yrkja lof um Eirík konung* har prepositionen *um* antagits bero uteslutande på verbet *yrkja*; jfr *yrkja níð um e:n*, *yrkja háðung um e:n*, *yrkja mansǫng um konu*, *yrkja lof um mik* osv. Så vitt jag förstår, förhåller sig saken så, att prepositionen beror på hela den av verbum faciendi och dess objekt bildade frasen, och att prepositionen kvarstår (eller åtminstone kan kvarstå) oförändrad, även om verbum faciendi bortfaller. Jfr sv. *uttala ett omdöme om någon*, *hålla ett lovtal över någon*, *skriva ett brev till någon*, *åstadkomma en ändring i något;* utan verb: *ett omdöme om någon*, *ett lovtal över någon*, *ett brev till någon*, *en ändring i något* osv.; med ett nytt verb (av annan art, sålunda icke verbum faciendi): *läsa ett omdöme om någon*, *ojilla ett lovtal över någon* osv.

k) I en visa, där Glum skildrar sin dröm om en sammandrabbning med Torarin, förekommer den parentetiska satsen

þat sák dôms i draumi

med hittills oförklarad innebörd. I fornhögtyskan hade *tuom* ofta betydelsen 'rühmliche Handlung', 'Grosstat', 'stordåd', 'bragd' (jfr ovan mom. *a*). Så säger t. ex. Otfrid om martyrerna, att de

ni datun sulih duam
thuruh theheinan worultruam,

dvs. icke ledo jältedöden för någon värdslig äras skull. Den isländske skalden behövde ett ord, som bildade på en gång allitteration och halvassonans med *draumi*. Det fanns icke mycket att välja på. Så fick det utdöende *dóms* passera:

'det dådet såg jag i min dröm'.

15. *Þat kann ek it tíunda,*
ef ek sé túnriður
leika lopti á:
ek svá vinnk,
at þeir villir fara
sinna heim hama,
sinna heim huga Hv. 155.

Tre lärde, Finnur Jónsson (under **heimhamr* och **heimhugr*), Läffler och B. M. Ólsen (Arkiv 32, 71—113) framställa tre olika meningar om de tre sista radernas innebörd: 1. 'at de icke finde tilbage til sin ham i hjemmet'; 2. 'att dessa förvillade varelser fara hem till sina hamnar, hem till sina själar'; 3. 'at de forvilder sig hjem fra deres hamme, hjem fra deres onde anslag'. Uppenbarligen måste minst två av dessa tolkningar vara oriktiga. Jag tror, att de äro oriktiga alla tre.

Saken är, att Egilssons uppfattning fortfarande synes mig vara den enda naturliga: 'ut domum redeant (redire cogantur), aberrantes a suis formis (adscitis), a suis desideriis'. Den skiljer sig från Ólsens långt mera än Ó. själv höll före (Arkiv 32, 83). Hemfärden är icke tänkt som en 'forvildelse', utan såsom den nödtvungna följden av ett föregående missöde med hamnarna. Då valkyriorna i Vǫlundarkviða varit oförsiktiga nog att lägga ifrån sig sina svanhamnar så, att de tre jägarne kunde snappa dem åt sig, måste de följa männen hem. Om de i Havamals-strofen avsedda luftfararne jenom trollsångens makt lade av sig sina hamnar och sedan icke hittade till dem igen, var det eo ipso slut med deras luftfärder och hela deras fördärvliga diktan och traktan — alldeles som det jenom de andra besvärjelserna kunde jöras slut på sårande och strid och hat, på brand och bojors makt. Med *hama* och *huga* (konkret + abstrakt) jfr *vapn* och *vilir* i str. 148.

Till frågan om *tunriður* . . *þeir* (Arkiv 32, 76 ff.) fogar jag den anmärkningen, att maskulinum använt om ett demoniskt väsen oberoende både av det naturliga och av det grammatiska könet förekommer i Beowulfs-kvädet, där *he* och *se* (växlande med *heo* och *seo*) användas om Grendels mor.

16. *Mælt hafđak þat*
í munarheimi,
þá er mér Helgi
hringa valdi:
myndigak osv. H. Hj. 42.

skelfrat meyju
muntún hugar Herv. (ed. Bugge) str. 16.

Bugge: '*muntún hugar*, det Tun, hvor Sjælens Attraa har sit Sæde'. Finnur Jónsson: 'sindets attrås tun; *hugar* er overflødigt'. Visst icke. Den av Bugge citerade och av båda de lärde förkastade tolkningen 'jucunda animi area' är den riktiga; Egilsson har även här (jfr nr 3 och nr 15) träffat det rätta. Det nord. *mun-* betecknar i sammansättningar dels 'sinnes-', t. ex. *munstrǫnd*, omskrivning för 'bröst', dels 'efter någons sinne' (isl. *munligr*, fs. *munilik*, fe. *mynelic*), 'älsklings-', 'kär', 'juvlig', t. ex. *munráđ*, 'älsklingsplan', *munvegar*, 'juvliga vägar'. Precis samma betydelse som *mun-* har *vil-*, *vili-*, fe. *wil-*, t. ex. isl. *vilisess*, icke 'sedes voluntatis', utan 'behageligt sæde', fe. *wilwezas*, icke 'viæ voluntatis', utan 'viæ jucundæ', *wilsele*, icke 'viljans sal', utan 'juvlig boning', 'muntún'! Alltså:

'möns sinnes lustgård (= järta)
skälver ej'.

På liknande sätt förhåller det sig med *munarheimr*. Jónssons 'livsfrydens, elskovens verden' träffar icke det rätta. Svava talar jivetvis om sitt lyckliga föräldrahem. Fritzner översätter *munarheimr* riktigt med 'lykkeligt Hjem', Gering med 'holde Heimat'.

17. *ór Stafnsnesi*
beit h . . . . skriđu
& búin gulli H. Hund. I, 23.

För handskriftens **h³ vt* hava upplagorna: a) *hér út*, *sér ut*, b) *hans út*, *hermǫrg*, c) *hǫfđuđ*, *prúđ* osv. — Ifrågakomma kan enligt min mening endast ett sådant attribut, som kan lämpligen koordineras med *búin gulli* (jfr *brimdýr blásvǫrt ok búin gulli* i str. 50), med andra ord endast en emendation av typen *c*.

Jag har ett nytt förslag, som torde kunna sägas ansluta sig till handskriften väl så nära som något av de äldre. Olof den heliges skepp Visunden hade i framstammen ett förjyllt bisonhuvud. Flodaskeppets framstam prydes av ett oxhuvud. Den fornsaxiske skalden utrustade Kristus på båda hans färder över Gennezaret med en *hoh-hurnid* farkost. Ordet synes hava för honom varit ett stående epitheton. I en fornengelsk version av Boethius säges Ulysses hava kvarlämnat vid Troja en mängd *hyrnde ciolas*. Också Helges *kjólar* (str. 49) voro kanske *hyrndir*. Alltså: *beit hyrnd skriđu*.

18. *Snørisk ramliga*
Rán ór hendi
gjalfrdýr konungs
at Gnípalundi.

**Sat þar um aptan*
í unavágum
flaust fagrbúin
fljóta knáttu H. Hund. I, 30—31.

Jag har aldrig haft någon tilltro till handskriftens *sat*, 'han satt' resp. 'det låg', ej heller till Bugges *samt* eller Gerings *svá*, 'daher'. När jag efter ett mera ingående studium av den fornvästjermanska poesien återvände till eddan, läste jag så att säga ofrivilligt *svát*. Jag fann sedan, att denna läsning redan förordats, karakteristiskt nog av en man, som var hemma i fornengelskan. — Det heter exempelvis på ett ställe i den fe. Genesis:

Fet synt ȝebundene,
handa ȝehæfte. *Synt þissa heldora*
weȝas forworhte. *Swa ic mid wihte ne mæȝ*
of þissum liođobendum 379—382;

och strax därefter:

Mid þy me ȝod hafađ
ȝehæfted be þam healse. *Swa ic wat, he* osv. 384—385;

och på ett ställe i Heliand:

Nu is the helago Krist,
waldand selbo, *an thesan wih kuman*
te alosienne thea liudi, *the her nu lango bidun*
an thesara middilgard, *managa hwila,*
thurftig thioda. *So nu thes thinges mugun*
mendian mankunni! 521—526.

Man jämföre sålunda: 1. Mina fötter äro bundna. Helvetets portar äro stängda. Så att jag kan icke komma härifrån! —

2. Gud har fängslat mig. Så att jag vet, att han osv. — 3. Nu är Kristus själv kommen att förlossa dem, som länge bidat. Så att nu kan människosläktet glädjas! — 4. Kungens fartyg räddades undan Rans famning. Så att på kvällen låg flottan i smult vatten!

19. *Brotin er brynja,*
brúðr mæla tekr,
er vaknaði,
víf, or svefni Gríp. 16.

Min kommatering visar, att jag icke godtager den allmänt jängse uppfattning av versernas konstruktion, som återspeglas exempelvis av Brates översättning: 'då vivet vaknat ur sömnen'. Gering har Gríp. 16 såsom ensamt stöd för *es* I B 2 c 'nachdem'.

Jag medjiver visserligen järna, att en sådan uppfattning i och för sig mycket väl skulle kunna vara riktig. Men jag är ändock övertygad om att den icke är det.

Jag ser nämligen alla sådana konstruktioner i ett sammanhang. Och då får jag följande bild:

er vaknaði,
víf, or svefni Gríp. 16,

er innar sitr,
Bragi, bekkjum á Ls. 11,

se mec on þyð,
hæleð, mid hræȝle Rätsel 63: 5 f.,

ðe oft ræd onȝeat,
Loth, on recede Genesis 2460 f.,

the fusid was,
helið, an helsið Heliand 2353 f.,

the hinan astad,
man, fan doðe därs. 3405 f.,

Grímn. 2, Phœnix 252 f., Almosen 1 f., Heliand 25 f., 351 f., 388 f., 523 ff., 632 f., 764 f., 835 f., 918 f., 1408 f., 1437 f., 1445 f., 1682 f., 1915 f., 2223 f., 2705 f., 3428 f., 3540 f. osv. osv.

Vi hava här överallt konstruktionen relativ + därmed parallellt led.

Om den konstruktionen yttrade jag redan 1904 i Zeitsch. f. deut. Altertum 48, 200: 'Überhaupt wo ein Substantiv einem vorangehenden Relativ parallel steht, werden in der Fachliteratur allerlei irrige Behauptungen gemacht'. I Jubilee Jaunts and Jottings, sid. 74 har jag påpekat, att — eftersom korrelat, relativ och parallellt led alla åsyfta samma centrala begrepp — det med relativet parallella ordet ofta lämpligen kan översättas så, som om det i stället vore parallellt med korrelatet. Sålunda:

'Itu är brynjan skuren — jungfrun, mön,
som vaknat upp ur sömnen, börjar tala'.

Denna praktiska vink för själva översättningstekniken jäller framför allt sådana fall, där relativ och parallellt led stå i oblik kasus:

Hvat mun at bótum
brúđr sú taka,
er vélar vér,
vífi, gerđum? Gríp. 46.

Naturligtvis är konstruktionen missuppfattad. Brate har: 'för att vi smidde svek mot vivet'; Gering: 'dass'. Motstycken, valda ur högen, äro:

niđđa nerȝend . .,
þam ic lonȝe
in lichoman
& in minum ȝæste,
ȝode, campode Guthlac 612 ff.,

'människors frälsare, Gud, för vilken osv.',

þone welan aȝan,
þe we on heofonrice
habban sceoldon,
rice, mid rihte Genesis 422 ff.,

'den rikedom och det välde, som osv.' Den mot konstruktionen svarande översättningen av Gríp. 46 är:

'Vad skall den brud, den maka ta i bot,
som vi ha spunnit våra ränker mot?'

Jag begagnar tillfället att — såsom exkurs — omtala ett annat fall, där det av mig på västjermanskt område fastställda

utan vidare kan tillämpas på nordiska förhållanden. Det jäller verserna:

vinir fagna því Víga-Glúm str. 6.

Vaki ok vaki
æ vina hǫfuð,
allir enir æztu
Aðils of sinnar! Bjarkamál str. 1.

Att en mängd orimligheter uppstå, om man med lexikografer och utjivare överallt använder 'vänner' såsom översättningsord för fe. *winas*, fs. *winos*, har jag påvisat i Anglia 42, 111—113 (1918). En liknande utredning av fe. *hāmsittende*, fs. *hēmsittiandi* föreligger i mina Kontinentalgermanische Streifzüge, sid. 22—23 (Lund 1919). För det fornnord. *vinir* jäller detsamma som för fe. *winas*, fs. *winos:* ordet har jenomlupit betydelseserien 'vänner' > 'kära, pålitliga följeslagare eller stridskamrater' > 'män', 'karar', 'folk'. Jfr sv. *sälle*, ty. *Geselle*, *Kumpan*, *Gast*, eng. *fellow*.

Obekantskapen med ovannämnda förhållande kommer till synes i Finnur Jónssons uttalande om *vinir* i VGl. 6: 'uklart'. Satsen betyder: 'männen glädja sig däråt', dvs. varseln om strid fröjdar de krigiskes sinnen. I Bjarkamálsstrofen är *hǫfuð* icke omskrivande (Jónsson: '*hǫfuð vina = vinir*'); och *vina* betyder icke 'vännernas'. *Hǫfuð* har den av Jónsson under mom. 3 upptagna betydelsen 'överhuvud', 'hövding', 'hövitsman'; och *vina hǫfuð* betyder 'folkets anförare', alldeles som *winia bealdor* (Beow. 2567) och *winiȝa hleo* (Guthlac 1339) betyder 'folkets kung', 'folkets beskyddare'. Det sagda begreppet står i de följande raderna närmare utfört: *allir enir æztu* | *Aðils of sinnar.* Parallellismen är av samma art som t. ex. i: *þæt ic* . . | *ȝæsta ȝeniðlum* | *ȝaful onhate,* | *þam wyrrestum* | *wites þeȝnum,* 'att offerjärd åt själars fiender, åt straffets värsta tjänare jag lovar', Juliana 149 ff. Alltså:

'Vakne, vakne jenast
männens hövdingar,
vakne alla Adils
främste följesmän!'

[illegible]

á russ seyja á ... .

[illegible] ástad ha ... betra fálar rusat, skulle [illegible] sammanhanget och skulle dessutom vara av samma typ som slutraderna i stroferna 7, 11 och 17: *allt er fegs forað, engi er einna hvatastr; e kveða brandinga* [illegible] H. Hj. 6.

Att det neutrala *skjót* annars icke är uppvisat i västnordiskan, synes mig vara skäligen likjiltigt vid bedömandet av möjligheterna för konjekturens riktighet. Ty ordet står liksom tryggat mellan å ena sidan de likabetydande maskulinerna, å andra sidan det etymologiskt identiska neutret. Egendomligt synes det mig, att mer än en nordisk filolog, vid diskuterandet av liknande spörsmål, likjiltigt förbigår det faktum, att åldriga och ovanliga ord och ordformer järna hålla sig kvar just i sentenser. Tyskan har nu intet **sungen* utom i *Wie die Alten sungen, so switschern die Jungen.* I engelskan är **mickle* för-

åldrat, men står kvar i *Many a little make a mickle*. Svenskan har intet **te någon med något* utom i *Den, som blir med ett sedd, blir med tio tedd*. Isländskan under ett visst skede hade kanske intet **skjót* utom i *á runno skjót á skeið*, ej heller något *dómr*, 'ära', utom i *dómr um dauðan*. Observera, att de här anförda åldriga formerna samtliga stå i rim.

21. *at til fjarri sják*
minum feðr munum Fáfn. 8.

'*Feðrmunir*, fædrenearv; i og for sig kunde ordet også betyde kærlighed, omtr. = kærlig fader; det er nok så sandsynligt, at ordet betyder dette', Finnur Jónsson. — Ordet torde icke ha existerat. Allitterationen kräver ett i förhållande till det föregående ordet starkare betonat *munum*. Därför är ett ursprungligt *míns feðr munum*, 'min faders kärlek', en nära till hands liggande jissning (Heusler). Emellertid torde texten kunna förklaras, såsom den står.

Vad nu först *minum feðr* beträffar, är possessivet betonat och allittererar liksom *míns* och *hans* i *miklum mins fǫður* Fáfn. 18, *hans kvánar vinr* Sigsk. 28, *til míns munar* Fjǫlsv. 50. Völsungasagans *minum frændum* avser huvudsakligen detsamma som eddans *minum feðr*, dvs. Sigurds far. Man jämföre t. ex., hur i Guðr. II 5 det plurala *eigendr* åsyftar blott Sigurd.

Den andra dativen *munum*, fattar jag som en måttets dativ med betydelsen 'i någon mån', 'åtskilligt', 'alldeles' — med samma slags 'ironi', som jör, att *opt* kan betyda 'alltid', *sjaldan*, 'aldrig', *margir*, 'alla', *fár*, 'ingen' ('et svagere udtryk for et stærkere, hvad der i oldsproget er meget almindeligt'). Jfr *þremr fótum til skamt*, 'tre fot för kort', *munum kyrrara*, 'lite stillsammare' (där det är meningen, att den tilltalade skall förhålla sig alldeles stilla, inte slå alls). Nygaard Synt. § 112, Fritzner Ordb. 2, 752. I prosan brukar en sådan dativ (instrumental) stå före det ord, vartill den hör. I poesien står den lika väl efter: fs. *gernora mikilu* Hel. 3903, fe. *æfter leodhryre lytle hwile* Beow. 2030 (Anglia 43, 303), isl. *fremr var þat halfu*,

'det var mycket tidigare', Hamd. 2; jfr Am. 30, Oddgr. 27, osv. Avståndet mellan det bestämda och det bestämmande ordet (*til fjarri.. munum*) är icke längre än exempelvis i str. 26 (*ríða.. hinnig*) eller Sigrdr. 31 (*betra.. auðstǫfum*). Alltså: 'att alldeles för långt jag är ifrån min far'.

22. *Mjǫk er ósviðr,*
ef hann enn sparir
fjanda inn folkská,
þar er Reginn liggr Fáfn. 37.

Nötväckan n:r 1 säger i str. 32: *þar sitr Sigurðr.* N:r 2 säger i nästa strof: *þar liggr Reginn.* Därmed är herrskapet presenterat, och nötväckan n:r 3 behöver inte i str. 37 ånyo tala om: 'Da liegt Regin' (Gering), 'Där Regin ligger' (Brate). Det står ju icke heller i den isländska texten något utpekande *þar* med huvudsatsordföljd såsom i str. 32 och 33, utan ett relativt *þar er*, 'där som', med bisatsordföljd. Förklaringen måste vara en annan.

Mot ett modernt 'jag hade i honom en god vän' svarar ofta ett uttryck sådant som *átta vin góðan, þar er hann var.* Det isl. *allir hugðu þar vera bónda, er gestrinn var* kan återgivas med 'alla trodde sig i jästen se husbonden'; *fé þotti þar vel komit, er Oddr tæki viðr* kan återgivas med 'godset tycktes komma att vara i gott förvar hos Odd'. På liknande sätt:

'Högst oklok är han, om han ännu skonar
den lömske ovän han i Regin har'.

Visserligen blir vid en sådan tolkning den senare strofhalvan närmare förknippad med den förra, än mestadels är fallet. Men jfr str. 1 (*er þú*, 'du som' osv.), 29 (*ef þú*, 'om du' osv.), Grímn. 43 (parallellt led).

23. *Sjalf skyldak gǫfga,*
sjalf skyldak gǫtva,
sjalf skyldak hǫndla
hrǫr þeirra Guðr. I 8.

Den riktiga tolkningen av verbet *gǫtva*, 'utrusta', 'kläda', har O. v. Friesen i korthet anjivit i Nordiska studier (1904).

Brate har upptagit den i sin eddaöversättning (1913). Men Finnur Jónsson (1913—16) håller fast vid den gamla översättningen 'begrave' och vid förknippningen med *gata*.

Att i ovan anförda halvstrof återgiva *gǫtva* med 'begrava' går helt enkelt icke an. Dels verkar 'begravandet', inskjutet mellan 'prydandet' och 'hanterandet' alltför oredigt, låt vara att det är en sörjande kvinna som talar, dels utfördes själva gravsättningen förvisso av manfolk. Det av Jónsson anförda stödet för den förbluffande betydelseutvecklingen *'väg' > 'begrava vid vägen' är lika bräckligt som det stödda, och de ramla båda tillsammans: *leiđa* är icke avledning av *leiđ* (Jónsson sid. 213), utan kausativ till *líđa* (Jónsson sid. 364). Däremot är sammanhanget mellan substantivet *gǫtvar* (fe. *ȝeatwe*) och verbet *gǫtra* (fe. *ȝeatwan*) påtagligt. Betydelseutvecklingen är enkel och naturlig. Ett slående motstycke ligger nära till hands. Det latinska *sepelire* avser hela proceduren med den avlidne (i motsats till *humare*, som avser blott själva slutakten, jordandet). Det franska *ensevelir* (av **insepelire*) betyder närmast blott 'insvepa', 'svepa', 'enshroud', 'in ein Leichentuch einhüllen', men därutav i högre stil också överhuvud 'begrava'. Alldeles på samma sätt förhåller det sig med *gǫtva*: det betyder närmast blott 'utrusta (för den sista färden)', men därutav också i allmänhet 'begrava'. Det franska *ensevelir au cimetière*, betecknat såsom ett mindre korrekt uttryck, svarar i fråga om själva uttryckstypen precis mot Gíslasagans *gǫtva i grjótinu* (Fritzner 1, 673).

24. *Þess hefik gangs*
goldit síđan,
þeirrar sýnar,
sáumk ey Guđr. I 26.

Gulli seri
in gaglbjarta,
hringum rauđum,
reifđi hon húskarla Akv. 39.

Finnur Jónssons *reifa e:n hringum* är syntaktiskt riktigt, taget i sin allmännelighet, men föreligger kanske icke direkt på det citerade stället. Jónssons *séask* med jenitiv är felaktigt.

Saken är av vittomfattande natur: en mängd felslut framgå ur den bristande kännedomen om den fornjermanska parallellismen. Hundratals perioder äro byggda enligt schemat P^1 V^1 P^2 V^2

(eller $V^1 P^1 P^2 V^2$), där P^1 och P^2 beteckna två syntaktiskt likställda och logiskt identiska eller varandra närstående uttryck, anbragta asyndetiskt invid två verb på sådant sätt som schemat utvisar. Om man nu utan vidare uppbygger en syntaktisk regel på $P^2 V^2$, begår man en eventuellt för vår syntaktiska kunskap ödesdiger oförsiktighet. I de båda citaten bevisa *sýnar* och *hringum* ingenting angående det efterföljande verbets konstruktion.

Tag Akv. 2:

kallaði þá Knefrǫðr
kaldri rǫddu,
seggr inn suðrœni,
sat hann á bekk hávum!

Här tar pronominet vid det senare verbet bort frestelsen att förknippa *seggr* med *sat*. Men om vi tänka oss *hann* borta i analogi med oräkneliga fall, står valet mellan $V^1 P^1 P^2, V^2$ (med subjektsbegreppet vilande i verbet) och $V^1 P^1, P^2 V^2$. Upplagorna taga i Akv. 39, Ghv. 18, Hamd. 21 osv. det senare alternativet såsom självklart. En period, som liknar Akv. 2, är t. ex. Vǫl. 10. — Tag Akv. 32:

dynr varr í garði,
drǫslum of þrungit,
vapnsǫngr virða,
váru af heiði komnir.

Här är annan förknippning än $P^1 V^1 P^2, V^2$ både formellt och logiskt utesluten.

I det första av utgångscitaten, där för övrigt flera av upplagorna hava den riktiga kommateringen, suppleras naturligtvis i tankarna en ackusativ vid det senare verbet. Företeelsen är ejentligen för vanlig för att behöva exemplifieras. Från västjermanskan anför jag emellertid:

he . . Isace
& Iocobe
ȝife bryttode,
welum weorðode Andreas 754 f.,

'han gav åt Isak och åt Jakob skänker och riktade [dem] hult med egodelar';

welda is helpan thuo,
that im liudio barn
lif ne binamin,
ne quelidin an krucie Heliand 5438 ff.,

'han ville laga då, att människors barn ej rövade hans liv, ej läte [honom] dö på korset'. I det förra fallet suppleras ur *Isace* och *Iocobe* ett ***hie*** (icke ett ***him***), i det senare suppleras ur ***im*** ett ***ina***. En uppjift att fe. ***weorđian*** och fs. ***quelian*** konstrueras med dativ, vore jämbördig med uppjiften, att isl. *sjásk* konstrueras med jenitiv.

25. *hann mun ykkar*
ǫnd síđari,
ok æ vera
afl it meira Sigsk. 33.

Halvversen kan möjligen förklaras utan tillägg av något ord (såsom verbet **láta* framför *ǫnd*), utan ändring av något ord (**siđarri*, **bera*), och utan att man behöver fatta *ǫnd* såsom dativ, varom Finnur Jónsson med rätta säger, att det är 'meget skruet'. *Ǫnd* kan vara nominativ, och *síđari* komparativ av *síđr*, 'vid', 'stor'; jfr fe. *sid sefa*, 'stort sinne', ävensom det under nr 26 sagda. Alltså:

'han skall allt framjent vara ibland er
den större anden och den större kraften'.

Det kan icke bestridas, att uttryckssättet förefaller något abstrakt. Men satsbyggnadens parallellism verkar väljörande harmonisk. Och jämför vändningar sådana som *mađr er manns gaman* Hv. 47, *æ var hon angan illrar brúđar* Vsp. 22 och den mycket abstrakta (visserligen något yngre) inledningsstrofen till Hamdismál (nr 37)!

26. *varđkat ek til ung*
*ne *ofþrungin*
fullgœdd féi
á fleti brócđur Sigsk. 34.

aldri leiða:
þat mun at hefndum
harma minna Sigsk. 40—41.

Ingen av eddatolkarnes mångskiftande utläggningar träffar det rätta. Nyckeln till förståelsen av det arjt misshandlade stället är verbet *leiða*.

Detta verb i förening med *aldri* betyder icke 'mit einem leben' (Gering), 'ledsage en livet igennem' (Finnur Jónsson). Det syftar ej tillbaka på de gångna, ej heller på de kommande åren. Det avser Sigurds omedelbart förestående likbejängelse. *Leiða* betyder 'ledsaga på den sista färden', 'följa till graven'; jfr Fritzner *leiða* 5 och 10: 'ledsage', 'følge en paa Vejen, naar han forlader huset', 'begrave', *leizla*, 'ledelse', 'begravelse'. Orden *þeygi* . . *aldri*, 'icke i livet', 'icke någonsin', 'icke såsom levande', innehåller ju själva det hot, vartill strofens slutrader liksom hela den följande framställningen ansluta sig!

Adjektivet *þunngeð* betyder icke 'leichtsinnig' (Gering o. a.), ej heller 'med let sind, med bibetydning av inskrænkethed' (Jónsson), och det syftar ej på Guðrún (Jónsson o. a.). Liksom lat. *tenuis animus* betyder 'svag ande', 'klent mod', så betyder *þunngeð* 'klenmodig'. Och det syftar, negerat, på Brynhild själv: hon hade mod att dö...

Så blir sammanhanget enkelt och klart, utan tillkrångling av begreppen och utan ändring av handskriftens text:

'När Atle spörjer, att min dödsfärd skett,
så skall han se, att ej klenmodig kvinna
i livet följer annans man till graven:
det skall bli hämnden för vad allt jag led!'

Som död följer hon honom i storslagen skönhet; se särskilt str. 68.

28. *Liggi okkar*
enn í milli
egghvasst járn
svá endr lagit Sigsk. 68.

Sett i sammanhang med det under nr 26 sagda har detta *svá* sitt särskilda intresse. Just i ett av de kväden, som enligt

Bugges åsikt rönt stark påverkan av fornengelskt språkbruk, möter ett enstaka *svá* i stället för det annars vanliga *svá sem* eller *sem*. Völsungasagan har *sem fyrr*. I fornengelskan är *swa* det stående uttrycket: *swa ær biforan*, 'som förut', *swa hie a wæron* 'som de alltid varit', *eft swa ær*, 'nach wie vor', osv. I fornengelsk språkform kunde halvstrofen lyda:

licʒe edniwe
unc on midle
ecʒheard iren
swa end ʒeleʒd!

Finnur Jónssons omdöme om ordet ('kan næppe være rigtigt') ändras lämpligen till: 'er en anglicism'.

29. *Einn þótti hann þar*
ǫllum betri,
víkingr Dana,
í verðungu Helr. 11.

Ða wæs on burʒum
Beowulf Scyldinʒa,
leof leodcyninʒ,
lonʒe þraʒe Beow. 53 f.

De nordiska filologerna, t. ex. Gering och Finnur Jónsson, hava olika meningar om vart *Dana* hör (till *víkingr* eller till *verðungu*), men endast en mening om dess kasus (plural jenitiv). Anglisterna återijen hava endast en mening om vart *Scyldinʒa* hör (till *Beowulf*), men olika meningar om dess kasus (plural jenitiv eller svag singular nominativ). Den, som i sammanhang betraktar *yggjungr ása* Vsp. 28, *víkingr Dana* (se ovan), *hæleð Healfdena* Beow. 1069, *hæleð Judea* Höllenf. 13, *sceotend Scyldinʒa* Beow. 1154, *Hreþel ʒeata* därs. 374, *Hiʒelac ʒeata* därs. 1202, *Beowulf ʒeata* därs. 676, 1191, *Beowulf Scyldinʒa* (se ovan), *Hnæf Scyldinʒa* Beow. 1069, *ides Helminʒa* därs. 620, *ides Scyldinʒa* därs. 1168 (möjligen också *Guðrún sigtíva*, se nr 32) kan endast hava en mening om både samhörighet och kasus. Han kommer icke såsom Finnur Jónsson till ett **verðung Dana*, ej heller till ett därefter lämpat **leodcyninʒ Scyldinʒa*. Utvägen att ansluta folknamnet till ett följande appellativ, en utväg, som kan med jevalt anlitas i dessa och ett par andra fall, är nämligen absolut spärrad i alla de övriga. Han kommer icke heller såsom Trautmann till ett svagt **ʒeata* eller såsom

Zachrisson till ett alternativt svagt **Scyldinȝa* eller **Helminȝa*. Alla de andra orden (*ása, Dana* osv.) vägra att foga sig i dylika spekulationer.

30. *Nótt þótti mér,*
niðmyrkr, vera,
er ek sárla satk
yfir Sigurði Guðr. II 12.

Konstruktionen, över vilken länge *nótt* och *niðmyrkr* vilat, är densamma som i

swart furður skreð,
narowa naht, an skion Fs. Genesis 284 f.,

mona lixeð,
ȝæstlic tunȝol Crist 698 f.

och några få tusen andra exempel. Jag har arbetat rätt mycket på att i detta avseende

eft lioht kume,
morgan, te mannun.

Men mörkret bor kvar i översättningen 'natten så mörk som i nedan mig tycktes' och i ändringen av handskriftens riktiga läsart till **niðmyrk*, 'bælgmörk'.

31. *Hirðattu holdum*
heiptir gjalda! Guðr. II 28.

I nr 1 av dessa bidrag har jag jort jällande, att *gjalda* i Vsp. 23 betyder 'hämnas' (på någon för något). Samma betydelse återfinnes i H.Hund. I 11, Sigrdr. 12 och Guðr. II 28. Objektet är i alla fyra fallen den lidna oförrätten: *afráð*, 'orådet', *fjarnám mikit ok fǫður dauða*, 'stort egendomsrov och faderns död', *harm*, 'det tillfogade lidandet', *heiptir*, dvs. de yttringar av *heipt*, 'hätskhet', för vilka Guðrún varit utsatt från brödernas sida; jfr fe. *niðas*, yttringar av *nið*, 'hostile disposition' (*wedera nið wrecan*, 'die Feindschaft gegen die Wedern rächen', *fela niða ȝefremman*, 'commit many hostilities'). Alltså:

'Bry du dig icke om att taga hämnd
på dina bröder för det hätska dådet!'

I sjätte raden insätter jag jissningsvis ett uttryck av en i ·gurdssångerna vanlig typ: *Gjúka dóttir* (Brot 6 och 11, Guðr. I 6, Helr. 13; jfr Guðr. I 12, 17, 24 osv.): Med hela förbindelsen *Guðrún sigtíva*, *Gjúka dóttir* jämför jag t. ex. *Hiȝelac Ȝeata, nefa Swertinȝes* Beow. 1202 f. — Alltså:

Atli inn ríki
reið glǫmmun[d]um
sleginn rógþornum,
sifjungr þeirra.
Guðrún sigtíva,
[Gjúka dóttir,]
varnaði við tárum
vaðin í þyshǫllu,

'Den store Atle, deras frände, red
med örlogsvapen skramlande omkring sig,
och jältars Gudrun, Gjukes dotter, skred
med svalda tårar in i oroshallen'.

33. *Lifanda gram*
lagði í garð þann
er skriðinn var,
skatna mengi,
innan ormum.
En einn Gunnarr
heiptmóðr hǫrpu
hendi kníði,
glumdu strengir.
Svá skal gulli
frœkn hringdrifi
við fira halda Akv. 31.

På samma sätt, som man i de fe. gnomerna här och där hittar verser byggda liksom i Ljóðaháttr (Anglia 44, 108 ff.), så finner man i Akv. flera provbitar på västjermanskt enjambement. Bugge och Grundtvig kunde på sin tid icke finna sig i ett sådant där nervöst ingripande av den ena 'halvstrofen' i den andra. De diktade nytt i stället. Numera tar man saken sådan den är. Jag skall medelst ett par citat ur Beowulfs-kvädets början visa, hur fullständig överensstämmelsen mellan västjermansk och nordisk diktion på denna punkt kan vara. Därvid markerar

[illegible]

Med *skirleita* | *skirar* jfr t. ex. *skiđi* | *skiđijárn* Hamd. 15. Versens längd blir densamma som den närmast föregående och åtskilliga andra versers, t. ex. 6^3, 8^4. Den, som ovillkorligen vill gallra ut småorden, kan skriva: *skirar veigar bera.*

35. *Litlu ok lengra*
— lok mun ek þess segja —
bæ sá þeir standa,
er Buđli átti Am. 38.

Brates översättning av parentesen lyder: 'nu lyktas om färden'. Denna oriktiga översättning visar, hur liten ledning Brate haft av Fritzners, Gerings och Finnur Jónssons 'ende, slutning, Schluss'. Lexikas uppjift är onöjaktig.

Vad uttrycket verkligen innebär, har jag i förbigående nämnt i Jubilee Jaunts and Jottings sid. 2. För de nordiska filologernas bekvämlighet vill jag upprepa något av det där sagda:

Ord, som betyda 'början' och 'slut' äro vanliga i uttryck för grundlig kännedom och fullständig redojörelse, t. ex. *he ne wisse word ne anȝin swefnes sines*, 'han hade ingen aning om vad han drömt', *onȝeat ord & ende þæs þe* osv., 'han fick fullt besked om vad osv.', *ic þe secȝan wille oor & ende*, 'jag skall jiva dig en fullständig redojörelse', *lok munk þess segja*, 'jag skall tala om hela saken'. Grein-Köhlers 'initium, origo', Bosworth-Tollers 'not even the beginning of' visa fullkomlig obekantskap med ordens idiomatiska användning.

36. *at þu myndir mín,*
móđugr, vitja,
halr, ór helju Ghv. 19.

Tre parallella led liksom exempelvis i: *þú munt hvíla, hers oddviti, mærr, hja meyju* Grip. 41, *þú hefir, vár gulls, ef þik vita lystir, mild, af hǫndum manns blóđ þvegit* Helr. 2, *thia thar at lezt warun, liudi, kumana, weros, te them giwirke* Heliand 3428 f. Av utjivarne är Neckel den ende, som har den riktiga kommateringen. De andra antyda en uppfattning, som hos Brate ter sig 'som vålnad från Hel'.

37. *Spruttu á tái*
tregnar íðir
....
ár um morgin
manna bǫlva
sútir hverjar,
sorg, um kveykva Hamd. 1.

Den bristande kännedomen om de under nr 19, 24, 30, 36 och 38 vidrörda företeelserna vållar sådana tolkningar som att 'första sommarmånaden bringar juni' (se Jubilee Jaunts and Jottings sid. 55), 'vinden väcker stormarna' (Beowulf 1374 f.), och 'bekymmer väcka sorjen' (Brate). Liksom 'första sommarmånaden' är identisk med 'juni' och 'vinden' med 'stormen', så äro 'bekymren' identiska med 'sorjen'. Den senare strofhalvan innehåller icke, såsom alla tro, en efter det enskilda fallet (*spruttu íðir*) inskjuten allmän reflexion, att 'bekymmer väcka sorjen(!) tidigt på morgonen', utan ansluter sig direkt till första strofhalvans verb, rörelseverbet *spruttu*. *Kveykva* är sålunda en infinitiv, och satsen *íðir spruttu ár um morgin sútir kveykva* är byggd precis som *meyjar flugu myrkvið ígǫgnum ǫrlǫg drýgja* Vǫl. 1. Alltså:

'En tragisk ävlan uppstod för att alstra
i arla morgonstund allt slags bekymmer
och smärta över människors ack och ve'.

Uttalandet om *tái* ('ikke ganske metrisk rigtigt', Finnur Jónsson) är en reflex av den teori, som utdömer *eȝsode eorl, hleoþrode ða, ȝyddode þus, ræhte onȝean, lissa ȝelonȝ, leofes ȝelonȝ, lanȝe betweox, Freyju at kván, boca bebödes, foldan befölen, strenȝo bistölen, scandum þurhwäden, mæȝene binümen, spruttu á tái* ....

38. *Styrr varð í ranni,*
stukku ǫlskálir,
í blóði bragnar lágu,
komit ór brjósti Gotna Hamd. 23.

Bugges, Grundtvigs och andra forskares uppfattning av en 'stødende tavtologi i læsemåden' *bragnar lágu í blóði, komit ór*

Gotna *brjósti* (där *Gotna* = *bragna*) beror på bristande kännedom om ett visst drag i den jermanska allitterationsdiktningen. Om vi med det modärna ***människan*** *känner sorj i* ***sitt*** *järta* företoge omjestaltningen ***människan*** *känner sorj i* ***den dödliges*** *järta* (där *den dödliges* = *människans*), skulle domen jivetvis lyda: omöjligt! Men i fornspråken kunde vid s. k. 'variation' av ett centralt begrepp det senare ledet stå:

A. i annan (fullständig eller ofullständig) sats; denna kunde vara
  a. samordnad,
  b. över- eller underordnad.

B. i samma sats
  a. i olika grammatisk funktion,
  b. i samma grammatiska funktion
    α. anknutet med konjunktion,
    β. asyndetiskt.

De tusentals fall, som höra under Bbβ jör jag, såsom jag redan i nr 30 antytt, till föremål för systematisk undersökning. Till Ba skulle det ovan anförda omöjliga svenska uttrycket höra. Ett belägg ur fornspråket är Hel. 1312 f.: *salige sind ok* ***them*** *hir mildi wirđit* | *hugi an* ***heliđo*** *briostun*, 'die Menschen sind auch selig, deren Sinn voll Milde wird in ihrer Herzen Tiefe'. Exempel på Ab äro Juliana 720 ff., Grip. 25, 49, Akv. 21, 24, Hamd. 23. Om man nu för tiden säger: *han bad* ***Sigurd***, *att* ***vännen*** *skulle komma*, fattar man ofelbart Sigurd och vännen som olika personer. Men i det fe. *þæt he* ***meotod*** *bidde*, | *þæt me* ***heofona helm*** *helpe ʒefremme* beteckna *meotod* och *heofona helm* samme gud. Liknande jäller om *bragnar* och *Gotna:*

> 'i blodet goternas drabanter lågo,
> som hade vällt ur deras eget bröst'.

Även i ett annat avseende har den citerade halvstrofen väckt betänklighet: *blóđi* . . *komit* har betraktats som en 'sehr auffällige Anakoluthie'. Sådana förknippningar har det emellertid funnits rätt gott om allt ifrån älsta tider (*Kristas* . . *helandero* ***best*** Hel. 49 f., *on Hiʒelace* . . *Ʒeata* ***dryhten*** Beow. 1830 f., *hord-*

foldan) Seefahr. 75; en mängd motstycken kunna iakttagas även i modärna skrivelser. Den riktiga ändelsen var *i*.

Hämnarens fader, Helge Halvdansson, kallas här för 'halvdanen'; jfr *hæleð Healfdena*, 'halvdanernas jälte' (nr 29) och Bugge, Beitr. 12, 29. Konstruktionen *Yrsu sonr við Halfdani*, 'Yrsas son med halvdanen', är alldeles densamma som *Borgnýjar bǫrn við bana Hǫgna*, 'Borgnys barn med Högnedråparen', Oddr. 8.

Detter-Heinzels uppfattning har jag här, liksom i allmänhet, icke ansett mig behöva anföra.

Ernst A. Kock.

Antikritiska anmärkningar till Äldre Västgötalagen.

Det är ju redan en både lång och vacker serie av arbeten över de fornvästgötska källorna, som den finländska språkforskningen skänkt oss. Jag erinrar om de bekanta arbetena av Otman, Vendell, Pipping (både speciella undersökningar över fornsvenskt lagspråk och en förträfflig konkordans över ordskatten), Ekholm och Sjöros. Som sista länk i denna kedja kommer nu i dagarna en stor kommenterad upplaga av »vår äldsta bok», ombesörjd av sist nämnde författare.

Att undertecknad skulle önska taga ställning till Sjöros' arbete, ligger kanske nära till för den, som i olika band av detta Arkiv[1] följt mina studier över Västgötalagarnas historia och över deras förhållande till de i vår huvudhandskrift av VGL I införda domarereglerna. Omedelbart efter det jag fått Sjöros' arbete i min hand, anhöll jag också hos Arkivets redaktion att få skriva

[1] XXVIII, XXX, XXXII, XXXIV.

en anmälan av arbetet. En närmare granskning av editionen i de delar, som lågo mina intressen närmast, gav emellertid vid handen, att jag skulle komma att bli allt för starkt engagerad av polemiken om saker, där Sjöros gjort mina framställningar till föremål för kritik, för att kunna anse mig själv ojävig att fälla ett giltigt totalomdöme om det nya arbetet. Med redaktionens goda minne ändrades därför uppsatsens plan, och av den avsedda recensionen blev en antikritik, ett självförsvar. Jag framhåller bestämt, att det är detaljer, jag yttrar mig om, och att jag dels vet, dels tror, att arbetet inom områden, som falla utanför mitt speciellaste intresseområde, har betydande förtjänster.

Först en sak av mer principiell innebörd. I företalet betecknar sig Sjöros som en efterföljare av editorer som Schwartz-Noreen och Vendell, alltså utgivare, som avsett att tjäna nybörjarnas behov av handledning. Undras, om icke den myckna negativa kritiken redan av pedagogiska skäl är mindre väl anbragt i en sådan upplaga, om den icke verkar förvirrande på den här avsedda gruppen av läsare. Saken är ur konkurrenssynpunkt inte så alldeles oviktig för Sjöros själv, ty den som vill konkurrera med E. Olsons förträffliga krestomati till Magnus Erikssons landslag, får icke blunda för pedagogiska synpunkter. Men den har också saklig betydelse, ty åtskilliga av de här på spridda ställen behandlade problemen skulle ha stått klarare för Sjöros själv, om de blivit behandlade i ett sammanhang. Och för den angripne har saken också en viss vikt, ty om, såsom ju kan tänkas, anmärkningarna i vissa fall skulle befinnas alldeles obefogade, så kan den angripne med skäl klandra, att de framställts inför en läsekrets, som saknar förutsättningar att pröva deras halt. Jag håller mig till kommentaren, då anledningarna till opposition där äro de starkaste och talrikaste.

Redan vid slutet av KkB 1 (s. 121) möter ett ställe, där kritiken av föregångaren gått väl hastigt. Att förklara är det faktum, att skrivaren (?) i B 59 utraderat de, från en senare tids synpunkt välmotiverade orden *ok arf.* Jag har tagit till hjälp Cod. L, vilken icke blott »enligt Beckman» utan enligt Collin-

Schlyter[1] och, tilläggom det, enligt beskaffenheten av sina läsarter, representerar en mycket ålderdomlig form av texten i VGL II. Tar man hänsyn till detta, så finner man:

a) i fragmentet av VGL I i tydliga ord en gammal form, som gjorde arvsrätten beroende av något helt annat än det kristna dopet (ättledning på tinget);

b) i fragmentet och delvis B 59 ett därmed samstämmigt stadgande, som blott gäller den ättleddes barn, och gör dettas arvsrätt beroende av en handling på tinget[2];

c) i B 35 (den ålderdomligaste formen av VGL II) ett stadgande, som väl åt dopet i kyrka och vissa slag av nöddop, men icke åt alla sådana, meddelar kraft att göra barnet arvsberättigat.

d) i övriga texter av VGL II en ordning, enligt vilken varje dop äger kraft att förläna barnet arvsrätt[3].

Sjöros synes icke ha jämfört mina uppgifter om lagtexternas filiationsförhållande med Schlyters, särskilt med stamtavlan å Tab. III.

Om man så vill, kan man nog anföra ytterligare bevis för min uppfattning, att orden *ok arf* i KkB 1 äro senare tillagda. Logiskt hade ju Kyrkobalken icke med arvsreglerna att göra; det får väl antagas som möjligt, då det stämmer med handskriften, att flocken från början talt om det, som hörde till dess ämne, barnets kyrkliga rättigheter; så gjorde de norska lagarna (Ark. 28, s. 65), för övrigt även Upplandslagen. Och logiskt är den uppkomna konstruktionen felaktig. Som subjekt till *i kir-*

---

[1] I Studier i Nordisk filologi VI, 4: s. 2 har Sjöros citerat Collin-Schlyters ord om Cod. L (B 35), men han har betänkligt missförstått deras innebörd. Han har trott, att B 35 var en handskrift av VGL med kyrkobalk ur annan källa än andra delar av denna handskrift. Saken är ju den, att B 35 är en handskrift av Kristofers Landslag, vilken i likhet med 100-tals andra handskrifter av landslagarna hämtat kyrkobalken ur någon landskapslag, men som har den betydelse för oss, att dess original varit äldre än det som avskrivits i den handskrift av Magnus Erikssons Landslag, som kommit att lämna vår huvudtext av VGL:s kyrkobalk.

[2] Jag återkommer till dessa bestämmelser i annat sammanhang (s. 147).

[3] Som bekant Jyske Lovs första rättsregel, där dock icke inblandad i någon kyrkobalk utan ställd i sammanhang med andra arvsregler.

kiugarþ grava får man tänka »man» (prästen och föräldrarna). Men subjektet till *arf taka* måste vara barnet; för dettas arvsrätt krävdes bestämmelser, sedan följde överlevande släktingars rätt av allmänna regler.

Återstår nu att se till, om mina rättshistoriska antaganden ha säkra analogier. Jag tror, att så är.

För det första var man konservativ, då det gällde de rättsliga formerna. I MELL göres lagligheten av ett jordköp beroende på dokumentet, köpebrevet. Äldre former i Västergötland antydas av sådana ord som *skapt*, *skaptfara*, *umfærdh*, *sköt*[1] o. d. Vad skedde nu? Blev det så, att man i Västergötland genast slog sig till ro med det nya? Ingalunda. Ända till medeltidens slut — och ännu längre — finna vi, att de gamla formerna använts. Troligen har det förhållit sig så, att för den lag- och läskunnige domaren var köpebrevet det väsentliga och skaftfarandet en onödig men också oskadlig formalitet, medan det för den icke läskunnige bonden var rakt tvärtom.

För det andra hade man, då det gällde nöddopet, ett realt skäl till tvekan. Ingen, som sökt intränga i det gamla nordiska rättssystemet, kan dölja för sig, att offentligheten spelade en mycket stor roll vid grundläggandet av rättsförhållanden[2]. Offentligheten fick ersätta dokumentet. Ur offentlighetens synpunkt kunde det offentliga dopet i kyrka vara en tillfredsställande rättsgrund. Icke så nöddopet. Om bonden miste både sin hustru och sitt enda barn, så kunde ett av två inträffa med avseende på arvet. Hade hustrun dött först och barnet blivit döpt, så var hustruns förmögenhet hans. Hade åter antingen barnet dött först eller icke hunnit nå dopet, så skulle hustruns förmögenhet gå tillbaka till hennes släkt. Var nu dopet nöddop, förrättat i skogen vid en bäck av en inhysesman och hans hustru,

[1] Se utom Söderwall, under resp. ord, Vg. Fornminnesfören:s Tidskr. I. 2: 47; 4: 66. Obs. ock det upplysande stället ib. I. 4: 3 f., not, där både forn och ny lag åberopas.

[2] Se, bland mycket annat, Amira, Altschwedisches Obligationenrecht 263 ff. — Sjöros antager, att kyrkan skulle velat förbjuda nöddopet (= hänvisa de klena barnen till helvetet). Hypotesen behöver ingen vederläggning.

kanske båda nyss frigivna, som man i brådskan måst anlita för faddersuppdraget, så var det onekligen en smula bristfälligt med offentligheten. Men om dopet förrättats vid moderns sjukläger, av denna själv eller blott i barnmorskans närvaro (texten synes medge båda tolkningarna)[1], så var ju bevisningen ytterligt svag. Det är om detta fall den oförändrade texten i L handlar. Någon felskrivning förut behöver jag alls icke antaga. Att våra förfäder endast steg för steg kunnat förmås att godtaga en från deras vanor så skarpt avvikande grund för ett viktigt rättsförhållande, synes mig a priori ligga nära till hands.

En invändning av Estlander, att det kristna dopet bort lätt accepteras därför, att den däri ingående vattenösningen hade likhet med en hednisk rit, faller på det faktum, att den ifrågavarande hedniska riten tydligen icke gjort tingshandlingens offentlighet överflödig.

Detta med bakarven och angelägenheten att få dessas grundläggande fakta behörigen fastslagna är ingen fantasi. Vi ha på Hillersjöstenen (L 2009) och därmed sammanhängande (L 496—498) ett vackert exempel på hur det kunde gå till. Det medel, man här använde, var ju onekligen förträffligt; den arvgång, som fört en större egendomskomplex in i en helt annan ätt, än den ursprungligen tillhört, inristades i sten. Troligen ha vi snarast i Tunestenens bekanta ristning ett försök att fastslå en arvgång, som stred mot vanliga regler[2]. Och i FmS 9: 202 ha vi ett annat gott exempel, samtidigt med lagman Eskil. Här berättas, hurusom Baglerkonungen Filip Simonsson blev änkman kort efter det han blivit fader. Han går därvid tillväga så, som man i detta fall skulle göra, han tillkallar vittnen på att hans barn dött efter modern, och källan upplyser till yttermera visso, att syftet var att åt fadern vindicera arvet. Då Sjöros yttrar: »Huvudsaken för kyrkan var nog, att barnet överhuvud blev

---

[1] Gutalagen föreskriver tydligt, att två kvinnor skola närvara vid förlossningen.

[2] Se närmare min anmälan av Holmbäcks »Ätten och Arvet», Hist. Tidskr. 1920.

döpt», s. 122, så framträder här för första — icke sista — gången hans obekantskap med formerna för den medeltida rättens utveckling. Liksom han här tror, att kyrkan bestämde västgötarnas lag även i den ömtåliga arvsfrågan, så tror han i annat sammanhang, att det var än lagman Eskil, än konungen (Knut Eriksson). Emellertid veta vi, att folket var autonomt, icke ens kyrkobalkens innehåll bestämdes ensidigt av de kyrkliga myndigheterna, och här är ju frågan om ett familjerättsligt stadgande.

Det av mig antagna fallet, att under kyrkligt inflytande den inhemska rätten och därmed texterna steg för steg (alltså ingalunda genom maktspråk och i ett slag) ändrades, har goda analogier. Med avseende på tiden för julhelgen har jag visat dylikt i Fataburen 1912, s. 182 ff., med avseende på MELL gäller liknande om den utredning, jag lämnat i Hist. Tidskr. 1917, s. 293 ff. Ett tredje exempel från norskt och gotländskt håll har jag helt nyligen behandlat i Göteborgs filologiska samfunds »Minnesskrift» 1920, s. 9 ff. (även i Göteborgs Högskolas årsskrift)[1].

Den textuppfattning, som av Sjöros förklaras vara både omöjlig och osannolik, kan således till sin förmån anföra, dels att den bygger på en läsning, som iakttager handskrifternas egna ändringar men icke gör några egna emendationer, dels att dess allmänna resultat stämma med samtidens utvecklingstendenser. Lägg så härtill Lagmanslängdens positiva, i en punkt alldeles klara uppgift, att lagförändringar skett efter Eskil, så vill det mycket till att, som Sjöros synes göra, avböja varje ändring i Eskils text.

Icke så litet hyperkritisk är Sjöros på s. 124. Han yttrar: »Vilken grad av sanning som ligger bakom uppgiften i Dipl. 189, att huvudtionden var ett frivilligt åtagande genom beslut av allmogen .. (Beckman ANF XXVIII, s. 153) är svårt att avgöra». Med saken förhåller sig så. Brevet föreligger enl. utgivaren för

[1] Den här anlagda synpunkten var främmande för Collin och Schlyter; men de skäl, som senare anförts för denesamma, synas vara svåra att komma ifrån.

oss visserligen icke i original men i en av två personer vidimerad avskrift av Fredenheims i Vatikanska arkivet gjorda (men 1827 i Åbo brunna) avskrift. Brevet måste alltså anses absolut äkta. Det är vidare utfärdat av påven under Skarabiskopen Bengts besök i Rom 1220. Påven hade sålunda den bästa tänkbara källa för uppgifterna om förhållandena i Skara stift. Biskopen var i motsats till sina föregångare utpräglat högkyrklig, varken han eller påven hade sålunda något skäl att framställa saken i för lekmännen gynnsammare dager, än sanningen krävde. Källan är alltså äkta, och de som skänkt oss den, ha dels haft tillräcklig kännedom om sakläget, dels saknat varje anledning att lämna en oriktig uppgift. Men det återstår ännu en sak. Om huvudtionden icke varit frivilligt åtagen, vad skulle den då varit? Jo, naturligtvis en kanonisk skatt. Nu är den kanoniska rätten ju ganska väl känd, och denna har, såsom ock brevet antyder, intet sådant institut, den känner blott den från bibeln härstammande tionden på årsavkastningen. Man kan ju »tvivla på allt», men ganska sällan ha vi för de tider, inom vilka vi nu röra oss, bättre källor än i detta fall. Skall man i sådant fall svara *non liquet*, så får man sällan svara ja [1].

Med anledning av de egendomliga stadgandena, att böter utgå med »tre marker, heta tre och äro två», resp. »trenne sextanörtogar» har jag framställt den hypotesen, att detta skulle berott på en rabattering. Jag har bl. a. visat, att om man antager, att de på nämnda underliga sätt benämnda bötesbeloppen, ävensom sådana som »en örtog mindre än 11 öre», »åtta örtugar och fem marker», visa sig gå tillbaka på runda belopp, vilka stämma med den vanliga bötesskalan. Min åsikt ogillas av Sjöros, s. 146, som här följer Schlyter, vilken anser, att uttrycket vill beteckna, att böterna gå ut i ett sämre mynt, vars värde förhåller sig till ett befintligt bättre mynt som 2: 3.

---

[1] Sjöros har tydligen icke känt vare sig Ambrosianis utredning om Biskop Bengts Romresa eller Maurers viktiga Ueber dem Hauptzehnt. Se Geete, Fsv. Bibliografi.

Mot Schlyters av Sjöros upptagna mening måste flere invändningar göras. Jag måste först klandra Sjöros sätt att begagna litteraturen. Han citerar för min uppfattning endast mitt populära arbete »Ur vår äldsta bok», däremot tyckes han icke känna till mitt i Pippings för Sjöros lätt tillgängliga »Studier i Nordisk filologi» III intagna mer vetenskapligt hållna lilla arbete om »Jaroslavs rätt och de svenska landskapslagarna». Ett sådant förbiseende skall jag icke urgera, men det förefaller mig, som om Sjöros, då han i mitt populära arbete funnit numismatiska uppgifter. skulle ha sökt, vilken källa de kunde härröra från. Ty att citera Beckman som numismatisk auktoritet går knappast för sig. Källan för Sverge är naturligtvis Hildebrand (Sverges medeltid I eller sep. Sverges mynt under medeltiden, som upptages bl. a. i Geetes Fornsvensk bibliografi), för Danmark är den likaledes huvudverket, Haubergs bekanta undersökning[1]. Nu har Sjöros valt att alldeles på fri hand konstruera upp ett historiskt förlopp, som bestämt motsäges av de i form av många tusen mynt föreliggande fakta. Hans tanke, att Knut Erikssons reform, vilken i stället för mynt med låt oss säga 30 à 40 % silver införde sådana med inemot 100 %, blott skulle medfört ett något senare förlopp av den allmänna prisstegringen, är icke acceptabel. Den måste ha verkat revolutionerande.

Ur praktiskt juridisk synpunkt vore det ju därnäst alldeles meningslöst att ange myntslaget genom ett sådant uttryck som »heta tre och äro två», resp. »tre sextanörtugar»; ty om vi nu ålades en betalningsskyldighet i sådana ordalag som »tio kronor, det kallas tio men är fyra», så skulle väl varje människa anse sig ha gjort rätt för sig genom att erlägga fyra kronor av dem, som nu äro gångbara; och ännu säkrare skulle uppfattningen bli denna, om åläggandet innehölle »tio gånger fyrtio öre». Med all säkerhet skulle det avsedda historiska hänvisandet till att våra mynt före kriget hade större köpkraft, i sådant sammanhang

[1] Hildebrand citeras av mig Ark. 28: 141. Hauberg blott i den av Sjöros förbisedda skriften.

vara ändamålslöst och leda till att den betalningsskyldige fick myntvärdets försämring till godo i kvadrat.

Men ännu viktigare är, att den av Schlyter och Sjöros gjorda suppositionen, att vi vid tiden för Västgötalagens redaktion skulle haft ett deprecierat mynt, motsäges av fakta. Knut Erikssons myntförbättring var naturligtvis en följd av den långa fredsperiod (1172—1195), som följde efter hans seger. Fredsperioden fortsatte under den mäktige Birger Brosa och ett par år efter honom till 1205, då dråpet i Älgarås ägde rum. Det finnes knappast skäl att i detta se något annat än en överrumpling utan inflytande på landets allmänna ekonomi och därigenom myntet. Av större omfattning voro ju de operationer, som avslutades med slaget vid Lena 1208 och Gestilren 1210, men även om vid det förra tillfället invasionshären skulle varit en kår på 18,000 man, som vissa källor uppge, så kan knappast en kortvarig invasion av denna omfattning ha vållat någon katastrofartad utveckling på det ekonomiska området. Efter Eriks seger hade vi enligt svenska källor speciellt god årsväxt, och liknande säges i norska källor om ett följande år [1]. Allt tyder sålunda på att vi måste räkna med en utveckling, som något så när kunnat hålla uppe det goda myntvärde, som uppnåtts under Knut Eriksson. Och det finnes fakta, som gör denna sannolikhet till visshet. I RB 9 och 12 finna vi en taxa på de viktigaste husdjuren, å vilka priser utsättas i mark. Och nu äger det märkliga förhållandet rum, att denna taxa för hingst, sto och oxe är identisk med den, som i »karlgilda marker», d. v. s. silvermarker åsättes samma husdjur i Upplandslagen (VB 23 § 6), medan taxan för ko (som nämnes i båda) och ungnöt (som icke särskilt nämnes men torde ha hänförts till de nämnda) är högre än i Upplandslagen. Härav framgår väl bestämt, att det markvärde, som VGL I avser, kommer silvermarken nära, och icke på något sätt kan sättas så lågt som till tvåtredjedels silvermark [2].

---

[1] Västgötalagens Konungalängd, resp. Håkon Håkonssons saga.

[2] En instans i motsatt riktning finnes, som bör omnämnas. I Mdr. 5 § 7 bestämmes skadeersättningen för träl, som någon dräpt, till tre marker,

[illegible] kritik, som jag icke kan finna [illegible] noten, som beskyller mig för att sam- [illegible] något erkänna: vidare gånga. Detta [illegible] som jag Ark. 28, s. 64, not) sagt [illegible] förhåller det sig helt enkelt så: Den [illegible] fragmentet talar om, innebar ju [illegible] gjorde offentligt, att barnet [illegible] kraft av pastorsexpeditionen och låta [illegible] alla de rättigheter som fullmyndig ätt- [illegible] uttryckligen, som medlemskap i [illegible] av stammen, sades i formuläret [illegible] själv var ättleaid, är likgiltigt. Av dessa två [illegible] för det senare, blott göra det förra, medan [illegible] skall göra det. För att skydda sitt barns [illegible] till frågan om de oäkta barnen vartill han ägde rätt.

[illegible] litteraturen ser man ju ofta den meningen framställas, att den [illegible] vara mycket sämre än de äkta barnens. Men i källorna [illegible] så föga. Källorna bestå icke huvud- [illegible] lagarna, dessa äro alla sena och påverkade av kyrkligt [illegible]. Huvudkällan är den norska och delvis danska [illegible] Vi taga utur högen några namn på oäkta söner, [illegible] på grund av arvsrätt bestigit tronen: de äro ganska kända: Magnus den gode, Magnus Barfot, Sigurd Jorsalafar, Harald Gille, Sverre, Håkon Håkonsson. I Danmark ha vi Sven Estrids- [illegible] många oäkta söner. Vi få om dessa veta, icke blott att de

---

av. fyra, om käranden kan bevisa, att hans förlust var så stor. Men i ÄB 22 sätten priset på träl, som på grund av sin börd borde vara fri och skall friköpas av sina anhöriga, till »två öre gull eller två marker vägna». Då man vet, att silvermark avsägs med sistnämnda endast på detta ställe mötande uttryck, så skulle man ju kunna få fram en proportion 2 : 3 ungefär. Men gent emot det föregående vida säkrare argumentet torde få hävdas, att lagen låtit den, vilken innehade slav, som borde vara fri, nöja sig med en partiell ersättning vid avståendet. — Vid tiden för Upplandslagens redi- gerande synes en mark silver ha varit = tre mark penningar.

[1] Ett oklart uttryck hos mig skall dock erkännas.

med makt lyckades tillkämpa sig tronen, vi få i vissa fall också veta, att deras rätt ansågs på det sättet moraliskt grundad, att motparter, som förhöllo dem den, hade svårigheter med sitt samvete; jag erinrar om samtalet mellan Jarlen Håkon Galin och hans gemål, fru Kristina, sedan lagman Eskils maka [1]. Ur dessa källor framgår visserligen, att de oäkta sönerna hade besvärligheter med bevisningen av sin rätt. Någon principiell skillnad mellan dem och andra, sedan bevisning lämnats, finner jag icke. Gulatingslagens låga rangställning intogo de ingalunda [2]. Att under sådana förhållanden kategoriskt förneka sådana texttolkningar, som förutsätta en rest av rätteregler, som ställde de oäkta och de äkta födda mer i jämbredd, än vi vilja föreställa oss och senare tider gjorde, är knappast tillåtet. Då ÄB 21 enligt fragmentet utan inskränkning säger, att (alla) barn böra ättledas för att få arv, och då ÄB 23 på liknande sätt låter ett uttryckligt erkännande även av äkta barn fordras för att den ättleddes barn skall ha sin arvsrätt tryggad, så synes det mig vara en plikt att läsa, som det står skrivet [3]. Att emendera bort den ena bestämmelsen och tolka bort den andra, så att stadganden, som enligt sin lydelse åsyfta alla barn, komma att åsyfta endast de oäkta, synes mig icke metodiskt riktigt [4]. Detta så mycket mindre, som

[1] Flatöboken III, s. 10 och även 7. — Håkon var ju också ett posthumt barn, vilket förklarar, att han av sin faders privatförmögenhet blott fick »en sölja och en ring».

[2] Ehuru äldre än vår VGL I, företer Gulatingslagen i många fall mer framgångsrikt arbete från de kyrkliga myndigheterna. Jfr de talrika mosaiska bestämmelserna om icke slaktade djurs kött. För Magnus Erlingsons omarbetning var ju hävdandet av den äkta börden ett huvudintresse.

[3] Det har mig veterligt aldrig betvivlats, att fragmentets stadgande om ättledning av eget barn skulle vara äkta. För säkerhets skull vill jag emellertid påpeka, att B 59 har ett bevis på att något där fallit ut. Det medtagna stycket om *haldsørar* är ju för sammanhanget fullständigt främmande. Det har i misshugg kommit med, enär redaktören kommit att tänka på saken, just som han skrivit ned en annan föreskrift om vad som borde ske på tinget.

[4] Den i ÄB 28 föreskrivna rätten för den, som ättlett någon, att ärva den ättledde, torde vara åsyftad i L 497. Samma Inga, som rest Hillersjöstenen m. fl. över sin man Ragnfast i syfte att belysa sin arvsrätt, meddelar

[illegible]

grund av en senare tids missuppfattning tillkommen förvanskning av texten i fragmentet.

Se vi åter på ställets början, så äro Sjöros och jag ense i att rätta B 59 efter fragmentet: *a ætleddær*. Polemik skulle då väl strängt taget kunnat vara onödig, men dels meddelar Sjöros, att *þ* i formen *ætleþer* icke är skrivfel, då liknande former finnas på andra håll, dels att *æ* i *ætleþer* icke är skrivfel för *a ætleþer* utan haplografi. Beträffande den förra frågan, så kunna vi ju lämna skrivarens intentioner i fred; säkert är, att den i fragmentet föreliggande formen mycket lätt kunde missförstås och så framkalla en omstöpning av texten. Beträffande den andra, är väl ganska ovisst, huruvida de i latinsk skrift föreliggande haplografierna äro något annat än skrivfel; jag tror, att den är skyldig beviset, som säger, att så är, i all synnerhet, om den enkelt skrivna typen *æ* skall såsom här beteckna två olika typer. Huvudsaken är emellertid, att texten i fragmentet synnerligen väl förklarar texten i B 59, alldeles som på ett annat ställe *fæ* med överskrivet *costr* utmärkt förklarar läsarten *fæ .. æller kostær* i B 59. Man må gärna diskutera detaljer, men gott är, om man kan undvika att åt denna diskussion ge sådan form, att den fördöljer huvudsakerna. — Ytterst besynnerligt är ett uttalande, i vilket Prof. Estlander göres medskyldig. Det lyder: »Enligt den i lagarna vanliga uppfattningen var ju *aþælkono barn* just raka motsatsen till *barn viþgangit a þingi*». Skulle Sjöros vilja upplysa, var det uttrycket »vidgånget barn» står i sådant samsamhang, att den antydda tolkningen kan anses bevisad. Jag känner det ur UL, ÄB 23 pr, och ÖGL, ÄB 15. Enligt sakens natur och betydelsen av ordet »vidgå» är det ju här fråga om sådana fall, där barnets ställning icke är notorisk och fadern kan ha intresse av att förneka sitt faderskap. Men någon logisk motsats finner jag icke på något av de två ställen, där jag iakttagit användningen.

S. 204 behandlar Sjöros GB 1, och här möter en överraskning. Jag har i Arkiv 30, 1 ff. sökt göra troligt, att den här intagna bestämmelsen om konungens morgongåva skulle till-

kommit i och med de förhandlingar, som efter det segerrika slaget vid Gestilren fördes för att i försoningssyfte få till stånd ett giftermål mellan konung Erik Knutsson och den danska prinsessan Rikissa. Sjöros antager min huvudtes, men beskyller mig för att ha daterat lagändringen till samma dag som slaget, vilket han med ett synnerligen milt uttryck finner »väl vågat». Jag skulle för min del vilja beteckna tanken, att hären på slagdagens afton konstituerat sig till landsting för att besluta om lämpliga former för en passande morgongåva åt systern till den slagne fiendens konung mer än vågad. Att jag aldrig tänkt så, var ju klart. Jag hade blott att se efter, om någon lapsus calami eller något slarv vid korrekturet givit mitt uttryck en otydlig lydelse. Emellertid står tydligt »efter d. 17 juni[1], då slaget stod». Sjöros sätter nu stadgandet mellan detta datum och konungens död 1216. I viss mån är det mitt fel, att jag icke uttryckligen nämnt utan förutsatt som bekant, att bröllopet, den rätta terminus ad quem, stod samma år som slaget, se Nordisk Familjebok 23: 299 eller Annales regii. — Med ett förbiseende får man icke vara obilligt sträng, men det vill synas mig, som om Sjöros bort kontrollera sin innanläsning, innan han offentligen med spärrad stil (!) beskyllde mig för något så löjligt, som här skett.

Då vi komma till Rättlösabalken, börjar först polemiken på allvar. Sjöros är ense med mig, att här sammanförts en del disparata stadganden utan sakligt sammanhang, men han förkastar det förklaringsförsök, som jag gjort: att stadgandena skulle vara tillkomna efter Eskils tid. Som jag förut påpekat, tager han vid sitt bedömande av de historiska problemen ingen som helst hänsyn till Lagmanslängden, vilken ju, även om man läser utan min (som jag tror ganska väl grundade[2]) emendation, framställer Eskil som den, vilken samlade och systematiserade förut gällande rätt, medan först hos efterföljarna talas om principiell ändring. Naturligtvis få de hypotetiska skäl, jag för olika partier anfört, en helt

[1] Bör vara juli.
[2] Detta är den enda emendation, jag bygger på.

annan betydelse därigenom, att de kunna stödja sig på en dylik faktisk uppgift.

Sjöros har en annan förklaring. Han upptager en idé av Pipping, att rubrikens *rætlosæ* icke skulle tillhöra det *rætløsa*, som vi möta i Fornämisbalkarna med en betydelse 'egenmäktigt förfarande', alltså som en synonym till, möjligen ett species av *fornæmi*. I stället skulle vi få antaga ett neutralt *rætløsi*, som tydligen här skulle stå i gen. pl. och som skulle betyda 'ämne, för vilket lag tidigare saknats'. Häremot kunna emellertid tungt vägande invändningar göras. Ett sådant ord är icke på annat håll belagt, och det har i varje fall varit okänt redan för den skrivare, som framställt den förlorade av Lydekinus excerperade handskriften av VGL II; denna har nämligen haft formen *rætløso* i rubriken[1]. Vidare sakna vi alldeles skäl att antaga, att de här upptagna stadgandena skulle ha varit helt och hållet nya vid tiden för Eskils redaktionsarbete. Många av dem gälla förhållanden, för vilka något slags rättsregler, om än icke just de nu meddelade, tidigare måste ha funnits. Och vidare: Om man vid lagens första redaktion inför nya stadganden, så gör ju detta ingen svårighet med avseende på ordningen. De nya stadgandena kunna placeras på en plats, där de passa, såsom skett med den troligen nya GB 1 — endast sent påtänkta stadganden kunna av detta skäl tänkas bli ställda sist. Men RB står mitt i boken. Helt annorlunda ter sig saken vid omarbetning av en förut färdigskriven text. Jag kan icke känna mig övertygad, att det av Pipping in casu antagna ordet någonsin existerat, och jag är fortfarande benägen i en senare överarbetning se grunden till den oreda i texten, som vi konstatera. Men något bindande bevis för att icke lagman Eskil skulle kunnat disponera illa, kan jag icke lämna. Dock kan påpekas, att de dispositionsfel, som kunna uppvisas, äro av helt annan art. Att förf. på bestämmelsen om ättledning av barn på ting hängt upp en bestämmelse om en annan, för sammanhanget främmande förrättning, som också skulle ske på ting, ha vi berört ovan s. 145, n. 3. På lik-

[1] Se Collin—Schlyter. VGL, s. 261.

nande sätt har han i GB 8, där sexuella förseelser, vilka skulle sonas med pilgrimsfärd till Rom, hängt upp några saker av helt annan art, som skulle sonas på samma sätt. De särskilda, av Sjöros genomgående underkända skäl, jag anfört, skola nu vart för sig behandlas [1].

S. 218 behandlas min åsikt, att *utæn vixl* i RB 2 skulle avse att framhålla, att den folkvalde biskopen hade full befogenhet utan påvlig invigning. Vi äro här inne på en mycket svår fråga, och jag vill egentligen blott nämna, att K. B. Westman i sitt viktiga arbete »Den svenska kyrkans utveckling från S:t Bernhards tidevarv till Innocentius III:s» framställer en åsikt, som avviker från min men icke sammanfaller med Sjöros'. Westmans arbete har icke varit Sjöros bekant. Mot det av S. framhållna, vill jag erinra om att vi ha många bevis för att en »electus» kunde fungera innan han vigts. I detta sammanhang har Sjöros ett riktigt påpekande, att det tillvägagående, som i RB 2 anbefalles, är identiskt med det, som före investiturstriden var normalt. Däremot är det oriktigt, då han vid tolkningen av vårt ställe påstår, att domkapitel i Sverge började införas c. 1250. För Skarastiftets vidkommande ha vi påvebrev om saken från den förut omtalade Biskop Bengts Rombesök 1220—21. Sjöros låtsar i sin slutpunkt, som om året 1250 för Västergötland vore ett fixt år, som kunde ge en terminus ad quem. Han borde dock veta, att t. ex. järnbörden, som av kyrkan förbjöds vid samma tid, länge efteråt var i bruk. Mitt påpekande, att det i formen

[1] Ehuru det faller utanför vårt speciella mellanhavande, skall jag i korthet beröra en sak, som visar, att Sjöros icke rätt arbetat sig in i tidens förhållanden. Det gäller de bekanta orden i RB 1, att västgötarna vid Junabäck möta östgötarnas gisslomän. Han anser det bero på förbiseende, att smålänningarna icke nämnas. Saken är dock alldeles korrekt, enär den del av Småland, som här kommer ifråga, trakten vid Jönköping, tillhörde Östergötlands lagsaga och sålunda var representerad genom de nämnda östgötarna. — I all hast ett exempel till. S. 138 undrar Sjöros, om icke en viss skatt kunde ha utgått i vete. Hade han känt Forssells undersökningar i Sverige 1571 och vetat, att nämnda år skördades 24 (tjugofyra) tunnor vete på en totalskörd av omkring 100,000 tunnor, så hade han omedelbart insett frågans obehövlighet

kanoniska valet av 1278, av vissa antydningar att döma, kanske blott stadfäste ett folkligt val, berör han icke. Lundqvists viktiga avhandling om domkapitlen är honom obekant.

På s. 222 är det omdöme, som Sjöros fäller över mig, synnerligen förkrossande. Jag måste citera rätt utförligt: »Om flock 4 yttrar Beckman (ANF XXVIII s. 72), att de häri ingående stadgandena alldeles säkert äro relativt nya. 'På hednalagens tid, då självhämnd var plikt och den starkare hade rätt, då låg ju självtäkten (*nam*) nära, då var det naturligt nog, att den som berövats sitt, tog sig själv rätt. Kristen och human uppfattning måste här göra en ändring'. Det är utan vidare klart, att detta blott är ett ogrundat påstående, som blir ännu besynnerligare, då Beckman själv nämner, att samma ändring, som han för VG I:s vidkommande vill datera så sent som mitten av 1200-talet, i Östergötland vidtogs redan av Knut Eriksson 1173—1196! Men Beckman gör sig skyldig till mycket egendomliga fel. Det finnes absolut intet skäl för påståendet, att självhämnd var plikt på hednalagens tid: denna lag påbjöd icke tvekampen (vilken väl Beckman åsyftar) utan denna var blott ett av lagen reglerat förfarande: se härom utförligare not till 38: 4—24 [= 229 ff.]».

Man har en smula svårt att se, var man skall börja vid kritiken av dessa stora ord. Men jag kan ju taga de för mig graverande påståendena i ordning. Först skall det vara alldeles orimligt, att en lagändring, som införts i Östergötland c. 1175, fick sin motsvarighet i Västergötland först c. 1250. Då landskapen voro autonoma, så innebär det väl a priori ingen omöjlighet. Det antydes icke med ett ord, att kung Knut haft något med lagändringen i Östergötland att skaffa, blott att den där införts under hans tid. Än mindre säges, att förordningen varit avsedd att gälla riket i dess helhet. Och vi ha många analogier, som visa, att nya lagar långsamt vunno erkännande. Till och med lagar, som avsetts att gälla för riket, kunde icke på motsvarande tid föras in i den faktiska rätten. Blott två exempel. 1247 förbjödo Kardinalen Wilhelm av Sabina och Birger jarl för riket järnbörden. Men ändå fick denna 73 år senare ånyo avskaffas i Häl-

singland [1]. Och ytterligare. Vid mitten av 1300-talet infördes i land och stad en delvis ny arvsordning med Stadslagen och Magnus Erikssons landslag. Men ännu 150 år därefter bibehöllo sig i handskrifter och vissa domares praxis de stadganden, som förut varit gällande i Uppland och som man på vissa håll, trots icke mindre än två landslagar, icke ville släppa. Om Sjöros hade känt dessa elementära fakta, så hade han kanske åtminstone sparat sitt utropstecken.

Så komma vi till påståendet, att det »absolut icke» finnes något skäl för påståendet, att självhämnd var plikt på hednalagens tid. Här är nu först en svårighet däri, att man icke rätt vet, till vilken tid Sjöros vill förlägga den s. k. hednalagen. För min del har jag däri sett ett stadgande, som hade sin rot i hednatiden men kvarstod ännu på lagman Eskils tid. Härom mer s. 154 f. Och om vi se saken så, då finnes det verkligen »absolut» goda skäl. Till en början ha vi praktiskt taget hela sagolitteraturen, som ju bygger på motivet om hämndens plikt. Jag erinrar i en hast blott om Gudrun Osviversdotter, som var »värst mot den, hon älskade mest» [2]; om Gunnar på Lidarände, som blev fredlös för en rad hämndedråp, ehuru han personligen hade stor motvilja mot att dräpa män; om den gamle Njal som föredrager döden i lågorna framför den skam, som det även för en vacklande gubbe skulle varit att leva utan möjlighet att hämnas sina söner [3]. Jaroslavs pravda föreskriver direkt, vem som skall hämna. Vill Sjöros ha exempel på saken från rent svenskt område, så kan jag erinra om Gutalagens ord, att den som tar böter enligt lagen är »oskämd man» [4], och om prästen, som icke får kämpa med vapen, men ogärna vill utstå skam [5]. Så nog finnes det skäl för den av alla utom Sjöros antagna åsikten, att hämnden var en plikt, som man icke kunde undandraga sig, om man ville behålla sin ställning som en fullt berättigad medborgare.

[1] Av mig förut påpekat i den av Sjöros kritiserade avhandlingen. Arkiv 28: 75 not.

[2] Laxdœla, Kap. 78.

[3] Njala, kap. 54, slutet, kap. 129.

[4] GL, kap. 14 (Pippings ed. s. 18).

[5] GL. Add. 1 (Pippings ed. s. 9).

Utan minsta fog beskyller Sjöros mig för att förblanda hämnd och tvekamp. Jag har talat om dem i sammanhang, och jag har haft rätt därtill, då de båda liksom självtäkten äro uttryck för den egenhandsrätt, som i hela vår medeltid konkurrerar med samhällets rättskipning. Men även om vi antaga den av Sjöros mig påbördade meningen, och om vi låta Estlander vara vår enda rättshistoriska auktoritet, så är kritiken ändå obefogad. Ty, som en granskning av Estlanders skrift genast visar, är läget icke det, att E. ansett alla skäl saknas för den av mig antydda åsikten; han har erkänt dessa skäl och vägt dem mot de skäl, som tala för en motsatt åsikt, och han har därvid funnit de senare väga tyngre. Men detta är ju en helt annan sak.

Att Sjöros i det följande klandrar mig för att översätta *nam* med självtäkt, beror, såsom han lätt hade kunnat se, på att vi i ordet inlägga något olika betydelse. För vår tid, sedan samhället tillhandahåller en exekutiv makt, som vill förhjälpa även den svagare av två parter att få rätt, är självtäkt en straffbar handling. För en äldre tid, då samhället nöjde sig med att fastslå, vilken rätt som tillkom mig, var självtäkten, eller om Sjöros hellre så vill, den självtagna panten(!), ett nödvändigt led i samhällets ofullkomliga rättskipning. Om tinget i aldrig så laglig form förklarar, att jag har rätt till en sak och lämnar åt mig själv att taga från min starke motpart samma sak, så stå vi kvar på självtäktens grund.

S. 229 f. äro vi åter inne på en av de mest avgjort skiljande punkterna. Vi ha att göra med RB 5, som jag jämfört med den s. k. Hednalagen och funnit utgöra ett av de starkaste bevisen för en revision efter Eskils tid av vissa delar av VGL. Sjöros erkänner, att jag här har mitt starkaste bevis, men anser, att även detta faller för hans kritik. Bl. a. har jag framhållit, att de sexuella förseelser, om vilka vissa av de behandlade smädelserna röra sig, »voro särskilt svåra ur kristen synpunkt». Flocken behandlar beskyllning för: passiv pederasti, tidelag, sexuell förbindelse med närskyld kvinna m. m. Sjöros svarar: »Detta är ju ingalunda fallet: vartenda ett av de uppräknade brotten

betraktades som nesliga sedan äldsta tider, och att straff för dem icke stadgades i hednalagen, är fullständigt obekant».

Även här finnes åtskilligt att invända. Till en början är användningen av ordet »hednalagen» synnerligen oegentlig. Med detta namn betecknas i vetenskapen ett speciellt litet lagparti, bevarat i en avskrift och ett avtryck av en källa, som på särdeles goda grunder förlägges till samma tid som Fragm. av VGL I. Någon »hednalag» i betydelsen av skriven eller till hela sin ordalydelse avfattad svensk rättsurkund från hednisk tid existerar icke; för hednatiden få vi hålla oss till sedvänjan som enda rättskälla. Formellt kan man ju med Sjöros argumentera ex silentio och säga, att vad vi önska, möjligen kan ha varit utdömt av denna sedvänja. Om denna veta vi nog en del. Vi kunna sluta, att den, som var passivt homosexuell (*argr, blauðr, ragr, rassragr*), var föremål för djupt förakt: det är antagligen om denna kategori av människor, som Tacitus talar på det bekanta stället Germania 12 (*ignavos et imbelles et corpore infames*)[1]. Men redan då det kommer till dem, som missbrukat sådana personer, är vårt vetande slut: Sinfjotle rent av skryter över att ha varit med om dylikt. Och beträffande blodskam, tidelag m. m. veta vi icke annat än det, som allmänt stått fast, att den mosaiska rätten i Västeuropa infört en stränghet i behandlingen, som icke har motsvarighet i de särskilda folkens tidigare uppfattning: jag hänvisar till Nord. Familjebok, art. Sedlighetsbrott, Tidelag samt Hoops Reallexikon, art. Verwandtenehe, därjämte till Alexander III:s brev, Dipl. nr 56 och VGL I, GB 8.

Så komma vi åter till frågan om tvekampen och Hednalagen. Med Estlander anser Sjöros, att den senare blott reglerade, icke anbefallde den förra. Jag skall icke polemisera, men har a. st. påpekat, hurusom Estlander förbisett, att Hednalagen berör ett fall, då tvekampen icke behöver uppfattas som ett slags gudsdom,

[1] Tacitusstället behandlas av mig i Tidskrift for Filologi IV:e Række IX 103 ff, där även andra sidor av vår fråga beröras. Huvudställena i norrön litteratur äro väl: Lokasenna, Helgakvida Hundingsbana I, Grágás (1852) kap. 238 (s. 184), Gulaþingsl. kap. 138, 196, Austfirðinga sǫgur 222 ff.; Þorvalds þáttr víðfǫrla kap. 5.

utan blott är en *mannjafnaðr*, det empiriska beviset för att den smädade är lika god man som smädaren »mans make och man i bröstet»[1]. Och så komma vi till de av Sjöros presterade bevisen. Han framhåller själv, att ett brev från Alexander III talar om tvekamp i Sverge. Det är ju ett gott bevis för mig. Men nu skall Eskil ha varit en man med sådana intellektuella och moraliska egenskaper, att han »ville avskaffa tvekampen».

Uppenbarligen har Sjöros icke anat de svårigheter, i vilka han här invecklat sig. För det första bevisar han för mycket. Ur Eskils egenskaper, hans lärdom och personliga storhet, hans förtrogenhet med kanonisk uppfattning och nitälskan om det rätta, kunna vi med lika rätt sluta, att han omöjligen kunde tolerera det nedärvda dåliga, likaledes av kyrkan utdömda bevisningssystemet[2]. För det andra komma vi åter i strid med Eskils biograf i Lagmanslängden, vilken, som vi förut påpekat, betecknar Eskil som samlare och ordnare och antyder principiella förändringar först vid efterföljarna; att Eskil icke hade befogenhet att efter personlig smak utfärda ukaser, borde väl Sjöros veta[3]. För det tredje tvingas vi av den nya teorien till att antaga en skriftlig uppteckning före Eskil. Kan Sjöros giva ens en skugga av sannolikhetsskäl för att en sådan existerat? Och för det fjärde få vi svårt att inse, varför Hednalagen skall föreligga i en språkform, som enligt Läffler och v. Friesen tillhört samma (enligt Beckman från Eskils norska arkiv påverkade) skrivarskola som fragmentet. Då Sjöros s. 222 fantiserar över att Hednalagen, i motsats mot fragmentet, skulle tillhöra en tid, då böter över huvud voro okända, så leder detta till att den måste vara äldre än — Tacitus, vilket väl ända är för mycket.

Naturligtvis är det bekant, att tvekamp successivt försvann, i den mån rättssäkerheten fick bättre garantier. Men frågan är ju när detta skedde. Vad Sjöros här anför, är mycket ofullständigt.

---

[1] Möjligen anger man saken riktigt, om man säger, att lagen reglerade den tvekamp, som seden påbjöd.

[2] Jag vill inte ens tala om träldomen.

[3] De uttryck hos Snorre, som synas tala i motsatt riktning, behandlas av mig i Edda 1918, s. 278 ff.

Han känner (ur Gunlaug Ormstungas saga), att holmgången förbjöds på Island i början av 1000-talet. Men saken skulle icke för honom ha haft så stor vikt, om han vetat, att ännu på 1200-talet hade *maðr vígt um,* hade rätt att på stället dräpa sin motpart för just sådana verbalinjurier, som RB 5 belägger med 3-marksbot, under det Hednalagen fordrade eller medgav tvekamp. Tydligen är icke blott RB 5 utan även Hednalagen betydligt humanare än Grágás. Han har också fått en notis, att »ungefär samtidigt» (c. 1000) tvekampen avskaffades i Danmark. Det är tydligen Saxos uppgift, att Sven Tjuguskägg under intrycket av Poppos underverk infört järnbörden i tvekampens ställe, som föresvävat Sjöros. Men om han hade studerat sin Saxo något grundligare, så skulle han ha fått bättre besked. Han skulle ha fått veta, att samma tvekamp åter måste avskaffas av Harald Hen (1076—80) samt att den ånyo formligen återinfördes av Sven Grade (c. 1150). Av dessa uppgifter måste ju den sistnämnda, som rör sig på en tid, för vilken Saxo är autentisk, tillmätas bestämt vitsord.

S. 232 påstår Sjöros, att jag ur RB 7 utläst ett förbud mot självpantning. Detta är naturligtvis icke riktigt, och i en mening skulle mitt påstående varit alldeles falskt. Men på det kritiserade stället har jag framhållit, att en självtäkt i egentligaste mening bort ligga nära till för den åskådning, som på annat område gillar hednalagens bestämmelser. Som motsats härtill har jag framhållit VGL:s hithörande bestämmelser, vilka för givna fall (MD 3) direkt föreskriva, att utsökning skulle ske »med tinget». Att mitt uttryck blivit väl sammanträngt skall emellertid erkännas.

S. 232 kommer Sjöros in på en verklig kardinalpunkt, vittnesbeviset. Jag har bland mina indicier för att RB skulle innehålla ny rätt (Arkiv 28: 72), framhållit, att »vi här för första gången f u l l t t y d l i g t[1] möta stadgandet om ett modernt vittnesmål rörande vad vittnet hört och sett av själva primärfaktum», vad juristerna pläga kalla factum probandum. I sin polemiska iver gör nu Sjöros gällande, att Valdemar II, som han ansätter till 1202—41, skulle levat omkring 100 år före Eskil; han ger

[1] Nu särskilt spärrat.

sig sålunda sken av att vara alldeles okunnig om tillkomsttiden för den text, han själv ederar och kommenterar. Jag skall icke vidare grubbla över denna blunder, som emellertid blir så mycket underligare, som jag uttryckligen framhåller samtidigheten mellan de två. Men viktigare är, vad Sjöros mot mig anför. Han påpekar, att vi i BB finna både asynæ vitne och hørængiær. Om Sjöros hade något närmare analyserat, vad jag sagt, skulle han lätt funnit, att jag icke förbisett stället. De två orden »fullt tydligt» avse naturligtvis att framhålla, att något ställe finnes, som möjligen talar om vittnen, som yttra sig om factum probandum. Gå vi nu till det av Sjöros citerade stället, så finna vi genast, att hørængiær icke hade en sådan uppgift; de yttrade sig på i VGL vanligt sätt om vad som förekommit i processen. Att de medtagits av Sjöros, är blott ägnat att försvaga hans bevisning. Med asyna vitne står det annorlunda till. Det är ingenting i texten, som hindrar, att dessa yttrat sig om factum probandum; jag skall gå så långt, att jag medger, att detta är den tolkning, som närmast erbjuder sig. Då jag emellertid tror, att stället kan avse annat, t. ex. ett vittne, som iakttagit en sönderriven tröja eller en lösryckt hårtott, så beror detta på analogi med de övriga brottmålsbalkarna. Ingenstädes antydes i dessa, att man tillkallade vittnen, som sett tjuven i det ögonblick, då han gjorde tillgreppet, dråparen i det ögonblick, då han utdelade dråpslaget, eller knivhuggaren i det ögonblick, då såret höggs. Det är absolut tydligt, att denna art av bevisning är främmande för dessa balkar. Då nu just denna möter flera gånger i Rättlösabalken, så är nog detta ett indicium — icke i och för sig ett bevis — för att vi ha ny rätt. Att det fullständiga avståendet från eljest vanliga krav på viss social ställning, boningsort inom häradet o. d. innebär en absolut nyhet, står i varje fall fast. I sak stödes min uppfattning av Schwerins nyligen utkomna arbete »Zur altschwedischen Eidhilfe».

Strax efter beskyller Sjöros mig för »ett bestämt fel», i det jag skulle vara okunnig om att man kunde »skirskuta i nästa by». Vad jag sagt är följande: »I viss mån kan man se ett modernt

vittnesmål även i flock 5. *Iak skyrskutæ þy, at þu kallaþe mik vkuæþins orþ*, kunde på vårt språk översättas med 'jag tar de närvarande till vittnen, att', ty här finnes ju intet för de yttre sinnena förnimbart sekundärfaktum, som kan avses. *Skirskuta vitne* blir genom sakens natur detsamma som vittne i vår mening.» Det torde vara ganska klart, att jag icke varit okunnig om att man kunde *skirskuta* efter ett dråp genom att förevisa liket och blodspåren för personer, som icke varit närvarande, då dråpslaget utdelades, och att detta enligt våra fäders rätt kunde ha avgörande betydelse för processen. Men jag betvivlar, att om jag i Mölndal talat om, att någon kallat mig hundvalp i Frölunda, detta skulle ha fallit under rubriken *skirskuta*. Sjöros torde vara bevisningsskyldig på den punkten. För övrigt böra vi gå till texten, vilken som bekant är mycket dramatisk. Sedan det av den ene givna okvädingsordet angivits, fortsätter lagen: »Vem är det?» säger den andre. »Du» säger den förste. »Jag *skirskutar*, att du kallade mig okvädingsord.» Kan detta fattas på annat sätt än så, att hela dialogen äger rum i ett sammanhang? Kan någon tro, att meningen är, att den förolämpade skulle släpa med sig sin vederpart och inför en alldeles ny skara åhörare säga till honom: »Jag *skirskutar*, att du kallade mig okvädingsord»? Till yttermera visso kan jag hänvisa till isländska texter, där det är tydligt, att *skirskuta* avser just taga de närvarande till vittnen på vad som sagts i deras närvaro. Så är fallet med flere exempel hos Fritzner. Liknande gäller en karakteristisk situation, som skildras Flatöb. III, s. 84, och där Lagman Eskil är närvarande. Beträffande hela frågan hänvisas, såsom jag förut gjort, till Engströmers Vittnesbeviset, som Sjöros icke har använt.

S. 238 behandlar Sjöros RB:s sista flock. Denna finnes som bekant i Fragm. och har sålunda minst dettas ålder. Med rätta förkastar han Kjelléns av mig godtagna uppgift, att *fæ* skulle ha en för skrivaren föråldrad betydelse i denna flock. Han har haft en ganska lätt uppgift, sedan Pippings fullständiga konkordans gör ett sammanställande av alla ställen, där ett ord förekommer, till en liten stunds arbete. I avseende på texten sluter

han sig till Schlyter men glömmer därvid, att ett helt nytt faktum efter Schlyters tid tillkommit. Det är ovedersägligt, att Fragm. har ett *fæ*, som **rättats till** *costr*. Detta jämte den under alla förhållanden oregelmässiga placeringen i B 59 gör, att vi måste tänka oss *fæ* som den ursprungliga läsarten, *costr* som sedan tillkommet. Sjöros förklaring bortser ifrån denna nödvändighet. En motsats mellan boskap och gods är osannolik på en tid, då boskap ostridigt var det viktigaste lösöregodset.

S. 250 möter en ny överraskning. Jag har tolkat *akærgærþi* JB. 13 som »det tegskiftande gemensamma området». Stället står i Ark. 30, s. 10. Sjöros säger härom: »Varpå denna översättning grundar sig, känner jag ej. Man kan ju gott tänka sig, att det förbjöds att bosätta sig på sin egen åker, om den var omgiven av andras ägor». Jag erinrade mig bestämt, att jag hade på något ställe citerat den källa, som givit anledning till vad jag skrivit. Detta var den präktiga karta över en västgötaby, en typisk sådan, som ingår i arbetet »Sverges jordbruk», av vilken man får en utmärkt föreställning om hur en bys mark såg ut i äldre tider — på många håll inpå 1800-talet, på enstaka ställen i skrivande stund. Det var förvisso med någon överraskning, som jag fann, att citatet stod — i samma band s. 11 not. Om nu Sjöros vill påstå, att de förhållanden, som framträda på den nämnda kartan, icke äro typiska, så är han bevisskyldig för det påståendet. För min del vill jag tillägga, att jag sett åtskilliga andra bykartor, som ge samma bild av förhållandena. Sjöros säger: »Man kan ju gott tänka sig, att det förbjöds att bosätta sig på sin egen åker, om den var omgiven av andra ägor.» Nu förhåller det sig så, att flockens början handlar just om denna sak, den förbjuder icke, att man bosätter sig på sin egen åker eller äng, utan den lämnar föreskrift om de processuella åtgärder, varigenom man skulle få utfartsväg. Att § 2 skulle förbjuda, vad inledningsstycket uttryckligt medger, har jag svårt att tro.

Härmed torde denna polemiska artikel böra avslutas. Jag tror mig ha visat, att åtskilliga invändningar kunnat undgås, om Sjöros dels gått något grundligare tillväga vid tolkningen av vad

jag sagt, dels själv något mer fördjupat sig i de tyvärr icke allt för rikligt flytande källorna för tidens kulturella och speciellt rättsliga förhållanden. I företalet meddelar Sjöros, att han från början avsett en ren textupplaga. Detta faktum innebär kanske förklaringen.

Nat. Beckman.

Prefixet *tve-*.

En dialektgeografisk studie.

Granskar man moderna och äldre belägg av prefixet *tve-*, skall man finna, att det uppträder i tre huvudformer, nämligen *tvi-*, *tvä-* och *tve-*. I samband med prefixet bör man betrakta verbet *tveka* och dess avledningar, något som bl. a. framhålles av Kock Sv. Ljh. I, § 175. Det etymologiska sammanhanget mellan prefixets olika former men i synnerhet deras geografiska utbredning skall här något närmare undersökas.

A. Utbredning.

1. *tvi-*.

I de moderna dialekterna förekommer prefixet jämte avledningar i följande landskap:

Bohuslän: *tvislått*, efterslåtter (Nilén Sörbygden). Även Lindberg Skeemålet upptar flera exempel med pref. *tvi-*.

Dalsland: *tvitänt*, med dubbla tandrader, *tvika*, tveka har jag själv antecknat från sv. Dalsland. På n. Dal är vokalismen däremot *tve-*, (E. Noreen, Ärtemark), och på sö. Dal heter pref. *tvä-* på grund av inflytande från Västergötland.

Västmanland: *tviblöja*, åra med blad i bägge ändarna finnes i Lmarkivets samlingar i Uppsala antecknat från Slättbygden. Leffler och Blumenberg uppta former med *i*. I Norrbo hd. Romfartuna sn finnes pref. också, enligt medd. av mag. A. Thorfors, likaså i Norbergs hd, enligt medd. av lektor Brate.

Uppland: *tviskafta*, tveskaftad (Schagerström Upplysningar).

Södermanland: *tvihack*, efterslåtter uppges av Rietz från Ornö i Södertörns skärgård.

I samtliga landskap n. om de nu nämnda är *tvi-* den normala formen[1]. Detta gäller även de finska och estländska dialekterna. För de senare märk Nuckö *figrainatan*, tvegrenad (Freudenthal o. Vendell Ordbok).

S. om Mälaren existerar sålunda icke prefixet *tvi-*. Undantaget från Ornö bekräftar endast regeln, då Södertörn ju ofta visar viktiga överensstämmelser med Roslagen. N. om Vänern (Värmland) råder däremot märkvärdigt nog *tve-*, medan en del av Dalsland går tillsammans med Bohuslän. Men icke hela detta senare landskap torde ha *tvi-*. Sannolikt sammanfaller gränsen för dess utbredning med den av Lindroth i Sverige III, s. 736 uppdragna gränsen mellan syd- och nordbohuslänska. Den går med andra ord mellan Ranrike och Älvsyssel, resp. Viken och Bohuslän (i inskränkt mening). I sydbohusl. har nämligen samn. långt *e* övergått till *ä* (*knä*, *trä*, *fä*), medan det i nordbohusl. kvarstår.

Från ä. nsv. tid föreligger en större excerptsamling i SAOB:s arkiv. Jag har genomgått denna och vill här anföra resultatet.

1500-talet. — Teitt Klagomålsreg. 200 *tvidrecht* (1555), H. Horn i BtFsf. 3: 386 *twidrecht* (1558), R. Hausen i BtFH. 4: 310 (1912) i en innehållsöversikt, citat från 1566 *twijbreet* (om belägenhet av jord), Laelius Uträkning 32 *twikachtigt* (1588), Skråordn. 274 *tuifält* (1589).

1600-talet. — Rudbeckius, f. 1581 i närheten av Örebro *twikachtige* (1616). Man må erinra sig att R. från 1598 vistades i Uppsala. Schroderus skriver *twijka* etc. Emporagrius, f. 1606 i Torsåker, Gävleborgs län *twijk* (c:a 1655). O. Rudbeck d. ä. skriver verbet *tveka* och alla dess släktingar (med und. av ett ställe i 2. eller 3. delen av Atl.) alltid med *ij* eller *i* (anteckning

[1] I norrländska dial. möter stundom ett labialiserat *tvy-*, t. ex. *tvykuta*, springa fort, Hälsingl. (Wennberg Allmogeord i Hels.), *tvykroki*, Västerb., *tykroki*, Nordmaling (Rietz). Från Härjedalen har Jessen Notitser upptecknat *tvikke*, som synes ha förkortat *i*.

i SAOB:s saml.). Stiernhielm skriver *twijk* etc. Columbus skriver *twijkan* (1669). M. G. de la Gardie, f. i Reval 1622 *twickan* (1662)[1]. Widekindi, f. 1618 eller 20 i Bro prästgård, Västmanland *twijkachtige* (1671). Lucidor, f. 1638 i Stockholm *twijka* (1674). O. Widman, om vilken man vet att han anställdes i Stockholm på 1680-talet och att fadern var kyrkoherde i Alsike, Uppland, skriver *twika* (1689). Ekman (f. var?) Siönödzlöffte Föret. 2 *twijk* (1680). Rel. cur. 70 *twijka* (1682). Spegel, f. 1648 i Ronneby men d. i Uppsala 1718 *twjka* (1685). Brasck, f. i Linköping 1650 skriver i övers. av Pufendorff Inl. t. hist. *twijk* (1680), men i samma arbete på annat ställe *twähöffdig* (Östgötamål). O. Rudbeck d. y., f. 1660 i Uppland *twikar* (1698).

1700-talet. — Runius, f. i Västergötland 1679, studerade i Uppsala 1700, död i Stockholm 1713 *twika* (1709). Dijkman, f. omkr. 1650 i Hedemora *twijk* (1703). Frese, f. 1690 eller 91 i Viborg, Finland *twike* (1715), *twetal* (1726). Brenner, f. i Stockholm 1659 *twikan* (1727). Düben, f. i Stockholm 1671 *twikat om* (1721). Österling (bodde i Stockholm 1729) *twika* (1727). Ehrenadler i övers. av Telemach *twijk* (1723). Kolmodin, f. 1690 i Nysätra, Uppland *twiksamt* (1732). Nordenflycht, f. 1718 i Stockholm *twika* (1748). Dalin, f. i Halland 1708, vistades senare delen av sitt liv i Stockholm *tvikan* (1760 eller 61). Liljestråle, f. 1721 på Ekenäs vid Karlstad *twiksamma* (1798)[2].

1800-talet. — J. O. Carlberg i Jernk. ann. 1850, s. 221: »*tvikmalm* kallas den sämre Guldsmedshyttemalmen; mullen utgjordes av vaskade blyhaltiga hyttsopor». I Markalls sömnlösa nätter 2: 41 *tvik* (1821). Andra delen anses vara författad väsentligen av K. F. Dahlgren och K. Livijn, bägge östgötar.

Summan av undersökningen beträffande den ä. nsv. perioden blir sålunda, att så gott som samtliga av SAOB sammanbragta

---

[1] Ett uttal med kort i är icke säkerställt genom denna skrivning, ty omotiverad dubbelskrivning av konsonant förekommer även eljes hos denne författare, t. ex. i samma mening, vari det citerade ordet står, läses *Maijtts*. Hos Annerstedt UUHistBih. 2: 59.

[2] Även lexikografen Lind, f. 1701 i Hudiksvall har *twika* jämte *tweka* (1749).

belägg på prefixformen *tvi-* härröra från författare norr om Mälaren. Resultatet står i full samklang med iakttagelserna från de moderna dialekterna. Då under denna tid de uppsvenska författarna voro de normgivande, är det förklarligt att några götiska författare, såsom Brasck, Spegel, Runius och Dalin rätta sig efter det uppsvenska språkbruket. Möjligen kunna också sättarna vara ansvariga för stavningen i detta fall. Med mitten av 1800-talet synes *tvi-* ha fått stryka på foten för de från sydligare författare härrörande *tve-* och *tvä-*.

Vi fortsätta till msv. tid. Söderwall upptar endast två belägg på *tvi-*. De äro: Cod. Holm. A 58 (Jöns Budde) *tviäggadhom* LfK. 228 (Tundalus) och Cod. Holm. D 6, som är en originalcodex av okänd skrivare från 1452. Se Klemming SFSS. 17, 3: 254. Här rimmar till yttermera visso *twika* RK. 2: s. 295 med *vika* och s. 201, då verbet åter förekommer, rimmar det med *forlika*. Vokalismen måste här tillskrivas författaren. Med stöd av det från y. och ä. nsv. dialekter framdragna materialet torde man kunna säga, att författaren till RK2 var uppsvensk. Härför tala även skrivningarna *eyncte* RK 2: s. 201, 295, varom se Neuman Vokalbalansen s. 62 och *bleste*, blåste RK 2: 4268, 7338, 48, 50, *blestet* ib. 2256 (men *bläste* ib. 7346), som tyder på övergång av samn. långt *ä* till *e;* se härom Hesselman SoS V: 114 ff.

Från landskapslagarnas tid saknar jag belägg.

Sammanfatta vi det hittills sagda framgår det, att prefixet *tvi-* har en typiskt nordlig utbredning.

2. *tvä-*.

En typiskt sydlig utbredning utvisar däremot formen *tvä-*. Jag känner den från följande landskap:

Skåne: *träsätta*, sätta tre torvor i lutande ställning mot varandra, så att de torka bättre, tresätta (Billing Åsbomålet). Se även Rietz.

Blekinge: *tsvätola*, tvekönad person (Nilsson Ord och talesätt från sö. Bleking).

Halland: *tväskäft*, tvåskäftig väv (Wigforss SöHalland).

Småland: *tvätole*, hermafrodit (Gadd Östra härad). Se även Rietz.

Västergötland: *twäbett*, sv. *twebitt*, med två hästar för vagnen eller slädan (Hof). Enligt muntligt medd. av d:r Götlind förekommer formen vid sidan av *tve-* även i Vilske hd och enligt mag. Borg i Kåkinds hd, likaledes jämte *tve-*. Se även Rietz.

Östergötland: *tväbett*, med två dragare, *tvätorad*, tvåkönad, endast om getter (Rääf Ydremålet). Formen *tve-* torde nog vara det normala för Östergötland (medd. av lic. Tydén).

För ä. nsv. tid har SAOB. flera belägg för *tvä-*, men ännu fler för *tve-*. Jag har emellertid för dessa bägge former icke prövat beläggen med hänsyn till författarnas hemort. Ett par sena y. nsv. belägg, som också funnos i dess samlingar vill jag dock anföra. Det ena var från Hyltén-Cavallius Vär. 1: 170 *twäfaldiga* (1864). Det andra återfinnes hos Steffen Krig o. Kultur 3: 307 *tväkan* (1916!).

I msv. tid är formen ofta belagd. Men prefixet är nog ännu vanligare i formen *tve-*. Verbet *tväka* och avledningar är däremot ojämförligt oftare belagt med *ä*-vokalism. Det senare möter sålunda i följande mer eller mindre säkert lokaliserade codices: Holm. A 4 (Östergötland) *twäkan* Su. 212, Holm. A 8 (Ög.) *twàkan* SV. 97, 131, Linc. XXXIX Kyl. (Ög.) *omtwäka* etc. Lfk. 125, Siälinna tröst *twäkan* 94 men även *thweka* 29. ST. härrör väl från Arboga; jfr att dess skrivare även skrivit Arboga lagbok. Ups. C 20, vars dialekt enligt medd. av doc. Neuman torde falla inom Västmanland—Dalarnas område har märkvärdigt nog också *twäka* konsekvent. Även Holm. A 58 (Jöns Budde) har *twäkeligin* Hultmans avtryck 206. Men jfr *tviäggadhom* ovan.

Prefixet *tvä-* möter i: Holm. A 8 *twäfalt* etc. SV. 4, 97 (bis), 179. Linc. XXXIX Kyl. *twäffalla* LfK. 118. Holm. f. d. von Engeström, av Beckman, kallad Cod. Vikstad (Uppland) *twägilt* 67 r., men *twegilt* 62 r., *twäluti* 66 v. Holm. B 23 (Chr. LL: C), av Beckman Studier i outg. fsv. hss. lokaliserad till Stockholm + Arboga har omväxlande *twägilla* 36 v., *twetalu* etc. 112 v. Holm. f. d. Arboga rådhusarkiv, av Beckman kallad

Arboga lagbok och skriven av samma hand som Siälinna tröst har *twätalu* 58 r. *thwäskiptis* 24 v., 45 v. Ups. C 20 skriver omväxlande *twälaanger* m. fl. ssgar 17 ggr och *twehöffdadher* m. fl. ssgar 13 ggr[1]. Holm. B 24 (Chr LL: Q), som enl. meddelande av doc. Neuman uppvisar en dialekt från samma område som C 20, skriver *twägilt* m. fl. ssgar 21 ggr men *twegilda* 1 g och *twe talu* 1 g. Holm. B 47 (StL: M), av Beckman a. a. lokaliserad till Finland, har omväxlande *twäskiptis* 24 r. m. fl. ställen och *tweskiptis* 27 r. m. fl.; dessutom *twätalan* 78 v.

Som synes ha en del uppsvenska handskrifter mot förväntan *twä-*. Det är väsentligen laghandskrifter. Och de ord som komma ifråga äro stående laguttryck (tvegill, tvetalan). Vi ha utan tvivel här att göra med en slags »lag-koine», som utbildats efter götiska traditioner (Västergötland). Jfr de nedan anförda beläggen från lagspråket.

Från landskapslagarnas tid anför jag följande belägg: Holm. B 59 m 1 (= VgL: I) *twägildi* 1 g. Holm. B 50 (= ÖgL: A) *twä-* 17 ggr. AM. 51 m 1 (= MELL: A), som av Beckman a. a. s. 240 lokaliseras till sö. Östergötland—Småland, har *twä-* i flera ssgar. Ups. B 12 (= UplL: A) har ssgar med *twä-* 9 ggr och endast 1 g *twebotä* (skrivfel?). Även UplL: B och C ha regelbundet *twä-*; undantag är *twetalur* 257 (cod. C); där cod. A en enda gång hade *twebotä* har C *twäböte* (B omisit). Holm. 78 eller f. d. Stockholms rådhusarkiv (= MES: A), som Beckman a. a. s. 122 f. anser hysa Stockholmsdialekt med inblandat Arbogamål, skriver i regeln *twäskiptis* etc., men har även några ggr *tweskiptis*. Holm. B 54 m 1 (= DalaL.) har *twäböte* 3 ggr, *twäskipti* 2 ggr, och *twä tala* 1 g., däremot icke *twe-*. Holm. B 53 m 1 (= SdmL: A) innehåller ssgar med *twä-* 29 ggr och *tweböte* 1 g. Holm. B 58 (= Biä.), vars språk i allmänhet anses vara västgötska och sörmländska (Noreen Aschw. Gr. § 8, a, g) skriver 3 ggr *twäböte*.

Jag tänker mig, att götalagarnas stående uttryck *twäböte*, *twäskipte*, etc. överförts till svealagarna. Hade upplänningarna själva präglat dessa uttryck, borde de ha blivit *twiböte* etc.

[1] Jag har genomgått endast första häftet i SFSS:s edition.

3. *tve-*.

I de moderna dialekterna förekommer *tve-* litet varstädes, dock knappast i Norrland. Det synes väsentligen höra hemma i kontaktområdet mellan *tvä-* och *tvi-*. Jag känner det från följande landskap:

Värmland: *tvemal åt svina*, upprepa sitt yttrande (Noreen Ordbok öfver Fryksdalsmålet), *tvere*, tvåspann (Id. Älvdalsmålet). F. ö. förekommer även *tu-* i ssgr, såsom *tuskaft*, vävterm, upptecknad av förf. från Ransäter.

Södermanland: *tvesmöjd*, om väv med två garnändar mellan varje röpar (Ericsson Åker och Österrekarne), *tvetänt*, med dubbla tänder, från Åkerbo hd enligt medd. av kand. A. Ericsson.

Finland: *tvehågsen* men *tvisyns*, synas dubbelt (Vendell Pedersöre-Purmo).

Dalsland: *tvereshommel*, det trä som förbinder två par skaklar (E. Noreen Ärtemark). Vid sidan härav förekommer *tvi-* på gränsen till Bohuslän och *tvä-* åt västgötahållet.

I Västergötland, Småland, Östergötland, Blekinge, Skåne och Halland förekommer denna prefixform vid sidan av *tvä-*. För Småland, Blekinge och Skåne har jag exemplen med *tve-* från Rietz. Det är möjligt, att hans uppteckningar härvidlag icke äro fonetiskt fullt tillförlitliga.

Från ä. nsv. tid kan nämnas Schroderus Jan. lingv. (1641) *tweehändt* 58 och 4 andra ssgar med *twe-*. Men märk *twijka* ovan. Om Lind se ovan s. 162 noten. Peder Swarts Krönika (1561—62) *tueka*. P. S. var sannolikt bördig från Västmanland; se Vendell Peder Swart, s. III. Palmér Studier över de starktoniga vokalerna s. 6 anser, att P. S. representerar bergslagsmålet i nv. Västmanland. Columbus Ordeskötsel (1670) *twelyding* m. fl. ssgar med *twe-* 60, 61. Slutligen må nämnas Variarum rerum vocabula (1538), som av Hesselman Bidrag till nsv. riksspr. s. 389 anses företräda en dialekt, som ligger närmare sörmländskan än uppländskan *twebakat* 28, *tewhendig* (!), ambidexter 9.

Msv. tid. — De handskrifter som än ha *ä*-vokal än *e*-vokal äro redan anförda. Uteslutande *e*-vokal synas följande hava:

Hafn. Magnussen 787, som av Klemming SFSS 23: 365 anses sannolikt vara skriven i Vadstena kloster *twefallan* etc. 4 ggr [1]. Holm. D 5 skriver *tweeka* RK. 3: s. 87 men låter det rimma med *läka*, bota! Av skäl, som jag vid annat tillfälle torde kunna framlägga, tror jag, att vi här ha att göra med en uppsv. skrivare, märk pret. *leeth* etc. 66 ggr (RK. 3: s. 1—144) gentemot pret. (?) *läthe*, 1 g (RK. 3: s. 34) och pret. pl. *greetha* [2] 1 g (RK. 3: s. 134).

Landskapslagarnas tid. — Uteslutande *twe-* ha: Holm. B 57 m 1 (= VmL: B), som likväl ej är säkert lokaliserad. Enligt vad senast Beckman a. a. s. 95 ff. framhållit måste man möjligen räkna med såväl västmanländska som västgötska. Ex. *twestene*, råmärke med två stenar 1 g, *twefalt* 1 g. Holm. B 56 m 1 (= VmL: C), vars språk av Beckman a. a. s. 9 föres till N. Mälarbäckenet, upptar samma ex. som föregående (*twestena*, *twefalt*).

B. Etymologi.

Hur förhålla sig nu historiskt sett de tre växelformerna till varandra? De kunna återföras till de två samnordiska formerna *tvē-* och *tvī-*. När samnordiskt *ē* övergick till *ä*, uppstod *tvä-*. Denna övergång ägde rum i alla ställningar utom före vokal i de svenska dialekterna upptill Mälaren. Se härom Hesselman SoS. V: 101 ff. Före vokal övergick *ē* till *ī*. Se härom Wigforss NoB. 1918, s. 113 ff. Ända upp till Mälaren kunde man sålunda vänta sig formerna *tvä-* och *tvi-*. Den senare formen saknas dock, som vi sett, inom nämnda område; den är fastmera inskränkt till dialekterna n. om Mälaren och går där tillbaka på äldre förhållanden än den Wigforsska ljudregeln (se nedan). Då vi nu möta *tve-* inom delar av det s. området och i regeln vid sidan av *tvä-*, måste enligt min mening en icke-ljudlagsenlig förklaringsgrund sökas härför. Noreen Aschw. Gr. § 83, 3, a uppfattade *tve-* såsom regelrätt utveckling före vokal.

[1] Jag har endast genomgått de 85 första sidorna i MP I.

[2] Skrivfel för *greetho*.

Men 1904 var icke Wigforss' undersökning gjord. Samma förklaring ger även Kock Sv. Ljh. I, § 174, men han räknar även med understöd från mlt. ord med *twe-*, som inlånats efter övergången *ē* till *ǟ*, och dels anses *ē* ha bevarats genom infortisbetoning (§ 186). För min del tror jag, att *tve-* väsentligen måste förklaras genom inflytande från räkneordet *twe(r)*. Härmed räknar även Kock a. a. § 174. Detta inflytande kunde dock börja verka först efter övergången av samn. *tvei(r)* till *tvē(r)*. Efter denna tid kunde en man från det nordliga området (*tvi-*) associera *tvä-* i t. ex. *tvägill*, som han hört av sydligare landsmän, med räkneordet *tre*. Detta var så mycket lättare, som han redan förut associerade *þre-* i *þreskipti* med räkneordet *þre*. Jag tänker mig, att prefixformen *tve-* ursprungligen hört hemma i gränsområdet för utbredningen av *tvä-* och *tvi-*. Härmed stämmer att de fsv. handskrifter, som använda *tvä-* och *tve-* promiscue, i allmänhet synas härröra från uppsvenskt område. Och de fsv. handskrifter, som av mig genomgåtts och regelbundet uppvisa enbart *tve-*, tillhöra väl alla, utom Hafn. Magnussen 787, uppsvenskt språkområde. Beträffande denna sistnämnda handskrift vill jag påpeka, att det likväl ingalunda är så säkert, att den är östgötsk Den skriver nämligen pret. *gret*, grät etc. 5 ggr och *leth*, lät etc. 9 ggr gentemot *grät* 2 ggr och *lät* etc. 7 ggr.[1] Förmodligen föreligger dialektblandning. Härtill torde jag i annat sammanhang återkomma.

Vi komma slutligen till frågan hur samn. *tvē-* och *tvī-* förhålla sig till varandra. Utgångspunkt är urn. **twīh-*. Såväl Noreen a. a. § 83 3, a som Kock a. a. § 170 antaga en övergång av urn. *ī* till *ē*, men § 174 begränsar Kock övergången till semifortisstavelse. Jag utgår från att *tvē-* är den ljudlagsenliga utvecklingen av den urn. formen. För att förstå *tvī-* måste man räkna med inverkan från prefixet *þrī-*, som har sin normala motsvarighet i fvn. *þrí-*[2]. Att räkneorden för 'två' och 'tre' ofta

[1] Jfr s. 167, not 1.

[2] Vid sidan av *þrí-* finnes i fvn. även *þré-*, och i fsv. är denna senare form regel. Kock förklarar vokalen bero på semifortisbetoning. Om man likväl icke vill räkna med olika utveckling i fortis och semifortis erbjuder

inverkat på varandra är en känd sak. Se t. ex. Noreen Geschichte der Nord. Spr.[3] § 217.

Gösta Bergman.

Textkritiska studier över den fornsvenska Flores och Blanzeflor.

III[1].

Ett nyfunnet fragment.

Sedan texten med variantapparat till den nya kritiska edition av Flores och Blanzeflor, som jag sedan flera år förberett, i det närmaste var färdigtryckt, fick jag helt nyligen från fil. mag. Aarno Malin, biblioteksamanuens i Hälsingfors, ett särtryck ur (det ännu icke publicerade) tolfte bandet av Studier i nordisk filologi, innehållande jämte en kort inledning en autotypisk avbildning och ett avtryck av ett nyligen funnet fragment av en hittills obekant handskrift av den fornsvenska dikten.

Enligt utgivarens redogörelse har fragmentet i fråga, ett pergamentblad av c. 21,5 cm:s höjd och c. 14,5 cm:s bredd, varit använt som inbindningsmaterial i en codex, en lärobok i logik, från mitten eller senare hälften av 1400-talet. Av bladets övre del är bortskuret ett stycke omfattande c. 6 rader på varje sida. Rectosidan har 37 rader av Flores' text och därjämte, nederst på sidan och skilda från det övriga genom ett litet mellanrum,

---

sig en annan förklaring. Formen kan bero på anslutning till *tvē-*, där ju *ē* var ljudlagsenligt. Men denna beröring mellan de bägge räkneorden måste ha ägt rum på ett tidigt stadium, eftersom *þrē-* är allenarådande i fsv. Jag föreslår det antagandet, att från pref. urn. **twīh-* *h* överförts till pref. urn. **þrī-*. Men denna inverkan har endast försiggått inom det område, som sedermera blev östnordiskt. I västnordiskan har *þrī-* segrat och, som vi sågo, i sin tur påverkat **twīh-*.

[1] Jfr denna tidskrift band 32, s. 129 ff. o. 225 ff.

två versrader, som uppenbarligen icke ha något att göra med vår text[1]. De 37 raderna motsvara v. 1029—1061 i Klemmings edition. Versosidan har 43 rader, motsvarande v. 1069—1106 hos Klemming. Utgivaren anmärker, att fragmentets paleografiska utseende otvetydigt hänför det till 1300-talet, men avstår i brist på jämförelsematerial från att närmare bestämma dess ålder. Utan att ännu ha hunnit att göra en närmare undersökning vill jag för min del, av paleografiska och språkliga grunder, snarast förlägga det till senare hälften av 1300-talet.

En så gammal handskrift av vår text, vars äldsta kända avskrift är från c. 1430, är naturligtvis av stort intresse. Då jag ej kan begagna fragmentet för min redan tryckta text av Flores och Blanzeflor och då jag ej kan tynga inledningen med en så pass utförlig utredning, vill jag här — med benäget tillmötesgående av Arkivets redaktör — redogöra för dess ställning till de övriga hskr. och dess textkritiska betydelse.

Det kan då till en början genast konstateras, att hskr. i fråga icke är originalhskr., varemot även — om min tidsbestämning är riktig — åldersskäl tala. Bevisande för att fragmentet är en avskrift (i vilket led från originalet kan ej bestämmas) äro följande ställen, där fragmentet — jag kallar det i det följande för *H* — ensamt avviker från alla de övriga hskr. eller i varje fall har en påvisbart felaktig läsning:

V. 1029[2] läser H[3]: *ther at fauita komber thær;* ABC ha: *til forwitne*, vilken läsarts ursprunglighet framgår av den isl. texten (N): *ef nǫkkurr maðr kemr at njósna um nǫkkut.*

V. 1033 har H: *aff tornit*, ABC: *aff værnine*, FE: *aff wernen.*

V. 1046 har H: *then iæmlange*, AFE: *thet aar*, BC: *thet arit.*

---

[1] De lyda: *drikkom fast ok varum fro | sko[r]ter ey korn a bo[n]dans lo.*

[2] Jag följer här versräkningen i Klemmings edition.

[3] Jag återgiver alla hsk:s text med upplösta förkortningar utan särskild beteckning.

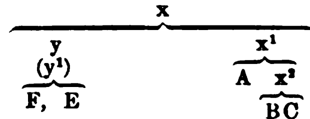
V. 1047 lyder i H: *tha later han stempna almoghan til thingh*; i st. f. de spärrade orden har A: *almænt thing*, BC: *almænningx thing*, FE: *almendelig ting*.

V. 1089 har H genom felläsning av sin förlaga *alle* i st. f. *æller* (så ABC; F: *heller;* versraden saknas i *E*).

V. 1091 läser H: *dyura stena* (sic!) i st. f. *dyra stena* (så ABC; *dyræ stiennæ* F, E).

V. 1096 har H den besynnerliga formen *sardamome* (jfr det några rader längre ned förekommande *kardomome*) i st. f. A:s *sardinis*, F:s *sardinix*, B:s *sardonis* (versraden saknas i C och E).

Jag har i denna tidskrift bd 32, s. 129 ff. visat, att de bevarade hskr:na, de svenska (ABC) å ena sidan och de danska (FE) å den andra, sönderfalla i två tydligt skilda grupper, och vidare, att inom den förra gruppen B och C stå varandra närmare än någon av dessa stå A. Resultatet sammanfattade jag s. 154 i följande släkttavla:

Det framgår nu redan av en hastig jämförelse, att den nyfunna H, såsom man ju också kan vänta, hör till gruppen ABC. Några särskilda bevis härför behövas icke, då det tillräckligt klart visas av den följande framställningen. Inom gruppen ABC åter blir det av en närmare granskning tydligt, att H i det hela står mycket nära A. Detta framgår framför allt av följande felaktiga läsarter, som H har gemensamma med A, under det att alla de övriga hskr. avvika från de båda nämnda.

V. 1049 läser H: *skulu gensten kome thæra;* överensstämmande har A: *genast*, under det att BC ha *alla*, FE: *allæ*.

V. 1058 ff. lyda i H i nära överensstämmelse med A: *alle ga ther syrghiandhe til | thy at ængin thera han hafua vil | thy at ther æpter fylghir swa mykin nødh | vm iæmlange dagh then vissa dødh*. Bd 32, s. 254 f. och s. 137 har jag emellertid visat,

att i A här ett par versrader bortfallit, och att stället, dels i direkt överensstämmelse med BC (och stöd av FE), dels — vad beträffar v. 1060 — i överensstämmelse med FE och den isl. texten, bör lyda på följande sätt: *alla ga ther syrghiande til | thy at inghen thera haffwa wil | then heder, en hon ma radha | ther ey skal længer vara, | ok æpter vita sik tholka nødh, | vm iæmlanga dagh then vissæ dødh.*

V. 1081 heter det, sedan några sjungande fåglar omtalats, i H liksom i A: *hwa thet* ***seer*** *hanom brister ey gaman;* BFE ha riktigt: *høre* (C saknar denna versrad). Läsarten *høre* bekräftas av den ffra. texten: *Qui les sons ot.*

V. 1085 läser H i likhet med A: ***ligger*** *eth vatn aff paradiis.* Såsom framgår av de isl. och ffra. texterna (isl. *rennr ór Paradísu* (M); ffra. *de l'autre part . . | Court uns fleuves de paradis*) är emellertid här läsarten ***løper*** (FE: *løber*) den riktiga. Jfr bd 32, s. 149.

Till dessa mera påfallande överensstämmelser mellan A och H kunna läggas ytterligare några textställen, där dessa båda hskr. uppvisa samma läsarter gentemot övriga hskr., men där likheterna äro av mera likgiltig natur eller ovisshet kan råda, vilkendera läsarten som är den ursprungliga.

V. 1030 lyder i H: ***han vil han*** *genstan bæria ok sla;* med avs. på de här spärrade orden överensstämmer H med A: *han vil honum;* BC däremot ha: *han høter honom,* FE: *tha lader han hanum.*

V. 1033 ha H och A: ***the*** (*aldrigh skulu* osv.); BC: ***ther***, FE: ***som***.

V. 1058 läser H liksom A: *alle ga* ***ther*** *syrghiandhe til.* I st. f. *ther* ha BCF: ***the*** (E: *tha*).

V. 1086 har H liksom A: (*eth vatn . .*) *ther* ***man*** *eufrates* ***kalla;*** B har (felaktigt): *han maa . . kalla,* C: *man ma . . kalla,* FE: *man pleyer . . at kallæ.*

På några ställen visar H en närmare verbal överensstämmelse med B. Alla ställena gälla emellertid obetydligheter, där tillfälliga ändringar lätt kunna spela in. I ett fall — v. 1077,

där H liksom B saknar det i A över raden tillskrivna *genast* (C: *siden*, F: *ther aff*) — torde B och H vara ursprungligast. I övriga fall kan det ej avgöras, vilken läsart som är den riktiga.

Något ställe, som skulle visa en närmare överensstämmelse med C eller med BC (såsom grupp betraktade) förekommer icke.

Då sålunda H står närmare A än BC, men å andra sidan uppvisar fel som saknas i A, kan H visserligen ej vara en släkting till A i rätt uppstigande led, men är tydligen en sidoavkomling till någon av A:s förfäder och till dessa förfäder en närmare släkting än den hskr., från vilken BC härstamma. Grafiskt kan förhållandet, under hänvisning till den ovan återgivna släkttavlan, åskådliggöras på följande sätt:

x
y — x^1
(y^1) — x^2 H
FE — A x^3
BC

Vad beträffar fragmentets textkritiska betydelse, komma huvudsakligen i betraktande några textställen, där H bekräftar, att en av alla eller en viss grupp av de övriga hskr. given läsning äger företräde framför A:s.

V. 1030 har H i likhet med B, C, F, E: *bæria ok sla;* A läser: *bæria tha.*

Efter v. 1031 tillägger H: *ok h[a]n hafuer orloff aff konunge[n] ther ti[l] | at gøra slikt ilth ther han vil.* I nära liknande lydelse återfinnas dessa versrader i B, C, F och E. De bekräftas även av den isl. texten (N).

V. 1034 har H liksom BCF efter *andre* ordet *fyre* (E oriktigt: *tij*), vilket saknas i A.

V. 1036 ff. lyda i A: *tha the* (dvs. vakterna i palatset) *vardha nakath varæ | tha øpa the swa opinbara | at the riddara ther bo næra | ther æ skulu all tiidh redho vara* [läs: *væra*] | *hundradha thusand the koma saman | badhe ij nødh ok swa ij gaman.* Bd 32, s. 253 ff. har jag med ledning av BC samt den isl. texten rekonstruerat de fyra sista versraderna på följande sätt: *at the riddara*

ther bo nœra | — *ther [æ] skulu all tiidh redho vœra* | *medh hæst ok vapn j nødh ok gaman* — | *hundradha thusand koma ther* (l. *the koma*) *saman.* Denna rekonstruktion bekräftas nu nästan ordagrant av H: *at the riddare ther bo nœra* | *ther til redhe skulu vœra* | *medh hæsta ii nødh ok swa ii gaman* | *hundradh thusandh the kome saman.*

V. 1044 läser H med BCFE: *mø;* A har: *iomfru.*

V. 1052—1053 lyda i H: *thy at han an ængin man* | *the qwinnu fanga æpter han.* Härigenom bekräftas beträffande den första versen den av BC (och i allt väsentligt även av FE) givna läsarten gentemot A:s: *thy at ther skall aldre ængin then man* (osv.). I senare versraden överensstämmer H med A och F, men denna läsning måste, då E här går med BC (: *the kona* . . *som førre atte han* C) vara ursprunglig. Förhållandet visar, att förbindelsen mellan F och A-gruppen (se bd 32: 161 ff.) går tillbaka till en hskr. som ligger före H [1].

V. 1072 har H: *skøtelik*, BC: *skiwtelik*, FE: *skiødelig*, A däremot: *støtelik.* H:s form visar, huru felet uppkommit i A genom felläsning av det första *k*-et.

V. 1073 läser H i likhet med BCFE: *røst;* A har: *liwdh.*

Efter v. 1074 tillägger H liksom BCFE ett par versrader: *badhe stora ok swa sma* | *the grymaste dyur a iordhen ga*, vilka saknas i A. Dessa rader kunna icke vara borta, utan att sammanhanget förstöres.

Efter v. 1103 tillägger H: *the ædhlasta træ æru plantit thæra* | *ther man veeth bæst ii værlen vara.* I nära liknande lydelse finnas dessa versar även i BCFE. De bekräftas av den ffra. texten: *Il n'a sous ciel arbre tant chier* . . | *Dont il n'ait assez en cel ort.*

I alla nu nämnda fall har jag i min kritiska edition redan upptagit de här av H bekräftade läsarterna. På följande fyra

[1] Ett liknande förhållande äger rum v. 1045. H har liksom AF: *hon ii siængh medh hanom gar;* BC ha: *j sæng medh honom hwaria nath gaar,* vilket med avseende på de framhävda orden bekräftas av E. För BCE kunna inga gemensamma fel påvisas (jfr bd 32, s. 163).

ställen har jag däremot icke vågat att ändra på grundval av det mig tillgängliga materialet.

V. 1042 saknas i H liksom i BCFE det i A förekommande ordet *ok*. — V. 1044 saknas i H liksom i BCF(E) ordet *et* framför *aar;* i A är ordet tillskrivet över raden. — I fråga om dessa småord kunna överensstämmelserna emellertid vara tillfälliga.

V. 1082 läser H liksom BFE: *amote ær*, under det att A har: *a mot gær* (versraden saknas i C). Här bekräftar H BFE:s läsart, som även i och för sig har sannolikheten för sig, då någon närmare beröring mellan B och FE ej kan med full säkerhet påvisas (jfr bd 32: 160).

V. 1094—1095 lyda i A: *smaragda ok granata* | *ther idher æru nw væl til mata.* I st. f. de spärrade orden ha H och B: *sma ok stora*, F: *bode storæ oc smaa* (C avviker och E saknar stället). Här bör säkerligen HBF:s läsart följas.

Ett särskilt textställe må till sist beröras. V. 1078—1079 lyda i A: *The diwr* (dvs. några fåglar i en lustgård i Babylon) *skilias qwidho løst* | *thy hwart thera høre sina naturlika røst.* Bd 32: 256 f. har jag föreslagit att ändra det meningslösa *høre* i andra versraden till *hafuer*, varigenom stället till sitt innehåll skulle komma att överensstämma med den ffra. texten. H har samma text som A, med undantag därav, att i st. f. *høre* står *tharff*. Även detta ord saknar här mening. Stället är tydligen mycket tidigt fördärvat.

Som synes av det föregående, har det nyfunna textfragmentet endast på få ställen och på intet av större vikt kunnat bringa något i egentlig mening nytt. Men det är av stor betydelse för bekräftande av de resultat rörande de ursprungliga läsarterna, som man redan med begagnande av de andra hskr. kunnat komma till. Det måste djupt beklagas, att denna ståtliga och, som det vill synas, i det hela synnerligen goda handskrift skall ha gått förlorad på den här behandlade lilla spillran när.

Lund 1920. **Emil Olson.**

Olof Östergren, Nusvensk ordbok h. 1—12. Wahlström och Widstrand, Stockholm 1915 ff.

Den ordbok som i det följande blir föremål för granskning har redan ganska länge varit under utgivning; dess första häfte utkom 1915. Först rätt nyligen har emellertid dess första band, omfattande A—E (h. 1—en del av h. 12), fullbordats. Också på den grund är det lättare att nu bilda sig ett omdöme om arbetets halt, att det först på sistone inom alfabetet skridit förbi Svenska Akademiens stora ordbok (SAOB) och alltså nu måste väsentligen leva på sin författares egna tillgångar.

Förf. förutskickar några »förberedande anmärkningar» — en fullständig inledning utlovas till längre fram. Dessa anmärkningar, supplerade av förlagets Anmälan på omslaget, ge besked i alla huvudpunkter rörande ordbokens art och syfte. Det synes mig därför praktiskt att genomgå »anmärkningarnas» olika avdelningar (med överhoppande dock av den om »rättskrivningen») och att därtill knyta de reflexioner vartill dessas innehåll och ordbokens praxis i där omhandlade punkter kunna föranleda. Min uppfattning om den senare har jag huvudsakligast vunnit genom att grundligare studera några valda häften av dem som icke (eller blott till obetydlig del) ha motsvarighet i SAOB.

1. Stommen. Utom på skilda slags tryckta ordböcker grundar ordboken sig på »otryckta samlingar». Till en högst väsentlig, antagligen vida övervägande del äro dessa ordsamlingar gjorda av Östergren själv. I dem ingå dels excerpt ur allehanda litteratur, dels anteckningar ur förf:s eget ordförråd och språk. Andra personers talspråk har utan tvivel ock anlitats, och förf. säger sig på den grund, att han längre eller kortare tid vistats i skilda trakter av landet och dessutom sökt lägga excerperingen lokalt allsidigt, ha skäl att tro att ordboken ej ensidigt representerar hans egen medelsvenska språkmiljö. Förf:s tro härvidlag skall nog ej komma på skam. Blott en enda gång har jag funnit anledning att tillskriva frånvaron av en specialbetydelse det faktum att förf. är uppsvensk: under *duktig* finner jag visserligen sammanställningen *rask och duktig*, men detta — från uppsvensk ståndpunkt fullt riktigt — under rubriken 'raskhet, mod o. d.'; men i Skåne säger man ock: *han är inte riktigt duktig* i bet. 'icke riktigt kry, frisk'. Må vara att denna användning är något vardaglig, den är det dock icke mer än att den säkerligen och med all rätt beaktats, om den varit uppsvensk.

2. Ordförrådet. Ordboken vill meddela »det allmänna nutida ordförrådet» så fullständigt som möjligt, dock så, att av sammansättningar blott ett urval medtages. Så vitt jag kan finna,

uppfyller ordboken med hänsyn till själva ordförrådet — för att ännu blott tala om detta — synnerligen högt ställda krav. De speciella uteslutningar förf. uttryckligen förbehållit sig, kunna enligt min mening med skäl respekteras. De gälla särskilt namn — i det att blott verkligt vanliga växt- och djurnamn medtagas —, rena fackord — mera exklusiva sådana skall man nämligen i allmänhet icke räkna på att finna —, finlandssvenska och amerikasvenska, klart dialektala och vulgära ord. Att förf. ibland varit litet liberalare än han sålunda utfäst sig att vara skall icke klandras.

Ställningen till de främmande orden kan vara en rätt svår fråga. De sägas vara medtagna i »rätt stor utsträckning». Faktiskt synas de mig vara uppmärksammade i fullt tillfredsställande grad. Därvid har Ö. ett bestämt syfte: de främmande orden tagas »huvudsakligast» med för att det skall bli tillfälle att meddela svenska ord som lämpa sig till ersättning av dem. Ett liknande språkvårdande syfte vidgår förf. ha föranlett medtagandet av vissa nybildningar eller överhuvud mindre vanliga ord. I *botbar, botten-löjlig, bristfälle* 'bristfällighet', *broning* 'broslagning', *dödssynda* torde vi ha ex. på ord, som förf. sålunda gärna ville hjälpa fram.

Blott i ett fall har jag förgäves behövt leta efter ett »enkelt» ord. Det är speltermen *borup*, som är så pass allmänt känd att den (om ock med ej fullt exakt eller åtminstone ej uttömmande betydelse)[1] upptagits i både Tamms och Hellquists etymologiska ordböcker. — Av sammansättningar hade jag väntat finna *boskaps-hjord* och *brev-svar* (ett verkligen »praktiskt» ord). Gärna hade jag sett, att förf., då han såsom »mindre vanlig» omnämner förbindelsen en *enstaka belägen gård*, genom medtagande hade drivit propaganda för O. v. Friesens inom den bebyggelsehistoriska litteraturen nu rätt vanliga *enstaka-gård*. Men kanske detta önskemål är alltför subjektivt.

I ett fall måste jag påtala en uppslagsform. Ö. har ett *båda, -an, -or,* 'i havsbrynet liggande klippa (över vilken vågorna bryta sig)'. Men uppslagsformen bör avgjort sättas som *både, -en, -ar*. Det är väl sannt, att t. ex. den uppländska skärgården har *båda (-ä)* — och det tycks vara detta förf. hållit sig till —, men detta ord är ej fem. och heter i pl. *bådar*. Att ordet på en del av Öland (alternativt) nyttjas som fem., är ett undantag; även i götaprovinserna — t. ex. på Västkusten, där ordet är oerhört vanligt — är det eljes mask.[2].

---

[1] Åtminstone i »vira» betyder ordet ej 'sista spelet', utan enligt mitt eget och åtminstone många andras språkbruk 'sista spelomgången'.

[2] I Månssons Siö-Book (1644) finns *bodor* jämte *bodhar* (Dahlgren). Åtminstone det förra rör finländska orter, och formen är sannolikt finländsk (jfr t. ex. Bergroth Finlandssvenska 60).

3. Uttalet anges blott »när så är särskilt påkallat». Denna regel är ju i praktiken rätt tänjbar. Någon fonetisk beteckning förekommer naturligt nog icke, utan förf. har i stort sett genom (en kombination av) längdstreck och accenttecken sökt få fram vad han anser behövas; dock så, att han i stället för att skilja på ' och ` blott nyttjar det förra, men i fall där tvekan synas honom kunna råda direkt omtalar om ordet har »akut» eller »grav». I princip tror jag att förf. härmed gjort tillfyllest för allmänhetens krav. Men kanske han kunde ha varit litet frikostigare med dessa direkta upplysningar. Behövlig eller önskvärd synes mig sådan uppgift ha varit t. ex. vid *boricka, bravo, brutto* (alltså vid ytterligare en del främmande ord)[1]. — Då Ö. låter *broken* i uttrycket *maken till broken* ha akut, må jag bekänna att jag knappt vet mig ens ha hört denna accent; (jfr nu Tillägget nedan). — Ofullständig finner jag upplysningen vid *eker*, i det jag menar att uttalsformen *ecker* och i synnerhet pl. *eckrar* bort omnämnas.

4. Grammatiska uppgifter ges »så kortfattat som möjligt». Jag skall ej uppta utrymmet med att referera principerna; de synas mig goda. Under adjektiven nämnes icke den adverbiella formen särskilt. Ö. torde mena, att den i allmänhet tillräckligt framgår genom uppgiften om neutralformen. Att han har sin uppmärksamhet riktad på sådana fall där detta icke (i alla avseenden) håller streck, visar artikeln *dålig*, där vi nämligen finna en befogad hänvisning till *illa*. Kanske hade det då ock varit lämpligt om vid ett visst moment av adv. *bra* funnits en direkt upplysning om att ordet är adv. till *god* (jfr *ett gott utseende — se bra ut; god smak — det smakar bra* eller *gott*), liksom jag antar att vid *illa* en tillbakahänvisning kommer att bestås, som svarar mot den nyss nämnda vid *dålig*.

5. Betydelse. Förvisso har förf. gjort rätt i att icke ge sig in på några mer eller mindre subtila definitioner vid allmänt gängse vardagsord sådana som *häst, räv, gran* (hans egna exempel). I dylika fall utgår han i allmänhet från en »huvudbetydelse» (eller något dyl.) och ställer så upp den ena eller andra »bibetydelsen» eller överhuvud de mer framträdande säranvändningarna som sidoordnad(e) avdelning(ar) efteråt. I denna anordning av betydelserna förfar Ö. synnerligen fritt. Praktiska, »nuspråkliga» synpunkter ha lett honom. Vad som hålles isär eller tvärtom nära förbindes av det levande språkmedvetandet, eller vad som för detta är centralt, resp. periferiskt, detta har varit hans ögonmärke — icke det historiska sammanhanget blott

---

[1] Detta även om uppgiften i något fall skulle gå ut på ett: både akut och grav.

såsom sådant. I de ojämförligt flesta fall jag mönstrat finner jag att han därvid i — den ingalunda lätta — tillämpningen gått förnuftigt tillväga och visat gott omdöme. Skall jag nämna ex., som jag särskilt noterat, nämner jag *ekonomi* och *enkel*.

Samma frihet från traditionellt lexikaliskt tvång har Ö. förbehållit sig ifråga om själva betydelsernas formulering, där sådana anses böra närmare anges. Detta särskilt i tre hänseenden. Först därutinnan, att det ingalunda ansetts oeftergivligt att översättningens alla element tvingas ihop till en enda definition, syntaktiskt sett lika svävande i luften som uppslagsordet. Det kan väl ej nekas, att åtskilliga av SAOB:s översättningar just genom strängt — om ock ej undantagslöst — uppfyllande av detta krav blivit ganska hårdsmälta. Ö. låter i stället ofta ett parti av — stundom hela — översättningen stå som självständig sats; och han kan då i stället, där så anses önskligt, utan fara att trassla in sig själv och läsaren leverera en synnerligen fyllig sakutredning. Som ex. må nämnas *bordlägga, bot* (i den katolska kyrkan), *brännare* (att rosta kaffe i), *dun, efterkrav*.

Men för det andra låter Ö. tvärtom stundom exemplen reelt sett i fri form övertaga större eller mindre del av en översättnings uppgift. Så har skett t. ex. vid *bortval*. — Slutligen ersättes översättningen i stor utsträckning genom meddelade synonymer (se härom mom. 7).

Som prov på Ö:s fria behandling av betydelserna hänvisar jag till artiklarna *botten, brev* — under huvudbetydelsen finnas här följande moment: 1) [utgöres blott av ex. som belysa betydelsens centrala del]. 2) »Märk ett par uttr.» 3) »Friare» —; vidare nämner jag *briljant*, adj. (där den »friare» användningen sättes först såsom huvudbetydelse och den »något mer egentliga» kommer i andra rummet), *död*, adj., *entonig*; i denna sista artikel finna vi: 1) Friare och bildl. 2) »Sträng» bet. Artiklar om viktigare ord, särskilt ord av mera formell innebörd, inledas stundom med värdefulla, allmänt utredande anmärkningar. Så har skett vid *eller, en*.

Några strödda små anmärkningar till detta moment må här göras. Vid *bringa*, v., talas om »rent egentl. bet. av 'föra, bära'», och dessa båda verb anföras sedan också som synonymer till *bringa*. Men därvid undanskymmes det »perfektiviska» moment som genomgående skiljer *bringa* från *bära* och *föra* (som osammansatta verb)[1]. — Fullt tillfredsställande ur modern lexikografisk synpunkt är det väl ej, även om man tillåter en betydande frihet, att översätta uppslagsordet *eol(i)er*, som ju är singularis, med 'en av

[1] I de övriga av förf:s synonymer kommer däremot det perfektiviska hos *bringa* fram.

grekernås tre huvudstammar'. Motsvarande formulering nyttjas vid *est*. — För knapp synes mig översättningen av *dös;* varken översättning eller ex. upplysa om från vilken tid en dös härrör.

Att en levande betydelse saknas, torde mycket sällan kunna påvisas. I fråga om *duktig* gjordes ovan ett påpekande. Och nog kunde väl *dunder* såsom en rätt aktuell benämning på ett slags dåligt brännvin ha fått komma med likaväl som *bluddervin*.

Det är helt naturligt, om man någon gång kan ha litet avvikande mening också beträffande anordningen av betydelserna. Vid *dö*, v., och *död*, sbst., har förf. som första indelningsgrund inom den »egentliga» betydelsen distinktionen: 'om människor' — 'om djur'. Motivet är tydligen, att så gott som hela materialet, särskilt alla fastare uttryck o. d., tillhöra människornas sfär. Likväl synes mig det praktiska kravet här ha gynnats på språkkänslans bekostnad; jag finner nämligen, att *Han dog i dag på morgonen* enligt Ö. skulle ryckas ned till mom. II, om det sades t. ex. om en hund, och där då få sällskap med *Tusentals lämlar dö på dessa vandringar genom olyckshändelse* — vilket åter för Ö. blir något annat än om människor dö genom olyckshändelse. — Vid *dörr* störes jag något av att vid avdelningen »märk en del uttryck» finna egentliga och bildliga uttryck om varandra.

6. För exempelmaterialets rikedom förtjänar förf. alldeles särskilt beröm. Jag tog mig vid läsningen ofta före att på förhand utfundera mer eller mindre gängse uttryck eller fraser som jag menade borde vara beaktade bland exemplen; så gott som aldrig behövde jag sedan leta förgäves. — Vi finna dels litteraturexempel, diplomatariskt återgivna med undantag för stavningen och ej sällan med utsatt författarnamn, dels fritt bildade exempel. Dessa senare verka aldrig »konstruerade», de äro tydligen gripna direkt ur det levande språket, varvid förf. gärna anlitar talspråket så långt hans principer medgiva. Under *botten* finna vi sålunda bl. a.: *Det är socker i botten* 'gå på bara, så kommer du till det värdefulla', *botten opp!*, *det finns botten i mej också* 'nu orkar jag inte ett dugg mer'. — Utomordentligt sällan saknas alltså tillräcklig exemplifikation. Är det egenskapen av lånord som gör att intet ex., blott översättning, ges vid *engagera?* Ordet tillhör dock delvis talspråket (t. ex. *starkt engagerad i åtskilliga kristidsföretag* — där jag icke känner någon fullständig inhemsk synonym).

7. Genom meddelande av synonymer under särskild rubrik (*Syn.*) vid en mängd artiklar bjuder Ö. på något som för de flesta torde verka som en nyhet, ehuru det i själva verket har anknytning hos A. F. Dalin (1850—53). Tanken är utan tvivel god. Bakom den ligger en önskan att få allmänheten att

besinna sig på modersmålets tillgångar samt att ge ledning vid valet av »det rätta ordet», t. ex. — säger förf. — »vid översättning från främmande språk, vid författande, vid kriarättning, vid meddelande av förklaringar osv.»

Förf. förtydligar själv ordet synonym med »bytesord». Uppenbart är ock, att synonym både för vanlig språkkänsla och för fackmässig begreppsuppfattning åsyftar ett enskilt ord, som är likvärdigt med ett visst annat. I praktiken torde man väl kunna ha lov att utsträcka termen till att avse ett huvudord i förening med en helt kort specificerande bestämning. Men det är förvisso icke förenligt med begreppet synonym att därunder inbegripa sådant som detta: 'sammanviket papper med visst antal instuckna nålar' (»synonym» till *nålbrev*), »i spetsen skärpt och stålat söm» (synonym till *brodd*), »vattenstråle från duschrör» (synonym till *dusch* i viss bet.). Det synes mig icke häller tillrådligt att för framtiden på detta sätt utsträcka begreppet synonym. Och — ur förf:s eget praktiska syfte sett — vad gagn fylla sådana omskrivningar som »bytesord»? Förf. har säkerligen här blandat samman översättning, definition, deskription å ena sidan och synonym å den andra.

Därav har då en naturlig följd blivit en viss oklarhet i förhållandet mellan översättnings- och synonymavdelningarna. En klar avgränsning dem emellan är kanske ogenomförbar, om man nu vill ha en särskild synonymavdelning. Men jag är häller ej övertygad om lämpligheten härav. Hade det ej låtit sig göra att event. genom ett enkelt litet tecken (ett * l. dyl.) i själva översättningen utmärka de ord — icke de långrandiga omskrivningar! — som förf. särskilt vill anbefalla till bruk — försåvitt man icke rent av kan tilltro läsaren att själv välja bland översättningsorden? Som det nu är, ha åtskilliga även praktiska olägenheter blivit en följd. Man vet t. ex. ej vad man bör vänta i översättningen och vad under »Syn.»; under *dödlig* t. ex. finna vi den klargörande distinktionen mellan 'döden underkastad' och 'dödande, dödsbringande' först i den synonyma avdelningen, medan översättning vid motsvarande båda mom. helt saknas[1]. Eller behovet att ha både översättning och synonym vållar onödig och något skrymmande omsägning (såsom under *element* B). I flera fall är det också svårt att bland mängden av synonymer finna den eller dem som komma i fråga vid den just för tillfället intresserande betydelsen uppe i artikeln; så vid *döma* (här kanske snarast oriktig ordning av förbiseende) och *elak*.

---

[1] Vid de främmande orden tycks förf. ha ansett översättningsavdelningen vara mera av nöden. Men just i fråga om dem säger han (se ovan) att han vill meddela svenska ord »med vilka de — — — kunna ersättas», alltså synonymer.

... utomordentliga rike-
... av stort värde för ord-
... därvid beflitat sig
... i en artiklarna
... graf bland
... synonymerna till
... vardagliga,
... ? Båda
... anges med
... väl avvägd
... beteckningarna
... litterärt)»,
... »skrift-
... »mindre
... s. v. —
... fasta form-
... tung och
... — Av värde
... bildl. an-
... läsare,
... vid
... fastslagna ... inom ...
... som kan i någon mån skall icke här gås
... avledningar, som klart ... med tidigare vara
... även om bokstavsföljden på ett grund-
... Sammansättningen ... behandlas där-
... sammansättningar, vari stick-
... särskild avdelning efter
... omedelbart efter intresse, i denna
... med betydelsemomenten.
... — I
... -ande
... o. m.
... av de
... —
... aktualitet

litet för mycket av det goda. Vid sammansatta verb har man ju att skilja på ständigt fasta och »lösbara» sammansättningar. Vid de senare låter Ö. den fasta formen tjäna som uppslagsform även för den »lösa». Detta även då i speciella betydelser fast form icke brukas: *gå på* kommer alltså att behandlas under *pågå*. Helt utan undantag synes denna anordning dock icke vara; jag har träffat både *dalta bort* och *bortdalta* vederbörligen behandlade på var sitt ställe (likväl utan böjning på det förra), med samma ex. på båda ställena. Kanske är det blott ett tillfälligt förbiseende. —

Utanför Östergrens egna anmärkningar skulle jag vilja ägna några ord åt ett par i ordboken nyttjade termer, som icke falla under de ovan redan berörda. I stort sett finner jag terminologin lycklig. Att Ö. nyttjar ordet »särskilt» i dess mot den vanliga språkkänslan svarande betydelse av något som framhäves eller utmärkes, räknar jag honom till förtjänst; SAOB har enligt min mening icke varit lycklig, då den infört denna term för att utmärka »specialbetydelser» i allmänhet. — Den skillnad som SAOB gör mellan »i fråga om» såsom syftande på den allmänna sfär inom vilken en betydelse rör sig, »med avseende på» såsom åsyftande objektet, medan ensamt »om» blott betecknar subjektet synes mig däremot värdefull, och den har väl ett visst stöd i allmän språkkänsla. Ö. nyttjar »om» även i fråga om objektet (eller den allmänna sfären), i det att t. ex. *dämpa* säges brukas 1) om stöt, rörelse o. d. 2) om eld o. d. Det är möjligt, att det blott är mitt mångåriga medarbetarskap i SAOB som gör att detta »om» icke synes mig logiskt sett oantastligt.

En lapsus har jag antecknat sp. 1157: i översättningen av *enhet* (inom dramat) står »handlingens enhet» i st. för »rummets enhet.»

Utstyrseln lämnar intet övrigt att önska. Stilsorterna, en ganska viktig sak i en ordbok, äro lyckligt valda och fördelade, vilket väl är förf:s förtjänst.

Vad jag här ovan haft att anmärka har i allmänhet varit småsaker. En mer vitträckande betydelse tillmäter jag på sin höjd vad som yttrats i synonymfrågan. Men även detta blir en relativt underordnad detalj i jämförelse med allt det myckna som här framkallar beröm. I själva verket är Östergrens ordbok en beundransvärd prestation både om man besinnar det uthålliga arbetet och den höga kvaliteten hos dess resultat. Då man anmäler denna ordbok inför fackpublik, ligger det kanske närmast att tänka på vilken gullgruva den kommer att bli för eftervärldens språkforskning i fråga om svenskt språk från 1900-talets början. Det är livligt att hoppas, att de onda tiderna

inte måtte lägga allvarligare svårigheter i vägen för verkets snara fullbordan.

Tillägg: Rörande uttr. *maken till broken* (s. 178) kan jag nu lämna ett par upplysningar. Grav accent synes vara det vanliga i övre Sverige (meddel. från Norrland, Stockholm, mer generell mälarsvenska, Karlstad, Arbogatrakten, Östergötland). Från Kristianstad uppges likaledes *bròka* (sk. dial., t. ex. Åsbo o. Torna hd:er *bròga;* jfr. Billing Åsbom. 208). Prof. Axel Kock meddelar mig däremot att akut är det enda naturliga för honom. I Vgtl. synes uttr. ej höra hemma.

Göteborg.

Hjalmar Lindroth.

Paul Öhlin, Studier över de passiva konstruktionerna i fornsvenskan (Gradualavhandling), Lund 1918.

Liksom varje bidrag till vår av forskningen alltför styvmoderligt behandlade fornsvenska syntax äro även Öhlins studier över de passiva konstruktionerna i fornsvenskan mycket välkomna. Icke minst förtjänar den för vår gren av den germanska språkstammen egendomliga *s*-formen av verbet en ingående undersökning. Nygaards utmärkta Norrœn Syntax rymmer en förträfflig framställning av passivum i fornisländskan. I föreliggande avhandling behandlar Öhlin två kapitel av den fornsvenska passivläran: *s*-formens uppkomst och utveckling till beteckning för medium och passivum och passivomskrivningarnas temporala betydelse. Till dessa tvenne kapitel lovar han att framdeles lägga ett tredje: om de olika passivkonstruktionernas användning.

I bokens inledningskapitel redogör författaren i korthet för den nordiska *s*-formens ursprung och vidrör även den ljudhistoriska sidan av dess utvecklingsproblem. Han påminner om teorierna för det ie. mediets och den italiska *r*-formens uppkomst och menar, att det inte vore underligt, om man med dessa som bakgrund ställde sig en simula tvivlande till den hävdvunna förklaringen av den nordiska *s*-formens upprinnelse ur verbets förbindelse med reflexiv-pronominet. Å andra sidan medgiver han, »att *s*'et icke gärna kan tänkas härflyta ur någon annan källa» och i det intima sambandet mellan *s*-formens betydelse och betydelsen av verb + *sik* eller *sēr* ser han — som andra — ett övertygande bevis för denna förklarings riktighet.

Kapitlet avslutas av en kort överblick över *s*-formens ljudhistoria, vari förf. förfäktar Bugges åsikt, att de östnordiska verben i sin *s*-form bevarat en rest icke blott av dativformen *sēr* utan även av ack. *sik* med genom sandhi svunnet *k*.

I Kap. 2 få vi i en uppställning, som i allt väsentligt sammanfaller med Nygaards i hans norröna syntax (§§ 150—158), en översikt över *s*-formernas olika användning och betydelse som 1. reflexiv form, direkt och indirekt, 2. reciprok form, direkt och indirekt, och 3. medium.

Utom i förbindelsen ***sin (i) mellum*** förekommer som bekant reflexivum i sin fulla form i reciprokt bruk icke i fornsvenskan. Det enda av förf. antecknade exemplet ***a gatonne slogho sik the bowa*** (Erikskrönikan v. 1421) är säkert en germanism. Att den reflexiva formen redan i urno. tid även använts reciprokt, sluter förf. av förhållandena i de germ. frändspråken. Varför han tvekar att fästa någon vikt vid runstenarnas ***barþusk***, inser jag ej.

Särskild uppmärksamhet ägnar förf., som rimligt är, åt den utveckling till »neutralt medial form» — om termen mera nedan! — som vissa reciproka *s*-former genomgå och som leder till att vi jämte ursprungligare förbindelser av typen ***bæriæss ovormagha tver*** (VG I BB 3: 1) även fått uttryck med singulart subjekt. Redan ÖG har ***Hvar sum bærs i þæsse hælghþ*** (Kr. 22). Denna utvecklings förutsättningar och gång söker förf. närmare klarlägga på s. 73 ff. Utmärkt belysande övergångsfall äro de av honom anförda: ***Nu bærs præster ok bonde*** (ÖG Kr. 30) och — ett steg närmare medial (absolut) innebörd — ***Bers þrell manz viþr man frelsum*** (G 19: 37). Eljest håller jag före, att Erik Wellander vida lyckligare klargjort det principiella i denna utveckling i sin uppsats »Zum Reflexivum im Deutschen» (i Festskrift till Erdman), en avhandling som Öhlin för sent uppmärksammat.

Större intresse än de f. ö. goda materialsamlingar författaren hopbragt för att belysa *s*-formens reflexiva och reciproka användning i medeltidssvenskan, erbjuder den avdelning, där han behandlar det kinkigare mediet. Han skiljer mellan »ursprunglig medial *s*-form», d. v. s. den reflexivform, som saknar reflexiv betydelse och endast betecknar subjektets intensivare deltagande i den verbala handlingen» (s. 23), som alltså icke väsentligt skiljer sig från den aktiva formen, och »neutralt medial *s*-form», d. ä. den ur ett transitivt verbs reflexiva form framgångna medialformen, den *s*-form, som vissa grammatici kalla den absoluta. Han medgiver, att det oftast är en rätt besvärlig sak att göra denna åtskillnad, som mera ligger i det olika uppkomstsättet än i innebörden, men han har sökt tillämpa den regeln, att »de refl. former, som förekomma vid intr. verb och som närmast kunna uppfattas som beteckning för, som Delbrück uttrycker det, 'die stärkere Beteiligung des ganzen Subjekts an dem durch das Verbum dargestellten Vorgang', böra uppfattas som ursprungligt mediala former». »Den

ursprungligt mediala *s*-formen» blir sålunda i själva verket de intr. verbens *s*-form. Förf. kallar detta slag av medium även för dynamiskt medium; delvis motsvarar det den grupp *s*-former, som Nygaard behandlar i § 158 Anm. 1 i sin syntax. Blott delvis. Ty Nygaard för blott några få verb hit, några rörelseverb *gangast*, *hlaupast*, *fallast*, *standast* (jfr got. *gaquiman sik*, *gaiddja sik*) och ett par känsloverb *hatast* och *hugnast* (jfr got. *ôgan sis*, *faúrhtjan sis*, *idreigo mik* och ty. *sich fürchten*). Den grupp former Öhlin sammanfört under rubriken »dynamiskt medium» däremot är både mycket talrikare och mycket mer skiftande till innebörden, ja den bild denna samling företer, är i själva verket så brokig, att den bort göra förf. något misstänksam rörande samhörigheten.

Låt oss frånse sådana fall av förmodat dynamiskt medium som *Deler bonde sik undir lanzþing* (VG II) och *þa kiæræ sik fore konungæ sinom* (Hels.)! Beträffande dessa medgiver förf. själv, att en reflexiv betyd. kan upprätthållas därigenom, att man tolkar verbet som beteckning för »genom sin tvist — alltså resp. sitt klagomål — hänskjuta sig under landstinget». Att denna tolkning är den enda möjliga, förefaller mig uppenbart. Man kan jämföra fisl. *konungarnir svǫrdust i bræðralag* (Hkr) och sådana nusvenska uttryck som *klaga sig till ett ämbete* eller *prata sig in i riksdagen*. Och låt oss vidare lämna åsido det dynamiska reflexivum vid transitiva verb, som förf. visserligen icke kan påvisa i fornsvenskan, men som han (s. 24) anser sig nödsakad förutsätta med anledning av sådana *s*-former som *beþiss til stums at faræ* (VG I FS 2 § 1)! Ty här ha vi väl ändå att göra med klart reflexiva former, noggrannare bestämt, indirekt reflexiva. Ty *s*'et är här dativobjekt lika väl som t. ex. i *han stæmde hanum annat þing . . . ok beddis ræt ok fik egh* (ÖG R 26 § 1) eller i uttrycken *beþas griþ* eller *beþas ransak* och det motsvarar fullkomligt *sær* i uttrycket *bidja sær konu*. Förf. jämför själv nsv. *taga sig ett bad*. Jämförelsen är riktig men från författarens utgångspunkt överraskande.

Kasta vi sedan en blick på de återstående verben i den ursprungligt (dynamiskt) mediala gruppen, möta vi bl. a. sådana verb som *smekas* och det ur lt. inlånta, alltså i Norden unga *fæktas*. Förf. torde svårligen kunna övertyga någon om att dessa höra hit. Så tydligt förefaller det, att den mediala (eller absoluta) betydelsen hos dem relativt sent utvecklat sig ur den direkt reciproka. Verben tillhöra samma betydelsegrupp som de på avd. »Direkt reciprok *s*-form» nämnda *brotas*, *bærias*, *huggas*, *helsas*. Men en dylik ur reciprok betyd. uppkommen absolut, som kan nyttjas även om singulart subjekt, uppfattar förf. eljest (s. 45) som »neutralt medium». Verben *smekas* och *fæktas* hade

därför liksom f. ö. *kæmpas* (Bib. II: 184) bort behandlas tillsamman med de andra på detta sätt uppkomna formerna.

Verbet *scriptas*, som Ö. ävenledes anför som dynamiskt medium, är säkerligen passivum. I angelsachsiskan, varifrån ordet inlånats i vårt språk, betyder det blott »mottaga bikt och pålägga straff», utsäges alltså om prästen. Om objektet, delinquenten, göres till subjekt, få vi en passivisk *s*-form och betydelsen 'göra sitt skriftermål, bekänna sin synd och skuld'. Senare har även den *s*-lösa formen börjat användas om biktbarnet, som ju även är »aktivt» i förrättningen, och sålunda har denna vid sidan om den äldre innebörden även antagit samma betyd. som *s*-formen. Att samma form *bikta* därigenom kommer att beteckna båda kontrahenternas roll i akten är ju, i förbigående sagt, mindre ändamålsenligt men visst icke ovanligt. Man påminner sig, att det tyska *Pate* betyder både *gudfar* och *gudbarn*.

Ej heller *þørkas* hör hit. Detta är icke någon *s*-bildning till ett intrans. verb *þørka* 'vara' eller 'bli torr' — något dylikt finns icke i fornspråket — utan *s*-formen är från början reflexiv och ansluter sig till det transitiva verbet *þørka*. Det utsades sålunda ursprungligen om subst., vilkas verksamhet var riktad på dem själva. Prädicerat om saker blir det medialt: *græsit þørkas*. Vi ha alltså här icke att göra med något ursprungligt (dynamiskt) medium utan med det neutrala, ur reflexivformen utvecklade. Verbet är alldeles samma slag som t. ex. *þrøtas, økas, minzkas, krænkas* o. a., som förf. riktigt anför i sin avd. »neutralt medium». *þrøta* betyder 'göra trött, uttrötta', *þrøtas* (liksom *þrøtna*) 'bli trött'.

Skillnaden mellan *þørka* och *þrøta* å ena sidan, *þørkas* eller *þrøtas* å andra är emellertid ingalunda uttömd med termerna aktivum och medium. *s*'et är eller blir även uttyck för en annan mycket viktig, av Ö. underligt nog förbisedd olikhet: *s*-formen är inchoativ (ingressiv). *þørkas* översätter lat. *aresco* och förekommer betecknande nog ofta tills. med *vissna* — jfr *þrøtas* = *þrøtna*. På detta sätt uppstå i själva verket vid sidan om de causativa verben många nya inchoativa intransitiver och efter hand blir *s* ett karaktäristikon för inchoativt aktionssätt. Det är i den egenskapen, och icke för att beteckna »subjektets intensivare deltagande i verbalhandlingen» *s*'et möter oss hos flertalet av de återstående verben, som Öhlin samlat under rubriken dynamiskt medium: *daghas, qvældas, grønskas, blomstras, vanskas*. Vid vissa av dessa är *s*-ändelsen överflödig och säkerligen sekundär, eftersom verben redan i sin *s*-lösa »aktiva» form voro, resp. skulle vara inchoativa. Fornisländskan har *daga, vára* och *várask, hausta*, motsv. fsv. *daghas*, fda. *daghes* och *dagne;* fsv. *varas*, fda. *vaares*, fda. *høstes*. Nutida danska har jämte *mørkne* även *mørk-*

nes o. s. v. I åtskilliga fall ha vi sålunda här att göra med en förstärkande suffixpleonasm av välbekant slag: man erinrar sig sådana superlativer som *närmast* eller barnspråkets *störstast*, genitiver som *deras* eller *hanses*, particip à la *gegessen* o. d.

Även *vanskas* är ett inchoativum: det översätter lat. *contabesco* och motsvarar nysv. *minskas, slappas, tröttna*. Dess närmaste fränder äro de av förf., som riktigt är, under rubriken »neutralt medial form» på s. 61 f. anförda *krænkas, færrus, minzkas, lyktas, ændas*.

s-formerna *væghias* 'undvika', *swikas* och *ofsøkias* anför Öhlin (och Söderwall) blott från vardera ett ställe — *ofsøkias* f. ö. blott ur textkodex av ÖG, B har *ofsøker*. Bortse vi även från dessa osäkra belägg, som torde kräva en ingående etymologisk och semasiologisk utredning, återstår av författarens »ursprungligt mediala» former blott ett fåtal, av vilka åtminstone *faras, gangas, fallas, hvilas* och (*sam*)*vistas* torde böra erkännas som verkliga dynamiska media.

Det egentliga temat för Öhlins avhandling är emellertid att utreda orsakerna till och närmare belysa förloppet av den utveckling, som många *s*-former genomgått från reflexivum till neutralt medium, ev. vidare till passivum, och som vi ha att tacka för dessa nya karaktäristiska *s*-kategorier [1]. Det material författaren till den ändan samlat är rikt och i det hela taget väldisponerat, det resonnemang, vari betydelseförändringens förlopp skildras och den nya mediala föreställningen i nära anslutning till Wilmanns i hans Deutsche Grammatik karaktäriseras i dess motsats till den ursprungliga reflexiva (s. 56, 59 f.), är däremot något osammanhängande och förefaller otillräckligt genomarbetat. Ingen av de talrika faktorer, varav denna utveckling beror, har, så vitt jag ser, undgått Öhlin. Däremot har han enligt mitt förmenande ej rättvist värdesatt dessa faktorers relativa vikt.

Det ligger nära till hands att antaga, menar förf. på tal om övergången till medial betyd., att de ursprungligt (dynamiskt) mediala *s*-formerna analogiskt inverkat på de reflexiva *s*-formerna och givit dem »ett intransitivt drag». Därtill anmärker han likväl, att de svårligen kunnat spela någon större roll, så få som de äro. Häri ger jag honom alldeles rätt, så mycket mer som jag ovan sökt visa, att flertalet av dessa *s*-former rätteligen icke kan uppfattas som dynamiska medier.

Att man måste räkna med inflytande från latinet på denna

[1] Typiska exempel: 1. *Giuær maþær sik i kloster* (VG I) eller *løsæ sik hvar af skoghe* (VG II): reflexivum; *Huggær man bu mans niþær gærs at goruarghær* VG I: gränsfall; 2. *Nu løsis* (lossnar) *ben ur skenu* (ÖG): neutralt medium; 3. *Här sigx af rædhelikom dom som gafs aff gudhi* (Bir I): passivum.

punkt, är uppenbart, och det är en lika viktig som riktig iakttagelse förf. gjort, när han konstaterat, att de lat. deponentia vanligen återgivas med svenska *s*-former. Däremot äro ett par av hans belägg oriktiga. *consolare* och *punire* äro inga deponentia. Ö. menar likväl, att latinet troligen ej spelat »någon större roll». Jag hyser en motsatt mening, för vilken jag finner stöd i tyskan (fht. *frêwan sih* = *lætari*, *mîdan sih* = *vereri* o. s. v.).

Den egentliga drivfjädern till betydelseförändringen, anser Ö., utgöres av verbets egen natur. Grundbetydelsen hos huvudmassan av de reflexiva och mediala *s*-formerna skall ha varit det avgörande. Verb med andra betydelser skola sen ha följt efter. De ledande verbgrupperna skulle vara rörelseverben och de verb, som beteckna framkallandet av ett visst själstillstånd.

Denna synpunkt, som Wilmanns och Nygaard framhållit, är givetvis riktig och värdefull, men den tör icke vara den avgörande faktorn, som Ö. menar. Ö. bemödar sig, i mycket nära anslutning till Nygaard, att på fyra grupper fördela verben med de nyssnämnda grundbetydelserna. De tre första grupperna omfatta i själva verket en verbsamling, så skiftande, att vilket verb som helst med samma rätt torde kunna infogas bland dem[1]. Eljest står den fjärde gruppen öppen: »Verb, vars aktiva former icke beteckna någon förändring av plats eller tillstånd.»

Jag finner detta indelnings- och systematiseringsförsök rätt ofruktbart. Förf. hade säkert gjort klokt i att nöja sig med att återge den iakttagelse Wilmanns gjort: »Verba, die seelische Vorgänge und solche die räumliche Bewegungen bezeichnen, treten besonders hervor» (Deutsche Grammatik III: 498). Han hade också kunnat fastställa, att det stora flertalet av dessa verb har icke-kursivt aktionssätt. Denna ledande grupp följer sen ett mindre antal kursiva verb.

Den fjärde faktorn, med vilken Ö. räknar, är subjektets beskaffenhet. Den reflexiva betydelsen synes tämligen klar, så länge subjektet tänkes som den verkande i satsen, och det är fallet, när subjektet betecknar levande varelse, i regeln en människa, eller utgöres av ett därmed jämförligt ord. Lägges däremot verbet till ett sakligt subjekt, försvinner den ursprungliga verksambetsföreställningen hos verbet. I motsats mot Wilmanns (o. a. s. 497) och Wellander (o. a. a. s. 128) vill Ö. icke taxera denna faktors betydelse för utvecklingen högt. Den avgörande faktorn var för honom, som vi hörde, verbets grundbetydelse, och subjektets beskaffenhet uppfattar han (s. 82) blott som en av

[1] Förf. nämner bl. a. följ. verbbetydelser: börja, kröka, samla, kväva, visa, vända, becka, förstöra, höja, förmörka, främja; göra dristig, oroa, smälta, gripa, tända, vårda, föra vilse; bärga (säd), rädda, göra, hava, uppfylla, hävda.

de »yttre, bidragande omständigheterna». Och likväl visar hans eget material och egna uppställningar motsatsen. S. 27—35 har han sammanställt de ex. han funnit på bevarad direkt reflexiv form, »där subjektet utövar en verksamhet på sig själv», där det alltså är fråga om en »med medvetande och avsikt utförd verksamhet av subjektet». Och i intet av alla dessa exempel är subjektet sakligt utom i ett enda, som också oriktigt förts dit[1].

I kap. 3 följer undersökningen av nästa skede i utvecklingen, från medium till passivum. Någon direkt övergång från reflexivum till passivum synes icke möjlig och en direkt övergång från reciprok betyd. till passiv är enl. förf. ävenledes utesluten.

Förf. skiljer mellan två passiva *s*-former, en primär *s*-form, d. ä. en sådan, som kan tänkas vara uppkommen ur verbet + ett *sik*, *sēr*, och en sekundär *s*-form, den *s*-form, som är ana logisk och vars *s* ej kan anses ha sin upprinnelse i ett reflexivpronomen, som i svagtonig ställning anslutit sig till ett verb. Som vi erinra oss, ansåg förf., att den grupp verb, som betyder en »förändring av plats eller tillstånd», varit den, som först genomlupit utvecklingen från reflexiv form till medium. Samma ledande roll tillerkänner han dessa verb i den fortsatta utvecklingen. Utvecklingen »måste ha gått över dessa verb». Den egentliga orsaken till att utvecklingen överhuvud fortsatt vidare utöver medium är enligt hans mening densamma, som framkallat övergången från reflexivum till medium, de nämnda verbens egen natur. Andra faktorer ha understött utvecklingen. Dessa skulle vara: sakligt subjekt, förekomsten av ett ord eller en annan satsdel i satsen, som kunnat uppfattas som »logiskt subjekt», och vissa refl. formers likhet i betydelsen med den passiva *s*-formen. Författaren tror, att dessa förutsättningar varit tillräckliga för att en passiv *s*-form kunnat uppstå på inhemsk grund.

Här liksom när det gällde det förra skedet i utvecklingen, har förf. efter min mening överskattat vikten av verbets natur och underskattat subjektets roll. Däremot är det säkert befogat att, som Ö. gör, lägga stor vikt vid tillvaron i satsen av ett prepositionsadverbial, som betecknar orsak eller medel. I synnerhet när detta utgöres av ett personbetecknande subst., kommer det ett »logiskt subjekt» mycket nära. Att det likväl är latinet, som varit mönstret både för det flitiga bruket av agent med *af* och för seden att, som Nygaard säger, »låta reflexivformer

[1] *mik lagþos tue andre costa. antingia at giptas ælla þiena vfrels* Leg Bu 143; jfr *oportebat me aut ejus voluntati obedire aut terræ diversa subire supplicia. lagþos* är säkerligen passivt. Som agent må man föreställa sig den hjärtlöse fadern.

uttrycka alla slags passivförhållanden», lider intet tvivel. Det bevisas av *s*-passivets och *af*-agentens utbredning i all lärd stil — översatt svenska, yngre fornsvenskt bokspråk — och det folkliga språkets obenägenhet för dessa konstruktioner intill den dag, som i dag är. De jämförelser och statistiska uppgifter om olika konstruktioners frekvens och motsvarigheter i latinet, som förf. lämnar i detta kap., äro mycket belysande. Hans jämförelse av ett antal sidor i Namnlös och Valentin med motsvarande sidor i den lågtyska dikten gör troligt, att den svenska *wardha*-omskrivningen haft ett starkt stöd i motsvarande tyska parafras — något som ju f. ö. a priori var antagligt.

Följande avdelning behandlar den sekundära *s*-formens uppkomst, d. ä. den i de nord. fornspråken i älsta tid så vanliga subjektlösa aktiva konstruktionens avlösning av *s*-form: *Nu six um* .. i st. f. äldre *Hær sighær horo* .., *Præsta arff skal sva skiptas* .. vid sidan om tidigare *Bot skal skipta til* .., *i allum uaþa þa bøtis egh þukke ok egh ensak* .. jämte det ursprungligare *meþ liflat ællr penningæ bøte æftir þy som brut æru til.* Detta stycke synes mig höra till avhandlingens bästa.

Avhandlingens tyngdpunkt ligger i denna förra del av boken. Den andra huvuddelen, som redogör för de olika passivomskrivningarnas temporala betydelse, är mycket mindre till omfånget och går i intresse icke upp mot den förra. Den inbjuder heller icke i samma grad som den till diskussion. Dess rikhaltiga samlingar för bruket av de olika perifraserna skola dock helt säkert visa sig nyttiga för den fortsatta forskningen.

Framställningen är i det stora hela redig och lättläst, men brister stundom i precision och skämmes mycket ofta av knaggligheter i stilen och felaktiga eller vårdslösa konstruktioner. Så t. ex. säger förf. i det stycke, där han, delvis i anslutning till min avhandling om psykologiskt och grammatiskt subjekt, skildrar, hur *s*-formen undanträngt den gamla subjektlösa aktiva konstruktionen vid *skola* + infinitiv: »Den psykologiska faktorn härvid är den allmänna tendens, som gjort sig gällande i språkutvecklingen, att låta det viktigaste ordet i satsen bliva grammatiskt subjekt, vilken tendens går tillsammans med strävan att upphäva inidentiteten mellan det psykologiska och det grammatiska subjektet» (s. 112). Detta är obegripligt. Då det psykologiska subjektet i dylika satser just är det viktigaste ordet i satsen, är det här inte fråga om två olika tendenser utan om en och samma. Svårfattliga äro också sådana ställen som följande på tal om agentens utländska härkomst: »Det är icke bara i fsv. utan även i modern svenska, som agenten är sällsynt. Till en del kan ju detta ha sin förklaring i svenskarnas skrivsätt. Huvudgrunden torde dock vara den, att

uttryckssättet aldrig blivit folkligt i svenskan» (s. 90), eller följ. punkt: »D-typen (en av mig i nämnda avhandling nyttjad term) har samma psykologiska subjekt som det grammatiska» (s. 80, noten). Detta skall betyda: D-typen är den konstruktion, där det psykologiska subjektet även är grammatiskt subjekt. Med exempel på de talrika ställen, som fläckas av en tafatt eller hafsig form, skall jag likväl inte här förarga en blivande läsare av avhandlingen.

Den typografiska uppställningen är god. Dock hade det varit önskvärt, att när materialet såsom på s. 28 ff. anföres uppdelat efter de olika källorna, denna uppdelning genom lämplig rubrikstil eller mellanslag gjorts en smula överskådlig.

Det är opraktiskt att citera Erikskrönikan efter sida i st. f. efter vers. Och när ett ställe ur en så känd och viktig urkund som Forsa-ringen anföres, är det väl lämpligt att nämna dennas namn och ej, som förf. gör på ss. 22 och 36, blott hänvisa läsaren till Noreens »Aschw. Gram. s. 483». F. ö. tycks förf. icke känna Hjelmqvists tolkning av denna inskrift. — De många språkproven synas omsorgsfullt återgivna, stundom likväl så knapphändigt, att de bliva nästan värdelösa. Detta gäller särskilt åtskilliga exempel på ss. 27—35, där läsaren själv måste gå till urkunderna för att få reda på det, såsom jag ovan förfäktat, för den följ. framställningen mycket viktiga subjektet i satsen.

Lund i januari 1919.

Axel Lindqvist.

Ludvig F. A. Wimmer.

Med Ludvig Wimmer har den nordiske sprogvidenskab mistet en forsker, som alle er enige om at tildele en af de fremmeste pladser inden for nordisk oldsprogsforskning. Selv de, der på forskellige punkter nærer andre anskuelser end han, ser i ham en banebrydende videnskabsmand, hvis værk er et stolt og i særegen grad helstøbt mindesmærke for hans navn. I videnskaben og i den almene bevidsthed står Sophus Bugge og Ludvig Wimmer side om side som dem, der grundlagde den moderne runologi, löftede den op af mere eller mindre dilettantisk famlen og gav den en basis, som man indtil den dag i dag bygger på. Sophus Bugge döde midt i sit videnskabelige virke. Anderledes med Wimmer: han var efterhånden i den grad blevet runolog, at da hans livsværk »De danske runemindesmærker» var afsluttet, fölte han selv sin gerning endt; på ret opsigtsvækkende måde trak han sig bort fra videnskaben, ja næsten fra verden. Hans nekrolog kunde være skrevet for et decennium siden.

Ludvig Frands Adalbert Wimmer er født 7. febr. 1839, sön af Adalbert Ernst W., der den gang var toldbetjent i Ringkøbing, men som samme år forflyttedes til Kolding, hvor sönnen da voxede op og bl. a. kom til at opleve byens bombardement d. 23. april 1849. 1850 blev faderen forflyttet til Flensborg, men sönnen blev i Kolding; disse to byer blev da hans barndoms og ungdoms egne, og det var på vejen til sit hjem i Flensborg, at W. som 13års dreng förste gang stod over for en runesten (se DRM II: 312).

1858 blev W. student, og ved universitetet valgte han som en selvfølge sproglige studier: studerede sanskrit, arabisk og oldnordisk under professorerne Westergaard, N. M. Petersen og Gislason. Samtidig beskæftigede han sig indgående med Raske værker, og både videnskabeligt og personligt (nationalt) kom Rask nu — omtr. 30 år efter sin død — til at øve den stærkeste indflydelse på den unge videnskabsdyrker. 1862 offentliggjorde W. i Tidsskr. f. Phil. og Pæd. IV nogle af Rasks efterladte manuskripter; 1887 kom »Døbefonten i Åkirkeby» som mindeskrift i anledning af hundredåret for Rasks fødsel, og Rasks minde ærer W. i næsten alle sine bøger. En tid tænkte W. på at vælge de klassiske sprog som sit fagstudium og tage filologisk embedsexamen, men i 1865 — efter at Lyngby var blevet docent i nordisk filologi — indstillede han sig til magisterkonferens i nordisk sprogvidenskab med den nordiske sprogbistorie til hoved-

fag, således at han dærtil havde knyttet sprog også udenfor den nordiske sprogstamme, navnlig gotisk, sanskrit, græsk og latin. I 1868 blev han dr. phil. på sin fortrinlige afhandling »Navneordenes böjning i ældre dansk», der strax viste det videnskabelige særpræg, som senere stadig findes i W.s arbejder: overlegent kendskab til nordisk oldsprog set i den sammenlignende sprogforsknings lys (navnlig under påvirkning af Schleicher); omfattende og grundig indsamling af materiale indenfor opgavens rammer; klarhed og overskuelighed i stofordningen og fremstillingen (med en stadig fremhævelse af de ved undersøgelsen vundne resultater — et vidnesbyrd om at W. ikke blot var videnskabsmand men også i höj grad pædagog).

Allerede tidligere havde W. vist de samme egenskaber i sin betydningsfulde afhandling »De ældste nordiske runeindskrifter» (Aarb. f. nord. Oldk. 1867). Ved denne afhandling — ligesom ved de følgende i næste årgang af samme tidsskrift — stillede W. sig polemisk over for den tidligere dilettantiske runologi (repræsenteret ved Stephens) og viste den vej, som en videnskabelig runeforskning måtte følge og kom til at følge. W. stod dog i dette arbejde ikke alene; han arbejdede i tilslutning til og side om side med Sophus Bugge, der samtidig og til dels tidligere havde offentliggjort sine epokegörende afhandlinger i Tidsskr. f. Phil. Og endelig må det heller ikke glemmes, at der samtidig fandtes endnu en dansk sprogforsker og runolog, der kappedes med W. i indsigt i den nyere sprogvidenskab og kendskab til de nordiske sprog fra de ældste tider til nutiden — nemlig W.s tidligere ven (og til en vis grad hans videnskabelige vejleder) dr. Edwin Jessen, hvis skarpsindighed og dygtighed — specielt som runolog — Sophus Bugge fuldt ud anerkendte; desværre medførte personlige forhold, at denne höjtbegavede sprogforsker i mange år var tabt for dansk sprogvidenskab og i virkeligheden er det endnu.

1868 var W. blevet dansklærer ved Borgerdydsskolen, hvis bestyrer var hans ven prof. Jean Pio. W.s fremragende pædagogiske evner og interesser medførte, at han dels sammen med Pio udgav et par danske læsebøger (1869, 1870), dels tilvejebragte et undervisningsmiddel, der skulde få den störste betydning under den kort efter indtrædende nye skoleordning — nemlig Oldnordisk formlære og Oldnordisk læsebog (bægge 1870; den förste omarbejdet i tysk oversættelse 1871, svensk 1874, islandsk 1875). Det er i sandhed et par enestående lærebøger, der er blevet klassiske ligesom Madvigs latinske grammatik; de tilrettelagde — ligesom Madvigs — videnskabens resultater med pædagogisk snille, og endnu i 50-året efter deres fremkomst har de ikke fået egentlige afløsere, endnu bruges de såvel i som

udenfor Danmark. Læsebogen er af Sweet blevet kaldt »the best reading-book that exists in any language» og har beredt skarer af såvel elever som lærere glæde og udbytte under arbejdet ved sit fortræffelige stofvalg og sit lige så fortræffelige hjælpeapparat; endelig havde den (i sine fleste udgaver) en indledning, der vel nok er den videnskabeligt vægtigste nogen dansk skolebog har båret. Og formlæren — ved hvilken man naturligvis nu stærkt føler mangelen af en supplerende lydlære — har senere grammatikforfattere bygget på og stadig henvist til. Noreen siger i fortalen til sin Altisländische und altnorwegische grammatik (1884): »In der flexionslehre habe ich dank dem allbekannten trefflichen werke Wimmers eine bedeutend leichtere aufgabe zu lösen gehabt (sc.: end m. h. t. lydlæren) . . Einen brauchbaren abriss der altisländischen flexionslehre zu liefern, der nicht in sehr wesentlichen stücken eine blosse bearbeitung des genannten ausgezeichneten buches wäre, dürfte gegenwärtig schlechthin unmöglich sein».

I 1871 døde Lyngby; hans plads ved universitetet blev ikke strax besat, men Wimmer og Vilh. Thomsen ansattes som midlertidige docenter i sammenlignende sprogvidenskab. 1876 blev W. fast ansat docent i nordisk filologi. 1878 søgte han professoratet i indisk filologi — indisk sprog og litteratur øvede stadig en dragende magt på ham — og blev også af universitetet indstillet til denne lærerstilling, men Fausbøll blev foretrukket ved besættelsen. Ved Gislasons død (1886) blev W. så professor i nordiske sprog.

W.s forfatterskab i disse år viste ikke en tilsvarende delthed mellem nordisk og østerlandsk: kendskabet til de gamle indoeuropæiske sprog var her blot basis for hans undersøgelser indenfor nordisk; han var i virkeligheden selv på dette tidlige tidspunkt afgjort runolog. Allerede i 1867—68 havde han som nævnt skrevet betydningsfulde runologiske afhandlinger og på den antropologisk-arkæologiske kongres i København 1869 holdt foredrag om Les habitants du Nord scandinave dans l'age de fer; 1874 kom hans fortræffelige redegörelse for Runeskriftens oprindelse og udvikling i Norden (opr. i Aarb. f. nord. Oldk.; stærkt udvidet i tysk oversættelse som Die runenschrift 1887). Her blev med klarhed uomstødelig påvist, at runeskriften var opstået på grundlag af et sydeuropæisk alfabet i 2.—3. årh. e. Kr., og at alfabetet med de 16 stave successivt og naturligt havde udviklet sig af det ældre med de 24, og endelig, at sprogets virkelige lydform må fastslås ad sproghistorisk vej. Når W. endvidere mente at kunne forklare alle runeformerne ud fra den latinske epigrafiske skrift, må denne anskuelse dærimod sikkert (hvad vist også de fleste nuværende runologer mener) korrigeres efter Otto von Friesens påvisninger i Runskriftens härkomst (1905), der

— i tilknytning til Bugges undersøgelser — knytter runeskriften til en også ad anden vej påviselig kulturström, som fra de sydlige kulturlande gik nord på.

1875 offentliggjorde W. en runologisk undersøgelse af Store Rygbjærg-stenen (i Aarb. f. nord. Oldk.) og året efter (i Opuscula philologica ad J. N. Madvigium) af Den såkaldte Jællingekredses runestene. Efter en del overvejelser havde han efterkommet en opfordring fra det kgl. nordiske oldskriftselskab til at påtage sig at forfatte et værk om de danske runemindesmærker; han stillede strax den absolutte fordring, at han vilde have lejlighed til personlig at undersøge alle indskrifterne — en betingelse der måske nu vil betragtes som noget selvfølgeligt, men ingenlunde var det for de samtidige runologer Stephens og P. G. Thorsen. 1876 begyndte W. da sine runologiske rejser, idet han det år besøgte Skåne (jf. Sproglige iagttagelser fra en runologisk rejse til Skåne i sommeren 1876, trykt i Kort Udsigt over det philol.-hist. Samfunds Virksomhed), og i de følgende somre blev runeindskrifter i Jylland og på øerne undersøgt, sådan som W. udførlig har gjort rede for det navnlig i afhandlingen Om undersøgelsen og tolkningen af vore runemindesmærker (i universitetets festskrift i anledning af kongens fødselsdag 1895). W. var på disse rejser stadig ledsaget af sin tegner prof. Magnus Petersen, hvis tegninger kontrolleredes af W. Det var nemlig W.s plan — som også blev fuldført — at gengive runestenene ikke fotografisk men ved tegninger. Om dette er den nöjagtigst mulige — mest objektive — gengivelsesmåde, kan naturligvis omtvistes; men så længe man ikke for vanskelige stenes vedkommende formår ad kunstig vej at skaffe tilstrækkelig gunstige belysningsforhold til en fotografering, der ikke kræver optrækning af runetegnene på stenen o. l., kan man ikke vrage W.s metode, der i det mindste har den fordel at give smagfulde og i karakteren pålidelige gengivelser af runestenene, sådan som de ses af et ualmindelig skarpt og øvet öje.

Materialet til det store runeværk var nu tilvejebragt, men der gik endnu en del år, för udgivelsen påbegyndtes. I særlige anledninger kom först de to pragtværker Døbefonten i Åkirkeby (1887) og Sønderjyllands historiske runemindesmærker (det sidste som universitetets festskrift i anledning af kongeparrets guldbryllup 1892), og undersøgelser udenfor de danske runestenes område gav W. i Aarb. f. nord. Oldk. 1894 (De tyske runemindesmærker; året efter i fransk udgave ved E. Beauvois) og i de udførlige breve, som F. Burg optrykte som tillæg til sin tyske oversigt over de ældre runeindskrifter[1]. Först 1895 begyndte

[1] I 1889 havde W. skrevet artiklen »runer» i Nord. Conversationslexikon 3. udg.

det store runeværk at udkomme med et bind I. 2, der indeholdt Danmarks historiske runemindesmærker. Grunden til at W. udskilte disse fra de andre indskrifter var dels, at han lagde en særlig vægt på de historiske oplysninger som Jællinge-, Vedelspang-stenene o. fl. gav, dels at disse »historiske» stene var af en særlig betydning for hans tidsfæstelse af runestenene i det hele: når han gennem rune- og sprogformer osv. havde fastslået en relativ tidsfæstelse — en bestemmelse af stenenes indbyrdes aldersforhold —, var de historiske stene de holdepunkter der støttede den absolutte tidsfæstelse.

I 1908 afsluttedes det store runeværk, der i en menneskealder havde taget næsten hele W.s arbejdstid. Han havde dog fundet tid til — foruden forskellige runologiske afhandlinger som fx. Sønderjyllands runemindesmærker (1901) i Haandbog i det nordslesvigske Spørgsmaals Historie — at skrive en bornholmsk böjningslære til J. C. S. Espersens bornholmske ordbog (hvor Vilh. Thomsen skrev lydlæren) og i 1905 (ligeledes sammen med Vilh. Thomsen) at afslutte Videnskabernes Selskabs danske ordbog, ligesom han tidligere sammen med Finnur Jónsson havde udgivet Codex regius af den ældre Edda (1891), skrevet artiklen dansk sprog i Nordisk Conversationslexikon 1885[1], afhandlingen om oprindelsen til ordet »Vederlag» i Vederlagsret (1898) m. m.

Selv om man hertil föjer W.s universitetsgerning og forskellig virksomhed som formand i filologiske udgiverselskaber o. l., var hans videnskabelige arbejde udenfor runologien i det hele ikke særlig omfattende — ofte er det for øvrigt hverv der var ham overdraget (fx. som medlem af Videnskabernes Selskab). Den danske runeforskning var hans kongerige, og dær var han enehersker. Han ønskede ikke hjælp af arkæologerne og egentlig heller ikke af andre filologer[2]. Når W. med sit skarpe öje og øvede blik havde undersøgt en runesten og beskrevet den på sin indgående måde, så var der ikke meget mere at sige om den, og når han havde givet sin tolkning af den, så ønskede han i reglen ikke, at der skulde siges mere om den. Meget sjælden takker han for en ydet håndsrækning — i DRM III. 18 (ved de bornholmske stene) nævner han sin gamle ven dr. F. Dyrlund som den eneste der har ydet ham videnskabelig hjælp af væ-

[1] På tysk som Abriss der dänischen sprachgeschichte, übers. von Ferd. Holthausen. Wien 1886 (= Germania 1886 s. 357 ff.).

[2] Man finder i det hele sjælden en moderne sprogvidenskabelig fremstilling, der i den grad som W.s runeundersøgelser er sparsom med henvisninger til andre forfatteres arbejder. For en del skyldes denne særegenhed måske nok, at W. — som han selv har fremhævet i sit vita — ikke i samme grad som flere af sine samtidige er lingvist, men mere filolog.

sentlig art[1]. Og hans fremgangsmåde ved runologiske undersøgelser var også overmåde solid og grundig, hans tolkninger i sjælden grad overbevisende, ja ofte ganske uomtvistelige. Et enkelt exempel, Rimsø-stenen, viser på en karakteristisk måde forskellen mellem W. og Sophus Bugge som runeforskere: slutningen af indskriften skiller sig som bekendt ud fra den øvrige del av indskriften ved sin gådefuldhed: *ikam* : *tsrau* : *mas* : *iþua*[. .]. Overfor denne gåde gav Bugge sig sin mægtige fantasi i vold — den der ofte havde bragt ham geniale resultater — og han forklarede runerne som »vilkårlig omkastede» og læste: *kam i austr sam uiþa st*[2]. W. boldt sig anderledes nøgternt til selve indskriften og fandt ud af at linjen blot skulde læses bag fra, idet han udfyldte slutningen (altså egentlig begyndelsen) til *iþua*[*t*] samt tilföjede (mindre sikkert) [*si* : *au*], og han læste da: *Wá es dáuði sem werst mægi*. At W.s tydningsmåde er den rigtige, kan næppe betvivles[3]. W.s sprogfølelse er ham en sikker vejviser, og han respekterer denne vejviser. Undertiden kan naturligvis en konjektur være mindre sandsynlig, og ganske undtagelsesvis kommer han ved en tolkning til at øve vold imod sproget ved at tillægge et ord en betydning det ikke har. Når man sammenligner W.s tydninger med tidligere runologers, er det i sandhed imponerende hvad han har kunnet læse af runetegn på stenene og hvordan han med sit store sprogkendskab og sin skarpsindighed har kunnet finde en klar og tydelig mening, hvor man för havde vovet de vildeste gisninger eller ingen ting formået. Exempler herpå kan findes side efter side i DRM eller — endnu tydeligere fremhævet af forf. selv — i universitetsfestskriftet fra 1895.

Hvad der i W.s runeværk kan rejses indvendinger imod er — foruden hans noget rigoristiske dateringer — navnlig hans videreslutninger ud fra den fastslåede læsning; her kunde al videnskabs fare: tilböjeligheden til at finde sammenhæng og nå resultater ved slutninger ud fra mer eller mindre sandsynlige muligheder, også lede W. i fristelse, så at han fastslog som givet hvad der i det höjeste blot var muligt. Når han havde gennemløbet en tankerække og nået et resultat, stod det for ham som så klart, at han mente sig at vide også hvor han kun kunde formode. »Uklarhed er uvidenhedens skalkeskjul», lyder hans devise, og en lysende klarhed må man indrömme udmærkede såvel hans mundtlige som hans skriftlige fremstilling. Han øn-

[1] Måske vilde W. have formet disse udtryk lidt anderledes, hvis de var skrevet efter Magnus Olsens anmeldelse i Danske Studier 1906.
[2] Brate & Bugge Runverser 258.
[3] Også de to store runologers forskellige forhold til Hagenskov-stenen er karakteristisk. Se Aarb. f. nord. Oldk. 1917 s. 208 ff.

skede aldrig som Sophus Bugge at nævne sig selv som et exempel til advarsel for andre.

W. var dærfor heller ingen ven af videnskabelige drøftelser. Han fremsatte aldrig halvt gennemtænkte problemer med en foreløbig forklaring som andre kunde kritisere eller arbejde videre på, og når han en enkelt gang indlod sig i en litterær debat — som om Vedelspang-stenene[1] eller et lingvistisk spörgsmål som de nasalerede vokaler[2] — så var hans mening og standpunkt uændret ved diskussionens slutning. Helst tav han overfor andres indvendinger med en uanfægtelighed der var en selvfølge overfor en fantast som R. C. Rasmussen, mindre dærimod overfor virkelig saglige indvendinger.

Hvad dansk sprogvidenskab skylder Ludvig Wimmer, kan ikke siges smukkere end det ved hans 70års fødselsdag (1909) blev sagt i det festskrift en kreds af disciple og venner overrakte ham:

»På Deres 70års fødselsdag beder vi Dem modtage dette skrift som en hilsen og hylding.

Selv har De i disse dage sat Dem et varigere minde ved fuldendelsen af Deres livsværk »De danske runemindesmærker».

Bedre end vi formår, vil dette værk til sene tider tale om Deres værd som dansk videnskabsmand.

Det vil vidne om den klarhed, der er Deres ypperste evne som forsker og lærer, og som har ladet ikke blot »Runeskriftens», men modersmålets ophav og udvikling fremstå i et nyt lys.

Det taler om Deres ildfulde kærlighed til modersmålet og fædrelandet, som har gjort det muligt for Dem igennem en menneskealder at samle og fordybe Dem i denne ene opgave.

Det er et forbillede for dansk forskning ved det storsyn, hvormed målet er sat, og den troskab i det små, hvormed arbejdet er udført.

Som dette værk synes al Deres gerning os: dybt grundet i fædrelandets jord med dets himmel over sig.

Som en sten skal det stå, støt med runer, og bære vidne om Wimmers navn.

Til dette vidnesbyrd kan vi kun föje et udtryk for vor taknemmelighed og hengivenhed for vor lærer og ven og et ønske om at den videnskab, som De har været med til at grundlægge, må bevare præget af Deres ånd».

Og rent menneskeligt vil Wimmer mindes med taknemlighed i danske akademiske kredse som en for studenternes

---

[1] Oversigt o. det kgl. danske Vidsk. Selsk. Forh. 1893; Arkiv f. nord. fil. 1904.

[2] Arkiv f. nord. fil. 1904.

ønsker lydhør efor for Borchs kollegium og som den der ved sin død testamenterede sin formue til et legat under Københavns universitet. Sine enestående runologiske samlinger har han gjort tilgængelige for andre videnskabsmænd ved at skænke dem til det kgl. bibliotek, hvor de danner Collectio Runologica Wimmeriana.

Johs. Brøndum-Nielsen.

Til Rök-indskriften.

De bidrag til belysning af Rök-indskriften, som jeg her meddeler, er fremgaaet dels af studier, hvis bærende tanker har fundet sit udtryk i skriftet »Om troldruner» [1], dels af beskjæftigelse med den mythiske Edda-digtning. Allerede för jeg havde optaget Eggjum-indskriften [2] til mere indtrængende granskning, havde jeg faaet öie for det efter min mening mest karakteristiske i opbygningen af Hávamál's runeafsnit, hvormed i visse henseender Vafþrúðnismál kan sammenlignes. Under bearbeidelsen af Eggjum-indskriften kom nu Edda-studier og runestudier til at gaa parallelt, og enkelte af de saaledes opnaaede resultater har jeg vovet at fremlægge i udgaven af den nævnte indskrift.

Men samtidig trængte ogsaa Rök-indskriften sig gang paa gang i forgrunden, idet den opfatning mere og mere gjorde sig gjældende, at Rök-indskriften ikke mindre end Eggjum-indskriften maa belyses ud fra det, som er bevaret af norrön »runemythisk» digtning. I december 1918 — för jeg var naaet til den forstaaelse af linjerne A og B i Eggjum-indskriften, som jeg har meddelt i det norske runeverk — gjorde jeg de optegnelser til Rök-indskriften, som danner den egentlige kjerne i disse bemerkninger. Senere tænkte jeg en tid paa at fremlægge mit syn paa Rök-indskriften i en ekskurs til Eggjum-tolkningen. Imidlertid blev det bekjendt, at professor Otto von Friesen syslede med en ny, samlet behandling af Rök-indskriften, som — at dömme efter ytringer af v. Friesen til mig allerede i 1915 — byggede paa en ny ordning af indskriftens enkelte afsnit. Jeg

[1] Fordomtima. Skriftserie, utg. av Oskar Lundberg. II. Uppsala 1917. (Ogsaa i tidsskriftet »Edda» V, 1916, s. 225 ff.)

[2] Eggjum-Stenens Indskrift med de ældre Runer. Kristiania 1919 (= Norges Indskrifter med de ældre Runer III s. 77 ff.).

bestemte mig da til ikke at medtage mine bidrag i runeverket, men offentliggjöre dem i dette tidsskrift; her kunde jeg först gjöre regning paa at faa dem trykt, efterat v. Friesen's behandling var udkommet, og saaledes kunde jeg da vente ogsaa i andre henseender at faa nyde godt af de allernyeste granskninger.

I disse dage er »*Rökstenen, läst och tydd av Otto von Friesen*« udkommet. Dette skrift, som vidner om aarelang fordybelse ikke bare i den merkelige runetekst, men ogsaa i flere tilgrænsende discipliner, hörer efter de glimrende beviser, det giver paa forfatterens skarpsindighed og kombinationsevne, til de usædvanlige paa vort forskningsomraade. Her er gamle spörgsmaal belyst fra nye sider (f. eks. forholdet mellem den ældre og den yngre runerad), og der er aabnet veie, hvor man gjerne fölger forfatteren til fortsat dröftelse af de synsmaader, han udvikler (f. eks. de 20 kongers navne). En fast methode gjör sig gjældende paa en tiltalende maade derigjennem, at han söger at undgaa dobbeltlæsning af enkeltruner, og et udslag af streng methodisk sans er ogsaa hans forsög paa at hævde den ordning af indskriftens enkelte partier, hvorpaa hans helhedssyn er bygget, som den eneste naturlige.

Hvad dette sidste punkt angaar, vil jeg imidlertid faa gjöre nogle bemerkninger, hvorved jeg söger at fastholde i hovedtrækkene den ældre opfatning. Som allerede antydet, er jeg, under arbeidet med andre gamle tekster, blevet ledet til en helhedsbetragtning, som i det væsentlige grunder sig paa den hidtil gjængse læsning, og hvis nu denne lader sig forsvare, er veien fremdeles aaben for det syn paa den hele indskrift, som i de sidste aar med stadig stigende styrke har fremstillet sig for mig. Tiden turde netop nu være inde til at meddele dette offentlig, da det er mit haab, at det vil være i sagens interesse, at ogsaa disse bemerkninger faar en plads i de dröftelser, som Otto von Friesen's idérige skrift sikkert vil give foranledning til.

Efter O. v. Friesen er Sophus Bugge's (og andres) gruppering af Rök-indskriftens enkelte dele »godtycklig«, og han söger

derfor at erstatte den med en, som han finder bedre begrundet. Imidlertid skjænker han ikke den omstændighed nogen opmerksomhed, at der ved den gjængse ordningsmaade fremkommer en jevn stigning i anvendelsen af de usædvanlige runer (»ældre runer» og lönruner): efterhaanden lader runemesteren sin færdighed i runeidræt faa udfolde sig. Herpaa lægger jeg langt större vegt end paa en mere udvortes betragtning af indridsningen, som i bedste fald kan oplyse om, i hvilken rækkefölge linjerne er indhugget. Bindende kan jeg dog ikke finde en saadan betragtningsmaade, hvor man, som i dette tilfælde, har at gjöre med en særdeles omfangsrig indskrift. Der kan vel ikke være mindste tvil om, at Rök-indskriften med dens mangeartede kunstlerier, hvoriblandt »tilsigtede talforhold», har været færdigaffattet för indhugningen, enten saaledes at den med et eller andet farvestof er blevet optrukket paa selve stenen eller er blevet paa denne maade skrevet eller med kniv indridset paa fjæler eller kjevler. Holder man sig dette skarpt for öie og lader samtidig den nævnte stigning i runekunst være det ledende hensyn ved læsningen — aldrig brudd i rækkefölgen af ensartet skrevne partier! —, bliver der intet paafaldende i Bugge's tekstordning. Denne anbefales ligefrem ved forskjellige andre overveielser.

Som hovedindskriften paa den brede bagside, hvormed læsningen her naturlig kan begynde, fremstiller sig usögt partiet[1] *d* 1—9, som ikke bare er skrevet med de samme almindelige runer som *a* (og *b*—*c*), men ogsaa er anbragt paa den samme maade i vertikale linjer fra venstre mod höire. Og parallelismen mellem indskrifterne med almindelige runer paa de to bredsider lader sig fölge lige til den enkelthed, at de to sidste linjer

[1] Indskriftens enkelte partier betegner jeg paa den hævdvundne maade (*a*—*k*). Jfr. de nyere samlede behandlinger: Sophus Bugge, Der Runenstein von Rök, Stockholm 1910; Erik Brate, Östergötlands runinskrifter (nr. 136 [i det i 1918 udgivne 3dje hefte]); Otto von Friesen, Rökstenen, Stockholm 1920. Desuden bör nævnes Hugo Pipping, Om runinskriften på Rökstenen (Acta Societatis scientiarum Fennicæ. Tom. XLIX. N:o 1), Helsingfors 1919, — med udförlig litteraturfortegnelse (s. 48 f.), hvortil her én gang for alle henvises.

(*a* 7—8 og *d* 8—9) henimod slutningen er slaaet sammen til én linje. Dette vilde jeg tro var et led i indridsningens plan: istedenfor 2 faar vi 3 linjer tilslut i *a* og i *d*, og hele indskriften kommer til at bestaa af 32 (2 × 16) linjer [1].

For en samlet betragtning maa det videre fremstille sig som naturligt, at alt det, som afviger fra samtidens almindelige runeskrift, er anbragt udenfor de store indskriftfelter; det gjælder, paa bagsiden, de »ældre runer» i rammelinjerne *f*—*g* (samt i *e* 3) og chiffreskriften i *e* (og i *k*). I *e* findes endnu hele partier med vanlige runer (*e* 2: **ʀtrąkiuilinisþat**; *e* 3: **iatunuilinisþat**) skrevet inde imellem chiffrerune-partier — med direkte bud til runemesterens nærmere omgivelser, kan man alt nu være tilböielig til at udtrykke det —, og derfor maa det synes tiltalende at læse *e* umiddelbart efter *d*. Men senere — i *f*, *g* og lönrunerne i *e* 3 — rettes opmerksomheden gjennem de »ældre runer» mod fjernere tider, og endnu sælsommere runer fortsætter opad i de to felter paa og ved runestenens top (*i* og *k*), hvis lönrune-kors aabenbart har til grundlag de enklere lönrune-typer paa venstre smalside (*h*).

Man lægger ogsaa merke til, hvor stil-ren indskriften efter indholdet bliver i sin opbygning, naar der efter *a*—*c* læses *d* + *e*. Disse partier indeholder de fyldigere afsnit med bredere fortælling (**sakum** med fölgende afhængig spörgesætning):

sakumukmini þat huariaʀ ualraubaʀ ... (*a* 3—5)
þat sakum ąnart huaʀ ... (*a* 5—8)
  raiþ (**þ**)**iaurikʀ** ... (*b*—*c*)
þat sakum tualfta huar ... (*d* 1—3)
þat sakum þritaunta huariʀ ... (*d* 3—8)
  nukmini ... (*d* 9)
sakumukmini uaim si burin ... (*e*)

---

[1] *a* udgjör 9 linjer, naar (**hraiþku**)**tumauktu** regnes som en særskilt linje; *b* 2 linjer; *c* 1 linje; *d* 10 linjer, naar **ftiʀfra** regnes som særskilt linje; *e* 3 linjer; *f* 1 linje; *g* 1 linje; *h* 3 linjer; *i* 1 linje; *k* 1 linje. Sum 32. — Om tilsigtet udhævelse af en runegruppe paa 16 tegn (i linjen *e* 2) se den nyeste behandling af emnet hos O. v. Friesen s. 15.

Herpaa bör der efter mit skjön ikke gjöres brudd ved (med v. Friesen) at indföie korte sætninger fra *i*—*k* eller *e* 3 b (lönrunerne)[1] + **ftiʀfra** (*d* 9).

Ser vi saa nærmere paa *e* 1—3 a, som indeholder flere knappere sætninger, hvoraf én (**uilinisþat**) findes to gange med et mindre lönruneparti imellem, maa det synes rimeligt, at svaret paa **uaim si burin *niþʀ** ikke kan komme straks i ordet **tra̧ki** (*drengi*). Jeg vil — efter analogien i Edda-digte (jfr. Bugge s. 249) — heller tro, at det gjentagne **uilinisþat** tjener snarere til paa én gang at öge spændingen og forberede det endelige svar end til at medvirke i en lang kadence efter den paafaldende tidlige og derfor pludselig virkende lösning i **tra̧ki**. Svaret forekommer da ikke i *e*[2], men maa söges andensteds, vistnok helst i *h*, som ved sit **sakumukmini,** fulgt af et eneste ord (**þur**), passende kan danne afslutningen til hele den store afdeling af indskriften (*a*—*e* 3 a), som er skrevet med almindelige runer (i *e* tildels almindelige runer i en fra det sædvanlige afvigende lydværdi : **u** = **f**, **þ** = **u**, o. s. v.).

At söge svaret paa **uaim si burin *niþʀ** i *h*'s lönruner anbefales ogsaa af den grund, at det eneste sted, hvor man ellers kunde vente sig et saadant — *i* og *k* —, vel helst bör danne fortsættelsen til *f*—*g* (+ *e* 3 b?), hvor ligeledes et fyldigere spörgeudtryk (**hoᴀʀ** ... **oᴀʀi** ...) kræver et svar — helst et ikke altfor knapt svar, da jo det hele rune-»digt» skal faa tid til at falde til hvile og klinge afsluttet.

Indholdsmæssig synes altsaa indskriften at faa den rette rythme mellem de enkelte partier, om man ordner disse saaledes som ovenfor foreslaaet. Naar man samtidig tager hensyn til fordelingen af vanlige runer og lönruner, bliver grafisk et nyt hovedafsnit at indlede med **airfb-** = **sakum-** (*e* 1):

---

[1] Ved »*e* 3 a» betegner jeg for kortheds skyld (i)**atunuilinisþat,** ved »*e* 3 b» de derpaa fölgende lönruner.

[2] I de 3 lönruner i *e* 3 b har ingen sögt det, og jeg vil heller ikke anbefale at gjöre det.

I. Mindeindskriften: **aft uamuþ stanta** ... (*a* 1—2)

II. **sakumukmini**-afsnittene.

A. *a—d* (se ovenfor).

B. a) *e* 1—3 a (**sakumukmini uaim** ...).

h (svar).

b) *f—g* (+ *e* 3 b?) (**sᴀgwmogmeni þᴀd hoᴀʀ** ...)

i—k (svar).

Afsnittet B falder baade efter den indholdsmæssige og efter den grafiske rythme i to afdelinger, som hver har sin stigning tilslut i et parti skrevet med lönruner, dannede ved hjælp af de hinanden nærstaaende figurer ᛇ og ᛇᛋ (*h*) og disse to sidstes sammenstilling til kors (*i—k*). Man skulde vistnok i *i—k* vente lönruner byggede over de »ældre runer», hvormed *f—g* er skrevet; men denslags lönskrift vides ikke at have forekommet i Norden, og runemesteren har, hvis — som jeg med Bugge er tilböielig til at formode — *e* 3 b har dannet fortsættelse til *f—g*, ved lönrunerne i *e* 3 b, som er bygget baade paa »ældre» og »yngre» runetegn, givet et fingerpeg om, at der nu i *i—k* gaaes over til lönruner, som til grundlag har den yngre futhark.

Skjönt Bugge ikke direkte har udtalt sig om den stigning i Rök-indskriften — indholdsmæssig og grafisk —, som fremkommer ved hans ordning af afsnittene, har uden tvil et saadant hensyn til indskriften som kunstverk (om jeg maa bruge saa stort et ord) været medbestemmende for ham. Men helt bevidst har han neppe været paa dette specielle punkt — det har vel staaet for ham som en selvfölgelighed, at der maatte gaaes frem saaledes i runekunst som i digtning, og jeg mindes ikke at han nogensinde har talt til mig derom.

Hvad jeg her har fremholdt om Rök-indskriftens bygning, grunder sig paa en mere udvortes betragtning af tekst og skrift. Herunder har jeg bestræbt mig for, hvad den sproglige forstaaelse angaar, ikke at gjöre brug af andet end det, som vistnok for alle staar som videnskabens sikre eie. Ogsaa i det fölgende skal jeg söge at skille skarpt mellem, hvad der paa for-

haand tör betragtes som sikkert, og hvad der yderligere trænger til stötte.

Rök-indskriftens tydningshistorie har vist, at man maa være forsigtig med at bygge et helhedssyn væsentlig paa den sproglige tolkning af enkeltafsnittene. Det gjælder om udenfra at belyse indskriften som en helhed. De mulige ydre holdepunkter maa granskes, og træffer det saa heldig til, at der haves saadanne, som kan faa betydning for bedömmelsen af den hele indskrift, dens opbygning og bestemmelse, da maa disse blive hovedstötterne ved indskriftens tolkning. I udnyttelsen af dem maa man gjöre sig klart, hvor stor den virkelige bæreevne er. Det kan hænde, at man, efter kun at have gjort etpar sikre skridt fremover, maa resignere ligeoverfor den mangfoldighed af usikre muligheder, som allerede har fremstillet sig for forskningen, og som uden tvil vil vise sig at kunne betydelig öges.

Ved de enkelte afsnits gruppering tör man trygt bygge paa den anvisning, som indskriften selv giver gjennem opregningen »[det fortælles] som det andet», »det tolvte», »det trettende». Allerede her foreligger en mulighed for tilknytning til anden gammel nordisk overlevering.

Sophus Bugge har i kapitlet »Berührungen zwischen der Röker Inschrift und der norrönen Litteratur» (Der Runenstein von Rök s. 238 ff.) gjort opmerksom paa en række overensstemmelser i udtryksmaade mellem Rök-indskriften og norröne digte. Herunder har han fremhævet den paafaldende lighed med Vafþrúđnismál's opregninger: *segđu þat it eina* — *segđu þat annat* — o. s. v.

I min behandling af Eggjum-indskriften har jeg fremhævet den dybe indre overensstemmelse, som der er mellem Vafþrúđnismál og Hávamál's sidste afsnit, det saakaldte Ljóđatal (*eitt* — *þat kann ek annat* — o. s. v. til og med *þat kann ek it átjánda*). Begge disse digte munder ud i en antydning af den dybeste viden, som runeidrættens repræsentant blandt guderne sidder inde med: Odin kan galdre, hvormed han vinder Rind's

kjærlighed og derigjennem opreiser Balder en hevner (Ljóđatal); Odin ved, hvad der blev hvisket i Balder's öre — sikkert ord om hevn og gjenkomst efter Ragnarok —, förend denne steg paa baalet (Vafþrúđnismál). Et tal, 18, er bestemmende for begge disse digtes opbygning (og desuden for Heiđreks gátur, som afsluttes med det samme spörgsmaal — her det 36te — som Vafþrúđnismál), det samme tal, som jeg, efterat de her nævnte iagttagelser allerede var gjort, ogsaa har sögt at paavise i Eggjumindskriftens »hevn-afsnit».

Det karakteristiske for Ljóđatal og Vafþrúđnismál er, at runeidrættens gud gjennem en udvikling, hvis enkelte led tælles, hæver sig fra den mere almindelige, jevne viden til det specielle, det dybeste i magisk indsigt, som han bare deler med de faa udvalgte. Der er en stigning og dermed tillige en spænding, som betinges af den kundskabsfylde, hvorfor den lange række af ordenstal er et udtryk. Ogsaa Rök-indskriften grupperer et rigt stof paa ensartet maade, og forelöbig har jeg i en tekstordning, hvorved særlig tydelig en grafisk stigning kommer til sin ret, sögt at anskueliggjöre indskriften som en med bevidst kunst foretagen opbygning. Vi venter, at der jevnsides med den grafiske stigning gaar en stigning ogsaa i indholdet (jfr. s. 205). En nærmere sammenligning med Ljóđatal og Vafþrúđnismál maa nu vise, om denne forelöbige ordning af indskriftens forskjellige partier faar en dybere, indre stötte i det af indholdet, hvorom der hersker enighed blandt forskerne.

Alle er enige om at læse beretninger fra fortids sagn eller historie ud af afsnittene *a*—*d*, som er skrevne med almindelige runer. Alle er ogsaa enige om — under en med det sædvanlige forhold overensstemmende udlæsning af runeteksten (jfr. anm. 1) — at finde omtalt en ætlings födsel og en jotun[1] i *e* og at tolke **goaɴᴀʀ** i *g* som *kvánar* (gen.); der hentydes altsaa i et af de afsnit, som er skrevne med större runekunst, til overmenne-

[1] **iatun** i *e* 2 (hvis förste rune dannes af rammestregen) opfattes anderledes af Pipping, som — uden tvingende grund hverken i hensynet til det enkelte afsnit eller til en helhedsopfatning — foreslaar at læse runerne **tu** i dette ord dobbelt (**tutu**).

skelige forhold. Ogsaa paa det punkt hersker der fuld enighed, at indskriftens anden hovedafdeling (II) begynder med at omtale menneskelige, sagnhistoriske eller historiske, forhold.

Lad os saa betragte Ljóđatal og Vafþrúđnismál ud fra et lignende synspunkt. Först bör dog gjöres en bemerkning om disse digte efter deres nærmere eller fjernere forhold til runemagi. Ljóđatal er udpræget runemagisk, mens Vafþrúđnismál ikke saa umiddelbart fremtræder som et digt om runer. Imidlertid merker man ogsaa i dette digt paa flere maader, at det er visdom, knyttet til runer, som kampen mellem Odin og Vafþrúđnir gjælder. Allerede jotunnavnet *Vafþrúđnir* antyder kraft til at *vefja* (*rúnar*) — jfr. Sigrdr. 12.5: *þær* [ɔ: *rúnar*] *um vefr* —, og i digtets begyndelse er der tale om *fornir stafir*, viden om (verdens og gudernes) gamle historie under billedet af runestave. Og direkte spörges der (»som det 12te») om »jotners og alle guders runer» i str. 42, hvortil slutter sig svaret i str. 43, der danner overgangen til den stroferække (6 spörgsmaal og svar), som har til versindledning ordene *fjǫlđ ek fór*:

(43.) *Frá jǫtna rúnum*
ok allra gođa
ek kann segja satt,
þvíat hvern hefi ek
heim um komit:
níu kom ek heima,
fyr Niflhel neđan,
hinig deyja ór helju halir.

De »9 verdener», som her omtales — (delvis?) at söge i dybet (*fyr Niflhel neđan* »jeg kom ... [helt] til den nederste del af Niflhel», jfr. udtryk som *fyrir sunnan land* »i den sydlige del af landet») — svarer efter min mening til de *fimbulljóđ níu* (Háv. 140), som Odin hentede op fra dybet i og med runernes erhvervelse, og som formerede sig til det dobbelte, Ljóđatal's 18 galdre. Jeg lader derfor — under visse begrænsninger, hvorom mere i det fölgende — Vafþrúđnismál gjælde som et »runemythisk» digt saa godt som Ljóđatal.

I Ljóđatal finder vi, som vi maatte vente efter dette digts særpræg, mindre af direkte betydning for en sammenligning med Rök-indskriftens opbygning. I én henseende har dog dette digt betydelig interesse. Ljóđatal begynder med tryllesange, som

Litteraturhistorisk seet synes vi at kunne tale om en digtgruppe indenfor Eddaen, som til emne har gudeverdenens repræsentant for den intellektuelle kraft i hans udövelse af runemagien, som er nöie knyttet til viden om fortid og fremtid. Som det var at vente, falder der af Eddaens faatallige udpræget he-

---

ning direkte hentydes til Váli, fölger af en nærmere analyse af str. 51—54. I str. 51 tales om Odin's sönner Víđarr og Váli og om Tor's sönner Móđi og Magni. De to sidste nævnes som fortsættere af Tor's gjerning i slutningen af den samme strofe, og dermed er digteren færdig med dem. Saa kommer 2 strofer om den ene af Odin's sönner (Víđarr, hevneren). Tilbage staar da at mindes den anden Odins-sön (Váli), og det er til ham der hentydes tilslut i digtet. — Derimod ser Gustav Neckel, Studien zu den germanischen Dichtungen vom Weltuntergang (Sitzungsberichte der Heidelberger Akademie der Wissenschaften. Phil.-hist. Kl. 1908. 7) s. 22 i Vafþrúđnismál's Váli en sön og hevner af Fröi.

— Om de 6 sidste spörgsmaal i Vafþrúđnismál og i forbindelse dermed om digtets bygning i det hele bör her yderligere gjöres nogle bemerkninger.

Det er aabenbart, at disse spörgsmaal danner en parallel til de 4 indledningsspörgsmaal (str. 11—18), som Vafþrúđnir retter til Odin, förend denne bydes til sæde i salen.

Den nye verden efter Ragnarok skildres i Vafþrúđnismál som en ny dag. Líf og Leifþrasir söger ly i »Hoddmimi's holt», det nye verdenstræ, og nærer sig af morgendugg (13de spörgsmaal). Saa kommer solen (14de sp.; jfr. med dette og det foregaaende spörgsmaal stroferne 11—14, som handler om »sá hestr ..., | er hverjan dregr | dag of dróttmǫgu», og om Nattens hest), og verdenstræet skyder friske skud. Nornerne er atter virksomme under verdenstræet med dets 3 rödder (jfr. Vǫluspá 19 f. og Grímnismál 31) og de dermed sammenhörende *þrjár þjóđár* (15de sp. ‡ str. 15 f. om aaen »Ifing», som danner grænsen mellem guderne og deres fiender jotnerne); disse *hamingjur*, dötre til *Mǫgþrasir*, betinger den nye menneskeslegts trivsel. *Mǫgþrasir* (d. e. »sönner-önskende» Finnur Jónsson, Lex. poet.) formidler overgangen til 16de—18de spörgsmaal, hvis kjerne er, at de to mægtigste æser efterlader sig sönner, som kan »ráđa ... | eignum gođa, | þá er sloknar Surta logi» (‡ str. 17 f., om volden Vígríđr, »er finnaz vígi at | Surtr ok in svásu gođ»).

Den förste afdeling af den egentlige væddekamp mellem Odin og Vafþrúđnir er allerede i str. 38 f. (om Njord, som »í aldar rǫk | ... mun aptr koma | heim međ vísum vǫnum») naaet frem til bevidst antydning af den forestilling, hvormed digtet til slutning kulminerer, og denne antydning vinder i fylde og klarhed i str. 40 f. (om einherjerne — »gengi gođa» Hákonarmál 10 —, som Odin holder kampberedte til Ragnarok). Men derpaa forlader digteren med stor kunst dette motiv og lader det först senere faa

denske digte ikke mange paa denne gruppe[1]; men hvad der er bevaret, synes dog tilstrækkeligt for os til, at vi tör hævde som karakteristisk for gruppen en fast opbygning af runemythisk stof, hentet fra et forholdsvis snevert omraade. Tanken færdes i disse digte ad bestemte baner, og det er let at forstaa, hvad der tvinger den ind paa disse.

Religionshistorisk betragtet er Ljóđatal og Vafþrúđnismál dybt religiöse digte. De forudsætter religiöst troende mennesker, som personlig er paa det dybeste interesseret i gudernes skjæbne, fordi menneskeslegtens liv afhænger af, at verdens opretholdere aldrig gaar tilgrunde. Det centrale i deres tro er gudernes fortsatte liv efter Ragnarok i sönner, som efter gammel livsopfatning paa én gang er arvtagere og hevnere. Erkjendelsen af, at denne tro har naaet vidt ud og formaaet at gribe kraftig, har dannet grundlaget for mit forsög paa at tolke Eggjumindskriften.

I Rök-indskriften möder vi eiendommeligheder, som opfordrer til at se denne med hemmelighedsfuld kunst udarbeidede, delvis mythiske tekst paa den samme baggrund som Ljóđatal og Vafþrúđnismál. Til de konstituerende træk i den »runemythiske» Edda-digtning hörer först og fremst tællingen af de enkelte led, som med kunst er föiet sammen til en helhed, hvis ene endepunkt ligger i den nuværende, historiske verdensepoke — paa

udforme sig i væddekampens anden afdeling, der, som nævnt, i store træk fölger gangen i de 4 indledningsspörgsmaal, som Vafþrúđnir retter til Odin. Væddekampen, hvor Odin er den spörgende, betegner saaledes en storslagen overbyden af modstanderen paa den af jotnen selv haslede vígriđr.

Njord (Vanerne) og Balder indtager fremtrædende pladse i Vafþrúđnismál's udsyn over den nuværende og den tilkommende verden. Et lignende forestillingskompleks synes at ligge til grund for Vǫluspá's skildring af den nye jord: »munu ósánir | akrar vaxa, | bǫls mun alls batna, | Baldr mun koma» (str. 62).

[1] En gjenspeiling heraf i heltedigtningen har vi i Sigrdrifumál og i Fáfnismál (str. 11—15, som neppe er interpoleret, men kan tjene til at vise, at Sigurd's frygtelige modstander ikke bare er i besiddelse af fysisk, men ogsaa af aandelig styrke). Beslegtede forhold i yngre digte (Grógaldr, Fjǫlsvinnsmál) kan jeg her se ganske bort fra.

forskjellig vis udmalet i ophavsmyther og i skildringer fra menneskelivets dagligdags forhold —, og hvis andet endepunkt ligger i fjernt perspektiv hinsides Ragnarok. Rök-indskriften har tællingen af de enkelte led, af led indenfor (sagn)historien (sikkert, i de förste afsnit) og indenfor mythologien (sandsynlig, i et senere afsnit [*e*]). En grafisk stigning har jeg ud fra en betragtning af de forskjellige runeskrift-arter anseet for sandsynlig, og jeg har formodet, at der samtidig dermed har gaaet en indholdsmæssig stigning. Alt dette passer fortrinlig til et »digt» af »runemythisk» stöbning. Skulde da ikke Rök-indskriftens sidste og dunkleste afsnit, hvori usædvanlige lönruner forekommer, danne et modstykke til Ljóđatal's og Vafþrúđnismál's slutningsstrofer, som indeslutter runemagiens dybeste hemmelighed? Skulde der ikke i lönruneafsnittene *e*—*k* være tale om en gud, som faar en sön til arving og hevner?

Det sikre, som er tolket af *e*, kan uden vanskelighed forstaaes saaledes, at der i dette afsnit tales om en gudesöns födsel: **sakumukmini uaim si burin *niþʀ** ... At det er en gudesön udsagnet gjælder, synes mig bestemt at fremgaa af det fölgende: **knuą knati (i)atun**.

Imidlertid skynder jeg mig med at gjöre den tilstaaelse, at jeg (med v. Friesen og, i hovedsagen, Bugge) har læst runerne **knuą knati (i)atun** paa en maade, som ikke har vundet udelt tilslutning (Brate og Pipping har afvigende, indbyrdes forskjellige forklaringer). Jeg tror dog, at der kan fremföres særdeles vægtige grunde for en tolkning: »(han) kunde (*knátti* indik.) give jotnen (eller: en jotun) nævehugg» (**knuą** væsentlig = gl.norsk *knýja*, egentlig: bearbeide med knoerne [1]); eller: »havde kunnet (*knætti* konj. [2]) ...»

[1] Jfr. v. Friesen s. 60, hvis oversættelse falder fuldstændig sammen med min: »han förstod att (med knogarna, det vill säga: knuten hand) slå ned en jätte (eller: jätten)».

[2] Om imperf. konj. istedenfor det sædvanligere pluskv. konj. se Nygaard, Norrön syntax § 194.

I den norröne gudeverden er det Tor, som er jotnernes utrættelige modstander, dels alene, dels (i kampen med Hrungnir) understöttet af sin sön Magne. Tor eller hans sön maa derfor efter al sandsynlighed först og fremst söges i dette afsnit af Rök-indskriften.

I det bestemt afgrænsede afsnit med lönruner paa venstre smalside (*h*) er alle enige om at læse: **sakumukmini þur.** Flere forskere (Läffler, Bugge) har opfattet det sidste ord som gudenavnet Tor. At dette er rigtigt, stöttes allerede i nogen grad ved den ydre iagttagelse, at de 3 runer **þur** er skrevet paa to linjer med et vældigt kompleks af lönstaver, tilsammen 19, noget fuldstændig enestaaende i runeskrift overhoved. Det stöttes ogsaa ved indholdet af *e*, idet dette afsnit, som tidligere fremholdt, med rimelighed kan læses umiddelbart foran *h*. Her har man saaledes et indre holdepunkt for den ordning af *e* og *h*, hvori jeg har fulgt Bugge.

Jeg vil gaa ud fra, at vi endnu er paa rigtig vei, og fölge videre den tanke, at der ved **knuą knati (i)atun** sigtes til Tor eller den ham födte ***niþʀ**. Bugge har ment, at det er Tor, som »kunde give jotnen (eller: en jotun) nævehugg». Men til Tor passer ikke entalsformen **iatun** synderlig godt, og desuden synes opmerksomheden gjennem spörgsmaalet »for hvem der er födt en ætling» mere at rettes mod denne ætling end mod (stam-) faderen. Derimod passer Rök-stenens ord **knuą knati (i)atun** fortrinlig paa Tor's sön, den norröne mythologis Magne. Magne havde deltaget i én bestemt jotunkamp, Tor's strid med Hrungnir (hvori ogsaa Þjalfi var med), og til denne berömte kamp er han uadskillelig knyttet; det blotte navn Magne trækker i Hárbarðsljóð Hrungne-episoden efter sig, og mellem Tor's stolte ord *ek em... Magna faðir, þrúðvaldr goða* (str. 9) og de pralende Hrungne-strofer (Hárb. 14. 15) gjenfindes etsteds ordlydende en del af Magne's karakteristiske replik i Snorra Edda I 276 (*sé þar ljótan harm, faðir, er ek kom svá síð...* ‡ Hárb. 13: *harm ljótan*

mér þykkir í því at vaða ...)[1]. Derfor vil jeg helst tro, at ***niþR** i *e* er Tǫrs-sönnen, som **knuą knati** (i)**atun**.

For den specielle forstaaelse af disse sidste ord er det af vigtighed at betragte nærmere stedet i Snorra Edda, hvor Magne's optræden i Hrungne-kampen omtales. Deraf vil ogsaa fremgaa, om den litterært overleverede mythologi afgiver et trygt holdepunkt for Rök-indskriftens tolkning.

Efterat det har været fortalt, at Tor har knust Hrungne's hoved med sin hammer, heder det videre:

»... fell hann [ɔ: Hrungnir] fram yfir þór, svá at fótr hans lá of hals þór ... þá gekk þjalfi til þórs, ok skyldi taka fót Hrungnis af honom, ok gat hvergi valdit. þá gengu til æsir allir, er þeir spurðu at þórr var fallinn, ok skyldu taka fótinn af honum, ok fengu hvergi komit. þá kom til Magni, sonr þórs ok Jarnsǫxu, hann var þá þrívetr [var.: þrínættr]; hann kastaði fœti Hrungnis af þór, ok mælti: sé þar ljótan harm, faðir! er ek kom svá síð, ek hygg at j ǫ t u n þ e n n a m u n d a k h a f a l o s t i t í h e l m e ð h n e f a m é r, ef ek hefða fundit hann. þá stóð þórr upp, ok fagnaði vel syni sínum, ok sagði hann mundu verða mikinn fyrir sér, ok vil ek, sagði hann, gefa þér hestinn Gullfaxa, er Hrungnir hafði átt.»

De ord, som jeg her har udhævet, siger (i 1ste person) nöiagtig det samme som (i 3dje person) **knuą knati** (i)**atun**, naar dette forstaaes som gl.norsk *knýja knátti* (eller: *knætti*) *jǫtun*, idet **knuą** netop er at *ljósta* (*í hel*) *með hnefa*. Overensstemmelsen er saa fuldstændig, at jeg er tilböielig til at tro, at vi paa begge steder har at gjöre med det samme gamle sagnstof i den sikkert ældgamle Hrungne-mythe. Og jeg vil ogsaa gjerne tro, at vi i denne overensstemmelse[2] har et fast ydre holdepunkt for indskriftens tolkning.

---

[1] Ifölge Björn M. Ólsen (Den tredje og fjærde grammatiske afhandling i Snorres Edda s. 249) foreligger ved stedet i Sn. Edda en »parafrase af et gammelt digt». Heusler (Zeitschrift für deutsches Altertum XLVI, 1902, s. 213), til hvem Bertha S. Phillpotts (The Elder Edda, Cambridge 1920, s. 77 f.) slutter sig, er snarest tilböielig til at betragte prosafortællingen om Tor og Hrungnir »als sprössling eines rein dialogischen gedichts» i ljóðaháttr.

[2] I virkeligheden foreligger vel da i Snorra Edda (ɔ: dennes poetiske kilde, jfr. anm. 1) og paa Rök-stenen én og samme digteriske udformning,

Det er neppe muligt at vælge med tryghed mellem de to opfatninger, **knati** = *knátti* indik. eller *knætti* konj. For meningen turde imidlertid dette have mindre at sige, da der i ethvert fald synes at være tale om det, som i den givne situation kunde have fundet sted (ikke, hvad der virkelig fandt sted), og herom kunde efter gammel udtryksmaade baade bruges konjunktiv (det vanligere) og indikativ (jfr. Nygaard, Norrön syntax § 199). Der foreligger ingen grund til — i strid med den litterære overlevering — at antage, at Tors-sönnen efter den paa Rök-stenen antydede mythe var kommet tilstede under kampen paa et tidligere tidspunkt, og at han, og ikke Tor, var blevet jotnens banemand. Vistnok kunde det synes noget paafaldende, at der i indskriften dvæledes ikke ved en virkelig udfört bedrift, men ved én, som blot under en given forudsætning kunde have været udfört. Ved en nærmere betragtning af det mythiske optrin, som der hentydes til, vil man dog maatte finde, at den foreslaaede opfatning passer godt ind i den videre sammenhæng, som det for runemesteren har været magtpaaliggende at faa frem: I Hrungne-kampen er det förste og eneste gang, at Tor og hans sön viser sig sammen. Sterkt fremtrædende i denne mythe, hvor to generationer af guder forekommer, er det udblik, som den giver til to sider. Den mægtige gud i den nuværende verden har faaet en mindelse om, at han engang skal bukke under for en endnu sterkere modstander; men gudearvingen giver löfter for fremtiden; for menneskene er der hjælp hos ham hinsides Ragnarok, og den enkelte troende aas-dyrker vil gjerne dvæle ved mythernes eneste skildring af hans forjættelsesfulde optræden. Deri er ogsaa nu, for runemesteren i hans forhold, hjælp at hente.

Med disse ord har jeg villet lede opmerksomheden hen paa det omkvædagtige **uilinisþat**, som to gange forekommer i afsnittet *e*. Ligger ikke deri nedlagt noget af det, som runemesteren og hans

som hidrörer fra en forholdsvis sen forhistorisk tid og forudsætter — middelbart eller umiddelbart — forbindelse i aandelig kultur mellem Östergötland og (Syd-)Norge.

samtid (jfr. s. 204) har fölt, idet tankerne streifede Tors-sönnens födsel og förste bedrift?

I spörgsmaals form har jeg her antydet en tolkning af »omkvædet», og jeg vil bede om, at den nærmere udformede opfatning, som jeg nu vover at meddele, ogsaa maa betragtes som et spörgsmaal til overveielse af studiefæller.

O. v. Friesen foreslaar at gjengive **uilinisþat** ved *vili enn es þat* »(att) detta (skall ske) är (nu) på nytt önskan». Jeg vil heller, idet jeg slutter mig til hans tolkning af **in** som *enn* »endnu, fremdeles», opfatte sætningen saaledes: *vil enn es þat* »kjær(kommen)t (noget, som er efter önske, til önsket hjælp) er endnu det (nemlig: at en sön er födt, og at han kunde have slaaet jotnen ihjæl)». Her söger jeg i *vil* omtrent det samme betydningsindhold som i sammensætningen *vilbjǫrg* »önsket, kjærkommen frelse» [1], idet *vil enn es þat* maa kunne modsvare den tanke, som indeholdes i Odin's ord *við þat skal vilbjǫrg vaka* Grímnismál 45 (»ved det [at *svipum hefi ek nú yppt* »jeg har vist mit aasyn»] skal kjærkommen frelse 'vaage' [være forhaanden]»). Dette refererer sig da til den kraftige realitet, som Tors-sönnens födsel og kjække optræden betegner, en realitet, hvis virkninger strækker sig ud gjennem tiderne, hinsides Ragnarok. Tor kunde nok i Hrungne-mythen med stolthed og inderlig glæde hilse en saadan sön og forudsige, at han »mundi verða mikill fyrir sér», og paa Rök-stenen kan runemesteren i det omkvædagtige **uil in is þat** give udtryk for den tillidsfuldhed, som der ogsaa i menneskeverdenen hersker over en saadan gudearving: af ham kan store ting ventes i den fortsatte kamp mod gudernes og menneskenes fiender.

Ved disse bemerkninger har jeg villet vise, at ogsaa **uilinisþat** kan föies ind i Hrungne-mythens ramme; men jeg vil udtrykkelig gjentage, at jeg ikke her mener at være paa trygg grund.

Med större bestemthed tror jeg at turde udtale mig om

[1] Ogsaa som kvindenavn; *Vilbjǫrg*; jfr. *Vilmundr* m.

traki efter **uaim si burin *niþʀ** og foran det förste **uilinisþat**. Naturligst forekommer det mig at forbinde **traki** med **uaim**: »for hvilken 'dreng' (kjæk, kraftig — ikke nödvendig ung — mand) der er födt en ætling (sön)». Med Bugge tror jeg, at det er tilstrækkeligt at henvise til det ubestemte pronomen *hveim*, som kan forbindes med et substantiv i samme form (*manni hveim* = *manna hveim*). Ligesom der ved siden af det ubestemte pronomen *hverjum* (*manni*) findes (*manni*) *hveim*, kan der udmerket godt have eksisteret den samme dobbelthed ved det spörgende pronomen. I adskillige forbindelser kan valget af *hveim* (*manni* o. l.) have været betinget i hensyn til rythmen eller til omgivende ord. Det sidste hensyn maa vi regne med i vort tilfælde, hvor »**uaim si burin *niþʀ** **drengja*» uden tvil vilde have virket stödende, idet en forestilling »'drenges' ætling» her havde let for at gjöre sig gjældende paa en for meningen forstyrrende maade. Og hvad de rythmiske hensyn angaar, saa ved vi intet om, at indskriftens affatter kunde have fölt sig lige godt tjent med **uaim *trakia** eller ***huarium traki** som med **uaim . . . traki**. (Derimod maatte *hverr* bruges i udtrykket **huariʀ tuaiʀ tikiʀ kunuka** (*d* 2), og unaturligt — eller med en forskjellig betydningsnuance — maatte det vel have været fölt, om der istedenfor **huariaʀ ualraubaʀ uaʀin tuaʀ þaʀ** (*a* 3—4) var brugt ***huat *ualrauba** o. s. v. Det er fölgelig umuligt at slutte noget sikkert med hensyn til **uaim . . . traki** af de to steder i indskriften, hvor det adjektiviske spörgende pronomen forekommer, og disse to eksempler kan ikke afgive grundlag for en regel om, at *hveim* altid er substantivisk og maa forbindes med et andet substantiv i genetiv.)

Det forekommer mig altsaa hverken nödvendigt at opfatte **traki** som en sætning for sig (v. Friesen) eller som hensynsbetegnelse til **uil in is þat** (»for 'drengen' [ɔ: mig, jfr. udtryksmaaden i skaldedigte] er . . .»). Mod den sidste opfatning taler, at **uilinisþat** synes at udgjöre en fast afsluttet mening paa begge steder, hvor det optræder.

Tiden turde nu være inde til at give en fuldstændig over-

sættelse af *e* 1—3 a og *h*, med den reservation for »omkvædets» vedkommende, som maa fölge af de foregaaende bemerkninger. At **þur** i *h* bliver svar paa spörgsmaalet i *e* 1—3 a, dativ af gudenavnet Tor, er allerede tilstrækkelig antydet[1].

Afsnittet *e* 1—3 a og *h* gjengiver jeg i gammelnorsk form saaledes:

sakumukmini, *hveim sé borinn niðr drengi.*
? *Vil enn es þat.*
Knýja (egentlig: **knúa*) *knátti* (*knætti*?) *jǫtun.*
? *Vil enn es þat.*
sakumukmini: *Þór(i).*

»(Det fortælles,) for hvilken 'dreng' en ætling (d. e. en sön) er födt. —? Kjærkommen hjælp endnu (d. v. s. for os nulevende) er det. — Han (d. e. sönnen) 'mundi hafa lostit (í hel) jǫtun með hnefa sér'. —? Kjærkommen hjælp endnu er det. — (Det fortælles:) For Tor (er en sön födt).»

I foregaaende afsnit har vi seet, at af det, som med sandsynlighed er tolket i *e* og *h*, taler meget for og intet imod at finde en hentydning til en Tors-söns födsel, analog med slutningsstroferne i de »runemythiske» Edda-digte. Hvis vi nu tör antage en dermed fuldstændig parallel afslutning af Rök-indskriften, da maa, eftersom fortsat stigning gjennem fremförelse af nye myther bliver at anse for udelukket, ogsaa de övrige afsnit med lönskrift udvikle den samme mythe: först »yngre-runers»-afsnittenes fortsættelse i linjerne skrevne med »ældre runer», *f*—*g* (+ *e* 3 b?), og dernæst ogsaa *i*—*k*, som i grafisk henseende föier sig symmetrisk til *f*—*g* (+ *e* 3 b?) paa samme maade som *h* til *e*. Vi venter i *f* o. s. v. og i *i*—*k* at finde

[1] Om saadan dativ uden endelsen -*i* se Finnur Jónsson, Skjaldesprog s. 7 ff., særlig s. 10 og 14 (*mætti hann Þór* Þrymskv. 9 [jfr. ogsaa eksemplerne i Sn. Edda, ovenfor s. 215]; *þás meinþjóf* Ynglingatal 4, hvor en fra den vanlige afvigende kasusform neppe er betinget i 2det sammensætningsleds svagere betoning). — Om *Þórr*, stamme **Þunra-*, se Hj. Lindroth, Namn och Bygd IV s. 161 ff., VII s. 186.

henholdsvis spörgsmaal (**sAgwmogmeniþAdhoAR-**) og svar, som har hensyn til Tors-sönnens födsel.

At der virkelig i *f—g* tales om födsel, kan synes at finde bekræftelse i runeforbindelsen **goanAR**, som alle er enige om at tolke = *kvánar* (gen.) »hustru» (foreslaaet af Brate og Bugge uafhængig af hinanden). Forövrigt er dette afsnit endnu fuldstændig dunkelt (med sandsynlighed er dog **oARi** læst som *væri* konj. og **goldind** som en form af *goldinn* ptc.). Jeg skal bare gjöre opmerksom paa, at det er en nærliggende mulighed at læse (efter **sAgwmogmeni þAd**) **hoARi** = gl.norsk *hverri* dat. sg. f. »hvilken (af flere)» [1]. Dette fremholder jeg, fordi der, naar **hoARi** grammatisk paralleliseres med **uaim**, — efter v. Friesen's læsning af *i* (Om runorna i Sverige, 1915, s. 14; yderligere motiveret Rökstenen s. 17 ff.) — aabner sig en udvei til at finde et svar, bygget paa samme maade som svaret i *h* (**þur**), og indeholdende ligesom dette et gudenavn i dativ, nemlig navnet paa Tor's hustru Sif.

Fra Ljóđatal's slutningsstrofe mindes vi, at Odin deler sin dybeste, i den 18de galder indesluttede viden kun med »þeiri einni, | er mik armi verr | eđa mín systir sé». Det bidrager nu til at fuldstændiggjöre parallelismen mellem Ljóđatal's og Rökindskriftens slutningsafsnit, om vi tolker det förste ord i *i* som **sibiu**, d. e. *Sifju*, dativ av *Sif*. Tor's hustru (»elja Jarnsǫxu» Sn. Edda I 304) er da medindviet i det, som gaar foran födselen af den sön, som i Sn. Edda (I 276) kaldes »Magni, sonr Þórs ok Jarnsǫxu», ligesom Frigg deler hemmeligheden om Rind og Vaale med Odin.

[1] Den regelmæssige dat. sg. f. af *hverr* skulde vistnok have været ***hoAri** (af *-rRi*, jfr. v. Friesen s. 53); men dels maa man her tage i betragtning dette pronomens hyppige forekomst i ubetonet stilling (jfr. **faþiR** o. l., som dog kan være paavirket af *ia*-stammernes endelse *-iR*), dels maa man regne med analogisk indvirkning fra *-Ri* i dat. sg. f. af adjektiver og fremfor alt fra pronominalformen *þeiRi* (jfr. omvendt det demonstrative *því*, istedenfor *þí*, analogisk efter det spörgende *hví*). Mulig har ogsaa en modsvarighed til got. *hwizai* været bevaret saa længe, at den har kunnet glide sammen med (den svagt betonede) dat. sg. f. af *hverr* (gl. svensk *hware, hwarre*).

Naar forholdet mellem *e* 1—3 a + *h* og *f* + *g* (+ *e* 3 b?) + *i* (+ *k*) opfattes saaledes som her foreslaaet, bliver **oᴀʀi goldind** forstaaeligt; der kan være tale om noget, som var skeet — foretaget af Tor i samraad med Sif? — för sönnens födsel. (I den vekslende tempusbrug — **si burin, oᴀʀi g.** — finder jeg en god stötte for den opfatning, at *f*—*g* (o. s. v.) skal læses efter *e* + *h*.)

Mine bidrag til Rök-indskriftens direkte tolkning skal nærmest indskrænke sig til disse iagttagelser: man kan bringe **burin *niþʀ, knuą knati (i)atun, þur, hoᴀʀi ... oᴀʀi ... goanᴀʀ** og **sibiu** i et fuldt parallelforhold til Ljóđatal's hentydninger til Vaale, födt af Frigg's medhustru Rind. Jeg kan vanskelig tro, at det er tilfældigt, at vi paa to steder i indskriften, som ikke indeholder afhængige spörgesætninger og som er skrevet med indbyrdes nærstaaende lönskrift-arter, finder runeforbindelser, som lader sig tolke som gudenavnene Tor og Sif (begge i dativ). Imidlertid skal jeg tilföie, at efter mit skjön er læsningen af *i* som **sibiu-(iauari)** ikke hævet over enhver tvil.

Da jeg mener, at der ikke er fört sandsynlighedsbevis for nogen af de tolkninger, som er fremsat af *f*—*g*, *i*—*k*, föler jeg mig paa forskningens nuværende trin ikke bunden til at meddele bestemt udformede formodninger om indholdet af disse afsnit [1]. Jeg vil kun have fremholdt, at flere enkeltheder i Rök-indskriftens opbygning synes at komme til at staa i et klarere lys, naar denne tekst stilles i række med de »runemythiske» Edda-digte.

[1] Saadanne formodninger vilde jeg langt heller bygge paa en tolkning af **goldind** som **goldint*, ældre form for *goldit* [-*n*- analogisk, ikke lydret, bevaret?] (jfr. **ąnart** oprindeligere end gl.norsk og gl.svensk *annat*) end paa den gjængse forstaaelse af **goldind** = *goldinn* (i strid med **-in** i **burin** og **uarin**). Jeg vilde ogsaa foretrække at udskille som eget ord **gol** = *gull* (altsaa: »... hverri gull ... væri goldit») end at lade denne runeforbindelse indgaa i et patronymikon **igoldiga**. Men jeg skal ikke her lade mig forlede til videre udtalelser, da jeg ikke er opmerksom paa nogensomhelst ydre stötte — hverken i norröne overleveringer om Sif med guldhaaret, eller andensteds — for en ad lingvistisk vei fremkonstrueret tolkning.

Sammenholdt med Ljóđatal og Vafþrúđnismál kommer Rök-indskriften til at tage sig ud som nedenfor gjengivet. Hvad tællemaaden angaar, synes det rigtigt at antage, at *a* 3—*d* svarer til en opregning af 13 sagnhistoriske led, hvoraf nr. 3—11 [eller nr. 4—11, hvis *b*—*c* regnes som et særskilt afsnit] ikke er nærmere udfört paa stenen. Mere tvilsomt kan det være, hvordan de sidste afsnit (der, ligesom de sidste spörgsmaal i Vafþrúđnismál, ikke indledes med ordenstal) skal tælles. Muligt er: 14) *e* 1—3 a, 15) *h* og 16) *f*—*g* (+ *e* 3 b?), *i*—*k*. Der fremkommer da tallet 16, og samtlige disse afsnit (hvoraf dog, som nævnt, nr. 3—11 er udeladt[1]) indledes med **sakumukmini** (eller **sAgwmogmeni**). Men snarere turde det kanske anbefale sig at parallelisere *i*—*k* med det med ensartede lönruner skrevne afsnit *h*, som, da det indledes med **sakum-**, sikkert skal regnes som et eget numer. Og det kan synes rimeligt, at det to gange forekommende »omkvæd» **uilinisþat** i *e* (paa begge steder med skilletegn efter) skal markere to numer (jfr. den omkvædagtige s t r o f e-udgang i dele af Vǫluspá og Hyndluljóđ; Bugge, anf. skr. s. 249)[2]. Man faar da en opregning af a t t e n led, nöiagtig som i Ljóđatal og i Vafþrúđnismál[3].

I. Mindeindskriften: **aft uamuþ stanta** ... (*a* 1—2).

II. **sakumukmini**-afsnittene.

A (med almindelige, »yngre» runer). Af (sagn)historisk indhold.

1. **sakumukmini þat huariaR ualraubaR** ... (*a* 3—5).
2. **þat sakum anart huaR fur niu altum** ... (*a* 5—8).

(3?) **raiþ (þ)iaurikR** ... (*b*—*c*).

---

[1] Naar det var af væsentlig betydning at faa frem et bestemt antal afsnit, men ikke samtlige disse afsnit kunde faa plads paa stenen, var det naturligt at foretage en udeladelse netop i det lange og indholdsmæssig ensartede sagnhistoriske parti.

[2] Mindre heldigt vilde det vistnok være at tælle *d* 9 (**nukmini-**) som nr. 14 [og *e* 1—3 a som nr. 15]; man vilde da faa en noget paafaldende afvigelse fra indledningsformlerne forövrigt indenfor II A.

[3] Er det tilfældigt, at *i*—*k* tilsammen udgjör 18 runer (naar hvert kors regnes som to runer [jfr. *h* rune 1—11], og *þ*-runen i *k*, som har stav tilfælles med en korsarm, ikke regnes som en egen rune)?

3 (4?)—11. Mangler paa stenen.
12. **þat sakum tualfta huar histʀ** ... (*d* 1—3).
13. **þat sakum þritaunta huariʀ tuaiʀ tikiʀ kunukaʀ** ... (*d* 3—8).
nukmini ... (*d* 9).

B (med usædvanlige runer: chiffreskrift og »ældre runer»). Af mythologisk indhold.
a) 14 (14 a?). **sakumukmini uaim si burin *niþʀ traki uilinisþat·** (*e* 1—2).
15 (14 b?). **knua knati (i)atun uilinisþat·** (*e* 2—3 a).
16 (15?). **sakumukmini þur** (*h*).
b) 17 (16 a?). **sAgwmogmeniþAdhoAʀi** ... (*f*—*g* [+ *e* 3 b?]).
18 (16 b?). ?**sibiu** ... (*i*—*k*).

Ved de foregaaende bemerkninger har jeg förat og fremst taget sigte paa at besvare det spörgsmaal, som det for en alsidig belysning af Rök-indskriften maa være af den störste vigtighed at faa stillet i forgrunden og skarpest muligt formuleret: Hvor findes indenfor den nordiske oldtidsoverlevering de litterære mindesmerker, som i form og indhold staar Rök-indskriften nærmest? Dette er et spörgsmaal, som der, saavidt jeg ser, kan gives et bestemt svar paa: Rök-indskriften er indenfor den gamle litteratur nærmest beslegtet med de Edda-digte (Ljóðatal, i »jeg»-form ligesom indskriften, og Vafþrúðnismál), som gjennem en opregning af 18 led ruller op den dybeste viden, udformet i fast prægede ljóðahátts-vers, gjennemtrængt af runernes alle verdener og alle tider omspændende tryllekraft og derigjennem — i tilbageskuende og fremadskuende glimt — paa én gang overvældende ved sin rigdom og mangeartethed og forjættelsesfuld i den religiöst potenserede afslutning.

Men er Rök-indskriften nærmest beslegtet med disse digte, da er det methodisk rigtigt at tage dem til retledning, naar man vil söge at trænge ind i denne indskrifts tankegang og bygning. I lys af Vafþrúðnismál's »historiske» strofer bliver den

sagnhistoriske afdeling i Rök-indskriften forstaaelig; netop saaledes maatte en menneskelig runemester forme sin modsvarighed til gudedigtets historiske belæring. Og fra menneskenes historie förer runemesteren os gjennem sælsomt skrevne runetekster til det store vendepunkt i verdensudviklingen overhoved: gudesönnens födsel, som giver den religiöst troende tryghed mod menneskelivets fiender (**knua knati (i)atun; uil in is þat**).

Seet i denne sammenhæng maa Rök-indskriften i den 4 gange gjentagne formel **sakumukmini** indeholde ordet *minni* n. »minde» (jfr. *greppa minni*, Bugge s. 245)[1]. Man synes altsaa at maatte læse **sakum (m)ukmini** og i **muk**- söge et forsterkende forled (*múg-* = *þjóð-*?), saaledes at sammensætningen kanske realt skal gjengives ved »stórir, stinnir [fornir] stafir». Ved en saadan opfatning bliver det forstaaeligt, at **sakumukmini** forekommer hele 3 gange i den sidste, »mythologiske» afdeling og bare én gang i den »historiske».

Vigtigere er det dog, at der ud fra den sammenhæng, hvori Rök-indskriften er bragt, aabner sig en udvei til at fatte hensigten med den hele indridsning.

Under bearbeidelsen af Eggjum-indskriften, som efter mit tydningsforsög er indridset — i nöie overensstemmelse med norrön »runemythisk» digtning — i den hensigt at fremme hevn over den mand, hvis gravkammer stenen dækker, har jeg havt god anledning til at overveie, om noget lignende skulde være tilfældet med Rök-indskriften[2]. Vi har seet, at de Edda-digte, som indskriften i form og sandsynlig ogsaa i indhold staar nær, munder ud i en hentydning til Balder's hevner. Det var da tænkeligt, at Rök-stenens bestemmelse var den, gjennem den

[1] Herimod taler ikke bestemt **nukmini** *d* 9. Ordet *minni* maa ogsaa kunne forekomme usammensat i indskriften, og her sidst i den avdeling, som er skrevet med vaulige »yngre runer», kan et resumerende *nú'k* (jfr. Vafþr. 55, Bugge s. 248) passe særdeles godt.

[2] Ud fra andre overveielser er v. Friesen naaet til den opfatning, at Rök-indskriften er en nid-indskrift med det formaal at hevne **uamuþ**'s död paa de 20 konger, som omtales i *d*. Jfr. herom mere i en fölgende anmerkning.

kraftigst mulige runemagi at sikre, at den mand, efter hvem stenen er reist, ikke kom til at ligge uhevnet. Direkte fremgaar dog ikke dette af indskriftens indhold, om det end er vel forenligt med alt, hvad man for tiden med sandsynlighed tör udtale derom. Det kan være at »læse mellem linjerne»; men hvad der med rene ord kan sees at være udtalt i de 18 (16?) afsnit, hvorigjennem runemesteren stevner fremover til omtalen af guden og gudesönnen, behöver ikke at have denne bestemmelse. Holder vi os til det faktisk overleverede, frembyder en anden opfatning sig som den nærmestliggende og ialfald som den primære.

Her kan det nu være paa sin plads at spörge, om ikke Röksstenen har andre, i sted og tid nærmere tilknytninger end i den norröne Edda-digtning (suppleret med Eggjum-indskriften?). Hvilken plads indtager Rök-stenen blandt runemindesmerkerne fra hedendommen?

Det er ofte blevet fremholdt, og ikke uden grund, at Rökindskriften er enestaaende blandt de gamle runeindskrifter. Helt uden forbindelser med andre runemindesmerker staar den dog ikke, og det er navnlig paa ét punkt, at en sammenligning ligger nær. Indskriften nævner guden Tor ligesom 3 danske og 3 svenske runeindskrifter:

þur uiki þasi runaʀ »Tor vie disse runer!» Glavendrupstenen, Fyn; af Wimmer henfört til 900—925 (W. II 369 ff.; haand-udg. ved Lis Jacobsen nr. 80).

þur uiki þisi kuml »Tor vie dette mindesmerke!» paa topfladen af Virring-stenen, Randers amt, Jylland; ifölge Wimmer fra slutningen af 10de aarh. (W. II 151 ff.; haand-udg. nr. 27).

(þ)ur uiki runaʀ »Tor vie runerne!» i en egen linje med samstavsruner ovenfor (i ret vinkel med) den paa 4 linjer fordelte mindeindskrift: **ą̧sur sati stin | þinsi haft ą̧skl | bruþur sin ian | uarþ tuþr ą̧ ku** »Assur satte denne sten efter Aaskel, sin broder, som döde paa Kos [1]». Sönder-Kirkeby-stenen, Falster; ifölge Wimmer fra slutningen af 10de aarh. (W. II 438 ff.; haand-udg. nr. 88).

þur uiki »Tor vie!» paa en sten ved Velanda Skattegården,

[1] **ku** = den græske ö Kos ifölge Kr. Kålund, Arkiv XXXV s. 172 ff.

Väne-Åsaka s., Vestergötland; antagelig fra omkr. 1000; se Fredrik Nordin, Västergötlands fornminnesförenings tidskrift III h. 7—8 (1915), s. 158 ff. Stenen er reist af en hustru (**þurvi**, sms. med gudenavnet) efter sin mand.

Hos Nordin har Brate meddelt oplysninger om to andre svenske runestene, paa hvilke Tor's navn forekommer:

»På en nyfunnen runsten vid Korpbron å Juresta ägor, Ludgo socken, Södermanland, som af mig undersöktes 1899, finns en binderuna **siþi þur**, som blott kan betyda: *skydde Tor* (minnesmärket)!» Indskriften, som vil faa nr. 140 i »Södermanlands runinskrifter», lyder efter Brate's læsning, som han godhedsfuldt har meddelt mig:

: santar : raisþi : stain : eftiʀ : iuar : franta sin : inki : fuþiʀ : sun ·| snialiʀa | (d. e. *engi fæðir son snjallara*)

og derefter — for sig, oventil, under buen i den enkle linjeslyngning, som fölger indskriftfladens kanter — de til armene paa et liggende kors föiede runer (runekvister), som Brate har læst **siþi þur**. (Med et rundt tal kan indskriften efter Brate sættes til omkr. 1050.)

»På den af gammalt kända runstenen vid Skällby i Järfälla socken, Uppland, som tyvärr icke kunde återfinnas af mig vid min undersökning 1902, har enligt Bautil 158 i slutet af inskriften utom slingan stått **kiþor**, enligt Dybeck Sveriges runurkunder, II, 41 **ikiþor**, hvilket uppenbarligen är återstoden af (u)iki þor, *må Tor viga, skydda*, men här öfverraskande på en runsten med det kristna korset» (Brate, anf. st.).

Hertil slutter sig de 3 runestene, hvor »Tor vie» er udtrykt ved indridsede hammertegn:

Læborg-stenen, Ribe amt, Jylland; c. 925—50 (W. II 38 ff.; haand-udg. nr. 7). Reist over en kvinde **þurui** (jfr. Velanda-stenen).

Hanning-stenen, Ringköbing amt, Jylland; c. 1100 (W. II 291 ff.; haand-udg. nr. 65).

Täng-stenen, Vestergötland; c. 1000 (Torin nr. 84; Nordin, anf. st. s. 160 f.).

Af de 6 runestene, paa hvilke guden Tor er nævnt, fortjener den södermanlandske sten med en »binderuna», som af Brate er læst **siþi þur**, og Sönder-Kirkeby-stenen (Falster) med samstavsrunerne **þur uiki runaʀ** særskilt opmerksomhed derved, at her indvielsesformelen er skrevet med usædvanlige runer.

Paa Rök-stenen er, som allerede bemerket, gudenavnet Tor fremhævet sterkere end noget andet ord, idet **þur** i *h* er skrevet med et kompleks af 19 lönruner. Deri synes at kunne ligge

antydet noget lignende som det, der direkte har fundet sit udtryk i samstavsrunerne og »binderunan» paa de nævnte to stene, hvor indvielsens kraft er blevet öget derved, at '*bandrúnir*' [1] er anvendt. Forsögsvis vil vi drage konsekvensen heraf og se, om den lader sig forene med det, som sammenstillingen med de »runemythiske» Edda-digte har lært os.

En rent udvortes sammenligning af Rök-indskriften med Sönder-Kirkeby-indskriften og Juresta-indskriften förer til at opstille fölgende lighedspunkter:

Disse indskrifter bestaar af to hovedafsnit, paa Rök-stenen A (minde-indskriften) og B (den sagnhistorisk-mythologiske indskrift), paa Sönder-Kirkeby- og Juresta-stenene A (minde-indskriften [udvidet paa den sidstnævnte sten med et rosende tillæg, ligesom Rök-indskriften har det fölelsebetonede **aft faikian sunu**]) og B (»Tor vie runerne!» eller lignende). Baade i Rök-indskriften og i de to andre indskrifter afviger B fra A saavel i grafisk henseende som i ydre forhold ved linjernes anbringelse paa stenen [2]. Det kan ogsaa nævnes, at der baade i Rök-indskriften og i Sönder-Kirkeby-indskriften findes tilsigtede talforhold bygget over den ældre runerækkes 24-tal; for Rök-indskriftens vedkommende er dette velkjendt; angaaende Sönder-Kirkeby-indskriften meddeler jeg af mine forarbeider til en fortsættelse af skriftet »Om troldruner», at minde-indskriften har 48 runer og Tors-afsnittet 12 runer [3].

Nu er i begge typer af de her sammenlignede indskrifter A-afsnittene parallele. I B-afdelingerne findes en vigtig overensstemmelse deri, at »Tor» indtager en fremtrædende plads. Man kan da være tilböielig til at söge en fuld parallelisme mellem

[1] Om *bandrúnir* og de dermed delvis ensartede *galdrastafir* se Jón Árnason, Íslenzkar þjóðsögur I (Leipzig 1862) s. 445 ff. Jfr. ogsaa min behandling af Fosvik-indskriften (Evje, Sætersdalen) i »Norske bygder. I. Setesdalen» (snart afsluttet) s. 119 f.: »ved sådan sammenskrivning blev runernes trolldomskraft likesom koncentrert på én stav».

[2] Jfr. i den sidstnævnte henseende ogsaa [u]**liki þor** »utom slingan» paa Skällby-stenen og **þur uiki þisi kuml** paa topfladen af Virring-stenen.

[3] Derimod kan det bero paa et tilfælde, naar Hanning-stenen (hvorpaa hammertegn er indridset) har 48 runer (efter Wimmer's rimelige udfyldning af enkelte manglende runer).

»Tor vie runerne!» og afdelingen B paa Rök-stenen. Det vil sige: hele Rök-indskriften undtagen de to förste linjer (*a* 1—2, minde-indskriften) bestaar af en udvidelse af formelen »Tor vie (mindesmerket)».

Er det nu muligt, naar Rök-indskriften betragtes ogsaa fra den anden side — som »runemythisk digtning» — at opfatte den ret og slet som en kraftig indvielse af gravmindesmerket? Det staar for mig, som om dette ikke blot er muligt, men endog særdeles tilltalende.

I de »runemythiske» Edda-digte befinder vi os sikkert udenfor den virkelige, livets runemagi, som har gaaet side om side med digtningen, ialfald paa et ældre stadium af denne. Længst borte staar Vafþrúđnismál, hvor »runemagiske» led, udvidet og lempet efter det hellige 18-tal, er taget i en dramatisk spændende handlings tjeneste. Nærmere det virkelige liv staar Ljóđatal med sin opregning af galdre, hvoraf flere sikkert har havt direkte modsvarigheder i den almindelig anvendte runetrolddom (jfr. 6te galder med Grettis saga kap. 79 [81], og 2den og 9de galder med henholdsvis Sigrdrifumál 11 og 10); det eiendommelige for Ljóđatal er, at galdre er gjort anvendelige i den höiere digtning ligesom ordsprog i andre dele af Hávamál. En egte magisk kjerne, som i de to digte er blevet tilhyllet ved friere poetisk behandling af stoffet, kan vi ikke naa ind til ved litteraturhistorisk granskning alene. Kun saa meget tör vi vel sige, at der til grund maa ligge en tendens i behandlingen af runemagisk stof — en behandling, hvor virkelig magi og magisk digtning vistnok har staaet i uafbrudt vekselvirkning med hinanden [1] —, og denne tendens maa have kunnet gjöre sig gjældende ogsaa i andre forhold end de, som den litterære overlevering giver os antydning af.

Ét saadant forhold kan have været indvielsen af et gravmindesmerke, et *vé* efter gamle danske runeindskrifters udtryksmaade.

[1] Jfr. Norg. Indskr. III (Eggjum) s. 161.

Fra 7de aarh. af begynder en trang at gjöre sig merkbar til at vie graven ved omfangsrige runeindskrifter. Vi har först de blekingske runestene med deres ramme besværgelser mod den, som »bryder dette (mindesmerke)» (Björketorp), og efter dem fölger (c. 900 efter Wimmer's datering) den fynske Glavendrupsten og den sjællandske Tryggevælde-sten med kraftige trusler om, at »den skal visselig komme til at sone sin bröde, som över vold mod denne sten eller drager den bort (for at reise den) over en anden». Paa den sidste sten er en saadan juridisk formel eneherskende, men paa den förste deler den plads med **þur uiki þasi runaʀ**. I Danmark, som faa mandsaldre efter blev kristnet, naaede ikke den hedenske formel, hvori Tor paakaldes, frem til friere digterisk og runologisk udfoldelse; kun Sönder-Kirkeby-stenen har en grafisk variation deraf i sine samstavsruner.

I det endnu længe hedenske Östergötland kan udviklingen have taget andre veie. Her kan vi tænke os, at en ram-hedensk digtning i slegt med Eddaens »runemythiske» kvæder var fuldt levende i 9de aarh., og ved siden deraf har en skaldedigtning, som stod den ældste norröne skaldedigtning (Ynglingatal) nær, kunnet udfolde sig rigt (jfr. **histʀ** ... **kunaʀ** *hestr gunnar* [*d* 1—2], ?**mukmini** *múgminni* ovenfor s. 224). Her har da en runemester, som var fortrolig med skaldskap, vovet det skridt at forme en gravvielsesindskrift over en religiöst gjennemaandet »runemythisk» digtning, som kulminerede i omtalen af Tor og Tors-sönnen. Kjernen i det hele rune-»digt» var en indvielse ved Tor. Rök-indskriftens anden hovedafdeling (B) bliver saaledes at opfatte som en potensering af runestenenes formel »Tor vie dette mindesmerke». Hvorvidt indridsningen ogsaa er gjennemglödet af tanken paa hevn, synes vi, som allerede fremholdt, ikke at have midler til at afgjöre. Men at ialfald önsket om at hædre den döde sön ved pragtfulde erfirúnar har besjælet Varin, det tör vi hævde med en höi grad af sandsynlighed.

Som jeg paa et andet sted[1] har søgt at hævde, kunde runekunst höre nöie sammen med mindekvad over en afdöd. Fra islændingen Vǫlu-Stein's arvekvæde over sönnen Ogmund (10de aarh.), som synes at være digtet under samtidig indridsning med runer (3 × 24 runer i hver halvstrofe) »förer en forbindelse op til Rök-stenen, som er beskreven med runer, hvori tilsigtede talforhold paa mangfoldig vis kommer frem. ... Man har været i tvil om, i hvilken hensigt den vidtlöftige og efter sit indhold höist eiendommelige Rök-indskrift har været indridset. Jeg skulde tro, vi ... tör sige: for at hædre en afdöd og trygge hans hvilested.» Det er dette syn paa Rök-indskriften, som jeg her har sögt at uddybe. Rök-indskriften bliver, menneskelig seet, fuldt forstaaelig, naar den efter sine psykologiske forudsætninger jevnföres med Vǫlu-Stein's digt og — endnu bedre — med det fuldstændigere overleverede bekjendte arvekvæde af Egil Skallagrimssön, Sonatorrek, digtet efter tilskyndelse af datteren Torgerd, som havde tilbudt sig »at riste det paa kjevle». Egil's sorg mildnes under udövelsen af den idræt, som er en gudegave til ham. Paa lignende maade har nok det kunstfærdige rune-»digt» skjænket Varin tröst over sönnetabet, og dermed har vel blandet sig stolthed over, at han vistnok som ingen anden tidligere har forstaaet i gjerning at værdsætte gaven ovenfra, *rúnar inar reginkunnu* [Háv.] (**runo raginaku[n]do** Fyrunga-stenen i Vestergötland). Under sin udövelse af runeidræt har Varin for en tid været löftet op over dagliglivets forhold, ud over sig selv, til kappestrid i aandens verden (»fjǫlđ ek um reynda regin»).

Noget nid mod en fældet krigers banemand kan jeg altsaa ikke med v. Friesen finde i Rök-indskriften. Denne staar for mig som en runeidrættens daad i fuldt dagslys. Den er et sent led i den kjæde, som vi kan fölge over de blekingske mindesmerker tilbage til Hugl-indskriften, hvor runemesteren paa en reist bautasten vier graven i kraft af sin pakt med guderne (**ek gudiŋa**, efter andre **ek gudija**), hævet over al lavere trolddom

[1] Om troldruner s. 25 ff.

(»gand»), som intet formaar mod ham (**ungandiʀ**). Nid tör ikke tænkes at antage den höiere, »runemythiske» digtnings former og passer ikke godt paa en mindesten, reist midt i bygden og bestemt til daglig at sees. Eggjum-stenen har lært os, hvor runetrolddom hörer hjemme, »ikke truffet af sol og ikke skaaret med kniv», fordærvelig for menneskeligt öie og i det hele tilveiebragt ved löndomsfulde ceremonier [1].

---

[1] O. v. Friesen bygger sin afvigende opfatning af Rök-indskriftens bestemmelse paa den iagttagelse, at de afsnit i *d* (»det 12te» og »det 13de»), som handler om de 20 konger, er indrammede af linjer, hvis magiske karakter er synlig derved, at de hver bestaar af 24 tegn. De 20 konger er efter v. Friesen ligesom indesluttede ved trolddom; runemesteren har dem i sin magt i kraft af sit nid.

Efter min opfatning bliver denne »indramning» — den er sikker og umiddelbart iöinefaldende kun paa 3 af de 4 sider — forstaaelig ud fra den forudsætning, at »indramningen», som skal læses e f t e r hovedpartiet i *d*, betegner en stigning i runekunst, idet den udgjör den afdeling, som jeg har kaldt II B (se s. 223). Jeg föler mig derfor ikke bunden til at fölge v. Friesen videre i den tolkning, som bygges op paa den nævnte iagttagelse i forbindelse med hans ordning af den rækkefölge, hvori de enkelte linjer kan antages at have været i n d h u g g e t (jfr. her foran s. 202 f.).

Ovenfor har jeg ud fra almindeligere betragtninger udtalt mig bestemt imod at forstaa Rök-indskriften som en nid-indskrift. Hertil skal jeg föie ogsaa en speciel grund: De 20 konger, som ifölge v. Friesen har været opgivet for Varin som hans söns banemænd, er ikke navngivet paa en saadan maade, at det godt tör tænkes, at Varin selv har anseet beretningerne om dem for virkelig »historie» og derefter indrettet sit nid, som skulde virke, naar en endnu ufödt eller ganske ung (v. Friesen s. 103) sön og hevner var blevet voksen og kunde tage ledelsen af en krigsflaade. 20-konger-afsnittet gjör paa mig — ligesom paa Olrik — det bestemteste indtryk af at være sagnhistorisk. Men derfor kan der godt ligge en historisk begivenhed til grund, og det kan synes tiltalende at fölge v. Friesen, naar han paa grund af visse af kongernes og deres fædres navne er tilböielig til at tænke paa en strid med friser eller nordtyske folk. (Dette er paa ingen maade til hinder for, at man samtidig kan tiltræde Rydberg's og Bugge's sammenstilling af **haruþs** og **rukulfs** med *Hǫrðr* og *Rugalfr* i »Hversu Nóregr bygðiz».) Det historiske grundlag kan være en tildragelse af samme art som den, vi finder omtalt i Béowulf og hos Gregor af Tours (III 3), og umuligt var det kanske ikke, at 20-konger-sagnet havde én af sine rödder i Géate-kongen Hygelác's, Chochilaichus's, tog mod frankerne (c. 515): det kan merkes, at Gregor af Tours (l. c.) omtaler to generationer af det frankiske kongehus, f i r e regjerende b r ö d r e (Theudoricus, Chlodomeris, Childebertus, Chlotha-

I Östergötland paa Rök-indskriftens tid, ligesom i de danske og svenske landskaber, hvor Tor eller hans hammer vier gravmindesmerkerne, har denne gud indtaget en forskjellig stilling fra den, som vi kjender fra den store flerhed af den norröne mythologis poetiske kilder. Tor synes her at have været opfattet ikke bare som den fysiske styrkes gud, men ogsaa til en viss grad som repræsentant for aandsmagt, for klögt og runelist (jfr. dog tilsvarende i Edda-digtet Alvíssmál). Han nærmer sig i denne henseende til Odin hos nordmænd og islændinger. Idet jeg sluttelig minder om dette, gjör jeg intet nyt syn gjældende. Det er velkjendt, at Axel Olrik (Danske studier 1905 s. 129 ff.) fra Gautlands grænseegne i syd har fremdraget træk fra nyere folkelig overlevering, som viser tilbage til en Tors-skikkelse, udmerkende sig ligesaa vel ved klögt som ved legemlig kraft. En saaledes opfattet Tor har værnet graven med sin hammer, og han har, om mine bemerkninger i det foregaaende leder paa rigtig vei, tillige ladet det være sig magtpaaliggende, gjennem en kraftig sön at sikre gravfred og tryghed forövrigt i Midgard »Vingnis at vígþroti».

---

charius) og den ældstes voksne sön (Theudobertus, sön af Theudoricus), hvilken sidste ledede kampen mod Chochilaichus. Imidlertid anser jeg det i tilfælde for lidet lönsomt at söge at rede ud dette kapitel af östgötsk sagnhistorie fra 6te til 9de aarh., hvor flere traade kan have slynget sig i hinanden. Axel Olrik's »Danmarks heltedigtning» har lært os, hvilket fyldigt materiale der skal til for indenfor heltedigtningens historie at naa til nogenlunde trygge resultater.

Kristiania, dec. 1918 og nov. 1920.

Magnus Olsen.

Ejeformen som Kendemærke for Gudenavne og Folkenavne i Sammensætninger.

Ejeformen er et iöjnefaldende Hjælpemiddel til at udpege Gudenavne og Folkenavne i visse geografiske Sammensætninger. Bortseet fra sådanne religionshistoriske Vink har dens Brug naturligvis også sin Interesse fra rent sprogligt Synspunkt.

K. Sidenbladh i »Sveriges härads- och sockennamn», 2. Udg. (1873), S. 106, er måske den förste Forsker, der afgjort har hævdet, at Gudenavne som Led i Stednavne altid må stå i Ejeform.

Senere har Noreen fört denne Tanke videre og yderligere sat den metodisk på Spidsen.

Med Henblik paa Gudenavne udtaler han sig i en væsentlig om dette Spörgsmål handlende Artikel, »Tiveden ock Tibast», i »Festskrift til Feilberg» 273 ff.

»Nu har ... O. Rygh påpekat[1], vad mina egna undersökningar rörande svenska ortnamn dagligen bekräfta, att »Gudenavne som 1:ste Led i Stedsnavne have Genitivform». Gentemot detta uttalande har visserligen Falk[2] sökt hävda den uppfattningen, att »Gudenavne i flere Tilfælde foreligger i Stammeformen som förste Led» i ortnamn, och M. Olsen visar sig flerestädes[3]) hysa samma mening. Men vad som hittills anförts till stöd för denna åsikt, är föga beviskraftigt.»

Derefter gennemgår Noreen forskellige efter hans Mening uholdbare Exempler på genitivlös Sammensætning med Gudenavne. Han siger bl. a.:

»I andra fall åter kan man — liksom väl förhållandet är i sådana namn som *Niærdwiik, Niarđöy* (redan omkr. 1293), *Niærdol* — ha att göra med det appellativum, som ingår i Eddans

[1] No. Gårdn. II, s. 362.

[2] No. Gårdn. V, s. 7.

[3] T. ex. Det gamle norske önavn Njardarlǫg, s. 24 not 3, samt No. Gårdn. XI, s. 92 och 95.

niarđlóss och som jag översättter med 'förträngning', en betydelse, som passar utmärkt åtminstone till läget av det nyssnämda *Niærdol,* sådant detta beskrives. I mina »Svenska etymologier» (s. 23) har jag sammanställt ordet med Gibraltarsundets gamla namn *Niorvasund,* med fno. *Nyrvi* såsom namn på en smal ö i Söndmöre, no. *Njerve* som namn på en gård å det smala näset Spangareid m. m.»

Med Henblik paa Folkenavne udtaler Noreen sig hos Schück, »Upsala Universitets Årsskrift 1907, Program 2», S. 5.

»Såsom jag redan i Spridda studier II, 91 och 139 påpekat, uppvisa de inhemska fornnordiska namn på landskap och andra större territorier, hvilka såsom första led innehålla ett folknamn, i kompositionsfogen ett *a,* d. v. v. folknamnets gen. pl.-ändelse, t. e. *Jämtaland, Södermannaland, Svearike, Danavälde* o. d. Då därimot detta *a* saknas, utgöres första leden i landskapsnamnet af ett uttryck för något annat, vanligen ett geografiskt begrepp, t. e. *Uppland, Gautland* (kvar i *Väster-götland,* annars ersatt af nybildningen *Göta-land* efter den förra typen), *Gutland* (Gotland) = landet med *gutþiuda* (goternas eget namn på sitt folk), d. v. s. »utgjutet folk», utvandrare, *Värmilland* = landet kring sjön Värmeln, *Halland* = landet med berggrund, *þróndheimr* = frodig bygd, *Heiđmǫrk* = skog på hed, *Danmark* = skog på jämn och fast mark o. s. v. Af dylika ortnamn bildas med utelämnande af den senare sammansättningsleden härledda folknamn, i äldsta tid vanligen med pluraländelsen *-ir,* ack. *-i* (i urnordisk tid nom. *-iR,* ack. *inn* af äldre *-inR*), som verkar *i*-omljud på föregående stafvelses vokal, t. e. fsv. *dænir* (gen. *dana*) af Danmark, fno. *þrǿnder* af *þróndheimr, vermer* (senare ersatt af *vermar*) 'värmlänningar', hos Jordanes *hallin* (d. v. s. ack. *hallinn*; vore isl. *helle*) af Halland o. s. v.; jfr. fno. *Heinir* af *Heiđmǫrk, Øynir* af *Øyland, Sygnir* af Sogn o. d. Till denna senare kategori måste alltså *Jutlands* (isl. *Jótland,* icke Jotaland) och *jutarnas* namn höra.»

Det synes, som om denne Opfattelse nyder vid Godkendelse, ialfald med Hensyn til Folkenavnene. Schück bygger videre på den i førnævnte Afhandling; ligeså Lindroth i NoB. 1917, 48 ff., Elis Wadstein i »Namnet Danmark» (Göteborg Höjskoles Rektoratsprogram 1918), og Gösta Langenfelt i »Toponymics in English». 1920. S. 5.

Hvor det gælder om at fastslå absolut sikkert Afhjemlingsstof, kan det ogsaa være en priselig kritisk Grundsætning at

sige: som indeholdende Gude- og Folkenavne godkendes kun de Sammensætninger, hvis förste Led står i tydelig Ejeform. Altså f. Ex.: Frös-lund er en sikker Helligdom for Guden Frey; men Frö-lund kan vi ikke stille noget op med, — det kan måske tilhöre Freyja, men ligeså godt være »Fröernes Lund» eller »den frodige Lund», etc. Det spiller i denne Forbindelse ingen Rolle, om der kan rejses Tvivl mod de Etymologier, vi opstiller for at forklare Sammensætningsleddet som Ikke-Gudenavn, — til at stemple det pågældende Stof som »tvivlsomt» kan de ialfald være gode nok.

Væsentlig anderledes stiller det sig imidlertid, hvis vi drejer Spiddet om og siger: Undersögelsen gælder ikke i förste Linje vedkommende Ords Præg af Gude- eller Folkenavn, men derimod Rigtigheden af den Sætning, at sådanne Navne i Sammensætning nödvendig kræver Ejeform. Vi vil da se, at Sætningen står eller falder netop med de förnævnte tvivlsomme Etymologier.

Tager vi nu Kravet om undtagelseslös Ejeform i religiöse Samsæt, så vil vi se, at det virkelig slår til f. Ex. med Hensyn til Odin. Det er ialfald aldrig nogensinde lykkedes mig at opdrive en Odinshelligdom, hvor Ejendomsmærket savnedes, og aldeles tilsvarende forholder det sig med appellativiske Samsæt som *Odins-dag, Odins-jæger* etc.; den norske *Odinsvale* kan sproglig opfattes både med og uden Ejeform, men med Henblik på de andre Exemplers Masse er der ingen Grund til at lade den indtage en Særstilling. Den oht. Form *utinswala* gör det vel forresten tvivlsomt, om den har med Odin at göre.

Det er tydeligt nok sådanne Foreteelser, der danner Grundlaget for Noreens »daglige» Erfaring. Men ved Undersögelser af denne Art gælder det först og fremmest om ikke altfor rask at skære alt over een Kam. Hvad der passer for Odin, må ikke nödvendigvis ligestrax være ubrödelig Regel for alle andre mytiske Væsener.

Når vi nu mönstrer den övrige mytiske Verden, möder vi öjeblikkelig en hel Række Samsæt som disse: *Goð-heimar*, *Ás-*

garđr, Van-landi, Jǫtun-heimr, Alf-heimar, bajersk *Er-tag,* dansk *Tor-dön,* oldtysk *Ziu-wari,* — derimod ej, som vi ifölge Noreen ene og alene kunde vente: *Gođa-heimar, Ása-garđr, *Vana-landi, *Jǫtna-heimr, *Alfa-heimar, *Eres-tag, *Tors-dön, *Zies-wari. Jævnför også oldengelsk normalt *Sætern-dæg* ved Siden af sjældnere *Sæternes-dæg;* nyengelsk *Saturday.*

Jeg maa tilstaa, at jeg ikke forstår, hvordan Noreen har kunnet opstille Regelen uden at værdige sådanne Tilfælde ialfald et Par affærdigende Ord til Bortforklaring. Efter Regelen om Folkenavne skulde man nærmest tro, at Guder, Aser, Vaner, Jætter og Alfer maa tydes som »Afkortninger» af de »geografiske Udtryk» Gudhjem, Ashjem, Vanland, Jættehjem, Alfhjem. Da denne Konsekvens dog næppe kan være hans Mening, bliver der vel kun den Forklaring tilovers, at han ikke har regnet de omtalte Navne for gyldigt Jævnförstof, hvor det drejer sig om Navne for Bygdehelligdomme.

Det træffer sig imidlertid saa heldigt, at der nu foreligger en udförlig Redegörelse netop med Henblik på Noreens Udtalelser om Helligdomsnavnene, nemlig Afsnit *b* i Magnus Olsens Værk »Hedenske Kultminder i norske Stedsnavne» (Videnskapsselsk. Skr. II. Hist. fil. Kl. 1914. No. 4). Jeg skal heraf citere eller gengive nogle Stykker, der rettes mod Noreens Paastand, at de forskellige norske Samsæt med Njarđ- ikke kan have noget at göre med Gudenavnet Njǫrđr.

S. 53. »Der kan ikke være tvil om, at vi i disse sammensætninger har at gjöre med en form *Njarđ-*, ikke *Njarđar-*. Det antager ogsaa Noreen. Men han ser i dette forled ikke gudenavnet *Njǫrđr,* men et ord *njarđ-,* som han oversætter ved »förträngning», og som han gjenfinder i *njarđláss.»* — Derefter citeres af den ovennævnte Afh. i Festskr. t. Feilberg, og tilföjes, at Noreen i »Svenska etymologier» s. 23 taler om en Rodform *ner,* som menes at foreligge i *Niǫrvasund* etc. og »möjligen» optræder i »det till sin exakta betydelse ovissa *niarþ-láss,* ett slags lås». Endvidere omtales Gaardnavnet *Niærdol,* der ifölge Noreen skal svare udmærket til Tydningen »förträngning». »Efter den af Noreen citerede litteratur maa herved menes K. Ryghs bemerkning i NG. XIV s. 344: »Denne Gaard.. ligger paa et skarpt begrændset Höideplateau med bratte Mæler paa alle Sider.» Men

her beskrives kun en almindelig brat affaldende *hóll*, og jeg kan ikke indse, at noget ved situationen på dette sted kan betegnes som »förträngning». *Njarđ(h)óll* er ret og slet en *hóll* af den vanlige rundagtige form (jfr. NG. Indl. s. 56) saaledes som det vil sees af rektangelkartet. Heller ikke de andre lokaliteter, som bærer navne, sammensatte med *Njarđ-* (de 5 *Njarđöy* og de 6 *Njarđvík*) opviser karakteristiske situationer, der kan betegnes som indsnevringer. Særlig fortjener at fremhæves den lille *Njarđöy* i Hevnefjorden, som hverken er langstrakt og smal eller ligger i en indknibning af fjorden; den ligger tvertimod der, hvor fjorden er bredest, ved skillet mellem dens to hovedarme (se vedföiede kart).»

»I stedsforholdene (seet under ét) kan jeg saaledes ikke finde nogen stötte for Noreen's opfatning af *Njarđöy*, *Njarđvík* og *Njarđ(h)óll*. I det hele synes mig et appellativ njard- »förträngning» at være ganske usikkert. Den eneste positive stötte, som Noreen har sögt at bringe herfor, er njarđláss i Fjǫlsvinnsmál 26, hvor der er tale om sverdet Lævateinn, som ligger i Lægjarn's »kar» hos Sinmara, »*ok halda njarđlásar níu* (aabenbart, som Vigfusson (Dict.) bemerker, »a kind of charmed latch»). Med *njarđláss* bör man med Falk (Arkiv X s. 51 anm. 7) sammenligne *njarđ-gjǫrd* i Eilífr Gudrúnarson's þórsdrápa str. 7 (hvortil Noreen ikke tager hensyn), og man maa videre utvilsomt identificere dette sidste ord med *megingjǫrđ,* Tors styrkebælte [1]. Heraf fölger da, at *njarđ-* i *njarđláss* synes at maatte betyde »styrke», ikke »förträngning», og man bör derfor sandsynlig med F. Jónsson (anf. st.) gengive det ved »sterk laas».... »Det ligger nær at anse det (*njarđ-*) for urbeslegtet med irsk *nert* »kraft, magt», kymr. *nerth* »fortitudo, vis, valentia, robur». Naar man dog er opmerksom paa, at Svipdagsmál, hvoraf Fjǫlsvinnsmál er en del, er en kontamination af to fortællinger, tilhörende den kymriske Arthur-sagnkreds [2], turde det være rimeligere at tænke sig forbindelsen med det keltiske ord saaledes, at njard- er optaget fra kymrisk, saaledes som ogsaa Falk synes at tænke sig forholdet, naar han (Arkiv X s. 51 anm. 7) ved *njarđ-gjǫrđ* tilföier »kelt. *nerth* = kraft». Jeg kan saaledes ikke finde, at der ved *Njarđöy* og *Njarđvík* kan foreligge andre muligheder end den, at 1ste led er samme ord som gudenavnet *Njǫrđr*. Denne antagelse sikres ved de ydre forhold, hvorunder disse stedsnavne optræder.»

Derefter påviser Magnus Olsen ved en topografisk Særundersögelse, at de forskellige Njarđöy og Njarđvík netop ligger

---

[1] F. Jónsson, Oversigt over det Kgl. Danske Vidensk. Selsk. Forh. 1900 s. 385.

[2] Jfr. Falk, Arkiv IX s. 311 ff.

ved vigtige Samkvems-Knudepunkter, der var velegnede som Pladser for Helligdomme. Og S. 60 udvikler han, at Brugen af Ejeform synes at udtrykke Tempelgods, medens derimod den ejendomslöse Form står i mindre intim Tilknytning til Gudsdyrkelsen.

Gennem Magnus Olsens yderst nöjagtige Undersögelse turde Spörgsmaalet om Stavelsen *Niarđ-* i Stednavne være tilstrækkelig oplyst. Dette har forholdsvis lidet at sige for Guden Njörd, da han i Forvejen ejer så mange sikre Helligdomme, at et Dusin til eller fra ikke mærkes synderlig. Derimod er Resultatet aldeles afgörende med Henblik på Spörgsmålet om Genitivens Brug.

Forholdet kan i Korthed udtrykkes, som fölger. Det genitivlöse Element Njarđ- forefindes i et Dusin norske Stednavne, ofte på samkvemsmæssig fremskudte Punkter. (Dertil kan tilföjes en dansk Afhjemling fra Valdemars Jordebog: Holmen *Niærd-holm* i Nærheden af Skåne). Til Forklaring kan der nu vælges mellem to Muligheder: 1. det fællesnordiske, også hos Anglerne kendte Gudenavn Njǫrđr, som forefindes i Masser af nordiske Helligdomsnavne; 2. et to Gange forekommende digterisk Ord *njarđ-*, som ifölge Noreen ikke er tydet med Sikkerhed, og som ifölge Falk og Olsen nærmest turde være det fra Kymrerne lånte(?) *nerth*, »Kraft». — Når Landet ligger således, kan der ikke længere være Tvivl. Det er en Selvfölge, at vi ikke söger et ret hyppig forekommende norsk-dansk Stednavnled oplyst gennem et gådefuldt Digterord, der er omtrent hapax legomenon og tilmed kan mistænkes for at være keltisk Lån. Det er en Selvfölge, at vi holder os til det almenkendte fællesnordiske Gudenavn Njǫrđr. Men dermed er Genitivloven i dette Tilfælde dömt som uholdbar. Magnus Olsens Påvisning godkendes også — med forsigtig Reservation — af Lindroth i NoB. 1917, 22. Jævnför en tilsvarende Opfattelse af Forleddet Thor-, udtalt af Brate i Afh. »Thor(s)hughle», Arkiv XXIX, 103 (1912), og af Karsten i »Acta Soc. Scient. Fenn.» XLV, Bo. 2, S. 27 (1915).

Tilbage står endnu Folkenavnene. Her har Noreen med samme Styrke som ved Gudenavnene gennemfört sit Krav om Ejeformens Brug, men han kommer dog for Skade selv at meddele et Tilfælde, der kun passer dårlig til Teorien: »Gautland (kvar i Väster-götland, annars ersatt af nybildningen Götaland efter den förra typen [Jämtaland etc.])». Dvs.: han indrömmer altså, at Genitivtypen for en Gangs Skyld viser sig sekundær i Forhold til den genitivlöse. Jeg har allerede ovenfor nævnt en Række mytiske Landsnavne, der peger i nöjagtig samme Retning: *Goð-heimar*, *Ás-garðr*, *Van-land-*, *Jǫtun-heimr*, *Alf-heimar*. Naturligvis vil Noreen kunne svare, at de vedkommer ikke Virkelighedens Verden. Men hvad skal vi så sige, når vi ved at mönstre de mest dagligdags Landsnavne finder, at den samlede oldnordiske og nynordiske Synskres er præget af den genitivlöse Type. Med andre Ord: at den forbudte »Undtagelse» viser sig almindelig herskende, og at det »regelmæssige» Tilfælde næsten ikke forekommer! Jævnför:

oldn. *Valland*, *Húnland*, *Grikland*, *Bretland*, *Skotland*, *Írland*, *Saxland*, *Frakkland*, *Vindland*, *Samland*, *Eistland*, *Finnland*, *Finnmǫrk*, *Serkland;* endvidere nynordisk *Kurland*, *Kvænland*, *Rusland*. Skal virkelig i alle disse Tilfælde den geografiske Sammensætning være det oprindelige, og det korttypiske Folkenavn en »sekundær Afkortning»? Altså efter Opskriften: *Gutar* afkortet af *Gutland* og *Gutþiuda*, »utgjutet folk, utvandrare»? Og hvis så er, hvorledes skal vi da forklare det mærkelige kronologiske Forhold, at det »sekundære» *Gutar* i Formen *Gotones* er afhjemlet et halvt Årtusende för det »oprindelige» *Gutþiuda*,, ja, næsten et Årtusende för »Gutland»? Hvorledes skal vi forklare, at lignende omvendte Tidsforhold viser sig at herske helt normalt også i de andre Tilfælde, og at den gottonske Overlevering fra Kristi Tid til c. 500 overhovedet ikke afhjemler genitivisk Folkenavn i Sammensætning, men udelukkende Typen Boi-haemum etc.?

Det turde være så tydeligt som noget, at Noreen simpelthen er gået ud fra det, han skulde vise. Hvorledes den ellers

så klartskuende Forsker har kunnet havne i dette Hildesyn, er mig en Gåde. Jeg kan kun fastslå Kendsgærningen.

Hermed forlader jeg de forskellige Love om Ejeformens Brug som helt igennem uholdbare. Jeg vender mig til det Spörgsmål, som Noreen har undladt at komme ind på: hvorledes har Reglerne for Ejeformens Brug udviklet sig fra urjafetisk til særnordisk Tid? Selvfölgelig kan jeg ikke påtage mig at give noget fyldestgörende Svar, da dette interessante Problem hidtil er blevet fuldstændig forsömt i den samlede jævnförende Sprogforskning. Jeg kan kun kaste nogle indledende Strejflys over de mest iöjnefaldende Kendsgærninger, i det jeg må overlade de faguddannede Særforskere at uddybe mine Iagttagelser yderligere.

Den jafetiske Urtids Navneord og Tillægsord var i meget stor Udstrækning Kortetyper, dvs. i Nævneform Ental overskred de ikke to Stavelser; jfr. min Afh. »Kortetypens Aldersrang i Sproghusholdningen» (»Nord. Tidsskr. f. Fil.» 1919). Af denne Art var i væsentlig Grad de ældste påviselige nordiske Stamme- og Stednavne, jfr. samme Afh. samt »Nordens ældste Indbyggernavne» (norsk »Hist. Tidsskr.» 1917).

Ved Siden af Kortetyper forekom også sammensatte Langtyper på fire Stavelser eller mere. Det var især to Klasser, Personnavne som oldind. *Vasu-çravas* = græsk Ευ-κλῆς = illyr. *Ves-cleves* »vel-navnkundig», og Værdighedsnavne som oldind. *viç-pátiš* = litauisk *viess-pats* »Bygdherre», lat. *hos-pes* = slav. *gos-pod* »Gæste-herre», oldind. *dám-patiš* = græsk δεσ-πότης »Hus-herre»; jævnför gotisk *bruþ-faþs* »Brude-herre» dvs. Brudgom. De fleste af de nævnte Ord er i den foreliggende Form afkortede til to Stavelser, men begge Sammensætningsled tör i næsten alle Tilfælde siges at være oprindelig tostavelses, så Sammensætningens Urform må normalt siges at være firstavelses.

Med Henblik på Leddenes Sammenkædning iagttager vi, at Person-navnstypen regelmæssig er uden Ejendomsmærke;

derimod kan Værdighedsnavnene stille sig forskellig: de fleste ovennævnte Exempler er genitivlöse, men ved græsk δεσ-πότης foreligger en Genitivform af urgammelt Udseende: δεσ for ældre **dems*.

Enkeltsprogenes ensartede Udvikling synes at vise, at de sammensatte Stednavne oprindelig ligesom de fleste andre Sammensætninger fortrinsvis valgte den genitivlöse Form. Jfr. ind. *Brahma-putra, Indra-prastha, Krišna-pura*, alle sammensatte med Gudenavne; armenisk *Tigrano-kerta*, »Kong Tigranes' By»; trakisk *Darda-para, Prisko-pera* »Priskos' By»; græsk *Athêno-polis* »Athenes By»; polsk *Caro-grod* »Kejser-by»; keltisk *Augusto-briga, -riton, -dunon*, »Augusts Borg, Vadested, By».

Den fortsatte Udvikling viser i de enkelte Sprog forskellig Holdning med Hensyn til Ejeformens Brug eller Ikke-Brug. Keltisk synes stadig at forholde sig afvisende; jeg kender fra dets Område ingen sikre Exempler på genitiviske Samsæt [1]. Russisk kan den Dag idag danne Samsæt efter Typen *Konstantino-grad*. Græsk indförer til Stadighed Ejeformen i Sammensætninger og Forbindelser med Dyrenavne: Ἵππου-κρήνη »Hests Kilde», Αἰγὸς ποταμός »Geds Flod», Κυνόσ-ουρα »Hunds-Hale», Κυνὸς πόλις »Hunds By», Κυνὸς κεφαλαί »Hunds Hoveder», Βόσ-πορος »Kos-sund», etc. [2] Ellers kun ret spredt: Πελοπό(σ)-νησος »Pelops' Ö», Διόσ-πολις »Zeus' By», Ἑρμοῦ-πολις »Hermes' By», Ἑλλήσ-ποντος »Helles Hav», Ἀβώνου-τεῖχος »Abonos' Mur». Den trakiske Folkegruppes Stilling er usikker. Genitivlös Type har vi åbenbart i Tilfælde som Darda-para, Prisko-pera; mere tvivlsomt er dette ved Endelsen *-u*, i Forbindelser, hvor der kan foreligge en Paralel med græske genitiviske Sammensætninger. Exempelvis synes græsk Ἀβώνου-τεῖχος at være en Hellenisering af en trakisk Yndlings-

[1] *Tarvessedum* i Svejts kunde måske tydes som Tarves-sedum »Tyrssæde», men Holder i »Altceltischer Sprachschatz» tyder det som *Tarvessedum*.

[2] Hvorvidt Forskellen mellem usammensmeltet Κυνὸς κεφαλαί og sammensmeltet Κυνός-ουρα spiller nogen praktisk Rolle for Udviklingen, tör jeg ikke have nogen Mening om.

type *-dizos* »Dige, Mur», der f. Ex. findes i *Burtu-dizos* [1], og det trakiske *-u* kan da muligvis være Ejeform. Samme *-u* finder vi i *Pulpu-deva*, ifölge Jordanes det trakiske Navn for græsk Philippo-polis. I Nærheden lå iflge Prokop, »De ædificiis Justiniani», en Flække med et græsk-latinsk Bastardnavn af den genitiviske Type, Ποταμου-κάστελλον »Flods-borg». Endvidere vrimler hele Trakien af Exempler på den genitiviske Type i Samsæt af trakisk-latinsk eller rent latinsk Indhold: Jovis-pago, Μουτζιανι-κάστελλον, Μαρκί-πετρα, Παυλί-μανδρα; Bjærgkæden Haemus' Omegn kaldes Αἱμί-μοντον [2]. Ejeformens Hyppighed finder vel delvis sin Forklaring i trakisk Ejendommelighed. Hvordan det stiller sig i Dakien, er mindre tydeligt, men det synes, som om Ejeformen foreligger i Πιροβορί-δαυα hos Ptolemaios III, 10, § 8; jeg tyder det som en Bygd, grundlagt af hin norddakiske Konge Pieporus eller *Petoporus, hvis Stamme Koistobokerne År 180 e. Kr. sögte Ly på romersk Grund, jfr. CIL. VI, 406, no. 1801, og Dion Kassios LXXII, 3, samt min Bog »Ptolemy's Maps» 143. — Kommer vi endelig til Romerne, finder vi her Ejeformen afgjort fremherskende fra förste Færd. Det sees kun lidet i Stednavnene, fordi den klassiske Tids Romere her undgik Sammensætningstypen og nöjedes med at stille det genitiviske Ord bagefter i upåhæftet Stilling: *Portus Veneris*, *Forum Julii*; jfr. Ugedagsnavne som *dies Martis*. Derimod har Navneord og Tillægsord meget hyppig den genitiviske Type: *aquae-ductus*, *juris-prudentia*, *senatus-consultus*. I Tidens Löb voxer imidlertid ofte den selvstændige genitiviske Tilföjelse fast til sin Styrelse som Efterled: *Portus Veneris* > *Porto-venere*, *Forum Julii* > *Fri-uli*. Endvidere vender de romanske Folkesprog undertiden om på Skemaet, så der fremkommer et genitivisk Samsæt af den gængse Slags. Således bliver alle Ugedagsnavnene dannede efter Typen italiensk *Marte-di*, fransk *Mar-di*.

Således stiller det sig i Korthed med Ejeformens Brug i forskellige af de jafetiske Sprog. At sådanne Foreteelser må

[1] Samme Element i persisk παρά-δεισος »Dyrehave».

[2] Se Registret i Haurys Udgave, Procopii opera (1906).

danne Baggrunden for Udviklingen også i Gottonsk er på Forhånd venteligt[1]. Det gælder nu forelöbig om at se, hvilken Type vi tidligst kan påvise i Gottonsk, og hvilket af de foreliggende Forbilleder man nærmest fulgte ved Skikkens Ændring.

Det synes at være en Trossætning for mange Filologer, at genitivisk Sammensætning var stærkt fremherskende i Gottonsk lige fra Arilds Tid. Intet kunde imidlertid være urigtigere som allerede fremhævet af Kluge i »Grundriss d. germ. Phil.» I[1] § 57 ([2] § 279), jfr. Brate i Arkiv. XXIX, 104. I det ældste Skriftsprog, Gotisk, findes der over 150 genitivlöse Samsæt og 1 genitivisk, siger og skriver et eneste, nemlig *baurgs-vaddjus*, »Borgs-væg, Borge-mur». I de c. 30 sammensatte langbardiske Gloser fra 7—8. Århundrede forekommer intet Exempel på Ejeform.

Hertil kommer nu de geografiske Afhjemlinger fra År 58 för Kristus til 500 efter Kristus. *Marco-manni* (Cæsar 58 f. Kr.); *Bojo-haemum* (c. an. 1; Vellejus cap. 109); *Scadin-auja*[2], *Auster-auja, Act-auja* (1. Årh. e. Kr. Plinius, Nat. hist. IV, c. 96—97); *Teuto-burgicus saltus, Idista-viso* (Tacitus, Ann. I, cap. 60; II, cap. 16), *Asci-burgium* (By) (do., Germ. cap. 3); Τευτο-βούργιον (By, 2. Årh.; Ptol. II, 15, § 2), Ἀσκι-βούργιον (Bjærg, ib. II, 11, § 5); Μηλί-βοκον (II, 11, § 5); Τευριο-χαῖμαι (§ 11); Τουλί-φουρδον, Λούπ-φουρδον (§ 13); Φουργι-σατίς (§ 15); *Arma-lausi* (3. Årh., Tab. Peut.); *Cauca-land-* (4. Årh.; sagtens = de kaukoensiske Dakers Land; Ammianus XXXI, 3, § 18); *Geped-ojos* (»Gepide-öerne» ved Weichselen; Jordanes); *Iudaia-land* (4. Årh., Vulfila); *Ant-aib, Bayn-aib, Burgund-aib, Rugi-landa* (langb. Sagn fra 4—5. Årh., Origo Langobardorum); *Sale-chaim,* Hjemsted for de saliske Frankers Opnævner Sale-gast (5. Årh., Fortale til Lex Salica); *Cy-uari* (**Ziu-wari*, »Guden Tyrs Mænd», Tilnavn til Svaberne; Wessobrunn. Gloss.); *Sve-thidi*,

[1] Jfr. Brugmann, »Grundriss d. vgl. Grammatik»[2], II, I, § 35: »Für die richtige Beurteilung des aus dem Lateinischen, Germanischen und Slavischen überlieferten Bestandes an Nominalkomposita ist es wichtig, dass hier vieles auf Nachahmung fremdsprachlicher Muster beruht.»

[2] Formen er noget uklar, men ialfald næppe et genitivisk **Skaðinz-aujō*.

Rauma-ricii, *Ragna-ricii*, *Finn-(h)aithae* (nordiske Stammer, 6. Årh., Jordanes 59); *Gut-þiuda* (»Goter-folk», 6. Årh., Kalender).

Mærk også det fællesgottonske Ord Midgård i dets forskellige Former, alle genitivlöse: gotisk *midjun-gards* el. *miþ-gards*, oldtysk *mittila-gart*, oldeng. *middan-ȝeard*, oldn. *mið-garðr*; deroverfor staar i senere Tid en genitivisk Sammensætning som dansk *Mæthæls-holm*, nu Middelsom Herred.

Hvor vidtgående Slutninger man kan drage af ovenstående Iagttagelser, skal jeg forelöbig lade være uafgjort. Axel Kock mener i en Udtalelse pr. Brev, at de ikke kan udelukke Muligheden for genitiviske Samsæt i Urtiden. Men han tilföjer: »Dylika bildningar (dvs. första leden i gen.) kunna, menar jag, även ha uppstått oberoende av utländsk påverkan. Man har ju nämligen i de germ. språk och icke minst i de nord. äldre och yngre språken otaliga komposita sådana som t. ex. isl. *skógar-dýr*: *skóg-dýr*. Typen *skóg-dýr* är ju den gamla indoeur. sammansättningstypen. Typen *skógar-dýr* har uppstått i relativt sen tid därigenom, att gen. *skógar* i satssammanhanget vuxit ihop med *dýr*, så att av *skógar dýr* (två ord) blev *skógardýr* (ett ord). Samma utveckling har inträtt också i många ortnamn».

Ét er imidlertid, at Muligheden for genitivisk Samsæt sikkert fra Arilds Tid fandtes i Gottonsk ligesom i Ættens andre Sprog, — et andet er, om denne Mulighed virkelig blev nogenlunde stærkt udnyttet, og fremfor alt, om der er Spor af sådan stærkere Afhjemling i det ætnisk-geografiske Navneforråd. På dette Spörgsmål må jeg svare med et afgjort Nej. För År 300 lader genitivisk Sammensætning sig overhovedet ikke afhjemle i Gottonsk. Efter 300 optræder forelöbig et eneste Exempel, gotisk *baurgs-vaddjus*, som findes i 2. Kor. 11, 33 og i Neh. 5, 16; 6, 15; 7, 1; det er vel meget tvivlsomt, om det hörer med til det vulfilanske Gotisk, og snarere må det henregnes til det 6. Århundredes Sprogform. Lige indtil 6. Århundrede sees det genitivlöse Samsæt ialfald endnu at herske uindskrænket i de literært afhjemlede Stednavne og Folkenavne.

Spörger vi nu videre, om den urgottonske Fattigdom på

genitivisk Sammensætning finder Genklang hos noget Nabofolk, ligger Svaret lige for: den er tydelig en Genklang af Forholdet hos Kelterne. Disse er vel kendte som de gottonske Folks ældste store Læremæstre, og det röber sig ikke mindst på Stednavnenes Område. Næsten alle de gott. Stednavneled, der afhjemles hos klassiske Forfattere, genfindes på keltisk Grund: *burg* = *-briga*, *-furđ* = *(p)riton*, *-aujō* = *-apia*, *-wiđu* = *-vidu*[1], *-haiþ* = *-koiton*; det tilfældig först senere afhjemlede *-tūn* er = kelt. *-dūnon*. Og når nu den keltiske Type ene og alene var ugenitivisk, Augusto-briga etc., var der selvfölgelig ingensomhelst rimelig Årsag til, at det ved Typens Omplantning på gottonsk Grund pludselig skulde komme til at hedde August*s*-borg.

I Tidens Löb vandt imidlertid den genitiviske Type större Råderum også blandt Gottonerne, og Spörgsmålet er nu, hvorfra vi nærmest skal hidlede denne Ændring af Skikken. At Udlandet gav Impulser i den Retning, tör på Forhånd regnes for sandsynligt.

Det kunde ved förste Öjekast ligge ret nær at tænke på den trakisk-dakiske Folkegruppe, der var Gottonernes Nabo mod Sydöst. Vi har jo ovenfor seet, at en mulig tilstedeværende Forkærlighed for genitivisk Type i Trakien kan tænkes at have påvirket de der bosatte græske Nybyggere. Men ved nærmere Eftertanke kan Trakerne dog næppe i förste Linje opfattes som Gottonernes Læremestre. Thi vi har jo seet, at Trakernes nærmeste Naboer, Östgottonerne, endnu ved År 300 var omtrent fuldkommen ukendte med den genitiviske Type. Vi må se os om efter en anden og mægtigere Kilde til sproglig Indflydelse.

Det er tydelig fra Romerne, at Stödet til den gottonske Skiks Ændring udgik. Ligesom Kelterne havde været Gottonernes fornemste Læremestre til henimod Kristi Tid, således overtoges denne Rolle af Romerne siden vor Tidsregnings Gry. Og de sproglige Virkninger deraf spores på mangfoldige Felter. Der

---

[1] Jfr. Oldirsk *dē-fid*, »Gudeskov», der lydlig kan svare til svensk Tiveden. Se Marstrander, »Festskr. til Torp», s. 239 ff. og Magnus Olsen, »Hedenske Kultminder» 69, Note 2.

er da ingen Grund til at afvise Tanken om en Påvirkning indenfor Orddannelsens System.

Rigtigst er det forövrigt at sige, at Romerne og deres Naboer indgik en sproglig Blodsblanding. Idet Romerriget udstraktes over græske, trakiske, keltiske og gottonske Egne, stödte det overalt sammen med den i klassisk Latin undgåede sammensatte Stednavnetype. Et græsk Mönster for Romerne blev f. Ex. den efter Kejser Gratianus opkaldte Distriktshovedstad *Gratiano-polis*, nu Grenoble. Barbariske Mönstre var: keltisk *Augusto-briga*; trakisk *Druzi-para* og *Pulpu-deva* = *Philippo-polis*; gottonske *Asci-burgium* og *Teuti-burgium* som Navne på romerske Grænsefæstninger [1].

Brydningen mellem de hinanden modsatte Typer förte til noget forskelligt Resultat i de forskellige Egne. De ikke-romaniserede Kelter gik mærkeligt nok helt over til den klassisk romerske Type uden Sammensætning, hvad enten dette nu alene skyldes romersk Påvirkning eller delvis har sit Udspring i ægte keltisk Sprogudvikling. Herefterdags dannede de altså ikke flere Navne af Typen Augusto-briga, men brugte alene Typen Briga Augusti. Exempelvis: foran Winchesters keltiske Navn *Venta* sattes det latinske *Castra*, og dette **Castra Ventæ* blev til kymrisk *Caer Gwent*; Kents Hovedstad *Duro-vernon* omdöbtes til **Castra Cantii*, hvoraf kymrisk *Caer Gaint*, dvs. »Kents Borg, Canter-bury».

Hos de romaniserede Kelter på Fastlandet sejrede den klassisk romerske Type *Briga Augusti imidlertid ikke så fuldstændig. Som allerede nævnt, omdannede man her alle Ugedagsnavnene fra Typen *dies Martis* til Typen *Martis dies*, fransk *mardi*. Tilsvarende blev Plantenavnet *barba jovis*, »Tordenskæg», til fransk *jou-barbe*; endvidere kunde man danne Ord som *gentil-homme*, »Adel(s)-maud». I samme Plan falder Bynavne som *Leit-castre* i

[1] Romanisten Dr. phil. Brøndal udtaler hertil, at -burgium må være påvirket af — eller lånt fra — græsk πύργιον, Diminutiv til πύργος.

Hessen, nu *Leih-gestern*, *Blies-castel* ved Floden Blies, Bjergnavne som *Litter-mont* og *Spie-mont* i de samme Egne, *Cler-mont* i det indre Gallien, etc. Særlig faststående og udbredt er det efterhængte Led *-portus*: *Nau-porto* »Skib-havn» (Tab. Peut.) nordöst for Triest, *Tril-port* i Nordfrankrig.

En medvirkende Grund til Fortsættelsen af Typen Augustobriga hos Fastlandskelterne var Naboskabet til de gottonske Folk, hos hvem den klassisk romerske Type *Briga Augusti aldrig fik Inpas. I visse Tilfælde kan vi iagttage, at gottonske Mönstre direkte har påvirket den gallo-romanske Navneudvikling. Efter den romerske Fæstning med det tyske Navn *Asci-burgium*, »Askebjerg», nu Asberg, dannedes Navnet for Nabofæstningen Quadriburgium, et Bastardnavn med latinsk Forled og tyskpåvirket Efterled (*burgium* af gr. πόργιον). Ved Mosel optræder de tyske Personnavne Bero og Hatto hæftede til latinske Efterled: *Berincastel*, nu Berncastel, og *Hattonis portus*, nu Hattenport. Flere latinske Efterled, især *-cohors*, *-villa* og *-villare* har næsten udelukkende tyske eller normanniske Personnavne til Forled: *Hunulfo-curtis* ved Cambrai; *Badon-viller*, tysk Baden-weiler ved Verdun; *Theodonis villa*, Thion-ville, tysk Dieden-hofen ved Metz. Tysk Folkenavn og romansk Efterled har vi i det belgiske *Francor-champs*.

Forlader vi det kelto-romanske Område og vender os til det trako-romanske, vil vi endnu stadig finde Exempler på den Type, der svarer til *Briga Augusti; således ved Donau f. Ex. Καστελλόνοβο, Καπούτ-βοες, Ποντε-σέριον. Men den overvejes dog aldeles af den modsatte Type; således i Donauegnen fra vest for Belgrad til Sortehavet: *Aureo-monte*, *Jovis-pago*, Μεριδιο-πόντε (Nabo til *Meridio*), Δου(λ)κε-πράτον, Λουπο-φαντάνα, Πολισ-κάστελλον, Σαλτουπόργος, Γεμελλο-μοῦντες [1].

Det er sagtens den trakiske Undergrund, der her gör sig gældende. Men ligesom i Rhinegnene iagttager vi et gottonsk Tilskud, der viser sig gennem Navneleddet *-burg*. Langs Donau

[1] Navnene findes hos Prokop, »De ædificiis Justiniani». Sè Registret i Haury's Udgave, Procopii opera 1906.

forekommer fölgende Exempler foruden det förnævnte *Teutiburgium*: Σκουλκό-, Τουλκό-, Στιλι-, Ἁλικανι-, Λουκερναρια-βουργου. Deroverfor kun to Exempler på den modsatte Type: Βουργουάλτου og Βουργο-νόβορε [1]. Nogle af de hernævnte Navne turde være rent gottonske; således vel *Tulko·burgu* = gotisk **Tulgubaurgs*, »Fastborg». Andre er derimod ligeså tydelig dannede på Romansk, f. Ex. *Lukernaria·burgu*. Tilstedeværelsen af en latinsk-græsk Bastard *Saltupyrgos* synes at röbe, at også det græske πύργος har ydet Tilskud til den frugtbare Udvikling af Burg-Navne ved Donaulinjen.

Vi har nu seet, hvordan den barbariserede romanske Navnegivning flyder over i den gottonske, så det næsten ikke kan skelnes, hvad der er hvad. Når det stiller sig således, kan der på Forhånd ikke være nogen rimelig Grund til at nægte, at Ejendomsmærkets pludselige stærke Udbredelse i gottonsk Sammensætning skyldes romansk Påvirkning.

For at anskueliggöre Vilkårene for den nye Skiks Indtrængen, er det bedst at give en Oversigt over de forskellige Navneklasser, der forelå som Mönstre.

1) Det oprindelig almindelige er den gamle jafetiske Type uden Genitiv, der forelå eneherskende i Keltisk, f. Ex. ved Leddene *·briga*, *-dunon*, *-(p)riton*, alle optagne i Gottonsk; Exp. *Augusto-briga*. Samme Type fandtes også i Trakisk, omend ikke eneherskende: *Prisko-pera*. Ved keltisk-trakisk-gottonsk Påvirkning udviklede den sig også i Romansk: *Nau-porto*.

2) Der forelå en trako-græko-romansk Type med Genitiv: Ποταμου-κάστελλον. Denne har næppe virket særlig stærkt på Gottonsk, da dets nærmest tilgrænsende Dialekt, Gotisk, endnu ved År 300 ikke kendte til Genitivens Brug i Sammensætning.

3) Af klassisk romersk dies Martis dannedes en keltoromansk Type *Martis-dies*, fransk *mar-di*. Den hele Række Ugedagsnavne af denne genitiviske Type optoges i Gottonsk: *Tirsdag* etc., nye skabtes: oldn. *laugar-dagr* »Tvæts-dag» etc. (I andre

[1] Se foregående note!

Tilfælde forholdt det ældste Gottonsk sig endnu afvisende overfor Genitivmönsteret: *Martis-dies* = bajersk *er-tag*[1], *Saturni dies* = engelsk *Satur-day*, kelto-romansk *jovis-barba* = tysk *donnerbart*. Jfr. også got. *sabbatō dags* »Lördag»).

4) Der må have foreligget en kelto-romansk Genitivtype ved Forbindelse med *castra*: **Ventæ castra* alias kymr. *Caer Gwent*, **Cantii castra* alias kymr. *Caer Gaint*; **Regini castra* v. S. af *Regina castra* (Byen ved Floden Regen). Den overtoges uændret med Genitiv i Engelsk: *Wintan-ceaster*; eller den aflöstes i Engelsk og Tysk af genitivisk Forbindelse med *-burg*: *Cantwara-byrig*, *Regines-burg*.

5) Kelto-romanske Typer som *-villa*, *-villare* blev direkte optagne i Tysk som *-weil* og *-weiler*; andre såsom *-cohors* omskreves ved *-heim*, *-hof* etc. Forleddet er både i Gallien og Tyskland næsten altid et gottonsk Personnavn. I Gallien står det dels ugenitivisk: *Teudegisilo-villa*, *Hunulfo-curtis*; dels genitivisk: *Theodonis-villa*, *Normari-curtis*. I Tyskland hersker Genitiven undtagelseslöst: *Druantes-wilari*, *Dieden-hofen*.

Når vi vil ret forstå, under hvilke Forhold den genitiviske Type udviklede sig, må vi yderligere lægge Mærke til, at den i særlig Grad er knyttet til levende Væsener såsom Enkeltpersoner, Folkeslag eller Dyr.

At sådanne Væsener ikke nödvendig kræver Ejendomsmærket, seer vi af den oldkeltiske Skik, endvidere af sådanne gottonske Exempler som tysk *Ziu-wari*, *donner-bart*, *er-tag*, oldengelsk *sætern-dæg*, og dansk *tor-dön*, *Niærd-holm* etc.

Krævede de gottonske Personnavne i Sammensætning oprindelig ikke Genitiv, så indskrænkes den genitiviske Types Råderum end yderligere ved den Kendsgærning, at Sammensæt-

[1] Bajersk *er-* sættes af nogle lig med det oldengelske Runenavn *ear* »Död, Undergang», af andre lig med græsk Ares = Mars. For den grammatiske Type kan dette Tydningsspörgsmål være ligegyldigt.

ning med Personnavne oprindelig slet ikke synes at have forekommet i den gottonske Stednavnegivning. I de klassisk overleverede gott. Stednavne fra 345 för Kristus til henimod 500 efter Kristus findes ikke et eneste påviseligt Exempel; se herom min Afhandling »Personnavne i Stednavne på -ing» (»Univ. Jub. D. Blandinger» III, 125), hvor Exempelstoffet gennemgås.

Under sådanne Forhold er det af Vigtighed, om vi kan påpege, hvordan romersk og romansk Forbillede giver Udgangspunktet både for Stednavne af personligt Indhold og for Genitivens Brug. Og i denne Sammenhæng må vi da særlig fæste vor Opmærksomhed på Personerne af det kejserlige Hus. Siden det romerske Kejserdömmes Grundlæggelse fremmyldrede der i alle Provinser hurtig loyale Opkaldinger efter Julius Cæsar, Augustus, Drusus, Tiberius, Constans osv., ikke blot på Latin, men også på allehånde barbariske Sprog. Adskillige af de pågældende Byer ligger nu på tysk Sprogområde, således som Jülich, Kaiser-Augst og Konstanz.

En af de allermest fremragende Augustus-Plantestæder var *Augusta Vindelicorum,* Hovedstaden for Provinsen Vindelicien. Tacitus i sin »Germania» c. 41 kalder den en »splendidissima colonia» og siger, at den på hans Tid drev livlig Handel med Ermundurerne, den eneste tyske Stamme, der for Handelens Skyld fik Lov til frit at passere Donau. Denne By hedder siden den Tid på Tysk *Augustesburg,* nu *Augsburg,* og vi tör sige, at det er den förste romerske Provinshovedstad, for hvis Omdöbning på Tysk vi har en tilnærmelsesvis Tidfæstelse, c. 1—2 Årh. e. Kr. Vi seer, at Tyskerne i dette Tilfælde ikke har nöjedes med mekanisk at overtage den latinske Navneform Augusta, som de gjorde ved Kaiser-Augst: de har på selvstændig Vis dannet et ægte tysk Stednavn med *-burg.* Derved bliver Augsburg indordnet i en Kres af 20—30 romerske Provinshovedstæder og Grænsefæstninger, som alle bringes under een Formel ved det fælles Efterled *-burg.* Men imellem disse indtager Augsburg alligevel en Særstilling: det er omtrent det eneste Exempel på

genitivisk Type og personligt Indhold. Tyskerne har dannet et Navn, der i Indhold er det samme som det gamle keltiske Augusto-briga; men efter romersk Mönster har de ydermere understreget det personlige Indhold ved at sætte Forleddet i Ejeform. Sagtens har de lånt et Tillægs-Forbillede hos romerske Legionssoldater, der vel kaldte Byen for *Augusti castra; jævnför det nærliggende Regina castra, tysk Regensburg. Men så meget er ialfald sikkert, at det ældste Exempel på *-burg* med personligt Indhold er knyttet til en By, der af de tyske Markedsgæster udtrykkelig har været kendemærket som viet til Kejser Augusts Minde. Og denne kejserlige Indvielse röber os sikkert et vigtigt Motiv til den nye Navneskiks hurtige Folkeyndest på gottonsk Grund.

Imidlertid nöjes Augusta Vindelicorum ikke med det ene tyske Navn, Augustes-burg. Byen har også et andet og til en viss Grad endnu fornemmere: den kaldes undertiden *Zies-burg*, dvs. Guden Zius eller Tyrs Borg. Det ligger i Sagens Natur, at den forholdsvis let kunde få et sådant Tilnavn, eftersom dens tyske Herrer, Allemannerne, også kaldtes **Ziu-wari*, dvs. Guden Tyrs Mænd. Men også her lader der sig ane et romersk Tillægsmotiv. Som vi ovenfor hörte, var Byen viet til Kejser Augustus; det vil sige: den har rimeligvis rummet et Alter, der officielt eller i Folkemunde udpegedes som Helligdom for den afdöde Kejser-Gud, *Divus Augustus*[1]. Nu er Divus dannet af samme jafetiske Rod som Guden Tyrs Navn, gott. **Tiuz* el. **Tîwaz*, og trods Lydforskydningen er Afstanden stadig ikke altfor stor. Det ligger derfor ret nær at formode, at Augustes-burg fik Tilnavnet Zies-burg, fordi deri rummedes en Helligdom for den höjsalige »Divus».

Også en af Kejser Augusts nære Slægtninge synes at have påvirket den tyske Navneudvikling. *Drusus* havde ifölge et stedligt Sagn hos Hattemer, »Denkmale des Mittelalters», III, 602 (Förstemann, »Altdeutsches Namenbuch», 2 Udg., Ortsn. I, 754),

[1] Jfr. *Arae Flaviae* i Agri Decumates.

et Mindesmærke i Mainz, og denne »Drusi tumulus« blev på Tysk kaldet Truseleh: »Cl. Drusus, cujus Mogontie est tumulus Truseleh«. Egnen ved Drususmindesmærket blev endnu År 1700 kaldet das Drusenloch, se Pfeiffer i »Germania« I. 99 (1856). — I Truseleh foreligger der ikke Ejeform på Tysk, men Endelsen -s gengiver dog tydelig den tilgrundliggende latinske Ejeform Drusi. Den yngre Form Drusen-loch har derimod indfört den yngre Ejeform på -n, og således kan vi her direkte påvise, hvorledes det kejserlige romerske Exempel har ydet den tyske Stednavngivning både personligt Indhold og genitivisk Type.

Endelig må det tilföjes, at Kejser *Constantin den Stores* By *Constantinopolis* på Tysk kunde kaldes *Constantinuses puruc*. Da denne Oversættelse dog kun findes afhjemlet i en Glosesamling, er dens fuldelige Gyldighed ikke helt sikker.

En mindre fornem romersk Impuls til gottonsk Navneudvikling kan vi måske iagttage i Folkevandringstidens Socialforhold. Fustel de Coulanges har i »L'invasion germanique« 388 opstillet den Lære, at talrige Storgodser i Gallien går tilbage til gottonske »Laeti«, der bosattes enten frivillig eller ved Tvang og indtog en halv fri Stilling. Sådanne Godsers Ejere eller Forvaltere har da fået deres Navne knyttet til et »villa« eller »cohors«. Og efterhånden som de erobrende Tyskere aflöste de romerske Statsmyndigheder, blev det ifölge Sagens Natur fortrinsvis tyske Navne, der kendemærkede Godsernes Pladser.

Såvidt förer den romerske Tråd forelöbig. Skönt det hele Felt endnu kun er lidet opdyrket, vil det sees, at den genitiviske Type hos Gottonerne ikke blot sproghistorisk, men også kulturhistorisk, synes at röbe det romerske Ledemotiv.

Vi fortsætter nu med at se, hvordan den gottonske Sprogudvikling senere på egen Hånd förte den fra Rom modtagne Impuls videre.

Det ældste selvstændig dannede gottonske Stednavn med personligt Indhold og genitivisk Type findes indenfor den samme Kres af vigtige romerske Provinsbyer, som Augustesburg tilhörer.

I Vestsvejts lå en Provinshovedstad *Aventicum,* som blev ödelagt ved det store tyske Indfald på Kejser Gallienus' Tid, c. 260 e. Kr. Dens uanselige Fortsættelse bærer stadig på Fransk det gamle Navn, Avenches, men på Tysk kaldes den nu *Wifflis-burg,* og til dette Navns Oprindelse knytter sig et Sagn hos den såkaldte »Fredegar» II, c. 64, som först er blevet fremdraget af Roth. Der fortælles i Kröniken, at »efterat Allemannerne havde hærget Aventicum under Ledelse af Een ved Navn *Wibil,* samt Störstedelen af de galliske Provinser, gik de over til Italien». Wifflisburg har altså fået Navn, ikke efter sin Grundlægger eller Værner, men efter sin Ödelægger. Da Krönikeskriveren er særlig godt hjemme netop i denne Bys Omegn, er det tydelig nok en stedlig Folkeoverlevering, som han öser af; og den levede endnu, da den islandske Bisp Nikolás af þverá omkring År 1150 passerede Stedet, således som det skönnes af hans Dagbog, se »Alfræði Íslenzk», udg. af Kålund, S. 14 nederst samt S. XIX. Nikolás har blot overfört Byens Ödelæggelse fra Allemannerne til Regner Lodbroks Sönner, der på lignende Vis hærgede både i Gallien og Italien; men om Tildragelsernes Enhed kan der ikke være Tvivl. — I dette Tilfælde seer vi den personlige og genitiviske Navnegivning udgå fra Gottonerne selv; men stadig drejer det sig om et Sted på gammel romersk Grund, så også her kan der tænkes at foreligge et romersk Ledemotiv [1].

Det næste tidfæstede gottonske Stednavn i denne Sammenhæng bliver de tyske Heltesagns *Etzeln-burg* som Sæde for den navnkundige Hunnerkonge *Attila* i Ungarn, — sagtens ved Buda-Pest eller deromkring. Da Attilas Magt nåede sit Toppunkt ved År 450, har vi her Navnedannelsens Oprindelsestid temmelig nöje fastlagt. Romersk Ledemotiv foreligger ikke mere.

Mindre nöje tidfæstede, men sikkert temmelig gamle, er de ret fåtallige fremragende hedenske Stednavne, der foruden Ziesburg kendes indenfor det tyske Riges Grund.

Nordvest for Worms ligger *Donners-berg,* »Thors-bjerg», Tysk-

[1] Jævnför om dette Tilfælde min Afhandling »De ældste gottonske Sagnhelte» (»Danske Studier» 1913, 181).

lands eneste större Bjergknude, der vides opkaldt efter en Gud. Udelukket er det vel ikke, at Navnet er givet allerede i den romerske Tid; men der er dog en viss Rimelighed for, at det först er opstået, efterat Roms Herredömme i disse Egne var ophört omkring År 460.

De hedenske Saxers Hovedfæstning ved Floden Diemel hed *Eres-burg* og var måske viet til den Gud Er, fra hvem man afleder Tirsdagens bajerske Navn Er-tag og det oldengelske Runenavn ear. Da Eresburg ligger på Saxernes yderste Sydgrænse, kan deres erobrende Fremtrængen næppe være nået derhen för tidligst i det 6. Århundrede. Imidlertid synes Forstavelsen Er-, Eres- i andre tyske Stednavne at kunne forklares uden hedensk Motivering, og i Ertag stammer den måske fra græsk Ares, se ovenfor S. 249.

Endnu kan nævnes *Wodenes-berg*, *Wotanes-husen*, *Vodenes-vege*, nu Godesberg ved Bonn, Gutmannshausen ved Weimar, Gutenswegen ved Magdeburg (se Förstemann under Wodan). Ændringen fra *w* til *g* er normal i tyske Stednavne og skyldes Frygt for at tage Guden Odins Navn forfængeligt, ligesom i hans nynedertyske Navneform Gode ved Siden af Wode. I den pågældende Egn findes Dyrkelse af Mercurius = Odin afhjemlet År 58 e. Kr., da Ermundurerne foretog en Masseofring af chattiske Krigsfanger til Ære for ham og Mars = Tyr, se Tacitus, Ann. XIII, c. 57.

Friserne dyrkede i 7. Århundrede Guden Fosete på Öen *Fosetes-land*, ifölge Alcuins Vita Willibrordi cap. 10, og de forplantede hans Dyrkelse til Norge, hvor vi finder et *Forsette-lund* ved Frederiksstad, se Rygh, NoG. I, 318 og Mogk hos Hoops Reallexikon, Art. Forseti.

Det ældste samlede Lag gottonske Stednavne med personligt Indhold og genitivisk Type er vel den saxiske og frankiske Heim-Bosættelse i Belgien og Nordgallien; den kan dateres fra Slutningen af 4. Arhundrede, om ikke tidligere.

Med Heim-Bosættelsen er vi nået til Tærskelen for **den særlig nordiske Udvikling**, og det viser sig nu, at der her foreligger et ejendommeligt Skel. Vedrörende det personlige Indhold gælder det ikke blot Typen *-heim*, men også Sted- og Slægtnavnene med Afledningsendelsen *-ing*, jfr. min Undersögelse i »Univ. Jub. D. Blandinger» III, 126. Fælles for -heim og -ing er, at de hos Tysker, Friser, Saxer og deres sydlige Naboer forbindes med Personnavne i fulde, uafkortede Former: tysk *Gerbotis-heim*, *Sigmar-ingen*, *Lothar-ingia*, fris. *Fertmeres-hem*, angelsax. *Godmundinga-ham*, burgund. *Gundobad-ingi.* Men på nordisk Grund savnes sådanne Former fuldstændig, når bortsees fra en enestående norsk Undtagelse, Slægtsnavnet *Arnmæđl-ingar*. På Grundlag af sådanne Iagttagelser har forskellige Forskere forlængst udtalt, at de nordiske *Heim-Navne* overhovedet ikke indeholder Personnavne; således Rygh, »No. Gårdnavne», Indledn. 54; Steenstrup, »D. Vidsk. Selsk. Skr.» 7. Række, hist. fil. Afd. I, 3, 320; Hellquist, Arkiv XXVI, 363. Steenstrup l. c. 332 kommer til samme Resultat med Hensyn til Navnene på *-ing*. Efter min Mening er det forsigtigere at sige, at hverken *Heim*-Navnene eller *Ing*-Navnene i Norden synes at indeholde **almindelige menneskelige Personnavne**; jfr. herom min delvis mod Hellquist rettede Afhandling i »Blandinger».

Den her påpegede Forskel mellem Nord- og Sydgottonerne er en vigtig kronologisk-geografisk Kendsgærning. Den viser os, at den urgottonske Mangel på personlige Elementer — Typen Boi-haemum, Scoringa — vedvarede i Norden, efterat man i sydligere Egne forlængst havde optaget den hos andre jafetiske Folk herskende personlige Stednavnegivning — Typen Gerbotisheim, Lotharingia. I visse Egne af Danmark röber Heim-Typens Aldersrang sig derved, at de tilhörende Indbyggernavne ofte dannes med Endelsen -ing, medens de yngre Typer kendemærkes med Endelser såsom *-ere*, der turde gå tilbage til Sammensætningsleddet *-verjar: Lemminger*, *Siemminger* i Ommersyssel, *Löjminger* (Indb. af Lydum), *Vimminger* i Vardesyssel, *Sêmninger* i det yderste Nordvesthjörne af det sönderjyske Syssel Ellum; der-

derfor *Haderslevere, Bollerslevere, Gerlevere, Törslevere, Knapstrupgere* osv. Jævnför min Påvisning i »Danske Studier» 1915, 201[1].

Når de nordiske Heim-Navne nu ikke optager almindelige menneskelige Personnavne, vil Ejeformens Brug ved denne Type ifölge Sagens Natur være meget indskrænket. Den vil væsentlig holde sig til Forbindelsen med mytiske og ætniske Samlingsnavne, som f. Ex. oldn. *Vana-heimar* »Vanernes Hjem», Gylfaginning c. 23. Men selv her er den en ren Undtagelse; fast Regel er — trods Noreen — den urgottonske Type Boi-haemum, altså *Goð-heimar, Alf-heimar, Jotun-heimr, þrónd-heimr* etc.

Af Ejeformens Udebliven har nu Forskere som Sidenbladh, Noreen, O. Rygh, Steenstrup og Hellquist draget den förnævnte Slutning, at Heim-Navnene overhovedet ikke indeholder personlige Elementer, dvs.: aldrig sammensættes med individuelle Gudenavne og deslige. At denne Opfattelse er et Vrangsyn, har Magnus Olsen tilstrækkelig slående påvist. Vi finder *-heim* en 5—6 Gange sammensat med det utvivlsomme Gudenavn *Njarð-* = Njorðr. Endvidere norsk *Fröymr* = Frey-heimr. Hertil kan föjes fölgende jyske Exempler: Kirkeby *Tiim* vel sagtens = **Ti-heimr*, Guden Tyrs Hjem; Kirkeby *Ullum* el. *Uldum*, måske = Guden Ulls Hjem; Herredshovedstad *Hellyum*, sagtens = Hels Hjem: 2 jyske Kirkebyer *Gudum*, det ene Klostersæde (udtalt med Stöd: *Gu'jem*). Hertil Kirkeby og Herredshovedstad *Guthum* nær Gudbjerg i Gudme Herred på Fyn; Köbstad *Gudhjem* på Bornholm; Kirkeby, Herredshovedstad og Klostersæde

[1] I Sönderjylland, hvor Indbyggernavnene på *-ing* ellers er mere livskraftige og produktive end i nogen anden dansk Egn, ledsages Bygderne på *-um* sædvanlig af Indbyggernavne på *-ere*: *Ballumere, Karlumere, Lögumere.* Dertil kan det svare, at de isoleret optrædende Indbyggernavne på *-ing* i visse Egne af Jylland viser sig ikke at udgå fra Stednavne på *-um*. Jfr. fra Himmerland: *Niv(n)inger* i Nibe, *Stavninger* i Stavn, *Blæringer* i Blære; fra Fjendsherred: *Lundingboer* på Lundö, *Hallingboer* i Hald; fra Hardsyssel: Herredsnavn *Heingæ* med tilhörende Tingsted He, *Skerninger* i Skern. Iövrigt må det tilföjes, at en Form som Lögumere ikke vedkommer Heim-Navnene, da den udgår fra Dativformen af Löghæ, som Herredet hedder i Valdemars Jordebog. Med Ballum og Karlum forholder det sig måske på samme Måde som med Lögum.

Gud-hem i V. Götland, ifölge Jomsvikinga Saga Sæde for et stort hedensk Tempel[1].

Genitivlöst Samsæt af religiöst Indhold optræder naturligvis ikke bare ved Typen *-heim*, men også ved en hel Række andre. Således ved *-bjerg*, *-holm*, *-ö*, *-sö*, *-vig*, *-böge*, *-birke*, *-lund*, etc. Særlig værd at lægge Mærke til er en jysk Type *-borg*, der skifter med *-bjerg*; den knytter sig næsten altid til Kirkebyer i fremtrædende Stilling. Vi skal nu se på nogle Afhjemlinger. Vedrörende Enkeltheder henvises til mine Skrifter »Vor mytiske Kongerække», »Offerpladser i Overlevering og Stedminder» og »Hjemligt Hedenskab» c. XIII. *Nær-bjerg* (?), Höjde på det jyske Helgenæs, »det hellige Næs»; *Niærd-holm*, en Holm nær Skåne (Vald. Jordebog); flere *Njarđ-öy* og *Njarđ-vik* i Norge. *Nærth-(h)övæ*, nu N. og S. Nærå på Fyn, kan være **Njarđ-haugar* ligeså godt som **Njarđar-haugar*. Sikkert Exempel på Formen *Njarđar-* findes ej i Danmark undtagen *Niartherum*, nu Nærum, sammensat med *-rum*, se Steenstrup l. c. 307.

Frö-bjerg Bavnehöj, Fyns höjeste Punkt, en ejendommelig fritliggende Bakketop. *Frö-böke* i Halland (hvor også et *Frös-böke*). Endvidere sikkert en Del af de oftere optrædende *Frö-lund(e)*, *Frö-lunda*[2].

Ti-berget i Dalarne. *Ti-birke*, Kirkeby med höj Bakkeknude ved Arre Sö (nær *Tis-vilde* med det hellige Væld Helene Kilde).

Dag-bjerg, Kirkeby med fritliggende, vidtsynlig Bakkekuppel i Fjendsherred.

(*Himmel-bjerg* og de talrige *Sol-bjerg* bliver sædvanlig fra-

---

[1] Udtalen *Gu'jem* med Stöd i Hardsyssel er ifölge den fra denne Egn stammende Sprogkender Byskov afgjort Tegn på Sammensætning. Den genfindes ifölge ham ved Kirkebyen *Vium*, udt. *Vi'em* < **Vi-heimr*, hvortil i Vardesysselmålet hörer det gamle Indbyggernavn *Vimminger*. Derimod bruges glidende Tonelag i Former som *Dalum*, *Bjerrum* etc., hvor vi da altså sikkert har Dannelser med Dativ Flertal.

[2] At en Del af de med Frö- sammensatte Navne kan stamme fra Freyja, således som Noreen, Lindroth og andre vil, er rimeligt nok; men Hyppigheden af dette Element er dog altfor stor til at tillade at gennemföre Forklaringen som Normalregel.

kendt Tilknytning til Religionen, men maa dog for Fuldstændigheds Skyld nævnes her. Jfr. *Sol-ås*, yderste Bakkeskrænt mod det flade Land på Sjællands Odde, en Mils Vej fra Solvognens Findested. Herom se mit Skrift »Offerpladser» S. 69.)

Döth-byergh, nu Dej-bjerg, og *Vogn-bjerg*, Kirkeby og Torp ved Findestedet for et Par sammen ofrede Gudevogne i Hardsyssel. Jfr. Lundberg i »Festskrift til Feilberg» 303. Kirken ligger på et markeret Bakkefremspring ud mod det flade Land, hvori den Præstegården tilhörende Fundmose, åbenbart gammelt Sakralgods.

Gud-bjerg, Kirkeby nær Fyns störste samlede Höjdeparti, i Herredet Guthum el. Gudme, dvs. *Guđ-heimar.

Vi-biærg, nu Vi-borg, med mytisk Opnævnerske *Ve-björg*; Jyllands historiske Hovedhelligdom.

Uld-bjerg, Kirkeby med vidt skinnende Klint ved Lavns Bredning.

Ul-burg, Kirkeby og Herredshovedstad i Hardsyssel.

Hærn-burg, Kirkeby og Herredshovedstad i Salling, sagtens viet til Hærn = Freyja.

2 *Thor-ö* syd for Fyn, det ene med Spor af Offertragedie i Sagnet om Opnævnersken Thora og Helge Hundingsbane (= norsk Thorgerd Hölgabrud og Hölge); jfr. mit Skrift »Vor mytiske Kongerække» cap. 5. *Thor-(h)öve*, nu Taaröje på Stevns, dvs. *Thor-haugar.

Ithæn-ö syd for Sjælland, Helligdom for Idun.

Gevn-ö nær Tåröje = *Gefn-haugar. Jfr. Olrik, »Gefion» (»Danske Studier» 1910; Till. I, »Stednavne sammensatte med Gevn»).

Når vi mönstrer de ovennævnte Navne under Et, vil vi se, at det væsentlig er sådanne, som i Vikingetidens Gudeverden er skudt mere eller mindre fuldstændig i Baggrunden. Således Njörd, Tyr, Ull, Dag, Hærn, Idun, Gefn. Det samlede Lag synes altså at passe godt til den Sfære, som Ejeformens Fravær peger hen imod, nemlig et ældre, primitivere Tidsrum. Vi må tænke

os Gudsdyrkelsen uden stærkt personligt Præg, oftest udövet i fri Luft, på Bakketoppe og Holme, uden tömrede Templer og afgrænset Tempelgods, der kunde göre det ejendomsmærkende Navn nödvendigt.

Trods langvarig Afvisning nåede den genitiviske Type dog omsider at bane sig Vej til Norden, og vi skal nu efterspore, om vi kan finde Holdepunkter til at tidfæste dens ældste Fremtræden.

Et sådant Holdepunkt kunde tænkes at foreligge i *Vigs-ö* el. *Viks-ö*, en lille Ö ved Lålands Nordöstspids *Vigs-næs*. Sproglig er der intet i Vejen for at tyde Navnene som **Wīhs-aujo*, »Helligdomsö», henh. **Wīhs-nasja* »Helligdoms-næs», og de vilde da næppe kunne være yngre end förste Del af 5. Aarh., da Overgangen fra *hs* til *ks* synes at være foretagen i Fællesskab af Nordboer og Angelsaxer inden de sidstnævntes Udvandring fra Fastlandet [1]. Men da de omtalte Navneformer forelöbig står helt isoleret, kan der ikke bygges ret meget på dem. Vi må regne med den Mulighed, at der simpelthen foreligger Opkaldelse efter en Mand ved Navn Vig.

Et virkelig samlet Stof til Påvisning af den nye Skiks Indtrængen får vi först gennem sådanne sakrale Typer, som ledsager senere Tiders mere forfinede og specialiserede Tempeltjeneste, f. Ex. ved Elementet »Ager». De synes udelukkende sammensatte med Ejeform: *Freys-akr*, *þórs-akr*, *Ullar-akr*, *Ullins-akr*, *Friggjar-akr*, *Oðins-akr*. Dermed menes det hegnede eller på anden Vis kendemærkede Tempelgods, og det var ganske selvfölgeligt, at Ejendomsforholdet her understregedes så udtrykkeligt som muligt.

Endvidere mærker vi os den förnævnte Kendsgærning, at Odins Helligdomsnavne overhovedet altid har Ejendomsmærket.

[1] Jfr. dansk *sex*, oldeng. *seox*, modsat got. *saihs*, oht. *sehs*, ont. *sehs*, *ses*. Den nyhöjtyske Udtale *seks* er sekundær, og Udviklingen til *ses* i Nedertysk viser, at der ikke er nogen direkte Forbindelse med Overgangen til *ks* i Engelsk og Nordisk. En tilsvarende Overgang fra *hs* til *ks* synes at foreligge ved flere nordiske Helligdomme: jysk og sjællandsk *Vik-sö* og Smålands Hovedstad *Vexiö* = **Vek-sjö*, »Helligdom-sö». Den er i så Fald yngre end den sammensættende Orddannelse, der her bragte *h* i Forbindelse med *s*.

Begge Dele, det hegnede Tempelgods og Odins Tilstedeværelse, er Tegn på Hedenskabets sidste Lag. Det er velkendt, at Odinsdyrkelsen er den eneste hedenske Trosform, hvis Indförelse mindes i et tydelig udmalende Kultussagn.

Et andet samlet Iagttagelsesstof faar vi gennem den danske Stednavnetype Leif. Nogen nöje Tidsfæstelse af dens Fremkomst har man hidtil næppe forsögt, når bortsees fra Andreas M. Hansen, der i »Norsk Landnåm» afgjort med Urette vil skyde den op til Perspektivets alleröverste Top, Mögelstengravtiden c. 2000 År för Kristus! Undersöger vi de danske Aldersmærker, vil vi ved förste Öjekast se, at de alle sætter Leif-Bosættelsen senere end Heim-Bosættelsen. Det stiller sig således:

Heim.	*Leif.*
Alm. menneskelige Personnavne indgår ikke.	Alm. menneskelige Personnavne indgår ifölge fast Regel.
Konstruktionen er genitivlös.	Konstruktionen er genitivisk.
Indbyggernavne dannes ofte på *-ingar*.	Indbyggernavne dannes på *-verjar*.

Og en videre Undersögelse viser, at Leif-Bosættelsen på det nöjeste hænger sammen med Skjoldungtiden, dvs. vel tidligst Slutningen af 5te og snarest förste Del af 6. Århundrede. Navnet Skulde-lev findes både på Sjælland og i Jylland, og den sjællandske Kirkeby af dette Navn bliver i Lejrekröniken udtrykkelig kendemærket som Sæde for Skjoldungprinsessen Skuld, skænket hende og hendes Möer af Kong Hrolv Krake. Skuld er selvfölgelig Skjoldungslægtens Skæbne-Dis, og hun har vundet fællesnordisk Ry, idet hun ophöjedes til en af de tre Norner, der råder for den samlede Verdens Skæbne, jævnför min Bog »Hjemligt Hedenskab» c. IV. De to Skuldelev er då åbenbart Helligdomme for Skjoldungernes Disedyrkelse [1]. Iövrigt indgår i Leif-

[1] Jfr. min Afh. »Spörgsmålet om Danernes Navn» (»Danske Studier» 1921, sidste Side), hvor jeg imödegår de Indvendinger, som Bröndal har fremsat i »Frederiksborg Amt» 1919.

Stednavnene fölgende menneskelige Personnavne fra Skjoldungslægten og dens Kres: Hroar (oftere), Helge, Hrodmund, Bjarke. Typens sidste Udlöbere rækker langt ned i historisk Tid, som vi seer af Vald. Jordebogs Sigridlef i Småland, opkaldt efter Sigrid Storråde i 11. Århundrede.

Vi veed nu yderligere gennem Steenstrups banebrydende Påvisning i »Hist. Tidsskrift» 1894, at Leif-Typen udtrykker Danmarks förste Bosættelseslag med udpræget »stort Hartkorn», — om vi så må sige: dets Adelbotype. Jævnför H. V. Clausens videre Undersögelser i »Årb. f. nord. Oldk.» 1916. Typen må da sikkert sættes i Forbindelse med Samfundsströmninger fra Datidens merovingiske Frankrig, således som Clausen antyder. Og til Styrkelsen af Hövdingernes Ejendomsret passer det ypperlig, at den understreges både gennem Personnavn og Ejendomsform. I samme Plan falder det, når Herredstingstederne i udprægede Leif-Bygder ikke mere har Navn efter Helligdomme som Guthum, Vi, Ulburg, Hærnburg, men derimod efter Hövdingers Bopladser eller Grave, f. Ex. *Jarlslef*, *Hialmæslef*, *Framlef*, *Jarlef*, *Clyppælöf*, *Jarlæzstath*, *Ingilstath*, *Hæruæstath*, *Væmundhög*.

Et væsentlig yngre Stade i Udviklingen er det sagtens, når de oprindelige Önavne og Herredsnavne sættes i Ejeform med tilföjet Efterled: *Borgundar-holmr*, *Færs-herred*, *Ods-herred*. Denne sekundære Ejeform trænger også ind i Indbyggernavnene, som det vil sees af fölgende danske Lister. a) Öboer: *Alsinger*, *Læsinger*, *Morsinger*, *Samsinger*, *Tösinger*; b) Indbyggere af Herreder, Næs og Åse: *Færsinger* [1], *Lumsinger* (på Lums-ås), *Odsinger*, *Rösinger*, *Rovsinger*, *Gejsinger*. Typen synes at være udelukkende dansk. Den holder sig næsten undtagelseslöst til Områder af Herreds Rang, når alene bortsees fra den låland-falsterske Dialekt, der udstrækker den også til Områder af lavere Rang, f. Ex.

[1] Ganske vist vil Elis Wadstein i Afhandlingen »Namnet Danmark» IV, 39, sætte Færsingerne lig med de ptolemæiske Φιραῖσοι, men dette i og for sig ænseværdige Forslag må dog indtil videre vente på yderligere Stadfæstelse.

Ringsinger i Landsbyen Ringse-bölle. Vi tör nok regne den genitiviske Ing-type for et territorialt Rangmærke. Den savnes fuldstændig ved de överste Rangklasser, Lands- og Provinsindbyggerne; man kunde nok sige Nordlands-farer, Islands-farer, Hallands-ås, Gullands-loven, men derimod ikke: *Nordlændsing, *Islændsing, *Hallændsing, *Gullændsing. Ligeledes savnes Typen ved de lavere Klasser såsom Landsbyboer, når alene bortsees fra en enkelt Dialekt. Derimod hersker den ved visse Mellemområder, under Provinsrang, men over Sognerang.

Der må endnu siges et Par Ord om den af Oluf Nielsen og Axel Olrik udtalte Opfattelse, at alle Önavne med Ejendomsmærket indeholder Personnavne, se »Univ. Jub. D. Blandinger« I, 168 og »Danske Studier» 1909, 204, samt (imod Steenstrup, »Hist. Tidskr.» 8 R. III, 70) 1910, 204. Den nævnte Opfattelse er som Helhed urigtig: ligeså lidt som ethvert Önavn *uden* Ejendomsmærke er udelukket fra at indeholde et (mytisk) Personnavn, ligeså lidt er ethvert Önavn *med* Ejendomsmærke forpligtet til at indeholde et Personnavn. *Borgundar-holmr* er tilstrækkeligt til at gendrive den opstillede kategoriske Regel.

Vi har nu fulgt Ejendomsmerket på dets Udbredelsesvej fra Syden til Norden. Meget står sikkert tilbage at udfylde og underbygge nöjere; men der er ialfald gjort et indledende Skridt til at revidere de aldeles fejlagtige Meninger, som hidtil har hersket.

Gudmund Schütte.

Die epische Dreizahl in den Íslendinga sǫgur.

Ein Beitrag zur Beschreibung der isländischen Saga.

Der Streit um die historische Stellung der isländischen Saga ist noch nicht entschieden. Hie — die Richtung der geborenen Isländer mit dem Deutschen Konrad Maurer, welche die volle Glaubwürdigkeit der Sagas vertritt, hie — die durch den dänischen Forscher Edwin Jessen begründete andere Anschauung, die mehr auf die Stellung der Sagas als literarisches Denkmal einer grossen Zeit hinweist. In letzterer Richtung arbeiteten besonders Richard Heinzel, Heusler, Neckel, Vogt und Bley, auch die Schweden Bååth und Cederschiöld und besonders der Däne Olrik.

Der ganze Streit wird leicht erklärlich durch die Gegensätze, die die Sagas in ihrem Wesen vereinigen: Inhaltlich haben wir es zweifellos mit geschichtlichen Dokumenten zu tun, die auf jahrhundertelang mündlich überkommene Berichte zurückgehen. In der Form von Novellen, wie sie uns vorliegen, sind sie ein literarisches Denkmal jener Zeit und als eine Erscheinungsform der volkstümlichen Überlieferung den Einwirkungen des epischen Stils jener Tage unterworfen.

Die auffallendste Erscheinung dieser epischen Einwirkungen, die Axel Olrik in seinen »epischen Gesetzen der Volksdichtung» (Danske Studier 1908) zu einem ganzen System zusammengefasst hat, ist die epische Dreizahl. Sie tritt in 4 Arten auf, die gesteigerte Anwendungsformen der Dreizahl vorstellen.

Zunächst erscheint sie als einfacher Zahlenbegriff, dann mit Hervorhebung und Betonung des 3. Elementes; diese Erscheinung nenne ich nach dem Vorbild von Gudmund Schütte (vergl. Danske Studier 1907, S. 194) und Axel Olrik Dreizahl mit Achtergewicht. Dazu kommt noch die dreimalige Wiederholung derselben Handlung, die auch wieder in zwei Arten auftritt, nämlich in der schlichten Wiederholung und in der Wiederholung mit

Steigerung in der 3., bisweilen auch schon in der 2. Wiederkehr, der Wiederholung mit Achtergewicht. »Achtergewicht mit Dreizahl verbunden ist das vornehmste Merkmal der Volksdichtung, — es ist ein episches Gesetz» (Olrik, Z. f. dtsch. A. Bd. 51, S. 7).

In der vorliegenden Arbeit sollen nun alle Fälle der Dreizahl der eben beschriebenen 4 Arten im ganzen Umfang der Íslendinga sǫgur nachgewiesen werden, um einen Massstab zu bekommen, wie stark das epische Stilgefühl auf die Sagas eingewirkt hat.

Diese Neigung zur epischen Stilisierung muss auch das tägliche Leben der Isländer so sehr durchdrungen haben, dass es oft nicht möglich ist, stilisierende Erzählung der Saga von einfach in die Saga übernommenen stilisierten Lebensformen scharf zu trennen. So galt es nach der Anschauung der alten Isländer für unanständig, bei jemand länger als 3 Nächte zu Besuch zu bleiben. Ich habe deshalb in meiner Untersuchung alle Fälle, wo »3 Nächte» die übliche Besuchsfrist bezeichnen, nicht berücksichtigt. Ebenso sind die Fälle ausgeschieden, wo es sich um 30 Mann in einem Boot handelt, weil hier die Zahl 30 durch die Grössenverhältnisse des Dreissigruderers praktisch bedingt ist.

Ganz auffallend ist die grosse Rolle, welche die Dreizahl im Rechtsleben Islands spielt. Auch hier dieselbe Schwierigkeit: was ist Stilisierung, was ist Wirklichkeit? Hier habe ich jedoch keine Auswahl getroffen. Doch konnte ich mir die Aufzählung der Fälle von dreijähriger Landesverweisung ersparen, dank der Arbeit Heuslers über »das Strafrecht der Isländersagas» (S. 137).

Auch beim Bericht der Familienverhältnisse, besonders der Zahl der Kinder, ist die Dreizahl vorherrschend. Meine Entscheidung ging in diesen Fällen dahin, nur die anzuführen, wenn das dritte Kind, Sohn oder Tochter, besonders eingehend geschildert wird und später in der Erzählung eine Rolle spielt.

Die Vorliebe für epische Stilisierung wird sich umso entschiedener durchsetzen, je mehr freier Spielraum ihr gelassen ist, also bei allen Schilderungen des Auslands. Ich habe deshalb alle

Fälle der Dreiheit, die im Ausland spielen, durch ein »(Ausland)» dahinter besonders gekennzeichnet.

Die Stoffordnung habe ich nach folgender Übersicht durchgeführt:

I. Brennu-Njáls saga (ed. F. Jónsson, Halle 1908).

II. Westland: 1) Flóamanna saga (ed. Fornsǫgur, v. G. Vigfússon u. Mœbius, Leipzig 1860, S. 119). — 2) Harđar saga Grímkelssonar (ed. Íslendinga sǫgur, Kopenhagen 1843—47, 2, 3). — 3) Hœnsna-þóris saga (ed. Zwei Isländergeschichten, v. Heusler, Berlin 1897). — 4) Gunnlaugs saga ormstungu (ed. Austfirđinga sǫgur, v. Jakobsen, Kopenhagen 1902/3). — 5) Bjarna saga Hitdœlakappa (ed. Boer, Halle 1893). — 6) Heiđarvíga saga (ed. Isl. sǫgur, 2, 277).

III. Egils saga Skallagrímssonar (ed. F. Jónsson, Halle 1903).

IV. Eyrbyggja saga (ed. Gering, Halle 1897).

V. Laxdœla saga (ed. Kålund, Halle 1896).

VI. Westl. Nordland: 1) Vatnsdœla saga (ed. Fornsǫgur, S. 3). — 2) Hallfređar saga (ed. Fornsǫgur, S. 83). — 3) Kormáks saga (ed. Mœbius, Halle 1886). — 4) Bandamanna saga (ed. Zwei Isl. S. 27). — 5) Gull-þóris saga (ed. Maurer, Leipzig 1858). — 6) Gísla saga Súrssonar (ed. F. Jónsson, Halle 1903). — 7) Hávarđar saga Ísfirđings (ed. G. Thordarson, Kopenhagen 1860). — 8) Fóstbrœđra saga (ed. K. Gíslason, Kopenhagen 1852).

VII. Grettis saga Ásmundarsonar (ed. Boer, Halle 1900).

VIII. Östl. Nordland: 1) Svarfdœla saga (ed. Islenzkar Fornsǫgur, Kopenhagen 1880—83; 3, 3). — 2) þáttr þorleifs jarlsskálds (ed. Isl. Forns. 3, 113). — 3) Valla-Ljóts saga (ed. Isl. Forns. 2, 155). — 4) Víga-Glúms saga (ed. Isl. Forns. 1, 1). — 5) Ljósvetninga saga (ed. Isl. Forns. 1, 113). — 6) Reykdœla saga (ed. Isl. Forns. 2, 1).

IX. Ostland: 1) Vápnfirđinga saga (ed. Austfirđinga sǫgur, S. 23). — 2) þorsteins saga hvíta (ed. Austf. sǫgur, S. 3). — 3) þorsteins saga stangarhǫggs (ed. Austf. sǫgur, S. 75). — 4) Gunnars saga þiđrandabana (ed. Austf. sǫgur, S. 195). — 5) Droplaugarsona saga (ed. Austf. sǫgur, S. 141). — 6) Hrafnkels

saga Freysgoða (ed. Austf. sǫgur, S. 95). — Þorsteins saga Síðu-Hallssonar (ed. Austf. sǫgur, S. 215).

Doch treten wir nun in die Behandlung des Stoffes selbst ein.

Brennu-Njáls saga.

Die reine Dreizahl.

K. 5, 22. Von Hrut's Beute nimmt König Harald Graumantel ein Drittel als Geschenk an (Ausland).

K. 19, 3. Gunnar konnte so schnell mit seinem Schwerte fechten, dass man 3 Schwerter in der Luft zu sehen glaubte.

K. 30, 14 liefert dazu den Beweis aus dem Kampfe mit dem Wikinger Vandil (Ausland).

K. 23, 3. Gunnar verkauft, als Händler verkleidet, auf Hrútsstaðir 3 geschmiedete Kleinode.

K. 88, 3. 4. Víga-Hrapp raubt nachts aus dem Tempel des Jarls Hákon in Norwegen 3 Ringe (Ausland).

K. 88, 3. 4. In diesem Tempel sind 3 Götterbilder aufgestellt: Þorgerđ, Hǫlge's Frau, Þór auf seinem Wagen und Irpa, Þorgerđ's Schwester (Ausland).

K. 103, 5. Der Missionar Þangbrand lässt 3 Feuer anzünden, an denen der zauberkundige Berserker Ótrygg seine Feuerfestigkeit erproben soll. Das erste Feuer weihen die heidnischen Isländer, das zweite Þangbrand, das dritte bleibt ungeweiht.

K. 109, 4. Hǫskuld, der den Njálssöhnen ein Gastmahl gibt, beherbergt sie in 3 Vorratshäusern.

K. 145, 52. Kári antwortet dem Skapti auf seine Spottrede mit 3 Strophen.

K. 148, 5. Kári kommt auf seiner Fahrt zu Bjǫrn hvíti an 3 Höfe in Þórsmǫrk, die alle »in Mǫrk« heissen.

K. 153, 3. Flosi's Schiff erhält auf der Auslandsreise 3 grosse Sturzseen über Bord (Ausland).

Zahl der Verluste und Stärke der Mannschaft.

K. 88, 6. 7. Nach der Tempelschändung tötet Víga-Hrapp 3 Mann von sechs, die ihn angegriffen haben (Ausland).

K. 88, 12. Die Leute des Jarl Hákon finden diese 3 Toten und melden es ihm (Ausland).

K. 150, 22. Bjǫrn, der Kampfgenosse Káris, verwundet im Kampf mit den Söhnen des Sigfús 3 Mann.

K. 152, 5. Kári gibt selbst den Kampfbericht und erwähnt die 3 Gefallenen.

K. 30, 22. Die Gegner Gunnars auf seiner Fahrt im Ostseegebiet, Hallgrím und Kolskegg, haben 1/3 mehr Mannschaft als Gunnar (Ausland).

K. 151, 10. Beim zweiten Kampf Káris mit den Mordbrennern erscheinen zuerst 3 Mann, die Lastpferde über einen Sumpf treiben.

»Selbdritt«, »Und 3 andere Männer«.

K. 22, 1. Njál erteilt Gunnar den Rat, »selbdritt« aufzubrechen.

K. 61, 1. 5. Gunnar reitet, trotz der Warnung durch Njál, nur »selbdritt« zum Besuch bei Ásgrím auf Tunga. — Vergl. dazu Kap. 61, 13.

K. 53, 2. Auf einer Einladungsfahrt Otkels nach Dal befinden sich als Begleiter Skamkel, seine zwei Brüder, Auđólf »und 3 andere Männer«.

K. 132, 15. Bei der Ausgrabung der verbrannten Leichen nach der brenna finden Kári und Hjalti die ganze Familie Njál's »und drei andere Männer«.

K. 98, 15. Die 3 Brüder Lyting, Hallstein, Hallgrím und 3 Knechte reiten nach Holt, um Hǫskuld, Njál's Sohn, zu töten.

Die Zahl »30«.

K. 155, 15. Kormlǫđ, die Frau des Irenkönigs Brján empfiehlt als Hilfe zum Kampf gegen Brján 30 Wikingerschiffe, die bei der Insel Man lägen (Ausland).

»30 Mann«.

K. 3, 24. Hrut geht mit 30 Mann zum König Harald Graumantel (Ausland).

K. 55, 14. Dem Goden Geir und Gizur hvíti wird gemeldet, dass Gunnar mit 30 Mann zu Hause sei.

[illegible]

[illegible] 3 Tage [illegible]

[illegible] Njáls gibt Flosi seinen [illegible] Þríhyrning zu warten, [illegible]

[illegible] Nach dem zweiten Kampf Káris mit den [illegible] ein Aufgebot der waffenfähigen Mannschaft 3 Tage [illegible] Kári und Bjorn.

K. 2, 21. Hrut bleibt 3 Wochen auf der hohen See, bis er nach Norwegen kommt.

K. 92, 2. Gemäss der Verabredung mit seinem Freund Rúnólf soll þráin diesen besuchen, wenn 3 Wochen oder 1 Monat vom Winter verflossen sind. Dieses ist die Todesfahrt þráins.

K. 45, 25. Nachdem Sigmund durch Skarpheđin getötet ist, vergehen 3 þinge, ohne dass Gunnar den Prozess wegen des Totschlags anhängig macht.

K. 2, 16. 19. Unn, die Tochter des Mǫrđ, soll 3 Winter lang dem Hrut verlobt bleiben.

K. 97, 9. Nach der ersten erfolglosen Werbung um Hildigunn, für seinen Pflegesohn Hǫskuld erbittet sich Njál eine Frist von 3 Wintern.

K. 102, 6. Als Hall von þangbrand getauft wird, ist er 3 Winter alt.

K. 106, 1. 3 Winter nach dem Tode Hǫskulds, Njáls Sohn, wird dieser an Lyting durch seinen Sohn Ámundi den Blinden gerächt.

Dreizahl mit Achtergewicht.

Familienverhältnisse.

K. 13, 1. Es werden 3 Brüder, Söhne des Óleif hjalti, genannt: þórarin, Ragi und als dritter Glúm. Dieser wirbt um die schöne Hallgerđ.

Andere Angaben.

K. 70, 11. Óláf Pfau schenkt dem Gunnar 3 Kostbarkeiten, einen goldenen Ring, einen Mantel aus dem Besitz des Irenkönigs Mýrkjartan und den Hund Sam, ein Geschenk aus Irland. Dieser weiss von jedem genau, ob er seines Herrn Freund oder Feind ist. Vor dem Überfall auf Gunnar wird dieser Hund zuerst unschädlich gemacht, zeigt aber mit lautem Geheul noch im Tode seinem Herrn die Ankunft der Feinde an. (K. 75—76, 1.)

K. 147, 12. þorgeir gibt dem Hall von Síđa zur Versöhnung einen goldnen Ring und einen Scharlachmantel. Als drittes Kleinod schenkt ihm Kári ein Silberhalsband mit 3 Goldkreuzen darauf.

K. 157, 20. Hrafn der Rote gelobt dem Petrus in der Schlacht bei Clontarf eine 3. Romfahrt, wenn er ihn aus den Klauen der Teufel, die ihn schon gepackt haben, befreit (Ausland).

Zeitbestimmungen.

K. 145, 80. Nach dem Vergleich auf dem Allthing bleiben die Söhne des Sigfús zwei Nächte zu Hause, aber am 3. Tag reiten sie zum Raufarfell und werden von Kári überrascht.

Dreizahl in der Wiederholung.

Fälle der schlichten Wiederholung:

a) durch einfache Erwähnung:

K. 40, 1. Njál lässt sich die Nachricht von Brynjólfs Tod durch Þórđ dreimal erzählen.

K. 78, 7. Njál lässt sich die Strophe, die Gunnar im Grabhügel gesprochen hat, dreimal vorsagen.

K. 124, 23. Hrođny, die Tochter des Hǫskuld, hält dem Ingjald, der sich am Überfall gegen Njál beteiligen will, vor Augen, dass Njál ihn dreimal aus der Acht gelöst hat.

K. 154, 12. Der Irenkönig Brján verzeiht den Verurteilten dreimal dieselbe Freveltat (Ausland).

K. 157, 12. Úlf hređa stösst in der Brjáns-Schlacht bei Clontarf dreimal so fest nach dem stichfesten Bróđir, dass er jedesmal vornüberfällt (Ausland).

K. 115, 4. Dem Ljót, Flosi's Sohn, ist geweissagt worden, wenn er in 3 Sommern vom Thing wieder heil nach Hause käme, würde er der grösste und älteste Häuptling in seinem Geschlechte werden.

b) durch Wiederholung in der Handlung:

K. 12, 17—20. Dreimal werden Ósvif und seine Gefährten auf dem Rachezug gegen Þjóstólf durch Nebel und Augenverblendung in die Irre geführt.

K. 77, 6—9. Die Feinde Gunnar's machen auf sein Haus dreimal einen Angriff, dreimal eine Ruhepause und müssen dreimal zurückweichen.

Wiederholung mit Achtergewicht:

K. 9—77. Dreimal ist Hallgerđ verheiratet, dreimal wird

sie von ihrem Gatten geschlagen, und dreimal muss ihr Gatte diesen Schlag mit dem Tode büssen. Die Steigerung liegt in den Umständen der Werbung und in der Person des Werbenden.

In erster Ehe wird Hallgerđ ohne ihre Einwilligung mit Þorvald Ósvifsson verheiratet. Die Ehe ist daher nicht glücklich. Der Schlag, den Hallgerđ ins Gesicht erhält, ist so stark, dass sie blutet. (K. 9—11.)

Über ihre zweite Ehe mit Glúm Óleifsson wird Hallgerđ vorher gefragt und willigt gern ein. Glúm gibt ihr in einem kleinen Zwist nur einen leichten, nicht ernst gemeinten Schlag auf die Hand (K. 13—17).

Gunnar Hámundarson, ihr dritter Gatte, lernt Hallgerđ schon vor seiner Werbung kennen. Hallgerđ selbst warnt ihn vor einer Ehe mit ihr. Ebenso Hallgerđs Onkel Hrut und Njál. Trotzdem heiratet Gunnar sie. Im Zorn über einen Fleischdiebstahl der Hallgerđ versetzt er ihr einen Schlag auf die Wange. Auch Gunnar büsst diesen Schlag mit dem Tode. Als im Kampf gegen seine Feinde, die ihn in seinem Gehöft überfallen, seine Bogensehne gesprungen ist, und er Hallgerđ um zwei Haarlocken für eine neuen Bogensehne bittet, schlägt sie ihm rachsüchtig seine Bitte ab, macht ihn wehrlos und veranlasst so mittelbar auch den Untergang Njáls (K. 33—77).

K. 36—45. Hallgerđ verursacht aus Hass gegen Bergþóra auf Gunnars und Njáls Seite 3 Paare von Totschlägen. Die Steigerung liegt einmal in den Personen, durch die von Njáls Seite aus die Totschläge gerächt werden: der erste durch einen unfreien Knecht, der zweite durch Þórđ, den Pflegevater der Söhne Njáls, der dritte aber in einem Gefecht durch Njáls Söhne selbst, dann noch in den Opfern, die auf Njál's Seite fallen. Die ersten zwei sind Knechte, der dritte ist Þórđ, der Pflegevater der Njálssöhne.

K. 37—45. Dreimal bezahlt Njál um des Friedens willen Busse an Gunnar, das dritte Mal für den Sigmund freiwillig.

K. 88, 30—48. Der Jarl Hákon untersucht dreimal Þráins Schiff nach Hrapp. Þráin wird durch immer stärkere Drohungen

Hákons eingeschüchtert. Das dritte Mal lässt Hákon das ganze Schiff, selbst die Ladung durchstöbern. Aber Hrapp wird nicht gefunden, er hat sich oben im Segel versteckt.

K. 88, 30—50. Dreimal errät Hákon, nachdem er das Schiff verlassen hat, den richtigen Aufenthaltsort Hrapps; das dritte Mal aber zu spät, da zur rechten Zeit günstiger Fahrwind kommt, und þráin mit seinem Schiff davonfährt (Ausland).

K. 89, 7. Beim Angriff des Jarls Hákon auf die Njáls-Söhne ersteigt Áslak dreimal das Schiff der Njáls-Söhne. Beim 3. Ansturm erhält er den Todesstoss (Ausland).

K. 156, 1—6. Nachdem der Wikinger Bróđir dem Sigtrygg gegen dessen Vater Brján seine Unterstützung versprochen hat, ereignen sich in den 3 folgenden Nächten schreckliche Wunderzeichen. In der ersten Nacht regnet es unter grossem Getöse kochendes Blut. Von jedem Schiff stirbt ein Mann. In der 2. Nacht werden alle wieder durch ein Getöse aus dem Schlaf geschreckt. Die Schwerter fliegen von selbst aus der Scheide, die Äxte und Speere fliegen in die Luft, kämpfen dort gegen einander und verwunden viele Männer. Wieder stirbt von jedem Schiff ein Mann. In der 3. Nacht dasselbe Getöse. Raben mit ehernen Schnäbeln und Krallen stürzen sich so heftig auf die Wikinger, dass diese sich ihrer mit Schwert und Schild kaum erwehren können. Der Kampf dauert bis zum Tag. Jedes Schiff hat wieder einen Toten. Nach dem Erwachen aus unruhigem Schlaf stöhnt Bróđir mühsam und sucht bei seinem Gefährten Óspak Rat (Ausland).

Die Njála ist die juristische Saga. Auch diese Rechtsangaben werfen etwas für unsere Untersuchung ab.

K. 2, 11. Das Vermögen der Unn, Mǫrđ's Tochter, soll von Hrut um ein Drittel in der Ehe vermehrt werden.

K. 135, 19—23. Bei der Erhebung der Anklage wegen Totschlags gegen Flosi für Helgi Njálsson nennt Mǫrđ Valgarđsson 3 Arten von Todeswunden: Wunden, die das Gehirn getroffen, die Brusthöhle geöffnet haben oder bis aufs Mark der Knochen gehen.

»3 Mark Silber.»

K. 8, 4. Mǫrđ beantragt gegen Hrut eine Busse von 3 Mark (Silber), wenn dieser nicht das Vermögen zurückzahlt.

K. 49, 8. Otkel und Skamketel geben dem Mǫrđ 3 Mark Silber, dass er ihnen helfe, bis Hallgerđ des Diebstahls überführt ist.

K. 105, 6. Der Gesetzessprecher Hall von Siđa gibt dem Goden Þorgeir 3 Mark Silber, dass er das Gesetz vortrage.

K. 134, 20. Flosi erkauft sich mit je 3 Mark Silber die Unterstützung auf dem Thing von Þorkel fullspak und dessen Bruder Þorvald.

K. 138, 13. Kol, der Sohn des Víga-Skuta, und Eyvind Þorkelsson verkaufen dem Flosi für 3 Mark Silber ihre Unterstützung.

K. 142, 68. Mǫrđ soll für jeden Richter, den er falsch ernannt hat, 3 Mark Silber Busse zahlen.

K. 142, 57. Der sitzt mit Recht in der Jury, der 300 an Land besitzt.

K. 123, 4. Der Gode Snorri schlägt als Schiedsrichter beim grossen Prozess auf dem Allthing für den Totschlag an Hǫskuld eine 3fache Mannesbusse vor.

K. 145, 64. Njál wird von den Mordbrennern mit dreifachem Manngeld gebüsst.

Die Dreizahl mit Achtergewicht finden wir im dreigeteilten Aufbau des grossen Prozesses für den toten Njál auf dem Allthing.

K. 141—145. Dieser Prozess gliedert sich in 3 Abschnitte: die langen Verhandlungen an dem Viertelgericht, die Vereitelung der Aburteilung des Flosi an dem Viertelgericht und die Verhandlung vor der fünften Gerichtskammer. Während in den beiden ersten Abschnitten durch Formeinwendungen und Kniffe des Eyjólf die Verhandlungen lange verzögert und schliesslich vereitelt werden, verdirbt sich der Prozessführer von Njáls Partei, Mǫrđ, vor der fünften Gerichtskammer selbst durch groben Formfehler den ganzen Erfolg. Infolgedessen nimmt der Berater

Mǫrđ's, þórhall, mit dem Schwerte Rache für Njál; ein grosser Kampf entbrennt, der durch Vermittlung von Hall und Snorri doch zu einem für Njál's Freunde günstigen Vergleich führt.

Auch ein Fall der Wiederholung mit Achtergewicht gehört hierher:

K. 142. Im Prozess von dem Viertelgericht wegen der Verbrennung Njál's macht Eyjólf durch Nachweis von Formfehlern dreimal die Anklage Mǫrđ's zunichte, aber dreimal werden auch seine Einwendungen durch þórhall's klugen Rat zurückgewiesen. Das dritte Mal haben schon Eyjólf und Flosi frohlockt und sich gerühmt. Doch þórhall wusste trotzdem noch einen Weg.

Gruppe »Westland«:

Die Fälle der reinen Dreizahl.

Harđ. K. 7 (S. 16). Ein Halsband fällt auf den Boden und zerspringt in 3 Stücke.

Heiđ. K. 12 (S. 308). 3 Pferde befinden sich im Zaun, als Snorri den þorstein Gíslason überfällt.

Heiđ. K. 22. Als Kollgrís für die Fahrtgenossen das Frühstück richten soll, sind 3 Portionen für 3 Männer verschwunden.

»3 Schiffe.«

Flóam. K. 3. Als Leif mit den Jarlssöhnen Herstein und Holmstein zusammenstösst, hat er nur 3 Schiffe, wird aber dann durch den alten Ǫlmođ gerettet (Ausland).

Harđ. K. 17 (S. 52). Bjǫrn blásíđa verliert im Kampf mit Sigurđ Torfafóstri 3 Schiffe (Ausland).

Harđ. K. 27 (S. 85). Die Holmveriar kommen dem angegriffenen Hǫrđ mit 3 Schiffen zu Hilfe.

Heiđ. K. 11 (S. 305) 3 Schiffe sind im Sommer nach Eyrar gekommen.

»3 Kleinode.«

Flóam. K. 16. þorgils verspricht demjenigen seiner Begleiter 3 kostbare Kleinode zum Eigentum, der als erster in das unterirdische, von bewaffneten Männern besetzte Haus geht (Ausland).

Harđ. K. 15 (S. 46). Hǫrđ erklärt sich bereit, in den Grabhügel des Soti hinabzusteigen, wenn er 3 Kleinode als Eigentum behalten dürfe. Er wählt sich Schwert, Helm und Ring.

Bjarn. K. 12 (S. 27). Bjǫrn überbringt dem Þórđ auf Hitarnes bei seinem Besuch 3 »gehende Kleinode«, zwei Hengste und einen Hund.

»3 Mark Silber.«

Flóam. K. 12. Der zehnjährige Þorgils nimmt einigen Knechten, die einen Grabhügel zum Geldgewinn erbrechen, 3 Mark Silber weg. Diese 3 Mark Silber schenkt er vor seiner Auslandreise seinen Spielkameraden.

Flóam. K. 19. Ásgrím besticht den Svart mit 3 Mark Silber, dass er den Þorgils töte.

Flóam. K. 32. Ásgrím schenkt dem Knecht Kol 3 Mark Silber, damit er seinen Herrn, den Þorgils, meuchlings erschlage.

Gunnl. K. 3, 6. Jófrиđ gibt dem Hirten Þorvarđ 3 Mark Silber zum Lohn, weil er ihre Tochter Helga heimlich zu Egil's Tochter Þorgerđ gebracht hat.

Gunnl. K. 14, 25. Im Holmgang zwischen Gunnlaug und Hrafn soll sich der mit 3 Mark Silber vom Holmgang lösen, der verwundet wird.

Bjarn. K. 17 (S. 37). Bjǫrn muss 3 Mark Silber zahlen als Busse für Errichtung einer Neidstange und einen Spottvers.

Heiđ. K. 10 (S. 302). Þordís schenkt ihrem Vetter Gest zu seiner Auslandreise 3 Mark Silber.

»3 Personen.«

Gunnl. K. 4, 4. Beim Gastmahl zu Hjarđarholt sitzen dem Þorstein 3 junge Mädchen gegenüber, darunter Helga.

Gunnl. K. 9, 6. Gunnlaug begegnet in den Strassen Londons 3 Männern; der Anführer ist Þórorm, mit dem Gunnlaug später wegen Geldgeschichten in Streit gerät (Ausland).

Gunnl. K. 9, Strophe 5. Gunnlaug will von England aus 3 Könige besuchen (Ausland).

Bjarn. K. 2. (S. 4). 3 Norweger fahren vom Schiff in der Mündung der Gúfa weg zum Aufenthalt bei dem Bauern Skuli.

Bjarn. K. 30 (S. 63). Eine Magd berichtet dem þorvald und þórð, dass ausser Bjǫrn nur noch 3 Männer zu Hause seien.

Heið. K. 10 (S. 299/300). 3 Bauern, Illugi svarti, þorstein Gíslason und Kleppjárn, beherbergen abwechselnd den Winter über den wegen Totschlags flüchtigen Gest.

3 Mann, verwundet oder getötet.

Flóam. K. 6. Flosi þorbjarnarson erschlägt vor seiner Abreise von Norwegen dem König Harald 3 syslumenn (Ausland).

Harð. K. 23 (S. 76). Im Kampfe zwischen Geir und Ref sind auf Seiten Ref's 3 Mann gefallen.

Hœns. K. 13. Nach dem Kampfe am Knechtestrom zählt man auf Odd's Seite, ausser den Totem, 3 Schwerverwundete.

Gunnl. K. 16, Strophe 21. Gunnlaug tötet, bevor er mit Hrafn kämpft, 3 Mann.

Bjarn. K. 19 (S. 45). Bjǫrn tötet 3 Mann, alle ohne Bussgeldpflicht.

Bjarn. K. 34 (S. 72). Bjǫrn tötet im letzten Zusammentreffen mit þórð 3 Mann.

»3 zusammen.»

Flóam. K. 18. Helgi trausti wird in Stärke von »3 zusammen» unterwegs von þorgrím überfallen.

Hœns. K. 11. þórð gellir findet, »3 zusammen», bei Blundketil bei sehr schlimmen Wetter die beste Aufnahme.

Gunnl. K. 2,4. »3 zusammen», þorstein Egilsson, Bergfinn und Atli, bauen die zerfallenen Budenwände wieder auf.

Bjarn. K. 18 (S. 39). Trotz Warnung vor einem Überfall reitet Bjǫrn nur »3 zusammen» vom Bauern Arnor weg.

»Selbdritt.»

Flóam. K. 18. þorgrím's Sohn Hæring reitet, um Hilfe zur Vaterrache zu suchen, »selbdritt» zu Teit Ketilbjarnarson.

Harð. K. 40 (S. 116). Bei der Ausübung der Vaterrache an þórð Kolgrímsson ist Grímkel »selbdritt».

Hœns. K. 8. Hœnsna-þóri stösst »selbdritt» zur Schar þorvald's und Arngrím's.

Die Zahl »30».

Harđ. K. 19 (S. 61). Illugi will dem Hǫrđ ausser Land 30 Kühe und 30 Knechte geben.

Hœns. K. 1. Blundketil besitzt 30 Pachtgüter.

»30 Mann.»

Flóam. K. 25. Þorstein ist der Anführer von 30 Geächteten, die in Grönland durch Raub grossen Schaden anrichten (Ausland).

Harđ. K. 4 (S. 10). Koll macht sich mit seiner Braut in Begleitung von 30 Mann auf den Weg.

Harđ. K. 11 (S. 31). Illugi reitet mit 30 Mann zu seiner Hochzeit.

Hœns. K. 8. Þorvald und Arngrim reiten mit 30 Mann zur gerichtlichen Vorladung des Blundketil.

Hœns. K. 12. Herstein zieht mit 30 Mann zu Þorvald Oddson.

Hœns. K. 14. Bei dem kranken Herstein bleiben beim Ausritt zum Allthing 30 Mann zurück.

Gunnl. K. 17, 4. Illugi reitet mit 30 Mann von Gilsbakki nach Mosfell.

Bjarn. K. 27 (S. 56). Als Þorstein bei Bjǫrn Zuflucht vor dem Wetter sucht, hat dieser nahezu 30 Mann in seinem Gehöft

Die Zahl »300».

Hœns. K. 14. Tungu-Odd reitet mit 300 Mann zum Allthing.

Zeitbestimmung.

»3 Nächte.»

Flóam. K. 20. Vor der Ausfahrt nach Grönland wartet Þorgils 3 Nächte auf seine kranke Tochter Þorný, lässt sie aber dann zurück.

Flóam. K. 24 (S. 147). Als Þorgils und seine Gefährten schon 3 Nächte auf dem Meere ohne Wasser sind, sehen sie an Land ein Leinwandzelt (Ausland).

Gunnl. K. 9, 10. Gunnlaug setzt dem Þórorm eine Frist von 3 Nächten, seine Schuld zurückzuzahlen oder zum Holmgang anzutreten (Ausland).

Gunnl. K. 14, 21. Gunnlaug fordert den Hrafn wegen der schönen Helga zum Holmgang heraus mit einer Frist von 3 Nächten.

Gunnl. K. 16, 14. Gunnlaug ringt nach dem Zweikampf mit Hrafn noch 3 Nächte mit dem Tode (Ausland).

Bjarn. K. 8 (S. 19). Bjǫrn kommt 3 Nächte später als Þórđ zum König Óláf (Ausland).

»3 Wochen.»

Harđ. K. 29 (S. 90). Vor dem Anschlag auf Indriđi ist Hǫrđ mit seinen Gefährten 3 Wochen zu Hause.

Heiđ. K. 11 (S. 306). Innerbalb 3 Wochen will Þorstein Gíslason das Holz eines gekauften Schiffes auf seinen Hof schaffen lassen.

»3 Winter.»

Flóam. K. 3. Nach dem Urteil des Hallstein müssen Ingólf und Leif den Bezirk Firđafylki verlassen, bevor 3 Winter vergangen sind (Ausland).

Harđ. K. 1 (S. 4). Grímkel Bjarnarson und Rannveig, die Tochter des Þorbjǫrn, leben nicht länger als 3 Winter zusammen; dann stirbt sie.

Harđ. K. 7 (S. 15). Als Hǫrđ 3 Winter alt ist, ist er schon sehr entwickelt.

Harđ. S. 117. Hǫrđ ist 3 Winter in der Acht gewesen (Bei Heusler nicht erwähnt).

Bjarn. K. 4 (S. 11). Nachdem Bjǫrn 3 Winter in Russland sich aufgehalten hat, fährt er nach Norwegen zurück (Ausland).

Bjarn. K. 5 (S. 13). Bjǫrn und Auđun bakskiki treiben 3 Winter das Wikinghandwerk (Ausland).

Heiđ. K. 41. Barđ hält sich 3 Winter in grossen Ehren beim König von Byzanz auf, bis er in einer Seeschlacht fäll (Ausland).

»3 Winter Verlobungszeit.»

Flóam. K. 10. Þórunn erprobt 3 Winter lang den Charakter des Þorgrím und heiratet ihn dann.

Gunnl. K. 7, 25. Helga soll Gunnlaug's versprochene Gemahlin sein, aber noch 3 Winter warten.

Bjarn. K. 2. Oddný, die Tochter Þorkel's soll nach der Vereinbarung dem Bjǫrn 3 Winter verlobt bleiben. Wenn aber

Bjǫrn innerhalb der Frist von 3 Wintern nicht von Norwegen zurückkommt, soll Þorkel sie wieder frei vergeben können.

»30 Winter.«

Harđ. K. 19 (S. 60). Als Hǫrđ Grimkelsson mit seiner Frau Helga nach Island kommt, ist er 30 Winter alt.

Dreizahl mit Achtergewicht.

Harđ. S. 117. Der Priester Styrmir führt 3 Gründe für Hǫrđ's Berühmtheit an: Er ist hervorragend gewesen wegen seiner persönlichen Eigenschaften, dann wegen seiner hohen Schätzung im Ausland, dass er sogar eine Jarlstochter zur Frau erhielt, zuletzt aber ganz besonders, weil für keinen einzigen anderen Mann in Island so viele Männer der Blutrache zum Opfer gefallen sind, ohne wieder gebüsst zu werden.

Gunnl. K. 5, 7—17. 3 besonders charakteristische Auftritte aus Gunnlaugs Jugend werden breit erzählt. Erst 12 Jahre alt, bittet er seinen Vater um eine Reiseausrüstung, doch ohne Erfolg. Kurz darauf holt er sie sich selbst, aber sie wird ihm wieder abgenommen. Als 3. Episode wird sehr anschaulich erzählt, wie Gunnlaug zur Probe um Helga, Þorstein's Tochter freit, um dieselbe Helga, die in seinem späteren Leben sein Schicksal bedeutet.

Heiđ. K. 18. Drei Arbeiten trägt Barđi dem Þórđ melrakki als Strafe für seinen Spott auf, die er am selben Abend noch und am folgenden Tag vollbringen soll. Zunächst soll er am selben Abend noch 40 Lasten Heu zusammenbringen. Am Morgen soll er den schnellen Leithammel Fleygi, der von der Weide gelaufen war, fangen. Endlich soll er am selben Morgen noch im Armbardal einen 5 Winter alten Ochsen suchen, schlachten und alles Fleisch südwärts nach Borg bringen.

Hœns. K. 10. Gunnar will sich über die Verheiratung seiner Tochter Þuriđ noch mit 3 Menschen beraten, mit ihrer Mutter, ihr selbst und ganz besonders noch mit ihrem Ziehvater Þórđ gellir.

Zeitbestimmungen.

Harđ. K. 26 (S. 81). In der 3. Nacht, nachdem Þorbjǫrn auf die Insel der Holmverjar gekommen ist, bringen diese die

Kiste, die Orm's Kleinodien enthält, dem Eigentümer wieder zurück.

Hœns. K. 2 u. 3. Am 3. Tag nach der Ankunft des Schiffes lädt Blundketil den Steuermann Ǫrn zu sich ein und verfeindet sich dadurch mit Tungu-Odd.

Flóam. K. 5. Lopt fährt jeden 3. Sommer für seine Verwandten nach Norwegen, um dort in dem Tempel, den sein Grossvater mütterlicherseits in Gaular unterhalten hat, zu opfern.

Bjarn. K. 18 (S. 37). Im 3. Sommer nach der Errichtung der Neidstange durch Bjǫrn kommt während der Zeit des Allthings ein Schiff nach Eyrar, mit Ottar und Eyvind an Bord.

Dreifache Wiederholung.

Schlichte Wiederholung:

Flóam. K. 15. Schon 3 Winter nacheinander hat der Jarl Hákon keinen Tribut mehr bekommen, als er dem þorgils den Auftrag gibt, den Tribut einzuziehen (Ausland).

Flóam. K. 17. Bei seinem Aufenthalt in Uppland tötet þorgils nacheinander 3 Wikinger, den Randvið, den Snækoll und den Snæbjörn (Ausland).

Bjarn. K. 34 (S. 73 u. 75). þórð bezahlt dem Ásgrím dreimal 300 Silber, einmal als Wergeld für Ásgrím's Bruder Bjǫrn, dann zu seiner eigenen Sicherheit und endlich zur Sicherheit für Kalf.

Wiederholung mit Achtergewicht:

Flóam. K. 16. Als þorgils dem Jarl Hagi die beiden geraubten Frauen zurückbringt, werden ihm nacheinander 3 Ringe geschenkt, der 1. vom Jarl, der 2. von dessen Mutter und der 3. von dessen schöner Tochter (Ausland).

Flóam. K. 20. Dreimal gibt der Gott þór dem þorgils seinen Unwillen über dessen Abfall zum Christentum kund. Zum 1. Mal droht er ihm im Traum mit Vergeltung. Am Morgen darauf ist þorgils' Zuchteber tot. Im 2. Traum kündigt er ihm Vermögensverlust an. In der folgenden Nacht geht ihm ein alter Ochse zu Grunde. Die nächste Nacht verbringt þorgils bei dem toten Ochsen. Als er am Morgen heimkommt, ist er an vielen

Stellen blau, und die Leute halten es für sicher, dass er mit dem Gott Þór gekämpft hat.

Flóam. K. 21. Vor und während der Fahrt nach Grönland erscheint Þór dem Þorgils noch dreimal im Traum als grosser Mann mit rotem Bart. Das 1. Mal prophezeit Þór ihm schwierige Fahrt, wenn er nicht zu seinem alten Glauben zurückkehre. Þorgils segelt trotzdem ab. Als unterwegs infolge Windstille Speise und Trank knapp werden, erscheint Þór zum 2. Mal und frägt Þorgils über die Richtigkeit seiner Prophezeiung. Þorgils weist ihn auch jetzt ab. Als im Herbst einige Fahrtgenossen schon dem Þór opfern wollen, erscheint dieser zum 3. Mal und verspricht ihnen in 7 Tagen einen Hafen, wenn Þorgils sich ihm wieder zuwende; der aber verweigert ihm alles. Trotz des Nahrungsmangels wirft Þorgils noch einen von Þór geforderten Ochsen über Bord und erreicht schliesslich eine Woche vor Winteranfang Grönland (Ausland).

Flóam. K. 24. Drei Mann verlassen am Morgen nacheinander das Zelt, bis das Verschwinden des Bootes allgemein offenbar wird. Zuerst erscheint Kol, entdeckt das Boot nicht, legt sich aber wieder nieder und sagt nichts. Als zweiter geht Þorleif hinaus, wird aber nichts gewahr. Endlich erscheint der Anführer Þorgils selbst, vermisst das Boot und verkündet es allen (Ausland).

Harđ. K. 15 (S. 45). Zweimal öffnen Hróar, Hǫrđ und ihre Gefährten den Grabhügel des Wikingers Soti, und zweimal schliesst er sich am Abend wieder. Nach langem Zureden Hǫrđ's öffnen ihn Hróar und die anderen zum dritten Mal am 3. Tag und legen das von Bjǫrn geschenkte Schwert in die Öffnung. Jetzt bleibt der Grabhügel offen.

Harđ. K. 25 (S. 78/79). Hǫrđ überfällt die Zauberin Skroppa und soll durch 3 Zaubereien getäuscht werden. Die Zauberin verwandelt sich mit zwei Bauerstöchtern in 3 Eschentruen. Bei der Haussuchung sieht Hǫrđ diese Eschentruen, verbietet aber, sie zu zerschlagen. Als er das Haus verlässt, trifft er auf eine junge Sau mit 2 Ferkeln. Im selben Augenblick

glauben sie auch eine bewaffnete Menge auf sich zukommen zu sehen, und Hǫrđ's Begleiter wollen schon fliehen. Doch Hǫrđ tötet die junge Sau durch einen Steinwurf und alle Zaubereien verschwinden.

Harđ. K. 35 (S. 104). Dreimal greift den Hǫrđ beim Endkampf die Todeswalkyrie (herfjǫtr) an, und dreimal schlägt er sie zurück. Das 3. Mal springt er über den Kreis der ihn umringenden Männer, nachdem er vorher 3 Mann getötet hat.

Hœns. K. 4—5. Dreimal wird Blundketil von seinen Pächtern um Hilfe gegen die Heunot gebeten. Das 1. Mal ist es ein Pächter, das 2. Mal sind es zwei. Diesen hilft Blundketil noch aus der Not. Zum 3. Mal erscheinen wieder zwei Pächter; aber diesen kann er nichts mehr von seinem eigenen Heuvorrat abgeben. Blundketil empfiehlt ihnen nun den Hœnsna-þóri, der ihnen Heu verkaufen soll, und führt dadurch den Konflikt herbei, dass er selbst den þóri zu diesem Heuverkauf zwingt.

Hœns. K. 5. Dreimal verstösst Hœnsna-þóri bei der Ankunft Blundketils gegen die Regeln der Gastlichkeit. Obwohl er den Blundketil auf sein Gehöft zureiten sieht, verriegelt er die Tür und setzt sich zum Frühstück. Als dann Blundketil ihn herausbitten lässt, gibt ihm Hœnsna-þóri die Antwort, er habe nichts mit ihm zu schaffen. Blundketil betritt schliesslich ohne Einladung þóri's Stube und begrüsst diesen. Aber dieser treibt seine Rüppelhaftigkeit soweit, dass er Blundketil's Gruss gar nicht erwidert.

Hœns. K. 5. Dreimal weigert sich Hœnsna-þóri, dem Blundketil Heu zu verkaufen. Als zum 3. Mal Blundketil ihm die günstigsten Verkaufsvorschläge bis zur Selbsterniedrigung macht, antwortet þóri auf all dies mit einer groben Beleidigung.

Hœns. K. 5. Blundketil macht dem þóri drei Vorschläge, ihm das Heu zu vergüten. Er will es in Natur zurückerstatten, dann mit Silber bezahlen, schliesslich den Wert in Waren ersetzen. Bei allem hat þóri Ausflüchte. Blundketil zeigt die grösste Nachgiebigkeit und macht zur letzten Bezahlart noch 3 besondere Anerbietungen: er will die Waren selbst herschaffen

lassen, sie zum Schutz gegen die Witterung in Häute verpacken und sogar den Winter über bei sich aufbewahren. Alles nützt nichts. Schlimmes voraussagend trennt sich Blundketil von þóri.

Hœns. K. 6—7. Hœnsna-þóri macht 3 Bittgänge zu angesehenen Männern, um sich Recht gegen Blundketils gewaltsames Vorgehen zu verschaffen, aber dreimal werden seine Übertreibungen berichtigt. Bei Arngrim, dessen Sohn Helgi þóri's Pflegesohn ist, hat er keinen Erfolg, da Helgi seinem Vater die Wahrheit erzählt. Ebenso geht es bei dem Goden Odd. Doch der 3. Bittgang zu þorvald, dem Sohne Odd's, hat Erfolg. Diesem verspricht þóri die Hälfte seines Vermögens. þorvald übernimmt seine Sache, obgleich der alte Arngrím selbst den wahren Hergang beim Heukauf berichtet und düstere Ahnungen ausspricht.

Hœns. K. 3, 6 u. 8. Dreimal kommt Blundketil mit Odd's Familie in feindselige Berührung. Zunächst nur mittelbar mit Odd selbst durch die Angelegenheit mit dem Norweger Ǫrn und dann durch den Heukauf bei Hœnsna-þóri. Das 3. persönliche Zusammentreffen mit Odd's Sohn þorvald führt zur Katastrophe.

Hœns. K. 10—11. Dreimal bewirbt sich Herstein, der Sohn Blundketil's, um die Hilfe angesehener Männer zur Blutrache für seinen Vater. þorkel trefill nimmt, ohne zu ahnen, was vorgefallen, das Vieh, das þorbjǫrn und Herstein nach der brenna zu ihm treiben, gern auf und verspricht auch fernerhin seine ganze Hilfe. Auf þorkel's Rat reiten sie zu Gunnar. Dreimal werden sie hier begrüsst, zweimal durch einen Knecht, erst zum 3. Mal durch Gunnar selbst. þorkel wirbt nun für Herstein um Gunnar's Tochter þuríđ. Eingeschüchtert durch þorkel's Drohungen verlobt Gunnar schliesslich seine Tochter dem Herstein. Von grösster Wichtigkeit ist die Gewinnung des þórđ gellir, des Ziehvaters der þuríđ, dessen Misstrauen erst überwunden werden muss. Gunnar verknüpft þórđ's Ehre durch dessen Einwilligung in 3 in sich gesteigerte, die Heirat betreffende Forderungen auf's innigste mit Herstein's Heirat.

Hœns. K. 10—12. Dreimal wird die Nachricht vom Mordbrand erst erzählt, nachdem Herstein seinen Zweck erreicht hat.

Die Steigerung liegt im abnehmenden Eindruck, den die Nachricht macht. þorkel trefill gibt nur seiner ehrlichen Entrüstung über diese Freveltat Ausdruck. Bei Gunnar hält sich die Entrüstung über den Mordbrand und der Ärger über den Betrug, weil ihm þorkel die Brandlegung erst nach der Verlobung seiner Tochter mitteilt, die Wage. þórđ gellir ist nur äusserst erzürnt, weil Gunnar und þorkel ihn so schändlich hintergangen haben.

Hœns. K. 12. Dreimal soll ein Gelübde am Hochzeitsabend Hersteins abgelegt werden. Herstein gelobt, dass er vor Schluss des Allthings die volle Ächtung des Arngrím oder eigenes Bestimmungsrecht der Strafe erhalten haben werde. Gunnar gelobt dasselbe gegen þorvald, Odd's Sohn. þórđ gellir, der mächtigste von allen, lehnt trotz Gunnar's Aufforderung es ab, auch ein Gelübde zu leisten. Dennoch ist er später der Hauptprozessführer.

Hœns. K. 15. Dreimal bittet der schurkische Ǫrnólf den Herstein, nach seiner kranken Kuh zu sehen. Das 1. Mal schlägt es ihm Herstein rundweg ab. Das 2. Mal erinnert ihn Ǫrnólf an die grosse Hilfsbereitschaft seines Vaters Blundketil, der ihm die Kuh geschenkt habe. Herstein verspricht, ihm eine andere Kuh zu schenken; doch Ǫrnólf bittet ihn zum letzten Mal, erst einmal selbst nach der Kuh zu sehen. Jetzt geht Herstein mit ihm und wäre beinahe in den ihm von Hœnsna-þóri gelegten Hinterhalt geraten.

Hœns. K. 16. Dreimal frägt Gunnar den über den Besuch des þórodd bei Jófríđ erregt ausschauenden Knaben nach der Ursache der Erregung. Das 1. Mal ganz allgemein, warum er es so eilig habe. Das 2. Mal schon genauer: »Siehst du etwas Neues?«. Das 3. Mal ganz bestimmt: »Ist irgend ein Mann auf den Hof gekommen?«.

Hœns. K. 16. Dreimal verschweigt der Knabe auf Gunnar's Frage den Besuch des þórodd. Das 1. Mal gibt er keine Antwort; das 2. Mal antwortet er ausweichend; das 3. Mal sagt er eine glatte Lüge und gibt trotz Züchtigung weiter keine Antwort.

Hœns. K. 16—17. Dreimal kommt Gunnar mit Odd's Familie in Berührung, und immer zeigt sich þórodd freundlich gegen ihn. Das 1. Mal beim Besuch þórodd's bei Gunnar's Tochter Jófríđ. Obwohl Gunnar þórodd's Werbung abweist, bleibt þórodd doch freundlich. Dann lässt Odd sein Vieh auf Gunnar's Weide treiben, aber þórodd vereitelt wieder seine feindselige Absicht. Endlich will Odd in offenem Angriff Gunnar von seinem Gehöft treiben. Auch jetzt rettet þórodd den Gunnar vor dem Untergang, indem er sich mit Gunnar's Tochter verlobt und sich so auf dessen Seite stellt.

Hœns. K. 17. Dreimal gibt Odd seiner feindseligen Stimmung gegen Gunnar in steigendem Masse Ausdruck. Zunächst in der Absicht, Nutzen aus dem Land in Ǫrnólfsdal zu ziehen; dann gibt er seinem Sohn þórodd den Auftrag, Mannschaft zu sammeln, mit der Begründung: »Ich will nun die Leute in Ǫrnólfsdal von unserem Eigentum treiben». Als er nun mit grosser Macht vor Gunnar's Gehöft kommt, und þórodd ihn nach seiner Absicht frägt, antwortet er: »Ich will das Gehöft verbrennen und ebenso die Männer».

Gunnl. K. 2, 7. 3 Vögel besuchen nacheinander in þorstein's Traum den Schwan auf seinem Hause. Zuerst 2 Adler, die um den Schwan kämpfen, bis sie beide tot sind. Dann kommt ein unansehnlicher Falke geflogen, gewinnt den Schwan für sich und fliegt mit ihm davon. (Vergl. dazu die Auslegung des Traumes durch Bergfinn K. 2, 13 ff.)

Gunnl. K. 7, 11. Zweimal schlägt Gunnlaug 2 Gastgeschenke, die ihm þorstein zum Abschied vor der Auslandsreise anbietet, aus, zuerst einen Fuchshengst und dann einen trefflichen Grauhengst. Aber als 3. Gastgeschenk bittet Gunnlaug den þorstein um seine Tochter, die schöne Helga. Doch diese wird ihm zunächst verweigert.

Gunnl. K. 5—7. Dreimal wirbt Gunnlaug um Helga. Das erste Mal nur zur Probe, um die gesetzliche Formel der Werbung kennen zu lernen (K. 5, 14—17). Das 2. Mal im Ernst, doch ohne Erfolg (K. 7, 13—18). Zum 3. Mal wiederholt Gunnlaug

seine Werbung mit Unterstützung seines Vaters. Jetzt gewinnt er Helga (K. 7, 22—26).

Heið. K. 11. Dreimal in 3 aufeinanderfolgenden Jahren versucht Þorstein Stýrsson, an Gest die Vaterrache zu vollziehen, und dreimal vergilt ihm Gest Böses mit Gutem. Auf der 1. Rachefahrt nach Norwegen schafft Gest den Þorstein nach einem Schiffbruch an Land zu einer Witwe, wo er selbst wohnt. Er muss aber nachts vor Þorstein zu dem mächtigen Bauern Eirík fliehen. Bei diesem überfällt ihn Þorstein im nächsten Jahr, verwundet ihn leicht, wird aber festgenommen. Auf Gest's Bitte wird ihm das Leben geschenkt. Gest tritt nun in die Schar der Væringar in Byzanz ein, wo Þorstein ihn im 3. Jahr während eines Ringkampfes zu erstechen sucht. Doch ohne Erfolg. Wieder erbittet Gest von den Væringar Þorstein's Leben und bezahlt sogar dessen Rückreise (Ausland).

Heið. K. 14. Dreimal fordert Bárði auf dem Allthing von Hárek, dem Vater der Mörder, Busse für seinen Bruder Hall. Zweimal ohne Erfolg. Im 3. Sommer verlangt er zum 3. Mal das Wergeld von Gísli, einem Verwandten Hárek's. Dieser verweist ihn hohnvoll auf einen Beutel mit 7 Mark Silber, den ihm in England ein Räuber geraubt habe.

Heið. K. 14. Dreimal bittet Bárði seinen Ziehvater Þórarin um Rat in der Sache der Bussgeldforderung. Das 3. Mal im 3. Sommer, sagt Þórarin, Bárði soll noch einmal auf dem Thing die Bussgeldforderung stellen; doch nicht öfter würde er ihm dazu raten; denn Gísli werde ihm so antworten, dass es rascher und leichter vorwärts gehe als vorher.

Heið. K. 15. Dreimal verlangt der Landstreicher Narfi von seinen Verwandten ein Schwert. Zweimal bei den Verwandten in Veggir und dann bei Þórólf's Frau. Diese verschafft ihm das Schwert, das er wünscht.

Heið. K. 30 u. 31. Dreimal entbrennt der Kampf auf der Hochlandsheide und endigt immer mit dem Sieg der Männer aus dem Norden. Die letzte Verstärkung der Leute aus dem Süden kommt zu spät. Bárði und seine Leute sind schon abgezogen.

Egilssaga.

Die reine Dreizahl.

Drei als Verhältniszahl.

K. 10, 1. þórólf geht mit 90 Mann nach Finnmarken, also mit dreimal so viel Leuten, als früher die Amtsverwalter mitgenommen haben (Ausland).

K. 14, 3. Bei den Kvänen besteht das Gesetz, das der König bei der Verteilung der Kriegsbeute ein Drittel vom Ganzen gegenüber seinen Gefolgsleuten erhalten solle (Ausland).

K. 14, 2. Bei dieser Beuteverteilung soll von þórólf's Leuten jeder soviel bekommen als 3 Kvänen (Ausland).

Dreizahl in den verschiedensten Fällen.

K. 15, 8. þórólf schickt dem König Harald 3 Biberfelle als Finnensteuer (Ausland).

K. 31, 13. Yngvar gibt dem dreijährigen Egil 3 Seeschnekken als Belohnung für sein schönes Gedichtchen.

K. 81, 50. þorstein lässt 3 Ochsen in die Thingbude Egil's führen und dort zum Dank für dessen Hilfe schlachten.

K. 69, 5. Arinbjǫrn und Egil nehmen auf der letzten Wikingfahrt nach Saxland und Frísland 3 Dörfer ein (Ausland).

»3 Mark Silber.»

K. 80, 17. Der Besitzer des Knechts þránd verlangt als Kaufpreis 3 Mark Silber für ihn.

»3 Schiffe.»

K. 19, 13. þórólf erbeutet auf seinem letzten Wikingzug 3 Schiffe (Ausland).

K. 69, 1. Arinbjǫrn rüstet 3 Langschiffe zur Wikingfahrt (Ausl.).

3 Personen.

K. 45, 5. Nach der Tötung des Bárđ wird Egil verfolgt. Seine Feinde suchen nach ihm in 3 Trupps von je 3 Mann, und 3 Mann bewachen das Schiff (Ausland).

K. 46, 14. Egil befreit auf der Fahrt durch Kurland 3 gefangene Dänen, Vater und 2 Söhne, aus einem unterirdischen Gefängnis (Ausland).

K. 57, 31. Als der Knecht, gemäss der Verabredung mit Egil, beim Gelage des Qnund das Erscheinen des Bären meldet, sind nur noch 3 Mann von der ganzen Gesellschaft wach, Qnund, Fróđi und Hadd. Egil tötet diese später alle im Walde. (Ausl.)

3 Mann gefallen.

K. 55, 18. Strophe 21. In der Schlacht auf der Winheide fallen 3 Fürsten, Óláf, Hring und Ađils (Ausland).

K. 57, 31. Vergl. oben Gruppe »3 Personen«, Fall 3.

K. 57, 20. Beim Kampf mit den Wegelagerern in Vermaland bleiben 3 Vermaländer tot am Platze (Ausland).

K. 75, 27. Wieder fallen beim 2. Kampf gegen die andere Partei der Vermaländer 3 Mann (Ausland).

»Selbdritt.«

K. 57, 21. Egil fährt »selbdritt« in einem Schifflein auf Kundschaft (Ausland).

»Und 3 andere Männer.«

K. 71, 1. Egil »und 3 andere Männer« seiner Gefolgschaft rüsten sich zur Fahrt nach Vermaland (Ausland).

Die Zahl »30«.

K. 15, 3. Hárek verleumdet den þórólf beim König Harald, er habe vom Finnentribut 30 Biberfelle für sich zurückbehalten (Ausland).

»30 Mann.«

K. 10, 1. Vor þórólf sind die Beamten des Königs Harald immer nur mit 30 Mann nach Finnmarken gefahren (Ausland).

K. 10, 3. þórólf überfällt in einem Haus 30 Schweden (Ausl.).

K. 17, 2. Die Söhne der Hildiriđ fahren mit 30 Mann nach Finnmarken (Ausland).

K. 74, 11. Die beiden Brüder des Arnviđ von Vermaland legen sich mit 30 Mann gegen Egil in den Hinterhalt (Ausland).

Die Zahl »300«.

K. 11, 2. Harald hat nahezu 300 Mann, als er þórólf besucht (Ausland).

K. 14, 8. Faraviđ, der König des Kvænlandes, hat 300 Mann, als er mit þórólf zusammentrifft (Ausland).

K. 22, 2. Harald hat auf dem Zuge gegen þórólf nahezu 300 Mann (Ausland).

K. 50, 9. Egil und þórólf haben in England 300 Mann bei sich (Ausland).

K. 69, 2. Arinbjǫrn hat auf seiner Wikingfahrt, auf der ihn Egil begleitet, 300 Mann (Ausland).

K. 69, 9. Die Friesen sammeln gegen Arinbjǫrn und Egil 300 Mann (Ausland).

Zeitbestimmung.

3 Tage oder 3 Nächte.

K. 11, 5. Harald ist 3 Nächte bei þórólf zu Gast (Ausl.).

K. 12, 1. Die Söhne der Hildiríđ laden den König zu einem Gelage von 3 Nächten ein (Ausland).

K. 52, 25—28. Vor der Schlacht auf der Winheide bitten die Boten des Königs Ađalstein zweimal den Schottenkönig Óláf um 3 Tage Frist für die Entscheidung Ađalstein's über den Vorschlag Óláf's (Ausland).

3 Winter.

K. 3, 6. Herlaug geht aus Angst vor Harald in einen Grabhügel, den er vor 3 Wintern hat bauen lassen (Ausland).

K. 35, 8. Bjǫrn bleibt 3 Winter bei Skallagrím und kehrt dann in Frieden nach Norwegen zurück.

K. 57, 3. 3 Winter nach der Geburt des Harald Graumantel stirbt König Harald in Rogaland (Ausland).

Dreizahl mit Achtergewicht.

Familienangaben.

K. 1, 5. Kári hat 3 Kinder, 2 Söhne, Eyvind und Ǫlvir, und als 3. Kind eine Tochter, Salbjǫrg; diese ist die schönste unter den Frauen und ein Kernweib; sie wird Úlf's Weib (Ausl.).

Die dritte Reise hervorgehoben.

K. 59, 8. Die Königin Gunnhild veranlasst durch Zauberei den Egil zu seiner dritten Reise.

K. 59, 14. Auf dieser dritten Reise erleidet Egil Schiffbruch an der englischen Küste und trifft dann mit seinem Todfeind, dem König Eirík, zusammen (Ausland).

Zeitbestimmung.

K. 52, 25. Vor der Schlacht auf der Winheide kehren die Boten am 3. Tag zu König Óláf zurück (Ausland).

K. 78, 16. Am 3. Morgen, nachdem sich Egil aus Trauer um seinen Sohn Bǫđvar eingeschlossen hat, schickt Asgerđ einen Boten zu Egils Lieblingstochter þorgerđ.

K. 31, 5. Der dreijährige Egil ist so gross und stark wie andere Knaben von 6 oder 7 Jahren. In seinem 3. Jahr macht er auf einem Lastpferd allein seinen ersten Besuchsritt zu Yngvar und dichtet dort seine erste Strophe.

K. 77, 5. Im 3. Winter, nachdem Ketil gúfa nach Island gekommen ist, verbrennen seine irischen Knechte den þórđ Lambason in seinem Gehöft.

Dreifache Wiederholung.

Wiederholung mit Achtergewicht.

K. 5. u. 6. Dreimal wird der alte Kveldúlf vor die Frage gestellt, ob er Untertan des Königs Harald werden will. Als der König zum 1. Mal Sendboten schickt, lehnt Kveldúlf ab. Die zweite Sendfahrt übernimmt Ǫlvir hnúfa. Kveldúlf lehnt für seine Person ab, stellt es aber seinem Sohne þórólf frei, ob er dem König folgen will. Als þórólf von einer Fahrt heimkehrt und von der Botschaft des Königs hört, ist er sofort bereit, zum König zu fahren, trotzdem Kveldúlf Unheil ahnt und seinen Sohn warnt (Ausland).

K. 9—15. Dreimal versuchen die Söhne der Hildiriđ in den Besitz ihres väterlichen Erbes zu kommen. Das 1. Mal fordern sie es persöhnlich aber erfolglos von þórólf. Dann verleumden sie den þórólf zweimal beim König. Der 3. Versuch gelingt. þórólf fällt beim König in Ungnade und wird von ihm getötet (Ausland).

K. 52, 12—31. Dreimal hält der König Ađalstein durch Verhandlungen den Schottenkönig Óláf hin, um Zeit zu gewinnen, sein Heer zu sammeln. Das erste Mal verabredet er mit ihm eine Schlacht nach einer Frist von einer Woche. Darauf machen ihm Ađalstein's Unterführer günstige Friedensbedingungen und

verlangen, als Óláf noch mehr fordert, eine Beratungsfrist von 3 Tagen. Darnach bieten sie dem König Óláf noch günstigere Bedingungen und fordern, als Óláf dazu noch den Besitz von Norđimbraland verlangt, wieder eine Überlegungsfrist von 3 Tagen. Jetzt ist Ađalstein's Heer versammelt, und er fordert Óláf's bedingungslose Unterwerfung. Nun entbrennt die Schlacht (Ausl.).

K. 65, 23. Im Zweikampf mit dem hiebfesten Atli schlägt Egil, als Atli's Schild zerhauen ist, 3 Hiebe nach Atli, den 3. Hieb mit aller Kraft. Doch alle beissen nicht ein. Da geht Egil zum Ringen über und durchbeisst dem Atli die Kehle (Ausland).

K. 70, 1. Dreimal schickt der König Hákon Boten nach Vermaland, um den Tribut bei dem Jarl Arnviđ zu holen. Zweimal werden Hákon's Boten erschlagen. Die 3. Fahrt soll Þorstein Þóruson machen, aber Egil befreit ihn von dem Auftrag und führt die Fahrt mit Erfolg durch (Ausland).

K. 73—75. Dreimal überfällt der Jarl Arnviđ die Sendboten des Königs Hákon, als sie mit dem Tribut von Vermaland heimkehren wollen. Zweimal mit Erfolg, aber beim 3. Überfall auf Egil unterliegen seine Leute (Ausland).

K. 80—81. Drei Jahre lang wiederholt sich der Streit zwischen Þorstein und Steinar um die Viehweide. Im ersten Jahr protestieren Þorstein's Knechte gegen Steinar's Grenzverletzungen, doch ohne Erfolg. Im 2. Jahr sucht Þorstein ein friedliches Übereinkommen mit Steinar, wieder ohne Erfolg. Da erschlägt Þorstein Steinar's Knecht Grani. Im 3. Jahr redet Þorstein selbst gütlich mit Steinar's neuem Knecht Þránd, auch diesmal ohne Erfolg. Þorstein erschlägt auch ihn, obwohl er der stärkste aller Männer ist. Als Steinar darauf Rechenschaft von Þorstein fordert, verheisst ihm Þorstein noch einen 3. Knechtsverlust, wenn er so fortfahre.

K. 85, 2—8. Dreimal schildert uns die Saga in 3 aufeinanderfolgenden Auftritten so recht die zunehmende Gebrechlichkeit und Einsamkeit Egil's in seinem Alter. »Das war an einem Tag«, da stürzt Egil über seine eigenen Füsse, während er sich, schon fast blind, die Wand aussen entlang tastet. Die Mägde

lachen über ihn, und Egil schildert in einer Strophe seinen Zustand. »Das war an jedem Tag», an dem es kalt war, dass der ganz erblindete Egil sich am Feuer wärmt. Er bittet eine scheltende Schaffnerin in einer zweiten Strophe um Entschuldigung und erinnert sich wehmütig seiner Glanzzeit am Königshofe. »Wieder war es einmal», als Egil sich ans Feuer legte, da frägt ihn ein Mann, ob er kalte Füsse habe. In einer 3. Strophe klagt Egil über die Leiden des Alters, zeigt aber durch einen eingeflochtenen Witz, dass sein Geist noch nicht gealtert ist.

Eyrbyggja saga.

Die reine Dreizahl.

K. 30, 10. Þórólf bægifót lässt mit je 3 Lasttieren das Heu von der Wiese des Bauern Úlfar bringen.

K. 45, 12. Steinþór von Eyr verrichtet im Vígrafjǫrð 3 Kampfhandlungen zur selben Zeit: er schützt den gestürzten Þórð mit dem Schild vor Þorleif's Hieb, haut mit dem Schwert nach diesem und springt in die Höhe, um dem Stoss des Freystein auszuweichen.

»3 Mark Silber.»

K. 32, 6. Þórólf will dem Spá-Gils für die Ermordung des Úlfar 3 Mark Silber geben.

»3 Schiffe.»

K. 44, 2. Snorri fährt mit 3 Schiffen in den Alptarfjǫrð

3 Mann verwundet oder gefallen.

K. 17, 6. Auf dem Þórsnessthing fallen im Kampf mit Illugi 3 Mann von den Kjalleklingern.

K. 46, 6. Beim Vergleich zwischen den Alptfirðingar und den Eyrbyggjar wird die Verwundung des Már Hallvarðsson und der Hieb des Steinþór gegen Snorri gleichgerechnet dem Totschlag von 3 Männern, die im Alptarfjǫrð fielen.

K. 46, 7. Für den Kampf im Vígrafjǫrð wird der Tod des Bergþór den Wunden der 3 Þórbrandssöhne gleichgerechnet.

K. 58, 12. Im Kampf zwischen Þóri Gullharðarson und Óspak von Eyr fallen auf Seiten des Räubers Óspak 3 Mann.

K. 62, 10. Bei der Belagerung der Verschanzung des Óspak und Hrafn fallen 3 Mann: Óspak, Hrafn und ein 3. Mann aus ihrem Gefolge.

3 Mann als Gefolge.

K. 26, 1. Vígfús fährt mit 3 Mann zum Kohlenbrennen.

K. 35, 3. Snorri schickt 3 seiner Knechte, um das Bauholz aus dem Krákunesskóg zu holen.

K. 37, 8. Arnkel fährt mit 3 Knechten nach Ǫrlygsstaðir zum Heuholen.

»Selbdritt.»

K. 18, 20. Þóri Arnarson greift den Þórarin »selbdritt» an.

K. 18, 21. Odd Kǫtluson flieht »selbdritt» vor Þórarin.

3 Mann zusammen.

K. 18, 20. 3 Gefährten des Þorbjǫrn greifen zwei Mann des Þórarin an.

K. 34, 11. Þórodd Þórbrandsson hilft dem Arnkel in Stärke von »3 zusammen» bei der Ausgrabung des gestorbenen Þórólf.

Die Zahl »30».

K. 43, 20. 30 Mann sollen das Wergeld für einen Sklaven nach dem Alptarfjǫrð bringen.

K. 44, 16. Áslak und Illugi trennen mit 30 Mann die Gegner Snorri und Steinþór beim Kampf im Alptarfjǫrð.

K. 54, 13. Im Herbst vor Beginn der Spukereien sind in Þroða 30 Leute als Hausgesinde gewesen.

K. 59, 3. Óspak und Hrafn haben im befestigten Gehöft im Þaralatrsfjǫrð zusammen nahezu 30 Mann.

K. 62, 1. Sturla Þjóðreksson unterstützt den Snorri mit 30 Mann im Kampf gegen Óspak.

Die Zahl »300».

K. 39, 5. Arnbjǫrn Ásbrandsson hat 300 Ellen Handelstuch bei seiner Ausfahrt von Ísland bei sich.

Zeitbestimmung.

3 Nächte und 3 Tage.

K. 28, 8. Der Berserker Halli gibt dem Víga-Stýr eine

Frist von 3 Nächten, um sich mit seinen Freunden über seine Werbung um Stýr's Tochter zu beraten.

K. 33, 13. Arnkel verweilt nach dem Tode seines Vaters þórólf 3 Nächte in Hvamm, ohne dass sich etwas ereignet hat.

K. 40, 16. Bjǫrn Ásbrandsson bleibt während eines Sturmes 3 Halbtage in einer Felsenhöhle.

K. 43, 19. Das Wergeld für einen getöteten Sklaven soll dem Herrn des Sklaven vor der 3. Sonne nach der Tötung gebracht werden.

K. 53, 4. Der Knecht des þórodd liegt 3 Nächte, bis er an seiner geheimnisvollen Krankheit stirbt.

3 Winter.

K. 24, 5. Eirík, der Rote, hält sich 3 Winter in Grönland auf (Ausland).

K. 41, 2. Als þorleif kimbi um þórđ's Schwester Helga wirbt, antwortet ihm dieser, er solle zuerst die Grützenbrandflekken an seinem Halse heilen, die er vor 3 Wintern erhalten habe.

K. 41, 3. þorleif entgegnet dem þórđ darauf, dass keine 3 Winter vergehen werden, bis er erschlagen sei.

Dreizahl mit Achtergewicht.

K. 35—37. In 3 Stufen spielt sich der offene Kampf zwischen Arnkel und Snorri ab. Zuerst tötet Arnkel den Hauk, den Dienstmann des Snorri. Dieser bekommt für Hauk kein Bussgeld. Dann tötet Arnkel den von Snorri gegen ihn abgeschickten Meuchelmörder þorleif. Schliesslich wird Arnkel allein von Snorri und den þórbrandssöhnen überfallen und erliegt der Übermacht.

Dreifache Wiederholung.

Schlichte Wiederholung:

K. 20. Dreimal verzaubert Katla ihren Sohn Odd bei den Haussuchungen Arnkel's, zuerst in einen Spinnrocken, dann in einen Ziegenbock, schliesslich in einen Eber.

K. 20. Dreimal halten Arnkel und þórarin zu Holt Haussuchung nach Odd ab, aber ohne Erfolg. Erst das 4. Mal gelingt es mit Hilfe der Geirríđ.

Wiederholung mit Achtergewicht:

K. 27. Dreimal wird Þorgerđ mit der Bitte um Übernahme der Blutrache an Snorri für ihren Mann Vígfús abgewiesen: von Víga-Stýr, Vermund und sogar vom mächtigen Steinþór von Eyr.

K. 16—27. Dreimal übernimmt Arnkel Prozesse gegen Snorri. Das 1. Mal nimmt er sich der beklagten Geirríđ an (K. 16), dann unterstützt er den Þórarin svarti (K. 18—22). Den 3. Prozess führt Arnkel für die Frau des von Snorri getöteten Vígfús gegen jenen persönlich und mit Erfolg (K. 23—27).

K. 31—32. Dreimal wird Snorri vergebens um Unterstützung gegen Arnkel gebeten. In seinem Streit gegen Arnkel beklagt sich Þórólf über Snorri's laue Prozessverfolgung und weckt Snorri's Eifersucht gegen Arnkel. Die Bitte der Þórbrandssöhne um Unterstützung gegen Arnkel im Streit um das Erbe des Ǫrlyg lehnt Snorri rundweg ab, ebenso eine im Prozess um Úlfar's Vermögen. Jetzt erkennt Snorri ganz offen Arnkel's Überlegenheit an und warnt sogar, die Sache weiter zu verfolgen. Dafür wird ihm feiges Nachgeben vorgeworfen, ein Vorwurf, der ihn als Häuptling auf die Dauer unmöglich macht.

K. 53, 6—8. Das Gespenst, das in Seehundsgestalt aus dem Küchenboden steigt, wird nacheinander von 3 Personen bearbeitet, zunächst von einer Dienstmagd und von einem Knecht mit einem Prügel; aber das Gespenst steigt nur höher. Da ergreift der Knabe Kjartan einen grossen Schmiedehammer, lässt Hieb auf Hieb folgen, bis der Seehund wieder im Boden verschwindet, und klopft den Boden über dem Kopf des Seehundes zu.

K. 54, 6—9. An 3 Abenden nach dem Erbmahl kommen die verstorbenen Þóri víđlegg, Þórodd und Genossen nach Fróđa und vertreiben die Hausbewohner vom Feuer, am 2. Abend sogar aus einem andern Haus. Am 3. Abend werden auf Kjartan's Rat 2 Feuer gemacht, ein grosses in der Küche und ein Kochfeuer in einem andern Haus. Jetzt bleiben die Wiedergänger am grossen Feuer in der Küche.

K. 57—60. Dreimal vergeht sich der Räuber Óspak durch Räubereien gegen Snorri's Schützlinge. Einmal raubt er dem Þóri einen Wal und schlägt Þóri dabei bewusstlos. Dann raubt er den kleinen Atli, den Thingmann Snorri's, aus. Schliesslich überfällt er die Gehöfte des Þóri Gullharðarson und des Alf, raubt sie aus und tötet den Þóri. Jetzt entschliesst sich Snorri zum Rachezug gegen Óspak.

K. 63, 14—17. Dreimal hört die Ziehmutter des Þórodd das junge Bullenkalb Glǽsi brüllen und äussert dreimal ihre düsteren Ahnungen. Das erste Mal rät sie, es zu schlachten. Als Þórodd dies verweigert, brüllt das Kalb zum 2. Mal. Die Alte prophezeit Übles von dem Kalb, wenn es aufgezogen wird; doch Þórodd lässt das Kalb am Leben. Als es von der Weide kommt, hört die Alte es zum 3. Mal brüllen und sagt sehr grosses Unglück durch das Kalb voraus.

K. 63, 21—24. Dreimal noch warnt die Ziehmutter den Þórodd vor dem Kalb Glǽsi, als es schon ziemlich erwachsen ist. Sie wirft ihrem Ziehsohn Geringschätzung ihrer Mahnung vor und rät von jedem Zögern dringend ab. Als der Stier zum 2. Mal und noch schrecklicher als vorher brüllt, sagt ihm die Alte in einer Strophe den Tod, und als Þórodd sie altersgeschwätzig schilt, in einer zweiten Strophe den sichern Tod durch den Stier voraus. Als er es immer noch nicht glaubt, schliesst sie mit den Worten: »Umso schlimmer ist es, dass es so kommen wird».

K. 63, 27—32. Dreimal versucht Þórodd den Stier Glǽsi zu überwältigen. Er schlägt ihn mit einem Birkenknüttel zwischen die Hörner, dass der Knüttel entzwei bricht. Dann packt er den Stier bei den Hörnern und sucht so dessen Stösse abzulenken. Sobald er ermüdet, wirft er sich auf den Hals des Stieres, klammert sich mit den Händen unten an der Gurgel fest und lässt seinen Körper zwischen den Hörnern vorn über den Kopf des Tieres herabhängen, um den Stier so zu ermatten. Bei diesem gefährlichsten Versuch findet er den Tod.

Laxdœla saga.

Die reine Dreizahl.

Drei als Verhältniszahl:

K. 27, 5. Óláf Pfau spendet sein Drittel vom Erbe für das Erb- und Totenmahl seines Vaters Hǫskuld.

K. 37, 5. þorleik Hǫskuldsson will die von Kotkel gekauften Pferde dem Eldgrím nicht wieder verkaufen, auch wenn er den dreifachen Wert biete.

Fälle verschiedenen Inhalts.

K. 32, 2. Œxna-þóri hat daher seinen Namen, weil er 3 Inseln voll Ochsen besitzt (Ausland).

K. 45, 2. Bolli will dem Kjartan bei dem Gastmahl in Laugar 3 Stuten, von derselben Farbe wie der Hengst, schenken.

»3 Wahrzeichen.»

K. 20, 21. Melkorka gibt ihrem Sohn Óláf pái für seine Reise nach Irland 3 Wahrzeichen, einen Fingerring aus Gold, ein Messer und einen Gürtel.

»3 Mark Silber.»

K. 12, 16. Hǫskuld soll für die Sklavin Melkorka 3 Mark Silber bezahlen, den Preis für 3 gewöhnliche Sklavinnen (Ausl.).

K. 12, 21. Hǫskuld hat genau 3 Mark an Silbergewicht bei sich (Ausland).

K. 14, 36. Ingjald bietet dem þórđ für den Verrat an þórólf 3 Mark Silber.

K. 24, 8. Óláf soll für das Land des Hrapp 3 Mark Silber bezahlen.

K. 80, 7. (Bolla þáttr) þorvald Hjaltason verschafft dem þórólf für 3 Mark Silber sicheres Versteck und Schutz bei Starri.

K. 82, 1. (Bolla þáttr). Starri erkauft dem þórólf mit 3 Mark Silber die Ausfahrt bei dem Schiffsbesitzer þorgrím.

»3 Schiffe.»

K. 40, 25. Bei der Ankunft Kjartan's liegen an der Brücke in Drontheim 3 isländische Schiffe, denen Óláf Tryggvason die Ausfahrt nach Ísland verboten hat (Ausland).

Zeitbestimmung.

»3 Nächte.»

K. 47, 3. Kjartan zwingt die Leute des Hofes Laugar, 3 Nächte lang innerhalb des Hauses ihre Notdurft zu verrichten.

»3 Winter.»

K. 18,3. Hild, þórarin's Tochter, ist 3 Winter alt, als sie ertrinkt.

K. 27, 12. Bolli, þorleik's Sohn, ist drei Winter alt, als er von Óláf pái als Pflegesohn angenommen wird.,

K. 19, 11. Hrút wohnt nach seiner Ankunft in Ísland 3 Winter auf Kambsnes.

K. 30, 2. Geirmund ist 3 Winter bei Óláf pái, bevor es ihn wegsehnte.

K. 36, 13. Ósvífr rät seinen Söhnen, vor dem Angriff auf Kotkel zuerst Snorri's Rat einzuholen, aber doch selbständig vorzugehen, wenn Kotkel nicht vertrieben oder getötet sei, bis 3 Winter vergangen sind.

K. 59, 9. Nach dem Tod Kjartan's lebt Óláf noch 3 Winter.

3 Winter Frist.

K. 40, 17. Beim Abschied vor der Abreise nach Norwegen bittet Kjartan die Guđrún, auf ihn 3 Winter zu warten.

Zahl der Personen:

3 Mann gefallen.

K. 64 u. 65, Strophe 3. Beim Überfall auf Helgi Harđbeinsson fallen auf dessen Seite 3 Mann.

K. 87, 13. (Bolla þáttr). Als Bolli und þorstein im Kampfe getrennt werden, sind von þorstein's Seite 3 Mann gefallen.

3 Mann zusammen.

K. 14, 14. Als Hall von þórólf getötet wird, kehrt er zu dritt im Schiff vom Fischen heim.

K. 49, 1. Auf der Rückfahrt von Saurbœr, auf der Kjartan getötet wird, sind sie »3 zusammen», Kjartan, Au svarti und þórarin. (K. 49, 2 nochmals erwähnt: »3 zusammen».)

Die Zahl »30».

K. 44, 23. Kjartan wird von 30 Mann zum Gelage nach Laugar begleitet.

K. 81, 2. (Bolla þáttr). Bolli Bollason fährt zum Thing, auf dem er die Ächtung des Þórólf durchsetzt, mit 30 Mann.

K. 20, 19. Óláf pái erhält für die Vermittlung der Heirat seiner Mutter Melkorka mit Þorbjǫrn skrjúpr von diesem 30 Hundert Handelstuch.

Dreizahl mit Achtergewicht.

Familienangaben.

K. 26, 2. Óláf pái ist als 3. Sohn des Hǫskuld unehelich geboren, soll aber doch nach dem Willen seines Vaters sich mit den zwei ehelich geborenen Brüdern in das Erbe teilen.

K. 32, 11. Auf dem Hof von Holt wohnen 3 Schwäger, die beiden Brüder Þorkel und Knút und Þórđ Ingunnarson. Þórđ hat Auđ, die Schwester der Brüder, zum Weib, scheidet sich aber später von ihr und heiratet Guđrún, Ósvífr's Tochter.

Zeitangaben.

K. 47, 23. Am 3. Tag nach dem Osterfest reitet Kjartan mit einem Mann nach Tunga, wobei ihm von den Leuten von Laugar ein Hinterhalt gelegt wird.

K. 61, 20. Þorstein svarti und Lambi sollen am 3. Tag früh nach Tunga kommen, um mit Þorgils Hǫlluson die Fahrt gegen Helgi Harđbeinsson zu unternehmen.

K. 61, 21. Am 3. Morgen vor Sonnenaufgang kommen sie auch wirklich dorthin.

K. 66, 5—9. Die Leiche Gest's Oddleifssons wird am 3. Tag nach seinem Tod beigesetzt, der besonders bemerkenswert ist durch die günstige Witterung.

K. 12, 1. Hákon Ađalsteinfóstri erneut jeden 3. Sommer den Frieden für sein Land auf den Brenneyjar (Ausland).

»3 Mann.»

K. 24, 5. Óláf pái hat 3 tüchtige Handwerker, 2 Brüder, Án den Weissen und Án den Schwarzen, und als 3. den starken Beinir.

Dreimalige Wiederholung.

Schlichte Wiederholung:

K. 19, 33—34. Hrút, Hǫskuld's Bruder, ist dreimal verheiratet, mit Unn, der Tochter des Mǫrđ gigja, dann mit Þor-

bjǫrg, Ármóđ's Tochter, endlich mit einer dritten, deren Namen unbekannt ist.

Wiederholung mit Achtergewicht.

K. 40, 32—36. Dreimal tauchen sich Kjartan und Óláf Tryggvason beim Wettschwimmen gegenseitig unters Wasser. Das 3. Mal bleiben sie am längsten unter Wasser und erst jetzt frägt Óláf den Kjartan nach seinem Namen (Ausland).

K. 39—70. Hierher ist auch die grosse Gesamtdreiteilung der Saga mit den Höhepunkten in der Handlung zu rechnen: nämlich der Fall des Kjartan (K. 49), des Bolli (K. 55) und des Helgi (K. 64), wovon der 3. Abschnitt der Handlung am reichsten gegliedert ist.

»Westliches Nordland.«

Die reine Dreizahl.

Drei als Verhältniszahl:

Háv. K. 22. Óláf Hávarđarson wird mit dreifachem Manngeld gebüsst.

Fälle verschiedenen Inhalts.

Vatnsd. K. 46. Um die beiden Berserker Hauk zu vernichten, lässt der Bischof Friđrekr 3 Feuer machen und weiht sie. Die Berserker verbrennen sich sehr und werden mit Keulen erschlagen.

Hallfr. K. 6 (S. 100). Hallfređ verteilt beim Übernachten auf dem Weg nach Gautland dreierlei Arbeit, für Ǫnund das Holzfällen, für Auđgísl das Wasserholen und für sich selbst das Feueranmachen (Ausland).

Hallfr. K. 9 (S. 104). Beim Abschied vor der Fahrt nach Ísland gibt der König Óláf dem Hallfređ 3 kostbare Geschenke, nämlich einen Pelzmantel, einen Ring und einen Helm (Ausland).

Korm. K. 15. Bei seinem Ritt nach Þambardal, um den Raub der Steinvǫr an Þórarin zu rächen, führt Bersi 3 Speere mit sich, mit denen er die 3 Söhne des Þórarin tötet.

Gísl. K. 12, 20. Véstein verschenkt ein Kopftuch, das in

3 parallelen Streifen mit Goldbrokat durchwoben ist, und dazu 3 mit Gold ausgelegte Waschbecken.

Gísl. K. 15, 21. Gísli gibt dem Geirmund, der bei ihm die Wandteppiche für þorgrím holt, die heimliche Weisung, am Abend 3 Türen ohne Schloss zu lassen.

Gísl. K. 16, 8. Als Gísli seinen Überfall ausführen will, brennen 3 Lichter in der Schlafkammer.

Gísl. K. 24, 7. Die auffallende Tatsache, dass Ingjald, der selbst kein geschickter Zimmermann ist, plötzlich 3 wohlgebaute Schiffe besitzt, verrät den Leuten den Aufenthalt Gísli's bei Ingjald.

Fóstbr. K. 5. þorgeir und þormóđ treiben die 3 fettesten Stiere von Ingólf's Hof zu der Witwe Sigrfljóđ.

»3 aurar.»

Hallfr. K. 9 (S. 104). Der Ring, den der König Óláf dem Hallfređ beim Abschied schenkt, ist 3 aurar wert (Ausland).

Korm. K. 8, Str. 24. þorgils bezahlt der þorveig 3 aurar als Schiffsmiete.

»3 Mark Silber oder Gold.»

Gullþ. K. 10. Hall dingt mit 3 Mark Silber den Askmann und den Holmgǫngu-Kylan, dass sie den Má Hallvarđsson erschlagen.

Korm. K. 1. Ǫgmund erhält von dem Wiking Ásmund 3 Mark Gold als Lösegeld vom Holmgang.

3 Personen.

Vatnsd. K. 12 (S. 22). Drei Finnen wollen für Ingimund in Ísland nach seinem Amulett suchen (Ausland).

Vatnsd. K. 19 (S. 33). Im Kampfe gegen Hrolleif entkommen nur 3 Mann den Hieben Hrolleif's.

Korm. K. 5 (S. 11). 3 Männer, die þorveigarsynir und Narfi, lauern dem Kormák beim Heimweg von Steingerđ auf.

Band. K. 2. Odd's Reichtum wird mit dem der 3 reichsten Isländer verglichen.

Gullþ. K. 18. Als þóri und seine Gefährten von dem gelungenen Überfall auf Grím wegreiten, sehen sie 3 Männer

sich entgegenreiten. Dies sind Hall, Lođin und Galti, welche þóri sofort angreift.

Gísl. K. 8, 3. Véstein, Gísli und Bialfi sind zu dritt in Dänemark in guter Freundschaft (Ausland).

Gísl. K. 12, 1. Véstein reitet in Stärke von »3 zusammen» nach dem Dýrafjǫrđ.

Gísl. K. 33, 1. Vor Gísli's letztem Traum kann keines von den dreien, Gísli, Auđ und Guđríđ, schlafen.

Háv. K. 4. Skarf þordísarson hält es für eine Schande, dass 3 Männer gegen einen, gegen Óláf, kämpfen.

Háv. K. 21. 3 Mann bleiben von der Mannschaft þorgrím's nach dem Überfall auf Hávarđ und Atli am Leben und melden die Niederlage auf dem Thing.

Fóstbr. K. 6. þorkel hat 3 Ehefrauen.

»Selbdritt.»

Fóstbr. K. 6. Der Landstreicher Butraldi treibt sich »selbdritt» im Winter auf den verschiedenen Bauernhöfen herum und kommt auch »selbdritt» zu þorkel zum Nachtquartier.

»Und 3 andere Männer.»

Gullþ. K. 18 (S. 74). Als Ketilbjǫrn von Steinólf überfallen wird, sind noch Ásmund Nađrsson »und 3 andere Männer» in seinem Gehöft anwesend.

Gullþ. K. 18 (S. 74). Aus Múli kommen dem Ketilbjǫrn Grím »und 3 andere Männer» zu Hilfe.

Gullþ. K. 19 (S. 78). Bei der Verfolgung Steinólf's erreichen die Kinnarsynir »und 3 andere Männer» zuerst das Gehöft Steinólf's.

3 Mann gefallen.

Korm. K. 15. Bersi tötet die 3 Söhne des þórarin.

Gullþ. K. 8. Hall überfällt so überraschend den þóri bei der Landung, dass 3 Mann von Hall's Hand fallen, ehe þóri und seine Gefährten die Waffen ergreifen können.

Gullþ. K. 18 (S. 75). Als Ketilbjǫrn und Ásmund aus dem brennenden Haus ausbrechen, fallen sofort 3 Mann von Ketilbjǫrn's Leuten.

Gullþ. K. 19. Als þóri zum Kampf mit Steinólf hinzukommt, sind schon 3 Mann von þórhall's Leuten gefallen.

Gísl. K. 3, 9. Gísli tötet im Kampf mit den Skeggja-synir 3 Mann (Ausland).

Háv. K. 11 u. 12. Drei Brüder fallen auf dem Rachezug Hávarđ's, þorbjǫrn, Sturla und Ljót kappi.

Fóstbr. K. 7. Im Kampf um den Wal fallen von þorgil's Gefolge 3 Mann; ebenso fallen 3 Mann von þorgeir's Mannschaft.

Fóstbr. K. 16. Von den 12 Mann von þorgeir's Mannschaft die zum Wasserholen an Land gehen, laufen 3 Mann an die Stelle, wo þorgrím und þórarin die Kostbarkeiten ausgelegt haben, und werden sofort getötet. Darauf töten þorgrím und þórarin noch 3 Mann von den andern und nehmen die übrigen gefangen.

Fóstbr. II. K. 9 (S. 94). þormóđ tötet an einem Abend die 3 Brüder þorketil, þórđ und Falgeir (Ausland).

Fóstbr. II. K. 10 (S. 106). Als letzte Opfer der Blutrache fallen Ljót und die 3 Mann, die mit ihm im Boot gewesen sind, durch die Hand þormóđ's und Gest's (Ausland).

Zeitbestimmung.

3 Tage oder 3 Nächte.

Vatnsd. K. 12 (S. 22). Die 3 Finnen lassen sich alle in ein Haus einschliessen, und nach 3 Nächten schaut Ingimund nach ihnen, worauf sie ihm von ihrer Fahrt berichten (Ausland).

Hallfr. K. 6. Óláf Tryggvason schenkt dem Hallfređ ein Schwert ohne Scheide mit der Bitte, es während 3 Tagen und 3 Nächten zu tragen, ohne dass es jemand zum Schaden werde (Ausland).

Hallfr. K. 6 (S. 98). Hallfređ bittet seine Gefährten, bis zur 3. Sonne auf ihn zu warten, nachdem er zum Gehöft des þorleif gegangen ist, aber dann zurückzukehren (Ausland).

Hallfr. K. 11. þorleif versöhnt Hallfređ unter der Bedingung mit dem Jarl Eirek, dass er innerhalb von 3 Nächten ein Lobgedicht auf den Jarl mache (Ausland).

Gullþ. K. 4. þóri und seine Gefährten bleiben 3 Tage lang in der Höhle des Val.

Gísl. K. 1, 9. Der Holmgang zwischen dem Berserker Bjǫrn und Ari soll innerhalb einer Frist von 3 Nächten stattfinden (Ausland).

Gísl. K. 2, 18. Gísli fährt nach 3 Nächten zu Kolbjǫrn und frägt ihn, ob er zum Holmgang gerüstet ist (Ausland).

3 Sommer oder 3 Winter.

Vatnsd. K. 7 (S. 15). Ingimund, Grím und Sæmund sind zusammen 3 Sommer auf Wikingfahrten (Ausland).

Vatnsd. K. 38. Beim Tode Þorstein's ist der Findling Þorkel, den Þorstein aufgezogen hat, 3 Winter alt.

Band. K. 1. Odd ist 3 Winter und 3 Sommer bei den Fischern.

Gullþ. K. 6. Þóri bleibt 3 Winter in Gautland (Ausland).

Gísl. K. 20, 7. Gísli hält sich nach seiner Ächtung 3 Winter im Geirþjófsfjǫrđ auf; andere 3 Winter zieht er durch ganz Ísland, um die Häuptlinge um Beistand zu bitten.

Gísl. K. 24, 5. Gísli hält sich 3 Winter bei Ingjald auf.

Fóstbr. II. K. 10. Þormóđ hält sich 3 Winter in Stokkanes auf (Ausland).

Die Zahl »30».

Band. K. 10. Hermund wirft dem Egil vor, er habe aus Hunger mit einem zweiten Mann 30 verendete Pferde während eines Besuchs bei Hermund ganz aufgegessen.

Gísl. K. 16, 5. Gísli verknüpft auf Sæból die Schwänze von je 30 Kühen auf jeder Seite des Kuhstalls mit einander, um eine etwaige Verfolgung zu erschweren.

Háv. K. 23. Hávarđ schenkt dem Steinþór als Abschiedsgeschenk nach dem Gastmahl 30 Widder und 5 Ochsen.

»30 Mann.»

Vatnsd. K. 35. Finnbogi und Berg unternehmen mit 30 Mann eine Rachefahrt gegen Þorstein und Jǫkul.

Hallfr. K. 4. Hallfređ wird, nachdem er schon gefesselt ist, von Óttar mit 30 Mann aus den Händen des Gris befreit.

Hallfr. K. 10 (S. 109). 30 Mann stark reitet Hallfređ zu seinem Verwandten Þorkel krafla.

Die Zahl »300».

Gísl. K. 22, 10. Gísli fordert von seinem Bruder þorkel 300 Ellen Handelstuch (Wollstoff) als Unterstützung.

Gísl. K. 21, 1. Bǫrk besticht mit 300 Silber den Eyjólf grái, dass er den Gísli umbringe.

Gísl. K. 30, 17. Eyjólf bietet der Auđ, Gísli's Gattin, 300 Silber für den Verrat an ihrem Mann.

Fóstbr. K. 5. Sigrfljóđ erkauft mit 300 Silber für þorgeir und þormóđ den Frieden bei Vermund.

»300 Mann.»

Háv. K. 18. Steinþór reitet mit 300 Mann zum Thing.

Die Dreizahl mit Achtergewicht.

Vatnsd. K. 9 (S. 18). Dreifach belohnt Harald den Ingimund für seine Unterstützung in der Schlacht im Hafrsfjǫrđ. Er schenkt ihm 3 Schiffsmannschaften, dann die ganze Waffenrüstung der Wikinger, mit denen er gekämpft hat, als drittes aber ein Amulett, das Kjǫtvi besessen und am höchsten geschätzt hat. Dieses Amulett ist für das spätere Schicksal des Ingimund bedeutsam (Ausland).

Band. K. 2. u. 3. In 3 Stufen erlangt Óspak seine hohe Stellung. Er wird bei Odd aufgenommen, dann wird ihm die Verwaltung des Gutes und als Letztes und Höchstes das Godentum übertragen.

Zeitbestimmung.

Hallfr. K. 9. Zwei Winter bleibt Hallfređ bei Ingibjǫrg in Gautland. Im 3. Winter aber befiehlt ihm König Óláf im Traum zornig zurückzukehren (Ausland).

Gísl. K. 6, 8. Gest Oddleifson prophezeit, dass die Leute in der Schar des Gísli nicht alle im 3. Sommer noch so einmütig sein werden als jetzt.

3 Personen.

Vatnsd. K. 30 (S. 51). Die 3 letzten Verteidiger der Verschanzung des þórólf geraten vor dem wütenden Angriff des Jǫkul so in Schrecken, dass zwei von ihnen auf die äusserste

Landzunge entlaufen, wo sie von Jǫkul getötet werden, der 3. aber sich von der Klippe in die Tiefe stürzt.

Hav. K. [illegible]. 3 Brüder der Bjargey, Hávard's Weib, unterstützen Havard tatkräftig bei seinem Rachezug, der 3. und älteste aber ist mit Havard doppelt verschwägert, da er Hávard's Schwester zur Frau hat.

Dreimalige Wiederholung.

Schlichte Wiederholung:

Vatnsd. K. 3. Der Räuber Jǫkul, in dessen Haus þorstein eindringt, untersucht vor dem Zubettgehen dreimal das Haus, findet ihn aber nicht (Ausland).

Vatnsd. K. 36. Drei Nächte, bevor þorstein zum Gelage der Gróa fahren will, erscheint ihm in jeder Nacht die fylgja (Schutzgöttin) der Brüder und warnt ihn (Ausland).

Vatnsd. K. 44 (S. 74). Die Wahrsagerin þórdís rät þorkel, in ihrer Verkleidung dem Guđmund mit einem Stabe dreimal auf die linke Wange zu schlagen.

Vatnsd. K. 47 (S. 78). Der Zauberer Bárđ stýrfinn hält ein Unwetter auf, indem er dreimal dem Lauf der Sonne entgegengesetzt um den Ulfbeđin und den Holmgǫngu-Starri herumgeht, dabei irisch redet und ein Tuch nach dem Gebirge schwenkt.

Korm. K. 2. Dreimal wird der Grundplan des Hauses des Ǫgmund mit dem Massstock gemessen und dreimal ergibt sich ein geringeres Mass. Daraus ist das Unheil des Ǫgmund sicher zu ersehen.

Korm. K. 10. Kormák und Bersi zerhauen jeder dem andern im Holmgang nacheinander 3 Schilde.

Gísl. K. 3, 4. Gísli und seine Hausgenossen löschen dreimal durch genässte Bocksfelle das Feuer, das seine Feinde ans Haus gelegt haben.

Wiederholung mit Achtergewicht.

Vatnsd. K. 3. Dreimal erprobt þorstein durch Geräusche, wie fest der Räuber Jǫkul schläft. Die beiden ersten Male erwacht dieser bei dem geringsten Geräusch. Das 3. Mal führt

þorstein einen festen Schlag gegen das Gebälk; doch der Räuber erwacht nicht (Ausland).

Vatnsd. K. 7 u. 8 (S. 15). Die 3, Ingimund, Grím und Sæmund, betreiben 3 Sommer lang gemeinschaftlich ihre Beutefahrten. Doch im 3. erfolgreichsten Sommer trennt sich Ingimund von Sæmund, weil er den König Harald in der Schlacht im Hafrsfjǫrđ unterstützt (Ausland).

Vatnsd. K. 26 (S. 42). Dreimal nacheinander kommt ein Mann aus dem Haus, vor dem þorstein und seine Brüder dem Hrolleif, dem Mörder ihres Vaters, auflauern. Der dritte Mann, der herauskommt, ist Hrolleif.

Vatnsd. K. 33. Berg, der Neffe des Finnbogi, verlangt als Sühne für den Schlag, den ihm Jǫkul versetzt hat, dass Jǫkul unter drei Rasenstreifen gehe und seine Ergebenheit für ihn zeige. Der 1. Rasenstreifen reicht bis zur Schulter, der 2. bis zum Hosengürtel, der 3. gar nur bis zur Mitte des Schenkels.

Korm. K. 12. Von den 3 Schilden, die dem Steinar im Holmgang mit Bersi zur Verfügung stehen, hat Bersi schon 2 zerhauen; aber Kormák, der Sekundant seines Oheims Bersi, schützt ihn mit dem 3. Schild, und der hält die Schwerthiebe aus.

Korm. K. 22. Dreimal besucht die Zauberin þórdís bei Nacht das Lager des Kormák. Jedesmal trägt sie eine Gans mit hinaus. Als sie aber die 3. Gans, wie die beiden vorhergehenden, auch schlachten will, redet Kormák sie an und zerstört dadurch den Zauber.

Korm. K. 10 u. 20—23. Dreimal kämpft Kormák im Holmgang um Steingerđ. Zunächst mit dem Holm-Bersi, von dem Kormák besiegt wird. Den 2. Gegner, þorvarđ, den Bruder des zweiten Gatten der Steingerđ, besiegt Kormák, trotzdem beide die Hilfe der Zauberin þórdís in Anspruch nehmen, mit dem stumpfen Schwerte. Obwohl im 3. Kampf þorvarđ wieder die Hilfe der Zauberin gewinnt, Kormák aber sie diesmal verschmäht, siegt Kormák doch durch die Wucht seines Hiebes mit dem Schwertrücken.

Band. K. 1. Dreimal wechselt Odd seine Beschäftigung mit steigendem Erfolg. Zuerst ist er Fischer, dann Küstenfracht-

fahrer, zuletzt Grosskaufmann. Der Erfolg in seinem letzten Beruf wird uns in 3 steigenden Stufen geschildert: Zuerst kauft er sich in einem Schiffe ein, dann besitzt er allein ein ganzes Lastschiff und den grössten Teil der Ladung, schliesslich steigert sich sein Reichtum so, dass er 2 Frachtschiffe auf Kauffahrten laufen lassen kann und der reichste Mann seiner Zeit wird.

Band. K. 1 u. 2. Dreimal erwähnt die Saga Odd's entstehenden Reichtum besonders, nämlich dass er ein Lastschiff und den grössten Teil der Ladung besitzt, dann 2 Lastschiffe. Als reichster Isländer aber wird er erst allgemein anerkannt, als er als Bauer ein eigenes Gut mit grossem Erfolg bewirtschaftet. Sein Reichtum wird mit dem der 3 Reichsten nach ihm verglichen und besteht in 3 Arten: in Gold und Silber, Ländereien und in lebendem Vieh.

Band. K. 2 u. 3. Dreimal wird Odd's Zufriedenheit mit Óspak erwähnt, das 2. Mal, dass Odd ihn im weiten Masse im Gute wirtschaften lässt, und das 3. Mal, dass Óspak dem Odd jetzt besser als früher gefällt. Dies ist die Vorbereitung auf Odd's Angebot, ihm das ganze Gut zu übertragen.

Band. K. 3. Dreimal bietet Odd dem Óspak die Übernahme des ganzen Gutes an. Zweimal gibt Óspak ausweichende Antworten, obwohl er gierig darnach verlangt. Erst beim 3. Angebot übernimmt er es, nachdem ihm noch Odd seine Fürsorge und seinen Schutz versprochen hat.

Band. K. 3. Ebenso muss ihn Odd dreimal zur Übernahme der Godenwürde auffordern. Auch hier zuerst 2 scheinbar ablehnende Antworten, bis endlich das 3. Mal Odd's Androhung seines Zornes Óspak bewegt, die Maske fallen zu lassen.

Band. K. 4. Dreimal spielt die Frage der Rückgabe der Godenwürde zwischen Odd und Óspak. Bei der 1. Aufforderung wird Odd von Óspak auf das Herbstthing vertröstet, wo dann Óspak die Rückgabe hinterlistig vereitelt. Nun fordert Odd mit geschwungener Axt sein Godentum von Óspak zurück. Óspak händigt es ihm durch Handschlag wieder ein, verlässt aber als Odd's Feind dessen Gut.

Band. K. 3 u. 4 (S. 33). Dreimal wird das Heimholen von Odd's Vieh im Herbst erwähnt. Die beiden ersten Male fehlt dem Odd kein einziges Schaf. Beim 3. Heimtrieb aber, nach Óspak's Weggang, fehlen Odd 40 allerbeste Widder.

Band. K. 4. Dreimal sucht Vali den Óspak zum Eingeständnis des Schafdiebstahls zu bringen. Vali teilt Óspak zunächst die allgemeine Vermutung mit, führt dann seine eigene Beobachtung an, dass Óspak für seine Verhältnisse zu viel Vorräte hat, und redet ihm endlich gütig zu, indem er ihm seine Vermittlung verspricht. Die Steigerung entspricht Vali's friedlichem und hilfsbereitem Charakter.

Band. K. 4. Dreimal leugnet Óspak den Diebstahl der Schafe. Das 1. Mal lässt er sich noch zu Drohungen bei Vali's Beschuldigung hinreissen, dann beklagt er sich bitter über dessen schlechte Freundschaft. Seine 3. Leugnung bringt die Saga ganz kurz in indirekter Rede. So werden seine Einwendungen immer kleinlauter.

Band. K. 6—9. Dreimal besticht Ófeig Richter, wobei er immer grössere Schwierigkeiten zu überwinden hat. Das 1. Mal sind es die Richter in der Gerichtskammer des Nordlandes; grösser sind schon die Schwierigkeiten, den Egil zu bestechen, und im 3. Fall, gegen Gellir, kann Ófeig nur durch Geld, Drohung und Versprechung einer glänzenden Heirat zugleich sein Ziel erreichen.

Band. K. 12. Der geächtete Óspak verübt nacheinander 3 Racheakte. Dem Verkünder der Acht, dem Bergþór, tötet er 9 Kühe. Den zweiten Besitzer seines Weibes erschlägt er, und dem Verschulder seines ganzen Unglückes, dem Odd, tötet er die 5 besten Gestütpferde. Die Steigerung liegt hier im Rang der Person, der der Schaden zugefügt wird.

Gullþ. K. 3. Þórir trinkt trotz des Geheisses, nur zweimal zu trinken, dreimal aus dem Kelch des Agnar, des gespenstigen Hügelbewohners. Das 3. Mal trinkt er den ganzen Rest des Kelches aus. Agnar verkündet ihm darauf, dass er dies später zu entgelten haben werde.

Gullþ. K. 4. Als die 3 Begleiter des Þórir seinen kühnen Wagemut auf der Fahrt nach der Höhle des Val sehen, erklären sie einer nach dem andern, ihm doch folgen zu wollen. Þránd langi, als der dritte und letzte, setzt noch beteuernd hinzu, man solle nicht erfahren, dass er dem nicht zu folgen gewagt habe, dem er seine Hilfe doch versprochen habe.

Gísl. K. 13, 1—6. In 3 aufeinanderfolgenden Nächten wird Véstein's Tod angekündigt und der Mord ausgeführt. In den beiden ersten Nächten träumt Gísli davon und in der 3. Nacht wird Véstein während eines unheimlichen Wettersturms von einem unerkannten Mann ermordet.

Gísl. K. 16, 8—9. Drei Lichter brennen im Schlafraum auf Sæbol, als Gísli dort seine Rache ausführen will. Die ersten zwei Lichter löscht Gísli selbst mit Binsenwischen aus, das 3. aber wird von einem jungen Schläfer gelöscht. So erhält Gísli eine unerwartete Unterstützung in der Ausführung seines Planes.

Gísl. K. 20—23. Dreimal bittet Gísli seinen Bruder Þorkel um seine Hilfe in der Acht. Þorkel verspricht ihm zunächst Unterstützung, soweit ihm diese nicht Ungelegenheiten bereite (K. 20). Von Bǫrk's Nachstellungen bedrängt, erhält Gísli auf seine 2. Bitte nur eine Geldunterstützung. Als Gísli zum letzten Mal zu seinem Bruder kommt, will ihm Þorkel zuerst gar nicht öffnen. Dann bietet er, der »Freund vieler Häuptlinge», seinem Bruder nur Pferde oder ein Schiff.

Háv. K. 2. In 3 Herbsten nacheinander fehlen dem Þorbjǫrn beim Heimtrieb der Schafe je 60 Widder. Die ersten 2 Jahre bekommt er seine Widder durch Óláf's selbstlose Handlungsweise wieder. Im 3. Herbst jedoch bleiben dem Þorbjǫrn die Widder verloren, der hassverblendet vermutet, Óláf habe seine Schafe gestohlen.

Háv. K. 2. Dreimal wird Óláf von Þorbjǫrn und dessen Gefolgschaft beleidigt. Man verbreitet das Gerücht, Óláf habe die Sigríđ, die Wirtschafterin Þorbjǫrn's, verführt. Ferner versagt ihm Þorbjǫrn den Gruss, als er ihm zum 2. Male seine vermissten Schafe bringt. Als höchste Beleidigung empfindet

Óláf die von þorbjǫrn ausgesprengte Beschuldigung, er habe dessen zuletzt vermissten Schafe gestohlen.

Háv. K. 2 u. 3. Dreimal hetzt Vak mit immer grösserer Wirkung þorbjǫrn gegen Óláf auf. Beim 1. Mal nimmt þorbjǫrn selbst noch Óláf in Schutz, das 2. Mal duldet er schon stillschweigend Vak's Verleumdungen und das 3. Mal verbietet er gar dem Brand für Óláf Partei zu ergreifen, als dieser mit Recht Óláf's Heldentaten hervorhebt.

Háv. K. 2 u. 3. Drei gute Dienste erweist Óláf dem þorbjǫrn. Zweimal bringt er ihm die im Herbst vermissten Schafe. Dann hilft er dem Knecht þorbjǫrn's, Brand, beim Heimtrieb der Schafe, indem er den Wiedergänger þormóđ unschädlich macht, der vorher immer die Schafe bei einem Wegeinschnitt zurückgetrieben hat.

Háv. K. 2 u. 4. Dreimal geht Óláf auf die Schafsuche. Zweimal für fremde Leute. Die 3. Schafsuche ist für ihn von besonderer Bedeutung: sie gilt seinen eigenen Schafen. Vor der 3. Schafsuche schildert ihn die Saga als besonders hoffnungsvollen Mann. Aber auf dieser Fahrt überfällt þorbjǫrn ihn unterwegs, und Óláf erliegt der Übermacht.

Háv. K. 2—4. In 3 Kämpfen zeigt Óláf seine glänzende Tapferkeit. In zwei Ringkämpfen mit dem Wiedergänger þormóđ bleibt er Sieger, aber im 3. Kampf mit dem verräterischen Goden þorbjǫrn unterliegt er nach tapferster Gegenwehr.

Háv. K. 3 u. 8. Bei 3 Anlässen zeigt sich Brand als Freund Óláf's und dessen Familie. Er begegnet Óláf freundlich auf der Schafsuche und nimmt sogar seine Hilfe in Anspruch. Dann verteidigt er Óláf gegen Vak's Schmähreden. Sein 3. Eintreten für Óláf's Familie ist von grösster Wichtigkeit für den Verlauf der Handlung. Durch seinen energischen Einspruch rettet er nämlich Bjargey, Óláf's Mutter, und þórhall vor þorbjǫrn's Verfolgung und ermöglicht so Bjargey's Vorkehrungen für die Rache an Óláf's Mörder.

Háv. K. 2—4. Dreifach ist die Kränkung, die þorbjǫrn dem Hávarđ zufügt. þorbjǫrn vergilt die freundschaftlichen

Dienste Óláf's mit Hohn und Verleumdung. Durch rohe Gewalt setzt er sich in den Besitzt eines Rotwals, der als Strandgut von Rechts wegen dem Hávarđ gehören soll. Schliesslich erschlägt er den schuldlosen Óláf, weil dieser ihn durch seine Glanztaten in Schatten zu stellen droht.

Háv. K. 5 u. 7. Dreimal fordert Hávarđ Bussgeld von Þorbjǫrn unter gesteigerten Kränkungen. Das 1. Mal bietet ihm Þorbjǫrn einen alten, lahmen Gaul als Wergeld; nach der 2. Forderung jagt er ihn mit Schimpfreden und Drohungen fort. Endlich bei der dritten vereitelt Þorbjǫrn durch rohe Tätlichkeiten bei der Auszahlung des Wergeldes eine friedliche Schlichtung des Streites.

Háv. K. 5 u. 7. Dreimal liegt Hávarđ 12 Monate lang vor Gram im Bett, und die Saga erzählt, dass er in den letzten 12 Monaten bei weitem am gebrechlichsten gewesen ist.

Háv. K. 5, 6 u. 9. Dreimal fordert Bjargey den Hávarđ zur Bussforderung und Rache auf, die ersten zwei Male, als Hávarđ Bussgeld fordern soll, folgt er nur widerwillig ihren Bitten. Als ihm aber beim 3. Mal die Aussicht auf Rache mit dem Schwerte in der Hand winkt, dank der trefflichen Vorarbeit der Bjargey, da wird er wieder jungkräftig und froh, und der lang versiegte Born der Poësie sprudelt wieder in alter Frische.

Háv. K. 8. Zur Vorbereitung für den Rachezug Hávarđ's besucht Bjargey ihre 3 Brüder und erkundigt sich dreimal in derselben versteckten Anspielung nach der Kampftüchtigkeit der männlichen Familienglieder. Besonders herzlich verläuft der 3. Besuch bei ihrem ältesten Bruder Ásbrand, der mit Hávarđ doppelt verschwägert ist.

Háv. K. 9. Bei den 3 Brüdern der Bjargey holt sich dann Hávarđ einige Tage später die Hilfsmannschaft ab. Alles geht glatt von statten, doch besonders günstig beim letzten und ältesten Bruder Ásbrand. Hier rüstet sich schon Hallgrím, Ásbrand's Sohn, als Hávarđ ankommt, und mit ihm sein Pflegebruder Án, sodass Hávarđ hier noch eine unerwartete Verstärkung bekommt, also dreimal je 2 Mann mit Hávarđ und Þórhall ausziehen.

Háv. K. 11—12 u. 21. In 3 grossen Kämpfen erringt sich Hávarđ den Sieg. Þorbjǫrn büsst seine Freveltaten mit dem Tod. Auch seinen Bruder Ljót kappi trifft das Verhängnis. Aber auch im 3. schwersten Kampf, als seine Feinde ihn tückisch überfallen, bleibt Hávarđ siegreich.

Fóstbr. II. K. 9 (S. 92 u. 93), K. 10 (S. 100—102 u. S. 104—106). Dreimal zieht Þormóđ in Grönland heimlich vor seinen Pflegern und Beschützern aus, um die Blutrache zu vollziehen. Die beiden ersten Male erreicht er nicht ganz sein Ziel, wird sogar selbst dabei verwundet. Das 3. Mal hat er vollen Erfolg in seiner Blutrache ohne persönlichen Schaden (Ausland).

Mannheim a. Rh. (Forts.)

L. Alfr. Bock.

Eddatolkning.

Nogle modbemærkninger.

Hr. prof. Ernst Kock har i dette tidsskrift XXXV ogXXXVII offenliggjort rettelser til eller forklaringer af forskellige steder i eddadigtene, under 40 numre ialt. Han angriber deri tidligere tolkninger, bl. a. også mine, hvad han naturligvis har lov til. Hvis det kun drejede sig om nogle få steder og, hvis det ikke, ialfald tildels, drejede sig om noget principielt i fremgangsmåden, vilde jeg næppe have taget til orde. Men da det netop drejer sig om noget vigtigt, er det, forekommer det mig, naturligt, ja ret påkrævet, at det nye, som jeg for det meste ikke finder godt, bliver set efter i sömmene. Jeg finder det ikke mindre nødvendigt, fordi forf. skriver med en påfaldende overlegenhed, som virker lidet tiltalende.

Det principielle, som jeg antydede, er at forf. indretter sin sproglige fortolkning og opfattelse efter udtryksmåder og ordbetydning i angelsaksisk eller andre oldgermanske sprog, hvor dette synes ganske overflødigt eller helt urigtigt. Som et grelt eksempel herpå skal jeg straks nævne forf:s tolkning af *dómr*

i det bekendte sted: Hávamál 76 i Arkiv XXXIII, hvor dette velkendte ord skal have en i norsk-islandsk ukendt eller hidtil overset betydning: ære, berömmelse, og det fordi ags. *dom* har denne betydning. I næste bind af Arkivet fik forf. et rammende svar fra A. Åkerblom, som med fuld ret påviste det uholdbare i hans tolkning. At *dómr* i det anførte vers giver, i bet. 'udtalelse, mening, dom' (ɔ: den almindelige norsk-isl. betydning), netop en så slående og smuk mening, har altså ikke påvirket forf., nej, han skal over til angelsaksisken for at få en tolkning, stridende mod alt, hvad der vides om dette ord, hvis brug har været så almindelig lige fra o. 900 af (på Island) og til den dag idag, og hvis betydning aldrig har været omtvistet; jfr nynorsk. At det er fuldtud berettiget at ty til beslægtede sprog for der at søge oplysninger om ord, når de er sjældne, hapax legomena, og sådanne, at deres betydning ikke klart fremgår af sammenhængen, er så selvindlysende, at derom er ord overflødige. Det er fortræffeligt, til forklaring f. eks. af *tilt* i Lokasenna 38 at kunne henvise til got. (*ga*)*tils*, ags. *til* osv. I mange andre tilfælde kan det være hensigtsmæssigt at ty til andre sprog og derfra hænte parallelsteder og ord. Men princippet må være først og fremmest at rådspörge grundsproget, dets ordforråd og ordbetydninger både för og senere, og først, når det viser sig, att disse ikke slår til, da at søge reel hjælp hos søstersprogene — og dog må man her være meget forsigtig. Fuldstændig forkasteligt er det at lave ord i gamle tekster på grundlag af ags. eller andre sprog, noget som S. Bugge i sin tid gjorde i en ret stor målestok. Det er imod dette princip, at prof. Ernst Kock atter og atter synder svarligen, og jeg skal nu efter disse korte indledende bemærkninger gå over til at underkaste hans tolkninger under de 40 numre et nærmere eftersyn.

Det vilde være mærkeligt, om alle forf:s tolkninger var lige urigtige. Det er de nu ikke. Jeg skal nævne dem, der må siges at være rigtige eller dog sandsynlige; nogle af dem er i fuld overensstemmelse med den almindelige opfattelse. Tekstrettelser af en vis art skal jeg heller ikke klandre; de får stå

ved deres eget værd som så mange andre. Herved sigter jeg til følgende steder: Lok. 28 (nr. 3), (*mína*) *meinstafi*; tolkningen her er relativt rigtig; sagen er, at hvad enten man gengiver ordet ved 'onde gærninger' eller 'onde ord' (hvad jeg hævder er det rigtige), kommer det i realiteten ud på et. Lokes 'onde ord' er ifg. sammenhængen en hentydning til hans 'onde gærning'; denne indeholdes i ordene. — Hávam. 2, *gefendr heilir* (nr. 4) er naturligvis 'værtsfolket' (mand og kone i huset), men ordet betyder dog realiter 'givere'; dette tilfælde er analogt med det foregående. Såvidt jeg ved, er ordet aldrig blevet misforståët. — Noget lignende gælder også Háv. 57 (nr. 5). — Hym. 31 (nr. 8) *reis á kné*; her holder forf. — med rette — fast på den gamle opfattelse. — Alv. 4 (nr. 9) er ikke helt urigtigt, men *er* kan ikke udelades (*at sá einn* [er]); det mangler i hds.; men da linjen i øvrigt er åbenbart fordærvet, er det vist bedst at lade den ude af betragtning. — Alv. 16 (nr. 10), *Dvalins leika* (ntr.; = sol). Det er muligt, at forf. har ret, at *leika* brugtes i transitiv bet., selv om der intet eksempel findes derpå. — Háv. 54 (nr. 12), *vel mart*; at *vel* hører til *mart* har jeg aldrig været i tvivl om, og forf.s opfattelse er omtrent den samme som min; jeg opfatter ordene som 'dygtig mange ting', en modsætning til 'alt' eller 'alt for meget'; forf. siger 'lagom mycket'. — Háv. 70 (nr. 13): *dauðr fyr durum*; her har jeg (og mange andre) opfattet *dauðr* som forf. — Hhund. I 30 (nr. 18) vil jeg tage her, skönt stedet snarere hörer til den 2. gruppe. At rette *sat* til *svát* kan siges at ligge nær. Men rettelsen strander på, at således begynder aldrig ellers noget eddavers; *svát* står aldrig i begyndelsen af vers, se Gerings Wörterb. Forf. anfører — ifg. sit princip — et par eksempler fra ags. og osaks., men disse 'paralleler' er ikke engang paralleler, da *swa* (ags.) og *so* (osaks.) netop ikke står i begyndelsen, men inde i en 'langlinje'. Bægge steder kunde man akkurat lige så godt sætte et komma som punktum foran *swa*, *so*. — Fáfn. 37 (nr. 22), *þar er Reginn liggr*; forf.s tolkning lader sig høre; den er sproglig rigtig, men jeg ser ikke rettere end at f. eks. Finnur Magnússon har opfattet stedet på samme

måde. — Sigsk. 34 (nr. 26), *ofþrungin*; her foretager forf. en rettelse på grundlag af et ags. udtryk. Herom vil jeg ikke udtale mig nærmere. — Sigsk. 68 (nr. 28), *svá* = *svá sem* 'en anglicism', ja, credat judæus Apella! — Guðrkv. II 12 (nr. 30), *niðmyrkr*, tidligere rettet til *niðmyrk* (til det foranstående *nótt*); det er muligt, att ordet er rigtigt og apposition til *nótt*. I oversættelsen af et *niðmyrk nótt* er der intet som helst mörke, forf.s ironiske udtryk her er blot et udtryk for hans mangel på positiv viden. — Akv. 31 og 35 (nr. 33 og 34) skal jeg ikke opholde mig ved. — Hamð. 23 (nr. 38) skal jeg heller ikke dvæle ved; forf.s bemærkning ang. *Gotna* (el. *gotna*) kan være rigtig nok, og den udtryksmåde, han der omtaler, er ellers velkendt. — Heller ikke Grott. 12 (nr. 39) giver mig anledning til nogen bemærkning.

Det var altså 17 steder. Tilbage står da 23, og her har jeg adskilligt mere at bemærke. Jeg tager dem i forf.s rækkefølge.

Vspá 23 (nr. 1), *afráð gjalda*. Forf. vil her konstatere en splinterny betydning i ordet *afráð*, der ellers er et velkendt ord, i oprindelig bet. 'afgift (især en svær)', og i afledet bet. 'tab, skade', se lexica. Spörsmålet er nu, hvorvidt der er nogen grund til at antage, at dette velkendte (samlede) udtryk her er at opfatte anderledes end ellers. Det har man hidtil ikke fundet, men derom har der vel været nogen tvivl, om udtrykket her stod i den oprindelige eller afledede betydning. Sammenhængen, har man ment, tyder på det første. Forf. antager, at *æsir* og *goð ǫll* i verset er identiske. Dette er muligt, selv om Müllenhoffs tolkning ikke sådan kan afvises med et pennestrøg. Altfor let afviser forf. også dennes tolkning af *Gollveig*, hvis navn dog uomtvistelig betyder 'guldkraft'. Forf. opfatter *gildi* i bet. *gjald* 'betaling' (ligesom jeg f. eks.). Men nu erklærer han (»jag påstår»), at *afráð* betyder 'hævn'. Det er let nok, at 'påstå', men det er vanskeligere at 'bevise', og det var det, der helst skulde til. Der 'påstås' uden al grund, at udtrykket *gjalda afráð* i sædvanlig bet. er 'trivialt och stilvidrigt' her. Det er det selvfølgelig ikke. Forf. dikterer os nu et helt nyt ord, et *afráð*, sammensat

med *af*, der skulde fungere som *av* i *avund* og lign.; ordet skulde bet. 'oråd'. Når man i forvejen havde ordet *óráđ*, som naturligvis aldrig betyder 'hævn', kan det ikke ses, hvorfor digteren skulde have lavet (?, eller valgt?) et sådant ord, der jo dog så betænkelig mindede om, eller, rettere, var identisk med et andet velkendt, istedenfor at bruge *óráđ*, hvorved enhver misforståelse var udelukket. Sagen er simpelt hen den, at et *afráđ* i forf.s bet. aldrig har eksisteret. Dette tör jeg uden betænkning påstå.

Vspá 34 (nr. 2), *þá kná Vála | vígbǫnd snúa | — heldr våru harđgǫr — | hǫpt ór þǫrmum.* Her polemiserer forf. imod at inddrage *hǫpt* i parentesen, istedenfor at opfatte det som appos. til *vígbǫnd*; dette lader sig naturligvis høre, og jeg kunde have henført dette sted til første gruppe. Men der er flere andre steder af lignende art, som jeg kan tage i forbindelse hermed. Det er nr. 19: *es vaknađi | víf ór svefni* (Gríp. 16), nr. 24: *þeirar sýnar* (Guđr. I 26), nr. 36: *halr ór helju* (Ghv. 19). Forf. vil sætte komma foran og efter *víf, þeirar sýnar* og *halr*, da der i alle disse tilfælde skulde være tale om appos. til et foregående subst., — under henvisning til ags. sprogbrug. — Hvad nu det første halvvers (fra Vspá) angår, er det meget ungt, findes kun i Hauksbogteksten; dette har forf. naturligvis intet hensyn taget til. Alligevel er den af ham klandrede interpunktion ikke tilfredsstillende; det må indrömmes. Og det er muligt, at han på dette punkt har ret. Jeg tror det nu alligevel ikke. Afgjort uret mener jeg han har i opfattelsen af 19. Hvorfor ialverden skulde ikke *víf* være at forstå som subj. i den sætning, hvori det står; det er det naturligste i og for sig, og selve sprogfølelsen taler kraftig derfor. Forf. indrömmer da også, at den opfattelse »i och för sig mycket väl (udh. her) skulle kunna vara riktig», men han er »overbevist» om, at den ikke er det. Det er atter altså bare en påstand — der slet ikke bevises hverken ved udtryk i ags. Genesis eller Heliand. Jeg foretrækker at blive ved det, som »meget godt kan være rigtigt», og som ordstilling og sprogfølelse bestemt taler for. — Guđr. I 26 lyder således i hds:

þess hefi ek gangs | *goldit síðan* | *þeirar sýnar* | *samc ey*. Her vil forf., at *þeirar sýnar* er appos. til *þess gangs*; følgen er, at *samc ey* kommer til at stå for sig, på en höjst mærkelig måde, for ikke at bruge et stærkere udtryk. Nu er for det første *sýn* noget helt andet end *gangr*, så om en egenlig apposition er der ikke tale, men om noget nyt, noget foruden *gangr*. Til *samc* skal der fra det foregående underforstås noget — og her henvises til ags. osv. Det kunde naturligvis være rigtigt. Men enhver, som har nogen sprogsans, vil føle, at en sådan sætning som *samc ey* er umulig; den er metrisk umulig; den bliver formelt noget bedre ved at læse *sáumk*, men ikke reelt. Her må der foreligge en eller anden forvanskning, og derfor bliver bedömmelsen af *þeirar sýnar* usikker. Stedet er således af en sådan art, at det helst bör lades ude af betragtning. Udenfor nummer tager forf. Akv. 39 med: *hringum rauðum* | *reifði hun húskarla*; her er der intet i vejen for, at *hringum rauðum* kan være apposition til det foranstående *gulli*. Jeg tror ikke det er det, af den simple grund, at et verspar (versfjærdedel) ikke gærne bör skilles ad, hvis der ikke er noget, der absolut kræver det. Den regel, som forf. opstiller generelt i det her omhandlede spörsmål, må for vestnordiske vers' vedkommende afvises. — Endelig er der nr. 36: *at þú myndir mín* | *móðugr vilja* | *halr ór helju* (*en ek ór heimi þín*). Her er det, havde jeg nær sagt, ligegyldigt, om man interpungerer eller ej, det er måske bedst at lade være med at interpungere. At *móðugr halr* under alle omstændigheder hører sammen, er givet. Stedet er af en noget anden art end de foregående, og kunde egenlig helt forsvinde i diskussionen. Forf. synes at have medtaget stedet for at kritisere Brates oversættelse, der heller ikke lader sig forsvare. F. Magnússon og Svb. Egilsson f. eks. har opfattet ordene som forf. (og jeg).

Háv. 76 (nr. 6), *orðstírr góðr*; at dette betyder 'godt ry, rosende omtale' er uomtvisteligt. *Orðstírr* betyder ikke 'ære' i dette ords moderne betydning. Det er naturligt, at man kan tale om *góðr orðstírr*, og ligeledes om *illr* eller *lítill o.*; jfr lexica. Herom behøves der virkelig ikke mere at siges.

Háv. 95 (nr. 7): *einn er hann sér um seva*. Her kommer det først og fremmest an på, hvem *hann* er. Lader man det gå på *hugr* (i 1. l.), så er det klart, at *sevi* ikke kan betyde 'sind, sjæl'. Derfor har jeg antaget, at det måtte betyde 'elskov', jfr. Lex. poet. Hvad jeg ikke anførte dér, skal jeg dog her — for nærmere overvejelses skyld — fremsætte. Det har ofte forekommet mig ret rimeligt, at *hann* ikke grammatisk går på *hugr*, men på dennes indehaver, på personen; hvis det er meningen, betyder *sevi* her, som ellers, 'sind, tanke'; denne omstændighed taler ret kraftig for den her gjorte opfattelse. Forf.s opfattelse af *sevi* i »konkret betydning», 'bryst', er under alle omstændigheder umulig; *at vera um seva* 'være gæmt i hjærtet' er sproglig umuligt.

Háv. 7 (nr. 11), *þunnu hljóði þegir*; atter her skal vi ifg. forf. gå til ags., ja endogså til latin, for at forstå *þunnr*. Men forf. glemmer at oplyse om, hvorledes han da forstår *hljóð*, og det er det, der kommer an på, ialfald ligesåmeget; hvad er 'fin lyd' eller 'fin tavshed'? Jeg hævder min opfattelse; den, der lige har forklaret *sevi* som 'bryst, hjærte', kan ialfald intet have at indvende derimod.

Háv. 155 (nr. 15), *at þeir villir fara | sinna heim hama | sinna heim huga*. Om disse linjer er der skrevet endel (Läffler, B. M. Ólsen, jfr mig selv i Lex. poet.). Jeg kan göre det kort her. Forf. slutter sig snarest til Svb. Egilsson. Ikke desto mindre er forf.s opfattelse, såvide jeg forstår den, ikke holdbar. *Fara villr* kan dog aldrig betyde andet end 'at fare vild', og kommer gen. til, så 'ved at fare vild at miste (gå glip af) noget'. Herom kan der ikke tvistes. Hvorledes et sådant udtryk kunde bruges — som forf. antyder — om svanemøerne i Vǫlundarkv. er mig ufatteligt. Forf. forudsætter noget (lignende), som end ikke antydes i verset. Tolkningen af dette halvvers har, som det synes mig, voldt forskerne altfor meget hovedbrud. Det er, forekommer det mig, simpelt nok. At læse *heim-hama* som ét ord er der intet som helst i vejen for. Alle er enige om at antage, at de væsner, der menes, er troldkyndige, der forstår at omskabe sig. Man

kommer til særlig at tænke på Snorres beskrivelse af Odin (i Yngl.s.) eller beskrivelser af finner, der farer langt bort (i fremmed skikkelse), medens deres rigtige ham ligger (som død) i hjemmet; ingen må nævne dem ved navn. At denslags folk måtte anse det for den störste ulykke at blive hindrede i at vende tilbage til deres legemer, til deres naturlige liv, er så indlysende som muligt. Blev de det, dömtes de til den fremmede ham for bestandig, hvilket måtte være den störste straf og ulykke, der vederfores dem, selv om de intet havde imod at tage den fremmede ham på sig for en kortere tid ad gangen. Det er denne straf, Odin siger han kan dömme disse 'tunridere' til, den »at de farer vild med hensyn til deres hjemhamme», finder ikke tilbage til dem. Selv om man vil skrive *heim hama*, kan tolkningen blive den samme. I den anden linje er *heim huga* ikke helt parallelt med *heim hama* (men er formentlig kun en overleveringsdublet), men kan kun tolkes som sket er i Lex. poet.[2] Da forf. ikke kommer nærmere ind på dette ord, skal jeg heller ikke göre det.

Helg. Hjörv. 42 (nr. 16), *í munarheimi*; forf. vil opfatte dette ord som 'lykkeligt (forældre)hjem'. Således bruges nu *munr* aldrig. Sammenhængen modsiger også denne opfattelse, og man gör dog altid rettest i at tage noget hensyn til den. Sváfa taler netop om det tidspunkt i hendes liv, da »Helge gav mig ringe», d. v. s. trolovede sig med hende. Så påstår jeg, at *munarheimr* langt bedre tolkes som 'elskovens hjem, verden' end 'forældrehjem', netop i denne sammenhæng. Forf. giver ingen beviser for sin opfattelse; jeg har sammenhængens. Forf. omtaler i denne forbindelse udtrykket *muntún hugar*, hvor han vil opfatte *mun-* som 'behagelig', (»juvlig»). Dette er måske muligt. Men da *mun-* ellers aldrig findes i bet. 'juvlig' i sammensætninger med lignende ord som *tún*, hævder jeg min opfattelse af stedet.

Hhund. I 23 (nr. 17), *beit h . . út skriðu*; forf. foreslår her en konjektur *hyrnd*; det har han lov til, men vi andre har lov til at forkaste den, netop fordi *hyrndr* ellers er ganske ukendt

i nordisk om skibstavne. Aldrig findes *horn* heller i forbindelse dermed, og dette vejer ti gange mere end *hyrnde* i ags.

Jeg kommer nu til et punkt under nr. 19 (se herom ovf.), nemlig Gríp. 46: *er vélar vér | vífi gerđum*, hvorom forf. med sin sædvanlige overlegenhed siger: »Naturligtvis är konstruktionen missuppfattad». Efter hans opfattelse skal *vífi* sættes mellem to kommaer. Uheldigvis for forf. kan dativ *vífi* ikke her være appos. til den foranstående nomin. *brúđr*, nej, *er* er dativ, hvortil *vífi* er appos. Herimod hævder jeg fuldtud rigtigheden af den gamle opfattelse; *er* er selvfølgelig ikke dativ, men konjunktion, i bet. 'da, eftersom, fordi', og *vífi* styres af *gerđum* (*vélar*). Ingen, der har nogen sprogsans, kan opfatte ordene anderledes, mindst på den knudrede og unaturlige måde som forf. vil.

Fáfn. 5 (n:r 20), *á brunnu skjór á skeiđ*; dette fordærvede sted vil forf. søge at rette, men opnår kun at föje en rettelse til de mange tidligere, der i ingen henseende er at foretrække eller som kan betragtes som endegyldig. Det er tilstrækkeligt at sige, at forf. vil rette *brunnu* til *runnu* og *skjór* til *skjót*, et ntr., = (*farar*)*skjótr*, et ord, som ellers er ukendt i norsk-islandsk og af samme art som *afráđ* ovf. i ny betydning.

Fáfn. 8 (nr. 21) (*at til fjarri séak*) *mínum feđrmunum*. Forf. nægter, at det fra gammel tid af antagne *feđrmunir* (som ét ord) eksisterer. Ja, det er jo et hap. leg. Forf. sympatiserer med Heuslers rettelse *míns feđr*, men denne strander uhjælpelig på, at *feđr* ikke eksisterer som genitiv i så gammel tid.

Selv mener forf., at det hele kan beholdes uforandret, således at dette *munum* opfattes som 'målets dativ' 'i någon mån, åtskilligt, alldeles'. Den komparativ, som ellers findes, skal her være *til fjarri*. Udtryksmåden er ganske ukendt. Det er dog ikke blot dette, der gör forf.s tolkning usikker, men også den omstændighed, at al tale om Sigurds fader er i denne sammenhæng så godt som utænkelig. Sigurds fader var for længst død, og Fáfnir har ikke nævnt faderen, men 'venner' (*ef vaxa næđir fyr vina brjósti*). Det vilde derfor være mildest talt mærkeligt, om digteren lod Sigurd sige, at Fáfnir bebrejder ham, at 'han

er for langt borte fra faderen'. Det er en fuldkommen urimelig tanke. Alt bliver fuldkommen naturligt og forståeligt, når *feðr munir* opfattes som ét ord i den af mig (og andre för mig) antagne betydning. Det eneste, der kunde indvendes derimod, er formen *feðr-* som sammensætningsled, men som sådant er det netop ikke angrebet af forf.

Guðr. I 8 (nr. 23); det drejer sig her om verberne *gǫtva* og *leiða*, som jeg har opfattet i bet. 'begrave [ved vejen]' (af *gata* og *leið*). Forf. påstår, at dette er urigtigt, at *gǫtva* betyder at 'udruste, klæde', at *leiða* er kausativ til *líða*; at et sådant *leiða* existerer, har jeg nu altid vidst, men det hindrer dog ikke, at der også kunde eksistere et andet *leiða*, dannet af *leið* 'vej', jfr. *leiði* = grav. At *gǫtva* kan have eksisteret i nordisk i bet. 'at udruste', vil jeg ikke nægte. Det forekommer bare aldrig; dets tilværelse bliver ikke mindre usikker, fordi forf. antager det. *Gǫtruðr* — dette ord er jo hap. leg. — i bet. 'drabsmand' (dette betyder det det eneste sted, det findes), er sikkert. Jeg fastholder naturligvis min opfattelse[1], idet jeg dog vil göre opmærksom på, at det ikke er mig, der først har forstået disse 2 verber således; jeg henviser til Tidsskrift f. phil. VI, 247 (i Lex. poet. ved trykfejl 297).

Sigsk. 33 (nr. 25), *hann mun ykkar ǫnd síðarri*; således som stedet er, har man antaget det defekt; det er det også sikkert. Forf.s tolkning er af en sådan art, at man ikke godt forstår, at den kan fremsættes. *Ǫnd* kan efter forf. være nominativ i samme bet. som 'ånd' i moderne brug (»en stor ånd» og desl.). En sådan bet. er i oldsproget ukendt. *Síðari* skal komme af *síðr* = 'vid, stor'. Men, når har ordet haft den betydning? *Síðr* bruges — vide lexica — udelukkende om noget, der hænger ned, strækker sig ud i nedadgående retning, f. eks. om en kappe, skört, hår, hat og lign. Men 'vid, stor' er ganske ukendt. Jeg ved eller husker ikke, om ordet ellers findes i komparativ. Her

[1] Forf.s udtalelse: »den förbluffande betydelseutvecklingen *väg > begrava vid vägen» (!) forstår jeg egenlig slet ikke; noget så ulogisk har jeg ialfald ikke sagt.

henvises også til ags. *sid sefa* 'stort sinne'. Forf.s tolkning er fra et nordisk sprogstandpunkt helt uantagelig.

Sigsk. 41 (nr. 27), *at| þeygi skal | þunngeđ kona | annarrar ver | aldri leiđa.* Her har den almindelige opfattelse været den, at *leiđa aldri* skulde betyde 'ledsage med el. i alderen (ɔ: levetiden)', leve sammen med, en opfattelse, der ikke kan være mere ligefrem eller naturlig, og har støtte i mange andre udtryk. Men forf. har dristighed nok til at betegne stedet som »arjt misshandlat». Men mishandlingen kommer i virkeligheden først ved forf.s egen tolkning. Denne går ud på, at *leiđa* skal bet. 'ledsage en på den sidste færd' — en betydning ellers ukendt i oldsproget; forf.s henvisning til Fritzner s. v. 5 har intet med vort sted at göre; når der under nr. 10 anføres flere steder på *leiđa* = begrave, så er her tale om verb. *leiđa*, dannet af *leiđi*, hvad også Fritzner anfører; han synes at have selvsamme opfattelse som jeg, men så burde han have opført dette verb særskilt. Han støtter ikke forf.s opfattelse, ialfald ikke, hvad nærværende sted angår. Forf. får nu ud, at halvverset betyder: »att ej klenmodig (*þunngeđ*) kvinna i livet följer annans man till graven»; denne »kvinna» skal være Brynhild selv (det er hende, der taler); *aldri* hører sammen med *þeygi* (*þ. a.* ikke i livet, aldrig); *annarrar* er så Gudrun og hendes mand Sigurd. Brynhild siger efter dette altså: »aldrig i livet (ikke som levende) skal jeg følge Sigurd til graven». Men hun behøvede jo ikke at følge ham til graven, selv om hun blev ved med at leve! Da nu *aldri* står så langt fra *þeygi*, kan det næppe høre dertil, og da digteren vilde have udtrykt sig kluntet, hvis ikke *aldri leiđa* skulde høre sammen, og da der er flere omstændigheder ved verset, der gör dets overlevering meget mistænkelig, har forf. sikkert ikke truffet det rette. Men jeg skal indrömme, at af alt, hvad hidtil er gennemgået, er det hans bemærkninger til dette sted, der særlig fortjæner at fremkalde en fornyet overvejelse. Hans mindst tiltalende opfattelse gælder verbet *leiđa*.

Helr. 11 (nr. 29), *víkingr Dana | í verđungu.* Det drejer sig her om, hvortil *Dana* skal henføres. Selv har jeg næret

stor tvivl derom. Jeg indrömmer gærne, at det naturligste er at henføre det til ***víkingr***, men ikke på grundlag af angels. udtryk, som anføres af forf. Han henviser til ***yggjungr ása***, og det er godt. Men dette udtryk må forstås ud fra nordisk sprogbrug, og da kan ***ása*** være gen. obj. — hvad sammenhængen dog næppe anbefaler — eller etslags arts- eller samhørighedsgen. ligesom i betegnelser som ***Sygnakappi***, ***Haddingjaskati***, ***skati Mæringa*** og lign., altså: »'yggjung' blandt aserne»; ***víkingr Dana*** i lighed hermed 'vikingen blandt Danerne' (vikingen med særligt eftertryk). Digtets forfatter må da have haft en anden opfattelse af Sigurds folkesamhørighed eller hjem end andre digtere. Det var dette, jeg ikke fandt sandsynligt, og henførte derfor ***Dana*** til ***verđungu***, hvad der ganske vist også forudsætter en anden sagnform end den kendte. Men at parallelisere udtrykket (***vík. Dana***) med de angelsaksiske, som forf. fremdrager, må bestemt afvises.

Guđr. II 28 (nr. 31), ***hirđattu hǫlđum | heiptir gjalda***. Udtrykket ***heiptir gjalda*** kan, som enhver ved, forstås på to måder, 'gengælde (tage hævn for) andres forbitrelse (fjendskab)', og 'vise forbitrelse (fjendskab)' mod andre. Sammenhængen må afgöre, hvilken betydning bör vælges. Men der kan også være tilfælde, hvor den ene bet. passer lige så godt som den anden — og det bliver nærmest smagsag, hvilken man vælger. Et sådant sted er det her pågældende, jfr. min udtalelse i Lex. poet. Forf. burde have afholdt sig fra så stærkt et udtryk som »F. J.s 'vise forbitrelse' bör utgå». Nej, det skal tilvisse ikke udgå; formentlig er min opfattelse her netop den rigtige. I hvert fald er forf.s urigtige opfattelse af ***gjalda afráđ*** (se ovf.) ingen som helst støtte her. Det er som forf. ikke kendte de udtryk, der anføres i Lex. poet., f. eks. ***gjalda*** (***harđan***) ***hug***, ***g. varhuga*** (findes endnu i isl.), jfr. ***gjalda glaum hjalta skers*** osv. osv.

Atlakv. 29 (nr. 32), ***Atli inn ríki reiđ glaum maunom***. Forf. indrömmer, at teksten her må være fordærvet. Han konjicerer (***reiđ***) ***glaummaundum*** = ***glǫmmundum***; denne dativ henføres til ***rógþornum***, og ***gl.*** gengives ved 'skramlande'. Det kan være, at

dette 'svärdskrammel' tilfredsstiller forf.s æstetik. På mig virker det humoristisk. — »Atle red med örlogsvapen skramlande omkring sig.» Jeg tror ikke på denne höjrøstethed hos sværdet i skeden, ti der må det dog have været (eller spydet?). Ellers havde det været morsomt at vide, hvilke våben forf. særlig havde tænkt på i denne situation. Noget andet sted i den gamle digtning af lignende art er mig ukendt. Det lader også til, at angelsaksisken svigter på dette punkt.

Atlam. 38 (nr. 35), *lok munk þess segja*. Her møder man en opfattelse, der i en særlig grad vækker, rent ud sagt, forbavselse. Den foranstående linje lyder: *litlu ok lengra*, så mangler der et linjepar, så at sætningen er og bliver ufuldstændig. Forf. henviser til en tidligere udtalelse af sig selv om stedet; det er særlig ordet *lok*, som det gælder, og han siger, at han »för de nordiska filologernas bekvämlighet» vil gentage noget deraf. Dette er meget venligt, og vi får nu at høre, at *lok* betyder 'hele sagen' (ɔ: sagen fra begyndelse til ende). Denne betydning har ordet naturligvis aldrig haft i nordisk hverken för eller senere, og har det heller ikke her, selv om intet antages at mangle. Her har forf. været særlig uheldig med sine angels. paralleler, ti i dem alle står »word ne anȝin, ord (oor) & ende» — men det er da noget ganske andet.

Hamð. 1 (nr. 37), *ár um morgin manna bǫlva | sútir hverjar | sorg um kveykva*. Hele verset er vanskeligt, og rimeligvis mangler et linjepar. Forf. sætter *sorg* mellem kommaer (i lighed med flere andre steder); *kveykva* opfattes som infin., styret af *spruttu* i versets 1. linje, d. v. s. versets første og sidste ord hører nöje sammen. Dette er vistnok ganske enestående i hele digtningen. Forf. angriber stærkt et udtryk, hvor *sorg* fungerer som obj. og *sútir* som subj. Det er naturligvis heller ikke godt. Og da hele verset er noget skruet (og sikkert ret ungt), kunde man give forf. ret i hans opfattelse. Jeg finder dog, at et udtryk som »alle bekymringer (d. v. s. de momentane stemninger vel) vækker sorger (d. v. s. vedvarende tilstande vel)» godt lader sig høre; det er ikke mere skruet end det andet. Men jeg skal ikke gå strængere i rette med forf. angående dette værdiløse vers.

Endelig er der så Grottas. 22 (nr. 40), *mun Yrsu sonr viđ Halfdana hefna Fróđa*. Man har her villet rette ordene *viđ Halfdana* på forskellig vis, men »naturligtvis måste de föreslagna läsningarna . . tillbakavisas». Forf. er dog ikke selv helt bange for at foreslå rettelser, når han finder det nødvendigt. Forf.s tolkning af dette sted kunde synes rimelig; *Yrsu sonr viđ halfdana* (således med lille bogstav) betyder »Yrsas sön med halvdanen (-danskeren)». Formelt-sprogligt er dette uangribeligt. Men der er reelle betænkeligheder, som forf. — ligesom oftere — ikke ænser eller sætter sig udover. For det første findes et *half-dani* som appellativ aldrig ellers, for ikke at tale om, at der ellers kun findes formen *Halfdanr* (se Lind). Dernæst kunde en »Halfdans sön» efter alt, hvad der vides om nordisk sprog, ikke kaldes 'halvdanen'. Der findes intet analogon[1]. Dette kan vi nordiske filologer ikke se bort fra, selv om forf. for sit vedkommende mener at kunne (og burde) göre det. Derfor er også en rettelse i den her pågældende tekst nødvendig, hvorledes den så skal være.

For ikke at udelade noget skal jeg til slutning omtale forf.s mærkelige opfattelse af *vinir* og *họfuđ* (under nr. 19, s. 117), *vaki ok vaki | æ vina họfuđ* (Bjark. 1). Ikke engang disse simple ord har måttet forblive uantastede. Ordet *vinr* skal i nordisk, ligesom i ags. (efter forf.s påstand), have »gennemløbet betydningsrækken venner > kære, pålidelige ledsagere eller stridskammerater > mænd, karle, folk». Dette skulde også være sket i stedet fra Bjark., samt i et vers af Víga-Glúmr (*vinir fagna því*). At 'venner' efter omstændighederne kunde bruges om 'kære, pålidelige ledsagere' er naturligt; derimod er intet at indvende. I nordi[illegible] dste udvikling ganske ukendt — medmindre man [illegible] at f. eks. dansk 'venner' kan bruges, let henkastet, [illegible] ns' el. lign. I islandsk er *vinir* = 'mænd' ukendt [illegible] orf. siger fremdeles, at *họfuđ* ikke bruges

[illegible] i Reykdœla, der kunde fremføres: *Veiddi Fluga* [illegible] sönnen, men her findes netop en afledningsendelse [illegible] andet. Lignende findes også ellers.

her omskrivende (*vina hǫfuđ* = *vinir*, som jeg har opfattet det og andre i øvrigt, f. eks. Svb. Eg.), men i bet. 'overhoved'; dette kan måske ikke helt afvises. Hvad der derimod bestemt må afvises som ugrundet og uforeneligt med nordisk sprogbrug er *vinir* = 'mænd' i almlh. Hvad der bedre kunde passe i sammenhængen her end netop 'venner', er det vanskeligt eller umuligt at se. M. h. t. stedet hos Víga-Glúmr er ordet for mig 'uklart', hvad enten det skal betyde 'venner' eller 'mænd'. Det er atter sammenhængen, som forf. ikke har ænset. Man indser ikke let, hvorledes digteren egenlig skulde være kommen til at udtrykke den tanke i den forbindelse. Hvis man vil hævde, at der i så henseende intet er at bemærke, ja så er det givet, at 'vennerne (mine venner) glæder (ɔ: vil glæde) sig derved' passer meget bedre end det afblegede 'mænd' ('man'). Så måtte man antage, at digteren antyder en kamp, hvor han vil udgyde blod og sejre og hans venner glæde sig derover. Det havde været mere fortjænstfuldt, om forf. havde givet os en fornuftig forklaring af *Ađils sinnar* i det pågældende vers af Bjark. end den ganske forkerte tolkning af ordet *vinir*.

Hermed har jeg gennemgået forf.s alle numre, med det resultat, at alle hans forklaringer i den sidste gruppe for det meste er ganske urigtige og unødvendige eller, i enkelte tilfælde, ret tvivlsomme. Hovedanken imod ham er den, at hans sprogfølelse er meget usikker, samt at han lægger andre germanske sprogs, især angelsaksisk, udtryksmåde til grund for tolkningen af norske (og islandske) tekster, uden at tage hensyn til norsk-islandsk sprogbrug, som den altid har været og for en stor del endnu er (på Island). Han burde have lært af sin store landsmand Ihre, der i fortalen til sit lexicon gör udførlig rede for sin fornuftige fremgangsmåde ved ordtolkning og sprogsammenligning. I øvrigt har jeg allerede i begyndelsen udtalt, hvad princippet er og må være. Når det princip ikke følges, bliver resultatet nødvendigvis af den art som hos forfatteren.

Finnur Jónsson.

Till Alvissmál str. 12: 6 och 16: 6.

Eget nog har det undgått alla textkritiker hittills, så vitt jag vet, att i versrad 6 av stroferna 12 och 16 i Alvíssmál verbet *kalla* utfallit i versradens början.

Vid jämförelse med de övriga sista versraderna i de formellt och innehållsligt nära likartade stroferna 10, 14, 18, 20, 22, 24, 26, 28, 30, 32 och 34, som alla börja med *kalla*, framgår ju detta.

I handskriften (R) är verbet *kalla* utskrivet endast i str. 10 i motsvarande versrad. I de övriga tio stroferna har R här blott *k* med punkt efter. Denna bokstav har så mycket lättare kunnat utfalla i de ovan nämnda två stroferna av de tretton likartat avfattade, som verbet *kalla*, vilket i dessa alla börjar även den första långversen, i str. 12 fullt utskrivet, i str. 16 förkortat till *k*., innehållsligt kan föras även till andra halvstrofens alla tre versrader.

Str. 12: 6 skall sålunda lyda:

kalla dvergar drjúpan sal,

vilken versrad då blir metriskt alldeles lika, till orden delvis identisk, delvis ljudligt ganska nära överensstämmande med 24: 6:

kalla dvergar djúpan mar.

Str. 16: 6 skulle ha lydelsen:

kalla alskír ása synir.

Till denna versrad finnes ej någon fullt motsvarande i Eddan. Men full rytmisk motsvarighet har ju

Háttatal 100: 6: *svá er tírætt hundrađ talit.*

Ganska nära kommer ju

Alv. 2: 6: *estat þú til brúđar borinn,*

som dock tydligt skiljer sig genom att ej ha biton på fjärde stavelsen. — I alla tre fallen är ju allitterationen olika anbrakt.

På någon vidare undersökning om byggnaden av dessa nu emenderade versrader i Alv. — vilka ju båda äro anmärkningsvärda, den förra genom den avvikelse från Bugges lag om versslutet i långversen (här |◡́ i st. f. |⏊ eller |◡́x), som den, utom med det här jämförda motstycket i Alv. 12, delar med Alv. 3: 3 och för övrigt med en mängd fall i andra ljóđaháttdikter[1], den senare genom sin byggnad i andra avseenden — ingår jag ej här vare sig med utgångspunkt i äldre eller nyaste grundåskådning av ljóđaháttr, utan hänvisar blott till det redan sagda, varav ju den fullkomliga osannolikheten av att de två ifrågavarande versraderna skulle börja på annat sätt än de övriga elva motsvarande tydligt framgår.

[1] Man kan uppsöka dessa hos Gering, Die rhytmik des ljóđaháttr, 1902 (ZfDPh. B. 34), §§ 126—129, 135—137, 144—146, 148, 159, 173, 175, 177, 179, 181—3, där inalles 119 fall finnas upptagna, dock utan anmärkning om deras oregelbundenhet — Bugges lag anföres dock av G. —, bland exemplen på versrader med slutet ⏊́. — Jag har ock i min avhandling Om några underarter av ljóđaháttr (i Pippings Studier i nordisk filologi, Band 4 och 5), där ett tjugutal fall av andra orsaker förekomma till behandling (SNF. I: s. 18, 23, 36, 46 m. fl.; II: s. 37, 91, 93, 94), medtagit dessa på grund av dylika falls så allmänna förekomst utan att särskilt anmärka deras avvikelse från Bugges lag, vilket jag här önskar få nämna.

L. Fr. Läffler.

R. C. Boer: Oergermaansch handboek (= *Oudgermaansche handboeken onder redactie van R. C. Boer, J. J. A. A. Frantsen, J. te Winkel, eerste deel*). Haarlem 1918. XVIII + 321 s.

Det fremhæves i fortalen, at det foreliggende værk og hele den række av håndbøger, som hermed indledes, først og fremmest er bestemt for hollandske studenter. Hvor meget godt end de fremmede lærebøger indeholder, svarer de dog ikke helt til hollandske studerendes behov; de er ikke avpassede efter netop de forudsætninger, som medbringes til universitetet fra de hollandske skoler, og de bringer ikke deres brugere i kontakt med den særlig hollandske videnskab. Rigtigheden af disse betragtninger er indlysende. Man kunde endnu tilföje, at det ved en så nasjonal videnskab som sprogvidenskaben er av væsentlig betydning, at der i så stort omfang som muligt eksisterer lærebøger avfattede i modersmålet. Men også for udlandet vil den med Boers bog påbegyndte række af hjælpemidler til studiet av de germanske oldsprog have en stor interesse. Også vi udlændinge må sætte pris på at komme i den nöje føling med de særlig hollandske forskningsretninger, der bedre opnås gennem den stadige brug av lærebøger end ved fra tid til anden at læse monografier av hollandske sprogforskere. Og den hollandske sprogdragt, hvori lærebøgerne er klædt, er kun en tiltrækning mere.

Hvad det nu foreliggende bind angår, nærer jeg ikke tvivl om, at det i det hele taget på en tilfredsstillende måde løser den opgave, som det har stillet sig, og at det vil kunne göre god nytte ved siden av de tilsvarende tyske fremstillinger. Særlig skal jeg fremhæve den bekvemme og overskuelige formlære (her har jeg blot i nogen grad savnet et böjningsmønster for adjektiverne og [forud for § 212] en oversigt over de stærke verbers klasser, der kun meget indirekte kan siges at være givet i § 89 og § 90; forøvrigt havde jeg hellere set klasserne forsynede med navn end med nummer).

Opgavens begrænsning er ligesom i de bekendte tyske fremstillinger udtrykt ved ordet »urgermansk»; men med god ret har Boer kaldt sin bog »urgermansk håndbog» (en håndbog, hvori man kan søge oplysning om spörgsmål, der strækker sig tilbage til den urgermanske tid), ikke som Streitberg, »urgermansk grammatik» (en grammatik for den urgermanske sprogform hører sammesteds hjemme som Schleichers oversættelse av en fabel til det indoevropæiske grundsprog). Mod denne formulering av opgaven indvender jeg, at den indeholder kravet om en kronologisk avgrænsning, som i mange tilfælde kan være vanskelig og tvivlsom, og som kan være uvelkommen der, hvor den er sikker.

Boer antyder undertiden selv avgrænsningens usikkerhed (f. eks. s. 30 § 31 anm.) og medtager i andre tilfælde med forsæt (og med rette) ting, der utvivlsomt falder udenfor den urgermanske tidsgrænse. Han gör det efter et prinsip, som er udtalt i § 2, og på hvis anvendelse vi har eksempler i paragrafferne om *i*-omlyd og *u*-omlyd (§ 68 og 69). Men der er andre udviklinger, som av hensyn til den urgermanske grænse udelades, skönt de ligger forud for de enkelte oldsprogs skriftfæstede tilværelse: brydningerne i oldnordisk og oldengelsk, synkope i ordets indre, behandlingen av de lange vokaler i inderstavelser o. s. v. Alt dette vilde jeg gærne (i al kortfattethed) have set optaget i fremstillingen, så at også lydlæren var bleven, hvad formlæren faktisk er: en sammenlignende oldgermansk grammatik, der samlede alle trådene fra særsprogene til det fælles udgangspunkt. Og så burde bogen have haft den dertil svarende tittel. Avgrænsningen overfor den historiske fremstilling av de enkelte oldsprog vilde vel ikke derfor være bleven væsentligt vanskeligere. Nogle (ja, mange) gentagelser vil altid være uundgåelige.

Det er en ejendommelighed ved bogen, at den ikke nöjes med at give de nögne resultater av sprogsammenligningen, men at den bestandig søger at trænge til bunds i prosessernes natur. En sådan tendens er i pagt med nogle av tidens bedste bestræbelser og vel egnet til at udøve en opdragende virkning på den yngre slægt. Men overses må det ikke, at på forskningens nuværende standpunkt må fremstillingen herved ofte blive mere angribelig, end hvis den mere holdt sig til den skematiske konstatering av kendsgærningerne. Således vilde f. eks. en rent konstaterende fremstilling av Verners lov i dens virkninger og enderesultater ikke lade mange muligheder for strid åbne, medens derimod en ræsonnerende fremstilling som Boers, der søger at göre rede for udviklingen i dens vorden, på mange punkter kan tænkes at blive modsagt. Jeg tilstår, at jeg for mit vedkommende tager alt muligt forbehold overfor adskillige av Boers forklaringer. Det havde måske dog været bedre at give teorierne om den dybeste grund til fænomenerne og om gangen i udviklingen en noget mere tilbagetrængt plads i fremstillingen.

Medens bogens ræsonnerende karakter giver fremstillingen en vis bredde, viser der sig i andre henseender en vidtdreven stræben efter kortfattethed. Det fra fremmede sprog anførte materiale gives så godt som altid uden oversættelse og uden kommentar. Det kan ikke nægtes, at der herved ikke blot spares en mængde plads, men at der også opnås en ejendommelig klarhed, idet intet sideproblem (semasiologisk eller lydhistorisk) distraherer opmærksomheden fra det punkt, som sammenligningen i hvert enkelt tilfælde gælder. Og når bogen bruges som grundlag for

forelæsninger, kan de nødvendige oplysninger om de anførte eksemplers betydning o. s. v. let tilföjes mundtligt; ja, det kan endogså betragtes som en fordel, at der er noget at tilföje og forklare. Alligevel er fremgangsmåden betænkelig. Thi bogen bör jo også kunne bruges ved selvstudium, og ikke udelukkende av læsere, der er så kyndige i latin, græsk, sanskrit, ja slavisk og litavisk med, at de kan undvære oplysninger om det materiale, der er hentet fra disse sprog, og heller ikke udelukkende av læsere, som er forsynede med ordbøger og andre hjælpemidler til alle disse sprog. Det höjeste, man kan göre regning på at læserne er i besiddelse av, er skoleordbøger til latin og græsk. Hvad skal de da stille op overfor materialet fra de fjærnereliggende sprog eller overfor sådanne Hesych-glosser som ἔορ (s. 27) eller καυνός (s. 32)? Enten må de foretage flittige biblioteksrejser eller også må de lade fem være lige og nöjes med på ren papegöjevis at gentage sammenligningerne stolende på, at de fremmede ord vel nok betyder noget lignende som det, de sammenlignes med. Og de fleste vil vel nok vælge den sidste vej. De vil altså f. eks. ikke skaffe sig at vide, at ordet ἔορ, der kort og godt (efter Saussure, Mémoire sur le système primitif des voyelles s. 218) sammenstilles med det germanske ord for 'søster', kun kendes fra glosserne ἔορ· θυγάτηρ, ἀνεψιός og ἔορες· προσήκοντες, συγγενεῖς samt εὐρέσφι· γυναιξίν. Og også i mange andre tilfælde vil de kun have en meget unöjagtig forestilling om beskaffenheden av det materiale, hvorpå de bygger. Det er lærebogens sag at modarbejde en sådan overfladisk tilegnelse, og det kan ofte ske ved små midler; i det omtalte tilfælde vilde det have været nok til at varsko læseren, om der istedenfor det blotte ἔορ havde stået ἔορ· θυγάτηρ; og det vilde f. eks. s. 121, hvor lat. *sub* og got. *iup* sammenstilles uden kommentar og derfor med fare for, at begynderen overser den vanskelighed, der ligger i det latinske *s*, have været muligt at levere en kommentar blot ved at ofre en bindestreg på *s-ub*.

Til det fra fremmede sprog hentede sammenligningsmateriale skal jeg i øvrigt tillade mig at göre en række spredte bemærkninger.

På s. 119 burde ikke det sekundære skr. *pāda-*, men den gamle nedarvede nominativ *pād* have været anført til sammenligning med lat. *pēs*, got. *fōtus* o. s. v. — På s. 240 havde jeg hellere set et andet eksempel på den indiske imperativendelse *-tād* (til sammenligning med got. *nimadau*) end *vōčatād* (som er aorist og 2. sing.; en 3. sing. præs. var det, som krævedes). — S. 237 erklærer forf., at *-th-* i primærendelsen for 2. plur. i skr. (*vada-tha*) er uoprindeligt (det samme står s. 239, men her med tilföjelse av et »misschien»); hvortil denne dristige hypotese, som

dog under alle omstændigheder ingen betydning har for germansk, siden ievr. *t* og *th* her optræder ens?

S. 138—139 er der gjort nogle dels ufuldstændige, dels vildledende bemærkninger om de ievr. *k*-lyds udvikling i de østindoevropæiske sprog. Der siges, at den ariske palatalisering av *k*-lydene kun er tydelig synlig ved tenuis og media (*k*, *g* : *č*, *ǰ*), medens det til *gh* svarende skr. *h* også optræder i andre tilfælde. Indenfor *k*-lydenes system er der jo imidlertid ingensomhelst modsætning mellem *ǰ* og *h*, men kun en modsætning mellem det absolut entydige *č* og det dobbelttydige skr. *ǰ* og *h* (der dels skyldes den ariske palatalisering av *g* og *gh*, dels er fortsættelse av indoevropæiske palataler *ĝ* og *ĝh*); hvis forf. har tænkt på *h*'s rolle udenfor *k*-lydenes system (som sporadisk fortsættelse av *dh* og *bh*), har han ikke været heldig med sit udtryk. Udenfor sanskrit er modsætningen mellem indoevropæiske palataler og særsproglige palataler i satəm-sprogene meget skarp og klar; men forf. har ikke været heldig med sin beskrivelse av forholdene; efter hans fremstilling giver de ievr. palataler i satəm-sprogene »sisklanken» (spirantiske hvislelyd), i baltisk-slavisk *s* og »meest» *ž*; ved den særsproglige palatalisering fremkommer der derimod i iranisk og baltisk-slavisk »geen sisklanken». Denne modsætning mellem »sisklanken» og »geen sisklanken» passer unægtelig i nogle tilfælde, men rammer i virkeligheden slet ikke sagens kærne; de ievr. palataler har jo i nogle tilfælde givet affrikater (skr. *ǰ*, armen. *c*, *dz*), i andre tilfælde helt andre lyd (skr. *h*, oldpers. *þ*, *d*, alban. *þ*, *đ*, *d*), altså ingenlunde altid »sisklanken»; og på den anden side er de særsproglige palataler ret ofte udviklede til spirantiske hvislelyd (slav. *ž* av *g* og *gh*; ligeså *ž* mellem to vokaler i det yngre avesta-sprog og sandsynligvis også i oldpersisk, skönt ortografien ikke tager hensyn dertil, s. Meillet, Grammaire du vieux perse, s. 64 f. § 127). Det er også en fejl at slå baltisk og slavisk sammen i dette spörgsmål; litavisk (det eneste baltiske sprog, som siteres i bogen) kender ikke som slavisk en særsproglig palatalisering, og de ievr. palataler optræder i litavisk som *š* og *ž*, i slavisk som *s* og *z* (altså ikke i baltisk-slavisk som *s* og »meest» *ž*).

S. 108 (og i registret) står: oldbulg. *blęndą*; læs *blędą*. — S. 129 sammenstilles oldn. *hoppa* med oldbulg. »*kupěti*», der oversættes 'springen'; det ord, der sigtes til, er *kypěti*, og det betyder ikke 'springe', men 'syde'; det oversættes ganske vist av Miklosich 'salire', fordi det i et bestemt eksempel gengiver gr. ἅλλεσθαι; men det tilföjede sitat viser, at det drejer sig om betydningen 'sprudle i vejret (om vand)'. — Det er måske av typografiske grunde, at forf. s. 102 skriver lit. *séju* 'jeg sår', *véjas* 'vind' med *e* istedenfor med *ė* og s. 144 *vënu-lika* 'elleve' med *u*

istedenfor med *ū*; men simplifikasjonen er uheldig da der derved antydes en ganske urigtig udtale; hvis *vĕnŭlika* s. 223 er en anden nødhjælp, er den ligeså uheldig; forf. kunde derimod have skrevet, som Litaverne for det meste selv skriver: *sėju*, *vėjas*, *vienuolika*. — S. 144 (og i registret) skal istedenfor lit. *Percunas* læses *Perkūnas* (*c* vilde i litavisk betyde *ts*). — S. 101 l. 2 fremgår det ikke av forf.'s udtryksmåde, at *u* er langt i lit. *drútas*, *driútas* 'fast'; den ikke litavisk-kyndige vil tværtimod få det indtryk, at lyden betegnes som kort; sml. l. 25. Med dette litaviske ord sammenstiller forf. på urigtig måde cymr. *drud*, som han oversætter 'sterk'; det betyder i virkeligheden 'rasende', 'tapper', 'dyr (carus)' og er meget vanskeligt at bedömme etymologisk (sml. Thurneysen, Keltoromanisches s. 56—58); det indeholder ikke ievr. *ū* (der i cymrisk vilde blive til *i*), men kan muligvis indeholde *ou* eller *eu*.

S. 37 forklares gr. ὦμος 'skulder' av **ōmso-s*, og der antages på grundlag herav forkortelse av en oprindelig langdiftong i got. *ams*; men det æoliske adjektiv ἐπ-ομμάδιος 'som er på skuldrene' viser, at man for det græske ord skal udgå fra **omso-s*, der stemmer med skr.; der har altså ingen langdiftong været i ordet. (At ε i græsk foran oprindeligt *ms* forlænges til ει, f. eks i ἔ-νειμα til νέμω, berettiger os naturligvis ikke til at sætte os op imod den lydlov, der kan læses ud av ὦμος : ἐπομμάδιος). — S. 45 fremhæves meget rigtigt, at det ievr. *ē* i græsk var en åben lyd; men som bevis herfor kan man ikke uden at begå en logisk fejl beråbe sig på den ioniske overgang fra *ā* til η; dels blev *ā* ved den ioniske forskydning ikke straks til samme lyd som ievr. *ē*; derfor kunde det i attisk i visse omgivelser forvandles tilbage til *ā*, uden at det ievr. *ē* berørtes av overgangen (s. Danielsson, Zur metrischen Dehnung im älteren griechischen Epos, s. 62), og derfor finder vi det i indskrifter fra Kykladerne fra begyndelsen av det 6. årh. f. Kr. betegnet anderledes end ievr. *ē* (κασιγνέτη 'søster', opr. κασιγνήτᾱ); dels gives der jo i forskellige sprog eksempler nok på, at et *ā* kan forskydes helt til lukket *e* (eng. *take*, fr. *né*). Derimod er overgangen fra *ē* til *ā* (som i sanskrit) bevis på åben udtale. — S. 85 skal 'οχεύς rettes til ὀχεύς; denne urigtige anbringelse av spiritus lenis forekommer mærkværdig hyppigt i Boers bog; jeg har noteret 15 eksempler. — Former som τίθετι, δίδοτι (s. 96) eksisterer ikke; læs τίθεμεν, δίδομεν. — På s. 107 sammenblander forf. πετάννῡμι 'udbreder' med former av πέτομαι 'flyver' og πίπτω 'falder'; trods den store lighed med hensyn til rodens form turde dette dog være en lidt for summarisk fremgangsmåde. — S. 108 vil forf. benytte gr. -πλάσιος (δι-πλάσιος 'dobbelt' o. s. v.) som bevis for, at *a* i got. *falþan* er ievr. *a*; men hvis gr. -λα- er -*l̥*-, beviser det det modsatte,

og hvis -λα- er ievr. -*la*-, beviser det intet om vokalen foran *l*. — Got. *aqisi* 'økse' gr. ἀξίνη (s. 141) egner sig ikke som eksempel på ievr. g^{u}; thi $g^{u}s$ måtte i græsk have givet ψ; der foreligger altså her et kompliseret tilfælde, og man må regne med den mulighed, at det got. *q* kunde være *gw* (*ĝw*), ja måske endogså med den mulighed, at *w* kunde skyldes en uoprindelig tilslutning til perf. part.'s suffiks. — Når det gælder om at bevise eksistensen av en ievr. genitivendelse -*so* (s. 173; sml. slav. *če-so*, genitiv av *čĭ-to* 'hvad'), kan det ikke nytte at beråbe sig på gr. λύκου, da det er absolut usandsynligt, at endelsen -ου, -οο skulde være etymologisk forskellig fra -οιο av **-o-sjo*; vel kunde -ι- ikke falde bort i betonede ord, men det kunde falde bort i den proklitiske artikkel, og derfra kunde så endelsen -οο, -ου overføres til substantiverne. — S. 183 er gen. pl. τέχνων fejl for τεχνῶν (av -αων). Nogle ligegyldige aksentfejl findes hist og her, f. eks. s. 210 l. 4 f. o. og l. 1 f. n.: ὅ, ἥ, læs ὁ, ἡ. — S. 226 sættes τρισσός 'tredobbelt' (att. τριττός) i forbindelse med got. *þridja*; dette er urigtigt, da -*tj*- (ligesom -*dhj*-) i attisk giver -σ-, ikke -ττ- (f. eks. i τόσος, sml. skr. *táti*); -ττ- kan kun være opstået av -*kj*- eller -*ghj*-. Når Boer har ment at kunne sætte sig ud over denne regel, beror det måske på de tilsyneladende undtagelser, der opviser att. -ττ- av -*tj*-: ἐρέττω 'jeg ror', fut. ἐρέσω; κρείττων 'bedre', superl. κράτιστος; θῆττα, hunkön til θής, gen. θητός 'daglejer'; μέλιττα 'bi', sml. μέλι, gen. μέλιτος 'honning'. Disse tilfælde har hidtil ikke fundet nogen tilfredsstillende forklaring, og Boer har derfor måske anset sig for berettiget til at antage endnu flere undtagelser. Det har været min tanke, at jeg ved lejlighed vilde behandle hele dette spörgsmål udførligt; men jeg kan meget vel allerede her antyde forklaringen av de avvigende tilfælde. Sagen er den ganske simple, at et nedarvet -*tj*- giver attisk -σ-, men at et senere opkommet -*tj*- (der skyldes analogidannelse eller nydannelse) behandles på samme måde som -*kj*- eller -*ghj*-. I ἐρέττω var et sådant senere -*tj*- opstået ved nydannelse efter ἐρέτης, i de øvrige ord ved indflydelse fra de allerede anførte beslægtede former. Hvor der derimod ikke var mulighed for senere fornyelse av gruppen -*tj*-, giver den altid att. -σ-. Et **tritjo-s* 'tredje' kunde altså ikke på nogen måde give att. τριττός (τριττός hører til τρίχα 'i tre dele'). — S. 227 hentyder forf. til forekomsten av et præsensdannende *s* og tilföjer: »vgl. sa. *trasati* met l. *tre-mo*, gr. τρέω». Men gr. τρέω er **tresō* (sml. ἄ-τρεσ-το-ς 'uforfærdet') og altså ganske identisk med det indiske verbum. Dersom -*s*- her er avledende, ligger avledningen uhyre langt tilbage; præsensdannende er det ikke.

S. 2 hævder Boer med fuld föje, at der findes visse særlige overensstemmelser mellem germansk og italisk. Et meget interes-

sant eksempel herpå er anført av Saussure, Cours de linguistique générale s. 316 f., nemlig de overensstemmende dannelser med suffikset *-no-* i betydningen »chef de telle ou telle communauté»: got. *þiudans* 'konge' av *þiuda* 'folk', oldn. *dróttinn* av *drótt*, got. *kindins* 'landshøvding' (egentlig »stammehøvding», av **kindi-z* = lat. *gens*), lat. *tribūnus* av *tribus* 'stamme', *dominus* av *domus* 'hus'. Derimod kan jeg ikke finde, at Boers eksempler på overensstemmelse mellem de to sprogklasser er særlig velvalgte. Han finder bl. a. en spesiel overensstemmelse mellem lat. perfektformer som *cēpī*, *fēcī* og germansk (oldn., oldeng.) *hét*, *lét*, ndl. *hief* (Boers forklaring av det lukkede *ē* i de germanske fortidsformer står s. 115 f.; i *lét* og *hief* skal der foreligge et ievr. *ē*, som på grund av den foregående, senere tabte reduplikasjonsstavelse med vokalen *e* fik en anden udvikling end ellers; der antages altså ievr. grundformer **lelēd-*, **qeqēp-*). Men lat. *fēcī* er slet ikke noget perf., men et aorist, sml. gr. ἔθηκα (til τίθημι); det samme gælder *jēcī*, sml. gr. ἧκα (til ἵημι). Og *capiō* har så mange formelle berøringspunkter med *faciō* og *jaciō*, at det spörgsmål er uundgåeligt, om ikke *cēpī* simpelthen er en analogidannelse efter *fēcī* og *jēcī*. Spörgsmålet måtte besvares bekræftende, hvis det var sikkert, at *capiō* hørte til en vokalrække med grundtrinet *ā*; men til støtte for denne bedömmelse av vokalen kan intet avgörende anføres (gr. κῆπος, dor. κᾶπος 'have'?); vi tör altså ikke avvise den mulighed, at *capiō* hører til en vokalrække med grundtrinet *ē*. Men selv med denne mulighed for öje må man dog anse *cēpī* for en analogidannelse, hvis det står aldeles isoleret med sit grundtrin *ē* i perf. Og dette er, såvidt jeg skönner, netop tilfældet. Ganske vist kan man endnu nævne tre andre verber med *a* i præsens, *ē* i perfektum: *frangō*, *frēgī*, *pangō*, *pēgī*, *agō*, *ēgī*. Men disse tre verber støtter i virkeligheden ikke *cēpī*. Thi i det første må *a*, i de to sidste må *ē* være sekundært. Boer har sikkert ret i at sammenstille *frēgī* med got. pl. *brēkum* (s. 90; sml. lat. *sēdī*, *vēnī*: got. *sētum*, *qēmum*); men derav følger, at det latinske verbum fra først av må have hørt til samme vokalrække som got. *brikan* (*e*-rækken, ikke *ē*-rækken), og at *a* i *frangō* er et spesielt latinsk fænomen. På den anden side må perfekterne *pēgī* og *ēgī* nødvendigvis være analogidannelser, da begge verberne hører til *ā*-rækken (sml. *com-pāgēs* 'sammenføjning', *amb-āgēs* 'omsvøb'), ikke til *ē*-rækken (Boers mening s. 94, at *agō* oprindelig skulde have hørt til *e*-rækken, kan jeg ikke tilegne mig). *pēgī* ved siden av *pepigī* kan muligvis være opkommet på den tid, da man i latin endnu vaklede mellem de to i de ældste lat. indskrifter i 3. sing. bevarede fortidsformer av *facio*: *feced* (aorist) og *fhefhaked* (perf.); den nydannede form er da bleven kraftig støttet av *frēgī*, og de to i forening har været

stærke nok til at frembringe *ēgī*. På denne baggrund forekommer der mig ikke at kunne være nogen tvivl om, hvad man skal mene om *cēpi*. Hele den av Boer hævdede overensstemmelse mellem latin og de germanske præterita med lukket *ē* smuldrer bort, og man må have lov til at tillægge disse former en betydelig ringere ælde end den, der vilde følge av Boers fremstilling. Jeg ser ikke, hvorledes man med hensyn til ndl. *hief* kan komme til noget andet resultat, end at det er en særdialektisk nydannelse, der har fortrængt den alene nedarvede fællesgermanske form, hvorom got. *hōf*, oldn. og oldeng. *hóf*, oht. *huob* vidner. Og hvis *lét* efter Boers meget tiltalende hypotese er germ. **lelēta*, kan jeg ikke tænke mig, at det står i noget andet forhold til got. *lailōt* (**lelōta*) end en omdannet forms forhold til sin original. Også got. *saislēp*, *saislēp* anser jeg for omdannelse av en ældre form med *ō* i rodstavelsen. — Ikke de germanske præterita med lukket *ē*, men de germanske præterita med åbent *ē* er et træk av overensstemmelse med latin. Boer fremhæver med rette (s. 2) lat. *ēdī*, got. *fr-ēt* oldn. *át*. Dog består fællesskabet her formodentlig kun i, at begge sprogklasser har bevaret en gammel indoevropæisk dannelse. Det undrer mig i nogen grad, at Boer ikke i forbindelse hermed også nævner lat. *vēnī*, got. *qēmum*, da han dog ikke blot anerkender disse formers samhørighed, men ovenikøbet antager, at de skyldes nydannelse (altså fælles nydannelse). Jeg må imidlertid tilstå, at jeg ikke kan følge Boer med hensyn til dette sidste punkt. Han erklærer s. 90, at typen *vēnī* evident er en analogidannelse efter typen *ēdī*. Og da analogidannelsen er evident i latin, finder han det höjst sandsynligt, at den også skal antages for germansk. Her melder sig straks det spörgsmål, hvad det er for en forskel, der gör, at analogidannelsen betegnes som håndgribelig i latin, men i germansk kun som höjst sandsynlig, og det endda kun takket være lyset fra latinen. Er det, fordi overensstemmelsen mellem *ēdī*, *ēdimus* og *vēnī*, *vēnimus* er hel, medens overensstemmelsen mellem *fr-ēt*, *fr-ētum* og *qam*, *qēmum* kun er halv? Jeg ser ingen anden grund. Men Boer erklærer straks efter, at modsætningen mellem singularis og pluralis i germansk er ældre end ensartetheden i latin. Og heri må jeg aldeles ubetinget give ham ret. Det kan ikke volde nogensomhelst betænkelighed at antage udjævning mellem sing. og plur. i latin; der har faktisk altid fundet udjævning sted i latin, når der var en modsætning mellem sing. og plur., og det er også meget hyppigt, at det netop er plur., som (måske understøttet av medium) har sejret over sing. (aktiv). Derimod vilde det være utænkeligt, at der sekundært skulde være indført en forskel mellem sing. og plur. i germansk, hvis de oprindelig havde haft samme stamme. Hvis

typen *vēnī, qēmum* beror på analogidannelse efter *ēdī, fr-ēt*, kan analogidannelsen altså fra først av kun have fundet sted i plur. Dette forklarer Boer derav, at der gaves en brugbar nedarvet singularform (got. *gaf* o. s. v.), medens den nedarvede pluralform var vanskelig at udtale eller uforståelig i sin uregelmæssighed; Boer mener, at den skulde have lydt **gbum* o. s. v. Dette kan jeg ingenlunde indrömme. Hvis vi vil konstruere en perf. plur. uden reduplikasjon, er der ingen grund til at tillægge den et svagere vokaltrin end part. (got. *gibans* o. s. v.). Og hvis vi alligevel vil antage, at pluralformen av en eller anden grund var bleven ubekvem, indses det ikke, hvorfor sproget ikke skulde have grebet til den nærmestliggende udvej: en simpel analogidannelse efter perf. sing. Jeg må derfor anse det for umuligt at forklare typen *gēbum, qēmum* ved analogidannelse efter *fr-ēt* og kan kun betragte den som nedarvet fra grundsproget. Overensstemmelsen mellem germansk og latin er da mindre betydningsfuld, men dog værd at notere.

S. 2 og s. 176 antages det, at lat. *statim* er en oprindelig instrumentalis. Boer forudsætter åbenbart ligesom Hirt IF V 252 den samme endelse **-mi*, som kendes fra slavisk og baltisk, og som er en dublet til **-bhi*, gr. -φι, armen. *-b, -v*. Men med hensyn til de endelser, der dels optræder med *-bh-*, dels (i germansk og baltisk-slavisk) med *-m-*, står latin på *-bh*-siden (dat. abl. plur. *-bus*). Hirt henviser til Zieler, Beitr. zur Geschichte des lat. Abl., Bonn 1892, der imidlertid ikke havde antaget en endelse (*-ti*)*-mi*, men (*-tī*)*-m*. Denne samme endelse antages også i en, som det synes, för fremkomsten av Zielers bog skreven artikkel av Zubatý IF III 142[1] (hæftet udkom 15. juli 1893). Og det er hævet over tvivl, at der virkelig har eksisteret instrumentalisformer på *-m*; dette *-m* var dog ikke et kasus-suffiks, men et element, som uden kontrolabel betydning kunde föjes til visse færdige kasusformer (sml. om dette element Meillet, Le rôle de la nasale finale en indo-européen, MSL XX 172—178). Men man har ingen grund til at formode, at latin har haft instrumentalisformer med denne udvidelse; adverbierne av *statim*-typen lader sig fra syntaktisk synspunkt meget vel forklare som akkusativer, sml. gr. τὴν ταχίστην; selv *examussim* ved siden av *adamussim* volder ikke större vanskelighed end ἐμ-ποδών ved siden av ἐκ-ποδών. — S. 37 sammenligner Boer got. *mai-za* med lat. *māi-or* (sml. s. 122). Og s. 102 sammenlignes lat. *pēi-or* med skr. *pīy-a-ti* 'håner'. Men et latinsk *j* mellem to selvlyd kan ikke være fortsættelse av et ievr. *j* i samme stilling; et sådant *j* falder nemlig altid bort i latin. Og at der både i *major* og i *pejor* har stået i en konsonant foran *j*, fremgår av de beslægtede ord; i *major* var det et *g*, sml. *magis, magister, maximus*; i *pejor*

var det et *d*, sml. *pessimus* med *ss* av *ds* (etymologien er meget vanskelig; jeg vilde for mit vedkommende ikke betragte det som udelukket, at *pejor* og *pessimus* fra først av har betydet 'lavere, lavest', og at de er dannede av det velbekendte ord for 'fod'). Det er dette fordums *g* og *d*, der er skyld i den lange kvantitet, som Boer udtyder urigtigt; det er ikke selvlyden *a* og *e*, der er lang (skrivemåden *mājor*, *pējor* er ganske fejlagtig); det er *j*, der er langt, sml. italiensk *maggiore, peggio* (med åbent, altså i latin kort *e*). — Det hedder *lēx*, *lēgis*, *rēx*, *rēgis*; disse ord er ikke ensartede med *pēs*, *pĕdis*, som det siges s. 89. — Det er en ren lapsus, når forf. s. 110 anfører lat. *fefellī* som analogi til den *e*-farvede vokal i got. *saislēp*; -*e*- i den latinske midterstavelse er intet andet end den regelmæssige latinske svækkelse av *a* (sml. *re-fellō* o. s. v.). — Lat. *distinguō* og *lingua* kan ikke uden kommentar anvendes i den sammenhæng, hvori de står s. 141, da intet av disse ord indeholder en ievr. labiovelar; det havde været bedre at anføre f. eks. *unguō*, *unguentum*. — Det er med urette, at Boer s. 184 opfatter lat. *ratiō*, *nātiō* som udvidelse av stammer på -*ī*- (*jē*-); alle de lat. ord på -*tiō* er udvidelse av stammer på -*ti*; sml. lat. *statiō* ved siden av skr. *sthíti-š* gr. στάσις oldn. *staðr* og det lat. adverbium *statim*. — S. 215: lat. *quem* er en *i*-stamme ganske som *ignem* o. s. v., ingenlunde en stamme på -*e*-; sml. osk. *phim*. — S. 218: læs lat. *nōs*. — Lat. *vehit* er ikke en »injunktivform» (s. 238); det er et regelmæssigt præsens på -*e-ti* (**weĝhe-ti*). Som bekendt blev ievr. -*ti* i italisk til -*t*, ievr. -*t* derimod til ital. -*d* (osk. f a a m a t 'han bor', men f a k i i a d 'skal göre'; gl. lat. indik. *iouesat*, men konj. *sied*); senere fortrængtes -*d* i latin overalt av -*t* (*faciat*, *siet*). — Hvad der s. 249, 254, 257 siges om de latinske verber på -*iō* og om den latinske første og anden konjugasjon, er höjst problematisk; former, der i virkeligheden beror på sammentrækning, betragtes som atematiske (lat. -*ās*, -*at*, -*ēs*, -*et* er *-*ājesi*, *-*ājeti*, *-*ējesi*, *-*ējeti*), og typer, der er opstået på latinsk grund (*capis*, *sāgīs*), føres tilbage til grundsproget; på lapsus beror angivelsen av langt *ē* i *licet* s. 257 og langt *ā* i *nat*, *dare* s. 255 anm. 2. — Istedenfor *ventus* (s. 263) bör læses *in-ventus* (av det usammensatte verbum *venīre* kan kun *ventum* forekomme).

Med hensyn til selve bogens hovedæmne de germanske sprog skal jeg kun fremsætte nogle få kritiske bemærkninger. Forf. erklærer s. 5, at overgangen fra *jj* og *ww* til *ggj*, *ggw* ikke tilhører den gotisk-nordiske fællesperiode; men hverken her eller på det sted, hvor disse lydgrupper spesielt behandles (s. 164 f.), findes nogen meddelelse om grundlaget for denne avgörelse, der jo åbenbart ikke kan være andet end Næsbjærg-brakteatens *niuwila*. Jo skrøbeligere dette grundlag er, desto mere havde det været en

pædagogisk pligt ikke at fremsætte konklusjonen uden at meddele præmisserne. — S. 59 udvikles en teori om, at *u*-omlyden i sin oprindelige kærne kunde have været et slags epentese. Denne (for mig ganske uantagelige) teori får stå for forf.'s regning; men utilladeligt er det i denne sammenhæng at beråbe sig på den nyislandske diftongiske udtale av *á*; at denne udtale finder sted i en del tilfælde, hvor der oprindelig var *u*-omlyd (*sál* o. s. v.), er ingen grund til at tro, at den nyislandske diftong skulde være en fortsættelse av omlyden; den samme diftong optræder jo ligeså regelmæssigt i de tilfælde, hvor der aldrig har været omlyd. — Det er en mærkelig lapsus, når forf. s. 69 anm. 5 betegner slutnings-*h*'et i got. *ƕarjatōh, ƕammēh* som først tilföjet i gotisk tid (»pas op go. gebied toegevoegd»); derom kan der jo absolut ikke være tale; en helt anden sag er det, at *-h* her var et element, hvis morfologiske sær-værdi endnu i gotisk tid føltes. — S. 86 f. og s. 95 drøfter forf. det spörgsmål, om det første *a* i got. *faran* er ievr. »*ə*» eller ievr. *o* og hælder meget stærkt til den første antagelse; at denne antagelse efter mit skön er uforenelig med det billede, vi har anledning til at danne os av de ievr. vokal-alternasjoner, skal jeg ikke dvæle ved; men at *o* i præsens ikke er »een zeldzaamheid», vil ses av Meillet's avhandling MSL XIX 181—190. — Som eksempel på bevarelse av dobbelte præteritumsformer i germansk anfører Boer s. 112 got. *lētan*, »waar het de. en zw. nog *lod*, *lot* hebben (vgl. go. *lailot*) tegenover ijsl. *lét*, ndl. *liet*». Men præteritum til sv. *låta* er jo *lät*, og der er ingen sandsynlighed for, at d. *lod* (eller det i ældre svensk ved siden av *læt* også forekommende *lot*) skulde være en bevaret gammel form; det er en nydannelse til inf. *lade* efter meget nærliggende mønstre og stemmer kun tilfældigt med got. *lailōt*. — S. 122 anføres som eksempel på et ifølge Verners lov opstået *z* got. *gazd-s*; dette er naturligvis en ren lapsus calami; i dette ord er *z* udelukkende avhængigt av den følgende konsonant. — Ligeledes en ren lapsus calami er det, at oldeng. *sunu* s. 125 anføres som eksempel på betoning av ikke-sidste stavelse i ievr. (skr *sūnú-š* o.! s. v.). — At overgangene fra ievr. *t* + *t* til germansk *ss* og fra *ts* til *ss* skulde have noget med lydforskydningen at göre (s 131, 132), er utroligt. Boer's bemærkning, at gruppen *-ts-* kun forekommer i forbindelse med en følgende konsonant og derfor altid forkortet til *s*, forliges ikke med hans eget eksempel got. *missō* : skr. *mithas*. — S. 223 formoder forf., at bevarelsen av den udlydende nasal i got. *sibun* beror på indflydelse fra længere (böjede) former. Den samme forklaring må da naturligvis også anvendes på *niun*[1] og *taihun*. Hermed er forskellige andre forklaringsforsøg stiltiende avvist, bl. a. den antagelse, at nominativen skulde bero på *-m̥-t*, *n̥-t*

[1] Grundformen for *niun* ansætter B. som **newm̥*; skal være **newn̥*.

(talsubstantiver som skr. *daçát-* o. s. v.). Og i denne avvisning har forf. utvivlsomt ret. Hvor talsubstantiver er trådt istedenfor de gamle talord (f. eks. ved lit. *dĕšimt* '10'), har de naturligvis medbragt deres ejendommelige syntaktiske konstruksjon (*dĕšimt* styrer genitiv); først på et sent udviklingstrin opgives denne særlige konstruksjon igen (f. eks. ved alb. *đjetə* '10'). Vi måtte altså have væntet, at genitivkonstruksjonen var bevaret i germansk, dersom *taihun* var et talsubstantiv. Benyttelsen av talsubstantiv istedenfor talord finder i litavisk sted ved 10, i slavisk og albanesisk har den bredt sig til de nærmest foregående talord (slav. 5—9, alb. 6—9). At den derimod skulde have bredt sig til 9 og 7 med overspringelse av 8, som anvendelsen av teorien på germansk vilde kræve, vilde være en besynderlighed. Og stiller man ved siden av hinanden

skr. *dáça*, instrum. plur. *daçd-bhiš*
got. *taihun,* dat. (instrum.) plur. *tigum,*

må al tvivl om, at *taihun* skal sammenlignes med *dáça,* ikke med *daçát-,* forstumme. Den tilsyneladende lydlige vanskelighed har vi i virkeligheden skabt os selv ved den antagelse, at -*m̥*, -*n̥* skulde falde bort i germansk udlyd (Boer s. 197). Sandheden er den, at i germansk ligesom i armenisk falder vel et udlydende -*m* bort, men et udlydende -*m̥* bevares:

ievr. **wl̥kᵘom* 'lupum' arm. *gail* got. *wulf*
ievr. **septm̥*, **dekm̥* '7, 10' arm. *ewtʿn, tasn* got. *sibun, taihun.*

Herimod strider intet faktisk bevismateriale. De gamle nevtrale *n*-stammers nom. sing. (på ievr. -*n̥* : skr. *nāma* gr. ὄνομα lat. *nōmen*) er i germansk således analogisk omdannet (got. *namō*), at den ikke giver os nogen oplysning om den lydrette udvikling. Akk. sing. av de konsonantiske stammer (gr. νύκτ-α, lat. *noct-em*) har ganske vist i gotisk ingen endelse (*naht*); men dette betyder meget lidt; det beror på en så at sige naturnødvendig analogidannelse, der bragte akkusativen i denne böjningsklasse i overensstemmelse med de andre böjningsklasser. I armenisk har *otn* 'pedem' (**pod-m̥*) kun holdt sig, fordi akk. har fortrængt nominativ, så at -*n* kunde göre indtryk av at være stamme-udlyd. Hvis got. akk. *fōtu* er udgået fra **pōd-m̥*, har der også her fundet analogidannelse sted, omend på en mere forviklet måde end ved *naht*. Når således den ovenfor antydede lydlov meget vel forliges med det foreliggende sproglige materiale, så forliges den ikke mindre vel med en lydpsykologisk overvejelse. Bortfaldet av det medlydende -*m* i **wl̥kᵘom* got. *wulf*, **sunum* got. *sunu* 'filium' er åbenbart (ligesom en mængde andre bortfald i udlyd) følgen av en foregriben, en for tidlig udførelse av artikulasjonen;

istedenfor en vokal efterfulgt av en nasal fremkom der derved en vokal med samtidig næseklang, en nasalvokal, som atter i tidens løb blev til en ren mund-vokal. Men i **septm̥*, **dekm̥* o. s. v. var det ikke på samme måde let at foregribe den nasale udtale; skulde den foregribes, måtte det ske under artikulasjonen av den foregående konsonant; men de fleste konsonanter kan ikke uden at opgive deres eget væsen (blive ukendelige) udtales nasalt (dette gælder f. eks. om *t* og *k*). Derfor fandt ingen foregriben sted; *-m̥* (*-n̥*) bevaredes og udviklede sig senere til *-um*[1]. — S. 224 l. 14: læs on. *þrír tigir*.

Med hensyn til den almindelige ievr. sproghistorie og den almindelige sprogteori er jeg meget langt fra altid at kunne slutte mig til forf.; men jeg skal ikke her gå nærmere ind på denne side av sagen. Kun et par punkter skal jeg udtrykkelig fremhæve. Det første punkt er læren om det ievr. lange selvlydende *l̥̄*, *r̥̄*, *m̥̄*, *n̥̄* (s. 104 f.). Teoretisk kunde man, siger forf., ud fra en betragtning av de indoevropæiske vokalalternasjoners system vænte sådanne lange sonanter. »Maar het resultaat, dat in diverse talen zeer uiteenloopt, toont, dat er resten van vocalen geweest zijn, zooals men wachten kan, wanneer men niet met papierphonetica werkt.» Av disse ord må læseren få det indtryk, at Boer overhovedet ikke vil anerkende langt selvlydende *l̥̄*, *r̥̄* o. s. v. som tilhörende virkelighedens verden. Slet så slemt er det måske dog ikke ment. Vel ansætter Boer for det ievr. grundsprog istedenfor lange sonanter grupperne ${}_{e}l_{e}$, ${}_{e}r_{e}$, ${}_{e}m_{e}$, ${}_{e}n_{e}$. Men på den samme side, hvor en stakkels tilhænger av de lange sonanter tror at læse en straffedom uden benådning, siger Boer selv om det ariske *ā* av ievr. »${}_{e}n_{e}$», at det måske er udviklet gennem et langt *n̥̄* på arisk grund som mellemled. Altså indrömmer Boer dog, at sådanne lyd nok kan forekomme andre steder end på papiret. Men det er overhovedet ikke rigtigt, hvad der siges dels s. 104, dels s. 41, at der som fortsættelse av de »hypotetiske» lange sonorlyd »i alle dialekter» optræder grupper indeholdende vokaler. Forf. overser ganske, at det ievr. lange *r̥̄* og *l̥̄* i nogle av de slaviske sprog har holdt sig som selvlydende *r̥* og *l̥* til den dag idag, enten sammenfaldet med det korte ievr. *r̥* og *l̥* eller adskilt derfra ved ganske de samme intonasjonsforhold o. s. v., ved hvilke de ievr. lange vokaler i slavisk adskiller sig fra de korte[2]. — Når forf. s. 104 erklærer,

[1] Også prof. Herman Møller lærer i sine forelæsninger, at got. *-un* er den regelmæssige fortsættelse av ievr. udlydende *-m̥*, *-n̥*.

[2] Leskiens bekendte lære, at der mellem det ievr. (korte og lange) *r̥*, *l̥*, og det slaviske *r̥*, *l̥* har ligget et mellemtrin *ir*, *il* (*ur*, *ul*), er ganske ubevislig (og halvvejs opgivet av Leskien selv, Handbuch der altbulgarischen Sprache [4], s. 32 f.).

at skr. *bhav-a-ti* 'er, bliver' ikke passer til en rodform **bhewā-*, glemmer han, at reduksjonstrinet av *ā* foran vokal altid er nul (det samme glemmer han s. 262, hvor han anstiller betragtninger over böjningen av præsensformer på *-nā-*; disse præsensformer dannede deres 3. pl. på *-n-énti*: skr. *krī-ṇ-ánti* 'de køber'; denne 3. pl. har bidraget sit til opkomsten av den »stærke» böjning i præsens av de gotiske verber på *-nan*, præt. *-nōda*). — S. 139 f. sigter forf. i vendinger, der må være meget vanskeligt forståelige for den uindviede læser, til tilfælde som gr. κύκλος, γυνή, i hvilke man med en vis ret kan sige, at det græske υ repræsenterer det labiale element av det oprindelige k^u, g^u (korrektere er det dog at nöjes med at sige, at det gr. υ er betinget av den oprindelige labiovelar). Men derefter bliver i den følgende fremstilling en række *u*-lyd, som har deres fulde etymologiske berettigelse uavhængigt av en foregående labiovelar, betegnede som betingede av labiovelaren. Dette er vel meningen med »gr. ἐλαχύς (< **elṇghu̯s*)» s. 140 (hvor forf. altså ikke har ladet sig advare av skr. *laghú-š*, men synes at have tænkt sig, at det græske υ var etymologisk forskelligt fra det indiske *u*); og s. 141 nederst erklæres, at *u* (got. *au*) i *kaurus* er det labiale element av den foregående velar; på samme måde forklares *u* i oldn. *gunnr* 'strid' s. 142, 146, 153 (hvorfor *ur* og *un* i disse ord ikke må sættes = *r̥*, *n̥*, skylder forf. at forklare os). Det samme mærkelige prinsip anvendes på got. *magus* s. 143, 146, sml. 187 l. 8, skönt dog den irske *u*-stamme *mug* 'slave' tilfulde viser, at *u* er gammelt og oprindeligt. Hertil föjes s. 146: »Evenzoo in go. *aggwus*; de *w* stamt uit de overige casus, maar de oude labiaal zit in de *u*»; men dette ord indeholder jo slet ikke nogen labiovelar; grundformen er **aŋĝhu-* (slav. *ązŭ-kŭ* o. s. v.). Til Boers behandling av labiovelarerne kunde jeg i det hele taget have adskilligt at bemærke.

Forf.'s terminologi er undertiden skødesløs eller angribelig. S. 146 står »Verdere bijzonderheden over de mutae» som overskrift over et kapittel, der begynder med to paragraffer om *s*. Ordet »syncope» bruges atter og atter om vokalbortfald i udlyd (f. eks. s. 173 l. 10). S. 154 l. 15 f. n. tales om et eksplosivt *w* (der menes vel *b*). Et ulykkeligt indfald er det at erstatte benævnelserne sekundære og primære personendelser med de fra den irske grammatik hentede udtryk konjunkt og absolut, der har en ganske anden betydning (s. 238, s. 262 anm. 2 l. 8 f. n.).

Hermed slutter jeg. I tillid til, at i det mindste en del av mine bemærkninger vilde være forf. velkomne, har jeg ladet min kritik gå så meget i det enkelte, at der nu ikke kan blive plads til på tilsvarende måde også at lade min ros gå i enkeltheder.

Dog kan jeg ikke modstå fristelsen til at sitere en lille metrisk sætning fra s. 22: »In het vers is het rhythme van het proza gestiliseerd». Dette er et overordentlig vellykket prægnant udtryk for en gylden sandhed, som bl. a. de latinske versforskere vilde göre vel i at huske.

Professer Boer fortjæner tak for sin bog, og vi imødeser med spænding rækkens fortsættelse.

København d. 10. januar 1920.

Holger Pedersen.

Nat. Beckman: Språkets liv. En inledning till språkets studium. Stockholm (Wahlström & Widstrand) 1918. 199 s. 8vo. Pris kr. 5,75.

Dette arbeide, som er bestemt til at aflöse Ljungstedt's (nu udsolgte) bog med samme titel, »riktar sig närmast till den stora allmänheten, men en och annan yngre studerande kan måhända ha gagn av den lilla orientering, det vill ge». Först og fremst som et populærvidenskabeligt arbeide skal da efter denne udtalelse i forordet professor Beckman's bog betragtes. Men forf. ytrer ogsaa: »Över åtskilliga frågor inom ämnet hade jag små funderingar, som icke lämpligen kunde publiceras såsom vetenskapliga specialundersökningar, men som kanske i ett populärt arbetes exempelsamling kunde få en plats, där de icke framträdde med större pretention än skäligt och ändå kunde komma till något gagn».

Hvad arbeidets populærvidenskabelige side angaar, da maa det i denne henseende betragtes som særdeles vellykket. Og andet var jo ikke at vente af prof. Beckman, som under sin mangeaarige skolevirksomhed har lært at tale ikke bare saa han bliver forstaaet, men slig at han river med og egger til fortsat selvstændig beskjæftigelse med emnet. Det er en forfriskende bog og på mange steder ogsaa en betagende bog; det gaar som en röd traad igjennem den, at det er en kulturværdi af rang, at den store almenhed har sans for sit sprog og tilfulde fatter sin andel i sprogets liv. Den er alt af den grund vel egnet til at give filologiske lærere i skole og ved universitet noget at tænke på.

Men ganske særlig maa fagmandens opmerksomhed rette sig mod de »små funderingar», som forf. her gjör os delagtige i. Desværre er nærværende anmelder, som staar svensk sproghisto-

risk forskning fjernere, ikke i stand til bestemt at udpege det, som for forskningen er nyt, i antydninger og direkte paastande, indenfor store partier af bogen; den er jo nærmest bestemt for den svenske almenhed, og som rimeligt er, indtager svensk den förste plads blandt de rige eksempler, som i bred udförelse behændig er indföiet i fremstillingen. De mange udtalelser om svenske ords betydningsnuancer efter de vekslende omgivelser kan kun bedömmes af forf.'s egne landsmænd; vi udlændinger kan bare med tak tage imod den belæring, som ligger i en fin stiliagttagers bemerkninger.

Forf. benytter sig ikke af systemets direkte belæring og den sproghistoriske opradning af data. Han tager sit udgangspunkt i »idéassociationernas spel», hvori sprogets liv har sin grund, begynder altsaa med centrale punkter i sprogpsykologien, idet blikket först er rettet paa individets sprog. Og det psykologiske begreb »språkminne» förer fra *Inledningen* (s. 5—17, med en række eksempler) over til sprogets udviklingshistorie.

I *kap. 1* »Ljud och ljudlagar» (s. 18—63) redegjör forf. for sin opfatning af lydlove — for at to ord skal faa samme udvikling, kræves bare, »att intetdera hör till det försvinnande fåtal ord, som regelmässigt uttalas under en viss, utpräglad stämning» — og for de tilsyneladende undtagelser derfra (accent; laanord; analogidannelse; sandhi [idg. *st-* og *t-* o. s. v.: t. *Stier* og sv. *tjur*, o. l.]; skriftsprogsudtale, »mots savants»), samt berörer spörgsmaalet om lydovergangenes aarsager (her om artikulationsbasis). Videre udvikler han, hvordan sprogvidenskaben opdager lydlovene og bygger derpaa de enkelte sprogs historie og sprogenes slegtskabsforhold; her faar saa den sammenlignende indogermanske sprogvidenskab sin behandling, i særdeleshed rekonstruktionen af det idg. ursprog, som i forf.'s sammenhæng interesserer »endast ur metodisk synpunkt», stadig under særskilt hensyntagen til de nærmeste sprog.

Under behandlingen af »undantag från ljudlagarna» ër forf., som han siger, kommet til »att beröra språkföreteelser, som innebära fröet till många, nästan alla de följande undersökningarna». I *kap. 2* faar nu »Analogibildning» (s. 64—87) sin egentlige behandling. Udförlig belyses de »i sin struktur ologiska» mönstergrupper, idet forf. finder plads til righoldige eksempler ikke bare fra den svenske formlære, orddannelseslære, syntaks (hvor »analogibildningen ju är ganska enrådande»), men ogsaa fra accentforhold (»säkerligen en enda väldig analogibildning» er i nordisk »accentens förflyttning till ordets första stavelse») og folkeetymologi.

Kap. 3 »Språkens inflytande på varandra» (s. 88—120), hvor opmerksomheden fortrinsvis er rettet mod ordfor-

raadet (laanord og oversættelseslaan), vokser ud til en hel udsigt over laanordenes historie i svensk. Her indskjærpes (s. 115), at ved dialektoptegnelser har det sin store interesse ogsaa at faa fastslaaet de fra rigssproget bekjendte ords udbredelse m. h. t. sted og sociale omgivelser. I dette kapitel kommer forf. med etpar af sine funderinger om paavirkning eller spontan parallel-udvikling i nabosprog m. h. t. betydningsovergange og syntaktiske konstruktioner: s. 117 rætoromansk **venio ad venire* og t. *ich werde werden* (svar: non liquet); s. 118 inversion i spörgesætninger (*n'avez vous pas entendu? Habt ihr nicht gehört?*), »säkerligen icke parallellutveckling»; s. 119 *habeo rem expertam*, »jag har erfarit saken», hvor man maa tænke sig parallele udviklinger.

Forf. afslutter kapitlet om laan med at sige: »Orsakerna till lån i ett språk från ett annat äro huvudsakligen två: kulturarbetets internationella karaktär och lättjan. Därav följer ju omedelbart, att vi här ha ett kunskapens träd på gott och ont. I två följande kapitel, om »Ord och betydelse» och om »Stilarter» skola vi ha anledning ur nya synpunkter upptaga den viktiga och intressanta frågan». I virkeligheden er det bebudede kapitel om stilarter indgaaet i *kap. 4* »Ord och betydelse» (s. 121—177), og der gjenstaar da for forf. bare at före linjen videre fra stilarter til *kap. 5* »Dialekter» (s. 178—189) og *kap. 6* »Riksspråk och Skriftspråk» (s. 190—199), det sidste en indgaaende og selvstændig redegjörelse for svenske forhold, paa historisk og kulturhistorisk baggrund.

Som man ser, faar forf. frem alle de vigtigere sider ved sprogets liv, og grupperingen af stoffet er helt original og uden det schematiske, som let kan skræmme hovedmassen af de ikke-filologiske læsere, for hvem bogen nærmest er bestemt. Men dette har ikke kunnet opnaaes uden at ofre meget af den direkte systematiske veiledning, som vistnok en og anden kunde önske sig. I et nyt oplag kunde det derfor kanske være paa sin plads, at der blev givet endel litteraturhenvisninger for dem, som gjerne vilde gaa videre paa egen haand.

Fra et fagstandpunkt har jeg meget lidet at bemerke til Beckman's bog[1]. Den er en kjærkommen forögelse ogsaa af

[1] Forf. henter mange eksempler fra norsk udtale og norsk sprogbrug, et omraade, hvor han, som bekjendt, er udmerket vel hjemme. Bare ved den s. 27 opgivne betoning *Hjàlmar* maa jeg — og flere, som jeg har faaet udtalelser fra — give udtryk for en bestemt tvil. Sagen er jo ogsaa den, at dette navn hverken kjendes fra Norges middelalder (se Lind) eller er opfört blandt »norske navne» i Aasen's Navnebog; det skyldes ganske sikkert et litterært laan ligesom det ensbetonede svenske *Hjálmar*.

vor videnskabelige litteratur fremfor alt derved, at den er helt igjennem præget af forf.'s livlige aand og vidtstrakte indsigter. Med störst interesse vil man vistnok læse afsnittet om synonymer og om laan og nydannede ord (kap. 4), hvor forf. gjör raske smaa udfald til höire og venstre; hans eget standpunkt er velgjörende frit for doktrinarisme, idet det for ham allerförst kommer an paa, at kulturlivet faar udfolde sig rigt og nuanceret

---

S. 58. Der er ingen grund til netop at fremhæve Hirt som forfægter af den mening, »att Östersjötrakterna skulle vara urhemmet för vår språkstam». — Naar forf. smst. (under henvisning til Hellquist) siger, at der »ofta» kan paavises aflydsforhold »mellan namnet på en sjö och den dit eller därifrån flytande ån», saa er dette et altfor sterkt udtryk.

S. 59. »Är detta rent germanska ord eller härröra de från ett urfolk av annan stam och annat språk? I allmänhet tyckes antagandet av urgammalt germanskt språkgods gå bra, men vissa ord, t. ex. *Orust, Moster* i Norge m. fl. göra svårigheter.» Denslags udtalelser maa man efter min mening være varsom med i en populærvidenskabelig bog. Ialfald burde der som eksempler heller have været valgt navne, ved hvis etymologiske forklaring man for tiden staar aldeles fast. — I sammenhæng hermed nævner jeg, at ytringen s. 169 synes mig for bestemt formet: »av en nomadiserande befolkning ha ... namnen på *vin* bildats».

S. 71. Ved betoningen *sin*[3]*gula*[2]*ris* og *plu*[3]*ra*[2]*lis* har vel et særskilt forhold gjort sig gjældende (modsætningsbetoning).

S. 89 er etpar finske laanord fra nordisk opfört som lappiske.

S. 99 f. »Man valde [i tiltale til en person] att tala ... i tredje personen, om nu detta skall betyda, att man är för ringa att tilltala honom eller vad meningen är.» Om tiltalepronomina findes endel træffende bemerkninger af den forlængst afdöde lektor i græsk J. E. Thaasen i den ypperlige lille artikel »Hvad er et Pronomen?» (i Illustreret Nyhedsblad 1865 nr. 40, gjenoptrykt i Maal og minne 1913 s. 117 ff.). Naar 3dje person er brugt i tiltale, ligger deri, at der ikke maa antydes noget direkte personligt forhold (jfr Beckman's alternativ »man är för ringa att tilltala honom») mellem den talende og den tiltalte.

S. 54 f. Ved got. *berusjos*, gjengivet ved »de, som hava fött», burde etpar ord have været ofret paa den oprindelige hunkjönsform, som er interessant i og for sig (»elliptisk plur.»). — Forövrigt synes s. 54 at have været udsat for et særskilt uheld, at dömme efter endel feil netop paa denne side: »gr. -η» (ntr. pl. af *o*-st.), »Werners lag», »*berusios*» (istf. *-jos*).

og [illegible] sprogets liv. At ganske særskilt sprogvidenskabens [illegible] ligger ham paa hjerte, merker man på flere steder. [illegible] han søger at finde nye arbeidere ogsaa blandt den store [illegible] almenhed. Særlig giver han nöie anvisning paa den [illegible], som [illegible] enhver kan yde Sv. Akademiens ordbok og dialekt- og [illegible]forskningen. Her er et ord til os alle, som [illegible] videre: »En var, som i sin språk[illegible] av material, som andra räddat [illegible] som en plikt att själv lämna något [illegible] (s. [illegible]).

[illegible] filologi (ogsaa ling[illegible] »gammelvest[illegible] efter sig 'gl. vestn.' [illegible] sbetl. Norn)? Ordet [illegible] a: frit for urigtige [illegible] fjernt, som det står [illegible], og dertil har det [illegible]. Desuden trænger [illegible] og Norge, i de mange [illegible] brug for at foretage [illegible] har det imod sig, at [illegible]. Hvorfor ikke heller i [illegible] og [illegible]-sprog og danne [illegible], og nordbo-maal [illegible]

[illegible]

Magnus Olsen.

Yngvild allrasystir.

I nokre islendske sogur (Landnåmabok, Gluma og Reykdölasoga) finn vi umtala ei Yngvild som blir kalla med tilnamne »allrasystir». Um detta tilnamnet segjer Karl Rygh[1]: »oprindelsen er ukjendt». Og Finnur Jónsson segjer[2] at det »er ironisk og mulig givet, fordi Y. har haft det for skik at kalde alle for söstre eller brödre».

Samanhengen med namne er likevel einfelt nok, når ein berre ser noko nögnare etter ætta hennes. Yngvild var dotter til Håmund Heljarskinn og Helga Helgedotter. Men både Håmund og Helga hadde fyrr vore gift, — Håmund med ei syster til Helga som heitte Ingunn, dotter til den namngjetne landnåmsmannen Helge den Magre, og Helga med Audun Rotne. Både Håmund og Helga hadde barn i fyrste giftarmåle; Håmund hadde sonen Tore, Helga hadde sonen Einar og dottera Vigdis. Desse barna vart då det som dei på dansk kallar »sammenbragte börn»; dei höyrde til same huslyden og var likevel ikkje syskin. Men då Håmund og Helga fekk dottera Yngvild, då vart ho syster til dei alle, og difor vart ho kalla »allrasystir» — utan minste ironi.

[1] Indbydelsesskrift ved Throndhjems Kathedralskole 1871, s. 1.
[2] Aarb. f. nord. oldk. 1907, s. 166.

Mars 1921.

Halvdan Koht.

Bibliografi för 1919.

Av Sven Grén Broberg[1].

I. Bibliografi. litteraturhistoria och biografi.

Broberg, Sven Grén. Bibliografi över de under 1918 från trycket utgivna, huvudsakligen svenska skrifter och uppsatser, som röra modersmålsundervisningen. Årsskrift för Modersmålslärarnas förening. 1918—1919. S. 7—25.

— [Nordisk filologi.] Bibliografi för 1917. Ark. Bd 35. S. 343—354.

Carlquist, Gunnar. Lundalitteratur. Några anteckningar till universitetets tvåhundrafemtioårsjubileum. Biblioteksbladet. Årg. 4. S. 16—23.

Dahl, Frantz, og Rodhe, A. E. Nordisk [rättsvetenskaplig] Litteraturfortegnelse 1918. Tidsskr. f. Retsvidenskab. Aarg. 32. S. 361—421.

Erichsen, B., og Krarup, Alfr. Dansk historisk Bibliografi. Udg. paa Carlsbergfondets Bekostning. Bd 1. H. 2. S. 193—378. Kbh. 8:o. Anm. [av bd 3:] HTda. R. 9. Litteraturhefte 1916—17. S. 114—119 av *E. A[rup].*)

Geete, Robert. Fornsvensk bibliografi. Supplement. Förteckning öfver Sveriges medeltida bokskatt på modersmålet 1901—1917 samt därtill hörande litterära hjälpmedel jämte bihang: Kalendarium svecicum. Sthm. 8:o. XII, 323 s. (= SSFS. H. 155.) (Anm. [av huvudskriften och supplementet:] NTBB. Årg. 6. S. 109—113 av *Isak Collijn.*)

Heilskov, Chr. Historisk-topografisk Tidsskrifts-Index for Københavns Amt. (Aarbog, udg. af Hist. Samf. f. Københavns Amt. 1919. Tillæg: 24 s.)

Keyland, Nils. Bibliografi rörande julen. (I förf:s Julbröd, julbockar och staffanssång. S. 135—158.)

Kolsrud, Sigurd. Skrifter utgjevne av Det norske Samlaget 1868—1918. (SoS. Aarg. 25. Bil. 30 s.)

[Konsthistorisk] Bibliografi. Med biträde af *Svend Dahl, Leonard Dal* och *W. P. Sommerfeldt* redigerad af *Fritjof Hazelius.* (Tidskr. f. konstvetenskap. Årg. 4. S. 36—43, 84—91, 122—130, 166—176.)

---

[1] Några skrifter, tryckta 1917 och 1918, som icke kommit att medtagas i resp. årsbibliografier, anföras här. — Den finska bokhandelns årskatalog 1919 var ännu icke tillgänglig vid manuskriptets avlämnande. — Förteckning å starkare förkortningar av tidskriftstitlar m. m. bifogas vid slutet av bibliografien.

Krarup, Alfred. Fortegnelse over historisk Litteratur for Aaret 1916 vedrørende Danmarks Historie. (HTda. R. 9. Litteraturhefte 1916—17. S. 1—56.)

— Fortegnelse over historisk Litteratur for Aaret 1917 vedrørende Danmarks Historie. (HTda. R. 9. Litteraturhefte 1916—17. S. 57—112.)

Lewenhaupt, Eugène. Litteratur om Örebro län. (Biblioteksbladet. Årg. 4. S. 106—119.)

Lundberg, Oskar. Nordisk ortnamnslitteratur 1918. Bibliografisk förteckning. (NoB. Årg. 7. S. 188—202.)

Möller, Bert. Nordisch. [Nordisk filologisk bibliografi för 1916.] (Jahresbericht ... d. germ. philol. Jahrg. 38 (1916). T. 2. S. 1—33.)

Nielsen, Lauritz. Dansk Bibliografi 1482—1550 med særligt Hensyn til dansk Bogtrykkerkunsts Historie. Kbh. og Kria (tr. i Kbh.). 4:o. (5), XLVII, 248 s., 5 pl. (Anm. NTBB. Årg. 6. S. 251—260 av *Isak Collijn.*)

Norvin, William. Kilder og Hjælpemidler til Studiet af Lollands og Falsters Historie. Skematisk Oversigt, udarbejdet paa Foranstaltning af Lolland-Falsters historiske Samfund. 2. Haandskrifter. Arkiver. S. 55—86. Nykøbing. 8:o.

Ólason, Páll Eggert. Skrá um handritasöfn Landsbókasafnsins. B. 1. Rvík 1918. 8:o. 80 s. (Anm. NTBB. Årg. 6. S. 124—125 av *Sigfús Blöndal.*)

Rudbeck, Gustaf. Skrifter till Sveriges historia tryckta före år 1600. Med en inledande redogörelse. (Ak. avh.) Upps. 8:o. XV, 93, 270 s.

Samzelius, Jonas L:son. Svensk litteraturhistorisk bibliografi. 37. 1918. (Samlaren. Årg. 40. Bihang: 49 s.)

Sandström, Josef. Ett "landsarkiv" från medeltiden. Ett bidrag till det svenska arkivväsendets historia. (StOA. S. 23—32.)

Setterwall, Kristian. [Svensk historisk] Bibliografi 1918. (HTsv. Årg. 39. Bilaga. S. 547—584.)

Skulerud, Olai. Catalogue of Norse manuscripts in Edinburgh, Dublin and Manchester. Kria 1918 (omsl. 1919). 8:o. VII, 76 s.

Sommerfelt, W. P. [Norsk arkeologisk] Bibliografi 1918. (For. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1918. S. 250—263.)

Stenbock, Carl Magnus. Strövtåg i Linköpings stiftsbibliotek. Linköping 1918. 8:o. 84 s. (Innehåller bl. a.: Bure-minnen. — Andliga visor.)

Cornell, Henrik. En dominikansk legend i Själinna Thröst och dess ursprung. (StOA. S. 63—64.)

Fog, Reginald. Bjarkemaals "Hjalte". (DSt. 1919. S. 29—36.)

Hjärne, Erland. Biskop Thomas' av Strängnäs visa om striden för Sveriges frihet. Några bidrag till dess belysning. (HTfi. Årg. 4. S. 96—134.)

Knudsen, Gunnar. Priorens Disputats med Guidos Sjæl. [Med ett fragment av den forndanska översättningen.] (DSt. 1919. S. 49—60.)

Kristensen, Marius. Dronningen, der aad agerkaal [i den danska rimkrönikan]. (DSt. 1919. S. 95—96.)

Olrik, Axel. Folkelige Afhandlinger. Efter Forfatterens Død udvalgte og udg. af *Hans Ellekilde.* Kbh. og Kria (tr. i Kbh.). 8:o. 206 s. (Innehåller bl. a.: Danerne ved deres Fremtræden i Historien. — Bjarkemaal. Danmarks ældste Digt. — Ingjaldskvadet. — Starkaddigtningens Udspring. — Den nordiske Nationalitetsforskel i sin tidligste Fremtræden. — Danmarks Sydgrænse i Heltesagnet. — Arnald Islænding. — Hagbard og Signe. — Om Sønderjyllands Folkeviser. — Kong Lindorm. — Folkedigtningens episke Love. — Øverød.)

— The heroic legends of Denmark. Transl. from the Danish and revised ... by *Lee M. Hollander.* New York. 8:o. XVIII, 530 s. (= Scandinavian monographs. Vol. 4.)

Tieghem, P. van. La mythologie et l'ancienne poésie scandinaves dans la littérature européenne au XVIIIe siècle. (Edda. Bd 11. S. 185—207. Bd 12. S. 122—137, 290—306, forts.)

Jónsson, Finnur. Þrír Svíar [Gustav Cederschiöld, Axel Kock, Adolf Noreen]. (Ársrit hins ísl. fræđafjelags. Ár 4. S. 171—177, portr.)

Kristensen, Marius. Mindeord. [Christian Martinus Christensen Kvolsgaard. — Niels Sörensen. — Nikolaj Andersen.] (DSt. 1919. S. 154—157.)

Björkman, Erik.

Ekwall, Eilert. Erik Björkman †. (Beiblatt z. Anglia. Jahrg. 30. S. 313—318.)

— Erik Björkman som namnforskare. (NoB. Årg. 7. S. 182—185, portr.)

Dyrlund, Folmer.

Møller, J. S. Dr. phil. Folmer Dyrlund (1826—1917). En Biografi. (Fra Holbæk Amt. 13. S. 93—103, portr.)

Jakobsen, Jakob.

Jónsson, Finnur. D:r phil. Jakob Jakobsen. (Ark. Bd 35. S. 340—342.)

Melsteð, Bogi Th. Dr. phil. Jakob Jakobsen. (Ársrit hins ísl. fræðafjelags. Ar 4. S. 165—170, portr.)

Kålund, Kr.

Blöndal, Sigfús. Kr. Kålund. 1844—1919. (NTBB. Årg. 6. S. 202—206, portr.)

Olrik, Axel.

Krohn, Kaarle. Axel Olrik. (FF communications. N:o 29. S. 3—18.)

Ólsen, B. M.

Heusler, Andreas. Zur Erinnerung an Björn Magnússon Ólsen. (Mitteilungen d. Islandfreunde. Jahrg. 7. S. 3—6.)

Jónsson, Finnur. Björn Magnússon Ólsen. (Tale i Videnskabernes Selskabs møde, den 24. januar 1919.) (Oversigt over Det k. danske Vidensk. Selsk. Forhandlinger. Juni 1918—Maj 1919. S. 29—35, portr.)

Kålund, Kr. Björn Magnússon Ólsen. 1850—1919. (Ark. Bd 35. S. 336—339.)

Norðal, Sigurður. Björn M. Ólsen. 14. júli 1850—16. janúar 1919. (Skírnir. Ár 93. S. 1—8, portr.)

Rask, Rasmus.

Thomsen, Vilh. Rasmus Kristian Rask (1787—1887). (I förf:s Samlede Afhandlinger. Bd 1. S. 125—144.)

II. Lärda sällskaps skrifter, tidskrifter och samlingar.

Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, udg. af Det kongelige nordiske Oldskrift-Selskab. 1919. R. 3. Bd 9. Kbh. 8:o. (3), 312, 25, 3 s. ill.

Antikvarisk tidskrift för Sverige. Utg. av Kungl. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien genom *Emil Eckhoff.* D. 20. H. 2. Nr 4—7. 76, 29, 60, 200, *97, 30 s., 4 pl. ill. — D. 21. H. 3. Nr 3—4. 51, 36 s. ill. — D. 22. H. 3. Nr 3—4. 26, 102, XXX s. ill. Sthm. 8:o.

Árbók hins íslenzka fornleifafélags. 1918. Rvík. 8:o. (3), 40 s., 1 pl.

Arkiv för nordisk filologi, utg. ... genom *Axel Kock.* Bd 35 (= N. F. Bd 31). H. 3—4. (4) s., s. 209—384. — Bd 36 (= N. F. Bd 32). H. 1, 2. S. 1—192. Lund. 8:o.

Bergens museums aarbok. 1917—1918. H. 3. Historisk-antikvarisk række. 15, 25, 19, 25 s. ill. Bergen. 8:o.

Danmarks Folkeminder. Nr. 19. *Bjerregaard, N. P.* Sæd og skik i Ommersyssel. Fortalt på egnens folkemål. (7), 66 s. — [Nr. 21.] Udvalgte sønderjydske Folkesagn, udg. af *F. Ohrt.* 94 s. ill. Kbh. 8:o.

Danske Studier, udg. af *Gunnar Knudsen* og *Marius Kristensen.* 1919 (= Bd 16. — N. R. Bd 4). Kbh. 8:o. (3), 188 s.

Edda. Nordisk tidsskrift for litteraturforskning. Redaktør: *Gerhard Gran.* Bd 11, 12. Kria. 8:o. (3), 344 s.; (3), 332 s.

Fataburen. Kulturhistorisk tidskrift, utg. av *Gustaf Upmark.* 1919. [Med bilaga:] Redogörelse för Nordiska museets utveckling och förvaltning år 1918. Sthm. 8:o. (2), II, 164, 42 s.

Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Aarsberetning for 1918. Aarg. 74. Kria. 8:o. (3), 271 s. ill.

Fornvännen. Meddelanden från K. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien. Under redaktion av *Emil Eckhoff.* 1919. H. 1—4. S. 1—266, 1 pl. ill. Sthm. 8:o.

Göteborgs och Bohusläns fornminnesförenings tidskrift. 1918. Gbg. 8:o. (3), 64 s. ill.

Hembygden. Tidskrift, utg. av Samfundet för svensk folklivsforskning i Finland genom *G. Nikander, W. Solstrand, V. E. V. Wessman* och *K. R. V. Wikman.* 8—9. [H.] 9—10. (2) s, s. 129—154. Hfors. 8:o.

Historisk tidskrift för Finland. Utg. av *P. O. von Törne.* Årg. 4 (1919). Hfors. 8:o. (3), 252 s.

Historisk tidskrift, utg. af Svenska historiska föreningen genom *Torvald Höjer.* Årg. 39 (1919). Sthm. 8:o. V, 208, 75 s., bilagor.

Historisk Tidsskrift, udg. af den Danske historiske Forening ... Red. af *Erik Arup.* R. 9. Bd 1. H. 2, 3. S. 129—316. — Litteraturhefte 1916—17. 194 s. Kbh. 8:o.

Historisk tidsskrift, utg. av den Norske historiske forening. 1919. Lev. 1, 4 (= R. 5. Bd. 4. H. 6, 7. S. 409—579), 2—3 (= *Birkeland, M.* Historiske skrifter. 1. Med en biografisk indledning utg. ... ved *Fr. Ording.* (7), 136*, 298 s., 1 pl.). Kria. 8:o.

Islandica. An annual relating to Iceland and the Fiske Icelandic collection in the Cornell university library. Vol. 12. Ithaca, N. Y. 8:o. (6), 66 s.

Jahresbericht über die erscheinungen auf dem gebiete der germanischen philologie. Hrsg. von der Gesellschaft für deutsche philologie in Berlin. Jahrg. 38 (1916). Lpz. 8:o. VIII, 188, 183 s.

Literaturblatt für germanische und romanische Philologie. Hrsg. von *Otto Behaghel* und *Fritz Neumann.* Jahrg. 40 (1919). Lpz. (tr. i Altenburg). 4:o. XXXII, 424 sp.

Maal og minne. Norske studier, utg. av Bymaals-laget ved *Magnus Olsen*. 1919. Kria. 8:o. (4), 156 s. ill.

Namn och bygd. Tidskrift för nordisk ortnamnsforskning, ... utg. av *Jöran Sahlgren*. Årg. 7 (1919). Lund (tr. i Upps.). 8:o. (4), 202 s. ill.

Norsk folkekultur. Folkeminne-tidsskrift. Styrt av *Rikard Berge* med hjelp av *Alexander Bugge, O. Olafsen* og *Kr. Visted*. Aarg. 5. Risør (tr. i Kria). 8:o. (4), 196 s., 1 karta. ill.

Publications of the Society for the advancement of Scandinavian study. Scandinavian studies and notes. Editor *George T. Flom*. Vol. 5. No. 5—8. S. 157—308, (4) s. Menaska, Wis. 8:o.

Rig. Föreningen för svensk kulturhistoria. Tidskrift. Under redaktion av *Sune Ambrosiani*. Bd 2 (1919). Sthm. 8:o. VIII, 248 s. ill.

Safn til sögu Íslands og íslenzkra bókmenta að fornu ok nýju, gefið út af Hinu íslenska bókmentafélagi. 5: 4. S. 5—21, 1—130, 9 pl. Rvík. 8:o.

Samfundet S:t Eriks årsbok. 1919. Utg. genom *Gustaf Upmark*. Sthm. 8:o. (8), 167 s. ill.

Samlaren. Tidskrift, utg. af Svenska litteratursällskapets arbetsutskott. Årg. 40 (1919). Upps. 8:o. VII, 233, 54 s.

Samlingar, utg. af Svenska fornskriftsällskapet. H. 155. Sthm. 8:o. XII, 323 s.

Skrifter, utg. av Svenska litteratursällskapet i Finland. 142 (= Förhandlingar och uppsatser. 32 (1918). (8), XCV, 229, (9)s.). — 143 (= *Tigerstedt, Robert*. Åbo gymnasium 1828—1872. (1), VIII, 322 s., 18 pl.). — 144 (= Äldre Västgötalagen ..., utg. av *Bruno Sjöros*. (12), XLIII, 305 s.). — 145 (= Studier i nordisk filologi, utg. genom *Hugo Pipping*. Bd 10. (4), 155 s.). — 146 (= *Estlander, C. G.* Skrifter. II: 2. (9), 376 s.). — 147 (= Finlands svenska folkdiktning. VII. Folktro och trolldom. 1. Övernaturliga väsen. Utg. av *Gunnar Landtman*. LVII, 860 s.). Hfors. 8:o.

Språk och stil. Tidskrift för nysvensk språkforskning. Utg. av *Ruben G:son Berg, Bengt Hesselman, Olof Östergren*. Årg. 19 (1919). Upps. 8:o. (3), 238 s.

Svenska landsmål ock svenskt folkliv. Tidskrift, utg. ... genom *J. A. Lundell*. 1919. H. 1. (= H. 143 fr. början = B. 20. *Linderholm, Emanuel*. Nordisk magi ... (3), 157 s.[1]). — H. 2. (= H. 144 fr. början = *Lindgren, J. V.* Burträskmålets grammatik. S. 165—251, (7) s.) — H. 3 (= H. 145 fr. början. 84 s.). Sthm. 8:o.

[1] Intogs först som 1918. H. 1 av denna tidskr., men har överflyttats till 1919. H. 1.

Svenska språkföreningens tidskrift. Årg. 8 (1919). Sthm. 8:o. 56 s.
Upplands fornminnesförenings tidskrift. Utg. ... av *Oskar Lundberg.* 34 (= Bd 8. H. 2.) (2) s., s. 141—196, [bilaga] 48 s. ill.

III. Nordisk språkvetenskap.

1. I allmänhet.

Beckman, Nat. Dansk-norsk-svensk ordbok. 3:e uppl. Sthm. 8:o. (7), 261 s.

Dahl, B. T. Nogle Ligheder og Forskelligheder mellem det svenske og det danske Sprogs Ordforraad med særlig Hensyn til begge Sprogs Brug af Fremmedord, Sprogrensning, Genoplivelse af gamle, hjemlige Ord og Dialektord samt Nydannelser. 1—5. (Vor Ungdom. 1919. S. 197—202, 238—244, 292—294, 376—381.)

Dahlerup, Verner. Svensk-dansk Ordsamling, ordnet efter Betydningerne. Kbh. og Kria (tr. i Kbh.). 8:o. (2), VI, 84 s.

Delbrück, B. Germanische Syntax. V. Germanische Konjunktionssätze. Lpz. 8:o. VI, 80 s. (= Abhandlungen d. philol.-hist. Kl. d. sächs. Ak. d. Wiss. Bd 36. No. 4.)

Kock, Axel. Vidare om Skåne och Scadinavia. (Ark. Bd 36. S. 74—85.)

Lagercrantz, Otto. Zu den griechischen Ausrufesätzen. [Innehåller även bidrag till nordisk syntax.] (Eranos. Vol. 18. S. 26—113.)

Loewenthal, John. Zur germanischen Wortkunde. (Ark. Bd 35. S. 229—242.)

Meulen, R. van der. Over den Nederlandschen oorsprong der aardrijkskundige namen Skagerrak (Skagerak) en Kattegat. (Tijdschr. v. Nederlandsche taal- en letterkunde. D. 38. S. 113—132.)

Munch-Petersen, Valfrid Palmgren. Titlar och ämbeten i Sverige och Danmark. (NT. (Lett.) 1919. S. 153—172.)

Neuhaus, Johannes. Om -lev. Kom det fra Sverrig eller fra Danmark? (Ark. Bd 35. S. 331—334.)

Noreen, Adolf. Några fornnordiska preterita. [1. Fvn. setta m. m. — 2. Typen bodde.] (Språkvetenskapl. sällsk:s i Uppsala förhandlingar. Jan. 1916—dec. 1918 [i UUÅ. 1918]. S. 91—94.)

[*Noreen, Erik.*] Rå 'vätte' och 'Ρᾶος hos Dio Cassius. (Språkvetenskapl. sällsk:s i Uppsala förhandlingar. Jan. 1916—dec. 1918 [i UUÅ. 1918]. S. 45—58.)

Nyrop, Kr. Et formentligt Vikingeord [Matros]. (Aarb. R. 3. Bd 9. S. 1—34.)

Petersson, Herbert. Germanische etymologien. [Innehåller bl. a.: fvn. spjǫrr, þveita.] (PBB. Bd 44. S. 177—179.)

Seip, Didrik Arup. Låneordstudier. II. Kria. 8:o. (11), 142 s.

Sievers, Eduard. Metrische Studien. IV. Die altschwedischen Upplandslagh nebst Proben formverwandter germanischer Sagdichtung herausgegeben. T. 2. Texte. (4) s., s. 263—620. Lpz. 8:o. (= Abhandlungen d. philol.-hist. Kl. d. sächs. Ges. d. Wiss. Bd 35. No 2.)

Sturtevant, Albert Morey. Zur a-Brechung im Nord- und Westgermanischen. Das Verhalten des starken Verbs zu der nominalen Flexion. (JEGPh. Vol. 18. S. 378—401.)

Svensson, J. V. Ptolemæus' redogörelse för folken på ön Skandia. (NoB. Årg. 7. S. 1—16.)

[*Torbiörnsson, Tore.*] Smärre slaviska bidrag. [Innehåller bl. a.: Svenska streke = slav. *strъžen- — Svenska värre = ir. ferr (: slav. *vьrchъ etc.).] (Språkvetenskapl. sällsk:s i Uppsala förhandlingar. Jan. 1916—dec. 1918 [i UUÅ. 1918]. S. 7—16.)

[*Wessén, Elias.*] Tvenne bidrag till nordisk språkhistoria. [1. Ett fall av omljud. — 2. Om labialisering i förlitterär tid av svagtonig palatal vokal framför m (-im, em > -um).] (Språkvetenskapl. sällsk:s i Uppsala förhandlingar. Jan. 1916—dec. 1918 [i UUÅ. 1918]. S. 17—44.)

Westerby, Kristian. Norsk og dansk sprogreform. Kbh. 8:o. 111 s.

Zachrisson, R. E. Scandinavian or Anglo-Saxon names? (MLR. Vol. 14. S. 391—397.)

2. Isländska och fornnorska.

a. Grammatik och lexikografi.

Björkman, Erik. Skialf och Skilfing. (NoB. Årg. 7. S. 163—181.)

Gering, Hugo. Njarar. (ZfdPh. Bd 48. S. 1—7.)

Hermannsson, Halldór. Modern Icelandic. An essay. Ithaca, N. Y. 8:o. (6), 66 s. (= Islandica. Vol. 12.)

Jakobsen, J. Om Orknøernes historie og sprog. Et brudstykke. (DSt. 1919. S. 143—153.)

Jónsson, Finnur. Maskuline substantiver på -nir. (Ark. Bd 35. S. 302—308.)

— Overgangen ǫ—ö (ø) i islandsk. (Ark. Bd 35. S. 314—320.)

Kålund, Kr. Mjǫđdrekka < myderce, mydrece, medrece. (MoM. 1919. S. 79—80.)

Lindroth, Hjalmar. Gudanamnet Tor. (NoB. Årg. 7. S. 186.)

Nordgaard, O. Røyrr, røydr og rǫđ i stedsnavn. (MoM. 1919. S. 126—128.)

Noreen, Erik. Fvn. selda och keypta. (Språkvetenskapl. sällsk:s i Uppsala förhandlingar. Jan. 1916—dec. 1918 [i UUÅ 1918]. S. 95—101.)

Schröder, Franz Rolf. Altisl. skinndráttr. (PBB. Bd 44. S. 349—350.)

[*Wessén, Elias.*] I-omljud och vokalsynkope i fornvästnordiskan. (Språkvetenskapl. sällsk:s i Uppsala förhandlingar. Jan. 1916—dec. 1918 [i UUÅ. 1918]. S. 59—90.)

b. Texter, översättningar och kommentarer.

Rímnasafn. Samling af de ældste islandske rimer. Udg. for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved *Finnur Jónsson.* H. 11. S. 449—560. Kbh. 8:o.

Seks gamle Valdres-brev med innleiding og uttyding av *Sigurd Kolsrud.* (Tidsskr. f. Valdres historielag. Aarg. 4. [Bd 1.] S. 248—273.)

Soga um Halv og Halvsrekkarne. Gamalnorsk grunntekst og nynorsk umsetjing ved *Olava* og *Albert Joleik.* (Ho sette-um soga, han versi.) Olso 1917. 8:o. 77 s. (= Gamalnorske bokverk, utgj. av Det norske samlaget (Landsmaalslaget). 17.)

Sǫgur Danakonunga. 1. Sǫgubrot af fornkonungum. 2. Knytlinga saga. Utg. för Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur av *Carl af Petersens* och *Emil Olson.* H. 1. S. 1—96. Kbh. 1919 (tr. i Lund 1919—20[!]). 8:o.

Þorláksson, Guđbrandur. Bréfabók. Gefin út af Hinu íslenzka bókmentafélagi. H. 1. S. 1—192. Rvík.. 8:o.

Snorre Sturlasson. Norges konungasagor. Övers. av *Emil Olson.* D. 1. Lund. 8:o. XXXVIII, 405 s., 14 pl.

Soga um Gunnlaug Ormstunga. Frå gamalnorsk ved *Matias Skard.* 4. utg. Kria. 8:o. 46 s.

Beckman, Nat. Kritiska småbidrag [rörande isl. källskrifter]. [1. Solförmörkelserna. — 2. Månkalendern i övrigt. — 3. Tidvattensförhållandena. — 4. De klimatologiska uppgifterna. — 5. Ett

par stjärnnamn.] (MoM. 1919. S. 32—45.) — Med anledn. härav: *Schroeter, I. Fr.* Tjasses øine. (Ibid. S. 120—121.)

Erichsen, A. Was geben uns die isländischen Sagas? (Mitteilungen d. Islandfreunde. Jahrg. 7. S. 16—20.)

Erichsen, Adolfine. Untersuchungen zur Liósvetninga Saga. Berlin. 8:o. 88 s. (Anm. Mitteilungen d. Islandfreunde. Jahrg. 7. S. 28 av *W. Dorsch.*)

Genzmer, Felix. Das eddische preislied. (PBB. Bd 44. S. 146—168.)

Hederström, Ture. Fornsagor och eddakväden i geografisk belysning med inledande namnundersökningar. Utdrag ur ett efterlämnat arbete. D. 2. Sthm. 8:o. X, 136 s. (Anm. [av D. 1—2:] NT. (Lett.) 1919. S. 501—504 av *Nat. Beckman.* — [av D. 1:] Ymer. Årg. 39. S. 70—72 av *J. V. Eriksson.*)

Heusler, Andreas. Altnordische Dichtung und Prosa von Jung Sigurd. (Sitzungsberichte d. preuss. Ak. d. Wiss. 1919. Halbbd 1. S. 162—195.)

Hollander, Lee M. Concerning a proposed translation of the Edda. (PSS. Vol. 5. S. 197—201.)

Jónsson, Finnur. Danske stedsnavne i Knytlingasaga. (DSt. 1919. S. 74—80.)

— Sannfræði íslenskra sagna. (Skírnir. Ár 93. S. 183—192.)

— Sturlunga-prologen. (Ark. Bd 35. S. 297—302.)

— Sverrissaga. (Ark. Bd 36. S. 97—138.)

Koht, Halvdan. Hadlands-segnene i dei norske kongesogune. (Edda. Bd 11. S. 85—94.)

Krijn, Sophie A. Een gemeenschappelike bron van Fagrskinna en Ágrip. (Neophilologus. Jahrg. 4. S. 237—248.)

Matthíasson, Steingrímur. Lækningar fornmanna. (Skírnir. Ár 93. S. 160—182.)

Mogk, Eugen. Altgermanische Spukgeschichten. Zugleich ein Beitrag zur Erklärung der Grendelepisode im Beowulf. (Neue Jahrbücher f. d. klass. Altertum. Bd 43. Jahrg. 22. S. 103—117.)

Stalheim, Th. Sagogudarnes land. D. 1. Sagogudarne. H. 2. S. 65—128. ill. Uddevalla. 8:o.

Þórðarson, Matthías. Um eina tegund innskota í goðakvæðunum fornu. (Árbók hins ísl. fornleifafélags. 1918. S. 14—23.)

Vestlund, Alfred. Åskgudens hammare förlorad. Ett bidrag till nordisk ritforskning. (Edda. Bd 11. S. 95—119.)

Åkerblom, Axel. Bidrag till eddatolkningen. [1. Frös fästegåvor. — 2. Hým. 31. — 3. Lokas. 16. — 4. Dvalins leika (Alv. 16, ed. Bugge).] (Ark. Bd 36. S. 47—54.)

— Dómr um dauðan hvern. (Háv. str. 77.) (Ark. Bd 36. S. 62—65.)

— Om Vǫluspǫ́s komposition och syfte. (Ark. Bd 36. S. 54—62.)

3. Norska.

a. Grammatik och lexikografi.

Aasen, Ivar. Norsk Ordbog med dansk Forklaring. 4. uforandrede Udg. Udg. af Vestmannalaget. Kria 1918. 8:o. XX, 976 s.

Alnæs, Ivar. Rettskrivning og sprog. Utg. av Bymåls-laget. Kria. 8:o. 20 s.

Arstal, Axel. Christiania — Oslo. (St. Hallvard. Bd 4. S. 145—157.)

Bugge, Alexander. Oprindelsen til den norske husmandsstand og navnene paa husmandsplasser, særlig i Telemark. (Historielaget f. Telemark og Grenland. Aarsskr. 1919. S. 5—47.)

Bull, Edv. Gjalker. (St. Hallvard. Bd 4. S. 99—101.)

— Oslo—Kristiania. (St. Hallvard. Bd 4. S. 93—98.)

Burgun, Achille. Le développement linguistique en Norvège depuis 1814. P. 1. Kria. 8:o. (3), 184 s. (= Videnskapsselsk:s Skrifter. 2. Hist.-filos. Klasse. 1917. No. 1.)

Espeland, Anton. Njarđarlaug—Onarheim—Tingstad. (MoM. 1919. S. 62—65. ill.)

Falck-Muus, Rolf. Molybdænforekomster og stedsnavne. (Naturen. Aarg. 43. S. 189.)

Hobek, A. "Maalstraev" in Norway. (PSS. Vol. 5. S. 297—304.)

Holta, H. H. Bemærkninger om navnet Telemark. (Historielaget f. Telemark og Grenland. Aarsskr. 1919. S. 48—54.) — Med anledn. härav: *Skulerud, Olai.* Bemerkning til navnet Telemark. (Ibid. S. 134.)

Kopperstad, Knut. Tre sunnmørske fjellnavn. [1. Gjø'nå. — 2. Hestings-hŏ'ŋŋe. — 3. Hoŋŋsē'tiŋŋ.] (MoM. 1919. S. 20—26.)

Krogvig, Anders. Den nye norske retskrivning. 1. (Litteraturen. Årg. 2. S. 225—229.)

Liestøl, Knut. Ordet sopp i folkevisone. (MoM. 1919. S. 115—117.)

Noreen, Erik. Magnor. (MoM. 1919. S. 112—114.)

Olsen, Magnus. En stedsnavne-reise i en Oplands-bygd. (BoB. Aarg. 1. S. 67—70.)

— Norske bygdenavne. [1. Vaagaa (Vaage). — 2. Frosta. — 3. Læmr.] (MoM. 1919. S. 5—19.)

Reitan, Jørg. Unsgård i Ålen. (MoM. 1919. S. 107—111.)

Rygh, O. Norske Gaardnavne. Oplysninger, samlede til Brug ved Matrikelens Revision. Efter offentlig Foranstaltning udg. med tilføiede Forklaringer. Bd 12. Nordre Bergenhus Amt. Bearbeidet af *A. Kjær.* Kria. 8:o. XX, 596 s.

Seip, Didrik Arup. Den nye rettskrivningen. (Norsk boktrykkalender. Aarg. 2. S. 21—31.)

Solheim, Ludvig. Gen. eller Nom. Flertal i Gaardnavn paa Karmøy. (MoM. 1919. S. 126.)
Stoltz, G. Busthuset i Bergen. (MoM. 1919. S. 66—73. ill.)
— & *Delgobe, H.* Dyrenavn. 1—2. (MoM. 1919. S. 80—82.)
Torp, Alf. Nynorsk etymologisk ordbok. H. 17—19. S. 769—886, (8) s. [Takka — Øyva.] Kria. 8:o.
Western, Aug. "At rette smed for baker". (MoM. 1919. S. 76—77.) — Med anledn. härav: *Selmer, Ernst W.* Om rytmiske tendenser i visse ordgrupper. (Ibid. S. 118—120.)

b. Texter.

Diplomatarium norvegicum. Series topographica. Fornbrev til kunnskap um Noregs indre og ytre soga, maal, ætter, seder, lovgjeving og rettargang i gamall tid. Samla og utgj. paa rikskostnad. Bygdesamlingar. Fyresdal i Telemark 1308—1708 ved *Alexander Bugge* og *Oluf Kolsrud.* Kria. 8:o. XV, 299 s., 2 kartor.

4. Svenska.

a. Grammatik och lexikografi.

Beckman, Nat. Några ortnamn från Laske härad. [1. Bäsingen. — 2. Smärre tillägg om Vidhemsprästens ortnamn.] (NoB. Årg. 7. S. 27—35.)
Björkman, Erik. Kläder och språkvetenskap. (OoB. Årg. 28. S. 19—30. ill.)
Björkstam, Harald. De modala hjälpverben i svenskan. 1. Tör, lär, mon, må, måtte och vill. (Ak. avh.) Lund. 8:o. (1), XX, 235 s.
Brun, Frans de. Betydelsen av det medeltida ordet forfader. (SpoSt. Årg. 19. S. 28—30.) — Med anledn. härav: *Nordberg, Stig Olsson.* Ordet forfader. (Ibid. S. 230—233.)
Cederschiöld, Gustaf. Den nya bibelsvenskan. (SpoSt. Årg. 19. S. 1—27.)
— Skriftsvenska och talsvenska. Lund. 8:o. 80 s. (Anm. Verdandi. Årg. 37. S. 143—144 av *Hjalmar Alving.*)
Danell, Gideon. Svensk ljudlära. 2:a uppl. Stockholm. 8:o. V, 83 s.
Ekholm, Gunnar. Ortnamnet Tibble i arkeologisk belysning. (NoB. Årg. 7. S. 54—60. ill.)
Gagnér, Anders. Sockennamnet Gagnef. (NoB. Årg. 7. S. 41—53. ill.)

Grip, Elias. Om våra familjenamn. (Hela världen. 1919. S. 272 —274.)

— Våra ortnamn. (Hela världen. 1919. S. 954—957.)

Gustafsson, A. Stef. Svensk ordlista. 20,000 ord med över 4,000 förklaringar och uttalsbeteckningar. 9:e [på omsl. 10:e] uppl. Sthm. 8:o. 72 s.

Hellquist, Elof. De svenska ortnamnen på -by. En öfversikt. Gbg 1918. 8:o. 146 s. (= Göteborgs k. vetenskaps- och vitterhetssamhälles handlingar. 4:e följden. 20: 2.)

H[esselman], B[engt]. Diminutiver i svenskan. (SpoSt. Årg. 19. S. 119.)

— Ortografiska reformer i språkhistorisk belysning. (SpoSt. Årg. 19. S. 121—149.)

— Språklig inledning [till Then swänska Argus, utg. af *B. Hesselman* och *M. Lamm*]. (Svenska författare, utg. af Svenska vitterhetssamfundet. I. Then swänska Argus. D. 3. S. XXVI —CLXXI.)

Hjelmqvist, Theodor. Himlen är överspänd. (SpoSt. Årg. 19. S. 116—118.)

Hylén, J. E. Ett par konjunktionsuttryck. [1. Dels — dels och liknande. — 2. Utan att.] (SpoSt. Årg. 19. S. 42—57.)

— Några moderna fraser. (SpoSt. Årg. 19. S. 233—236.)

Kock, Axel. Fornsvenska ljudförhållanden. (Ark. Bd 36. S. 139—164.)

Langenfelt, Gösta. Språkligt strögods. (Tiden. Årg. 11. S. 275 —284.)

Leijonhufvud, Karl K:son. Södermanländska soldatnamn under konung Karl XII:s tid. (Karolinska förbundets årsbok. 1918. S. 317—320.)

Lidén, Evald. Små bidrag till fornsvensk grammatik. (Ark. Bd 36. S. 33—47.)

Lindblad, Gösta. Abraham Sahlstedt och den svenska substantivböjningen. Ett bidrag till det svenska skriftspråkets historia. (Ak. avh.) Lund. 8:o. (1), XVI, 265 s.

Linderholm, Emanuel. Vendelshögens konunganamn i socknens 1600-talstradition. (NoB. Årg. 7. S. 36—40.)

Lindgren, John. Läkemedelsnamn. Ordförklaring och historik. H. 2—3. S. 41—120 [Bly-Hvalfiskfjäll]. Lund. 8:o. ill.

Lindqvist, Natan. Förvanskade ord i Per Brahes Oeconomia. (SpoSt. Årg. 19. S. 110—114.)

— Studier över reformationstidens bibelsvenska. Språket i Nya Testamentet 1526 i belysning av de svenska reformatorernas språk. (= ATS. D. 20. Nr 7. 200, *97, 30 s., 4 pl. — Även utg. som ak. avh. Uppsala (tr. i Sthm) 1918.) (Anm. NTBB. Årg. 6. S. 113—115 av *Isak Collijn.*)

Lindroth, Hjalmar. Djävulen i svenska språket. (OoB. Årg. 28. S. 207—215. ill.)

— Namnet Värmdö. (UFT. Bd 8. S. 181—186. ill.)

Lundin, Erik. Behandlingen av infinitivmärket 'att' i nusvenskan. (SpoSt. Årg. 19. S. 150—183, forts.)

Modin, Erik. 'Blaskurit'. En språkfråga i jaktzoologisk belysning. (Fauna och flora. Årg. 14. S. 145—158. ill.)

Nordenstreng, Rolf. En axplockning ur dyrtidens ordförråd. (Hela världen. 1919. S. 23—27.)

Nordling, Arnold. Om sammanskrivning och särskrivning av sammansättning i fornsvenska och äldre nysvenska urkunder såsom ett medel att beteckna olika betoning. (Ak. avh.) Hfors. 8:o. (3), 134 s.

Noreen, Adolf. Grunddragen av modersmålets ordbildningslära. 1. Avledning. Upps. 8:o. 15 s. (Sommarkurserna i Uppsala 1919. Grundlinjer till föreläsningar.)

— Vårt språk. Nysvensk grammatik i utförlig framställning. H. 28 (= Bd 7: 6). S. 465—556. Lund. 8:o.

Noreen, Erik. Studier rörande gränserna mellan Värmland och Dal samt Värmland och Norge i äldre tid. (NoB. Årg. 7. S. 115—162.)

Ordbok öfver svenska språket. Utg. af Svenska akademien. H. 57. Sp. E 161—E 320 [Efterkoppa — Egen]. Lund. 4:o.

Ortnamnen i Älvsborgs län. På offentligt uppdrag utg. av Kungl. ortnamnskommittén. D. 7: 1. Kinds härad. Norra delen. Sthm (tr. i Upps.). 8:o. (4), 292 s.

Palmér, Johan. Om övergången y > ö framför rd i svenskan. (Ark. Bd 36. S. 66—74.)

— Till några regler i Sahlstedts grammatika. (SpoSt. Årg. 19. S. 31—41.)

Pipping, Hugo. Till frågan om bosättningsförhållandena i Östra Nyland. (HTfi. Årg. 4. S. 1—30.)

Pipping, Rolf. Erikskrönikans ljudlära enligt texten i cod. Holm. D 2. (Akad. avh. Hfors.) Åbo. 8:o. IX, 166 s.

— Erikskrönikans ordskatt enligt texten i cod. Holm. D 2 samlad och ordnad. Hfors. 8:o. (4), 155 s. (= StNF. Bd 10 = SSLF. 145.)

Pira, Sigurd. Patajord. (NoB. Årg. 7. S. 109—114.)

Professor Theodor Wiséns utlåtande i rättstafningsfrågan år 1887. (Sv. språkföreningens tidskr. Årg. 8 (1919). S. 17—23.)

Sahlgren, Jöran. Svenska ortnamn och svensk bebyggelsehistoria. [1. Historik. — 2. Namnen på -lösa (løse).] (NoB. Årg. 7. S. 81—108.)

h, Emil. Nautisk ordbok på svenska, engelska och tyska språ-

ken. Med enklare ord och termer jämväl för motorbåtsport. H. 10—11. S. 353—416 [Slidknif — Väderlek]. ill. Sthm. 8:o.

Solstrand, Väinö. Ålands östra gräns [ur språklig synpunkt]. (Hembygden. 8—9. S. 129—138.)

Tärnings-spelet om vårt språk. Ytterligare om Svenska akademien och det svenska skriftspråket. (Sv. språkföreningens tidskr. Årg. 8 (1919). S. 28—37.)

Wadstein, Elis. Vaghensön vid Stockholm. (NoB. Årg. 7. S. 21—24.)

Wessén, Elias. Lärobok i svenska språket. Kria. 8:o. (4), XVI, 82 s.

Wigforss, Ernst. Efterledens behandling i namnen på -stad. (Ark. Bd 35. S. 209—228.)

Östergren, Olof. Nusvensk ordbok. H. 11—12. Sp. 1089—1230 [Eftersätta — Fallhammare]. Sthm. 8:o. (Anm. [av bd 1:] Verdandi. Årg. 37. S. 227—234 av *Hjalmar Alving.*)

b. Texter.

Jönköpings stads tänkebok 1456—1548, utg. af *Carl M. Kjellberg.* [Inledning och register.] (Meddelanden fr. Norra Smålands fornminnesförening. 5. Bilaga: XII, 38 s., 1 facsim.) (Anm. HTsv. Årg. 39. Övers. o. granskn. S. 45—56 av *Frans de Brun.*)

Svenskt diplomatarium. Utg. af Riksarkivet genom *Sven Tunberg.* Bd 6. H. 3. (1) s., s. 361—480. Sthm. 4:o.

5. Danska.

a. Grammatik och lexikografi.

Adsersen, H. Mit Navns Historie. Kbh. 8:o. (3), 41 s.

Bloch, C. Hvad er en Papegøje? (DSt. 1919. S. 43—46. — Repliker av *Henrik E. Flindt* och *C. Bloch.* Ibid. S. 46—48).

Brøndal, Viggo. Stednavnestudier før og nu. (Fra Frederiksborg Amt. 1919. S. 62—85.)

Christensen, Villads. Vestersøen. (HTda. R. 9. Bd 1. S. 294—301.)

Danske Grammatikere fra Midten af det syttende til Midten af det attende Aarhundrede ... udg. af *Henrik Bertelsen.* Bd 3. Kbh. 8:o. (5), 361 s. (Anm. [av Bd 1—2:] NTfF. R. 4. Bd 8. S. 55—57 av *Hjalmar Lindroth.*)

Elberling, Emil. Naar opkom Navnet "Jens" for de danske Soldater? (DSt. 1919. S. 3—8.)

Forchhammer, Viggo. Taleøvelser. 2. gennemsete og forøgede Udg. Kbh. 8:o. (2), IV, 178 s.

Hjelholt, Holger. Sønderjydsk sprog- og folkemindeforskning mellem krigene. (DSt. 1919. S. 129—142.)

Jensen, Knud B. Til Gefjon-spørgsmaalet. (DSt. 1919. S. 92—94.)

Knudsen, Gunnar. Den danske Stednavneundersøgelse. (NoB. Arg. 7. S. 61—80. ill.)

Läffler, L. Fr. Handelsstaden vid Östersjön, som "på danskarnas språk kallades Reric". (NoB. Årg. 7. S. 25—26.)

Neuhaus, Johannes. Jylland og jyder. Slesvigs gamle Navn. Til Minde om Nordslesvigs Tilbageblivelse. (Gads danske Magasin. 1919—1920. S. 46—50.)

Nyrop, Kristoffer. Nogle Ords Historie. [1. Passiar. — 2. Ballade.] (Tilskueren. Aarg. 36. Halvbd 1. S. 46—56, 329—334.)

Ohrt, F. Fra den yderste Sproggrense. (DSt. 1919. S. 61—70.)

Ordbog over det danske Sprog. Grundlagt af *Verner Dahlerup* ... Udg. av Det danske sprog- og litteraturselskab. Bd 1: 2. anlegen — Basalt. Red. af *H. Juul-Jensen.* Sp. 641—1184. Kbh. 8:o. (Anm. [av Bd 1: 1] DSt. 1919. S. 37—39 av *Gunnar Knudsen.* — MLR. Vol. 14. S. 229—230 av *Allen Mawer.* — MoM. 1919. S. 49—61 av *Ragnvald Iversen.* — NT. (Lett.) 1919. S. 294—296 av *Henrik Bertelsen.* — PSS. Vol. 5. S. 210—212 av *Daniel Kilham Dodge.*)

Poulsen, L. P. Ord og Tanke. 1. "Ganske". (Gads danske Magasin. 1918—1919. S. 314—318.)

Rask, Rasmus. Et ikke tidligere trykt Brev [angående orden: Ilt, Brint och Ætse] fra Rasmus Rask til H. C. Ørsted, meddelt af *M. C. Harding.* (DSt. 1919. S. 71—73.)

Sortfeldt, S. C. Gamle Stednavne i Vendsyssel. (Vendsysselske Aarbøger. 1919. S. 105—129, forts.)

Wadstein, Elis. Namnet Danmark. II. S. 27—45. Gbg. 8:o. (= GHÅ. Bd 25: 2.)

Woll, V. Et Par Bemærkninger om ejendommelige Gadenavne i Kerteminde. (Aarbog f. Hist. Samfund f. Odense og Assens Amter. Bd 2. S. 282—285.)

b. Texter.

[...]us, Peder. Danske skrifter. Udg. for Universitets-Jubilæets [d]anske Samfund af *Lis Jacobsen.* Lev. 13. (= Bd 4. S. 1—79.) [K]bh. 8:o. 1 facsim.

6. Dialekter.

a. Grammatik och lexikografi.

Birkeland, G. Et tysk laaneord [felęis']. (MoM. 1919. S. 79.)

Carlsson, Nils. Utvecklingen av urg. auh. Gotländska bidrag. (Ark. Bd 35. S. 321—330.)

Delgobe, H. Fra Røldal. [Uli-øyra. — Limasmørje. — Skjøtevetrung.] (MoM. 1919. S. 82—83.)

— Stag'gal. (MoM. 1919. S. 126.)

Flom, George T. Forbindelsen "adverb paa -nde + adjektiv" i norske dialekter. (MoM. 1919. S. 27—31.)

— Tunamål words. Dialect of Stora Tuna parish, South Dalarne, Sweden. (PSS. Vol. 5. S. 253—274.)

Geijer, H. Medelpads folkmål. — Ångermanlands folkmål. (Sverige. Geogr., topogr., statist. beskrifning, utg. af *Otto Sjögren*. D. 6. S. 469—476.)

Gottländsk ordbok. På grundval av C. och P. A. Säves samlingar. H. 1. A — ben. S. 1—48. Upps. 1918. 8:o. (Ur UUÅ. 1919.)

Götlind, Johan. En västgötsk landsmålsskald ock en bröllopsdikt från 1700-talets förra hälft. (Sv. Lm. 1919. S. 5—37.)

Hannaas, Torleiv. Folkemaal og folkemaals-gransking. Fyrste-fyrelesing ved Bergens museum 18. oktbr 1918. (SoS. Aarg. 25. S. 49—67.)

Hänninger, Nils. Sydsvenskt "jorda" (lördag). (Ark. Bd 35. S. 334—335.)

Jensen, H. M. Brenderup-målet (Nordvestfyn). H. 1. S. 1—64. Kbh. 8:o. (= Universitets-Jubilæets danske Samfund. Nr. 241.)

Lindgren, J. V. Burträskmålets grammatik. S. 165—251, (7) s. Sthm. 8:o. (= Sv. Lm. 1919. H. 2 = H. 144 fr. början. [Tillhör bd 12: 1.])

Lindroth, Hjalmar. [Bohusläns] Folkspråk. (Sverige. Geogr., topogr., statist. beskrifning, utg. af *Otto Sjögren*. D. 3. S. 734—738.)

Mo, Eilert. Ei surndalsk ordform [skån'aŋŋ]. (MoM. 1919. S 123—124.)

Sahlgren, Jöran. Ora, vara. (NoB. Årg. 7. S. 186—187.)

Solstrand, V. Konamn från Houtskär. (Hembygden. 8—9. S. 151.)

Stoltz, G. Bare en liten e [som bindevokal i Bergens bymaal.] (MoM. 1919. S. 100—106.)

b. Texter.

Bjerregaard, N. P. Sæd og skik i Ommersyssel. Fortalt på egnens folkemål. Kbh. 8:o. (7), 66 s. (= Danmarks Folkeminder. Nr. 19.)

IV. Runkunskap, mytologi och sagohistoria.

Beckman, Nat. En notis om runstaven. (Fataburen. 1919. S. 137—138.)

Brate, Erik. Besvärjelsen på Björketorp- och Stentoftenstenarna. (Ark. Bd 35. S. 342.)

Feist, Sigmund. Runen und Zauberwesen im germanischen Altertum. (Ark. Bd 35. S. 243—287.)

Friesen, Otto von. Blyrullen från Alvastra och dess ställning i raden av medeltida svenska runinskrifter. (Fornv. 1919. S. 112—126.)

— Run-grafstenen från S. Unnaryds kyrka, Västbo härad. (Meddelanden fr. Norra Smålands fornminnesförening. 5. S. 84—89. ill.)

— Två runstenar — två livsåskådningar. Rörebro-stenen i Nöttja sn och Morarpsstenen i Svennarums sn, Småland. (Rig. Bd 2. S. 137—144. ill. — Även i StOA. S. 137—144.)

Härje, K. A. Blyrullen i drottning Benediktas sarkofag i »Sverkerskapellet" vid Alvastra. (Fornv. 1919. S. 103—106.)

Kristensen, Marius. Ole Worm og runeindskrifterne. Tre bidrag til oplysning herom. (DSt. 1919. S. 17—28.)

Larsen, H. Chr. Rønninge-Stenen. (Aarbog f. Hist. Samfund f. Odense og Assens Amter. Bd 2. S. 286—294. ill.)

Lindquist, Ivar. Runinskriften på en spännbuckla från Gotland i Göteborgs museum. (GoBFT. 1918. S. 39—49. ill.)

[Noreen, Erik.] Om Järsbergsstenens inskrift. (Språkvetenskapl. sällsk:s i Uppsala förhandlingar. Jan. 1916—dec. 1918 [i UUA 1918]. S. 1—6.)

Norges Indskrifter med de ældre Runer. Udg. for det Norske historiske Kildeskriftfond ved *Magnus Olsen.* Bd 3. H. 2. S. 77—200. Chria. 4:o. ill. (Härav utgivet i särtryck: Eggjum-Stenens Indskrift med de ældre Runer. Udg. ... ved *Magnus Olsen.* 125 s.) (Anm. [av särtrycket:] PSS. Vol. 5. S. 206—209 av *George T. Flom.* — [av Bd 1, 2: 1—2, 3: 1] AfdA. Bd 38. S. 133—135 av *Fr. Burg.*)

Pipping, Hugo. Om runinskriften på Rökstenen. Hfors. 4:o. (1), 51 s. (= Acta soc. scient. fennicæ. T. 49. N:o 1.)

Riedel, Kurt. Die Runennamen als indogermanische Erbwörter. (Runenkunde. T. 1. S. 11—45. ill.)

Sahlgren, Jöran. Järsbergsstenens inskrift. Några anmärkningar. (StOA. S. 300—304. ill.)

Sveriges runinskrifter, utg. av Kungl. vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien. Bd 2. *Brate, Erik.* Östergötlands runinskrifter granskade och tolkade. H. 3. XXXIV s., s. 185—268, pl. 67—91, 1 karta. Sthm 1918. 4:o.

[illegible] S. 309

[illegible]

[illegible] Bd. 46.

[illegible]

[illegible] S. 225

[illegible]

[illegible] Sverige?

[illegible] S. 143

[illegible] Bd 36.

[illegible] konsthistoria samt folklore.

[illegible] utg. av [illegible]

[illegible] vittnes- [illegible] utg. av *H. Lundborg.*

[illegible] i Sverige. (Fornv. [illegible]

[illegible] Meddelanden fr. Öster- [illegible] 1919. S. 60—67. ill.)

[illegible] ia i Kärna socken, Öster- [illegible]

[illegible] Fornv. 1919. S. 127—139. ill.)

[*Ekholm, Gunnar.*] Betselkedjan från Örsunda. Ett uppländskt fynd från äldre järnåldern. (UFT. Bd 8. S. 147—169. ill.)

— Två fynd från den förromerska järnåldern. (Fornv. 1919. S. 224—231. ill.)

— Ultunagraven. En replik [till *T. J. Arne* i Fornv. 1918. S. 236 f.] (Ibid. 1919. S. 245—246.)

Enqvist, Arvid. Dös vid Brattås, Röra socken, Orust. (Rig. Bd 2. S. 145—148. ill. — Även i StOA. S. 145—148.)

— Några norrländska gravfynd från äldre folkvandringstid. (Arkiv f. norrländsk hembygdsforskning. 1919. S. 1—27. ill.)

Europaeus, Aarne. Översikt av den skandinaviska importen till Finland under stenåldern. (StOA. S. 291—299. ill.)

Från uppländska gravfält. III. Holmbro i Skogstibble socken, Hagunda härad. Av *Oscar Almgren.* IV. Några fynd från graffältet vid Ytterbyn, Häverösunds s:n, Uppland. Gräfningen utförd af *Eskil Olsson* ... beskrivning av *Hanna Rydh.* (UFT. Bd 8. S. 170—180. ill.)

Frödin, Otto. Alvastrabygden under medeltiden. Arkeologiska undersökningar åren 1916—1918. [Med bilagor: 1. *Lithberg, Nils.* Om "förstenade bröd". — 2. *Friesen, Otto von.* Blyrullen från Alvastra. — 3. *Brate, Erik.* Alvastra-blyet, Ög. 248.] (Ak. avh. Upps.) Sthm. 8:o. 135 s., 3 pl., 1 karta. ill. (Även [med smärre förändringar] i: Fornv. 1918. S. 105—198. Ibid. 1919. S. 43—68 [med titel:] Från det medeltida Alvastra. — i: Meddelanden från Östergötlands fornminnes- och museiförening. 1918. S. 43—114. Ibid. 1919. S. 1—23 [med titel:] Alvastra under medeltiden.)

— och *Fürst, Carl M.* Har skalpering förekommit i Norden under stenåldern? (Rig. Bd 2. S. 193—204. ill. — Även i StOA. S. 193—204.)

Gjessing, Helge. Kirkeruinen paa Kvitsøi. (For. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1918. S. 184—192. ill.)

Grieg, Sigurd. Nogen gravfund fra den ældre jernalder paa Hadeland. (BoB. Aarg. 1. S. 35—47. ill.)

Hofstedt, Lars. Fornborgar inom Götaälvs-området. 1. (GoBFT. 1918. S. 1—38. ill.)

Idum, [Anders Rasmus]. Arkæologiske Undersøgelser i Vestfyen. (Aarbog f. Hist. Samfund f. Odense og Assens Amter. Bd 2. S. 275—281.)

Janse, Olov. Den geografiska fördelningen av folkvandringstidens skandinaviska guldbrakteater. (Rig. Bd 2. S. 81—88. ill. — Även i StOA. S. 81—88.)

Johansen, K. Friis. En Boplads fra den ældste Stenalder i Sværdborg Mose. Med Bidrag af *Knud Jessen* og *Herluf Winge.* (Aarb. R. 2. Bd 9. S. 106—235. ill. — Även [något för-

kortad] i fransk övers. med titel: Une station du plus ancien âge de la pierre dans la tourbière de Svaerdborg, i Mémoires de la Soc. royale des antiquaires du Nord. N. S. 1914—1919. S. 241—359. ill.)

Jónsson, Guđbrandur. Dómkirkjan á Hólum i Hjaltadal. Lýsing íslenzkra miđaldakirkna. S. 1—130, 9 pl. Rvík. 8:o. (i: Safn til sögu Íslands. 5: 4.)

Julius, Arvid. En dubbelgrav med "träkistor". (Rig. Bd 2. S. 89—93. ill. — Även i StOA. S. 89—93.)

Kjellmark, Knut. Om benredskapen från mossarna på Listerlandet i Blekinge. (Rig. Bd 2. S. 217—226. ill. — Även i StOA. S. 217—226.)

Kjær, Hans. Naar kom Mennesket til Danmark? (Fra Holbæk Amt. 13. S. 60—92. ill.)

Lange, Eyvind de. En familiegrav fra folkevandringstid i Hardanger. Bergen. 8:o. 25 s. ill. (= BMÅ. 1917—1918. Hist.-antikv. række. Nr. 2.)

Lexow, Einar. Ringkjeden. Bergen. 8:o. 15 s. ill. (= BMÅ. 1917—1918. Hist.-antikv. række. Nr. 1.)

Lindqvist, Sune. Den svenska folkvandringsstilens uppkomst. (Rig. Bd 2. S. 65—80. ill. — Även i StOA. S. 65—80.)

Mathiassen, Therkel. Ertebøllekulturens Bopladser ved Roskilde Fjord. (Aarbog, udg. af Hist. Samf. f. Københavns Amt. 1919. S. 7—25. ill.)

— Stenaldertidens Folk. En populær Fremstilling af Stenalderen i Danmark. Kbh. & Kria. 8:o. 126 s. ill. = Populær-videnskabeligt Bibliotek. Bd 5.

Montelius, Oscar. De [illegible] [illegible] ålder. = ATS. D. 20. Nr 6. 60 s. ill.

— Vår forntid. Sthm. 8:o. VIII, 448 s. ill.

Mortensen, Rasmus. [illegible] Offerpladsen. Vejle Amts Aarbøger. 1919. S. 198—2[illegible]. ill.

Müller, Sophus. Bopladsfund fra Rensdyrtiden. Dyretegningerne ved *Herluf Winge.* [illegible] ved Knud Jessen. Aarb. R. 3. Bd 9. S. 35—1[illegible] ...

Müller, J. S. Smaa Meddelelser fra [illegible] og [illegible] Museum. (Fra Holbæk Amt. 13. S. [illegible]—[illegible] ...)

[illegible], *Birger.* Den svenska [illegible] [illegible]. En [illegible] [illegible] ett program. [illegible] [illegible] S. [illegible] ill.

[illegible] Grönland på Grönland under tiden [illegible] = ATS. D. 22. Nr 4. [illegible] XXX s. ...

[illegible], N. C. Hyllinge [illegible] [illegible] [illegible] Aarbog i Hist. Samf. f. Sorø Amt [illegible] S. [illegible]

[illegible], C. F. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] (Meddelanden [illegible] [illegible] [illegible] S. 3—38.)

Nummedal, A. Arkæologiske undersøkelser paa Sotra. Bergen. 8:o. 25 s. ill. (= BMÅ. 1917—1918. Hist.-antikv. række. Nr. 4.)

Petersen, Jan. De norske vikingesverd. En typologisk-kronologisk studie over vikingetidens vaaben. Kria. 8:o. (8), 228 s., 3 pl. ill. (= Videnskapsselsk:s Skrifter. 2. Hist.-filos. Klasse. 1919. No. 1.)

Post, Lennart von. Ett par offerdammar från Skånes bronsålder. (Rig. Bd 2. S. 160—176. ill. — Även i StOA. S. 160—176.)

Rydbeck, Otto. Skåne under förhistorisk tid. (Sv. turistfören:s årsskr. 1919. S. 4—27. ill.)

Rydh, Hanna. Dosformiga spännen från vikingatiden. (Ak. avh. Upps.) Sthm. 8:o. 162 s. ill.

— Ett förhistoriskt fynd av människohår från Adelsö. (Rig. Bd 2. S. 237—242. ill. — Även i StOA. S. 237—242.)

— Ett gravfynd från Ovansjö socken. (Meddelanden av Gestriklands kulturhistoriska förening. 1919. S. 28—30. ill.)

— Några gravrösen i Bomhus i Valbo socken. (Meddelanden av Gestriklands kulturhistoriska förening. 1919. S. 31—34. ill.)

Sahlström, K. E. Några ord om Västergötlands bronsåldersfynd. (Rig. Bd 2. S. 227—236. ill. — Även i StOA. S. 227—236.)

Sarauw, Georg F. L. Fynd i västra Sverige av Maglemosetidens redskapstyper. (Rig. Bd 2. S. 149—159. ill. — Även i StOA. S. 149—159.)

Schnittger, Bror. Flatmarksgravar från den yngre bronsåldern i Skåne och Blekinge. (Rig. Bd 2. S. 104—112. ill. — Även i StOA. S. 104—112.)

— Våra kulturförbindelser med östra Medelhavet under den äldre bronsåldern. Några synpunkter. (OoB. Årg. 28. S. 65—71. ill.)

Sernander, Rutger. Några arkeologiska markfynd från Gotland. (Rig. Bd 2. S. 177—190. ill. — Även i StOA. S. 177—190.)

Sundelin, Uno. Om en stenåldersboplats vid litorinagränsen i Östergötland. (StOA. S. 14—22. ill.)

Tallgren, A. M. Nya fornfynd och fasta fornlämningar. (Finskt museum. 26. S. 11—16. ill.)

Thomsen, Vilh. Fortidsfund fra Skive. (Skivebogen. Bd 11. S. 17—23.)

Thordeman, Bengt. Förhistoriska hustyper i Norden. (StOA. S. 269—280. ill.)

Wahlgren, A. Skogen och människan i förhistorisk tid. (Skogen. Årg. 6. S. 1—8, 33—40, 65—68, 229—236. ill.)

Werke der Urgermanen. Schriften zum Wiederaufbau der alten nordischen Kulturen. Bd 1. Schwedische Felsbilder von Göteborg bis Strömstad. Hagen i. W. 8:o. 72 s., 58 pl.

West, F. J. En samtidig Beretning om Guldhornsfundet ved Gallehus i 1639. (Personalhist. Tidsskr. R. 7. Bd 4. S. 235—238.)

Åberg, Nils. Den germanska stjärnornamentiken under 3- och 400-talet e. Kr. (= ATS. D. 21. Nr 3. 51 s. ill.)

Arne, T. J. Solidusfynden på Öland och Gotland. (Fornv. 1919. S. 107—111.)

Brun, Frans de. Viktsenheterna i Sverige under vikingatiden. 2. (Fornv. 1919. S. 232—240.) — Med anledning härav: *Arne, T. J.* Viktsenheterna i Sverige under vikingatiden. 2. (Ibid. S. 241—245.)

Fett, Harry. Høigotikens norske kongesegl. (Atlantis. [Aarg. 1.] 1918—1919. S. 442—446. ill.)

Grandjean, Poul Bredo. Dansk Heraldik. Kbh. 8:o. 310 s. ill. — Med anledn. härav: *Recke. Ernst v. d.* Randbemærkninger om Heraldik. (Personalhist. Tidsskr. R. 7. Bd 4. S. 140—153.) — Replik av *Poul Bredo Grandjean.* (Ibid. S. 201—203.) — Se även: *Grandjean, Poul Bredo.* En heraldisk Kritik. Kbh. 8:o. 8 s.

Hallberg, Mauritz. Några anteckningar om Åbomynten. Hfors. 8:o. 99 s., 2 pl. ill.

Kleberg, Johan. Heraldiskt lexikon över å svenska riddarhuset introducerade ätter. Sthm. 8:o. (7), XI, 219 s. ill. (Anm. NTBB. Årg. 6. S. 260—261 av *Isak Collijn.* — Saisonen. Årg. 4. S. 925—926 av *Ernst E. Areen.*)

Lund, Ed. Danebrog. Danmarks Palladium. En historisk Skildring af Danebrogs Oprindelse og Brug gennem Tiderne. Kbh. 8:o. 64 s. ill.

Toll, Hans. De älsta svenska konungavapenbilderna och tre-kronorvapnet, bedömda efter då gällande heraldiska sedvänjeregler. Sthm. 8:o. XII, 80 s., 8 pl. (Anm. Personalhist. Tidsskr. R. 7. Bd 4. S. 291—292 av *Poul Bredo Grandjean.*)

Berge, Johanna Bugge. Binding. (NFK. Aarg. 5. S. 173—178. ill.)

Berglund, Allan. Halländsk byggnadskultur. III. En nordhalländsk ryggåsstuga. (Vår bygd, utg. av Nordhallands studiecirklar. Årg. 4. S. 13—17. ill.)

Brun, Frans de. Bland gator, gränder och brinkar i det gamla Stockholm [illegible] S:t Eriks årsbok. 1919. S. 102—159. ill.)

Bugge, [illegible] et par gamle gaardsarkiv og om indsam- [illegible] det. (HTno. R. 5. Bd 4. S. 493—512).

D[illegible] fra de ældste Tider til vore Dage. [illegible] *Liisberg.* [1.] Kbh. 8:o. 784 s. ill. [illegible] *[illegible]erg, Bering.* Nordisk Søfart i forhisto- [illegible] *Bering.* Vikingetiden. — *Liisberg, Be-* [illegible]andel i Middelalderen.)

Erixon, Sigurd. Jultuppar. (Arkiv f. norrländsk hembygdsforskning. 1919. S. 97—99. ill.)

— Samlingsplatser och bröllopsstugor hos den svenska allmogen. (StOA. S. 33—46. ill.)

— Svenska gårdstyper. (Rig. Bd. 2. S. 1—39. ill.)

Falk, Hjalmar. Altwestnordische Kleiderkunde mit besonderer Berücksichtigung der Terminologie. Kria. 8:o. (4), 234 s. ill. (= Videnskapsselsk:s Skrifter. 2. Hist.-filos. Klasse. 1918. No. 3.)

Hagberg, Louise. Forna dagars jul i Bjuråker. (Fataburen. 1919. S. 28—64. ill.)

Hammarstedt, N. E. Hudar och skinn såsom offer. (Fataburen. 1919. S. 114—122. ill.)

— Julrönn. (Fataburen. 1919. S. 139—142. ill.)

Hedlund, Greta. Julfirande i Malung i gamla tider. (Från Västerdalsby gder. Malungs folkhögskolas elevförbunds årsbok. Årg. 4. S. 30—40.)

Jansson, Birger. Gammel-Tina. Kyrkslätt hembygdsförenings museum. (Hem och hembygd. 1919. S. 116—131. ill.)

Johnsson, Pehr. Bröllopsseder från Gestrikland för en mansålder sedan. Anteckningar från Ovansjö. (Fataburen. 1919. S. 65—71.)

Keyland, Nils. Julbröd, julbockar och staffanssång. Dokument rörande den svenska allmogens julfirande, samlade och utgivna. Sthm. 8:o. 162 s. ill.

— Svensk allmogekost. Bidrag till den svenska folkhushållningens historia. 1—2. Sthm. 4:o. (2), 240, 116 s. ill. (Nord. museet.)

Lannér, R. Gamla Vadsboseder. 1—2. (Vadsbobygden. H. 2. S. 39—45.)

Lithberg, Nils. Den skånska gården. (Sv. turistfören:s årsskr. 1919. S. 56—79. ill.)

— Friareskedar. (Rig. Bd 2. S. 243—248. ill. — Även i StOA. S. 243—248.)

Norlind, Tobias. Gamla bröllopsseder hos svenska allmogen. Sthm (tr. i Lund). 8:o. 152 s., ill.

Qvigstad, J. Brudesliren. (NFK. Aarg. 5. S. 71—72. ill.)

Reimer, Christine. Nordfynsk Bondeliv i Mands Minde. 4, 5. S. 469—863. Kbh. (tr. i Odense). 8:o.

Sjöberg, Wilh. Bröllopsupptåg i Replot. (Hembygden. 8—9. S. 140—142.)

— Något om fiske, fiskbragder och fiskkärl i Replot. (Hembygden. 8—9. S. 150—151.)

Tegengren, Jacob. Bröllopsbruk i Vörå. (Hembygden. 8—9. S. 138—139.)

Ullberg, Emil. Bröllopsseder i södra Sibbo. (Hembygden. 8—9. S. 143—146.)

Ambrosiani, Sune. Översikt av kyrkornas byggnadshistoria på Gottlands landsbygd. (Rig. Bd 2. S. 113—123. ill. — Även i StOA. S. 113—123.)

Beckett, Francis. Værksteds- og Aldersbestemmelser for de middelalderlige kobberdrevne Alterprydelser i Danmark. (Tidskr. f. konstvetenskap. Årg. 4. S. 131—146. ill.)

Boëthius, Gerda. Studier i Västerås domkyrkas byggnadshistoria. (Fornv. 1919. S. 170—188. ill.)

Collijn, Isak. Stockholms Storkyrkas återfunna reliker jämte några arkivaliska bidrag till S:t Göransstatyns datering. (Fornv. 1919. S. 21—42. ill.)

Lindblom, Andreas. De nyfunna Birgitta-målningarna i Tensta. (OoB. Årg. 28. S. 493—501. ill.)

Lund, Fredrik Macody. Ad quadratum. Det geometriske System for Antikens og Middelalderens sakrale Bygningskunst, opdaget paa Kathedralen i Nidaros. [1—2.] Kria. 4:o. XII, 393 s., 36 pl.

Roosval, Johnny. Riddar Sankt Göran i Stockholms stora eller Sankt Nicolai kyrka. En skildring af monumentets yttre öden och en beskrifning öfver dess olika delar med anledning af den ursprungliga polykromins framtagning. Sthm. 8:o. 111 s., 13 pl.

Rydbeck, Otto. Skånsk skulptur och gottländska stenmästare. (Tidskr. f. konstvetenskap. Årg. 4. S. 49—64. ill.)

Stagner, J. H:son. Visingsö-fornminnen. Lund. 8:o. XV, 64 s. ill.

Strzygowski, Josef. Das Problem der nordischen Kunst. (Konsthist. sällskapets publikation. 1919. S. 5—28.)

Ugglas, Carl R. af. Studier i svensk medeltidsskulptur. Marginalanteckningar i ett par utställningskataloger. (Tidskr. f. konstvetenskap. Årg. 4. S. 65—80, 96—110. ill.)

Wallem, Fredrik B. Djævelen fra Oslo. (St. Hallvard. Bd 4. S. 111—116. ill.)

Wennersten, O. V. Lilja eller ek. (Rig. Bd 2. S. 191—192. ill. — Även i StOA. S. 191—192.)

Wrangel, Ewert, och *Rydbeck, Otto.* Medeltidsmålningarna i Dädesjö och öfvergången från romansk stil till gotisk. Sthm 1918. 4:o. (3), 47 s., 14 pl. ill. (= *Mandelgren, N. M.* Atlas till Sveriges odlingshistoria. Tilläggshäfte 1.)

Anderson, William. Helgonkult i Blekinge. (= ATS. D. 22. Nr 3. 26 s.)

Andersson, Anton. De underjordiske. (Jämten. 1919. S. 125—132.)

Barnerim og gaader. Meddelte af *Th. S. Haukenæs.* (NFK. Aarg. 5. S. 183—184.)

Berge, Rikard. Jahane paa Kveste. (Historielaget f. Telemark og Grenland. Aarsskr. 1919. S. 65—109. — [Även som sär-

tryck =] *Berge, Rikard.* Bygdedikting fraa Telemarki. 13. Skien. 8:o. 49 s.)

Berge, Rikard. Norsk eventyrstil. 4. (NFK. Aarg. 5. S. 156—172.)

Bing, Kristian. Olsoktradition. Bergen. 8:o. 64 s. (Anm. MoM. 1919. S. 147—149 av *Kristian Bugge.*)

Danmarks gamle Folkeviser. D. 8. Efter Forarbejder af *Svend Grundtvig* udg. af *Axel Olrik.* (Danske Ridderviser. Bd 3.) H. 4. S. 417—493, (3) s. Kbh. 8:o.

Danske Folkebøger fra 16. og 17. Aarhundrede, udg. af *J. P. Jacobsen, Jørgen Olrik* og *R. Paulli.* Bd 4. Kbh. 8:o. (8), XXVI, 347 s.

Danske Viser fra Adelsvisebøger og Flyveblade 1530—1630. Udg. af *H. Grüner Nielsen.* Med Ordbog af *Marius Kristensen.* Bd 4. H. 2. S. 97—280, (3) s. Kbh. 8:o.

Eggen, Erik. Takt og tone. (NFK. Aarg. 5. S. 145—152.)

Ellekilde, Hans. Nyt fra Æventyrforskningen. (DSt. 1919. S. 162—179.)

Eventyr. Bokken i arteraakra. Fraa Trøndelag ved *J. A. Hagerup.* — Guten aa bøkaaren. Fraa Raudland ved *Aasmund Gøytil.* (NFK. Aarg. 5. S. 136—137.)

1500- och 1600-talens visböcker, utg. af *Adolf Noreen* och *Anders Grape.* 10. Samuel Älfs visbok. H. 2. S. 103—182, (1) s., s. 1—6. Upps. 8:o. (= Skrifter, utg. af Svenska litteratursällskapet. 7: 10: 2.)

Finlands svenska folkdiktning. VII. Folktro och trolldom. 1. Övernaturliga väsen. Utg. av *Gunnar Landtman.* Hfors. 8:o. LVII, 860 s. (= SSLF. 147.)

Gaatur. Uppskrivne i Nore av *Paal Lindtveit.* (Dølaminne. Aarg. 1. S. 87—88.)

Gamle truer. Samla i Granvin av *S. K. Selland.* (Hardanger. Aarg. 1919. S. 64—67.)

Gering, Hugo. Das dänische volkslied Paris og dronning Ellen und seine Quelle. (PBB. Bd 44. S.180—182.)

Götlind, Johan. Några folklekar från norra Halland. (Vår bygd, utg. av Nordhallands studiecirklar. Årg. 4. S. 18—23. ill.)

Hauberg, Poul. Lidt om Henrik Harpestrængs Lægebog. (DSt. 1919. S. 111—128.)

Hemmer, Ragnar. Vidskepelser i Mustasaari. Upptecknade i Mustasaari sommaren 1918. (Hembygden. 8—9. S. 146—149.)

Holmström, Helge. Studier över svanjungfrumotivet i Volundarkvida och annorstädes. (Ak. avh.) Lund. 8:o. (1), VII, 221 s. (Anm. DSt. 1919. S. 166—171 av *Hans Ellekilde.*)

Isländische Märchen und Volkssagen. Deutsch von *Åge Avenstrup* und *Elisabeth Treitel.* Berlin (tr. i Weimar). 8:o. 277 s.

Jenssen, Hans, & *Christiansen, Reidar Th.* Overtro i Hedemarks-

bygderne. Optegnelser fra Hamar seminar 1870. (BoB. Aarg. 1. S. 1—34.)

Johnsson, J. W. S. En Forgænger for I. M. Thiele. ([Innehåller bl. a.:] Norske Bonde Tro [samlad av] *G. Kempe.*) (DSt. 1919. S. 104—110.)

Kolsrud, Sigurd. Ei norsk avskrift av visa om Torkell Trondsson. (MoM. 1919. S. 129—146.)

Liestøl, Knut. Trolldom i Sætesdal. (SoS. Aarg. 25. S. 193—200, 267—279.)

Liisberg, Bering. Domina Helena. Sagn og Historie fra Tisvilde. Kbh. og Kria (tr. i Kbh.). 8:o. 135 s. ill. (Anm. DSt. 1919. S. 158—160 av *Jørgen Olrik.* — NT. (Lett.) 1919. S. 332—342 av *Hans Olrik.*)

Lundqvist, M. Primitiv medicin. (Svensk farmaceutisk tidskr. 1919. S. 415—421, 429—435, forts.)

Malmborger, Gustaf. Ur Hembygds-förbundets folklivsarkiv. Några folkminnen från Folkärna. (Landtbrukstidskr. f. Dalarne. 1919. S. 97—104.)

Malungs folkhögskolas elevförbunds sagbok. IV. A. Sagor och sägner. 100—130. B. Gåtor, ordspråk, ordstäv, talesätt och väderleksmärken. (Från Västerdalsbygder. Malungs folkhögskolas elevförbunds årsbok. Årg. 4. S. 46—66.)

Mjaatveit, Elias. Gabmal visdom om vêre. Fraa Nordhordland. (NFK. Aarg. 5. S. 89—90.)

Mo, Eilert. Gamalt sumarmaal og gamal Hallvardsvøku. (MoM. 1919. S. 122—123.)

Norske folkeviser fra middelalderen. Med indledninger og anmerkninger ved *Knut Liestøl* og *Moltke Moe.* 2. opl. Kria. 8:o. (7), 91, XXXVIII s. ([Även utg. på landsmålet:] Norske folkevisor fraa millomalderen. Med innleidingar og merknader ved *Knut Liestøl* og *Moltke Moe.* 2. uppl. Kria. 8:o. (7), 91, XXXVI s.)

Något om vidskepelse och övertro vid julfirandet i gamla tider. Av *A. D.* (Urd, utg. fr. Sveriges landstormsföreningars centralförbunds sekretariat. 1919. S. 35—38.)

Ohrt, F. Heber og Abracadabra. (DSt. 1919. S. 11—16.) — Med anledn. härav: *Clément, Ad.* Abracadabra. (Ibid. S. 160—162.)

Ordstäv från Österbotten. [Meddelade av] *V. E. V. Wessman.* (Hembygden. 8—9. S. 150.)

Ordstäv och härmningar. (Jämten. 1919. S. 140—141.)

Ordstäv och talesätt från Nykarleby. [Meddelade av] *Rolf Wichmann.* (Hembygden. 8—9. S. 151.)

Ordtøke og herme, mest fraa Nordhordland, uppskr. av *Einar Seim.* (NFK. Aarg. 5. S. 179—181.)

Ordtøkje, talemaatar o. a. fraa Kongsberg [ved] *S. H. H.* (Dølaminne. Aarg. 1. S. 89—92.)

Rantasalo, A. V. Der Ackerbau im Volksaberglauben der Finnen und Esten mit entsprechenden Gebräuchen der Germanen verglichen. 1—2. Sortavala. 8:o. VI, 96; (2), 143 s. (= FF communications. N:o 30, 31.)

Sandvik, Ole Mørk. Folke-musik i Gudbrandsdalen. Optegnet og undersøkt. Med musikbilag. Kria. 8:o. (8), 72, 128 s. ill.

Saxlund, H. "Busteina" og "buvatten". Fra Romsdalen. (MoM. 1919. S. 97—99. ill.)

Schütte, Gudmund. Hjemligt Hedenskab i almenfattelig Fremstilling, medomfattende Folkeviser samt Saxes og Evald Tang Kristensens Sagnstof. Kbh. og Kria (tr. i Kbh.). 8:o. 244 s. ill. (Anm. DSt. 1919. S. 186—188 av *Gunnar Knudsen.*)

Seland, Hans. Valdresvisa. (NFK. Aarg. 5. S. 143.)

Steenstrup, Johannes. De danske Folkevisers ældste Tid og Visernes Herkomst. 1—3. (HTda. R. 9. Bd 1. S. 232—254.)

Sydow, C. W. von. Våra folkminnen. En populär framställning. Lund. 8:o. 209 s. (Anm. MoM. 1919. S. 149—154 av *Knut Liestøl.*)

Tegengren, Jacob. Sägner från Vörå. (Finskt museum. 26. S. 56—64. ill.)

Telemarks-visur i utval ved *Rikard Berge.* Risør. 8:o. 32 s.

3400 Ordsprog, Talemaader og Skjæmtesprog fra Vuggen til Graven, samlede og ordnede af *Emil Thomsen.* Kbh. 8:o. (9), 204 s.

Tveit, Andreas, & B[erge], R. Aanund Gangsei. (NFK. Aarg. 5. S. 73—83.) — Med anledn. härav: *Berge, Rikard,* Gangsei-visa. (Dølaminne. Aarg. 1. S. 65—67.)

Udvalgte sønderjydske Folkesagn, udg. af *F. Ohrt.* Med Tegninger af *Joakim Skovgaard* og *Niels Skovgaard.* Kbh. 8:o. 94 s. ill. (= Danmarks Folkeminder. [Nr. 21.])

VI. Äldre rättsvetenskap, historia och topografi.

Dahlerup, Verner. Forelæsninger over første bog af Jyske lov. Ved *Jørgen Glahder.* Kbh. 8:o. (7), 144 s.

Holmbäck, Åke. Ätten och arvet enligt Sveriges medeltidslagar. Upps. & Sthm (tr. i Upps.). 8:o. 245 s.

Jacobsson, Per. Gästgifveri- och skjutsningsbesvärens uppkomst och äldsta utveckling. (Nationalekonom. studier, tillägn. David Davidson = Ekonom. tidskr. Årg. 21. D. 2. S. 47—71.)

Knudsen, Hans. Gamle jydske Tingsteder og Retsdage med en Fortegnelse derover for Viborg Stift. (Samlinger t. jydsk Hist. og Topogr. R. 4. Bd 3. S. 351—396.)

Schwerin, Cl. von. Zur altschwedischen Eidhilfe. Heidelberg. 8:o. 59 s. (= Sitzungsberichte d. Heidelberger Akad. d. Wiss. Philos.-hist. Kl. Jahrg. 1919. Abh. 25.)

Þórðarson, Matthías. Þinghald í Fnjóskadal á söguöldinni. (Árbók hins ísl. fornleifafélags. 1918. S. 1—13.)

Två finländska gårdsrättsredaktioner. Med anledning av Åbo akademis öppnande utg. av *Nat. Beckman.* Gbg. 8:o. 47 s. (= GHÅ. Bd 25: 1.)

Äldre Västgötalagen i diplomatariskt avtryck och normaliserad text jämte inledning och kommentar, utg. av *Bruno Sjöros.* Hfors. 8:o. (12), XLIII, 305 s. (= SSLF. 144.)

Ahnlund, Nils. Norrlänningarnas resning sommaren 1434. Dess förlopp och minnesmärken i historien och traditionen. (Arkiv f. norrländsk hembygdsforskning. 1919. S. 42—55.)

Benediktsson, Einar. Thules Beboere. Brudstykker til Belysning af Islands Forhistorie. Kria 1918. 8:o. (3), 101, XXXII s., 6 pl.

Bugge, A. Wikinger. (Reallexikon der germanischen Altertumskunde, hrsg. von *Johannes Hoops.* Bd 4. S. 529—553.)

Bull, Edv. Sagaenes beretning om Harald Hårfagres tilegnelse av odelen. (HTno. R. 5. Bd 4. S. 481—492.)

Carlsson, Gottfrid. Anteckningar om ett par svenska helgon. (Kyrkohist. årsskr. Årg. 20. S. 339—348.)

Johnsen, Oscar Albert. Norges bønder. Utsyn over den norske bondestands historie. H. 13—19. S. 297—463, I—XV. Kria. 8:o. ill.

Kjellberg, Carl M. Flyttningen av ärkebiskopssätet och Erik den heliges reliker 1273 från Uppsala till Östra Aros. (Fornv. 1919. S. 69—78.)

Koht, Halvdan. Den fyrste norske nasjonalhistoria. — Tillegg. Det norske skriftgrunnlaget i "Historia Norwegiæ" av *Marius Hægstad.* (Edda. Bd 12. S. 90—121.)

— Medførte kristendommens indførelse et magttap for det gamle norske aristokrati? Foredrag i Kristiania Videnskapsselskap 4. okt. 1918. (HTno. R. 5. Bd 4. S. 409—423.)

Larsen, Sofus. Danmark og Portugal i det 15de Aarhundrede. (Aarb. R. 3. Bd 9. S. 236—312.)

[illegible]wald, Axel. Oversigt over Øresundstoldens Historie. (Fra Frederiksborg Amt 1919. S. 33—48.)

[illegible]sted, Bogi Th. Íslendinga saga. Gefin út af Hinu íslenska bókmentafjelagi. Bd 8. H. 3. S. 193—272. Khfn. 8:o.

Nordlander, J. Om "[illegible]" till Uppsala skola. (HTsv. Årg. 39. S. 103—104.)

Noreen, Erik. Vadstena klosters [illegible]bok. (HTsv. Årg. 39. S. 187—188.)

Revel, Jean. Histoire des normands. T. 1—2. Paris 1918—19. 8:o. (5), X, 611 s.; (5), 709 s.
Rudi, Torstein. Pål Eiriksson og ætti hans. (Tidsskr. f. Valdres historielag. Aarg. 4. [Bd 1.] S. 274—280.)
Schück, Henrik. Det första dominikanerkonventet i Sigtuna. (UFT. Bd 8. S. 141—146.)
Steensby, H. P. Nordboernes Opdagelse af Amerika. (Ymer. Årg. 39. S. 192—203, 2 kartor.)
Svensén, Emil. Från Gånge Rolf till Torgny lagman. (I förf:s Från forntid och nutid. S. 41—86.)
Thomsen, Vilh. Det russiske Riges Grundlæggelse ved Nordboerne samt Bemærkninger til Varægerspörgsmålet. (I förf:s Samlede Afhandlinger. Bd 1. S. 231—449.) (Anm. Fornv. 1919. S. 140—142 av *T. J. Arne.* — NT. (Lett.) 1919. S. 430—432 av *Johannes Steenstrup.*)
Toll, Hans. Folkungastudier. (Personhist. tidskr. Årg. 20. S. 108—134.)

Broman, Ol. Joh. Glysisvallur. Utg. af Gestrike-Helsinge nation i Upsala. H. 12 (= D. 1: 4. S. 241—320). Upps. 8:o.
Bugge, Alexander. Om hvorledes Laardal er blit bygget ned gjennem tiderne. (NFK. Aarg. 5. S. 1—70, 1 karta. ill.)
— Om hvorledes Norge var bygget i vikingetid og middelalder. Spredte studier fra vort lands bygningssaga. [2.] (HTno. R. 5. Bd 4. S. 424—467.)
Bull, Edv., & Koht, Halvdan. Om oprindelsen til Oslo og de andre gamle norske byene. To foredrag, holdt i Kristiania videnskapsselskap 24/5 og 13/9 1918. (St. Hallvard. Bd 4. S. 65—98. ill.)
Bull, Jacob B. Rendalen, dens Historie og Bebyggelse. D. 2. Kria. 4:o. (7), 190, 43 s., 6 pl. ill.
Danmark. Land og Folk. Historisk-topografisk statistisk Haandbog. Udg. ved *Daniel Bruun* under Medvirkning af en Række Fagmænd. Bd 1—2. Kbh. og Kria (tr. i Kbh.). 8:o. (11), 426, (1), 237 s., 40 pl., 3 kartor; (11), 306, (1), 123, (1), 299 s., 21 pl., 9 kartor.
En västgötabok. Utg. av Västgöta folkmålskommitté genom *Johan Götlind.* Falköping (tr. i Sala). 8:o. 96 s. ill. (Innehåller bl. a.: *Götlind, Johan.* Gamla västgötska idrottslekar. — *Neuman, Erik.* Några mer eller mindre västgötska bröllopsdikter. — Några sägner från Kålland. Uppteckande av *S. Landtmanson.*)
Forsslund, Karl Erik. Med Dalälven från källorna till havet. D. 1. Öster-Dalälven. Bok 1. Storån (Idre—Särna). Bok 2. Älvdalen. Sthm [1918—]1919. 4:o. XVI, 136, (6) s., 1 karta, 1 pl. ill.; (2), 180 s., 1 pl. ill.

Friberg, Hanna. Stensholm. Några anteckningar ur en småländsk herrgårds saga och historia. (Meddelanden fr. Norra Smålands fornminnesförening. 5. S. 55—78. ill.)

Grau, Olof. Hushåldsanmärkningar under resan igenom Upsala och Stockholms län år 1748. Tillika med socknekyrkior uti Upsala och Stockholms läner, aftecknade wid deras förberesa år 1748 af *O. Grau.* Utg. af *Sven T. Kjellberg.* Upps. 8:o. 48 s. (= UFT. Bd 8. Bil. 1.)

Hallager, G. Fordums kommunikationer i Telemark. (Historielaget f. Telemark og Grenland. Aarsskr. 1919. S. 114—131.

Hammarström, Malte. Ångermanlands och Medelpads gränser i forna tider. (Arkiv f. norrländsk hembygdsforskning. 1919. S. 28—41, forts.)

Hultenberg, Hjalmar. Ur Ölands häfder. Kort sammandrag för turister. 3. uppl. Kalmar. 8:o. 106 s. ill.

Jönköpings historia. På uppdrag af stadsfullmäktige i Jönköping utg. af en den 27 september 1913 tillsatt kommitté. D. 3. H. 3—16. S. 65—491, XVI s., 3 kartor. ill. Jönköping. 8:o.

Kjellberg, Carl M. 1696 års karta, regleringsplan över Linköping och stadens äldre topografi. Meddelanden fr. Östergötlands fornminnes- och museiförening. 1919. S. 24—39. 1 karta.

Lie, J. Klostersagn og ættehistorie fra Hardanger. HTids. R. 5. Bd 4. S. 536—561.

Nielsen, H. P. Det gamle Højelse. Historiske Minder fra Byen og Omegnen. Udg. af Køge Museum. Slagelse. 8:o. 139 s. 6 pl. ill.

Olán, Eskil. Bohusläns krönika. Ett artusendes kulturhistoria. Gbg 1918. 8:o. 176 s. 3 pl. ill.

Ridderstad, Anton. Östergötland. 3. Fornsägner och kulturminnen från Östergötland. H. 2—6. S. 49—288. Sthm. 8:o.

Sønderjylland. Red. af *Svend Dahl* og *Axel Linvald.* Bd 1—2. Kbh. 8:o. (5), 457; [illegible], 551 s. ill. Innehåller bl. a. i bd 1: *Høyer, J. R.* En Rejse gennem Overgangsegnene fra Dansk til Tysk. — *Kristensen, Marius.* Sproget. — *West, F. J.* Sprog- og Nationalitetsforholdene i Sønderjylland fra 1830 til Nutiden.)

[Thor]oddsen, Þorvaldur. Lýsing Íslands. Gefin út af Hinu íslenska bókmentafélagi. Bd 3. H. 3, 4. S. 225—424, I—XI. Kbh. 8:o.

[Wra]ngel, Ewert. Lund genom tre sekler. Sv. turistföreningens årsskrift. 1919. S. 131—165. ill.

Bihang.

Recensioner av tidigare utkomna arbeten.

Alfræði íslenzk. Islandsk encyklopædisk litteratur. 2. Rímtöl. Udg. for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved

N. Beckman og *Kr. Kålund.* Kbh. 1914—16. 8:o. (Anm. Litbl. Jahrg. 40. Sp. 293—295 av *W. Golther.*)

Beckman, Nat. Språkets liv. En inledning till språkets studium. Sthm 1918. 8:o. (Anm. Pedag. tidskr. Årg. 55. S. 86—88 av *Bernhard Risberg.* — Verdandi. Årg. 37. S. 136—142 av *Hjalmar Alving.*)

— Studier i outgivna fornsvenska handskrifter. Med två faksimil. Sthm 1917. 8:o. (= SSFS. H. 151.) (Anm. NTBB. Årg. 6. S. 117—119 av *R. Geete.*)

Bergman, C. G. Rättsutvecklingen i Sverge. (Sverges folk ... utg. av *I. Flodström.* Upps. & Sthm 1918. S. 446—542.) (Anm. Sv. juristtidning. Årg. 4. S. 23—30 av *K. G. Westman.* — Repliker av *C. G. Bergman* och *K. G. Westman.* Ibid. S. 350 —362.)

Boor, Helmut de. Die färöischen Lieder des Nibelungenzyklus. Heidelberg 1918. 8:o. (= German. Bibliothek, hrsg. v. *Wilhelm Streitberg.* Abt. 2. Bd 12.) (Anm. AfdA. Bd 39. S. 19—21 av *G. Neckel.*)

Brix, Hans. Vers fra gamle Dage. Studier i Middelalderens Digtekunst. Kbh. og Kria 1918. 8:o. (Anm. Tilskueren. Aarg. 36. Halvbd. 1. S. 256—259 av *Ida Falbe-Hansen.*)

Cederschiöld, Gustaf. Framtidssvenska. Sthm 1917. 8:o. (Anm. SvHT. Årg. 3. Sp. 125—128 av *Hugo Bergroth.* — Sv. språkfören:s tidskr. Årg. 8. S. 38—45 av *Skolman.*)

Cornell, Henrik. Norrlands kyrkliga konst under medeltiden. Upps. & Sthm (tr. i Upps.) 1918. 8:o. (Anm. SvHT. Årg. 3. Sp. 24—27 av *Ernst Fischer.* — Svar till professor J. Roosval med anledning af hans anmälan af "Norrlands kyrkliga konst" [i Tidskr. f. konstvetenskap. Årg. 3. S. 115—117] av *Henrik Cornell.* Ibid. Årg. 4. S. 46—48.)

Delbrück, B. Germanische Syntax. IV. Die Wortstellung in dem älteren westgötischen Landrecht. Lpz. 1918. 8:o. (= Abhandlungen d. philol.-hist. Kl. d. königl. sächs. Ges. d. Wiss. Bd 36. No. 1.) (Anm. AfdA. Bd 39. S. 6—10 av *John Ries.*)

Egilsson, Sveinbjörn. Lexicon poeticum antiquæ linguæ septentrionalis. Ordbog over det norsk-islandske skjaldesprog. Forøget og påny udg. for Det kongelige nordiske Oldskriftselskab ved *Finnur Jónsson.* Kbh. 1913—16. 8:o. (Anm. Ark. Bd 36. S. 86—93 av *Emil Olson.*)

Eirspennill — Am 47 fol. — Nóregs konunga sǫgur: Magnús góði — Hákon gamli. Udg. af Den norske historiske Kildeskriftskommission ved *Finnur Jónsson.* Kria [1913—]1916. 8:o. (Anm. Litbl. Jahrg. 40. Sp. 227 av *Wolfgang Golther.*)

Ekwall, Eilert. Scandinavian and Celts in the North-West of Eng-

Friberg, *H*
herr
form
Grau, *Ol*
Sto
sal
17
(=
Hallager,
f.
Hamnst
ti
Hulten
Jönkö
Kjell
Lie,
Niels
Olän
R.

Kbh. 1917. 8:o. (Anm. SvHT. Årg. 3. Sp. 43—46 av *Elof Hellquist.*)

Mo, Eilert. Av tonelagslæra og ordlæra aat rindalsmaale. (MoM. 1918. S. 144—151.) (Rettingar og tillegg av *Eilert Mo.* Ibid. 1919. S. 125.)

Oddsson, Gísli. Annalium in Islandia farrago and De mirabilibus Islandiae. Edit. with an introduction and notes by *Halldór Hermannsson.* Ithaca, N. Y. 1917. 8:o. (= Islandica. Vol. 10.) (Anm. NTBB. Årg. 6. S. 123—124 av *Sigfús Blöndal.*)

Olsen, Magnus. Om troldruner. Upps. 1917. 8:o. (= Fordomtima. 2.) (Anm. GoBFT. 1918. S. 53 av *Ivar Lindquist.*)

Olsson, Martin. Riddarholmskyrkan. Konsthistoriska studier. Sthm 1918. 4:o. (Anm. Saisonen. Årg. 4. S. 318—319 av *Nils Östman.*)

Palmér, Johan. Studier över de starktoniga vokalerna i 1500-talets svenska. Akad. avh. Lund 1917. 8:o. (= LUÅ. N. F. Avd. 1. Bd 13. Nr 2.) (Anm. Ark. Bd 36. S. 95—96 av *Didrik Arup Seip.*)

Patzig, Hermann. Dietrich und sein Sagenkreis. Dortmund 1917. 8:o. (Anm. Litbl. Jahrg. 40. Sp. 80—81 av *W. Golther.*)

Pipping, Hugo. Finländska ortnamn. Hfors 1918. 8:o. (= Skrifter, utg. av Åbo akademikommitté. 7.) (Anm. PSS. Vol. 5. S. 202—205 av *George T. Flom.*)

Rímnasafn. Samling af de ældste islandske rimer. Udg. for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved *Finnur Jónsson.* Bd 1, 2: H. 7—9. Kbh. 1905—16. 8:o. (Anm. Litbl. Jahrg. 40. Sp. 292—293 av *Wolfgang Golther.*)

Rittershaus, Adeline. Altnordische Frauen. Frauenfeld u. Lpz. 1917. 8:o. (Anm. AfdA. Bd. 39. S. 14—17 av *Andreas Heusler.* — Litbl. Jahrg. 40. Sp. 292 av *W. Golther.*)

Roosval, Johnny. Die Steinmeister Gotlands. Eine Geschichte der führenden Taufsteinwerkstätte des schwedischen Mittelalters, ihre Voraussetzungen und Begleit-Erscheinungen. Veröffentlicht von der königl. Akad. d. schönen Wiss., Gesch. und Altertumskunde (Kungl. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien), Stockholm. Sthm 1918. 4:o. (Anm. Monatshefte f. Kunstwissenschaft. Jahrg. 12. S. 183—185 av *J. Strzygowski.*)

Steensby, H. P. The Norsemen's route from Greenland to Wineland. Kbh. 1918. 8:o. — (Även i: Meddelelser om Grønland. Bd 56. S. 149—202.) (Anm. HTda. R. 9. Litteraturhefte 1916—17. S. 121—125 av *Thomas B. Bang.* — Skírnir. Ár 93. S. 193—196 av *Holger Wiehe.*)

Sydow, C. W. von. Sigurds strid med Fåvne. En studie rörande hjältesagans förhållande till folkdiktningen. Lund 1918. 8:o.

(= LUÅ. N. F. Avd. 1. Bd 14. Nr 16.) (Anm. MoM. 1919. S. 46—48 av *Magnus Olsen.*)

Vries, Jan de. Studien over Færösche balladen. Haarlem 1915. 8:o. (Anm. AfdA. Bd 39. S. 17—19 av *G. Neckel.*)

Starkare förkortningar av titlar å lärda sällskaps skrifter, tidskrifter, samlingar m. m.

Aarb. = **Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie.** — **AfdA** = **Anzeiger für deutsches altertum.** — **Ark.** = **Arkiv för nordisk filologi.** — **ATS** = **Antikvarisk tidskrift för Sverige.** — **BMÅ** = **Bergens museums aarbok.** — **BoB** = **Bygd og bonde.** Tidskr. for historie og folkeminner, utg. ... ved *Oluf Kolsrud* og *Fredrik Scheel.* — **DSt** = **Danske Studier.** — **Fornv.** = **Fornvännen.** — **For. t. no. fort. bev. Aarsb.** = **Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring.** Aarsberetning. — **FT** = **Finsk tidskrift.** — **GHÅ** = **Göteborgs högskolas årsskrift.** — **GoBFT** = **Göteborgs och Bohusläns fornminnesförenings tidskrift.** — **HTda** = **Historisk Tidsskrift, udg. af den Danske historiske Forening.** — **HTfi** = **Historisk tidskrift för Finland.** — **HTno** = **Historisk tidsskrift, utg. av den Norske historiske forening.** — **HTsv** = **Historisk tidskrift, utg. af Svenska historiska föreningen.** — **JEGPh** = **The journal of English and German philology.** — **Litbl.** = **Litteraturblatt für germanische und romanische Philologie.** — **LUÅ** = **Lunds universitets årsskrift.** — **MLR** = **The modern language review.** — **MoM** = **Maal og minne.** — **MPh** = **Modern philology.** — **NFK** = **Norsk folkekultur.** — **NoB** = **Namn och bygd.** — **NTfF** = **Nordisk Tidsskrift for Filologi.** — **NT. (Lett.)** = **Nordisk tidskrift för vetenskap, konst och industri, utg. af Letterstedtska föreningen.** — **OoB** = **Ord och Bild.** — **PBB** = **Beiträge zur geschichte der deutschen sprache und literatur ... hrsg. von *W. Braune.*** — **PSS** = **Publications of the Society for the advancement of Scandinavian study. Scandinavian studies and notes.** — **SoS** = **Syn og segn.** — **SpoSt** = **Språk och stil.** — **SSFS** = **Samlingar, utg. af Svenska fornskriftsällskapet.** — **SSLF** = **Skrifter, utg. av Svenska litteratursällskapet i Finland.** — **StNF** = **Studier i nordisk filologi (i SSLF).** — **StOA** = **Studier tillägnade Oscar Almgren 19 9/11 19.** — **SvHT** = **Svensk humanistisk tidskrift.** — **Sv.Lm.** = **Svenska landsmål.** — **SvT** = **Svensk tidskrift.** — **UFT** = **Upplands fornminnesförenings tidskrift.** — **UUÅ** = **Uppsala universitets årsskrift.** — **ZfdPh** = **Zeitschrift für deutsche philologie.**

Av utrymmesskäl hava åtskilliga skrifter, huvudsakligen inom avdelningarna V. VI och "Bihang", måst uteslutas.

ARKIV

FÖR

NORDISK FILOLOGI

UTGIVET UNDER MEDVÄRKAN AV

ERIK BRATE **GUSTAF CEDERSCHIÖLD** **VERNER DAHLERUP**
HJALMAR FALK **MARIUS HÆGSTAD** **FINNUR JÓNSSON**
ADOLF NOREEN **LUDV. F. A. WIMMER**

GENOM

AXEL KOCK.

TRETTIOSJÄTTE BANDET.

NY FÖLJD. TRETTIOANDRA BANDET. HÄFTET 1.

INNEHÅLL:

C. W. K. GLEERUP.
LUND.

OTTO HARRASSOWITZ.
LEIPZIG.

LUND 1919.

Arkiv för nordisk filologi

utgives i tvångfria häften. Bidrag — hvilka, när icke korrigeringsvidlyftigheter möta vid tryckningen, efter fullbordandet av hvarje band honoreras med 20 kr. arket — torde sändas till en av medredaktörerna eller till huvudredaktören Axel Kock (adress Lund). Manuskript (som uteslutande bör vara skrivet med s. k. latinsk skrivstil) kan vara avfattat på något skandinaviskt språk, på tyska eller engelska.

Prenumeration kan ske i alla boklådor.

C. W. K. Gleerup (Lund) mottager från de skandinaviska länderna och från Finland även direkt prenumeration och tillsänder vid dylik *portofritt* per post prenumerant hvarje häfte strax efter utgivandet.

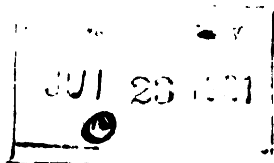
Från och med detta band blir (till följe av de ofantligt höjda priserna för sättning, tryckning och papper) priset för hvarje band (utgörande 24 ark) elva kronor i Skandinavien och Finland.

Prenumeration från övriga länder sker uteslutande genom Otto Harrassowitz (Leipzig). Från och med detta band är priset för band i dessa länder 14 mark 50 pf.

Band ur den äldre följden kunna erhållas genom C. W. K. Gleerup (Lund) och Otto Harrassowitz (Leipzig). Pris för hvarje band av äldre följden är 6 kronor = 8 mark.

De sex första banden av nya följden (banden V—X) lämnas till halva priset (18 kronor = 24 mark), då de på en gång köpas.

Lund 1919, Håkan Ohlssons boktryckeri.

ARKIV

FÖR

NORDISK FILOLOGI

UTGIVET UNDER MEDVÄRKAN AV

ERIK BRATE JOHS. BRØNDUM-NIELSEN GUSTAF CEDERSCHIÖLD
VERNER DAHLERUP HJALMAR FALK MARIUS HÆGSTAD
FINNUR JÓNSSON ADOLF NOREEN

GENOM

AXEL KOCK.

TRETTIOSJUNDE BANDET.
NY FÖLJD. TRETTIOTREDJE BANDET. HÄFTENA 3—4.

INNEHÅLL:

C. W. K. GLEERUP. LUND. OTTO HARRASSOWITZ. LEIPZIG.

LUND 1921.

Arkiv för nordisk filologi

utgives i tvångfria häften. Bidrag — hvilka, när icke korrigeringssvårigheter möta vid tryckningen, efter fullbordandet av hvarje band honoreras med 20 kr. arket — torde sändas till en av medredaktörerna eller till huvudredaktören Axel Kock (adress Lund). Manuskript (som uteslutande bör vara skrivet med s. k. latinsk skrivstil) kan vara avfattat på något skandinaviskt språk, på tyska eller engelska.

Prenumeration kan ske i alla boklådor.

C. W. K. Gleerup (Lund) mottager från de skandinaviska länderna och från Finland även direkt prenumeration och tillsänder vid dylik *portofritt* per post prenumerant hvarje häfte straxt efter utgivandet.

Priset för hvarje band (utgörande 24 ark) är elva kronor i Skandinavien och Finland.

Prenumeration från övriga länder sker uteslutande genom Otto Harrassowitz (Leipzig). Priset för band i dessa länder är 14 mark 50 pf.

Band ur den äldre följden kunna erhållas genom C. W. K. Gleerup (Lund) och Otto Harrassowitz (Leipzig). Pris för hvarje band av äldre följden är 6 kronor = 8 mark.

De sex första banden av nya följden (banden V—X) lämnas till halva priset (18 kronor = 24 mark), då de på en gång köpas.

Till red. sända skrifter:

Edda. Nordisk tidsskrift for litteraturforskning. Aarg. 7. Bind 14. H. 3, 4. 1920. Register til Aarg. 1914—19. Bind 1—12. — Fornvännen. 1920. H. 4. — The American Journal of Philology. XLII, 1. 1921. — Namn och Bygd. Årg. 7. H. 3—4. 1919. Årg. 8. H. 1—4. 1920. — Modern Philology. XVIII, 8—11. 1920—21. — Studier i nordisk filologi. Bd 12. 1921. — Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Litteratur. Bd 58. H. 3, 4. 1921.

Bergman, G., Abriss der schwedischen Grammatik. (Heidelberg 1921.) — Brugmann, K., Verschiedenheiten der Satzgestaltung nach Massgabe der seelischen Grundfunktionen in den indogermanischen Sprachen. (Leipzig 1918. Ber. über die Verh. der Sächs. Gesellsch. der Wiss. zu Leipzig. Philol.-hist. Kl. Bd 70. H. 6.) —

Cahen, M., Etudes sur le vocabulaire religieux du Vieux-Scandinave. La libation. (Paris 1921. Collection linguistique publiée par La société de linguistique de Paris. IX.) — Ds., Le mot "Dieu" en Vieux-Scandinave. (Paris 1921. Ib. X.) — Cicero, M. T., Orationes. Recogn. A. C. Clark. Ed. 2. (Oxonii 1917.) — Dahlerup, V., Det danske Sprogs Historie i almenfattelig Fremstilling. 2. Udg. (Kbhn 1921.) — Feist, S., Etymologisches Wörterbuch der Gotischen Sprache. 2. Aufl. Lief. 2. E—Hl. (Halle, Saale. 1921.) — Flores och Blanzeflor. Kritisk upplaga utg. av Emil Olson. (Lund 1921. Samlingar utg. av. Svenska Fornskr.-Sällsk. H. 157.) — Norske folkeminne utg. av Den Norske Historiske Kildeskriftkommission. II. Norske eventyr. (Kria 1921.) — Hægstad, M., og Torp, A., Gamalnorsk mållære — lesestykke — ordliste. 2. utgåva. Med eit tillegg ved Leiv Heggstad. (Kria 1920.) — Jespersen, O., Engelsk fonetik. Udarbejdet med hjelp av H. Helweg-Møller. 2. udg. (Kbhn og Kria 1921.) — Jónsson, Finnur, Norsk-islandske kultur- og sprogforhold i 9. og 10. årh. (Kbhn 1921. Det. K. Danske Vid. Selsk. Hist.-filol. Meddel. III, 2.) — Ds., Den islandske saga. (Kbhn 1921.) — Karsten, T. E., Svensk bygd i Österbotten nu och fordom. En namnundersökning. I. (Hfors 1921. Skrifter utg. av Sv. Litt.-sällsk. i Finland. CLV.) — Kock, Axel, Svensk ljudhistoria. IV. Senare hälften. (Lund 1921.) — Mariager Legende-Haandskrift. Gl. Kgl. Saml. 1586 4:o. Udg. ved G. Knudsen. H. 3. (Kbhn 1920.) — Lundberg, J., Studier över andra starka verbalklassen i nysvenskan. (Lund 1921. Disp.) — Meissner, R., Die Kenningar der Skalden. Ein Beitrag zur skaldischen Poetik. (Bonn u. Leipz. 1921.) — Nordal, S., Snorri Sturluson. (Reykjavík 1920.) — Noreen, Adolf, Vårt språk. Svensk grammatik i utförlig framställning. IV, 2. (Lund 1920.) — Ds., G. Stiernhielms Hercules jämte motsvarande partier av F. Tamms 'Glossar ...', utg. av ... 4. uppl. (Upps. 1921.) — Ordbok öfver svenska språket utg. af Svenska Akademien. H. 60—62. Egendom—Elof. Bortfräsa—Brandstod. F—Famn. (Lund 1921.) — Pipping, Hugo, Rökstensinskriften ännu en gång. (Hfors 1921. Acta Soc. Sciant. Fenn. Tom. XLIX. N:o 3.) — Rímnasafn. Samling af de ældste islandske rimer. Udg. ved Finnur Jónsson. H. 12. (Kbhn 1920.) — Roethe, G., Goethes Campagne in Frankreich 1792. Eine philologische Untersuchung aus dem Weltkriege. (Berlin 1919.) — Ds., D. Martin Luthers Bedeutung für die deutsche Literatur. (Berlin 1918.) — Selmer, E. W., Sylterfriesische Studien. (Kria 1921. Vid.-selsk:s Skrifter. II Hist.-filos. Kl. 1921. No. 1.) — Sǫgur danakonunga, utg. av Carl af Petersens och Emil Olson. H. 2. (Lund 1920—21.) — Wolff, L., Studien über die Dreikonsonanz in den germanischen Sprachen. (Berlin 1921. Germanische Studien. H. 11.) — Östergren, O., Nusvensk ordbok. H. 15. (Stockholm 1921.)

Lund 1921, Håkan Ohlssons boktryckeri.